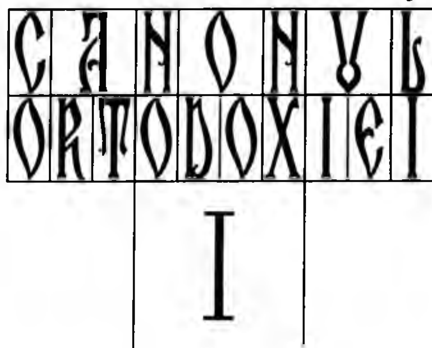

diacon IOAN I. ICĂ jr

CANONUL APOSTOLIC AL PRIMELOR SECOLE

diacon IOAN I. ICĂ jr

CANONUL APOSTOLIC AL PRIMELOR SECOLE

DEISIS/STAVROPOLEOS
2008

Prezentare grafică: Constantin Flondor, Ovidiu Bădescu
Lector: Maria-Cornelia Ică jr
Tehnoredactori: Paul şi Violeta Morar

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ICĂ, IOAN I., JR.
Canonul Ortodoxiei / diac. Ioan I. Ică jr. – Sibiu: Deisis, 2008
6 vol.
ISBN 978-973-7859-33-4
Vol. 1: Canonul apostolic al primelor secole. – 2008. – ISBN 978-973-7859-34-1
281.9

Cuvânt-înainte

Geneza şi etapele formării proiectului al cărui prim volum este cel de faţă fiind expuse pe larg în studiul introductiv care-l prefaţează, realizatorului său îi rămâne aici doar plăcuta îndatorire de a-şi exprima recunoştinţa faţă de cei care în diverse moduri au contribuit la închegarea şi definitivarea lui. Dat fiind însă ineditul demersului asumat, câteva scurte precizări îşi au poate locul acum.

Gândul iniţial de la care a plecat prima lui formă în anii 1984–1988 a fost necesitatea completării unui gol din literatura şi cultura teologică ortodoxă română: la capătul dramatic al celui de-al doilea mileniu creştin, Ortodoxia românească nu dispunea încă de corpusul textelor normative pentru identitatea ei dogmatică şi eclezială. În româneşte disponibile erau doar texte cu caracter practic: cărţile liturgice, diverse colecţii de canoane şi variate traduceri ale Scripturii. În 1978 demarase un program de traducere a operelor Sfinţilor Părinţi şi Scriitori Bisericeşti (*PSB*). Dar izvoarele dogmatice ale Ortodoxiei — simboluri de credinţă, hotărâri sinodale, mărturisiri de credinţă — continuau să lipsească deşi semnificaţia lor fondatoare pentru teologie era şi este unanim recunoscută de teologi. Pregătind tocmai în acei ani ultima sa carte despre *Modelul cultural european*, Constantin Noica repeta mereu ca acesta s-a alcătuit în 325 la primul Sinod Ecumenic de la Niceea şi regreta că nu există în cultura contemporană o înţelegere exactă asupra performanţei speculative de excepţie înfăptuite în Răsărit de toate marile Sinoade ale Bisericii vechi. În acei ani şi în acel climat s-a conturat aşadar, şi parţial s-a şi realizat, gândul unei integrale a hotărârilor dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice şi ale sinoadelor bizantine până în secolul XIV. Intitulată *Sinodiconul Ortodoxiei*, această antologie comentată îşi propunea să integreze şi să depăşească prin amploare cele două colecţii ortodoxe anterioare publicate în secolul XX: atât succintul dar vizionarul *Tezaur al Ortodoxiei*

din 1904 al profesorului, apoi mitropolitului, Ioan Irineu Mihălcescu, cât şi cuprinzătorul corpus editat în anii '50–'60 ai secolului trecut de profesorul atenian Ioannis Karmiris sub titlul *Monumentele dogmatice şi simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe.*

Excurs terminologic: „catholic", „ortodox", „ecumenic"

Atestat prima dată ca adjectiv al Bisericii în *Epistola către Smyrneni* (VIII.2, recenziunea medie) a Sfântului Ignatie Teoforul († cca 107) — unde e episcopul, acolo să fie şi comunitatea, aşa cum unde e Hristos, acolo este şi „Biserica catholică" (*katholikē ekklēsia*) — adjectivul „catholic" pune o problemă atât de traducere, cât şi de interpretare. Alături de „episcop", „prezbiter"sau „diacon", el face parte din familia termenilor greceşti antici încetăţeniţi în creştinism cu semnificaţii speciale şi care nu au fost traduşi, ci asimilaţi ca atare şi explicaţi. Orice fel de echivalare ar fi în cazul lor o sărăcire inacceptabilă. Exemplul clasic în acest sens îl oferă limba latină, care i-a preluat fără să-i latinizeze. Adjectivul grec „catholic" nu poate fi redat în mod adecvat nici prin latinul „universal/ă", nici, cu atât mai puţin, prin slavonescul „sobornicesc" derivat dintr-un radical care înseamnă „a aduna". „Catholic" înseamnă „potrivit întregului" (*kath'holon* în limba greacă, *secundum totum*, spune Isidor din Sevilla în *Etimologiile* sale VIII.1.1). Acest „întreg" are însă două sensuri simultane şi complementare: intensiv, calitativ şi extensiv, cantitativ, geografic. Potrivit primului sens, Biserica e „catholică" pentru că deţine în ea totalitatea revelaţiei şi mântuirii, deplinătatea harului şi adevărului, şi în acest sens Biserica „catholică" e Biserica *adevărată*, ortodoxă, opusă comunităţilor heterodoxe, eretice, care se constituie pe selecţii (*haireseis*) parţiale ale adevărului şi totalităţii lui. Potrivit celui de-al doilea sens, Biserica „catholică" e fie Biserica *din toată lumea*, fie o Biserică locală în comuniune cu această Biserică. Coexistenţa ambelor sensuri e atestată încă din 155 în *Martiriul Sfântului Policarp* (XIX.2 şi XIII.1, sensul de universală; XVI.2, sensul de adevărată) şi este afirmată foarte clar de sfântul episcop Chiril al Ierusalimului († 387) în *Cateheza* XVIII, 23: Biserica „se numeşte catholică pentru că este a toată lumea locuită [*kata pasēs tēs oikoumenēs*], de la o margine la alta a pământului, şi pentru că învaţă integral [*katholikōs*] şi neştirbit [*anelleipōs*] toate dogmele care trebuie să vină la cunoştinţa oamenilor, atât despre lucrurile văzute, cât şi despre cele nevăzute, atât despre cele cereşti, cât şi despre cele pământeşti; pentru că supune dreptei-slăviri/bunei-cinstiri [*eis eusebeian*] tot neamul oamenilor, şi al celor stăpânitori şi al celor stăpâniţi, şi al celor învăţaţi şi al celor fără carte; şi pentru că vindecă şi tratează orice fel de păcate săvârşite prin suflet şi prin trup, şi are în ea orice formă de virtute numită în fapte şi cuvinte şi în orice fel de harisme duhovniceşti". Pentru Biserica creştină a primului mileniu „catholicitatea" şi „orthodoxia" sunt identice şi egal definitorii; ca atare ele nu trebuie nici ipostaziate şi substantivizate (în ortodoxism sau catolicism), nici opuse confesionalist, cum s-a întâmplat în mileniul al doilea când s-a vrut ca ortodoxie să existe doar în Răsărit, iar catolicitate numai în Apus. Adevăraţii creştini „ortodocşi" sunt şi „catholici", iar adevăraţii „catholici" sunt obligatoriu şi „ortodocşi", fiindcă Biserica este una, sfântă, catholică/ortodoxă şi apostolică. Grafia cu „th" adoptată aici are rolul de a atrage atenţia că e vorba de sensul originar al termenului, nu de cel confesional pentru care e menţinută aici forma „catolic/ă". În Biserica primară „catholicitatea" este un atribut definitoriu al Bisericii apostolice. „Ecumenicitatea" era în schimb un atribut al Imperiului Roman, care, ca imperiu universal, ambiţiona să cuprindă „întreaga lume locuită". „Sinoadele ecumenice" au fost astfel în sens strict sinoade generale ale imperiului ecumenic, sinoade generale imperiale.

Motive ţinând de condiţiile precare de documentare şi de scrupul ştiinţific, dar şi de necesităţile resincronizării şi racordării discursului teologic la condiţiile şi provocările imense puse în faţă de rapidele transformări sociale şi de mentalitate prin care a trecut România după decembrie 1989, au amânat timp de un deceniu realizarea şi publicarea proiectatului *Sinodicon*. Întârzierea s-a dovedit benefică, întrucât a permis realizatorului conştientizarea limitelor şi insuficienţelor abordării iniţiale. Riscurile doctrinarismului abstract fiind evitate prin recursul la istorie, exista însă, pe de o parte, capcana arhivismului şi documentarismului, iar, pe de altă parte, insatisfacţia interioară permanentă generată atât de izolarea artificială a dogmaticului de liturgic, etic şi canonic, cât — mai ales — de imposibilitatea de principiu a unui demaraj al proiectului plecând de la Niceea 325, cu escamotarea tocmai a epocii de plămădire a identităţii creştine ortodoxe cuprinse în primele trei secole.

Extinderea investigaţiilor asupra acestui interval formator decisiv pentru Biserica creştină a fost făcută cu putinţă în primul rând de asumarea entuziastă şi generoasă a întregului proiect de părintele şi vechiul meu prieten Iustin Marchiş şi de minunata parohie Stavropoleos din Bucureşti, de comunitatea duhovnicesc-culturală ce gravitează în jurul acestui nucleu viu şi plin de cuviinţă al Ortodoxiei româneşti. Susţinerea efectivă şi acompanierea plină de încredere şi răbdare de care a beneficiat în anii 2005–2007 i-au permis realizatorului nu doar întregirea documentaţiei, ci şi regândirea proiectului din temelii.

Un set întreg de documente martirice, liturgice şi disciplinare relevă existenţa înainte de anul 325 a unui creştinism apostolic, integral — catholic şi ortodox — nesegmentat în compartimente artificiale, viu, dar în acelaşi timp riguros, care îşi exprima şi motiva rigoarea în termenii noţiunii fundamentale de *kanōn*. Înainte de a promulga decrete, dogme, definiţii sau tomosuri (ca în epoca imperială bizantină), Biserica una, sfântă, catholică/ortodoxă şi apostolică a primelor trei secole îşi formulase Normativul identităţii sale în canonul scripturii, în canonul adevărului credinţei, în canonul etic al vieţii şi în canonul liturgic. Actualitatea permanentă a acestor documente şi mărturii de o forţă şi simplitate unice se dovedeşte acută în zilele noastre. Locul acerbelor polemici interconfesionale al celui de-al doilea mileniu creştin a fost luat în pragul acestui nou mileniu de insidioase războaie culturale. Purtate cu mijloacele sofisticate ale unei civilizaţii multimediatice şi vehiculând deconstrucţii radicale şi deconcertante schimbări ale paradigmelor clasice ale antichităţii sau modernităţii, ele se întâlnesc în efortul concertat de subminare a identităţii creştine în însuşi nucleul ei canonic: relatarea despre Iisus Hristos a Bisericii apostolice. În condiţiile îngrijorătoarei amnezii şi ratări a esenţialului de care suferă lumea postmodernă globală actuală, reme-

morarea şi interpretarea reperelor esenţiale ale constituirii identităţii creştine se impune de la sine drept imperativul momentului. În noua lui variantă, regândit şi intitulat *Canonul Ortodoxiei* (s-ar fi putut numi la fel de bine *Canonul Catholicităţii*) este conceput în următoarele volume: I. Canonul apostolic al primelor trei secole (volumul de faţă); II. Canonul dogmatico-disciplinar al Sinoadelor Ecumenice; III. Canonul dogmatico-polemic al Bisericii bizantine; IV. Canonul hagiografic (Sinaxarul) al Bisericii bizantine; V. Canonul dogmatico-polemic al Bisericii răsăritene postbizantine.

Ansamblul încearcă să ofere elementele principale care să permită oricui interesat să dea un răspuns avizat la întrebarea: Ce este Ortodoxia creştină şi creştinismul ortodox în forma lor canonică? Din capul locului trebuie reţinut că nu e vorba nici de un manual sau de un ghid practic, nici de un tratat istoric sau ştiinţific abstract, ci în esenţă de un exerciţiu de memorie şi de receptare/asimilare reflexivă a tradiţiei ortodoxe ca proces viu — cu lumini şi umbre, cu câştiguri, dar şi cu pierderi — de identificare şi realizare a unei forme vii. Fiind forma interioară de revelare a misterului inepuizabil al unei Persoane unice— Iisus Hristos răstignit şi preaslăvit, Fiul veşnic al Tatălui şi Capul Bisericii, Trupul Său — Canonul se refractă în tradiţia Bisericii într-o suită de forme canonice: scripturi, instituţii, rituri, persoane sfinte etc. Riscul cel mai mare la care sunt expuse aceste forme este acela al formalizării lor (epistemizarea, juridizarea, ritualizarea, clericalizarea, etc.) şi reducerii lor la simple formule. Este diferenţa evidenţiată mereu între Tradiţie, tradiţii şi tradiţionalism. Formalismul şi tradiţionalismul sunt vehiculări exterioare ale unor segmente de tradiţie cu ratarea miezului lor spiritual, ba chiar cu reducerea acestuia prin rutină la simple autoconfirmări ale limitelor şi obsesiilor noastre. Asemenea lui Iisus care, cum inspirat spunea monahul Nicolae Delarohia, a venit să ne scandalizeze şi să ne mântuiască, adevărata tradiţie şi formă canonică nu doar ne confirmă, ci ne contrariază şi ne provoacă transformarea. Victima inevitabilă a abordării tentate aici sunt aşadar vulgata pseudocanonică şi pseudotradiţionalistă a schemelor şi şabloanelor osificate, în care tradiţia şi formele ei sunt nivelate prin abstractizare şi decontextualizare. Prea mult timp s-a crezut că Ortodoxie = Tipicon + Pidalion — formulă saducheic-fariseică, de reducere a prezenţei unei Persoane la o colecţie de rituri, ceremonii şi prescripţii juridice. La care se adaugă iluzia autoflatantă şi autosecurizantă că toate acestea n-ar fi simple „ghiduri", ci chiar „teritoriul" spiritual, dacă nu însăşi „busola" Ortodoxiei. Formula canonică sugerată aici este însă: Ortodoxie = Evanghelie + discernământ. Fiindcă Ortodoxia nu este doar un conţinut ideal, o substanţă spirituală; ortodoxia este şi un mod de a fi, de a gândi şi a aborda realitatea, iar aici, aşa cum ne-o spun Părinţii, virtutea cea mai importantă a creştinului este discernământul. Artă de a nu

confunda accesoriul cu esențialul, detaliul cu forma, și de a înțelege întotdeauna pe lângă ceea ce câștigăm atunci când pierdem, și ceea ce se pierde atunci când ceva se câștigă, discernământul este exercițiul și darul sesizării perspectivei distincte și al complementarităților, perceperea naturii muzicale profunde a formelor canonice. În definitiv, canonul e și un gen muzical.

Canonul ne vine însă întotdeauna dintr-o tradiție, iar tradiție înseamnă istorie cu sens a formelor canonice, deci adevărate, care nasc libertate față de idoli și iluzii prin supunerea filială față de esențialul, adevărul și simfonia lui (cf. *In* 8, 33–36; *In* 17). Caracterul personalist al Revelației creștine și natura dialogică a Tradiției Bisericii fac ca acestea să fie în permanență supuse unui proces de propunere (nu impunere) și transmitere autorizată al cărei scop este o receptare continuă. Biserica lui Hristos e spațiul în care răsună mereu „Da"-ul lui Dumnezeu față de noi și „Amin"-ul nostru față de Dumnezeu și economiile Lui. Așa cum acel „Fie mie!" (*Lc* 1, 38) spus unui înger de o Copilă de doisprezece ani și reprezentând „Amin"-ul ei a fost condiția *sine qua non* a „Amin"-ului lui Dumnezeu față de noi prin Întruparea Fiului Său veșnic, tot așa nici unul din actele sacramentale și de autoritate ale ierarhiei bisericești nu sunt valabile fără „Amin"-ul umil, dar indispensabil al fiecărui credincios. „Amin"-ul credinciosului ortodox este inserat în permanență în „Amin"-ul unei Biserici locale, iar „Amin"-ul Bisericii locale orthodoxe este inserat mereu în „Amin"-ul comuniunii întregii Biserici catholice și apostolice. „Amin"-ul repetat mereu este semnul receptării și re-receptării sau asimilării permanente a „Da"-ului suprem spus oamenilor de Dumnezeu Treime în Evanghelia lui Hristos și Tainele Bisericii.

Există însă și o receptare permanentă a întregului mister inepuizabil al Revelației de către Biserică de-a lungul timpului prin oamenii Duhului și teologii ei. Ca răspuns la diverse solicitări și provocări, sfinții Bisericii, martiri și filozofi, monahi, ierarhi și teologi, fie în sinoade, fie în predici, în convorbiri duhovnicești, în tratate, artă, poezie sau muzică formulează, dezvoltă sau accentuează câte un aspect sau aspecte decisive în contextul sau situațiile care le suscită. Accentuarea polemică a acestor aspecte hotărâtoare se face însă cu împingerea în plan secund, în latență sau chiar uitare, a altor aspecte importante, care rămân nedezvoltate sau chiar reprimate în memoria generală a Bisericii care e Tradiția ei. Uitarea și pierderea definitivă a acestor latențe ar însemna o pierdere de substanță, pe care Biserica adevărată, deci integrală, „potrivit Totului" divin, nu și-o poate îngădui. E mereu de meditat la principul ideal pe care l-au stabilit rabinii de la Iabne, când după căderea Ierusalimului au purces la fixarea în scris a tradiției în Talmud, pentru a evita pierderea ei. S-a hotărât să se consemneze toate discuțiile și opiniile formulate, urmând ca hotărârile să se facă plecând de la opinia autorizată

care e cea a majorității. În discuții s-a ivit însă întrebarea: de ce să se rețină și opiniile contrare minoritare, ba chiar și cele izolate ale câte unui singur rabin? Unii au răspuns că ele trebuie reținute tocmai pentru ca respingerea lor să confirme adevărul opiniei majoritare. Rabi Iehudi însă a replicat: „Nu! Ele trebuie păstrate pentru a ne putea sprijini pe ele, atunci când va veni poate vremea lor!”

Chiar și noi românii trebuie să reînvățăm statornic nu numai lecția aceasta, dar și faptul că nici Ortodoxia, nici Iisus Hristos nu s-au născut în Carpați. De aceea într-un sens larg, procedural, aprigul patriarh Dositei al Ierusalimului avea dreptate să-i scrie sfântului domnitor Constantin Brâncoveanu — iritat de intervențiile sale și ale sfântului mitropolit Antim în polemicile teologilor greci ai timpului — că „dogmele și legile nu s-au stabilit pe munții Valahiei, nici de domnii Valahiei, ci în Constantinopol și de împărați și de sinoade”. Nu avea însă dreptate până la capăt, pentru că orgoliosului grec i s-ar fi putut replica ușor că — așa cum arată volumul de față — nici Iisus, nici creștinismul nu s-au născut la Constantinopol. Canonul creștinismului apostolic din primele trei secole s-a fixat la Ierusalim, Roma și Antiohia, și fără recursul la acest canon nu înțelegem nici dogmele sinoadelor, nici legile împăraților Bizanțului.

La capătul acestei prime străji canonice de vrabie solitară veghind noaptea pe acoperișul (*Ps* 101, 8) tradiției Bisericii vechi, bucuria canonistului este aceea de a-și exprima întreaga gratitudine tuturor celor care au stăruit, îndemnat, așteptat și sprijinit efectiv realizarea lui de-a lungul ultimilor ani. Apariția lui datorează totul Mariei-Cornelia și Părintelui Iustin. Recunoștință pentru prețiosul ajutor bibliografic se cuvine prietenilor: Florin Cătălin Ghiț (Tesalonic, Cluj), Octavian Mihoc (Sibiu, Göttingen), Radu Preda (Cluj, Hanovra), părintelui Nicolae Florea (Paris), părintelui Ioan Moga (München), părintelui Ioan Marin Mălinaș (Austria), părintelui Cătălin Pălimaru (Cluj), lui Mihai Neamțu (Anglia, București), Alin Tat și bibliotecii Facultății de Teologie Greco-Catolică din Cluj, lui Daniel Lemeni și bibliotecii Centrului „Areopagus” din Timișoara, lui Adrian Lemeni, Ionuț Alexandru Tudorie și Bogdan Dedu din București, lui Nicu Brote (Sibiu), părintelui Vasile Neacșu (Sibiu, Tesalonic), părintelui Doru Costache (Sidney), lui Roman Adrian (Fribourg) și Dragoș Mârșanu (Louvain), Ancăi Herciu (Bochum), lui Andrei și Virginei Gâlea (New York), Mariei Campatelli și Michellinei Tenace de la Centrul „Aletti” din Roma, părintelui Elia Citterio (Capriata d'Orba), părintelui Antoine Lambrechts (Chevetogne), părintelui Calinic Berger (Pennsylvania), colegilor mei de la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu: Sebastian Moldovan, Daniel Buda, Irimie Marga, Ciprian Streza și Nicolae Moșoiu, lui Alexandru Ioniță, Marius Tofan și altor masteranzi din

Sibiu pentru stimulantele discuţii, şi nu în ultimul rând părintelui asistent ieromonah Vasile Bârzu pentru suplinirea din lunile de finalizare. Îndoită recunoştinţă se cuvine delicatului părinte Adrian Deteşan (Braşov).

Un gând devotat de recunoştinţă perpetuă datorez înaintaşilor mei în ale teologiei, tatălui meu, părintelui profesor Ioan Ică sn, de la care a plecat îndemnul şi primul gând al acestui volum, incomparabilului exeget al Tradiţiei ortodoxe care a fost preotul profesor Dumitru Stăniloae, monahului Nicolae Delarohia care m-a învăţat curajul şi neuitatului Constantin Noica de la care am deprins pe viu câte ceva din cele ale filo-sofiei.

Dedic acest volum Sfinţilor Apostoli Petru şi Ioan, patronii numelui meu, a căror ocrotire şi călăuzire le-am simţit însoţindu-mă în permanenţă.

Apariţia acestui volum se datorează şi generoasei sponsorizări a „Băncii Comerciale Române”, personal domnului Daniel Dăianu, care şi-a adus probabil aminte de faptul că la originile economiei pământeşti stau economia şi admirabilul comerţ între cer şi pământ al marelui Econom al creaţiei şi mântuirii noastre.

diacon Ioan I. Ică jr

31 decembrie 2007
Sfânta Mănăstire Hurezi

Canonul
şi canoanele creştinismului apostolic

Părintelui Iustin

I. Itinerare teologice

Punctul de plecare

Gândul din care s-a născut proiectul iniţial care a stat la baza lucrării de faţă datează din ultimii ani ai studenţiei mele sibiene, la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut. Pe parcursul celor două decenii care s-au scurs de la această primă intenţie şi până la forma lui actuală, acest program, realizat cu intermitenţe în anii 1983–1987 şi 2000–2002 şi reluat la sfârşitul lui 2005, a trecut prin trei faze de elaborare şi tot atâtea concepţii de ansamblu. Variantele şi metamorfozele lui oglindesc însă nu doar parcursul intelectual şi devenirea teologică a realizatorului său, ci s-au intersectat în mod inevitabil cu etapele prin care a trecut teologia ortodoxă, atât românească, cât şi a celorlalte spaţii culturale ortodoxe, în secolul XX pe fondul provocărilor şi convulsiilor care au marcat tragic şi dur istoria Europei şi a umanităţii contemporane în ultimul veac al celui de-al doilea mileniu creştin.

Totul a plecat de la constatarea unei lacune resimţite în anii 1983–1984 în cadrul cursurilor de doctorat în teologie sistematică de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu sub conducerea profesorului de dogmatică, preot Ioan Ică sn (n. 1932); studentul român interesat în teologia sistematică nu avea la dispoziţie o colecţie care să adune şi să facă accesibile în paginile unui volum principalele izvoare ale teologiei sistematice — simbolurile de credinţă, hotărârile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice şi principalele mărturisiri de credinţă ortodoxe elaborate de-a lungul ultimelor secole — pentru a-şi face o imagine succintă şi clară asupra esenţei doctrinare a Ortodoxiei în formulările autoritative şi definitorii.

În ciuda dificultăţilor copleşitoare legate de ultimii ani, tot mai sumbri, ai regimului dictatorial naţional-comunist al lui Ceauşescu — ani de privaţiuni

materiale, de demolări, îndoctrinare şi masificare — Biserica Ortodoxă Română reuşise performanţa de a obţine publicarea la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a unor lucrări de referinţă pentru teologia ortodoxă. Toate erau legate de numele fostului profesor şi rector al Academiei Teologice „Andreiane" din Sibiu, transferat forţat din 1947 la Bucureşti, preotul profesor academician Dumitru Stăniloae (1903–1993): între 1975–1981 acestuia i se publicaseră volumele V–X ale *Filocaliei* româneşti (primele patru apăruseră la Sibiu în 1946–1948), iar în 1978, 1981, 1986 îi apăreau lucrările de sinteză teologică care alcătuiau o masivă trilogie compusă din *Teologia dogmatică ortodoxă* (3 volume în 1978), *Spiritualitatea ortodoxă* („Ascetica şi mistica" din 1947 editată cu modificări în 1981) şi *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă* (1986). Prin eforturile susţinute ale unei echipe de teologi elenişti, animată de râvna părintelui Dumitru Fecioru (1905–1988) — care între anii 1938–1946 îngrijise cele opt volume din seria „Izvoarele Ortodoxiei" — în 1979 apărea şi primul volum al colecţiei „Părinţi şi scriitori bisericeşti" (*PSB*): în câţiva ani sub egida sa au apărut în româneşte operele Părinţilor Apostolici, ale apologeţilor, ale lui Clement Alexandrinul, Origen şi Eusebiu al Cezareii, dar şi ale Sfinţilor Grigorie al Nyssei, Atanasie cel Mare, Maxim Mărturisitorul şi Chiril al Alexandriei. Prin toate aceste monumentale realizări — ca şi prin prezenţa ei remarcată în cadrul dialogurilor ecumenice — teologia ortodoxă românească se afirma astfel ca o teologie viguroasă, în perfectă consonanţă cu inspiraţia fundamentală a mişcării „neopatristice" ca depăşire a scolasticismului, idealismului sau pietismului. Afirmate programatic în congresele internaţionale ale teologilor ortodocşi de la Atena din 1936 şi 1976, aceste exigenţe au fost în secolul XX motorul revitalizării întregii teologii ortodoxe (şi nu numai ortodoxe) intrate într-un vast program de înnoire, prin revenire la izvoarele vii ale credinţei cuprinse în tradiţia Sfinţilor Părinţi şi experienţa vie a credinţei Bisericii în sfinţenie şi în Liturghie. Izolată de societate de către partidul comunist, reprimată, umilită şi marginalizată, Biserica Ortodoxă Română îşi lua cu smerenie o splendidă revanşă în spirit, printr-o înflorire teologică fără precedent, care prin fastul ei dădea în sfârşit măsura teologică a Ortodoxiei româneşti.

A. Ortodoxia românească — reperele teologice

Teologie artistică, practică şi polemică

Manifestată timp de secole drept creştinismul popular şi monahal al unor comunităţi repliate din faţa valurilor succesive ale invaziilor în forme de

existenţă rurale, atemporale, Ortodoxia românească a început să se manifeste istoric în veşmânt slavon şi bizantin în statele medievale, organizate începând cu secolul XIV la sud şi la est de Carpaţi, la răscrucea unor imperii în conflict. Specificitatea, forţa de sinteză şi rolul ei panortodox s-au manifestat iniţial în forme artistice prin înălţarea, după primele întruchipări de la Argeş (Sfântul Nicolae Domnesc) ori Cozia, a monumentelor unice din prima jumătate a secolului XVI — biserica lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeş sau bisericile lui Ştefan cel Mare pictate în exterior sub Petru Rareş[1] —, la care s-au adăugat remarcabile manuscrise împodobite cu miniaturi şi primele tipărituri slavoneşti.

În secolul XVII, sub „monarhiile culturale" ale lui Matei Basarab (1632–1654) şi Constantin Brâncoveanu (1688–1714) în Ţara Românească sau Vasile Lupu (1634–1653) în Moldova, sintezele arhitecturale şi picturale sunt dublate de rolul ecumenic jucat de reprezentanţii Ortodoxiei româneşti — domni, cărturari şi ierarhie din Ţările Române — în controversele interconfesionale ale epocii: sfinţii mitropoliţi Petru Movilă (1633–1646), Varlaam (1632–1653) şi Sinodul de la Iaşi (1642) iau poziţie ortodoxă faţă de Reformă, iar sub domnitorul martir Constantin Brâncoveanu şi mitropolitul sfânt Antim Ivireanu (1708–1716), Ţara Românească devine centrul rezistenţei teologice ortodoxe însufleţite de patriarhul Dositei II al Ierusalimului (1669–1707) împotriva propagandei romano-catolice şi uniate[2]. În polemici intervin şi umaniştii ortodocşi români de talia spătarului Nicolae Milescu († 1708, cu mărturisirea sa euharistică *Stella Orientalis* din 1667), sau a prin-

---

[1] Descifrarea teologiei implicite în vizualul artistic al ctitoriilor moldovene a făcut paşi decisivi prin cercetările recente ale ANCĂI VASILIU (n. 1957), *La traversée de l'image. Art et théologie dans les églises moldaves au XVIe siècle*, Paris, 1994 şi SORIN DUMITRESCU (n. 1946), *Chivotele lui Petru Rareş şi modelul lor ceresc. O investigaţie artistică a bisericilor-chivot din nordul Moldovei*, Anastasia, Bucureşti, 2001.

[2] În intervalul 1680–1715, sub patronajul domnitorilor români care răspund iniţiativelor patriarhilor greci ai Ierusalimului Nectarie (1661–1669), Dositei II (1669–1707) şi Hrisant (1707–1731), în Moldova şi Ţara Românească sunt publicate următoarele volume de teologie polemică greacă patristică şi bizantină: Combaterea primatului papal a lui Nectarie (Iaşi, 1682), Dialogul pastoral pe teme dogmatico-liturgice al Sfântului Simeon al Tesalonicului (Iaşi, 1683), Manualul antilatin al lui Maxim Peloponezianul (Bucureşti, 1690), Manualul anticalvin al lui Dositei şi Combaterea mărturisirii calivinizante a lui Chiril Lukaris (Bucureşti, 1690), Combaterea hotărârii Conciliului de la Florenţa de Ioan Eugenicul (Iaşi, 1694), Tomul împăcării (antologie polemică antilatină împotriva lui „Filioque"; Iaşi, 1692), Tomul iubirii (antologie polemică antilatină în apărarea palamismului; Iaşi, 1698), Mărturisirea ortodoxă a sfântului mitropolit Petru Movilă (Snagov, 1699), Dogmatica ortodoxă a lui Sevastos Kymenites (Bucureşti, 1703), Tomul bucuriei (antologie polemică antilatină împotriva primatului papal; Râmnic, 1705), Panoplia dogmatică a lui Eftimie Zygabenos (Târgovişte, 1710) şi Dogmatica Sfântului Ioan Damaschinul (Iaşi, 1715).

cipelui moldav Dimitrie Cantemir († 1723, cu o critică rămasă inedită a unui popular catehism rus). Contracarând şi neutralizând slavonismul cu ajutorul elenismului şi construind pe temeliile eforturilor transilvănene din secolul XVI (diaconul Coresi între 1560–1584), ierarhii şi cărturarii români din secolul XVII pun bazele culturii teologice ortodoxe româneşti majore anunţate în cele două *Cărţi româneşti de învăţătură*[3] de la Iaşi: *Cazania* cu predici a mitropolitului Varlaam din 1641–1643[4] şi codicele de legi imperiale bizantine cu acelaşi titlu din 1646. Pregătită de *Pravila Mică* (*Dreptătoriu de lege bisericească*) de la Govora din 1640–1641, *Pravila împărătească* de la Iaşi din 1646 a lui Vasile Lupu va fi urmată de *Pravila Mare* (*Îndreptarea legii cu Dumnezeu*) de la Târgovişte din 1652 a mitropolitului Ştefan (1648–1668) alcătuită pe baza *Nomocanonului* postbizantinului Mihail Malaxos (1561–1563) şi a altor surse. Explicabilă prin necesităţile de structurare a societăţii româneşti, dominanta juridică, omiletică şi polemică a acestor prime realizări teologice româneşti ilustrează faptul că, prin forţa împrejurărilor, preocupările epocii s-au menţinut pentru aproape două secole în zona teologiei practice.

Traducerile cărţilor liturgice

Pe primul loc pe agenda Ortodoxiei româneşti au stat imperativele legate de viaţa cultică şi liturgică; aceasta trebuia inculturată în limba vorbită de popor, depăşind prejudecăţile conservatoare legate de prestigiul mistic al trilingvismului sacru (potrivit căruia limbile liturgice ar fi doar greaca, latina şi slavona), precum şi temerile că folosirea limbii române în cult ar duce automat la abandonarea Ortodoxiei şi convertirea românilor la protestantism sau romano-catolicism. Rolul de pionier îl deţine aici sfântul mitropolit al Moldovei, Dosoftei (1671–1686, † 1693), care publică la Iaşi *Dumnezăiasca Liturghie* în 1679 şi 1683, *Psaltirea dă-nţeles* în 1680, un *Molitvălnic dă-nţeles* în 1683 şi o antologie în patru volume *Viaţa şi petrecerea svinţilor* între 1682–1686. Tot Dosoftei corectează în manuscris traducerea Vechiului Testament după *Septuaginta*, realizată de spătarul Nicolae Milescu între 1661–1664 la Constantinopol, înainte de plecarea la Berlin şi Stockholm; traducere care va sta la baza monumentalei *Biblii* de la Bucureşti din 1688, apărută sub patronajul domnitorului Şerban Cantacuzino — iniţiativă şi realizare laice, nu ale clericilor (pentru că *Biblia* nu e carte de cult în Ortodoxie).

---

[3] Pentru referinţele exacte, a se vedea ION BIANU / NERVA HODOŞ, *Bibliografia românească veche 1508–1830*, 3 vol., Bucureşti: *I. 1508–1716*, 1903; *II. 1716–1808*, 1910; *III. 1809–1830*, 1912.

[4] Dublate de lucrările polemice anti-protestante: *Şapte Taine ale Bisearicii*, Iaşi, 1644 şi *Răspuns împotriva Catehismului calvinesc*, Iaşi, 1645.

Ştafeta editării definitive în limba română a cărţilor de cult ortodoxe este preluată apoi în Ţara Românească de meşterul georgian Antim, adus aici în 1690 de domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688–1714) şi devenit în 1696 egumen la Snagov, în 1705 episcop al Râmnicului, iar între 1708–1716 mitropolit al Ţării Româneşti. În toate aceste centre Antim a îngrijit sub patronajul domnitorului Brâncoveanu publicarea a 63 de cărţi, dintre care 31 greceşti, dar şi un *Liturghier* greco-arab în 1701, un *Ceaslov* greco-arab în 1702 (primele cărţi cu litere arabe din lume, ucenicul său Mihail Iştvanovici înfiinţând la Tbilisi prima tipografie gruzină în care a imprimat un *Evangheliar* şi un *Liturghier*). Restul au fost cărţi slavono-române şi româneşti: în 1699, traducerea românească a faimoasei *Mărturisiri ortodoxe* din 1638–1642 a sfântului mitropolit Kievului Petru Movilă; în 1702, prima ediţie din Ţara Românească a *Noului Testament;* în 1706, *Evhologhionul* (*Liturghierul* şi *Molitvelnicul* într-un singur volum); în 1712, *Octoihul;* în 1713, *Liturghierul* şi *Molitvelnicul*, iar în 1714, *Catavasierul;* predicile originale ale mitropolitului Antim, faimoasele *Didahii* rămânând însă în manuscris până în 1886. Opera sfântului ierarh Antim a fost continuată de vrednicii episcopi ai Râmnicului Damaschin (1708–1725) şi Chesarie (1773–1780), cărora li se datorează realizarea şi tipărirea în oraşul reşedinţă al episcopiei lor a versiunii româneşti a cărţilor liturgice bizantine din ciclurile imnografice ale cultului ortodox: *Triodul* în 1731, *Antologhionul* (*Minei* selectat) în 1737, *Octoihul* în 1742 şi *Penticostarul* în 1743, *Mineiele* publicate prima dată la Râmnic în 1775–1779 (octombrie–martie) şi 1780 (aprilie–septembrie) reprezentând ediţii postume ale traducerilor realizate de învăţaţii episcopi râmniceni Damaschin, Chesarie şi Filaret (1780–1792) (ele vor fi reeditate în 1894–1805 la Buda, iar în 1830–1832 la Neamţ).

Şcoli de traduceri patristice

În paralel cu aceste eforturi de a edita în limba română tot corpusul cărţilor liturgice din cultul ortodox bizantin, au fost publicate şi primele traduceri româneşti din bogatul tezaur al literaturii patristice şi bizantine: în 1691 apăreau la Bucureşti în traducerea fraţilor Ştefan şi Radu Greceanu *Mărgăritarele*, o antologie din omiliile Sfântului Ioan Hrisostom; după o pauză de câteva decenii, în 1765 viitorul episcop Chesarie al Râmnicului publica la Bucureşti, sub titlul *Voroavă de întrebări şi de răspunsuri*, traducerea importantului *Dialog* dogmatico-liturgic al lui Simeon al Tesalonicului († 1429); în 1775 era publicată tot la Bucureşti traducerea *Omiliilor duhovniceşti* ale Sfântului Macarie Egipteanul realizată de învăţatul ieromonah Macarie Dascălul († 1810), autorul primei *Gramatici* româneşti şi a unui considerabil corpus de traduceri hagiografice şi patristice rămase însă în manuscris; iar

în 1784 episcopul Filaret al Râmnicului publica traducerea din neogreacă a *Cuvintelor* Avvei Dorotei şi ale Sfântului Teodor Studitul.

Realizările cele mai consistente pe linia traducerilor româneşti din operele Sfinţilor Părinţi au venit însă din partea faimoasei „şcoli ascetico-filologice"[5] care a funcţionat în cadrul marii comunităţi monahale româno-slave sub conducerea sfântului stareţ Paisie Velicikovski (1722–1794) la mănăstirile de la Dragomirna (1673–1775), Secu (1775–1779) şi Neamţ (din 1779 încolo). Dascălii români Macarie, Ilarion, Isaac, Gherontie, Ştefan şi alţii au înfăptuit aici imensa operă de transpunere în limba română a, practic, întregii literaturi duhovniceşti patristice şi bizantine începând cu *Filocalia* editată în 1782 la Veneţia de mitropolitul Macarie al Corintului († 1807) şi tânărul monah Nicodim Aghioritul († 1809). „Luminilor" raţionaliste ale civilizaţiei occidentale, al cărei antropocentrism culmina politic în violenţa revoluţiei franceze, Răsăritul filocalic ortodox le opunea Lumina necreată a Taborului şi antropologia transfigurării ascetice şi spirituale a omului prin asceză, smerenie şi rugăciunea inimii. Această experienţă, aflată în inima tradiţiei şi vieţii Bisericii, ar fi putut deveni fermentul unui umanism duhovnicesc şi al unui alt tip de societate şi cultură, care ar fi evitat ciocnirea dramatică şi polarizările între tradiţie şi modernitate soldate cu mutilarea spirituală a fiinţei umane. Din păcate pentru teologia şi cultura din Principatele Române, intrate începând cu 1821–1829 în proces accelerat, necesar, dar unilateral, de europenizare şi modernizare, traducerile scrierilor duhovniceşti ale *Filocaliei* realizate de dascălii paisieni n-au văzut lumina tiparului, circulaţia lor rămânând limitată la mediile monahale care şi le-au transmis pe cale manuscrisă[6].

---

[5] Şcoala ortodoxă „paisiană" de la Neamţ care dubla teologic şcolile superioare greceşti reprezentate de Academiile Duhovniceşti de la Iaşi şi Bucureşti — precursoarele viitoarelor Universităţi româneşti din secolul XIX — avea un echivalent de tip iluminist şi patriotic în activitatea contemporană a şcolii „ardelene" greco-catolice de la Blaj, unde ieromonahul Samuil Micu (1745–1806) din Sadul Sibiului a realizat alături de remarcabila traducere a *Bibliei* după *Septuaginta* (Blaj, 1795) şi traducerea românească, rămasă însă şi ea în manuscris, a unui important corpus de scrieri patristice (între ele, „Opera ascetică" a Sfântului Vasile cel Mare, „Catehezele" Sfântului Chiril al Ierusalimului, „Cuvinte" ale Sfântului Grigorie Teologul, „Omilii" ale Sfântului Ioan Hrisostom, „Scara" Sfântului Ioan Scărarul etc.), precum şi o versiune a corpusului canoanelor Bisericii răsăritene, un fel de „Pidalion" greco-catolic („Canoanele săboarelor a toată lumea şi a acelor nemeasnice şi ale Sfinţilor Părinţi cele primite în Biserica Răsăritului", 1804), rămas şi el însă nepublicat.

[6] Publicarea în 1793 la Moscova a *Filocaliei* slavone realizată la Neamţ sub îndrumarea sfântului stareţ Paisie şi difuzarea „paisianismului" sub forma tradiţiei duhovniceşti a „stăreţismului" rus au avut în schimb în Rusia secolului XIX un profund impact asupra unor filozofi şi scriitori de primă mărime ai culturii ruse: Leontiev, Dostoievski şi alţii, determinând în a doua jumătate a intervalului o adevărată renaştere religioasă în sânul „intelighenţiei" din ultimul veac al imperiului ţarilor.

„Paisianismul" a avut totuşi un impact benefic în viaţa Bisericii Ortodoxe din Principatele Române în prima jumătate a secolului XIX, înainte de revoluţia de la 1848, datorită faptului că în această perioadă au fost mitropoliţi ai Moldovei şi Ţării Româneşti doi monahi „paisieni" tipici: elenişti, oameni duhovniceşti şi de rugăciune, dar şi mari iubitori de şcoală şi cultură teologică: sfinţii mitropoliţi Veniamin Costache şi Grigorie Dascălul.

Secolul XIX: dominanta practică şi exigenţele modernizării

Ajuns episcop al Huşilor la doar 25 de ani, Veniamin Costache (1768–1846) a păstorit Biserica Moldovei ca mitropolit între anii 1803–1806 şi 1812–1842, ani agitaţi de războaie ruso-turce, de revolta eteristă din 1821 şi de ocupaţia rusă a Principatelor. În activitatea sa pe tărâmul culturii teologice, el s-a orientat după modelul enciclopedic popular pe care-l contura prin traducerile şi ediţiile sale învăţatul şi sfântul monah isihast Nicodim Aghioritul (1749–1809) sau, mai înainte, eruditii savanţi iluminişti, dar şi monahi şi ierarhi ortodocşi Evghenie Vulgaris (1720–1806) sau Nichifor Theotokis (1730–1800). În tipografia de la Iaşi, pe care a refăcut-o, şi în cea de la Neamţ, pe care a înfiinţat-o în 1806, mitropolitul Veniamin a publicat 130 de cărţi de cult şi de teologie, multe din ele traduse de el însuşi. La Neamţ apare acum o parte din traducerile şcolii paisiene: între 1807–1815 sunt publicate aici cele 12 masive volume ale *Vieţilor Sfinţilor* (după versiunea rusă a sfântului episcop Dimitrie al Rostovului); în 1814, *Scara* Sfântului Ioan Sinaitul; în 1819, *Cuvintele duhovniceşti* ale Sfântului Isaac Sirul; iar între 1818–1823, cele trei volume ale *Cuvintelor* ce alcătuiesc corpusul grec al scrierilor atribuite Sfântului Efrem Sirul. În 1806, la Iaşi, apare traducerea românească a *Dogmaticii* Sfântului Ioan Damaschinul, iar în 1816, la Neamţ, cea a *Epitomei dogmelor* realizată de învăţatul monah grec Atanasie din Paros († 1813). Tot în 1816, la Iaşi, mitropolitul Veniamin publica *Tipicul* mare al Sfântului Sava în traducere proprie, în realitate o prelucrare şi adaptare românească a celor două variante ale textului, grec şi slavon. Abia cu doi ani înainte de moartea sa, mitropolitul Veniamin, retras, a reuşit să publice la Neamţ, în 1844, revizuită de Neofit Scriban (1808–1884), mai vechea sa traducere a *Pidalionului*, monumentala ediţie comentată a canoanelor apostolice, sinodale (ecumenice şi locale) şi patristice, publicată în 1800 la Leipzig de învăţaţii monahi Agapie Leonardos şi Nicodim Aghioritul, şi devenită de atunci încoace colecţia canonică neoficială a Bisericii Ortodoxe. În prefaţă, cartea *Pidalionului* era recomandată stăruitor a fi primită de clerici şi credincioşi ca una „care este îndată şi cea dintâi după Sfintele Scripturi" (Veniamin Costache n-a editat şi *Biblia*, folosindu-se ediţia românească a Societăţii Biblice Ruse publicată la Sankt-Peterburg în 1819, care reedita *Biblia* de la Blaj, 1795).

Dominanta practică a activității teologice a mitropolitului Veniamin iese astfel limpede în evidență, deși ea nu epuizează deloc spectrul larg al intereselor intelectuale ale învățatului ierarh moldav. Acesta a mai tradus și editat lucrări de istorie biblică (1824) și bisericească (1841–1843: *Istoria bisericească* a arhiepiscopului Meletie al Atenei în cinci volume), de teologie polemică (*Piatra scandelei* a arhiepiscopului Ilie Miniat în 1844), precum și catehetice (*Catehismul* mitropolitului Platon al Moscovei, în 1839); postum i s-au editat și versiunile românești la *Tâlcuirea Psaltirii* a bizantinului Eftimie Zigaben (2 vol., 1852, 1856), la *Istoria bisericească* a Fericitului Teodoret al Cyrului (1894) și la *Tâlcuirea* Epistolelor pauline a bizantinului Teofilact al Ohridei după versiunea neogreacă a lui Nicodim Aghioritul (3 vol., 1904–1906), în manuscris rămânând încă inedite transpunerile operelor complete ale lui Teodoret al Cyrului și ale omiliilor hrisostomiene la *Faptele Apostolilor* și Epistolele pauline.

Aceeași amploare a erudiției cu dominantă patristică poate fi regăsită în activitatea teologică a sfântului mitropolit al Țării Românești, Grigorie Dascălul (născut la București în 1765, mitropolit între 1823–1834). Format ca erudit monah paisian la Neamț de către dascălul Gherontie, Grigorie a tradus împreună cu acesta *Cartea folositoare de suflet* (manualul de spovedanie al lui Nicodim Aghioritul) publicată la București în 1799 (și reeditată în multe rânduri), *Chiriacodromionul la Evanghelii* al lui Nichifor Teotokis (București, 1801, și reeditări), *Tâlcuirea la Evanghelii* a lui Teofilact al Ohridei (Iași, 1805), *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschinul (Iași, 1806) și cea a lui Atanasie din Paros (Neamț, 1816); stabilit ulterior în Țara Românească, a tradus și publicat *Cuvintele* despre preoție ale Sfinților Părinți (1820), o serie de *Cuvinte* ale Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul (1826), ale Sfântului Ioan Hrisostom (1827), *Cuvintele despre Providență* ale Fericitului Teodoret al Cyrului (1828), *Patericul* egiptean (1828), *Cuvintele*, tratatele, despre Sfânta Treime ale bizantinului târziu Iosif Vryenios (1832), *Enciclica* antilatină a patriarhului Fotie și cele două tratate antilatine *Despre purcederea Duhului Sfânt* ale Sfântului Grigorie Palama (1832), precum și alte două antologii cu cuvântări hrisostomiene sub titlul *Împărțire de grâu* și *Puțul* (ambele în 1833).

Dominanta practică caracterizează în a doua jumătate a secolului XIX și la Sibiu activitatea teologică a episcopului (din 1847) și mitropolitului (din 1864) Ardealului, Andrei Șaguna (1808–1873). Alături de reeditarea *Mărturisirii* ortodoxe movilene în 1855, a celor douăsprezece *Mineie* în 1853–1873, a *Chiriacodromionului* în 1855 și a *Bibliei* în 1858 (în traducerea ieromonahului Samuil Micu de la Blaj din 1795), preocupările personale ale providențialului ierarh ortodox transilvan au fost în primul rând de ordin pastoral

şi canonic (un manual: *Elemente de drept canonic*, 1854; un tratat: *Compendiu de drept canonic*, 1868; şi o colecţie de canoane comentate: *Enchiridion*, 1871). Preocupările canonice erau impuse, pe de o parte, de luptele naţionale şi bisericeşti prin care Şaguna a obţinut reînfiinţarea mitropoliei autonome a românilor transilvăneni, iar, pe de altă parte, de propriile sale eforturi de a moderniza în spiritul Tradiţiei, dar şi al exigenţelor societăţii moderne, această Biserică dându-i o organizare autonomă de tip constituţional, participativ, bazată pe implicarea largă a laicilor în foruri de tip sinodal la toate nivelurile: parohial, protopopial, eparhial (cf. faimosul *Statut organic* al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, în vigoare între anii 1869–1925) şi pe angajarea Bisericii într-un amplu proiect pedagogic şi social[7].

Secolul XIX: secularizare şi scolasticizare

În absenţa efectului de amortizare al unui astfel de tip de gândire şi de acţiune în acelaşi timp tradiţional, dar şi modern, stimulat de iluminismul moderat al imperiului austriac în Transilvania, şocul modernizării accelerate după model iluminist şi laicist francez în Principatele Unite asupra Bisericii Ortodoxe dezorientate a fost unul dramatic. Secularizarea din 1863 şi legile de reformă au fost însoţite de criza disputei pentru canonicitate şi a monahismului, precum şi de profunda instabilitate care a dominat viaţa bisericească până la sfârşitul primului război mondial. Aceasta a umbrit recunoaşterea în 1885 de către Patriarhia Ecumenică a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, care — reorganizată şi unificată după 1918 cu Bisericile Ortodoxe din Transilvania, Basarabia şi Bucovina — va fi recunoscută în 1925 ca patriarhie.

Eforturile de modernizare întreprinse în plan teologic au avut drept vector facultăţile de teologie ortodoxă integrate în sistemul de învăţământ statal: în 1860–1864 la Iaşi, iar în 1875 la Cernăuţi şi din 1881 la Bucureşti. Ele se adăugau seminarelor şi institutelor teologico-pedagogice din Ardeal, de tipul academiilor teologice, organizate şi susţinute nemijlocit de episcopii, şi care au continuat să funcţioneze şi după 1918 până în 1948. Abandonând modelul patristic tradiţional în Ortodoxie al teologiei ca disciplină formativă integrală, de tip liturgic şi duhovnicesc, teologia românească academizată a adoptat astfel şi ea la sfârşitul secolului XIX modelul de tip occidental al unei ştiinţe pozitive şi sistematice de origine scolastică. Divizată pe secţii — biblică,

[7] Ambele aceste proiecte au fost recent admirabil analizate de colegul meu sibian, tânărul istoric bisericesc PAUL BRUSANOWSKI în două remarcabile monografii: *Învăţământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848–1918 între exigenţele statului centralizat şi principiile autonomiei bisericeşti*, Presa Universitară Clujeană, 2005 şi *Reforma constituţională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850–1925*, Presa Universitară Clujeană, 2006.

istorică, sistematică şi practică —, teologia academică devenea un demers raţional de analiză intelectuală şi sistematizare teoretică şi practică a Revelaţiei divine: pe baza datelor pozitive oferite de ştiinţele biblice şi istorice — care prezentau Scriptura şi Tradiţia Bisericii în pozitivitatea lor —, teologia sistematică realiza expunerea raţională a sistemului doctrinei şi moralei creştine, iar teologia practică analiza aplicarea concretă a principiilor biblice, dogmatice şi morale în viaţa liturgică, pastorală şi canonică a Bisericii. Teologia ştiinţifică îmbrăca forma unui sistem tipic scolastic: o construcţie şi o justificare raţională a revelatului, o dublare raţională a credinţei, o imitaţie intelectuală a ştiinţei lui Dumnezeu despre El Însuşi şi despre creaţia Sa[8].

Dogmatici şi simbolici

Prin traduceri, prin cursuri sau contribuţii originale, teologia academică românească a asimilat şi ea acest model ştiinţific sistematic consacrat în teologia rusă sau neogreacă a secolului XIX şi perpetuat fără alternativă până în urmă cu câteva decenii în majoritatea Facultăţilor ortodoxe din lume. Pe lângă exemplare monografii liturgice şi vaste sinteze istorice, teologia rusă a secolului XIX a fost astfel dominată de masivele *Dogmatici* ortodoxe de tip scolastic publicate în 1852, 1856, 1857 de mitropolitul Moscovei, Macarie Bulgakov (1812–1882) — tradusă în limba română în 1885–1887 de profesorul şi episcopul Gherasim Timuş — sau de episcopul Kanevului, Silvestru Malevanski (1827–1888) în cinci volume (1884–1891) — tradusă în limba română între 1889–1906. Modelul german a fost ilustrat şi în teologia sistematică neogreacă de dogmatiştii atenieni Ziko Rossis (1838–1933), autor al unui *Sistem de dogmatică ortodoxă* publicat în 1903; de Christu Andrutsos (1867–1935), autor al unei *Simbolici* (1901; tradusă în româneşte în 1955), al unei *Dogmatici* (tradusă în româneşte în 1930) şi al unui *Sistem de etică* ortodoxă (1925; tradus în româneşte în 1947); şi de Panayotis Trembelas (1886–1977), autor, printre multe altele, al ultimei *Dogmatici* ortodoxe de tip scolastic publicată în 1959 şi 1961 (trei volume impozante, totalizând 1750 de pagini!).

Cărţi simbolice ortodoxe...

Pe lângă dogmatica (şi etica) de sistem, teologia ortodoxă prelua din structura teologiei germane şi disciplina „simbolicii". Aceasta era o teologie de controversă care analiza comparativ diferenţele doctrinare între diversele confesiuni creştine pe baza „simbolurilor" lor de credinţă şi a „cărţilor sim-

[8] Cf. M.-J. CONGAR, „Théologie", *Dictionnaire de Théologie Catholique* XV, 1946, col. 341–502; M.-D. CHENU, *La théologie comme science au XIIIe siècle*, Paris, 1943.

bolice", adică a mărturisirilor de credinţă cu valoare de „simbol de credinţă" elaborate de Bisericile creştine în lupta pro sau contra Reformei protestante din secolele XVI–XVII[9]. Primul care a folosit expresia „carte simbolică" a fost luteranul J. Frisch, care în 1727 a editat la Frankfurt/Leipzig „Mărturisirea ortodoxă" a mitropolitului Petru Movilă sub titlul *Liber symbolicus Russorum*. În 1843, Ernst Julius Kimmel (1812–1846), profesor luteran din Jena, publica volumul *Libri Symbolici Ecclesiae Orientalis* reeditat în 1850 cu un apendice de H. Weissenbaum sub titlul *Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis*. Volumul publica în greacă şi latină: „Mărturisirea de credinţă" redactată în 1455–1456 la cererea sultanului Mehmet II Cuceritorul de către patriarhul Constantinopolului Ghenadie II Scholarios; „Mărturisirea de credinţă" calvinizantă din 1629 a patriarhului Chiril Lukaris şi reacţiile la aceasta: „Mărturisirea ortodoxă" din 1638–1642 a mitropolitului Petru Movilă, hotă-

---

[9] Pe lângă tratatele clasice ale *Simbolicii* din 1812 a protestantului PHILLIP MARHEINECKE (1780–1846) sau a celei din 1832 a catolicului JOHANN ADAM MOHLER (1796–1838) din Tübingen (modelul *Simbolicii* ortodoxe din 1901 a lui Andrutsos), secolul XIX a adus cu sine şi editarea unor „biblioteci de simboluri" devenite „clasice", cum au fost cele ale protestanţilor AUGUST HAHN (1792–1863), *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche*, 1842, 1877[2], 1897[3], ori PHILLIP SCHAFF (1819–1893), *Bibliotheca Smybolica Ecclesiae Universalis. The Creeds of Christendom*, 3 vol., New York, 1877 (ed. VI, 1990). Tot acum apar colecţii de cărţi simbolice (*libri symbolici*) ale confesiunilor: cărţile simbolice ale Bisericilor reformate au fost editate în corpusurile îngrijite de J. Ch. Augusti (1827), H. A. Niemeyer (1840), E. Bockel (1847), E. Müller (1903) sau W. Niesel (1938); cele ale Bisericilor luterane îngrijite de M. Weber (1809), C. Hasse (1827), H. Meyer (1830) până la ediţia clasică din 1930; sau cele ale Bisericii Romano-Catolice: J. W. Streitwolf, 2 vol. (1835, 1838), la care trebuie adăugat „clasicul" HEINRICH DENZINGER (1819–1883), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg, 1854 (ed. a 37-a realizată de Denzinger / Schönmetzer / Hünnermann, 1991), precum şi ediţia integrală în original a hotărârilor celor 21 de „concilii ecumenice" recunoscute de Biserica Romano-Catolică începând cu Sinodul I Ecumenic (Niceea, 325) şi terminând cu Conciliul Vatican II (1962–1965) realizată de GIUSEPPE ALBERIGO (1926–2007), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1962, 1973[2].

Ultima realizare de acest gen aparţine teologului luteran, profesor la Yale (convertit în 1998 la Ortodoxie), JAROSLAV PELIKAN (1923–2006) împreună cu VALERIE HOTCHKISS şi e reprezentată de cele trei volume engleze ale seriei enciclopedice *Creeds and Confessions of Faith in the Christian Tradition*, Yale University Press, 2003, 3344 p., care grupează în traducere engleză un număr de 225 de texte „simbolice" creştine din toate timpurile şi din toate confesiunile după cum urmează: vol. I (XLVIII + 1031 p.): I. Rules of Faith in the Early Church; II. Eastern Orthodox Affirmations of Faith; III. Medieval Western Statements of Faith; vol. 2 (XLIV + 1071 p.): IV. Creeds and Confessions of Faith of the Reformation Era; şi vol. 3 (XLVIII + 1085 p.): V. Statements of Faith in Modern Christianity; în volumul 4 (LIV + 609 p.): *Credo. Historical and Theological Guide*, Jaroslav Pelikan oferă o introducere generală în problematica crezurilor şi mărturisirilor de credinţă (definiţie, geneză, autoritate şi istorie).

rârile Sinoadelor anti-lukariene de la Constantinopol 1638, Iaşi 1642 şi Ierusalim 1672, şi „Mărturisirea" ortodoxă din 1672 a patriarhului Dositei al Ierusalimului; ediţia a doua adăuga în apendice „Mărturisirea" lui Mitrofan Kritopulos din 1625 şi hotărârea Sinodului de la Constantinopol din 1672. Prima „Simbolică" ortodoxă, datorată profesorului atenian Ioannis Mesoloras (1851–1942), a apărut în 1901 ca volumul al doilea al unei serii al cărei prim volum în două tomuri (1883 şi 1893) reprezenta o ediţie a „Cărţilor simbolice" ortodoxe. Imitând modelul faimoasei „Cărţi a Concordiei" luterană din 1580–1584[10], acestea erau împărţite în două secţiuni:

I. Cele trei „Simboluri de credinţă" ecumenice: Apostolic, Niceo-Constantinopolitan şi „Atanasian";

II. Mărturisirile ortodoxe de după căderea Constantinopolului (1453): 1. „Mărturisirea" patriarhului Ghenadie Scholarios; 2. cele două „Răspunsuri" din 1573 şi 1581 date teologilor luterani din Tübingen de patriarhul ecumenic Ieremia II (1572–1595); 3. „Mărturisirea" lui Mitrofan Kritopulos (1625); 4. „Mărturisirea" lui Petru Movilă (1638–1642); 5. „Mărturisirea" lui Chiril Lukaris (1629) şi hotărârile Sinoadelor împotriva ei din anii 1638–1672; 6. „Mărturisirea" lui Dositei al Ierusalimului (1672); şi 7. Hotărârea Sinodului de la Constantinopol din 1672.

Făcând abstracţie de menţinerea apelativului discutabil de „cărţi simbolice" sau de cărţi cu valoare de simbol de credinţă atribuit mărturisirilor de credinţă ortodoxe, colecţia profesorului Mesoloras se distinge atât printr-un progres documentar — recuperarea „Răspunsurilor" patriarhului Ieremia II —, dar şi printr-o lacună masivă şi inexplicabilă — nu reţine cu titlu de mărturisiri ortodoxe nici un text din intervalul 300–1450, mileniul Sinoadelor Ecumenice şi constantinopolitane din epoca de glorie a Ortodoxiei imperiale a Bizanţului.

... sau Tezaur al Ortodoxiei

Această deficienţă a fost observată de teologul român Ioan Mihălcescu (1874–1948); aflat în intervalul 1901–1904 la studii în Germania, pe 13 iunie 1903 îşi susţinea un doctorat în filozofie la Universitatea din Leipzig.

[10] Publicată în germană în 1580, iar în latină în 1584, *Liber Concordiae* grupa principalele mărturisiri de credinţă ale luteranismului pe baza căreia s-a realizat în 1577 acordul între diversele şcoli teologice care polemizaseră asupra sensului credinţei reformatorice. Într-o primă secţiune aceasta publica cele trei „simboluri de credinţă ecumenice" ale Bisericii vechi: apostolic, niceo-constantinopolitan şi „atanasian", iar în cea de-a doua, mărturisirile particulare ale luteranismului: „Confessio Augustana" (1530), „Apologia Confessionis" (1531), aşa-numita Articole Smalkaldice (1537), Catehismele Mic şi Mare ale lui Martin Luther (ambele din 1529) şi aşa-numita „Formula Concordiae" (1577).

Revenit în ţară, a funcţionat până în 1939 ca profesor de dogmatică şi istoria religiilor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, devenind apoi arhiereu şi, ulterior, mitropolit al Moldovei. Întors la Bucureşti, tânărul doctor în filozofie, numit iniţial profesor la Seminarul Central din Bucureşti, publica în 1904 la Leipzig volumul intitulat *Tezaurul Ortodoxiei*[11], în care edita plecând de la ediţia Kimmel textul original grec prefaţat de notiţe introductive în limba germană al „mărturisirilor de credinţă" şi al „celor mai importante mărturii ale credinţei ortodoxe", indispensabile în opinia sa pentru cunoaşterea Ortodoxiei. Cele cinci secţiuni ale *Tezaurului* cuprind astfel: I. Hotărârile Sinoadelor Ecumenice (p. 1–10); II. „Mărturisirea" patriarhului Ghenadie Scholarios (p. 11–21); III. „Mărturisirea" mitropolitului Petru Movilă (p. 22–122); IV. Hotărârea Sinodului de la Ierusalim din 1672 şi „Mărturisirea" patriarhului Dositei (p. 123–181); şi V. „Mărturisirea" lui Mitrofan Kritopulos (p. 183–252). Textul „mărturisirilor" e urmat de alte şase importante anexe, elocvente pentru înţelegerea Ortodoxiei de către teologul român în vârstă pe atunci de doar 30 de ani:

A. Dialogul apocrif al patriarhului Ghenadie Scholarios (p. 253–261);
B. „Mărturisirea" calvinizantă atribuită lui Chiril Lukaris (p. 262–276);
C. Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, text complet (p. 277–297);
D. Fragmente din „Regulile" monahale ale Sfântului Vasile cel Mare (p. 298–306);
E. Textul rânduielii catehumenatului, Botezului şi celorlalte Sfinte Taine din *Evhologhion* (p. 307–312); şi
F. Câteva din cântările slujbei înmormântării (p. 313–314).

Surprinde remarcabilul simţ al românului Ioan Mihălcescu atât faţă de dimensiunea liturgică a Tradiţiei dogmatice ortodoxe, cât şi faţă de expresia ei autoritativă maximă, reprezentată de Sinoadele Ecumenice, aspecte puse în paranteză de autorii colecţiilor de „cărţi simbolice" ortodoxe din secolul XIX.

B. Ortodoxia în secolul XX: de la neoscolastică la neopatristică

Denunţarea „pseudomorfozelor"

Întreaga chestiune a existenţei unor „cărţi simbolice" în Biserica Ortodoxă şi a autorităţii a fost viu disputată în toată prima jumătate a secolului XX[12],

[11] *Thesauros tēs Orthodoxias. Die Bekenntnisse und wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche im Originaltext nebst einleitenden Bemerkungen von Ion Michalcescu, eingeführt von Prof. D. Albert Hauck*, Leipzig, 1904, 314 p.

[12] O discuţie amplă şi pertinentă la IOAN ICĂ SN, *Mărturisirea de credinţă a lui Mitrofan Kritopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică şi ecumenistă*, Sibiu, 1973, cap. VIII, p. 166–195; şi, anterior, NICOLAE CHIŢESCU, „Însemnătatea mărturisirilor de credinţă în cele trei mari confesiuni creştine", *Ortodoxia* 7 (1955), nr. 4, p. 483–512.

cu un moment de vârf la primul Congres Internațional al Teologilor Ortodocși de la Atena, 1936. Teologi de prestigiu, de talia preotului profesor Georges Florovsky (1893–1979), au acuzat prezența în „mărturisirile de credință" din veacul XVII a unor excesive influențe heterodoxe, fie protestante, fie romano-catolice — care ar fi responsabile de o dublă „pseudomorfoză" culturală (în sens spenglerian) a Ortodoxiei moderne —, contestând valoarea lor dogmatică ortodoxă și refuzând însăși existența unor „cărți simbolice" în Ortodoxie. Acestea ar fi simple documente confesionaliste, de imitație, explicări conjuncturale ale credinței ortodoxe provocate și modelate de factori exteriori Ortodoxiei, dominate de spiritul și limbajul scolastic al epocii, nelipsite de erori și, mai ales, lipsite de o relație organică vie cu filonul central al Tradiției ortodoxe. Teologia ortodoxă contemporană a fost așadar somată în 1936 să iasă din „captivitatea babilonică" a tipului de gândire scolastic încorporat în mărturisirile secolului XVII — cărora li se recunoștea o valoare doar relativă, limitată și auxiliară — și să revină creator la izvoarele autentice ale adevăratei Tradiții ortodoxe, cea Sfinților Părinți, imitând nu litera, ci modelul lor de teologhisire și elaborând o „sinteză neopatristică"[13] pentru epoca noastră.

Sinteze neopatristice

Abandonați scolastica și juridismul! Abandonați însă și idealismul (sofiologic) filozofiei religioase moderne! Înapoi la Revelație, înapoi la Sfinții Părinți, înapoi la Sinoadele Ecumenice, înapoi la Liturghie! Acestea au fost sloganele programatice ale teologiei ortodoxe „neopatristice" care a realizat înnoirea discursului teologic ortodox în secolul XX. Această renovare s-a produs însă pe un fond istoric sumbru. Dacă secolul XIX fusese dominat de iluminism, romantism, naționalism și pozitivism, secolul XX a venit cu experiența traumatică a revoluțiilor totalitare și a recrudescenței ideologiilor antagoniste în războaie devastatoare și în experimente de inginerie socială de tip utopic. Reacția față de scolastică și idealism, ca influențe externe, și față de formalism, juridism și ritualism, ca ispite interne pentru viața Bisericii, a fost aceea de întoarcere existențială la sursele vii ale Revelației mediate de Tradiția eclezială. Revenirea la Tradiție a teologiei ortodoxe, nu însă ca la un corpus de documente și instituții exterioare, ci ca la experiență eclezială vie, s-a făcut simultan pe mai multe paliere:

---

[13] Cf. IOAN I. ICĂ JR, „Patristica și teologia modernă. Semnificația și actualitatea unui program teologic", *Mitropolia Ardealului* 27 (1982), nr. 10–12, p. 707–714.

— istoric-patristic-ecleziologic prin sintezele de teologie modernă, patristică şi bizantină ale preotului profesor Georges Florovsky (1893–1979), continuate de preotul profesor John Meyendorff (1926–1992);

— mistic-palamit-filocalic prin studiile şi revalorificarea tradiţiei duhovniceşti ortodoxe întreprinse de Vladimir Lossky (1903–1958) şi de preoţii profesori Dumitru Stăniloae (1903–1993) şi Ioannis Romanidis (1927–2001);

— euharistic-liturgic-ecleziologic prin investigaţiile preoţilor profesori Nikolai Afanasiev (1893–1966) şi Alexander Schmemann (1921–1983) şi ale mitropolitului Ioannis Zizioulas (n. 1930).

În centrul teologiei ortodoxe „neopatristice" stă aşadar interpretarea experienţei ecleziale în multiplele ei dimensiuni: mistică, liturgică şi istorică.

Monumentele dogmatice şi simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe

Restituirea, evaluarea şi receptarea critică a trecutului şi a moştenirii lui complexe fiind şi pentru teologie un recurs indispensabil în elucidarea prezentului, o parte importantă a cercetărilor teologice a continuat şi după 1936 linia lecturii şi valorificării Tradiţiei şi a izvoarelor teologiei, atât ale celor clasice uitate, cât şi ale celor moderne, disputate şi contestate. Această linie a fost ilustrată strălucit de dogmatistul atenian Ioannis Karmiris (1904–1993), academician, teolog multilateral cu o operă enciclopedică impozantă. Specializat în tinereţe în „mărturisirile" de credinţă ale veacului XVII, Karmiris a reluat la mijlocul secolului XX la dimensiuni majore proiectul realizat *in nuce* în 1904 de Ioan Mihălcescu în *Tezaurul Ortodoxiei*. În 1951–1953 — cu ocazia aniversării a 1900 de ani de la sosirea în Grecia a Apostolului Pavel —, profesorul Karmiris publica la Atena cele două volume ale unei ample colecţii care ambiţiona să cuprindă în ediţie integrală *Monumentele dogmatice şi simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*. Premiată de Academia Greciei în 1953, lucrarea avea să cunoască şi o a doua ediţie revizuită şi adăugită, publicată în 1960 la Atena (volumul I) şi în 1968 la Graz (volumul II)[14]. Monumentala colecţie însumând 1136 de pagini se deschide cu o prolegomenă (p. 17–33) care tratează despre noţiunea, autoritatea şi numărul simbolurilor şi ale celorlalte texte dogmatice şi simbolice ale Bisericii Ortodoxe, şi este urmată de textul original al „monumentelor" dogmatico-simbolice prefaţate fiecare de o scurtă introducere şi repartizate în următoarele patru secţiuni:

---

[14] IOANNOU KARMIRĒ, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsias (Dogmatica et symbolica monumenta Orthodoxae Catholicae Ecclesiae)*, editio secunda, Graz, 1968.

I. Cele trei Simboluri de credință ecumenice ale Bisericii vechi: 1. Apostolic; 2. Niceo-Constantinopolitan și 3. „Atanasian";

II. Simbolurile de credință și definițiile dogmatice, precum și canoanele cu conținut dogmatico-simbolic ale Sinoadelor Ecumenice și locale:

1. Sinodul I Ecumenic (Niceea, 325): Simbolul; canoanele 8, 19, 6, 7, 13, 20;

2. Sinodul II Ecumenic (Constantinopol, 381): Simbolul; Epistola sinodală din 382; canoanele 1, 2, 3, 5, 6, 7.

3. Sinodul III Ecumenic (Efes, 431): Epistolele 2–3 ale Sfântului Chiril al Alexandriei către Nestorie (aprobate de Sinod); cele 12 anateme ale Sfântului Chiril împotriva lui Nestorie; canoanele 7 și 8 ale Sinodului; Epistola Sfântului Chiril către Ioan al Antiohiei din 433 și formula de împăcare cu antiohienii;

4. Sinodul IV Ecumenic (Chalcedon, 451): Tomul papei Leon către Sinod; Cuvântul de adresare al Sinodului către Împărat; Definiția dogmatică; canoanele 1, 28, 9, 17, 14, 19;

5. Sinodul V Ecumenic (Constantinopol, 553): Definiția dogmatică incluzând cele 14 anateme împotriva celor „Trei Capitole"; cele două serii de 15 și 10 anateme împotriva lui Origen;

6. Sinodul VI Ecumenic (Constantinopol, 680–681): Epistola synodică a patriarhului Sofronie al Ierusalimului; Epistola papei Agaton către Sinod; Definiția dogmatică;

7. Sinodul Trullan (Constantinopol, 690–691): canoanele 1, 2, 6, 11, 12, 13, 21, 32, 36, 38, 52, 55, 56, 57, 67, 70, 72, 79, 81, 83, 84, 90 și 95;

8. Sinodul VII Ecumenic (Niceea, 787): Definiția dogmatică; aclamațiile de la sesiunile 7 și 8; *Synodikon*-ul Ortodoxiei din 843 (doar *Synodikon*-ul icoanelor);

9. Hotărâri și canoane dogmatico-simbolice ale Sinoadelor locale:

a. Canoanele apostolice 1, 2, 3, 6, 7, 28, 34, 35, 37, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 60, 62, 64, 66, 68, 81, 85;

b. Canoanele 1, 4 ale Sinodului de la Gangra; canoanele 6, 7, 8, 9, 31, 32, 33, 35, 48, 59, 60 ale Sinodului de la Laodiceea; și canoanele 1, 2, 24, 48, 57, 68, 72, 109, 110, 111, 112, 113 ale Sinodului de la Cartagina;

c. Constantinopol, 879–880: Definiția dogmatică; recunoașterea Sinodului VII Ecumenic; restaurarea lui Fotie; respectarea obiceiurilor vechi; canonul 1.

10. Canoane dogmatico-simbolice ale Sfinților Părinți: Sfântul Atanasie, Epistola 39 despre canonul biblic și Epistola către Rufinian; Sfântul Vasile, canoanele 1, 5, 47, 91, 92; Amfilohie și Grigorie Teologul, despre canonul biblic; Sfântul Timotei, canonul 9; Sfântul Teofil, canoanele 2 și 12.

III. Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur (după *Liturghierul* actual, în notă și anaforaua Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare)

IV. Texte dogmatico-simbolice mai noi:

1. Enciclica antilatină a patriarhului Fotie (866);
2. Epistola patriarhului Mihail Kerularios către patriarhul Petru al Antiohiei; procesul verbal al Sinodului constantinopolitan din 20 iulie 1054 ca răspuns la excomunicarea pronunțată de cardinalul Humbert;
3. Tomosurile Sinoadelor constantinopolitane în apărarea isihasmului din 1341, 1347 și 1354; „Mărturisirea" Sfântului Grigorie Palama; fragmente din „Sinodiconul Ortodoxiei";
4. „Enciclica" lui Marcu Eugenicul împotriva Conciliului pseudo-unionist de la Florența (1440–1441); „Mărturisirea" de credință a lui Marcu Eugenicul la Conciliul de la Florența;
5. „Mărturisirea" patriarhului ecumenic Ghenadie II Scholarios la cererea sultanului Mehmet II (1455–1456);
6. „Răspunsurile" din 1573 și 1581 ale patriarhului ecumenic Ieremia II către teologii luterani din Tübingen;
7. „Mărturisirea" lui Mitrofan Kritopulos (1625);
8. „Hotărârea" Sinodului de la Constantinopol împotriva lui Chiril Lukaris (1638), în notă textul „Mărturisirii" lui Chiril Lukaris (1629, 1633);
9. „Hotărârea" Sinoadelor antilukariene de la Constantinopol și Iași (1642);
10. „Mărturisirea" ortodoxă a mitropolitului Petru Movilă (1638–1642);
11. „Hotărârea" Sinodului de la Constantinopol din ianuarie 1672 ca răspuns la întrebările lui John Cavel;
12. „Hotărârea" Sinodului de la Ierusalim, martie 1672, împotriva acuzelor de calvinism („Scutul Ortodoxiei");
13. „Mărturisirea" patriarhului Dositei II al Ierusalimului (1672); răspuns punct cu punct la „Mărturisirea" lukariană;
14. „Hotărârea" Sinodului de la Constantinopol din 1691 împotriva erorilor calvinizante ale lui Ioan Cariofil;
15. „Răspunsurile" Patriarhiei Ecumenice la propunerile de unire ale anglicanilor „non jurors" (1716, 1725);

16–17. „Enciclica" din 1722 și „Mărturisirea" de credință din 1727 ale Patriarhiei Ecumenice împotriva propagandei și acțiunilor uniate în Patriarhia Antiohiei;

18. „Enciclica" Patriarhiei Ecumenice din 1836 împotriva misionarilor protestanți;
19. „Enciclica" Patriarhiei Ecumenice din 1838 împotriva inovațiilor latine;
20. „Răspunsul" patriarhilor răsăriteni din 1848 către papa Pius IX;

21. „Refuzul" din 1868 al Patriarhiei Ecumenice la invitația de a participa la Conciliul Vatican I;
22. „Hotărârea" Patriarhiei Ecumenice de condamnare a „filetismului" (naționalismului religios, în criza bulgară);
23. „Răspunsul" din 1895 al Patriarhiei Ecumenice la chemarea de unire cu Roma a papei Leon XIII (enciclica „Praeclara gratulationis");
24. „Enciclica" din 1902 a Patriarhiei Ecumenice despre relațiile Bisericilor Ortodoxe autocefale și alte chestiuni; Răspunsul aceleiași din 1904 la răspunsurile Bisericilor Ortodoxe;
25. „Hotărârea" Conferinței Panortodoxe de la Moscova (1948) împotriva papismului;
26. „Enciclice" și „declarații" ortodoxe la reuniunile mișcării ecumenice: mesajul Patriarhiei Ecumenice din 1920; Enciclica aceleiași din 1952; declarațiile delegațiilor ortodoxe la adunările ecumenice de la Lausanne (1920), Edinburgh (1937), Lund (1952), Evanston (1954) și New Delhi (1961);
27. Catalogul temelor viitorului Sinod Panortodox (Rodos, 1961);
28. Hotărârile Conferințelor Panortodoxe II și III (1963, 1964) privind dialogul teologic cu Biserica Romano-Catolică; comunicatul întâlnirii de la Ierusalim (1964) între patriarhul ecumenic Atenagora și papa Paul VI;
29. Biserica Ortodoxă în dialog cu Bisericile nechalcedoniene (1965);
30. Ridicarea comună a anatemelor din 1054 pe 7 decembrie 1965: declarația comună, actul sinodal al Patriarhiei Ecumenice și actul papei Paul VI;
31. Hotărârile celei de-a IV-a Conferințe Panortodoxe de la Belgrad (1966) privind demararea și temele dialogului teologic cu Bisericile Anglicană și Vechi-Catolică[15].

Impresionantă prin vastitatea cuprinderii, colecția *Monumentelor dogmatice și simbolice ale Bisericii Catolice Ortodoxe* realizată de profesorul Karmiris — un instrument de lucru capital pentru specialiștii în dogmatică și eleniști — se prezintă mai puțin originală în plan și mai puțin precisă în concepție. Planul evidențiază o juxtapunere între „cărțile simbolice" ortodoxe ale lui Mesoloras, de la care reține diviziunea de tip protestant între cele trei „simboluri ecumenice" (secțiunea I) și „textele simbolice mai noi" (secțiunea IV), între care intercalează hotărârile Sinoadelor Ecumenice și Liturghia hrisostomiană introduse de Mihălcescu în al său „Tezaur al Ortodoxiei". Noutatea

[15] Absente din prima ediție și adăugate abia în ediția a doua au fost în secțiunea I: Epistolele Sfântului Chiril al Alexandriei și Sfântului Sofronie al Ierusalimului, Tomosul Sfântului papă Leon, Epistolele patriarhului Mihail Kerularios și actul Sinodului din 1054, Tomosul Sinodului palamit din 1347, fragmentele din *Synodikon*-ul Ortodoxiei, iar în secțiunea IV: textele cu nr. 22 și 25–36.

şi superioritatea evidentă a *Monumentelor* priveşte, pe de o parte, modul riguros ştiinţific de tratare, iar, pe de altă parte, selecţia mult mai amplă din documentele Sinoadelor Ecumenice, de la care sunt reţinute nu doar hotărârile dogmatice propriu-zise, ci şi epistolele dogmatice care le-au pregătit, precum şi canoanele disciplinare cu conţinut sau referinţă dogmatică. Oscilaţia şi lipsa de precizie transpar în ce priveşte terminologia şi concepţia. Astfel, în locul termenului cu conotaţii confesionaliste de „cărţi simbolice" ni se propune acela arheologic de „monumente" sau cel neutru de „texte" „dogmatico-simbolice". Iar motivaţia oferită în prolegomene pentru salutabila noutate a introducerii documentelor şi hotărârilor antilatine din 866, 1054, 1341–1351, 1440–1441, 1727, 1838, 1848, 1868, 1898, doar pentru „a umple un gol" şi a echilibra documentele şi hotărârile ortodoxe antiprotestante, este puţin satisfăcătoare[16].

La data apariţiei celor două ediţii ale *Monumentelor*, demersul profesorului Karmiris părea nu doar să umple o lacună documentară importantă privitoare la izvoarele dogmaticii ortodoxe, ci şi să vină în întâmpinarea unei preocupări panortodoxe. Între temele propuse de prima Conferinţă Panortodoxă de la Rodos din 1961 pentru a fi incluse pe agenda viitorului Sfânt şi Mare Sinod Panortodox[17], la secţiunea I. „Credinţă şi dogmă" se numărau: a. Definirea

---

[16] Refuzul de a reţine „Mărturisirea" latină, zisă a împăratului Mihail VIII Paleologul, de fapt a papei Clement IV (1265–1268) care a impus-o bazileului bizantin drept condiţie a „unirii" de la Lyon (1274), precum şi hotărârea Conciliului pseudo-unionist de la Florenţa (1439), a cărei semnare a fost impusă ierarhilor greci de împăratul Ioan VIII Paleologul, nu mai avea nevoie de justificări, cele două „uniri" fiind respinse de poporul ortodox. Omiterea „Catehismului" din 1823–1824 (modificat în 1839) al mitropolitului Filaret al Moscovei, în ciuda autorităţii şi popularităţii lui în Biserica Ortodoxă Rusă, e justificată prin nereceptarea lui panortodoxă. Dar a motiva remarcabila iniţiativă a reintroducerii în circuitul dogmatic a Tomosurilor dogmatice palamite din secolul XIV care au sancţionat isihasmul şi învăţătura despre energiile necreate, doar pentru că sunt îndreptate „indirect împotriva teologiei latine" (p. 26), e o afirmaţie inexactă istoric şi precară teologic, trădând o viziune limitată, simbolică, antitetică, despre natura dogmatică a acestor „monumente" capitale ale Ortodoxiei.

[17] Temele de la Rodos I, 1961, se grupau în opt mari capitole fiecare cu patru-cinci subcapitole: I. Credinţă şi dogmă; II. Cultul divin (uniformizarea, participarea laicilor, consolidarea vieţii liturgice şi a artei ortodoxe tradiţionale); III. Ordinea şi conducerea Biserici (codificarea canoanelor, procedurile penale, viaţă monahală, despre post, formarea clerului, impedimentele la căsătorie, calendarul); IV. Raporturile Bisericilor Ortodoxe între ele (autocefalie, autonomie, diasporă); V. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creştine (cu Bisericile Romano-Catolică, protestante, Veche-Catolică şi mişcarea ecumenică); VI. Ortodoxia în lume (cultura şi evanghelizarea, contribuţia ortodoxă la pace, libertate, fraternitatea între popoare; pelerinajele); VII. Teme teologice (economia; canonizarea sfinţilor; eutanasia; incinerarea morţilor; Ortodoxia şi religiile lumii); VIII. Probleme sociale (Ortodoxia şi trecutul, căsătoria, familia, discriminările rasiale şi transformările sociale rapide). În cele din urmă însă, prima Conferinţă presinodală de la Chambésy din 1976 a redus

ortodoxă a dogmei; b. Izvoarele Revelaţiei divine; c. Texte simbolice în Biserica Ortodoxă cu autoritate deplină, relativă sau auxiliară; redactarea şi adaptarea unei „mărturisiri de credinţă" ortodoxe unice.

Contribuţii româneşti

Dezbaterea interortodoxă şi ecumenică intensă de la mijlocul secolului XX a avut drept efect menţinerea vie a interesului faţă de problematica „mărturisirilor de credinţă" în întreaga teologie ortodoxă. N-au făcut excepţie de la aceasta nici teologii dogmatişti şi ecumenişti sau istoricii bisericeşti ortodocşi români[18]. Unii au fost preocupaţi de „Mărturisirea ortodoxă" a lui Petru Movilă şi de Sinodul de la Iaşi. Cu ocazia împlinirii în 1942 a trei sute de ani de la acest eveniment, a apărut o serie de publicaţii decisive: ediţia textului grec (1942–1944)[19], monografia preotului profesor Teodor Bodogae (Sibiu, 1943)[20]; numărul special 9–10/1942 al revistei *Biserica Ortodoxă Română* sau studiul capital din 1946 al profesorului Alexandru Elian (1910–1993)[21] care în 1983 publica o nouă traducere a „Mărturisirii" movilene prefaţată de un solid studiu introductiv[22]. Între 1942–1943, dogmatistul Vasile Loichiţă (1881–1958) de la Cernăuţi publica o traducere a „Mărturisirii" patriarhului Dositei[23], fiind secondat în acest tip de preocupări de dogmatistul bucureştean Nicolae Chiţescu (1904–1991)[24]. Discipol al acestuia din urmă şi al pro-

numărul temelor la zece: 1. Diaspora; 2. Autocefalia; 3. Autonomia; 4. Dipticele; 5. Calendarul; 6. Impedimentele la căsătorie; 7. Adaptarea prescripţiilor privitoare la post; 8. Relaţiile Ortodoxiei cu lumea creştină; 9. Ortodoxia şi mişcarea ecumenică; 10. Contribuţia ortodoxă la pace, libertate şi fraternitatea între popoare.

[18] În anii 1930, 1931 şi 1935, ilustrul istoric bisericesc bucureştean TEODOR M. POPESCU (1893–1978) publica traduceri româneşti comentate ale actelor de excomunicare din 1054 (*Studii teologice*, seria I, 1931, nr. 1, p. 49–68 şi nr. 2, p. 35–46), ale Enciclicei patriarhului Fotie (*ibid.*, 1930, nr. 2, p. 56–100) şi ale Enciclicei patriarhilor din 1848 (*Biserica Ortodoxă Română*, 53, 1935, nr. 11–12, p. 546–688).

[19] NICULAE M. POPESCU / GHEORGHE I. MOISESCU, *Orthodoxos Homologia. Mărturisirea Ortodoxă*, text grec inedit (ms *Paris. 1265*), text român (ed. Buzău, 1691), Bucureşti, 1942–1944.

[20] TEODOR BODOGAE, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Sinodul de la Iaşi*, Sibiu, 1943.

[21] ALEXANDRU ELIAN, „Contribuţia grecească la Mărturisirea Ortodoxă", *Balcania* 5 (1946), p. 79–139.

[22] *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe 1642*, Bucureşti, 1983.

[23] VASILE LOICHIŢĂ, „Mărturisirea lui Dositei", *Candela* 53–54 (1942–1943), p. 173–256.

[24] NICOLAE CHIŢESCU, „O dispută dogmatică din veacul al XVII-lea la care au luat parte Dositei al Ierusalimului, Constantin Brâncoveanu şi Antim Ivireanu", *Biserica Ortodoxă Română* 63 (1945), p. 319–352; „Trei sute de ani de la Răspunsul la Catehismul calvinesc al lui Varlaam al Moldovei", *ibid.*, p. 618–638; „Însemnătatea mărturisirilor de credinţă în

fesorului atenian Karmiris, dogmatistul sibian preotul profesor Ioan Ică sn publica în 1961 primul studiu românesc al „Răspunsurilor" patriarhului Ieremia II, iar în 1973[25] şi o memorabilă teză de doctorat asupra „Mărturisirii" lui Mitrofan Kritopulos şi a întregii problematici a „mărturisirilor de credinţă" din secolul XVII în lumina secolului XX[26]. În 1984, istoricul bisericesc bucureştean, preotul profesor Ioan Rămureanu (1910–1988), publica şi el un temeinic studiu despre „Mărturisirea" patriarhului Ghenadie Scholarios[27].

Pe acest fond a apărut ideea realizării în etape a unei versiuni româneşti a colecţiei karmirisiene a *Monumentelor dogmatico-simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*, idee născută din dorinţa de a face accesibile studenţilor şi doctoranzilor în teologie sistematică, într-un corpus unitar, izvoarele capitale ale acestei discipline reprezentate de hotărârile Sinoadelor Ecumenice şi „Mărturisirile de credinţă" ortodoxe, traduse doar în parte şi publicate sporadic în reviste dificil accesibile. În cadrul seminarului cu doctoranzii în teologie sistematică de la facultatea din Sibiu am prezentat între anii 1984–1985 traducerile comentate ale câtorva din aceste texte inexistente încă în limba română: „Mărturisirea de credinţă a Sfântului Grigorie Palama"[28], „Mărturisirea de credinţă" a Sfântului Marcu Eugenicul sau importantul moment dogmatic bizantin reprezentat de „Sinodiconul Ortodoxiei"[29].

Investigaţiile pe care le-am desfăşurat în această direcţie au primit un imbold, dar şi o preţioasă orientare din partea importantului studiu consacrat „textelor simbolice în Biserica Ortodoxă"[30] de Vasili Krivoşein (1900–1985) — arhiepiscop rus al Bruxelles-ului, fost monah athonit, erudit patrolog şi editor, în colecţia „Sources Chrétiennes", al *Catehezelor* Sfântului Simeon

---

cele trei mari confesiuni creştine", *Ortodoxia* 7 (1955), nr. 4, p. 483–512; „Mărturisirea de credinţă a Papei Paul al VI-lea", *ibid.*, 21 (1969), nr. 2, p. 257–269.

[25] IOAN ICĂ SN, „Importanţa dogmatică a Răspunsurilor Patriarhului Ieremia al II-lea", *Ortodoxia* 13 (1961), nr. 3, p. 368–392.

[26] Cf. *supra* nota 12.

[27] IOAN RĂMUREANU, „Mărturisirea de credinţă a patriarhului ecumenic Ghenadie Scholarios", *Ortodoxia* 36 (1984), nr. 4, p. 462–499. Anterior, orientalistul AUREL DECEI publicase şi „Versiunea turcească a confesiunii Patriarhului Ghenadie II Scholarios scrisă la cererea sultanului Mehmet II", în *Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de păstorire*, Sibiu, 1940, p. 372–410.

[28] IOAN I. ICĂ jr, „Mărturisirea de credinţă a Sfântului Grigorie Palama" (studiu introductiv şi traducere), *Mitropolia Ardealului* 29 (1984), nr. 7–8, p. 476–490.

[29] IOAN I. ICĂ jr, „Synodiconul Ortodoxiei" (studiu introductiv şi traducere), *Mitropolia Ardealului* 30 (1985), nr. 7–8, p. 440–457.

[30] BASILE KRIVOCHÉINE, „Les textes symboliques dans l'Église Orthodoxe", *Messager de l'Exarchat du Patriarche Russe dans Europe Occidentale*, nr. 48 (1964), p. 197–217; nr. 49 (1964), p. 10–23 şi nr. 50 (1965), p. 71–82; precum şi continuarea „La composition et la publication d'une confession unique de la foi orthodoxe", *ibid.*, nr. 54–55(1966), p. 71–74.

Noul Teolog. Studiul era un răspuns la îndemnul Conferinței Panortodoxe Rodos I ca teologii să discute şi să evalueze temele propuse pentru a fi discutate de viitorul Sinod Panortodox, dar şi o recenzie critică a *Monumentelor* profesorului Karmiris. În spiritul neopatristic al teologiei din secolul XX (pe linia articulată în 1936 de preotul profesor Georges Florovsky), arhiepiscopul Vasili formula aceeaşi judecată critică severă asupra „mărturisirilor de credință" din perioada postbizantină. Elaborate într-un climat de polemică confesională, în care era invocată ca argument în confruntarea europeană dintre romano-catolicism şi protestantism, Ortodoxia s-a văzut nevoită să-şi precizeze poziția atât față de romano-catolicism, cât şi față de protestantism; a făcut-o însă imitând modéle străine (confesiuni, catehisme), răspunzând într-un limbaj străin, scolastic, unor probleme străine de Ortodoxie şi preluând un stil de abordare şi argumentație din teologia scolastică, care au avut drept efect înstrăinarea de tradiția patristică autentică sau falsificarea ei prin „pseudomorfoză" (cristalizarea fondului spiritual răsăritean în forme culturale scolastice occidentale). Ca atare, autoritatea lor este inevitabil una limitată, ele fiind documente doctrinare cu valoare secundară şi relativă, istorică şi orientativă, nu definitorie. Pentru arhiepiscopul Vasili, nu poate fi aşadar vorba în nici un caz de o recunoaştere oficială a lor de către viitorul Sinod Panortodox ca texte cu autoritate, normative pentru Ortodoxie, pe acelaşi plan cu Simbolurile de credință sau hotărârile Sinoadelor Ecumenice. În acest punct intervine critica la adresa lui Karmiris (şi a predecesorilor lui în teologia „simbolică"). Întâi de toate, este respinsă teoria occidentală a celor „trei Simboluri ecumenice" ale Bisericii vechi (ea apare prima dată în „Cartea Concordiei" luterană din 1577): Biserica Ortodoxă nu recunoaşte decât un singur „Simbol de credință" ecumenic, cel Niceo-Constantinopolitan din 381, declarat definitiv şi imuabil de Sinoadele III (431) şi VIII Ecumenic (880–881); față de acesta, „Simbolul" zis „Apostolic", o modificare a Simbolului baptismal al Bisericii Romei din secolul III, este doar un Simbol local, occidental, necunoscut în Răsărit, prea succint şi insuficient de precis; iar aşa-zisul „Simbol Atanasian", un text latin târziu, din secolul V, cu circulație limitată şi expresie a unei teologii trinitare discutabile, este în întregime inacceptabil pentru ortodocşi. În Ortodoxie, îndată după Simbolul Niceo-Constantinopolitan vin ca autoritate hotărârile dogmatice ale celor şapte Sinoade Ecumenice (325–787), cu precizarea că, spre deosebire de Simbolul Niceo-Constantinopolitan, acestea nu sunt texte definitive şi imuabile: ele admit în principiu comentarii, dezvoltări şi explicitări ulterioare (reformulări care permit, de exemplu, posibilitatea unei reconcilieri dogmatice cu Bisericile nechalcedoniene). Numărul celor şapte Sinoade Ecumenice însă nu trebuie privit drept exclusiv; în opinia ierarhului rus, alte câteva sinoade bizantine trebuie con-

firmate şi recunoscute ca egale în valoare în hotărârile lor dogmatice cu Sinoadele Ecumenice: 1. Sinodul de la Constantinopol din 879–880, care a fost de altfel celebrat ca ecumenic, realizând reconcilierea între Răsăritul şi Occidentul creştin dezbinate ca urmare a crizei fotiene, şi ca atare ar putea servi drept precedent şi model pentru dialogul teologic şi o reconciliere viitoare cu Biserica Romano-Catolică; 2. Sinoadele de la Constantinopol din 1156–1157 care, dând o explicaţie teologică ecfonisului liturgic „Că Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci...", disputat în epocă, oferă o expresie autentic ortodoxă a dogmei euharistice a Bisericii; 3. cele trei Sinoade de la Constantinopol din 1341, 1347, 1351, care au apărat isihasmul contestat în epocă şi au dogmatizat învăţătura Sfântului Grigorie Palama despre energiile necreate dumnezeieşti ca bază şi posibilitate a îndumnezeirii omului prin har. Se impune să mai fie receptate şi recunoscute la nivel panortodox şi „Mărturisirea" de credinţă a Sfântului Grigorie Palama aprobată de Sinodul din 1351, precum „Mărturisirea" ortodoxă a Sfântului Marcu Eugenicul, singurul ierarh bizantin care a refuzat să semneze hotărârea şi dogmele papale adoptate de conciliul pseudo-unionist de la Ferrara-Florenţa (1438–1439). La atât s-ar reduce, în opinia arhiepiscopului Vasili, textele dogmatice cu autoritate de simbol de credinţă pentru întreaga Ortodoxie, întrucât doar ele exprimă cu fidelitate Tradiţia apostolică a Bisericii. Locul lor vine îndată după Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, a căror interpretare corectă o fac cu putinţă. Îndată după ele vin Liturghia şi cultul Bisericii. Se poate spune fără nici o exagerare — susţine arhiepiscopul Vasili — că *anaforalele euharistice* — mai ales cea a Sfântului Vasile cel Mare, o sinteză a întregii teologii trinitare, hristologii, soteriologii şi ecleziologii ortodoxe — nu sunt cu nimic mai prejos ca autoritate teologică şi dogmatică decât hotărârile Sinoadelor Ecumenice, ele fiind aşadar un izvor şi o rădăcină principală a credinţei ortodoxe. Operă a Sfinţilor Părinţi, *imnografia bizantină* exprimă şi ea dogmatica şi învăţătura ortodoxă într-un mod autentic şi profund (mult mai limpede şi mai exact decât mărturisirile scolastice din secolul XVII). Pentru a fi corect înţelese şi receptate, toate „textele simbolice" ale Bisericii Ortodoxe trebuie, ca regulă generală, judecate şi citite în lumina şi în spiritul întregii tradiţii patristice a Bisericii.

Proiectul unui Sinodicon al Ortodoxiei

Folosind sugestiile oferite de acest important studiu al arhiepiscopului Krivoşein, în anii 1984–1987 am întreprins ca doctorand o serie de investigaţii şi analize ţinând de istoria dogmelor cu privire la definiţiile Sinoadelor Ecumenice şi importanţa lor dogmatico-simbolică, cu referire specială la

definiția Sinodului VII Ecumenic[31], și mai cu seamă cu privire la sinoadele dogmatice bizantine: atât la cele din perioada împăraților Comneni (1080–1185)[32] și la cele palamite din secolul XIV, cât și la cel foarte important de la Constantinopol din 1285[33], care, denunțând pseudo-unirea de la Lyon, a dat în tomosul său dogmatic (în formularea patriarhului Grigorie II Cipriotul) cea mai fină expresie a pnevmatologiei ortodoxe. Toate aceste studii au fost redactate pe baza unor traduceri românești prealabile ale textelor acestor sinoade. În urma lor, proiectul inițial, al unei simple traduceri românești a colecției profesorului Karmiris de *Monumente dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*, a fost regândit și amplificat într-altul, mai vast, intitulat „Sinodiconul Ortodoxiei. Integrala hotărârilor dogmatice și canonice ale Sinoadelor Ecumenice și ale Marii Biserici din Constantinopol" și prevăzut în trei volume[34]:

[31] Cf. IOAN ICĂ JR, „Definiția hristologică a Sinodului VI Ecumenic și importanța ei dogmatică și simbolică", *Mitropolia Ardealului* 32 (1987), nr. 1, p. 22–56.

[32] Cf. IOAN ICĂ JR, „Sinoadele bizantine din epoca Comnenilor și importanța lor dogmatică", *Revista teologică* 74 (1992), nr. 1, p. 12–33.

[33] Cf. IOAN ICĂ JR, „Sinodul constantinopolitan din 1285 și învățătura despre Sfântul Duh a patriarhului ecumenic Grigorie II Cipriotul în contextul controversei despre Filioque", *Mitropolia Ardealului* 32 (1987), nr. 2, p. 47–78.

[34] Pentru realizarea lui am utilizat textele editate în principalele colecții de acte sinodale și canonice. Începând cu faimoasele colecții de acte sinodale ale iezuitului PHILLIPE LABBE (1607–1667) și G. COSSART (17 vol., 1671–1672), reprodusă în 23 de volume *in folio* la Veneția în 1728–1730, suplimentată în 1742–1752 de GIUSEPPE DOMENICO MANSI (1692–1769), episcop romano-catolic de Lucca, care a reeditat apoi întreaga colecție (până în secolul XV la Conciliul de la Florența) în 31 de volume *in folio* editate la Veneția între 1753–1798: *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio;* deși pe drept cuvânt aspru criticată, e colecția cea mai răspândită primind între 1901–1927 sub îngrijirea asumpționistului LOUIS PETIT și o continuare de 26 volume — în total deci sunt 57 de volume *in folio* — mergând până la Conciliul Vatican I, inclusiv. Pentru Sinoadele Ecumenice III–V există ediția critică monumentală a lui EDUARD SCHWARTZ (1858–1940) și J. STRAUBINGER: *Acta Conciliorum Oecumenicorum* (1914–1941), continuată în prezent J. STRAUB (n. 1912) și R. RIEDINGER (n. 1924). La ortodocși există o singură tentativă de a da o colecție de acte sinodale: cea a arhimandritului SPYRIDON MELIAS: *Tōn hierōn Synodōn nea kai dapsilestatē syllogē*, Veneția, 1761–1762, 2 vol. *in folio:* vol. I, de la Sinodul apostolic până în 431, 744 p. *in folio;* vol. II, Sinoade din intervalul 449–1643, 1034 p. Ortodocșii au fost interesați nu atât de actele sinodale, ci, pragmatic, doar de canoanele acestora, și aici toți (Nicodim, Rallis / Potlis, Șaguna etc.) au folosit excelenta ediție realizată de eruditul teolog și episcop anglican WILLIAM BEVERIDGE (1637–1708) intitulată *Synodikon sive Pandecte Canonum SS. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum nec non canonicarum SS. Patrum Epistolarum*, 2 vol., Londra, 1672: 1. Canoanele apostolice și ale Sinoadelor Ecumenice și locale; 2. Canoanele Sfinților Părinți și Syntagma alfabetică a lui Matei Vlastares (1335), toate cu rezumatele lor și comentariile lui Zonaras și Valsamon (secolul XII). Ediția Beveridge stă la baza atât a *Pidalion*-ului monahilor Agapie și Nicodim, Leipzig, 1800, cât și a *Enchiridion*-ului mitropolitului Andrei Șaguna, Sibiu, 1871.

I. 325–843: 1. Sinopse bizantine despre Sinoadele Ecumenice: aşa-numitul „Synodicus Vetus", epistolele patriarhilor ecumenici Gherman I, Fotie şi Gherman II; şi sinopsa mitropolitului Nil al Rodosului (secolul XIV) despre cele nouă Sinoade Ecumenice; 2. Documentele oficiale ale celor şapte Sinoade Ecumenice (325–787): definiţii dogmatice, canoane şi corespondenţele prealabile şi ulterioare între împăraţi, patriarhi, papi; 3. Duminica şi Sinodiconul Ortodoxiei (843): canonul imnografic, Sinodiconul propriu-zis (prolog, aclamaţii, anateme) din 843, dar şi cu toate adaosurile şi completările constantinopolitane şi locale până în secolul XV (după ediţia exemplară a lui J. Gouillard, 1967).

II. 843–1484: 1. Sinodul VIII Ecumenic (Constantinopol, 879–880) şi ultima reconciliere între Răsăritul şi Apusul creştin; 2. Tomosul Unirii (920) şi sfârşitul disputei tetragamice; 3. Schisma din 1054 dintre Occidentul latino-germanic şi Răsăritul romano-ortodox (corespondenţe şi sentinţe de excomunicare)[35]; 4. Sinoadele şi controversele teologice în epoca Comnenilor (1092, contra lui Leon al Chalcedonului despre icoane; 1117, contra lui Eustratie al Niceii despre unirea ipostatică; 1156–1157, contra lui Sotirih Pantevghenos despre sensul ecfonisului „Că Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci"; 1166–1170, despre sensul versetului „Tatăl Meu este mai mare decât Mine"; disputa epistolară despre primatul papal şi unirea Bisericilor din anii 1198–1205: papa Inocenţiu III şi patriarhul Ioan X Kamateros); 5. Respingerea „unirii" de la Lyon (1274) în documente şi corespondenţe şi Tomosul antilatinofron cu dogma ortodoxă despre purcederea Duhului Sfânt definită de Sinodul de la Constantinopol din 1285[36]; 6. Sinoadele constantinopolitane din

Colecţia canonică ortodoxă cea mai completă şi ştiinţifică este cea publicată în 6 volume la Atena între 1852–1859 de GHEORGHIOS RALLIS (1805–1883) şi MIHAIL POTLIS sub genericul *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanonōn* şi care editează corpusul canoanelor însoţite de comentariile canoniştilor bizantini Aristen, Zonaras şi Valsamon după cum urmează: 1. Nomocanonul în XIV titluri al patriarhului Fotie (1852); 2. Canoanele apostolice şi ale Sinoadelor Ecumenice (1852); 3. Canoanele Sinoadelor locale (1853); 4. Canoanele Sfinţilor Părinţi (1854); 5. Legile imperiale şi hotărârile patriarhale dintre 911–1835 (1855); 6. Syntagma alfabetică a lui Matei Vlastares (1859). Cf. critica severă a benedictinului J.-B. PITRA (1812–1889), *Des canon set des collections canoniques de l'Église Grecque d'après l'édition de M. G. A. Rhalli président de l'Aréopage*, Paris, 1858.

Ultima ediţie critică a canoanelor e cea a iezuitului PERICLES-PIERRE IOANNOU (1904–1972) în seria „Codificazione Canonica. Fonti" 9: *Discipline generale antique (IVe–IXe s.)*, Grottaferrata, 1962–1964, 3 tomuri în 4 volume.

[35] Cf. IOAN ICĂ JR, „950 de ani de la Marea Schismă. Interpretări şi documente", *Revista teologică* 86 (2004), nr. 3, p. 8–41, şi nr. 4, p. 79–113.

[36] Cf. IOAN ICĂ JR, „Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1285 — precizarea pnevmatologiei ortodoxe şi replică la învăţătura latină despre Filioque", *Studii teologice*, seria a III-a, 2 (2006), nr. 3, p. 120–144.

1341, 1347, 1351[37] şi 1368: apărarea isihasmului, dogmatizarea energiilor necreate şi refuzul scolasticii; 7. Respingerea „unirii" şi a dogmelor papale de la Florenţa (1439) în intervenţiile, mărturisirea de credinţă şi enciclica Sfântului Marcu Eugenicul şi în Sinodul constantinopolitan din 1484.

III. 1573–1895: Mărturisirile de credinţă, răspunsurile şi hotărârile dogmatice ale Patriarhiei Ecumenice din disputele şi controversele din secolele XVI–XIX provocate de ecourile Reformei, precum şi de misiunile protestante şi romano-catolice în Răsărit: în esenţă, textele cu numerele 6–23 din partea a IV-a a „Monumentelor" lui Karmiris[38].

Limitele unui Sinodicon

Sub titlul generic de „Sinodicon", acest proiect — realizat, în ce priveşte primele două volume, în proporţie de circa 80% până în anul 2000 — îşi propunea să refacă o colecţie ideală de documente dogmatico-canonice ale Ortodoxiei (inexistentă ca atare în vechile colecţii manuscrise bizantine) puse sub autoritatea instituţiei reprezentative a Bisericii răsăritene: sinodul, ecumenic şi constantinopolitan pentru perioada bizantină şi postbizantină. Pentru o mai bună înţelegere a sensului hotărârilor dogmatice şi pentru a evita fundăturile doctrinarismului abstract, toate textele fundamentale au fost situate cât mai exact în contextul lor istoric; de aici, ca noutate, accentul pus pe restituirea corespondenţelor oficiale preliminare şi posterioare Sinoadelor Ecumenice sau altor sinoade decisive şi purtate între împăraţi, patriarhi şi papi. Tergiversarea editării, determinată de dimensiunile proiectului şi precaritatea mijloacelor editorului, dar şi de scrupulele ştiinţifice ale realizatorului — de obligaţia cronofagă şi solicitantă de a verifica exactitatea surselor şi procurarea ediţiilor, dar şi de a reface etapele unor controverse în interiorul tablourilor unor lumi şi perioade extrem de diverse —, ascundea o frustrare de principiu: capcanele doctrinarismului erau evitate, dar cu riscul căderii în istorism şi arhivistică. Sentimentul de disconfort era accentuat de faptul că întreg procesul de concepţie şi elaborare s-a desfăşurat într-un context teologic şi social precis, cu exigenţe de neocolit la o abordare onestă. Istoric privind lucrurile, „Sinodiconul" a fost elaborat ca proiect în ultimii ani sumbri şi lipsiţi de perspectivă ai domniei comunismului ceauşist — într-o Românie pauperizată şi terorizată, în care perspectivele Ortodoxiei păreau închise de dictatura ideologică a partidului şi de controlul strict al societăţii

[37] Cf. IOAN ICĂ JR, „Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1351, principalul document oficial al dogmei energiilor necreate", *Studii teologice*, seria a III-a, 1 (2005), nr. 1, p. 65–111.

[38] Şi unele completări după MANUEL GEDEON (1854–1943: *Kanonikai diataxeis tōn patriarchōn Konstantinoupoleōs*, I–II, Constantinopol, 1889–1890.

în sprijinul realizării unei utopii dezumanizante — şi în primul deceniu agitat al României postcomuniste, în euforia libertăţii recâştigate, dar şi cu dificultăţile inerente ale reinserării unei Biserici Ortodoxe marginalizate într-un nou context social şi cultural[39].

Contextul postdecembrist: derută şi criză

Revirimentul spiritual care a urmat după decembrie 1989 n-a avut însă parte de roadele scontate, în mare măsură din cauza lipsei unui proiect pedagogic, catehetic şi de mediere a credinţei ortodoxe în toate segmentele vieţii sociale, inspirat din izvoarele ei autentice. Inflaţia absurdă şi inutilă a facultăţilor de teologie a dus la proliferarea amatorismului şi imposturii, vizibile în acelaşi timp în producţia editorială religioasă lipsită de profesionalism, rigoare ştiinţifică şi responsabilitate intelectuală şi eclezială. Cu excepţii notabile în generaţia de tranziţie şi semne promiţătoare la reprezentanţii noii generaţii de teologi de după 1989, criza latentă a teologiei şi a învăţământului teologic dinainte de 1989 s-a amplificat exponenţial luând proporţii neliniştitoare. Deruta teologiei instituţionale s-a repercutat practic în rezultatele precare ale învăţământului religios reintrodus în sistemul şcolilor de stat — în condiţiile absenţei unui proiect catehetic şi pedagogic alternativ al Bisericii — şi în eşecul stabilirii unui dialog autentic şi permanentizat între teologi şi intelectuali. Rezultatul previzibil a fost neapariţia, iarăşi cu excepţii care întăresc însă regula, a unei veritabile culturi teologice. Pe fondul menţinerii polarizării reciproc păgubitoare între o teologie sau duhovnicie neculturale şi o cultură lipsită de repere spirituale, intervalul mediator atât de necesar a fost ocupat de retorici jurnaliste patetice sau eseisme sofisticate. În vidul ideologic creat de dispariţia comunismului, pe fondul frustrărilor sociale şi individuale create de revenirea la capitalism, de occidentalizarea şi globalizarea accelerată a vieţii sociale, s-au manifestat riscurile derapajului Ortodoxiei prin reducerea acesteia fie la o ideologie populistă, etnocentristă, identitară şi antioccidentală, fie la un pietism individualist sau parohial, pe fondul exasperării clişeelor antiintelectualiste, a rutinei ritualiste, a monologurilor autoritare sau a dezorientării monahismului. Proliferarea secundarului, inflaţia accesoriului, absenţa dezbaterilor şi a fenomenelor conexe ascund o constatare dureroasă şi alarmantă: ignorarea copleşitoare a fundamentelor şi izvoarele vii ale credinţei şi Revelaţiei atât în şcolile de teologie, cât şi în viaţa Bisericii şi societăţii, tot mai secularizate în ansamblul ei. Dogmatis-

[39] O trecere în revistă şi o diagnoză a situaţiei am încercat în „Dilema socială a Bisericii Ortodoxe Române: radiografia unei probleme”, *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, Sibiu, 2002, p. 527–564.

mul abstract, ritualismul formalist sau magic, dezordinea canonică, absența Bibliei — sunt tot atâtea simptome de degradare a vieții ecleziale, generate și întreținute de permanența unei teologii de școală, abstracte și rigid compartimentate, prizonieră unui model anacronic.

Proiectul Deisis — o neopatristică asumată reflexiv

Receptarea și dezvoltarea perspectivelor deschise de teologia „neopatristică” în România a continuat să rămână un deziderat imperios — o situație paradoxală, dacă avem în vedere faptul că „sinteza neopatristică” cea mai vastă și conturată din întreaga teologie panortodoxă și intercreștină e cea a preotului profesor Dumitru Stăniloae. Pentru a compensa această situație, am conceput în 1994 proiectul editorial Deisis cu scopul mărturisit de a ține în actualitate programul gândirii teologice „neopatristice”. De-a lungul anilor acesta s-a construit pe mai multe linii teologice și culturale, recuperând pentru teologia românească opere și repere de neocolit ale tradiției duhovnicești și ale teologiei ortodoxe contemporane. Alături de scrierile Cuvioșilor Siluan Athonitul, Paisie Velicikovski, Vasile de la Poiana Mărului, Ioan din Kronștadt, Cosma Etolianul, ale părinților de la Schitul Mare sau ale monahilor Teoclit Dionisiatul și Emilianos de la Simonos Petras, au văzut lumina tiparului părțile a II-a și a III-a ale scrierilor Sfântului Isaac Sirul, operele complete ale Sfântului Simeon Noul Teolog, ale lui Teolipt al Filadelfiei și s-a început publicarea operelor complete ale Sfântului Grigorie Palama și Evagrie Ponticul (în exegezele eremitului benedictin Gabriel Bunge). Alături de aceste izvoare spirituale, serii speciale au fost dedicate sintezelor și monografiilor pe teme de spiritualitate răsăriteană (Tomáš Špidlík, Irénée Hausherr), despre gândirea preotului profesor Dumitru Stăniloae (Maciej Bielawski, Jürgen Henkel, Calinic Berger), ca și inițierilor în universul spiritual al unor figuri definitorii ale teologiei patristice (Dionisie Areopagitul, Evagrie, Origen, Ioan Cassian, Efrem Sirul, Grigorie Teologul, Nicodim Aghioritul), restituirii unor repere fundamentale ale teologiei românești (Nicolae Mladin, Nae Ionescu, Nichifor Crainic), gândirii sociale și bioeticii ortodoxe (H. T. Engelhardt jr), dar și celei mai importante gândiri filozofice contemporane privitoare la creștinism și religie, cum este fenomenologia franceză contemporană (Michel Henry, Jean-Luc Marion, Jean-Yves Lacoste). Sunt prezenți cu monografii esențiale și teologi ortodocși contemporani de talia părinților profesori Andrew Louth sau Alexander Golitzin, Makarios Simonopetritul sau Karl Christian Felmy (proaspăt convertit la Ortodoxie), în conformitate cu programul „neopatristic” asumat încă de la debut prin editarea în 1993–1994 a trei lucrări fundamentale pentru teologia ortodoxă a secolului XX: *Ascetica și mistica ortodoxă* din 1947 a preotului profesor

Dumitru Stăniloae, cursul din 1945–1946 despre *Vederea lui Dumnezeu* al lui Vladimir Lossky sau antropologia neopatristică neegalată din *Zōon theoumenon (Animal îndumnezeit)*, cartea din 1979 a lui Panayotis Nellas.

Geneza neopatristicii ortodoxe în anii '30: Paris şi Sibiu

Geneza gândirii teologice novatoare în Ortodoxia secolului XX s-a produs în anii '30 ai secolului trecut simultan la Paris şi la Sibiu. În 1926, devenea profesor de patristică la Institutul de Teologie Ortodoxă „Saint-Serge" al emigraţiei ruse, înfiinţat cu un an în urmă, biologul şi chimistul Gheorghi Florovski (n. 1893); în 1932, acestuia i s-a alăturat ca profesor de drept canonic un alt intelectual din emigraţie, Nikolai Afanasiev (n. 1893). Figura dominantă în institut era însă cea a profesorului de dogmatică, preotul profesor Serghi Bulgakov (1871–1944); fost profesor de economie politică, marxist legal, în Rusia prerevoluţionară, acesta se convertise la Ortodoxie după revoluţia din 1905 sub influenţa filozofiei religioase a lui Vladimir Soloviov (1853–1900), devenind preot în 1917. Adeptul unei teologii speculative constituită printr-o speculaţie filozofică liberă asupra dogmelor, preotul profesor Serghi Bulgakov a publicat la Paris o masivă trilogie (*Mielul lui Dumnezeu*, 1933; *Mângâietorul*, 1936; *Mireasa Mielului*, 1945), în care dogmatica ortodoxă — hristologia, pnevmatologia şi ecleziologia — erau rescrise în cheia unei gândiri teologico-filozofice inspirate din motivul unitotalităţii sofiologice. În protest deschis faţă de orice interpretare filozofic-abstractă a dogmaticii, atât în registru scolastic-tomist, cât şi idealist-modern — pe care în celebra sa carte *Căile teologiei ruse* (1937) le-a denunţat drept „pseudomorfoze" inacceptabile ale Ortodoxiei —, părintele Florovski a pledat deschis pentru revenirea creatoare la modelul de teologhisire al Sfinţilor Părinţi — pe care i-a prezentat în două suite de portrete micro-monografice: *Părinţii din secolul IV* (1931) şi *Părinţii din secolele V–VII* (1933) — şi la o gândire teologică recentrată hristologic şi eclezial pe misterul lui *Totus Christus, Caput et corpus* şi schiţată într-o serie de studii şi eseuri pe teme ecleziologice şi ecumenice[40]. În acelaşi timp, în primele sale studii din 1933–1934[41], Nikolai Afanasiev demonta implacabil structura scolastic-juridică, de tip

[40] Cf. *The Collected Works of* GEORGES FLOROVSKY (ed. R. S. Haugh), 14 vol., Belmont MA – Vaduz (Liechtenstein), 1971–1989, şi monografia lui CH. KUNKEL, Totus Christus. *Die Theologie Georges V. Florovskys* (Forschungen zur systematischen und ökumenischen Theologie 62), Göttingen, 1991.

[41] „Canoane şi conştiinţă canonică" (1933), completat cu „Neschimbător şi vremelnic în canoanele bisericeşti" (1936); şi „Două idei de Biserică universală" (1934), primul şi ultimul apărute în *Put (Calea)*, revista filozofico-teologică a emigraţiei ruse din Paris condusă de N. A. Berdiaev.

universalist, abstract, a ecleziologiei medievale şi contemporane, şi pleda pentru revenirea la concretul unei ecleziologii euharistice, locale, de tip sacramental, pe care o va schiţa într-o serie de cercetări şi studii menite să facă parte dintr-o amplă sinteză ecleziologică sub titlul *Biserica Duhului Sfânt*, din care nu s-a publicat în 1971 (postum) decât prima parte, restul capitolelor rămânând schiţate în diverse studii dispersate.

Neopatristica palamită

În 1930, foarte tânărul profesor de dogmatică din Sibiu, Dumitru Stăniloae (n. 1903), proaspăt sosit de la Paris cu fotografiile codicelor manuscrise cuprinzând opera inedită a Sfântului Grigorie Palama, publica în *Anuarul Academiei Teologice Andreiane* din oraşul de pe Cibin un prim studiu despre „Calea spre lumina dumnezeiască" în teologia marelui ierarh isihast bizantin din secolul XIV[42], iar în 1932 publica tot aici prima traducere modernă după manuscrise a două tratate din *Triadele în apărarea sfinţilor isihaşti* (I, 2 şi 3)[43] ale aceluiaşi, prin care inaugura receptarea modernă a teologiei palamite, pe care a ilustrat-o cu prima monografie cu adevărat ştiinţifică asupra vieţii şi învăţăturii isihastului, teologului şi arhiepiscopului Tesalonicului, apărută la Sibiu în 1938[44]. După delimitarea critică în 1939 şi 1941 faţă de metafizica şi filozofia agnostică a religiei ale lui Lucian Blaga şi după remarcabila sinteză de hristologie din 1943[45], în ultimii ani ai războiului şi primii ani ai ocupaţiei sovietice şi ai instaurării regimului comunist în România, dogmatistul sibian a revenit, ca la unicele temeiuri de rezistenţă spirituală autentică în faţa terorii care se instaura, la izvoarele rugăciunii duhovniceşti şi ale luminii din inimă cuprinse în *Filocalie*[46]. Pe baza lor şi a scrierilor palamite a redactat excepţionala sinteză de teologie „Ascetica şi mistica ortodoxă", prezentată în 1947 sub formă de curs la Facultatea de Teologie din Bucureşti şi publicată abia în 1981 sub titlul *Spiritualitatea ortodoxă*, ca al treilea volum al unui foarte arid şi scolastic tratat de *Teologie morală ortodoxă*. Intuiţia de principiu a preotului profesor Dumitru Stăniloae — cea a unităţii indisociabile în tradiţia ortodoxă autentică, patristică şi bizantină, între teologie şi spiritualitate, între dogme şi experienţa mistică de tip filocalic şi isihast —

[42] DUMITRU STĂNILOAE, „Calea spre lumina dumnezeiască la Sfântul Grigorie Palama", *Anuarul Academiei Teologice Andreiane*, Sibiu, VI (1929–1930), p. 55–77.

[43] *Ibid.* IX (1932–1933), p. 5–70.

[44] DUMITRU STĂNILOAE, *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama cu trei* [de fapt patru] *tratate traduse* (Seria teologică 10), Sibiu, 1938.

[45] DUMITRU STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului* (Seria teologică 24), Sibiu, 1943.

[46] *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii* (vol. I–IV, Sibiu, 1946–1948).

fusese anticipată în teologia românească de către Nichifor Crainic (1889–1972), teolog laic, scriitor şi publicist, creatorul la începutul anilor '30 al primei catedre şi autorul primului curs de ascetică şi mistică ortodoxă (Bucureşti, 1936), care a asigurat Ortodoxiei autentice un puternic impact în mediile culturale româneşti din epoca interbelică.

În aceiaşi ani, la Paris, intuiţia naturii mistice, nespeculative, a teologiei ortodoxe a fost explicitată — în distanţare critică faţă de „sofiologia" bulgakoviană (acuzată de „erezie" în 1935) şi plecând de la aprofundarea gândirii lui Dionisie Areopagitul — de către tânărul teolog laic Vladimir Lossky într-o carte mică din 1944, dar care avea să se bucure de un imens şi justificat succes[47]. Născut în 1903 şi decedat prematur în 1958, Vladimir Lossky n-a avut răgazul redactării unei sinteze teologice, ale cărei linii pot fi deduse însă din cele câteva zeci de studii şi articole remarcabile prin pătrundere, claritate şi forţă de sinteză.

În chiar anul în care Lossky se muta la Domnul, preotul profesor Dumitru Stăniloae intra pentru cinci ani în infernul închisorilor comuniste. Devenit, prin suprimarea catedrei de mistică în 1948, profesor de dogmatică pentru doctoranzi, a elaborat şi publicat în intervalul 1948–1958, cât şi 1964–1978 câteva zeci de studii erudite de teologie comparată, abordând practic toate temele dogmaticii ortodoxe. Profitând de dezgheţul ideologic al anilor '60–'70, bătrânul profesor (pensionat în 1973) a exploatat din plin oportunitatea oferită, publicând în ritm alert la Bucureşti în deceniul 1976–1986 lucrările sale capitale: volumele V–X ale *Filocaliei* româneşti (1976–1981), cele trei volume ale *Teologiei dogmatice ortodoxe* în 1978, *Spiritualitatea ortodoxă* în 1981, iar în 1986 *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă.* Alcătuind o involuntară trilogie — dogmatică, mistică, Liturghie —, ele reprezentau la sfârşit „sinteza neopatristică" creatoare a cărei necesitate fusese clamată cu o jumătate de secol în urmă de preotul profesor Gheorghi Florovski la Congresul de teologie ortodoxă de la Atena, din 1936. Depăşirea scolasticii — răspunsul dat peste ani *Dogmaticii* şi *Simbolicii* scolastice ale lui Andrutsos — era operată aici în dublu sens: intelectualismul abstract al acesteia era înlocuit de criteriul experienţei mistice de tip isihast, iar esenţialismului tomist (şi individualismului modern) i se opunea personalismul comunitar şi energetic ca model al comuniunii trinitare şi ecleziale între Dumnezeu, om şi creaţie: implicită în dogme, această comuniune se realizează concret în dubla experienţă a coborârii lui Dumnezeu şi a urcuşului personal-mistic şi comunitar-liturgic al credinciosului şi Bisericii spre Împărăţia Sfintei Treimi.

[47] VLADIMIR LOSSKY, *Essai sur la théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris, 1944, şi studiile din volumul postum *À l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris, 1967.

Acesta e, redus la esență, sensul „sintezei neopatristice" lăsată moștenire de preotul profesor Dumitru Stăniloae teologiei românești și celei internaționale, iar receptarea ei la nivelul instituțiilor Bisericii și transmiterea modelului ei de teologhisire în școlile teologice e una din prioritățile momentului actual al Bisericii. Pentru a fi deplină, această receptare n-are însă voie să izoleze teologia acestuia de demersurile similare ale contemporanilor săi greci sau ruși care reprezintă, cu accente însă diferite, același demers de renovare a discursului ortodox prin revenirea la izvoarele vii ale Revelației; prezente latent în tradiția Bisericii, aceste surse au fost însă și continuă să fie ocultate de scheme intelectuale și instituționale abstracte, de sorginte occidentală, suprapuse și chiar substituindu-se acestora.

Anii '50–'60: Atena și Paris

În chiar anii în care părintele Dumitru Stăniloae zăcea în temnița Aiudului, evoluții importante aveau loc pe scena teologiei ortodoxe din Grecia[48] sau de la Paris. Între 1959–1961, la Atena apărea ultima masivă *Dogmatică a Bisericii Catholice Ortodoxe*[49] — în trei volume însumând 1750 de pagini, în care Grigorie Palama era citat doar de trei ori, Ioan Scărarul o dată, iar Simeon Noul Teolog sau Isaac Sirul niciodată — elaborată de venerabilul profesor Panayotis Trembelas (1883–1977), o summă aridă care continua, ridicând-o la proporții monstruoase, teologia scolastică dominantă în facultatea ateniană încă de la înființarea ei în 1803. Era însă „cântecul de lebădă" al scolasticii ortodoxe, fiindcă în 1957 un tânăr preot grec, crescut în America, ca ucenic al preotului profesor Georges Florovsky, stabilit după 1948 în Statele Unite ale Americii, preotul Ioannis Romanidis (1927–2001), susținea — împotriva profesorului Trembelas, cu care a purtat o acerbă polemică, inedită încă — o remarcabilă teză de doctorat despre *Păcatul strămoșesc*[50], în care demasca implacabil antropologia augustiniană dominantă la acest capitol în dogmaticile de școală și incompatibilitatea ei cu viziunea biblică și patristică greacă despre om și destinul său de ființă teologică, creată pentru o comuniune duhovnicească cu Dumnezeu, de tipul îndumnezeirii prin energiile Lui necreate. La insistențele profesorului Ioannis Karmiris, teza a fost acceptată, dar autorul n-a putut fi reținut în cadrul facultății din cauza opoziției înverșunate a lui P. Trembelas. Romanidis s-a întors în Statele Unite

[48] Un util tur de orizont la YANNIS SPITERIS, *La teologia ortodossa neo-greca*, Bologna, 1992.

[49] PANAYOTOU TREMPELA, *Dogmatikē tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsias*, Atena, I–III, 1959–1961; ed. II, 1979; trad. franceză, Chevetogne, 1966–1968.

[50] IOANNOU ROMANIDOU, *To propatorikon hamartēma*, Atena, 1957; ed. II, 1970; ed. III, 1989.

ale Americii, unde a funcţionat până în 1965 ca profesor la şcoala teologică superioară „Holy Cross" din Boston. A revenit ca profesor de dogmatică la Tesalonic în 1970, funcţionând aici până în 1984, când s-a retras la Atena, dar a continuat să reprezinte Biserica Greacă în cele mai importante dialoguri teologice timp de încă un deceniu.

În intervalul în care preotul profesor Ioannis Romanidis preda la „Holy Cross", iar părintele Stăniloae era în închisoare, în Biserica Romano-Catolică era în plin avânt mişcarea de înnoire biblică, liturgică şi patristică, care a pregătit deschiderea, într-o atmosferă plină de speranţă în timpul pontificatului papei Ioan XXIII, lucrărilor Conciliului Vatican II (1962–1965). În acest interval aşadar vedeau lumina tiparului la Paris studii importante realizate de reprezentanţi ai noii generaţii de teologi ruşi din emigraţie formaţi la Institutul „Saint-Serge"[51]. În 1959, tânărul preot Jean Meyendorff (1926–1992) susţinea ca teză de doctorat la Sorbona şi publica la Paris a doua mare monografie închinată vieţii şi operei Sfântului Grigorie Palama (ale cărui *Triade* le-a şi editat pentru prima dată în acelaşi an la Louvain). Bazată pe o vastă documentaţie şi investigaţie istorică, masiva lucrare intitulată modest *Introducere în studiul Sfântului Grigorie Palama*[52] oferea totodată o lectură actualizată a teologiei isihaste şi palamite prezentate, în categoriile intelectuale ale anilor '50, ca formă de „existenţialism creştin", „mistică a Întrupării" şi „teologie a istoriei", opuse scolasticii imobile şi abstracte. Anacronismele şi inadecvările acestui tip „aggiornat" de interpretare al teologiei palamite au fost prompt sancţionate de preotul profesor Ioannis Romanidis într-o serie de articole memorabile din 1961–1964[53].

Neopatristica liturgic-euharistică: Paris şi Atena

În acelaşi an, 1959, în care preotul Jean Meyendorff îşi susţinea la Sorbona doctoratul despre Sfântul Grigorie Palama, la „Saint-Serge" îşi susţinea doctoratul în teologie liturgică preotul Alexander Schmemann (1921–1983)[54] cu

[51] Ulterior, ei se vor muta în Statele Unite, unde au dat o vigoare nouă Seminarului Teologic Ortodox „Sfântul Vladimir" de lângă New York al unei extrem de active aripi a emigraţiei ruse, care în 1970 va primi din partea Patriarhiei Moscovei autocefalia ca „Biserică Ortodoxă a Americii", gest canonic unilateral, nerecunoscut de restul lumii ortodoxe.

[52] JEAN MEYENDORFF, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas* (Patristica Sorbonensia 5), Paris, 1959.

[53] JOHN ROMANIDES, „Notes on the Palamite Controversy and Related Topics", *The Greek Orthodox Theological Review* 6 (1959–1961), p. 186–205; 9 (1963–1964), p. 225–270.

[54] Asistent şi lector de istoria Bisericii la „Saint-Serge" din 1946 până în 1951, preotul profesor Alexander Schmemann a venit în 1951 la New York, unde a funcţionat până la moartea sa în 1983 ca profesor de liturgică (iar din 1961 tot până la moarte şi ca decan) la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Vladimir".

o teză despre originile şi dezvoltarea tipicului bisericesc, lucrare publicată în ruseşte în 1961, iar în engleză în 1966 sub titlul *Introducere în teologia liturgică*[55]. Cu o rară perspicacitate şi geniu al sintezei, plecând de la cercetările anterioare ale benedictinului anglican Gregory Dix[56], preotul Schmemann identifica cele trei straturi şi trei înţelegeri diferite, chiar contradictorii, ale cultului divin, din care e alcătuită sinteza liturgică bizantină normativă în practica Bisericii Ortodoxe actuale: 1. cultul eshatologic şi ecleziologic al Bisericii primare centrat pe Euharistie ca ieşire din timp şi abolire a lumii, ca anticipare a Împărăţiei lui Dumnezeu şi manifestare a Bisericii cereşti; 2. cultul misteric al Bisericii constantiniene centrat pe experienţa sacramentală a sfinţirii vieţii, lumii, a spaţiului şi a timpului; şi 3. ca reacţie la aceasta, cultul mistic al monahilor axat pe terapia şi desăvârşirea personală şi idealul rugăciunii ori doxologiei neîncetate. Problema fundamentală a vieţii liturgice ortodoxe actuale, similară cu cea a teologiei, e aşadar tot una de tipul „pseudomorfozei": păstrarea formelor vechi ale cultului, dar cu celebrarea lui într-un alt spirit; cultul nu s-a schimbat, s-au schimbat însă percepţia şi conştiinţa lui. Mai precis, estomparea dimensiunii lui fundamental eshatologice, de manifestare şi epifanie anticipată a Împărăţiei lui Dumnezeu, şi a centralităţii Euharistiei ca eveniment eshatologic şi manifestare comunitară a Bisericii au condus la recăderea vieţii liturgice la nivelul unui simplu „cult", de tip precreştin, cu alte cuvinte la un sistem de persoane şi acte sacre săvârşite de un cler „sfânt" separat, cu scopul sfinţirii creştinilor, adică al scoaterii lor individuale din sfera profanului, şi punerea lor în contact individual cu sacralitatea lui Dumnezeu. Nu creştinii există pentru Liturghia-Împărăţie în serviciul manifestării misterului prezenţei acesteia, ci Liturghia devine un serviciu divin între altele în slujba nevoilor private actuale ale creştinilor şi a sacralizării profanităţii lor. Eshatologia fiind împinsă fie într-un viitor nedefinit, de tip apocaliptic, fie interiorizată mistic, Liturghia şi viaţa liturgică au reintrat în dialectica sacru-profan, noutatea cultului Bisericii riscând astfel să se estompeze primejdios. O derivă sau „pseudomorfoză" similară se manifestă şi la nivelul teologiei liturgice de şcoală sau de catehism: în loc să fie ele însele matricea, izvorul viu şi criteriul întregii vieţi şi gândiri creştine, ca în teologia patristică, în teologia de şcoală cultul şi Liturghia au devenit — la fel ca Biblia sau Tradiţia Bisericii — un „obiect" exterior, descris, analizat şi valorizat în categorii, scheme şi sisteme străine de modul şi contextul liturgic (Tainele au devenit astfel simple „mijloace" de trimitere a harului, Euharistia a ajuns o simplă Taină între altele, Biserica a devenit instituţie

[55] ALEXANDER SCHMEMANN, *Introduction in Liturgical Theology*, Londra, 1966.
[56] GREGORY DIX, *The Shape of Liturgy*, 1945.

juridică, învăţătura şi dogmele ei au ajuns doctrine şi sisteme etc.). Mai mult decât simpla adoptare a unei ecleziologii euharistice (nu juridice), gândirea neopatristică a preotului profesor Alexander Schmemann cere revenirea, mai radicală, la o teologie euharistică şi liturgică, în care teologul nu gândeşte asupra Liturghiei (nu Tradiţiei sau dogmelor sau Revelaţiei), reducând-o la un sistem prestabilit, ci se converteşte la Liturghie, adoptându-i criteriile şi orizonturile deschise de aceasta, gândind liturgic, tradiţional, dogmatic sau revelaţional prin intermediul Liturghiei, Tradiţiei, dogmelor şi Revelaţiei mediate de acestea.

Pe căi proprii, dar la rezultate similare, la aceeaşi necesitate de regândire patristică, de data asta a ecleziologiei, ajungea în teologia greacă, câţiva ani mai târziu, Ioannis Zizioulas (n. 1931). În 1965, acesta îşi susţinea la Facultatea de Teologie din Atena o importantă teză de doctorat intitulată *Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie şi în episcop, în primele trei secole*[57], o viguroasă încercare de a construi o versiune episcopocentrică (şi hristocentrică) de inspiraţie ignatiană a ecleziologiei euharistice în replică şi distanţă critică faţă de varianta ei comunitaro-harismatico-centrică (şi pnevmatocentrică) elaborată în anii '50 de preotul profesor Afanasiev, dezvoltată şi completată ulterior de ucenicul acestuia, preotul profesor Schmemann. Într-o serie de studii adunate în volumele *Fiinţa comuniune* (1985) sau *Comuniune şi alteritate* (2006)[58], Ioannis Zizioulas — care din 1970 a funcţionat ca profesor în Anglia, în 1982 devenind profesor de dogmatică în Tesalonic, iar în 1986 fiind hirotonit mitropolit titular al Pergamului în cadrul Patriarhiei Ecumenice — şi-a continuat reflecţiile ecleziologice în direcţia elaborării unei ontologii personaliste a Bisericii de tip relaţional-iconic, bazată pe coordonatele fundamentale ale misterului comuniunii trinitare şi pe revelarea lui eshatologic-eclezială în Biserică — Trup al lui Hristos în Duhul Sfânt.

Ecuaţia-cheie e, în interpretarea lui Zizioulas, cea între „adevăr/fiinţă şi comuniune" (titlul unui studiu esenţial din 1977). Spre deosebire de filozofia antică, pentru care fiinţa şi adevărul se constituie înaintea comuniunii şi, ca atare, nu pot evita individualismul, singurătatea şi moartea, principala reuşită a Părinţilor greci ar fi aceea de a identifica fiinţa şi adevărul cu comuniunea, de a înţelege fiinţa şi adevărul doar ca evenimente ale unei comuniuni care asigură permanenţa persoanelor ca viaţă veşnică: e ceea ce revelează Iisus Hristos prin Întruparea Sa istorică şi prelungirea ei în Biserică prin

---

[57] IOANNOU ZEZEOULA, *Hē henotēs tēs Ekklēsias en tē theia Eucharistia kai tō episkopō kata tous prōtous treis aiōnas*, Atena, 1965.

[58] JOHN D. ZIZIOULAS, *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1985 şi *Communion and Otherness. Further Studies in Personhood and Church*, T & T Clark, London – New York, 2006.

Euharistie, epifanie eshatologică a comuniunii trinitare extinse în creaţie ca Biserică. Există însă două tipuri de înţelegere a lui Hristos. Unul, propriu Occidentului, istoric şi individual: Iisus e un individ în care s-a întrupat şi revelat adevărul divin; după învierea şi înălţarea Sa la cer, distanţa dintre noi şi El e suplinită de Biserică asistată de Duhul Sfânt printr-o serie de mijloace de comunicare a adevărului Său: Scripturi, Tradiţie, ierarhie. Celălalt, propriu Bisericii primare, e eclezial-eshatologic: Hristos Însuşi Se revelează ca Adevăr eshatologic nu *în*tr-o comunitate existentă în prealabil, ci *ca* o comunitate constituită de Duhul Sfânt ca Trup al Său în Euharistie, care devine locul Adevărului. În Euharistie, Hristos vine nu din istorie, într-o succesiune liniară dinspre trecut în prezent spre viitor, ci de sus, ca Adevăr realizat harismatic în comuniune şi ca o comuniune, în care numai îşi primesc sensul autentic ierarhia, cultul şi dogmele: nu acela de reprezentări exterioare ale Adevărului, ci de mărturii şi călăuze spre un Adevăr personal.

În conformitate cu această dualitate de perspective — istorică şi eshatologică — există şi două viziuni despre Biserică, despre Tradiţia şi succesiunea apostolică (dezvoltate în admirabilul studiu pe această temă din 1974). Una misionar-istorică (formulată de Clement Romanul) la care a rămas Occidentul, şi potrivit căreia există un lanţ al trimiterilor: Dumnezeu Tatăl trimite pe Hristos, Hristos trimite pe apostoli, iar apostolii pe episcopi în lume la un popor risipit pentru a-l întoarce la Dumnezeu; aici Duhul Sfânt repetă istoria şi actualizează trecutul, iar episcopii şi preoţii devin singuri agenţii transmiterii harului şi adevărului. Cealaltă viziune e cea eshatologic-euharistică proprie comunităţii apostolice din Ierusalim (şi formulată în *Faptele Apostolilor*, în *Apocalipsă* şi în *Epistolele* Sfântului Ignatie Teoforul): la Ierusalim, apostolii erau adunaţi toţi în jurul lui Hristos Cel Înviat împreună cu poporul eshatologic al lui Dumnezeu adunat la Euharistie într-o comuniune care realiza în Duhul Sfânt Împărăţia lui Dumnezeu, invocată şi venind mereu atunci când ucenicii sunt adunaţi în comuniunea euharistică. Euharistia determină structura Bisericii ca eveniment pnevmatologic-eshatologic, care vine de sus, iar nu de jos, de la oameni. După dispersarea Apostolilor la mijlocul secolului I, structura Bisericii din Ierusalim a rămas: Iacob — prezbiteri — fraţi, pentru ca la sfârşitul secolului I, la Ignatie Teoforul, să devină cea clasică: episcop — prezbiteri — diaconi — popor. Aici nici apostolii, nici episcopii, nici poporul nu sunt niciodată singuri, ci numai în comuniune întreolaltă, depăşind atât individualismul, cât şi instituţionalismul, istorismul, într-un eveniment comunitar de tip eshatologic. Euharistia originară e astfel prin excelenţă o comemorare a viitorului şi o epifanie a Împărăţiei eshatologice.

Din nefericire însă, această eshatologie liturgic-euharistică şi-a pierdut centralitatea şi s-a estompat după primele secole: în Occident ea s-a istoricizat,

fiind împinsă la sfârşitul vieţii şi al lumii, ducând la transformarea Euharistiei în memorial al Cinei de Taină, la instituţionalizarea Bisericii şi la reducerea creştinismului la etică; iar în Răsărit eshatologia realizată a Bisericii primare s-a fixat fie pe imperiu şi pe cultul marilor catedrale, ca realizări sociale simbolice ale Împărăţiei lui Dumnezeu în lume, fie s-a interiorizat şi individualizat în monahism luând forma cultului interior şi al urcuşului de tip platonic al sufletului dematerializat spre divin. Spiritualitatea Bisericii — care în Occident a devenit moralism sau pietism individualist — a luat astfel în Răsărit două forme aflate în tensiune — reconcilierea şi sintetizarea lor fiind, după mitropolitul Ioannis Zizioulas, principala problemă a Ortodoxiei actuale —: una euharistic-eshatologică, episcopocentrică şi comunitară (ilustrată de Ignatie sau Irineu), şi alta terapeutic-gnostică, monahală şi individuală (ilustrată de Origen şi Evagrie). Sinteza lor realizată în *Mystagogia* sa de către Sfântului Maxim Mărturisitorul în secolul VII nu s-a impus, dar rămâne referinţa permanentă. Biserica nu este aşadar nici sociologie, nici istorie, ci eshatologie, dar nu orice fel de eshatologie, ci una euharistic-liturgică, harismatică şi pnevmatologică. Duhul Sfânt, Care în Vechiul Testament alegea anumite persoane speciale în care lucra, în Noul Testament depăşeşte acest individualism şi creează în Biserică un întreg popor harismatic al lui Dumnezeu din care face Trupul lui Hristos Cel Înviat în care Se manifestă în Duhul comuniunea personală a Sfintei Treimi. Biserica, a cărei epifanie e Liturghia euharistică celebrată de episcop înconjurat de prezbiteri şi diaconi, împreună cu poporul lui Dumnezeu adunat „în acelaşi loc" (*epi to auto*), e astfel icoana şi extinderea în lume a Împărăţiei eshatologice a Treimii[59].

Neopatristica harismatică

Ecleziologia şi ontologia euharistică ale lui Zizioulas au intrat însă la Tesalonic în coliziune cu teologia isihastă şi ecleziologia harismatică profesate de preotul profesor Ioannis Romanidis. În 1973, acesta publica în două volume prima parte a unei *Dogmatici şi simbolici ale Bisericii Catholice Ortodoxe*[60]: cele două părţi ale primului volum tratează despre premisele hermeneutice ale înţelegerii dogmelor Sinoadelor Ecumenice şi locale şi, respectiv, despre învăţătura privitoare la Sfânta Treime a Sinoadelor Ecumenice I, II şi VIII; volumul al doilea e alcătuit dintr-o culegere de texte, reeditând după *Monumentele* lui Karmiris hotărârile Sinoadelor Ecumenice I–VIII

---

[59] Toate aceste teme schiţate mai sus au fost expuse de mitropolitul IOANNIS ZIZIOULAS într-un curs de dogmatică ţinut în anii 1984–1985, 1986–1987 şi 1991–1992 la Facultatea de Teologie din Tesalonic: *Mathēmata dogmatikēs theologias*.

[60] PRÔTOPR. IOANNOU ROMANIDOU, *Dogmatikē kai Symbolikē theologia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklesias*, Tesalonic, 1973; ed. II, 1982.

şi locale, în majoritate constantinopolitane[61]. Viziunea despre teologie şi ecleziologie a preotului profesor Ioannis Romanidis este una riguros duhovnicească, explicit terapeutică[62]: în centrul credinţei biblice a Vechiului şi Noului Testament, a patriarhilor, profeţilor şi a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat şi preamărit, nu stă Biblia, nici cultul, sau dogmele în sine, ci experienţa terapeutică, mântuitoare şi transfiguratoare a preaslăvirii omului de către Slava necreată — identică cu Împărăţia lui Dumnezeu — prin purificare, luminare şi preaslăvire/îndumnezeire, culminând în rugăciunea neîncetată şi vederea lui Dumnezeu; această experienţă duhovnicească a slavei lui Dumnezeu — a fi ortodox, drept-slăvitor, înseamnă a participa la Slava/doxa lui Dumnezeu — prin purificare, luminare şi preaslăvire e în inima creştinismului înţeles ca taină ascetico-mistică a crucii-înviere prin care omul câştigă iubirea altruistă jertfelnică în care participă la Dumnezeu şi la creaţia restaurată prin iubire. Prin această terapie de tip isihast, Ortodoxia e tratamentul maladiei căderii lui Adam, maladie care stă la baza „religiilor" şi civilizaţiilor naturale produse ale imaginaţiei demonice. Generate de un scurt-circuit între inimă — organul comuniunii cu Dumnezeu — şi creier — organul conexiunii cu lumea —, aceste fantasme, alimentate de iluzia fericirii egoiste şi a dominaţiei, au dus la ruptura omului atât de Dumnezeu, cât şi de semeni şi de realitate, falsificând atât revelaţia originară, şi apoi cea biblică, cât şi existenţa socială a umanităţii. Creştinismul însuşi a devenit odată cu epoca constantiniană tot mai mult o „religie", în care Botezul, Euharistia şi cultul şi-au pierdut conţinutul harismatic-duhovnicesc, devenind „rituri" sau drame simbolice, tradiţia biblică şi patristică s-a redus la simple colecţii sau antologii de „texte", iar credinţa în Hristos, devenită doctrină şi moralism, a fost separată de terapia purificării, luminării şi preaslăvirii/îndumnezeirii, uitându-se că Hristos n-a venit să ne aducă o nouă „religie", ci ne-a redeschis calea spre Viaţa care e Slava lui Dumnezeu. Evoluţiile în Răsăritul şi în Occidentul creştin au fost însă diferite[63]. Schisma dintre cele două emisfere ale creştinismului european, produsă în secolele IX–XI, n-a fost între creştinismul grec-bizantin şi cel latin, ci între creştinismul roman, atât elenofon, cât şi

---

[61] Din 1054, 1341–1351, 1638, 1642, 1672, 1671, 1716–1725, 1722, 1727, 1836 şi 1838 = II, 1–7. 9; IV, 2. 3. 8. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 19 din *Monumentele* lui Karmiris.

[62] Cum arată preotul profesor IOANNIS ROMANIDIS în studiul său sintetic din 1996–1997 „Religion is a Neurological Sickness and Orthodoxy is Its Care" (*www.romanity.org*). Perspectiva terapeutică a lui Romanidis e dezvoltată în scrierile pastorale ale mitropolitului grec Hierotheos Vlachos.

[63] Ele au fost analizate de IOANNIS ROMANIDIS în câteva cărţi de deconstrucţie ale falsificării creştinismului şi istoriei lui în Occident: *Romaiosyne, Romania, Roumeli*, Tesalonic, 1975, sau *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine*, Boston, 1981.

latinofon, al Imperiului constantinian — creştinism biblic, patristic, sinodal, terapeutic, duhovnicesc — şi creştinismul franco-german de expresie latină al Imperiului carolingian: un creştinism metafizic, speculativ, determinist-predestinaţianist, augustinian, papal şi feudal; prin Augustin, şi apoi prin scolastică, acesta din urmă a înlocuit terapia biblică a purificării îndumnezeitoare, a iubirii altruiste şi a întâlnirii omului cu Slava lui Dumnezeu, cu metafizica religioasă de tip antic — trecută apoi şi în islam — cu religia ca fericire individuală şi dominaţie socială şi naturală. Această „pseudomorfoză" metafizică şi juridică a creştinismului scolastic a pătruns şi în teologia ortodoxă modernă şi contemporană, nu numai în dogmaticile de şcoală, ci chiar şi într-o parte din teologiile zise „neopatristice", cum sunt existenţialismul personalist (Meyendorff) sau hipersacramentalismul euharistic (Zizioulas), care substituie comuniunii duhovniceşti îndumnezeitoare nemijlocite a omului cu energiile necreate fie analogia trinitară personalistă, fie hipertrofierea idolatră a Euharistiei care sau confiscă întregul aspect harismatic al vieţii duhovniceşti, colectivizată forţat, sau îl respinge ca o terapie individuală, monahală, necomunitară, de tip platonic.

Ecleziologii neopatristice — între eshatologie şi protologie

Confruntării dintre ecleziologia harismatică şi cea euharistică, dintre o spiritualitate liturgică episcopocentrică şi una terapeutică, ascetică, gerontocentrică, i s-a suprapus în teologia greacă din ultimele decenii ale secolului trecut o alta: aceea dintre o ecleziologie protologică şi una eshatologică. Cum s-a putut vedea deja, viziunea consecvent eshatologică despre ecleziologie este cea susţinută de mitropolitul Ioannis Zizioulas. Potrivit acestuia, Biserica începe la Cincizecime înţeleasă ca eveniment eshatologic de adunare a noului Popor al lui Dumnezeu de către Duhul Sfânt în jurul lui Hristos Cel Înviat, Fiul Tatălui, înconjurat de apostoli ca icoană a Împărăţiei viitoare. Biserica nu mai este astfel orientată, ca în creştinismul occidental, spre trecut, spre Cina de pe urmă sau Golgota, ci spre realităţile cereşti ultime ale Împărăţiei eshatologice pe care le oglindeşte în Liturghie. Numai eshatologia şi Euharistia fac astfel Biserica icoană a unei Împărăţii care irupe intermitent ca eveniment harismatic în Liturghie odată cu fiecare epicleză. Dificultăţile acestei înţelegeri sunt însă evidente la o observaţie mai atentă a faptelor: identificarea exclusivă a Duhului Sfânt cu comunitatea, cu eshatologia şi cu Euharistia ca eveniment epicletic, intermitent, nu reuşeşte să explice prezenţa permanentă a Duhului Sfânt în Biserică şi în credincioşi şi în afara Euharistiei episcopale, în celelalte Taine, în parohie, în rugăciunile personale, în viaţa ascetico-mistică şi în spiritualitatea personală a monahilor (taxate prea rapid drept individualism şi terapie platonică). Aşa cum s-a obiectat deja

ecleziologiei preotului profesor Afanasiev, Biserica nu se poate manifesta drept Trup al lui Hristos în comunitatea locală euharistică decât după ce credincioşii au fost chemaţi de pretutindeni şi îmbrăcaţi în Hristos prin Botez şi Mirungere; Biserica are nu doar un aspect euharistic-hristologic-local, ci şi unul baptismal-pnevmatologic-universal, şi ambele aceste dimensiuni sunt constitutive realizării ei. Un alt deficit al concepţiei ecleziologice a mitropolitului Zizioulas a fost evidenţiat cu pătrundere într-un studiu recent de ieromonahul Calinic Berger[64]. Potrivit acestuia, mitropolitul grec insistă corect pe faptul că ecleziologia se poate fundamenta doar pe o sinteză între hristologie şi pnevmatologie; discutabilă este însă repartizarea rolurilor lui Hristos şi Duhului Sfânt într-un mod care aminteşte de polarizarea „dublei economii" a Acestora, de care vorbea în 1944 Vladimir Lossky (Hristos restaurează natura umană, iar Duhul Sfânt restabileşte persoanele): într-un mod similar, pentru mitropolitul Ioannis Zizioulas, dacă Fiul devine istorie, instituţie, structură, în schimb Duhul eliberează de istorie şi natură, aducând eshatonul şi producând comuniunea Bisericii, făcând chiar din Hristos Însuşi, dincolo de un simplu individ, o personalitate corporativă eclezială. Mai mult, arată ieromonahul Calinic, la mitropolitul Ioannis Zizioulas hristologia şi pnevmatologia se integrează ca istorie şi eshatologie în Euharistie, în care se realizează şi Biserica — ajungându-se însă la o dihotomie, la minimalizarea sfinţirii şi spiritualităţii. Adevărata integrare între hristologic şi pnevmatologie se realizează însă — aşa cum a demonstrat în câteva studii decisive din anii '60–'70 preotul profesor Dumitru Stăniloae — la nivelul relaţiilor intratrinitare dintre Fiul şi Duhul, unde din veşnicie Duhul Sfânt purces din Tatăl odihneşte peste Fiul veşnic născut de Tatăl şi străluceşte prin El şi din El spre Tatăl ca bucurie comună a Tatălui şi a Fiului (cum au evidenţiat teologii bizantini Grigorie Cipriotul sau Iosif Vryenios). Aceste relaţii trinitare eterne de odihnire şi strălucire se oglindesc şi în economia mântuirii realizată de Hristos, precum şi în extinderea eclezială a acesteia. Biserica nu este rezultatul Tainelor ei, ci efectul lucrării Duhului Sfânt, Duhul Adevărului, Care o menţine ca Taină în totalitatea ei, şi în acest sens Biserica e condiţia Tainelor. Biserica e Taină în întregul ei pentru că Duhul Sfânt străluceşte şi Se odihneşte veşnic nu doar în Fiul, ci şi în Trupul Său tainic eclezial pe care-l conduce la Adevăr şi sfinţenie. Deşi centrală în constituirea şi mani-

---

[64] CALINIC (KEVIN M.) BERGER, „Does the Eucharist Make the Church? An Ecclesiological Comparison of Stăniloae and Zizioulas", *St Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 51, nr. 1 (2007), p. 23–70; trad. rom. Ioan Ică jr: IEROMONAH CALINIC BERGER, „Face Euharistia Biserica? O comparaţie între ecleziologiile părintelui Dumitru Stăniloae şi mitropolitului Ioannis Zizioulas", *Tabor. Revistă de cultură şi spiritualitate românească*, an I, nr. 7, octombrie 2007, p. 13–44.

festarea Bisericii, Euharistia nu este însă exclusivă, întrucât intrarea în misterul Bisericii se face prin Botez şi Mirungere, care sunt atât fundamentul ecleziologiei, cât şi al spiritualităţii sau al vieţii ascetico-mistice, între care nu există astfel nici o opoziţie, ci o profundă unitate. Această unitate e rodul lucrării Duhului Sfânt, Duhul Adevărului şi al sfinţeniei, Care prin Botez şi Mirungere e prezent permanent în credincioşii încorporaţi în Trupul lui Hristos ce mărturisesc credinţa apostolică adevărată, şi Care vine mereu nou peste Biserică şi peste credincioşi ca răspuns la epiclezele şi rugăciunile celor ce fac eforturi de a duce o viaţă de sfinţenie.

Viziunea eshatologică despre Biserică nu este însă singura concepţie ecleziologică neopatristică elaborată ca alternativă la viziunea juridică a Bisericii instituţie divino-umană din dogmaticile de şcoală. În 1973, profesorul Ioannis Karmiris publica drept al cincilea volum al unei grandios concepute „Dogmatici” (avea să rămână însă unicul volum apărut) o masivă *Ecleziologie ortodoxă*[65]. Biserica e văzută aici în mod protologic ca un organism divino-angelico-uman, universal preexistent, având drept Cap pe Logosul divin Creator, organism care se actualizează în patru etape, care constituie tot atâtea manifestări „locale” ale misterului Bisericii: în îngeri, în paradis, în drepţii păgâni şi cei din Vechiul Testament şi în întreaga umanitate prin Întruparea Logosului în Persoana divino-umană a lui Hristos.

Spre o ecleziologie ortodoxă integrală — două recente proiecte

O frumos echilibrată sinteză ecleziologică neopatristică între aceste diverse tendinţe a oferit în *Teologia* sa *dogmatică şi simbolică*, publicată în 1985[66], regretatul dogmatist din Tesalonic care a fost profesorul Nikos Matsoukas (1935–2006). În expunerea ecleziologiei ortodoxe cuprinsă în capitolul III al volumului II, Matsoukas pleacă nu de la definiţii abstracte prestabilite, ci de la sinteza gândirii patristice ortodoxe cuprinsă în *Mystagogia* Sfântului Maxim Mărturisitorul († 662), care vede misterul total al Bisericii drept icoană multidimensională a lui Dumnezeu, a cosmosului şi a omului. Ca mister Biserica nu poate fi definită, ci doar descrisă; ea nu este o simplă instituţie, ci are dimensiunile creaţiei şi un dinamism eshatologic, e un organism teoantropo-

[65] IOANNOU KARMIRE, *Dogmatikēs Tmēma E'. Orthodoxos Ekklēsiologia*, Atena, 1973, 831 p.

[66] NIKOS MATSOUKAS, *Dogmatikē kai symbolikē theologia*, Tesalonic, 1985 (trad. rom. Ed. Bizantină) în trei volume: *I. Introducere în gnoseologia teologică* (trad. rom. 1997); *II. Expunerea credinţei ortodoxe în confruntare cu creştinismul occidental* (trad. rom. 2006); *III. Recapitulare şi instaurarea binelui. Expunere a caracterului economic al învăţăturii creştine* (trad. rom. în curs de apariţie); în 1999 a apărut şi un al patrulea volum: *Satana*, consacrat demonologiei (trad. rom. 2002).

cosmic în care se realizează — în luptă cu forțele contrare ale egoismului și exclusivismului demonic — comuniunea catholică și unificatoare prin iubire a ființelor raționale cu Dumnezeul-Treime. Realizarea concretă a acestei comuniuni ecleziale e un proces evolutiv care are — ca și la profesorul Karmiris — cinci etape: în cer, în paradis, în Vechiul Testament, în Noul Testament („Biserica Mângâietorului") și deplin în eshaton. Deși nu este din lume, venind de la Dumnezeu, Biserica există în lume, și astfel în ea rămâne o tensiune permanentă între corpul ei harismatic, mistic, zidit mereu de Duhul Sfânt, Care-l face să transfigureze și să biruiască/depășească istoria, și schemele provizorii ale istoriei care se reflectă în figura ei socială variabilă și care erodează Biserica aflată în neîncetată luptă cu ele, din care iese nu arareori înfrântă datorită puterii păcatului și egoismului. Acest corp harismatic, care e locul Adevărului și harului, nu este o instituție cu o parte dominatoare și una supusă (ca în clericalismul latin în care a triumfat logica lumii și istoriei), ci o comuniune de membre identice ontologic, dar cu harisme și slujiri distincte, armonizate însă de energia iubirii divine altruiste (care nu caută ale sale) care e logica Împărăției eshatologice. Fapt hotărâtor, ierarhia clericală a Bisericii se ivește din structurarea internă inevitabilă a corpului harismatic — nu invers (ca în ecleziologia latină) —, corp harismatic total, condus de Duhul Sfânt, care se pronunță în adevăr cu privire la credința adevărată și viața sfântă a membrilor ei, sancționând erezia și păcatul. Biserica întreagă e în viața ei liturgică un imens Sinod care își mărturisește doxologic adevărul; nici episcopii, nici sinoadele, nici chiar cele ecumenice, nu au autoritate infailibilă *ex sese*, de a „descoperi" și „defini" Adevărul Revelației care nu se pierde niciodată în Biserică, ci premerge oricărei definiri dogmatice, definire care ar fi putut foarte bine să nu existe, fiind provocată de contestările ereziilor. Aceeași secundaritate esențială față de Revelație pe care o au dogmele Bisericii, și chiar Scriptura, o au încă și mai mult canoanele Bisericii, care sunt ulterioare dogmelor și Scripturii, care le precedă și normează. Canoanele Bisericii reglează însă dogmele (dogmele și Scriptura sunt norme „normante", canoanele sunt doar norme „normate"). Spre deosebire de dogme, care sunt neschimbabile în conținut (putând fi schimbate însă în formă), canoanele sunt schimbabile și înnoibile, adaptându-se, corectându-se și abrogându-se de fapt în permanență în viața Bisericii. Este însă esențial să nu uităm nici o clipă — insistă Matsoukas — faptul că așa cum dogmele nu sunt definiții filozofice, tot așa nici canoanele nu sunt legi, nici un drept în sensul lumii (ele au fost sancționate ca legi — *nomoi* — de împărați, nu de Biserică), și aceasta derivă din constatarea fundamentală că Biserica nu are nici o putere *asupra* Adevărului și Dreptății divine — și ele oricum paradoxale, fiindcă se identifică cu Iubirea —, pe care nu le posedă, fiindcă Ele sunt de fapt Dum-

nezeu Însuşi, ci de care se împărtăşeşte, dă mărturie şi le comunică lumii prin slujire, nu prin dominaţie. Din statutul secundar al Bisericii de martoră, nu proprietară a Adevărului şi unităţii, de instrument al unui Mister divin de dimensiuni cosmice, decurge şi imposibilitatea Ortodoxiei adevărate de a se defini limitativ şi exclusivist ca o confesiune separată, unică *deţinătoare* a Adevărului şi Unităţii divine, confesionalismul şi fundamentalismul ortodoxist nefiind decât o altă versiune a păcatului „poporului ales", Israel (iar aceasta justifică participarea şi mărturia ortodoxă în „mişcarea ecumenică", fără să însemne căderea în sincretism şi relativism; e ceea ce arăta Matsoukas într-o carte consacrată în 1986 „istoriei şi teologiei mişcării ecumenice"[67].

În fine, cea mai recentă contribuţie la dezbaterea ecleziologică din teologia ortodoxă (neogreacă) din ultima jumătate de secol e remarcabila încercare de „ecleziologie" fundamentală „originară" pe care a oferit-o în 2002 preotul profesor Nikolaos Loudovikos (n. 1959) în masivul studiu „Ecleziologia apofatică a consubstanţialităţii" care deschide volumul său cu acelaşi titlu[68]. Subintitulat semnificativ „limitele ecleziologiei euharistice", studiul e o distanţare critică faţă de personalismul teologic (ek-static) şi înţelegerea Bisericii ca o comuniune extatică de persoane promovate în filozofia religioasă rusă şi în teologia neopatristică greacă (Yannaras, Zizioulas, dar şi Nissiotis, Nellas, Matsoukas), distanţare operată la capătul unui lung itinerar care parcurge sub forma unei serii de excursuri principalele momente ale ecleziologiei în Răsărit (cu unele analize şi ale unor momente în Occident). Viziunea harismatică şi eshatologică despre Biserică proprie *Didahiei* şi *Epistolelor* ignatiene din secolul I a devenit la începutul secolului III imaginea unei comunităţi sacramentale structurate din *Tradiţia Apostolică* a lui Ipolit. Dacă la Ignatie episcopul e primul diacon şi martir al unei Biserici centrate mistic pe Hristos, la Ipolit el este întâiul între prezbiteri, mereu în comuniune cu întreg poporul lui dumnezeu. O primă ruptură funestă apare la Origen sub forma polarizării între instituţie şi harismă, între cler şi omul duhovnicesc, între Biserica văzută şi cea nevăzută, între exterior şi interior. În contextul creştinării neoplatonismului odată cu Dionisie Areopagitul apare prima articulare a ecleziologiei ca ontologie, dar ea are loc ca un transfer al anagogiei origeniene în plan instituţional-liturgic: urcuşul spre Unu se face prin structura şi cultul Bisericii care reflectă o ontologie de tip ierarhic. Maxim Mărturisitorul integrează şi corectează în *Mystagogia* sa atât pe Origen, cât şi pe Dionisie printr-o ecleziologie apofatică a consubstanţialităţii de tip concentric.

---

[67] NIKOS MATSOUKAS, *Oikoumenikē kinēsē. Historia — theologia*, Tesalonic, 1986.

[68] P. NIKOLAOS LOUDOVIKOS, *He apophatikē ekklēsiologia tou homoousiou. Hē archegonē Ekklēsia sēmera*, Atena, 2002.

Biserica nu e determinată aici nici harismatic-existențial, nici structural-instituțional, ci ca imitare/participare a energiei lui Dumnezeu Care activează în puterea credinței consubstanțialitatea eshatologică în Dumnezeu a omului interior, a umanității și cosmosului. Acest mister nu e exprimat nici numai de ierarhie și cult, nici de harismele duhovnicești, pentru că există o unică manifestare apofatică și consubstanțială a întregului Hristos în Duhul Sfânt în fiecare structură și harismă a Trupului Său, care locuiesc unele în altele, se cer și se implică într-o reciprocitate totală. De la Botez și Mirungere, Hristos e prezent întreg în fiecare credincios potrivit harismei lui care se cere activată atât ascetic-existențial, cât și euharistic liturgic, dar modelul nu este cel al piramidei cu bază largă și vârf unic (figura episcopului dominantă în *Ierarhia bisericească* nu apare în *Mystagogie*), ci acela al roților care se mișcă unele în altele din viziunea carului Slavei divine descrisă de Iezechiel. Ierarhia este o harismă și o slujire a Bisericii, nu o putere asupra Bisericii izvorâtă dintr-un har individual propriu persoanei clericilor, cum a devenit ulterior în transcrierea ontologiei ierarhice liturgico-mistice a lui Dionisie Areopagitul în termenii juridici ai unei instituții ierarhice monarhice de tip piramidal în Biserica latină papală. Două tentative au fost întreprinse în epoca modernă și contemporană pentru a depăși această viziune areopagitico-juridică — întrucât *Mystagogia* maximiană a fost cu totul uitată — în direcția recuperării dimensiunii comunitare a misterului Bisericii: ecleziologia slavofilă, pnevmatocentrică, a gânditorului religios rus Homiakov în secolul XIX, centrată pe ideea de *sobornost*, și ecleziologia euharistică în secolul XX, în dubla versiune a preotului Nikolai Afanasiev și a mitropolitului Ioannis Zizioulas, acesta din urmă cuplând-o cu eshatologia, centrând-o în jurul noțiuni de „persoană corporativă" și fundamentând-o pe o noțiune extatică, nu relațională, de persoană. Rezultatul riscant însă este acela al unui „structuralism" ecleziologic transcendent, care pierde atât subiectul uman individual real (și odată cu el dimensiunea existențială, harismatic-duhovnicească a vieții creștine), cât și societatea și istoria concretă. Biserica presupune însă, crede preotul Nikolaos Loudovikos, o ontologie euharistică integrală: nu transcendentă (fie obiectiv, fie subiectiv, ca la Dionisie sau Origen, ori Zizioulas sau Romanidis), ci practică, ascetică și dialogică, bazată pe consubstanțialitatea apofatică și perihoretică (de tip maximian) a tuturor și a toate în Hristos și pe imitarea liberă a energiei divine care activează această consubstanțialitate divino-umană catholică în istorie și creație. Aceasta e „realul" ecleziologic propriu-zis și el se exprimă adecvat numai în comuniunea și întrepătrunderea reciprocă a tuturor harismelor după un model perihoretic nu subordinațianist (capadocian-maximian, nu arian-papal). Biserica nu e o instituție religioasă clericală cu misiune metafizică, împărțită între cler și laici și în centrul căreia

se află episcopul (papa), capul aflat deasupra laicilor şi a tuturor celorlalte harisme. Acest model ierarhic duce la degradarea ecleziologică a prezbiterilor şi a laicilor; când nu sunt infantilizaţi cu totul, aceştia se refugiază într-o viaţă spirituală narcisistă, psihologică, paralelă parohiilor, în asociaţii sau sub „stareţi" din mănăstiri. Adevăratul „protos" e mistagogul şi orchestratorul perihorezei *tuturor* harismelor din Trupul eclezial al lui Hristos, a cărui unitate reală în Duhul Sfânt e imposibilă fără actualizarea harismelor tuturor celor botezaţi în Biserică — adevărata lor casă —, nu în afara ei. Toate harismele celor botezaţi sunt participări directe la Hristos şi Duhul Sfânt, sunt întrupări şi concretizări ale misterului Bisericii, care nu se conţin într-o „supraharismă" dominantă, ci doar sunt „păstorite", hrănite şi cultivate de aceasta. Imperativul actual atât în teologie, cât şi în viaţa Bisericii Ortodoxe, ar fi aşadar depăşirea teoretică şi practică atât a „structuralismului", cât şi a „subiectivismului" transcendent într-o viziune a consubstanţialităţii apofatice şi o practică a imitării acţiunii perihoretice şi unificatoare a energiilor divine prin care se realizează misterul aflat în inima „realului" Bisericii.

II. Teologia şi natura ei — reflecţii şi cotituri decisive

Această succintă trecere în revistă a principalelor proiecte ecleziologice din teologia neopatristică a secolului XX evidenţiază nu doar centralitatea reflecţiei asupra Bisericii în preocupările teologilor ortodocşi contemporani, ci şi faptul că aceasta pune în joc chestiuni de principiu decisive privitoare la statutul adevărului, al revelaţiei, tradiţiei şi autorităţii în creştinismul originilor. Opţiunile din registrul gnoseologiei teologice determină în mod direct formele şi funcţionarea structurilor Bisericii, precum şi morfologia concretă a practicii vieţii creştine, atât la nivel liturgic, cât şi canonic şi spiritual.

Adevăr, autoritate, mărturie

Reflecţii memorabile pe teme cruciale ţinând de principiile cardinale ale teologiei şi ecleziologiei ortodoxe au fost formulate în anii '60–'70, stimulate fiind de necesitatea unei luări de poziţii şi evaluări din perspectivă ortodoxă a reformelor şi mutaţiilor introduse în teologia şi practica eclezială a Bisericii Romano-Catolice de Conciliul Vatican II (1962–1965); chestiunile autorităţii, ale primatului şi infailibilităţii în Biserică în relaţie cu Scriptura, Tradiţia şi Liturghia ei au fost intens dezbătute cu delimitări, nuanţări şi concluzii importante. Mă voi referi aici cu titlu de exemplu doar la două astfel de luări

de poziţii. Într-un studiu din 1967, preotul profesor J. Meyendorff[69] discută tema autorităţii în relaţie cu adevărul plecând de la o afirmaţie din 1850 a lui Homiakov, potrivit căruia în timp ce Biserica apostolică şi cea răsăriteană au în centru Adevărul, în Occidentul creştin acesta a fost înlocuit cu autoritatea exterioară a papei, a Bibliei sau a individului, şi de la o observaţie din 1946 a biblicistului C. H. Dodd care arăta că: dacă Vechiul Testament e istoria unui popor care primeşte de la Dumnezeu o Lege, a cărei interpretare se face prin individualităţile profeţilor, Noul Testament e istoria unei Persoane mesianice Care aduce Harul şi Adevărul, a căror interpretare are loc printr-o comunitate care e Corpul său mistic. Ca atare, în Hristos, Dumnezeu nu mai vorbeşte Bisericii din afara ei ca prin profeţi, ci fiind prezent în ea prin Duhul Sfânt, identificarea sacramentală între Hristos şi Corpul Său eclezial interzicând orice putere *asupra* Adevărului şi Poporului lui Dumnezeu, şi permiţând doar o autoritate de mărturie şi slujire în interiorul, nu deasupra Adevărului şi Bisericii care nu poate fi condusă decât de Duhul Sfânt, Duhul Adevărului, în respectul permanent al libertăţii persoanelor şi al credinţei. Biserica nu poate avea putere asupra Adevărului, mai ales când Acesta este o Persoană, ci poate doar da mărturie despre El şi să se pună la dispoziţia Acestuia. Predica apostolilor fixată ulterior în Scriptură e şi ea doar o mărturie autorizată despre Adevărul Hristos Cel Înviat prezent permanent în mod sacramental în Biserică prin Duhul Sfânt. Episcopii şi sinoadele confirmă şi apără de erezii credinţa apostolică, nu definesc credinţa şi Adevărul în sine, ci exprimarea ei corectă; ele menţin şi exprimă permanenţa şi continuitatea în timp (succesiune, tradiţie) şi spaţiu (sinoade) ale Bisericii în Adevăr şi Iubire. Cele două concepţii diferite despre Biserică şi autoritate în Răsărit şi în Occident sunt rezultatul a două antropologii teologice divergente: capadocian-palamită şi augustiniană. Occidentul augustinian are o viziune pesimistă despre om: intrinsec păcătos şi supus erorii, el primeşte de la Dumnezeu o autoritate exterioară infailibilă — papă, conciliu, Biblie — care ţine, vicariant şi legalist, locul lui Dumnezeu şi care îi garantează adevărul ferindu-l de orice îndoială, conducându-l în disciplină şi supunere spre Dumnezeu. În Răsărit fiecare credincios e chemat să crească în Duhul Sfânt în aşa fel încât să facă el însuşi experienţa Adevărului, Care e Duhul Sfânt Însuşi, participând la El şi devenind o manifestare şi o mărturie personală vie înaintea lumii a acestui Adevăr care e Duh şi Libertate. Această concepţie exclude fideismul orb şi implică participarea liberă, dar responsabilă, a tuturor la Adevăr şi, ca atare,

[69] JOHN MEYENDORFF, „Historical Relativism and Authority in Christian Dogma", *St Vladimir's Theological Quarterly* 11:2 (1967), p. 73–86, reluat în volumul: JOHN MEYENDORFF, *Living Tradition*, St Vladimir's Seminary Press, 1978, p. 27–44.

caracterul auxiliar al autorităţii în Biserică. Biblie, Tradiţie, episcopi, sinoade nu ţin locul unui Hristos absent, ci exprimă prezenţa Lui sacramentală şi personală vie — o prezenţă paradoxală, în absenţă, reală dar şi aşteptată încă — a cărei experienţă duhovnicească e scopul vieţii în Hristos al tuturor credincioşilor. În Biserică Adevărul nu depinde de nici un criteriu ori autoritate infailibilă, ci este în Duhul Sfânt o experienţă accesibilă mereu în comunitatea Bisericii în întregul ei. Adevărul viu este propriul Său criteriu şi n-are nevoie de criterii exterioare de asigurare, cum s-a întâmplat în Occident, unde s-a simţit mereu nevoia unor cadre de securitate: papalitatea, conciliul, Biblia. O evoluţie similară se poate observa însă şi în teologia de şcoală ortodoxă, unde sinoadelor, mai ale Sinoadelor Ecumenice, li se atribuie *ex sese* infailibilitatea şi autoritatea unei adevărate papalităţi colective, iar Tradiţia a devenit un depozit de doctrine[70] complementar celui al Scripturii.

Sfârşitul teologiei metafizice — situl euharistic al teologiei

Inevitabilitatea dogmei infailibilităţii papale (sau a inerantei Scripturii) pentru discursul teologic scolastic, de tip metafizic, al Occidentului a fost pătrunzător analizată într-un studiu din 1970 de arhimandritul André Scrima (1925–2000)[71]. Expresie a unei proiecţii teomorfe solidificate şi a unui apofatism ratat, dogmatizarea infailibilităţii a dus la capăt turnanta metafizică a

[70] Aceeaşi înţelegerea tradiţiei ca „doctrină", mai exact ca formă de transmitere a doctrinei creştine în istorie, stă şi la baza remarcabilei sinteze a lui JAROSLAV PELIKAN, *The Christian Tradition*, 1971, cf. mai jos n. 83.

[71] ANDRÉ SCRIMA, „L'infaillibilité: inscription conceptuelle et destinée eschatologique", în: *L'infaillibilité*, Colocviile Castelli Archivio di filosofia Paris – Roma, 1970, p. 571–584. După studii de matematică şi filozofie, Andrei Scrima intră în monahism în 1948 sub auspiciile mişcării „Rugului Aprins". Profesor la seminarul monahal de la Neamţ (1950–1952) şi bibliotecar al Patriarhiei (1952–1956), îşi susţine în 1956 licenţa în teologie la Bucureşti la catedra pr. prof. D. Stăniloae cu o teză despre „antropologia apofatică". După o bursă de studii în India (1957–1959) şi un doctorat la Paris în 1960, pendulează între Beirut şi Franţa animând comunitatea de la Deir el Harf şi mişcarea teologică şi intelectuală romano-catolică pariziană. Reprezentant al Patriarhiei Ecumenice la Conciliul Vatican II, se angajează într-un ecumenism spiritual şi intelectual de profunzime, dimensiuni nu doar intercreştine, ci şi interreligioase, ca dialog al spiritualităţilor şi culturilor, dar şi între teologie şi ştiinţă. Studiile risipite prin diverse reviste şi cursurile inedite ţinute de-a lungul anilor în Liban, Franţa sau Bucureşti (arhiva se află aici la New Europe College) sunt în curs de publicare la Editura Humanitas. După volumele *Timpul rugului aprins* (1996, 2000² revizuită), *Despre isihasm* (2003), *Comentariu la Evanghelia după Ioan* [18–21] (2003) şi *Teme ecumenice* (2004), seria de opere demarată de volumele *Antropologie apofatică* (2005) şi *Biserica liturgică* (2005) constituie o revelaţie în peisajul intelectual şi spiritual românesc în care aduce o anvergură şi o prospeţime temerară recunoscute şi promisiunea unui nou tip de înţelegere a „ortodoxiei".

teologiei occidentale care, începând din secolul XIII, a privilegiat judecata şi conceptul, câmpul propoziţional şi logic, drept loc originar al unui adevăr-reprezentare care trebuie asigurat şi garantat instituţional pentru a-i menţine supravieţuirea istorică într-un destin al puterii. Adevărul lui Hristos nu ţine însă de ordinea unui discurs ecleziastic autofondator, ci de scandalul credinţei în Învierea lui Hristos ca eveniment eshatologic paradoxal al cărui loc infailibil e Duhul Sfânt care-l înscrie în comunitatea eclezială în totalitatea ei mistică.

Fiind unul bipolar — teo-logic —, discursul teologic, arăta în 1990 filozoful francez Jean-Luc Marion (n. 1944), poate fi practicat în două registre în funcţie de prioritatea acordată uneia sau alteia dintre cele două componente ale sale — Dumnezeu şi raţiunea — şi se poate prezenta astfel fie ca o teo-*logie* raţională, în care omul e cel care vorbeşte despre Dumnezeu (*de Deo, peri Theou*), fie ca o *teo*-logie revelată, în care Dumnezeu vorbeşte despre Sine Însuşi iar omul vorbeşte plecând de la cuvântul lui Dumnezeu despre Sine Însuşi (*a Deo, para Theou*)[72]. „Situl" originar al *teo*-logiei în creştinism este — cum arăta în 1982 într-un remarcabil studiu dintr-o carte-eveniment acelaşi Jean-Luc Marion[73] — unul „euharistic", iar această aserţiune e ilustrată de episodul paradigmatic din *Evanghelia după Luca* (24, 13–35) care descrie experienţa cu Hristos Cel Înviat pe care au avut-o ucenicii în drum spre Emaus a treia zi după Înviere: ucenicii cunosc bine textele mesianice ale Scripturilor ebraice, dar nu le înţeleg, deşi ele vorbesc despre Hristos, pentru că textul nu este însăşi revelaţia, ci doar urma ei; textele se luminează abia atunci când Însuşi Cuvântul divin non-textual traversează textul şi Se face cunoscut dispărând în chiar momentul revelării în Euharistie la frângerea pâinii. Acest sit euharistic originar al adevăratei teologii e reprodus mereu de Liturghia Bisericii, unde episcopul, *teo*-logul prin excelenţă, prezidează Euharistia şi invită comunitatea să interpreteze cuvintele Scripturilor citite din perspectiva Cuvântului divin Persoană, Care e autorul lor, dar în acelaşi timp şi dincolo de ele. Cuvântul-Persoană nonverbal, Care se face trup şi pâine din iubire, e Cel care prin venirea Lui saturează de absolut textul Scripturii făcându-l infinit şi ca atare revelaţie divină. Singurii *teo*-logi adevăraţi în creştinism sunt atunci episcopul, care ştie plecând *de la Cine* anume vorbeşte, şi sfântul, care ştie *despre Cine* anume vorbeşte, fiindcă ambii pătimesc, participă şi imită — unul la modul liturgic, iar altul mistic-martiric — misterul iubirii Cuvântului nonverbal făcut trup din iubire, şi făcând astfel

---

[72] Cf. JEAN-LUC MARION, „Théo-logique", în: *L'Univers philosophique*, PUF, 1990, p. 17–26.

[73] „Du site eucharistique de la théologie", în: J.-L. MARION, *Dieu sans l'être*, 1982, p. 197–222.

zidesc comunitatea creştină ca Trup mistic al Acestuia. Pentru a putea preda *teo*logie în universitate, profesorii au nevoie de delegaţia/binecuvântarea episcopului şi pentru a o practica şi înţelege în mod real ca *teo*logie nici ei, nici studenţii/elevii lor nu pot face economie de participarea la Liturghia duminicală a comunităţii ecleziale prezidate de episcop sau de preot şi de prelungirea sau, mai bine zis, interiorizarea acestei Liturghii într-o viaţă personală de asceză, meditaţie şi rugăciune sub călăuzirea unui duhovnic. Etosul *teo*logic, evanghelic (*Mt* 16, 24–25) şi apostolic (*Mt* 19, 27–29) al oricărui creştin — fiindcă *teo*-logia nu este o specializare universitară (cum este teo-*logia*), ci o vocaţie universală a tuturor membrilor botezaţi şi miruns şi din comunitatea liturgic-euharistică a Bisericii — este unul al ex-centrării şi ieşirii din sine al creştinismului şi teologului şi al re-centrării şi reconstituirii raţiunii cuvintelor şi personalităţii lui în jurul misterului Cuvântul lui Dumnezeu făcut trup pentru noi şi care-şi prelungeşte mistic întruparea în Biserică. Fiindcă în creştinism nu e vorba de sublimarea şi angelizarea subiectului uman, ci de o schimbare de subiect — de moartea şi învierea lui baptismal-sacramentală şi ascetic-mistică —, de abandonul ipostazierii egoiste animalice a naturii umane şi ipostazierea ei pe Hristos Cel Răstignit şi Înviat, pentru ca fiecare să poată spune asemenea Apostolului Pavel: „M-am răstignit împreună cu Hristos şi nu mai sunt viu eu, ci Hristos este viu în Mine; ce am viu acum în trup, am viu în credinţa în Fiul lui Dumnezeu Care m-a iubit şi S-a dat pe Sine Însuşi pentru mine" (*Ga* 2, 20).

De la ştiinţă la mister, de la sistem informativ la formare practică

În lumina celor spuse mai sus, deşi inevitabilă istoric şi asumată de Biserica latină din raţiuni misionare şi apologetice (pentru a oferi un răspuns provocării filozofiei aristotelice arabizante), evoluţia istorică produsă la început în Occident odată cu apariţia modernităţii şi care a fost martora ieşirii *teo*logiei din şcolile de pe lângă catedrale şi mănăstiri şi a intrării ei în noile universităţi ca teo*logie* scolastică academică a fost şi continuă să fie grevată de ambiguităţi, uzurpări şi „pseudomorfoze" previzibile. Prestigiul modelului aristotelic de ştiinţă a dus la crearea prin imitaţie a teologiei scolastice: asimilând articolele de credinţă supranaturale cu principiile unei ştiinţe, scolastica şi-a propus să ofere prin analogie un dublet raţional al revelaţiei care să imite *modo humano* ştiinţa lui Dumnezeu despre El Însuşi şi despre creaţia Lui[74]. Devenită din mistagogie simbolică şi anagogică ştiinţă conceptuală

[74] Cf. M.-D. CHENU (1895–1985), *La théologie comme science au XIIIe siècle*, Paris, 1943 şi articolul lui M.-J. CONGAR (1904–1995), „Théologie", *Dictionnaire de Théologie Catholique* XV (1946), col. 341–502.

şi analogică, scolastica a abandonat însă registrul biblic şi liturgic al epocii patristice şi medievale timpurii într-unul raţional-discursiv, schimbându-se totodată şi statului teologilor: locul *teo*-logilor ierarhi şi harismatici, episcopi sau monahi, e luat acum de profesorii universitari, teo-*logi* ştiinţifici tot mai specializaţi şi autonomizaţi în demersurile lor intelectuale şi în pretenţiile de autoritate doctrinară în Biserică şi societate. Odată cu începuturile modernităţii modelul de ştiinţă se modifică din nou trecându-se de la raţionalismul logico-metafizic la cel matematic, de la formele calitative la numere şi la cantitativ, accentele deplasându-se de pe o ontologie a participării pe una a eficienţei, de pe substanţă pe procedură, de pe adevăr pe noua metodă experimental-matematică. Dacă în secolul XIII (cu Toma d'Aquino) teologia a devenit *ştiinţă*, în secolul XIX (cu Auguste Comte) ştiinţa a devenit *teologie* şi nouă religie a umanităţii, din mixajul ilegitim dintre ştiinţă şi religie rezultând apoi ideologiile funeste care au bântuit şi continuă să bântuie cu consecinţe devastatoare pentru umanitate în ultimele două secole. Pentru a-şi putea păstra locul devenit inconfortabil în universităţi ca urmare a criticilor raţionaliste la adresa religiosului în general şi a tradiţiei şi Bisericii creştine în special, teologia academică a adoptat în cheie critică fie modelul ştiinţelor filologice, fie al celor istorice, fie le-a jumelat într-o unică metodă ştiinţifică „istorico-critică" de investigare a tradiţiei creştine. Demistificată critic de iluminism în numele unei raţiuni atemporale, tradiţia fusese recuperată intelectual de romantism, dar relativizată fie liric-poetic, fie cultural-istoric. Metoda istorico-critică părea să reabiliteze statutul ştiinţific al teologiei, în special, şi al tuturor domeniilor „umaniste", în general, dar o făcea cu preţul unei contrafaceri de principiu şi de proporţii: acela al reducţiei naturaliste a specificităţii *teo*logiei şi domeniilor „umaniste". Acest specific a fost reafirmat energic în 1961 în celebra lucrare *Adevăr şi metodă* de filozoful german Hans-Georg Gadamer (1900–2002), unde, refuzându-se atât „metoda" raţionalistă, cât şi istorismul şi individualismul romantic, se sublinia rolul indispensabil al tradiţiei şi al autorităţii în domeniile „umaniste". Discipline practice prin excelenţă (nu domenii ştiinţifice), „umanioarele" urmăresc o înţelegere, nu o explicare, o formare (*paideia*, *Bildung*), o modelare practică a oamenilor în lumea morală a libertăţii, nu o simplă informare abstractă. Distincţia între ştiinţele naturale şi disciplinele umaniste reflectă mai profund distincţia în plan ontologic, formulată memorabil de Gabriel Marcel, între realitate ca problemă şi ca mister: o problemă este realitatea naturală supusă de ştiinţe unei chestionări şi analize critice finite în care aparenţele lucrurilor sunt reduse la esenţe abstracte, exprimabile în ecuaţii matematice menite soluţionării unor dificultăţi tehnice legate de dominarea mediului înconjurător; misterul este realitatea ultimă, invizibilă, care susţine realitatea sensibilă şi-i asigură

sensul şi coerenţa simbolică, pe care nu-l putem analiza şi chestiona, fiindcă el ne chestionează pe noi, pe care-l putem doar admira şi în al cărui joc simbolic, mediat de tradiţii, ne angajăm practic-formal în arte, meditaţie sau religie, specificul acestora fiind dat de secundaritatea şi decentrarea eului cunoscător într-o relaţie nu informativă, ci performativă, fiindcă misterul nu se cunoaşte activ, ci se suportă pasiv.

Întreg acest proces de „pseudomorfoză" modernă a tradiţiei şi teologiei a fost remarcabil sintetizat într-o carte din 1983 — *Desluşirea Tainei*[75] — de teologul anglican pe atunci (preot ortodox acum) Andrew Louth. Pornind de la constatarea că polemica occidentală din secolul XVI încoace între romano-catolici şi protestanţi pe tema autorităţii Tradiţiei în comparaţie cu cea a Scripturii falsifica de fapt atât Scriptura, cât şi Tradiţia, obiectivându-le drept arsenale sau cariere de argumente pentru tezele, adevărurile propoziţionale, ale sistemelor teologice ale celor două confesiuni, preotul profesor Andrew Louth pledează convingător pentru recuperarea naturii de mister a Bisericii. În Biserică aşadar creştinul nu e doar informat despre conţinutul unui mesaj divin, ci e format practic (paideic) prin actele simbolice ale cultului care-l iniţiază într-un mister de dincolo de text; acest mister e de fapt mişcarea de coborâre revelatoare-mântuitoare a Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt în Biserică, menită să se prelungească în mişcarea de urcuş a creştinilor în Duhul Sfânt prin Fiul la Tatăl. Sensul textului biblic se lămureşte doar în contextul liturgic — Liturghia e Tradiţia prin excelenţă —, care creează atitudinea de receptivitate faţă de prezenţa în ele a unui Mister; ca orice mister, el nu poate fi explicat, decriptat, redus la cunoscut, ci înţeles prin adâncire în multitudinea sensurilor lui salvate de alegorie şi printr-o implicare practică în „logica" lui paradoxală, în care are loc răsturnarea perspectivei, decentrarea şi reconstituirea eului. Din simplu eu cunoscător, el intră într-un rol dintr-o dramă liturgică şi spirituală al cărei scenariu e scris de Altcineva. Atât misterul liturgic, cât şi experienţa mistică sunt discipline practice, al căror scop nu e reducerea Misterului divin la datele subiective ale conştiinţei, ci angajarea concretă în actele şi „logica" revelatorie a Misterului Însuşi, „logica" extatică a Iubirii care se face trup.

De la concept la simbol

Multiplele implicaţii ale conştiinţei recuperate a sacramentalităţii fundamentale a întregii vieţi ecleziale în toate aspectele ei, pe fondul depăşirii

[75] ANDREW LOUTH, *Discerning the Mystery. Essay on the Nature of Theology*, Oxford, 1983; trad. rom. M. Neamţu: ANDREW LOUTH, *Desluşirea Tainei. Despre natura teologiei*, Deisis, Sibiu, 1999.

înțelegerii scolastice a noțiunii de sacrament în lumina simbolului, fac tema remarcabilei „relecturi sacramentale a existenței creștine" întreprinsă de preotul profesor Louis-Marie Chauvet (născut în 1942, L.-M. Chauvet predă teologie sacramentală la Institutul Catolic din Paris)[76]. Relectura debutează cu o critică radicală a presupozițiilor metafizice ale teologiei scolastice a sacramentelor (dezvoltată de Toma d'Aquino) din perspectiva devastatoarei destrucții a metafizicii prezenței ca onto-teo-logie speculativă întreprinsă de Martin Heidegger. Gânditorul german demascase în gândirea temeiurilor de tip cauzal, productiv, și în dihotomia dintre subiect și obiect originile filozofice ale civilizației tehnice actuale, în care totul e prezență, eficiență, reprezentare și valoare. Un astfel de univers exclude evenimentul nonobiectual și nonvaloare al survenirii grației și cenzurează corpul și simbolul în favoarea conceptului și reprezentării. Diferența crucială este aici cea dintre semn și simbol (echivalentă celei anterioare dintre problemă și mister). Informat și denominativ, legat de cunoaștere, reprezentare și obiect, semnul ține de registrul abstract al metafizicii și tehnicii, de schimburile anonime ale pieții, valorilor și comerțului. Performativ și comunional, legat de recunoaștere, interpretare și subiect, simbolul aparține regimului temporal, sensibil, corporal al schimbului gratuit între subiecți într-un joc de tipul pierderii și regăsirii, care presupune ruptura și consimțământul la o pierdere de sine care îi constituie astfel într-o recunoaștere, amiciție sau alianță transnaturală. Spre deosebire de știință, care operează cu semne, credința ține de registrul simbolic al comunicării-comuniune și este întotdeauna înscrisă într-un corp concret: fizic, social, cultural, cosmic. Structura sacramentală a credinței și modul ei de funcționare apar exemplar în *Luca* 24, episodul Emaus, de la care pleacă și „relectura sacramentală" a preotului profesor Chauvet. Aici se vede că adevărata credință e consimțire la o pierdere: renunțarea la a-L mai vedea pe Hristos în corpul Lui de carne, pentru a-L întâlni în Duhul Sfânt la Liturghie în corpul simbolic al Celui Înviat care e Biserica — sacramentul Împărăției lui Dumnezeu în lume. Credința e renunțarea la întâlnirea și la fixarea gnostică nemijlocită — de fapt imaginară — pe Iisus Hristos prin reducerea Lui la cunoaștere, magie sau morală. Aceste trei ispite sunt tot atâtea forme de necrozare, de reducere la obiecte moarte, disponibile a corpurilor simbolice prin care se actualizează misterul prezenței în absență a lui Hristos Cel Înviat în Biserică: Scriptura, Tainele și frații, și ele se manifestă în derivele proprii fiecăreia din confesiunile creștine: biblicismul lui „sola Scriptura" protestant, magia lui „ex opere operato" sacramental romano-catolic (și ortodox) și

[76] LOUIS-MARIE CHAUVET, *Symbole et sacrement. Une relecture sacramentelle de l'existence chrétienne* (Cogitatio fidei 144), Cerf, 1987.

activismul şi eticismul secularizat („deeds, not creeds"), fie el sentimental-liberal sau social-revoluţionar.

Credinţa creştină are deci în fiinţa ei o structură sacramentală şi eclezială, ceea ce înseamnă concret că Biserica are prioritate faţă de creştini — ea îi face pe creştini, nu invers — şi se primeşte în dar prin credinţă. Liturghia duminicală — din ziua Învierii răsărită la capătul Crucii — e figura sacramental-simbolică a prezenţei sacramentale a lui Hristos Cel Înviat. Aici prin credinţă creştinii consimt să-I dea lui Hristos corpurile lor mărturisindu-L ca Domn potrivit Scripturilor, primindu-L ca dar în Botez şi Euharistie şi angajându-se într-o viaţă asemenea Lui ca răspuns şi contradar la darul Cuvântului şi Trupului Său sacramental şi constituind astfel, în acest schimb simbolic şi dăruire generalizată, corpul Lui eclezial, figură a Împărăţiei eshatologice. Cunoscut prin Scriptură şi recunoscut în Taine, Hristos Se întrupează în fiecare prin liturghia zilnică a credinţei, mărturiei şi iubirii altruiste. Spre deosebire de cultul istorico-profetic al iudaismului (centrat pe Paşte ca memorial profetic) însoţit însă mereu de criza riturilor denunţată de profeţi, cultul Bisericii are un statut nou, eshatologic: Dumnezeu vine acum în Poporul Său nou alcătuit din evrei şi păgâni convertiţi nu prin Lege sau Templu, ci prin Hristos şi Duhul Sfânt. Este un cult nou, paradoxal, care produce sfinţire fără sacralizare şi mijlocire fără intermediere şi al cărui subiect e Biserica întreagă, popor sacerdotal unic, devenit Corp al lui Hristos, Templu al Duhului Sfânt şi Casă a Tatălui, şi care la Liturghie primeşte în credinţă de la Dumnezeu prin slujitorii speciali, care sunt icoane ale lui Hristos, darul prezenţei lui Hristos Cel Înviat prin cuvântul şi trupul Său, dar căruia îi răspund prin contradarul mărturiei şi iubirii zilnice care transformă întreaga lor existenţă în sacrificiu viu şi liturghie permanentă, iar Biserica întreagă în templu viu al Celui Preaînalt.

Aceeaşi corectură de curs în teologie spre simbolic este recomandarea pe care o face în 1994–1999 la capătul unei fascinante *Istorii teologice a Bisericii*[77] — un „itinerar" unic în felul său printre „formele" şi „modelele" teologiei — şi benedictinul francez Ghislain Lafont (n. 1928) de la abaţia „La Pierre-qui-Vire". La baza viziunii sale stă constatarea unei bipolarităţi şi tensiuni înscrise structural în natura umană scindată între coordonatele spaţiului şi alte timpului, ale naturii şi ale aventurii, ale ordinii şi rupturii, ale fiinţei şi ale timpului sau, biblic vorbind, ale creaţiei şi legământului. Ireme-

[77] GHISLAIN LAFONT, *Histoire théologique de l'Église catholique. Itinéraire et formes de la théologie* (Cogitatio fidei 179), Cerf, Paris, 1994 şi *La Sagesse et la Prophétie. Modèles théologiques*, Cerf, Paris, 1999; trad. rom. Maria-Cornelia Ică jr: *O istorie teologică a Bisericii. Itinerarul, formele şi modelele teologiei*, Deisis, Sibiu, 2003.

diabil tensionată de această polaritate constitutivă, teologia a privilegiat când conceptul, cunoaşterea şi doctrina, luând figura „înţelepciunii”[78], când cuvântul, simbolul, mărturia şi angajamentul istoric, luând forma „profeţiei”. Creştinismul apostolic s-a constituit ca mişcare mesianică în interiorul acestui tip de discurs „profetic”, simbolic şi istoric, radicalizat eshatologic. Respingerea creştinismului de către iudaism şi succesul misiunii între păgâni a condus inevitabil la o elenizare a discursului teologic creştin, care s-a recompus după liniile de forţă ale câmpului discursului sapienţial elenistic al sfârşitului Antichităţii. Fascinaţia atât intelectuală, cât şi politică, faţă de paradigma Unului explică predilecţia teologiei patristice atât pentru anagogie şi mistică, cât şi pentru ierarhie şi perfecţiune. Riscurile teologiilor sapienţiale ale Unului de a reduce totul la relaţia Dumnezeu-Unu şi suflet, şi de a echivala pluralitatea cu răul, au fost însă contracarate eficient de Biserica patristică prin Sinoadele Ecumenice care au reafirmat clar prin dogme Treimea, realitatea creaţiei şi consistenţa şi corporalitatea naturii umane, realismul Întrupării şi divino-umanitatea constitutivă a lui Hristos ca bază a misterului pascal al mântuirii, în termeni ţinând de registrul Fiinţei (*homoousios*), contrabalansând astfel riscurile reale ale utilizării unilaterale a limbajului şi categoriilor Unului. (Unul din aceste riscuri fiind acela al spiritualizării excesive a simbolului prin anagogie/alegorie cu reducerea corporalităţii şi temporalităţii inerente acestuia.) Părinţii Bisericii au fost, aşa cum scria preotul profesor Georges Florovsky, platonicieni în mistică, dar aristotelicieni în dogme, exprimând astfel urcuşul sufletului spre Dumnezeu în categoriile Unului, iar pogorârea lui Dumnezeu spre om în cele ale Fiinţei. Prin abandonarea treptată a motivului Unului apofatic şi fixarea unilaterală pe registrul Fiinţei, scolastica occidentală din secolul XIII a operat mutaţia raţionalistă cu consecinţe incalculabile de la anagogie la analogie, de la simbol, fie şi alegorizat, la concept. Modernitatea a transformat ulterior raţionalismul din metafizic în matematic, mutând esenţele din domeniul calitativ al formelor în acela cantitativ al numerelor, secularizând pe baza reducţiei participării la eficienţă modelul cauzal-productiv din teologie în tehnologie. Misterul, simbolul, sensibilul, corporalul, temporalul au dispărut din orizontul cunoaşterii, ocupat în secolul XIX de raţionalismul tare, ofensiv şi cuceritor în diferitele lui variante: pozitivist, evoluţionist, dialectic, tehnic. Dar tot acum, în secolul XIX, sărăcia, viaţa, credinţa îşi reafirmă prin Marx, Freud, Nietzsche sau Kierkegaard „iraţionalul” şi ireductibilitatea lor şi pun radical în chestiune

[78] La rândul lui, discursul teologic de tip sapienţial-cognitiv s-a structurat fie anagogic pe coordonata Unului (Platon) — mistic (Dionisie, Bonaventura) sau enciclopedic (Albert) —, fie analogic pe cea a Fiinţei (Aristotel) ca la Toma d'Aquino.

raţionalismul dominant prin intermediul existenţialismului şi psihanalizei. În secolul XX reapar în discursul cultural temele reprimate ale răului, finitudinii, culpabilităţii, temporalităţii, relaţiei, sensului şi prin ele revine în scenă şi simbolicul. Din tehnică şi instrumentală, raţiunea redevine relaţională şi comunicativă: omul nu este doar dorinţă de a şti şi produce/consuma, ci şi dorinţă de sens şi comuniune, schimburile prin care îşi menţine existenţa fiind nu doar hrana şi sexualitatea, ci şi cele simbolice-culturale, între care religia are o poziţie specială şi inevitabilă prin comerţul simbolic-liturgic cu invizibilul pe care-l instituie[79] şi în care resemnifică decisiv, prin teodrama comuniunii, parametrii nereconciliaţi ai unului, fiinţei, răului şi timpului.

Originea pascal-liturgică a Evangheliilor

Consecinţele revoluţiei „copernicane" aduse de această cotitură spre simbol şi liturgic asupra teologiei dogmatice scolastice şi a celei biblice istorico-critice au început deja să fie evidenţiate de teologi occidentali în cercetări exemplare, cum sunt cele ale preotului profesor Hans-Joachim Schulz (n. 1932), profesor de liturgică, de istorie a Bisericii răsăritene şi de teologie ecumenică la Facultatea de Teologie Romano-Catolică din Würzburg. În 1993, el a propus o nouă demonstraţie a „originii apostolice a Evangheliilor"[80] şi a datării lor timpurii. Demersul său este în esenţă o deconstrucţie liturgică a consensului academic din teologia biblică germană, dominată de şcoala liberală postbultmanniană. Potrivit urmaşului lui Rudolf Bultmann (1884–1976) la catedra din Marburg, care a fost din 1951 şi până în 1973 Werner Kümmel (1905–1995), scrierile Noului Testament au apărut între anii 50–150, începând cu epistolele aşa-zis pauline între anii 50–58 (*1* şi *2 Tesaloniceni*, *Galateni*, *Filipeni*, *1* şi *2 Corinteni*, *Romani*, *Filimon*), restul epistolelor — cele aşa-zis deuteropauline (*Efeseni*, *Coloseni*) şi pastorale (*1* şi *2 Timotei*, *Tit*), *Evrei*, cele ioaneice, *Iacob*, *Iuda* şi *1* şi *2 Petru* — fiind scrise între anii 80–120/150, redactarea *Evangheliilor* şi *Faptelor Apostolilor* (şi *Apocalipsei*) fiind plasată în intervalul 70–100 ca rezultat al unei creativităţi anonime şi discontinue, şi a unor redactări succesive, în cadrul comunităţilor creştine.

În contra acestei vulgate academice a teoriei „istoriei formelor" care distruge tradiţia pretinzând că o reconstituie, H.-J. Schulz pledează pentru ori-

[79] Cf. JEAN-YVES LACOSTE, *Expérience et Absolu. Questions disputées sur l'humanité de l'homme* (Coll. „Épiméthée". Essais philosophiques), PUF, 1994; trad. rom. Maria-Cornelia Ică jr: *Experienţă şi Absolut. Pentru o fenomenologie liturgică a umanităţii omului*, Deisis, Sibiu, 2001.

[80] HANS-JOACHIM SCHULZ, *Die apostolische Herkunft der Evangelien. Zum Ursprung der Evangelienform in der urgemeindlichen Paschafeier* (Quaestiones disputatae 145), Herder, Freiburg im Breisgau, 1993, 1997[3].

ginea personal apostolică a Evangheliilor şi datarea lor timpurie, înainte de căderea Ierusalimului şi distrugerea celui de-al doilea templu de către romani, în august 70. Evangheliile au apărut în contextul vieţii liturgice a comunităţii apostolice din Ierusalim pe fondul structurii anamnetice a tradiţiei iudaice, ca tradiţie unitară de proclamare a veştii bune despre moartea şi învierea lui Hristos potrivit Scripturilor iudaice. Rezumatul acestei predanii orale a Evangheliei în Biserica din Ierusalim e redat de Apostolul Pavel în cap. 15, 3–5 al epistolei *1 Corinteni* (scrisă în anii 55–56, la doar 25 de ani de la răstignirea şi Învierea lui Hristos). Contextul ei este — cum atestă tot epistola *1 Corinteni* — celebrarea pascală a comunităţii apostolice din Ierusalim din noaptea de Paşte unită cu Botezul şi Euharistia. Memoria acestei celebrări originare a fost păstrată în comunităţile creştine „cvartodecimane" din Asia Mică (de tradiţie ioaneică). Aici vedem că primii creştini săvârşeau Paştele în noaptea de 14 spre 15 nissan împreună cu iudeii, şi unii şi alţii făcând anamneza exodului evreilor din Egipt sub forma unei „haggada" sau povestiri speciale, evreii aşteptând la miezul nopţii venirea lui Mesia promis, iar creştinii revenirea în slavă a lui Mesia Iisus Cel Înviat. În timp ce evreii se bucurau în prima jumătate a nopţii, creştinii posteau în amintirea uciderii lui Iisus, iar în „haggada" lor pascală evocau nu numai exodul din Egipt, ci pătimirea şi învierea lui Iisus; după miezul nopţii, creştinii rupeau postul şi celebrau cu bucurie învierea lui Hristos prin Euharistie. Nucleul pascal al Evangheliei apostolice privitoare la Hristos se cuprinde aşadar în relatarea originară despre Pătimirea şi Învierea Lui şi e fixarea în scris a „haggadei pascale" a comunităţii din Ierusalim conduse de Petru pe care o avem în *Marcu* 8, 27 – 16, 8 (finalul cel mai vechi şi abrupt al acesteia explicându-se prin prezenţa lui Petru încă în fruntea Bisericii din Ierusalim). Acest nucleu „premarcan", anterior persecuţiei lui Irod Agrippa din anii 41–42 — soldată cu martirizarea lui Iacob, fratele lui Ioan (*FA* 12, 1–2) şi părăsirea Ierusalimului pentru „un alt loc" (Roma) de către Petru întemniţat şi el, dar eliberat miraculos de un înger (*FA* 12, 1. 7) —, a fost completat mai târziu la Roma, unde Marcu s-a aflat ca secretar şi auxiliar catehetic al lui Petru cu puţin înainte de martiriul acestuia în anul 65.

Evangheliile canonice, redactate toate înainte de catastrofa din anul 70, reflectă situaţiile misionare ale diverselor comunităţi ivite din misiunea creştină cărora li se adresează: celor iudeo-creştine (*Matei*, în jurul anilor 66–70), păgâno-creştine (*Luca* şi *Faptele Apostolilor*, curând după 62) şi celei ioaneice (*Ioan*, concepută încă din anii '40, dar redactată între 62–66 la Efes, unde comunitatea lui Ioan s-a mutat după martiriul lui Iacob, fratele Domnului, lapidat în templu în anul 62). Contrar prejudecăţilor tenace ale vechii şcoli de la Tübingen din secolul XIX sau ale celei liberale pre- şi post-bultman-

niene, care proiectau *Evanghelia după Ioan* fie în a doua jumătate a secolului II, fie la sfârşitul secolului I, atribuindu-i un caracter elenistic şi gnostic, investigaţiile din ultimele decenii au demonstrat atât remarcabila precizie a datelor topografice, cât şi coerenţa ei literară, susţinând chiar „prioritatea lui Ioan" (J. A. T. Robinson, 1985) faţă de sinoptici. Autorul Evangheliei a Patra este atât un martor ocular al activităţii lui Iisus încă de la începuturi şi până în intimitatea Cinei ultime, a răstignirii şi duminicii Învierii, cât şi unul al caracterului liturgic al genului Evangheliilor creştine, faimoasele discursuri ale lui Iisus din evanghelia sa situându-se în contextul aceleiaşi anamneze pascale euharistice şi baptismale. Concluzia metodologică desprinsă de aici este cea a necesităţii imperioase a unei hermeneutici biblice de tip liturgic (nu istorico-critic), întrucât atât actualizarea lui Hristos, cât şi predica Evangheliei şi interpretarea Scripturilor în Biserica primară aveau un caracter liturgic, centrat pe anamneza euharistică.

Primatul mărturiei — dogma „bornă", nu „definiţie"

O deconstrucţie similară din unghiul cotiturii simbolice şi al matricei liturgice a teologiei Bisericii a fost drastic aplicată în 1996 de preotul profesor H.-J. Schulz şi înţelegerii scolastice a „doctrinei" şi a „dogmei" în Biserica Romano-Catolică a mileniului II. În locul acestora, el pledează pentru revenirea la noţiunea biblico-liturgică de „mărturisire": „Mărturisire în loc de dogmă" e chiar titlul acestei monumentale cercetări asupra „criteriilor caracterului obligatoriu al doctrinei Bisericii"[81]. În centrul investigaţiei se află o atentă analiză a conştiinţei de sine pe care au avut-o cele şapte Sinoade Ecumenice (325–787) ale Bisericii vechi şi nedespărţite cu privire la sensul demersului lor de precizare a învăţăturii ortodoxe şi apostolice a Bisericii faţă de răstălmăcirile ei de către diversele erezii trinitare (arianismul, macedonianismul) sau hristologice (nestorianismul, monofizismul, monoenergismul, monotelismul şi iconoclasmul). Constatarea cea mai importantă care se degajă e aceea că acestea nu luau hotărâri „asupra" credinţei, ci dădeau mărturie cu valoare obligatorie „despre" credinţa apostolică. Prin aceasta Sinoadele se înscriau în aceeaşi dinamică a Noului Testament, în ale cărui scrieri avem proclamarea şi atestarea de către apostoli a misterului lui Hristos Cel Răstignit şi Înviat, mister actualizat (primit, atestat şi transmis) în anamneza euharistic-liturgică a Bisericii. Revelatorie în acest sens e terminologia utilizată. Astfel, Sinodul I (Niceea, 325) emite un „ekthesis" al credinţei, o expunere cu valoare de decret, adresată în primul rând episcopilor. Sinodul II

[81] H.-J. SCHULZ, *Bekenntnis statt Dogma. Kriterien der Verbindlichkeit Kirchlicher Lehre* (Quaestiones disputatae 163), Herder, Freiburg im Breisgau, 1996.

(Constantinopol, 381) formulează un „symbolon" de credință pentru uz liturgic, care va fi confirmat ca identic cu „ekthesis"-ul de la Niceea, impunându-se astfel drept Simbol de credință cu valoare universală abia la Sinodul IV (451). Sinodul III (Efes, 431) a refuzat să formuleze un nou „ekthesis" al credinței plecând de la axioma neschimbabilității și suficienței celui de la Niceea, care nu poate fi depășit, ci doar actualizat prin canonizarea unor texte patristice cu valoare de normă interpretativă (epistole ale Sfântului Chiril al Alexandriei). În același sens, Sinodul V (Constantinopol, 553) a emis împotriva așa-numitelor „Trei Capitole" doar o sentință de condamnare încheiată cu 14 anateme. Sinoadele IV (Chalcedon, 451), V (Constantinopol, 681) și VII (Niceea, 787) au promulgat fiecare câte un „horos" special împotriva ereziilor pentru care fuseseră convocate, fiecare din aceste „horoi" având în centru textul „ekthesis"-ului de la Niceea și al „symbolon"-ului de la Constantinopol (cel din 787 citând doar „symbolon"-ul de la Constantinopol, nu și „ekthesis"-ul de la Niceea). Decisivă este traducerea corectă a grecescului *horos* prin „bornă" (*terminus*) împotriva ereziilor, iar nu prin „definiție" (*definitio*) pozitivă a credinței; obiectul „horoi"-lor nu este deci în chip nemijlocit credința, ci terminologia corectă pentru exprimarea și interpretarea credinței. De aceea „definirile" Sinoadelor Ecumenice au doar valoarea relativă a unor „norma normata" și pot fi interpretate și reformulate, „norma normans" pozitivă fiind credința apostolică atestată în Scripturi și actualizată în tradiția liturgică a Bisericii (canonizată explicit ca atare de Sinodul VII, 787), contextul care le oferă orizontul de sens. Condiționată de problematizarea ereziilor, fixarea pe terminologii abstracte a formulelor Sinoadelor Ecumenice a adus cu sine o necesară precizie; dar sporul în claritate conceptuală ascunde în el riscul potențial al pseudomorfozei „doctrinariste" a învățăturii creștine, în a cărei capcană a căzut ulterior Occidentul latin, dar de ale cărei tentații n-a fost scutit — cum s-a putut vedea — nici Răsăritul.

Evoluția nefastă spre doctrinarism abstract, speculativ, nebiblic e detectată de H.-J. Schulz în așa-numitele „Simboluri" de credință antiariene din sudul Galiei din secolele V–VI: în „Fides Damasi", în „Clemens Trinitas" și mai ales în augustinianul „Quicumque" (= Simbolul pseudo-„atanasian"), în care apare deja problematicul adaos speculativ care afirmă purcederea Duhului Sfânt „și de la Fiul". Răstălmăcirea (*Fehldeutung*) autoritar-doctrinaristă a definirilor sinodale ca „definiții dogmatice" sau „dogme definite" n-a lipsit nici în Biserica imperială bizantină, unde adesea împărații au intervenit cu „dogme"[82] de credință proprii (heterodoxe, dar și ortodoxe), pe care au în-

[82] Biserica și Sinoadele au fost mai degrabă rezervate față de termenul *dogma* aplicat la credință. Nici unul din cele două sensuri concrete ale acestuia: filozofic sau juridic — opinie

cercat apoi să le impună în sinoade întregii Biserici pe baza unei proceduri juridice şi prin transformarea improprie şi abuzivă a sinoadelor în instituţii de stat, şi a „definirilor" acestora în „decrete" cu valoare de lege imperială. Această răstălmăcire s-a manifestat însă din plin în conciliile „deficitare teologic" ale Occidentului în mileniul II: Lyon II (1274) a însemnat atât „absolutizarea teologiei trinitare occidentale" augustinian-anselmiene, cât şi un „dictat" unionist papal; Florenţa (1439) a oscilat între şansa unei regăsiri ecumenice şi eşec, între „redescoperirea şi răstălmăcirea [*Missdeutung*] tradiţiilor răsăritene" şi „recăderea", în cazul armenilor şi copţilor, „în metoda dictatului condiţiilor de unire" (ce avea să fie reluată în „uniatismele" secolelor XVI–XVII); Trento (1545–1563) a dus la „polarizarea catolic-protestantă prin pierderea categoriilor de înţelegere ale Bisericii răsăritene"; iar prin dogmatizarea „infailibilităţii" ca garanţie ultimă pentru deciziile „ex cathedra" ale papei, Vatican I (1870) a trecut mult dincolo de făgăduinţa unei „semnificaţii mântuitoare care nu-şi ratează ţinta propovăduirii apostolice" şi de rolul lui Petru în Noul Testament. Toate „dogmele" acestor „concilii" latine ale mileniului II pot fi „integrabile în totalitatea tradiţiei" doar printr-o „reinterpretare" care să asume „dogmele" într-o „mărturisire" apostolică a lui Hristos în Duhul Sfânt dublu „transparentă" atât spre Scriptură, cât şi Liturghie (Botez-Euharistie).

Se impune aşadar revenirea la mărturia apostolică a credinţei articulată trinitar în Simbolurile baptismale (Roman şi Constantinopolitan) şi mai cu seamă în anaforalele euharistice, a căror capodoperă e anaforaua Sfântului Vasile cel Mare. Anaforalele euharistice sunt articularea liturgică pozitivă decisivă, în afara polemicii antieretice (de care sunt grevate „definirile" sinodale) a credinţei Bisericii, ilustrarea cea mai perfectă a vechiului principiu *lex orandi, lex credendi*. Din nefericire, foarte devreme, din raţiuni mistagogice excesive, anaforaua rostită iniţial cu glas tare în auzul întregii comunităţi a început să fie citită în şoaptă („în taină"), lectura ei fiind acoperită de imne şi cântări, iar funcţia ei mărturisitoare fiind preluată de recitarea înainte a Simbolului Constantinopolitan — care era mărturisirea *baptismală* a neofiţilor —, recitare introdusă în Liturghie în anii 511–518. Tot în acel moment anaforaua euharistică devenea un continent euhologic scufundat în apofaza tăcerii, un privilegiu individual al clericului celebrant, nu mărturisirea întregii comunităţi a Bisericii, ca şi împărtăşirea euharistică tot mai privatizată. Hermeneutica liturgică, aplicată atât dogmelor, cât şi Scripturii, are drept scop principal acela de a le scoate din registrul doctrinelor abstracte, făcându-le

filozofică sau decret, decizie — nu erau adecvate, întrucât însemnau o reducţie antropologică inacceptabilă a credinţei, fie intelectualistă, fie voluntaristă.

să participe la dinamica simbolic-sacramentală a Revelaţiei lui Hristos Însuşi, într-o atitudine biblic-apostolică de tipul mărturiei şi mărturisirii.

De la teologia „doctrină" la teologia „dramă"

Criza doctrinarismului abstract a fost sesizată nu doar de teologi romano-catolici, ci şi în teologia protestantă contemporană. Nu mă voi referi aici la impactul ei personal asupra cunoscutului teolog luteran de origine cehă Jaroslav Pelikan (1923–2005). Profesor de istoria teologiei la universitatea americană Yale, autor între anii 1971–1989 al sintezei în cinci volume despre *Tradiţia creştină*[83] ca „istorie a dezvoltării doctrinei" de la origini şi până la Conciliul Vatican II, acesta s-a convertit în 1997 la Ortodoxie. Voi menţiona doar tentativa demnă de reţinut a colegului de la Yale al lui Pelikan, profesorul de teologie sistematică şi ecumenică, luteran american, George Lindbeck (n. 1923; profesor între 1952–1993), de a sugera într-o faimoasă cărţulie din 1984 despre *Natura doctrinei*[84] o viziune „postliberală" despre teologie şi religie. În esenţă, aceasta e o propunere de a depăşi dihotomia dintre cele două tipuri de înţelegere a religiosului: cel premodern, scolastic, metafizic, şi cel modern, liberal, hermeneutic. Dacă pentru viziunea premodernă adevărul religios este de natură propoziţională, doctrinaristă, informativă, obiectivistă — doctrinele sunt fapte obiective, realităţi ideale, „sui generis" —, pentru cea liberală modernă el este subiectiv, experienţial şi expresiv — doctrinele sunt obiectivări noninformative şi nondiscursive ulterioare ale unor experienţe şi sentimente profunde primordiale. Ieşirea din impasul creat de opoziţia acestor două viziuni e văzută de Lindbeck într-o a treia viziune, „postliberală", despre religie ca sistem cultural-lingvistic: aici religia este analogă limbii, şi aşa cum limba există înaintea individului care o vorbeşte, tot aşa şi religia ca sistem de simboluri expresive şi comunicative există înaintea omului, care devine religios doar interiorizând acest sistem prin deprinderi şi exerciţiu practic. Cu alte cuvinte, experienţa derivă din limbă/religie (care funcţionează asemenea unui apriori cvasitranscendental), nu invers. Dacă în această viziune culturală transcendentală (în sens kantian) religia este analogă limbii, doctrinele sunt analoge gramaticii, oferind enunţuri de

[83] JAROSLAV PELIKAN, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine*, Yale, 5 vol., 1971, 1974, 1978, 1984, 1989; trad. rom.: J. PELIKAN, *Tradiţia creştină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, Polirom, Iaşi: *I. Naşterea Tradiţiei universale (100–600)*, 2004; *II. Spiritul creştinătăţii răsăritene (600–1700)*, 2006; *III. Evoluţia teologiei medievale (600–1300)*, 2006; *IV. Reforma Bisericii şi a dogmei (1300–1700)*, 2006; *V. Doctrina creştină şi cultura modernă (de la 1700)*, 2008.

[84] GEORGE LINDBECK, *The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a Postliberal Age*, 1984.

ordin secund (enunţuri despre enunţuri) nu metafizice, nu autoexpresive, ci intrasistemice, descriind regulile de funcţionare ale sistemului şi acţiunii religioase, care au o structură autoreferenţială, de tip simbolic. Metoda „teologiei postliberale" este, prin urmare, una *intra*textuală, plecând de la primatul narativului autoreferenţial al Scripturii centrate pe Persoana lui Iisus Hristos. Cu alte cuvinte, nu încearcă să traducă Scriptura în categorii extrascripturistice — metafizice sau istorice, cum face teologia scolastică şi cea liberală —, ci să redescrie realitatea în categoriile scripturistice[85].

În cazul unic al Bibliei, nu lumea trebuie să absoarbă textul ei, ci textul ei trebuie să absoarbă lumea. Este o constatare fundamentală, cu valoare de principiu, uitată de teologi (scolastici sau liberali), dar pe care o reafirma viguros criticul literar canadian Northrop Frye (1912–1991) în celebra sa carte din 1982 *Marele Cod. Biblia şi literatura*[86]. Structurată pe o vastă reţea de corespondenţe tipologice, de culmi şi abisuri, Biblia are o structură „centripetă" proprie simbolului şi poeziei (nu „centrifugă" ca filozofia sau ştiinţele): nu vrea să fie asimilată, ci să ne asimileze ei. Înţeleasă astfel, ca revelaţie, Scriptura ilustrează exemplar specificul raportului religios: spre deosebire de raportarea ştiinţifică faţă de realitatea (ca „problemă", după formula lui Gabriel Marcel), care este una de tipul „întrebare-răspuns", raportarea religioasă este de tipul „chemare-răspuns", în care subiectul uman nu are suveranitatea, autonomia şi iniţiativa epistemologică, ci, din contră, este unul convocat, invitat la ascultare şi supunere faţă de un Cuvânt care-l precedă şi depăşeşte infinit. Sentimentul religios al convocării, dependenţei, supunerii nu există însă — aşa cum arăta în 1992 filozoful protestant francez, Paul Ricœur (1913–2005)[87] — în stare pură, nemijlocită, ci întotdeauna interpretat în cadre de referinţă canonice, mediate lingvistic şi cultural, ale unei religii anume, care ne arată cum anume e instanţa absolută care convoacă subiectul religios (transcendentă sau imanentă; anonimă sau personală) şi cum anume trebuie să fie ascultarea faţă de ea (pasivă sau activă; solitară sau comunitară) etc. Fenomenologia religiosului universal uman este astfel obligată să treacă prin „furcile caudine ale unei hermeneutici textuale sau scripturale" proprii unei singure religii, întrucât ca şi limbajul care nu există

[85] Cum arătase în studiile sale colegul de la Yale al lui Lindbeck, profesorul HANS W. FREI (1922–1988): *The Eclipse of Biblical Narrative: A Study in Eighteenth and Nineteenth Century Hermeneutics* (1974); *Types of Christian Theology* (1992 postum).

[86] NORTHROP FRYE, *The Great Code. Bible and Literature*, 1982; trad. rom. A. Sasu şi I. Stanciu: *Marele Cod. Biblia şi literatura*, Atlas, Bucureşti, 1999.

[87] „Experienţă şi limbaj în discursul religios", în volumul colectiv: *Phénoménologie et théologie*, Paris, 1992; trad. rom. Nicolae Ionel în: J.-L. CHRÉTIEN / M. HENRY / J.-L. MARION / P. RICŒUR, *Fenomenologie şi teologie*, Polirom, Iaşi, 1996, p. 13–36.

decât în limbi, tot aşa şi religiosul există numai în religii. Şi atunci, departe de a premerge, ca teorie generală prealabilă, de nicăieri, fenomenologia universală a religiosului se obţine doar la capătul hermeneuticii interne a propriei religii printr-un „transfer analogizant" pe baza unei „ospitalităţi" interreligioase comparabile ospitalităţii prin limbaj care face cu putinţă traducerea dintr-o limbă în alta. Scripturile biblice nu există nici ele singure, ci, pe de o parte, sunt doar urma scrisă a unui Cuvânt divin viu, invizibil, Care le inspiră şi pe Care Îl manifestă ca mărturie, fără a se identifica niciodată cu ele, ci rămânând mereu deasupra lor, iar, pe de altă parte, ele sunt întotdeauna, ca într-o serie de cercuri concentrice, în interiorul comunităţii mărturisitoare şi interpretative a Bisericii şi a Tradiţiei ei, precum şi în interiorul culturilor şi sufletelor celor care, deschizându-se, primesc prin ele pe Dumnezeu Însuşi şi întreaga realitate restaurată. Arta supremă a teologiei ar fi să facă astfel ca aceste cercuri să funcţioneze în aşa fel încât să nu devină vicioase, ci virtuoase. Text paideic, formativ prin excelenţă, Biblia urmăreşte prin configuraţie ei particulară o reconfigurare a sinelui credinciosului şi comunităţii care o primeşte. Text polifonic, el nu poate produce decât un sine policentric, insistă Ricœur, dezvoltând aici o sugestie propusă de P. Beauchamp. Cum sugerează pluralul denumirii greceşti date Vechiului Testament, *Biblia* este de fapt o bibliotecă şi o împletire de scriituri şi discursuri plurale: narativ, legislativ, profetic, imnic, sapienţial, apocaliptic. Compusă din Lege, Profeţi şi Scrieri (Tora, Neviim, Ketuvim — *TaNaK*), Biblia ebraică ne prezintă o diversitate de acţiuni ale lui Dumnezeu (al Cărui Nume ni-l retrage): Acesta întemeiază, făgăduieşte, legiferează, pedepseşte, distruge, reîntemeiază şi promite o salvare şi o restaurare/plenitudine ultimă. Identitatea celui care citeşte Biblia drept cuvânt al lui Dumnezeu este astfel succesiv şi simultan întemeiată (prin Lege), zguduită (de Profeţi), singularizată şi universalizată (de cărţile de înţelepciune), dar şi tensionată mesianic şi eshatologic de promisiunea împlinirii unei făgăduinţe. La capătul acestui parcurs reconfigurat şi scandat de dimensiunile şi etapele unei Revelaţii, sinele cititorului şi al comunităţii devine prin această receptare activă şi transformantă parte integrantă a Revelaţiei înseşi.

Natura doctrinei şi sensul autentic al exegezei biblice sunt centrul studiilor şi operei profesorului de teologie şi pastorului prezbiterian britanic Kevin J. Vanhoozer (n. 1957). Plecând de la o teză de doctorat susţinută la Cambridge despre „naraţiunea biblică în filozofia lui Paul Ricœur" (1990), acesta şi-a concentrat timp de un deceniu meditaţiile elaborării unei „teologii prime" (publicată în 2002) care să precizeze relaţia de principiu dintre „Dumnezeu, Scriptură şi hermeneutică", şi care să ofere o replică pozitivă provocării deconstructivismului postmodern (Derrida, Rorty) la adresa hermeneuticii biblice (deconstrucţia fiind „deconstruită" de Vanhoozer într-o lucrare critică

din 1998 cu titlul *E oare un sens în acest text? Biblia, cititorul şi moralitatea cunoaşterii literare*). Lecturii „inactive" de tip istoric a Bibliei („explicare fără înţelegere"), ca şi celei „reactive" de tipul criticii ideologice demistificatoare („interpretare fără înţelegere") sau celei „hiperactive" de tip postmodern („interpretare fără frontiere" şi fără criterii în baza caracterului „arbitrar" al semnului lingvistic şi al individualismului/anarhismului metodologic) i se opune o lectură „interactivă" de tip „etic" plecând de la înţelegerea textului ca „acţiune comunicativă" (fundamentată pe teoria actelor de limbaj a lui J. Austin). Textul biblic nu e un teren de joacă arbitrar, ci face parte dintr-o relaţie comunicativă (de tipul unui „legământ") între autor şi cititor-interpret; acesta din urmă are atât răspunderea de a onora intenţiile autorului interpretându-le şi recreând sensul voit de el, dar şi libertatea de a-l determina în contextul unei comunităţi care nu e atât interpretativă, cât performativă a Scripturii: Biblia nu se interpretează intelectual, ci existenţial, pentru că nu este doctrină, ci o „teo-dramă", o piesă de teatru divin care trebuie jucată de Biserică şi de creştini, care, lăsându-se prinşi în această dramă, descoperă practic cine anume sunt ei, Cine e Dumnezeu şi ce este lumea. Aceasta e replica dată foarte recent de Vanhoozer lui Lindbeck în ultima sa remarcabilă carte din 2005, intitulată programatic *Drama doctrinei*[88]. Viziunea „dramatică" despre „doctrină" este pentru Vanhoozer singura ieşire din impasul în care s-a ajuns, impas pe care-l reflectă lipsa de interes pentru „doctrină" în Bisericile contemporane pe fondul unei atracţii tot mai mari nu pentru dogme, ci pentru „experienţă" şi „spiritualitate". Asociată cu informaţia rece, abstractă, doctrina pare ruptă pentru totdeauna de viaţa de zi cu zi a creştinilor, chiar atunci când e mărturisită şi primită formal. Căzută în distanţa creată între speculaţie şi emoţie, doctrina poate fi restaurată în rolul ei vital şi de neînlocuit doar prin tragerea tuturor consecinţelor din constatarea elementară care se impune cu evidenţă: creştinismul nu e nici filozofie, nici poezie, nici morală, ci evanghelie: „vestea bună" despre o „teodramă trinitară" de care dă mărturie Biblia şi în care Dumnezeu Treime nu e un concept, ci un personaj, aflat în inima unei piese de cinci acte: 1. creaţia şi căderea omului; 2. făgăduinţa făcută lui Avraam şi profeţilor; 3. împlinirea făgăduinţei în Iisus Hristos culminând în misterul pascal; 4. trimiterea Duhului Sfânt şi viaţa Bisericii în istorie: şi 5. înnoirea a toate în eshaton. În această perspectivă, „doctrina" oferă indicaţiile de regie pentru participarea adecvată a creştinilor şi Bisericii la „teodrama" continuă a acţiunii de reconciliere a Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt cu umanitatea, de care dă mărturie Scriptura, scenariu care,

---

[88] KEVIN J. VANHOOZER, *The Drama of Doctrine. A Canonical-Linguistic Approach to Christian Theology*, Westminster John Knox Press, 2005.

pus în scenă în puterea Duhului, formează şi transformă umanitatea în poporul nou al lui Dumnezeu. Biserica devine astfel o „companie de actori" costumaţi în dreptatea lui Hristos pentru a fi mereu pe scena lumii „teatrul Evangheliei". Regizorul principal al companiei este Duhul Sfânt; păstorii Bisericii sunt regizorii secunzi, asistenţi, chemaţi să ajute comunităţile să înţeleagă corect scenariul, Biblia, şi să interpreteze corect rolurile teodramatice care le revin prin credinţă şi pe care le asumă în Botez şi Euharistie; iar teologii sunt asistenţii asistenţilor, însărcinaţi cu studiul scenariului şi evaluarea caracteristicilor contextului social în care trebuie jucată piesa. Rolul teologilor, care e de preferat să fie ei înşişi păstori, e aşadar acela de a restitui, folosind nu raţiunea analitică, ci resursele imaginaţiei sintetice, unitatea dramei în diversitatea Scripturilor citite însă nu prin lentila naturală a „simţului comun", pe care o pune în joc omul de ştiinţă, ci prin aceea a „simţului *canonic*", care, aşa cum spunea Sfântul Irineu în secolul II, ne face să vedem în Scripturi icoana unui Rege, nu a unei vulpi.

Relaţia scripturistică şi eclezială cu Iisus Hristos exclude reducerea Sa ideologică la principii metafizice sau etice, la doctrine sau gnoze — unde Iisus e absorbit fie într-un sistem abstract, care instituie prăpastia perpetuă între învăţători şi învăţaţi, fie într-o experienţă de iluminare subiectivă, în care învăţăcelul devine el însuşi Învăţătorul divin. Cum arăta într-un studiu din 1989 profesorul Rowan Williams[89] (n. 1950, azi arhiepiscop de Canterbury şi primat al Bisericii Anglicane), prioritatea o are punerea celui ce ascultă Scriptura într-o relaţie dramatică şi transformatoare cu Subiectul naraţiunii acesteia prin intrarea ascultătorului în însăşi povestirea ei. Această întâlnire dramatică trebuie mereu reluată şi adâncită, pentru ca prin ascultarea repetată a Scripturilor puse în act în Liturghia Bisericii creştinul să crească mereu spre „statura lui Hristos". Relaţia creştinului cu Domnul nu devine niciodată una pur interioară, atemporală, o psihodramă centrată pe regăsirea de Sine ca Sine divin, dincolo de limbaj, istorie şi comunitate, într-o iluminare definitivă autosecurizantă, ca în gnosticism şi diversele gnoze. Medierile istorice, ecleziale, scripturistice, liturgice sunt decisive pentru credinţa adevărată, conştientă mereu de ispitele uitării şi trădării sau de precarităţile şi fragilitatea naturii umane. Creştinul primeşte prin credinţă un Iisus Hristos Care-i vine în Biserică printr-o naraţiune apostolică de tipul mărturiei care e vital să rămână identică cu ea însăşi (de aici necesitatea unui canon ortodox). Unitatea şi ortodoxia Bisericii stau astfel în primul rând în atenţia întregii comunităţi faţă de naraţiunea — care o/ne interpelează în permanenţă — despre Iisus

[89] ROWAN WILLIAMS, „Does it make sense to speak of a Pre-Nicene Orthodoxy?", în: *The Making of Orthodoxy. Essays in Honour of H. Chadwick*, Cambridge, 1989, p. 1–23.

Hristos ca Domnul răstignit şi înviat, naraţiune care e asimilată şi îşi asimilează cele mai diverse comunităţi şi culturi. De aceea, atât ortodoxia, cât şi unitatea Bisericii nu sunt un simplu dat, ci un proces continuu în care se angajează într-o relaţie „dramatică” cu Hristos prin Scripturile şi Tainele ei, ocupând un loc/rol în însăşi povestea/piesa revelaţiei şi mântuirii de la care îşi primesc în permanenţă identitatea nouă.

Dincolo de neopatristică: dinamica scripturistică a Ortodoxiei şi constituirea ortodoxă a Scripturilor

Lent, inevitabilitatea asumării tuturor consecinţelor ce decurg pentru teologie din fundamentul ei scripturistic, altfel decât ca o simplă „carieră” de extras argumente biblice pentru teze doctrinare de tip scolastic, s-a impus în cele din urmă şi în teologia ortodoxă. Teologia biblică ortodoxă a avut în secolele XIX–XX un loc mai degrabă secundar şi auxiliar în sistemul instituţiilor academice ortodoxe. Situaţia ei a fost aceeaşi atât în epoca dominaţiei teologiei de tip scolastic occidental — când teologia biblică era subordonată unei dogmatici de tip abstract-doctrinarist, căreia trebuia să-i ofere infrastructura scripturistică —, cât şi după cotitura „neopatristică”, întrucât în valoroasele dogmatici nescolastice ale secolului XX şi în studii pe teme liturgice, ascetico-mistice, canonice sau istorice de inspiraţie neopatristică lipseşte o angajare serioasă cu Scriptura şi ştiinţele biblice moderne; atât Părinţii, cât şi Scriptura sunt aici de obicei citaţi/invocaţi drept simple confirmări, detaşate din context, ale unor teze dogmatico-filozofice decurgând din opţiuni anterioare luate în alte registre metodologice. Atingem aici punctul slab, deficitul de conţinut şi de metodă al aşa-numitei teologii „neopatristice”: în alt sens decât cea scolastică, şi aceasta a fost şi este tentată să se avânte în elaborarea ca bază a dogmelor şi spiritualităţii ortodoxe a unei noi „ontologii” fundamentale a „comuniunii” — de tip existenţialist, personalist sau relaţional, de data asta, nu esenţialist-scolastic —, care tinde să justifice şi astfel să constituie chiar Revelaţia înaintea şi în afara procesului şi modurilor ei concrete de manifestare. Altfel spus, şi aici ontologia relaţional-personalistă ia doar locul celei esenţialist-intelectualiste scolastice sau voluntarist-nominaliste moderne; iar dacă discursul teologic recuperează dimensiunea lui practică, liturgic-mistică, prin care compensează abstracţiunea celui scolastic, el nu se angajează totuşi principial în dinamica şi specificitatea biblică şi tradiţională a Revelaţiei în Biserică.

„Cenuşăreasă” a dogmaticii scolastice, teologia biblică a continuat să rămână pe o poziţia „ancilară” şi faţă de noile dogmatici personaliste, apofatice, trinitare, euharistice etc. ale teologiei „neopatristice”. Acestea din urmă

citează de predilecție pe Sfinții Grigorie Palama, Maxim Mărturisitorul, Părinții Capadocieni sau pe Sfinții Atanasie și Chiril ai Alexandriei, arareori trecând dincoace de secolul IV, și atunci doar pentru Sfântul Ignatie Teoforul și teologia lui euharistică. Epoca patristică e divizată după dogmele și doctrinele disputate succesiv în perioada euharistică, cosmologică, trinitară, hristologică, iconologică, pnevmatologică, isihastă, dar Părinții reprezentativi ai acestor etape sunt citiți și citați — ca și Scriptura de altfel —, detașați de contextul lor istoric și eclezial, exclusiv ca resurse pentru texte de fundamentare și argumentare ale diverselor forme de teologie „neopatristică". Dogmele înseși sunt reduse la formulele lor, care sunt apoi tratate ca „date", principii, realități plecând de la care se reflectează și se meditează, fie prin aprofundarea, fie prin lărgirea implicațiilor acestor formule în plan teoretic, intrasistemic, existențial-spiritual. Riscul ascuns al unui astfel de demers este însă acela al unor multiple decontextualizări și disocieri prin care dogmele sunt detașate atât de procesul istoric și dezbaterile care le-au produs, cât și de conținutul lor teologic pe care acestea doreau să-l protejeze și asigure: Revelația lui Iisus Hristos Cel răstignit și înviat, precum și, mai ales, concretizarea biblică a acestei Revelații. Rezultatul acestor disocieri a fost reiterarea în mediu ortodox a unei situații deja create în spațiul occidental: divorțul dintre dogmatică și exegeză, dintre studiile patristice și sistematice, pe de o parte, și cele biblice, pe de altă parte. Ca replică la faptul că dogmatica scolastică și modernă tindea tot mai mult spre filozofie și metafizică, științele biblice moderne au răspuns fixându-se pe sensul istoric al textelor scripturistice („Iisus"-ul și profeții istoriei) postulat ca independent de cel dogmatic („Hristos"-ul dogmei, al Bisericii sau al liturghiei patristice) și restituit cu ajutorul metodei istorico-critice. Exasperați de tutela dogmaticilor abstracte și de rolul secundar de simplii ofertanți de „materiale" biblice pentru uzul teologiei sistematice, exegeții au virat spre istorie și literatură, în care au văzut un domeniu de autonomizare și de revanșă la adresa „tiraniei" sistematicilor. S-a ajuns astfel, ca în protestantism, ca teologia biblică să pună sub semnul întrebării și al „reformei", în numele purității „originilor" în sfârșit restituite, întregi evoluții doctrinare și instituționale din istoria Bisericii, care trebuiau deconstruite „profetic" pentru a ajunge la adevăratul „Iisus" sufocat și falsificat de dogmele și tradițiile Bisericii elenizate a Părinților și, apoi, a scolasticii și papilor.

Potențialul „reformator" al științei biblice istorico-critice a fost sesizat și asumat programatic „mutatis mutandis" și în teologia ortodoxă contemporană de exegeți cum sunt Paul Tarazi (St Vladimir's Orthodox Theological Seminary, Crestwood, New York) sau Petros Vasiliadis (Tesalonic). Protestul acestor „bibliciști" la adresa „neopatristicilor" are cel puțin meritul de a

semnala existenţa unei probleme nerezolvate în teologia academică ortodoxă contemporană: neasumarea complexei problematici istorico-scripturistice a creştinismului primar (şi în general a perioadei preniceene a primelor trei secole) nici de teologia biblică tradiţională, nici de diversele dogmatici scolastice sau neopatristice, a căror juxtapunere maschează, nu rezolvă imensa provocare metodologică şi de conţinut pe care o reprezintă pentru teologie creştinismul primar.

Asumarea „rădăcinilor" biblice mereu vii ale întregii teologii este un fenomen de ultimă oră în teologia ortodoxă. Meritul de a fi sesizat în întreaga ei acuitate această chestiune şi de a fi explicitat premisele soluţionării ei îi revine tânărului teolog ortodox american, preotul John Behr (n. 1967), profesor de teologie patristică la St Vladimir's Orthodox Theological Seminary din Crestwood, New York. În 2001, el a iniţiat publicarea unei ample sinteze în mai multe volume consacrate „formării teologiei creştine", din care au apărut până acum două volume: primul dedicat „căii spre Niceea" (2001) şi al doilea consacrat „credinţei niceene" înseşi (2004)[90]. După cum sublinia în cuvântul său înainte preotul profesor Andrew Louth (p. XI), meritul acestei lucrări este acela de a scoate Ortodoxia tradiţională din confuzia cu conservatorismul şi de a demonstra că Ortodoxia adevărată „nu e conservatoare, ci radicală". Aceasta pentru că „metoda" preotului profesor John Behr „este una radicală", merge, cu alte cuvinte, până la „rădăcinile" ultime ale teologiei creştine, „nu sare peste Noul Testament şi peste perioada «creştinismului primar», nici peste problemele şi incertitudinile legate de ea. Ci, călăuzit de înţelegerea lui Irineu, duce relatarea înapoi până la întrebarea adresată de Iisus ucenicilor la Cezareea Filipi: «Cine spuneţi voi că sunt Eu?» şi la răspunsul la această întrebare statornică, în care găseşte atât inima credinţei creştine, cât şi punctul de plecare al teologiei creştine. [...] Răspunsul la această întrebare implică două afirmaţii strâns legate între ele: Cel care e Hristos e Hristos răstignit şi înviat, Persoana misterului Pascal, iar acel Hristos e Cuvântul lui Dumnezeu, adică sensul grăirii lui Dumnezeu în Scripturi". Sau, altfel spus, Hristosul apostolic e mereu Cel mort şi înviat pentru noi „după Scripturi". „Ambele aceste afirmaţii — continuă preotul Andrew Louth — împiedică teologia să se desprindă de rugăciune, în care Hristos e întâlnit ca Domnul răstignit şi înviat, ca şi de rugăciunea liturgică, în care stăm împreună înaintea lui Dumnezeu ca trupul lui Hristos." O altă conse-

---

[90] JOHN BEHR, *The Formation of Christian Theology: 1. The Way to Nicaea*, St Vladimir's Seminary Press, 2001, XII + 261 p.; *2. The Nicene Faith*, 2004, XVIII + 507 p. Pentru discuţia de aici decisive sunt paginile introducerilor (vol. 1, 2001, p. 1–7, şi vol. 2, 2004, p. 11–70) şi capitolele 1–2 din vol. 1.

cință ce rezultă de aici e aceea că: „Formarea teologiei creştine nu e dezvoltarea doctrinei creştine (teologii ortodocşi ar fi trebuit să aibă mai multe probleme decât par adeseori să aibă cu această idee, rod al romantismului, popularizată de cardinalul Newman): nu putem niciodată trece dincolo de mărturisirea apostolică a lui Hristos. Formarea teologiei creştine e mai degrabă rezultatul unei meditații şi gândiri susținute şi însoțite de rugăciune a celor care au căutat să sesizeze ceea ce este reclamat de misterul pascal" (p. XI–XII). De aici accentul nu pe ideile ideologice, ci pe gândirea teologică ca proces şi pe gânditorii teologici ca persoane vii în contextul lor şi în dinamica unei gândiri teologice înțelese ca o dezbatere nesfârşită nu în jurul „Întrupării" sau „Treimii", ci al misterului pascal al lui Iisus Hristos.

Teologia Bisericii — insistă preotul profesor John Behr — a dezvoltat în primul rând credința în domnia, divinitatea şi umanitatea reale ale lui Iisus Hristos răstignit şi înviat, proclamate de apostoli potrivit Scripturilor. Teologia şi dogmele n-au apărut din elenizarea filozofică a unei evanghelii semitice, ci din motive soteriologice: pentru a apăra cele două axiome ale modelului mântuirii ca vindecare prin schimb, ca îmbogățire a noastră prin sărăcirea lui Dumnezeu în Hristos şi înălțare a noastră prin umilința Lui (*2 Co* 8, 9). Pentru aceasta însă, Iisus Hristos trebuie să fie în acelaşi timp Dumnezeu — fiindcă numai un Dumnezeu poate mântui cu adevărat — şi om — fiindcă El ne poate vindeca doar ca om. Hristos deci nu poate fi nici simplu om, nici simplu Dumnezeu, nici ceva intermediar obținut prin compunere, ci Unul şi Acelaşi totodată, Dumnezeu adevărat şi om adevărat — logica acestor două axiome ducând în mod inevitabil spre dogma de la Chalcedon (451). Acceptarea divinității Lui punea însă problema identității lui Hristos în legătura Sa cu Tatăl în Duhul Sfânt: este El un Logos intermediar mitologic între Tatăl transcendent şi cosmos, alt Dumnezeu secund Care Se revelează pe Sine Însuşi, nu pe Tatăl? — ca în linia care duce de la Iustin la Arie. Sau este Cuvântul veşnic al Tatălui Unul, Fiul consubstanțial, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, locul revelării Tatălui în lume şi garantul comuniunii Lui cu făptura Sa şi realizator al mântuirii noastre prin moartea şi învierea Lui potrivit Scripturilor? — linia care duce de la Irineu la Niceea şi Chalcedon. Teologia trinitară nu a plecat aşadar de la existența a Trei Persoane divine în ceruri, de la dialectica unitate–multiplicitate, iar hristologia nu a apărut în confruntarea unor scheme de şcoală abstracte (*Logos — sarx / Logos — anthropos;* de sus — de jos; Alexandria platonică — Antiohia aristotelică). Toate au plecat de la meditația asupra modului în care Iisus Hristos Domnul răstignit şi înviat Îl revelează pe Unul Dumnezeu ca Tată în Duhul Sfânt Care-i face pe fiii adoptivi răstigniți împreună cu Hristos să poată chema şi numi la rândul lor pe Acelaşi Dumnezeu ca Tată.

Dincolo de metafizic şi istoric — Scripturile canonice

Oricât de abstracte pot părea, teologia şi dogmele Bisericii sunt — insistă pe drept cuvânt preotul profesor John Behr — prin excelenţă întreprinderi exegetice care meditează asupra revelaţiei lui Dumnezeu Tatăl în Hristos printr-un angajament în Scripturile apostolice ale Bisericii care ne vorbesc despre Aceştia în Duhul Sfânt. Cu alte cuvinte, teologia nu e nici istorie, nici mitologie sau metafizică religioasă, ci exegeză scripturistică — iar aceasta din urmă e răspunsul de mărturisire a Bisericii la predica apostolică despre Iisus Hristos, Domnul răstignit şi înviat.

Proiectul teologiei nu este aşadar acela de a restitui un aşa-zis „Iisus al istoriei" printr-o analiză de tip istorico-critic a textelor biblice, nici acela de a formula o metafizică religioasă a Logosului sau Trinității care să cartografieze realitățile celeste sau să descrie procesele de generare ale realităților cosmice ori structurile ontologice ultime, „protologice" ale realității printr-un demers de tip mitologic şi/sau speculativ. Teologia apostolică vrea să ne pună în situația de a contempla pe Iisus Hristos, Domnul eshatologic, Cel răstignit şi înviat, înțeles ca un Cuvânt al lui Dumnezeu în autoportretul Său care sunt Scripturile Bisericii, prin lentila care e misterul pascal al Crucii-Învierii Lui. Dificultatea explicării creştinismului niceean ține tocmai de premisele diferite cu care metoda istorico-critică abordează azi Scriptura, cu pretenția ei de a restitui sensul real, originar, al textului biblic. Or creştinii vechi aveau o cu totul altă înțelegere privitoare la Scriptură, în care vedeau un document mnemotehnic criptic, a cărui cheie este Hristos, singurul ei subiect, şi inspirat de Duhul Sfânt, Care a vorbit prin profeți şi a fost dăruit de Hristos apostolilor ca să-i conducă la cunoaşterea Lui deplină. În această perspectivă, disputa teologică între niceeni şi neniceeni e de fapt „o chestiune de exegeză. Ambele părți luau Scriptura ca vorbind despre Hristos. Însă neniceenii insistau pe o exegeză absolut univocă şi care a aplicat toate afirmațiile scripturistice în mod unitar unui unic subiect care se dovedeşte a fi un semizeu, nici deplin divin, nici deplin uman — creat, dar nu ca una dintre creaturi. Acest semizeu e o ființă temporală, cu propria ei istorie, e «Logosul preîntrupat» Care, ulterior, într-o altă fază a existenței Sale, însufleţeşte un trup devenind omul Iisus Hristos. Pentru niceeni însă, Scriptura vorbeşte peste tot despre Hristos, dar despre Hristos-ul kerygmei apostolice, Domnul Cel răstignit şi preamărit, şi vorbeşte despre El în două feluri, cerând astfel o exegeză «partitivă»: unele lucruri sunt spuse despre El ca divin şi altele sunt spuse despre El ca uman, toate referindu-se însă la Acelaşi Hristos. Văzute în acest fel, conflictele se rotesc în jurul a două moduri de conceptualizare a identității lui Hristos. Dacă acest lucru e corect, atunci ortodoxia niceeană are o mai

mare pretenție de continuitate cu creștinismul timpuriu decât s-a crezut anterior; practica exegetică a niceenilor o reproduce pe aceea a autorilor Noului Testament însuși: Pavel vestea că Hristos a murit și a înviat potrivit Scripturilor (*1 Co* 15, 3–4), iar cele patru evanghelii canonice dezvoltă acest lucru povestind relatări despre Hristos într-un angajament interpretativ cu Scripturile. Dacă acesta e cazul, atunci îndoieli serioase trebuie ridicate cu privire la pretențiile că ortodoxia ar fi fost descoperită sau construită pentru prima dată în secolul IV. Desigur, formulele teologiei dogmatice sunt mai precis exprimate în secolul IV decât anterior, ca răspuns la diversele chestiuni noi ridicate, și ele vor continua să fie rafinate mai departe: în secolul următor chestiunea exegezei partitive va fi și mai precizată atunci când a fost pusă în cauză de cei ce o vor lua ca implicând doi subiecți în Unul Hristos. Dar nu aceste formule în ele însele erau focarul credinței creștine; mai degrabă ele exprimă parametrii angajamentului cu Scripturile în contemplarea și venerarea lui Hristos"[91].

Ortodoxia e un canon — canonul e Ortodoxia

Pentru a fi corect înțeleasă, teologia creștină nu trebuie așadar abordată nici pur patrologic sau literar, ca o succesiune de portrete ale diverșilor autori creștini ce alcătuiesc istoria vechii literaturi creștine, nici ca o succesiune de doctrine creștine abstracte prin care s-a „reconstruit" în cultura greco-romană Evanghelia semitică a primilor creștini, și nici „deconstruită" ca simplu reflex ideologic al unor conflicte sociale, politice sau de gen, soldate cu reprimarea vocilor creștinismelor plurale și alternative ale începuturilor în numele unei „ortodoxii" uniforme și centralizate devenită ideologia normativă a Bisericii catolice medievale. Dacă în antichitatea creștină se considera că primordială a fost „ortodoxia" apostolică, ereziile fiind produse secundare, generate prin perspectiva iudaizantă sau elenizată a creștinismului apostolic originar (viziunea din *Istoria bisericească* a lui Eusebiu al Cezareii), cercetarea istorico-critică modernă a răsturnat această relație. Într-o lucrare celebră din 1934, Walter Bauer (1877–1960)[92] argumenta teza contrară: la început ar fi existat o serie de creștinisme heterodoxe diverse, legate de diverse centre (Edessa, Alexandria, Asia Mică), „ortodoxia" apărând abia în secolul II prin efortul deliberat al Bisericii Romei de a crea un creștinism normativ. Știința actuală e încă și mai cinică și contestă însăși posibilitatea unui creștinism „ortodox", „catolic", normativ, „canonic", concentrându-se pe imaginarea unor crești-

---

[91] JOHN BEHR, *The Formation of Christian Theology*, vol. 2, partea I, 2004, p. 14–15.

[92] WALTER BAUER, *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Tübingen, 1934.

nisme timpurii alternative pierdute (cf. mai jos discuţia despre Bart Ehrman, 2003) în conflict şi în spatele cărora s-ar afla de fapt agende sociale, economice şi politice, jocuri de putere şi interese contextuale, nu teologice.

În faţa acestor lecturi reducţioniste, preotul profesor John Behr susţine viguros autonomia reflecţiei teologice bazată pe specificul ei de reflecţie asupra Evangheliei lui Iisus Hristos dată iniţial în predica apostolilor şi fixată apoi în scrierile Noului Testament. Apărut ca atare abia spre sfârşitul secolului II, el a fost premers de Tradiţie şi de Biserica apostolică, fiind scris în contextul credinţei în mesianitatea şi învierea lui Iisus Hristos. „Iisus"-ul Noului Testament este deci deja interpretat în lumina credinţei în misterul pascal (moartea-înviere) al lui Iisus Hristos şi explicat prin intermediul Scripturilor aşa-numitului ulterior Vechi Testament. De aceea toate tentativele de a reconstitui „Iisuşi istorici" „reali" cu ajutorul metodei istorico-critice sunt fabricaţii arbitrare, care ignoră statutul de „religie interpretativă bazată pe un text" al creştinismului şi caracterul de „textură scripturistică" al Evangheliei. Evanghelia însăşi nu e localizată într-un text anume (e mereu *kata*..., „potrivit" cuiva), ci într-o relaţie interpretativă cu Scripturile (Vechiului Testament). Dinamica „Evangheliei" apostolice e ilustrată elocvent de textul capital din *1 Corinteni* 15, 3–4, unde Apostolul Pavel insistă că Evanghelia apostolică pe care a „predat"-o corintenilor stă în vestirea faptului că Iisus Hristos a murit şi a înviat pentru noi „potrivit Scripturilor" (*kata graphas*) — expresie reţinută apoi în Crezul Niceo-Constantinopolitan. Încă de la început, această „Evanghelie" s-a izbit de contestaţii, şi epistolele pauline atestă dezbaterile aprinse suscitate de interpretarea ei corectă. Dar faptul decisiv e că accentul predicii apostolice nu e pus pe istoricitatea evenimentelor din spatele textului, ci pe acordul acestora cu Scripturile. Cheia Scripturilor şi a coerenţei lor simbolice este însă misterul pascal: moartea-înviere a lui Iisus Hristos oferă „lentila hermeneutică" prin care Scripturile îşi primesc adevăratul lor sens şi subiect; fiindcă nu Scripturile îl explică pe Hristos, ci Hristos Cel răstignit şi înviat explică Scripturile (cf. *Lc* 22, 44–49). La Iisus Hristos Cel răstignit şi înviat nu se ajunge nici prin intermediul istoriei (cum cred modernii), nici în mod direct, prin revelaţii nemijlocite (cum credeau gnosticii); locul revelării Lui şi mediul relaţiei cu El este predica apostolică, în al cărei focar stă Evanghelia despre Iisus Hristos, Domnul răstignit şi înviat, explicată prin intermediul Scripturilor în Biserică (în cadrul Euharistiei).

Relaţia decisivă pentru creştinismul apostolic este cea dintre predica apostolică despre misterul pascal al lui Iisus Hristos (actualizat sacramental în Biserică) şi Scripturi. Această relaţie a fost contestată spre mijlocul secolului II (în jurul anului 140 la Roma) de Marcion şi de Valentin. Marcion a rupt Evanghelia lui Iisus Hristos (redusă de el doar la *Evanghelia după Luca* şi la

zece Epistole pauline) atât de Scripturile Vechiului Testament (eliminat cu totul), cât şi de celelalte scrieri apostolice (sinoptice ioaneice etc.), iar Valentin înlocuia Evanghelia şi Scripturile Bisericii cu o gnoză superioară (o „Evanghelie a adevărului" ezoterică), formulată liber în compoziţii mitologice; aceasta din urmă nu mai interpreta Scripturile şi Evangheliile, ci le rescria liber ca o „psihodramă" mitologică a pierderii şi regăsirii sinelui individual, fără referire la misterul pascal (Cruce şi Înviere) sau la Scripturile iudaice (inferioare). (Orice referinţe la misterul pascal şi Scripturi lipsesc şi din aşa-numita *Evanghelie a lui Toma.*) Reacţia Bisericii din Roma a fost nu doar excomunicarea lui Marcion şi Valentin, ci şi precizarea canonului biblic apostolic: acesta includea atât Scripturile (Vechiul Testament), cât şi Evangheliile şi epistolele apostolilor (nu doar Luca şi Pavel, ci şi toţi sinopticii, Faptele Apostolilor, Ioan, Iacob şi Petru — scrierile „stâlpilor" Bisericii din Ierusalim).

Sau în formulările sintetice ale preotului profesor John Behr: „Hristosul scripturistic, Hristosul care apare în paginile scrierilor recunoscute drept Scriptură canonică, e întotdeauna Cel răstignit şi înviat." „*Kerygma*, proclamarea că Iisus Cel răstignit şi înviat este Domnul, atât de limpede în Epistolele Sfântului Pavel, stă şi la baza zugrăvirii lui Iisus în Evangheliile canonice." „Orice relatări orale privitoare la zicerile şi faptele lui Iisus ar fi existat provenind de la cei care au avut legătură cu El înainte de Pătimirea Sa, ele au fost recontextualizate în Evangheliile canonice în lumina Pătimirii şi a proclamării Lui ca Domn şi Hristos. Mai mult, aşa cum am văzut, prezentarea lui Hristos pe care o oferă ele a fost interpretată prin intermediul Scripturii în lumina Crucii. Cele patru Evanghelii canonice nu sunt încercări de a păstra relatări istorice exacte, ci sunt mărturii şi interpretări scripturistice ale acestei persoane Iisus Hristos bazate pe *kerygma.* Se poate să existe material istoric despre Iisus în unele evanghelii necanonice, cum sunt *Evanghelia lui Toma* sau *Evanghelia copilăriei a lui Toma*, dar aici Crucea e aproape cu totul eclipsată, iar angajamentul cu Scriptura e inexistent. (Un studiu separat ar fi necesar pentru a examina modul în care în unele materiale apocrife extinderea detaliilor poate fi bazată pe prezentarea scripturistică a lui Hristos, extinsă însă şi la alte figuri ale relatării, de pildă Maria în *Protoevanghelia lui Iacob* şi diversele tradiţii liturgice din jurul ei.) Invers, tentativele de a reduce diversitatea mărturiilor canonice faţă de Hristos la o «viaţă a lui Hristos» unificat, ca *Diatessaron*-ul lui Tatian şi *Armonia Evangheliilor* a lui Augustin, au putut produce o relatare coerentă şi armonioasă, dar făcând aşa Îl îndepărtau pe Hristos din Scripturile canonice într-o lume creată şi limitată de propria lor imaginaţie"[93].

---

[93] J. BEHR, *op. cit.*, vol. 2, partea I, 2004, p. 1.

Canonul apostolic cuprindea însă nu numai o listă de cărţi scripturistice care trebuie primite, ci şi criteriul citirii şi interpretării lor corecte; acesta din urmă este faimosul „canon al adevărului", despre care scria Sfântul Irineu împotriva gnosticilor din secolul II, şi care cuprinde „regula de credinţă" apostolică. Mai amplă şi mai flexibilă în formulările ei decât „crezurile" baptismale, „regula adevărului" nu este nici o sumă de teze abstracte despre conţinutul unei doctrine creştine, nici o simplă descriere narativă a credinţei creştine, ci vrea să rezume „ipoteza Scripturii înseşi". Dacă Scriptura e „corpul" adevărului, atunci canonul/regula adevărului bazată pe cele Trei Nume primite la Botez e „ipoteza" ei corectă şi neschimbabilă, cea care ne permite să vedem în ea, atunci când o citim, portretul unui Rege/Hristos, iar nu acela al unei vulpi (*Adv. Haereses* I.VIII.1). Este cristalizarea coerenţei Scripturii, premisa pentru a o citi în propriii ei termeni[94] exprimând ordinea şi conexiunile prin care Scriptura ni-L arată pe Dumnezeu Unul Tatăl, făcându-Se cunoscut prin Fiul Său Unul-Născut de Duhul Sfânt Care vorbeşte despre El prin profeţi în predica şi Biserica Apostolilor şi prezbiterilor, urmaşii lor şi moştenitorii tradiţiei apostolice. Fapt foarte important, pentru Sfântul Irineu scrierile apostolice şi tradiţia apostolică nu sunt două izvoare independente sau complementare, ci două modalităţi ale Evangheliei „potrivit Scripturilor"; ele derivă de la aceiaşi apostoli şi au acelaşi conţinut. La sfârşitul secolului II, creştinismul normativ era cel care-L înţelegea pe Hristos angajându-se în Scriptură pe baza canonului adevărului şi în contextul tradiţiei apostolice. Exista „convingerea că există o singură credinţă dreaptă, o singură lectură corectă a unicei Scripturi, intim legată de mărturisirea că există un Unic Iisus Hristos, Fiul Unic al Tatălui Unul Care Singur L-a făcut cunoscut (*exēgēsato; In* 1, 18) pe Tatăl"[95].

Lecţia esenţială pe care ne-o reaminteşte salutar preotul profesor John Behr se situează deci în registrul „principiilor" teologiei, al punctului de plecare şi presupoziţiilor discursului teologic. Faptul decisiv e că în teologie „primele principii nu sunt doar stadii elementare ce trebuie depăşite de zonele mai înalte ale unei reflecţii mai elevate, pentru că ele oferă perspectiva necesară în interiorul căreia are loc şi trebuie înţeleasă discuţia mai abstractă". De aceea, teologii „trebuie să se întoarcă încontinuu la ele, deşi ispita lor continuă e să facă altfel"[96].

De aceste „prime principii" ale teologiei ţine, evident, relaţia ei cu Evanghelia şi Scriptura, precum şi cu ordinea (*taxis*) pe care o introduce „canonul

[94] J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 15, 35–37, 45.
[95] J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 14–15.
[96] J. BEHR, *op. cit.*, vol. 2, partea I, 2004, p. 1.

adevărului" şi care redă „ipoteza" Scripturii înseşi. Angajamentul scripturistic este inevitabil — cum arată faptul că, atunci când Ioan Botezătorul întemniţat a trimis ucenici la Iisus să-L întrebe dacă El este Cel ce trebuie să vină ori să aştepte pe altul, Iisus a răspuns nu direct, ci prin fapte (orbii văd, ologii merg) care puteau fi interpretate ca semne mesianice doar în lumina Scripturii (cf. *Mt* 11, 2–5). Reflecţia asupra canonului adevărului este însă continuă în Biserică, în decursul istoriei sale elaborându-se mereu „noi explicări mai detaliate şi mai cuprinzătoare în apărarea uneia şi aceleiaşi credinţe, credinţa în ceea ce a fost predat de la început, Evanghelia potrivit Scripturilor, acelaşi Cuvânt al lui Dumnezeu — Iisus Hristos Acelaşi ieri, azi şi în veci (*Evr* 13, 8)". „Scrierile Părinţilor şi sfinţilor, iconografia şi hagiografia" sunt şi ele monumente care atestă permanenţa acestui angajament în Evanghelie potrivit Scripturilor; „toate acestea au şi o anume autoritate în măsura în care trimit spre aceeaşi vedere a Împăratului, icoana evanghelică a lui Hristos". Mai mult, „în lumina canonului adevărului însuşi, şi alte elemente sunt numite «canoane», cum sunt anaforalele liturgice clasice care rezumă întreaga Scriptură; sfinţii ale căror vieţi şi învăţături întrupează adevărul sunt şi ei «canoane» ale credinţei şi evlaviei; şi, în chip asemănător, sunt «canoane» şi hotărârile sinoadelor privitoare la ordinea cuvenită pentru Biserica şi poporul lui Dumnezeu în anumite situaţii"[97].

III. Creştinismul apostolic ortodox după 2000 — contestaţii, mutaţii, revizuiri

Rememorarea tuturor acestor aspecte decisive, ţinând de „formarea teologiei creştine", de „principiile" ei fundamentale, de natura ei exegetică, de legătura ei cu Evanghelia, Scriptura şi canonul apostolic al Scripturii şi al credinţei, în pragul celui de-al treilea mileniu creştin e un demers extrem de salutar atât în contextul dinamicii teologiei ortodoxe înseşi, unde precizează şi clarifică puncte capitale lăsate în umbră de curentul „neopatristic", cât şi în cadrul noutăţilor generale ale civilizaţiei actuale, mediatice şi globalizate, şi al schimbărilor majore de „paradigmă" survenite atât în ce priveşte religiile însele, cât şi în ştiinţele religiosului şi în interpretarea creştinismului.

„Supravieţuirea teologică" a Ortodoxiei

Transmiterea autentică a creştinismului ortodox şi a tradiţiei apostolice într-o lume profund schimbată în ultimele decenii constituie o provocare

[97] J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 48.

majoră, în care speranţele şi bucuria libertăţii se amestecă nu mai puţin cu neliniştii legitime. Aşa cum arăta mitropolitul Ioannis Zizioulas într-o conferinţă ţinută pe 4 decembrie 1999 la Balamand, în care a vorbit despre „Biserica Ortodoxă şi mileniul III”[98], privind retrospectiv la secolul XX ortodocşii au motive atât de bucurie, cât şi de dezamăgire. „Bucurie”, pentru că în ciuda persecuţiilor totalitare şi a dictaturilor ideologice, tradiţiile şi structurile Bisericii s-au păstrat ca prin miracol şi Ortodoxia şi-a menţinut influenţa asupra culturilor tradiţional ortodoxe în ciuda lipsei de putere politică. „Dezamăgirile” sunt legate de: eşecul încreştinării reale a lumii, de tragica diviziune a creştinătăţii perpetuate şi în mileniul III, de insuccesul unei comunicări reale în termeni vii a Evangheliei şi tradiţiei ortodoxe reduse de cele mai multe ori la forme şi formule defensive afirmate fundamentalist şi confesionalist, precum şi de confiscarea Bisericii de diversele naţionalisme şi etnicisme, reflectată în criza ecleziologică a diasporelor şi în neputinţa celebrării necesarului Sinod Panortodox. Provocările noului mileniu sunt deja multiple şi radicale — globalizarea, tehnologiile, bioetica, ecologia, pluralismul religios — şi ele cer Ortodoxiei un răspuns prin excelenţă teologic, un răspuns nu doctrinarist, abstract, nu arheologic, conservator, ci unul concret, viu, ancorat euharistic, liturgic şi duhovnicesc într-o viziune eshatologică. Dar pentru ca acesta să poată fi auzit de omul contemporan e nevoie şi de o revizuire a limbajului teologic şi de o reinterpretare a discursului tradiţiei în termeni existenţiali, vii, personali. Simpla conservare a tradiţiei (care ascunde capcana ghetoizării) nu mai e suficientă; tradiţia trebuie interpretată, şi nu în izolare, ci în dialog şi relaţie cu oamenii, culturile şi societăţile actuale. Biserica Ortodoxă intră în mileniul III — apreciază mitropolitul Ioannis — fără o putere politică sau economică, ba chiar cu slăbiciuni seculare şi dificultăţi de supravieţuire care se vor agrava desigur pe viitor. Tăria şi puterea Ortodoxiei stau în tradiţia ei deopotrivă dogmatică, liturgică şi duhovnicească, dar cu condiţia să fie interpretată într-un mod relevant. „Supravieţuirea Bisericii Ortodoxe în noul mileniu este şi va fi teologia.”

În imperiul „omului recent”

Or tocmai teologia eclezială cu rigorile ei dogmatice, cu condiţionările ei liturgice şi exigenţele ascetico-mistice, este serios pusă în dificultate de transformările de mentalitate aduse de apariţia noilor societăţi postmo-

[98] METROPOLITAN JOHN OF PERGAMON, „The Orthodox Church and the Third Millennium”, *www.balamand.edu.lb/theology/ZizioulasLecture.htm*.

derne[99], utopii ale tehnologiei şi prosperităţii bazate pe refuzul tradiţiei şi al transcendenţei, pe reducerea existenţei la bunăstare, superficialitate şi relativism, la productivitate, profit şi consumism, la spectacol şi divertisment generalizat. Locul lui „a fi" e luat de „a face/produce", „a avea" şi „a apărea"; spiritul şi ontologia sunt sufocate de economie şi tehnologie, de seducţia labirintului lumii plurale sau de hipnoza lumilor virtuale. Dacă modernitatea a vrut să pună în locul lui Hristos pe Dionysos sau Prometeu, postmodernitatea pune în locul acestora pe Proteu şi pe Mercur/Mamona. Nivelarea şi pulverizarea generală a existenţei sociale în lumea globalizată afectează evident şi câmpul religios[100] al societăţilor postseculare, polarizat între integrisme identitare, fundamentaliste şi colectiviste şi sincretisme relativiste şi individualiste. În spaţiul civilizaţiilor postmoderne asistăm atât la declinul lent al religiilor şi tradiţiilor instituţionalizate şi cu contururi bine definite (al „Bisericilor") pe seama unei întoarceri a „religiosului" ca experienţă individuală vagă, eclectică, sincretistă, de tip „New Age", cu dominantă psihologică, ezoterică şi magică (nu religie, ci „spiritualitate" terapeutică, intimistă). Pe fondul radicalizării proceselor de secularizare (de la secularizarea politicii şi a cunoaşterii s-a trecut la secularizarea moralei şi chiar a limbajului) şi a exaltării autonomiei şi individualismelor, creştinismul se dezinstituţionalizează („dezeclezializează"), se deregleazǎ şi fragmentează, din elementele dezmembrate, precum şi din reciclarea versiunilor lui gnostice antice recompunându-se spiritualităţi, morale şi practici „creştine" „sui generis", centrate toate pe individ şi autonomia lui. Dificultăţile credinţei creştine în Europa de azi — evidente în contestările publice ale moralei tradiţionale şi în neasumarea „rădăcinilor" ei creştine în constituţia Uniunii Europene — se văd în estomparea temelor „creaţiei" şi „născutului" ca dar şi dat divin şi a responsabilităţii pentru ele în favoarea „făcutului", productivităţii şi eficienţei tehnologice fără limite şi control etic; în reducţia materialistă a eshatologiei şi înlocuirea utopiei marxiste cu cea liberală a plăcerii şi prosperităţi generalizate; precum şi, mai ales, în metamorfozele elocvente ale hristologiei tradiţionale: nu ne mai place să vedem în Iisus pe Domnul Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, răstignit şi înviat în Duhul Sfânt pentru înfierea şi înveşnicirea noastră în taina Tatălui, ci vrem doar pe Iisus omul, fratele nostru în toate, inclusiv în păcat.

---

[99] Detalii la H.-R. PATAPIEVICI, *Omul recent. O critică a modernităţii din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câştigă?"*, Humanitas, 2001; IOAN I. ICĂ JR, „Globalizarea — mutaţii şi provocări", în: *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, 2002, p. 481–495.

[100] Cf. *Le fait religieux* (ed. J. Delumeau), Fayard, 1993.

Evangheliile — o conspirație a Bisericii?

Confirmarea eclatantă a acestei derive a venit prin succesul fulminant al romanului *Codul lui Da Vinci* al lui Dan Brown (n. 1964); publicat în 2003, în mai 2006, când a fost lansată şi varianta cinematografică, se vânduse deja în peste 40 de milioane de exemplare (în 2007 erau 60,5 milioane de exemplare) şi era tradus în 44 de limbi. Pretenția acestei opere de ficțiune, roman polițist bazat pe teoria conspirației, era aceea de a restitui „adevărata" istorie a lui Iisus, a cărui identitate şi misiune ar fi fost ascunse şi deformate de Biserică. Iisus din Nazaret ar fi fost un simplu om, predicator al unei gnoze a iubirii (de tip „New Age"); căsătorit cu Maria Magdalena cu care ar fi avut o fiică — refugiate după moartea tragică a lui Iisus în Galia, Franța de azi, şi ai căror urmaşi ar mai trăi până în zilele noastre —, ar fi dorit ca Maria Magdalena să conducă Biserica. Apostolii în frunte cu Petru, şi apoi Biserica Catolică, au ascuns timp de două mii de ani acest fapt, făcând din Iisus un „Dumnezeu" şi din creştinism o nouă religie androcratică, menită să apere sistemul patriarhal. Secretul acestei „adevărate" identități a lui Iisus şi naturi a creştinismului ar fi fost păstrat de o organizație secretă („Prioria Sionului"), între ai cărei maeştri s-ar fi numărat, pe lângă Newton, şi Leonardo Da Vinci. Acesta din urmă ar fi codat acest secret în tabloul său „Cina de Taină" din Milano, unde sub chipul tânărului imberb Ioan ar fi pictat-o de fapt pe Maria Magdalena. Explicația popularității romanului e dată desigur de exploatarea de către autor a principalelor teme de pe agenda contemporaneității — feminismul, sexualitatea, gnoza, „New Age"-ul, conspirația —, dar şi de pretențiile de a emite verdicte ştiințifice enorme care urmăresc să deconstruiască credibilitatea creştinismului tradițional, acuzat de pervertire deliberată a „adevăratului" Iisus, a identității şi mesajului său. Iisus a fost un simplu om, căsătorit şi cu copil, deificat ulterior de Biserică, Biblia fiind un produs al secolului IV, redactată la comanda împăratului Constantin. Adevărata învățătură a lui Iisus s-ar cuprinde aşadar în textele gnosticilor, respinse de Biserică şi regăsite în 1945 prin descoperirea bibliotecii gnostice de la Nag Hammadi. Aici s-ar aflat mărturia existenței altor creştinisme alternative, pierdute, de tipul *Evangheliei lui Toma*, şi în favoarea reabilitării cărora pledează de mulți ani în bestselleruri de succes profesoara de la Princeton, Elain Pagels (n. 1943)[101]. Apetitul pentru varianta gnostică a creştinismului a primit un impuls mediatic important prin publicarea pe 6 aprilie 2006 (de Paşte)

[101] ELAIN PAGELS, *The Gnostic Paul* (1975); *The Gnostic Gospels* (1979); *Adam, Eve and the Serpent* (1988); *The Origins of Satan* (1995); *Beyond Belief. The Secret Gospel of Thomas* (2003) şi *Reading Judah. The Gospel of Judah and the Shaping of Christianity* (2007).

de către *National Geographic* a manuscrisului recuperat în sfârşit al unui text gnostic necunoscut: *Evanghelia lui Iuda*, care a reaprins la nivel global dezbaterile şi publicaţiile în jurul temei „adevăratului" Iisus şi a „adevăratelor" scripturi creştine.

Pasiunea modernă pentru „Iisusul istoriei"

Discuţiile citate mai sus sunt însă doar ecoul distorsionat şi amplificat la proporţii nemaicunoscute până acum, datorită impactului enorm asupra societăţilor actuale al mass-mediei şi al noilor forme de comunicare digitalizate, al unei dezbateri ştiinţifice îndelungate pe tema „Iisus"-ului „istoriei", dezbatere de aceeaşi vârstă cu modernitatea europeană. Până în jurul anului 1650, „Hristosul credinţei" Bisericilor şi al Scripturilor creştine nu cunoştea rival. Odată cu constituirea ştiinţelor moderne ale naturi prin Nicolaus Copernic (1473–1543) şi Galileo Galilei (1504–1642), care au pus sub semnul întrebării imaginea despre lume a Bibliei, autoritatea acesteia din urmă începe să fie zdruncinată. După ce Reforma pusese în cauză Biserica, noua filozofie a început prin Spinoza (1632–1677) să supună unei lecturi de tip istoric şi Biblia, făcându-se o distincţie între ceea ce spune Scriptura şi ceea ce s-a întâmplat „de fapt", între relatările credinţei transfigurate legendar şi evenimentele istorice „reale" şi „naturale" aflate la baza acestora.

„Prima căutare" modernă şi teologia liberală

Primul care a aplicat consecvent această distincţie la Evanghelii, disociind între „Hristosul credinţei" şi „Iisusul istoriei" şi încercând să-l reconstituie pe acesta din urmă printr-o lectură istorico-critică a Noului Testament a fost gânditorul iluminist german Hermann Samuel Reimarus (1694–1768). Într-o lucrare rămasă inedită până în 1972, dar din care Lessing a publicat în 1774–1778 câteva fragmente care au avut un imens răsunet în epocă, Reimarus a încercat să demonstreze că Iisus a fost un profet milenarist cu mesaj etic, a cărui acţiune politico-revoluţionară a eşuat tragic pe cruce; Apostolii au inventat povestea învierii lui şi i-au reformulat învăţătura creând într-un sens mitologic Biserica, al cărei mesaj n-are nici o întemeiere istorică, naturală şi raţională. Reimarus este socotit drept iniţiatorul „primei — sau vechii — căutări a Iisusului istoriei". Demersul său a fost radicalizat în secolul XIX de filozoful hegelian David Friedrich Strauss (1808–1874), care într-o *Viaţă a lui Iisus* din 1836 a susţinut că întreaga Evanghelie e un mit religios creat nu prin fraudă, ci în bună credinţă, iar ştiinţa trebuie să treacă de la forma mitologică a relatărilor evanghelice la adevărul pe care acestea îl simbolizează. Poziţia lui Strauss au fost dusă la extrem de Bruno Bauer (1809–1882), care a susţinut că Evangheliile sunt pură ficţiune literară şi că Iisus n-a existat de

fapt. În contrast, într-o altă faimoasă *Viaţă a lui Iisus* din 1863, umanistul agnostic Ernst Renan (1823–1892) a încercat să creioneze imaginea realist emoţionantă a unui Iisus predicator galilean.

Teologia liberală protestantă a secolului XIX, de la Friedrich Schleiermacher (1876–1834) până la Adolf von Harnack (1850–1930), a promovat un creştinism adogmatic (dogmele fiind produsul secundar al elenizării unei Evanghelii semitice originar)[102] şi un Iisus propovăduitor al unei Evanghelii reduse la adevăruri etice universale: o Împărăţie anistorică a lui Dumnezeu ca domnie a iubirii, forma superioară a dreptăţii, bazată pe paternitatea lui Dumnezeu, fraternitatea oamenilor şi valoarea infinită a sufletului; elementele hristologice şi eshatologice fiind elemente mitologice adăugate ulterior de evanghelişti. În 1900, Wilhelm Wrede (1859–1906) a susţinut în lucrarea sa despre *Secretul mesianic în Evanghelii* că Iisus nu s-ar fi considerat de fapt pe sine însuşi drept „Mesia”, aceasta fiind doar credinţa Bisericii timpurii care a inserat ulterior această credinţă în relatările evanghelice.

„Prima căutare a Iisusului istoric” s-a încheiat în 1906 cu publicarea de către teologul protestant liberal Albert Schweitzer (1875–1965) a faimoasei lucrări de sinteză despre *Istoria cercetării vieţii lui Iisus de la Reimarus la Wrede*, în finalul căreia a propus teza interpretării „radical eshatologice” (lansată anterior de Johannes Weiss în lucrarea sa din 1892, *Predica lui Iisus despre Împărăţia lui Dumnezeu*) a persoanei şi actualităţii lui Iisus: acesta a fost un profet apocaliptic care a vestit iminenţa sfârşitului lumii şi a venirii Împărăţiei lui Dumnezeu al cărei personaj mesianic central va fi El Însuşi, restabilit după suferinţa şi moartea Sa ca Fiul al Omului eshatologic. În ciuda eşecului său tragic, întrucât Iisus s-a înşelat pentru că Împărăţia eshatologică n-a venit şi continuă să întârzie, mesajul său de angajament etic total şi spiritul său eroic (nu atât învăţăturile sale religioase depăşite, legate de contextul iudaic al secolului I) au avut un efect profund asupra întregii umanităţi şi continuă să inspire până azi. Pe acest fundal, teologii liberali protestanţi din Germania au sfârşit prin a adopta un „istorism radical”, contestând caracterul absolut şi unicitatea creştinismului. A făcut-o în 1902 în *Absolutitatea creştinismului şi istoria religiilor* Ernst Troeltsch (1865–1923), pentru care creştinismul e o religie printre altele, universalizată prin cultura europeană modernă pe care a produs-o în Occident prin individualizarea protestantă şi secularizarea iluministă a sintezei greco-romano-creştine a Evului Mediu.

[102] Imaginea istorică este cea hegeliană schiţată de Ferdinand Christian Baur (1790–1860), întemeietorul „şcolii” protestante liberale „de la Tübingen”: creştinismul „catolic” ar fi fost sinteza între cel „iudaic” (teza) şi cel „păgân” (antiteza).

Revelația împotriva istoriei

Împotriva acestei reducții istorist-culturale a creștinismului de către teologia protestantă liberală, al cărei optimism cultural fusese crunt dezmințit de catastrofa primului război mondial, s-a ridicat în 1918–1926 protestul așa-numitei „teologii dialectice" revelaționale sau „a Cuvântului lui Dumnezeu" dezvoltată în două direcții diferite: pozitivistă de Karl Barth (1886–1968) și existențialist-demitologizantă de Rudolf Bultmann (1884–1976). Pentru aceștia și pentru discipolii lor, creștinismul nu este religie, nici istorie, ci revelație divină supraistorică cuprinsă în Biblie și primită prin credință. Nu „Iisusul istoriei" contează, ci „Hristosul credinței" accesibil în revelația Lui biblică în pozitivitatea, unicitatea și absolutitatea ei ireductibile. „Teologia dialectică" a promovat un scepticism radical cu privire la căutarea unui „Iisus al istoriei" și scrierea unei „vieți a lui Iisus" doar pe baze istorice — aceste demersuri ar fi imposibile în afara credinței, Iisus Însuși estompându-se însă într-un simbol anistoric al existenței în credință (Bultmann) sau resorbindu-se în divinitatea revelației Lui (Barth). „Pozitivă" sau „existențială", Revelația divină este contrară istoriei, care o reduce mereu la obiectivitatea unor fapte exterioare. În versiunea bultmanniană, Noul Testament este doar consemnarea predicii (kerygmei) și credinței comunităților apostolice, rezultat al unui complicat proces redacțional din forme și genuri literare diferite extins pe parcursul mai multor generații.

„A doua căutare" și revenirea istoriei în teologie

Acest scepticism istoric nu s-a menținut însă mult dincolo de 1945–1947 (datele descoperirilor bibliotecii „eseniene" de la Qumran și a celei „gnostice" de la Nag Hammadi). Au reacționat la el încă discipolii lui Bultmann: astfel, în 1953, Ernst Käsemann (1906–1998) scria articolul „Problema Iisusului istoric" prin care lansa „noua căutare a Iisusului istoriei", cum suna titlul cărții din 1959 a lui James M. Robinson; iar Wolfhart Pannenberg (n. 1928) pleda pentru depășirea principială a opoziției între pozitivismul revelațional al lui Barth și istorismul radical liberal al lui Troeltsch, sub forma unui proiect enunțat programatic în titlul studiului său din 1961, „Revelația *ca* istorie" (*Offenbarung als Geschichte*). Pentru teologi postbultmannieni ca Günter Bornkham, Joachim Jeremias (1900–1979), Oscar Culmann (1902–1999), G. B. Caird (1917–1984) și alții, straturile cele mai timpurii ale Noului Testament (documentul Q[uelle — Sursă] sau cel despre Pătimire) permit, atunci când sunt replasate în mediul iudaic, reconstituirea cu destulă credibilitate istorică a personalității, conștiinței de sine, activității și învățăturii lui Iisus, semnificative religios atât ieri, cât și astăzi. Precaritatea recon-

stituirilor încercate în această a „doua căutare a Iisusului istoriei” ţin, pe de o parte, de înțelegerea Evangheliei prin prisma teologiei pauline citite în cheie luterană, iar, pe de altă parte, de imaginea falsă a iudaismului secolului I, ca dominat de fariseim şi rabinism talmudic (curente ce se vor impune ca normative în iudaism abia în secolele II–IV d. Hr.).

„A treia căutare” actuală — „Iisus evreul” într-o serie de versiuni

Începând cu anii ’80 ai secolului XX, scena dezbaterilor s-a mutat în spaţiul academic nord-american, unde s-a declanşat cea de-a „treia căutare a Iisusului istoric”[103] aflată încă în plină desfăşurare. Spre deosebire de primele două „căutări” anterioare, dominate prea strict de categoriile şi proiectele protestantismului german, noua căutare are acum o serie de atuuri incontestabile: are un caracter ecumenic, la ea participând atât savanţi protestanţi, cât şi catolici, dar şi evrei şi agnostici; pleacă de la o imagine mai exactă a iudaismelor secolului I; tratează mult mai atent chestiunea credibilităţii surselor şi aplicarea criteriilor de istoricitate; utilizează datele noi aduse de arheologie, filologie şi sociologie; citeşte relatările evanghelice fără prejudecăţi raţionaliste, dând atenţie astfel minunilor, exorcismelor, vizionarismului lui Iisus; şi, mai ales, ia pentru prima dată cu maximă seriozitate problema identităţii lui Iisus. Aşa cum observa undeva preotul profesor romano-catolic american John P. Meier, faptul că în Iisus Cuvântul divin S-a făcut trup, că Iisus a fost, potrivit dogmei de la Chalcedon, „om adevărat” este tradus şi înţeles în cercetarea actuală drept faptul că Iisus a fost „iudeu adevărat”. Întrucât însă astăzi ideea existenţei unui iudaism monolitic este depăşită şi se vorbeşte de iudaism*ele* rivale şi concurente ale epocii inter-testamentare, adevărata provocare este specificarea tezei „iudeu adevărat” dându-se un răspuns la întrebarea decisivă: „Ce fel de iudeu din secolul I era Iisus din Nazaret?” Iar răspunsurile date la această întrebare sunt într-adevăr de o diversitate deconcertantă. La o privire mai atentă s-a putut spune (de profesorul anglican Nicholas T. Wright) că ele se situează în descendenţa celor două linii afirmate în 1900 de W. Wrede — Iisus nu S-a considerat pe Sine Însuşi drept Mesia — şi în 1901 şi 1906 de A. Schweitzer — Iisus a fost un profet apocaliptic care S-a crezut manifestarea unui Mesia eshatologic.

Linia Wrede e prelungită de principala reprezentantă a feminismului teologic, adeptă a unei teologii feministe a eliberării, care este Elisabeth Schüssler-Fiorenza (n. 1938). Într-o serie de lucrări[104], ea îşi propune pro-

[103] O bună sinteză la BEN WITHERIGTON III, *The Jesus Quest. The Third Search for the Jew of Nazareth*, 1995.

[104] ELISABETH SCHUSSLER FIORENZA, *In Memory of Her*, 1983 şi mai ales *Jesus: Miriam's Child, Sophia's Prophet*, 1995.

gramatic să reimagineze pe Iisus şi Noul Testament în lumina unei agende feministe, în aşa fel încât femeile şi bărbaţii, marginalizaţi aici pe motive de religie, rasă şi gen, să reapară ca agenţi centrali ai începuturilor creştinismului. Pe scurt, potrivit acestei reinterpretări, Iisus s-a considerat drept fiu al Sofiei, încarnarea feminină a Înţelepciunii divine cu rol mediator în creaţia lumii, iar primii lui adepţi L-au înţeles ca un profet al Sofiei trimis să proclame Sofia ca Dumnezeul mângâietor al săracilor şi marginalizaţilor.

Scepticismul critic este însă cel mai bine reprezentat de Robert Funk şi John Dominic Crossan, întemeietori în 1988 ai aşa-numitului „Jesus Seminar" californian, alcătuit din cercetători care se întâlneau de două ori pe an pentru a discuta despre ce anume spunea şi făcea Iisusul istoric, plecând de la o deconstrucţie a evangheliilor nou-testamentare şi a celei apocrife a lui Toma în straturi adăugate succesiv, pentru a separa realitatea istorică de distorsiunile mitologice ulterioare ale creştinismului ortodox. Rezultatele la care au ajuns au fost publicate în două masive volume apărute în 1993 despre „cuvintele autentice" ale lui Iisus din cele „cinci evanghelii" şi, respectiv, în 1998, despre „faptele autentice" ale lui Iisus, cu un post-scriptum în 1999 despre adevărata „evanghelie a lui Iisus"[105]. Funk şi-a expus viziunea personală într-o carte scandaloasă din 1996[106], potrivit căreia Iisus ar fi fost un deviant social lipsit de respect faţă de autorităţi şi un înţelept lumesc (nemoralist), de tip cinic, care predica despre domeniul lui Dumnezeu, dar care nu chema la pocăinţă, şi a sfârşit mâncat de câini şi de ciori (toate relatările despre pătimire şi înviere fiind ficţiuni literare ulterioare). O viziune similară, mult mai moderată însă, despre „Iisusul istoric" este cea a lui John Dominic Crossan, pentru care la baza evangheliilor stă de fapt „viaţa unui ţăran iudeu mediteranean"[107]. Iisus ar fi fost un predicator iudeu itinerant de tip cinic (o şcoală cinică se afla la începutului secolului I în Galileea, la Seforis, la câţiva kilometri de Nazaret), care nu s-a crezut niciodată Mesia sau Fiu al lui Dumnezeu, ci propovăduia o mişcare socială radical egalitară.

Alţi participanţi la căutarea americană după „Iisusul istoric" s-au înscris pe linia mai puţin sceptică faţă de sursele evanghelice, creditate (în linia Schweitzer) mai mult în ce priveşte latura propriu-zis religioasă a personalităţii şi activităţii lui Iisus din Nazaret şi acceptând ca sigur faptul că Iisus a fost mai mult decât un simplu predicator sau chiar profet. Şi aici spectrul

---

[105] *The Five Gospels. The Search for the Authentic Words of Jesus*, 1993; *The Acts of Jesus. The Search for the Authentic Deeds of Jesus*, 1998; şi *The Gospel of Jesus*, 1999.

[106] ROBERT FUNK, *Honest to Jesus: Jesus for a New Millennium*, 1996.

[107] JOHN D. CROSSAN, *The Historical Jesus. The Life of a Mediterranean Jewish Peasant*, 1991.

interpretărilor este larg: Stephen Davies reevaluează pe Iisus exorcistul şi taumaturgul[108]. Marcus Borg[109] insistă pe lângă aceasta pe Iisus ca „om al Duhului", ca extatic, vindecător, dascăl de înţelepciune, dar şi profet social, dar crede că dacă s-ar fi considerat drept Mesia, ar fi trezit suspiciuni cu privire la sănătatea sa mentală. Alţii accentuează dimensiunea socială şi politică a activităţii publice a lui Iisus Galileeanul (Galileea era şi patria „zeloţilor" revoluţionari). R. Horsley analizează această activitate pe fondul rezistenţei populare a iudeilor împotriva romanilor cu spirala nesfârşită a violenţei din Palestina[110]; iar R. D. Taylor îl prezintă pe Iisus ca profet al Împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ[111]. În contrast, alţii, în loc să vadă în Iisus un profet social şi un revoluţionar care voia să aducă în mod activ Împărăţia lui Dumnezeu, pun accentul pe Iisus ca profet apocaliptic sau milenarist care pregăteşte venirea iminentă a Împărăţiei eshatologice a lui Dumnezeu (D. Alison[112]). Alţii au evidenţiat tocmai împletirea în activitatea lui Iisus a profetismului social cu cel mesianic, eshatologic, cu scopul restaurării unui nou Israel (Scott McKnight[113]).

Unul din cei mai importanţi reprezentanţi ai celei de-a „treia căutări a Iisusului istoric" este, fără îndoială, Ed Parish Sanders (n. 1928) cu două lucrări clasice despre relaţia dintre *Iisus şi iudaism* (1985) şi o sinteză despre *Figura istorică a lui Iisus*[114]. Potrivit lui Sanders, se pot stabili cu certitudine următoarele fapte despre Iisus: s-a născut în jurul anului 4 î. Hr., şi-a petrecut primii ani în Nazaret, a fost botezat de Ioan Botezătorul, a adunat ucenici, a predicat Împărăţia lui Dumnezeu în Galileea. În jurul anului 30 d. Hr. a urcat în Ierusalim şi a creat o tulburare în Templu de Paşte, fiind arestat, judecat şi executat din ordinul lui Pilat pentru că pretindea că e rege. Ucenicii l-au văzut viu după moarte şi au întemeiat o comunitate care să aştepte revenirea Lui şi câştigarea altora pentru Iisus ca Mesia. Iisus a fost un profet eshatologic care S-a considerat un instrument al Duhului lui Dumnezeu şi al inaugurării Împărăţiei lui Dumnezeu prin actele Sale.

---

[108] STEPHEN DAVIES, *Jesus the Healer*, 1994.

[109] MARCUS BORG, *Jesus a New Vision: Spirit, Culture and the Life of Discipleship*, 1987; *Meeting Jesus for the First Time. The Historical Jesus and the Heart of Contemporary Faith*, 1994; *Jesus: Uncovering the Life, the Theology and Relevance of a Religious Revolutionary*, 2006.

[110] R. HORSLEY, *Jesus and the Spiral of Violence. Popular Jewish Resistance in Roman Palestine*, 1987.

[111] R. D. TAYLOR, *Jesus the Prophet. His Vision of the Kingdom on Earth*, 1994.

[112] D. ALISON, *Jesus of Nazareth Millenarian Prophet*, 1998.

[113] SCOTT MCKNIGHT, *A New Vision for Israel. The Teaching of Jesus in National Context*, 1999.

[114] ED PARISH SANDERS, *Jesus and Judaism*, 1985; *The Historical Figure of Jesus*, 1993.

Ortodoxia „corupție a Scripturilor" și „creștinismele pierdute"

O viziune similară, mai apăsat eshatologică (în explicita descendență a lui Albert Schweitzer), este cea oferită în cartea sa din 1999 despre *Iisus, profet apocaliptic al noului mileniu*[115] de Bart D. Ehrman (n. 1960) — fost creștin evangelic convertit prin studii filologico-istorice la agnosticism, și unul dintre cei mai de succes și mediatizați autori americani ai momentului. Deși sceptic cu privire la realitatea învierii lui Hristos sau divinitatea Lui, Ehrman afirmă istoricitatea unei părți importante a mărturiilor evangheliilor despre Iisus: acesta a fost un profet apocaliptic, exorcist și tămăduitor, care și-a concentrat mesajul pe prioritatea Împărăției lui Dumnezeu și a iubirii totale de Dumnezeu și de aproapele, fiind răstignit de Pilat pentru pretențiile sale regale. Deși personal nu crede în învierea lui Iisus din morți, Ehrman acceptă istoricitatea credinței apostolilor în învierea acestuia, fără de care moartea sa n-ar fi fost interpretată drept act mântuitor și creștinismul nu s-ar fi impus drept o nouă religie. Ehrman este însă simptomatic pentru tendința actuală a studiilor „biblice" în departamentele de studii religioase din universitățile americane: crescut în tradiția biblicistă conservatoare a protestantismului de tip evanghelic și format într-una din școlile medii ale acestuia, Ehrman și-a făcut în anii '80 studiile superioare și doctorale la Princeton sub conducerea reputatului specialist în istoria textului și canonului Noului Testament care a fost Bruce Metzger (1914–2007), devenind în 1985 doctor în teologie cu o teză despre textul Evangheliilor în opera lui Didim cel Orb. În 1993, a publicat deja o carte despre „efectele controverselor hristologice timpurii asupra textului Noului Testament"; intitulată provocator *Coruperea ortodoxă a Scripturilor*[116], aceasta inventaria probabilele intervenții ale redactorilor Noului Testament din secolul II asupra unor texte evanghelice pentru a contracara interpretarea lor într-un sens adopțianist, doketic, separaționist sau patripassianist (modalist). Teza „corupției ortodoxe a Scripturilor" a fost reluată foarte recent (în 2005) de Ehrman într-o versiune pentru nespecialiști devenită bestsellerul anului pentru *New York Times* și intitulată *Citându-l greșit pe Iisus. Povestea celor care au schimbat Noul Testament și de ce*[117]; lucrarea a suscitat deja un larg ecou și replici polemice acerbe. Popularitatea mediatică a lui Ehrman a crescut de asemenea ca urmare a intervenției sale în discuțiile suscitate de romanul lui Dan Brown, cu volumul din 2004 *Adevăr*

[115] BART D. EHRMAN, *Jesus, Apocalyptic Prophet of the New Millennium*, 1999.

[116] BART D. EHRMAN, *The Orthodox Corruption of Scriptures. The Effect of Early Christological Controversy on the Text of New Testament*, 1993.

[117] BART D. EHRMAN, *Misquoting Jesus. The Story of Who Changed the New Testament and Why*, 2005.

şi ficţiune în Codul lui Da Vinci[118], prelungită în 2006 cu prezentarea din *Petru, Pavel şi Maria Magdalena. Adepţii lui Iisus în istorie şi legendă*[119], precum şi în dezbaterile provocate de publicarea *Evangheliei pierdute a lui Iuda* printr-o *reconsiderare a trădătorului şi trădatului*[120].

Revelaţia existenţei atâtor variante în Noul Testament a avut un efect devastator asupra credinţei evanghelice a lui Ehrman în inspiraţia literală a Bibliei, transformându-l pe profesorul de la Chapel Hill (North Carolina) într-un agnostic, nu însă într-un sceptic radical: dacă nu mai e Dumnezeu şi Mesia răstignit şi înviat, Iisusul istoriei rămâne însă un „profet apocaliptic" (1999). La revelaţiile filologiei s-au adăugat şi descoperirile de texte apocrife pierdute, precum şi restituirile istoriei şi sociologiei actuale, dominante în abordarea ştiinţifică a fenomenului religios în mediul academic contemporan, la care s-a „convertit" în felul său fostul creştin evangelic Ehrman. Devenit profesor universitar, şi-a jalonat cariera printr-o serie de publicaţii consacrate restituirii textelor şi contextelor creştinismului sau, mai bine zis, creştinismelor primare şi a destinului lor pe fundalul societăţilor mediteraneene ale Antichităţii târzii. După trei astfel de antologii de texte (*reader*) şi introduceri istorice în Noul Testament şi scrierile creştine timpurii publicate în 1997–1998[121], a urmat în 2003–2004 o altă serie consacrată *Scripturilor pierdute*, *Creştinismelor pierdute* şi *Creştinismului în Antichitatea târzie*[122]. Pe baza unei antologii de traduceri a textelor necanonice (evanghelii, fapte, epistole, apocalipse) văzute drept „scripturi pierdute" sau „cărţi care n-au reuşit să intre în Noul Testament", Ehrman concluzionează existenţa în spatele acestor „scripturi pierdute" a unor „creştinisme pierdute", aflate în conflict. Imaginea este în esenţă cea descrisă de Walter Bauer în 1934: la origini n-ar fi existat un creştinism apostolic ortodox din care au deviat ulterior, prin falsificare şi corupţie, diversele erezii minoritare (cum sugerează *Faptele Apostolilor* şi Eusebiu al Cezareii), ci exact pe dos: la origini a existat o diversitate de creştinisme heterodoxe rivale (cele mai importante fiind cele ale

[118] BART D. EHRMAN, *Truth and Fiction in The Da Vinci Code*, 2004; trad. rom. M. Dumitrache: BART D. EHRMAN, *Adevăr şi ficţiune în Codul lui Da Vinci*, Humanitas, 2005.

[119] BART D. EHRMAN, *Peter, Paul and Mary Magdalene. The Followers of Jesus in History and Legend*, 2006.

[120] BART D. EHRMAN, *The Lost Gospel of Judas Iscariot: Betrayer and Betrayed Reconsidered*, 2007.

[121] BART D. EHRMAN, *The New Testament. A Historical Introduction to the Early Christian Writings*, 1997; *The New Testament and Other Early Christian Writings. A Reader*, 1998; *After New Testament. A Reader in Early Christianity*, 1998.

[122] BART D. EHRMAN, *Lost Scriptures. Books that Did not Make It into the New Testament*, 2003; *Lost Christianities. The Battle for Scripture and the Faith We Never Knew*, 2003; *Christianity in Late Antiquity. A Reader*, 2004.

iudeo-creştinismului ebionit, ale creştinismelor gnostice şi celui marcionit), din al căror război civil acerb ar fi ieşit învingător grupul „protoortodox" (reprezentat de Clement, Ignatie, Barnaba, Herma, ulterior Irineu, Tertulian, Ipolit, Origen), care şi-a marcat victoria „corupând ortodox" textele sacre şi „inventând Scriptura" ortodoxă prin formarea canonului biblic al Vechiului şi Noului Testament. Creat în secolul II, acesta din urmă s-a impus lent, definitiv abia în secolul IV, când creştinismul protoortodox devenit religia Imperiului Roman ajunge pentru două milenii cea mai importantă instituţie religioasă, socială şi culturală a Occidentului. Cu totul alta ar fi fost istoria dacă s-ar fi impus altul din multele „creştinisme pierdute" şi n-ar fi existat convertirea lui Constantin din 313. Victoria „protoortodoxiei" în secolele II–III n-a făcut să înceteze însă polemicile care se vor relua în secolele IV–V şi vor duce la fixarea creştinismului ortodox, a cărui primă victimă au fost chiar reprezentanţi de seamă ai protoortodoxiei din secolul III (Tertulian, Origen). Ca şi „protoortodoxia", şi „ortodoxia" creştină s-a manifestat intolerant, exclusivist şi totalitar, aşa se face că abia astăzi ştiinţa descoperă şi restituie pluralismul şi diversitatea „creştinismelor pierdute" şi redă cuvântul vocilor marginalizate şi reprimate ale acestora. După cum a anunţat Ehrman însuşi, acest program de studiere istorico-critică a creştinismului vechi va continua cu cel puţin alte două cercetări, ale căror rezultate sunt prevăzute să apară în următorii ani în volumele anunţate deja: *Cum a devenit Iisus Dumnezeu: de la un predicator iudeu la Domnul universului* (2008) şi *Inventarea creştinismului* (2009).

Teologi în căutarea „Iisusului istoriei"

Chiar dacă mult mai puţin favorizată de mass-media decât producţiile revizioniste ale autorilor de tipul lui Crossan ori Ehrman, cea de-a „treia căutare a Iisusului istoriei" a angajat savanţi creştini şi personalităţi teologice creştine ale căror rezultate se disting prin masivitate şi soliditate intelectuală. Poate cea mai cuprinzătoare lucrare din toate timpurile scrisă pe tema „Iisusului istoric" sunt primele trei monumentale volume ale seriei *Un iudeu marginal*, publicate de preotul profesor romano-catolic american John P. Meier în 1991, 1994 şi 2001[123]. Plasându-se pe poziţiile abordării istorico-critice a textelor evanghelice, de la care acceptă necesitatea unei departajări având drept criteriu ceea ce vine în ele de la Iisus şi ce a fost creat de tradiţia orală sau de redactorii ulteriori ai Evangheliilor, Meier arată că şi dintr-un punct

[123] JOHN P. MEIER, *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus: 1. The Roots of the Problem and the Person*, 1991 (446 p.); *2. Mentor, Message, and Miracles*, 1994 (1136 p.); *3. Companions and Competitors*, 2001 (720 p.).

de vedere strict secular se pot afirma foarte multe lucruri despre Iisus: născut între 7–6 î. Hr., probabil în Nazaret, acesta a fost dulgher, taumaturg harismatic şi profet eshatologic în conflict cu preoţii, şi a chemat poporul la căinţă pentru primirea Împărăţiei iminente a lui Dumnezeu. Deja prezentă în vindecările şi minunile Sale, Împărăţia care va pune capăt suferinţei şi sărăciei îi include şi pe păgâni şi va birui până şi timpul şi moartea. După doi ani şi ceva de predică şi activitate publică, Iisus a fost răstignit în aprilie 30, dar Cina ultimă arată că era convins că moartea Sa apropiată va avea un efect salvator şi Dumnezeu Îl va aşeza la banchetul final al Împărăţiei.

Mai departe decât Meier avansează cercetările altor doi savanţi şi teologi creştini participanţi la cea de-a „treia căutare", şi care, perfect de acord cu faptul că Iisus a fost într-adevăr un profet social şi eshatologic, cred însă că pot demonstra istorico-critic faptul că Iisus s-a crezut mai mult decât un simplu profet. Astfel, teologul anglican Nicholas T. Wright (n. 1948, din 2003 episcop de Durham) în primele trei volume publicate din 1992 încoace ale unei serii despre *Originile creştine şi problema lui Dumnezeu*[124] consideră că se poate dovedi, de exemplu, că Iisus s-a crezut reprezentantul noului Israel iertat şi întors din exil. Ultima sa călătorie la Ierusalim a fost una simbolică şi profetică: intrarea în Ierusalim pe asin simboliza întoarcerea lui Dumnezeu în Sion ca judecător şi mântuitor, răsturnarea meselor zarafilor profetiza distrugerea viitoare a Templului, iar Cina ultimă exodul final. Iar teologul evanghelic Ben Witherington III — care în 1995 a publicat o precisă analiză a celei de-a „treia căutări" — a arătat într-o serie de alte lucrări[125] că se poate avansa şi mai mult, chiar exploatând metodologia istorico-critică standard centrată pe prioritatea *Evangheliei după Marcu* şi pe ipotetica „sursă" de „ziceri" ale lui Iisus (aşa-numita *Q[uelle]*). Pe baza lor se poate demonstra că, mai mult decât un profet apocaliptic, Iisus s-a considerat drept un Mesia — dar unul de tip special. Nu numai în acelaşi timp Slujitor în suferinţă al Domnului din *Isaia* şi Fiul al Omului din *Daniel*, răscumpărător şi judecător al lumii prin pătimirea şi restaurarea Sa. Chiar şi înainte de momentele ultime de la Ierusalim — când a crezut că era voia lui Dumnezeu ca El să moară pentru păcatele poporului şi pentru iminenta venire a Împărăţiei — El s-a considerat mai presus nu doar decât fariseii şi cărturarii, dar şi decât însăşi Tora (iar mai presus de Tora era doar Dumnezeu) ca întrupare a Înţelepciunii divine de care vorbesc *Proverbele lui Solomon* şi pe care evanghelistul

---

[124] NICHOLAS T. WRIGHT, *Christian Origins and the Question of God: 1. The New Testament and the People of God*, 1992; *2. Jesus and the Victory of God*, 1996; *3. Resurrection of the Son of Man*, 2003.

[125] BEN WITHERINGTON, *The Christology of Jesus*, 1990; *Jesus the Sage*, 1994; *Jesus the Healer*, 1995.

Ioan o va numi de aceea, foarte firesc şi biblic, „Cuvânt al lui Dumnezeu făcut trup". Este foarte probabil, spune Witherington, că Iisus n-ar fi acceptat să fie numit Dumnezeu, întrucât asta ar fi însemnat că e identic cu Tatăl din ceruri, dar ar fi acceptat ca relaţia Sa specială cu Tatăl să fie descrisă în termenii biblici de Fiu al Omului sau Înţelepciune/Cuvânt al lui Dumnezeu.

Mecanismele teoriilor falsificării

Interesul pentru studiul istoric al lui Iisus din ultimii 25 de ani în spaţiul academic nord-american este un fenomen fără precedent. Despre Iisus s-au scris zeci de cărţi şi sute de studii şi articole. Reviste şi posturi de televiziune de primă mărime pe scena mass-media internaţionale — *Time*, *Newsweek*, *Discovery*, *ABC* etc. — au consacrat numere şi emisiuni speciale dedicate „adevăratului Iisus", frenezia mediatică atingând un punct culminant în urma dezbaterilor generate în 2006 de *Codul lui Da Vinci* sau *Evanghelia lui Iuda*. Deşi obligate la prezentarea echidistantă a punctelor de vedere exprimate, atenţia mass-media a fost îndreptată preferenţial asupra susţinătorilor interpretărilor radical diferite de cele ale Evangheliilor; mărturiile acestora fiind suspicionate de falsificare şi manipulare din partea Bisericii, „adevăratul" Iisus ar fi sau cel al gnosticilor sau un predicator itinerant cinic, protofeminist etc. Deconstrucţiile ştiinţifice ale Scripturii limitate de două secole la spaţiul academic ating acum prin mass-media pentru prima dată publicul larg pe care încearcă să-l influenţeze în direcţia unei atitudini sceptice faţă de înseşi fundamentele credinţei. Dialogurile şi dezbaterile continuă în ritm susţinut; apar în permanenţă antologii, introduceri şi dicţionare ca lucrări auxiliare care să faciliteze orientarea în complicatul labirint al poziţiilor şi publicaţiilor. Nu lipsesc nici remarcabile replici ale teologilor şi filozofilor creştini, mai ales evangelici, pătrunzătoare şi temeinic argumentate; cum ar fi recenta pledoarie (din 2002) a lui Darrell L. Bock pentru „restaurarea portretului lui Iisus din Evanghelii"[126], sau deconstrucţia de către Craig A. Evans în 2006 a mecanismelor prin care savanţii moderni „fabrică Iisuşi", „distorsionând Evangheliile"[127] ori denunţarea de către Phillip Jenkins în 2001 a modului în care „căutarea după Iisus şi-a pierdut calea" ca urmare a fascinaţiei faţă de aşa-numitele „Evanghelii ascunse"[128] de tip gnostic (care au reapărut în centrul atenţiei în 2006 odată cu *Codul lui Da Vinci* şi Maria Magdalena, şi cu *Evanghelia lui Iuda*).

---

[126] DARRELL L. BOCK, *Jesus According to the Scriptures. Restoring the Portrait from the Gospels*, 2002.

[127] CRAIG A. EVANS, *Fabricating Jesus: How Modern Scholars Distort the Gospels*, 2006.

[128] PHILLIP JENKINS, *Hidden Gospels: How the Quest for Jesus Lost Its Way*, 2001.

Miza întregii interpretări este una imensă. Potrivit acesteia, „Iisus Hristos” n-a existat de fapt ca personaj istoric: în istorie a existat doar un „Iisus”, învăţător al unei înţelepciuni de tip mistic şi care s-a aflat la originea unei mişcări mesianice entuziaste, radicale, feministe, egalitare şi subversive, adunate în jurul său ca „Fiu al Omului” (şi ale cărei urme pot fi deduse din straturile succesive ale aşa-numitei surse *Q* şi din *Evanghelia lui Toma*). „Hristos/Mesia” e titlul dat de iudeo-creştini personajului regal care trebuia să elibereze pe Israel de sub dominaţia romană şi să restaureze regatul davidic mesianic sau judecătorul apocaliptic trimis de Dumnezeu din cer să aducă sfârşitul lumii şi să instaureze Împărăţia eshatologică a lui Dumnezeu. Pavel şi autorii Evangheliilor ar fi schimbat învăţătura mistică originară a lui Iisus într-o nouă teologie care are în centru slăvirea lui „Hristos Iisus”. Capul Corpului mistic al unei Biserici deschise şi păgânilor. „Iisus Hristos” a devenit apoi Mântuitorul umanităţii întregi ca Fiu/Cuvânt întrupat al Dumnezeului Tată suprem atât al lui Israel, cât şi al întregii umanităţi, celebrat de cultul noii Biserici Catholice. Mutată de la Ierusalim la Roma, Biserica Catholică va asimila elemente de păgânism şi va imita tot mai mult structurile Imperiului Roman devenind o religie patriarhală represivă, obsedată de putere şi ortodoxie, de universalitate şi unitate. A reuşit astfel să elimine pluralismul iniţial şi grupurile rivale, precum şi să rescrie majoritatea documentelor creştine timpurii. Unele însă au izbutit ca prin miracol să supravieţuiască ascunse, reieşind la suprafaţă din manuscrise descoperite întâmplător, cea mai celebră fiind biblioteca de texte gnostice copte descoperită în 1945 la Nag Hammadi în Egiptul de Sus (deja „valorificată” într-un sens revizionist de Elain Pagels în 1979).

Cercetările ştiinţifice riguroase au dovedit însă că, departe de a fi surse istorice credibile sau voci alternative ale primilor adepţi ai lui Iisus, majoritatea „Evangheliilor ascunse” sunt scrieri ale unor disidenţi mult mai târzii (datând cel mai devreme de la mijlocul secolului II). Adevărul istoric este că Evangheliile canonice au existat mult înaintea celor gnostice, aşa cum Biserica ortodoxă, liturgică şi ierarhică a precedat comunităţile gnostice, gnosticismul fiind de fapt o exegeză negativă a unor Scripturi ebraice şi creştine deja existente, nu invers. Nu e vorba de ceva radical nou, întrucât încă din anii ’80 ai secolului XIX publicarea textului gnostic *Pistis Sophia* a dus la popularizarea ideii existenţei unui Iisus şi a unui creştinism originar mistic, ezoteric, individualist (cf. G. Moore, R. Graves, D. H. Lawrence). Noutatea ţine de context: a crescut volumul de informaţii şi s-au transformat instituţiile academice americane dominate acum de postmodernism, feminism, radicalism şi revizionism, apărând şi o nouă formă de mitologie modernă americană placată peste mai vechiul anticatolicism şi anticlericalism şi individualism,

care se regăseşte în gnosticismul individualist şi radical, iar nu în creştinismul Bisericii şi al textelor ei. De aici reevaluarea Scripturilor necanonice şi lupta ca ele să ia locul Noului Testament ortodox deconstruit şi delegitimat, deşi în acestea nu e vorba de istorie, ci de o nouă mitologie modernă care-şi ia drept puncte de sprijin texte antice târzii decontextualizate şi supralicitate ideologic.

Istorie sau/şi Tradiţie

Problema de principiu ce se desenează în spatele tabloului dezbaterilor suscitate de cea de-a „treia căutare" a Iisusului istoric[129] — dezbateri din care participanţii ortodocşi lipsesc, o absenţă semnificativă pentru teologia ortodoxă actuală — este aceea a raportului dintre teologie şi istorie. Dacă istoria descrie fapte şi interpretează un trecut, teologia descrie sensuri şi interpretează o tradiţie. Istoria cere atenţie la diferenţă, contexte şi schimbare şi vrea să reconstituie sensul pe care-l avea un document pentru contemporanii lui. Teologia urmăreşte continuitatea şi unitatea unei tradiţii, acceptă normativitatea unor sensuri şi argumentează relevanţa lor pentru omul de azi. Întrebarea care se pune atunci în mod inevitabil priveşte apartenenţa studiului biblic sau ştiinţei biblice: ţin ele de istorie sau de teologie? Sau altfel spus: mai aparţine oare teologiei studiul biblic actual, elaborat pe baza metodelor strict filologice şi istorice? În creştinism mai cu seamă — pentru care Dumnezeu S-a întrupat în istorie, devenind istorie, fără a se reduce însă la ea —, relaţia între istorie şi teologie, între trecut şi tradiţie, nu poate fi pusă în termeni disjunctivi, dualişti: sau teologie/tradiţie, sau istorie. Am fi conduşi astfel la alternativa inacceptabilă: o tradiţie fără istorie (poziţia tradiţionalismului imuabil, absolutist, transcendent) sau o istorie fără tradiţie (poziţia istorismului relativist şi imanentist). Fiindcă, aşa cum inspirat spunea Jaroslav Pelikan în 1971 în deschiderea sintezei sale despre *Tradiţia creştină*, dacă „tradiţia" adevărată e „credinţa vie a celor morţi", „tradiţionalismul" imobil şi rigid e „credinţa moartă a celor vii". Tradiţia/teologia trăieşte *în* istorie, şi astfel unitatea şi stabilitatea ei nu exclud diversitatea şi dinamismul. În creştinism, aşadar, o teologie bună nu poate face casă cu o istorie proastă, iar o istorie bună cere o teologie bună.

[129] În problematica „Iisusului istoric" un ghid limpede este cel al luteranului GERD THEISSEN, profesor de Noul Testament din Heidelberg: *Der historische Jesus. Ein Lesebuch*, Göttingen, 1996; trad. americană: G. THEISSEN / A. MERZ, *The Historical Jesus. A Comprehensive Guide*, 1998, 642 p.

IV. Canonul inevitabil, dar ambiguu. Clarificări teoretice şi istorice

Paradoxul istoriei ca discurs este însă acela că nu poate fi o simplă descriere „obiectivă" a fluxului devenirii fenomenelor temporale; ca narațiune, ea este inevitabil „subiectivă"; mai mult, ea selectează fenomenele cu statut de exemplaritate şi saturate de semnificații, le valorizează, ierarhizează şi interpretează în lumina unor criterii, în lumina unui „canon", al unui set sau cod de opțiuni ştiințifice, etice, spirituale, proprii unei epoci, unei societăți şi istoricului ca persoană. Prin aceasta istoria seamănă cu tradiția, care şi structurează, ierarhizează sensurile religioase ale unei comunități în lumina unui „canon". În ultimă instanță, „canonul" este indispensabil în orice domeniu al cunoaşterii, acțiunii şi creativității specific umane; un canon adoptat tacit, impus ori contestat, există în fiecare disciplină: avem astfel un canon ştiințific, etic, religios, chiar şi literar, şi el ia în toate forma unei selecții a excelenței.

Canon literar, Biblia ca literatură

În contextul acerbelor lupte anticanonice purtate de reprezentanții deconstructivismului, o incitantă pledoarie în favoarea canonului literar al civilizației occidentale[130] a oferit recent criticul literar american Harold Bloom

[130] În 1952, Mortimer Adler şi Robert Hutchins de la Universitatea din Chicago editau sub egida faimoasei Encyclopædia Britannica 54 de volume ale unei selecții de opere considerate a reprezenta *The Great Books of Western World.* După un volum introductiv (*1. The Great Conversation*) şi două volume de orientare tematică (*2–3. The Great Ideas. A Syntopicon*), seria publica în versiune engleză opere lui Homer (4); Eschil, Sofocle, Euripide, Aristofan (5); Herodot, Tucidide (6); Platon (7); Aristotel (8–9); Hipocrate, Galen (10); Euclid, Arhimede, Apolloniu, Nicomah (11); Lucrețiu, Epictet, Marc Aureliu (12); Virgiliu (13); Plutarh (*Viețile paralele*, 14); Tacit (15); Ptolemeu, Copernic, Kepler (16); Plotin (17); Augustin (*Confesiunile* şi *Cetatea lui Dumnezeu*, 18); Toma d'Aquino (*Summa theologica*, 19–20); Dante (21); Chaucer (22); Machiavelli, Hobbes (23); Rabelais (24); Montaigne (25); Shakespeare (26–27); W. Gilbert, Galilei, Harvey (28); Cervantes (29); F. Bacon (30); Descartes, Spinoza (31); Milton (32); Pascal (33); Newton, Huygens (34); Locke, Berkeley, Hume (35); Swift, Sterne (36); Fielding (37); Montesquieu, Rousseau (38); A. Smith (39); E. Gibbon (40–41); Kant (42); Constituția SUA, *Federalistul*, Mill (43); J. Boswell (*Viața lui S. Johnson*, 44); Lavoisier, Fourier, Faraday (45); Hegel (*Filozofia dreptului* şi *Filozofia istoriei*, 46); Goethe (*Faust*, 47); Melville (*Moby Dick*, 48); Darwin (*Originea speciilor*, 49); Marx (*Capitalul*, 50); Tolstoi (*Război şi pace*, 51); Dostoievski (*Frații Karamazov*, 52); W. James (*Principiile psihologiei*, 53) şi Freud (54). Ediția a doua (1990) publicată în 60 de volume cuprinde un număr de adaosuri la volumele de mai sus şi alte şase volume noi. Autorii adăugați sunt: Calvin (selecții din *Instituții*, 20); Erasm (*Elogiul prostiei*, 23); Molière, Racine (31); Voltaire (*Candide*) şi Diderot (*Nepotul lui Rameau*) (34); Kierkegaard (*Frică şi cutremur*) şi Nietzsche (*Dincolo de bine şi de rău*) (43);

(n. 1930) în faimoasa lui carte din 1994 despre *Canonul occidental. Cărțile la școala epocilor*[131]. Aceste epoci sunt, pe urmele lui G. Vico, cea „aristocratică", „democratică" și „haotică". În ciuda presiunii uriașe exercitate de reprezentanții revizionismului deconstructivist și sociologist, Bloom afirmă, chiar dacă la modul elegiac, o estetică a permanenței și literarului pur, făcând din texte memorabile, capodopere ale „giganților" culturii europene, canonul occidental al literaturii (operele canonice sunt catalogate la sfârșitul cărții). Acest canon, în centrul căruia se află Shakespeare, include canonul antic, cel modern clasic și romantic, dar și contemporan, întrucât modernii au reușit să devină ei înșiși clasici lărgind astfel, nu distrugând, canonul occidental întins de la Ulisele lui Homer și până la cel al lui Joyce. Nu fac parte din acest canon — și Bloom este intratabil — „pigmeii" postmoderni, adepții esteticii tranzitoriului, relativului și imanenței, pentru care totul e construct cultural, revizioniștii resentimentari (feminiști, marxiști, deconstructiviști) împotriva ierarhiilor, centrului și ordinii, în numele cultului marginii, banalului și nivelării nonsemnificative.

Harold Bloom a meditat și asupra relațiilor dintre literatura occidentală și teologie. El și-a început cariera de critic literar și al culturii în anii 1961–1971 cu o serie de studii novatoare despre romanticii englezi (Shelley, Blake, Yeats) în care pleda, în contra criticii dominante, pentru natura gnostică a imaginației poetice romantice: departe de a reprezenta o conciliere cu natura și istoria, romantismul e un refuz titanic al lumii și al timpului pe fondul unei autodivinizări a sinelui. În anii '70, Bloom a extrapolat paradigma imaginației romantice într-o teorie generală a poeziei și a criticii literare. Deși contemporan și coleg la Yale cu critica americană deconstructivistă inspirată din Derrida, totuși Bloom nu acceptă viziunea impersonală despre literatură ca joc de limbaj a acesteia, nici reducția ei sociologică și politică la jocuri de interese economice, sociale și culturale. Imaginația poetică este autonomă, literatura reprezentând năzuința spiritului individual pentru nemurire și originalitate în luptă cu limitele condiției umane și povara realizărilor literare

Toqueville (*Democrația în America*, 44); Balzac (*Cousin Bette*, 45); J. Austin (*Emma*) și G. Eliot (*Middlemarch*) (46); Dickens (*Little Dorrit*, 47); M. Twain (*Huckleberry Finn*, 48) și Ibsen (52). Volumele noi cuprind selecții din W. James, Bergson, Dewey, Whitehead, Russell, Heidegger, Wittgenstein, K. Barth (55), Poincaré, Plank, Whitehead, Einstein, Eddington, Bohr, Hardy, Heisenberg, Schrödinger, Dobzhansky, Waddington (56); Veblen, Tawney, Keynes (57); Frazer, Weber, Huizinga, Lévi-Strauss (58); H. James, Shaw, Conrad, Cehov, Pirandello, Proust, W. Cather, Th. Mann, Joyce (59); Woolf, Kafka, Lawrence, Eliot, O'Neill, Fitzgerald, Faulkner, Brecht, Hemingway, Orwell, Beckett (60).

[131] HAROLD BLOOM, *The Western Canon. The Books and School of Ages*, 1994; trad. rom. D. Stanciu, postfață Mihaela A. Irimie: H. BLOOM, *Canonul occidental. Cărțile și școala epocilor*, Ed. Univers, București, 1998.

trecute. Mecanismul psihologic al originalităţii literare îl constituie idolatria faţă de precursori convertită în antagonism, dintr-o „anxietate a influenţei" (titlul cărţii de teorie decisive a lui Bloom din 1973), mecanismul literar al producerii originalităţii/nemuririi fiind lectura revizionistă, deliberat eronată (*misreading*) a precursorilor. Forţa reală a scriitorului e aceea de a-şi reciti eronat în mod deliberat predecesorii pentru a face loc imaginaţiei proprii, literatura fiind un lung proces de asimilare şi lectură eronată şi novatoare a tradiţiei. După ce a dezvoltat această teorie în anii 1973–1982, Bloom, autodefinit drept un „evreu gnostic", a extins-o începând din 1990 şi asupra religiosului. Încă din 1976 (*Kabbalah and Criticism*) el a întreprins o fascinantă punere în paralel a modelului de lectură al criticii literare moderne cu acela al Cabalei. Într-o pătrunzătoare analiză din 1992 a „religiei americane" (*The American Religion*) — continuată în 1996 (*Omens of Millennium*) — Bloom contestă radical caracterul creştin al religiei protestante a americanilor moderni. Bazată pe întâlnirea personală cu un Iisus glorificat, identic cu Spiritul divin într-un sine solitar absolutizat şi el, religia americanilor ar fi de fapt mai mult gnostică decât biblică. Teologia Americii ca „naţiune postcreştină" are la baza ei experienţa nemijlocită a Sinelui ca Dumnezeu şi este ca atare una de tip gnostic (nedualist însă), nu biblic. Foarte recent[132], Harold Bloom a aplicat teoria sa despre „misreading" la relaţia dintre Biblia ebraică şi Biblia creştină. Lectura greacă a Bibliei ebraice ar fi astfel cea mai îndrăzneaţă şi mai plină de succes lectură eronată creatoare din toată istoria literaturii. Într-o primă fază, creştinii ar fi uzurpat şi răsturnat Biblia ebraică pe care au dus-o într-o „sclavie textuală", ca ulterior să-i denatureze atât pe Iahve, cât şi pe Iisus evreul, fixându-i într-o structură teologică metafizică deformatoare. Preferinţele evreului Bloom merg fără echivoc în favoarea lui „Iahve"; acesta ar fi un personaj literar puternic, anxios, agresiv, războinic, ambivalent, deloc teologic în comparaţie cu „Iisus", care e prea teologic, dar foarte puţin sau chiar deloc literar. Combinând „furiile lui Lear cu vitalismul lui Falstaff şi neliniştile lui Hamlet", „Iahve" ar fi de fapt personajul literar şi spiritual major al „culturii occidentale". Date fiind nepotrivirile literare şi de caracter între „Iahve" şi „Iisus", susţine Bloom — care pune însă deliberat între paranteze Dumnezeul ebraic al profeţilor sau scrierilor sapienţiale —, noţiunea de „tradiţie iudeo-creştină comună" ar fi un „mit" şi „dialogul iudeo-creştin" o „farsă". Ea însăşi doar un experiment de „imaginative misreading" literară, reconstrucţia literară a Dumnezeului religiei biblice făcută de Harold Bloom de la Yale atrage atenţia asupra dimensiunii literare a Scripturilor, uitată prea repede de teologi.

---

[132] *Jesus and Yahweh. The Names Divine*, 2005.

Pentru o teorie generală a canonului în teologie

După o îndelungată şi deloc inocentă eclipsă, studiile canonice cunosc în ultimele decenii un reviriment important şi în teologie. Pe lângă articolele, simpozioanele şi monografiile teologilor biblici la care mă voi referi mai jos, şi care tind să recupereze canonul drept un instrument exegetic fundamental pentru o teologie biblică, uitat însă sub presiunea filologismului şi istorismului, există cel puţin o cercetare novatoare care reabilitează ideea de canon ca principiu de structurare a întregii vieţi şi teologii a Bisericii; e vorba de cartea din 1998 a lui William James Abraham (n. 1947), pastor şi profesor la facultatea de teologie a Universităţii metodiste din Dallas (Texas), intitulată *Canon şi criteriu în teologia creştină de la Părinţi la feminism*[133]. Teza cărţii e simplă şi e enunţată încă din prima ei propoziţie: „Problema fundamentală în tratarea autorităţii în credinţa creştină vine din îndelungata răstălmăcire [*misinterpretation*] a canoanelor ecleziale drept criterii epistemice." Soluţia la fel de simplă este: „eliberarea canonului din captivitatea epistemologică" şi revenirea la înţelegerea lui eclezială originară, care a fost „soteriologică, nu epistemologică". Criteriile epistemice sunt mijloacele şi normele folosite în scopul delimitării adevărului de fals, a realităţii de iluzie: raţiunea, experienţa, memoria, intuiţia, deducţia logică etc., şi a căror patrie e filozofia ca teorie a cunoaşterii ştiinţifice: epistemologia. Cuvântul „canon", care în Biserică n-a fost niciodată limitat la Biblie, ci era folosit şi pentru hotărârile sinoadelor sau elemente ale cultului, avea în esenţă două sensuri: acela de *listă* de cărţi, persoane, elemente cu autoritate, şi de *regulă*, standard de credinţă şi viaţă, etalon pentru a măsura tradiţii/doctrine, credinţe şi acţiuni.

Canon soteriologic vs criteriu epistemologic

Diversitatea atestată de lexicoane[134] a accepţiunilor cuvântului „canon" în limbajul Bisericii vechi arată limpede că în creştinismul primar avem de-a face cu o moştenire canonică extrem de complexă şi variată, alcătuită din diverse elemente sau tradiţii ţinând de viaţa liturgică şi eclezială[135]. Este

---

[133] WILLIAM J. ABRAHAM, *Canon and Criterion in Christian Theology from Fathers to Feminism*, Clarendon Press, Oxford, 1998.

[134] *A Greek Patristic Lexicon*, Oxford, 1961, realizat de G. W. LAMPE, inventariază la p. 701–702 pentru *kanon* (provenit din ebraicul *qaneh*, „trestie") următoarele sensuri: A. rule of faith (derived form Scripture, transmitted by tradition, opposed to heresy); B. canon of Scripture; C. rule of ecclesiastic law (body of laws; individual regulation); D. canon of behaviour, moral standard (derivate: religious or monastic rule); E. liturgical order (in general; Eucharistic; of divine office); F. liturgical hymn divided into odes; G. ecclesiastical rank, order (of clergy; of professed virgins or widows); H. logical sequence; I. tax, revence.

[135] *Canon and Criterion in Christian Theology*, 1998, p. 1 şi 25–56.

vorba de materiale, persoane şi practici receptate de cele mai multe ori neoficial, prin consens — uneori acest consens fiind şi formulat oficial — drept mijloace de har şi de mântuire cu scopul de a media lumii viaţa şi mântuirea lui Dumnezeu şi de a-i vindeca şi conduce pe credincioşi pe calea unei vieţi de sfinţenie. Scopul acestor tradiţii canonice sau canoane în sens larg este aşadar soteriologic, pastoral, duhovnicesc, nu epistemologic, iar patria lor este Biserica, nu universitatea. Canoanele nu se limitează la cel biblic, la regulile de credinţă sau crezuri, ori la prescripţiile disciplinare; ele cuprind şi formele principale ale vieţii liturgice şi sacramentale, riturile şi iconografia, structurile ecleziale şi instituţiile de ordine eclezială, precum sfinţii, părinţii şi învăţătorii recunoscuţi de Biserică. (Biserica are aşadar liste canonice de cărţi scripturistice, de articole de credinţă, de sinoade şi hotărâri disciplinare, de patriarhii, mitropolii, episcopii, de slujbe sacramentale şi liturgice, de sfinţi şi Părinţi etc.) Esenţialul este că toate aceste canoane sau forme canonice ale tradiţiei sunt percepute ca daruri ale Duhului Sfânt pentru zidirea duhovnicească a Bisericii şi creşterea creştinilor în viaţa de comuniune cu Dumnezeu; ca atare, ele au o natură duhovnicească, harică, şi o finalitate prin excelenţă terapeutică, pedagogică, pastorală, eclezială, fiind legate esenţial de procesul de iniţiere permanentă în misterul negrăit al vieţii şi revelaţiei Dumnezeului Celui Viu în Biserică.

Creştinismul, arată convingător William J. Abraham[136], a fost la origini o mişcare mesianică iudaică centrată pe Iisus Hristos ca Domn şi pe puterea Duhului Sfânt; a fost un răspuns la actele mântuitoare ale lui Dumnezeu Tatăl în Iisus Hristos Domnul răstignit şi înviat în puterea Duhului Sfânt Care e arhitectul divin al Bisericii. Devenită mişcare misionară, Biserica creştină a transmis participarea la viaţa divină din inima experienţei sale predicând Evanghelia şi transmiţând o reţea de practici canonice: predică, Taine şi Liturghie, episcopat şi slujiri specifice, sinoade. Cu timpul s-a constituit un corpus literar (evanghelii şi epistole) care, sub presiunea contestaţiilor, au fost colecţionate într-un corp scripturistic canonic receptat ca dar al lui Dumnezeu pentru cultul şi învăţătura Bisericii. A apărut şi o regulă de credinţă, ulterior şi un Crez, ca rezumat memorabil şi portabil al nucleului tradiţiei Bisericii folosit iniţial în cateheză. Datorită controverselor s-a ajuns ulterior la o definiţie canonică a persoanei lui Iisus Hristos, la liturghii canonice, la o iconografie canonică, la liste de sfinţi şi Părinţi canonici ai Bisericii, precum şi la o serie de reglementări disciplinare şi organizaţionale privitoare la ordinea şi viaţa comunităţilor sub supravegherea episcopilor grupaţi în provincii şi în sinoade. Toate aceste materiale, practici şi persoane canonice erau pri-

[136] *Ibid.*, p. 466–468.

mite în credință, căință, smerenie și iubire — canonizarea lor fiind de multe ori un proces îndelungat de receptare prin consens și fără decizii formale, sau cu unele decizii foarte târzii — ca daruri ale Duhului Sfânt menite să-i inițieze pe toți ce din Biserică în taina vieții lui Dumnezeu. Ele erau în același timp mediul de revelare al acestei vieți dumnezeiești de către Duhul Sfânt în Biserică și răspunsuri ale Bisericii inspirate de revelarea misterului vieții lui Dumnezeu. Toate aceste diverse elemente canonice generează „o mare simfonie" care cântă „muzica mântuirii" și aduce laude Dumnezeului Celui Viu și tainei Lui: unele sunt „instrumentele" (apa, pâinea, vinul, untdelemnul, tămâia etc.), altele sunt „interpreții" (episcopii, clericii, Părinții etc.), iar altele sunt „partiturile" (Scripturi, Crezuri, dogme etc.) ale acestei mari simfonii executate în „cheia" smereniei și iubirii, dar și a inteligenței, și al cărei „dirijor" este Duhul Sfânt[137].

Bazată pe o delicată sinteză între materiale, persoane și practici diverse și complexe, dar integrate într-o remarcabilă armonie interioară, tradiția/moștenirea canonică comună e constitutivă pentru ființa și identitatea Bisericii (asemenea scheletului și cărnii unui mare pește viu care înoată într-un ocean). Dacă nu exclude conflictele interne în Biserică, oferă în schimb arena comună a desfășurării lor. Fapt încă și mai important, această tradiție canonică în sens larg trebuie receptată și afirmată, chiar și dezvoltată, dacă e cazul, de către fiecare generație. Procesul canonic nu este astfel niciodată închis formal și definitiv, ci este viu și deschis. Pentru că tradiția canonică nu funcționează magic, ea se poate altera, corupe și desfigura, ceea ce duce la dispute și diviziuni, dar și la absorbirea de elemente noi (persoane, texte, practici) care să răspundă la noile crize, care însă trebuie să fie mereu în acord cu elementele centrale constitutive. Căci dacă în tradiția canonică există un nucleu stabil, imuabil, marginile ei sunt flexibile și în mișcare. Schimbările introduse în acest nucleu central au dus întotdeauna la dispute și controverse soldate nu o dată cu diviziuni și schisme. Toate diviziunile apărute în istoria Bisericii au fost generate de dispute în jurul canonului[138], susține Abraham, oferind o perspectivă novatoare înțelegerii și interpretării schismelor dintre creștini și eventualei lor soluționări ecumenice.

Epistemizarea tradiției canonice și schisma între Apus și Răsărit

Această cheie de lectură se verifică strălucit pe cazul diviziunii între Orientul și Occidentul creștin, a căror despărțire s-a produs ca urmare a disputelor pe trei elemente canonice interpretate diferit. În primul rând, pentru adaosul

[137] *Ibid.*, p. 55.
[138] *Ibid.*, p. 60.

latin „Filioque" la articolul pnevmatologic al Simbolului de credinţă Niceo-Constantinopolitan, nereceptat în Răsărit; apoi, pentru pretenţiile de autoritate infailibilă ale episcopului Romei care, plasându-se deasupra sinoadelor ecumenice şi a întregii Biserici, susţinea că poate schimba Crezul fără consimţământul acestora din urmă — pretenţii respinse de Răsărit; şi, în sfârşit, pentru că în cel de-al doilea mileniu Răsăritul şi Apusul creştin au canonizat liste divergente de Părinţi şi Dascăli ecumenici ai Bisericii: în timp ce Sfinţilor Părinţi Capadocieni, Alexandrini şi Sfinţilor Trei Ierarhi Răsăritul îi va adăuga pe cei trei „teologi" — Ioan Evanghelistul şi Teologul, Grigorie Teologul şi Simeon Noul Teolog — cărora îi va alătura mai apoi pe Sfinţii Grigorie Palama şi Marcu al Efesului, Occidentul îl va adăuga celor patru *„doctori"* ai Bisericii apusene (Ambrozie, Ieronim, Augustin şi Grigorie cel Mare) proclamaţi oficial în 1298 pe Toma d'Aquino. Distanţa între Sfântul Grigorie Palama şi Toma d'Aquino arată că la baza schimbării canonului credinţei din Simbolul Niceo-Constantinopolitan se aflau viziuni divergente despre autoritatea în Biserică, soldate inevitabil cu epistemologii religioase incompatibile.

Cele două emisfere ale lumii creştine receptau şi continuau în mod diferit, chiar opus, moştenirea canonică a Bisericii vechi. Răsăritul a prelungit şi dezvoltat şi după schismă viziunea soteriologic-duhovnicească despre elementele tradiţiei canonice, pe care le-a menţinut în forma şi funcţia pe care le aveau în Biserica veche, refuzând să accepte schimbarea revoluţionară introdusă în Occident de Biserica Romei, schimbare calificată de Abraham drept „epistemizare a canonului" prin care un mijloc de har devine un mecanism epistemic. Un element canonic, episcopatul, se concentrează în persoana primului între episcopi, episcopul Romei, şi se metamorfozează într-un mecanism epistemic infailibil de producere şi asigurare a adevărului absolut: acesta nu mai mediază doar un har, ci şi un criteriu al adevărului, o normă de cunoaştere ultimă care poate fi asumată în căutarea adevărului. El tranşează toate disputele teologice şi profane aservindu-şi nu numai celelalte canoane ecleziale — papa decizând acum ce anume vor să spună şi ce anume înseamnă în prezent Scriptura, tradiţia, sinoadele, episcopii etc. —, dar chiar şi normele cunoaşterii naturale — papa fiind mai presus de argumentele ce pot fi invocate prin raţiune, experienţă, logică etc. În virtutea unei asistenţe divine speciale, el are acces inspirat la mintea lui Dumnezeu, de aceea afirmaţiile lui duc la eliminarea îndoielilor livrând cunoaşterea sigură şi asigurând prin aceasta unitatea Bisericii. Răsăritul a refuzat tenace să accepte nu doar hipertrofierea monarhico-infailibilă a autorităţii jurisdicţionale şi doctrinare a papalităţii — pentru Ortodoxie călăuzirea divină a Bisericii nu poate sta în judecata ultimă a unui singur episcop, ci în cea a întregii Biserici, ex-

primată fie printr-un Sinod Ecumenic, fie prin consensul tacit al receptării —, dar mai cu seamă deplasarea funestă introdusă prin epistemizarea elementelor tradiției canonice și a întregii teologii a Bisericii. Răsăritul a păstrat mereu distincția între cunoașterea autentică a lui Dumnezeu mediată de elementele tradiției canonice și teoriile teologice despre cunoașterea lui Dumnezeu. Așa cum un manual de istorie oferă informații istorice exacte, nu și o teorie a cunoașterii istorice, tot așa prin elementele canonice ale tradiției ei Biserica mediază o cunoaștere reală, cu valoare mântuitoare, a lui Dumnezeu, respectându-I misterul și transcendența, fără a oferi și o epistemologie teologică. Ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că în Biserică și în teologie elementele canonice funcționează soteriologic; mai mult decât o simplă informare religioasă, ele ne dau o mântuire, care echivalează cu cunoașterea transformatoare a îndumnezeirii, în care cunoaștem mult mai mult decât putem explica sau arăta altora că știm. Nu este vorba însă de o abandonare a epistemologiei/teologiei în favoarea unei soteriologii sau teognosii mistice. Crizele și disputele canonice din Biserică au impus teoretizarea și tratarea epistemică a teologiei. Epistemologia/teoria e inevitabilă, dar n-are voie să uzurpe monopolul cunoașterii în teologie și singurul mod de a opri această derivă a fost aceea de a o limita sever, refuzând decis prin apofatism aplicarea epistemologiei înseși realității divine — e ceea ce a făcut, de exemplu, strălucit Sfântul Grigorie Palama în polemica sa cu Varlaam, Akindynos sau Gregoras. Prin el Răsăritul s-a menținut pe linia Bisericii vechi, pe linia unei Ortodoxii nu doar materiale, ci și procedurale: elementele tradiției canonice au o relevanță și o funcție primordial soteriologice, iar în sistemul lor epistemologici îi revine o poziție modestă, secundară.

Epistemizarea tradiției canonice și fracturarea creștinismului occidental

Revoluția epistemizării canonului în Biserica occidentală a coincis cu transformarea epistemologică a teologiei întreprinsă de Toma d'Aquino († 1277) după model aristotelic[139]. Prin aceasta canonul a devenit captiv filozofiei lui Aristotel, ale cărui convingeri filozofice au fost și ele canonizate în urma canonizării lui Toma d'Aquino însuși în 1323 și a proclamării sale în 1567 ca „doctor Ecclesiae", prin care Toma a devenit teologul canonic prin excelență al Bisericii Romano-Catolice. Prin adoptarea modelului de știință aristotelic, elementele canonice din lista largă și complexă cuprinsă în tradiția Bisericii au fost rearanjate și reduse la esența câtorva entități epistemice — revelație, Scriptură, tradiție și magisteriul Bisericii concentrat în papalitatea infailibilă — pentru a oferi teologiei scolastice din universități statut de

[139] *Ibid.*, p. 84–110.

ştiinţă. Elementele ascetice, liturgice, mistice au fost marginalizate şi suspectate, misterul devenind dintr-un obstacol apofatic, invitând la o cunoaştere transformatoare prin căinţă, smerenie şi rugăciune, o provocare intelectuală. Teologia devine ştiinţa supremă pentru că prin credinţă îşi primeşte principiile de la revelaţia divină; aceasta din urmă este o doctrină cuprinsă în Scriptură, interpretată autoritativ de Părinţii Bisericii, de sinoade şi, în cele din urmă, de papă, ale cărui interpretări luminate de Duhul Sfânt explică infailibil sensul textului biblic. Biblia e text sacru şi bază a ştiinţei sacre a teologiei pentru că are drept autor pe Dumnezeu, Care-şi transmite revelaţia inspirând pe profeţi şi apostoli (care au, ca şi sfinţii şi papa, un acces direct la mintea lui Dumnezeu Însuşi) şi atestă originea ei divină prin profeţi, minuni şi sfinţenia autorilor ei umani. Construită pe această bază sigură ca o ştiinţă riguroasă, teologia reconstituie discursiv un analogon intelectual creat al ştiinţei perfecte a lui Dumnezeu despre Sine Însuşi şi creaţia Sa, la care au acces şi inteligenţele îngerilor, profeţilor şi sfinţilor, iar în existenţa eshatologică vor avea parte toate inteligenţele mântuite în Biserică sub forma vederii fericitoare a înseşi esenţei divine.

Epistemizarea tradiţiei canonice şi a teologiei în Occidentul creştin s-a instalat pe fondul situaţiei specifice creştinătăţii medievale, în care episcopatul şi clerul înalt s-au feudalizat şi s-au implicat în activităţi administrative şi politice, ceea ce a dus la prăbuşirea formelor substanţiale de iniţiere creştină serioasă (rămase exclusiv apanajul clerului ştiutor de limbă latină) a majorităţii creştinilor, izolaţi prin analfabetism şi ignoranţă de bogăţia elementelor tradiţiei canonice a Bisericii. În loc să fie mijloacele de creare şi creştere a unei vieţi de comuniune cu Dumnezeu în Duhul Sfânt (cum au rămas doar pentru monahism, el însuşi o elită separată), Scriptura, tradiţia, cultul, dislocate din situl lor natural — iniţierea creştină în Biserică —, au devenit simple cariere şi arsenale de argumente în dezbateri juridice sau filozofice străine de scopul şi intenţia lor originară[140]. Punctul tare al programului tuturor reformatorilor creştinismului medieval a fost tocmai acela de a elibera forţa mântuitoare a Scripturii, de a face din Biblia tradusă în limba populară, predicată şi învăţată întregului popor şi tuturor laicilor, din nou hrană pentru sufletele oamenilor şi pentru formarea spirituală a indivizilor (împotriva clericalismului, ritualismului, magismului şi a tuturor formelor unei religiozităţi de substituţie, tipice Evului Mediu).

Drama Reformei protestante a stat însă în faptul că, prin reducerea triadei romano-catolice Scriptură — tradiţie — magisteriu/papă la „sola Scriptura", s-a produs o nouă diviziune canonică în Biserică, de data asta în sânul celei

[140] *Ibid.*, p. 143–144.

occidentale, această modificare canonică rămânând însă în continuare prizoniera „epistemizării" romano-catolice a elementelor tradiției canonice. Nu numai că Reforma n-a fost „nici o întoarcere radicală" la paradigma canonică a Bisericii vechi, „nici o ruptură radicală" cu viziunea canonică din Biserica occidentală, dar ea „a cimentat şi solidificat epistemizarea radicală a canoanelor Bisericii aflată deja în curs"[141]. Reformatorii au accentuat astfel „fundaționalismul teologic"[142]: totul în Biserică — ordine, sacramente, dogme, viață etc. — trebuie să stea acum nu pe tradiție, nu pe Biserică, nu pe rațiune — considerate lucruri omeneşti toate, şi ca atare nesigure —, ci doar pe Scriptură, singura infailibilă şi sigură, pentru că e Cuvântul lui Dumnezeu. Asigurarea de faptul esențial că Biblia în canonul ei actual are autoritatea divină supremă de Cuvânt al lui Dumnezeu nu se poate face însă pe baza autorității Bisericii, ci (cum va preciza Calvin) făcând apel la aşa-numita „mărturie interioară a Duhului Sfânt", certitudine interioară pe care o primeşte direct de la Dumnezeu fiecare credincios în conştiința lui individuală (această „mărturie" putând fi însă interpretată fie ca o revelație divină interioară — şi atunci devenea circulară —, fie ca o experiență religioasă individuală a credinciosului). „Fundaționalismul" canonic reformatoric se baza astfel pe un „internalism" canonic. Deplasarea era în acelaşi timp „o imensă povară pusă pe individ ca loc al discernământului" şi „o profundă sărăcire a Bisericii" prin reducerea întregii ei moşteniri canonice la Scriptură cu eliminarea tuturor elementelor care nu puteau fi reconvertite epistemic (Părinți, sfinți, cult, iconografie etc.), dar şi cu falsificarea Scripturii înseşi reduse, pentru a oferi un fundament sigur, la rang de normă ultimă, divină, a adevărului şi a credinței, calitate refuzată Bisericii, mult prea umană. Reformatorii refuzau pretenția epistemică revendicată la sfârşitului Evului Mediu de Biserica *Romei* de a fi normă infailibilă a Adevărului (pentru romano-catolicism când vorbeşte Roma, vorbeşte Dumnezeu, glasul papei fiind glasul Adevărului divin), dar erau de acord cu Roma, împotriva Bisericii vechi a Sfinților Părinți, că Biserica nu poate exista fără o epistemologie a credinței creştine de tip fundaționalist, a cărei normă o deplasau însă pe Scriptură. Ceea ce reformatorii nu ştiau era că, în canonizările tacite sau explicite ale multiplelor elemente din tradiția ei canonică, Biserica veche nu urmărea să promoveze nici o epistemologie religioasă anume, nici să se impună pe ea însăşi sau vreuna din instituțiile ei drept normă epistemologică. Biserica n-a vrut să ofere o ştiință religioasă, ci mijloace duhovniceşti de har, mântuire şi sfințire, iar călăuzirea Duhului Sfânt de care credea că are pare potrivit făgăduinței

[141] *Ibid.*, p. 117.
[142] *Ibid.*, p. 111–138.

Mântuitorului nu era interpretată de Biserică drept o pretenţie epistemică privitoare la propria ei autoritate, ci, din contră, drept o trimitere la prezenţa şi lucrarea lui Dumnezeu ca sursă a adevărului ei. Pe scurt, Biserica veche se înţelegea pe sine drept martoră/slujitoare *a* Adevărului — şi doar aşa ca „stâlp şi temelie" a lui —, nu drept normă sau autoritate/putere *asupra* Adevărului.

Dezacordul de principiu între poziţia reformatorilor şi cea a Bisericii vechi, menţinută de Biserica Ortodoxă, a putut fi observat încă foarte devreme, cu prilejul corespondenţei purtate între 1573–1584 de teologi luterani din Tübingen cu patriarhul ecumenic Ieremia II, când acesta din urmă le-a atras primilor atenţia că Scriptura trebuie primită împreună cu Tradiţia Bisericii şi că aceasta nu trebuie schimbată prin tot felul de raţionalizări. „Teologii răsăriteni au sesizat faptul că propunerea luterană va pune viitorul Bisericii şi moştenirea ei în mâinile creştinilor individuali, care vor accepta sau respinge cutare sau cutare parte a ei în măsura în care se ridică la standardul propriei lor interpretări a pasajelor presupuse clare ale Bibliei. Ceea ce va elimina evident limitele ecleziale stabilite de Biserică luată ca întreg. Teologii răsăriteni erau neliniştiţi şi de politica luterană de a trata atât Scripturile, cât şi tradiţia în primul rând ca norme epistemice." „E uşor să respingem referirea patriarhului la mulţimea de raţionalizări ca antiintelectualism, ca expresie a unui tradiţionalism care refuză să faţă facă deschis chestiunilor legate de adevăr şi evidenţă, ca semn de slăbiciune epistemologică atunci când e vorba de fundamentele credinţei." (Şi, într-adevăr, atât romano-catolicii, cât şi protestanţii au acuzat secole de-a rândul Ortodoxia „schismatică" de căderea nu doar în stăpânirea statului, ci şi în ritualism, lipsă de creativitate intelectuală şi imobilism teologic, pentru a justifica apologetic superioritatea culturală a creştinismului occidental.) „Dar ea poate fi luată şi ca un semn că moştenirea canonică a Bisericii nu trebuie văzută ca oferire a unei epistemologii religioase"[143].

Criza tradiţiei canonice creştine şi criza epistemologică în cultura occidentală

Optimismul epistemico-exegetic al reformatorilor a eşuat însă repede, protestantismul divizându-se rapid în şcoli teologice şi Biserici rivale, fiecare cu propria ei mărturisire de credinţă şi teologie distincte: luteranismul, calvinismul, anglicanismul şi anabaptismul devenind cele patru versiuni de reformă de tip protestant a Bisericii occidentale. Reforma a agravat „profundele consecinţe ale păcatelor canonice pe care creştinii le comiseseră în diviziunea iniţială între Răsărit şi Apus, şi apoi în diviziunile din interiorul Occi-

[143] *Ibid.*, p. 160–161.

dentului, şi care au constat în transformarea canoanelor credinţei din mijloace ale harului eficiente spiritual, în norme dubioase ale adevărului"[144]. Teza pe care William J. Abraham o dezvoltă apoi în cea mai mare parte a monografiei sale e aceea că Reforma protestantă a generat prin ricoşeu o „masivă criză epistemologică în întreaga cultură occidentală". Epistemizată, criza canonică a devenit, dintr-o dezbatere „regională" pe teme canonice, o amplă discuţie „universală" pe tema criteriului ultim al adevărului.

Cel care a sesizat implicaţiile de profunzime ale crizei epistemico-canonice a creştinismului occidental a fost René Descartes (1596–1650): „Într-o serie de mişcări strălucite — scrie Abraham — Descartes şi-a propus să rezolve impasul dezvoltat de Reformă construind un mod cu totul nou de a reconstitui fundamentele cunoaşterii. Această soluţie a fost preluată de John Locke (1632–1704), extinsă la domeniul teologiei, transpusă într-o nouă cheie şi apoi făcută accesibilă culturii ca întreg." În acest sens, „iluminismul" creat de Descartes şi Locke — care s-au vrut a fi intelectuali creştini oneşti ai epocii lor — „a fost în parte o creaţie creştină. Iluminismul n-a fost doar o revoltă seculară împotriva autorităţii Bisericii, a tradiţiei sau Scripturii; a fost o mişcare creată de intelectuali creştini pentru a rezolva profundele probleme canonice pe care le-au creat fără voie creştinii înşişi. A fost în parte o erezie creştină"[145]. Se poate astfel arăta că între programul epistemologic al lui Descartes şi programul canonic al reformatorilor există „o remarcabilă simetrie"[146], ultimul apărând ca şi cum ar fi o „transformare" a celui dintâi sau acesta din urmă o „prefigurare" a ultimului. „La rădăcina ambelor stă o pretenţie de a avea acces la lumina lui Dumnezeu: într-un caz la lumina Duhului Sfânt, în celălalt la lumina naturală a lui Dumnezeu care străluceşte în raţiunea umană; în orice caz, lumina raţiunii la Descartes pare să reprezinte secularizarea sau demitologizarea mărturiei interioare a Duhului Sfânt"[147].

O acuitate deosebită au avut-o disputele canonice în anglicanism care, încercând să fie o „via media" între romano-catolicism şi protestantism, a optat pentru o soluţie „comprehensivă" care reflecta compoziţia lui mixă: aripa lui calvinistă („Biserica de jos") accentua „sola Scriptura", aripa anglo-catolică („Biserica de sus") menţinea tradiţia veche şi episcopatul istoric, iar mişcare „latidunarienilor" („Biserica largă") accentua raţiunea şi credibilitatea; ulterior metodiştii vor adăuga la acestea şi necesitatea experienţei. Combinaţia între elemente canonice — Scriptură şi tradiţie — şi categorii epistemice —

---

[144] *Ibid.*, p. 165–166.
[145] *Ibid.*, p. 165.
[146] *Ibid.*, schema de la p. 178–179.
[147] *Ibid.*, p. 180.

raţiune şi experienţă —, redusă la binomul Scriptură–raţiune, era însă instabilă. Inabilitatea anglicanilor de a soluţiona disputele canonice şi pluralismul doctrinar care-i diviza l-au făcut pe John Locke să caute să vindece criza canonică printr-un apel la epistemologie, raţiune (şi la „raţionalitatea creştinismului", titlul faimoasei lucrări a lui Locke din 1695), dar de data asta era vorba, spre deosebire de Descartes, de o noţiune empiristă de raţiune văzută drept experienţă sensibilă unită cu facultatea de judecată şi cea de demonstraţie ale minţii. Şi astfel, „o Reformă care începuse cu un fundaţionalism canonic, care insista pe faptul că numai Scriptura putea fi folosită în teologie, s-a deplasat printr-o *via media* instabilă, care apela la Scriptură, tradiţie şi raţiune, spre un fundaţionalism epistemic, care insista că raţiunea, şi numai raţiunea, era singura întemeiere legitimă a credinţei teologice"[148]. Deplasarea de pe „canon" pe „criteriu" era acum completă; „conţinutul însuşi al tradiţiei creştine a fost turnat în categorii determinate logic de exigenţele unei teorii epistemice"[149]. Creştinismul va fi astfel subordonat fie unei teologii naturale strict raţionale (ca la deişti), fie moralei (ca la Kant), fie experienţei religioase (ca la Schleiermacher şi în protestantismul liberal), şi a fost redus în cele din urmă la acestea. Rezultatul a fost amputarea creştinismului Bisericii de tot ceea ce nu putea fi justificat fie plecând de la raţiune, fie de la experienţa religioasă individuală şi crearea de versiuni radical revizuite ale credinţei canonice a Bisericii de către profesorii de teologie din universităţi. Bisericile protestante riscau să devină captive profesorilor de teologie şi autorităţii lor intelectuale.

Istoria protestantismului este plină de proteste îndreptate în esenţă împotriva „păcatului" canonic originar al „epistemizării" moştenirii canonice a Bisericii: „Pietismul, metodismul, iniţial şi penticostalismul reprezintă o lume subterană de protest care a căutat să revină la o viziune soteriologică a Scripturilor. Nesatisfăcuţi cu o abordare pur cognitivă a credinţei creştine, locuitorii ei au cercetat Scripturile pentru mântuire şi o vreme au avut parte de un succes remarcabil ca agenţi de evanghelizare. Începând ca mişcări de pietate ivite drept căutări ale vieţii Duhului, ele au devenit însă repede instituţii ecleziale constituite de diverse componente ale moştenirii canonice a Bisericii. Au instituit sacramente, crezuri, forme de supraveghere şi autoritate şi propriul lor echivalent de drept canonic. Invariabil s-au mişcat în direcţia unei concepţii protestante complete despre Scriptură şi categoriile ei epistemice, chiar dacă adesea aceasta încălca incomod practicile şi intenţia lor iniţială. Pe măsură ce s-au maturizat, odată cu anii, au fost atrase spre adoptarea

148 *Ibid.*, p. 216; cf. p. 215–239.
149 *Ibid.*, p. 242.

strategiilor epistemologice dominante ale fraților lor mai mari din familia creștină. Drept urmare, ele au devenit, ironic, strămoașe ale protestantismului liberal, sucombând constant în fața ispitelor acestuia"[150].

Au existat și alte forme de protest care au luat forma respingerii „ortodoxiei epistemice" dominante în numele unor „epistemologii alternative", iar Abraham analizează în capitole speciale două tentative din secolul XIX și trei din secolul XX: încercarea teologilor de la Princeton de a prezenta teismul creștin și protestantismul calvinist ca implicate de filozofia „simțului comun" a lui Thomas Reid; originala epistemologie antiliberală a conștiinței, a sentimentului și judecății cuplată cu revenirea la tradiție, la Biserică, inclusiv la infailibilitatea papală ca depășire a îndoielii și asigurare a revelației divine și existenței lui Dumnezeu, dezvoltată de Newman; contradicțiile „teologiei dialectice" a lui Karl Barth ca depășire a liberalismului teologic și eliberare a protestantismului de filozofie fie prin revenirea la pozitivitatea Revelației biblice, protestul ei grandios rămânând însă captiv unei viziuni de tip epistemic a Revelației și doctrinelor protestante, teologia barthiană fiind în esență un amplu demers cognitiv, iar barthienii (ca S. Ogden) nereușind să depășească fascinația modelului științific de cunoaștere; nici chiar revizionismul radical al moștenirii canonice, reprezentat de teologiile feministe (R. Ruther, Schüssler-Fiorenza), deși interesat în recuperarea valorii lui soteriologice și în crearea unui nou tip de canon (practici, texte etc.) nu evită capcana epistemizării, de data asta sub forma adoptării teoriilor postmoderne despre discurs și adevăr.

Inventarierea consecințelor nefaste ale crizelor produse în tradiția creștină occidentală ca urmare a confuziei dintre canon și criteriu, dintre soteriologie și epistemologie, a adoptării de epistemologii contrare tradiției canonice, ba chiar ca substitut al acesteia, nu trebuie să ne determine să căutăm soluții facile. „Soluția acestor dificultăți nu este abandonarea epistemologiei teologiei, ci o clarificare cu privire la conținutul și natura moștenirii canonice a Bisericii și, deopotrivă, o clarificare cu privire la natura și limitele epistemologiei în economia credinței." Cuvântul de ordine privitor la ambițiile unei „epistemologii a teologiei" este prudența: „Se poate să trebuiască să ne mulțumim cu propuneri epistemice care luminează suprafețe cruciale ale teologiei creștine mai degrabă decât să oferim o singură teorie care să acopere tot teritoriul. Poate fi chiar cazul ca cel mai bun drum înainte în epistemologia teologiei să fie acela de a fi agnostici din punct de vedere epistemic, precauți cu privire la succesele oricărei teorii epistemologice radicale aplicabile teologiei. Ca în multe alte zone ale vieții, se poate ca și în teologie să știm mult

[150] *Ibid.*, p. 474–475.

mai multe lucruri decât putem fie explica, fie arăta că ştim"[151]. Câteva lucruri sunt clare:

— „repararea moştenirii canonice a Bisericii sau salvarea ei de la o disfuncţie cronică nu se va realiza prin descoperirea unei noi epistemologii. Ea va fi produsă de o înnoire şi recuperare răbdătoare inspirate Duhul Sfânt";

— „explorarea cu atenţie a propunerilor, intenţiilor şi sugestiilor epistemice încorporate în moştenirea canonică";

— „reconsiderarea în lumina noilor cercetări atât a epistemologiei credinţei religioase în specificitatea ei (importanţa percepţiei, a convertirii şi transformării interioare în cunoaşterea lui Dumnezeu), cât şi a problemelor epistemologice legate de pertinenţa teoretică a pretenţiilor teismului creştin şi de învăţăturile creştine specifice plecând de la discuţiile în curs privitoare la raţionalitate, adevăr, cunoaştere, evidenţă etc.";

— „un studiu atent al învăţătorilor canonici ai Bisericii poate aduce la lumină material neglijat în discuţiile curente ale epistemologiei teologiei. Opera lui Grigorie Palama despre limitele întregii opere epistemologice în articularea cunoaşterii lui Dumnezeu merită examinarea cea mai atentă"[152].

Sensul originar şi sensurile derivate ale noţiunii de kanōn *în Biserica veche*

Dacă problema Occidentului creştin a fost aceea a „epistemizării" elementelor canonice ale Bisericii vechi, în schimb problema Răsăritului creştin a fost aceea a „juridizării" lor. Faptul este evident în evoluţia noţiunii de „canon" în primele patru secole, fenomen extrem de revelator care şi-a găsit recent o amplă şi exhaustivă analiză. Ea a fost realizată de Heinz Ohme (n. 1950, actualmente profesor de istoria creştinismului răsăritean la Facultatea de teologie evanghelică-luterană a Universităţii din Berlin) într-o monumentală teză de abilitare susţinută în 1995 la Facultatea de teologie evanghelică din Erlangen şi publicată în 1998[153]. Rezultatele ei au fost sintetizate recent de autor şi într-un important articol dintr-o erudită enciclopedie[154]. Plecând de la aşa-numita „trilogie a normelor" (Hans von Campenhausen) fixată în Biserică în secolul II împotriva ereziilor — norma biblică, norma de credinţă şi norma disciplinară —, termenului *kanōn* i s-au fixat trei zone de semnificaţie: scripturistică, doctrinară şi disciplinară. Cercetarea teologică protestantă s-a concentrat însă pe istoria canonului biblic şi pe evoluţia sim-

---

[151] *Ibid.*, p. 479–480.

[152] *Ibid.*, p. 478.

[153] HEINZ OHME, *Kanōn ekklēsiastikos. Die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriff* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 67), Berlin – New York, 1998.

[154] „Kanon", *Reallexikon für Antike und Christentum* 20 (2000), col. 2–25; cf. şi „Kirchenrecht", *ibid.* (2005), col. 1099–1139.

bolurilor şi mărturisirilor de credinţă ale Bisericii vechi, singurul care s-a aplecat asupra canoanelor fiind filologul şi istoricul antic şi al dreptului care a fost Eduard Schwartz (1858–1940). Toţi savanţii considerau că până în jurul anului 300 termenul *kanōn* desemna o „normă dogmatică" de asigurare a adevărului ortodox împotriva heterodoxiilor (*kanōn pisteos, alētheias*), începând cu secolul IV producându-se o deplasare de sens, iar „canonul" devenind predominant disciplinar (*kanōn ekklēsiastikos, tēs ekklēsias*), sinoadele făcând o separaţie strictă între *horos*-ul dogmatic imuabil şi *kanōn*-ul bisericesc elastic, între dogmă şi disciplină, între învăţătură şi viaţă.

Lectura atentă a surselor întreprinsă de profesorul Ohme arată însă cu totul altceva: toţi episcopii şi toate sinoadele preconstantiniene, dar şi cele de la Gangra, Laodiceea, Sardica, cele africane sau spaniole, precum şi cele ecumenice de la Niceea (325) sau Chalcedon (451) nu-şi numesc niciodată hotărârile *kanōnes* (sau *regulae*), ci *horoi*. Astfel Sinodul de la Niceea promulgă un *ekthēsis pisteos* („decret de credinţă") sau simplu *pistis* (o „credinţă"), şi 20 de *horoi* („hotărâri"); în textul lor acestea din urmă vorbesc de un *kanōn* sau *kanōn ekklēsiastikos*. Faptul esenţial[155] este că acesta nu este produsul hotărârilor unui sinod anterior — acestea sunt mereu *horoi* —, ci o instanţă preexistentă invocată, nu formulată, de sinod pentru a norma pe baza ei practica bisericească în cazuri de conflict. *Ho kanōn*, „canonul" (identic cu *kanōn ekklēsiastikos*, „canonul bisericesc", sau *kanōn tēs Ekklēsias*, „canonul Bisericii") este totalitatea ordinii normative în Biserică, „suma normativului Bisericii", etalonul suprem pe care-l reprezintă Evanghelia ca ordine de viaţă a Bisericii, poruncile lui Dumnezeu şi prescripţiile apostolilor transmise în tradiţia vie a Bisericii şi care normează şi modelează viaţa Bisericii. E instanţa prealabilă pe care sinoadele doar o invocă şi pe care o apără de devieri şi o confirmă doar (nu o formulează) ca pe „obiceiul cel vechi" al Bisericii. Altfel spus, hotărârile (*horoi*) sinoadelor erau la origine doar fixări contextuale, răspunzând unor probleme concrete, ale „canonului" evanghelic şi apostolic al Bisericii.

Prin extensiune au ajuns să fie numite „canoane" şi înseşi hotărârile (*horoi*) sinoadelor, dar numai ca fixare şi confirmare cu un prilej anume a „Canonului Bisericii" apostolice. Pentru prima dată *horoi*-i sinodali au fost numiţi *kanones* în sens derivat la Sinodul de la Antiohia din 330[156] (can. 19), unde

[155] Cf. *Kanōn ekklēsiastikos*, 1998, p. 575–578 şi „Kanon", 2000, col. 20–21.

[156] Confundat cu sinodul semiarian mai cunoscut de la Antiohia din 341 (aşa-numitul Sinod al „târnosirii" catedralei din metropola de pe Orontes), Sinodul din 330 a dat Antiohiei un nou episcop în locul Sfântului Eustatie (324–327) depus în 326 pentru intransigenţa sa împotriva arienilor, şi a promulgat 25 de canoane care au pus bazele sistemului mitropolitan în noua Biserică imperială constantiniană.

hotărârile de la Niceea sunt desemnate întâia oară drept *kanōnes*, cu precizarea importantă că e vorba de *kanōnes horisthentes* sau *horismenoi*, adică de „canoane" în sens de „hotărâri". Tot la Antiohia, după cum a arătat E. Schwartz[157], a luat naştere în jurul anului 368, sub episcopul „homoian" Euzoios (361–376), primul *corpus canonum*, cea mai veche colecţie de canoane din Răsărit (iniţial regională) care grupa hotărârile canonice ale sinoadelor de la Ancyra, Neocezareea, Gangra, Antiohia şi Laodiceea; în 380, episcopul nicean al Antiohiei, Sfântul Meletie (360–381) a prefaţat-o cu hotărârile canonice şi Crezul de la Niceea, după 381 adăugându-i-se hotărârile canonice de la Constantinopol (381), corpusul oficializat acum în Răsărit reunind astfel 168 de canoane[158]. Deplasarea de sens decisivă a venit tot din Biserica Antiohiei, unde în jurul anului 380 existau nu mai puţin de patru episcopi şi patru comunităţi rivale: Dorotei arian, Meletie şi Paulin ortodocşi niceeni, dar în schismă, şi Vital apolinarist. În acest context de criză de autoritate şi legitimitate, comunitatea ariană a încercat să se impună, manipulând şi interpolând texte apostolice şi postapostolice din primele secole. Acum, în jurul anului 380, şi aici, în Antiohia, un atelier literar semiarian redactează versiunea amplificată şi interpolată, lungă, a corpusului *Epistolelor* Sfântului Ignatie Teoforul (compus din cele şapte epistole originale interpolate şi alte şase confecţionate acum), precum şi masiva compilaţie liturgico-disciplinară[159] în opt cărţi publicată sub numele *Constituţiile Apostolice prin Clement* ca fiind produsul Sinodului Apostolic din Ierusalim. Cartea a VIII-a (cap. XLVII) se încheie cu textul compilaţiei, faimoaselor ulterior, 85 de „canoane apostolice"[160] (textual *diataxeis* apostolice *peri kanōnōn*) privitoare mai ales la

[157] E. SCHWARTZ, *Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche*, Berlin, 1936.

[158] El este atestat de traducerea latină de către Dionisie Exiguus (colecţia *Dionysiana* în 165 de canoane) şi de traducerea siriacă din jurul anului 5000 (*BM syr Add 4528*), care adaugă şi canoanele de la Chalcedon (451), colecţia numărând 193 de canoane.

[159] *Constituţiile Apostolice* fac parte din genul literar pseudo-epigraf al aşa-numitelor „constituţii (statute) bisericeşti" (*Kirchenordungen*) atribuite fictiv apostolilor, gen pe care-l rezumă şi din care fac parte *Didahia*, *Didascalia* şi *Tradiţia* apostolilor. Fapt semnificativ, deşi acestea grupează reguli detaliate ale vieţii, cultului şi disciplinei creştine vechi, termenul *kanōn* nu apare niciodată în ele — ceea ce sugerează că, spre deosebire de „constituţii", „canoanele" nu desfăşoară în detaliu regulile vieţii creştine şi organizarea Bisericii, ci urmăresc doar confirmarea, apărarea şi delimitarea de abuzuri şi falsificări a acestor reguli presupuse.

[160] Receptate în secolul VI în colecţia canonică (*Synagogē*) a lui Ioan Scolasticul, cele 85 de „canoane apostolice" vor fi ratificate ca „sigure şi valide" (spre deosebire de „constituţii" „falsificate" de eretici) de canonul 2 al Sinodului Trullan (691) care le pune pe locul întâi *înainte* de canoanele de la Niceea. Primele 50 au fost traduse în latină de Dionisie Exiguus în prima sa colecţie canonică (nu şi în a doua) şi au circulat astfel şi în Occident, deşi „Decretul gelasian" le-a declarat „apocrife".

disciplina clerului. Aici *kanōn* apare deja ca termen tehnic pentru hotărârile sinodale ca norme formale (scurte, „epitomizate") de drept bisericesc deduse direct din „constituțiile" apostolice și identice ca autoritate cu prescripțiile apostolilor. Dispare distincția esențială între norma evanghelică și cea apostolică („norma normans") și hotărârile bisericești de menținere și confirmare a acesteia („norma normata"). Are loc totodată asimilarea formală a „canoanelor" bisericești cu așa-numitele *regulae* ale jurisprudenței romane (Antiohia care, sub Constanțiu, 337–361, a fost reședință imperială, se afla în vecinătatea înfloritoarei școli latino-eline de drept de la Berytus) și implicit juridizarea lor, favorizată de adaptarea structurilor ecleziale pe sistemul administrației romane provinciale, încurajată de noua Biserică de stat imperială constantiniană; tot așa cum noțiunea de „dogmă" s-a intelectualizat pliindu-se pe modelul cultural oferit de școlile filozofice ale vremii. Biserica devine tot mai mult administrație și birocrație, iar învățătura ei o doctrină tot mai abstractă și polemică, câștigurile în eficiență și claritate făcându-se cu prețul estompării inspirației harismatice și a sensurilor evanghelice și apostolice originare ale noțiunilor fundamentale ale creștinismului.

Nu este deloc întâmplător, de pildă, că în primele patru secole Biserica nu utilizează noțiunea profană de „drept" (*jus*), nici nu vorbește despre un „drept bisericesc" (*jus ecclesiasticum*), în locul cărora o folosește însă pe cea marginală în jurisprudența romană de *kanōn*. Împotriva opoziției ireconciliabile între „harismă" și „drept" (postulate de Rudolf Sohm și Adolf von Harnack), Biserica veche a avut și ea un drept, chiar dacă unul paradoxal „harismatic", bazat pe Evanghelie. În locul Torei mozaice, Iisus Hristos Însuși pusese drept principiu de acțiune și normă fundamentală Împărăția lui Dumnezeu, iar Apostolul Pavel o concentrase în Evanghelia despre Iisus Hristos Domnul răstignit și înviat pentru înnoirea întregii creații. „Evanghelia" și „creația nouă" sunt astfel normele ultime ale creștinilor, și în acest context și termenul *kanōn* în Noul Testament e folosit de patru ori de Pavel în Epistolele sale: de trei ori în *2 Corinteni* 10, 13–16, „canonul" dat de Dumnezeul lui Pavel în chemarea sa ca apostol fiind aici o normă întemeiată în alegerea lui Dumnezeu și vrea să arate corintenilor că Evanghelia liberă de Lege are o anterioritate pretemporală, și o dată în *Galateni* 6, 16, unde, apărându-și Evanghelia de falsificarea ei iudaizantă, apostolul precizează că pentru creștini norma distinctivă nu este nici circumcizia, nici necircumcizia, ci „creația nouă (*nea ktisis*)" restaurată eshatologic în Hristos dincolo de orice polarizări sexuale, sociale, naționale, culturale și religioase. Tot Apostolului Pavel Biserica îi datorează în așa-numitele Epistole pastorale, scrise la sfârșitul activității sale misionare în perspectiva morții martirice iminente, și cele mai vechi reglementări cu privire la organizarea Bisericii (statute, „Kirchen-

ordnungen") în absenţa apostolilor, şi ele vor fi punctul de plecare pentru dreptul bisericesc ulterior: Biserica e „casa lui Dumnezeu" ordonată de un episcop hirotonit, înconjurat de prezbiteri, diaconi şi văduve.

Criza secolului II provocată de gnosticisme, marcionism şi montanisme a obligat Biserica să se autodefinească recentrându-se în jurul tradiţiei apostolice autentice şi să fixeze complexul de norme decisive pentru natura ei, legate de baza doctrinară şi profilul ei organizatoric. Comunităţile creştine acceptă prin consens reciproc să stea în adevărul Evangheliei apostolice arătat în Scriptură, în regula de credinţă şi de viaţă şi în Euharistia prezidată de un episcop în succesiune apostolică. Acum se canonizează corpusul de scrieri normative al Scripturii creştine a Vechiului şi Noului Testament, se canonizează explicarea autentică a Scripturilor prin regula sau „canonul adevărului" ori al „credinţei" şi se canonizează triada episcop — prezbiteri — diaconi ca structură ierarhică de conducerea a Bisericii apostolice cu rol în transmiterea autentică a credinţei, a harului şi sfinţirii şi în îndrumarea pastorală. În tot acest proces un rol esenţial îl deţine corespondenţa (înregistrată atent de Eusebiu al Cezareii în *Istoria* sa *bisericească*) Bisericilor şi episcopilor — Clement, Ignatie, Dionisie al Corintului şi Dionisie al Alexandriei, Ciprian al Cartaginei, ulterior şi Vasile cel Mare —, scrisori care fixează şi precizează în context elemente importante ale tradiţiei canonice a Bisericii vechi. Pentru soluţionarea controverselor la nivel supracomunitar apar şi sinoadele regionale cu rol de tribunale atât în Răsărit, cât şi în Apus, dar hotărârile lor, inclusiv cele ale Bisericii Romei, sunt supuse receptării de întreaga Biserică (astfel că, de exemplu, în secolul III condamnarea lui Pavel din Samosata la Antiohia a fost receptată, nu însă şi aceea a lui Origen la Alexandria, dascălul alexandrin continuând să fie primit ca autoritate în Bisericile din Palestina, Arabia, Fenicia, Ahaia). Apare şi efortul de a fixa în scris în mod pozitiv canonul bisericesc al normelor tradiţionale ale vieţii Bisericii în tradiţia Epistolelor pastorale pauline sub forma scrierilor apostolice pseudo-epigrafe gen *Didahia*, *Didascalia* sau *Constituţiile Apostolilor;* acestea se vor bucura de succes la Bisericile orientale fiind colecţionate şi traduse în coptă, arabă, etiopiană şi siriană. În cazuri controversate această tradiţie apostolică sau „canon bisericesc" era reconfirmată sau apărată de sinoade prin hotărârile (*horoi*) lor; prin atracţie, aceste decizii bisericeşti vor deveni ele însele „canoane" în sens derivat. Epitomizate, aceste hotărâri sinodale au fost adunate apoi în colecţii, iniţial provinciale — cum sunt cele 81 de canoane de la Elvira cu hotărârile sinoadelor din provincia spaniolă Baetica, cele 60 de canoane de la Laodiceea cu hotărârile sinoadelor din provincia asiatică Frigia sau corpusul celor 138 de canoane de la Cartagina cu hotărârile sinoadelor din provincia Africa —, apoi regionale, cum a fost corpusul canoanelor răsăritene

întocmai la Antiohia începând cu anul 360; completat, acest corpus antiohian reprezintă nucleul corpusului canonic normativ al Bisericii Ortodoxe până astăzi.

Două versiuni de formalizare juridică medievală a tradiției canonice a Bisericii vechi

Decisiv pentru constituirea dreptului canonic bisericesc în sens juridic a fost, atât pentru Răsăritul, cât şi pentru Apusul creştin[161], secolul VI, secolul marii codificări a dreptului roman întreprinse de Iustinian prin publicarea, în 534, a celebrului *Corpus juris civilis*. Dobrogeanul Dionisie Exiguus († cca 550), care a activat la Roma, devine părintele dreptului canonic occidental prin traducerea latină a corpusului canoanelor greceşti într-o colecţie cronologică de 430 de canoane. Aceasta e alcătuită din primele 50 de canoane apostolice şi cele 165 de canoane ale corpusului răsăritean (Niceea, Ancyra, Neocezareea, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Constantinopol I), la care se adaugă cele 21 de canoane de la Sardica şi cele 138 de canoane ale corpusului african de la Cartagina. Acestei colecţii de canoane Dionisie cel Mic le-a adăugat o selecţie de 38 de epistole decretale pe teme disciplinare ale papilor Romei din intervalul 384–498 (de la Siricius până la Anastasie II), stabilind astfel pentru posteritate dualitatea dreptului canonic occidental, bazat pe canoane sinodale şi decretale papale. (În 774, papa Adrian I i-a dat lui Carol cel Mare o versiune a colecţiei dionisiene lărgită cu alte 15 decretale papale, pe care în 802 împăratul o va impune tuturor episcopilor din Imperiul Romano-Franc.)

În Răsărit, Ioan Scolasticul — născut în 503, avocat şi preot din Antiohia, venit în 548 la Constantinopol şi urcat pe scaunul de patriarh ecumenic din 565 până în 577 — compune o altă colecţie de canoane grupate însă tematic: aşa-numita *Adunare* (*Synagogē*) *de canoane bisericeşti* care sistematiza sub 50 de titluri cele 85 de canoane apostolice, canoanele Sinoadelor Ecumenice şi locale, la care a adăugat 68 de canoane extrase din *Epistolele 199* şi *217* ale Sfântului Vasile cel Mare către Amfilohie şi 87 de extrase din „novelele” lui Iustinian. Diferenţa de concepţie între dreptul canonic răsăritean şi cel latin este evidentă încă de acum: dacă dreptul canonic occidental e întemeiat pe hotărâri ale sinoadelor şi ale papilor, cel răsăritean se bazează pe hotărâri ale Sinoadelor, ale Sfinţilor Părinţi şi ale împăraţilor. În jurul anului 580 un canonist din Constantinopol a rearanjat *Synagoga* canonică în 50 de titluri a

[161] Studiul comparativ cel mai bun e cel al canonistului CLARENCE GALLAGHER SJ (n. 1931): *Church Law and Church Order in Rome and Byzantium. A Comparative Study* (Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs 8), Ashgate Publishing Company, Burlington (Vt.), 2002.

lui Ioan Scolasticul într-o nouă colecţie: o *Syntagmă* a canoanelor în 14 titluri alcătuită din trei părţi: cele 14 titluri cu numerele canoanelor, textul în ordine cronologică al canoanelor Apostolilor, Sinoadelor şi provenite de la doisprezece Sfinţi Părinţi, precum şi o selecţie de legi civile. În jurul anului 630 un alt jurist, Enantiofan din Constantinopol, a transformat colecţia în 14 titluri completată prin adăugarea canoanelor africane de la Cartagina şi de la Constantinopol (394), *combinând* legile civile cu canoanele, rezultatul fiind primul *Nomokanon* bizantin în 14 titluri. Transformarea era evidentă: legile imperiale intrau în această sistematizare pe picior de egalitate cu canoanele Sinoadelor şi Părinţilor, între ele producându-se o atracţie şi asimilare reciprocă, „pseudomorfoză" tipică pentru lumea teocratică bizantină (şi postbizantină), între lege şi canon — legea imperială devine şi canon eclezial, iar canonul eclezial devine şi lege imperială. O nouă ediţie a *Nomocanonului în 14 titluri* (atribuită patriarhului Fotie) e publicată în 882; ea adaugă canoanele Sinoadelor Trullan[162], Niceea II, Constantinopol 861 şi 879–880 şi va rămâne oficială în Imperiul şi Biserica bizantină până în secolul XIV.

Cu câteva decenii înainte, între 847–852, în Franţa e editată o nouă colecţie canonico-decretaliană, care adăuga la vechea colecţie dionisiană-hadriană primele 50 de canoane apostolice şi alte decretale papale autentice până în secolul IX, dar şi o serie de piese pseudo-epigrafe confecţionate anume pentru a exalta autoritatea monarhică a papei în faţa mitropoliţilor şi împăraţilor: aşa-numitul *Edict* al lui Constantin cel Mare cu faimoasa „donaţie constantiniană" şi un număr de 60 de decretale apocrife, atribuite papilor din primele trei secole (de la Clement Romanul la Miltiade, † 313). Aşa se face că la sfârşitul primului mileniu creştin Răsăritul şi Apusul creştinătăţii aveau acelaşi Crez, aceeaşi credinţă, aceleaşi Taine şi aceeaşi structură ecleziologică, dar acestea funcţionau în două regimuri canonico-politice clar divergente. Ele s-au ciocnit în secolul IX prin patriarhul Fotie şi papa Nicolae, s-au împăcat temporar în 880 pentru a-şi despărţi apoi căile într-un mod durabil în 1054, prin cardinalul Humbert şi patriarhul Mihail Kerullarios, şi mai ales în 1204 după cruciada a patra.

În timp ce Apusul romano-catolic a dezvoltat toate implicaţiile unui regim papal tot mai monarhic, Răsăritul ortodox a rămas fidel regimului nomocanonic sinodal-imperial de tip constantinian. Acest regim s-a transmis şi statelor ortodoxe din Balcani şi din Rusia, prin compilaţia canonică slavonă alcătuită, în jurul anului 1220 la mănăstirea athonită Hilandari, de sfântul

[162] Canonul 2 Sinodul Trullan (691) — confirmat de canonul 1 Niceea II — dă lista oficială a canoanelor apostolice, sinodale şi patristice normative pentru Biserica Ortodoxă a Răsăritului.

Sava Nemania; intitulată *Kormceaia kniga* („Carte cârmă"), ea cuprindea rezumatul canoanelor sinodale şi patristice cu comentarii realizat de bizantinul Alexie Aristen, împreună cu o colecţie de extrase din legile imperiale şi o selecţie de hotărâri episcopale şi răspunsuri canonice. *Kormceaia* a fost folosită atât de sârbi, cât şi de bulgari, de la care a trecut la ruşi, sinodul de la Vladimir din 1274 declarând-o obligatorie pentru Biserica Ortodoxă din Rusia[163]. În 1335 apare ultima compilaţie nomocanonică bizantină, cea mai răspândită, realizată de ieromonahul Matei Vlastares şi cunoscută sub numele de *Syntagma* alfabetică, întrucât e divizată în 28 de titluri ordonate alfabetic. După căderea Constantinopolului sub turci în 1453, cea mai populară colecţie a fost voluminosul *Nomocanon* în 541 de capitole alcătuit în 1561 de Manuil Malaxos (el a servit drept bază şi *Pravilei Mari* româneşti de la Târgovişte din 1652). Un alt voluminos nomocanon în 1624 de capitole a fost realizat de monahul Iacob din Ioannina pe vremea patriarhului ecumenic Partenie II (1644–1648) şi a fost pus în circulaţie cu titlul *Toiagul* (*Vaktiria*) *arhiereilor*. Toate aceste colecţii nu redau însă textul original al canoanelor, modificat, parafrazat şi comentat adeseori eronat.

Pidalionul *şi juridizarea tradiţiei canonice în Ortodoxia modernă*

Cei care au resimţit acut necesitatea unei purificări a surselor canonice ale Ortodoxiei au fost eruditii monahi athoniţi „colivari", în a doua jumătate a secolului XVIII, Teoclit şi Neofit Kavsokaliviţii, care au elaborat fiecare câte un savant nomocanon, ambele rămase însă inedite. După ce în 1761–1762 arhimandritul Spiridon Milias publicase la Veneţia, în două tomuri masive, prima şi unica ediţie ortodoxă a canoanelor şi hotărârilor dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice şi locale ortodoxe până în 1648, tot la Veneţia, în 1787, învăţatul ieromonah Agapie Leonardos din Dimitsani a editat o *Culegere* (*Syllogē*) *a tuturor sfintelor şi dumnezeieştilor canoane* în ordine cronologică, ediţie defectuoasă însă şi lacunară (textul multor canoane e prescurtat, alte canoane lipsesc) şi lipsită de comentarii, deşi are un indice foarte amănunţit. Între 1798–1800, se tipăreşte, de data asta la Constantinopol, cu cheltuiala şi aprobarea patriarhului Neofit VII, un *Kanonikon* realizat de monahul Hristofor din Arta şi care cuprinde toate canoanele Apostolilor, Sinoadelor

[163] În versiunea tipărită la Moscova în 1650 şi 1653, *Kormceaia kniga* cuprinde o serie de adaosuri: un prolog cu două scrieri polemice împotriva latinilor, un istoric al schismei, al încreştinării ruşilor şi al Bisericii ruse şi un istoric al Sinoadelor Ecumenice şi locale; după care urmează partea canonică a *Nomocanonului* lui Fotie, urmat de sinopsa comentată a lui Aristen, de o serie de legi imperiale cu conţinut bisericesc, de „Tomosul unirii" din 920 şi de o serie de răspunsuri canonice; epilogul fiind alcătuit de o versiune a „Donaţiei lui Constantin" şi de un alt tratat polemic antilatin.

Ecumenice şi locale şi patristice, însoţite de notiţe introductive şi bogate comentarii în note, precum şi de un indice tematic.

Tot în 1800, dar la Leipzig, apărea faimosul *Pidalion* sau „Cârmă a navei spirituale a Biserici celei una, sfinte, catholice şi apostolice a ortodocşilor", cea mai amplă colecţie comentată a tuturor canoanelor Bisericii răsăritene. Realizat în 1790–1791 de ieromonahul Agapie Leonardos în colaborare cu monahul Nicodim Aghioritul, *Pidalionul* a cunoscut multe reeditări, devenind neoficial ediţia-standard, într-un unic volum, a întregului corpus canonic comentat al Ortodoxiei[164]. El conţine textul, interpretarea (*hermeneia*) sub formă de parafrază, armonizarea (*symphonia*) şi ample comentarii istorico-canonice sub formă de note subliniare la toate cele 770 de canoane care alcătuiesc corpusul canonic al Bisericii Răsăritene: 85 ale Apostolilor, 190 ale Sinoadelor Ecumenice[165], 321 ale celor zece sinoade locale[166] şi 174 a treisprezece Sfinţi Părinţi (predominant alexandrini şi capadocieni)[167] — toate validate de canonul 2 Trullan (691) şi canonul 1 Niceea II (787). La acestea sunt adăugate epistola canonică a patriarhului Tarasie (1 canon), cele 35 de canoane de spovedanie atribuite Sfântului Ioan Postitorul, cele 37 de canoane ale patriarhului Nichifor Mărturisitorul şi cele 11 răspunsuri canonice ale patriarhului Nicolae III Grămăticul. Extrem de popular în rândul monahilor, *Pidalionul* (tradus în limba română de mitropolitul Veniamin Costache şi publicat la Neamţ în 1844) s-a bucurat şi continuă să se bucure de un imens prestigiu, susţinut de imaginea alegorică sub a cărei egidă şi titlu fusese publicat şi care era explicată astfel: Biserica e o navă spirituală, care are drept chilă credinţa ortodoxă în Sfânta Treime, drept scânduri dogmele şi tradiţiile,

[164] *Pidalionul* grec a fost reeditat în 1841, 1864, 1886, 1908, 1957, 1970, 1976, 1987, 1993, deşi din punct de vedere ştiinţific el este depăşit de aşa-numita *Syntagmă* publicată la Atena între 1852–1859 de G. A. Rallis, preşedintele Curţii de Casaţie, şi M. Potlis, profesor la Universitatea din Atena în 6 volume: I. Nomocanonul lui Fotie; II. Canoanele Apostolilor şi ale Sinoadelor Ecumenice; III. Canoanele Sinoadelor locale; IV. Canoanele Sfinţilor Părinţi — toate acestea împreună cu comentariile canoniştilor bizantini din secolele XI–XII Aristen, Zonara şi Valsamon; V. Legi imperiale bizantine şi decizii patriarhale constantinopolitane din 911 până în 1835; catalogul Scaunelor patriarhale, mitropolitane şi episcopale; VI. Syntagma alfabetică a lui Vlastares.

[165] Niceea, 325: 20; Constantinopol, 381: 8; Efes, 431: 9; Chalcedon, 451: 28; Trullan, 691: 102; Niceea, 787: 22.

[166] Ancyra, 314: 25; Neocezareea, 319: 15; Gangra, 340: 21; Antiohia, 341 (de fapt 330): 25; Sardica, 343: 21; Laodiceea, 380: 60; Constantinopol, 394: 1; Cartagina, 419: 133; Constantinopol, 861: 17 şi Constantinopol, 879–880: 3.

[167] Dionisie al Alexandriei: 11; Petru al Alexandriei: 15; Grigorie al Neocezareii: 11; Atanasie al Alexandriei: 3; Vasile al Cezareii: 92; Grigorie al Nyssei: 8; Grigorie Teologul: 1; Amfilohie al Iconiului: 1; Timotei al Alexandriei: 18; Teofil al Alexandriei: 14; Chiril al Alexandriei: 5; Ghenadie al Constantinopolului: 1 şi Ciprian al Cartaginei: 1.

drept catarg crucea, drept pânze nădejdea şi iubirea, drept mateloţi apostolii şi urmaşii lor, episcopii, iar drept pasageri pe toţi creştinii ortodocşi; această navă pluteşte pe marea acestei vieţi, pânzele ei fiind umflate atât de zefirul harului Duhului Sfânt, cât şi de furtunile încercărilor şi ispitelor prin care trece, dar prin care străbate nevătămată întrucât Cârmaciul navei Bisericii este Hristos, iar „cârma" navei pe care o ţine El e însăşi „cartea sfintelor canoane". Explicaţia este elocventă pentru pseudomorfoza survenită în timp şi care poate fi calificată drept „juridizare" a tradiţiei canonice a Bisericii: Hristos nu mai ţine în mână Evanghelia, nici Biblia, ci *Pidalionul!* Viziunea care se degajă este surprinzător de similară cu cea a rabinilor despre relaţia dintre Tora şi Talmud: „Această carte e Scriptură după Scriptură, alt Nou Testament după Vechiul şi Noul Testament"[168]! *Pidalionul* ar avea nici mai mult, nici mai puţin decât rolul unui al Treilea Testament, „dumnezeieştile canoane" fiind puse pe acelaşi plan şi echivalate nu doar cu dogmele Bisericii, ci cu înseşi Sfintele Scripturi[169]. Canoanele Bisericii sunt astfel absolutizate, divinizate şi dogmatizate în litera lor ca expresie a unei „legi divine", a unui „drept divin" (*jus divinum*), şi devin imuabile, veritabilă Nouă Tora/Talmud a creştinilor. Că nu e vorba doar de o supralicitare retorică, ci de o primejdioasă scurtcircuitare de planuri prin care canoanelor (şi dogmelor) li se acordă statut de revelaţie divină, o atestă un recent episod în care evlavia nereflectată se apropie riscant de sacrilegiu: printr-o enciclică din 13 martie 1971 mitropolitul grec Chrysostomos al Pireului a dat dispoziţie ca în toate bisericile din eparhia sa „pe sfânta Masă, în dreapta Evangheliei" să fie pus şi „sacrul Pidalion" şi toţi liturghisitorii „să-l sărute după ce sărută mai întâi Evanghelia la începutul şi sfârşitul fiecărei slujbe"!

Criza tradiţiei canonice în teologia ortodoxă contemporană — între legalism şi anarhism

Pidalionul şi canoanele însele sunt însă departe de a se bucura unanim în Ortodoxie de aceeaşi receptare exaltată ca în mediile monahale sau la unii ierarhi; în cea mai mare parte a pastoraţiei obişnuite ele sunt de fapt ignorate şi tratate cu indiferenţă. În ce priveşte statutul canoanelor, între ortodocşi există astfel două concepţii opuse[170]: una „legalistă" şi rigoristă (*akribeia*),

[168] *Pedalion*, ed. III, 1864, reed. Atena, 1982, p. XVI.

[169] Aceeaşi concepţie transpare şi în Răspunsurile date de patriarhii răsăriteni în 1715–1725 anglicanilor „non jurors": canoanele şi dogmele Sinoadelor Ecumenice „trebuie ţinute ca dumnezeieştile Scripturi"; noi, ortodocşii, le „primim ca pe Sfintele Evanghelii"; cf. I. KARMIRIS, *Ta dogmatika kai symbolika mnemeia*... II, p. 888.

[170] Cf. JOHN H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition", *St Vladimir's Theological Quarterly* 27 (1983), p. 151–167, reluat în volumul JOHN H. ERICKSON: *The Challenge*

în care veneraţia faţă de canoanele divinizate şi absolutizate (considerate imuabile) merge până la idolatrie — pentru adepţii acestei concepţii *Pidalionul* canonic şi *Tipicul* liturgic constituie însăşi esenţa Ortodoxiei —; şi alta anarhistă şi condescendentă (*oikonomia*), în care aversiunea faţă de canoane, considerate reguli umane depăşite, cu valoare pur istorică (deci schimbabile), merge până la dispreţ sau chiar indiferenţă. În spatele acestei divergenţe în cea mai mare parte tacite stau două înţelegeri opuse ale Bisericii: legaliştii văd în ea înainte de toate o instituţie de tip juridic cu constituţie, reguli, obligaţii formale imuabile, uitând de scopul şi inima ei harismatică: comuniunea persoanelor cu Dumnezeu; anarhiştii recunosc acest scop şi pleacă de la natura harismatică a Bisericii, dar cred că instituţiile şi normele ei, deşi utile, sunt secundare, istorice şi de aceea adeseori inaplicabile. În ultimă analiză, e vorba de dificultatea de principiu de a articula cele două dimensiuni constitutive, cea verticală şi cea orizontală, ale Bisericii care este atât Mister/Sacrament harismatic al prezenţei lui Dumnezeu în lume, Trup al lui Hristos prin Duh Sfânt, dar şi Popor al lui Dumnezeu, societate umană cu norme şi reguli, prezentă şi activă în spaţiu şi timp, în diversitatea culturilor şi a epocilor istorice.

Accentul unilateral pus pe una sau alta din aceste două dimensiuni ale Bisericii — care prelungesc dubla natură a Persoanei divino-umane unice a Capului ei, Hristos — conduce fie la un „monofizism" ecleziologic, în care dimensiunea divină şi eshatologică absoarbe dimensiunea umană şi istorică, fie la un „nestorianism" ecleziologic, în care dimensiunea umană şi istorică se dezvoltă autonom, independent de dimensiunea ei divină şi eshatologică. Ambele aceste „ispite ale conştiinţei ecleziologice" (V. Lossky) pun în cauză realitatea şi autenticitatea Întrupării divinului şi a Transfigurării umanului realizate simultan în Persoana divino-umană a lui Hristos pentru a se prelungi apoi în întreaga umanitate prin credinţă şi virtuţi, prin Biserică, Trupul Său mistic. Dacă „monofizismul" şi estomparea umanului reprezintă tentaţia Orientului repetitiv, imobil şi teocratic, „nestorianismul" şi hipertrofia umanului constituie ispita Occidentului condamnat la secularizare, inovaţie şi mobilitate fără sfârşit.

Aşa cum arătase şi dominicanul Yves Congar, cele două emisfere, orientală şi occidentală, ale creştinătăţii au înţeles şi aplicat în mod diferit principiul incarnaţional: dacă Răsăritul contemplativ, dogmatic şi apofatic, iconic, liturgic şi monahal, a aplicat o logică a epifaniei (de tip platonic), Apusul activ, pedagogic, moral, social i-a preferat logica eficienţei (de tip aristotelic).

---

of Our Past. Studies in Orthodox Canon Law and Church History, St Vladimir's Seminary Press, 1991, p. 9–21, aici p. 9–10.

De aici au decurs şi două filozofii canonice diferite[171]. Pentru latini adevărul divin (dogma) se converteşte perfect în legea divină pe baza raţionalităţii lor comune şi se întrupează apoi integral în drept (*jus*), potrivit modelului hilemorfist al cauzalităţii eficiente, legea canonică devenind definiţia istorică a legii divine naturale şi pozitive, întrucât între adevărul teologic şi cel juridic e postulată o identitate totală (cum se vede în dogma infailibilităţii şi jurisdicţiei papale); de aceea, Occidentul romano-catolic a încercat mereu să definească valoarea obligatorie a adevărului doctrinar prin concreteţea operativă a normelor unui sistem juridic. Răsăritenii n-au acceptat niciodată posibilitatea traducerii şi a corespondenţei riguroase între dogmă (care ţine de un mister apofatic care se manifestă iconic şi spiritual) şi lege, între adevărul revelat etern şi eshatologic şi ordinea juridică istorică alcătuită aici nu dintr-un sistem juridic propriu-zis, ci dintr-un set de norme pozitive cuprinse în canoane. În Răsărit s-a făcut astfel mereu distincţia între rigoarea (*akribeia*) dogmelor, expresie a unor realităţi divine eterne, şi elasticitatea (*oikonomia*) normelor morale şi canonice impusă de relativitatea şi provizoriul realităţii actuale efemere. Ordinea canonică nu aparţine, ca dogma sau cultul, esenţei intrinseci harismatice şi eshatologice a Bisericii, ci doar dimensiunii ei exterioare vizibile, între care există doar o oglindire reciprocă, o reciprocitate funcţională, nu o corespondenţă strictă. Adevărul canoanelor — care nu alcătuiesc de fapt un sistem juridic, un drept canonic propriu-zis — stă altundeva decât în ele: în dogmă, în cult şi spiritualitate, regula canonică având o funcţie terapeutică şi un rol contextual, fiind ca atare mereu adaptabilă. Natura extrinsecă a autorităţii şi a legii canonice şi concepţia ei pozitivistă şi condescendentă despre norma canonică sunt vizibile, de exemplu, în imposibilitatea unei ipostazieri juridico-dogmatice a autorităţii şi infailibilităţii în Biserică — toate instanţele acestora, fie papă, fie sinoade, fiind în Răsărit valide doar prin recepţia şi consensul întregii Biserici —, precum şi în acceptarea divorţului şi a recăsătoriei, indisolubilitatea căsătoriei fiind dogmatică, nu şi juridică. Realismul şi flexibilitatea umană a Ortodoxiei se conjugă astfel foarte bine cu idealismul şi intransigenţa ei dogmatică şi liturgică. Realizat transcendent, liturgic şi mistic, echilibrul ideal între ceresc şi pământesc nu depinde de întruparea perfectă a cerescului în pământesc. Riscul potenţial al dihotomiei şi al duplicităţii între transcendent şi imanent, inerent acestei viziuni, nu reprezintă însă un deficit de întrupare şi o fugă de realitate[172], ci,

[171] Cf. concisa introducere a profesorului romano-catolic de drept canonic din Fribourg, devenit episcop de Lugano, EUGENIO CORECCO (1931–1995): *The Theology of Canon Law. A Methodological Question*, Pittsburg PA, 1992.

[172] Cum crede Corecco, pentru care doar romano-catolicismul ar fi autentic „incarnaţional", fiind la mijloc între monofizismul ortodox şi nestorianismul protestant. Ceea ce se

pe de o parte, o înțelepciune practică bazată pe luarea în serios a relativități și efemerității oricăror realități istorice, precum şi o rezervă structurală față de orice întrupare excesivă care, fără transfigurarea corelativă, poate cădea în cea mai deplină secularizare. „Epistemizarea" şi „juridizarea" tradiției canonice pot fi interpretate și drept forme de reducere a revelației și a misterului divin al Bisericii la o „știință" teologică și un „drept" canonic — unde teologia și canonul devin din substantive și realități de sine stătătoare simple adjective divine determinând demersuri umane autonome, „colorate" doar sau supraetajate religios.

Dificultățile concepției romano-catolice despre dreptul canonic nu trebuie să ne facă să uităm și aporiile aparent insolubile în care par a se afla discuțiile actuale despre canoane, ordine canonică și drept canonic în teologia și practica Bisericilor Ortodoxe contemporane. Divergențele ireconciliabile privitoare la diptice și diasporă, la modul proclamării autocefaliei și autonomiei, ca și la prerogativele primatului Bisericii Ortodoxe la nivel universal și la ordinea canonică, exprimată de diptice, existente între Constantinopol și Moscova, sunt cauza directă a amânării „sine die" a convocării Sfântului și Marelui Sinod Panortodox, preconizat încă din 1925. Discuțiile în contradictoriu privesc însă nu doar aceste chestiuni nesoluționate, referitoare la ordinea canonică de drept care trebuie să domnească în relațiile interortodoxe; neclară este însăşi viziunea principială privitoare la sensul şi autoritatea canoanelor — sunt ele schimbabile sau nu? — ca şi la statutul dreptului canonic ortodox în genere. Un util încă tur de orizont, întreprins în urmă cu peste un deceniu[173], oferă o imagine instructivă în sensul celor spuse mai sus: cu transformările și provocările majore produse și în lumea ortodoxă ca urmare a primului război mondial și a transformării revoluționare a Rusiei țariste și pravoslavnice în Uniunea Sovietică, cu afirmarea noilor patriarhii și cu șocul modernizării rapide a țărilor ortodoxe încă libere din Balcani, prima jumătate a secolului XX a adus în prim-planul Bisericilor Ortodoxe imperativele aggiornării tradiției și solidarizării interortodoxe prin convocarea cât mai rapidă a unui Sinod Panortodox. Aşa cum au pledat la primul Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă, din 1936 de la Atena, profesorii canoniști Hamilcar Alivisatos (Atena, 1887–1969) și Valerian Şesan (Cernăuți, 1878–1940), pe agenda viitorului Sinod trebuia să stea și o revizuire și sistematizare, respectiv codificare, a canoanelor Bisericii Ortodoxe. Aceasta

poate obiecta principial romano-catolicismului este că nu ia în serios ceea ce Ortodoxia n-a uitat niciodată, și anume că întruparea divinului nu e scop în sine, finalitatea ei fiind nu simpla învestire divină a umanului ca atare, ci transfigurarea/îndumnezeirea lui.

[173] HEINZ OHME, „Zur Diskussion um das kanonisches Recht in der neueren orthodoxen Theologie", *Kerygma und Dogma* 37 (1992), p. 227–255.

întrucât, spre deosebire de dogmele de credință care sunt neschimbabile, canoanele sunt date pentru situații istorice precise și ca atare trebuie să corespundă evoluției vieții exterioare a Bisericilor pe care o reglementează. Tema a fost preluată de prima Conferință Panortodoxă din 1961 pe lista temelor viitorul sinod pregătitor și a fost confirmată inclusiv de cea de-a IV-a Conferință Panortodoxă din 1968. În 1970, tânărul arhimandrit Bartolomeu Arhontonis (n. 1940) — devenit din 1991 actualul patriarh ecumenic Bartolomeu I — realiza și publica chiar o teză de doctorat despre codificarea[174] canoanelor preconizată a se desfășura în patru etape: fuzionarea tuturor canoanelor cu prescripții similare; radierea canoanelor inutilizabile din rațiuni istorice și practice; modificarea unor canoane potrivit viziunii ecleziologice actuale; armonizarea dreptului canonic cu prevederile religioase ale dreptului civil — rezultatul trebuind să fie un proiect de codice canonic ordonat sistematic care urmează să fie supus dezbaterilor, revizuirii și aprobării de către viitorul Sinod Panortodox. La prima Conferință Panortodoxă Presinodală din 1976 însă numărul temelor acestuia a fost redus la zece[175], revizuirea și codificarea canoanelor pierzându-și astfel urgența și actualitatea. Teologii și canoniștii au continuat să discute tema fie operând distincții speculative între *horos*-ul dogmatic și *kanōn*-ul bisericesc, între canoane fundamentale cu conținut „dogmatico-simbolic” cu caracter definitiv și autoritativ și care nu pot fi schimbate, ci doar reinterpretate și aprofundate, și cele nefundamentale, cu conținut „administrativ-disciplinar”, care pot fi schimbate, completate sau anulate (I. Karmiris, 1958); fie distingând între litera și forma exterioară istorică a canoanelor și conștiința canonică (spiritul lor) exprimată în tradiția și viața Bisericii, care e superioară canoanelor și le poate schimba (mitropolitul Maxim al Sardesului, 1971). Alții au accentuat natura pastoral-soteriologică a canoanelor în Ortodoxie, a căror aplicare, potrivit principiului soteriologic (nu simplu canonic) al „economiei” pastorale — prelungire a Economiei mântuitoare a lui Dumnezeu în Hristos față de umanitate — stă în mâinile episcopului (Athanasios Kallis, 1978). Această ultimă poziție a fost radicalizată de filozoful religios ortodox personalist-existențialist Christos Yannaras, care în cartea sa *Libertatea moralei* (1970) a denunțat în termeni

---

[174] ARCHIM. BARTOLOMAIOU CH. ARCHONTÔNE, *Peri tēn kodikopoiēsin tōn hierōn kanonōn kai tōn kanonikōn diataxeōn en tē Orthodoxō Ekklēsia* (Analekta Blatadon 6), Tesalonic, 1970.

[175] 1. Diaspora; 2. Autocefalia; 3. Autonomia; 4. Dipticele; 5. Calendarul nou; 6. Impedimentele la căsătorie; 7. Readaptarea prescripțiilor privitoare la post; 8. Relațiile Bisericilor Ortodoxe cu lumea creștină; 9. Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică; 10. Contribuția Bisericilor Ortodoxe la realizarea idealurilor creștine de pace, libertate, fraternitate și iubire între popoare și înlăturarea discriminărilor rasiale.

drastici legalismul şi moralismul ortodocşilor moderni (inclusiv ale Sfântului Nicodim Aghioritul, ceea ce a provocat protestul monahilor athoniţi) ca efecte ale pseudomorfozei occidentale a tradiţiei ortodoxe. În opinia lui Yannaras, canoanele nu sunt legi, ci reguli care delimitează posibilităţile de realizare ascetică a persoanei şi libertăţii ei; ele au un conţinut soteriologic şi exprimă ontologia sau viaţa Bisericii, şi ca atare, în ciuda contradicţiilor lor (care ar exprima antinomiile misterului Bisericii şi indeterminarea vieţii), nu sunt nici codificabile, nici revizuibile. Nu trebuie schimbate, dar trebuie aplicate flexibil şi elastic. Interpretarea şi aplicarea lor stă toată în mâinile pastorale ale episcopului, aflat deasupra lor prin aceea că stă în locul lui Hristos şi ca atare trebuie să fie glasul Evangheliei Lui, nu al unei legi. Toate aceste poziţii sunt considerate „liberale" şi ca atare sunt respinse ferm de „pidalionişti", adepţi intransigenţi ai unui „fundamentalism canonic" ortodox de inspiraţie şi susţinere monahală, ai cărui principali purtători de cuvânt sunt profesorii canonişti atenieni Konstantinos Muratidis (1960, 1964, 1972) şi urmaşul acestuia, Panayotis Bumis (1988). Pentru aceştia, distincţia între canoanele dogmatice fundamentale şi cele administrative nefundamentale este inacceptabilă; toate canoanele sunt „dumnezeieşti" şi ca atare sunt neschimbabile, au „validitate absolută", ba chiar şi „infailibilitate" (cele ale Sinoadelor Ecumenice). „Economia" e doar o suspendare temporară a aplicării, nu a validităţii canoanelor care rămâne permanentă, chiar dacă ele nu mai sunt aplicabile: nu canoanele sunt temporare şi relative, ci doar oamenii. Divinizate, absolutizate şi dogmatizate, canoanele exprimă, în această concepţie, o lege divină şi fac cu putinţă astfel şi un drept divin, care exclude în mod fundamentalist orice revizuire şi adaptare, precum şi orice fel de interpretare istorico-critică. În formularea profesorului Heinz Ohme: „Convingerea, aparent de la sine înţeleasă, reprezentată de teologi ortodocşi notabili ai secolului XX că, în existenţa ei, Biserica e supusă unor condiţii istorice, drept pentru care expresiile normative ale vieţii ei trebuie plasate hermeneutic şi în contextul unei gândiri istorice, apare astăzi pusă sub semnul întrebării şi într-o puternică tensiune cu o tendinţă de ontologizare dogmatică a istoriei"[176].

Există însă voci autorizate care se opun argumentat acestui fundamentalism canonic fără să cadă în anarhism sau indiferentism canonic, pledând pentru o perspectivă autentic teologică nepolarizată, dincoace de orice crispări conservatoriste, dar şi de temerităţi liberale. Această poziţie reia şi precizează viziunea teologică novatoare asupra canoanelor în Ortodoxia autentică, exprimată în două articole fundamentale din 1933 şi 1936 de tânărul profesor de drept canonic de la Institutul „Saint-Serge" din Paris care era

[176] H. OHME, „Zur Diskussion...", p. 255.

pe atunci Nikolai Afanasiev. Plecând de la acuta criză canonică în care se aflau comunitățile ortodoxe ruse din diasporă, divizate în jurisdicții rivale, Afanasiev inițiase o reflecție principială asupra sensului și rolului canoanelor în Ortodoxie, discutând într-o primă etapă relația dintre canoane și conștiința canonică[177]. Dacă în epocile liniștite, canonice în sens larg sunt de fapt toate formele tradiționale de manifestare a vieții Bisericii, în perioadele de criză devine canonic tot ceea ce corespunde canoanelor în sens strict. Problema care se ivește e însă aceea că nici formele existente ale vieții bisericești, nici canoanele însele nu pot fi criteriul ultim și ca atare nu pot fi absolutizate. Este limpede astfel că, rămânând aceeași în miezul ei dogmatic-liturgic, viața Bisericii a cunoscut importante transformări, luând forme diferite de-a lungul istoriei; diferențele incontestabile care există, de exemplu, între comunitățile harismatice pauline, ca aceea din Corint, și Patriarhia Moscovei de mai târziu, arată, pe de o parte, că viața Bisericii putea lua chiar și alte forme, iar, pe de altă parte, că aceste forme nu pot fi absolutizate. Cum nu pot fi absolutizate nici canoanele, în primul rând fiindcă ele nu alcătuiesc un cod juridic complet (iar codificarea lor ca în Biserica Romano-Catolică ar fi o inovație), apoi pentru că multe din ele nu mai sunt astăzi în vigoare sau au fost schimbate în practică, și, mai ales, pentru că sunt incomplete. Și, într-adevăr, canoanele vorbesc doar despre unele aspecte ale vieții bisericești fără a defini undeva principiile fundamentale ale ordinii bisericești; de exemplu: ele reglementează relațiile dintre episcopi, preoți și diaconi, și dintre episcopi între ei, dar nu definesc nicăieri principiul ierarhic al acestei ordini. Aceste principii fundamentale nu intră în domeniul legiferării canonice, făcând parte din dogmatică, ceea ce distinge în mod esențial normele canonice de cele juridice. Altfel spus, canoanele nu definesc realitățile esențiale ale Bisericii și, ca atare, conștiința canonică autentică este de fapt tot una cu conștiința dogmatică, singurul criteriu corect și autentic pentru judecarea formelor canonice și a canoanelor însele. De aceea, a pune semnul egalității între canoane și dogme, socotindu-le pe primele obligatorii și neschimbabile în același sens ca și pe ultimele, e o confuzie teologică de proporții. Dogmele însele sunt neschimbabile nu pe baza vreunui criteriu formal (promulgarea lor de către sinoade sau receptarea lor de către Biserică, atât proclamarea, cât și receptarea lor fiind simple mărturii și recunoașteri solemne ale Adevărului revelat), ci ca întrupări ale unui Adevăr absolut etern. Canoanele și formele de existență ale Bisericii sunt astfel în același timp neschimbabile și schimbabile: neschimbabile în măsura în care exprimă un

[177] „Kanonî i kanoniceskoe soznanie", *Put* 39 (1933); versiunea franceză: „Les canons et la conscience canonique", *Contacts* 21 (1959), p. 112–127.

adevăr dogmatic peren, schimbabile însă în formele exterioare istorice, mereu nedepline, în care întrupează acest adevăr.

Afanasiev şi-a extins apoi meditaţiile asupra caracterului neschimbător şi vremelnic al canoanelor bisericeşti într-un articol special[178]. Canoanele sunt văzute aici drept legătura între fiinţa tainică, dogmatică, a Bisericii şi formele temporale ale vieţii bisericeşti. Ca atare, ele ţin de o lege nu numai divină, nici simplu umană, ci de o lege divino-umană bazată pe faptul că în Hristos Adevărul veşnic s-a întrupat în istorie. Conţinutul canoanelor nu este însă însuşi Adevărul, ci modurile concrete de întrupare ale acestui Adevăr în forme istorice date în viaţa Bisericii în spaţiu şi timp. Întrucât sunt expresii ale Adevărului revelat şi ale fiinţei Bisericii, canoanele sunt neschimbabile; întrucât se referă la forme de manifestare ce ţin de o istorie în continuă mişcare şi schimbare, ele sunt în principiu schimbabile. De altfel, canoanele sunt deplin efective numai atunci când au punct de sprijin în împrejurările de viaţă pentru care au fost date; atunci când acestea dispar, ele fie cad în desuetudine, fie sunt schimbate sau chiar înlocuite prin alte canoane noi. Modificări apar chiar şi atunci când litera lor sau formele vechi la care ele se referă se menţin, dar într-o altă interpretare, ceea ce duce de fapt la o nouă normă într-o formă veche. Gândirea canonică autentic ortodoxă e aşadar aceea care evită atât confuzia „monofizită", cât şi separaţia „nestoriană" între divin şi uman, între absolut şi relativ, între neschimbabil şi schimbabil, între repetiţie şi invenţie. Dacă riscul „nestorianismului" canonic — ispita Occidentului — este acela de a relativiza absolutul, reformând la nesfârşit formele exterioare ale Bisericii, capcana „monofizismului" canonic — tentaţia Orientului — e aceea de a absolutiza relativul prin repetarea mecanică a trecutului cel mai apropiat, învestit drept tradiţie, confundând norma de drept cu starea de fapt, canonicul cu datina sau cu un anumit trecut din istoria Ortodoxiei. Or încercarea de a impune cu orice preţ norme canonice atunci când împrejurările pentru care au fost date nu mai există, ca şi ispita de a confunda ordinea canonică cu practicile şi datinile existente, de multe ori deformări şi falsificări ale adevăratei tradiţii, sunt forme disperate de a anula istoria şi a pune în paranteză conştiinţa canonică printr-un abuz de voinţă instituţională, în care decizia umană se substituie adevăratei tradiţii devenite tradiţionalism lipsit de transparenţă teologică. Hristos n-a dat legi, nici canoane; au făcut-o însă apostolii şi urmaşii lor în virtutea puterii încredinţate lor de Domnul de a lega şi dezlega cele ce se întâmplă în Biserica Sa. Multe din regulile şi prescripţiile apostolilor înşişi, chiar cuprinse în Noul

---

[178] „Neizmennoe i vremennoe v ţerkovnîh kanonah", *Jivoie Predanie* (Pravoslavnaia Mîsl 3), Paris, 1936, p. 82–96; trad. engleză: „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable", *St Vladimir's Theological Quarterly* 11 (1967), p. 54–68.

Testament, nu s-au menținut mult timp. Biserica a rămas aceeaşi schimbându-se formele concrete de manifestare istorică, fiindcă esențial era pentru ea nu repetarea mecanică a unui trecut, chiar şi apostolic, sau aplicarea lui mecanică la noi realități, ci fidelitatea față de adevăratul, primul şi unicul ei Canon, cel mai important, dar nescris în nici o culegere de canoane, şi care e cuprins în învățătura dogmatică despre Biserică, extindere eshatologică şi istorică a Persoanei divino-umane a lui Iisus Hristos Domnul. Dacă Biserica a rămas în mod paradoxal aceeaşi schimbându-se, nu este deloc sigur că rămânând în aparență aceeaşi într-un sens formalist, exterior, ea nu se schimbă şi se menține în adevărata tradiție vie. Prin simpla repetiție exterioară a unor forme tradiționale, fără spiritul lor autentic, ia naştere o falsă tradiție inerțială, umană, care nu mai reflectă natura divino-umană a Bisericii lui Hristos; iar prin afirmarea fundamentalistă a caracterului „dumnezeiesc" al canoanelor se impune în Biserică de fapt viața umană a unei mentalități tradiționaliste în locul uneia divino-umane. Adevărata tradiție nu se menține vie nici numai prin repetiție mecanică stereotipă, nici numai prin invocare revoluționară (nici repetiția, nici transformarea nu sunt în sine garanții că nu se vor face greşeli în Biserică, ci doar Duhul Sfânt Care atât aduce aminte, cât şi înnoieşte); ea îşi păstrează vitalitatea atât prin conservare, cât şi prin creativitate, ambele cerând însă discernământul permanent al Duhului pentru a sesiza accentele impuse atât de manifestarea realității eterne, transistorice, a Bisericii, cât şi de întruparea şi adaptarea ei creativă în formele mereu noi ale realității istorice. Fidelitatea absolută nu poate fi deci față de trecut ca trecut, ci doar față de adevărul mistico-dogmatic neschimbabil al Bisericii; în formele lui exterioare de întrupare, cuvântul de ordine trebuie să fie creativitatea, expresie a vitalității organismului eclezial capabil să-şi recepteze înnoitor figura socială concretă, noile forme de existență istorică impunând Bisericii din toate timpurile o operă canonică creatoare.

Această concepție dinamică despre tradiția canonică ortodoxă este afirmată azi de canonistul ortodox american, preotul John H. Erickson, profesor la St Vladimir's Orthodox Theological Seminary, Crestwood, New York. Denunțând într-un important studiu[179] cele două răstălmăciri — legalistă şi anarhistă — ale canoanelor, el arată că la baza lor stă de fapt o neînțelegere mai profundă privitoare la însăşi natura ultimă a Bisericii: legaliştii văd în ea o instituție cu un cod de norme de drept divin uitând de comuniunea personală cu Dumnezeu care e miezul ei mistic, iar anarhiştii pretind că în numele acestei comuniuni pot ignora ca arbitrare normele şi instituțiile bisericeşti. Adevărul este că Biserica nu este nici numai o societate autonomă,

[179] „The Orthodox Canonical Tradition", citat *supra*, n. 170.

nici numai o comuniune mistică, ci este în acelaşi timp comunitate şi comuniune. Mai precis, Biserica este o comunitate, un Popor al lui Dumnezeu cu ordine şi organizare specifice, pentru că este o comuniune mistică verticală între umanitate şi Dumnezeu stabilită prin intermediul Misterului/Sacramentului fundamental care este Iisus Hristos, Domnul slavei răstignit şi înviat, în care se realizează comuniunea oamenilor cu Dumnezeu Tatăl prin Duhul Sfânt. Altfel spus, toate structurile şi normele Bisericii derivă din natura ei de Corp mistic al lui Hristos, de Templu al Duhului Sfânt şi Casă a Tatălui. Tot ce e vizibil în Biserică ţine şi se referă în permanenţă la această realitate invizibilă care e Trupul tainic al lui Hristos, Fiul Tatălui plin de Duhul Sfânt ca „nouă creaţie", nouă umanitate transfigurată şi reconciliată (cf. *Ga* 6, 15–16; 3, 28). Această „nouă creaţie" în Hristos este, potrivit Apostolului Pavel, „canonul" prim şi ultim al Bisericii, standardul şi etalonul absolut şi universal care arată asemenea unui fir de plumb sau trestii „verticala" oricărei învăţături, practici, acţiuni. Nu e vorba de o regulă pozitivă sau reglementare legală, ci de un „îndreptar", de un etalon absolut al corectitudinii în sens de verticalitate. Hotărâtor este faptul că e vorba de un etalon dat, nu făcut („născut, nu tocmit"), pe care nici apostolii, nici urmaşii lor nu-l creează, ci-l găsesc, îl afirmă şi (re)formulează. De aceea, sinoadele n-au încercat să facă legi, ci să găsească, să apere şi să formuleze canonul Bisericii transmis în Tradiţia ei scripturistică, liturgică, morală. Primele hotărâri ale sinoadelor s-au numit astfel „hotărâri" (*horoi*) în sens de „hotărniciri", nu canoane, accentul căzând pe „regula afirmată"; ulterior, sensul s-a deplasat legalist pe „afirmarea de reguli", „canoanele" ajungând să însemne reguli întocmite de un sinod sau de o altă autoritate bisericească. Această deplasare de sens e un efect al metamorfozei suferite de tradiţia canonică în Biserica devenită instituţie fundamentală a noului Imperiu Roman încreştinat. Ordinea eclezială mulându-se pe ordinea civilă, canoanele bisericeşti suferă acum atracţia legilor imperiale, ajungându-se astfel la fuziunea dintre „nomos" şi „kanon" specifică dreptului bizantin „nomocanonic". Simbolul acestui sistem este vulturul bicefal bizantin şi ţarist. Canoanele au ajuns să fie astfel înţelese ca legi specifice promulgate de autorităţi bisericeşti, fiind interpretate şi aplicate în sens analog unor legi. S-a pierdut astfel sensul vechi al canonului Bisericii ca parte a unei tradiţii absolute, transcendente, universale şi maximaliste. Distorsiunea juridică a eclezіologiei alături de cea epistemică a revelaţiei sunt tentaţii permanente, expresii şi produse ale „naturalizării" creştinismului, ale reducerii registrului duhovnicesc transcendent la cel natural, imanent, atât în persoane, cât şi în instituţii.

Rezultatul acestei „naturalizări" juridice a eclezіologiei poate fi observat atât în Occidentul, cât şi în Orientul creştin, luând formele opuse, dar înrudite

prin acelaşi instituţionalism şi naturalism, ale papalităţii şi autocefalismelor patriarhale. Aşa cum arăta în 1960 preotul profesor Alexander Schmemann[180], deficitele conştiinţei ecleziologice în Răsărit vin din identificarea naturalistă a Bisericii cu statul şi cu naţiunea: „simfonismul" imperial teocratic bizantin şi „naţionalismul" religios postbizantin autocefalist sunt două maladii ecleziologice „tragice". Integrându-se şi asimilându-se structurilor administrative ale Imperiului constantinian, Biserica s-a juridizat şi birocratizat şi a devenit dintr-un organism sacramental-euharistic tot mai mult o instituţie juridică cu organe de „putere" bisericească — episcopi, mitropoliţi, sinoade — concentrate în puterea centrală supremă a patriarhului şi sinodului său permanent, echivalenţe mistice ale puterii supreme de stat a bazileului şi consiliului său imperial. „Simfonia" teocratică a acestui etatism bicefal imperialo-patriarhal — împotriva căreia n-a încetat să protesteze tacit ori profetic monahismul harismatic — a reprezentat triumful în varianta bizantină a aceleiaşi ecleziologii universaliste juridice care în Occident a luat forma monarhiei papale monocefale şi a imperialismului papocezarist. Efectul comun, evident în cursul Evului Mediu, a fost în ambele emisfere ale creştinătăţii: transformarea diecezelor în unităţi administrative de tip birocratic controlate de centre de putere juridice abstracte şi îndepărtate; diviziunile tragice dintre episcopi şi preoţi, dintre cler şi laici, dintre ierarhie şi monahi, dintre instituţia bisericească şi masele tăcute (care se vor revolta odată cu apariţia Reformei). După căderea Constantinopolului, odată cu apariţia monarhiilor şi a statelor naţionale ortodoxe moderne, etatismului i s-a adăugat naţionalismul religios. Bisericile devenind organisme tot mai naţionale, pierzându-şi în mod corelativ catolicitatea sacramental-eshatologică în favoarea parţializărilor şi izolaţionalismelor proprii naturalizărilor lor naţionaliste. Teocraţia bicefală imperială unică s-a destrămat într-o serie de teocraţii naţionale rivale, a căror expresie canonică a devenit autocefalismul; simbioză între naţionalism şi etatism, acesta sancţionează ecleziologic diviziunea şi rivalitatea statelor naţionale ortodoxe cu menţinerea statofiliei şi centralismului birocratic administrativ. Este menţinută astfel funesta eclipsare a catolicităţii sacramentale, a naturii local-euharistice şi universal-eshatologice a Bisericii ca Trup mistic al lui Hristos în Duhul Sfânt, „creaţie nouă", reconciliată, unificată, transfigurată şi catolicizată, universalizată, în Împărăţia eshatologică (nu naturală, nici statală, nici naţională) a lui Dumnezeu Tată, Fiu şi Duh Sfânt.

---

[180] ALEXANDER SCHMEMANN, „The Idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology" (1960), în: *The Primary of Peter. Essays in Ecclesiology and Early Church*, St Vladimir's Seminary Press, 1992, p. 145–171, aici p. 166–169.

Unul din simptomele acestei crize ecleziologice perpetue — insistă subliniază preotul profesor John H. Erickson — este divorţul dintre comunitate şi comuniune; altfel spus, pseudomorfozele dimensiunii istorico-sociale şi a celei eshatologice ale Bisericii devin evidente în conflictul latent între reprezentanţii simbolici ai acestora pe tema înţelegerii adevărate a canoanelor: episcopii legalişti şi etatizaţi, promotori ai unei Biserici implicate, sociale şi naţionale, şi monahii diletanţi şi anarhici, adepţi ai unei mistici individuale de tip evazionist. Pentru a depăşi această criză, cu toţii — episcopi, teologi, monahi, laici — trebuie să reînvăţăm să citim în mod corect canoanele, neimitând nici legalismul şi etatismul canoniştilor bizantini clasici, nici juridismul rigorist al „pidalioniştilor" sau arbitrariul adepţilor „economiei" pastorale, ambele la fel de discreţionare, ori anarhismul antinomist şi duplicitar al majorităţii indiferente. Regula de lectură autentică a tradiţiei canonice a Bisericii e aşadar aceea de a o vedea în acelaşi timp pe fundalul istoriei care le-a provocat, fără a cădea însă în relativismul istorist dar, mai ales, dincolo de „canoane" şi de orice „drept canonic" fatalmente limitative, în lumina „Canonului" nescris ultim şi absolut care e „creaţia nouă" în Hristos, aşa cum proceda Biserica primară. Doar astfel — depăşind distorsiunile legaliste şi anarhiste — putem descoperi aici în permanenţă acele structuri şi norme conforme cu natura sacramental-mistică a Bisericii de Trup al lui Hristos plin de Duhul Sfânt.

Revenirea la adevăratul Canon mistagogic al Bisericii

Pentru a regăsi odată cu canoanele şi conştiinţa canonică împreună cu întreaga bogăţie a tradiţiei canonice a Bisericii este aşadar vital, pe lângă depăşirea distorsiunii ei epistemice sau juridice, şi refuzul sărăcirii acesteia. Se poate ieşi din acest impas atât recuperând polivalenţa semnificaţiilor „Canonului" ultim al Bisericii care e Iisus Hristos, Domnul răstignit şi înviat împreună cu creaţia nouă, cât şi revenind la plurivalenţa originară a noţiunii de „canon" în Biserica veche. Profunzimile „Canonului" prin excelenţă al Bisericii, Care, potrivit Apostolului Pavel (*Ga* 6, 12–15; 3, 26–28), este misterul lui Iisus Hristos, Domnul răstignit şi preamărit, Capul creaţiei cele noi prin Biserică Trupul Său mistic/sacramental ni le dezvăluite într-un mod exemplar Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662) în comentariile lui mistagogice la Liturghia Bisericii[181] şi la Rugăciunea Domnului („Tatăl nostru")[182]. Atât dispoziţia spaţială a bisericii ca locaş liturgic, ca templu alcătuit din navă,

[181] *Mystagogia, PG* 91, 657–718.
[182] *PG* 90, 871–910.

sanctuar şi altar — care corespund structurilor fundamentale ale cosmosului (pământ, cer, Dumnezeu), ale omului (trup, suflet, minte) şi acţiunilor sale (practică, contemplativă, mistică), precum şi ale revelaţiei (Vechiul Testament, Noul Testament, Împărăţia eshatologică) —, cât şi succesiunea temporală a riturilor Liturghiei Cuvântului şi Euharistiei (icoane mobile ale celor două Parusii ale lui Hristos şi ale urcuşului credinciosului de la neştiinţă şi patimi la purificare, contemplare, unificare, unire cu îngerii, înfiere şi îndumnezeire), evidenţiază faptul că Biserica există pentru a activa unificarea întregii creaţii. Prin toate modurile (*tropoi*) ei concrete de manifestare liturgico-sacramentală, Biserica este o icoană (*eikon*) şi întipărire (*typos*) ale lui Dumnezeu Însuşi, desfăşurând prin imitaţie (*kata mimesin*) aceeaşi acţiune (*energeia*) cu El. Aşa cum Dumnezeu Creatorul a toate unifică în providenţa Sa toate creaturile diverse prin relaţia lor unică cu El ca Pantocrator, tot aşa şi Biserica acţionează asupra tuturor oamenilor (bărbaţi, femei, copii) divizaţi prin limbă, meserii, caractere, ştiinţă şi demnităţi, recreându-i şi renăscându-i sacramental şi duhovniceşte (misteric şi mistic) şi dându-le o formă unică (*mian morphēn*) şi apelativ unic: calitatea de a fi şi de a se numi (creştini) plecând de la Hristos; harul şi puterea unică, simplă şi indivizibilă, a credinţei îi fac, deşi diferiţi, să aibă o unică inimă şi un unic suflet (*FA* 4, 32) şi să alcătuiască cu toată diversitatea lor un unic Corp al unui unic Cap Hristos, în Care nu mai e nici masculin, nici feminin, nici iudeu, nici elin, nici circumcizie, nici necircumcizie, nici barbar, nici scit, nici slav, nici om liber, ci El este toate şi în toate (*Ga* 3, 28). O aprofundare complementară a temei pauline a „formei" canonice a creştinismului, formă a creaţiei noi a Împărăţiei lui Dumnezeu, e oferită de Sfântul Maxim plecând şi de la explicarea celor şapte mistere cuprinse în rugăciunea „Tatăl nostru". Veritabilă sinteză a creştinismului în esenţa lui eshatologic-duhovnicească, Rugăciunea Domnului revelează pe Dumnezeu în Treime (*theologia*), înfierea oamenilor prin har, egalitatea lor de cinstire cu îngerii prin facerea voii lui Dumnezeu, împărtăşirea lor de Viaţa/Pâinea veşnică, împăcarea firii umane cu ea însăşi prin iertare, desfiinţarea legii păcatului prin biruinţa ispitelor şi surparea puterii celui rău prin răbdarea încercărilor/persecuţiilor. Adresarea „Tatăl nostru" e o revelarea tainică a lui Dumnezeu în El Însuşi, pentru că Numele fiinţial al Tatălui, care trebuie sfinţit, este Fiul Său, iar Împărăţia fiinţială a Lui, care trebuie să vină la noi, este Duhul Său Sfânt. Dumnezeu, Care e veşnic Tată în Sine Însuşi ca Născător al Fiului şi Purcezător al Duhului, devine şi Tată al nostru creându-ne ca natură şi recreându-ne/născându-ne prin har. Creştinii răspund la această revelare supremă a Paternităţii divine, trinitare şi mântuitoare, printr-o viaţă de fii adoptivi ai lui Dumnezeu în care prin sfinţenie îi imită pe pământ pe îngerii din cer, depăşind astfel ruptura

introdusă între cer şi pământ de căderea în păcate, şi făcând astfel din toate o Împărăţie a lui Dumnezeu. Întrucât această Împărăţie este a lui Hristos, în ea nu intră decât cel ce poartă înscrisă, gravată, în sine însuşi forma (*charakter*, *morphōsis*) Împăratului Hristos Cel înfrânat, blând şi smerit cu inima, care este totodată forma Împărăţiei fără început Care e Duhul Sfânt. În forma canonică a creştinismului şi verticala creştinismului autentic nu mai există nici violenţă, nici concupiscenţă („nici masculin, nici feminin"), ci doar virtutea şi cunoaşterea lui Dumnezeu, nici politeismul păgân, nici monoteismul iudaic („nici elin, nici iudeu"), ci Unimea-Treime, nici amputarea, nici divinizarea creatului („nici circumcizie, nici necircumcizie"), nici autodivizarea naturii umane prin invazii şi ucideri („nici barbar, nici scit"), nici divizarea socială a egalităţii naturii umane prin inegalităţi sociale şi tiranii („nici sclav, nici om liber"), ci există doar înfrânarea, blândeţea şi smerenia care duc mintea la unirea cu Dumnezeu prin împărtăşirea prin înţelepciune şi rugăciune de Pâinea Vieţii nemuritoare.

Canon şi canoane — unitate în diversitate

Mister multidimensional, Forma Canonică eshatologică a creştinismului se refractă inevitabil în viaţa şi limbajul Bisericii într-o polisemie ireductibilă la sensurile cele mai utilizate actualmente ale termenului „canon": acelea de hotărâre sinodală şi prescripţie penitenţială. „Canon"[183] desemnează astfel nu doar numărul de rugăciuni, psalmi ori închinăciuni zilnice fixat de duhovnic pentru un monah sau un penitent. „Canon" este în Ortodoxie şi numele unei forme muzicale şi poetice tipice imnografiei bizantine, desemnând poemul imnografic în nouă ode în cinstea unei sărbători sau sfânt ce se rosteşte sau cântă în cadrul laudelor dimineţii din fiecare zi. (În muzica occidentală „canon" este şi numele unei forme muzicale specifice.) „Canon" este în Biserica latină numele rezervat în ritul roman marii rugăciuni euharistice din inima Liturghiei (*Canon Missae*), rugăciune numită în Răsărit „anaforă". „Canon" înseamnă în uzul grec antic exactitate, normă, criteriu, regulă, dar şi regularitate — şi de aici liste şi tabele canonice astronomice, istorice. În spaţiul creştin avem astfel „canoane" sau tabele pascale, cronologice şi liste sau cataloage de clerici „canonici" şi, începând din secolul IV, la Atanasie cel Mare, dar mai ales la Augustin, liste cu cărţi biblice canonice şi Scriptura ca un „canon biblic". Sens care s-a adăugat uzului mai vechi (secolele II–III) de „canon/regulă a adevărului" sau „a credinţei".

---

[183] Grecescul *kanōn* derivă din semiticul *qaneh*, „trestie" de măsurat, care apare în *Iezechiel* 40, 3. 5–8; 42, 16–19.

Autodefinirea canonică a Bisericii vechi plecând de la Evanghelie

Plecând de la Apostolul Pavel, această polisemie esenţială a „canonului" în uzul Bisericii s-a constituit în mod treptat, perioada decisivă fiind cea a crizelor secolului II când, cu ajutorul „canonului", a avut loc „autodefinirea" Bisericii concentrată în jurul Evangheliei şi a tradiţiei apostolice[184]. Faptul era recunoscut încă din secolul XIX de reprezentanţii germani ai istoriei dogmelor. Astfel, în 1885, Adolf von Harnack (1851–1930) susţinea[185] că în secolul II a avut loc transformarea decisivă a creştinismului dintr-o mişcare harismatică evanghelică într-o Biserică de tip „catolic timpuriu" odată cu adoptarea, împotriva pericolelor aduse de gnosticism, marcionism şi montanism, a triadei normelor canonice apostolice ale Bisericii, reprezentate de regula de credinţă, de canonul biblic şi de ierarhia bisericească în succesiune apostolică directă, rolul fundamental jucându-l regula de credinţă[186]. Prin aceasta ar fi început în Biserică dogmatizarea credinţei care, alături de sacramentalism, moralism şi instituţionalizarea juridică a ierarhiei, a contribuit la elenizarea şi romanizarea Bisericii medievale, în care vor intra şi vor supravieţui instituţiile intelectuale şi statale ale imperiului greco-roman: şcolile filozofice şi administraţia imperială. Teoriile lui Harnack au stârnit vii dispute atât la sfârşitul secolului XIX, cât şi în prima jumătate a secolului XX. Încercând să evite schema purităţii originare semitice falsificată prin elenizare, teologii au încercat să dea definiţii ale istoriei Bisericii din punct de vedere teologic: ce anume este în ultimă instanţă istoria Bisericii? Dacă pentru luteranul Gerhard Ebeling (1946) ea este istoria explicării Scripturii, pentru romano-catolicul Hubert Jedin (1962) este istoria instituţiei sacramentale întemeiate de Hristos şi condusă de Duhul Sfânt prin apostoli şi urmaşii lor.

Problema este însă că atât Scriptura, cât şi structurile instituţionale s-au fixat şi impus în forma lor normativă abia în secolul II, ba chiar în a doua jumătate a acestui veac. Iar decisivă a fost nu atât confruntarea cu gnosticismul, ci în primul rând separaţia dintre Biserică şi Sinagogă care s-a produs pe fondul crizei apocaliptice marcate de anii '60–'70 d. Hr. Acum are loc

[184] Cum arată într-un important studiu profesorul şi episcopul luteran GEORG KRETSCHMAR (n. 1925), „Die «Selbstdefinition» der Kirche im 2. Jahrhundert als Sammlung um das apostolische Evangelium", în: *Communio Sanctorum. Einheit der Christen-Einheit der Kirche. Festschrift für Bischof P.-W. Scheele*, Würzburg, 1998, p. 105–131.

[185] ADOLF VON HARNACK, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 3 vol., 1886–1889.

[186] Ulterior, luteranii Gerhard Ebeling şi Hans von Campenhausen vor susţine că norma ar fi doar Biblia, regula de credinţă şi ierarhia în succesiune apostolică apărând doar pentru a împiedica abuzul de Scriptură şi riscând să acopere şi să detroneze Scriptura din rolul de normă şi instanţă critică atât faţă de dogmă, cât şi faţă de ierarhia.

atât risipirea comunităţii apostolice originare din Ierusalim şi mutarea centrului creştinismului la Roma, unde mor martiric Apostolii Petru şi Pavel, cât şi distrugerea Ierusalimului şi a celui de-al doilea Templu al lui Israel. Atât creştinii, cât şi iudeii au fost puşi, după anul 70, în faţa necesităţii de a da un răspuns la întrebări cruciale: ce rămâne din iudaism şi cum se continuă el după dispariţia Templului? cum se continuă propovăduirea Evangheliei şi viaţa comunităţilor creştine în condiţiile întârzierii celei de-a Doua Veniri a lui Hristos şi a dispariţiei fizice a apostolilor? Au avut loc în paralel două procese de „autodefinire" prin concentrare pe esenţialul şi normativul fiecăreia din cele două comunităţi acum rivale. Iudeii s-au reconstituit ca adunare (Sinagogă) în jurul Torei lui Moise, în interpretarea rabinilor farisei (singurii supravieţuitori, toate celelalte partide religioase — saducheii, esenienii, zeloţii — dispărând în catastrofa anului 70). Sub protecţia autorităţilor romane, rabinii reconstituie sanhedrinul şi o organizare centralizată în jurul instituţiei patriarhatului; în interiorul noilor şcoli rabinice are lor fixarea canonului scripturistic, precum şi a tradiţiei interpretative cuprinse în „halaka" codificată în „mishna", amplificată în cele două gigantice Talmuduri (de la Babilon şi de la Ierusalim). Simultan are loc şi autodefinirea comunităţii iudaice ca popor al lui Dumnezeu bazat strict pe legătura de sânge a copiilor lui Avraam şi pe legământul cu Dumnezeu încheiat de Moise pe Sinai în jurul revelaţiei monoteismului strict al Torei. Toţi cei care nu acceptau această autodefinire restrictivă sunt excluşi din sinagogă ca eretici şi apostaţi (*minim*) printr-o excomunicare specială inclusă ca blestem în rugăciunea zilnică solemnă a celor optsprezece Binecuvântări. Excluşi din sinagogi ca apostaţi şi eretici „nazorei" (*notsrim*), creştinii au fost obligaţi să se autodefinească şi ei în jurul esenţialului lor — iar acesta era Hristos Domnul, răstignit şi preamărit, şi Evanghelia Lui transmisă prin predica apostolilor — ca Popor mesianic şi universal al lui Dumnezeu, liber de legătura de sânge cu Avraam şi de legământul vechi cu Moise, dar obligat faţă de Noul Legământ încheiat de Dumnezeu în Crucea-Înviere a lui Iisus Hristos Domnul şi perpetuat liturgic prin proclamarea predicii apostolilor şi celebrarea memorialului euharistic al Pătimirii-Înviere.

Dacă iudaismul de după anul 70 a fost definit de eruditii rabinici care au unificat, definit şi fixat juridic norma de interpretare a Torei în Mishna/Talmud, pe care au impus-o sinagogilor excluzându-i din ea pe dizidenţi, creştinismul apostolic s-a constituit încă de la început prin recunoaşterile reciproce ale diverselor predici, minuni şi comunităţi dezvoltate de principalii apostoli: Iacob, Ioan, Pavel şi Petru, toţi martori ai Învierii şi fideli faţă de „predania Evangheliei" (*1 Co* 15, 1–8), ca integrarea sinodal-consensuală a pluralităţii şi diversităţii mişcărilor şi misiunilor apostolice, integrare care va

lua apoi forma normativă a canonului Noului Testament. Biblia creştină însăşi, ca unitate canonică între Noul Testament apostolic şi Vechiul Testament iudaic, e un răspuns la relaţia dialectică esenţială între Israel şi Biserică pe fondul precizării raportului dogmatic hotărâtor dintre creaţie şi mântuire, dintre Tatăl şi Fiul în Duhul, tema centrală a canonului sau regulii adevărului sau credinţei apostolice, iar canonul episcopatului în succesiune apostolică e răspunsul liturgic-euharistic la structurarea poporului eshatologic şi universal al lui Dumnezeu condus de Duhul Sfânt. La capătul tuturor provocărilor aduse de diversele radicalizări heterodoxe curentelor creştinismului apostolic în mişcările eretice ale ebionismului, marcionismului şi gnosticismelor, precum şi montanismului, sfârşitul secolului II şi începutului secolului III ne arată Biserica una, sfântă, apostolică, ortodoxă şi catholică (toţi aceşti termeni fiind sinonimi în epocă), autodefinită drept comuniunea comunităţilor care decid, prin consens, recunoaştere şi receptare reciprocă permanentă, să stea sub călăuzirea Duhului Sfânt în Adevărul apostolic dat în Scripturi, în regula de credinţă şi în episcopat, în succesiune apostolică. Aceste norme/canoane apostolice sunt identificate, precizate şi receptate prin consens de episcopi, dar şi de comunităţi în întregimea lor nu ca o suită de norme/canoane izolate, ci ca o recunoaştere în toate acestea a prezenţei Normei/Canonului prim şi absolut reprezentat de Iisus Hristos, Domnul răstignit şi înviat, concentrat în Evanghelia Lui apostolică: Evanghelia e pusă deschisă peste capul celui hirotonit episcop şi tot Evanghelia deschisă va fi ulterior intronizată solemn în mijlocul tuturor Sinoadelor Ecumenice. Sinodul Apostolic din Ierusalim din 49–50 d. Hr. a oferit pentru totdeauna Bisericii apostolice modelul de recunoaştere reciprocă a comunităţilor şi tradiţiilor lor prin consensul în Evanghelia lui Hristos sub călăuzirea Duhului Sfânt, în acelaşi timp Duhul Adevărului şi Duhul comuniunii.

V. Canonul biblic

Structura Bibliilor în circulaţie actuală

Orice cititor interesat în cunoaşterea Bibliei află cu uimire că nu există o singură Biblie în uz la toţi creştinii, ci că, atât în ce priveşte ordinea cărţilor biblice, cât şi textul însuşi, există diferenţe importante nu numai între Biblia ebraică a iudaismului rabinic al sinagogii, dar şi între Bibliile celor trei mari confesiuni creştine — pentru că există o Biblie ortodoxă, una romano-catolică şi alta protestantă —, ba chiar şi între diversele ediţii de traduceri publicate de-a lungul timpului în cadrul diverselor Biserici. Dacă în ce priveşte Noul Testament domneşte unanimitatea — toate ediţiile cuprinzând 27 de

cărţi: 4 Evanghelii: după Matei, Marcu, Luca şi Ioan, *Faptele Apostolilor*, 14 Epistole Pauline, 7 Epistole Catholice (1 a lui Iacob, 2 ale lui Petru, 3 ale lui Ioan, 1 a lui Iuda) şi *Apocalipsa* —, varietatea în ce priveşte Vechiul Testament este deconcertantă:

BIBLIA EBRAICĂ[187] grupează în mod tradiţional scripturile ebraice în aşa-numitul *TaNaK* (prescurtare de la *Tora-Neviim-u-Ketuvim* = Lege-Profeţi-şi-Scrieri):

Legea (Tora) lui Moise în cinci cărţi (*Pentateuh*): *Facerea, Ieşirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul;*

Profeţii (Neviim) anteriori: Iosua, Judecătorii, 1–2 Samuel, 1–2 Regi;

Profeţii posteriori: profeţii mari: *Isaia, Ieremia, Iezechiel* + 12 profeţi mici: *Osea, Ioil, Amos, Obadia, Iona, Mica, Naum, Habacuc, Ţefania, Haggai, Zaharia, Maleahi;*

Scrierile (Ketuvim): Psalmii (150), *Proverbele, Iov, Cântarea Cântărilor, Rut, Plângerile lui Ieremia, Eccleziastul, Estera, Daniel, Ezdra-Neemia, 1–2 Cronici.*

BIBLIA ORTODOXĂ bazată pe traducerea greacă a celor Şaptezeci de înţelepţi, aşa-numita *Septuaginta*[188]; grupează cărţile în patru secţiuni:

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieşirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul;*

Cărţile istorice: Iosua, Judecătorii + Rut, 1–4 Împăraţi (= *1–2 Samuel* + *1–2 Regi*), *1–2 Paralipomene* („cele ce lipsesc" [din Cărţile Împăraţilor] = *1–2 Cronici*), *1 Ezdra* (= *2 Ezdra* în *Biblia* slavonă sau *3 Ezdra* în *Vulgata* latină; carte apocrifă), *2 Ezdra* (= *Ezdra* + *Neemia*), *Estera* (cu şase adaosuri), *Iudita, Tobit, 1–4 Macabei*;

Cărţile poetico-sapienţiale (didactice): *Psalmii* (150 + 1), *Proverbele, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Sirah;*

Cărţile profetice: 12 profeţi mici: *Osea, Amos, Miheia, Ioil, Avdie, Iona, Naum, Avacum, Sofronie, Agheu, Zaharia, Malachie*, şi 3 profeţi mari cu adaosuri: *Isaia, Ieremia + Baruh, Plângerile* şi *Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Daniel + Rugăciunea lui Azaria* şi *Cântarea celor trei tineri, Istoria Susanei* şi *Bel şi balaurul;*

Apendice: 18 psalmi ai lui Solomon, 9 ode biblice, *Rugăciunea lui Manase.*

---

[187] *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. critică R. Kittel, 1905–1906; K. Elliger / W. Rudolph, Stuttgart, 1967–1977.

[188] *Septuaginta*, ed. critică H. B. Swete, 1887–1894; ed. definitivă Academia din Göttingen din 1926 pe fascicole în curs de finalizare; ed. preliminară A. Rahlfs, Stuttgart, 1935.

BIBLIA ROMANO-CATOLICĂ, bazată pe traducerea latină *Vulgata* realizată de Ieronim între 382–405 după textul ebraic cu revizuirea celorlalte traduceri latine după cărțile cu original grec și cu prologuri la fiecare carte (traducere oficializată în 1546 de Conciliul Tridentin[189]), are o grupare a cărților similară în mare, deși cu unele diferențe, cu aceea a *Septuagintei* grecești:

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul;*

Cărțile istorice: Iosua, Judecătorii + Rut, 1–2 Samuel, 1–2 Regi, 1–2 Cronici, Ezdra + Neemia, Tobit, Iudita, Estera (cu adaosurile din *Septuaginta*), *1–2 Macabei;*

Cărțile poetico-sapiențiale: Iov, Psalmii (150), *Proverbele, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah;*

Cărțile profetice: 4 profeți mari: *Isaia, Ieremia + Plângerile* și *Baruh, Iezechiel, Daniel + Rugăciunea lui Azaria, Cântarea celor trei tineri, Istoria Susanei* și *Bel și balaurul*, și 12 profeți mici de la *Osea* la *Maleahi;*

Apendice: Psalmul 151, Rugăciunea lui Manase, 3 Ezdra (= *1 Ezdra* în *Septuaginta*) și *4 Ezdra* (carte apocrifă).

BIBLIILE PROTESTANTE, traduse după textul ebraic, exclud strict „apocrifele", dar mențin gruparea cărților din *Vulgata:*

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul;*

Cărțile istorice: Iosua, Judecătorii + Rut, 1–2 Samuel, 1–2 Regi, 1–2 Cronici, Ezdra + Neemia, Tobit și *Estera;*

Cărțile didactico-poetice: Iov, Psalmii, Proverbele, Eccleziastul și *Cântarea Cântărilor;*

Cărțile profetice: 4 profeți mari: *Isaia, Ieremia + Plângerile, Iezechiel, Daniel*, și 12 profeți mici de la *Osea* la *Maleahi.*

La cele 39 de cărți ale Vechiului Testament se adaugă cele 27 de cărți ale Noului Testament, *Bibliile* protestante prezentând constant un număr de 66 de cărți canonice.

BIBLIILE ROMÂNEȘTI: Primele două traduceri făcute după *Septuaginta* grecească — *Biblia* de la București, 1688 (reed. 1988), unde Vechiul Testament a fost tradus după ediția *Septuagintei* de la Frankfurt din 1597 de spătarul Nicolae [Milescu], și *Biblia* de la Blaj, 1795 (reed. 2000), tradusă după ediția *Septuagintei* de la Franeker din 1709 de ieromonahul Samuil Micu — au un plan aproape identic. Ele mențin structura: Pentateuh — cărți istorice — cărți

[189] *Biblia Sacra Vulgata*, ed. 1592 „clementina"; ed. critică la Vatican din 1926 în curs de elaborare; ed. preliminară R. Weber, Stuttgart, 1969. Versiuni moderne: *Bible de Jérusalem* și *New American Bible.*

didactico-poetice — cărţi profetice (însă în ordinea 4 profeţi mari: *Isaia*, *Ieremia + Plângerile*, *Iezechiel*, *Daniel*, + cei 12 profeţi mici). Întrucât *Septuaginta* din 1597 era o ediţie protestantă, ea departajează strict cărţile numai în canonul grec al *Septuagintei*, nu şi în canonul ebraic într-o secţiune de „Apocrifa" care separă „Testamentul Vechi" (39 de cărţi) de „Testamentul Nou" (27 de cărţi) şi cuprinde în devălmăşie: *Psalmul 151*, *Tobit*, *Iudita*, *Baruh*, *Epistola lui Ieremia*, *Cântarea celor trei tineri* („coconi"), *3 Ezdra*, *Înţelepciunea lui Solomon*, *Înţelepciunea lui Sirah*, *Istoria Susanei*, *Despre Bel şi balaur*, *1–3 Macabei* şi *„Iosip"* (= *4 Macabei*), la care Samuil Micu adaugă *Rugăciunea lui Manase*. Cu singura excepţie a cărţii lui *„Iosif"* (*4 Macabei;* care inserează într-un panegiric al martirilor Macabei un tratat filozofic „despre raţiunea dominantă"), carte publicată doar în ediţiile din 1688 şi 1795, toate *Bibliile* ortodoxe româneşti apărute în secolele XIX şi XX menţin aceeaşi dispoziţie de inspiraţie protestantă: Vechiul Testament — Apocrife — Noul Testament, cu singura deosebire că în ediţiile din 1914 şi 1988 dispare orice fel de demarcaţie între cărţile canonice ale Vechiului Testament şi cele apocrife (atât în text, cât şi la cuprins trecându-se fără nici un avertisment de la *Maleahi* la *Tobit*), în timp ce ediţia din 1968 împarte cărţile Vechiului Testament în „A. Cărţi canonice" (39, de la *Facere* la *Maleahi*) şi „B. Cărţi şi fragmente necanonice" (14, de la *Tobit* la *Rugăciunea lui Manase*), urmată fiind de ediţia jubiliară din 2001, care le grupează şi ea în acelaşi mod în „cărţi canonice" şi „cărţi necanonice".

Prestigiul unic al *Bibliei* de la Bucureşti (1688) a determinat astfel dispoziţia cărţilor Vechiului Testament în toate ediţiile ei ortodoxe (precum şi în cea greco-catolică de la Blaj, 1795) până astăzi. Realizatorii lor nu par să fi sesizat originea protestantă a diviziunii cărţilor Vechiului Testament în „canonice" (cele 39 cu original ebraic) şi „apocrife" în terminologia protestantă sau „deuterocanonice" în terminologia romano-catolică post-tridentină (cele 14–16 cărţi prezente doar în text grec în colecţia *Septuagintei*). (Cărţile redactate în perioada inter-testamentară, în intervalul dintre secolele III î. Hr. – II d. Hr., şi care n-au fost incluse nici în *TaNaK*-ul ebraic, nici în *Septuaginta*, sunt numite „pseudoepigrafe" de savanţii protestanţi şi „apocrife" de savanţii romano-catolici.) Aşa cum a arătat regretatul academician Virgil Cândea[190], spătarul Nicolae Milescu (1636–1708), primul traducător al Vechiului Testament, a executat traducerea în 1661–1664 la Constantinopol, luând drept bază ediţia protestantă a *Septuagintei* apărută la Frankfurt în

[190] VIRGIL CÂNDEA, „Nicolae Milescu şi traducerea integrală a Vechiului testament" [1963], în: *Raţiunea dominanţă. Contribuţii la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 106–171.

1597; revizuită, traducerea spătarului a stat la baza *Bibliei* de la Bucureşti. Nefiind carte de cult, prima *Biblie* românească a fost rezultatul inițiativei şi eforturilor unor intelectuali umanişti laici, susținuți de domnitorul Şerban Cantacuzino. Doar aşa se explică faptul că, atât prin diviziunea protestantă între cărți canonice şi „apocrife”, cât şi prin insistența tot de origine protestantă din prefață pe obligativitatea citirii Bibliei de toți creştinii, mici şi mari, ediția contravenea explicit „Mărturisirii” de credință antiprotestante a patriarhului Dositei al Ierusalimului („Scutul Ortodoxiei”) aprobată de Sinodul de la Ierusalim din 1672, şi care respinge categoric diviziunea protestantă în cărți canonice — cărți apocrife („pe acestea toate numite fără înțelegere apocrife noi le socotim canonice”) şi interzice explicit citirea Bibliei de toți („să nu fie citită de toți, ci numai de cei ce cunosc cercetarea cuvenită ei”).

Bibliile ortodoxe româneşti au avut la bază, până în 1936, versiunea greacă a *Septuagintei*, dar de la început şi până azi cărțile Vechiului Testament sunt grupate în mod protestant. Traducerile au fost în esență două: prima, cea a spătarului Nicolae, revizuită de frații Greceanu pentru *Biblia* de la Bucureşti, 1688, fiind înlocuită practic în toate edițiile de până în 1914 (Sankt Peterburg, 1819; Buzău, 1854–1856; Sibiu, 1856–1858; Bucureşti, 1914) de marea traducere a lui Samuil Micu aflată la baza celei de-a doua *Biblii* româneşti: *Biblia* de la Blaj, 1795 (care însă a menținut riguros în planul ei gruparea protestantă a cărților *Septuagintei* din 1597, aflată la baza *Bibliei* din 1688). Secolul XIX a adus cu sine eforturile de a edita o nouă *Biblie* românească sub egida „Societății biblice britanice şi pentru străinătate”; organism interdenominațional protestant, aceasta va impune în toate *Bibliile* editate sub egida ei canonul protestant (ebraic) fără „apocrife”, care dispar astfel din cele trei ediții de referință ale „Societății biblice britanice”: *Biblia* de la Iaşi, 1874, *Biblia* Nitzulescu din 1908 (realizate ambele cu participări ortodoxe declarate sau anonime) şi, în fine, *Biblia* protestantizantă a lui Cornilescu din 1923. Pentru a contracara, chipurile, propaganda cultelor neoprotestante care utilizau *Biblia* Cornilescu, în 1936 sub egida Sfântului Sinod se publică o nouă ediție a *Bibliei* româneşti realizată de preoții profesori Gala Galaction, Vasile Radu şi de arhiereul Nicodim Munteanu, în care traducerea textului grec al *Septuagintei* e confruntată şi revizuită după textul ebraic!; ca în 1938 sub egida „Fundațiilor Regale” să apară o *Biblie* compozită, realizată exclusiv după originalul ebraic pentru Vechiul Testament şi după originalul grec pentru Noul Testament de aceiaşi erudiți Gala Galaction şi Vasile Radu. Toate *Bibliile* sinodale ulterioare (din 1968, 1975, 1982, 1988) n-au fost decât reluări cu revizuiri ale versiunii „hibride” din 1936. Abia ediția jubiliară sinodală din 2001 revine deliberat la matcă, editând o „versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu

Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli". Prestigiul enorm al *Bibliei* fondatoare din 1688 a făcut însă ca şi ediţia jubiliară din 2001 să menţină, paradoxal, pentru Vechiul Testament ortodox aceeaşi diviziune protestantă: cărţi „canonice — necanonice", şi să nu regăsim în arhitectura ei „canonul" sau lista cărţilor în ordinea *Septuagintei* creştinilor, deloc lipsită de adâncă semnificaţie teologică.

Cele mai vechi codice biblice

Manuscrisele biblice cele mai vechi, scrierile Sfinţilor Părinţi şi hotărârile unor sinoade ale Bisericii vechi atestă însă diverse liste de cărţi biblice canonice cu o marjă de variabilitate şi extensibilitate necunoscute ca atare în epoca modernă. E interesant astfel de urmărit ordinea şi cuprinsul celor mai vechi manuscrise ale întregii Biblii greceşti, cuprinse în trei faimoase codice scrise în caractere unciale:

Codex Sinaiticus (א), secolul IV, a fost descoperit în biblioteca mănăstiri Sfânta Ecaterina din Sinai de eruditul rus Constantin Tischendorf în 1844, care, cu acordul monahilor, în 1859 l-a donat ţarului Rusiei; în 1933 a fost vândut de guvernul sovietic bibliotecii Muzeului Britanic, unde se află astăzi. A fost editat în facsimil în 4 volume în 1862. Este alcătuit din 346 de foi de pergament scrise pe patru coloane a câte 48 de rânduri pe pagină, în caractere greceşti unciale, fără spaţiu între cuvinte. A suferit mutilări severe în decursul istoriei, jumătate din Vechiul Testament, cărţile istorice de la *Facere* şi până la *Ezdra* 9, 9, dispărând cu excepţia unor mici fragmente. S-a păstrat sfârşitul cărţii *Ezdra*, *Neemia*, *Estera*, *Tobit*, *Iudita*, *1* şi *4 Macabei* (nu însă *2* şi *3*), *Isaia*, *Ieremia* + *Plângerile*, *Ioil*, *Avdie*, *Iona*, *Naum*, *Avacum*, *Sofonie*, *Agheu*, *Zaharia*, *Maleahi*, *Psalmii*, *Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Înţelepciunea lui Solomon*, *Înţelepciunea lui Sirah*, *Iov*; precum şi Noul Testament complet de la *Matei* la *Apocalipsă* (cu deosebirea că Epistolele Pauline apar după, nu înainte de *Faptele Apostolilor*, iar *Epistola către Evrei* se află între *2 Tesaloniceni* şi *1 Timotei*), *Apocalipsa* fiind urmată de *Epistola lui Barnaba* şi *Păstorul lui Herma* incomplet.

Codex Alexandrinus (A), de la începutul secolului V, donat în 1621 de patriarhul Alexandriei şi apoi ecumenic, Chiril Lukaris († 1638), regelui Angliei, James I (1603–1625), din a cărui bibliotecă a intrat în 1757 în componenţa nou-înfiinţatului Muzeu Britanic. A fost primul manuscris biblic uncial cunoscut lumii ştiinţifice, fiind editat încă din 1707–1720 (ed. facsimilate în 1816–1828 şi, apoi 1879 şi 1881–1883). E compus dintr-un număr

de 773 de foi de pergament dintr-un total de 822 scrise pe două coloane a câte 49 de rânduri în unciale greceşti, şi cuprinde: *Pentateuhul*, un prim grupaj de cărţi istorice: *Iosua*, *Judecătorii + Rut*, *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, urmate de cei 12 profeţi mici (*Osea–Maleahi*) şi cei 4 mari (*Isaia*, *Ieremia + Baruh*, *Plângerile* şi *Epistola*, *Iezechiel* şi *Daniel* cu adaosuri; după care urmează un al doilea grupaj de cărţi istorice: *Estera*, *Tobit*, *Iudita*, *1–2 Ezdra*, *1–4 Macabei*, urmate de cărţile poetico-didactice: 151 de *Psalmi* prefaţaţi de *Epistola* lui Atanasie cel Mare către Marcellinus despre Psalmi şi un rezumat al conţinutului acestora făcut de Eusebiu, cele 9 *Ode* biblice, *Iov*, *Proverbele*, *Cântarea Cântărilor*, *Înţelepciunea lui Solomon* şi *Înţelepciunea lui Sirah*. Noul Testament e păstrat integral (cu mici lacune din cauza unor foi dispărute), scrierile lui fiind dispuse în următoarea ordine: cele 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, cele 7 Epistole Catholice (*Iacob*, *Petru*, *Ioan*, *Iuda*), cele 14 Epistole pauline cu *Epistola către Evrei* între *2 Tesaloniceni* şi *1 Timotei*; după Epistolele Pastorale, mai exact după *Filimon*, urmează *Apocalipsa*. Codicele Alexandrin încheindu-se cu *Epistolele 1–2* ale lui Clement Romanul.

Codex Vaticanus (B), din secolul IV, atestat în Biblioteca Apostolică a Vaticanului din 1475, este cel mai bine păstrat şi cel mai important manuscris existent al Bibliei greceşti. A fost folosit pentru ediţia *Septuagintei* de la Roma din 1587. Textul complet a fost editat la Roma în 1858 de A. Mai în 5 volume, şi încă o dată în 6 volume între 1869–1881 de C. Vercellone şi J. Cozza; ed. facsimilate: Roma, 1889–1890, 5 volume, şi 1904–1906, 4 volume. Conţine 759 de foi de pergament scrise pe câte trei coloane pe pagină în unciale greceşti. Lipsesc însă primele 20 de foi cu primele 46 de capitole din *Facerea*, alte 10 foi cu *Psalmii* 105, 27 – 137, 6, precum şi caietele finale din Noul Testament. Ordinea cărţilor Vechiului Testament este cea clasică a *Septuagintei* creştine: *Pentateuhul;* cărţile istorice: *Iosua*, *Judecătorii + Rut*, *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, *1–2 Ezdra* (cărţile *Macbeilor* lipsesc cu totul); cărţile poetico-didactice: *Psalmii*, *Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Iov*, *Înţelepciunea lui Solomon* şi *Înţelepciunea lui Sirah*, *Estera*, *Iudita* şi *Tobit;* cei 12 profeţi mici (de la *Osea* la *Maleahi*) şi cei 4 profeţi mari: *Isaia*, *Ieremia* (+ *Baruh*, *Plângerile*, *Epistola*), *Iezechiel* şi *Daniel* cu adaosuri. Ordinea cărţilor din Noul Testament este: cele 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, cele 7 Epistole Catholice (*Iacob*, *Petru*, *Ioan*, *Iuda*) şi Epistolele Pauline: *Romani*, *1–2 Corinteni*, *Galateni*, *Efeseni*, *Filipeni*, *Coloseni*, *1–2 Tesaloniceni*, *Evrei*, textul întrerupându-se la cap. 9, 14, caietele cu Epistolele Pastorale, *Apocalipsa* şi poate şi *Epistolele 1–2* ale lui Clement Romanul fiind pierdute.

Liste patristice şi sinodale de cărţi canonice ale Scripturii

Liste ale cărţilor biblice avem în Răsărit de la Meliton (a doua jumătate a secolului II), Origen († 253)[191], de la Atanasie cel Mare († 373)[192], Chiril al Ierusalimului († 394)[193], Epifanie al Salaminiei († 403)[194], Grigorie din Nazianz († 390)[195] şi Amfilohiu al Iconiului († 396)[196]; iar în Apus de la Ieronim, Rufin şi Augustin[197], toţi în jurul anului 395.

Cea mai veche listă cu scrierile Noului Testament este cuprinsă în aşa-numitul „Canon Muratorian". În anii '30 ai secolului XVIII, eruditul italian Ludovico Muratori a descoperit în biblioteca Ambroziana din Milano, într-un manuscris din secolul VIII, o foaie cu un text incomplet la început şi la sfârşit, scris într-o latină plină de greşeli ortografice şi gramaticale şi datat în a doua jumătate a secolului II. Cele 85 de rânduri păstrate reprezintă o listă comentată a scrierilor Noului Testament începând cu sfârşitul notiţei despre *Evanghelia după Marcu* şi continuând cu notiţe despre *Luca* şi *Ioan* ca Evangheliile a treia şi a patra. Vin apoi *Faptele Apostolilor* şi Epistolele Pauline către Biserici şi către persoane, fără însă *Epistola către evrei*, urmate de *Epistolele lui Iuda* şi *1–2 Ioan*, fără *Epistolele lui Iacob* şi *1–2 Petru*, şi se încheie cu *Înţelepciunea lui Solomon*, cu *Apocalipsa* lui Ioan, cu *Apocalipsa* lui Petru, deşi cu rezerve. Sunt respinse *Păstorul lui Herma*, *Epistolele* marcionite atribuite lui Pavel către Laodiceea şi Alexandria, precum şi scrierile gnosticilor Arsinoe, Valentin, Miltiade şi Vasilide.

O listă comentată cu scrierile Noului Testament la începutul secolului IV ne oferă Eusebiu al Cezareii († 340)[198], care, pe urmele lui Origen, le ierarhizează pe grade de autoritate în: cărţi recunoscute (*homologoumena*) de toţi: cele 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, Epistolele pauline, *1 Ioan* şi *1 Petru;* cărţi disputate (*antilegomena*): *Iacob*, *Iuda*, *2 Petru*, *2–3 Ioan* (*Apocalipsa* nu apare deloc)[199]; şi cărţi neautentice (*notha*): *Faptele lui Pavel*, *Păstorul lui Herma*, *Apocalipsa lui Petru*, *Epistola lui Barnaba* şi *Didahia*, distincte

[191] Transmise ambele de EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* IV.XXVI.14 şi VI.XXV.2.

[192] Faimoasa *Epistolă* 39, 4 din anul 367.

[193] *Cateheza* IV, 35.

[194] *Panarion*. I, 1, 8 şi *Mens.* 4 şi 23 din anii 374–377.

[195] *Carmina* I, 12, 5, cca 390.

[196] *Iambi ad Seleucum* 2, 51–88.

[197] *De doctrina christiana* II, 13.

[198] *Historia Ecclesiastica* III.XXV.1–7.

[199] Acest canon restrâns al Noului Testament — fără cele 4 Epistole Catholice mici (*2 Petru*, *2–3 Ioan*, *Iuda*) şi fără *Apocalipsa* — este cel al traducerii siriace *Peshitta* din secolul IV, care este până astăzi *Biblia* oficială a vechii Biserici Asiriene a Orientului.

însă de apocrifele invocate de eretici: *Evangheliile lui Petru* sau *Toma*, *Faptele lui Andrei* sau *Ioan* şi altele.

Lista clasică a cărţilor canonice ale Bibliei creştine o întocmeşte în anul 367 Sfântul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei († 373). Pentru Vechiul Testament el enumeră 22 de cărţi după numărul literelor alfabetului ebraic: *Facerea*, *Ieşirea*, *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul*, *Iosua*, *Judecătorii*, *Rut*, *1–2 Regi*, *3–4 Regi*, *1–2 Paralipomene*, *1–2 Ezdra*, *Psalmii*, *Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Iov*, cei 12 profeţi mici, *Isaia*, *Ieremia + Baruh*, *Plângerile* şi *Epistola*, *Iezechiel* şi *Daniel*, „cu care se încheie Vechiul Testament". Cele 27 de cărţi ale Noului Testament sunt grupate astfel: 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, 7 Epistole Catholice, 14 Epistole Pauline şi *Apocalipsa*. Bune de citit şi de folosit în instrucţia catehumenilor sunt şi: *Înţelepciunea lui Solomon*, *Înţelepciunea lui Sirah*, *Estera*, *Iudita*, *Tobit*, *Didahia Apostolilor* şi *Păstorul lui Herma*. Cărţile „apocrife" puse în circulaţie sub numele lui Enoh, Isaia, Moise sau alţii trebuie respinse.

Primele hotărâri sinodale privitoare la canonul biblic sunt canonul 60 al Sinodului de la Laodiceea (înainte de 380) şi canonul 26 al Sinodului de la Cartagina din 397; ambele au un conţinut similar şi precizează în sensul listei atanasiene cărţile „canonice", singurele din care e permis să se citească în cultul Bisericii: din 22 de cărţi ale Vechiului Testament şi din 26 ale Noului Testament, fără *Apocalipsă*, exclusă din raţiuni de prudenţă din uzul liturgic comunitar, unde trebuia şi explicată prin predică, şi pentru care e permisă doar lectura individuală, în privat.

Tot de la sfârşitul secolului IV, înainte de anul 380, avem lista amplificată însă semnificativ din ultimul canon, al 85-lea, al Apostolilor cu care se încheie ampla compilaţie liturgico-disciplinară în opt cărţi a *Constituţiilor Apostolilor prin Clement;* „Apostolii" cer aici episcopilor, urmaşilor lor, şi creştinilor să respecte mai întâi drept „cărţi sfinte ale Vechiului Testament" pe cele cuprinse în lista şi ordinea canonului „clasic" al *Septuagintei* creştine: *Pentateuhul* lui Moise, urmat de grupul cărţilor istorice: *Iosua*, *Judecătorii*, *Rut*, *1–4 Regi*, *1–2 Paralipomene*, *1–3 Ezdra*, *Estera*, *Iudita* şi *1–4 Macabei*, după care vin cărţile didactico-poetice: *Iov*, *Psalmii* (151) şi 5 cărţi ale lui Solomon (*Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântările*, *Înţelepciunea* şi *Psalmii lui Solomon*), şi cele 16 cărţi ale profeţilor (12 mici şi 4 mari); la acestea se adaugă ca „bună pentru învăţătura tinerilor" şi *Înţelepciunea lui Sirah*. După care trebuie să primească şi „cărţile noastre ale Noului Testament": 4 Evanghelii (*Matei*, *Marcu*, *Luca* şi *Ioan*), 14 Epistole ale lui Pavel, 1 a lui Iacob, 3 ale lui Ioan, 1 a lui Iuda, 2 ale lui Petru; nu urmează apoi cum ne-am aştepta *Apocalipsa* lui Ioan, nemenţionată măcar, ci „două Epistole ale lui Clement, precum şi Constituţiile grăite nouă, episcopilor, în opt

cărți prin mine, Clement, și pe care nu trebuie să le faceți publice pentru toți din pricina lucrurilor tainice [*mystika*][200] din ele, și Faptele noastre, ale Apostolilor". Însumate, Scripturile creștine ale profeților Vechiului Testament (45 + 1) și ale apostolilor Noului Testament (36), listate de canonul 85 apostolic sub forma unui canon biblic extins, se ridică la 82 (sau 81). Că acest canon biblic „clementin" n-a fost un simplu produs livresc — *Constituțiile Apostolice prin Clement* fiind, cum se știe astăzi, produsul pseudoepigrafic al unui atelier literar antiohian din a doua jumătate a secolului IV — o dovedește ecoul și recepția lui eclezială în Biserica Etiopiană, care până astăzi are un canon biblic extins alcătuit din 81 de cărți.

Canonul biblic etiopian

Canonul biblic etiopian — o enigmă încă pentru savanți[201] — are la rândul său două variante: un canon larg și un canon restrâns, fiecare cu variante proprii. În Biserica Etiopiană, Biblia se numește și „81", dar la acest număr se ajunge în moduri diferite. În esență, canonul e același cu al celorlalte Biserici creștine, dar pe lângă acesta el include și o serie de alte cărți din perioada inter-testamentară și postapostolică, astfel încât canonul etiopian e cel mai cuprinzător canon creștin existent, atât în ce privește Vechiul, cât și Noul Testament. Istoria Bibliei etiopiene e în mare măsură învăluită în mister, dat fiind că majoritatea manuscriselor biblice etiopiene datează din secolele XVII–XIX, doar câteva fiind din secolul XV și un singur *Evangheliar* din secolul XII. Bibliile etiopiene sunt de fapt o sumă de manuscrise cu cărți biblice circulând în paralel, în ordini disparate și care se completează reciproc. Ce se știe precis e că, încă din perioada „regatului aksumit", până în 687 s-au tradus toate cărțile Bibliei grecești. O înflorire literară s-a produs după 1270 în „regatul solomonic", când se traduce literatura apostolică pseudoepigrafă și două compilații canonice de origine coptă: așa-numitul *Senodos*, o colecție de canoane apostolice și sinodale[202], *Fethe Nagast* (*Legislația regilor*), un nomocanon copt, care sunt până astăzi colecțiile

200 „Lucrurile tainice" (*ta mystika*) de aici nu se referă la vreo învățătură ezoterică, ci la riturile și formularele euhologice ale Sfintelor Taine (*Mysteria*) ale inițierii creștine și ale cultului euharistic descrise și redate „in extenso" în cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolilor*.

201 Cf. R. W. COWLEY, „The Biblical Canon of the Ethiopian Orthodox Church Today", *Ostkirchliche Studien* 23 (1974), p. 318–328, și, mai ales, P. BRANDT, „Geflecht aus 81 Bücher. Zur variantenreichen Gestalt des äthiopischen Bibelkanons", *Aethiopica* 3 (2000), p. 79–115.

202 Partea atribuită Apostolilor alcătuită în patru cărți: Constituții (30 de canoane), statute (71 de canoane), canoane (56) și alte canoane (81), este urmată de canoanele Sinoadelor de la Niceea, Gangra, Sardica, Antiohia, Neocezareea, Ancyra, Laodiceea, și alte câteva tratate.

autoritative de drept canonic în Biserica Etiopiană. Ele conțin fiecare liste, cu variații, ale celor 81 de cărți ale canonului biblic etiopian larg, canon care însă pare a avea doar o semnificație teoretică (el neexistând ca atare în Etiopia în nici o colecție manuscrisă de cărți biblice și în nici o *Biblie* tipărită). În esență, canonul etiopian *lărgit* include următoarele scrieri:

— în Vechiul Testament (46 de cărți): așa-numitul *Octateuh* (*Pentateuhul* + *Iosua, Judecătorii* și *Rut*), *1–4 Regi, 1–2 Cronici, 1 Ezdra* + *Apocalipsa lui Ezdra* (= *4 Ezdra* 3–14), *Estera, Tobit, 1–3 Macabei, Iov, Psalmii, 1–5 Solomon* (*Proverbele, Cântarea Cântărilor, Eccleziastul, Înțelepciunea, Psalmii*), cei 16 profeți (cu adaosurile la *Ieremia*) și *Sirah*, dar și cărțile inter-testamentare *1 Enoh* și *Jubileele*, precum și *Iosippon*, o istorie a evreilor în opt cărți bazată pe scrierile lui Iosif Flaviu;

— în Noul Testament (35 de cărți): 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, 7 Epistole Catholice, 14 Epistole Pauline și *Apocalipsa* lui Ioan, urmate de cele 4 cărți ale canoanelor atribuite apostolilor din *Senodos*, cele două cărți ale așa-numitului *Testament al Domnului*, cartea *Clement* cuprinzând instrucțiuni ale Apostolului Petru prin Clement, și *Didascalia* etiopiană *a Apostolilor*, o versiune intermediară între *Didascalia* siriană, scurtă, și *Constituțiile Apostolice* grecești, lungi.

În practică însă funcționează canonul *restrâns* alcătuit tot din 81 de cărți, cuprinzând cele 27 de cărți ale Noului Testament, cele 40 de cărți ale canonului ebraic al Vechiului Testament (pentru că *Proverbele* sunt împărțite în două cărți distincte: cap. 1–24 și 25–31) și 14 cărți socotite tot canonice ale *Septuagintei* + *Enoh* și *Jubilee*. Cele două ediții tipărite ale *Bibliei* etiopiene au următoarea structură: cele patru volume ale diglotei (gheez-amhari) de la Londra, 1927, atestă clar influența *Bibliei* protestante: vol. 1 cuprinde cărțile istorice, de la *Facere* până la *Estera;* vol. 2 cuprinde cărțile didactico-poetice (fără *Psalmi*) și profetice, de la *Iov* la *Maleahi;* vol. 3 cuprinde apocrifele *Jubilee, 1–3 Macabei, Enoh, 1–2 Ezdra, Tobit, Iudita, Înțelepciunea lui Solomon* și a lui *Sirah, Baruh* și *Epistola lui Ieremia, Susana, Bel și balaurul;* iar vol. 4 cuprinde *Psalmii* și Noul Testament. *Biblia* imperială editată în amhari la Adis Abeba în 1960, singura ediție neoccidentală, oferă cărțile Bibliei etiopiene în următoarea dispoziție: *Octateuhul, 1–4 Regi, 1–2 Cronici, Jubilee* și *Enoh, Ezdra-Neemia, 1–2 Ezdra* etiopian, *Tobit, Iudita, Estera, 1–3 Macabei; Iov, Psalmii, 1–2 Proverbe, Înțelepciunea lui Solomon, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Înțelepciunea lui Sirah; Isaia, Ieremia* + *Baruh, Plângerile, Epistola, Iezechiel, Daniel* și cei 12 Profeți mici; Evangheliile, *Faptele Apostolilor*, Epistolele pauline, Epistolele catholice și *Apocalipsa*. Caracteristică tradiției etiopiene este așadar neconcordanța între listele canonice, tradiția manuscrisă (care nu cunoaște *Biblii* integrale, ci doar diverse

grupări aranjate diferit) şi ediţiile tipărite care încearcă un compromis între tradiţia etiopiană a unui canon mai larg şi influenţa *Bibliilor* occidentale cu o sistematizare mai viguroasă. După renunţarea pentru Vechiul Testament la sinteza istoriei evreilor din *Iosippon*, iar pentru Noul Testament la corpusul postapostolic pseudoepigraf al *Clementinelor*, rămâne specifică pentru canonul biblic etiopian şi unică între *Bibliile* Bisericilor creştine — efect probabil al convieţuirii seculare a etiopienilor cu o puternică şi veche prezenţă iudaică (de unde şi tradiţia originii solomoniene a casei domnitoare provenite din Melenik) în nordul Abisiniei şi în Yemen — enigmatica menţinere în canon a scrierilor inter-testamentare, atestate fragmentar la Qumran, ale lui *Enoh* şi *Jubileelor*, păstrate integral doar în traducerea etiopiană.

Abandonarea canonului de ştiinţa biblică modernă

Istoria redactării cărţilor Bibliei şi a canonului biblic al Vechiului şi Noului Testament în diversele lui variante constituie una din cele mai incitante şi surprinzătoare teme ale istoriei şi teologiei biblice. Studiile şi cercetările pe teme canonice cunosc de câteva decenii un avânt remarcabil, în acest interval afirmându-se chiar tentativa de a reformula întreaga teologie biblică dintr-o perspectivă canonică. Noua teologie biblică canonică se înscrie ca un protest şi o delimitare faţă de metoda critică istorico-filologică care a dominat ştiinţa biblică în ultimele două secole. Până spre sfârşitul secolului XVIII, teologia biblică pleca de la două premise teologico-sistematice cu valoare de axiome: identitatea dintre dogmă şi Biblie şi, respectiv, unitatea dintre Vechiul şi Noul Testament. Ambele aceste premise au fost puse serios în criză prin apariţia metodei critice istorico-filologice de tip analitic şi raţionalist. Primii ei reprezentanţi au cerut disocierea dintre teologia dogmatică, de tip sistematic şi metafizic, şi ştiinţa biblică, de tip filologic şi istoric (Ph. Gabler, 1787) şi, pe această bază, au susţinut necesitatea unei abordări „libere" a Bibliei (J. Semler, 1771), în afara unităţii „artificiale" introduse de canonul biblic atât în interiorul Vechiului şi al Noului Testament luate separat, cât şi de canonul Bisericii creştine între Vechiul şi Noul Testament luate împreună. Filologia şi istoria biblică au pus pe primul plan atât diversitatea ireductibilă existentă între cele două Testamente, cât şi necesitatea de a reconstitui în spatele textelor canonice ale cărţilor biblice nu doar textele originale, documentele prime din care s-au constituit cărţile canonice, dar şi tradiţiile religioase orale şi instituţiile religioase „pre-canonice" ale vechii religii nescrise a lui Israel sau diversele curente apostolice ale căror documente scrise au fost asamblate ulterior de Biserică în canonul Noului Testament. În aceste condiţii s-a produs şi separarea inevitabilă a teologiei biblice academice în teologie a

Vechiului şi, respectiv, a Noului Testament cu catedre, titulari, reviste de specialitate şi linii de cercetare şi producţie ştiinţifică clar distincte. În ultimele două secole s-au scris şi publicat doar separat fie „teologii ale Vechiului Testament”, fie „teologii ale Noului Testament”.

Noua teologie biblică canonică[203] *— forme şi probleme*

Salvarea unităţii a fost căutată de către teologii luterani germani specialişti în Noul Testament într-o abandonare a istoriei fie printr-o interpretare de tip existenţialist individual a credinţei ca înţelegere a sensului existenţei proprii în Hristos (R. Bultmann), fie prin postularea în sensul lui Luther a unui „canon în canon”, a unui centru al Scripturii închis în ea, dar nu identic cu ea, identificat cu Evanghelia paulină a justificării omului numai prin credinţă (E. Käsemann). Recent, Hans Hübner, profesor de Noul Testament din Göttingen[204], a argumentat necesitatea unei distincţii tranşante între „Vetus Testamentum in se”, ca revelaţie a lui Dumnezeu pentru Israel încă actuală pentru el, şi care trebuie lăsat în seama evreilor, şi „Vetus Testamentum in Novo receptum” al creştinilor, pentru care revelaţia eshatologică a lui Dumnezeu în Hristos face din Noul Testament un canon critic pentru Vechiul Testament.

O soluţie diferită a fost propusă de teologii vechi-testamentari calvinişti nord-americani, cum a fost Brevard S. Childs (1923–2007) de la Yale, principalul promotor al teologiei biblice canonice. Pentru aceştia important este nu textul original, ci textul final al Scripturii canonice. Perspectiva este aici una riguros sincronică, potrivit căreia întregul canonic e mai mult decât părţile lui componente. De aceea contextul propriu-zis al unei teologii biblice nu este universitatea şi metoda istorico-critică, ci comunitatea creştină şi canonul ei biblic. Doar aşa va putea teologia biblică ieşi din criză şi va putea articula o teologie biblică a Noului *şi* a Vechiului Testament[205]. Potrivit lui Childs, refuzând atât subordonarea iudeo-creştină a Noului Testament celui Vechi, cât şi abandonarea totală a Vechiului în favoarea Noului Testament susţinută de Marcion, Biserica a unit cele două Testamente nu pur exterior, ci într-un model de tipul promisiune/profeţie–împlinire, în care ambele,

[203] Cf. antologia de studii realizată de L. M. MCDONALD / J. A. SANDERS, *The Canon Debate*, 2002. Iar pentru întreaga problematică, a se vedea sinteza aceluiaşi LEE MARTIN MCDONALD, *The Biblical Canon. Its Origins, Transmission and Authority*, 1988, 2007[3].

[204] HANS HÜBNER, *Biblische Theologie des Neuen Testamentes*, Göttingen, 3 vol., 1990, 1993, 1995.

[205] Titlurile cărţii-program a lui BREVARD S. CHILDS: *Biblical Theology in Crisis* (1972) şi cel al sintezei finale: *Biblical Theology of the Old and New Testament* (1992).

menţinute integral în distincţia lor, dau mărturie despre Unul şi Acelaşi Hristos. Împlinirea profeţiei în Noul Testament nu reduce la tăcere şi nu anulează vocea distinctă a Vechiului Testament. Sarcina teologiei biblice ar fi atunci aceea de a asculta şi înţelege atât diversitatea vocilor din întreaga Biblie creştină (Vechiul şi Noul Testament), cât şi totalitatea Scripturii creştine în lumina întregii revelaţii şi lucrări a lui Dumnezeu atât în Israel, cât şi în Biserică — cele două contexte canonice şi cadre de interpretare ale acestei revelaţii. Trebuie descrise atât discontinuităţile, cât şi continuităţile dintre Sinagogă, cu fixarea ei pe Moise şi poporul Israel, şi Biserică, deschisă în Hristos spre toate neamurile, şi apoi articulată o hermeneutică dialogică între Vechiul şi Noul Testament în context canonic. Canonul biblic cere o teologie biblică unitară, dar nu o unitate doctrinară, sistematică, teoretică, ci o unitate hermeneutică, dinamică, dialogică — pentru Childs, teologia autentic biblică neputându-şi reduce sarcina la aceea de a oferi teologiei sistematice simple texte doveditoare pentru doctrine şi dogme, nici la aceea de a oferi o bază narativă căutării unui sens al existenţei individuale prin credinţă sau al istoriei umanităţii ca istorie a mântuirii. Insubordonabilă doctrinelor, experienţei sau istoriei, teologia biblică s-ar subordona doar propriului ei canon, care însă trebuie asumat nu selectiv — cum fac teologiile atât tradiţionale, cât şi liberale —, ci în totalitatea lui, fiindcă totul în el este egal şi vital important.

Însă tocmai aici începe problematicul acestei teologii biblice canonice[206], a cărei principală limită stă tocmai în fixarea unilaterală pe textul biblic în integralitatea lui literară — poziţia ei regăsind paradoxal concepţia clasic protestantă a inspiraţiei verbale sau fundamentalistă a dictatului divin — cu punerea între paranteze a istoriei şi tradiţiilor religioase ale epocii biblice. Or fixarea canonului biblic, atât al Vechiului, cât şi al Noului Testament, a avut loc la o distanţă în timp considerabilă după redactarea cărţilor biblice, şi în condiţii teologice diferite faţă de cele în care au apărut acestea. Secundar faţă de cărţile biblice care nu spun nimic despre el, canonul biblic — corp de texte religioase citite public, cu autoritate permanentă şi nerevizuibil — nu se interpretează pe sine însuşi sau se interpretează pe sine însuşi la fel de puţin ca şi Scriptura pe ea însăşi. Norma de interpretare, ghidul hermeneutic, pentru cărţile Scripturii şi Scriptura însăşi nu stă aşadar în canonul însuşi, ci în afara lui, în religia comunităţilor care citesc Scripturile. Mai mult decât atât, ceea ce „biblicismul" protestant tradiţional sau fundamentalist a uitat şi uită în permanenţă este — în formula profesorului regal de Vechiul Testa-

[206] Evidenţiat de profesorul britanic de Vechiul Testament din Oxford JAMES BARR, *Holy Scripture: Canon, Authority, Criticism*, Philadelphia, 1983.

ment de la Oxford, James Barr (1924–2006) — paradoxul esențial că în epoca Bibliei nu exista încă o Biblie, că majoritatea personajelor Bibliei au trăit înainte de Biblie şi religia lor nu era una a cărții (în sens islamic sau protestant) controlată de Scripturi. Din contră, Scriptura derivă din credința unor personaje care L-au întâlnit pe Dumnezeu fie în chip nemijlocit, fie prin instituții religioase nescripturistice. Scripturile însele nu trimit la ele însele, ci spre personajele întemeietoare aflate la originea lor. Autoritatea lor nu aparține cărților înseşi, ci persoanelor despre care vorbesc: patriarhi, profeți, apostoli, Hristos. În spatele Vechiului Testament stă Israel, cu personajele şi instituțiile lui religioase prescripturistice, iar în spatele Noului Testament stau Iisus, apostolii şi Biserica, care e întemeiată nemijlocit pe apostoli, pe profeți (*Ef* 2, 20) şi pe Iisus Hristos, nu pe cărțile apostolice sau profetice. În spatele canonului biblic stau cărțile biblice, iar în spatele acestora stă religia vie a unui popor — Israel — cu instituțiile, personajele şi mutațiile ei, pentru a căror înțelegere metoda istorico-critică este inevitabilă şi indispensabilă.

Dublul canon biblic ebraic al lui „Ezdra"

Fapt semnificativ, nu există un echivalent ebraic al noțiunii de „canon", care e un termen creştin aplicat de altfel târziu Scripturii (abia în secolul IV). Cele mai vechi nu liste[207], ci referințe la numărul cărților sacre ebraice datează ambele din jurul anilor 90–100 d. Hr., şi ele sunt extrem de instructive în diferența lor. Astfel, spre anul 95 d. Hr., istoricul evreu elenizat şi romanizat, Iosif Flaviu, format în şcoala celebrului rabin fariseu Hillel, scria în apologia *Contra lui Apion* I, 37–42 că, spre deosebire de greci, iudeii n-au mii de cărți în conflict, ci doar 22, din care nu s-a scos sau adăugat nimic de evrei, care le consideră decrete divine şi ar muri mai degrabă pentru ele. Dintre aceste cărți, cinci sunt ale lui Moise şi cuprind legile şi istoria de la facerea omului până la moartea legiuitorului Moise, o perioadă de trei mii de ani; de la Moise şi până la moartea lui Artaxerxes, regele Persiei (464–424), istoria acestui timp a fost scrisă de profeți în 13 cărți. Restul de 4 cărți cuprinde imne şi precepte de viață. Deşi istoria evreilor a fost scrisă şi pentru perioada de după Artaxerxes, ea nu are aceeaşi autoritate, pentru că profeții n-au mai continuat în epoca de după moartea acestuia (424 î. Hr.). Reconstituirea probabilă a canonului biblic al lui Iosif Flaviu este: *Pentateuhul*

[207] Cea mai veche listă rabinică a celor 24 de cărți sacre iudaice cu numele lor şi în împărțirea actuală — *TaNaK* — e cuprinsă în tratatul talmudic *Baba Bathra* 14b–15a şi datează de la sfârşitul secolului II – începutul secolului III, când sub autoritatea „patriarhului" Rabbi Jehuda ha-Nasi a fost fixată în scris aşa-numita *Mishna*, care cuprinde Tora orală a rabinilor, interpretare a Torei scrise primite de Moise pe Sinai.

(5 cărţi), profeţii (13), *Iosua*, *Judecătorii* + *Rut*, *1–2 Samuel*, *1–2 Regi*, *Isaia*, *Ieremia* + *Plângerile*, *Iezechiel*, cei 12 profeţi mici, *Iov*, *Daniel*, *Ezdra-Neemia*, *1–2 Cronici*, *Estera*, *Psalmii*, *Proverbele*, *Eccleziastul* şi *Cântarea Cântărilor*. E o diviziune în orice caz diferită cea rabinică tripartită din *TaNaK*; Iosif Flaviu pare a cunoaşte, asemenea Noului Testament, doar o diviziune bipartită: Legea + Profeţii; Profeţii apar ca o clasă de cărţi sfinte deschisă, care include orice carte sfântă în afara Torei, pentru că impresia clară e că, pentru Iosif, imnele şi preceptele (psalmii lui David şi cărţile lui Solomon) par a fi fost scrise tot de profeţi.

Cea mai veche mărturie a existenţei pe lângă Tora a unei colecţii de cărţi profetice largi o avem în capitolele 44–49 din *Înţelepciunea lui Isus Sirah* scrisă în ebraică în jurul anului 190 î. Hr., prologul la traducerea greacă a acestei cărţi, realizată de nepotul lui Sirah în anul 117 î. Hr., sugerând pentru prima dată existenţa tripartiţiei Lege — Profeţi — alte scrieri, fără a le preciza mai îndeaproape. În *Luca* 24, 44, Iisus Însuşi vorbeşte de Lege — Profeţi — Psalmi. Oricum, diviziunea clară între „profeţi" şi „scrieri", în sensul canonului rabinic ulterior, nu pare a fi existat la sfârşitul secolului I d. Hr., când a fost scrisă şi cartea „apocrifă" *4 Ezdra* 14, 22–48 (prezentă în versiune latină ca apendice al *Vulgatei*).

În finalul cărţii *4 Ezdra* ni se vorbeşte de existenţa unui *dublu* canon biblic iudaic. Aici ni se spune că la treizeci de ani după devastarea Ierusalimului de către babilonieni în 587 î. Hr, deci în anul 557 î. Hr., ca răspuns la rugăciunile sale stăruitoare, Ezdra plin de Duhul Sfânt dictează timp de 40 de zile la cinci bărbaţi aleşi un număr de nu mai puţin de 94 de cărţi/suluri, 24 exoterice şi 70 ezoterice: „Iar când s-au împlinit patruzeci de zile, Cel Preaînalt a grăit zicând: «Cele pe care le-ai scris mai întâi pune-le la vedere, ca să le citească şi cei vrednici, şi cei nevrednici. Dar pe cele şaptezeci mai din urmă păstrează-le, ca să le predai celor înţelepţi din poporul tău. Căci în ele este vâna înţelegerii, izvorul înţelepciunii şi râul ştiinţei.» Şi am făcut aşa" (*4 Ezr* 14, 45–48).

Cele două liste canonice de cărţi scripturistice iudaice de la sfârşitul secolului I d. Hr. atestă cu certitudine, dincolo de diferenţa lor, faptul că atât pentru evrei, cât şi pentru creştini, ulterior, momentul Ezdra a fost unul decisiv în constituirea Scripturilor ebraice, sau mai exact în „canonizarea" Torei (cf. *Ne* 8–10). Acum, în secolul V î. Hr., Tora devine normativă la modul absolut pentru iudaism, devine o carte citită în comunitate, care o acceptă ca Lege definitivă şi supremă a lui Dumnezeu, Lege interpretată de profeţi şi meditată în alte scrieri religioase. E însă vorba de o mutaţie profundă în înţelegerea relaţiei lui Dumnezeu cu poporul Israel: cuvântul scris ajunge să ia locul Cuvântului viu al lui Dumnezeu. Sacralitatea cărţii devine o calitate

intrinsecă legată de prestigiul magic al cuvântului scris, nu mai e efectul dinamic al unei întâlniri personale între Dumnezeu şi popor mediate de profeţi, al căror loc este ocupat acum de scribi şi cărturari.

De la Cuvânt la Scripturi — mutaţiile unui parcurs

Anterior însă, fără a exclude textele cu caracter legislativ sau oracole profetice fixate în scris, revelaţia lui Dumnezeu era una activă, Cuvântul viu al lui Dumnezeu fiind transmis ca tradiţie orală vie, dinamică, în care formele vechi erau mereu repovestite, reinterpretate, abandonate, reluate şi transformate într-un proces atât oral, cât şi scriptic. Tradiţiile religioase erau totodată reflectarea istoriei Poporului Ales. Fixarea lor în scris a început abia odată cu stabilizarea monarhiei şi a cultului în Ierusalim prin David (1010–970) şi Solomon (970–930). Schisma celor două regate din 930 î. Hr. se reflectă în elaborarea a două variante ale istoriei naţional-religioase: una în regatul din sud al lui Iuda, în care numele lui Dumnezeu este Iahve (de aici relatarea „jahvistă" — J) şi accentul e pus pe monarhia davidică; şi alta în regatul din nord, în care numele lui Dumnezeu este Elohim (de aici relatarea „elohistă" — E), care pune accentul pe peregrinare, pe patriarhi şi pe figurile preregale ale lui Moise şi Samuel. În 722, regatul din nord cade sub loviturile asirienilor, iar regele reformator al Ierusalimului Iezechia (din 729 coregent cu Ahaz, 716 687 singur) sub influenţa profetului Isaia (cca 740–700) reface unitatea naţională în jurul Templului, asumând şi tradiţiile religioase ale nordului, acum cele două naraţiuni („jahvistă" şi „elohistă") fiind compilate într-o relatare istorică unitară. Celălalt moment important este cel legat de un alt rege reformator al Ierusalimului, Iosia (640–609), în timpul căruia începe să activeze şi profetul Ieremia (cca 621–580) şi care în 622 declanşează aşa-numita reformă deuteronomistă: acum e descoperit şi depus apoi solemn în Templu sulul cu *Deuteronomul* (documentul „deuteronomist" — D), iar tradiţia mozaică devine astfel instanţa supremă de control şi modelare a întregii vieţi religioase, cultice şi politice. A fost primul pas prin care o carte sacră — Legea lui Moise — va deveni tot mai mult etalonul ultim şi autoritatea religioasă supremă pentru Israel — cum nu par a sta lucrurile la Isaia, Ieremia sau, ulterior, la Iezechiel. Reforma religioasă deuteronomistă a avut un impact şi asupra redactării istoriei lui Israel de la facerea omului şi până la ultimii regi, care e rescrisă şi reinterpretată în lumina standardelor Legii mozaice.

Procesul de redactare finală a Torei ca *Pentateuh* şi a istoriei lui Israel va avea loc însă după catastrofa distrugerii Templului şi a Ierusalimului în 587 de către Nabucodonosor, în timpul exilului de la Babilon, în cercul de preoţi-scribi (sursa „preoţească" — P) grupat în jurul profetului Iezechiel (cca 597–570). Întreaga literatură naţională şi religioasă ebraică este acum supusă

unui amplu proces de recitire, asamblare şi sistematizare. În esenţă, această mare literatură e repartizată în două blocuri: o istorie secvenţială de la facerea lumii şi a omului până la exilul babilonic, a cărei primă jumătate separată şi unită cu Legea (D) a fost absorbită în *Pentateuh*, cealaltă jumătate devenind ulterior grupul „profeţilor anteriori"; şi un set larg de cărţi „profetice", multe din ele cunoscute şi receptate încă înainte de recunoaşterea şi impunerea supremaţiei Torei sub Ezdra, supremaţie care însă le va împinge într-o poziţie secundară.

Tot în timpul exilului are loc o mutaţie decisivă şi în interiorul profetismului; mutaţia este evidentă încă la Iezechiel, la care se observă foarte limpede trecerea de la profetul care vorbeşte şi rosteşte oracole divine cu conţinut etic şi politic precis şi implicaţii istorice clare, spre vizionarul apocaliptic care are vedenii ale unor realităţi cereşti, pe care le scrie într-o carte ezoterică. Profetul menţinea vie credinţa şi speranţa unei intervenţii active a lui Dumnezeu în istorie, al cărei viitor iminent devenea locul judecăţii Lui, al pedepsirii celor răi şi al răsplătirii celor buni şi fideli Lui. Distrugerea templului şi desfiinţarea monarhiei şi şocul exilului babilonic au condus la o repliere pe esenţialul etic al Torei, dar şi pe speranţa vizionară a unui nou Templu (*Iz* 40–48), peste care va reveni slava (*shekhinah*) lui Dumnezeu care, purtată de carul divin (*merkavah*), a abandonat Ierusalimul devastat şi s-a mutat alături de exilaţii de la Babilon (*Iz* 1).

Profitând de edictul din 538 al lui Cyrus, regele persan care a cucerit Babilonul şi a lichidat imperiul urmaşilor lui Nabucodonosor, un prim grup al exilaţilor se întoarce cu principele Zorobabel şi arhiereul Iosua, iar la îndemnul profeţilor Aggai şi Zaharia (cca 520) rezideşte al doilea Templu din Ierusalim, sfinţit în 516. Guvernatorul Neemia (445–433) reclădeşte zidurile Ierusalimului, iar în 458, sub Artaxerxes I (sau în 398, dacă e vorba de Artaxerxes II), scribul-preot Ezdra vine de la Babilon şi declanşează reforma care va da chipul definitiv iudaismului iar canonului biblic ebraic forma sa actuală. Ezdra dă *Pentateuhului* (definitivat de scribii-preoţi din şcoala sacerdotală babiloniană) poziţia unică de Scriptură iudaică, Lege divină oficială şi fundament ultim al întregii vieţi religioase, cultice, etice şi sociale a comunităţii iudaice. Impactul a fost covârşitor[208]: profeţii dispar odată cu Maleahi (cca 460–430), inspiraţia şi autoritatea profetică estompându-se (pentru a reveni ulterior într-o formă transformată, odată cu autorii *Apocalipselor*) în

[208] La samarineni — data schismei lor e controversată: fie sub Neemia (432), fie abia sub Alexandru Macedon (332) — impunerea Torei a fost atât de totală, încât i-a marginalizat şi exclus cu totul pe profeţi. Centralitatea Torei o atestă şi traducerea ei greacă de cei 70 de înţelepţi (*Septuaginta*) la Alexandria sub Ptolemeu Filadelful (285–246).

favoarea celei a scribilor-sacerdoţi. Aceştia din urmă rescriu încă o dată în *Cronici* istoria religios-naţională a lui Israel dându-i însă o nouă interpretare, diferită faţă de cea din cărţile *Regilor*. Faptul că noua relatare a „cronistului" (sursa C) nu a fost inclusă în colecţia cărţilor profeţilor „anteriori" atestă că aceasta era deja conturată, iar *Sirah* 48–49 (cca 190 î. Hr.) atestă acelaşi lucru cu privire la colecţia profeţilor „posteriori" (Isaia, Ieremia, Iezechiel şi cei 12 profeţi mici — fără Daniel). Alături de scribii-sacerdoţi din casta preoţească dominantă a „ţadokiţilor" întorşi de la Babilon şi care şi-au impus autoritatea şi hegemonia asupra iudeilor rămaşi în Palestina, sub dominaţia persană (538–331) au mai activat şi scribii laici din şcoala sapienţială; acestora li se datorează *Proverbele*, *Iov*, *Iona*, *Eccleziastul*, ulterior şi *Înţelepciunea lui Isus fiul lui Sirah*.

Criza internă a epocii inter-testamentare — scindarea iudaismului

Deşi evreii aveau acum un nou Templu şi o Toră, instituţiile restaurate erau simţite ca slabe şi provizorii, nemaifuncţionând drept garantele şi mediatoarele unei autentice restaurări mesianice. Sistemul religios-politic nu putea funcţiona doar cu sacerdoţi şi scribi în absenţa regalităţii davidice, a cărei restaurare numai putea aduce cu sine inaugurarea erei mesianice prezise de ultimii profeţi (la început s-a crezut că regele mesianic era chiar Cyrus eliberatorul). O criză ulterioară s-a produs în secolele IV–III[209], prin schisma între cele două grupuri de preoţi, ale „ţadokiţilor" dominanţi şi „enohiţilor" îndepărtaţi şi marginalizaţi de cei dintâi, grupuri care şi-au transpus rivalitatea în două teologii şi practici opuse ale iudaismului. Pentru preoţii „ţadokiţi", ca şi pentru scribii sapienţiali laici, ordinea divină fusese restabilită deja de Dumnezeu odată cu cel de-al doilea Templu şi cu Tora prin sistemul de puritate etică şi rituală instituit de acestea, sistem a cărui respectare, cu ţinerea la distanţă a forţelor demonice ale haosului, era socotită a sta în puterea libertăţii responsabile a oamenilor. Pentru „enohiţii" excluşi şi frustraţi, ordinea sacerdotală şi etică impusă de „ţadokiţi" e doar o pervertire şi o imitaţie parodică a ordinii divine autentice, întreaga ordine creată fiind grav perturbată de o revoltă a îngerilor în cer. Căzute pe pământ, puterile angelice au dezlănţuit asupra lui haosul. Deşi prin providenţa Sa Dumnezeu a pus o limită acţiunii lor distructive în istorie, totuşi ordinea autentică a Împărăţiei lui Dumnezeu urmează să fie restaurată abia eshatologic de un Judecător trimis din cer. Criza internă a iudaismelor a fost împinsă în paroxism în timpul

[209] Cf. GABRIELE BOCCACCINI, *Beyond the Essene Hypothesis. The Parting of the Ways between Qumran and Enochic Judaism*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998; şi *Roots of Rabbinic Judaism. An Intellectual History, from Ezekiel to Daniel*, Eerdmans, Grand Rapids, 2001.

dominaţiei elenistice şi apoi romane a Palestinei. În 331, Alexandru cel Mare a desfiinţat Imperiul Persan al ahemenizilor inaugurând în Orient propriul său Imperiu elenistic. La moartea sa timpurie, în 323, acesta va fi împărţit între generalii săi (aşa-numiţii „diadohi"). După ce în 320 Iudeea a fost anexată regatului elenistic al Ptolemeilor din Egipt, care au manifestat respect faţă de iudaism (la cererea lui Ptolemeu II Filadelful, 285–246, Tora mozaică a fost tradusă în greacă), din 198 şi până în 63 î. Hr. (când Pompei o va trece sub dominaţia romană), Palestina a trecut sub stăpânirea regilor elenistici din Siria care făceau parte din dinastia Seleucizilor. Mai ales prin Antioh IV Theos Epiphanes, aceştia au încercat să-i elenizeze forţat cultural şi religios pe evrei, interzicând circumcizia şi respectarea Torei şi profanând Templul în 167. Gestul a declanşat însă revolta fraţilor Macabei („ciocane"), fiii preotului Matatia; în decembrie 164, Iuda Macabeul a reocupat Ierusalim şi a resfinţit Templul; Iuda fiind ucis în luptă în 160, războiul a fost continuat de fraţii lui Ionatan (ucis şi el în 146) şi Simon, care în 143 va reuşi să elibereze cu totul de influenţele elenistice Iudeea. Până în 37 î. Hr., când, cu sprijin roman, va deveni rege idumeul Irod, Iudeea a fost stăpânită de regi din dinastia Macabeilor, numită şi a Haşmoneilor. Prezenţa pe tronul din Ierusalim a acestor regi-preoţi, care au deţinut şi funcţia de arhierei, fără să fie din casa lui Aaron, a agravat însă criza religioasă provocând în interiorul curentului „enohit" o disidenţă: cea a adepţilor separatişti ai „Învăţătorului dreptăţii" din aşa-numitul „Document de la Damasc" (descoperit într-o veche geniză a sinagogii din Cairo în 1897) şi din manuscrisele de la Qumran.

Răspunsul apocaliptic

În timpul celui de-al doilea Templu a avut loc o mutaţie generală a sensibilităţii religioase iudaice: dacă în timpul primului Templu, israeliţii vorbitori de ebraică, grupaţi în triburi centrate naţional-religios în jurul unui templu şi conduşi religios de regi şi profeţi, aveau sentimentul intervenţiei nemijlocite a unui Dumnezeu imanent în viaţa reală concretă şi istorică în favoarea libertăţii şi dreptăţii, în timpul celui de-al doilea Templu însă, iudeii vorbitori acum de aramaică, fragmentaţi într-o multitudine de clanuri şi grupări religioase centrate în jurul Torei şi a Templului, divizaţi şi umiliţi de ocupaţii străine, demobilizaţi de dominaţia răului şi haosului, cred tot mai mult în predestinaţie, în demoni şi îngeri şi îşi pun tot mai multe speranţele în viaţa de dincolo şi într-un Dumnezeu transcendent. Expresia noii sensibilităţi religioase o găsim în scrierile apocaliptice „inter-testamentare". Crizelor interne şi celor provocate de elenizare, apocalipticii le răspund proiectând sistematic în ceruri varianta autentică, nepervertită, a instituţiilor religioase pământeşti: Templu, cult, Tora, judecată, răsplată, viaţă adevărată, toate sunt acum reali-

tăţi celeste, accesibile doar unor vizionari la capătul unor purificări ascetice şi experienţe mistice, care-i transformă din simplii oameni în îngeri (angelitatea fiind o virtualitate a naturii umane autentice). Viziunea şi cartea ezoterică iau locul Legii şi profeţiei, autorii apocaliptici atribuind unor personaje ancestrale premozaice — lui Enoh sau patriarhilor biblici — „apocalipsele" (revelaţiile) sau „testamentele" care descriu secretele istoriei, ale cosmosului şi lumii cereşti revelate la capătul unor călătorii în lumea de dincolo. Grupurile sectare „enohite" şi-au compus chiar mini-Tora lor alternativă alcătuită ca un Pentateuh apocaliptic din cele cinci părţi (redactate pe parcursul mai multor secole) care formează actuala carte etiopiană *1 Enoh*. Precis analizată de John J. Collins (n. 1946)[210], literatura apocaliptică include scrieri ce gravitează majoritatea în jurul crizelor istorice din viaţa iudaismului, reprezentate de persecuţia elenistică din 167–164 î. Hr. şi de distrugerea templului de către romani în anul 70 d. Hr. şi a înăbuşirii de către aceiaşi a revoltei mesianice a lui Simon Bar-Kochba din anii 132–135 d. Hr. Originea acestor scrieri stă în cartea profetului Iezechiel, care, potrivit lui G. Boccaccini, deşi redactată de un profet-sacerdot „ţadokit", a fost şi inspiraţia pentru scrierile enohite premacabeene (*Cartea Veghetorilor/Îngerilor* şi *Cartea Luminătorilor/Astronomică* din componenţa actualei cărţi *1 Enoh* etiopiană 1–36 şi 72–82). În criza care a urmat nemijlocit anilor 167–164 şi care a dus la secesiunea de mişcarea enohită a disidenţei stabilite la Damasc şi Qumran, apar apocalipsele din *Cartea Vedeniilor* antiţadokită şi din cartea canonică *Daniel*. Redactată în aramaică (2, 4 – 7, 28) folosind materiale mai vechi, cartea *Daniel* a fost o încercare de a găsi o a treia cale, de mijloc, între „ţadokiţi" şi „enohiţi", preluând temele gândirii apocaliptice în interiorul unei teologii pozitive a Torei, a Templului şi a Legământului de pe Sinai; umanitatea îşi păstrează libertatea şi răul nu are origine celestă (ca în *Cartea* enohită a *Veghetorilor*), dar perioada istorică prezentă, cea a Templului al doilea, deşi legitim, e încă una de exil şi pedeapsă, condamnată la degenerare şi martiriul celor drepţi; judecata celor răi şi răsplata drepţilor nu mai au loc în lumea aceasta, ci doar la sfârşitul iminent al istoriei şi inaugurarea erei mesianice de către Fiul Omului, Judecătorul eshatologic coborât din cer. După revolta Macabeilor, „enohiţii" victorioşi au integrat în tradiţia lor şi revelaţia lui Moise, cum arată rescrierea cărţii *Facerii* în *Cartea Jubileelor*, *Sulul Templului* şi *Scrisoarea halahică* descoperite toate la Qumran. Mişcarea „enohită" nu se alătură însă protestului separatist al grupului sectar al „Învăţătorului dreptăţii" stabilit la Damasc şi Qumran, unde nu s-au găsit celelalte scrieri apocaliptice, care vor circula însă

[210] JOHN J. COLLINS, *The Apocalyptic Imagination. An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature*, Eerdmans, 1984, 1998^2.

între restul „enohiţilor" şi apoi între creştini, cum sunt *Testamentele celor 12 Patriarhi*, *Epistola lui Enoh* şi, mai ales, *Cartea parabolelor lui Enoh* (*1 Enoh* 37–71), care-l arată pe Enoh ridicat la cer şi identificându-se extatic cu „Fiul Omului", un fel de înger suprem, patronul drepţilor de pe pământ[211]. Înainte de catastrofa anului 70 d. Hr., iudeii esenieni, farisei, creştini, au folosit cu toţii vasta literatură apocaliptică şi sapienţială.

Canonul scripturistic rabinic — un canon polemic

Departe de a fi fost unul fix, canonul scripturistic al diverselor iudaisme inter-testamentare oscila între un canon închis, limitat strict la *Pentateuh*, cum era cel al samaritenilor şi saducheilor, şi unul deschis şi foarte activ, ca acela al grupurilor apocaliptice enohite şi al disidenţei de la Qumran. S-a impus în cele din urmă canonul intermediar al rabinilor farisei care excludea cu totul scrierile apocaliptice — ştergând în Talmud până şi memoria iudaismului enohitic —, dar reţinea pe lângă Tora cărţile profetice şi cele sapienţiale. Singurele „apocalipse" salvate, trecute sub numele profeţilor, sunt cele din *Isaia* 24–27 şi *Zaharia* 12–14; cartea *Daniel*, acceptată în final, nefiind nici ea reţinută cu titlu de carte profetică, ci ca simplă „scriere" ziditoare. „Scrierile" înseie au fost acceptate fiind atribuite unor personaje biblice consacrate: David, Solomon, Iov (identificat cu Iobab, idumeul din *Facerea* 36, 33, cartea *Iov* fiind atribuită lui Moise). Canonul rabinic s-a impus nu printr-o hotărâre formală, ci pentru că era pe lista grupului rabinilor farisei care a supravieţuit prin Iohannan ben Zakai dezastrului din anul 70, repetat în 135, în care au pierit toate celelalte partide religioase sau secte (*haireseis*) ale iudaismului celui de-al doilea Templu (saduchei, esenieni, zeloţi, qumraniţi, enohiţi etc.), cu excepţia creştinilor. Canonul scripturistic rabinic este însă nu doar anti-apocaliptic, ci şi anticreştin, iudaismul rabinic şi creştinismul apărând — aşa cum arată G. Boccaccini — ca două dezvoltări opuse ale iudaismelor rivale[212]

[211] Scrise în primele secole ale erei creştine, cartea a *2*-a slavonă a lui *Enoh* şi cartea a *3*-a ebraică a lui *Enoh* sunt texte iudaice aparţinând unui fel de mesianism mistic, în centrul cărora se află călătoria extatică a lui Enoh printr-o serie întreagă de palate cereşti până la identificarea sa cu superîngerul Metatron.

[212] Într-o incitantă cercetare în curs asupra istoriei intelectuale a iudaismelor celui de-al doilea Templu, în epoca dintre Maleahi şi Mishna (şi din care a publicat în 2001 doar primul volum despre perioada dintre Iezechiel şi Daniel), Gabriele Boccaccini (n. 1958), profesor la Universitatea din Michigan, îşi propune să demonstreze că rădăcinile îndepărtate ale iudaismului rabinic actual stau în iudaismul ţadokit postbabilonian, originile lui nemijlocite fiind în tradiţia fariseică, varianta postmacabeană a iudaismului ţadokit; iar rădăcinile îndepărtate ale creştinismului stau în iudaismul apocaliptic enohit, originile lui nemijlocite fiind în tradiţia largă (nequmranită) a mişcării eseniene, varianta postmacabeană a iudaismului enohit.

din intervalul Iezechiel–Daniel. În acest interval Torei i s-au conferit treptat dimensiuni cosmice, ajungând să fie identificată cu Înțelepciunea divină celestă, iar Legământul s-a extins incluzând şi răsplătirea şi judecata de după moarte. Rabinii vor dezvolta centralitatea Torei în două sensuri, susținând că pe lângă Tora scrisă există atât o Tora celestă preexistentă, cât şi o Tora orală, indispensabilă pentru interpretarea ei şi fixată în Mishna şi în Talmud. Totodată rabinii au pus semnul identității depline între religie şi rasă, între iudaitate şi etnicitate, între iudaic (*Judaic*) şi evreiesc (*Jewish*), între iudaism ca religie monoteistă a lui Iahve şi evreism ca națiune şi cultură națională. Locul Cuvântului lui Dumnezeu viu şi transmis dinamic într-o tradiție vie este luat acum de cuvântul scris şi de cultul literei, declarate inviolabile, pentru a fixa şi feri textul de orice fel de adaosuri şi modificări. Iudaismul rabinic devine astfel o religie scripturistică, a Cărții şi literei, nu a personajelor biblice şi a Duhului; devine şi o religie legalistă rigidă. Datorită centralității absolute a Torei/Legii mozaice, canonul scripturistic rabinic tripartit ajunge să fie de fapt unul în trepte: în centrul lui stă Legea scrisă, apărată de profeți şi meditată de scrierile poetice şi sapiențiale. Norma de interpretare a Legii scrise e Legea nescrisă a Mishnei talmudice, canonul iudaic complet fiind alcătuit din *TaNaK* + Talmud, acesta din urmă deținând astfel față de *TaNaK*-ul scripturistic poziția Noului Testament față de Vechiul Testament.

Unitatea editorială a Bibliei ebraice actuale în jurul Torei

Aşa cum arăta recent David N. Freedman[213] (n. 1922) — profesor de studii biblice ebraice la Universitatea din California şi realizator în 1998 al ediției facsimilate a celebrului codice de la Leningrad, cel mai vechi manuscris integral păstrat (copiat în anul 1009) al întregii Biblii ebraice — în structura ei actuală Biblia ebraică nu e deloc o colecție întâmplătoare de cărți eterogene. Organizarea acestora trădează deciziile unui mic grup de scribi (de la sfârşitul secolului V î. Hr.) legat de numele lui Ezdra, care le-a aranjat deliberat — cu excepția cărții *Daniel* — pe bază simetrică, astfel încât să constituie un întreg unitar. Ansamblul actual: Tora — Neviim — Ketuvim (*TaNaK*; Legea — Profeții — Scrierile), alcătuit din 305.500 de cuvinte, e format din patru părți aproximativ egale ca dimensiune: Tora: 5 cărți, 79.983 de cuvinte; Profeții anteriori: 4 cărți/suluri (*Iosua*, *Judecătorii*, *1–2 Samuel*, *1–2 Regi*), 69.658 de cuvinte; Profeții posteriori: 4 cărți/suluri (*Isaia*, *Ieremia*, *Iezechiel*, cei 12 Profeți mici), 71.853 de cuvinte; şi Scrierile: cu *Daniel* 11 cărți,

[213] DAVID N. FREEDMAN, *The Unity of the Hebrew Bible*, The University of Michigan Press, 1991, şi *The Nine Commandments. Uncovering the Hidden Pattern of Crime and Punishment in the Hebrew Bible*, 2000.

84.006 de cuvinte. Fără *Daniel* — post-scriptum apocaliptic tardiv, din 5.919 cuvinte —, Scrierile alcătuiau de fapt zece cărţi/suluri: *Psalmii*, *Proverbele*, *Iov*, aşa-numitele Meghillot (suluri mici) cu textele citite în sărbători: *Rut*, *Estera*, *Cântarea Cântărilor*, *Eccleziastul*, *Plângerile*, şi *Cronicile/Ezdra/Neemia*, însumând 78.087 de cuvinte. În versiunea ei finală, fără post-scriptumul *Daniel*, Biblia ebraică era aşadar alcătuită din 23 de cărţi/suluri însumând un număr de 299.581 de cuvinte (aproximativ 300.000). Între cele patru părţi ale ei există interesante corespondenţe în „chiasm": Torei cu 79.983 de cuvinte îi corespund Scrierile fără *Daniel* cu 78.087 de cuvinte, iar Profeţilor anteriori cu 69.658 de cuvinte le corespund Profeţii posteriori cu 71.853 de cuvinte. Corespondenţă numerică există şi între prima jumătate a Bibliei, cele nouă suluri ale Torei şi Profeţilor posteriori, însumând 149.641 de cuvinte, şi cea de-a doua ei jumătate, cele nouă suluri ale Profeţilor posteriori şi Scrierilor, totalizând 149.940 de cuvinte.

Asamblată din diverse surse anterioare, spre mijlocul secolului VI în timpul exilului babilonian, prima jumătate a Scripturilor ebraice — de la *Facere* la sfârşitul cărţilor *Regilor* — cuprinde aşa-numita „Istorie primară", ampla naraţiune a încheierii Legământului deuteronomic al lui Dumnezeu cu Israel pe Sinai şi despre încălcarea lui permanentă de către acesta, culminând în dezastrul celor două regate, căderea Ierusalimului şi pedeapsa divină a captivităţii babilonice. Scopul editorilor a fost acela de a arăta, mai întâi, cum anume a creat Dumnezeu pe Israel ca să fie poporul Său, pecetluind relaţia Lui specială cu acesta printr-un Legământ încheiat prin Moise pe Sinai şi rezumat în cele zece porunci ale Decalogului; şi, mai apoi, cum anume istoria lui Israel e de fapt lupta şi eşecul acestuia (prefigurat încă de viţelul de aur de la poalele Sinaiului) de a respecta aceste obligaţii: rând pe rând, carte după carte, Israel violează una câte una cele zece porunci, drept pentru care a fost distrus ca naţiune independentă şi dus în captivitate.

Compusă din variate surse şi editată în timpul epocii persane, ce-a de-a doua jumătate a Scripturilor ebraice grupează Profeţii posteriori şi Scrierile, care vin cu o viziune diferită, chiar contrară celei a „Istoriei primare", vorbind nu numai despre judecată, pedeapsă şi dezastru, dar şi despre speranţă, mângâiere şi restaurare. Profeţii posteriori din secolele VIII–V se acoperă cu ultimii 250–300 de ani ai „Istoriei primare" încheiate în 560 î. Hr., ultimii activând în timpul exilului babilonic şi imediat după întoarcere, când au susţinut speranţa şi eforturile de restaurare de la începutul epocii persane.

Prin selecţia şi aranjamentul părţilor, editorii au impus o anumită coeziune şi ordine chiar şi grupului celui mai eterogen al Scrierilor. Aceasta nu este însă evidentă în *Bibliile* ebraice tipărite, unde ordinea Scrierilor este: *Psalmii*, *Iov*, *Proverbele*, *Meghillot*, *Daniel*, *1–2 Cronici*, *Ezdra-Neemia* (*Cronicile*

sfârşesc, iar *Ezdra-Neemia* începe cu edictul de eliberare al lui Cyrus din 538). Codicele biblice ebraice cele mai vechi — *Aleppo* (secolul IX) şi *Leningrad* (1009) — arată o altă ordine: aici Scrierile se deschid cu *Cronicile* şi se încheie cu *Ezdra-Neemia*, şi acest aranjament este unul profund semnificativ. *Cronicile* rescriu „Istoria primară" dintr-o perspectivă care e în acelaşi timp cea a scribilor-preoţi ai Templului restaurat şi aceea a ultimilor profeţi, a unui nou început în locul unui sfârşit tragic. Naraţiunea cronistului începe cu Adam, recapitulează rapid istoria prin genealogii urmărite pe dubla linie sacerdotală a lui Aaron/Ţadok şi regală a lui David, demarând de fapt cu urcarea pe tron a acestuia din urmă şi urmăreşte realizările casei lui David şi Solomon — modele de pietate faţă de Templu, simboluri ale regalităţii mesianice viitoare —, trecând cu vederea latura negativă şi pe regii răi ai regatului lui Iuda (şi nemenţionându-i pe cei din regatul de nord). De personajele principale ale *Cronicilor* sunt legate de altfel şi restul Scrierilor: *Psalmii* şi *Rut* de David; *Proverbele*, *Cântarea Cântărilor* şi *Eccleziastul* de Solomon, iar *Iov* de Moise, fratele lui Aaron. Tonul *Cronicilor* este unul optimist, chiar catastrofa anului 586 părând secundară în lumina întoarcerii descrise pe larg. Confirmare a profeţiilor, revenirea din exil cu principele Zorobabel şi arhiereul Iosia se soldează cu rezultate promiţătoare — resfinţirea Templului în 516, al şaselea an al domniei lui Darius I —, dar totuşi modeste. Continuitatea religioasă cu linia marilor preoţi ţadokiţi nu poate camufla eşecul politic (şi teologic) al proiectului restauraţiei mesianice, întrucât brusc casa princiară a lui David dispare cu totul din naraţiune. Liderii politici se estompează: Neemia, care e un iudeu pios, este doar un guvernator loial lui Artaxerxes I (464–424). Personajul religios central, venit şi el de la Babilon, este scribul Ezdra, care a inspirat redactarea *Cronicilor* şi e figura principală a cărţii *Ezdra-Neemia*, anvelopa finală a Scrierilor şi a întregii Biblii ebraice, care se încheie cu citirea Torei de către Ezdra şi reînnoirea Legământului lui Israel faţă de Dumnezeu şi Legea lui Moise (*Neemia* 8–10). După moartea lui Ezdra, opera sa e continuată de Neemia, *rugăciunea* lui, care e ultima pagină a Bibliei ebraice, încheindu-se cu cuvintele: „Adu-Ţi aminte de mine, Dumnezeul meu, spre binele meu [*Elohai letova*]", o aluzie transparentă la primul capitol al cărţii *Facerii*, unde în dimineaţa zilei a şasea a creaţiei „Dumnezeu a privit toate câte a făcut şi iată erau foarte bune [*kitov*]" (*Fc* 1, 31).

Sugestia circularităţii evidente trimite clar, pe de o parte, spre preeminenţa şi centralitatea absolută a Torei în cadrul Scripturilor ebraice, a căror Alfa şi Omega e Legea mozaică, iar, pe de altă parte, spre un nou început: se deschide o nouă pagină a istoriei lui Israel cu Dumnezeu, Legea Lui este reafirmată şi Legământul reîncheiat, iar rememorarea *Cronicilor* arată că nerespectarea lui duce la catastrofă, dar fidelitatea faţă de el este răsplătită. În

imediat însă perspectivele acestei fidelităţi sunt mai degrabă modeste: în locul succesului deplin şi al împlinirii făgăduinţelor mesianice realizate vedem doar o modestă supravieţuire şi continuitate naţională şi religioasă. Departe de a fi o evoluţie liniştită, istoria va aduce cu sine noi pericole şi provocări, care vor impune căutarea de noi răspunsuri religioase. Intruziunea cărţii lui *Daniel* în aranjamentul simetric al Bibliei ebraice, arată D. N. Freedman, vrea să spună limpede atât că istoria nu s-a încheiat, cât şi să dea un răspuns de tip nou, apocaliptic, la criza generată în iudaism de impactul noii culturi elenistice. Cercuri de iudei pioşi au reacţionat cu mişcări religioase noi de tip vizionar, în care se va redacta o vastă literatură apocaliptică. Această complexă literatură, elaborată în secolele II î. Hr. – II d. Hr. şi din care Biblia ebraică a reţinut doar cartea *Daniel*, iar cea creştină doar *Apocalipsa*, ar fi putut deveni a patra secţiune a Scripturilor ebraice, al căror canon era deschis, cum atestă manuscrisele descoperite în peşterile de lângă Qumran. Acceptate de grupuri sectare iudaice şi de creştini, scrierile apocaliptice au sfârşit prin a fi respinse, din cauza mesajului lor teologico-politic contestatar la adresa instituţiilor religioase şi a ordinilor statale instalate, atât de iudaismul rabinic, cât şi de creştinismul Biscricii elenizate (deşi, aşa cum formula în 1960 Ernst Käsemann, „apocaliptica e mama teologiei creştine", aceasta din urmă fiind însă inexplicabilă istoric şi doctrinar în absenţa acestui context).

Septuaginta — *de la Pentateuhul grec la Biblia creştinilor*

O problemă care necesită o discuţie indispensabilă este, evident, discrepanţa dintre textul şi canonul (lista, numărul şi aranjamentul cărţilor) Bibliei ebraice şi cele ale traducerii greceşti a corpusului scripturilor iudaice, cunoscute sub numele generic de *Septuaginta* — deşi, riguros vorbind, acest nume a fost la început rezervat doar traducerii greceşti a *Pentateuhului* de la începutul secolului III î. Hr. — sau, mai recent, de *Biblia de la Alexandria*[214]. Începând cu secolul II d. Hr., autorii creştini extind numele *Septuaginta* la

[214] Denumirea programului de cercetare desfăşurat în cadrul Centrului Naţional de Cercetare Ştiinţifică (CNRS) al Franţei sub coordonarea filologilor Marguerite Harl, Gilles Dorival, Olivier Munnich. Aceştia au publicat în 1988 un volum introductiv: *La Bible grec des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1988, iar din 1986 au iniţiat în seria *La Bible d'Alexandrie* publicarea pe fascicole de Éditions du Cerf a unei traduceri franceze amplu adnotate a cărţilor *Septuagintei*. Varianta românească în şase volume a acestui proiect, coordonată de Cristian Bădiliţă şi realizată în cadrul Colegiului Noua Europă (director Andrei Pleşu), e din 2004 în curs de publicare la Editura Polirom, Iaşi: *Septuaginta. 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul* (2004); *2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi* (2004); *3. 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei* (2005); *4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor* (2006); *4/II. Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon* (2007).

totalitatea Bibliei greceşti. Aceasta în scopul apologetic de a atribui tuturor cărţilor ei, mai ales celor profetice, acelaşi caracter miraculos şi inspirat atribuit traducerii alexandrine a *Pentateuhului* de către cei „şaptezeci" de înţelepţi la cererea regelui elenistic Ptolemeu II Filadelful (285–246), despre care vorbeşte faimoasa *Epistolă a lui Aristeia* dintre anii 150–100 î. Hr., nu altceva decât o apologie a traducerii greceşti a Torei contestată deja în cadrul iudaismului palestinian tradiţional. Contestările au continuat însă, la fel şi apologiile: astfel, în a doua jumătate a secolului I d. Hr., *Epistola lui Aristeia* e rezumată aprobator de către Filon din Alexandria († cca 50 d. Hr.) în a sa *Viaţă a lui Moise* (II, 26–44), unde *Septuaginta* e proclamată traducere riguroasă şi inspirată, iar traducătorii sunt declaraţi sacerdoţi şi profeţi. Cert este că traducerea grecească a *Pentateuhului* nu a fost rezultatul unei iniţiative a comunităţii iudaice din Alexandria, ci o iniţiativă regală elenistică, receptată ca un act providenţial, apologetic şi misionar, în diaspora iudaică elenofonă care a preluat-o în uzul ei liturgic, exprimându-şi entuziasmul printr-o zi specială de sărbătoare închinată traducerii miraculoase. *Septuaginta* desemna aşadar doar *Pentateuhul* grec, restul scripturilor ebraice fiind transpus în limba greacă treptat, pe parcursul unui interval de timp care s-a întins pe aproape trei sute de ani (ultima carte tradusă, *Eccleziastul*, apărând abia în jurul anului 125 d. Hr.), traducerile fiind realizate nu doar în Egipt, ci şi în Palestina. Traducerile greceşti s-au realizat într-o fază în care textul ebraic era încă fluid[215], cum arată discrepanţele mari existente în cazul cărţilor *Ieremia*, *Proverbele* sau *Iov*, sau al celebrului verset mesianic *Isaia* 7, 14. Chiar şi din punct de vedere textual, *Septuaginta* nu apare atât drept fiica, cât drept sora *Bibliei* masoretice. Acelaşi lucru este valabil şi în ce priveşte numărul cărţilor, în *Septuaginta* în sens larg apărând o serie de cărţi „bune de citit" (*anaginoskomena*) care nu vor fi reţinute în canonul rabinic al Bibliei ebraice. Ipoteza existenţei unui „canon alexandrin" al Scripturilor iudaice, mai amplu decât cel restrâns „palestinian" (formulată în 1715 de Grabe), nu mai poate fi susţinută, cum a demonstrat în 1964 A. C. Sundberg[216]. Iudaismul n-a avut până în anul 70 d. Hr. alt centru religios decât Ierusalimul (după care s-a mutat la Iabne/Iamnia) şi, aşa cum arată şi manuscrisele biblice de la Qumran, înainte de sfârşitul secolului I d. Hr. şi în iudaismul alexandrin se utiliza în principal Tora (citată în exclusivitate ca autoritate de către

[215] Fixarea şi stabilizarea lui iniţial consonantică, iar apoi şi vocalică, în ceea ce s-a numit „textul masoretic" finalizându-se abia în secolele IX–X d. Hr., prin eforturile rabinilor din Tiberiada (Galileea) din familia ben Aşer, căreia îi datorăm faimoasele codice ebraice de la Alepp (800–860) şi Leningrad (1009).

[216] A. C. SUNDBERG, *The Old Testament of the Early Church*, Harvard, 1964.

Filon) alături de o vastă literatură religioasă naţională iudaică fără limite bine definite; timp de secole s-au citit cărţi care ar fi putut deveni scripturi, dar nu au fost receptate în cele din urmă ca atare. Din nefericire, nu cunoaştem conţinutul bibliotecilor cu cărţi/suluri biblice ale Sinagogilor (sau Bisericilor) din Alexandria, care au pierit (ca şi cele din Antiohia) în distrugerile ce au însoţit revolta evreilor din Orient din anii 115–17, nici ale celor din Palestina distruse în împrejurări similare în urma insurecţiei mesianice a lui Simon Bar Kochba din 132–135. Cert este că încă de la început secta iudeo-mesianică misionară a „creştinilor" a utilizat cu predilecţie traducerea greacă a Legii, Profeţilor şi Psalmilor, care a ajuns astfel să fie revendicată şi utilizată masiv de Biserică, variantele greceşti ale textelor mesianice fiind mult mai explicite şi preluabile în argumentaţia apologetică împotriva iudaismului rabinic. Entuziasmul creştinilor faţă de *Septuaginta*, devenită rapid din *Biblia de la Alexandria* „Biblia Bisericii", din Scriptură a iudaismului elenistic Scriptura vechilor creştini[217], a alimentat rezervele şi neîncrederea rabinilor faţă de această traducere, suspectată încă înainte de naşterea lui Hristos. Catastrofa Ierusalimului din anul 70 şi procesul de recentrare a iudaismului rabinic pe sursele lui tradiţionale au dus la eliminarea din uz a *Septuagintei*, încreştinate între anii 90–130, şi la promovarea unor traduceri rivale pentru comunităţile iudaice elenofone. În jurul anului 140, rabinii au salutat cu entuziasm traducerea greacă literală realizată de Aquilla din Pont, iniţial convertit la creştinism, după care, în urma unui sejur la Ierusalim, a trecut la iudaism şi a învăţat ebraică de la rabini. În contextul acestui „război al Bibliilor" trebuie privită şi ultima opinie rabinică (secolul III) despre *Septuaginta* reţinută în Talmud, potrivit căreia păcatul traducerii Torei ebraice, intraductibile, în limba greacă a fost unul echivalent cu cel al ridicării viţelului de aur de israeliţii aflaţi la poalele Sinaiului în aşteptarea lui Moise cu revelaţia Torei.

Biblia greacă editată în codicele creştine ca o carte profetică

Ceea ce trebuie avut permanent în vedere este faptul că, pentru a se distinge de evrei, care foloseau în cultul sinagogal cărţile sfinte (*biblia*) sub forma sulurilor de pergament, creştinii au copiat încă de la început cărţile sfinte, atât cele iudaice, cât şi cele creştine, sub formă de codice (cf. *2 Tim* 4, 13: *membrana*, distincte de *biblia*), fiind, pe cât se pare, cei care au impus

[217] Studiul esenţial rămâne cel al eruditului profesor de Noul Testament din Tübingen, MARTIN HENGEL (n. 1926): „Die Septuaginta als «christliche Schriftensammlung», ihre Vorgeschichte und das Problem ihres Kanons", în volumul colectiv decisiv editat de M. HENGEL / A. M. SCHWEMMER: *Die Septuaginta zwischen Judentum und Christentum* (Wissenschaftlichen Untersuchungen zum Neuen Testament 72), Tübingen, 1994, p. 182–284.

această formulă în tehnica antică a multiplicării şi difuzării cărţilor. Pe lângă avantajul economic, foaia fiind scrisă pe ambele părţi, codicele avea şi o neîndoielnică superioritate în ce priveşte facilitatea răsfoirii şi a utilizării informaţiilor. El a permis de asemenea şi o succesiune şi o ordine precisă a scrierilor transmise. Cele mai vechi manuscrise ale *Septuagintei* sunt faimoasele codice biblice creştine *Sinaitic*, *Alexandrin* şi *Vatican* din secolele IV–V, unde vedem apărând, pe lângă cărţile din canonul Bibliei ebraice, o serie de alte cărţi plasate în ordini care diferă considerabil. Se observă însă uşor că în Biblia creştinilor scripturile iudaice în versiunea greacă a *Septuagintei* (de-a valma protocanonice şi deuterocanonice, fără această deosebire) sunt grupate în general în trei sau patru blocuri: cărţile istorice, fie toate la un loc, la început, fie divizate în două grupuri, unul mare iniţial şi altul mai mic intercalat ulterior; cărţile poetico-sapienţiale; şi cărţile profetice (aceasta pare să fie ordinea clasică, aşa cum apare în *Codex Vaticanus*). Fapt semnificativ, grupul cărţilor profetice e întotdeauna deschis de cei 12 Profeţi mici şi încheiat de Profeţii mari, ultima fiind *Daniel*. Mesajul acestei dispuneri este limpede: pentru creştini, Vechiul Testament e o carte profetică şi culminează într-o apocalipsă eshatologică. Ultima, cronologic vorbind, carte din Scriptura ebraică, care are doar statut de carte „bună de citit", *Daniel*, e pentru creştini nu doar o carte profetică, ci şi cea mai importantă, întrucât e ultima carte a Vechiului Testament, deschizând spre Noul Testament. Întrebarea cum anume a luat Vechiul Testament al Bisericii, sau *Septuaginta* creştină, forma canonică din marile codice ale veacului IV nu poate primi un răspuns decât ipotetic. Plecând de la faptul că aşa-zisele cărţi „deuterocanonice" sau „apocrife" s-au impus mai încet în Orient şi mai repede în Occident, M. Hengel sugerează ca foarte probabil faptul că aceste scrieri păstrate doar de creştini să se fi găsit în bibliotecile sinagogilor din Roma (care au scăpat nedevastate în anii 66–70, 115–117 sau 132–135), unde erau folosite probabil ca „bune de citit" în educaţia religios-morală a prozeliţilor iudei, şi de unde au fost preluate cu acelaşi statul în cateheza prozeliţilor creştini. Există un paradox care merită semnalat în receptarea canonică de către creştini, aflaţi atât în opoziţie, cât şi în continuitate cu iudaismul, a vastului corpus de scrieri „intertestamentare" care în final a ajuns să fie divizat în scrieri „bune [doar] de citit"[218] (*anaginoskomena*) acceptate şi „ascunse/neautentice" (*apokrypha/notha*) în terminologia ortodoxă („deuterocanonice" şi „apocrife" în cea romano-catolică; „apocrife" şi „pseudoepigrafe" în cea protestantă).

[218] Bune de citit în privat, nu în cult; deci despre ele nu se predică, nici nu se scriu comentarii.

Cert este faptul că Iisus, apostolii şi primii creştini nu au avut în faţa lor Vechiul Testament actual (cum sunt mereu tentaţi să creadă creştinii, proiectând retroactiv situaţia actuală în epocile primare), ci un corpus de scripturi sfinte iudaice foarte diferit, şi faţă de ele au avut o atitudine mult diferită de cea a creştinilor faţă de Biblia actuală. Pe de o parte, vedem concentrarea pe un cerc limitat de scrieri des citate, jumătate din acestea din urmă venind din *Isaia* şi din *Psalmi*, şi cărora li se dă o interpretare hristologic-eshatologică de tip profetic-apocaliptic: Iisus citează 24 de cărţi vechi-testamentare, iar întreg Noul Testament 34, nefiind citate niciodată *Estera*, *Ecleziastul*, *Cântarea Cântărilor* şi *Ezdra-Neemia*. Pe de altă parte, atât Iisus, cât şi apostolii utilizează extrem de liber textele, citând şi folosind şi cărţi apocaliptice ce nu vor intra în canonul biblic definitiv al Bisericii: *Enoh*, *Jubileele*, *Înălţarea lui Moise*, sau cele sapienţiale care vor fi acceptate, ca, de exemplu, *Înţelepciunea lui Solomon*, foarte importantă pentru Pavel. Apostolul Iuda (*Iuda* v. 14–15), fratele lui Iisus, citează expres ca scriptură cartea *1 Enoh*, iar Apostolul Petru (*2 Ptr* 3, 16) desemnează drept „scripturi" Epistolele pauline. „Toată Scriptura insuflată de Dumnezeu şi de folos spre învăţătură şi spre mustrare, spre îndreptare şi spre educarea în dreptate, ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârşit, bine pregătit spre orice lucru bun", scrie Apostolul Pavel lui Timotei, pe care-l laudă că „ştie din pruncie sfintele scripturi [*hiera grammata*] care-l pot înţelepţi spre mântuire prin credinţa în Hristos Iisus" (*2 Tim* 3, 16–17. 15). Scripturile iudaice, de care vorbeşte aici Pavel şi pe care le aveau la îndemână Iisus şi ceilalţi apostoli, arătau însă probabil destul de diferit de Vechiul Testament actual, fiind mai aproape de canonul extins al apocalipticilor decât de cel restrâns, ulterior, al rabinilor farisei. Din moment ce Iisus Însuşi spunea că „Legea şi Profeţii merg până la Ioan" Botezătorul (*Lc* 16, 16), este limpede că, atât pentru El, cât şi pentru apostoli, canonul nu începea cu Moise şi nu se termina cu Ezdra (în epoca lui Artaxerxes). Şocul crizei anului 70 a făcut ca atât iudaismul rabinic, cât şi creştinismul să se autodefinească în secolul II într-un sens atât polemic, cât şi corelativ. Paradoxul în ce priveşte canonul biblic creştin stă în faptul că, deşi sunt citate în Noul Testament, scrierile apocaliptice („apocrife") au fost respinse de Biserică din teama de erezii, de derive contestatoare şi exaltări mistice, fiind parţial păstrate (*Enoh*, *Jubileele*, *4 Ezdra*) doar în canonul biblic al Bisericii Etiopiene, iar scrierile de edificare, care exaltă militant Legea şi iudaismul clasic, cum sunt „romanele" moral-religioase *Susana*, *Iudita* sau *Tobit*, epopeea naţională iudaică din cărţile *Macabeilor* sau *Înţelepciunea lui Sirah*, deşi nu sunt citate în Noul Testament, au fost reţinute de Biserică şi respinse de Sinagoga rabinică. Dincolo însă de aceste paradoxuri şi contestări, persistă întrebarea inevitabilă: cum poate fi de acord în principiu Biserica

creştină cu canonul rabinic al Scripturilor ebraice, când modul restrictiv şi repliat pe Toră în care acesta a fost fixat de rabini exclude din capul locului creştinismul, ba chiar a fost adoptat tocmai pentru a exclude utilizarea acestora în sens creştin? Explicabilă istoric prin refuzul hotărât din secolul I al antiiudaismului radical al marcionismului şi gnosticismelor, fidelitatea Bisericii faţă de Vechiul Testament în forma lui rabinică, reducţionistă şi anticreştină, datorată mai ales prestigiului umanist al originilor, căruia i-au căzut victimă un Origen sau Ieronim, este nejustificabilă nu doar teologic[219], dar chiar şi fenomenologic şi istoric.

Iudaism creştin profetic şi iudaism rabinic legalist

Iudaismul rabinic şi creştinismul sunt, cum arăta recent (în 2001) Gabriele Boccaccini, rezultatul a două autodefiniri opuse, realizate în secolele I–II, la baza cărora stau dezvoltări ale unor curente din iudaismul postexilic al celui de-al doilea Templu. Provenit din varianta fariseană postmacabeană a sistemului legalist ţadokit, iudaismul rabinic are la bază două afirmaţii fundamentale: pe de o parte, centralitatea şi supremaţia absolută a Torei scrise, lărgite atât în direcţia unei Torei preexistente, cât şi a unei Tore orale (Mishna, Talmudul), iar, pe de altă parte, identitatea strictă între iudaism şi evreitate, religia monoteistă a lui Iahve devenind apanajul exclusiv al copiilor lui Avraam şi fiind confiscată de un rasism/naţionalism religios exclusiv. Spre deosebire iudaismul rabinilor, iudaismul creştinilor s-a dezvoltat plecând de la varianta eseniană (nequmranită) a iudaismului apocaliptic enohit, de la care a preluat în primul rând credinţa în originea supraumană, angelică, a răului şi o concepţie metafizică despre mesianism; iudaismul creştin postulează însă, pe de o parte, superioritatea lui Mesia faţă de Tora şi, pe de altă parte, universalitatea mesianismului său metafizic; relaxând legăturile dintre iudaism şi evreitate, creştinismul e „iudeu", religios vorbind, fără a fi „evreu", naţional sau rasial vorbind. De asemenea — iarăşi un paradox aparent —, departe de a fi fost un iudaism inovator, creştinismul e de fapt mult mai conservator şi ancestral iudaic (continuând tradiţiile cultice şi mistice ale vechiului, primului Templu) decât iudaismul rabinic, care, sub aparenţa conservato-

[219] Evidenţiind opoziţia dintre Vechiul Testament închis, al rabinilor, şi cel deschis spre Noul al creştinilor, pentru care Noul Testament e scopul şi împlinirea Vechiului Testament, ducând la capăt constituirea tradiţiei biblice, Martin Hengel se întreabă nu doar retoric în finalul studiului său despre *Septuaginta:* în ce măsură are nevoie Biserica de canonul biblic închis şi limitat al rabinilor, care exclude din principiu orice continuitate cu Noul Testament?, şi îl citează aprobator pe teologul biblic vechi-testamentar Hartmut Gese (1974), care cerea explicit teologului creştin să nu salute necritic textul şi canonul masoretic.

rismului, inovează în realitate masiv, abandonând şi excomunicând deliberat paliere întregi din iudaismul celui de-al doilea Templu.

În acest context trebuie văzută şi diferenţa între canonul biblic rabinic şi cel creştin, şi războiul dintre cele două Scripturi vechi, cea ebraică şi cea greacă, între Biblia Sinagogii şi Biblia Bisericii. Tot mai mulţi savanţi, cum arată exemplul recent al profesorului de Noul Testament din Copenhaga, Mogens Müller (n. 1946), pledează pentru revenirea la *Septuaginta* ca „prima Biblie a Bisericii"[220]. Discreditată şi calomniată de rabini, traducerea greacă a Scripturilor ebraice a fost adoptată de creştini, care — aşa cum arată afirmaţiile lui Iustin, Irineu, Clement Alexandrinul, Tertulian sau Chiril al Ierusalimului — au apărat-o ca pe o revelaţie profetică şi o interpretare autorizată divin a vechilor Scripturi ebraice. Pentru creştini, *Septuaginta* nu era o simplă transpunere filologică, ci un moment crucial în transmiterea unei tradiţii biblice dinamice, ba chiar a revelaţiei divine care, asumând *Septuaginta* ca pe o „Graeca Veritas", făcea un pas decisiv spre universalizarea ei, pregătind astfel calea Evangheliei. *Septuaginta* nu era fiica, ci sora textului masoretic, nu o simplă traducere, ci o nouă ediţie a Scripturilor ebraice citite ca profeţie a lui Hristos. Scripturile ebraice au dobândit astfel două forme canonice distincte în cadrul celor două comunităţi interpretative opuse ale Sinagogii rabinilor şi Bisericii creştinilor. (Departe de a se explica pe ele însele, Scripturile se explică prin canon, iar canonul se explică prin tradiţia comunităţii interpretative. Tocmai această tradiţie interpretativă diversă face ca iudaismul rabinic şi cel creştin să aibă doar în aparenţă aceleaşi scripturi, iar tradiţia lor comună să fie — cum o recunoaşte Jacob Neusner[221] — un „mit".)

Scripturile dobândesc sens şi figuri diferite după cum sunt privite ca Lege definită o dată pentru totdeauna şi reasumată mereu de o comunitate separată şi închisă (un Dumnezeu unic, Iahve, pentru un popor unic, Israel), aşa cum o vede iudaismul rabinilor, sau ca Promisiune profetică neîmplinită a unui Nou Legământ universal (*Ir* 31–32; *Iz* 11, 19; 36, 26) deschis tuturor popoarelor umanităţii. Pentru creştini, Împlinitorul Legii şi Profeţilor este Iisus Hristos, Care prin venirea Sa „scoate vălurile" care acoperă Scripturile pentru iudaism (cf. *2 Co* 3, 12–17), proiectând din El Însuşi o lumină care, venită din afara textului, îi revelează sensul autentic latent. Pentru creştini contează, aşadar, nu ce anume spune de fapt textul, semnificaţia lui originară, ci contextul, mediul şi modul în care este citit (cf. *FA* 8, 30–36), sensul adevărat al

---

[220] MOGENS MULLER, *The First Bible of the Church. A Plea for the Septuaginta* (Journal for the Study of the Old Testament, Supplement Series 206), Copenhagen-Sheffield, 1996.

[221] JACOB NEUSNER, *Jews and Christians. The Myth of a Common Tradition*, 1991.

textelor apărând doar prin plasarea lor în câmpul de forță al Persoanei lui Hristos și al medierii ei sacramental-liturgice (cf. *Lc* 24). Fiindcă nu Scripturile ebraice Îl explică pe Hristos, ci Hristos explică Scripturile. Biserica a refuzat astfel în egală măsură să elimine cu totul scripturile vechi și să rămână doar cu mărturia apostolilor despre Hristos (soluția lui Marcion), cât și să adauge scrierile apostolice în prelungirea scripturilor iudaice ca o simplă extensie a acestora, și să pună, de exemplu, Evangheliile și *Faptele Apostolilor* după scrierile istorice, epistolele după scrierile didactico-poetice și *Apocalipsa* după cele profetice, ca un simplu comentariu (midrash) creștin al acestora (ar fi putut fi soluția iudeo-creștinismului). A preferat să mențină distincte colecțiile mărturiilor apostolice despre Hristos ca Nou Testament și cele ale Scripturilor ebraice ca Vechi Testament, pe care însă le-a preluat prin intermediul „adevărului grec" al traducerii/interpretării lor profetice în *Septuaginta* și, respectându-le întocmai conținutul, le-a dat un nou sens modificând doar *ordinea* lor canonică, altfel structurată decât cea a rabinilor. Prin această rearanjare, centrul scripturilor era deplasat înainte, și astfel dintr-o colecție de scrieri centrate pe o Lege dată unui popor, ele devin povestea profetică a unei promisiuni universale realizate în Hristos și în Biserică. În *Septuaginta* cele trei părți ale Bibliei nu mai sunt deci Legea — Profeții — Scrierile poetico-sapiențiale, ci Scrierile istorice — cele poetico-sapiențiale — și cele profetice. Legea, Profeții anteriori și o parte din Scrieri (*Cronici*, *Ezdra-Neemia*) devin istoria lui Israel, iar Profeții posteriori sunt deplasați la sfârșit, dând astfel întregii colecții un nou mesaj: istorico-profetic.

Structura concentric-chiastică a Bibliei creștine

Deși la prima vedere pare o colecție de scrieri disparate, din epoci și de genuri extrem de diverse, Biblia creștină (*Septuaginta* și Noul Testament) are și ea, după cum s-a evidențiat recent[222], o structură simetrică de 2 × 4 părți care-și corespund într-o paralelă chiastic-concentrică. Paralelismul privește simetria celor patru părți dispuse astfel încât atât în Vechiul, cât și în Noul Testament avem o dispunere similară a celor patru părți: dacă în *Pentateuh* și în cărțile istorice acționează Dumnezeu, în cărțile sapiențiale cel care vorbește/răspunde la această acțiune este Israel, iar în cărțile profetice vorbește iarăși Dumnezeu; tot așa și în Noul Testament: dacă în Evanghelii și *Faptele Apostolilor* în Hristos acționează Dumnezeu, în epistole vorbește/răspunde la această acțiune Biserica, iar în *Apocalipsă* vorbește din nou Dumnezeu.

---

[222] WALTER VOGELS, „La structure symétrique de la Bible chrétienne", în volumul cu actele importantului al 50-lea Coloquium Biblicum Lovaniense, 25–27 iulie 2001: *The Biblical Canons* (Bibliotheca Ephemerides Theologicae Lovanienses 163), Leuven, 2003, p. 295–304.

Chiasmul priveşte relaţia dintre acţiunea şi cuvintele lui Dumnezeu: ceea ce a făcut la început (în *Facerea*) Dumnezeu spune/promite să restaureze la sfârşit (în *Apocalipsă*), iar ceea ce a spus/promis prin profeţi realizează în noua Sa acţiune în Hristos relatată în *Evanghelii* şi *Faptele Apostolilor;* iar între dubla acţiune şi dublul cuvânt al lui Dumnezeu în Israelul cel vechi şi în Israelul cel nou se află prinse tot în chiasm dublul răspuns al celor două popoare ale lui Dumnezeu la această dublă acţiune meditată, rugată şi vestită în aceste răspunsuri comunitar-individuale. Canonul biblic creştin apare astfel ca un vast dialog între Dumnezeul Unic şi mai apoi în Fiul Său Unic şi Poporul Său Unic care în Hristos dobândeşte dimensiunile întregii umanităţi.

Cuvânt personal vs text literal

Esenţial este însă faptul că, adoptând *Septuaginta* ca tradiţie biblică profetică, independentă faţă de textul ebraic, ba chiar superioară acestuia, creştinismul a avut iniţial o concepţie dinamică şi funcţională (nebiblicistă) despre Scriptură ca revelaţie vie a unei Persoane pentru mântuirea altor persoane, o viziune liberă de restricţiile formale şi de literalismul mecanic mort ale concepţiei rabinice despre textul şi canonul biblic. Dacă iudaismul rabinic s-a fixat biblicist pe un text absolutizat, iudaismul creştinilor era centrat pe o Persoană vie, nu pe un text perfect; libertatea şi indiferenţa scandaloasă faţă de texte a creştinilor sunt evidente în faptul că n-au ţinut să păstreze cuvintele lui Hristos în însăşi limba în care au fost rostite (aramaică), ci au acordat traducerii şi interpretării greceşti forţa şi valoarea deplină a expresiei lor originale. Religie a Cuvântului prin excelenţă, creştinismul este în acelaşi timp una a traducerii inspirate, ba chiar a unei traduceri vii permanente. Aceasta e semnificaţia profundă a faptului că Biblia Bisericii creştine a fost de la început *Septuaginta* greacă, nu *TaNaK*-ul ebraic.

Polemica permanentă cu iudaismul rabinic, care refuza să discute cu creştinii pe baza *Septuagintei*, presupus „falsificată" de aceştia, şi accepta dialogul doar plecând de la textul „original" ebraic, „nefalsificat" — în realitate ajustat el însuşi de rabinii masoreţi anume pentru a închide posibilităţile unei interpretări creştine —, la care se adăuga prestigiul filologic al „originilor" şi pasiunea pentru textele „originale" a umaniştilor creştini, gen Origen în secolul III sau Ieronim între secolele IV–V, a condus la pătrunderea şi impunerea treptată în Biserică a lui „Hebraica veritas", cu alte cuvinte a noţiunilor iudaice atât de text, cât şi de canon biblic — deşi ele erau şi sunt în contradicţie cu cele ale Bisericii vechi. Ciocnirea dintre cele două concepţii poate fi văzută în disputa, din primele decenii ale secolului V, între Fericiţii Ieronim şi Augustin. Adept al filologismului umanist şi apărător al „Hebraica veritas",

Ieronim († 420) realizase în acel timp o nouă traducere latină a Vechiului Testament pe baza textului ebraic: aşa-numita *Vulgata*. Gestul a provocat reacţia de protest a lui Augustin († 430) care s-a simţit obligat să apere tradiţionalismul Bisericii şi să reafirme răspicat faptul că pentru Biserică Vechiul Testament autentic e *Septuaginta*, traducere profetică inspirată, superioară textului ebraic[223].

Triumful filologiei şi biblicismului asupra Cuvântului

Nu fără dificultate, *Vulgata* s-a impus în cele din urmă în Occidentul latin; în sesiunea a patra din 1546 a Conciliului de la Trento ea va fi proclamată Biblia oficială a Bisericii Romano-Catolice; este însă o Biblie hibridă pentru că, dacă în ce priveşte textul urmează „originalul" ebraic, în ce priveşte canonul îl urmează parţial, fiindcă nu respectă şi ordinea cărţilor, canonul lărgit (cu cărţile „deuterocanonice") al *Septuagintei*. La începutul secolului XVI, exemplul lui Ieronim a fost urmat de Luther şi de ceilalţi reformatori, care vor traduce Biblia de data asta în limbile naţionale europene plecând tot de la textul ebraic, receptând totodată şi canonul rabinic al cărţilor autentice ale Vechiului Testament. Separate într-un grup izolat şi puse în carantină sub eticheta de „apocrife", „deuterocanonicele" au fost menţinute totuşi de reformatori în Bibliile lor ca „bune de citit" şi pentru protestanţi. Ulterior, purismul „ebraizant" a câştigat în calvinismul britanic, aşa că grupul „apocrifelor" va fi exclus din toate Bibliile protestante moderne şi contemporane. Din tradiţionalism şi confesionalism, atât textul, cât şi canonul *Septuagintei* au fost menţinute doar de Bisericile Ortodoxe. Dar şi aici, odată cu epoca modernă, s-a impus prestigiul umanist al textelor „originale" ebraice, ajungându-se la Biblii hibride cum sunt, de exemplu, traducerile ortodoxe româneşti: toate, fără excepţie, urmează planul Bibliei protestante a lui Luther, exilând şi separând „deuterocanonicele" în carantina unui grup de cărţi „apocrife" sau „necanonice"; iar începând din 1936 şi până în 2001 s-a abandonat şi textul grec al *Septuagintei*, luându-se ca referinţă textul rabinilor masoreţi. Justificarea acestui act antitradiţional dată în prefeţele *Bibliilor* din 1936 şi 1938 este aceea de a face astfel faţă mai bine polemicilor provocate de răspândirea de către cultele neoprotestante a versiunilor „Societăţii biblice britanice" fidele textului ebraic şi canonului ieronimian-lutheran!

Implicaţiile deciziei în favoarea textului ebraic şi a canonului rabinic sunt însă profunde în plan teologic şi metodologic pentru creştini şi pentru Biserică, chiar şi atunci când facem abstracţie de faptul — uitat foarte repede — că ambele sunt produse tardive şi rezultate din decizia deliberată a autorităţilor

---

[223] AUGUSTIN, *De Civitate Dei* 18, 42–43.

Sinagogii, după excluderea creştinilor la sfârşitul secolului I, de a se delimita, atât prin textul ebraic, cât şi prin canoanele rabinilor, de textul grecesc şi de canonul diferit al *Septuagintei* creştinilor. Influenţei iudaismului rabinic i se datorează în primul rând pătrunderea şi adoptarea de către creştini a aceleiaşi fixaţii literaliste pe texte sacralizate — transformate ulterior în simple cariere de extras texte de sprijin pentru doctrine teologice (aşa cum pentru rabini erau baza unor argumente şi soluţii juridice) — şi transformarea creştinismului biblicist dintr-o religie personală, vie, într-una scripturistică. Dintr-o comuniune cu Dumnezeu ca Persoană „biblicismul" rabinic, imitat apoi de protestanţi, face din creştinism o religie a Cărţii, asemenea islamului şi iudaismului rabinic; departe de credinţa personajelor Bibliei, care — aşa cum ne-o reaminteşte James Barr — nu au avut o Biblie, ci fie au trăit înaintea ei, ca patriarhii sau profeţii, fie au avut o cu totul altă atitudine faţă de ea, ca Iisus şi apostolii. Biblicismul adoptă faţă de Biblie atitudinea de scrib a unor Ezdra creştini, uitând că Iisus n-a fost un nou Moise, nici n-a adus o nouă Toră, ci a fost Cuvântul lui Dumnezeu venit în trup ca să aducă lumii Duhul, harul şi adevărul (*In* 1, 17), identice cu Viaţa veşnică (*In* 14, 6; 10, 10). Iisus a activat într-un iudaism devenit deja de câteva secole o religie scripturistică centrată în jurul Torei, faţă de care însă avea o atitudine atât de afirmare, cât şi de libertate şi independenţă critică: nu se lasă controlat de Lege, nici aservit ei, dar nici nu o aboleşte; o confirmă, dar o şi depăşeşte: nu o desfiinţează, dar o împlineşte (*Mt* 5, 17), o umple de Sensul ei ultim restituindu-i Duhul, care îi afirmă litera, dar eliberează de sclavia faţă de ea. Nicăieri în Evanghelii Iisus nu e înfăţişat scriind sau poruncind ca învăţăturile şi evanghelia Lui să fie aşternute în scris, şi este limpede că nu voia să întemeieze o mişcare religioasă scripturistică. Spre deosebire de scribii şi rabinii contemporani Lui, Iisus nu are faţă de Scripturile ebraice o atitudine exegetică, ci se foloseşte de texte biblice ebraice, dar şi de parabole, niciodată însă de naraţiunea istorică biblică, dar şi de naraţiunile fictive ale unor parabole nebiblice, pentru a se prezenta pe Sine Însuşi, noutatea predicii şi acţiunii Lui. De aceea, nici scrierile apostolilor nu sunt o simplă interpretare, un midrash creştin, al Scripturilor ebraice, ci au în centrul lor proclamarea noutăţii persoanei şi activităţii lui Iisus ca Domn, presimţită însă în tradiţiile iudaismului. Autoritatea textelor e clar subordonată autorităţii supreme a Persoanei lui Iisus Hristos Domnul, nu invers. Textele scripturistice sunt utilizate ca argumente profetice (scripturile vechi) sau mărturii (scripturile noi) ale Adevărului, nu drept sursă sau criteriu al Adevărului şi credinţei. Scripturile nu controlează credinţa, ci derivă din credinţa vie a patriarhilor, profeţilor şi apostolilor, din întâlnirea lor vie cu Dumnezeul Unic şi Fiul Său Unic pentru zidirea în credinţă a Poporului vechi şi nou al lui Dumnezeu.

Cărţile Noului Testament datează înainte de anul 70

Istoria canonului şi textului Noului Testament[224] este la fel de instructivă, atât teologic, cât şi istoric, ca şi a celui Vechi. În ce priveşte istoricul redactării şi datării scrierilor viitorului Nou Testament, cercetările au cunoscut în ultimele decenii reaşezări spectaculoase faţă de teoriile ştiinţifice standard de la începutul şi mijlocul secolului XX (von Harnack, 1897, sau Kümmel, 1953), pentru care redactarea Evangheliilor ar fi avut loc, pe baza unor prezumptive surse şi tradiţii orale anterioare, abia între anii 70–110, cea a Epistolelor Pastorale şi „Catholice" în jurul anului 100, ultima (*2 Petru*) fiind concepută odată cu încheierea canonului între anii 120–150.

Surpriza a venit din partea unui teolog şi episcop anglican, John Arthur T. Robinson (1919–1983) — episcop de Woolwich (1959–1969), profesor de Noul Testament la Trinity College, Cambridge (1969–1983) —, care, pe lângă solide studii de teologie biblică, stârnise o imensă controversă în 1963 prin cartea sa *Honest to God* (vândută în decurs de patru ani într-un milion de exemplare); plecând de la idei ale teologilor liberali Paul Tillich, Dietrich Bonhoeffer şi Rudolf Bultmann, episcopul anglican John Arthur T. Robinson punea în discuţie critică modurile de interpretare teologică a creştinismului tradiţional şi a supranaturalului, pledând pentru revizuirea drastică a limbajului spre a-l face accesibil omului modern, pentru o reinterpretare a moralei creştine şi pentru o „nouă reformă" a creştinismului occidental. Retras din scaunul episcopal în urma polemicilor iscate, Robinson a revenit la catedră şi la studiile biblice, publicând în 1976 o la fel de scandaloasă pentru teologia academică tentativă de „redactare a Noului Testa-

[224] Ea a avut parte, mai ales în sânul protestantismului luteran german, de investigaţii din cele mai diferite, începând cu contestarea lui raţionalist-istoristă de JOHANN SALOMO SEMLER (*Abhandlung von freier Untersuchung des Canons*, 4 vol., 1771–1775) şi până la reabilitarea lui teologică de BREVARD S. CHILDS (*The New Testament as Canon. An Introduction*, 1984), trecând prin monografia monumentală a lui THEODOR ZAHN (*Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, 1882 şi 1892, 2 vol.; al 3-lea n-a mai fost publicat), care a iscat reacţia polemică a lui ADOLF VON HARNACK şi cea clasică a lui HANS VON CAMPENHAUSEN (*Die Entstehung der christlichen Bibel*, 1968), până la sintezele indispensabile ale teologului prezbiterian american BRUCE M. METZGER (1914–2007): *The Text of the New Testament. Its Transmission, Corruption and Restoration*, Oxford, 1964, şi *The Canon of New Testament. Its Origins, Development and Significance*, Oxford, 1987. Interpretarea se poartă încă în cadrele fixate de disputa Zahn — von Harnack: dacă pentru Zahn canonul Noului Testament s-a format din raţiuni intraecleziale prin adaosuri succesive fiind deja format în jurul anului 100 d. Hr., pentru von Harnack (urmat de von Campenhausen cu nuanţe) el s-a format între anii 140–175 ca răspuns al Bisericii, alături de regula de credinţă şi succesiunea apostolică, la criza provocată de marcionism, gnosticism şi montanism.

ment"[225] urmată, postum, de o altă provocatoare încercare de a demonstra „prioritatea lui Ioan"[226].

Pentru Robinson, toate cărţile Noului Testament au fost scrise înainte de anul 70, fiindcă nici una din ele nu se referă la acest eveniment catastrofic pentru iudaism, profeţit de Iisus, ca fiind deja împlinit. Cea mai veche scriere este *Epistola lui Iacob* din anii 47–48, care ne permite o privire asupra iudaismului creştin, fidel în acelaşi timp lui Iisus şi instituţiilor fundamentale ale religiei lui Israel. Perioada de maximă înflorire literară („epoca elisabetană" a scrierii Noului Testament) a fost cea a deceniului cuprins între anii 50–60, când au fost scrise Epistolele Pauline[227] şi au fost redactate Evangheliile actuale pe baza protoevangheliilor asamblate în anii 40–50 plecând de la culegeri de istorii şi ziceri ale lui Iisus care au circulat în anii 30–40: *Matei* ca Evanghelie pentru o comunitate iudeo-creştină deschisă misiunii spre păgâni; *Luca* drept Evanghelie pentru comunităţile păgâno-creştine ale imperiului greco-roman, evanghelizat de Pavel în drumul său de la Ierusalim spre Roma; *Marcu* e Evanghelia de centru a lui Petru pentru comunitatea mixtă de la Roma; iar *Ioan* este Evanghelia comunităţii iudeo-creştine ioaneice, a cărei redactare se extinde pe tot parcursul intervalului între data de 9 aprilie a anului 30 (duminica Învierii) şi luna august a anului 70 (distrugerea Ierusalimului), fiind într-un fel Alfa şi Omega a dezvoltării Noului Testament: formată la Ierusalim ca primă tradiţie ioaneică şi apoi ca protoevanghelie în anii 30–50, a cunoscut prima ediţie la Efes în 50–55, forma ei finală cu prolog şi epilog datând după criza comunităţii ioaneice din anii 60–65 atestată de cele trei Epistole ioaneice, dar înainte de catastrofa anului 70. Tot în intervalul 40–60, în zona dintre Galileea şi Siria plasează J. A. T. Robinson şi enigmatica *Didahie a celor Doisprezece Apostoli*. Deceniul cuprins între anii 50–60 marchează începutul epocii de „argint" deja anticipată de Epistolele Pastorale, epocă preocupată de întărirea şi apărarea credinţei adevărate împotriva pericolelor ereziilor şi schismelor, dar şi ale persecuţiilor şi apos-

---

[225] JOHN A. T. ROBINSON, *Redating the New Testament*, 1976.

[226] JOHN A. T. ROBINSON, *The Priority of John*, 1987.

[227] *1 Tesaloniceni* la începutul lui 50; *2 Tesaloniceni* în intervalul 50–52; *1 Corinteni* în primăvara lui 55; *1 Timotei* în toamna lui 55; *2 Corinteni* la începutul lui 56; *Galateni* la sfârşitul lui 56; *Romani* la începutul lui 57; *Filipeni* în primăvara lui 58; *Coloseni* în vara lui 58; *Efeseni* la sfârşitul verii lui 58; *2 Timotei* în toamna lui 58.

După J. A. T. Robinson, datele activităţii Apostolului Pavel sunt: 33, convertirea; 35, prima vizită la Ierusalim; 42, a doua vizită la Ierusalim; 47–48, prima călătorie misionară; 48, Sinodul apostolic din Ierusalim; 49–52, a doua călătorie misionară; 52–57, a treia călătorie misionară, încheiată în 57 la Ierusalim; 57–59, captivitatea la Cezareea; 60–62, captivitatea la Roma; 66, martiriul la Roma (precedat de martiriul lui Petru în 65).

taziilor; acum au fost scrise: *Iuda* şi *2 Petru* în anii 60–62, *Faptele Apostolilor* între anii 57–62; cele trei Epistole ioaneice între anii 60–65; *1 Petru* în primăvara lui 65; *Evrei* în anul 67 (după martiriul Apostolilor Petru şi Pavel în anii 65–66, dar înainte de moartea lui Nero în iulie 68) şi *Apocalipsa* la sfârşitul anului 68, pe fondul războiului civil între pretendenţii la tronul imperial şi al războiului iudaic, înainte de victoria finală a lui Vespasian şi cucerirea Ierusalimului de către Titus în august 70. Sfârşitul primei generaţii apostolice[228] a adus o pierdere de elan şi crize interne, reflectate în scrierile postapostolice, cum sunt *1 Clement* de la începutul anului 70, *Barnaba* din jurul anului 75 sau *Păstorul lui Herma* din jurul anului 85, un nou avânt înregistrându-se în secolul II odată cu martirii şi apologeţii Ignatie, Policarp, Iustin sau autorul anonim al *Epistolei către Diognet*.

De la Ierusalim la Roma

O cronologie similară cu nuanţe şi accente diferite a propus în 1994 şi Roland Minnerath, profesor de teologie romano-catolic de la Strasbourg (din 2004 arhiepiscop de Dijon), într-o amplă analiză a constituirii unităţii Bisericii apostolice în intervalul 30–70 şi în drum de la Ierusalim spre Roma[229]. Aventura Bisericii începe îndată după drama Pătimirii-Învierc din 7–9 aprilie 30, cu care s-a încheiat scruta activitate publică (din anii 28–30) a lui Ieshua din Nazaret, ieşit la predica Evangheliei Împărăţiei în vârstă de 30 de ani, în al 15-lea an al domniei împăratului Tiberiu (14–37), pe când procurator al Iudeii era Ponţiu Pilat (26–36). Înflorirea Bisericii creştine are loc aşadar sub împăraţii romani Tiberiu, Caligula (37–41), Claudiu (41–54), Nero (54–68), urmat, după un sângeros război civil (68–69), de Vespasian (69–79) şi Titus (79–81).

Epoca originilor (anii 32–40) este cea a comunităţii eshatologice a Noului Israel al lui Dumnezeu adunat în Ierusalim după Cincizecime în jurul celor Doisprezece Apostoli în frunte cu Petru. Radicalismul atitudinii faţă de Templu a grupului „eleniştilor" condus de Ştefan duce în 35 la martirizarea acestuia şi dispersarea acestui grup radical, căruia i se datorează primele misiuni în Iudeea, Samaria şi Antiohia. Tot acum are loc convertirea lui Saul din Tras, care petrece anii 36–38 la Damasc şi în Arabia, iar după o primă

[228] Epoca apostolică a anilor 50–70 a cunoscut mai multe faze: între anii 30–40, prima misiune în Palestina şi Siria; 40–50, consolidarea bazelor pentru următorul avânt; 50–60, expansiunea rapidă în Asia Mică şi Europa; 60–70, încercări dinăuntru şi din afară; după 70, reorientare şi reaşezare.

[229] ROLAND MINNERATH, *De Jérusalem à Rome. Pierre et l'unité de l'Église Apostolique* (Théologie historique 101), Paris, 1994.

vizită făcută lui Petru la Ierusalim revine în Tars. În 39, Petru ia inițiativa misiunii creştine între păgâni, botezând la Cezareea pe centurionul Corneliu, şi primeşte pentru aceasta avizul unui prim sinod apostolic din Ierusalim. Pentru a susține misiunea între păgâni în Antiohia, în anul 40 Barnaba îl aduce aici pe Pavel şi ambii urcă în 41 la Ierusalim pentru a se pune de acord cu „stâlpii Bisericii" de aici: Petru, Ioan şi Iacob. Sfârşitul comunității apostolice originare din Ierusalim a venit în anul 42, când în persecuțiile declanşate de regele Irod Agrippa I (41–44) e martirizat Apostolul Iacob al lui Zevedei, iar Petru întemnițat scapă miraculos din închisoare şi părăseşte, împreună cu Marcu, Ierusalimul spre o destinație nenumită. Acest „alt loc" (*heteron topon*, *FA* 12, 17) este deliberat codificat, probabil anume pentru a împiedica localizarea de către romani a întâiului Apostol încă în viață. Dar pentru creştinii cunoscători ai Scripturilor aluzia la *Iezechiel* 12, 3, unde acest „alt loc" este Babilonul, le arăta că este vorba de Roma.

Apostolii se dispersează şi misiunea Bisericii se desfăşoară în anii ce urmează în mai multe direcții nu doar geografice, dar şi cu accente teologice distincte: Ioan pleacă spre Efes, Petru probabil spre Roma, iar Pavel cu Barnaba în jurul Antiohiei. În Ierusalim rămâne doar Iacob, „fratele Domnului", în fruntea grupului iudeo-creştin organizat ca o sinagogă creştină strict fidelă Torei şi Templului, dar şi cu misiune proprie în diaspora iudaică, pe care o atestă *Epistola lui Iacob* din anul 45, cel mai vechi produs literar păstrat de la Biserica creştină. În 48, Barnaba şi Saul/Pavel aduc la Ierusalim colecta foametei, după care, întorşi la Antiohia, pleacă împreună în anii 48–50 într-o primă călătorie misionară în sudul Asiei Mici şi în Cipru. În anul 48, împăratul Claudiu îi expulzează din Roma pe iudeii care creau tulburări în interiorul comunităților iudaice din capitala imperiului din pricina „agitatorului Chrestus" (*Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit*), cum scrie istoricul Suetonius. Acum părăsesc Roma creştinii Aquila şi Priscilla, dar şi Petru care, trecând prin Corint, unde s-au stabilit Aquila şi Priscilla, s-a oprit timp de şapte ani la Antiohia. În 49, Iacob trimite la Antiohia decretul (*FA* 15, 20–35) prin care fixează normele etice şi alimentare *kasher* minimale (din *Lv* 17–18) pe care trebuie să le respecte creştinii convertiți dintre păgâni pentru a putea celebra Euharistii şi agape comune cu creştinii iudei. Libertatea Duhului invocată de Pavel se ciocneşte la Antiohia în anul 50 de prudența lui Petru. După acest „incident" apostolic, Pavel părăseşte pentru totdeauna Antiohia şi începe împreună cu Silvan misiunea sa independentă în Asia Mică, Macedonia şi Ahaia. Din iarna anului 50, el rămâne timp de 18 luni la Corint (în 52 e adus înaintea lui Gallio, prefectul Ahaiei, fratele lui Seneca), de unde în anul 51 scrie cele două *Epistole către Tesaloniceni*, a căror temă este relația eshatologiei creştine cu apocaliptica

iudaică. Între anii 54 şi 56, Pavel se stabileşte la Efes, de unde scrie *Epistolele* sale *către Galateni*, *Întâia* şi a *Doua către Corinteni* şi cea către *Filipeni*. Aflat în iarna dintre anii 57–58 la Corint, scrie faimoasa *Epistolă către Romani* adresată unei comunităţi deja numeroase (cum arată salutările din final) şi întemeiate de un alt apostol, nenumit (cu maximă probabilitate Petru). În 58, Pavel revine prin Milet la Ierusalim, unde se întâlneşte cu Iacob, dar scandalul provocat de prezenţa sa în Ierusalim duce la arestarea sa; transferat la Cezareea Palestinei, unde e ţinut sub arest doi ani (anii 58–60), scrie din captivitate *Epistola către Filimon* şi împreună cu Timotei *Epistola către Coloseni*. În anul 60, Pavel e trimis la Roma, unde e ţinut timp de alţi doi ani sub arest. Tulburările din anul 58 în Ierusalim, care va ajunge tot mai mult sub dominaţia zeloţilor radicali, l-au determinat pe Ioan, autorul Evangheliei a Patra, să se stabilească la Efes, unde va pune la punct o nouă redactare a Evangheliei sale. În anii 58–62 sunt redactate cele două variante ale *Evangheliei:* cea *după Matei* pentru iudei, şi cea *după Luca* pentru păgâni împreună cu prima parte, privitoare la Petru, din *Faptele Apostolilor*.

În anul 62 este martirizat în Ierusalim venerabilul Iacob, fratele Domnului, a cărui autoritate spirituală rivaliza cu cea a marelui preot, sfârşitul său prefigurând viitorul sumbru al comunităţii (sinagogii) iudeo-creştine din Ierusalimul căzut pradă anarhiei revoluţionar-mesianice a zeloţilor. După a doua respingere a lui Hristos de către Ierusalim prin uciderea fratelui său, Iacob, primul şi ultimul apostol — Petru şi Pavel — transplantează centrul Bisericii apostolice la Roma. Nou Babilon, Roma devine locul de exil, refugiu, regrupare şi reconstituire a Noului Israel al lui Dumnezeu. Ulterior ei vor pecetlui această alegere şi mutare în „centrul lumii" locuite cu sângele martiriului lor pentru credinţa şi iubirea lui Hristos.

Criza internă a Bisericii s-a manifestat însă în anii 62–64 în Asia Mică, unde comunităţile creştine, generate de misiunile dispersate şi independente ale lui Pavel, Iacob şi Ioan, erau pradă disensiunilor, paralelismelor şi derapajelor doctrinare şi morale legate de interpretări divergente ale hristologiei şi eshatologiei, existând riscul real ca Evanghelia să devieze spre gnoză sau apocaliptică radicală. De aceea tema unităţii domină scrierile publicate şi redactate aici. Ioan încearcă să evite derapajul spre doketism şi gnosticism al unei părţi a comunităţii lui (criză atestată de cele trei Epistole ioaneice) accentuând mărturia venirii lui Hristos în trup, necesitatea împlinirii poruncilor şi a unităţii mistice în jurul Persoanei divino-umane a lui Iisus, Unicul Păstor. Din captivitatea sa de la Cezareea şi apoi de la Roma, Pavel scrie prin Timotei *Epistolele către Coloseni* şi *către Efeseni* (aceasta din urmă mai mult o omilie pentru depăşirea schismei între creştinii paulinieni şi ioaneici), în care accentuează unitatea mistică a Bisericii în jurul unui Hristos cosmic.

Eliberat din 64, vine şi stă puţin la Efes, unde Luca redactează pentru el *Epistolele Întâi către Timotei* şi cea *către Tit*, în care se arată preocupat să garanteze unitatea credinţei şi transmiterea apostolatului într-o structură ecleziologică episcopal-prezbiterială clară. Petru intervine şi el atât prin intermediul lui Iuda, cât şi personal în Asia: în a doua sa Epistolă „catholică" (*2 Ptr*), Petru îl apără şi recomandă pe Pavel şi Epistolele lui comunităţilor iudeo-creştine iacobite şi celor ioaneice şi respinge interiorizarea gnostică a eshatologiei.

Semnele crizei se escaladează şi în capitala imperiului; în iulie 64 are loc incendiul Romei, episod fie provocat intenţionat de grupuri iudaice radicale, fie exploatat în cheie apocaliptică; pentru a se salva, comunităţile iudaice au dat vina pe creştini, denunţându-i ca o sectă apocaliptică periculoasă, ceea ce a dus la declanşarea persecuţiilor neroniene în care Petru însuşi e martirizat în primăvara anului 65. Înainte de persecuţii, în 63–64, Marcu termină traducerea greacă a Evangheliei lui Petru ca „Evanghelie a lui Iisus Hristos", Evanghelie apostolică de centru (Ierusalim-Roma), între cele două Evanghelii misionare pentru iudei (*Matei*) şi pentru păgâni (*Luca*). La începutul anului 65, pe fondul persecuţiilor deja iniţiate, Petru îşi scrie prin Silvan testamentul, transformând o omilie într-o Epistolă „catholică" (*1 Ptr*) în care, evocând discret funcţiile sale de „piatră" şi „păstor", face o sinteză a temelor predicii apostolice petrino-pauline: creştinii sunt pietre vii ale templului mesianic eshatologic al lui Dumnezeu în jurul lui Hristos, Piatra Vie şi Păstorul Ultim. Prin apostoli, acest templu, în acelaşi timp creşte dinamic prin evanghelizare şi misiune, dar se şi construieşte unitar, depăşind riscurile dispersiilor, paralelismelor şi scindărilor prin unificare. Iudeo-creştinilor din Roma, tocmai ieşiţi din persecuţie, li se trimite drept corectiv şi mângâiere omilia (scrisă de Barnaba sau Apollo) cuprinsă în *Epistola către Evrei*, veritabil tratat „elenistic" (în spiritul lui Ştefan) care proiectează în cer cultul levitic ideal al Cortului Vechiului Testament prin care Israelul spiritual din diasporă dorea să înlocuiască cultul Templului din Ierusalim.

În Roma — nu trebuie uitat — exista o importantă comunitate iudaică, al cărei număr se ridica până la 40–50.000 de membrii şi câteva zeci de sinagogi. Aşa cum a arătat Raymond E. Brown (1922–1998)[230], cel mai important teolog biblic romano-catolic american al secolului trecut, comunitatea creştină din Roma era foarte apropiată de iudaism şi de iudeo-creştinismul moderat al lui Iacob şi Petru, care au stat foarte probabil la origine ei. Primul

[230] În cartea scrisă de RAYMOND E. BROWN împreună cu JOHN MEIER: *Antioch and Rome New Testament Cradles of Catholic Christianity*, New York, 1983, în care J. Meier scrie capitolul despre Antiohia, iar R. E. Brown pe cel despre Roma.

creştinism din Roma a fost unul de tip ierusalimitean, creştinii de aici, inclusiv cei convertiţi dintre păgâni, fiind extrem de loiali Templului şi idealului levitic, şi foarte fideli moştenirii iudaice. Astfel, când în anul 58 a scris *Epistola către Romani*, pentru a fi acceptat atât de Roma, cât şi de Ierusalim, Pavel îşi revizuieşte poziţia apocaliptică radicală din *Epistola către Galateni* (unde susţine un contrast ireconciliabil între Lege – literă – păcat – sclavie, pe de o parte, şi Hristos – Duh – har – liberate, pe de altă parte) şi accentuează faptul că Legea este bună şi Israel îşi are locul său unic în istoria mântuirii (întâi evreii, apoi păgânii şi, în final, tot Israelul). Pe această bază, Pavel a fost acceptat ca apostol legitim de creştinii din Roma, devenind, alături de Petru, unul din „stâlpii" Bisericii din capitala imperiului. Din cauza poziţiei lor moderat-liberale faţă de iudaism, ambii vor cădea victimă „geloziei" (*zēlos*) minorităţii iudeo-creştine ultraconservatoare, care susţinea din patriotism şi zelotism menţinerea obligatorie pentru creştini a circumciziei şi respectarea întregii Tore[231]. Acceptarea circumciziei şi integrarea lor formală în iudaism era şi o măsură de a-i feri pe creştini, pe de o parte, de suspiciunile zeloţilor în Palestina şi, pe de altă parte, de persecuţiile autorităţilor romane. Mai ales într-un context tot mai tensionat, fiindcă în mai 66 se declanşează în Palestina insurecţia antiromană care a dus la începutul lungului război cu romanii. Abandonat în Asia şi arestat la Efes, în toamna anului 66, Pavel este adus iarăşi captiv la Roma, unde îşi redactează prin Luca testamentul spiritual cuprins în a *Doua Epistolă către Timotei*, nu mult după aceea este şi el martirizat. În iulie 68, este asasinat Nero şi până în decembrie 69 la Roma domneşte anarhia: pe tron se succed trei împăraţi (Galba, Otho şi Vitelius), în timp ce în Ierusalimul asediat se declanşează un sângeros război civil între facţiunile zelote. În acest timp tulbure, Ioan publică versiunea finală a Evangheliei a Patra, în al cărui capitol final recurge la figura lui Petru pentru a salva integritatea mişcării ioaneice grav afectată de radicalizarea eretică şi schismatică a creştinilor ioaneici gnosticizaţi şi doketizaţi.

---

[231] În funcţie de atitudinea faţă de iudaism, în creştinismul primar s-au conturat, potrivit lui R. E. Brown, *patru* poziţii şi grupuri distincte:

— cel al ultraconservatorilor iudeo-creştini, care cereau circumcizia şi respectarea integrală a Torei (drept pentru care îl duşmăneau de moarte pe Pavel) şi care a evoluat în cele din urmă în erezia şi secta ebioniţilor;

— cel al conservatorilor moderaţi, ca Iacob şi Petru, care cereau respectarea doar a unor prevederi etice şi alimentare *kashrut* generale din legământul noahitic (cuprinse în „decretul" Sinodului apostolic din *FA* 17);

— cel al liberalilor moderaţi, reprezentaţi de Pavel, care renunţa atât la circumcizie, cât şi la prevederile *kashrut;*

— cel al ultraliberalilor „elenişti", reprezentaţi de Ştefan, Ioan şi autorul *Epistolei către Evrei* şi pentru care cultul Templului nu mai avea decât un sens pur spiritual.

Mişcarea ioaneică între Ierusalim, Efes şi Roma

Istoria extrem de instructivă a creştinismului ioaneic a fost cu perspicacitate reconstituită de Raymond E. Brown[232] şi ea se prezintă ca o dramă în mai multe acte: la origini stă un preot/levit, ucenic al lui Ioan Botezătorul, devenit apoi discipol iubit al lui Iisus în Care a văzut nu doar noul Templu, ci şi Înţelepciunea/Cuvântul preexistent al lui Dumnezeu întrupat. Plecând de la hristologia preexistenţei, comunitatea ioaneică din Ierusalim s-a aflat în dispute cu iudeii rabinici adepţi ai monoteismului exclusiv, ceea ce a condus la expulzarea din sinagogi a ioaneicilor, care s-au deschis în schimb spre convertiri ale păgânilor.

Stabilită la Efes, mişcarea şi-a accentuat universalismul şi şi-a fixat teologia în prima redactare a Evangheliei a Patra. Hristologia mistică „înaltă", „de sus", şi organizarea harismatică ale ioaneicilor au fost însă respinse de iudeo-creştinii ultraconservatori, pentru care Iisus era doar un profet, un nou Moise, un om inspirat, fiind însă privite cu rezerve de comunităţile moderate, petrine sau pauline, care puneau accentul pe Iisus Domnul răstignit şi înviat, dar şi întemeietorul unei Biserici organizate cu păstori văzuţi (acestora ioaneicii le reproşau tacit că nu înţeleg deplin divinitatea preexistentă a lui Iisus şi rolul Paracletului, al Duhului Sfânt, de adevărat Învăţător şi Conducător al Bisericii). Aşa cum atestă Epistolele, mişcarea ioaneică a intrat însă în criză, scindându-se, la rândul ei, între adepţi radicali ai divinităţii lui Iisus, mergând până la a afirma că a avut doar un trup aparent (doketism), că El nu ţine de fapt de lume, iar revelaţia pe care a adus-o e o gnoză interioară care nu e legată de porunci etice (antinomism), grup de care ioaneicii apostolici s-au delimitat încercând să impună criteriile întrupării reale a Cuvântului şi cele ale obligativităţii respectării normelor morale. Nefiind în stare să stopeze deriva spre erezie (gnosticism) şi grava schismă internă din interiorul mişcării ioaneice radicalizate, ioaneicii apostolici moderaţi din Efes şi Asia au ieşit din izolare şi s-au unit, păstrându-şi specificul teologic, cu curentul creştin moderat legat de Roma şi centrat în jurul figurii simbolice a lui Petru (martirizat deja la data redactării epilogului Evangheliei a Patra).

---

[232] RAYMOND E. BROWN, *The Community of the Beloved Disciple*, New York, 1979. Reconstituirea parcursului teologic al mişcării ioaneice îşi menţine valabilitatea chiar şi fără acceptarea cadrului cronologic tardiv acceptat de exegetul american, pentru care originile mişcării şi protoevanghliei ar fi în anii 50–80, Evanghelia propriu-zisă ar data din anii '90, criza internă cu Epistolele ioaneice s-ar plasa în jurul anului 100, iar dizolvarea mişcării fie în schismă, fie resorbită în creştinismul apostolic petrin ar fi avut loc în primele decenii ale secolului II.

Este momentul istoric la care se referă simbolic episodul din *Ioan* 21 şi care a fost unificarea a două curente apostolice — ioaneic şi petrino-paulin cu centrele la Efes şi Roma — sub forma unei recunoaşteri reciproce şi a unei receptări a punctelor forte, specifice fiecăruia: curentul petrino-paulin a receptat hristologia înaltă ioaneică adăugându-i un accent mai mare pus pe umanitatea reală a lui Iisus (deşi folosirea *Evangheliei după Ioan* de către gnostici a făcut să planeze şi pe mai departe asupra ei rezerve persistente), iar mişcarea ioaneică a receptat ca operă a Duhului Sfânt o structură ierarhică mai bine conturată (nu exclusiv harismatică) în conducerea comunităţilor, precum şi autoritatea oficiului de moderator al creştinismului apostolic legat de figura simbolică a lui Petru, fără însă a renunţa la poziţia harismatică specială a lui Ioan ca ucenic favorit al lui Iisus. Lui Petru i se recunoaşte primatul păstoririi şi autorităţii, lui Ioan fiindu-i afirmată prioritatea iubirii şi teologiei. Mesajul esenţial al episodului din *Ioan* 21 este însă ca ambele harisme — autoritatea şi iubirea, ordinea şi mistica — să fie exercitate nu izolat, nu în concurenţă şi rivalitate, nu prin subordonare sau absorbţie, ci conjugat şi în convergenţă reciprocă. (Acelaşi mesaj transpare şi din asocierea la Roma a lui Petru cu vocaţia unităţii şi ordinii şi a lui Pavel cu aceea a universalităţii şi depăşirii harismatice a oricăror limite în Hristos şi Duhul Sfânt.)

Anul 69 — anul apocalipsei

Deceniul cuprins între anii 60–70 a fost unul critic atât pentru creştinii din diversele centre (Ierusalim, Asia, Roma), cât şi pentru iudaismul palestinian care înainta cu paşi repezi spre catastrofă. Armatele romane conduse de Vespasian începuseră în iunie 69 asediul Ierusalimului; proclamat împărat în decembrie 69, el a plecat spre Roma — unde până la sosirea sa în iunie 70 l-a numit regent pe Domiţian (viitorul împărat între anii 81–96) — lăsându-l să continue operaţiunile pe fiul său, Titus, care în august 70 va cuceri oraşul şi va incendia Templul. Cunoscut şi drept „anul celor patru împăraţi", anul 69 a fost timpul sumbru al unei anarhii militare care părea să aducă prăbuşirea Imperiului Roman. În intervalul aprilie–decembrie 69, când împărat vremelnic al Romei a fost Vitelius, şapte comunităţi creştine din Asia, ameninţate de asimilarea de mediul elenistic-păgân şi neliniştite de persecuţii şi de haosul militar şi religios din Imperiul Roman, primesc din partea unui profet creştin numit Ioan, exilat în Patmos, scrisori scrise într-un limbaj simbolic codificat cu avertismente însoţite de relatarea unor grandioase viziuni apocaliptice creştine. Persecuţiile sunt îngăduite de Dumnezeu pentru a-i pune pe cei aleşi la încercare; domnia lui Dumnezeu şi Hristos Cel Înviat asupra istoriei ostile se manifestă deja în rezistenţa martirilor, asociaţi puterii şi

slavei Mielului înjunghiat şi înviat, împotriva Babilonului/Romei cu şapte coline, a prostituatei şi fiarei cu şapte capete[233] care i-a ucis deja pe cei doi martori principali ai lui Hristos (Petru şi Pavel). Ierusalimul e sub asediu, dar templul e încă în picioare. Femeia/Biserica e refugiată în deşert (la Pella, dincolo de Iordan). Parţial devastată deja de luptele dintre urmaşii lui Nero — bătălia de la Armaghedon fiind cele două sângeroase încleştări, cu zeci de mii de morţi, între armatele împăraţilor rivali de la Bedriacum (lângă Cremona) în 14 aprilie şi 24 octombrie 69 —, Roma se aşteaptă să cadă pradă asaltului trupelor lui Vespasian. Exilat de la Roma de către regentul Domiţian, Ioan văzătorul meditează din Patmos asupra evenimentelor de sfârşit de lume la care asistă pentru a da curaj şi perseverenţă Bisericii persecutate sau riscând asimilarea cu păgânismul, le aminteşte creştinilor deznodământul eshatologic al luptei lor: deşi Fiara poate reveni, Babilonul/Roma e în agonie, Satana şi slujitorii lui sunt învinşi de Mielul junghiat şi înviat, iar Noul Ierusalimul ceresc coboară din cer peste Babilon/Roma, Biserica urmând a fi Oraşul-Templul sfânt al lui Dumnezeu pe temelia celor Doisprezece Apostoli şi Doisprezece Patriarhi ca adevăratul Israel al lui Dumnezeu. În timp ce Ierusalimul ceresc va rămâne experienţa eshatologică din inima cultului Bisericii, Ierusalimul pământesc şi Templul al doilea vor cădea pradă flăcărilor în august 70.

Anul 70 -- anul restabilirii ordinii

Înainte de căderea Ierusalimului, dar după proclamarea ca împărat a lui Vespasian în decembrie 69, pe când regent la Roma era Domiţian, Biserica din Roma scrie Bisericii din Corint o scrisoare redactată cu scopul de a pune capăt unei crize interne grave în sânul acesteia din urmă: aici avusese loc o revoltă care a condus la depunerea şi expulzarea prezbiterilor. Pentru a realiza canalul navigabil peste istmul Corint dorit şi inaugurat de Nero, în anul 66 în Corint fuseseră deportaţi şase mii de sclavi iudei dintre prizonierii luaţi de Vespasian cu ocazia recuceririi Galileii revoltate. Tradiţia ne dezvăluie numele autorului anonim al *Epistolei către Corinteni* în persoana lui Clement Romanul.

Excurs despre Clement

Origen vedea în Clement pe colaboratorul lui Pavel din *Filipeni* 4, 3. Literatura pseudoclementină face din Clement un nobil roman înrudit cu Cezarii (plecând de la cazul consulului Flavius Clemens, executat de Domiţian în 95 pentru „ateism”/creştinism), care, întâlnindu-se la Roma cu Barnaba, a plecat cu acesta în Iudeea, fiind prezentat la Cezareea lui

[233] Cei şapte împăraţi ai Romei de la Augustus la Vitelius, după care se aştepta revenirea Fiarei persecutoare 666 (Neron Kaisar) ca „Nero redivivus”.

Petru; după această întâlnire l-a însoțit fidel pe Petru în toate misiunile sale, inclusiv la Roma, unde acesta l-a hirotonit episcop. Această literatură clementină apocrifă se cuprinde în cele 20 de așa-zise „omilii" clementine grecești și în cele 10 cărți ale „recunoașterilor" clementine (păstrate doar în traducerea latină a lui Rufin, după care s-au făcut și două „rezumate" grecești). Ele alcătuiesc variante ale unui vast roman religios-filozofic — precedat de două scrisori ale lui Petru și Clement adresate lui Iacob — și descriu călătoriile lui Clement în Orient, întâlnirea sa cu Petru, conflictul acestuia cu gnosticul Simon Magul, la care a fost martor, și multe legende despre vicisitudinile membrilor familiei lui Clement. La baza acestui roman stă prelucrarea de către redactori cu simpatii ariene a unei scrieri iudeo-creștine ebionite filopetrine și antipauline (*Kerygmata Petrou*). Hristos e un eon divin revelat anterior lui Adam și Moise; Iisus e adevăratul Profet, și un accent puternic e pus pe Biserica din Ierusalim și pe Iacob, care apare superior lui Petru și drept adevăratul cap al Bisericii. Celibatul e respins, dar Petru e vegetarian strict și în Euharistie se folosește doar apă. Literatura pseudo-clementină are o culoare heterodoxă clară, fiind principala expresie literară a iudeo-creștinismului radical, eretic și preislamic, care ne-a parvenit. Pe lângă această literatură pseudo-clementină heterodoxă, există și o literatură pseudoepigrafică clementină ortodoxă — ilustrată de *Constituțiile Apostolice prin Clement* — în care Clement apare drept secretarul colegiului Apostolilor, cel care transmite Bisericii învățătura și tradiția apostolică.

Alături de acestea mai există o tradiție hagiografică nu mai veche de secolul IV, care ne spune că, din pricina convertirilor făcute în aristocrația romană, Clement a fost exilat în Crimeea pe timpul lui Traian, condamnat la muncă forțată în mine și din cauza succeselor sale misionare a fost legat de o ancoră și aruncat în Marea Neagră. După executarea ordinului, marea s-a retras trei mile, iar creștinii au descoperit în locul unde fusese înecat sfântul un templu de marmură construit de îngeri, în care se afla un sarcofag cu trupul acestuia; în fiecare an, de ziua martiriului său (24 noiembrie), marea se retrăgea șapte zile pentru ca creștinii să se închine sfântului. În 867, Sfântul Constantin/Chiril, apostolul slavilor, a adus trupul sfântului Clement la Roma, unde se păstrează până azi; după care minunea anuală nu s-a mai repetat.

Cel mai aproape de adevăr este însă *Păstorul lui Herma* (Vedenia II, 4, 3), care ne prezintă un Clement prezbiter roman, secretar al colegiului prezbiterilor, însărcinat cu corespondența Bisericii Romei și relațiile ei cu celelalte Biserici. Faimosul *Codex Alexandrinus* din secolul V se încheie, după *Apocalipsă*, cu textul a două *Epistole* ale lui Clement Romanul (ceea ce atestă posibila lor lectură publică în Biserici), prima dintre ele, scrisă ca răspuns la criza din Corint, fiind cu siguranță autentică. Cea de-a doua e cea mai veche omilie păstrată și ar putea fi predica prezbiterilor restabiliți după potolirea spiritelor[234].

Împotriva răzvrătiților harismatici din Corint, Clement invocă principiul autorității, al ordinii ierarhice și al succesiunii ei în Biserică de la Tatăl la Hristos, de la Hristos la apostoli, de la apostoli la prezbiteri-episcopi. Ca și în *Faptele Apostolilor* cap. 20 sau în Epistolele Pastorale, ierarhia bisericească e compusă, pe lângă popor, din doar două slujiri: prezbiteri cu funcții de liturghisire și supraveghere (*episkopē*) și diaconi. În *Epistola* lui Clement se regăsesc, așa cum arăta Raymond E. Brown în 1983, motive similare

[234] Cf. KARL PAUL DONFRIED, *The Setting of Second Clement in Early Christianity* (Novum Testamentum Supplements 38), Brill, 1974.

celei din *Întâia Epistolă a lui Petru* şi totodată atitudini specifice comunităţii iudeo-creştine din Roma: aceeaşi insistenţă, spiritualizată, pe tradiţia cultică iudaică a Templului, aceeaşi insistenţă pe supunerea şi loialitatea faţă de autorităţile statale, în ciuda persecuţiilor, precum şi aceeaşi atenţie acordată ordinii în Biserică. Şi pentru Clement cea mai gravă primejdie pentru creştini este dezordinea şi anarhia comunitară în numele pretinsei libertăţi spirituale a indivizilor. Acestei derive el îi opune, pe lângă ideea stoică a ordinii cosmice, două modele de ordine (*taxis*) ierarhică strictă, valabile analogic şi pentru Biserică: cel al preoţiei levitice a Vechiului Testament şi cel al armatei romane şi al organizării politico-militare a imperiului. *Epistola* lui Clement ne arată Biserica Romei refuzând să devină un simplu cult oriental de mistere, şi optând deliberat pentru transformarea într-o societate clar structurată, capabilă nu doar să reziste persecuţiilor, dar şi să-şi depăşească persecutorul pe propriu său teren instituţional-social.

Roma — noul centru de moderaţie şi echilibru al creştinismului apostolic

Acest parcurs este de altfel descris de *Faptele Apostolilor* ca itinerar providenţial desfăşurat sub călăuzirea Duhului: început cu constituirea comunităţii apostolice din Ierusalim la Cincizecimea anului 30, el se încheie cu sosirea lui Pavel în anul 60 la porţile Romei. Tot mai refractar creştinilor şi căzut pradă violenţei interne a zeloţilor, Ierusalimul este abandonat de creştini înainte de distrugerea sa; trecând prin Antiohia şi Efes, apostolii nu vor stabili însă centrul de referinţă al Bisericii nici la Atena, nici la Alexandria, ci în Roma, capitala politică a imperiului şi centru lumii locuite, a cărui convertire o vor iniţia în ciuda ostilităţii şi persecuţiilor. În *1 Clement* se observă caracterul conservator şi inovator în acelaşi timp al creştinismului Bisericii Romei, care împleteşte, pe urmele modelului petrin, preocuparea pentru ortodoxia credinţei şi zelul pentru unitatea internă a Bisericilor şi comuniunea Bisericilor între ele. Pasiunea pentru ordine şi structură, atât în religie, cât şi în societate, este evidentă în fuziunea clementină între modelul levitic iudaic şi cel militar-imperial roman. Imitând însă aceste modele de autoritate, Biserica Romei se expunea desigur anticipat exceselor reprezentate de riscurile clericalismului şi imperialismului (în a căror capcană avea să cadă ulterior).

În epoca apostolică şi postapostolică însă, Biserica Romei a evitat aceste derapaje asumându-şi, asemenea Apostolului Petru, o poziţie moderatoare, de centru, între diversele curente ale creştinismului apostolic pe care a căutat să le echilibreze sub forma unei unităţi dinamice, a unor diferenţe de accente ţinute într-o tensiune reciproc îmbogăţitoare şi transfiguratoare. Datorită înţelepciunii şi moderaţiei lui Petru, Roma i-a asumat astfel şi împăcat atât pe

Iacob şi pe Pavel, cât şi pe Ioan şi Pavel, încercând astfel să ţină în echilibru atât autoritatea (Iacob), cât şi libertatea (Pavel), dar şi iubirea (Ioan), şi să împace Ierusalimul, Efesul şi Antiohia, evitând derivele extremiste, eretice şi sectare ale ebionismului iudaizant sau gnosticismelor elenizante. Roma a ştiut să asume şi pe Pavel, dar şi pe Ioan, atât moştenirea Efesului, cât şi a Antiohiei, unde pentru prima dată ucenicii lui Hristos, convertiţi dintre păgâni, s-au numit „creştini" (*FA* 11, 26), întrucât iudeo-creştinii din Ierusalim se numeau „nazorei" (*FA* 24, 5).

Antiohia a fost leagănul misiunii creştine la păgâni a lui Pavel şi, ulterior, a lui Petru, şi, după cum spune John Meier, ea a dat creştinismului mai întâi Evanghelia prin excelenţă — *Evanghelia după Matei*, Evanghelia unei Biserici atât pentru iudei, cât şi pentru păgâni, edificată pe piatra mărturisirii divino-umanităţii lui Iisus Hristos de către Petru — şi, ulterior, la sfârşitul secolului II, ierarhia bisericească tripartită: episcop — prezbiteri — diaconi, aşa cum o vedem în epistolele Sfântului Ignatie al Antiohiei „Teoforul". „Creştinismul" (termen care apare pentru prima dată în epistolele ignatiene[235]) stă pe unitatea dintre divin şi uman în Hristos atestată euharistic şi martiric de un episcop care exprimă unitatea Bisericii în Euharistia una, pe care o celebrează înconjurat de prezbiteri, diaconi şi tot poporul.

Formarea canonului tripartit al ierarhiei apostolice

Originea funcţiei episcopale şi a structurii ierarhice a Bisericii are şi ea o poveste instructivă, ale cărei elemente trebuie evocate succint aici[236]. Încă din *Faptele Apostolilor* se observă două tipuri de organizare şi conducere a comunităţilor creştine: una sedentară, la Ierusalim, şi alta misionară, la Antiohia. După risipirea apostolilor în urma persecuţiei din anul 42, Biserica din Ierusalim a fost condusă, ca urmaş al acestora şi ţinând locul lui Hristos, de Iacob, fratele Domnului, înconjurat de un cerc de „prezbiteri", iudei care-L cunoscuseră pe Domnul şi astfel Îi puteau păstra tradiţia.

Comunitatea din Antiohia, rămasă multă vreme sub tutela comunităţii-mamă apostolice din Ierusalim, era condusă de un colegiu de „profeţi" şi „didascali" (cf. *FA* 13, 1–3) recomandaţi de harismele Duhului şi care-i

[235] *Magnezieni* X.1, 3; *Romani* III.3; *Filadelfieni etc.*

[236] Utilizez aici rezultatele investigaţiilor preotului JEAN COLSON (n. 1913), autor în 1947 al unei teze la Institutul Catolic din Paris consacrate dezvoltării teologiei episcopatului în primele trei secole, investigaţie ale cărei rezultate au fost publicate într-o serie de volume, între care menţionez aici: *L'évêque dans les communautés primitives. Tradition paulinienne et tradition johannique de l'épiscopat des origines à Saint Irénée* (Unam Sanctam 21), Paris, 1951, şi *L'Épiscopat Catholique. Collégialité et primauté dans les trois premiers siècles de l'Église* (Unam Sanctam 43), Paris, 1963.

reprezentau pe apostoli în funcţiile liturgice şi pastorale. Într-o primă fază doar Biserica din Ierusalim era socotită *Ekklesia* propriu-zisă, deplină; toate celelalte comunităţi erau Biserici doar prin afiliere la ea. Cu alte cuvinte, ele nu-şi aveau centrul de unitate în ele însele, ci în comunitatea din Ierusalim şi în apostolii itineranţi înşişi; colegiile lor de profeţi şi dascăli sau de prezbiteri nu aveau un cap propriu, acesta fiind apostolul întemeietor însuşi care, mergând de la o comunitate la alta, construia legătura vie a unităţii ca martor viu al tradiţiei lui Hristos. E ceea ce se vede în cazul Bisericii din Efes, al cărei colegiu de prezbiteri cu funcţii de supraveghere (*episkopē*) — episcopia fiind aici funcţie colectivă a colegiului prezbiterial — e convocat de Pavel la Milet (cf. *FA* 20). Se vede însă şi în Epistolele Pastorale, unde, pe lângă colegiul prezbiterilor, sinonimi cu episcopii, apar şi diaconii, Timotei la Efes şi Tit în Creta funcţionând ca delegaţi plenipotenţiari ai lui Pavel, ca apostoli itineranţi prin participare. Rolul lor e să asigure în absenţa lui Pavel şi asemenea lui, ca vicar itineranţi ai lui, unitatea între diversele comunităţi, a căror unitate internă e asigurată de un colegiu de prezbiteri-episcopi sau episcopi-prezbiteri, lipsit însă de plinătatea puterilor apostolice, care aparţine doar apostolului însuşi, în absenţa căruia aceasta fiind delegată vicarilor săi apostolici. Pavel reprezintă aşadar o tradiţie ecleziologică inspirată de viziunea Bisericii ca Trup universal şi unic adunat în Unicul Hristos, chiar dacă el există concret în comunităţi multiple, şi a cărui legătură de unitate e asigurată de un apostolat supralocal itinerant. În această tradiţie paulină, care a devenit şi cea a Bisericii din Roma, cum se vede la Clement şi la Herma, episcopul e unul dintre prezbiterii locali, e secretarul şi purtătorul de cuvânt al colegiului prezbiterial, şi se şterge pe sine în faţa Bisericii pe care o prezidează. Cum se vede din adresarea şi din cuprinsul *Epistolei lui Clement*, în care numele acestuia nu apare niciodată şi pe care acesta o trimite Bisericii din Corint în numele Bisericii din Roma, sau, câteva decenii mai târziu, din adresarea *Epistolei către Romani* a lui Ignatie Teoforul, care se adresează direct Bisericii din Roma, mai exact colegiului prezbiterial-episcopal care o prezida, fără a numi vreun episcop.

O altă tradiţie ecleziologică este cea ioaneică, proprie Asiei, şi care, plecând de la mistica Întrupării, prelungind însă şi tradiţia comunităţii din Ierusalim adunată în jurul lui Iacob, vede în episcopul local unic primul dintre prezbiteri, întruparea Bisericii într-un loc: episcopul unic (monoepiscop) devine centrul întregii comunităţi şi concentrează în el toate slujirile şi funcţiile apostolice: didactice, liturgice şi pastorale. Episcopii nu mai sunt în Biserică, ci Biserica este în episcop, care devine — ca în *Apocalipsă* — „îngerul" Bisericii sale. Imaginea completă este însă cea reflectată de epistolele ignatiene: există un Dumnezeu, un Hristos, un templu, un altar, o Euharistie, o

credință, o iubire sau Biserică și un episcop, care prezidează cultul înconjurat de prezbiteri și diaconi, împreună cu întreg poporul sacerdotal al lui Dumnezeu. Cele două perspective, paulină și ioaneică, se observă în Epistola Sfântului Policarp al Smyrnei către Biserica din Filipi. Policarp, ca și prezbiterii, nu se numește pe sine episcop, nici nu se adresează unui episcop local din Filipi, ci Bisericii conduse tot de un colegiu de prezbiteri-episcopi. Primul care vorbește în Occident de „episcopi" în sens ignatian este Sfântul Irineu, ucenic asiat al Sfântului Policarp, care menționează o succesiune a episcopilor Romei (*Adversus haereses* III.III.1) martori ai tradiției apostolice; dar tot Irineu le atribuie acestora, ca și apostolilor înșiși, titlul de „prezbiteri" — sinonim cu martor și păstrător al tradiției apostolice — vorbind și de o succesiune a prezbiterilor. La Sfântul Irineu se realizează deci fuziunea între cele două tradiții de organizare ierarhică: prezbiterial-apostolică și monoepiscopală, precum și între cele două terminologii paulină/romană și ignatiană/asiată. Cu accentul pe întruparea locală euharistică a catolicității Bisericii, menită inițial să combată riscurile venite din partea falșilor apostoli itineranți, structura ignatiană tripartită: episcop unic — prezbiteri — diaconi, care s-a menținut astfel în Răsărit mereu, dar s-a impus și în Apus, reprezintă un corectiv esențial la viziunea universalistă a unui Corp unic cu un cap unic, viziune care în absența acestei structuri locale risca să transforme în monarhie de tip imperial ceea ce era menit să fie o comuniune universală alcătuită din comuniuni locale.

De la început însă în Biserica apostolică a existat nu doar o funcție prezbiterial-episcopală, ci și una diaconală[237], provenită din responsabilitatea comunitară asumată față de creștinii defavorizați. Și aici au existat mai multe modele de exercitare a acestei solicitudini: unul strict comunitar, bazat pe punerea în comun a tuturor posesiunilor și distribuirea lor după necesități de apostoli (model similar celor al grupurilor eseniene), și altul mai liber, de inspirație rabinică, al contribuțiilor benevole și colectelor de întrajutorare. Cu viziunea sa universalistă, Pavel a văzut întreaga Biserică, alcătuită din evrei și din păgâni, ca o comuniune unică universală, extinzând practica întrajutorării fraterne prin colecte de la nivelul Bisericilor locale și la relațiile dintre Biserici. Responsabili cu aceste forme de asistență mutuală ca expresii ale misterului koinoniei ecleziale sunt apostolii, dar încă de la început ei au delegat aceste funcții unor persoane cu răspunderi speciale, numite „prezbiteri" în grupul iudeu majoritar, și „diaconi" în cel al eleniștilor. Ceea ce a dus ulterior la o diferențiere între aceste funcții a fost aprofundarea conștiinței creștinilor Bisericii apostolice de a alcătui atât creația nouă (*Ga* 6, 15)

[237] Cf. JEAN COLSON, *La fonction diaconale aux origines de l'Église*, Desclée, 1960.

eshatologică în Hristos Domnul răstignit şi înviat, cât şi Templul viu al lui Dumnezeu, un Popor sacerdotal unic (cf. *Rm* 12, 1; *1 Ptr* 2, 4–10)[238], al cărui Mare Preot (*Archiereus*) Unic şi Veşnic este (cf. *Evr*) Iisus Hristos Care realizează preoţia veşnică şi desăvârşită prin moartea, învierea şi înălţarea Sa. Încorporaţi în Hristos, toţi creştinii — nu doar un clan, ca în preoţia ereditară levitică — devin la rândul lor preoţi (*hiereis*) şi popor de preoţi, o preoţie sfântă (*hierateuma hagion*), chemaţi să se aducă pe ei înşişi jertfe vii lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, binevestind binefacerile Celui ce i-a chemat de la întuneric la lumina Sa. Participarea supremă a creştinilor la această preoţie sfântă bazată pe sacrificiu este martiriul, care-i sfinţeşte preoţi în veac (*Ap* 20, 6), participarea cotidiană e reprezentată de ofranda propriei lor persoane în rugăciune şi în donarea bunurilor materiale pentru nevoile săracilor şi ale slujitorilor Bisericii. Fiindcă pe lângă această preoţie universală primită prin Botez şi Mirungere în Biserica apostolică a existat şi există şi o preoţie specială primită prin darul Duhului sfânt în punerea mâinilor ca slujire apostolică a celor însărcinaţi, pe de o parte, cu actualizarea prin predică şi cult a preoţiei veşnice a Unicului Arhiereu şi cu zidirea poporului sfânt al Bisericii ca templu sfânt şi preoţie sfântă, iar, pe de altă parte, cu primirea, prezentarea şi distribuirea ofrandelor poporului sfânt, atât a celor către Dumnezeu, cât şi pentru nevoile frăţeşti. Astfel, slujirea preoţească specială, de sus, s-a dublat într-una prezbiterial-episcopală, de prezidare a Euharistiei şi a cultului divin, de învăţare şi conducere a poporului, şi alta propriu-zis diaconală. Prezbiteratul-episcopatul apare drept slujirea apostolică sacerdotal*izantă*, care consacră prin predică şi Euharistie ofranda Poporului sacerdotal*izat*, a cărui ofrandă o primeşte, o organizează şi o prezintă diaconatul. Diaconatul este astfel cinul instituit şi el de apostoli în numele lui Hristos pentru a însufleţi, organiza şi prezenta la altar slujirea specifică Poporului sacerdotalizat: aceea de a prezenta lui Dumnezeu ofranda vieţii/persoanelor lor, iar Bisericii, ofrandele bunurilor lor. Aceste două funcţii i-ar avea, crede Jean Colson, drept prototipuri biblice pe Petru şi pe Maria: dacă Petru (cf. *Mt* 16, 18–19) e tipul slujirii sacerdotalizante primite ca apostol protosacerdot de la Hristos, Maria, „slujnica Domnului" (*Lc* 1, 38) este, cum arată episodul nunţii din Cana (*In* 2), tipul Bisericii slujitoare sacerdotalizate, exemplificând desăvârşit atât ofranda spirituală a dăruirii totale de sine lui Dumnezeu, cât şi organizarea ofrandelor materiale ca o veritabilă protodiaconiţă. Aşa s-ar explica şi faptul că, dacă pentru slujirea apostolică sacerdotalizantă (*in persona*

---

[238] Cf. JEAN COLSON, *Ministère de Jésus-Christ on Sacerdoce de l'Évangile. Étude sur la condition sacerdotale des ministres chrétiennes dans l'Église primitive* (Théologie historique 4), Paris, 1966.

Christi Capitis) de prezentare şi sfinţire la altar a ofrandelor Biserica n-a hirotonit decât bărbaţi (cf. *Ef* 5, 23–24), în schimb la slujirea diaconală de pregătire şi organizare a ofrandei credincioşilor (*in persona Ecclesiae sponsae*) apostolii au hirotonit şi femei diaconiţe (*Rm* 16, 1; *1 Tim* 3, 11). Există însă, cum arată şi tradiţia liturgică răsăriteană, o diferenţă esenţială între diaconiţe şi diaconi: diaconiţele *nu* sunt diaconi femei, ci simple înlocuitoare ale diaconilor în unele slujiri nepotrivite pentru bărbaţi şi au o slujire simplu eclezială nonliturgică; în tip ce diaconii sunt un cin în care se intersectează atât slujirea eclezială de însufleţire şi organizare a ofrandelor Bisericii, cât şi slujirea apostolică de prezentare a acestor ofrande la altar episcopilor şi prezbiterilor spre sfinţire. Ca atare, ei au o importantă funcţie liturgică de mediere între preoţia universală sacerdotalizată a poporului şi preoţia specială sacerdotalizantă a episcopatului-prezbiteratului, pe care le unifică, evitând scindarea inacceptabilă a Poporului sfânt, Preoţie împărătească a Bisericii, în două segmente izolate sau antagonice: cler (clericalism) şi laici (laicism), cum se va întâmpla ulterior în creştinismul occidental medieval şi modern.

Constituirea canonică a religiei creştine în crizele secolelor I–II

Precizarea contururilor figurii liturgic-ierarhice canonice a Bisericii coincide cu constituirea canonului doctrinar şi scripturistic propriu al creştinismului. Formarea canonului biblic creştin marchează de altfel sfârşitul creştinismului apostolic şi începutul Bisericii timpurii şi al exegezei. Şi aici procesul configurativ esenţial — analizat de Gerd Theissen (n. 1943), profesor de Noul Testament la facultatea din Heidelberg, într-o remarcabilă „teorie a religie creştinismului primar”[239] — a fost acela al unei simultane diferenţieri şi continuităţi faţă de Scripturile ebraice, şi în general faţă de iudaism, atât în ce priveşte naraţiunea fundamentală, cât şi riturile şi etica (orice religie bazându-se pe mituri, simboluri şi norme). Creştinii au modificat ambele axiome sau principii fundamentale, formulate exclusiv, ale iudaismului: monoteismul (Un singur Dumnezeu) şi nomismul convental (o singură Lege / un singur Legământ pentru un singur Popor ales): monoteismului creaţional, realist, i-au adăugat credinţa într-un Mântuitor egal cu Dumnezeul Unic şi Care oferă prin Pătimirea-Învierea Sa o salvare eshatologică impunând o etica radicală, iar nomismul convental a fost universalizat şi deschis tuturor naţiunilor. Creştinismul apare astfel drept un iudaism universalizat (fără

[239] GERD THEISSEN, *Eine Theorie des urchristlichen Religion*, Gütersloh, 2000; care are la bază un ciclu de conferinţe ţinut de G. Theissen în 1998–1999 la Facultatea de Teologie din Oxford, şi publicate iniţial în versiunea lor engleză: *The Religion of the Earliest Churches. Creating a Symbolic World*, Minneapolis, 1999.

frontiere) şi reorganizat hristologic. Început ca o mişcare de înnoire a iudaismului, a sfârşit prin a deveni o „erezie" exclusă după anul 70 de iudaismul oficial, devenind după această schismă o religie autonomă. Toate crizele din secolele I–II, condiţionate şi de cadrul politic general, au fost de fapt etape succesive ale acestui proces de autonomizare: criza iudaistă din secolul I a condus la demarcarea rituală de iudaism prin renunţarea la circumcizie şi regulile alimentare kasher; criza gnostică din secolul II a determinat formarea prin intermediul canonului biblic a naraţiunii fundamentale specific creştine, iar criza profetică din secolele I–II a impus precizarea conturului eticii creştine. Toate aceste crize au avut şi implicaţii etico-politice, opţiunile în conflict având în subtext şi strategii de raportare la realitatea social-statală a Imperiului Roman păgân. Astfel, în secolul I, insistenţa iudeo-creştinilor de a-i menţine pe creştini integraţi prin circumcizie şi Tora în iudaismul Sinagogii — care beneficia de exceptare de la obligaţia civică a cultului împăratului — era şi o încercare de a evita conflictul deschis al creştinilor cu statul roman. Alături de iudaizanţi, un model nonconflictual îl promovau şi creştinii gnostici sau gnosticizanţi, care îmbrăţişau toleranţa oferită de imperiu în schimbul renunţării la prezenţa în spaţiul public şi a privatizării totale a religiei. Conflictul cu statul şi societatea era însă inevitabil pentru creştinii eshatologici, atraşi în mişcările profetice şi apocaliptice, pentru care opoziţia între creştinism şi starea lumii căzute era ireductibilă şi ireconciliabilă.

Criza iudaistă s-a produs, cum arată Theissen, pe fondul tensiunilor teologice şi practice provenite din interpretările date celor două axiome fundamentale ale iudaismului, monoteismul şi nomismul: monoteismul creaţional tindea spre universalism, pe când centrarea pe Tora încuraja particularismul; de asemenea, accentul teocentric pus pe Dumnezeu era împins adeseori până la predestinaţianism, pesimism antropologic şi particularism extrem (ca la esenienii apocaliptici), în timp ce optimismul antropologic exprimat în credinţa în faptele omului ducea la sinergism şi soteriologie fie ritualistă (ca la saduchei), fie etică (ca la farisei), fie politico-revoluţionară (ca la zeloţi), dar concentrarea pe Lege limita orizontul la acelaşi particularism naţional. Răspunsul Apostolului Pavel la aceste aporii ale iudaismului a fost radicalizarea atât a harului, cât şi a universalismului, ceea ce a condus la o atitudine paradoxală faţă de iudaism: atât de libertate, ruptură şi independenţă, cât şi de continuitate. Legea mozaică, abrogată ritual, dar exaltată etic, are două aspecte: literal, care ucide, şi spiritual, care dă viaţă, prin aceea că trimite spre o împlinire eshatologică („creaţia nouă") în afara ei, care în acelaşi timp o afirmă şi o depăşeşte. Discontinuitatea nu anulează însă continuitatea; nu e vorba atât de o ruptură, cât de o decentrare — detronarea Torei din rolul de mediator între Dumnezeu şi oameni — şi o nouă viziune asupra realităţilor

Vechiului Legământ dintr-un alt centru — Iisus Hristos Domnul răstignit şi înviat, Fiul veşnic al Tatălui.

Libertatea excesivă faţă de iudaism împingea însă spre respingerea lui radicală, ceea ce a devenit unul din semnele distinctive ale gnosticismului dualist, marea ispită pentru creştinismului secolului II. Premisa lui psihologică era insatisfacţia interioară a anticilor faţă de religiile pozitive, tradiţionale, atât cele politeiste, cât şi iudaismul, mai ales după catastrofa anului 70. Toate acestea au părut drept produsul unor spirite/îngeri demiurgi, ignorante şi amăgitoare, care blochează accesul oamenilor la adevăratul Dumnezeu, absolut şi transcendent faţă de lume şi necunoscut ei, identic însă cu sinele ultim al omului care e o scânteie divină căzută în materie şi întemniţată în corporalitate. Iisus n-a fost astfel un om real, ci un eon divin emanat din divinitatea necunoscută supremă şi venit în lume cu corporalitate aparentă, pentru a-i elibera pe oameni din captivitatea cosmică trezindu-i, revelându-le cunoaşterea ezoterică (gnoza) despre adevărata lume divină şi învăţându-i recunoaşterea adevăratei identităţi, divine, a sinei lor adânci. Esenţa adevăratului creştin[240], ca religie a mântuirii, ar fi aşadar eliberarea de materie şi de cosmos, abolirea lor în favoarea unui univers pur spiritual, populat cu îngeri şi alte manifestări ale divinităţii necunoscute supreme. Gnosticismul postula o opoziţie radicală nu doar între Vechiul şi Noul Testament, între iudaism şi creştinism, ci şi între mântuirea/eliberarea în spirit adusă de Dumnezeul „negativ", transcendent şi bun, şi creaţia lumii produsă de un Dumnezeu „pozitiv", inferior şi ignorant. Dualismul cosmic, antropologic şi social se conjuga însă cu o mistică a identităţii de tip panteist în această metareligie negativă, privată, tolerantă şi invizibilă social. Deşi autoprezentat drept versiune radicalizată, pură, a adevăratei mântuiri creştine, şi cu toate că era favorizat politic ca o adaptare nonconflictuală la lumea exterioară în vederea unei eliberări pur interioare, gnosticismul nu s-a impus în Biserică.

---

240 Cel mai mare dascăl şi teolog gnostic a fost Valentin († 165). Originar din Egipt, a venit la Roma în 136, unde a sperat să fie ales pentru calităţile sale intelectuale şi retorice prezbiter-episcop, dar pentru că i-a fost preferat un „mărturisitor", s-a separat de Biserică şi şi-a creat propria sectă-şcoală filozofico-religioasă; după ce a plecat o vreme în Răsărit, s-a întors la Roma, unde a murit în jurul anului 165, bucurându-se de un succes considerabil. După moartea sa, şcoala valentiniană s-a împărţit în două: una orientală (Teodot) şi alta occidentală (Ptolemeu, Heracleon, Marcu). Sistemele mitologice valentiniene sunt descrise şi combătute de Clement Alexandrinul, de Irineu al Lyonului şi Tertulian. Scrierile lui Valentin s-au pierdut cu excepţia unor fragmente şi a unor scrieri ale şcolii valentiniene în codicele bibliotecii gnostice de la Nag Hammadi. Monografia ultimă e cea a lui CHRISTOPH MARKSCHIES, *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 65), Tubingen, 1992.

Rezistenţa a venit din partea radicalismului etic al mişcărilor profetice şi harismatice de tip apocaliptic, care valorizau eshatologia, martiriul şi confruntarea, cum se poate observa în cartea *Apocalipsei.* Radicalismul harismatic şi profetic refuza adaptarea şi asimilarea şi cultiva opoziţia programatică faţă de lume prin martiriu, şi faţă de impuritate şi păcat prin asceză şi sfinţenie. Harismatismul, profetismul apocaliptic şi ascetismul au fost împinse la extrem în mişcarea asiată a montaniştilor[241] din secolul II. Rigorismul lor va fi adoptat şi de africanul Tertulian ca protest împotriva laxismului practicat de Biserica Romei, dar şi de romanul Ipolit, şi va renaşte în secolul III în contextul persecuţiilor sub forma schismei novaţienilor purişti. Necesar pentru a evita căderea creştinismului în gnoză, profetismul risca mereu să împingă Biserica în sectarism şi schisme permanente.

Cea mai mare provocare pentru Biserica postapostolică a reprezentat-o însă marcionismul[242]. Marcionismul era un „profetism gnostic", o combinaţie explozivă a tuturor crizelor cu care s-a confruntat creştinismul postapostolic: el împingea în extrem delimitarea de iudaism, dădea o variantă profetică, biblică, mitului dualist al gnosticismului şi exacerba radicalismul etic în ascetism şi martiriu. Gândirea şi etica marcionită stăteau toate sub semnul

---

[241] Mişcare apocaliptică, harismatică şi ascetică din a doua jumătate a secolului II, iniţiată de Montanus din Frigia, care a socotit că Paracletul e activ în el însuşi şi în profetesele Prisca şi Maximilla. A început să profeţească în 156–157, proclamând că Ierusalimul ceresc va coborî în curând la Pepuza în Frigia. În ciuda condamnărilor Bisericii, s-a extins apoi atât în Africa, cât şi în Italia, menţinându-se timp îndelungat, fervoarea şi ascetismul mişcării (care l-au fascinat pe Tertulian ce avea să-şi sfârşească zilele în sânul acestei mişcări) fiind o alternativă harismatic-profetică la secularizarea şi instituţionalizarea creştinismului Bisericii. A se vedea, alături de monografia mai veche a lui P. DE LABRIOLLE, *La crise montaniste*, Paris, 1913, cercetarea lui CHRISTINE TREVETT, *Montanism. Gender, Authority and the New Prophecy*, Cambridge, 1996.

[242] Armator bogat din Sinope, după unele surse fiu al episcopului de aici, Marcion a venit la Roma în jurul anului 140, unde a început să promoveze o interpretare radicală a teologiei pauline, potrivit căreia opoziţia dintre har şi Lege, dintre Noul şi vechiul Testament reprezintă conflictul între doi Dumnezeu: Dumnezeul Demiurg, ignorant, crud şi despotic al Vechiului Testament fiind de fapt Satana, opus adevăratului Dumnezeu al iubirii revelat în Hristos, entitate divină cu trup aparent apărută brusc predicând în Capernaum şi martirizat de Demiurgul cel rău. Excomunicat de prezbiterii Bisericii Catholice Ortodoxe în 144, a început să organizeze tenace propria sa biserică paralelă, ale cărei comunităţi au împânzit întreaga lume creştină şi care s-au bucurat de popularitate între creştini datorită moralităţii austere şi exaltării martiriului. Cu toate polemicile lui Irineu, Tertulian sau Origen, acestea s-au menţinut mult timp, majoritatea resorbindu-se însă la sfârşitul secolului III în maniheism. Într-o monografie monumentală din 1921 (*Marcion. Das Evangelium vom fremden Gott. Eine Monographie zur Geschichte der Grundlegung der katholischen Kirche*), ADOLF VON HARNACK a încercat să-l reabiliteze pe Marcion drept reformatorul protestant paulin al Bisericii catholice timpurii din secolul II, precursorul antic al lui Martin Luther.

„antitezelor" (cum se intitula lucrarea sa teologică principală): dintre Vechiul și Noul Testament, dintre creație și mântuire, dintre Dumnezeul Demiurg al Legii și Dumnezeul Salvator și străin de lume al iubirii, a căror opoziție ireconciliabilă l-a condus la respingerea în bloc a Vechiului Testament. Marcion a format pentru comunitățile sale un canon biblic drastic amputat, limitat exclusiv la scrierile pauline — Pavel fiind, după el, singurul care a înțeles Evanghelia, ceilalți apostoli rămânând influențați de iudaism. „Biblia" creștină a lui Marcion era așadar compusă doar din *Evanghelia după Luca* și din zece Epistole autentice ale lui Pavel, începând cu *Galateni* (fără Epistolele Pastorale și cea către *Evrei*), toate epurate însă în text de pretinse interpolări ulterioare.

Canonul biblic — model protosinodal și protocatholic de unitate în pluralitate

Răspunsul Bisericii l-a reprezentat fixarea unui sistem de norme/canoane — scripturistic, doctrinar, instituțional și etic — care să delimiteze clar contururile creștinismului ortodox/catholic (sinonime în Biserica veche) față de exterior și față de derivele heterodoxe asigurând totodată consensul, unitatea și continuitatea prin păstrarea, dar și limitarea pluralității celor patru curente misionare ale creștinismului apostolic: iudeo-creștin (Iacob), iudeo-păgân (Pavel), păgâno-iudeo-creștin (Petru, sinopticii) și ioaneic. Afară de cel petrin-sinoptic, deliberat centrist, toate aceste curente au cunoscut atât versiuni moderate, ortodoxe, cât și radicale, heterodoxe, deviind în gnosticism sau apocalipticism. Cu excepția celor radicale, gnostice, toate aceste curente și mișcări au fuzionat în Biserica postapostolică protoortodoxă/catholică, mărturia acestei unificări, a refuzului antitezelor și confruntărilor în favoarea integrărilor, fiind chiar canonul Bibliei creștine. Acesta este, cum arată Theissen, produsul a patru decizii deliberat antimarcionite:

1. de a pune la un loc scrierile sacre ale iudaismului în versiunea greacă a *Septuagintei* cu scrierile apostolilor, dar nu plasându-le pe acestea din urmă ca pe un simplu apendice al celor dintâi, ci grupându-le într-o colecție nouă, distinctă, plasată potrivit unui model de tipul promisiune/profeție-împlinire ca Noul Testament, în urma unui Vechi Testament, într-o Biblie în același timp unitară, dar bipartită;

2. de a avea un Nou Testament la rândul său bipartit, divizat într-o culegere de evanghelii narative și alta de epistole parenetice cu un apendice profetic;

3. de a reține nu o singură evanghelie, ci patru, și de a nu le armoniza artificial (cum va face în a doua jumătate a secolului II Tațian Sirianul în *Diatessaron*-ul său); și

4. de a contrabalansa corpusul paulin lărgit de 14 Epistole, cu alte 7 Epistole „Catholice" ale „stâlpilor" Bisericii din Ierusalim şi ai creştinismului apostolic: Iacob, Petru (cu apendicele lui Iuda) şi Ioan; dacă se adăugau şi cele 7 epistole din *Apocalipsa* lui Ioan, numărul Epistolelor „Catholice" se ridica la 14 şi îl echilibra astfel perfect pe cel al corpusului epistolar paulin.

Cele patru Evanghelii pot fi citite în modelul teoretic propus de Theissen şi ca etapele unei tot mai mari delimitări de iudaism: delimitarea rituală la *Marcu*, etică la *Matei*, narativă la *Luca*, totală la *Ioan*, unde Hristos Logosul întrupat este Alfa şi Omega întregii creaţii. Delimitarea creştinismului faţă de iudaismul rabinic a fost acompaniată însă atât de refuzul dizolvării în mitologia gnostică şi angajării în ruptura şi ostilitatea gnosticismului faţă de cosmos şi istorie, cât şi de rezerva faţă de radicalismul etic apocaliptic care l-ar fi pus într-un conflict permanent cu realitatea. Fără o bună doză de radicalism şi fără un simţ al integrităţii, separaţiei şi distanţei, dar şi al confruntării profetice la nevoie cu lumea ostilă sau pur şi simplu în derivă morală, creştinismul şi-ar fi pierdut cu siguranţă identitatea asimilându-se mediului cultural antic; iar fără o doză consistentă de realism şi fără un simţ al moderaţiei şi echilibrului, al reconcilierii şi integralităţii, creştinismul şi-ar fi pierdut viabilitatea şi relevanţa socială, culturală şi umană. Pentru a se impune, Biserica a avut nevoie atât de entuziasmul mărturisitor al martirilor (şi, ulterior, al monahilor), cât şi de înţelepciunea culturală şi socială a apologeţilor şi a necunoscutului autor al *Epistolei către Diognet.* Or toate aceste atitudini deja anunţate în scrierile apostolilor au fost conjugate admirabil în tensiunea bine acordată pe care o atestă echilibrul nu doar teologic, dar şi etic, care se degajă din paginile Noului Testament.

O armonie similară poate fi sesizată şi în ce priveşte diversele imagini şi viziuni apostolice despre Biserică care se luminează şi întrepătrund reciproc, unite de acolada canonului nou-testamentar[243]: operă a Duhului Sfânt la *Luca* şi în *Faptele Apostolilor*, dar şi la Pavel din primele sale epistole, Biserica este la Pavel din Epistolele captivităţii Trupul tainic al lui Hristos Domnul răstignit şi înviat, dar şi Casa bine organizată din Epistolele Pastorale; dacă pentru Ioan este o Comuniune mistică în Hristos Cel preamărit a unor persoane călăuzite de Duhul Sfânt, pentru Petru (şi pentru *Apocalipsă*) ea este un Popor sacerdotal şi un Templu viu al lui Dumnezeu; insistând pe modul evanghelic, paradoxal, de exercitare a autorităţii lui Iisus prin slujire şi martiriu, sinopticii arată modul concret în care trebuie practicată autoritatea în Biserică de apostoli în frunte cu Petru, care nu trebuie în nici un fel să se substituie lui Iisus Însuşi. Noul Testament oferă o exemplară lecţie, mereu

[243] Cf. RAYMOND E. BROWN, *The Churches the Apostles Left Behind*, New York, 1984.

actuală, despre apostolicitatea şi catholicitatea Bisericii primare: modelul unei unităţi în diversitate, al unei armonii înţelese ca echilibru între tensiuni, ca integrare şi reconciliere a diversităţii, cu refuzul opţiunilor unilaterale, radical sau nivelatoare. Nu avem astfel ca la Marcion o singură evanghelie, ci patru, nici epistolele unui singur apostol, ci provenite de la cinci apostoli, fiindcă e Biserica Una şi catholică/ortodoxă a lui Iisus Hristos Domnul, Piatra unghiulară a unui unic edificiu susţinut de mai multe „coloane".

Geneza editorială a Noului Testament şi lecţiile ei canonice

Dacă geneza literară a scrierilor Noului Testament e o temă complexă, viu şi îndelung dezbătută[244], forma lui finală a făcut doar recent obiectul unei investigaţii speciale[245] întreprinse de David Trobisch (n. 1958, fost asistent al lui Gerd Theissen, azi profesor la Bangor, SUA), ale cărei rezultate sunt demne de reţinut. Trobisch pleacă de la analiza directă şi sistematică a surselor manuscrise disponibile astăzi — şi care se ridică la un total de 5700 de manuscrise, dintre care 116 pe papirus şi 300 de codice scrise în unciale. Această analiză nu susţine însă modelul „clasic" al genezei Noului Testament (formulat de Hans von Campenhausen în 1968). Potrivit acestei din urmă teorii-standard, Noul Testament s-ar fi constituit timp îndelungat, în etape succesive, forma lui actuală apărând abia în secolul IV: în secolul I au apărut nenumărate scrieri creştine, care în secolele II–III au fost grupate în

[244] Ultima contribuţie în materie îi aparţine lui GERD THEISSEN însuşi, care în recentul volum: *Die Entstehung des Neuen Testamentes als literaturgeschichtliches Problem*, Universitäts-Verlag Heidelberg, 2007, descrie geneza Noului Testament din punctul de vedere al istoriei unei literaturi specifice, ca un proces desfăşurat în patru faze: harismatică — a tradiţiilor literare, legată nemijlocit de Iisus şi Pavel; pseudoepigrafică — a tradiţiilor evanghelice şi epistolare în care Iisus şi Pavel se autoexplică în texte redactate de alţii în numele lor; funcţională — în care texte parţiale au circulat ca forme literare autonome (predici, colecţii de ziceri, istorii, apocalipse); şi canonică — în care prin compromis şi delimitare s-a realizat o unitate de consens, pluralitatea fiind simultan recunoscută şi limitată, efectul fiind un enorm câştig de stabilitate. Ceea ce n-a împiedicat dezvoltarea unei extrem de flexibile şi complexe literaturi extracanonice produse fie de noi autori harismatici (oameni ai Bisericii, gen Clement, Policarp, Ignatie, sau dascăli apologeţi ori gnostici), prin alte scrieri pseudoepigrafe (bogata literatură apocrifă evanghelică, paulină, petrină, de tipul *Faptelor Apostolilor*) sau a genurilor funcţionale (predici, apocalipse, constituţii etc.).

[245] DAVID TROBISCH, *Die Endredaktion des Neuen Testamentes. Eine Untersuchung zur Entstehung der christlichen Bibel* (Novum Testamentum et Orbis Antiquus 31), Freiburg – Göttingen, 1996; cartea reprezintă teza de abilitare a lui D. Trobisch, a cărui teză de doctorat, susţinută în 1988 la Heidelberg cu G. Theissen, fusese anterior o analiză a genezei corpusului epistolar paulin: *Die Entstehung der Paulusbriefsammlung: Studien zu den Anfängen der christlichen Publizistik* (Novum Testamentum et Orbis Antiquus 10), Freiburg – Göttingen, 1998.

diverse colecţii şi corpusuri; un imbold în direcţia canonizării a fost dat de reacţia la canonul restrâns al lui Marcion, dar canonizarea efectivă e un produs al secolului IV, când apar pe lângă marile codice biblice unciale şi prima descriere exactă a cuprinsului Noului Testament actual (în *Epistola 39* a Sfântului Atanasie cel Mare din anul 367). Punctul de plecare de bun-simţ al lui Trobisch e acela că în cazul Noului Testament nu avem de-a face cu istoria formulării unei dogme, ci cu redactarea unei *cărţi*, canonul fiind în acest caz *ediţia* canonică a Noului Testament. Ideea că Noul Testament s-ar fi dezvoltat pe parcursul mai multor secole e contrazisă flagrant de manuscrise. Citite cu atenţie, ele trimit spre un grup de editori de la mijlocul secolului II care l-au publicat împreună cu versiunea creştină a *Septuagintei* într-un efort deliberat de a pune la dispoziţia creştinilor o primă ediţie a Bibliei Bisericii. Discuţiile din secolele II–IV despre paternitatea apostolică a unor scrieri (*Evrei* în Apus, *Apocalipsa* în Răsărit, sau Epistolele „Catholice" mici: *2 Petru*, *2–3 Ioan*, *Iuda*) presupun această ediţie canonică. Principalele indicii ale unei redactări finale sunt: faptul că toate manuscrisele biblice creştine au forma de codice, creştinii adoptând primii în mod deliberat această formă de carte atât pentru a se delimita de iudaism, care folosea doar suluri, cât şi din motive practice, nu doar economice (textul e scris pe ambele părţi), cât mai ales de fixare a unei anumite ordini precise a cărţilor; apoi faptul că toate manuscrisele biblice creştine folosesc un sistem propriu de prescurtare a numelor sacre (ΧΡΙΣΤΟΣ = $\overline{\text{ΧΣ}}$, ΘΕΟΣ = $\overline{\text{ΘΣ}}$ etc.), titlurile standardizate ale grupurilor de scrieri (*euangelion kata...*; *epistolē Paulou pros...*) şi titlul unitar dat întregii colecţii de „Nou Testament" (*Kainē Diathēkē*), aluzie la *2 Corinteni* 3, şi care implică limpede existenţa şi a unui „Vechi Testament" (*Palaia Diathēkē*). Toate acestea sunt produsul unor intervenţii redacţionale, care nu aparţin în mod evident autorilor scrierilor, ci au rolul de a le lega într-o colecţie unitară, semnalând cititorilor unitatea literară a unei colecţii deliberat alcătuite de editori cu un concept precis în minte şi urmărind obiective teologice precise.

Două din acestea sunt clar antimarcionite. Astfel, în Scripturile canonice ale creştinilor, Noul Testament al apostolilor este obligatoriu precedat de Vechiul Testament al patriarhilor, înţelepţilor şi profeţilor în canonul grec lărgit al *Septuagintei* încreştinate în succesiunea: *Pentateuhul* — cărţi istorice — sapienţial-poetice — profetice. Canonul *Septuagintei* creştine a fost luat drept model şi pentru Noul Testament, pe care editorii îl vor organiza într-o secvenţă similară: Evanghelii — *Faptele Apostolilor* — Epistole — *Apocalipsa*.

Obligatorii pentru creştinii Bisericii catholice ortodoxe apostolice sunt însă, spre deosebire de Marcion, patru Evanghelii şi mai multe culegeri de epistole apostolice, însă şi aici ordinea lor este decisivă. Aşa cum arată ma-

nuscrisele, în ediţia canonică Noul Testament se prezenta ca o culegere în patru volume sau părţi cu următorul cuprins: Evangheliile — aşa-numitul „Praxapostolos" alcătuit din *Faptele Apostolilor* şi Epistolele „Catholice" — Epistolele Pauline — *Apocalipsa*. Nu există nici un manuscris care să grupeze Evangheliile cu *Faptele Apostolilor*. *Faptele* sunt întotdeauna combinate cu Epistolele „Catholice" apărând astfel întotdeauna drept introducerea istorică la scrisorile „stâlpilor" Bisericii din Ierusalim: Iacob, Petru (şi Iuda) şi Ioan. Corpusul Epistolelor Pauline *urmează* aşadar corpusului epistolelor apostolilor din Ierusalim. Din raţiuni probabil liturgice, nemaiînţelegând miza teologică antimarcionită a ordinii canonice iniţiale, realizatorii ediţiei bizantine a Noului Testament, aflată şi la baza celei moderne, au schimbat-o intercalând Epistolele Pauline îndată după *Faptele Apostolilor* şi înainte de Epistolele „Catholice". Tot ei au schimbat şi ordinea epistolelor din corpusul paulin integral, plasând *Epistola către Evrei* pe ultimul loc, după *Epistola către Filimon* şi înainte cea a lui *Iacob*. În timp ce în ediţia princeps şi în marile codice unciale Epistolele Pauline sunt ordonate după adresanţi şi în ordinea descrescătoare a lungimii lor în două grupe distincte: către Biserici — *Romani*, *1–2 Corinteni*, *Galateni*, *Filipeni*, *Coloseni*, *1–2 Tesaloniceni* — şi către persoane — *1–2 Timotei*, *Tit*, *Filimon* —; intercalată ulterior, fiindcă în manuscrise există şi colecţii de doar 13 Epistole Pauline, *Epistola către Evrei* este plasată între aceste două grupe, respectiv între *2 Tesaloniceni* şi *1 Timotei*[246].

Selecţia atentă a celor 8 autori prezenţi cu 27 de scrieri în paginile Noului Testament şi ordinea lor reflectă o preocupare atentă din partea editorilor de a atenua conflictul dintre Pavel şi „stâlpii" Bisericii din Ierusalim cu care se deschide *Epistola către Galateni*, prima din canonul marcionit, în sensul indicat de *Faptele Apostolilor*, care prezintă modul „sinodal" de conciliere a diverselor tendinţe şi curente din sânul Bisericii apostolice. Pavel nu este aici nici singurul, nici primul apostol, ci, deşi cel mai activ şi important misionar, e totuşi ultimul venit şi asociat ca al patrulea celor trei stâlpi ai Bisericii apostolice din Ierusalim; ca atare, el nu poate fi citit împotriva acestora, ci doar împreună cu aceştia. Modelul care trebuie urmat e acela al acceptării fiecăruia dintre aceştia, unul de către celălalt, şi al recomandării unuia de către altul, pe care l-au dat efectiv între ei toţi aceştia patru, atât Iacob şi Ioan la Ierusalim, cât şi, ulterior, Petru şi Pavel la Roma, iar după mutarea sa la Efes Ioan şi Petru în episodul final al Evangheliei a Patra (*Ioan* 21), adăugat

[246] Dezordinea este şi mai mare în traducerea germană a Noului Testament făcută de Martin Luther, care, aplicând criteriul „justificării prin credinţă" considerat „canon în canon", a împins *Epistola către Evrei* împreună cu cele ale lui *Iacob* şi *Iuda*, socotite secundare, pe penultimul loc din Noul Testament, înainte de *Apocalipsă*.

clar ulterior, finalul inițial al Evangheliei fiind *Ioan* 20, 30–31. În ultimul verset al *Evangheliei după Ioan* de azi, de după episodul petrino-ioaneic din final, Trobisch vede astfel nota redacțională a editorilor Noului Testament; în timp ce autorul evangheliei spune în *Ioan* 20, 30: „și alte minuni a făcut Iisus care nu sunt scrise în cartea aceasta", editorii celor patru evanghelii precizează că „mai sunt și multe alte lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea întreagă n-ar cuprinde cărțile scrise. Amin" (*In* 21, 25).

Grija de a-i prezenta unul după altul și unul lângă altul pe Petru și Ioan, pe Petru și pe Pavel, pe Iacob și pe Pavel, pe fundalul itinerarului Apostolilor Pavel și Petru de la Ierusalim la Roma, sugerează[247] identitatea romană a editorilor Noului Testament, foarte probabil un cerc de prezbiteri anonimi, dar extraordinar de perspicace, ai Bisericii Romei de la mijlocului secolului II. După Iisus, figurile centrale ale Noului Testament sunt Petru și Pavel, cei doi „stâlpi" ai Bisericii din Roma devenită, după abandonarea Ierusalimului, centrul de referință (nu și de guvernare administrativă) al creștinismului apostolic. Noul Testament reține de la ambii apostoli-corifei și câte o ultimă epistolă cu valoare de testament: *2 Petru* și *2 Timotei;* ambele sunt scrise în Roma puțin înainte de martiriul autorilor lor și ambele sunt adresate unor comunități din Asia: Efes și Pont.

Or, la mijlocul secolului II, Pontul însemna Marcion, iar Efesul însemna vechea tradiție ioaneică a celebrării Paștelui creștin odată cu iudeii pe 14 nissan, în orice zi a săptămânii, tradiție diferită de cea a restului creștinilor, care-l sărbătoreau deja în zi de duminică. Disputa dintre cele două tradiții liturgice — care la sfârșitul secolului II n-a degenerat în schismă în confruntarea dintre episcopii Policrat al Efesului și Victor al Romei doar datorită intervenției pacificatoare a sfântului episcop Irineu al Lyonului — se putuse observa deja anterior. Cu ocazia vizitei făcute în jurul anului 154 de bătrânul episcop Policarp al Smyrnei Bisericii Romei conduse de Anicet nici una din cele două părți n-a reușit să o convingă pe cealaltă să renunțe la practica sa fără însă ca dezacordul lor să împiedice comuniunea euharistică deplină[248]. Cvartodecimanii invocau mărturia *Evangheliei după Ioan,* iar ceilalți pe cea a Evangheliilor sinoptice. Evangheliile sinoptice — în centrul cărora se află *Evanghelia* petrină, comună, *după Marcu* — sunt plasate înaintea *Evanghe-*

---

[247] Dincolo de ceea ce spune teologul luteran Trobisch, care nu pare a recunoaște aceasta, editorii Noului Testament par să facă într-adevăr parte dintr-o „școală a lui Petru de la Roma", preocupată atât de ortodoxia credinței, cât și de menținerea unității Bisericii apostolice; cf. OTTO KNOCH, *Die Erste und Zweite Petrusbrief der Judasbrief* (Regensburger Neues Testament), Regensburg, 1990, p. 193–196: „Exkurs. Die Petrusschule in Rom".

[248] Cf. EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* V.XXIV.

liei efesene *după Ioan* pusă însă pe acelaşi plan cu ele. Această dispunere sugerează aşadar că editorii Noului Testament au avut în vedere în soluţionarea crizei dintre Efes şi Roma aceeaşi soluţie integratoare folosită în rezolvarea crizei marcionite prin plasarea Epistolelor Pauline în urma celor „Catholice", în al căror centru se află iarăşi cele două Epistole ale lui Petru. Centralitatea şi prioritatea lui Petru apar astfel atât în grupul Evangheliilor, cât şi în acela al Epistolelor, dar ea este una perfect colegială şi funcţionează după modelul sinodal descris în *Faptele Apostolilor* 15, nu ca reducere şi nivelare a pluralităţii, cât ca o moderare, echilibrare şi centrare a diverselor direcţii şi curente ale misiunilor apostolice. Ediţia canonică princeps a Noului Testament poate fi aşadar datată şi localizată cu destulă certitudine, ea apărând cu destulă probabilitate la mijlocul secolului II, realizată de un cerc de prezbiteri din Biserica Romei susţinută de cei doi „stâlpi" ai apostolilor, Petru şi Pavel.

Dacă prioritatea şi centralitatea lui Petru este evidentă în modul de organizare şi aranjare a scrierilor apostolice, lui Pavel i se datorează titlul ediţiei lor canonice: „Noul Testament" e o trimitere clară la *2 Corinteni* 3, 6, singurul loc în care apare această expresie şi unde Apostolul neamurilor păgâne afirmă, cu referire la Scripturile ebraice, principiul metodologic general: „Dumnezeu ne-a făcut capabili de a-I fi slujitori/diaconi ai unui nou testament, nu ai unei litere, ci ai unui Duh/Sens; căci litera ucide, dar Duhul/Sensul face viu." Noul iudaism apostolic, care e creştinismul, refuză aşadar să devină o „diaconie a literei moarte", o religie pur scripturistică, pentru că este o „diaconie a Duhului/Sensului/Vieţii", care este libertate şi aduce slava transfigurării (*2 Co* 3, 6–18). Aşa se explică şi de ce, spre deosebire de *TaNaK*-ul ebraic sau *Coranul* arab, textul grec al Noului Testament are nenumărate variante, este viu şi deschis traducerilor. Dincolo de libertatea duhovnicească faţă de text în litera lui (şi faţă de tirania filologiei), acest text paulin central exprimă şi conştiinţa de sine a editorilor romani ai Noului Testament că adevăratul autor al arhitecturii şi armoniei de tipul unităţii în diversitate propriu Bisericii apostolice şi canonului Bibliei creştine este de fapt Duhul Sfânt. Există astfel o diferenţă esenţială între canonul biblic rabinic al Scripturilor sfinte şi cel apostolic al Bisericii: dacă pentru rabini important este textul scris în literalitatea lui, transmiterea şi interpretarea lui exactă, de aceea Tora scrisă e receptată în interiorul Torei orale fixată scriptic în Talmud, în schimb pentru creştini Biblia trimite dincolo de textul ei final sau original spre personajele despre care vorbeşte ea şi în primul rând spre Persoana vie a lui Hristos, Care vorbeşte prin ea — Canonul ultim. Biserica n-a fost preocupată să aibă un text scripturistic perfect (ca rabinii), nici chiar un canon biblic perfect şi inspirat, definitiv (ca protestanţii) — dovada e atât

canonul *Septuagintei*, cât și precizarea din editorialul final al redactorilor Noului Testament, cuprins în *Ioan* 21, 25 —, pentru că nici textul, nici canonul biblic nu se interpretează pe ele însele.

Pentru a interpreta adecvat corpusul de texte cu autoritate permanentă și publică, menite lecturii și predicii în biserici, e nevoie, dincolo de simpla lor listă, de înțelegerea principiului teologic care comandă organizarea și interpretarea lor autentică. Iar acest principiu sau „canon intern" este de fapt unul extratextual: un eveniment istoric ori o succesiune de evenimente sau o doctrină ori un set de doctrine centrale, despre care se consideră că vorbesc textele canonice[249].

VI. Canonul credinței — Simbolul credinței

Revelator în acest sens este faptul că, dacă despre cărțile „canonice" ale Scripturii s-a vorbit doar începând cu secolul IV, termenul *kanōn* a fost folosit intens în secolele II–III în sintagma „canonul/regula adevărului" sau „canonul/regula credinței"[250] cu sensul de ghid esențial pentru interpretarea Scripturii, care nu duce la adevăr prin ea însăși. În secolul IV, „canonul credinței" va deveni „simbolul credinței", denumire foarte corectă potrivit lui James Barr, întrucât el simbolizează faptul esențial că nu Scriptura precedă și generează Biserica, ci, din contră, credința Bisericii precedă și generează Scriptura, pe care o însoțește apoi constant drept ghid și regulă de interpretare canonică. În creștinism cunoașterea teologică începe cu mărturisirea lui Iisus Hristos Domnul, nu cu studiul Bibliei, așa cum canonul biblic urmează canonului credinței/adevărului.

Creștinismul, religie a mărturiei și mărturisirii

Între religiile păgâne și religiile revelate există o diferență fundamentală. Păgânismele, așa cum observa Jaroslav Pelikan, țin de rituri, nu de cuvânt,

---

[249] Asemenea iudaismului, și Bisericile creștine au în realitate un canon biblic „în trepte", în sensul că selectează preferențial unele cărți centrale, altele rămânând periferice, așa cum și teologiile selectează învățături biblice centrale în jurul cărora se organizează (întruparea în romano-catolicism, îndumnezeirea în Ortodoxie, justificarea în luteranism, predestinația în calvinism, inspirația verbală în fundamentalism), pe care le aleg din Scriptură și le explică apoi drept cadrul general de lectură a Scripturii ca întreg.

[250] Cf. HEINZ OHME, *Kanōn ekklēsiastikos*, 1998, p. 61–239: cap. V. „Kanōn aletheias" la Irineu; VI. „Regula" la Tertulian; VII. „Canonul adevăratului gnostic" la Clement Alexandrinul; VIII. „Horos-ul adevărului" la Ipolit; IX. Origen și „canonul bisericesc"; X. „Regula veritatis" la Novatian.

de *dromena*, nu de *legomena*. În religiile bazate pe Revelația Cuvântului lui Dumnezeu — o revelație verbalizabilă, definibilă, transmisibilă în cuvinte[251] —, revelația Cuvântului trebuie afirmată și mărturisită în cuvânt: „šema"-ului iudaic din *Deuteronomul* 6, 4 — Domnul este Unu — îi corespunde „šahada" creștină din *Ioan* 17, 3: Viața veșnică e cunoașterea Unicului Dumnezeu adevărat și a Trimisului Său, Fiul Unul-Născut[252].

Creștinismul este o religie/credință prin excelență mărturisitoare și publică; urmând lui „Hristos Iisus Care pe vremea lui Ponțiu Pilat a dat ca martor mărturisirea cea bună" (*Christou Jesou tou martyrēsantos epi Pontiou Pilatou tēn kalēn homologian — 1 Tim* 6, 13), creștinilor li se cere la rândul lor să fie martori (*Mt* 10, 32), să țină mărturisirea (*Evr* 4, 14) și să dea răspuns oricui le cere socoteală despre credința lor (*1 Ptr* 3, 15). *Martyria — homologia — apologia* publice, nu private, chiar cu prețul vieții, au făcut din noua religie creștină fără sprijinul statului, ba chiar împotriva lui, o religie mondială[253]. Geneza și etapele concrete în care s-au format „mărturisirile de credință" și „crezurile" Bisericii vechi — dintre care s-au impus în cele din urmă două: „Crezul Apostolic-Roman", limitat la Occident, și „Crezul Niceo-Constantinopolitan", devenit Crez ecumenic al Bisericii — au generat odată cu Reforma protestantă o imensă literatură științifică[254], inițial confesional-polemică, ulterior irenic-ecumenică.

---

[251] Cum arăta preotul profesor DUMITRU STĂNILOAE (*Ascetica și mistica*, 1947 [1981]; *Teologia dogmatică ortodoxă*, 1978), creștinismul este în același timp mister și cuvânt, apofază și catafază (intuiție și concept). Deși e misterios și mistic, creștinismul nu este misticism negativ budist sau pozitiv în sensul unei experiențe „oceanice" cosmice sau individuale indefinibile. Misticismul vede în cuvinte moartea misterului, pierderea adevărului și a libertății — a libertății de a-L reduce pe Dumnezeu Persoană la o experiență negativă sau difuză centrată pe sine sau pe cosmos și etichetată drept „divine". Dacă refuză autodivinizarea afectivității și a spontaneității, care reflecta adeseori doar pasiune și ignoranță, creștinismul nu acceptă nici idolatrizarea magic-cabalistică a cuvintelor, nici exaltarea scolastică a conceptelor și schemelor abstracte. Misterul e plin de cuvânt, iar Cuvântul e plin de mister. Întunericul tainei iradiază lumină, iar lumina este în orbitorul ei plină de întunericul tainei.

[252] Transformată ulterior de islam — pe urmele unei pervertiri eretice creștine anterioare — în mărturisirea exclusivității lui Allah și a lui Muhammad ca Trimis al lui Allah. A se vedea mai jos n. 271.

[253] Cf. REINHART STAATS, *Das Glaubensbekenntnis von Nizäa-Konstantinopel. Historische und theologische Grundlagen*, Darmstadt, 1996, p. 3, 10, 122–124.

[254] Recent inventariată critic de profesorul luteran de patrologie din Birmingham, MARKUS VINZENT, *Der Ursprung des Apostolikums in Urteil der kritischen Forschung* (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte 89), Göttingen, 2006.

Crezul Apostolic-Roman — forme

Discuţii aprinse s-au purtat şi continuă să se poarte încă în jurul originii aşa-numitului „Simbol al Apostolilor" (*Apostolicum*), citat pentru prima dată de sfântul episcop Ambrozie al Milanului în jurul anului 390 (*Ep.* 42, 5) şi considerat vechiul Crez al Bisericii Romei (*Romanum* — R). Acesta a circulat în secolele IV–VII într-o diversitate de variante sub formă de Crezuri provinciale (Milano, Aquilea, Ravenna, Torino, Remesiana, Hippo, Cartagina, Spania, sudul Galiei)[255], înainte ca forma lui hispano-galicană (aşa-numitul *Textus receptus* — T) să fi fost oficializată şi impusă de Carol cel Mare († 814), devenind până azi Crezul baptismal al Occidentului creştin, acceptat fiind ca atare şi de reformatorii protestanţi. Numele său de „Crez al Apostolilor" derivă de la legenda atestată de primul său comentariu scris de Rufin în anul 404, potrivit căreia el ar fi fost alcătuit de cei Doisprezece Apostoli: înainte de părăsi Ierusalimul şi a se despărţi plecând la misiune, s-au adunat şi sub insuflarea Duhului Sfânt fiecare din ei a rostit una din formulele care-l alcătuiesc.

... controverse şi discuţii

Necunoscut în Răsărit şi respins în 1438 la Florenţa de Marcu Eugenicul, pentru care unicul Crez autoritativ ecumenic este doar cel Niceo-Constantinopolitan, Crezul Apostolic a fost contestat şi în Occident de umanişti (Lorenzo Valla), dar şi de protestanţi. Pentru aceştia din urmă, spre deosebire de Scriptura cu autoritate divină, el este o simplă tradiţie umană, o creaţie a Bisericii Romei, o mărturisire baptismală locală, impusă apoi abuziv de papalitate întregului Occident creştin. În secolul XVII, eruditii protestanţi — olandezul Gerhard Voss (1642) şi anglicanul James Usherr (1647) — au arătat că originile Textului recept (T) al „Crezului Apostolic" stau în vechiul „Crez Roman" (R) atestat într-o epistolă din 341 a niceanului Marcel al Ancyrei († 374)[256] către papa Iuliu al Romei. Geneza şi forma „Crezului Ro-

[255] Reconstituite cu migală de LIUWE H. WESTRA, *The Apostles' Creed. Origin, History, and Some Early Commentaries*, Turnhout, 2002.

[256] Susţinător energic al Sinodului de la Niceea (325) şi al lui *homoousios* şi activ polemist antiarian (împotriva lui Asterios Capadocianul), episcopul Marcel al Ancyrei († cca 374) a fost depus de sinoade ariene în 336 şi 339, refugiindu-se în Occident, unde ortodoxia lui a fost recunoscută de sinoadele de la Roma (340) şi Sardica (343). Insistenţa sa pe unitatea de fiinţă a celor Trei Persoane ale Treimii l-a condus pe Marcel să vadă în Fiul şi Duhul doar funcţii temporare ale lui Dumnezeu în vederea creaţiei şi mântuirii, urmând ca în eshaton ele să se resoarbă în Unitatea divină şi Dumnezeu să fie toate în toţi. Împotriva acestei interpretări heterodoxe, de tip modalist, accentuată de discipolul său, episcopul Fotin al Sirmiumului, Simbolul de la Constantinopol (381) a precizat că „Împărăţia lui Hristos nu va avea un sfârşit".

man" a făcut obiectul monumentalelor investigații ale lui Carl Paul Caspari (1866–1879, 4 vol.) și Ferdinand Kattenbusch (1894, 1900, 2 vol.). La începutul secolului XX, savanții Eduard Schwartz (1910) și Robert Connolly (1916) au reconstituit, plecând de la traduceri latine și orientale, un important tratat de „ordine bisericească" pierdut în originalul grec, pe care l-au identificat cu *Tradiția Apostolică* atribuită după alte surse lui Ipolit din Roma († 236). Aici au descoperit sub forma interogativă a trei întrebări și răspunsuri solicitate catehumenilor înainte de Botez (*Hippolytum* — H) principalele elemente prezente în formă declarativă în „Crezul Roman" (*Romanum*). Iar în 1919 Hans Lietzmann a demonstrat că în „Crezul Roman" exista sinteza a două formule mai vechi separate: una trinitară, care mărturisește credința în Tatăl, Fiul, Duhul Sfânt, Biserică și înviere, și alta hristologică evocând nașterea, răstignirea, moartea, învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta și a doua venire ale lui Iisus Hristos.

... preistorie

Opinia comună pe această temă este cea argumentată în sinteza de referință despre Crezurile creștine timpurii publicată în 1950 de anglicanul John Norman Davidson Kelly (1908–1997)[257], ale cărei poziții sunt dezvoltate și nuanțate în recenta monumentală monografie a Liuwei Westra (2002). Elemente de crez sunt atestate clar în Noul Testament, unde se pot observa atât formule simple, monopartite, de tipul „Iisus este Domnul", *Iēsous Kyrios* (*1 Co* 12, 3; *Rm* 10, 9; dar și *Flp* 2, 11; *Col* 2, 6; *FA* 11, 17. 20; 16, 31)[258], cât și formule bipartite despre relația între Tată și Fiul (*1 Co* 8, 6; *1 Tim* 2, 5 ș. u.; 6, 13 ș. u.; *2 Tim* 4, 1, și în aproape toate salutările Epistolelor pauline), precum și tripartite, care vorbesc despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt (*1 Co* 13, 14; *Mt* 28, 19; dar și *1 Co* 6, 11; 12, 4 ș. u.; *2 Co* 1, 21 ș. u.). Implicită (chiar dacă n-avem de-a face cu crezuri trinitare explicite), schema trinitară e deja prezentă, întrucât Iisus nu poate fi înțeles în sens deplin mesianic — ca Hristosul/Unsul lui Dumnezeu — decât în relație cu Tatăl/Cel ce Unge și cu Duhul/Ungerea. În ce privește secolul I, în primele două generații creștine erau în uz și cinste[259] mărturisiri existențiale foarte scurte — de tipul: „Iisus este *Kyrios*/Domnul/Iahve!", „Iisus e Hristosul!", „Iisus e Fiul lui Dumnezeu!" — folosite de creștini mereu în orice fel de contexte (nu numai

[257] J. N. D. KELLY, *Early Christian Creeds*, Londra, 1950; ed. III, 1972.

[258] Alături de proclamări hristologice mai ample despre Iisus, ca în *1 Co* 15, 3 ș. u.; *Rm* 1, 3 ș. u.; 8, 34; *2 Tim* 2, 8; *1 Ptr* 3, 18 ș. u.; *1 Tim* 3, 16.

[259] Cum arată HANS VON CAMPENHAUSEN, „Das Bekenntnis im Urchristentum", *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* 63 (1972), p. 210–253.

liturgice) ca expresie individuală sau comunitară a acceptării lui Iisus drept Domn al vieţii lor. Foarte devreme, în contextul crizei doketiste, pentru a accentua faptul că Iisus este şi om real, a apărut prima formulă doctrinară a credinţei că „Iisus a venit în trup", formulă care a fost ulterior dezvoltată dând naştere secvenţei hristologice aflate în secolul II la baza atât a regulii de credinţă antignostice folosite în formule libere şi valabile, în context catehetic şi doctrinar polemic, cât şi a crezurilor cu formulări trinitare fixe pentru uz liturgic. Un text al lui Iustin Martirul (*Apologia* I.LXI.3) sugerează destul de limpede că, în jurul anului 150 la Roma, Botezul creştin era legat de un anume mod de mărturisire a credinţei în Sfânta Treime. În a doua jumătate a secolului II, în orice caz înainte de 250, la Roma are loc fuziunea dintre secvenţa hristologică şi formula trinitară baptismală din care a rezultat forma originară, reconstituită de savanţi, a „Crezului Roman" (*proto-Romanum*, după L. Westra) care stă atât la baza formulei interogative din *Tradiţia Apostolică*, cât şi a celei declarative din „Crezul Roman". Kelly crede că această fixare şi codificare a mărturisirii de credinţă — iniţial în formule libere, ca şi cele al rugăciunii euharistice — ar fi databilă în timpul episcopatului roman al lui Victor (189–197) în contextul delimitării faţă de gnosticism, dar şi faţă de adopţianismul monarhian (unitarian) al lui Teodot, care a impus o insistenţă înnoită pe credinţa apostolică a Bisericii, cât şi în cadrul unei reorganizări generale a sistemului catehetic şi liturgic.

... structură teologică

„Crezul Roman" (R) este în esenţă un rezumat extrem de simplu al kerygmei credinţei apostolice, un compendiu de teologie populară în formă de listă cu accente clar antignostice. El începe cu mărturisirea credinţei în paternitatea creatoare şi proniatoare a lui Dumnezeu Tată Pantocrator. Continuă cu credinţa în Iisus ca Mesia/Hristos şi Fiu al Tatălui Creator, urmată de înşirarea actelor Sale mântuitoare principale (naşterea din Duhul Sfânt şi Fecioara Maria, răstignirea, îngroparea, învierea, înălţarea, şederea de-a dreapta şi a doua venire pentru judecata viilor şi a morţilor) cu accent antidoketic pe realitatea lui umană şi caracterul istoric, nemitologic, al pătimirii Sale „sub Ponţiu Pilat". Succesiunea rapidă, în cadenţă, a acestor momente e o proclamare plină de exaltare a etapelor umilinţei şi preamării lui Iisus cu accent pe triumful Său celest asupra puterilor răului şi morţii dezlănţuite împotriva Lui („textul recept" va adăuga şi pogorârea la iad) şi pe speranţa iminentă a triumfului eshatologic al Parusiei şi Judecăţii universale. Finalul este o mărturisire simplă a credinţei în Duhul Sfânt şi a roadelor, iarăşi antignostice, ale acţiunii Sale: Sfânta Biserică, iertarea păcatelor (Botezul şi Pocăinţa) şi învierea cărnii; la care „textul recept" va adăuga împărtăşirea de

cele Sfinte (Euharistia) şi viaţa veşnică. Discretă, polemica implicită la adresa erorilor gnosticismului dualist anticosmic şi anticorporal transpare în accentul pus de realitatea întrupării lui Dumnezeu în Iisus şi pe învierea eshatologică a cărnii, precum şi pe sublinierea concepţiei etice despre mântuire ca iertare a păcatelor, nu gnoză amorală; aluzii polemice există şi în adaosul nedeterminat privitor la iertarea păcatelor care poate fi înţeleasă fie cu referire la Botez, fie, mai plauzibil, cu referire la iertarea păcatelor de după Botez, contestată de creştinii rigorişti din Roma (şi Africa) cu referire la *Evrei* 6, dar apărată de episcopii Romei în tot cursul secolului III. Împotriva gnosticismului ezoteric, elitist, spiritualist, care refuza creaţia, întruparea şi învierea, creştinismul Bisericii în prezentarea „Crezului Roman-Apostolic" e trinitar, cosmic, istoric, biblic, eclezial-comunitar, sacramental, soteriologic şi eshatologic. Dumnezeu Tatăl e Creator Pantocrator, Dumnezeu Fiul e întrupat real din Fecioara Maria, răstignit, înviat, preamărit, iar Duhul Sfânt în Biserică sfinţeşte aievea şi va învia aievea carnea oamenilor. „Crezul Roman" nu oferă idei abstracte despre divin, nu e o simplă listă de articole de credinţă sau de doctrine, ci schiţează etapele unei istorii în acelaşi timp materiale şi spirituale, care vorbeşte despre creaţia, mântuirea şi transfigurarea unei lumi materiale şi carnale prin pogorârea şi înălţarea/umilirea şi preamărirea Fiului unui Dumnezeu Tată şi Creator şi vivificarea ei de un Duh Sfânt a Cărui manifestare prin excelenţă e o Biserică Sfântă[260]. Ca şi regula de credinţă, Crezul e un rezumat al acestei istorii trinitare povestite pe larg de Biblia creştină şi în care creştinii se inserează prin Botez. Toate aceste indicii pledează pentru datarea timpurie şi localizarea romană a „Simbolului Apostolic", susţinute de eruditi încă din secolul XVII.

... o lectură revizionistă

Există însă şi o direcţie de cercetare istorico-teologică revizionistă, ale cărei teze critice sunt sintetizate de Adolf Martin Ritter (n. 1933)[261], profesor luteran de istoria Bisericii din Heidelberg, astfel: în Biserica primară accentul nu s-ar fi pus pe formule, ci pe actul existenţial al mărturisirii, al cărui loc nu era cultul sau botezul, ci întreaga viaţă creştină; regula credinţei, care avea un sens antieretic, era liberă în ce priveşte formularea, şi ea trebuie distinsă

[260] Pentru o lectură teologică a „Simbolului Apostolic", a se vedea HENRI DE LUBAC (1896–1991), *La foi chrétienne. Essai sur la structure du Symbole des Apôtres*, Paris, 1969.

[261] ADOLF MARTIN RITTER, „Glaubensbekenntnis. V. Alte Kirche", *Theologische Realenzyklopädie* 13, 1984, p. 394–412. Profesorul Ritter continuă linia predecesorului său din Heidelberg, istoricul bisericesc luteran Hans von Campenhausen (1903–1989), şi e urmat de discipolul său, istoricul luteran al Bisericii vechi, Markus Vinzent.

clar de mărturisirea de credinţă în formule fixe, care n-ar fi apărut înainte de secolul IV, Biserica preconstantiniană mulţumindu-se cu unitatea de substanţă a credinţei fără o formulă fixă sau un simbol normativ, care ar apărea abia în contextul controverselor ariene. În acest sens, într-o teză de abilitare susţinută în 1995 la Universitatea din Heidelberg sub conducerea profesorului A. M. Ritter, discipolul acestuia Markus Vinzent a avansat teza potrivit căreia „Crezul Roman" ar aparţine de fapt episcopului Marcel al Ancyrei († 364) (trebuind astfel să fie numit nu „Symbolum Romanum", ci „Marcellianum"!)[262], care l-a prezentat papei Iuliu cu ocazia exilului său la Roma în 340. Adept al lui *homoousios* şi al Sinodului de la Niceea, Marcel intrase în polemici cu arianul Asterios din Capadocia, fiind depus şi obligat să fugă în Apus. Apărând în exces unitatea lui Dumnezeu împotriva arienilor, Marcel cădea însă în extrema opusă, ajungând să vadă (împreună cu discipolul său episcopul Fotin din Sirmium) în Fiul şi Duhul doar entităţi divine necesare exclusiv pentru crearea, mântuirea şi desăvârşirea eshatologică a lumii, după care se vor resorbi în unitatea divină a toate. Nesesizând deriva heterodoxă a gândirii teologice a niceanului Marcel, Biserica Romei nu numai că i-a recunoscut ortodoxia credinţei în 340 (la Roma) şi apoi în 343 (la Sardica), dar i-ar fi şi adoptat/adaptat Crezul personal prezentat ca autojustificare. „Crezul Apostolic" al Bisericii Romei, recunoscută în toată Biserica veche pentru conservatorismul ei doctrinar, n-ar fi astfel — ironie a soartei — decât crezul personal al unui episcop răsăritean eretic! Acuza este gravă, dar puţin credibilă atât în context, cât şi ţinând cont nu doar de preistoria[263], ci şi de posteritatea „Crezului Roman". Încă din secolul IV, acesta s-a bucurat în Occident de un succes remarcabil, fiind adoptat cu variaţiuni locale de Bisericile din

[262] Teză argumentată în detaliu de MARKUS VINZENT în studiul „Die Entstehung des «römischen Glaubensbekenntnis»", în volumul colectiv: W. KINZIG / CH. MARKSCHIES / M. VINZENT, *Tauffragen und Bekenntnis. Studien zu den sogenannten „Traditio Apostolica", zu den „Interrogationes de fide" und zum „Römischen Glaubensbekenntnis"* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 74), Berlin – New York, 1999, p. 185–410. Pentru a putea susţine mai uşor paternitatea marceliană a „Crezului Roman" şi a desface legătura sa cu Crezul baptismal interogativ din *Tradiţia Apostolică* atribuită lui Ipolit din Roma în jurul anului 215, CHRISTOPH MARKSCHIES, alt discipol al profesorului Ritter, actualmente reputat profesor de istorie a Bisericii vechi la Berlin, pune la îndoială în studiul care deschide volumul („Wer schrieb die sog. Traditio Apostolica?", p. 1–74) atât titlul, cât şi paternitatea ipolitiană/romană a *Tradiţiei Apostolice* şi consideră că întrebările baptismale n-au putut apărea aici înainte de secolul IV. Întreaga dezbatere merită o prezentare şi o evaluare mai amplă, dar „afectul antiroman" al noilor istorici luterani, dificil contestabil, apasă asupra rezultatului cercetărilor orientându-l anticipat.

[263] Nu trebuie uitat faptul că, în calitate de parte a riturilor de iniţiere în creştinism, crezurile baptismale erau secrete în primele trei secole nefiind citate direct, ci doar prin aluzii.

Italia, dar şi din Balcani/Dacia Mediteranea (în Remesiana sfântului episcop Nichita, † 414), din Africa, din Spania şi din Galia.

Crezurile în Răsărit şi în Apus — comparaţie

În comparaţie cu Apusul, situaţia în Bisericile din Răsărit apare extrem de diferită. Crezurile au fost tratate aici cu aceeaşi libertate de improvizaţie ca şi anaforalele euharistice sau „canonul adevărului", care nu se referă la formule fixe, ci la întreaga revelaţie, faţă de care funcţionează ca „pars pro toto". Dar şi aici ele par a urma o evoluţie asemănătoare celei din Occident afară de poziţia specială a Romei în adoptarea unei formule finale unitare. Diversitatea de tradiţii independente legate de marile centre bisericeşti ale Răsăritului se manifestă pe fondul unei scheme şi al unor conţinuturi similare cu formulele occidentale contemporane. Diferenţa principală stă în faptul că în timp ce în Apus accentul e pus pe fapte, în Răsărit el este pus pe idei (Burn), sau, altfel spus, în timp ce în Apus crezul rămâne arhaic, limitându-se la rezumarea antignostică a kerygmei apostolice primare despre Iisus Mântuitorul, în Răsărit el îi va adăuga în sens antiarian prologul şi cadrul ceresc trinitar şi cosmic al dramei mântuirii (Kelly). Este ceea ce se poate vedea cu ochiul liber comparând „Crezul Roman" (R) cu „Crezul Constantinopolitan" (C): în timp ce în primul Dumnezeu e Tată Atotputernic, în cel de-al doilea El este şi Unul şi Creator al celor văzute şi nevăzute; la fel Fiul este în cel de-al doilea şi Cel prin Care toate S-au făcut etc. Dacă până la începutul secolului IV toate crezurile erau locale şi liturgice, după 325, odată cu Sinodul de la Niceea şi sinoadele epocii constantiniene, se produce o revoluţie: crezurile devin sinodale şi imperiale; din rezumate pozitive ale credinţei pentru catehumeni, ele devin teste ale ortodoxiei pentru episcopi în faţa ereziilor (Kelly). Crezul e scos din practica misionară şi-şi pierde rolul de simbol al identităţii creştine faţă de cei din afara Bisericii şi creştinismului şi e orientat în sens intracreştin, devenind un simbol al ortodoxiei ca identitate confesională (Staats) în faţa ereticilor şi a grupărilor lor ecleziale disidente. Evoluţia de la simbolul (*symbolon*) liturgic la decretul de credinţă sinodal-imperial (*ekthēsis pisteos*) începuse încă înainte de Niceea: în anul 268 cei şase episcopi adunaţi în sinod la Antiohia formulează o mărturisire de credinţă teologică a cărei semnare o cer episcopului Pavel din Samosata suspectat de heterodoxie (monarhianism/unitarianism) drept condiţie a menţinerii comuniunii cu el, condamnându-i totodată pe cei ce nu o primesc ca „străini de canonul bisericesc". Episodul antiohian din 268 e o repetiţie generală regională anticipată a unei practici care avea să devină procedura de rutină a Bisericii în soluţionarea autoritativă a crizelor interne produse de disputele teologice.

Crezul Niceo-Constantinopolitan — radiografie teologico-istorică

Într-o remarcabilă analiză, publicată în 1996, a fundamentelor istorice și teologie ale Simbolului de credință Niceo-Constantinopolitan, Reinhart Staats (n. 1937), istoric bisericesc luteran din Kiel, ajunge la concluzii surprinzătoare. El arată că, din punct de vedere literar, Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) — azi Simbolul de credință „ecumenic" al creștinătății, cel mai larg folosit și acceptat de majoritatea Bisericilor creștine — nu este altceva decât o versiune puternic extinsă a Crezului Roman (R), care este baza lui directă[264] și este aproape integral conținut în acesta. În Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) se regăsește, evident, și *Ekthesis*-ul nicean din 325 (N), precum și Simbolul Bisericii din Ierusalim (J) atestat în jurul anului 350 de *Catehezele* Sfântului Chiril al Ierusalimului. Surpriza vine analizând proporția în care se regăsesc aceste mărturisiri de credință anterioare în Simbolul din 381: astfel, din cele 174 de cuvinte ale originalului grec al acestuia, 100 sunt comune cu cele 117 de cuvinte grecești ale Simbolului din Ierusalim, 80 (deci puțin peste jumătate) din cele 139 de cuvinte grecești ale *Ekthesis*-ului de la Niceea, în timp ce 58 din cele 70 de cuvinte ale Crezului Roman se regăsesc în Simbolul constantinopolitan, căruia îi sunt proprii un număr de 37 de cuvinte[265]. Intercalările noi din 381 privesc — cum era de așteptat la un sinod întrunit împotriva pnevmatomahilor — în primul rând dezvoltarea articolului despre Duhul Sfânt („Domnul, de viață făcătorul, Care împreună cu Tatăl și cu Fiul e închinat și slăvit"), precum și câteva scurte precizări introduse în articolul despre Fiul și la articolul despre Biserică (care e „și apostolică") și cele următoare („Mărturisim un Botez spre iertarea păcatelor. Așteptăm învierea morților. Și viața veacului ce va să vină"). Din *Ekthesis*-ul nicean este reținută în primul rând dezvoltarea articolului antiarian despre Fiul cu eliminarea însă a precizării născut din Tată, „adică din ființa Tatălui", precum și a anatemei finale a sloganurilor arienilor: „Iar pe cei ce zic: «a fost cândva când El nu era» și «n-a fost înainte de a se fi născut» și că a fost făcut din cele ce nu sunt sau spun că Fiul lui Dumnezeu e din altă ipostasă sau ființă, ori creat sau supus schimbării și transformării, Biserica catholică îi anatemizează"; aceste omisiuni se explică prin caracterul de simbol liturgic pentru întreaga Biserică al Simbolului de la Constantinopol față de cel al *Ekthesis*-ului de la Niceea, care e un decret abstract de credință antiarian pentru episcopi. Simbolul Constantinopolitan nu derivă însă direct din cel Nicean, ci provine din Simbolul Bisericii din Ierusalim, din punct de vedere literar Simbolul din 381 (C) fiind o extindere cu dezvoltări antiariene

---

[264] R. STAATS, *op. cit.*, p. 158–170.

[265] Schema derivării stabilită de Staats este deci C > J > N > R.

şi antipnevmatomahe a Simbolului Bisericii din Ierusalim care avea această formă reconstituită după *Catehezele* Sfântului Chiril:

> „Credem într-Un Dumnezeu, Tată, Atotţiitor, Făcător al cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute.
>
> Şi într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut Dumnezeu adevărat mai înainte de toţi vecii, prin Care toate S-au făcut; Care S-a pogorât, S-a întrupat şi S-a făcut om, Care a fost răstignit, îngropat, a înviat a treia zi şi S-a înălţat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui, şi iarăşi va veni să judece viii şi morţii, şi a Cărui Împărăţie nu va avea sfârşit.
>
> Şi într-Un Duh Sfânt, Mângâietorul, Care a grăit în profeţi; şi într-un Botez al pocăinţei, într-o iertare a păcatelor, într-o Biserică una, sfântă şi catholică; într-o înviere a cărnii şi într-o viaţă veşnică."

În Simbolul Ierusalimitean se observă inserţia precizării împotriva neomodalismului „economic" al lui Marcel al Ancyrei că „Împărăţia [lui Hristos] nu va avea sfârşit" şi apariţia implicită în articolul al treilea a formulei „credem în" cu referire la Duhul Sfânt, la Biserică, la Botez, la învierea cărnii şi la viaţa veşnică. În Simbolul Constantinopolitan „credem în" se referă direct doar la Duhul Sfânt şi la Biserică[266], Botezul fiind „mărturisit", iar învierea morţilor[267] „aşteptată". Renunţarea în 381 la expresia *„Un* Duh Sfânt" şi la apelativul de *„Mângâietorul"* are o referinţă contextuală, trebuind interpretate ca un refuz, pe de o parte, al izolării şi exaltării spiritualist-harismatice a Duhului Sfânt de mişcările ascetice ale epocii, iar, pe de altă parte, al distorsionării, supralicitării motivului ioaneic al „Paracletului" în maniheism (condamnat în mai multe rânduri de împăratul Teodosie între 381–383).

... de fapt Simbol ecumenic Romano-Constantinopolitan

Faptul cel mai tulburător este însă că în Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) apare inclus aproape în integralitate Crezul Roman (R), zece cuvinte greceşti din articolul hristologic al celui dintâi neputând fi explicate decât

[266] Dacă în crezurile din Răsărit Biserica este ea însăşi obiect de credinţă, în care trebuie crezut, în Crezul Roman-Apostolic latin formula „cred *în*" se referă direct la Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, deci la Dumnezeu, nu şi la Biserică: aici se spune „Credo in Deum... in Filium... in Spiritum Sanctum", dar simplu „[credo] Ecclesiam... remissionem..., resurrectione... vitam", ceea ce ar trebui tradus riguros prin: „cred *că* există o Biserică... o iertare a păcatelor... o înviere a cărnii" etc.

[267] Expresia „învierea *morţilor*" trădează influenţa în Palestina a spiritualismului origenist şi pare o atenuare a sensului antignostic tranşant al formulei vechi-creştine care este „învierea *cărnii*" prezentă în Crezul Roman.

printr-o dependenţă directă de cel de-al doilea, pentru că ele nu apar nici în Simbolul de la Ierusalim, nici în cel de la Niceea. Faţă de *Ekthēsis*-ul de la Niceea, unde se spune despre Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu că „pentru noi şi a noastră mântuire S-a pogorât, S-a întrupat, S-a făcut om, a fost răstignit şi îngropat şi a înviat", Simbolul din 381 dezvoltă atât tema întrupării, cât şi tema pătimirii: Hristos „S-a pogorât *din ceruri*, s-a întrupat *din Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara* [*natus est de Spiritu Sancto et Maria Vergine*] şi s-a făcut om, a fost răstignit *pentru noi pe vremea lui Ponţiu Pilat* [*sub Pontio Pilato crucifixus est et sepultus*], a pătimit şi a fost îngropat şi a înviat". Aceste două accente sunt tipic romane şi reflectă, pe de o parte, o hristologie a distincţiei clare a celor două naturi — afirmată de Iustin Martirul în secolul II împotriva gnosticilor, la sfârşitului secolului IV împotriva apolinariştilor, iar în 449 împotriva monofizismului răsăritean de sfântul papă Leon I în faimosul său Tomos —, iar, pe de altă parte, istoricitatea clară împotriva doketismului a pătimirii lui Hristos, precum şi implicaţiile ei politice: Iisus a fost răstignit pe timpul, dar şi după ce a stat în faţa unui înalt demnitar roman (cf. *1 Tim* 6, 13), iar procesul şi pătimirea Sa sunt un eveniment epocal al istoriei Imperiului Roman universal, care apare astfel ca o structură politică integrată în dinamica mântuirii obiective.

Deşi evidente, receptarea şi prezenţa textului Crezului Roman în Simbolul Constantinopolitan din 381 n-au primit până acum recunoaşterea semnificaţiei lor întrucât păreau să contravină flagrant poziţiei Sinodului de la Constantinopol din mai–iunie 381. Acesta a fost şi a rămas un sinod pur răsăritean, ale cărui documente — Simbol şi canoane (care au ridicat scaunul episcopal al Constantinopolului pe locul al doilea în ierarhia scaunelor creştinătăţii, înaintea Alexandriei şi Antiohiei şi îndată după cel al Romei) — nu numai că n-au fost recunoscute şi receptate în Occident, dar au fost interpretate ca provocări antiromane. În toamna anului 381, sfântul episcop Ambrozie al Milanului a ţinut un sinod antiarian occidental paralel la Aquilea, iar în toamna lui 382 papa Damasus (366–384) a ţinut un alt sinod occidental paralel şi rival la Roma, la care Nectarie al Constantinopolului şi episcopii răsăriteni au refuzat să participe[268], şi care a adoptat o mărturisire de credinţă proprie despre Treime şi Întrupare (aşa-numitul *Tomus Damasi*). Sinodul imperial pur răsăritean de la Constantinopol din 381 avea să devină al II-lea Sinod Ecumenic fiind receptat ca atare şi de Bisericile latine abia în 451 la Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, unde Simbolul de la Constantinopol

[268] Au participat Timotei al Alexandriei, Paulin al Antiohiei şi Acholius al Tesalonicului, ceea ce l-a făcut pe papa Damasus să privească drept ecumenic Sinodul roman din 382 întrucât Sinodul de la Constantinopol din mai–iunie 381 fusese unul pur răsăritean.

e recunoscut drept forma deplină a credinței de la Niceea. După 381 însă, Simbolul de la Constantinopol rămăsese doar simbolul baptismal al Bisericii noii capitale a imperiului, al Asiei Mici şi Siriei; el n-a fost recunoscut nici de Roma, care avea propriul său Crez, nici de Alexandria din pricina hristologiei difizite a Simbolului din 381; din rațiuni diferite aceste două Biserici victorioase la Efes în 431 asupra Constantinopolului şi Antiohiei au impus în Sinodul III Ecumenic suficiența Credinței de la Niceea, ceea ce era o dezavuare clară a Simbolului din 381. Acesta va fi reabilitat şi universalizat abia în 451 la Chalcedon, odată cu triumful hristologiei difizite antiohiano-constantinopolitane asupra monofizismului alexandrinilor.

Explicația misterioasei prezențe a Crezului Roman în textul Simbolului unui sinod atât de pur răsăritean ca acela de la Constantinopol din 381 a fost oferită de Reinhart Staats. Eruditul profesor german a atras atenția asupra faptului că, aşa cum Sinodul Ecumenic de la Niceea din 325 fusese anticipat de marele Sinod de la Antiohia din iarna 324–325, tot aşa şi Sinodul imperial de la Constantinopol din mai–iunie 381 a fost premers de un mare Sinod de la Antiohia ținut în septembrie 379. Aproape toți cei 151 de episcopi prezenți aici — prezidați de Meletie al Antiohiei, şi între care se numărau Chiril al Ierusalimului, Grigorie al Nyssei şi Diodor al Tarsului — vor participa şi la Sinodul imperial de la Constantinopol din 381. Spre deosebire de acesta din urmă — al cărui scop a fost promovarea scaunului capitalei imperiului în ierarhia marilor scaune ale creştinătății[269] —, Sinodul de la Antiohia — a cărei Biserică era divizată de decenii de o lungă schismă cu implicații în întreaga lume creştină — a căutat în mod deliberat reconcilierea şi consensul ecumenic cu Roma şi cu Bisericile Occidentului. De aceea, cel mai probabil, exceptând clauza antipnevmatomahă din articolul despre Duhul Sfânt, Simbolul de la Constantinopol din 381 a fost redactat la Antiohia în 379 printr-o inserare în textul Simbolului liturgic de la Ierusalim a formulelor inconfundabile aparținând Crezului Roman.

Sunt desigur şi câteva diferențe, dar care nu trebuie supralicitate: în timp ce Crezul Roman recitat la persoana întâi singular (*Credo*...) îşi trădează originea în mărturisirea apologetică individuală şi în cea baptismală, Simbolul Antiohiano-Constantinopolitan e la persoana întâi plural (*Pisteuomen*...) evidențiind o funcționalitate comunitar-liturgică. Spre deosebire de credința de la Niceea formulată ca un *ekthēsis* sau expunere oficială într-un decret solemn a credinței unor episcopi, în 379 şi 381 s-a revenit la *symbolon*, la o

[269] Încă de la sfârşitul secolului IV se prefigura astfel conflictul dintre Biserica imperial-sinodală a Răsăritului şi Biserica papal-monarhică a Apusului, divergență de organizare care a stat la baza schismei durabile dintre ortodoxie şi romano-catolicism.

mărturisire prin excelenţă liturgică şi, cum arată clar pluralul, la una euharistică. Limbajul speculativ şi polemic de la Niceea (*ousia*, *hypostasis*) e evitat în favoarea celui pozitiv, biblic şi doxologic, arătând conştiinţa faptului că locul de revelare şi de recunoaştere a prezenţei Dumnezeului-Treime este Liturghia euharistică.

Schimbarea de ton este confirmată de statistică: Simbolul Constantinopolitan din 381 *nu* poate fi caracterizat drept o versiune modificată a *Ekthēsis*-ului nicean din 325, ci mai degrabă drept o versiune lărgită a Crezului Roman. Din punct de vedere literar, el ar putea fi aşadar definit mai corect drept „Simbol Romano-Constantinopolitan" decât Niceo-Constantinopolitan; acest din urmă apelativ exprimă nu atât o realitate istorică şi textuală, cât judecata de valoare şi de receptare a celor două mărturisiri formulată în 451 de Sinodul de la Chalcedon: Simbolul de la Constantinopol este o confirmare şi o asigurare a credinţei de la Niceea, căreia în teorie i se recunoaşte suficienţa proclamată la Efes, dar nu ca o absolutizare definitivă care să excludă orice explicări şi dezvoltări ulterioare. Există o credinţă unică exprimată cu egală autoritate de ambele Crezuri, cel de-al doilea fiind de preferat ca unul mai complet şi mai explicit. Iniţial accentul a fost pus pe „credinţa" de la Niceea, explicată de Simbolul de la Constantinopol, pentru ca apoi, începând din secolul VI, Simbolul constantinopolitan să fie considerat versiunea completată şi ameliorată a „credinţei" niceene, iar ulterior diferenţele dintre cele două mărturisiri să se estompeze într-atât încât Simbolul Constantinopolitan să fie cunoscut drept Crezul de la Niceea.

... de la Simbol ecumenic la simbol al diviziunii între Apusul şi Răsăritul creştin

În Răsărit, Simbolul Constantinopolitan s-a impus treptat, dar sigur, drept Crez baptismal unic. Odată cu recucerirea bizantină a Italiei de la ostrogoţii arieni de către Iustinian, care în 533 a sancţionat Simbolul Constantinopolitan drept normativ pentru creştinii din tot imperiul, şi pentru a contracara arianismul goţilor, Biserica Romei şi alte câteva Biserici din Occident au acceptat şi ele Simbolul Constantinopolitan drept Crez baptismal pentru cateheza de iniţiere creştină. Inovaţia revoluţionară, potrivit expresiei lui Kelly, a venit însă ceva mai devreme în Răsărit, unde Simbolul Constantinopolitan devine şi Crez recitat solemn în cadrul Liturghiei euharistice înainte de anaforá. Introducerea recitării Crezului în cadrul Liturghiei euharistice mai are o motivaţie, pe lângă cea confesională, şi este legată de mutaţia generalizată în secolul VI — în ciuda legislaţiei contrare a lui Iustinian din 546 şi 565 — în modul săvârşirii Euharistiei: piesa centrală a Liturghiei, marea

rugăciune euharistică sau anaforaua, începe să fie citită cu glas scăzut (*mystikōs*), devenind în loc de o rugăciune a întregii comunităţi o rugăciune sacerdotală, rolul ei comunitar fiind luat acum de cântări care devin un dublu coral[270], un comentariu muzical al Liturghiei pentru credincioşi. Pentru a suplini funcţia mărturisitoare şi didactică unică a anaforalei — adevărata mărturisire de credinţă a Bisericii — scufundată în tăcere, s-a introdus în Liturghie recitarea rezumatului de origine baptismală al acestei credinţe cuprins în Simbolul de credinţă Constantinopolitan. Introdusă prima dată la Antiohia în 484 de patriarhul monofizit Petru Fullo, apoi la Constantinopol în 511 tot de monofiziţi, iar în 518 şi de ortodocşii chalcedonieni — fiecare comunitate dorind să-şi reafirme astfel fidelitatea faţă de primele Sinoade Ecumenice —, această practică a fost oficializată în 568 de împăratul Iustin II, care a dat ordin ca Simbolul Constantinopolitan să fie cântat în toate bisericile din imperiu înainte de „Tatăl nostru". În Occident, Sinodul de la Toledo din 589, la care regele vizigot arian Recared a revenit la ortodoxia niceană, a prescris şi el ca Simbolul Niceo-Constantinopolitan cu adaosul „Filioque", intercalat ca explicitare împotriva arianismului, să fie recitat duminicile la toate Liturghiile înainte de „Tatăl nostru", ca în Răsărit. Din Spania, această practică a trecut şi în Galia, unde a fost generalizată şi impusă de Carol cel Mare († 814) ca reacţie împotriva adopţianismului hristologic al unor episcopi spanioli. În 810, papa Leon III i-a aprobat lui Carol cântarea Crezului la mesă în Galia, deşi sfatul său era să se renunţe cu totul la Crez în Euharistie, dar a dezaprobat adaosul „Filioque", fixând demonstrativ în bazilica San Pietro două table de argint cu textul grec şi latin nemodificat al Simbolului Niceo-Constantinopolitan. Venit la Roma în 1014 ca să fie încoronat, împăratul german Henric II, surprins să descopere că la Roma Crezul Niceo-Constantinopolitan nu era cântat la mesă, a cerut introducerea acestei practici şi la Roma, unde aşadar Simbolul Niceo-Constantinopolitan cu adaosul „Filioque" apare în Liturghie abia din 1015 încolo, oficializându-se ulterior în întreg Occidentul. În forma sa modificată el a devenit — ironia istoriei — din Simbol ecumenic un scandal teologic şi una din cauzele principale ale schismei între Răsăritul şi Apusul creştin, după ce la origine rezultase tocmai dintr-o reconciliere ecumenică de succes între cele două Biserici şi tradiţii de mărturisire a credinţei, pe care o atestă textul său (C = J + R). În Biserica latină Simbolul Constantinopolitan modificat prin adăugarea lui „Filioque" a fost folosit liturgic doar în cadrul meselor, rămânând deci un Crez euharistic,

[270] Dublului muzical i s-a adăugat şi un dublu vizual-dramatic alcătuit dintr-un ritual complex, care a luat locul naturii originare, verbale, a Liturghiei — răspunsul Bisericii la Cuvântul lui Dumnezeu.

pentru că drept Crez baptismal începând din secolul IX s-a impus în tot Occidentul textul recept al Simbolului Roman-Apostolic.

Două derive de la identitatea creştină canonică ortodoxă — gnostică şi mesianică

Simbolurile de credinţă Roman şi Niceo-Constantinopolitan rezumă autentic identitatea creştinismului catholic-ortodox aşa cum s-a conturat aceasta de-a lungul crizelor care au însoţi lungul proces de autodefinire a creştinismului apostolic din secolul I şi până la sfârşitul secolului IV, prin delimitare faţă de tentativele foarte timpurii de a-l transpune sub forma a două ideologii religioase contrare, de origine elenistică sau iudaizantă. Este vorba, aşa cum arăta foarte recent islamologul francez, preotul romano-catolic Édouard-Marie Gallez[271], de „două derive fundamentale ale credinţei" originare, reprezentate de „iudeo-creştinismul apostolilor", potrivit cărora „Iisus Mesia mântuieşte de rău prin Duhul Sfânt şi ne face să participăm la puterea Sa mântuitoare pentru noi înşine şi pentru lume", mântuirea definitivă de răul şi nedreptatea din lume fiind aşteptată ca un dar exclusiv al lui Dumnezeu la a Doua Venire slăvită a lui Iisus Mesia la sfârşitul timpului. Scandalul răului şi al nedreptăţii din lume nedesfiinţate magic de Iisus, Domnul răstignit şi înviat, i-a făcut pe o parte din creştini să reinterpreteze creştinismul sub forma a două erezii şi ideologii opuse ale mântuirii, derive creştine care se continuă până în zilele noastre:

Deriva *gnostică* provine dintr-o reinterpretare individualistă a mântuirii creştine, structurată în cercurile iudeo-gnostice după catastrofa din anul 70, în care Iisus apare ca un învăţător luminat care arată ucenicilor Săi calea izbăvirii. Punctul de plecare e experienţa darurilor Duhului Sfânt. Devierea stă în pretenţia: „Posed Adevărul (Duhul)". Mântuirea este în individ. Fiecare e „Dumnezeu" (ca Iisus) şi face adevărul Lui. Mijlocul e eliberarea divinităţii („scânteii divine") îngropate în noi — cauza răului şi a suferinţei — şi accesul la lumea contemplaţiei (a îngerilor). Instrumentul e învăţătorul luminat care din compasiune formează discipoli. Oamenii se împart în elită şi nemântuiţi.

---

[271] Într-o monumentală teză de doctorat consacrată originilor islamului susţinută în noiembrie 2004 la Universitatea din Strasbourg şi publicată sub titlul: ÉDOUARD-MARIE GALLEZ, *Le messie et son prophète. Aux origines de l'Islam: I. De Qumrân à Muhammad;* şi *II. Du Muhammad des Califes au Muhammad de l'histoire*, Éditions du Paris, 2005; detalii pe site-ul: *www.lemessieetsonprophete.com.* Interpretarea islamului ca iudeo-creştinism eretic, iudeo-nazareism sirian arabizat susţinută de É.-M. Gallez continuă, dar şi rectifică, sugestii formulate anterior de HANNA ZAKARIAS (= P. Gabriel Théry), *De Moïse à Mohammed. L'islam entreprise juive*, 1955, 2 vol., şi P. JOSEPH BERTNEL, *Islam, ses véritables origines*, 1981–1984, 3 vol., dezvoltând mai ales P. ANTOINE MOUSSALI, *La croix et le croissant*, 1998.

„Dumnezeu" nu poate iubi (nu este cineva). Pesimism în ce priveşte lumea, optimism în ce priveşte individul. Sisteme de mântuire prin cunoaştere sau magie. Corespondentul în secolul XX: New Age; omul dobândeşte o nouă conştiinţă, dar dublată de o atracţie spre neant şi autodistrugere, şi de un relativism absolut, fiecare închizându-se faţă de ceilalţi în el însuşi[272].

Deriva *mesianistă*, ignorată până foarte recent, e cea a „iudeo-nazareilor" din Ierusalim, structurată şi ea după anul 70 ca o reinterpretare mesianistă a mântuirii iudeo-creştine, şi având o influenţă hotărâtoare — demonstrează Gallez — în formarea islamului coranic, grupul arab al cărui şef militar era Muhammad fiind format spiritual de membrii aparţinând mişcării mesianice iudeo-nazareene. Punctul de plecare e aici Împărăţia viitoare a Mesiei lui Dumnezeu pe pământ — Iisus nu e Dumnezeu, dar e Mesia. Devierea stă în conştiinţa membrilor ei că „Dumnezeu ne-a ales pentru a o instaura". Mântuirea e într-o colectivitate teocratică şi desăvârşeşte istoria. Mesia/Hristos n-a murit, ci a fost ridicat la cer aşteptând să-şi continue misiunea. Mijlocul e reclădirea Templului şi supunerea întregii societăţi. Instrumentul ei sunt locotenenţii lui Dumnezeu pe pământ. Oamenii se împart în două: în mântuitori şi în duşmani ai unui „Dumnezeu" care nu vrea să iubească (fiind mult mai presus de aceasta). Optimism în ce priveşte lumea, dar pesimism în ce priveşte individul. Sistemele de mântuire urmăresc aşadar puterea asupra lumii. Corespondentul în secolul XX sunt totalitarismele ateiste. Umanitatea va realiza societatea perfectă, dar cu voinţa de a distruge tot ce e altceva decât ea. Rezultatul e conformismul supunerii voluntare şi terorismul.

Islamul — iudeo-nazareism arabizat

În originea sa ultimă, islamul nu este altceva decât un iudeo-nazareism arabizat. Iudeo-nazareismul era o erezie creştină, o disidenţă din comunitatea iudeo-creştină a lui Iacob, fratele Domnului, refugiată, după martirizarea acestuia în anul 62, din Ierusalim dincolo de Iordan, în Siria. Dacă pentru iudaismul rabinic Iisus era doar un magician impostor, iar pentru iudeo-creştinii apostolici Iisus era nu doar Mesia, ci şi Fiul lui Dumnezeu, pentru iudeo-nazarei Iisus nu era Dumnezeu, ci doar un om drept, însărcinat de

[272] Analiza gnozelor dualiste ale Occidentului a fost întreprinsă de IOAN PETRU CULIANU (1950–1991): *Les gnoses dualistes de l'Occident. Histoire et mythes*, 1990 (trad. rom. Nemira, 1998; Polirom, 2002) şi *The Tree of Gnosis. Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism* (1992 (trad. rom. Nemira, 1998; Polirom, ed. II, 2005); o analiză a implicaţiilor politice şi ideologice la ERICH VOEGELIN (1901–1985): *The New Science of Politics. An Introduction*, Chicago, 1952; o prezentare a formelor moderne la HAROLD BLOOM (n. 1930): *The American Religion. The Emergence of the Post-Christian Nation*, 1992, şi *Omens of Millennium. The Gnosis of Angels, Dreams, and Resurrection*, 1996.

Dumnezeu cu instaurarea Împărăției lui Dumnezeu începând de la Ierusalim; neacceptat de rabini ca Mesia, el a fost ridicat de Dumnezeu la cer ca Enoh şi Ilie, urmând să revină să-şi termine misiunea religios-politică la apropiata sa a doua venire la Ierusalim.

Originile acestei ideologii mesianiste, arată Gallez, stau într-o mişcare iudaică pre- şi post-creştină, atestată în textele de la Qumran, atunci când acestea sunt citite pentru ele însele, eliminând clişeul fals, dar extrem de rezistent, impus încă din Antichitate şi reluat în 1950, potrivit căruia acestea ar fi aparținut sectei „eseniene" dispărute în anul 68 odată cu devastarea Qumranului de către romani. Citite în afara legendei falsificatoare a „esenienilor", textele de la Qumran revelează originile unei mişcări mesianiste născute în anii crizei produse de încercarea de elenizare a evreilor în secolul II î. Hr. prin activitatea disidentă din anii 176–159 a „învățătorului dreptății", identificat de Gallez (pe urmele lui Jaqueline Genot-Bismuth, 1992) în persoana preotului Iose ben Iotser, martirizat de marele preot Alkim în anul 159. Ideologia sa mesianist-militaristă a „războiului fiilor luminii împotriva fiilor întunericului" a fost continuată şi după moartea sa, regăsindu-se şi în texte „apocrife" finalizate în secolele II–III d. Hr. (mai ales în *Testamentele Patriarhilor*); în centrul ei se află venirea iminentă a unui rege mesianic care va elibera Pământul Țării Sfinte, va restaura Poporul ales şi Legea lui, va reconstrui Templul şi cultul său şi, după ce îi va extermina pe toți duşmanii lui Dumnezeu, va instaura Împărăția lui Dumnezeu pe pământ cu Ierusalimul drept centru al lumii. Revolta antiromană din anul 66 n-a fost nici ea pur şi simplu o mişcare de eliberare națională, ci şi o insurecție mesianistă. Ea s-a soldat însă cu o criză de proporții pentru mesianişti, fiindcă Mesia-Rege fie n-a venit pentru zeloți, fie n-a revenit după patruzeci de ani ca Iisus Judecătorul mesianic pentru iudeo-nazareeni. Rabinii iudei de după 70 i-au condamnat în egală măsură ca apostați, introducând în jurul anului 98 în rugăciunea celor Optsprezece Binecuvântări „blestemul" special împotriva apostaților/ereticilor şi nazareilor, cu alte cuvinte atât împotriva iudeo-nazareilor, cât şi a iudeo-creştinilor.

Refugiați dincolo de Iordan în Siria, unde au rămas necunoscuți pentru Imperiul Roman, nu şi pentru cel persan, iudeo-nazareii au prosperat aici până în secolul VII, când majoritatea arabilor nomazi au fost încreştinați de ei. N-au fost străini în anii 269–272 de folosirea de către regina Palmirei a armatelor arabe în înfrângerea romanilor, iar episcopul adopționist al Antiohiei, Pavel din Samosata — pentru care Iisus era un simplu om inspirat, şi care a fost ministru al reginei Zenobia a Palmirei — a putut fi un iudeo-nazareu. Arabii au participat probabil şi la cucerirea şi devastarea Ierusalimului de către perşi în anul 614, dar în 622, la apropierea armatelor bizantine, s-au

retras împreună cu un grup de arabi din Siria condus de liderul militar Muhammad — care prin căsătoria cu o iudeo-nazareeană (Kadigia) s-a convertit la ideologia acestei mişcări mesianiste — în oaza de la Iatrib, populată deja de iudei rabinici. Evenimentul a fost interpretat ca un nou exod în pustie, de unde emigraţia arabo-nazareană (umma) se va întoarce cu ajutorul lui Dumnezeu pentru a reocupa Pământul Sfânt şi Ierusalimul, pentru a reclădi Templul şi a începe supunerea întregii lumi Regelui-Mesia Iisus Care va reveni pentru a-şi înfrânge duşmanii. După ce prima tentativă a lui Muhammad de a ocupa în 629 Ierusalimul de la bizantini s-a soldat cu o înfrângere, emigranţii arabo-nazareeni vor reveni. Sub conducerea lui Umar (634–644), succesorul lui Muhammad, au ocupat mai întâi în 636 Damascul şi Siria, şi abia apoi Ierusalimul, predat în 638 de bătrânul patriarh Sofronie. Emigranţii arabi şi nazarei au construit în grabă pe fosta esplanadă a Templului un cub de lemn ce voia să fie sfânta sfintelor a celui de-al treilea Templu definitiv, ceea ce arată că protoislamul lui Umar fiind la început un iudeo-nazareism adaptat pentru arabi. Neapariţia lui Mesia-Iisus a produs o profundă decepţie în sânul arabilor. Aceştia s-au debarasat de iudeo-nazareeni şi de ideologia lor mesianistă, dar au menţinut şi dezvoltat în sens avraamitic convingerea că arabii ismaeliţi sau agareni, anteriori atât lui Moise, cât şi lui Iisus, sunt cei predestinaţi să cucerească şi să conducă lumea în numele Dumnezeului adevărat. Pentru aceasta era însă nevoie ca pretenţiile lor să fie justificate printr-o carte sacră arabă (pentru ca arabii să nu fie mai prejos decât iudeii cu Tora şi creştinii cu Evanghelia): *Quran*-ul. Atribuit lui Muhammad, promovat post-mortem la rangul de „trimis" inspirat sau „profet" al lui Dumnezeu, el a fost redactat târziu, în etape, prin adaptarea versiunii arabe a textelor sacre aramaice ale iudeo-nazareilor sirieni.

Revelatorie în acest sens este şi evoluţia faimoasei *šahada* sau mărturisiri de credinţă atestată de izvoarele epigrafice din Siria: formula simplă *Eis Theos*, „Unul [este] Dumnezeu", a fost completată de iudeo-creştini cu un adaos „asociaţionist" devenind *Eis Theos kai ho Christos autou*, „Unul [este] Dumnezeu şi Hristosul Său". Iudeo-nazareii le-au opus polemic fie formula simplă *Monos Theos*, „Unic [este] Dumnezeu", fie una explicit antiasociaţionistă şi protoislamică, aşa cum o atestă *Omiliile* pseudo-clementine (16, 7, 9): *Eis estin ho Theos kai plēn autou ouk estin theos*, „Unul este Dumnezeu şi afară de El nu mai este dumnezeu", pusă în gura lui Petru. La care iudeo-creştinii au replicat în inscripţii cu: *Eis Theos kai Christos Theos*, „Unul este Dumnezeu şi Hristos e Dumnezeu". *Šahada* musulmană actuală cu forma bipartită: *La ilah illa Llah, Muhammad rasul-Llah*, „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu [şi] Muhammad [este] trimisul lui Dumnezeu" nu a fost însă cea iniţială. Inscripţiile arată că înainte de 735 *šahada* nu conţinea formula

Muhammad rasul-Llah privitoare la Muhammad şi profetismul său. Prima inscripţie care atestă că Muhammad, mort din 632, e *rasul Allah* e o monedă datată în anul 685. Muhammad şi Iisus apar amândoi ca *rasul Allah* pe inscripţiile faimosului Dom al Stâncii din Ierusalim terminat în 695. De două ori pe Domul Stâncii din 695 apare inscripţionată o *šahada* tripartită: *La ilah illa Llah wahd-hu, la šarik la-hu, Muhammad rasul Llah:* „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu, El Unicul; nu există asociat la El; Muhammad e trimisul lui Dumnezeu". Această formulă compozită arată că *šahada* proto-musulmană era nu alta decât mărturisirea polemică a iudeo-nazareilor eretici: „Nu există dumnezeu decât Dumnezeu şi nu există asociat la El" (*La ilah illa Llah, la šarik lahu*), formulă pe care o opuneau iudeo-creştinilor ortodocşi: „Unul este Dumnezeu şi Hristos este Dumnezeu". Întrucât iudeo-nazareii eretici se opuneau nu doar iudeo-creştinismului, ci şi iudaismului rabinic, mărturisirea lor de credinţă completă avea probabil forma tripartită: „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu; nu este asociat la El; Iisus e Hristosul/Mesia lui Dumnezeu". Reformulată după revizuirea arabă avraamit-muhammadană a ideologiei mesianiste a iudeo-nazareilor, care a urmat deziluziei de după 638, *šahada* protoislamică originară a luat forma tripartită prezentă în inscripţiile din 695 de pe Domul Stâncii, atestată şi de o altă inscripţie oficială din 738–739 descoperită la Bet-Shean. Formula ei bipartită prescurtată actuală, redusă la mărturisirea unicităţii exclusive a lui Dumnezeu şi a profetismului lui Muhammad, este atestată de surse abia de la mijlocul secolului VIII încolo.

Identitatea canonică ortodoxă progresivă şi integratoare vs trei mişcări eretice regresive

Cercetările lui Édouard-Marie Gallez confirmă evaluarea islamului făcută în secolul VIII de Sfântul Ioan Damaschinul († 749), care vedea în el ultima erezie creştină a epocii sale, precum şi acuitatea observaţiilor lui Jaroslav Pelikan. În 1971, acesta din urmă evidenţia atât faptul că islamul a luat naştere dintr-un amestec exploziv între o erezie iudaică şi o erezie creştină, cât şi modul paradoxal în care s-a format la origini identitatea creştină într-un proces de simultană delimitare şi asumare a iudaismului. Biserica s-a deziudaizat abandonând Legea mozaică în prescripţiile ei rituale şi cultice şi universalizând vocaţia profetică a iudaismului pe care l-a deznaţionalizat, dar fără să abandoneze scripturile ebraice; dar s-a şi reiudaizat asimilând structurile cultice şi sacerdotale ale iudaismului. Asumându-şi atât scripturile ebraice, cât şi preoţia levitică, Biserica s-a considerat pe sine a fi adevăratul Israel, Poporul mesianic nou al lui Dumnezeu, moştenitor atât al făgăduinţelor, cât şi al binecuvântărilor făcute de Dumnezeu patriarhilor şi profeţilor lui.

Creştinismul a putut astfel supravieţui distrugerii Ierusalimului, deschizându-se în acelaşi timp păgânismului, fiindcă el era nu doar „slava" ultimă a „poporului Israel", ci şi „lumina" revelaţiei divine către „neamurile păgâne" (*Lc* 2, 32). O atitudine similară a adoptat Biserica şi faţă de elenism, Iisus Hristos fiind văzut în acelaşi timp drept împlinirea speranţelor mesianice ale profeţilor iudaismului monoteist, cât şi răspunsul la aspiraţiile poeţilor şi filozofilor păgânismului politeist greco-roman sau oriental (magii de la răsărit veniţi la Betleem). Biserica a adoptat astfel o linie „progresivă", de deschidere atât faţă de Vechiul Testament, cât şi faţă de filozofia clasică, afirmându-şi dubla continuitate atât cu iudaismul, cât şi cu elenismul, şi dubla fidelitate faţă de credinţă şi raţiune, spirit şi materie, cum arată teologii Bisericii în secolul II (atât cei apologeţi-filozofi ca Iustin urmaţi de Clement, Origen, Eusebiu, cât şi cei biblici-revelaţionali ca Ignatie, Irineu, Tertulian urmaţi de Atanasie). Optând pentru această atitudine „progresivă" şi pentru continuitate şi integrare, Biserica s-a delimitat în secolul II de atitudinea „regresivă" şi de opţiunea pentru „discontinuitate" şi selectivitate care se regăsesc în cele trei forme de „renaşteri ale creştinismului originar"[273] în mişcările radicale exclusive şi polemice reprezentate de tot atâtea erezii:

— iudeo-creştinismului eretic (nazareism, ebionism, elchesaism) iudaizant, ultraiacobit, antipaulin, monoteist strict şi mesianic, având în centru pe Dumnezeu Unul şi Mesia/Hristosul Lui manifestat în Iisus, care a fost un simplu om, fiul lui Iosif şi al Mariei, peste care s-a pogorât un înger la Botez făcând din el Profetul inspirat desăvârşit (o hristologie profetic-angelologică care va fi reluată de islam pentru Muhammad) şi Judecătorul şi Regele Împărăţiei mesianice iminente (chiliasm);

— gnosticismul elitist şi marcionismul reformatoric, ambele ultrapauline, antiiudaice, anticosmice şi antinomiste, bazate pe dualismul ireconciliabil dintre creaţie şi mântuire, dintre Lege şi Evanghelie, dreptate şi iubire, dintre Demiurgul inferior (identificat cu îngerul rău Satana), care e Dumnezeul Vechiului Testament, şi adevăratul Dumnezeu, străin cu totul de lume, al Noului Testament, revelat de Iisus Hristos, apariţie fantasmatică într-un corp aparent a unui eon divin din pleroma Dumnezeului străin (hristologie doketistă şi soteriologie spiritualistă, fie antinomistă, fie radical ascetică şi rigoristă);

— montanismul ultraioaneic, harismatic, profetic, apocaliptic, cu exaltarea ascetismului, spiritualismului, rigorismului, dar şi a vizionarismului, şi cu

---

[273] Cf. ultima sinteză de istorie a dogmelor din spaţiul universitar german realizată de profesorul din Erlangen KARLMANN BEYSCHLAG (n. 1923): *Grundriss der Dogmengeschichte. I. Gott und Welt*, 1982, 1992², şi continuarea: *II. Gott und Mensch: 1. Das christologische Dogma*, 1991; *2. Die abendländische Epoche*, 2000.

emanciparea elementului feminin, totul animat de o concepţie deschisă despre revelaţie, în care locul lui Hristos şi al Bisericii (care la rândul lor au luat locul lui Dumnezeu Tatăl şi al Sinagogii) e ocupat acum de Duhul Sfânt, Paracletul, şi noua sa eră manifestată într-o comunitate harismatic-apocaliptică.

Comună acestor trei mişcări creştine nostalgic-regresive, dar şi de opoziţie, este, pe de o parte, fixaţia antitrinitară pe câte una din Persoanele divine cu excluderea sau estomparea celorlalte (pe Tatăl, Dumnezeu Unic, faţă de care Hristos şi Duhul sunt doar îngeri supremi, în iudeo-nazareism; pe Fiul identificat cu Duhul împotriva lui Dumnezeu Tatăl, în gnosticism şi marcionism; şi pe Duhul Paraclet împotriva Fiului şi a Tatălui, în montanism) şi, pe de altă parte, deplasarea accentului de pe teologia lui Hristos, proprie apostolilor, pe experienţele personale şi sistematizările unor dascăli creştini harismatici (Elchesai, Valentin şi, ulterior, Mani, Marcion, Montan). În faţa acestor selecţii, derive şi discontinuităţi, Biserica s-a văzut nevoită să accentueze întemeierea obiectivă a credinţei ortodoxe pe Persoana istorică a lui Iisus Hristos şi pe izvoarele ei autentice cuprinse în canonul biblic şi în tradiţia apostolică a Bisericii, pe magisteriul autoritativ al prezbiterilor-episcopilor cu succesiune apostolică, precum şi pe canonul/regula adevărului ca viziune unitară despre Dumnezeu şi manifestările Lui personale şi economice. În locul discontinuităţilor, toate aceste canoane accentuează peste tot continuitatea, locul logicii selecţiilor şi opoziţiilor abuzive fiind luat de logica integrării, a conjuncţiilor şi reconcilierii: creaţie, dar şi mântuire şi eshatologie împreună; Vechiul şi Noul Testament; Lege şi profeţi, Hristos, apostoli, prezbiteri-episcopi; patru Evanghelii împreună în loc de una singură (*Matei* doar la ebioniţi; *Luca* doar la marcioniţi; *Ioan* doar la valentinieni şi montanişti); Epistole şi ale lui Iacob, Petru şi Ioan, nu doar cele ale lui Pavel; şi, mai ales, Iisus Hristos atât Dumnezeu adevărat, cât şi om adevărat, întrupat, răstignit, înviat; Dumnezeu Unul, dar şi Trei: Tată, Fiu şi Duh Sfânt. Prin învăţătura despre Dumnezeu Treime — inclusă ca apriori trinitar implicit în mărturisirea (*homologia*) creştină primară a lui Hristos ca Domnul, dezvoltată în sens antignostic în *kanōn alētheias* şi în sens antiarian în dogma niceeană a lui *homoousios* (trei etape ale aceluiaşi proces) —, creştinismul Bisericii îşi manifesta atât dubla sa continuitate cu iudaismul şi elenismul, cât şi reconcilierea sa cu creaţia, istoria şi imperiul, precum şi unitatea sa sintetică, progresivă, împotriva discontinuităţii şi varietăţii opţiunilor selective şi conflictuale ale ereziilor. Creştinismul Bisericii este unul în acelaşi timp apostolic, tradiţional, ortodox, catholic şi canonic — expresii sinonime care acoperă realitatea paradoxală a unei credinţe care refuza să fie o sectă orientală oarecare şi era pe cale să devină o religie universală.

Explicitarea structurii şi dinamicii canonice trinitare a credinţei creştine

Parcursul credinţei creştine intrate pe acest drum canonic a luat obligatoriu forma teologiei apologetice a Logosului prefigurată de proiectul iudaic similar al lui Filon şi determinată de categoriile medioplatonismului şi neoplatonismului dominant în secolele II–III, ceea ce a condus la insistenţa pe raţionalitatea credinţei creştine şi la asimilarea Persoanei istorice a lui Hristos cu entitatea preexistentă a Logosului ordonator al realităţii. Teologia Logosului cosmic a creat însă creştinismului două probleme, afectând atât monoteismul biblic, în locul căruia apărea binitarismul divin alcătuit din Dumnezeu şi Logosul Său, cât şi hristologia, unde accentul se deplasa de pe postexistenţa lui Hristos înviat pe preexistenţa Sa şi de pe eshatologie pe protologie, precum şi soteriologia care se ontologiza şi revelaţia care se cosmologiza. O dezvoltare similară, dar pe fond dualist şi cu înmulţirea emanaţionistă a pluralităţii entităţilor intermediare din pleroma situată între Dumnezeul străin de lume şi o lume materială, văzută însă integral negativ şi fără un logos, se manifesta în diversele gnosticisme ale secolului II sau în manihcismul secolului III, unde însă nu era vorba atât de o teo-logie raţională, cât de o teo-sofie mitologică.

Ca reacţie împotriva acestei derive plurale şi a acestei cosmologizări, la sfârşitul secolului II şi începutul secolului III apare monarhianismul unitarian în două forme: dinamică-adopţianistă şi modalistă; acestea plecau biblic de la Hristos şi umanitatea Lui în lucrarea de mântuire, dar eşuau încercând să cupleze în Hristos unitatea strictă a lui Dumnezeu şi alteritatea umanităţii lui Iisus fără medierea unul Logos. Şi atunci Iisus devenea fie un simplu om evlavios şi drept, peste care s-a pogorât la botezul în Iordan Puterea (*Dynamis*) Dumnezeului Unic, ceea ce înlocuia Întruparea lui Dumnezeu cu dinamizarea divină a unui simplu om (monarhianismul dinamic al lui Artemon şi Teodot din Bizanţ, excomunicat la Roma în jurul anului 190[274]), fie era Dumnezeu adevărat întrupat, dar, întrucât Dumnezeu este Unic, Iisus era Însuşi Tatăl manifestat ca Fiu, pe cruce pătimind atunci Însuşi Tatăl (patri-

[274] O formă de adopţianism şi monarhism evoluat, cuplat cu teoria Logosului, a elaborat Pavel din Samosata, ajuns în jurul anului 260 episcop al Antiohiei şi ministru al reginei Zenobia a Palmyrei, condamnat de două sau trei sinoade din Antiohia şi depus în 268 pentru hristologia sa heterodoxă. Pentru Pavel, Hristos rezulta din conexiunea etic-harică, nu substanţială, dintre omul Iisus născut de Maria şi Logosul divin Care s-a coborât şi locuieşte în acesta ca într-un templu, făcând astfel din Iisus Fiul lui Dumnezeu prin adopţie (Pavel va fi considerat ulterior drept precursor al hristologiei nestoriene). Logosul divin însă nu este o subzistenţă distinctă faţă de Tatăl, ci o simplă putere sau atribut al Acestuia, identic cu raţiunea Lui; Tatăl şi Logosul sunt astfel consubstanţiali (*homoousioi*), dar într-un sens monoteist strict sunt o unică persoană divină (monarhianism dinamic).

passianism), Dumnezeu fiind un unic subiect ipostatic, iar Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt fiind trei roluri/manifestări istorice succesive ale Acestuia (monarhianismul modalist al lui Noet din Smyrna şi Sabelie din Lybia sau Praxea în Africa, excomunicaţi la Roma în 190 şi 220)[275].

Monarhianismul unitarian a fost respins în Biserică datorită eforturilor lui Ipolit şi Origen, şi ale discipolilor acestuia din urmă. În locul modelului unitarian al concentrării divine, aceştia au promovat o teologie a Logosului divin bazată pe un model al expansiunii divine de tip binitarian; această „logologie" pleca însă nu de la mântuire şi umanitatea lui Iisus, ci de la Dumnezeu şi divinitatea Logosului, văzute însă într-un cadru cosmologic, cu alte cuvinte de la relaţia metafizică Dumnezeu–lume. Deşi îmbisericită, „logologia" a creat mari dificultăţi întrucât a primit două interpretări, după cum accentul era pus fie pe unitatea dintre Logos şi Dumnezeu şi pe soteriologie, şi atunci tindea spre modalism (Calist, Pavel din Samosata), fie pe distincţia lor şi pe cosmologie, ceea ce ducea la subordinaţianism (Origen, Arie). Diferenţele de abordare au apărut în disputa din anii '60 ai secolului III între cei „doi Dionisie", dispută care a fost preludiul marilor controverse ariene din secolul IV şi ai cărei protagonişti — episcopii Dionisie al Alexandriei (248–267) şi Dionisie al Romei (258–267) — reprezentau două viziuni opuse asupra misterului trinitar. Biserica şi şcoala din Alexandria lui Origen puneau accentul pe trinitate şi pe cosmologie, înţelegând distincţia între cele trei subzistenţe ca subordonare ontologică, drept pentru care au fost acuzate de Roma de alunecare spre „triteism". Biserica şi şcoala din Roma lui Calist puneau accent pe unitate şi soteriologie, înţelegând treimea subzistenţelor mai mult ca o distincţie funcţională, părând astfel a înclina spre „modalism" şi monoteism strict.

Criza va reizbucni însă în anii 318–327 în Orient, odată cu conflictul din Biserica Alexandriei între prezbiterul Arie, care a transformat diferenţele între subzistenţele Tatălui, Fiului şi Duhului în diferenţele a trei substanţe divine în degradare ontologică, şi arhiepiscopul Alexandru, care accentua

[275] Modalismul monarhian a provocat la începutul secolului III o criză importantă în Biserica Romei, prezbiterul Ipolit († 236) acuzându-l în tratatul său *Respingerea tuturor ereziilor* X pe episcopul Calist (217–222) nu doar de laxism moral pentru că îi reprimea în comuniune pe cei căzuţi în adulter şi desfrânare, dar şi de o formă moderată de modalism cuplată cu noţiunea de Logos: identic cu Tatăl, Logosul a îndumnezeit atât de mult trupul lui Iisus, că Tatăl şi Fiul sunt în Hristos o unică persoană (un unic rol). La rândul său, Calist l-a acuzat pe Ipolit de diteism pentru insistenţa acestuia pe subzistenţa distinctă a Logosului faţă de Tatăl, dificultate din care Ipolit a crezut că poate ieşi distingând între două stări ale Logosului divin: imanentă eternă ca Raţiune divină şi externă temporală ca Glas al Tatălui şi agent al Său în creaţia şi mântuirea/îndumnezeirea omului.

unitatea de ființă într-un sens aproape de modalist. Soluția aporiei: sau unitate modalistă, sau trinitate subordinaționistă, a fost adusă de diaconul devenit apoi arhiepiscopul Alexandriei, Sfântul Atanasie († 373), și de Sinodul I Ecumenic de la Niceea din 325 în *Ekthēsis*-ul de credință (Crezul) adoptat aici drept test al ortodoxiei pentru episcopi. Dintre titlurile acordate lui Iisus Hristos lipsește aici unul, cel de *Logos;* deși biblic, absența lui este mai mult decât semnificativă, semnalând refuzul drept cadru interpretativ al viziunii cosmologice a teoriei Logosului apologeților sau origenienilor. În locul Logosului, categoria biblică centrală este cea soteriologică de *Fiu* Unul-Născut al lui Dumnezeu; Fiul e o noțiune teologică, nu cosmologică; cu alte cuvinte, Dumnezeu este Treime nu pentru a putea crea lumea multiplă, Dumnezeu este Treime în afara și înaintea oricărei cosmologii, pentru care are un Fiu coetern și consubstanțial cu El, născut din El mai înainte de toți vecii, nu creat ca instrument divin pentru crearea ulterioară a lumii. Locul schemei cosmologice subordinaționiste elenizante: Dumnezeu necreat — Logos — Pneumă — cosmos creat, este luat de schema teologică biblică: Tată — Fiu — Duh Sfânt necreați și consubstanțiali, radical distincți de cosmosul creat, mântuit și desăvârșit de Ei. Perfecțiunea și transcendența Treimii autosuficiente în Iubirea ei fundamentează gratuitatea harică atât a creației, cât și a mântuirii, înfierii și îndumnezeirii creaturilor raționale: Dumnezeu rămâne Dumnezeu adevărat ca Tată și Treime, nerealizându-și treimea abia prin creația lumii, omul rămâne om adevărat, creatură destinată înfierii și îndumnezeirii, iar Hristos nu este o entitate mitologică hibridă, nici Dumnezeu, nici om, ci om adevărat tocmai pentru că este Dumnezeu adevărat, Fiu natural veșnic al unui Tată veșnic, Tată al unui Fiu natural veșnic, și ca atare consubstanțiali între Ei.

Departe de a fi însemnat „elenizarea cronică" a creștinismului, o răstălmăcire metafizic-ontologică a hristologiei funcționale iudeo-creștine[276], credința de la Niceea a reprezentat exact contrariul: dezelenizarea teologiei Bisericii, eliberarea Dumnezeului biblic din chingile categoriilor elenizante deiformatoare, ierarhice și metafizic-cosmologice ale arianismului. Paradoxul a făcut însă astfel încât categoria ioaneică de „Logos", elenizată și asimilată filozofic, să nu fie în Crez, în schimb categoria filozofic-metafizică a „consubstanțialității" (*homoousios*), deși fusese utilizată în sens eretic de gnostici și de Pavel din Samosata, să fie receptată ca instrument intelectual indispensabil pentru afirmarea unității de ființă a Persoanelor Treimii, ca expresie în același timp a comuniunii lor de Iubire autarhice și a diferenței ontologice între Treimea necreată și cosmosul creat. Imperfecțiunea categoriei „con-

---

[276] Cum au susținut pe rând Albert Ritsch, Adolf von Harnack, Rudolf Bultmann, Leslie Dewart sau Hans Küng.

substanţialităţii" a apărut însă rapid după Niceea, când ea a fost refuzată nu numai pentru că era un termen nebiblic, ci şi pentru că un nicean înfocat, aliat al Sfântului Atanasie, episcopul Marcel al Ancyrei, l-a interpretat pe *homoousios* într-un sens monarhian accentuând unitatea de fiinţă până acolo încât Persoanele treimice deveneau simple modalităţi şi roluri economice temporare ale Unicului Dumnezeu, necesare doar pentru creaţia, mântuirea şi desăvârşirea eshatologică a lumii, menite să se resoarbă ulterior în unitatea fiinţei Lui. Posibilitatea răstălmăcirii consubstanţialităţii într-un sens monarhian-modalist i-a făcut pe majoritatea episcopilor răsăriteni să refuze multă vreme acest termen.

Abia în a doua jumătate a secolului IV, Părinţii Capadocieni au arătat că nici folosirea lui *homoousios* nu înseamnă neapărat monarhianism modalist, nici utilizarea expresiei *treis hypostaseis* nu duce în chip necesar la triteism subordinaţianist arian. Dincolo de clarificările terminologice necesare, care au făcut cu putinţă formula definitivă a dogmei Sfintei Treimi — *mia ousia — treis hypostaseis/tropoi hyparxeos*, „o fiinţă/substanţă — trei ipostase/subzistenţe/moduri de existenţă" sau *treis hypostaseis homoousioi*, „trei substanţe consubstanţiale"[277] —, realizarea majoră a Părinţilor Capadocieni, pe urmele Sfântului Atanasie al Alexandriei, a fost depăşirea celor două modele de teologie trinitară preniceene — atât cel monarhian unitarian şi soteriologic reductiv al Trinităţii la Unitate (Irineu, Tertulian, Calist), cât şi cel triipostasian, cosmologic diferenţiator al Unităţii la Trinitate (Origen) — în care Treimea era rezultatul „economiei" sau activităţii în afară a Dumnezeului Unic fie în mântuire, fie în creaţie, în direcţia unei Treimi teo-logice: Dumnezeu Unul este Trei în Sine Însuşi, înaintea şi în afara oricărei cosmologii sau soteriologii, cu alte cuvinte în fiinţa Lui, nu numai în activitatea Sa. Există astfel două moduri obligatorii de a vedea Treimea: în revelaţia şi activităţile/economiile Ei *ad extra* cosmice şi istorice, relatate de Scriptură („Treimea economică"), şi în fiinţa Ei veşnică *ad intra* („Treimea teologică" sau „Treimea imanentă", în Ea Însăşi) ca expresie a faptului că Dumnezeu este în El Însuşi Viaţă, Lumină şi Iubire. Treimea ca realitate ontologică a Dumnezeului Celui Viu e baza personală şi transcendent-metafizică a economiilor şi revelaţiei Sale cosmice şi istorice.

Situl liturgic al revelaţiei formei canonice trinitare a identităţii creştine

Locul prin excelenţă al cunoaşterii şi recunoaşterii lui Dumnezeu-Treime pentru creştini este însă Liturghia Bisericii, în ale cărei propovăduire şi cult

[277] Unde ipostasele/subzistenţele nu mai ies din fiinţă/substanţă, nu mai au pur şi simplu aceeaşi fiinţă/substanţă, ci sunt în şi sunt chiar aceeaşi fiinţă/substanţă divină.

se actualizează neîncetat, kerygmatic şi sacramental, economia mântuitoare a Dumnezeului Treime realizată şi revelată în Iisus Hristos, Domnul răstignit şi înviat. Răspunsul de credinţă şi mărturisire al Bisericii la această faptă mântuitoare şi revelaţie dat înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor ia, aşa cum a arătat Edmund Schlink (1903–1984)[278], patru forme distincte: faţă de Dumnezeu mărturia Bisericii are forma rugăciunii de mulţumire şi de cerere (*euchologia*, în care Dumnezeu este adresat cu *Tu*) sau de laudă şi de preamărire (*doxologia*, în care Dumnezeul lăudat este un *El*); iar faţă de oameni, mărturia Bisericii ia forma fie a propovăduirii şi mărturiei (*kerygma*, *martyria*, adresate oamenilor ca unor *tu*), fie a învăţăturii (*didaskalia*, care vorbeşte despre aceştia ca despre nişte *ei*). Dacă în propovăduire şi în rugăciunea de mulţumire sau de cerere Dumnezeul-Treime e evocat şi invocat în economiile Lui mântuitoare de la creaţie până la parusie, în doxologie şi în învăţătură Treimea este invocată şi evocată în Ea Însăşi, în fiinţa Ei transcendentă şi eternă, independent de manifestarea Ei în timp. Între aceste patru tipuri de enunţuri teologice se stabileşte în cult o corespondenţă de tipul chemare-răspuns: doxologia — care este adevăratul loc al dogmei — şi didascalia răspund şi împlinesc apelul propovăduirii şi rugăciunii; doxologia şi dogma laudă şi evocă Treimea nu la modul subiectiv şi interesat, pentru binefacerile Ei mântuitoare pentru noi (*pro nobis*) arătate în spaţiu şi timp, aici şi acum (*hic et nunc*), ci într-un mod obiectiv, dezinteresat, aşa cum este Ea în fiinţa Ei transcendentă (*extra nos*) şi eternă (*in aeternum*). Dogma nu este aşadar nici speculaţie filozofică, nici exegeză biblică, nici predică, nici rugăciune, ci e corespondentul în adresă umană a ceea ce este doxologia în adresă divină.

Relaţia-cheie dintre „Treimea economică" şi „Treimea teologică" a fost precizată în 375 de Sfântul Vasile cel Mare plecând de la o controversă liturgică: în timp ce arienii utilizau de predilecţie doxologia subordinaţianistă: „Slavă Tatălui prin [*dia*] Fiul în [*en*] Sfântul Duh", pe care o citau în sprijinul teoriei ulteriorităţii şi inferiorităţii instrumentale a Fiului şi a Duhului faţă de Tatăl, ortodocşii preferau doxologia coordonativă: „Slavă Tatălui cu [*meta*] Fiul împreună [*syn*] cu Sfântul Duh", care se va impune sub forma copulativă: „Slavă Tatălui şi [*kai*] Fiului şi [*kai*] Sfântului Duh"[279]. Prima doxologie, arată Sfântul Vasile, e „proprie celor ce mulţumesc" Treimii pen-

[278] E. SCHLINK, „Die Struktur der dogmatischen Aussage als ökumenisches Problem", în volumul: *Der kommende Christus und die kirchliche Traditionen. Beiträge zum Gespräch zwischen den getrennten Kirchen*, Gottingen, 1961, p. 24–79, mai ales p. 24–47 şi 73–74. Profesor luteran de teologie sistematică şi ecumenică la Heidelberg, Edmund Schlink este autorul unei masive *Ökumenische Dogmatik*, Göttingen, 1983.

[279] *Despre Sfânt Duh* I, 3; *PG* 32, 72C.

tru economiile Ei mântuitoare, cea de-a doua fiind a „celor ce aduc laudă”[280] Treimii în Ea Însăşi, în existenţa Ei transcendentă şi eternă. Economia manifestă o dinamică verticală, în timp ce theologia şi doxologia se exprimă printr-o structură conjunctivă. Tot potrivit Sfântului Vasile, katabazei economiei divine, în care harul, bunătatea, sfinţenia şi revelaţia lui Dumnezeu coboară la noi de la (*apo*) Tatăl prin (*dia*) Fiul la (*epi*) Duhul Sfânt, credincioşii îi răspund prin anabaza theognoziei, urcând prin har în cunoaşterea lui Dumnezeu în şi de la (*en*, *apo*) Duhul Sfânt prin (*dia*) Fiul la (*epi*) Tatăl[281]. Ţelul final al theognoziei este însă preamărirea şi cunoaşterea Treimii în Ea Însăşi, în realitatea Ei eternă transcosmică şi transistorică, independentă de revelarea şi economiile Ei în lume şi în timp, aşa cum o invocă şi evocă doxologia şi dogma Bisericii, cu alte cuvinte doar în coincidenţa paradoxală dintre unitatea fiinţială şi diferenţa ipostatică a Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt ca Unime-Treime şi Treime-Unime.

Locul kerygmei şi al dogmei despre Dumnezeu Treime este aşadar prin excelenţă liturgic: atât Botezul, cât mai ales Liturghia euharistică a Bisericii. De aceea, renunţând la limbajul substanţialist şi polemic al *Ekthēsis*-ului de la Niceea, Simbolul de credinţă constantinopolitan din 381 a revenit la un limbaj personalist şi liturgic şi astfel, în loc să exprime divinitatea Duhului Sfânt în termeni ontologici, a formulat-o în termeni liturgici: faptul că Duhul Sfânt este consubstanţial (*homoousios*) cu Tatăl şi cu Fiul este dedus din şi implicat în faptul că în cultul Bisericii Duhul Sfânt este „coadorat şi coglorificat împreună cu Tatăl şi cu Duhul”.

Conexiunile între *oikonomia* şi *theologia*, între cult şi dogmă, între liturghie şi spiritualitate au fost remarcabil sistematizate în secolul VII de Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662)[282] în celebra sa „*Mistagogie* despre ce anume simbolizează cele celebrate în Sfânta Biserică la Synaxă [Liturghia euharistică]”: dacă recitarea Simbolului de credinţă constantinopolitan înainte de anafora — şi anaforaua însăşi — indică mulţumirea credincioşilor pentru raţiunile şi modurile negrăite ale Economiei divine (cap. 18), Trisaghionul serafimic „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot” revelează Dumnezeirea Una în Treimea Ipostaselor (cap. 19); rugăciunea „Tatăl nostru” proclamă misterul înfierii noastre prin har în Dumnezeu revelat ca Tată (cap. 20); imnul „Unul Sfânt” evidenţiază simplitatea divină a Treimii concentrată

[280] *Ibid.* VII, 16; col. 93C.
[281] *Ibid.* XVIII, 47; col. 147C.
[282] Cf. IOAN I. ICĂ JR, *Mystagogia Trinitatis. Probleme ale teologiei trinitare patristice şi moderne, cu referire specială la triadologia Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Deisis, Sibiu, 1998.

în „monarhia" Tatălui, iar împărtăşirea realizează îndumnezeirea deplină a omului prin har (cap. 21). Synaxa euharistică culminează aşadar şi pentru Sfântul Maxim în revelarea „Treimii teologice" ca fundament şi mister ultim al creaţiei, mântuirii şi îndumnezeirii creaturilor raţionale. Intrarea credinciosului în misterul înfierii sale în Dumnezeu Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt, dezvoltată prin virtuţi ca asemănare a lui cu Dumnezeu, îl înalţă prin har până la misterul cel mai intim al vieţii Treimii: unitatea Ei simplă în Tatăl, Izvorul Treimii şi al dumnezeirii îndumnezeitoare prezente în inima omului pe deplin îndumnezeit (cap. 23).

VII. Canonul instituţional al Bisericii vechi: tradiţie — constituţii — canoane apostolice

Secolul IV a fost nu numai secolul fixării definitive a canonului biblic sub forma marilor codice unciale, dintre care câteva au ajuns până la noi, sau cel al fixării canonului adevărului sau al credinţei apostolice sub forma Simbolului Niceo-Constantinopolitan; a fost şi secolul în care a luat formă definitivă unul din cele mai interesante, dar şi enigmatice, documente ale creştinătăţii antice: o colecţie în diverse variante de prescripţii etice, liturgice şi disciplinare atribuite apostolilor în ce priveşte conţinutul, iar în ce priveşte redactarea lor atribuite lui Clement sau Ipolit din Roma, care alcătuiesc genul literar pseudoepigraf al „statutelor", „regulamentelor", „constituţiilor", „canoanelor" sau „ordonanţelor" bisericeşti ale apostolilor (*Kirchenordnungen*, *Church Orders*, *Ordonnances ecclésiastiques*).

Cu excepţia celor opt cărţi ale *Constituţiilor Apostolice* păstrate în originalul grec şi editate încă din 1563, toate celelalte colecţii păstrate doar în vechi traduceri orientale (copte, etiopiene, siriace, arabe) şi una latină au fost descoperite şi editate abia în secolul XIX; discuţia ştiinţifică asupra lor, intensă la începutul secolului XX, s-a continuat la mijlocul ultimului secol cu minuţioasele investigaţii din 1959 şi 1970 ale liturgistului iezuit Jean-Michel Hanssens (1885–1976), intensificându-se în ultimele decenii prin studiile de sinteză ale profesorului de istoria creştinismului vechi de la Facultatea de Teologie Catolică din Strasbourg, Alexandre Faivre (n. 1945)[283] şi ale liturgistului anglican, profesor la Universitatea Notre Dame, Indiana,

[283] ALEXANDRE FAIVRE, „La documentation canonico-liturgique de l'Église ancienne", *Revue des Sciences Religieuses* 54 (1980), p. 204–219 şi 273–297, reluat în culegerea de studii: A. FAIVRE, *Ordonner la charité. Pouvoir d'innover et retour à l'ordre dans l'Église ancienne*, Paris, 1992, cap. V.

Paul F. Bradshaw (n. 1945)[284], la care se adaugă şi recenta monografie a lui Bruno Steimer[285].

Majoritatea acestor „statute bisericeşti" nu ne-au parvenit copiate separat, ci doar ca părţi integrante ale unor mari colecţii canonico-liturgice alcătuite spre sfârşitul secolului IV; acestea sunt:

Compilaţiile canonico-liturgice apostolice pseudoepigrafe

— *Constituţiile Apostolilor prin Clement* (*Diatagai tōn hagiōn apostolōn dia Klēmentos*) în opt cărţi, cea mai cunoscută pentru că ne-a parvenit în original în numeroase manuscrise[286] şi a fost editată încă din 1563[287], a fost compilată înainte de 380 într-un atelier literar aparţinând unei comunităţi ariene din Antiohia prin juxtapunerea unor documente canonico-liturgice anterioare: cărţile I–VI despre conduita creştinilor, despre ierarhie, despre văduve, despre orfani, despre martiri şi despre schisme sunt o remaniere a aşa-numite *Didascalii a Apostolilor;* cartea VII, cap. I–XXXII e o remaniere a *Didahiei celor Doisprezece Apostoli;* cap. XXXIII–XXXVIII şi XXXIX–XL sunt două colecţii de rugăciuni iudaice şi creştine; cartea VIII, cap. I–II sunt un scurt tratat despre harisme; cap. III–XLV sunt o remaniere a aşa-zisei *Tradiţii Apostolice* cu formulare de hirotonie şi Euharistie; întreg ansamblul închi-

---

[284] PAUL F. BRADSHAW, „Ancient Church Orders: A Continuing Enigma", în: *The Search for the Origins of Christian Worship*, 1992, 2002², p. 73–97; rezumat în articolul: „Kirchenordnungen", *Theologische Realenzyklopädie* 18, 1989, p. 662–670.

[285] BRUNO STEIMER, *Vertex Traditionis. Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen* (Beihefte zur Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 63), Berlin – New York, 1992; lucrarea reprezintă teza de doctorat a autorului susţinută în 1991 la Facultatea de Teologie Catolică din Regensburg.

[286] Deşi canonul 2 al Sinodului Trullan din 692 avertiza asupra faptului real că textul ei „a fost falsificat de eretici", respectiv de arieni; lucru asupra căruia atrage atenţia şi patriarhul Fotie (*Biblioteca*, codex 113).

[287] Ediţii exemplare au fost realizate de FRANZ X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn, 1905, 2 vol., şi de MARCEL METZGER, *Les Constitutions Apostoliques* (Sources Chrétiennes 320, 329, 336), Paris, 1985, 1986, 1987, ultima fiind însoţită de extrem de minuţioase comentarii. C. H. Turner a criticat în 1913, 1914 şi 1920 ediţia lui F. X. Funk pentru faptul că a pus surdină pe heterodoxia compilatorilor arieni, preferând în text variantele din manuscrisele corectate. Cercetări ulterioare au demonstrat că aceloraşi compilatori arieni din Antiohia ai *Constituţiilor Apostolice* li se datorează atât interpolările şi epistolele adăugate corpusului lung al *Epistolelor* ignatiene, cât şi un *Comentariu la Iov* editat de D. Hagedorn în 1973. M. Metzger, care în ediţia sa din 1983 a restituit forma originală a textului *Constituţiilor*, a arătat şi că „arianismul" compilatorilor se reduce de fapt la câteva formulări iudeo-creştine arhaice şi la o teologie populară în Siria, şi n-are nimic din speculaţiile şi sloganurile teologiilor raţionaliste şi metafizice ale diverselor forme de arianisme.

zându-se cu faimoasa compilaţie a celor 85 de *Canoane ale Apostolilor* (cap. XLVII);

— la sfârşitul secolului XIX cercetarea atentă a unui manuscris latin — *LV (53)* — de la Verona a dus la descoperirea sub textul *Sentinţelor* lui Isidor din Sevilla a unui text latin mai vechi, copiat tot în jurul anului 380 şi care regrupa cu lacune versiunea latină a trei documente canonico-liturgice: *Didascalia Apostolilor*, aşa-numitele *Canoane Bisericeşti ale Apostolilor* şi aşa-numita *Tradiţie Apostolică*[288];

— aşa-numitul *Sinodos* alexandrin, colecţie de „canoane şi statute apostolice" păstrată doar în versiuni copte, arabă şi etiopiană[289] şi alcătuită din trei documente canonico-liturgice identificabile: aşa-numitele *Canoane Bisericeşti ale Apostolilor* (canoanele 1–20), aşa-numita *Tradiţie Apostolică* (canoanele 21–47), precum şi o serie de extrase din cartea VIII a *Constituţiilor Apostolice* (canoanele 48–71) (la care versiunea arabă adaugă alte 56 de „canoane apostolice" reprezentând o prelucrare şi sistematizare a celor 85 de canoane apostolice din *Constituţiile Apostolice*);

— aşa-numitul *Octateuh* clementin, cunoscut în versiune siriacă, coptă şi arabă, colecţia cea mai târzie, inedită încă în totalitatea ei, în opt cărţi, denumită astfel pentru a fi deosebită de cele opt cărţi greceşti ale *Constituţiilor Apostolice* atribuite tot lui Clement. Redactat probabil pentru a înlocui *Constituţiile* compromise de elaborarea lor într-un mediu arian, *Octateuhul* clementin are următoarea structură: cărţile I–II cuprind aşa-numitul *Testament al Domnului;* cartea III redă aşa-numitele *Canoane Bisericeşti ale Apostolilor;* cărţile IV–VII reprezintă extrase din cartea VIII a *Constituţiilor Apostolice:* IV. despre harisme (VIII.I–II); V. despre hirotonii (VIII.II–III, XVI–XXVI); VI. despre clerici şi laici (VIII.XXVII–XXVIII, XXX–XXXI, XXXIII–XXXIV, XLII–XLVI, XXXII); VII. despre liturghie (VIII.XXIX, VI–IX); iar cartea VIII cuprinde cele 85 de „Canoane Apostolice". În manuscrisele versiunilor orientale, *Octateuhul* clementin figurează fie în deschiderea colecţiilor canonice, fie al sfârşitul manuscriselor Bibliei după *Apocalipsă*, în conformitate cu canonul 85 apostolic care face din cele opt cărţi ale sale parte integrantă a canonului biblic[290].

---

[288] Editate de E. HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina accedunt canonum qui dicuntur apostolorum et aegyptiarum reliquiae*, Leipzig, 1900; reeditate de E. TIDNER, Berlin, 1963.

[289] G. W. HORNER, *The Statutes of the Apostles or Canones Ecclesiastici*, Londra, 1904.

[290] Tradiţie reţinută în *Dogmatica* sa şi de Sfântul Ioan Damaschinul († 749), care în capitolul consacrat Scripturii menţionează după *Apocalipsă* şi *canoanele sfinţilor apostoli prin Clement* (*Expositio orthodoxae fidei* IV, 18; *PG* 94, 1180).

Aceste mari colecţii canonico-liturgice pseudoepigrafe, atestate la sfârşitul secolului IV atât în Siria, cât şi în Egipt şi în Italia, i-au condus pe savanţi să presupună în spatele lor un arhetip comun. Benedictinul Bernard Botte a sugerat în 1960 existenţa unei „colecţii tripartite" care cuprindea *Didascalia Apostolilor*, *Canoanele Bisericeşti ale Apostolilor* şi *Tradiţia Apostolică* şi e atestată în palimpsestul latin de la Verona. Întrucât însă, cu excepţia palimpsestului şi a *Constituţiilor*, *Didascalia* e absentă din celelalte colecţii, iar structura şi circulaţia ei manuscrisă sunt diferite şi independente de celelalte documente canonico-liturgice, J.-M. Hanssens a presupus în 1959 (pe urmele lui Th. Schermann în 1915) existenţa unei colecţii anonime de constituţii apostolice bipartite alcătuită din aşa-zisele *Canoane Bisericeşti ale Apostolilor* şi *Tradiţia Apostolică*. Nu trebuie însă uitat faptul esenţial, asupra căruia atrăgea atenţia S. Giet (1967) şi P. F. Bradshaw (1992), că avem de-a face cu o „literatură vie", întrucât editorii şi realizatorii colecţiilor amalgamează, remaniază şi rescriu documentele anterioare, adaptându-le mereu nevoilor timpului lor, revizuind, omiţând, adăugând sau transformând succesiv mai mult sau mai puţin radical sursele primare.

Patru „unităţi literare", arată A. Faivre, sunt recitite şi reelaborate mereu, trei dintre ele redactate la sfârşitul secolului II şi începutul secolului III, iar una datând chiar din a doua jumătate a secolului I:

Didascalia Apostolilor

— *Didascalia celor Doisprezece Apostoli*, pierdută în originalul grec — pe care-l avem doar în forma remaniată, cuprinsă în cărţile I–VI ale *Constituţiilor Apostolice* —, ni s-a transmis în mai multe versiuni vechi: siriacă, arabă, etiopiană şi fragmentar în latină (în palimpsestul de la Verona)[291]. Este cel mai amplu şi mai particular dintre documentele aparţinând genului canonico-liturgic şi a fost redactată în jurul anului 230 de un episcop erudit de origine iudaică, probabil medic, din nordul Siriei, aflat în polemică cu iudeo-creştinii (de unde interesul special acordat relaţiei creştinismului cu Vechiul Testament), dar şi contestat în interiorul comunităţii sale, fapt care explică dominaţia parenezei, insistenţa pe aspectul moral şi spiritual, precum şi sublinierea împinsă până la exces a centralităţii şi supremaţiei totale a episcopului în jurul căruia gravitează toată viaţa comunităţii. După o introducere despre legea morală şi o serie de îndemnuri la o viaţă creştină pentru bărbaţi şi femei

[291] *Didascalia* siriacă a fost editată de P. de Lagarde în 1854 şi recent de A. Vöobus în 1979 (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium syri 175–176) cu traducere engleză; alte traduceri cu ample studii şi comentarii: germană de H. Achelis şi J. Flemming (1904), engleză de R. H. Connolly (1929), franceză de F. Nau (1912). Studiile cele mai recente sunt cele ale lui Georg Schöllgen.

(cap. I–III), o secțiune extinsă tratează despre calitățile, purtarea, datoriile, cinstirile și întreținerea episcopului (cap. IV–XI), cu insistență pe rolul său de învățător și păstor al comunității chemat, în opoziție cu rigorismele epocii din Occident și Orient, să ierte după penitență păcatele grele ale credincioșilor de după Botez (inclusiv divorțul și apostazia); după care arată locul în Biserică al episcopului, prezbiterilor, diaconilor și laicilor (cap. XII), iar comunitatea e îndemnată să se adune regulat și să evite adunările și sărbătorile ereticilor (cap. XIII); urmează povățuiri pentru văduve (cap. XIV–XV), diaconi și diaconițe (cap. XVI) și orfani (cap. XVII); este interzisă primirea donațiilor de la cei cu purtări și profesiuni imorale (cap. XVIII), și toți creștinii sunt îndemnați să se îngrijească de mărturisitorii credinței din închisori și, întăriți cu nădejdea învierii, să înfrunte persecuțiile și moartea (cap. XIX–XX); dar să țină și posturile miercurea și vinerea în fiecare săptămână și șase zile înainte de Paște (cap. XXI), să se ocupe de educația copiilor (cap. XXII) și să respingă ereziile și schismele (cap. XXIII); finalul descrie redactarea fictivă a scrierii de către apostoli pentru apărarea de erezii (cap. XXIV–XXV) și pledează pentru libertatea creștinilor față de practicile iudeo-creștine și respectarea legilor rituale vechi-testamentare (cap. XXVI). Cele 26 de capitole ale *Didascaliei* sunt preluate cu remanieri în primele șase cărți ale *Constituțiilor Apostolice*[292].

Canoanele Bisericești ale Apostolilor

— *Canoanele [Bisericești ale] Sfinților Apostoli prin Clement* (sau *Constituția Bisericească a Apostolilor*) sunt singurul document canonico-liturgic care ne-a parvenit complet în originalul grec[293], dar și în versiune latină (circa o treime în palimpsestul de la Verona), siriacă, coptă, arabă și etiopiană, fiind preluat în *Sinodos*-ul alexandrin (can. 1–30) și în *Octateuhul* clementin si-

[292] După cum urmează: cap. I al *Didascaliei* = I.I al *Constituțiilor*; II = I.II; III = I.VIII; IV = II.I; V = II.VI; VI = II.XII; VII = II.XVIII; VIII = II.XXIV; IX = II.XXV; X = II.XXXVII; XI = II.XLIII; XII = II.LVII; XIII = II.LIX; XIV = III.I; XV = III.V; XVI = III.XV; XVII = IV.I; XVIII = IV.V; XIX = V.I; XX = V.VII; XXI = V.X; XXII = IV.XI; XXIII = VI.I; XXIV = VI.XI; XXV = VI.XIII; XXVI = VI.XVIII. Redactorii *Constituțiilor* au remaniat în cartea III capitolele VIII și IX și au introdus capitolele noi X, XI, XVII, XVIII și XX; în cartea IV au inserat cap. XII–XIV, amplificat cap. VI–X și deplasat aici cap. XII; în cartea V au adăugat capitolele VIII și IX și remaniat capitolele VII și XIII–XX; iar în cartea VI au inserat capitolele II, VI, XI, XV–XVIII, XXIII–XXVIII.

[293] Într-un singur manuscris: *Vindob. hist. gr. 7* (secolul XII), f. 4v–7v; editate prima dată de J. W. Bickell în 1843 și studiată de A. von Harnack în 1884 și 1886, a fost editată critic de THEODOR SCHERMANN, *Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts*, Paderborn, 1914, p. 12–34. Singurul studiu este cel al lui A. FAIVRE din *Revue des Sciences Religieuses*, 1981, reluat în: *Ordonner la charité*, cap. VI, p. 395–435.

riac (cartea III) (nu însă şi în *Constituţiile Apostolice*). Este vorba de un text scurt alcătuit din trei părţi distincte: o introducere (1–3) care-i arată pe apostoli adunându-se înainte de a pleca la misiune pentru a stabili în comun elementele fundamentale ale conduitei creştine şi organizării Bisericii; o parte morală (4–14) care reia prescripţiile din calea binelui şi a vieţii din *Didahia celor Doisprezece Apostoli*, şi o parte organizatoric-disciplinară (15–28) care grupează scurte prescripţii despre episcopi (16), prezbiteri (17–18), citeţi (19), diaconi (20–21), văduve (22), laici (23) şi locul slujirilor femeilor în Biserică (24–29), plus o concluzie (30). După Adolf von Harnack (1886), partea disciplinară ar proveni din fuziunea a două serii de „principii de drept bisericesc precatolice": una privitoare la alegerea clericilor (*katastasis tou klērou*) şi alta privitoare la datoriile diaconilor şi laicilor (*katastasis tēs ekklēsias*).

Tradiţia Apostolică — *origini, controverse*

— Aşa-numita *Tradiţie Apostolică* e cel mai viu discutat şi important document canonico-liturgic al Bisericii vechi. Aceasta se datorează în primul rând faptului că este vorba de o lucrare pierdută în originalul grec şi al cărei text a fost reconstituit de savanţi plecând de la o serie întreagă de traduceri şi prelucrări: cea mai veche, dar lacunară, e cea latină din palimpsestul de la Verona, după care urmează una coptic-sahidică, una arabă, făcută după cea sahidică, şi una etiopiană târzie şi făcută după altă versiune sahidică decât cea cunoscută azi, dar importantă întrucât conţine material care acoperă lacunele din cea latină şi omisiunile din cea sahidică; pe lângă traduceri există şi o serie de adaptări, rescrieri şi prelucrări, cum sunt: cele 38 de *Canoane ale lui Ipolit* păstrate în arabă[294] şi care sunt o prelucrare alexandrină liberă din jurul anilor 336–340 cu accent pe rolul prezbiterilor, adaptare căreia i s-a dat în 1891 titlul convenţional de *Constituţie Bisericească Egipteană;* cartea a VIII-a a *Constituţiilor Apostolice* din Siria anilor '80 ai secolului IV şi aşa-numita *Epitomă*[295] greacă (realizată în Siria la începutul secolului V) a cărţii a VIII-a a *Constituţiilor Apostolice* (VIII.I–II, IV–V, XVI–XXVIII, XXX–XXXIV, XLII–XLVI) a cărei secţiune centrală (IV–V, XVI–XXVIII, XXX–XXXI) poartă titlul: *Constituţiile* [*diataxeis*] *Sfinţilor Apostoli prin Ipolit;* precum şi aşa-numitul *Testament al Domnului*, existent în siriacă[296] ca parte a *Octateuhu-*

[294] Editate de D. HANENBERG în 1870, de H. ACHELIS şi J. FLEMMING în 1891 şi critic de R. G. COQUIN în „Patrologia Orientalis" 31, 2, 1966.

[295] Editată de F. X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn, 1905, vol. 2, p. 72–96.

[296] Editat cu traducere latină de I. EPH. RAHMANI: *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899.

lui clementin, dar şi în arabă şi etiopiană; compilat în Siria la mijlocul secolului V, *Testamentul* constituie o prelucrare prin amplificări şi interpolări masive a *Tradiţiei Apostolice* inserată în cadrul fictiv al învăţăturilor date de Iisus apostolilor înainte de Înălţare, deschise de un discurs eshatologic-apocaliptic, şi este totodată ultima, cronologic, expresie literară a genului „constituţiilor bisericeşti", care dispare odată cu el. Publicarea tuturor acestor texte a evidenţiat înrudirea incontestabilă dintre ele făcându-i pe savanţi, pe de o parte, să încerce să reconstituie textul aflat la baza lor[297], iar, pe de altă parte, să imagineze toate relaţiile posibile între ele; astfel, în 1891 Achelis credea că ordinea derivării ar fi: *Canoanele lui Ipolit → Constituţia Bisericească Egipteană → Constituţiile prin Ipolit → Constituţiile Apostolice*, iar în acelaşi an Funk pleda exact invers pentru ordinea: *Constituţiile Apostolice → Constituţiile prin Ipolit → Constituţia Bisericească Egipteană → Canoanele lui Ipolit;* ca în 1899 Rahmani să susţină că toate acestea ar deriva de fapt din *Testamentul Domnului*. În 1910, MacLean s-a apropiat de adevăr presupunând că toate textele cunoscute derivă dintr-o veche „constituţie bisericească" pierdută. Teoria care s-a impus a fost cea sugerată în 1906 de E. van Golz şi elaborată independent de E. Schwartz în 1910 şi de R. H. Connolly în 1916. Plecând de la constatarea faptului că atât *Canoanele* arabe, cât şi *Epitoma* cărţii VIII din *Constituţiile Apostolice* sunt atribuite lui Ipolit, că începutul cărţii a VIII-a (cap. I–II) se referă la un tratat „despre harisme", aceştia au identificat aşa-zisa *Constituţie Bisericească Egipteană* (pentru că fusese reperată iniţial într-o colecţie nomocanonică medievală a Patriarhiei Alexandriei şi în *Sinodos*-ul alexandrin din secolul V) drept tratatul *Tradiţia Apostolică* (*Apostolikē Paradosis*) înşirat lângă cel „despre harisme" pe lista operelor gravată pe soclul statuii lui Ipolit din Roma († 236) descoperită în 1551 în Agro Verano din Roma (enigmaticul text de pe statuie se prezintă însă drept: *peri charismatōn apostolikē paradosis*, şi ca atare ar putea fi citit şi ca referindu-se la o unică lucrare: *Tradiţia apostolică despre harisme*). Popularizată de benedictinii Gregory Dix şi Bernard Botte, teoria paternităţii ipolitiene a acestui extraordinar de important document canonico-

[297] Reconstituiri ale textului aşa-numitei *Constituţii Bisericeşti Egiptene* în care s-a recunoscut apoi *Tradiţia Apostolică* a lui Ipolit au încercat: F. X. Funk (1905), Th. Schermann (1914), R. H. Connolly (1916), E. Hennecke (1921), G. Dix (1937, 1968²) şi B. Botte (1946, 1963, 1968), aceasta din urmă fiind cea mai populară întrucât a fost publicată şi reeditată în colecţia „Sources Chrétiennes" 11 bis, 1968 (*La Tradition Apostolique*). În 1970, J.-M. Hanssens a publicat sinoptic în traducere latină toate textele existente în paralel, fără nici o încercare de reconstituire. Un demers similar, în comentariul publicat recent de P. F. BRADSHAW, M. E. JOHNSON şi L. E. PHILLIPS: *The Apostolic Tradition. A Commentary*, Hermeneia, Fortress Press Minneapolis, 2002.

liturgic al Bisericii vechi a fost neîncetat contestată, o serie de savanţi[298] aducându-i un şir întreg de obiecţii; chestiunea fiind departe de a fi soluţionată definitiv, liturgiştii actuali (P. F. Bradshaw şi alţii) tind spre scepticism şi recomandă circumspecţie maximă în utilizarea textului, care ar fi un conglomerat din surse provenite din zone şi epoci foarte diverse (de la mijlocul secolului II şi până la mijlocul secolului IV) şi n-ar reflecta practica reală a unei comunităţi precise (Roma începutului secolului III), cât ar fi creaţii liturgice artificiale pe baza unei serii de elemente şi surse anterioare.

... structură

Aşa cum a fost reconstituit de benedictinii Gregory Dix (1937) şi Bernard Botte (1963), textul *Tradiţiei Apostolice* prezintă norme liturgice şi disciplinare privitoare la membrii ierarhiei bisericeşti (II–XIV), la iniţierea creştină, cateheză şi Botez (XV–XXI) şi la viaţa comunitară a creştinilor în biserică (XXII–XLII). Ordinea scrierii pare clară şi simplă, ea tratând pe rând despre guvernanţi, despre guvernaţi şi despre activităţile comune; prescripţiile sunt concise şi domină formularele liturgice ale Hirotoniilor, Liturghiei şi Botezului. Biserica este noul Popor al lui Dumnezeu, dar este o comuniune clar structurată, în frunte aflându-se clerul alcătuit din membrii aşezaţi prin hirotonie (*cheirotonia*) şi un dar special al Duhului Sfânt: episcopul, prezbiterii şi diaconii, urmaţi de mărturisitor, victimă şi supravieţuitor al persecuţiilor, care are parte de onoruri speciale, şi de cei învestiţi prin simplă numire (*katastasis*): văduvele, citeţul, ipodiaconul, fecioara şi taumaturgul. Episcopul e ales de tot poporul, dar e hirotonit de alţi episcopi în rugăciunea tăcută a prezbiterilor şi a întregului popor. Aşa cum arată rugăciunea sa de hirotonire, episcopul e prin Duhul Sfânt arhiereu al noului Templu şi al noului Israel, păstor al turmei lui Hristos, urmaş al apostolilor în comuniune cu ceilalţi episcopi. De îndată hirotonit, el celebrează Euharistia împreună cu prezbiteriul — care participă şi el la Duhul dat episcopilor, ca bătrânii lui Israel la duhul dat lui Moise —, diaconul aducând ofrandele, iar episcopului rostind rugăciunea şi punându-şi mâna peste el împreună cu prezbiterii. Episcopul împreună cu prezbiteriul păstoreşte turma şi organizează viaţa comunitară. Diaconul aduce la altar ofrandele şi e braţul drept al episcopului în asistenţa faţă de cei bolnavi şi nevoiaşi. O poziţie specială, între clericii hirotoniţi şi harismatici, ocupă mărturisitorul; acesta e socotit şi cinstit ca prezbiter şi fără hirotonie. Fiindcă fuseseră arestaţi şi închişi pentru mărturisirea publică a credinţei creştine, mărturisitorii se bucurau de veneraţie în comunităţile

---

[298] R. Lorentz (1929), H. Engberding (1948), J. M. Hanssens (1959), J. Magne (1965), M. Metzger (1988, 1992) sau, recent, Ch. Markschies (1999).

creştine, dar au ajuns să abuzeze de poziţia lor, uzurpând drepturile episcopului: nu se mulţumeau cu simple scrisori de recomandare de reprimire a celor căzuţi (*lapsi*) în persecuţii, ci îşi atribuiau uneori chiar dreptul de a-i împăca pe aceştia cu Biserica. Li se recomandă de aceea să nu-şi încalce rolul şi poziţia în Biserică provocând confuzii nedorite. Partea consacrată iniţierii creştine e un document unic în literatura creştină a primelor secole, fiind singurul text care ne descrie toate etapele iniţierii de la prezentarea candidatului şi până la Liturghia baptismală. Îi vedem apărând pentru prima dată pe naşi: laicii care-l prezintă Bisericii pe candidat şi garantează pentru el. Cateheza acestuia poate fi făcută şi de un laic, care se roagă şi-şi pune mâinile peste acesta. Catehumenului i se cere drept dovadă a convertirii renunţarea la meseriile infamante legate de cultul zeilor păgâni, de spectacole şi divertisment, de armată şi chiar de educaţie, literatura antică fiind plină de păgânism; odată admis, trebuie să urmeze trei ani de învăţătură a creştinismului unită cu rugăciuni şi punerea mâinilor. Înainte de botez trece prin examene repetate şi exorcisme frecvente, care urmăresc ruperea efectivă a catehumenului de păgânismul vieţii sociale. Seriozitatea catehumenatului atestă conştiinţa autorului că păgânii semiconvertiţi, semicreştinii, sunt un pericol de moarte pentru Biserică. După care ne descrie cel mai complet ritual antic al iniţierii creştine cunoscut: Botez, darul Duhului Sfânt şi Euharistie, cu două ungeri, atât prebaptismală (atestată în Siria), cât şi postbaptismală (atestată în Africa), aceasta din urmă începută de prezbiter şi continuată de episcop. Ultima secţiune, mai puţin omogenă, grupează o serie de reguli privitoare la viaţa comunitară a creştinilor: ospeţele comunitare cu caracter religios, dar neeuharistic, adunările zilnice ale clericilor şi cele frecvente ale tuturor credincioşilor pentru învăţătură, programul rugăciunilor de zi şi de noapte al tuturor creştinilor (prima schiţă a ciclului cotidian al Laudelor şi Ceasurilor din cultul Bisericii) şi alte reguli privitoare la Euharistie şi semnul crucii. În concluzie, autorul anonim revine la ceea ce spusese în prologul scrierii, la faptul că intenţia sa e de a repune în cinste „vârful predaniei" (*vertex traditionis*) apostolice uitată, ignorată sau distorsionată de contemporani.

... pe fundalul controverselor din Roma de la începutul secolului III

Dincolo de scepticism şi prudenţă, caracterul enigmatic al *Tradiţiei Apostolice* revendică o explicaţie. Cea mai temeinic elaborată şi cuprinzătoare este cea oferită recent de liturgistul anglican britanic Alistair Stewart-Sykes[299] pe

[299] HIPPOLYTUS, *On the Apostolic Tradition*. An English Version with Introduction and Commentary by Alistair Stewart-Sykes (Popular Patristic Series 22), St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 2001.

urmele fascinantei investigaţii a istoricului şi patrologului britanic Allen Brent (n. 1940)[300] asupra complicatei chestiuni exegetice puse de interpretarea corectă a complexei moşteniri literare reprezentate de corpusul legat de numele lui Ipolit din Roma († 236). În minuţioasele sale analize, Brent ia ca punct de plecare rezultatele investigaţiilor deopotrivă de laborioase ale lui Peter Lampe privitoare la structura comunităţilor creştine din Roma, începând cu epoca lui Pavel şi terminând cu cea a lui Valentin[301]. Rezultatul este unul în acelaşi timp fascinant şi revoluţionar, întrucât contrazice flagrant imaginea legendară a unei Rome papale guvernate monarhic de succesorii episcopali ai Apostolului Petru, imagine demitizată ca o proiecţie retroactivă anacronică.

Aşa cum arată lectura atentă a capitolului 16 al *Epistolei către Romani*, Biserica din Roma era alcătuită dintr-o mulţime de comunităţi-case, a căror memorie s-a păstrat până târziu. Încă în secolele V–VII, aşa-numita *Liber pontificalis* înregistrează existenţa în Roma a 25 (20 dintre ele preconstantiniene) parohii *tituli* cu statut de *quasi dioceseis*, fiecare din ele cu case-biserică, cler, cult şi cimitir propriu, şi constituite în jurul unor proprietari care-şi puneau locuinţa la dispoziţia creştinilor dintr-un anumit cartier. În jurul anului 250, episcopul Corneliu menţionează că în Biserica Romei funcţionau 46 de prezbiteri, 7 diaconi, 7 ipodiaconi, 42 de acoliţi, 52 de exorcişti, citeţi, uşieri şi peste 1500 de văduve şi săraci. Cu alte cuvinte, Biserica Romei era alcătuită dintr-o serie de comunităţi-case independente economic, conduse fiecare de un consiliu de prezbiteri după model iudaic; privite din exterior, acestea semănau cu o asociaţie de şcoli filozofice antice, care aveau şi ele viaţă comunitară, rituri, mese etc. Prezbiterii cu funcţie de prezidenţă şi supraveghere (*proestōs*, *episkopos*) din fiecare comunitate formau împreună un consiliu prezbiteral central; acesta se întrunea periodic pentru a dezbate chestiuni de interes comun privitoare la întrajutorarea săracilor sau la erorile doctrinare (acest consiliu a decis excomunicarea lui Marcion, Valentin sau Noet), hotărârile lui fiind comunicate Bisericilor din afara Romei de unul din prezbiterii de vază care avea rol de secretar, purtător de cuvânt şi ministru de externe (cum a fost Clement Romanul, autor al *Epistolei Bisericii din Roma către Biserica din Corint* în contextul revoltei harismaticilor de aici împotriva ordinii prezbiterale). În cazul acestor exco-

---

[300] ALLEN BRENT, *Hippolytus and the Roman Church in the Third Century. Communities in Tension Before the Emergence of a Monarch-Bischop* (Vigiliae Christianae Supplements 31), Brill, Leiden, 1995.

[301] PETER LAMPE, *Die stadtrömischen Christen in den ersten beiden Jahrhunderten* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 18), Tübingen, 1987, 1989^2.

municări nu era însă vorba de procese juridice cu sentințe, cât de dezbateri de școală în care se demonstra faptul că creștinii dintr-o casă-biserică anume se autoizolaseră prin opiniile pe care le susțineau; rolul consiliului prezbiterilor-episcopi era acela de a constata această autoizolare și de a aduce la cunoștința celorlalte biserici-case că respectiva casă-biserică nu va mai putea participa la schimbul de *frumentum*, părticele de Euharistie comunicate reciproc, iar reprezentanții ei nu vor mai fi primiți la dezbaterile consiliului central al prezbiterilor-episcopi. După Lampe, primul care a reușit să se impună ca monoepiscop al tuturor bisericilor-case ale Romei a fost Victor (189–198) care s-a folosit în acest sens de controversa pascală cu Policrat al Efesului; după Brent, acesta ar fi fost abia Pontian (230–235), episcopatul monarhic instalându-se complet la Roma abia la mijlocul secolului III în controversa cu schisma rigoriștilor novatieni și în dispută cu episcopatul autonom al Africii.

... reacții prezbiterial-trinitare la monarhismul episcopal-unitarian

Momentul critic decisiv în procesul de concentrare a autorității în persoana prezbiterului-episcop, secretar al colegiului central al prezbiterilor, a fost intervalul în care această funcție a fost deținută de Calist (217–222), această evoluție conducând la protestul comunității-casă-școală condusă de prezbiterul Ipolit. Acesta a declanșat o violentă polemică împotriva lui Calist, pe care l-a acuzat de monarhianism-unitarianism în același timp trinitar și bisericesc, pentru că ambiționa să devină un „pontifex maximus" unic în Biserică, iar ca să-și ralieze cât mai mulți adepți aplica o pastorație a laxismului moral, acceptând clerici recăsătoriți și reprimindu-i în Biserică după scurte penitențe pe cei vinovați de păcate de moarte săvârșite după Botez. Aceleași acuze la adresa lui Calist și a înaintașului acestuia, Zefirin (198–217), au fost formulate și din Africa de către Tertulian († 225) montanist în tratatul său *De pudicitia*[302]. Din Roma, Ipolit pleda și el împotriva inovațiilor pentru păstrarea tradiției apostolice autentice, care însemna pentru el o teologie a Logosului autentic trinitară, o constituție bisericească a prezbiterilor-episcopi și colegialității lor, precum și o pastorație și morală rigoriste (trinitarism — prez-

[302] Începutul secolului III este pentru Bisericile din întregul bazin al Mediteranei epoca afirmării episcopului unic în conflicte cu prezbiterii și didascalii harismatici; nu numai la Roma prin Victor, Zefirin sau Calist, în conflict cu prezbiterul-dascăl Ipolit, dar și în nordul Africii la Cartagina cu Agripin, în conflict cu dascălul Tertulian († 225), în Egipt la Alexandria cu Demetrios, în conflict cu dascălul și apoi prezbiterul Origen († 253), dar și în Siria cu episcopul anonim care a sistematizat teologia/ideologia episcopatului monarhic, pe care a încercat să o impună în *Didascalia* sa pusă sub autoritatea Sfinților Apostoli.

biterism — rigorism). După lungi şi aprige controverse, atât Pontian, cât şi Ipolit vor fi deportaţi, în timpul persecuţiilor lui Maximin, în Sardinia, unde înainte de moartea lor, survenită probabil în 236, se vor împăca.

... statuia concilierii

Comunitatea lui Ipolit s-a supus în cele din urmă autorităţii monoepiscopului tot mai monarhic al Romei, pierzând bătălia constituţional-eclezziologică, dar câştigând-o în schimb pe cea teologică, fiindcă a reuşi să-şi impună triadologia şi hristologia Logosului. Monumentul acestei reconcilieri, arată cu perspicacitate Brent, îl reprezintă faimoasa statuie descoperită în 1551 dacă este însă corect interpretată. Fiindcă ceea ce s-a descoperit atunci a fost un simplu tors mutilat: partea inferioară a statuii unui personaj fără braţe şi fără cap aşezat pe un scaun pe ale cărui părţi laterale se află gravate în dreapta o listă de opere literare şi un calendar pascal oriental (pe 14 nissan) pentru anii 222–303 în şapte cicluri de câte 17 ani, iar în stânga un calcul al datelor corespunzătoare ale Paştelui în stil occidental (pentru duminica de după 14 nissan). După lista de scrieri cunoscute şi din alte surse, statuia descoperită a fost identificată şi restaurată ca fiind cea a eruditului prezbiter Ipolit din Roma († 236). Cercetările arheologice moderne întreprinse între anii 1974–1989 de Margheritta Guarducci au revelat însă faptul că avem de-a face în realitate cu statuia unui personaj feminin (Guarducci văzând în acesta pe Themista din Lampsac, marea doamnă a filozofiei epicuireice). Statuia ei a fost refolosită de comunitatea creştină casă-şcoală-biserică a lui Ipolit, în al cărei mijloc se afla ca icoană simbolico-alegorică a acestei comunităţi şi şcoli romane speciale, ale cărei poziţie bisericească şi mesaj teologic erau codificate în ea. Personificare a Sophiei, figura feminină era o mărturie a faptului că, pe de o parte, biserica din această casă era o biserică-şcoală cu accent pe o formare intelectuală şi spirituală de tip filozofic şi, pe de altă parte, că în centrul ei stătea o teologie orientală a Logosului/Înţelepciunii lui Dumnezeu şi o viziune antimonarhiană (de tip origenian) despre Dumnezeu ca pluralitate binitar-trinitară de Ipostase divine. Iar cele două calendare pascale gravate sugerau faptul că poziţia comunităţii ipolitiene în ce priveşte controversa pascală era una de mijloc: o poziţie ioaneic-cvartodecimană orientală arhaică (pentru care Paştele se serba în ziua Crucii) acomodată însă cu cea romană occidentală (care separa celebrarea Învierii de cea a Pătimirii). Statuia nu este aşadar, cum s-a crezut iniţial şi a fost eronat restaurată, monumentul unui individ, ci al unei şcoli-biserică, în care s-a produs un vast corpus literar exegetic şi polemic, redactat nu de un singur autor, ci de cel puţin trei autori; tot aici s-a realizat prelucrarea unui document canonico-

liturigc, o „predanie apostolică” anterioară, din care a rezultat un text compozit de mare succes, care n-a încetat să fie remaniat şi prelucrat timp de încă trei secole: aşa-numita *Tradiţie Apostolică* atribuită lui Ipolit.

... Tradiţia Apostolică, *oglindă a unor tensiuni ecleziologice reconciliate*

Dacă statuia marchează simbolic sfârşitul unui îndelungat conflict, *Tradiţia Apostolică* este o mărturie vie a fazelor acestui conflict, arată A. Stewart-Sykes în remarcabila aplicare pe acest enigmatic şi disputat text a luminilor aruncate de investigaţiile lui A. Brent. Ca şi corpusul ipolitian, şi *Tradiţia Apostolică despre harisme*, care e, după Stewart-Sykes, titlul exact al scrierii, e un text pluristratificat rezultat din editarea în două etape a unui document canonico-liturgic anterior (numit *P[aradosis])* pentru a corespunde nevoilor şcolii-biserică a lui Ipolit, în diversele etape ale conflictelor în care aceasta a fost implicată între anii 200–235. Responsabili de text aşa cum îl avem astăzi sunt doi autori distincţi din şcoala ipolitiană. Mai întâi un erudit prezbiter-episcop (autor al unei ample *Respingeri a tuturor ereziilor*, descoperite în 1842 într-un manuscris athonit) preocupat să exalte şi să asigure rolul episcopului învăţător atât împotriva puternicilor prezbiteri şi în acelaşi timp patroni ai comunităţii din casa-şcoala sa, cât şi împotriva pretenţiilor monarhice ale prezbiterului-episcop din consiliul prezbiteral central de a-şi impune jurisdicţia asupra tuturor bisericilor-case din Roma. În acest scop, el a amplificat, în acord cu viziunea sa ecleziologică, şi a editat ca „tradiţie apostolică despre harisme” o mai veche „constituţie bisericească a apostolilor” similară ca structură *Didahiei celor Doisprezece Apostoli.* Cuprinsă în capitolele actuale XV–XXI, XXXII şi XXXVI–XXXVIII ale *Tradiţiei Apostolice*, această *Predanie Apostolică (P)* cuprindea prescripţii şi norme privitoare la catehumenat şi botez, precum şi la adunările şi ospeţele comunitare. În faţa acestui text, autorul *Respingerii ereziilor* a adăugat mult material tradiţional despre alegerea şi hirotoniile episcopului, prezbiterilor şi diaconilor (cap. I–IX, dar şi XXIII, XXVIII–XXIX, XXXI, XXXIII–XXXV, XLII-A, XLIII-AB). În loc să înceapă cu catehumenatul, lucrarea se deschide acum cu o extinsă secţiune despre hirotonii, şi în primul rând despre hirotonia episcopului, mesajul fiind acela că întreaga ordine harismatică a Bisericii stă pe episcopat, episcopul fiind garantul şi învăţătorul unic al adevărului de credinţă, urmaşul apostolilor şi conducător, împreună cu diaconii, al cultului şi vieţii Bisericii, prezbiterii-patroni fiind împinşi în plan secund. Ulterior, un alt prezbiter-episcop erudit din aceeaşi şcoală (autor al tratatului *Contra lui Noet*), reconciliat cu episcopatul monarhic, a cărui autoritate o recunoaşte, şi care se vede pe sine ca prezbiter în comuniune cu ceilalţi prezbiteri-patroni din comunita-

tea-şcoala sa, remaniază, completează şi reeditează (remaniază cap. IV–IX, XXVIII–XXIX, XXXIII, XLI şi XLII-B, şi adaugă cap. X–XIV, XXII–XXIV, XXX, XXXIX–XL) adaptând-o la noua situaţie, *Tradiţia Apostolică* prelucrată anterior de autorul *Respingerii ereziilor*, interpolând rugăciunea de hirotonie a episcopului, adăugând rugăciunea de hirotonie a prezbiterilor şi reafirmând participarea prezbiterilor la slujirea învăţătorească şi predarea tradiţiei împreună cu episcopul, căruia i se subordonează împreună cu diaconii.

Scopul *Tradiţiei Apostolice* nu era aşadar acela de a descrie pur şi simplu riturile practicate de bisericile creştine din Roma la începutul secolului III, ci şi de a promova reconfigurarea lor: materialul expus e descriptiv, dar există şi elemente cu rol prescriptiv; nu se poate stabili însă cu exactitate dacă direcţiile liturgice oferite au fost mijloacele efective sau doar monumentul literar al seriei de reconcilieri din care a rezultat Biserica ideală-reală descrisă în *Tradiţia Apostolică*. Cert este însă că în spatele acestui venerabil şi controversat text se ascunde un şir întreg de tensiuni reconciliate: nu doar între tradiţiile pascale orientală (cvartodecimană) şi occidentală (duminicală), între o teologie trianitariană şi alta unitariană, ca şi între prezbiterii-patroni proprietari ai bisericilor-case şi prezbiterul-episcop învăţător, dar şi între bisericile-case-şcoli ca aceea ipolitană, cu un puternic accent pe învăţătură, studii şi formare comunitară permanentă, în frunte cu un dascăl erudit, şi bisericile-case pur şi simplu în fruntea colegiului de prezbiteri al cărora se afla un prezbiter principal de tipul unui „pater familias” cu autoritate extinsă, chiar patronul pe a cărui proprietate era casa în care se aduna comunitatea. Conflictul între prezbiterul/episcopul-învăţător, cu prestigiu spiritual şi doctrinar, şi prezbiterul/episcopul-patron, cu resurse economice şi statut social, reflectă lupta atestată amplu în *Păstorul lui Herma* între comunităţile-şcoli în frunte cu învăţători erudiţi şi comunităţile-case cu lideri patroni; între acestea din urmă comunicarea era asigurată de un profet ca organ al Duhului. Întrucât treptat, odată cu constituirea canonului biblic, învăţătura dreptei-credinţe ia locul profeţiei ca mijloc de comunicare în Biserică (profeţia devenind predica subordonată transmiterii ortodoxiei), în cele din urmă învăţătorul a triumfat asupra profetului ca şi a patronilor, iar şcoala, asupra gospodăriei. Pe măsură ce vor prelua rolul de învăţător al prezbiterului/episcopului central unic — care din învăţător va deveni tot mai mult patron şi administrator unic —, prezbiterii vor înceta de a mai fi patroni, devenind învăţătorii şi păstorii unei comunităţi-case ce va ieşi treptat din casele private pentru a intra în bazilicile publice sub conducerea unui unic patron-învăţător-sacerdot-păstor: episcopul tot mai monarhic. Statuia din centrul comunităţii-casă-şcoală a ipolitienilor — arată Stewart-Sykes — era un monument al împăcării atât al şcolii-biserică cu restul bisericilor-case din Roma, care au acceptat

rolul de lider episcopal unic al prezbiterului din fruntea colegiului prezbiteral central, cât şi al clerului învăţătoresc cu clasa patronilor-prezbiteri; oferirea unei statui necesita o investiţie economică importantă şi era un act de patronaj rezervat proprietarilor cu un statut social proeminent.

Demnă de reţinut în acest context e şi observaţia lui Allen Brent că atât „Ipolit", cât şi „Clement", prin care ne-ar parveni, potrivit suprascrierilor, *Constituţiile/Tradiţia Apostolilor*, sunt de fapt cifruri sau nume de cod deloc întâmplătoare pentru două tradiţii ecleziologice diferite, literatura pseudo-epigrafă reflectând curente opuse din interiorul comunităţilor-case-şcoli din Roma (sau din alte părţi). Cum arată *Tradiţia*, *Canoanele* sau *Constituţiile* apostolice transmise prin intermediul său (*dia Hippolytou*), „Ipolit" e un nume de cod pentru o teologie trinitariană a Ipostaselor divine şi pentru o ecleziologie prezbiteral-episcopală şi colegială, opusă episcopatului monarhic. Precizarea că ni se transmit „prin Clement" (*dia Klēmentos*) leagă în tradiţia manuscrisă cele două epistole atribuite lui Clement Romanul atât cu corpusul literar apocrif al literaturii cuprinse în romanul petrino-clementin din *Omiliile* şi *Recunoaşterile* pseudoclementine, cât şi cu vasta compilaţie pseudoepigrafă a *Constituţiilor Apostolice prin Clement* care apare aici atât ca secretarul colegiului apostolilor, cât şi ca episcop al Romei hirotonit nemijlocit de Petru. Literatura clementină trădează astfel o ecleziologie episcopocentrică, Biserica apărând ca o veritabilă monarhie de drept divin, şi o teologie unitariană fie de tip monarhian şi de inspiraţie iudaizantă (proto-islamică) în romanul clementin, fie de tip subordinaţianist şi de inspiraţie elenizantă, ariană, în *Constituţiile Apostolice* (al căror arianism va fi denunţat ca atare de patriarhul Fotie [† 891] în codicele 113 al *Bibliotecii* sale). În ambele cazuri, Unicului Dumnezeu înconjurat de o curte angelică îi corespunde pe pământ o replică terestră, „dumnezeu pământesc", monoepiscopul monarhic: fie el Calist din Roma, acuzat de Tertulian că vrea să fie „pontifex maximus" şi „episcopus episcoporum", fie anonimul episcop din Siria, autorul *Didascaliei Apostolilor*, fie episcopul monarhic arian din Antiohia secolului IV, portretizat de editorii anonimi ai *Constituţiilor Apostolice* „prin Clement". În forma ei actuală, *Tradiţia Apostolică despre harisme*, atribuită lui Ipolit prezbiterul, este o tentativă de conciliere şi sinteză între cele două ecleziologii rivale — prezbiterală şi episcopală, colegială şi monarhică aflate în dispută în Biserica Romei, iar succesul ei postum, mult dincolo de resorbţia bisericii-şcoală a lui Ipolit ca simplă parohie în episcopia unică a Romei, vorbeşte singur atât despre necesitatea unei astfel de sinteze, cât şi despre direcţia în care a fost căutată.

Didahia Apostolilor *şi tranziţia de la ierarhia itinerantă la cea locală*

— *Didahia celor Doisprezece Apostoli;* păstrată într-un singur manuscris[303], descoperit în 1873 şi publicat în 1883 de mitropolitul grec Philotheos Bryennios, a suscitat nenumărate alte ediţii, studii, comentarii şi interpretări[304]. *Didahia* a fost considerată carte inspirată sau bună de citit în Biserică până în secolul IV, deşi n-a făcut parte nicicând din canonul Noului Testament, nefigurând în marile codice biblice unciale. A dispărut, nemaifiind copiată tocmai datorită arhaicităţii practicilor liturgice şi organizării comunităţilor creştine pe care le reflectă. Pe baza indiciilor interne s-a stabilit cu maximă probabilitate că autorul sau redactorul/editorul *Didahiei Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri/păgâni* (cum sună titlul ei lung) a fost un „apostol", în sensul larg misionar, itinerant activ în mediile rurale din nordul Palestinei şi din Siria, cândva între anii 50–100, opiniile savanţilor oscilând între o datare timpurie, înainte de anul 70, şi una târzie, spre sfârşitul secolului I. *Didahia* este cel mai vechi document liturgico-canonic al Bisericii creştine, un fel de manual pentru apostolii itineranţi din Siria rurală. Este un text compozit alcătuit din patru părţi inegale şi aparţinând unor genuri literare diverse, compilate şi adaptate de un autor anonim care se adresa unor creştini proveniţi din păgâni, dar într-un mediu dominat de creştini iudaizanţi. O primă parte (cap. I–VI) are caracter liturgic şi redă prescripţii şi formulare ale Biserici primare privitoare la Botez (VII), posturi (VIII.1), rugăciune (VIII.2) şi Euharistie (IX–X). Cele trei rugăciuni la potir (IX.2), la pâine (IX.3) şi după masă (X.1) — din care lipseşte orice referinţă la Cina ultimă a lui Iisus, drept pentru care caracterul lor euharistic a fost contestat — vin direct din tradiţia iudaică a binecuvântărilor de la masă (*birkat ha-mazon*) şi atestă o hristologie davidică, o eclcziologie şi o eshatologie mesianice extrem de arhaice. Partea a treia (cap. XI–XV) are caracter disciplinar şi conţine instrucţiuni privitoare la primirea fraţilor (XII), apostolilor şi profeţilor itine-

[303] *Hierosolymitanus 54* (terminat de copiat pe 11 iunie 1056 de un notar Leon din Constantinopol) conţine o sinopsă a Vechiului şi Noului Testament (f. 1–38v), *Epistola* lui Barnaba (f. 39–51v), *Epistolele 1–2* ale lui Clement Romanul (f. 51v–70, 70–76) — fiind singurul manuscris care oferă textul integral al acestor epistole postapostolice —, *Didahia* (f. 76–80v) şi cele treisprezece *Epistole* ale lui Ignatie Teoforul din recenziunea lungă (f. 81–120). Descoperirea acestui manuscris a arătat că prima parte a cărţii VII (I–XXXII) a *Constituţiilor Apostolice* este o parafrază amplificată a *Didahiei*.

[304] A. von Harnack, 1884; J. P. Audet, 1858; S. Giet, 1970; W. Rordorf, 1978; K. Niederwimmer, 1989. Ediţiile moderne comentate de referinţă sunt cele ale lui W. RORDORF: *La doctrine des Douze Apôtres (Didache)* (Sources Chrétiennes 248), 1978, şi K. NIEDERWIMMER, *Die Didache* (Kommentar zu den Apostolischen Vätern 1), Göttingen, 1989 (cf. recenzia critică a acesteia din urmă făcută de A. FAIVRE, *Jahrbuch für Antike und Christentum* 36, 1993, p. 212–215).

ranți (XI), la datoriile comunității față de profeții și dascălii care vor să se stabilească (XIII), alături de reguli privitoare la alegerea episcopilor și diaconilor (XV) și la disciplina comunității (XIV, împăcarea înainte de Euharistie, și XV.3). Întreg ansamblul se încheie cu o pareneză eshatologică (cap. XVI). Partea a treia, disciplinară, care reflectă ecleziologia aplicată a comunităților didahistului anonim, ridică însă o serie de probleme dificil de soluționat altfel decât dacă se acceptă că este amalgamată din elemente independente provenind din epoci diferite: dacă prevederile disciplinare din capitolul XIV le completează pe cele liturgice din capitolele euharistice IX–X, de care se leagă strâns, capitolele XIII și XV atestă o etapă diferită, mai târzie, din viața comunității față de cea mai veche atestată în capitolele XI–XIII. În acestea din urmă rolul principal îl dețin apostolii, profeții[305] și didascalii harismatici (nu extatici), care apar toți având slujiri itinerante; tuturor acestora comunitatea trebuie să le probeze purtarea și învățătura supuse judecății ei; de la toți se cere sărăcie de bunăvoie: pot fi găzduiți și hrăniți, dar nu și plătiți de comunitate. Apostolii și profeții, ca și didascalii, sunt clar atestați în *Faptele Apostolilor* 13, 1–2 ca lideri ai primei comunități din Antiohia, dar și în *1 Corinteni* 12, 28 (cf. *Ef* 4, 11). Bisericile din Siria occidentală trebuie așadar să fi fost și ele o vreme conduse de colegii de profeți și apostoli, care trimit la misiune apostoli itineranți din sat în sat și din oraș în oraș; ci sunt secondați de profeți și dascăli care se stabilesc în comunități pentru a le îndruma spiritual, fără să fie și capii lor, comunitățile fiind avertizate să se ferească de abuzurile pseudoprofeților și falșilor harismatici. În capitolul XV însă comunitatea este invitată să-și aleagă din rândurile ei episcopi și diaconi[306], cărora le este acum încredințată celebrarea Euharistiei și care preiau funcțiile și cinstirea profeților și didascalilor harismatici. Ceea ce atestă o epocă în care locul harismaticilor itineranți este preluat de o ierarhie locală. Nu apar însă prezbiterii. Așa cum se vede însă în *Faptele Apostolilor* și Epistolele Pastorale, episcopii și prezbiterii aveau funcții identice în primele comunități creștine și desemnau pe membrii colegiului care conduceau aceste comunități și prezidau cultul lor: „prezbiteri" era numele membrilor acestor colegii în comunitățile provenite din iudaism, iar „episcopi", în comunitățile provenite din lumea greco-romană, unde acest nume era aplicat magistraților cu

[305] Profeții, caz unic în literatura creștină veche, prezidează inclusiv Euharistia și rostesc rugăciunea euharistică (X.7, XI.9, XIII.3), fapt care l-a făcut pe J. Colson și pe N. Afanasiev să vadă, neîntemeiat însă, în *Didahie* opera unui montanist din secolul II. Dacă în *Didahie* XIII.2 și XI.1–2 didascalii apar alături de profeți, în pasajul corespunzător din prelucrarea ei în *Constituțiile Apostolice* VII.XXVIII profeții dispar și rămân doar didascalii.

[306] Ei vor fi inserați în *Constituțiile Apostolice* VII.XXXI.1 pentru a compune triada clasică a ierarhiei clericale.

funcții de tutelă și arbitraj în cele mai diverse domenii. Odată cu declinul profetismului şi al slujirilor itinerante, în fruntea comunității apar liderii locali reprezentați de colegiul prezbiterilor-episcopi, în fruntea căruia s-a aflat întotdeauna un preşedinte ales special ca să conducă adunarea creştinilor, lucru greu de făcut de un grup fără lider. Acestui prezbiter-episcop preşedinte (*protokathedrites*) i se va rezerva ulterior în exclusivitate apelativul de episcop şi funcția de supraveghere legată de acesta, prezbiterii şi diaconii devenind consiliul şi colaboratorii săi. Monoepiscopatul înconjurat de prezbiteriu şi diaconat e limpede atestat în Siria, la sfârşitul secolului I, de *Epistolele* lui Ignatie Teoforul, un argument în plus, alături de absența oricăror avertismente privitoare la erezii (apar doar falşi profeți, nu eretici) şi a oricărui citat de texte din Noul Testament pentru datarea timpurile a *Didahiei* în jurul mijlocului secolului I (înainte de anul 70). Unică în felul ei, *Didahia* atestă un tip de creştinism timpuriu, necunoscut până la data descoperirii ei: bazat pe învățătura morală iudaică despre „cele două căi" presărată cu ziceri ale lui Iisus, acest creştinism foloseşte rugăciuni euharistice inspirate din iudaism, dar vede în sinaxa euharistică realizarea anticipată a Împărăției eshatologice a lui Dumnezeu inaugurate în Persoana mesianic-davidică a lui Iisus Hristos, iar comunitățile lui sunt dinamizate de o ierarhie itinerantă harismatică, în curs de înlocuire cu una locală.

De la Epistole Pastorale la un drept parenetic

Originile şi modelul literaturii canonico-liturgice pseudoepigrafe a Bisericii vechi se află însă în povățuirile adresate de Apostolul Pavel lui Timotei şi Tit în aşa-numitele „Epistole Pastorale" cu privire la bărbați şi femei, sclavi şi autorități, la episcopi, diaconi, prezbiteri şi văduve (*I Tim* 2–3 şi 5; *Tit* 1–2). Acelaşi tip de îndemnuri privitoare la bărbați şi femei, văduve, diaconi, tineri, fecioare şi prezbiteri îl regăsim un secol mai târziu în *Epistola către Filipeni* a episcopului Policarp al Smyrnei. Scopul e consolidarea, împotriva riscurilor schismelor şi ereziilor, a unei ordini ferme în Biserici care trebuie să arate ca nişte „case ale lui Dumnezeu" construite în jurul Evangheliei ca predanie a unui depozit al credinței adevărate şi a unei învățături nefalsificate, dar şi al unei morale realiste (bazată pe acceptarea realităților politice ale lumii păgâne) cu refuzul oricăror exaltări şi radicalisme, de o ierarhie apostolică clar conturată. Avem aici elementele unei „constituții bisericeşti" schițate chiar de un apostol, dar sub forma unei pareneze adresate diferitelor „stări" din interiorul comunităților creştine[307]. Prescripțiile litur-

[307] Pentru normarea relațiilor reciproce dintre diversele stări: femei — bărbați, copii — părinți, sclavi — stăpâni, Apostolul Pavel foloseşte în *Coloseni* 3, 18 – 4, 1 şi *Efeseni* 5, 22 –

gice lipsesc cu totul, dominând în schimb îndemnurile morale adresate comunității și liderilor ei. În *Didahie* însă, alături de învățăturile morale apar atât prescripții și chiar formulare liturgice, cât și norme privind disciplina și organizarea comunității, atribuite toate apostolilor ca elemente în conformitate generală cu învățătura apostolilor. În *Tradiția Apostolică* morala trece în plan secund în favoarea prescripțiilor și formularelor liturgice, în prim-plan stând cultul și ordinea ierarhică precisă în Biserică; ca și în *Didahie*, ele sunt atribuite apostolilor într-un sens dinamic, ca părți integrante ale unei tradiții apostolice vii. *Canoanele Bisericești ale Apostolilor* au un conținut similar cu *Didahia* juxtapunând pareneza morală (IV–XIV) cu dispozițiile privitoare la o structură deja deplin evoluată a comunității ecleziale (XV–XXX), dar acum apare pseudoepigrafia, diversele prescripții fiind repartizate și puse în gura tuturor apostolilor, fiecare din ei contribuind cu câteva elemente. Operă a unui episcop monarh absolut care vrea să-și asigure împotriva opozanților legitimitatea și universalitatea pretențiilor sale extreme, recomandându-și pseudoepigrafic scrierea drept operă a unui sinod apostolic contra ereziilor, *Didascalia* continuă și ea, după o scurtă introducere morală generală, cu o descriere în ordine descrescătoare a treptelor ierarhiei bisericești. Mutația produsă are loc printr-un transfer și o polarizare a îndemnurilor morale asupra capilor comunității creștine și o glisare de pe pareneză morală pe drept, trecând prin liturgic. Amestec de discurs prescriptiv-normativ, dar fără sancțiuni juridice, și exhortativ, mijlocul principal de impunere a normelor fiind pareneza, genul „constituțiilor apostolice" reprezintă astfel o formă particulară de „drept parenetic" (Steimer). Apelul la pseudonomia apostolică, ca mijloc de asigurare a autorității prescripțiilor expuse, arată că genul „constituțiilor bisericești" se situează la mijloc între literatura inspirată, validată de o harismă legitimantă, și literatura legal-juridică emisă de o instituție legitimă recunoscută.

După preludiul reprezentat de Epistolele pastorale pauline, genul statutelor apostolice s-a constituit mai întâi în diverse configurații (*Didahie*, *Constituții Bisericești*, *Didascalie*, *Tradiție*) cu dozaje variate de elemente morale, liturgice și disciplinar-ecleziale, devenind realmente un gen „canonico-liturgic" — cum arată A. Faivre — abia odată cu *Tradiția Apostolică*, care este adevăratul nucleu al întregii literaturi canonico-liturgice. Aceasta întrucât *Tradiția Apostolică* e singurul document care este reținut, fie în traduceri, fie în remanieri, în toate marile „colecții" care vor relua în secolele IV–V ca „unități literare" documentele canonico-liturgice anterioare. Într-adevăr, dacă *Seno-*

6, 9 și așa-numitele tabele de îndatoriri" (*Haustafeln*) care circulau în societatea greco-romană.

dos-ul alexandrin şi *Octateuhul* clementin ignoră sau omit *Didascalia*, reţinută însă de *Constituţiile Apostolice*, care omit *Constituţiile Bisericeşti ale Apostolilor*, prezente în *Senodos* şi *Octateuh*, în schimb *Tradiţia Apostolică* este prezentă în *Senodos* şi remaniată atât în *Constituţiile Apostolice*, cât şi în *Octateuh* (unde apare chiar de trei ori: în traducere şi în două remanieri: atât în *Regulamentele Apostolice*, cât şi în *Testamentul Domnului*).

Ultimele tentative de a restitui o imagine holistică a tradiţiei canonice

Marile compilaţii din secolele IV–V au fost încercarea deliberată de a face concurenţă noii forme de legislaţie bisericească dogmatico-juridică, reprezentată de simbolurile de credinţă şi de canoanele sinoadelor Bisericii imperiale constantiniene, divizate profund de nenumăratele schisme între adepţii diverselor forme de arianism şi antiarianism, de ierarhii, sinoade şi crezuri rivale. Exasperate de spectacolul dramatic al polemicilor interminabile între episcopi şi sinoade, câteva cercuri de teologi şi grupuri de oameni ai Bisericii au căutat soluţia crizei în întoarcerea la tradiţia apostolică originară, într-o viziune pozitivă, nu polemic-speculativă, ci liturgică şi populară. Trecutul idealizat al vechii Biserici era oferit ca oglindă prezentului divizat; iar în locul interminabilelor delimitări polemice faţă de păgânism şi erezii, accentul era pus pe pozitivitatea tradiţiei, pe construcţia interioară morală, liturgică şi disciplinară a comunităţilor ca întreg, pozitivul şi interiorul fiind percepute mai importante decât negativul polemic şi fixarea antagonistă faţă de exterior. Morala şi spiritualitatea, Scriptura şi liturghia sunt aici în centrul tradiţiei şi vieţii Bisericii ca adevăratul ei Canon sau Normativ apostolic, nu formulele dogmatice sau cazuistica juridică ale sinoadelor.

Pentru a putea impune această viziune în noua Biserică imperială, redactorii şi compilatorii *Constituţiilor Apostolice* au făcut apel la toate resursele canonico-liturgice anterioare, pe care le-au rescris, remaniat, interpolat şi compilat într-un cadru narativ ficţional tipic pseudoepigrafic. Au imaginat o întâlnire a întregului cerc al apostolilor în Ierusalim cu ocazia Sinodului apostolic (descris în *Faptele Apostolilor* 15) cu Pavel şi cu restul ucenicilor, în frunte cu Iacob din Ierusalim şi Clement, secretarul apostolilor, cu sarcina de a fixa în scris tradiţia apostolică sub forma unor „constituţii” care să completeze scrierile apostolice ale Noului Testament. Pretenţiile de autoritate apostolică revendicate pentru aceste „constituţii” date „prin Clement” sunt considerabil escaladate; canonul 85 apostolic, cu care se încheie întreaga compilaţie, plasează cele opt cărţi ale *Constituţiilor Apostolilor* îndată după *Apocalipsă* în însuşi interiorul canonului biblic al Noului Testament. Nu se va rămâne însă aici. Discreditate de suspiciunea de heterodoxie, *Constituţiile*

Apostolice vor fi imitate tot în Siria de un alt compilator care va produce *Octateuhul* clementin, în a cărui deschidere acesta va plasa o ultimă prelucrare a *Tradiției Apostolice* ipolitiene sub forma fictivă acum a unui *Testament al Domnului* Însuşi, lăsat apostolilor de Hristos înainte de Înălțarea Sa la ceruri. Un fel de „Levitic creştin" (von Harnack), prezentat ca un „Al Treilea Testament", în care ordinea liturgico-canonică a Bisericii apare ca revelație specială a Domnului înviat, *Testamentul Domnului* este punctul final al genului pseudoepigraf al „constituțiilor/statutelor bisericeşti" din Biserica veche. Pretențiile pseudoepigrafice la autoritate fiind maximale, nu mai puteau fi oricum depăşite, iar genul ca atare va dispărea pierzând concurența cu cele trei serii de canoane — biblic, dogmatic (crezurile şi hotărârile sinodale) şi juridic-disciplinare — în care se va divide normativul apostolic în Biserica imperială a Sinoadelor. Sporul net de claritate şi precizie adus de această triplă diviziune s-a făcut însă cu prețul separării lor de elementul liturgic care va deveni tot mai mult un ritual sacralizat. Ritualizarea liturgicului va atrage cu sine şi biblicizarea Scripturii, dogmatizarea credinței şi juridizarea disciplinei şi instituționalizarea vieții Bisericii — toate consecințe ale formalizării şi izolării lor reciproce. Nu putem decât regreta căderea în uitare şi abandonarea literaturii canonico-liturgice datorate în primul rând arhaismului formelor liturgice, inactuale în condițiile evoluției accentuate a riturilor în secolele IV–V. Fiindcă sub forma ei pseudoepigrafică, apostolică sau nou-testamentară, genul „constituțiilor bisericeşti" vehicula viziunea holistă a vechiului Canon apostolic (şi a Tradiției apostolice) al Bisericii ca unitate „perihoretică" între morală-credință-cult-disciplină-organizare dincoace de scindările lui formalist-scolastice prin epistemizare, juridizare, ritualizare, biblicizare (ulterior şi prin eticizare sau pietism).

Literatura canonico-liturgică atribuită apostolilor suscită astăzi tot mai mult interesul istoricilor, canoniştilor şi liturgiştilor. În abordările încercate există însă riscul de a o trata fie ca reprezentând o simplă „preistorie" a dreptului canonic (Gaudemet) sau a formelor liturgice din marile rituri constituite ulterior (Dalmais), permițând reconstituirea elementelor constitutive ale acestora, fie de a le trata sceptic drept simple „piese inteligente de propagandă", utilizate în diverse contexte şi care ca atare nu atât descriu realități liturgice şi ecleziale efective, cât imaginează idealizându-le organizarea şi cultul unei comunități apostolice fictive (Bradshaw). Compilațiile de texte care pretind să dea directive apostolice ideale în chestiuni de morală, cult, disciplină şi organizare bisericească cad în desuetudine, atât în Orientul grec, cât şi în Occidentul latin (rămânând la mare cinste doar în vechile Bisericile orientale), atunci când în Biserica imperială a episcopilor şi sinoadelor bine organizate vor intra în uz colecțiile de canoane şi formularele liturgice cu caracter atât

oficial, cât şi practic. „Gigantic caleidoscop" (Loofs) în care elementele constitutive pot fi aranjate într-o varietate de forme, şi în care fiecare poate vedea imaginea pe care o vrea, „literatura vie" a statutelor apostolice, remaniate, prelucrate şi compilate mereu pentru a fi adaptate necesităţilor unor contexte noi, a făcut loc în secolul VI unor configuraţii fixe, formalizate şi aşezate sub semnul definitivului. Într-un recent studiu, A. Faivre făcea bilanţul şi trasa perspectivele cercetării contemporane a literaturii canonico-liturgice[308]. Atentă să nu cadă victimă efectelor de „oglindă" şi de „miraj" proprii acestei literaturi speciale, cercetarea actuală nu trebuie să piardă din vedere că aceasta reprezintă un „corpus paleocreştin veritabil", constituind un „gen instituţional" mai degrabă decât unul literar. Starea ediţiilor şi a studiilor evidenţiază problemele existente încă în interpretare: *Didahia* prin poziţia de frontieră pe care o deţine în cadrul genului, iar *Tradiţia Apostolică* — supralicitată poate de liturgiştii romano-catolici în căutarea unui precedent pentru reformele liturgice ale Conciliului Vatican II — prin necesitatea de a identifica documentul care i-a servit drept sursă, de alcătuire a unei sinopse digitale a tuturor versiunilor, remanierilor şi adaptărilor ei, care aşteaptă să fie studiate încă pentru ele însele; aceeaşi urgenţă priveşte şi *Constituţiile Bisericeşti ale Apostolilor*, „ruda săracă" a genului. În ce priveşte colecţiile, *Octateuhul* clementin aşteaptă încă o ediţie critică, la fel şi *Sinodos*-ul alexandrin, a cărui întreagă istorie trebuie reluată, singura „colecţie privilegiată" fiind evident *Constituţiile Apostolice*, care au beneficiat de ediţia comentată magistrală, realizată în 1985–1987 de colegul de la Facultatea de Teologie Catolică din Strasbourg al lui Alexandre Faivre, preotul profesor Marcel Metzger.

Constituţiile Apostolice — *apogeul genului canonico-liturgic pseudoepigraf*

Voluminoasa compilaţie pseudoepigrafică a *Constituţiilor Apostolice* reprezintă, în opinia acestuia din urmă, „apogeul vechii literaturi canonice", „apogeul dreptului pseudoepigrafic", o formă particulară de drept menită „să acopere vidul legislativ al primelor secole creştine". Recursul constituţionaliştilor antiohieni la autoritatea supremă a apostolilor adunaţi în sinod se explică prin nevoia de a le asigura forţă de lege în Biserică. Contradicţia dintre creştinism şi iudaism nu este citită în cheie cripto-marcionită drept opoziţia radicală dintre Evanghelia lui Hristos şi Legea lui Moise, constituţionaliştii receptând soluţia *Didascaliei*, care distinge între Prima Lege dată lui Moise, care corespunde legii naturale şi este cuprinsă doar în Decalog, şi a Doua Lege (*deuterōsis*) dată israeliţilor de Moise după căderea acestora în apostazia

[308] A. FAIVRE, „La documentation canonico-liturgique. Bilan et prospectives", în: *La documentation patristique. Bilan et prospectives*, Laval-Sorbonne, 1995, p. 3–41.

„vițelului de aur" și care cuprinde prescripțiile rituale privitoare la puritate și cult. Această a Doua Lege a fost împlinită și abolită de Iisus/Trimisul/Apostolul Tatălui și Care a luat locul lui Moise. Întrucât legislația Sa nu acoperea toate aspectele și segmentele vieții creștine, ea a fost continuată de apostolii/trimișii lui Hristos. *Constituțiile Apostolice* se prezintă astfel drept un document elaborat de Clement pe baza dispozițiilor stabilite de toți apostolii adunați în sinod la Ierusalim cu ocazia soluționării chestiunii extensiunii valabilității pentru creștinii din păgâni a prescripțiilor rituale din Legea mozaică (*FA* 15; *Constituțiile Apostolice* VI.XIV).

... datare și localizare

Localizarea și datarea mediului în care a lucrat echipa sau atelierul de redactori care a compilat *Constituțiile* se face relativ ușor plecând de la numeroase indicii prezente în text: numele lunilor sunt cele din Siria elenistică; lista scaunelor episcopale principale (VII.XLVI și VIII.X.7, ai căror titulari sunt prezentați anacronic drept tovarăși ai apostolilor) este: Ierusalim, Roma, Antiohia și abia apoi Alexandria (contrar canoanelor 3 și 7 de la Niceea, 325), iar Constantinopol nu apare deloc (el va fi impus pe locul al doilea după Roma de canoanele 2 și 3 de la Constantinopol, 381); în fundal apare un oraș important (cu instituții și instalații urbane), în care creștinii conviețuiesc cu păgâni, iudei și eretici: li se interzice frecventarea cultelor păgâne și a sărbătorilor iudaice, iar opoziția față de iudaism și iudeo-creștinism ocupă un loc proeminent; Biserica creștină este o comunitate importantă numeric cu cler mult și un cult complex de tip antiohian, ca și simbolul de credință baptismal (VII.XLI.4–8), care e o compilație de formule din simboluri de credință anterioare, mai ales din cel al sinodului întrunit la Antiohia cu ocazia târnosirii catedralei de aici în anul 341; „Canoanele Apostolice" din final rezumă și reiau canoane ale unor sinoade antiohiene din anii 325–380; de două ori (V.XIII, VIII.XXXIII) este menționată ca distinctă de praznicul Arătării (Epifaniei) lui Hristos sărbătoarea de origine romană a Nașterii Domnului, care s-a impus treptat și în Răsărit (e atestată la Constantinopol în 379, la Antiohia, în jurul anului 380, iar la Ierusalim abia după 420). Toate acestea indică precis spre Antiohia în jurul anului 380. Situația religioasă din metropola de pe Orontes era una extrem de complexă, în Antiohia funcționând trei-patru comunități creștine concurente în frunte cu episcopi rivali: alături de cea a episcopului oficial, care era arianul Dorotei (376–381), se aflau cele ale niceanului intransigent Paulin, recunoscut de Roma, cea a niceanului Meletie, exilat din 360 (de unde va reveni abia în 379), iar din 372, cea a apolinaristului Vital.

... semiarianism sau teologie populară

Teza care a prevalat mereu — plecând de la canonul 2 al Sinodului Trullan (692) şi codicele 113 al *Bibliotecii* patriarhului Fotie († 891), reluată de Usherr (1644) şi Cotelier (1672) până la Turner (1914) — e că autorul/redactorul *Constituţiilor Apostolice* a fost un arian sau semiarian care le-ar fi folosit ca mijloc de propagandă în serviciul unei comunităţi heterodoxe. Teza nu se susţine însă, întrucât, dat fiind că între anii 363–381 Antiohia a fost reşedinţa împăraţilor arieni şi capitală a arianismului oficial, comunitatea ariană n-avea nevoie de o propagandă indirectă prin mijloacele pseudoepigrafiei, iar după 381 propaganda ariană era interzisă. Cum arată Marcel Metzger, limbajul teologic folosit, biblic, şi nu filozofic, şi din care lipsesc cu totul formulele incontestabil ariene, trădează mai degrabă un mediu conservator de păstori şi canonişti, ostili speculaţiilor metafizice savante, care pun tot accentul pe mântuire aşa cum apare în istoria biblică şi promovează o teologie în acelaşi timp scripturistică, liturgică şi populară. Erorile denunţate sunt toate vechi: gnosticismul, politeismul, diferitele modalisme monarhiene şi adopţianismul şi par să n-aibă nici o legătură cu situaţia contemporană redactorilor. În timp ce arianismul imperial monopolizase scena oficială, comunităţile se confruntau cu alte dificultăţi, sugerate de locul important pe care-l deţine delimitarea de iudaism şi iudeo-creştinism. În orice caz, teologia *Constituţiilor Apostolice* pare într-o întârziere şi rezervă deliberată faţă de evoluţiile teologice precipitate în secolul IV de luările de poziţie atât contra, cât şi pentru Sinodul de la Niceea I. Antispeculativă şi axată exclusiv pe „economia" biblică a mântuirii recapitulată liturgic, această teologie este în acelaşi timp una clar trinitariană şi ierarhic-subordinaţianistă (e un „origenianism întârziat"). Treimea este una strict „economică", de aici şi preferinţa pentru doxologiile „Slavă Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt". Dumnezeul Unic e Creator al unui cosmos ierarhic şi Tată al unui Fiu Unic veşnic; imaginea cea mai elocventă e cea din anaforaua euharistică (VIII.XII.7–8): în vârful piramidei existenţelor tronează Dumnezeul Tată a toate, la dreapta Căruia este Fiul, după Care vin puterile cereşti ale îngerilor evocate minuţios. Aici se situează desigur aspectul care i-a şocat cel mai tare pe copişti, care — cu excepţia unei singure familii de manuscrise — au şters aceste pasaje care contravin direct pnevmatologiei Sinodului de la Constantinopol din 381: Duhul Sfânt apare drept prima creatură a Tatălui prin Fiul înainte de heruvimi şi de serafimi, constituţionaliştii refuzând să recunoască egalitatea de cinstire dintre Duhul şi Fiul împreună cu Tatăl şi vorbind despre Duhul ca despre un Închinător al Tatălui (VIII.XII.27 şi VI.XIV.2)[309].

[309] Constituţionalistul pare a ignora interpretarea lui Origen, care-i identifică în primii heruvimi de lângă tronul Tatălui pe Fiul şi pe Duhul Sfânt.

Aceeaşi viziune subordinaţianistă se observă şi în soteriologia „economică": Tatăl e Obârşia mântuirii prin faptul că Îl trimite pe Fiul Său în trup ca să sufere pătimirea pentru noi ca Slujitor (*Pais*) în dependenţă de supunere absolută faţă de El şi ca să exercite ascultare; dacă Tatăl trimite, iar Fiul suferă şi slujeşte, Duhul e martor şi dă mărturie. Prin supunere şi laudă, curtea/ierarhia cerească a îngerilor e modelul Bisericii. Biserica a luat locul vechiului Israel răzvrătit, care nu mai merită nici numele de Popor, nici de Israel, şi este ea adevăratul Israel („care vede pe Dumnezeu"), noul Popor al lui Dumnezeu răscumpărat şi sfinţit prin jertfa lui Hristos pentru a fi asociat în Duhul Sfânt ierarhiei curţii cereşti.

... o imagine vie a unei Biserici episcopale urbane complex structurate

Poporul Bisericii este o comunitate structurată, ale cărui articulaţii apar vizibile în locurile diferite pe care le ocupă fiecare cin sau stare la celebrările liturgice şi în ordinea în care vin la Împărtăşire (II.XXXVII.12, VIII.XIII.14): clericii cu cele trei trepte clasice: episcop, prezbiteri, diaconi (paraleli cu ierarhia vechi-testamentară: arhiereu, preoţi, leviţi), laicii împărţiţi pe sexe şi vârste, şi marginalii diverselor trepte de catehumenat, penitenţă, posesie. Cartea I, cea mai scurtă, tratează despre „laici" şi comportamentul lor în diverse împrejurări. Chiar dacă le sunt interzise funcţiile sacerdotale, li se cere să contribuie la extinderea Bisericii în lume; nu este aşadar vorba de un „laicat", pentru că nu sunt definiţi în opoziţie cu clerul, ci referinţa este mereu la unicul Laos/Popor al lui Dumnezeu. După ce cartea a II-a tratează amplu „despre episcopi", *Constituţiile* revin, pe urmele *Didascaliei*, la văduve (cartea III) şi orfani (cartea IV).

În Biserica descrisă în *Constituţii* totul converge, ca şi în *Didascalie*, în persoana episcopului ales de tot poporul, dar şi exaltat dincolo de orice măsură umană: este nu doar părintele, stăpânul, învăţătorul, arhiereul, profetul şi judecătorul poporului, „este după Dumnezeu dumnezeul vostru pământesc" (II.XXVI.4; unde *Didascalia* scrie simplu: „este pentru voi un dascăl şi un părinte după Dumnezeu"). Toţi, clerici şi laici, îi datorează veneraţie şi ascultare totală. Se insistă pe mijlocirea şi mila pe care trebuie să o arate faţă de păcătoşii pocăiţi, pe învăţătura credinţei adevărate împotriva ereziilor, pe purtarea de grijă şi asistenţa materială pe care trebuie să le manifeste faţă de toţi, mai ales faţă de cei în dificultăţi. Prezbiterii se estompează firesc în faţa unui astfel de episcop. Există însă o diferenţă notabilă faţă de *Didascalie*, unde diaconii joacă un rol mai important decât prezbiterii, care vin după diaconi şi diaconiţe şi doar ca un consiliu al episcopilor. *Constituţiile* acordă prezbiterilor un loc mult mai important, încredinţându-le doar lor învăţătura,

botezul, binecuvântarea poporului şi prezidarea Liturghiei în absenţa episcopului, asociindu-i apostolilor. Dar reţin analogiile teologico-ecleziologice ale *Didascaliei:* episcopul — Dumnezeu, diaconul — Hristos, diaconiţa — Duhul Sfânt şi prezbiterii — apostolii (II.XXVI.7, II.XXVIII.4). Comparaţia diaconului cu Hristos, Slujitorul prin excelenţă al Tatălui, este un argument biblic care vrea să evidenţieze supunerea totală a diaconului episcopului şi prezbiterilor în al căror serviciu se află; pe lângă slujirea liturgică minuţios descrisă, în care se află la dispoziţia permanentă a episcopului în primirea şi distribuirea darurilor şi ca intermediari pentru laici, diaconii dirijează în numele episcopului serviciul caritativ al Bisericii.

Constituţiile înregistrează şi o serie de slujiri nesacramentale inferioare poziţiei diaconului şi aflate pe atunci în evoluţie: ipodiaconii, citeţii, psalţii, portarii şi, mai ales, diaconiţele cu rol în botezul femeilor, în examinarea străinelor care intră în Biserică şi în serviciul caritativ; hirotonite, stau în biserică în primul rând între femei, înaintea văduvelor, dar fără a juca un rol liturgic. Slujirile itinerante din *Didahie* ale apostolilor, profeţilor şi didascalilor se estompează cu totul: apostoli sunt doar cei Doisprezece plus Pavel, profeţii sunt înlocuiţi cu prezbiterii, didascalii apar, dar sunt subordonaţi episcopului şi prezbiterilor, care sunt acum învăţătorii prin excelenţă ai comunităţilor. La fel stau lucrurile şi cu harismele neconferite de ierarhie şi diferiţii harismatici — mărturisitorii, exorciştii şi taumaturgii din *Tradiţia Apostolică* 9 şi 14 — a căror importanţă este drastic limitată (apar doar într-un singur loc) şi subordonată harismelor ierarhiei: astfel mărturisitorul (de care nu se vorbeşte în cartea V despre martiri) nu devine diacon sau prezbiter decât prin hirotonie. Faţă de *Tradiţia Apostolică*, unde ordinea este: diaconi, mărturisitori, văduve, ctitori, fecioare, ipodiaconi, constituţionalistul regrupează mai precis poziţiile: mărturisitorii, fecioarele, văduvele şi exorciştii sunt stări de viaţă, în care se intră prin angajament personal şi un har interior, nu prin hirotonie. Fecioarele, despre care didascalistul tace, au o mai mare importanţă decât mărturisitorii sau exorciştii; sunt comparate cu altarul tămâierii, dar nu se spune însă nimic despre forma angajamentului şi condiţiile lor de viaţă, doar că beneficiază de o parte din zeciuială, ca şi văduvele care stau înaintea lor în adunări şi în listele cu membrii Bisericii; din rândurile ambelor stări sunt recrutate diaconiţele. Ca şi *Didascalia*, *Constituţiile* rezervă o carte întreagă, a III-a, văduvelor, dar le limitează atribuţiile şi privilegiile; deşi nu se poate distinge uşor când se vorbeşte de văduve în general şi când despre un cin special al văduvelor, se insistă pe larg pe calităţile cerute celor ce vor să intre în acest cin comparat cu un altar de rugăciune: vârsta, monogamia, nerecăsătorirea (pentru a nu se recăsători din motive economice, trebuie sprijinite material de episcop), discreţia în discuţii, nea-

lergarea după sponsori, ascultarea de episcop, prezbiteri, diaconi și diaconițe, nefăcând nimic fără avizul diaconului. Dacă *Didascalia* evocă punerea mâinilor văduvelor peste bolnavi, în schimb *Constituțiile*, ca și *Tradiția*, refuză văduvelor orice fel de serviciu liturgic, admis doar diaconițelor. Asemenea fecioarelor, văduvele sunt și ele o stare de viață consacrată. Absența oricărei referiri la monahism i-a făcut pe unii savanți (Schwartz, 1936) să presupună eronat că ar fi vorba de o omisiune polemică, de o ostilitate față de monahism; *Constituțiile* vorbesc însă limpede, chiar dacă fără să insiste, despre asceți și cei ce viețuiesc „în înfrânare și evlavie, în curăție și feciorie", care sunt menționați atât în ecteniilor de la Liturghie (VIII.X, XI, XII.44), cât și între cei ce se împărtășesc (VIII.XIII.14), dovadă că, deși cu viață retrasă, asceții luau parte la cultul urban public al comunității, nu aveau propriile lor biserici și cultul lor separat.

Cu accentul pe etic și liturgic, cu insistența pe aspectul biblic și viziunea comunitară a vieții ecleziale, *Constituțiile* dau însă dovada unui remarcabil realism și fericit echilibru. Astfel, recunoașterea locului special al fecioarelor și văduvelor, precum și al asceților, *în* comunitatea creștină nu duce — ca în *Faptele* apocrife *ale Apostolilor* — la exaltarea encratită a virginității și la refuzul gnostic al căsătoriei. *Constituțiile* afirmă explicit sfințenia căsătoriei și refuză orice fel de excese — atât deviațiile sexuale păgâne, cât și excesele iudaice de puritate rituală ori de puritate ascetică extremă —, afirmând riguros importanța fidelității conjugale, condamnând repudierea (afară de caz de adulter) și căsătoria cu o femeie repudiată, neagreând recăsătorirea văduvelor și condamnând sever căsătoria a treia. Sunt evocate și rugăciunile soților, înțelegerea lor, respectul părinților, educația strictă a copiilor și tinerilor, exigența ca orfanii (cartea a IV-a) să fie adoptați și crescuți de familiile creștine, relațiile cu sclavii, respectul față de autorități. Modelul urmat și dezvoltat e acela al Epistolelor Pastorale pauline, dar și al *Didahiei*, întreaga compilație meritând, cum bine sublinia Marcel Metzger, titlul de „Calea Vieții" creștinilor.

Insistența pe dimensiunea socială a vieții creștine, pe spiritul ei comunitar și urban — proprii creștinismului antic, și care se vor estompa din păcate în lungul Ev Mediu, când, odată cu dispariția colegiilor și comunităților intermediare, religia va tinde să se privatizeze iar aspectul social să se limiteze doar la stat și familie — o demonstrează atenția largă acordată sistemului ofrandelor, donațiilor și asistenței comunitare dezvoltat în cărțile II–IV, mai ales cu referire la văduve și orfani (cărțile III–IV) și la mărturisitori și martiri (cartea V). Episcopului și clerului li se datorează ofrande din pârgă și zeciuială levitică vechi-testamentară pentru întreținere, asistența săracilor făcându-se din donații voluntare, a căror administrare revine episcopului

ajutat de diaconi, care se ocupă de repartizarea lor nemijlocită. Ca şi în *Didascalie*, care e prelucrată aici, accentul cade pe aspectul etic al acţiunii de asistenţă caritativă, formulându-se o serie de principii şi de îndemnuri privitoare la adevăraţii beneficiari, la modul primirii donaţiilor şi al repartizării lor, la evitarea abuzurilor şi la dimensiunea spirituală a întregului proces, ale cărui aspecte materiale nu sunt tratate atât de tehnic cât am dori, ci pe care trebuie să le intuim şi reconstituim.

... *viaţa liturgică a unei Biserici urbane*

Un loc principal în *Constituţiile Apostolice* îl deţine elementul liturgic, care ocupă aproape un sfert din întreaga compilaţie şi ne oferă un bogat şi unic în felul său *Euchologion* în care sunt redate nu doar textul sau formulele rugăciunilor[310], ci şi indicaţii rituale cu valoare de rubrici ceremoniale, şi care se distinge prin diversitatea lui, dar şi printr-o remarcabilă unitate de stil. Sunt prelucrate materiale de origini diverse: elementele liturgice din *Didahia* IX–X şi din *Tradiţia Apostolică* sunt profund remaniate în cărţile VII.XXV–XXVII şi VIII — „unităţile literare" anterioare prelucrate oferind de altfel doar partea cea mai mică a materialului, ale cărui origini sunt necunoscute. Fapt extrem de interesant, *Constituţiile* VII.XXXIII–XXXVIII transcriu şi un set de rugăciuni şi binecuvântări sinagogale sau iudeo-creştine. Afară de doar câteva piese private, toate rugăciunile transcrise — unele complet, altele parţial şi care atestă aceleaşi reguli de compoziţie[311] — sunt destinate cultului public al comunităţii, despre a cărui derulare concretă ni se oferă detalii extrem de precise şi vii. Locul obişnuit al cultului creştin este lăcaşul bisericii, descris sumar ca o navă (II.LVII.3–5), orientată spre răsărit. Comunitatea stă în picioare la Evanghelie şi anafora, în genunchi la rugăciunile stăruitoare, se prosternă adeseori şi şade la celelalte lecturi, la psalmodie şi predică. Sunt evocate diverse gesturi, elemente (pâine, vin, apă, untdelemn), piese de mobilier şi veşminte liturgice.

Cartea VIII ne oferă o descriere aproape completă a unei fastuoase Liturghii euharistice arhiereşti dintr-o mare catedrală a secolului IV în care putem observa dialogul şi rolurile distincte ale diaconului, comunităţii şi episcopului. Se remarcă numărul ridicat de lecturi biblice din Vechiul Testament — cărţi istorice şi profetice — şi Noul Testament — apostol şi evanghelie —, cu

[310] Sunt mai multe formulare: unul, mai scurt, în cartea VII şi altul, mai dezvoltat, în cartea VIII.

[311] Adresări ample, în care atributele divine elogiate devin prilejul unor dezvoltări teologice, urmate de anamneza faptelor minunate ale lui Dumnezeu, şi de rugăciunile de cerere încheiate cu doxologia finală adresată aproape invariabil Tatălui prin Fiul în Sfântul Duh.

psalmi intercalaţi şi mai multe predici rostite de prezbiteri şi în cele din urmă de episcopi. Este descrisă pe larg concedierea diverselor categorii de excluşi de la cuminecarea cu Sfintele Taine (catehumeni, posedaţi, luminaţi, penitenţi). După ectenia mare ca rugăciune universală şi pregătirea spirituală (sărutarea păcii) şi materială (daruri, spălare) pentru ofrandă, urmează fastuoasa rugăciune euharistică (VIII.XII), aşa-numita „anaforá clementină" de tip antiohian dezvoltat[312] — o capodoperă liturgică —, apoi episcopul salută poporul, iar diaconul rosteşte o a doua ectenie, urmată de cuminecarea poporului în ordinea ierarhică a cinurilor şi stărilor, celebrarea încheindu-se cu mulţumirile pentru împărtăşire. Liturghia arhierească e redată şi descrisă în contextul prezentării pe larg a ritului hirotoniei episcopului (VIII.IV, V, VIII–XII) de către mai mulţi episcopi ortodocşi (hirotoniile săvârşite de eretici fiind socotite inoperante, aceştia nefiind consideraţi clerici întrucât erezia şi schisma atrag cu ele şi pierderea harului) printr-o rugăciune specială cu invocarea Duhului Sfânt şi punerea Evangheliei deschise deasupra capului candidatului, iar la celelalte trepte (prezbiteri, diaconi, diaconiţe) prin punerea mâinilor episcopului.

Fără a se intra în detalii, dar atingând aspectele principale, este prezentat şi catehumenatul (VIII.XXXII, XXXIX), făcându-se referiri şi la treptele lui: apar şi auditori necatehumeni, precum şi grupul aparte al celor aflaţi în ultima etapă a pregătirii pentru luminare şi botez. Ceremonialul Botezului[313] e descris pe larg (VII.XXXIX–XLV) după un ritual de origine necunoscută în care apar renunţarea la Satana şi aderarea la Hristos, ungerea cu untdelemn (descrisă pe larg în III.XVI pentru femei: diaconul unge fruntea, diaconiţele ung corpul, iar episcopul o desăvârşeşte pe cap cu punerea mâinilor), mărturisirea baptismală (evocată numai), o schiţă de rugăciune de sfinţire a apei baptismale, cufundarea (doar menţionată; e descrisă exact cu formulă trinitară şi cu triplă cufundare în canoanele apostolice 49–50), ungerea postbaptismală cu mir, necunoscută în tradiţia siriană, cu două rugăciuni de binecuvântare a mirului cu rol de a pecetlui legământul botezului — în *Constituţii* darul Duhului Sfânt apare legat de ungerea şi punerea mâinilor *pre*baptismală —, după care neofitul rosteşte „Tatăl nostru" şi cere harul Duhului Sfânt. În ce priveşte disciplina, botezarea e rezervată episcopului şi prezbiterilor asistaţi de diaconi şi diaconiţe, fiind interzisă clerului inferior, laicilor şi femeilor;

---

[312] Adresarea teologică, anamneza economiei mântuirii întreruptă de Trisaghion şi continuată cu relatarea instituirii euharistiei, ofranda, epicleza, mijlocirile şi doxologia.

[313] Evocat şi mai înainte: în cartea III.XVI–XVIII după *Didascalie*, iar în cartea VII.XXII după *Didahie*. În cartea VIII nu apare însă nici o urmă a ritualului baptismal complet din *Tradiţia Apostolică* XVIII–XXI.

botezul conferit de eretici e o întinare şi impune rebotezarea, interzisă însă în comunităţile ortodoxe; cei care refuză sau întârzie botezul sunt condamnaţi, şi se recomandă botezul copiilor; din ritualul Botezului decurge şi comportamentul creştin.

Pentru creştinii care păcătuiesc după Botez există penitenţa. Pe urmele *Didascaliei*, *Constituţiile* condamnă rigorismul ca atitudine inumană care-i împinge pe păcătoşi spre păgânism, iudaism sau erezii, cartea a II-a fiind un amplu ghid pastoral pentru episcop despre cum să-i judece, dar şi să-i trateze şi reconcilieze cu Biserica pe cei ce se pocăiesc. O atitudine de milă şi înţelegere faţă de aceştia e cerută nu numai de la episcop, ci şi de la creştinii laici, cărora li se cere să evite certurile şi să caute pacea şi împăcarea; să nu recurgă la tribunalele păgâne şi să rezolve disputele în interiorul comunităţii creştine, apelând la tribunalul şi instituţiile judiciare ale acesteia compuse din prezbiteri şi diaconi în frunte cu episcopul. Litigiile să fie judecate la începutul săptămânii, pentru a lăsa timp de împăcare înainte de Liturghia duminicală. Scopul este pastoral şi spiritual, urmărindu-se întoarcerea şi îndreptarea celui vinovat — care e iertat, dacă se căieşte şi cere iertare — şi salvarea sfinţeniei Bisericii (pedepse aspre sunt rezervate pentru acuzele calomnioase). Se prevăd anchete minuţioase şi mai multe feluri de pedepse: ameninţări verbale, posturi şi excluderi (*aphorismos*) temporare, loviturile fiind interzise; pentru clerici sancţiunea e depunerea (*kathairesis*). Procedura judiciară e urmată de procesul penitenţial al cărui scop e acela de a sigura îndreptarea şi reintegrarea păcătosului care acceptă penitenţa. Mustrat şi exclus temporar din comunitate de episcop pentru a-i provoca pocăinţa, păcătosul e în acelaşi timp chemat de acesta la întoarcere şi schimbare. Dacă după trei chemări şi întrevederi acesta nu recunoaşte, e respins şi tratat ca un păgân; dacă arată semne şi roade ale pocăinţei, e admis şi i se impune un timp de post, durere şi suspin alături de grupul penitenţilor pocăiţi admişi la Liturghia Cuvântului, dar concediaţi cu rugăciune specială înainte de Euharistia propriu-zisă. Durata excluderilor penitenţiale pare mai degrabă scurtă, iar penitenţa este repetabilă; nu se face nici o aluzie la cele patru clase de penitenţi atestate în alte surse; prevederea mărturisirii păcatelor în cadrul adunării, de care vorbeşte *Didahia*, este omisă. Reintegrarea în comunitate se face prin rugăciunea întregii comunităţi şi punerea mâinilor de către episcop.

Constituţiile insistă şi pe rugăciunile zilnice de dimineaţă şi de seară (II.XXXVI, LIX, LX), săvârşite fie în case, fie în biserică, şi descrie o parte din ele (VII.XLVII–XLVIII; VIII.XXXII–XXXIX): cu psalmi, imne, ectenii, rugăciuni, ele reunesc toată comunitatea — inclusiv pe catehumeni, penitenţi, posedaţi, concediaţi însă înainte de rugăciune — în jurul episcopului pentru lecturi biblice şi învăţătura credinţei. Sunt indicate şi alte momente de rugă-

ciune zilnică legate, ca în *Tradiția Apostolică*, de etapele Pătimirii lui Iisus și se prescrie, după *Didahie* (VIII.3), rostirea de trei ori pe zi a rugăciunii „Tatăl nostru".

Constituțiile atestă caracterul liturgic al sâmbetei, deși nu descrie cultul acestei zile, și prescrie păzirea de către creștini atât a sâmbetei, ca sărbătoare a încheierii creației, cât și a duminicii, ca zi a Învierii (V.XIV.20; VII.XXIII.3); în ambele aceste zile postul e interzis, cu o singură excepție: postul din Sâmbăta Mare, toată Săptămâna Mare trebuind să fie postită cu post aspru (V.XIII.3). Ca reacție față de iudaism și pentru a cinsti pătimirea lui Iisus, postul creștin săptămânal e miercurea și vinerea (VII.XXIII.1–2). În două rânduri (VIII.XXXIII și pe larg V.XIII–XX) este evocat și anul liturgic, prezentându-se ciclul sărbătorilor creștine de la Nașterea Domnului și până la Cincizecime; e expus și calendarul pascal (V.XVIII), Paștele netrebuind să fie prăznuit odată cu iudeii (XVIII.XLVII.7). Tot de două ori (V.XXX și VIII.XLI–XLIV) este evocat și cultul morților: cortegii funebre cu psalmodie, adunări liturgice în cimitire cu lecturi biblice și psalmi, dar și cu celebrări euharistice și banchete funerare la care se recomandă moderație; se transcriu și câteva rugăciuni pentru cei decedați și comemorări în zilele a treia, a noua, a treizecea și la un an de la deces cu pomenirile de făcut cu acele prilejuri.

„Canoanele Apostolilor" — primul pas spre juridizarea tradiției canonice

Cartea a VIII-a și ultima a *Constituțiilor Apostolice* se încheie (în capitolul XLVII) cu o colecție de 85 de „canoane" descrise în scurtul epilog drept canoanele date de apostoli episcopilor. Această faimoasă colecție de canoane este o compilație de disciplină bisericească pentru clerici, despre care tratează 76 din cele 85 de reguli, fără unitate internă și o ordine anume. Validată ca autentic „apostolică" de canonul 2 al Sinodului Trullan (691) și ca atare pusă — pe urmele *Sintagmei în XIV titluri* de la Constantinopol de la sfârșitul secolului VI — în fruntea canoanelor Bisericii Ortodoxe — unde se află până astăzi, înaintea canoanelor Sinoadelor Ecumenice, ale Sinoadelor locale și ale Sfinților Părinți, este în realitate o compilație din materialul canonic anterior, cel puțin 28 de canoane rezumând canoane ale unor sinoade din secolul IV:

— de la sinodul din Antiohia din anul 328 provin canoanele 8, 9, 10 și 11 despre datoria clerului de a se cumineca, despre prezența credincioșilor la anaforaua euharistică și despre excomunicarea celor ce se roagă cu excomunicați și cu cei depuși (can. 2 Antiohia); can. ap. 13, despre excomunicarea celor ce primesc în comuniune excomunicați (can. 6 Antiohia); can. ap. 14, despre excomunicarea episcopilor care-și schimbă dieceza (can. 18 și 21 Antiohia); can. ap. 15 și 16, despre drepturile clericilor care-și părăsesc comunitatea (can. 3 Antiohia); can. ap. 29, despre clericii depuși (can. 4 Antiohia);

can. ap. 33, despre primirea clericilor străini (can. 7–8 Antiohia); can. ap. 34, despre episcopul protos şi sinodul său (can. 9 Antiohia); can. ap. 35, împotriva hirotoniilor făcute de un episcop în afara diecezei proprii (can. 13 şi 22 Antiohia); can. ap. 36, despre refuzul clericilor de a-şi lua în primire slujirile şi respingerea episcopului de poporul nesupus (can. 17–18 Antiohia); can. ap. 37, cel puţin două sinoade locale pe an (can. 20 Antiohia); can. ap. 38, 40–41, episcopul, averea Bisericii şi averea proprie (can. 24–25 Antiohia); can. ap. 76, episcopia nu se lasă moştenire (can. 23 Antiohia);

— de la sinodul din Laodiceea provin: can. ap. 45, interzicerea rugăciunii cu ereticii şi a acceptării rangului lor clerical (can. 9, 33 şi 34 Laodiceea); can. ap. 70–71, interzicerea comuniunii religioase cu iudeii şi păgânii (can. 37–39 Laodiceea);

— de la Sinodul I Ecumenic din Niceea provin: can. ap. 21–24, despre eunucii clerici şi automutilare (can. 1 Niceea); can. ap. 80, interzicerea hirotonirii episcopi a neofiţilor (can. 2 Niceea) şi can. ap. 44, interzicerea dobânzii şi cametei pentru clerici (can. 17 Niceea).

Alte douăzeci de canoane sunt extrase din textele interpolate de compilatorii *Constituţiilor Apostolice* însele: can. ap. 1 şi 2 despre hirotonia episcopilor (de alţi doi sau trei episcopi), a prezbiterilor şi diaconilor de episcop (III.XX); can. ap. 6, incompatibilitatea îndeletnicirilor lumeşti pentru clerici (II.VI); can. ap. 7, interzicerea prăznuirii Paştelui odată cu iudeii (V.XVII); can. ap. 17, căsătoria a doua e impediment la hirotonie (II.II; VI.XVII); can. ap. 18, căsătoriile cu văduve, repudiate, prostituate sau actriţe sunt impedimente la hirotonie (VI.XVII); can. ap. 20, interzicerea pentru clerici să devină garanţi pentru împrumuturi (II.VI); can. ap. 26, interzicerea căsătoriei clericilor după hirotonie (VI.XVII); can. ap. 33, clericii străini trebuie să fie primiţi doar cu cărţi canonice (II.LVIII; VII.XXVIII); can. ap. 46, invaliditatea Tainelor ereticilor (VI.XV); can. ap. 47, irepetabilitatea botezului ortodox, obligativitatea rebotezării ereticilor (VI.XV); can. ap. 49–50, forma Botezului: trei cufundări în numele Sfintei Treimi (VI.X, XI, XXVI); can. ap. 51, interzicerea pentru clerici a rigorismului alimentar şi sexual (VI.VIII, X, XI, XXVI); can. ap. 52, interzicerea rigorismului faţă de păcătoşii care se pocăiesc (II.X–XX); can. ap. 53, depunerea clericilor care practică ascetismul rigorist refuzând să bea vin şi să guste carne de sărbători (V.XX); can. ap. 60, interzicerea colportării literaturii apocrife (VI.XVI); can. ap. 64, interzicerea rugăciunii în comun cu evreii şi ereticii (II.LXI); can. ap. 66, interzicerea postului sâmbăta şi duminica (V.XX); can. ap. 79, posedaţii nu pot deveni clerici (VIII.XXXII).

Din alte surse necunoscute provin: can. ap. 3–4, despre ofrandele legitime şi cele oprite; can. ap. 5, interzicerea pentru clerici a divorţului sub pretext de evlavie; can. ap. 19, căsătoriile între grade de rudenie apropiate, impedi-

ment la hirotonie; can. ap. 25, depunerea clericilor pentru păcate grave nu atrage cu sine şi excomunicarea; can. ap. 27, clericii care-şi bat credincioşii sau folosesc violenţa sunt depuşi; can. ap. 29–30, clericii hirotoniţi pe bani (simonie) şi cu trafic de influenţă politică sunt depuşi; can. ap. 42–43, clericilor li se interzic sub pedeapsa depunerii jocurile de noroc şi beţia; can. ap. 48, condamnarea repudierii şi a concubinajului laicilor sub pedeapsa excluderii; can. ap. 54, clericii să nu intre în cârciumi; can. ap. 55–56, condamnarea calomnierii clericilor; can. ap. 57, condamnarea ridiculizării celor cu defecte fizice; can. ap. 58–59, condamnarea neglijenţei clericilor în catehizare şi predică şi în asistenţa celor nevoiaşi; can. ap. 61, păcatele grave (desfrâu, adulter), impedimente la intrarea în cler; can. ap. 62, apostazia clericilor şi pedepsele ei; can. ap. 63, carnea de animale sugrumate, interzisă pentru clerici; can. ap. 65, sancţiuni pentru clericii şi laicii care săvârşesc omor prin lovituri cauzatoare de moarte; can. ap. 67, sancţiuni pentru viol; can. ap. 68, interzicerea rehirotonirii la ortodocşi, obligativitatea rehirotonirii celor hirotoniţi de eretici; can. ap. 69, sancţiuni pentru clericii şi laicii care nu ţin Postul Mare şi nu postesc miercurea şi vinerea; can. ap. 72–73, condamnarea furturilor şi abuzurilor sacrilege de materiile şi vasele din biserică; can. ap. 77–78, defectele fizice care nu sunt şi cele care sunt impediment la hirotonie în episcop (surzenia, orbirea completă); can. ap. 81 şi 83, incompatibilitatea între cler şi funcţiile publice sau politice şi între cler şi cariera militară; can. ap. 82, condiţiile primirii sclavilor în cler; can. ap. 84, sancţionarea defăimării autorităţii imperiale şi civile; can. ap. 85, lista cărţilor canonice ale Vechiului şi Noului Testament; din care fac parte ca ultime inclusiv cele opt cărţi ale *Constituţiilor Apostolilor prin Clement* ridicate prin autocanonizare la rang de scripturi sacre.

Clericalizare şi laicizare — etapele unui proces intern

Constituţiile Apostolice sunt în acelaşi timp apogeul genului canonico-liturgic pseudoepigraf din Biserica antică, dar anunţă deja o serie de mutaţii specifice Bisericii creştinătăţii medievale. Una dintre ele — formalizarea juridică a noţiunii de „canon" în chiar finalul compilaţiei — a fost discutată deja mai sus. Alta, anunţată încă din titlul cărţii I: „despre laici", priveşte ecleziologia şi se referă la scindarea corpului unic al Bisericii produsă de naşterea şi structurarea ierarhică a unui cler creştin profesionalizat. Analizat într-o serie de lucrări şi studii de Alexandre Faivre[314], acest proces de pro-

[314] Urmăresc aici argumentaţia lui ALEXANDRE FAIVRE din *Les laïcs aux origines de l'Église*, Paris, 1984, dar şi din *Naissance d'une hiérarchie. Les premières étapes du cursus clérical* (Théologie historique 40), Paris, 1977.

gresivă şi simultană clericalizare şi laicizare corelativă a Bisericii antice s-a desfăşurat în mai multe faze, primele etape putând fi urmărite deja în Noul Testament. Fapt elocvent, cuvântul *laikos* nu apare nici în *Septuaginta*, nici în Noul Testament. Iisus Însuşi a fost deopotrivă de critic atât faţă de clericalismul saducheilor, cât şi faţă de laicismul legalist al fariseilor sau revoluţionar-mesianic al zeloţilor, precum şi faţă de absolutizarea oricăror raporturi de forţă omeneşti atât sociale, cât şi religioase relativizate şi răsturnate simbolic în lumina Împărăţiei eshatologice a lui Dumnezeu (unde cei dintâi vor fi cei din urmă şi cei din urmă, cei dintâi). Primii creştini sunt descrişi în *Faptele Apostolilor* ca o fraternitate şi o comunitate deplină, inclusiv a bunurilor materiale, cu dispariţia barierelor sociale, economice, culturale etc. Toţi sunt sfinţi, toţi sunt preoţi (*hiereis*) — spre deosebire de evrei, unde preoţia era ereditară şi rezervată exclusiv descendenţilor tribului lui Levi —, toţi sunt clerici în sensul originar al termenului de comoştenitori (*kleronomoi*) ai lui Hristos şi lot sfânt (*kleros*) rezervat pentru Dumnezeu şi marcat cu pecetea Duhului sfinţeniei. Toţi sunt liturgi prin botez participând la cultul în Duh şi Adevăr celebrat de Unicul Arhiereu, Hristos Cel Răstignit şi Înălţat. Dacă toţi creştinii sunt una, nu toţi fac însă acelaşi lucru, în Biserica primară existând o varietate de harisme şi de funcţii diverse, dar complementare: pe lângă cei Doisprezece Apostoli, Şapte Diaconi, prezbiteri, profeţi, dascăli, evanghelişti, taumaturgi etc. Femeile joacă un rol importat fără a avea însă un statut şi un titlu special: mironosiţele, Prisc[ill]a, colaboratoarea lui Pavel (*Rm* 16, 3; cf. *FA* 18; *1 Co* 16, 19), diaconiţa Febe din Kenchreea (*Rm* 16, 1); nu învaţă în biserică, dar profeţesc (fiicele diaconului Filip; *FA* 21, 9); specific creştine sunt văduvele (*FA* 9, 39), descrise pe larg în Epistolele pastorale. Acestea din urmă reflectă o situaţie deja schimbată faţă de comunităţile iniţiale, schimbare produsă de trecerea de la comunitatea eshatologică la comunităţile istorice confruntate cu problemele instalării în durată, ale transmiterii identităţii, coeziunii şi ordinii locale. Odată cu trecerea de la itineranţă la sedentaritate şi dispariţia profeţilor, comunităţile se grupează în jurul locţiitorilor şi apoi al succesorilor apostolilor absenţi: prezbiterii-episcopi înconjuraţi de diaconi, primii prezidând cultul şi distribuind Euharistia, iar ceilalţi gestionând şi distribuind ofrandele comunităţii — poziţii şi slujiri rezervate acum explicit bărbaţilor. Pentru a putea fi acceptate social, comunităţile din Epistolele pastorale asumă o etică a conformismului şi adaptării la societatea antică, refuzând orice fel de radicalism: alături de supunerea faţă de autorităţile civile şi respingerea contestaţiei profetice şi martirice se recomandă o morală familială compatibilă cu societatea antică din care femeile erau excluse instituţional: episcopul şi diaconul să fie căsătorit cu o singură femeie şi stăpân exemplar al casei-familiei sale, iar, cu excepţia văduvelor, femeile

să se ocupă de copii şi gospodărie, fiind definite negativ prin tăcere şi supunere. În fața revoltei harismaticilor din Corint împotriva ordinii prezbiterale (şi a oricărei ordini instituționale), Clement Romanul dezvoltă analogia vechi-testamentară: prezbiterii, diaconii şi ceilalți creştini sunt echivalenții preoților, leviților şi oamenilor „laici" (Clement foloseşte pentru prima dată expresia *anthrōpos laikos*), în sensul de membrii ai Poporului ales al Israelului vechi, dar care exercită şi ei o *leitourgia* specifică.

Pe fundalul epocii de echilibru şi stabilitate pe care a traversat-o Imperiul Roman în secolul II, sub împărații Traian (98–117), Hadrian (117–138), Antoninus Pius (138–161) şi Marc Aureliu (161–185), creştinismul se răspândeşte rapid, dar se confruntă în acelaşi timp cu calomniile populare, cu criticile intelectualilor şi cu suspiciunea autorităților, dar şi cu spectrul scindării interne prin proliferarea secesiunilor gnostice, marcionită sau montanistă. Creştinii răspund la critici prin apologii, rezistă la presiunile autorităților prin martiriu, iar în fața riscurilor interne şi a ereziilor dezvoltă un sistem normativ (Scripturi, Tradiție, liste de succesiune episcopală, regula adevărului) care va fi semnul distinctiv al Marii Biserici Catholice Ortodoxe. Concentrată în jurul esențialului, Biserica îşi continuă expansiunea în marile oraşe din întreg Imperiul Roman şi în secolul III, care de la împărații severieni şi până la Constantin a fost o lume intrată într-o profundă criză militară, politică, economică şi religioasă. Criza s-a reflectat şi în înăsprirea atitudinii față de creştini evidentă în persecuțiile tot mai violente şi mai generale, începând cu interzicerea prozelitismului iudaic şi creştin de către Septimiu Sever, trecând prin persecuțiile lui Deciu şi Valerian la mijlocului secolului, reluate, după mica pace care a urmat edictului de toleranță al lui Galien din 260, în marea persecuție a lui Diocletian din anii 303–312, al căror eşec l-au marcat edictele de toleranță din 311 şi apoi 313 odată cu Constantin cel Mare. Secolul IV e veacul triumfului social al Bisericii care, din religie permisă în 313, devine în 379–381 — după marea criză a arianismelor — religia oficială a Imperiului Roman încreştinat.

Pe acest fundal şi al creşterii permanente a numărului creştinilor trebuie văzute cele două mutații/cotituri de care vorbeşte A. Faivre. Prima a avut loc între anii 180–260 pe fundalul conflictului dintre intelectualii-prezbiteri şi dascălii harismatici şi rigorişti şi episcopii administratori monarhici şi laxişti (ca acela dintre Ipolit şi Calist), dintre mărturisitori şi episcopi în cazul atitudinii față de cei „căzuți" în persecuții: *Tradiția Apostolică* atestă în jurul anilor 210–220 apariția diviziunii în sânul poporului creştin între „clerici" şi „laici", care ajung să se definească prin separație şi opoziție reciprocă: episcopii, prezbiterii şi diaconii sunt „clerici" separați prin „hirotonie" pentru „liturghisire", care devine atributul lor exclusiv; restul slujirilor (văduve,

fecioare, citeți, ipodiaconi) reprezintă simple „stări de viață" consacrată, harisme subordonate harismei fondatoare a ierarhiei liturghisitoare. Câțiva ani mai târziu (cca 230), *Didascalia* atestă în Siria apariția episcopului ca monarh absolut în interiorul comunității sale; episcopul concentrează în el toate funcțiile şi slujirile dintr-o aplicare literală a modelului preoției vechi-testamentare: este arhiereu al Noului Testament, mijlocitor între Dumnezeu şi oamenii păcătoşi, pe care-i împacă cu Dumnezeu; trebuie să fie venerat ca Dumnezeu datorându-i-se supunere absolută; dar este totodată şi patronul şi administratorul unic al patrimoniului comunității creştine. „Laicii" aici — numai bărbații, nu şi femeile — sunt toți cei ce dau „zeciuială" la altar pentru întreținerea episcopului şi a celorlalți clerici potrivit tipologiei levitice. Clericii sunt aşadar cei „onorați" de laici pentru slujirea lor liturgică prin „onorariu". În loc ca episcopul să fie în slujba comunității, comunitatea apare drept un instrument în serviciul episcopului şi al clericilor. Era constantiniană a consolidat clericalizarea instituțiilor bisericeşti. Secolul IV a fost în Imperiul Roman veacul de aur al administrației şi birocrației civile. După 313, are loc un proces rapid de asimilare a clerului statutului funcționarilor civili cu importante privilegii. Clericii superiori ajung să aibă privilegii şi cariere publice similare celor ale înalților funcționari civili, clerul ajungând să semene tot mai mult cu „o enormă armată de funcționari" religioşi, cu o vastă birocrație spirituală, organizată ierarhic[315]. Ca protest laic împotriva derivei acestui creştinism public tot mai secularizat se naşte acum monahismul, care la început alcătuia un al treilea gen de creştini, nici clerici, nici laici. Destul de repede însă, mănăstirile devin pepiniere pentru episcopi. Iar în Occident — care va menține regula celibatului obligatoriu pentru slujitorii altarului — se va produce o contaminare reciprocă între imaginea clerului şi cea a monahului: clericii vor absorbi aici viața ascetică a monahilor, care va deveni un atribut clerical obligatoriu, iar monahii vor aspira la cler. Îndepărtați din sinoade şi din alegerile episcopale, laicii vor mai fi folosiți o vreme ca misionari şi naşi în botezul păgânilor şi pentru a face cultură creştină, dar după instalarea barbarilor şi prăbuşirea Imperiului Roman clerul va prelua în Occident şi monopolul culturii creştine, şi al culturii în genere. Deveniți înalți funcționari publici în Răsărit sau feudali ulterior în Apus, episcopii se vor izola tot mai mult atât de clerici, cât şi de laicii căsătoriți — deci profani — şi analfabeți — deci necultivați —, al căror unic prestigiu va fi acela de a-i

[315] Cler superior hirotonit: episcopi, prezbiteri, diaconi; şi cler inferior: diaconițe, ipodiaconi, citeți, cântăreți, uşieri, exorcişti, văduve, asceți. Cum atestă *Constituțiile Apostolice* şi canoanele Sinodului de la Laodiceea în Răsărit, precum şi diferitele liste ale *cursus*-ului clerical în Apusul latin (cf. A. FAIVRE, 1977).

„onora” pe slujitorii altarelor, noii leviți, cu donații, și a căror unică slujire va fi achitarea contribuției/dijmei datorate.

Imitarea contraculturală a modelelor ordinii imperiale

În constituirea ordinii bisericești din primele secole, referința la ordinea politico-religioasă a Imperiului Roman a jucat un rol decisiv, fenomenul acestei interacțiuni reciproce inevitabile găsindu-și o remarcabilă interpretare în recentele analize și investigații ale istoricului și patrologului anglican Allen Brent[316]. Imaginea generală care se compune din aceste cercetări este că victoria creștinismului asupra Imperiului Roman, mai cu seamă în Occident, dar nu numai aici, a fost aceea a unui stat în stat. Veritabil *imperium in impero*, creștinismul în același timp a contestat cu succes și a încercat fără succes să înlocuiască imperiul potrivit unui model contracultural, altfel spus prin crearea unei contraculturi în care valorile culturii/religiei dominante sunt în același timp asimilate și răsturnate. Astfel, primele trei capitole ale *Evangheliei după Luca* reformulează deja eshatologia apocaliptică în termenii imaginilor dominante ale ideologiei religioase imperiale reformate de Augustus — după criza războaielor civile de la sfârșitul republicii, acesta realizase *pax deorum* și inaugurase „secolul de aur” dominat de *pax, concordia, providentia*. Creștinismul e prezentat în același timp drept cult iudaic al Templului reformat și drept ordine religioasă contraculturală care reflectă răsturnat și realizează valorile religiei și ordinii imperiale augustane: adevărata *pax Dei* e adusă de Pruncul din Betleem. Noua religie împlinește obiectivele societății imperiale, prin urmare creștinii din grupul lui Teofil se pot integra în această societate — program vizionar și prematur poate pentru secolul I, dar care va fi reluat și realizat în secolul IV de Eusebiu († 340) și Prudențiu († 410). Pe aceeași linie a prezentării ordinii Bisericii drept versiune încreștinată a ordinii imperiale se situează și dezvoltările prezbiterului roman Clement din *Epistola* redactată de el în numele Bisericii din Roma către Biserica din Corint. Clement prezintă protestul harismaticilor egalitari și apocaliptici din Corint ca o revoltă (*stasis*) inacceptabilă împotriva ordinii ierarhice și a păcii atât a Bisericii, cât și a imperiului, ba chiar ca o amenințare la adresa stabilității ordinii cosmice și metafizice a universului. Mântuirea și pacea lui Hristos nu vin aici printr-un cataclism apocaliptic care abolește ordinea socială și cosmică; din contră, ele insuflă în societate ordinea și armonia susținute de Dumnezeu în universul natural. Biserica creștină realizează

[316] ALLEN BRENT, *The Imperial Cult and the Development of the Church Order. Concepts and Images of Authority in Paganism and Early Christianity before the Age of Cyprian* (Vigiliae Christianae Supplements 45), Brill, Leiden, 1999

aşadar prin ordinea, armonia şi pacea contraculturii ei marginale atât năzuinţele politice ale păcii augustane, cât şi expresia religioasă a acestei păci din cultul imperial. La Clement se observă o sinteză reciproc transformatoare şi îmbogăţitoare între teologia creştină, ordinea imperială şi metafizica stoică în serviciul unei integrări reciproce între Biserică şi imperiu, bazată atât pe credinţa în Hristos, cât şi pe loialitatea faţă de împărat a creştinilor care participă indirect la cultul imperial prin rugăciunea pentru „divinul" împărat. Noul cult imperial reformat, în care împăratul devenea nu numai „divinus", ci şi „deus" — alături de excluderea creştinilor din sinagogi —, a condus însă inevitabil la persecuţii şi la conflictul Bisericii cu Imperiul şi Sinagoga, reflectat în cartea *Apocalipsei.* În ciuda reactivării modelului apocaliptic al confruntării martirice, cultul ceresc al Unicului Dumnezeu adevărat, descris de profetul Ioan din Asia, apare drept o reconstituire iudeo-creştină răsturnată a aparatului şi pompei cultului imperial. Acelaşi fenomen este detectat magistral de Allen Brent şi în cazul episcopului Ignatie[317]. Enigmaticul autoapelativ de *Theophoros* al acestuia devine inteligibil tocmai pe fundalul cultului imperial: în opoziţie contraculturală cu purtătorii imaginii imperiale (*sebastophoroi*) în cursul procesiunilor din cadrul riturilor cultului imperial, Ignatie este şi el prin viaţa sa un purtător al Dumnezeului creştin, o statuie (*typos*) vie a lui Dumnezeu, atât în faţa societăţii păgâne, cât şi a Bisericii creştine. În sens eclezial, episcopul, prezbiterii şi diaconii devin icoane vii ale actelor mântuitoare ale Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt şi apostolilor faţă de comunitatea creştină, a cărei unitate şi configuraţie simbolică trinitară reprezintă o înfrângere şi o zdruncinare a puterilor demonice. Originea acestui tip de reprezentare care utilizează persoane umane ca *typoi* ale unor Persoaje divine este însă legată de cultul imperial din religia greco-romană antică, iar aplicarea lui înţelegerii noţiunii de ordine bisericească creştină e o dezvoltare originală îndrăzneaţă a lui Ignatie, pentru care tipologia eclezială

[317] Dezvoltarea acestei interpretări e tema recentei monografii a lui ALLEN BRENT: *Ignatius of Antioch and the Second Sophistic. A Study of an Early Transformation of Pagan Culture* (Studien und Texte zu Antike und Christentum 36), Tübingen, 2006. Nici expresie a iudeo-creştinismului, nici replică la adresa gnozei valentiniene, cum s-a susţinut, *Epistolele* lui Ignatie dezvoltă în realitate o replică contraculturală creştină la sistemul imperial roman într-un limbaj cultural şi religios propriu oraşelor-state greceşti din Asia Mică în timpul celei de-a doua sofistici. Întreaga ordine a Bisericii e remodelată misionar de Ignatie în termenii culturali şi convenţiile ordinii sociale greco-romane din Asia Mică. Respinsă de creştinii conservatori contemporani, opera ignatiană a fost receptată ulterior, dar cu preţul unor distorsiuni care i-au obscurizat sensurile iniţiale. Una din aceste distorsiuni a făcut din Ignatie victima persecuţiei imperiale a lui Traian, când în realitate el s-a predat pe sine autorităţilor romane pentru a feri de represalii comunitatea creştină din Antiohia, ale cărei diviziuni interne deveniseră atât de acute încât alarmaseră autorităţile civile.

devine o reflectare răsturnată a tipologiei cultului imperial antic. Procesiunea de la Antiohia spre Roma a episcopului-martir, devenit purtător viu al imaginii lui Dumnezeu şi revelator în persoană al misterelor creştine în oficiul şi sacrificiul său, se situează pe linia aceleiaşi răsturnări a imaginilor cultelor de mistere şi a funcţiilor cultului imperial depăşit, dar nu prin distrugere, ci prin asimilarea inversată, proprie modelului unei contraculturi de succes.

O nouă reformă a cultului imperial roman are loc la începutul marii crize de la sfârşitul secolului II şi începutul secolului III, ducând la dezvoltarea finală a ideologiei unităţii imperiului bazată pe persoana împăratului devenit veritabilul sacrament al unităţii imperiului şi pe asimilarea sincretistă a unor culte orientale (Elagabal, Mithra) în serviciul ideologiei imperiale. În sprijinul noii ideologii imperiale vine neoplatonismul, care ia acum locul stoicismului. Opus dualismului platonic, monismul stoic holistic şi colectivist al Unului imanent servise drept bază metafizică pentru ideologia imperială şi cultul imperial din primele două secole de existenţă ale imperiului, de la Augustus la Marcus Aurelius. În cursul secolului II, stoicismul monist a fost combătut de gnosticismul dualist care a respins colectivismul politic în numele pluralismului şi al unui individualism negativ, bazate pe o viziune conflictuală despre univers ca haos cosmologic şi catastrofă metafizică. Ieşirea filozofică din criza gnosticismului şi reconstituirea metafizică a ordinii cosmice au fost aduse de neoplatonism, care a reaccentuat unitatea dintre om, cosmos şi societate, văzute toate ca reflectări şi manifestări ale unui Un transcendent. Neoplatonismului i se datorează şi insistenţa pe „monarchia", ideea metafizică potrivit căreia tot ce există în univers derivă dintr-o Obârşie Unică şi se transmite prin medieri sau trepte ierarhice asemenea razelor izvorâte din discul solar, expresia social-politică a unităţii cosmice şi monarhiei metafizice fiind persoana împăratului. Reacţia creştină la individualismul soteriologic, la negativitatea cosmică şi la pluralitatea eonilor gnostici a fost simetrică şi concomitentă cu cea din cultura păgână reprezentată de neoplatonism: Biserica a dezvoltat o viziune „monarhiană", similară atât în ce priveşte teologia trinitară unitariană, care domină secolul II, cât şi ordinea Bisericii catholice-ortodoxe, prin dezvoltarea instrumentului unităţii şi ordinii unitare a Bisericii: episcopatul monarhic. Coincidenţa între monarhianismul trinitar şi cel episcopal poate fi observată la toţi reprezentanţii sistemului episcopatului monarhic prefigurat la Ignatie şi desăvârşit în *Constituţiile Apostolice*, unde monarhia episcopală e reflectarea unui monarhianism şi subordinaţianism trinitar de tip arian. Între sfârşitul secolului I şi Ignatie şi sfârşitul secolului IV şi *Constituţii* avem la începutul secolului III pe Calist al Romei, în acelaşi timp teolog monarhian şi episcop monarh acuzat de Tertulian că se comportă ca un „pontifex maximus", deci ca un împărat

păgân, încercând să devină „episcopus episcoporum". Allen Brent sesizează prin contextualizare implicaţiile faptului ignorat cel mai adesea de teologi că episcopatul monarhic al lui Calist al Romei (217–222) coincide cronologic strict cu domnia la Roma a împăratului sirian Elagabal (219–222), care a încercat fără succes să impună monoteismul universal al Soarelui neînvins. Punctul final al edificiului ordinii Bisericii Catholice centrate pe Roma a fost pus teoretic de episcopul Ciprian al Cartaginei († 258), la care se observă cum ordinea episcopală reflectă ordinea imperială nu ca derivare sau expresie a acesteia, ci ca imagine răsturnată a ei într-o contracultură rivală. Adevăraţii creştini nu trebuie să participe la sacramentul unităţii imperiale, ci la acela al Trupului lui Hristos. În fruntea trupului eclezial al lui Hristos stau episcopii înconjuraţi de prezbiteri şi diaconi (Ignatie); episcopii trebuie să stea într-o succesiune apostolică neîntreruptă (Irineu) şi să se recunoască reciproc (Ciprian). Episcopul valid este atât icoană vie a Tatălui ceresc, cât şi urmaş al apostolilor, şi trebuie să stea în comuniune reciprocă, veriga ultimă în lanţul recunoaşterilor reciproce fiind episcopul Romei, aflat în centrul întregii reţele. Biserica catholică devine astfel oglinda răsturnată a ordinii imperiale: un imperiu prezidat de episcopi-senatori, aflaţi în comuniune unii cu alţii şi cu episcopul-principe, reflectare răsturnată a Împăratului-Monarh universal absolut în rolul său de *Pontifex Maximus*. Toate formele vechi sau moderne de episcopat de tip monarhic, concluzionează Brent în finalul pasionantei sale cercetări din 1999, reflectă însă o teologie trinitară deficitară, de tip monarhian, deci eretică. Învăţătura ortodoxă despre Treime ca Trei Persoane consubstanţiale şi coeterne egale nu se poate acomoda cu o evoluţie monarhiană de acest tip condiţionată social şi cultural; Treimea fiind o revelaţie divină transcendentă care irupe în orice cultură fără să poată fi absorbită de aceasta.

De la episcopatul sacramental la cel jurisdicţional,
de la tipologie la ierarhie şi birocraţie

O deplasare importantă în cursul acestui proces de transformare culturală a suferit nu numai înţelegerea noţiunii de ordine a Bisericii, ci şi cea de reprezentare aflată la baza înţelegerii episcopatului însuşi, deplasare care şi-a găsit exegetul modern în persoana aceluiaşi Allen Brent[318]. Punctul de plecare este evident tot Ignatie „Teoforul" († 106), în ale cărui scrisori găsim prima atestare clară a formei de conducere a Bisericii de către triada

[318] ALLEN BRENT, *Cultural Episcopacy and Ecumenism. Representative Ministry in Church History from the Age of Ignatius tot he Reformation with Special Reference to Contemporary Ecumenism* (Studies in Christian Mission 6), Brill, Leiden, 1992.

episcop–prezbiteri–diaconi și prima afirmare sistematică a ceea ce face dintr-un grup de creștini o societate corporativă cu o formă de organizare și cultură distincte.

Excurs despre Epistolele ignatiene

Așa cum scrie Eusebiu al Cezareii[319], pe vremea împăratului Traian (97–117) străluceau în Asia „Policarp care fusese făcut episcop al Bisericii din Smyrna", „Papia, episcop și el al Bisericii din Hierapolis", „precum și cel de care-și aduc aminte mulțimile și astăzi: Ignatie, care a fost ales ca al doilea urmaș al lui Petru pe scaunul episcopal din Antiohia. Potrivit tradiției, el a fost trimis din Siria la Roma și acolo a fost dat pradă fiarelor pentru credința sa în Hristos. În timp ce străbătea Asia sub supravegherea foarte aspră a paznicilor, Ignatie întărea Bisericile prin cuvântări" îndemnându-le „să se ferească de erezii", și „să țină cu tărie la tradiția apostolilor"; pentru mai multă siguranță Ignatie a fixat și în scris aceste îndemnuri. Și Eusebiu menționează că din Smyrna Ignatie a scris Epistole către Efeseni, către Magnezieni, către Trallieni și către Romani (din care citează capitolul V), iar din Troa a scris Epistole către Filadelfieni, către Smyrneni și către Policarp (la rândul său Ignatie fiind menționat de Policarp în Epistola acestuia către Filipeni, din care Eusebiu citează cap. XII final). Eusebiu cunoștea așadar la începutul secolului IV o colecție de șapte Epistole ignatiene. Această colecție nu există însă ca atare în manuscrisele grecești, care ne transmit în schimb o colecție amplificată de 11, 12 sau 13 Epistole ignatiene în două forme:

— într-una din acestea, celor șase Epistole menționate de Eusebiu (afară de cea către Romani, care a circulat fiind citată integral în varianta zisă „colbertină" a *Martiriului Sfântului Ignatie*): către Smyrneni, Policarp, Efeseni, Magnezieni, Filadelfieni și Trallieni, le sunt adăugate alte șase Epistole: o scrisoare a unei prozelite, Maria din Cassobelae, către Ignatie și răspunsul lui Ignatie către Maria, și alte scrisori ale lui Ignatie către diaconul Heron (potrivit lui Eusebiu, urmașul său ca episcop al Antiohiei), către Antiohieni, către Tarsieni și către Filipeni;

— în cealaltă formă a acestei colecții lungi care cuprinde același număr de 13 scrisori, cele șapte Epistole autentice cunoscute de Eusebiu apar în versiuni mult amplificate și interpolate. Interpolatorul își trădează însă originea târzie prin aceea că atât în epistolele adăugate, cât și în pasajele interpolate în epistolele autentice vorbește despre trepte ale clerului inferior (ipodiaconi, psalți, citeți, ușieri, exorciști) și de erezii (sabelianism, arianism, apolinarism) cunoscute ca atare abia în secolul IV. Pentru a-și disimula falsificările, el și-a intercalat într-o a doua fază epistolele confecționate între cele autentice interpolate, așa că în final colecția lungă a Epistolelor ignatiene interpolate și adăugite se prezintă într-o ordine aleatorie, după cum urmează: către Maria prozelita, către Trallieni, Magnezieni, Tarsieni, Filipeni, Filadelfieni, Smyrneni, către Policarp, către Antiohieni, către Heron, către Efeseni și către Romani; și scrisoarea Mariei din Casobellae către Ignatie. Deși ordinea logică, potrivit prezumtivului loc al scrierii epistolelor ar fi fost: Maria către Ignatie și Ignatie către Maria (ambele din Antiohia), Ignatie către Efeseni, Magnezieni, Trallieni și Romani (toate din Smyrna), către Filadelfieni, Smyrneni și Policarp (din Troa), către Antiohieni și Heron (din Filipi) și către Filipeni (din Regium).

Colecția lungă, publicată în latină în 1498 și în greacă în 1557–1558, a stârnit polemici intense în contextul disputelor legate de episcopat și ierarhia bisericească atât între catolici și

[319] EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* III.XXXVI.

protestanţi, cât şi între protestanţii înşişi (episcopalieni şi prezbiterieni). Savanţi protestanţi au detectat rapid interpolările şi adaosurile ca fiind opera unui falsificator identificat astăzi cu certitudine ca aparţinând aceluiaşi cerc şi atelier literar semiarian din Antiohia celei de-a doua jumătăţi a secolului IV, căreia i se datorează interpolarea şi compilarea *Constituţiilor Apostolice*. Autenticitatea epistolelor scurte menţionate de Eusebiu a fost apărată de episcopul anglican James Usherr în 1644, iar în 1646 Isaac Voss a publicat la Amsterdam textul lor grecesc cu excepţia celui al Epistolei către Romani, descoperită şi publicată în 1698 la Paris odată cu editarea variantei „colbertine", antiohiene a *Martiriului Sfântului Ignatie*. Disputele şi ediţiile au continuat să se succeadă, până când în secolul XIX eruditii Th. Zahn în 1873 şi J. B. Lightfood în 1885 au stabilit consensul ştiinţific actual privitor la autenticitatea colecţiei „medii" compuse din şapte Epistole ignatiene. Contestat din nou de R. Joly (1975), R. Weijenborg (1979), J. Rius-Camps (1980) sau T. Lechner (1999), consensul Zahn-Lightfood a fost reafirmat şi reargumentat strălucit de Allen Brent (2006).

În 1845, Cureton edita un corpus siriac „scurt" alcătuit doar din trei epistole prescurtate. Începând din secolul XII în Evul Mediu occidental au fost puse în circulaţie alte patru epistole latine pseudoignatiene (două ale lui Ignatie către Ioan Apostolul şi una a lui Ignatie către Fecioara Maria şi răspunsul Mariei către Ignatie) cu scopul evident de a susţine evlavia marială. Ediţia critică a corpusului „lung" interpolat în secolul IV — care-şi păstrează intactă valoarea de document şi trebuie citit împreună cu *Constituţiile Apostolice* — a fost realizată de F. X. Funk şi F. Diekamp în 1913.

La Ignatie, episcopul, prezbiterii şi diaconii pun în scenă în faţa comunităţii istoria sfântă a trimiterii mântuitoare, de către Dumnezeu Tatăl, la oameni a Fiului Său întrupat, răstignit, înviat şi înălţat. În Biserică, în sensul ei de adunare liturgică, aceste slujiri apostolice nu reamintesc pur şi simplu creştinilor nişte evenimente istorice trecute, ci întrupează într-un „acum" veşnic trimiterea Fiului de către Tatăl şi trimiterea apostolilor plini de Duhul Sfânt de către Fiul, făcute vizibile de către episcop, icoană vie a Tatălui, care, înconjurat de prezbiteri, icoane vii ale apostolilor plini de Duh Sfânt, îi trimite pe diaconi, icoane vii ale lui Hristos, să slujească poporul aducând darurile lui ca toţi împreună să slujească lui Dumnezeu. Ca şi în *Apocalipsă*[320], cele trei slujiri se disting[321] ca *typoi* ale unor Personaje sfinte şi întreaga Biserică liturgică e *typos*, icoană vie a Bisericii cereşti eterne, care a arhetipul ei. Nu este vorba de platonism, pentru că aceşti *typoi* nu sunt doar cópii palide care reflectă prototipuri cereşti, ci continuă sacramental-eclezial întruparea isto-

---

[320] Cei douăzeci şi patru de bătrâni în jurul tronului lui Dumnezeu şi al Mielului sunt imaginea celestă care corespunde episcopului-prezbiter care oferă, înconjurat de ceilalţi prezbiteri, sacrificiul liturgic pur al neamurilor păgâne (cf. *Maleahi* 1, 12).

[321] Toate cele trei slujiri se disting, ies în faţă sau şed înainte ca icoane vii, sunt *prokathēmenoi eis typon*. Sensul lui *prokathēmenos* la Ignatie — arată A. Brent — nu e aşadar atât acela de „a prezida", funcţie unică, ci de „a se distinge", de „a ieşi în faţă"; şi atunci faimoasa adresare către Biserica din Roma ca *prokathēmenē tēs agapēs* se traduce nu prin „care prezidează iubirea", ci „iese în faţă prin iubire", „se distinge ca exemplu de iubire".

rică a Cuvântului, ca în *Evanghelia după Ioan*. Adevăratul sens al reprezentării tipologice la Ignatie nu înseamnă că aceste trei slujiri reprezintă realitățile mântuitoare transcendente accesibile doar deținătorilor acestora în fața unor laici diferiți de ei; ci că acestea reprezintă/„tipifică" experiența întregii Biserici în procesul de mântuire și unire cu Dumnezeu și întreolaltă în fața puterilor demonice active în lume care sunt zdruncinate de însăși adunarea liturgică structurată de cele trei „tipuri" ca icoană vie a prezenței mântuitoare a lui Dumnezeu Treime în istorie. Singură istoria sfântă nu poate crea o comunitate, ci trebuie să primească formă concretă tangibilă în simboluri materiale concrete. Întrucât în cultul extrem de simplu din bisericile-case din primul secol creștin nu existau încă nici obiecte, nici veșminte sacre, tot accentul cădea pe actele simbolice asociate de persoane simbolice distincte. Istoria sacră e povestită de Ignatie în termenii întreitei tipologii ce reprezintă experiența comună a Bisericii creștine care-și găsește astfel unirea cu Dumnezeu Tatăl prin Fiul, trimis de Acesta, și prin apostolii plini de Duh, trimiși de Fiul — și relatează modul în care comunitatea harismatică adunată în această ordine tipologică zdruncină puterile demonice. Aceeași reprezentare liturgică a evenimentelor mântuitoare rezolvă în sens sintetic-iconic nu doar tensiunile dintre harismă și ordine, dintre istorie și transcendență, ci și tensiunea dogmatică dintre Iisus Fiu al Omului (poziția iudaizantă) și Iisus Fiu al lui Dumnezeu (poziția docetismului gnostic): Iisus Hristos al Bisericii apostolice este simultan și paradoxal în același timp Fiu al lui Dumnezeu și Fiu al Omului, prefigurând astfel formula dogmatică de la Chalcedon. Liturghia controla nu numai istoria sacră, ci și ordinea Bisericii, și ea a impus relicfarea în adunările creștine a episcopului-unic din situația primară a sinagogii creștine cu mulți prezbiteri-episcopi: ca tip al Tatălui Unic în Liturghie episcopul trebuie să fie și el unic. De asemenea, așa cum evenimentele mântuitoare sunt întrupate corporativ în comunități, comunitățile sunt și ele întrupate în persoanele corporative ale reprezentanților ei care, asemenea vizitatorilor clerici ai lui Ignatie, devin icoane vii ale darurilor și harismelor comunităților lor. Așa cum în scrierile nou-testamentare „Petru", „Iacob", „Ioan" sau „Pavel" sunt figuri reprezentative în sens harismatic-mistagogic încorporând personalitățile corporative ale comunităților. Un alt aspect decisiv, asupra căruia atrage atenția Brent, este acela că, spre deosebire de Sinagoga/Adunarea iudaică, unde autoritatea personală a colegiului care o prezida era net inferioară autorității impersonale a sulurilor Torei și scripturilor reificate, în Eclezia/Adunarea creștină nu existau suluri care să cuprindă predania (*paradosis*) evanghelică a împlinirii profețiilor în Iisus Hristos, Domnul răstignit și înălțat (cf. *1 Co* 15), ci doar persoane, fie prezente, fie absente, martore ale Învierii, care purtau acea predanie în chiar persoanele și cuvintele lor și care,

ca atare, erau „stâlpii” Bisericii. Însuşi caracterul oral al acestei *paradosis* revelate impunea astfel de persoane autorizate capabile să o exprime legitim şi în virtutea căreia exercitau — fie sedentar ca Iacob, fie itinerant ca Pavel — supravegherea (*episkopē*) cu autoritate asupra comunităţilor lor. Chiar şi după moartea apostolilor — când „predania” devine un „depozit” (*paratheke*) — prezbiterului-episcop i se cere nu doar o simplă succesiune, ci o harismă profetică, un duh apostolic, indispensabil pentru transmiterea şi interpretarea lui. Nu există deci în Epistolele pastorale pauline o revanşă a slujitorilor acestui „depozit” legitimaţi prin apelul la autoritatea apostolică din trecut asupra unor harismatici care revendică o autoritate profetică în prezent. Cum nu există nici o distincţie între depozitul credinţei încredinţat episcopului-prezbiter şi credinţa comunităţii sale, pe care o întrupează şi o reprezintă, şi pe care nu o livrează din exteriorul ei. Bisericile au preferat mult timp vocea vie a apostolilor care-şi rosteau predania şi interacţionau dinamic cu viaţa comunităţilor, şi această preferinţă explică succesul enorm de care s-a bucurat literatura apostolică pseudoepigrafică şi dispozitivul pseudonimei apostolice: „prin Clement” apostolii continuau să vorbească viu Bisericilor.

Abuzul gnosticilor atât de pseudonimia apostolică prin abundenta producţie de evanghelii pseudoapostolice apocrife, cât şi de tradiţia orală falsificată în tradiţii ezoterice mitologice au condus la sfârşitul secolului II la reificarea *paradosis*-ului apostolic în sistemul canonic de norme al scripturilor, credinţei şi succesiunii apostolice a episcopilor. Unitatea Bisericii Catholice şi continuitatea ortodoxiei s-au obţinut, dar cu preţul unei serii de reducţii. Astfel, pluralitatea tradiţiilor apostolice (petrină, ioaneică, paulină, iacobină) aflate iniţial într-o relaţie de diversitate într-o unitate de tip familial, bazată pe consangvinitate, şi sinodal, bazată pe recunoaştere şi promovare reciprocă, a fost interpretată după constituirea Noului Testament drept simplă diversitate de expresie retorico-literară a unei unităţi abstracte de tip doctrinar. Tradiţia vie a fost tot mai mult redusă la ordinea tradiţiei, reificându-se într-un sistem uniformizator de tip filozofic alcătuit din *dogmata*, opinii autoritative. Iar din reprezentant al tradiţiei apostolice întrupate în diverse Biserici şi forme culturale, episcopul devine un reprezentant în faţa comunităţii al unei tradiţii apostolice moştenite prin succesiune, *diadochē*[322]. Tradiţia apostolică

[322] *Diadochē* face parte, ca şi *dogma*, din vocabularul şcolilor filozofice antice. În cercetarea sa din 1999, Brent a atras atenţia asupra coincidenţei temporale revelatorii dintre prezentarea de către Diogenes Laertios a vieţilor şi dogmelor filozofilor antici ca istorie a patru succesiuni reduse la două şi prezentarea similară a ereziilor şi ortodoxiei la Irineu şi Ipolit (toţi scriu la sfârşitul secolului II şi începutul secolului III): toate ereziile derivă dintr-o unică obârşie (Simon Magul la Irineu, Naaseni şi cultul şarpelui la Ipolit) şi dacă la baza filozofiei stau doisprezece înţelepţi, la baza creştinismului stau cei Doisprezece Apostoli.

reificată devine pentru episcopi bastonul de mareşal, simbol al autorității Bisericii învățătoare asupra Bisericii învățate, iar episcopul în loc de reprezentant al credinței comunității devine transmițătorul exterior al depozitului unei credințe fixe către comunitate în sensul unei proclamări juridice. Preoția sa, inițial identificare martirică cu arhieria unică a lui Hristos la care participă prin botez întreaga comunitate, se dezvoltă începând cu secolul III într-un sens decis vechi-testamentar ca reacţie la teologia populară de tip harismatic conturată cu prilejul crizei provocate în comunitățile creştine de numărul mare de apostați (*lapsi*) şi puținii martiri, cu ocazia persecuțiilor din ce în ce mai sistematice din acest timp. Cu acel prilej s-a format convingerea că grupul mărturisitorilor reprezintă autentic în fața comunităților suferințele şi slava lui Hristos în trupul Său eclezial. Hristos îşi actualizează cel mai autentic efectul Pătimirii Sale, iertarea păcatelor, prin mărturisitori, în ale căror suferințe şi răni Se face prezent în chip concret, şi ca atare aceştia nu mai au nevoie nici de botez, dacă sunt catehumeni, nici de hirotonie, dacă nu sunt clerici, pentru a fi integrați în Trupul lui Hristos sau pentru a acorda iertarea celor căzuți şi a-i împăca astfel cu Biserica. Episcopatul a răspuns la aceasta nu numai insistând pe faptul că puterea de a ierta revine în exclusivitate clerului hirotonit, ci asumând el însuşi poziția din care i-a evacuat pe mărturisitori, dar nu într-un context martirologic, ci vechi-testamentar. Cum se observă în *Didascalia*, episcopul este îndemnat să imite pe Hristos şi să ierte păcatele poporului, nu însă martiric, participând la suferințele şi rugăciunea Lui pentru lume prin propriile suferințe şi rugăciuni, ci ca mijlocitor între Dumnezeu şi credincioşi, aducându-I euharistic ofranda sacrificială ispăşitoare a Mielului junghiat şi distribuind în schimb iertarea şi dreptatea Lui, asemenea arhiereilor din Vechiul Legământ. Preoția sfântă apare ca mediind mântuirea/iertarea unei comunități nemântuite/păcătoase. Didascalistul fuzionează astfel, distorsionându-le însă, cele două tipologii anterioare: clementină şi ignatiană. Potrivit celei clementine, episcopul este echivalentul arhiereului, prezbiterii, al preoților, iar diaconii (dar şi văduvele şi orfanii), al leviților. Potrivit celei ignatiene, dezvoltate, dar şi modificate, episcopul prezidează ca icoană vie (*typos*) a lui Dumnezeu Tatăl, diaconii stau pe lângă episcop şi-l slujesc ca icoane vii ale lui Hristos, Trimisul Tatălui, diaconița e cinstită ca icoană vie a Duhului Sfânt, Trimisul Fiului, prezbiterii sunt socotiți icoane vii ale apostolilor, iar văduvele şi orfanii sunt icoane vii ale altarului, întrucât beneficiază de ofrande. Deşi foloseşte un limbaj şi imagini ignatiene, *Didascalia* le distorsionează puternic sensul originar. O primă diferență se vede în aceea că, dacă la Ignatie episcopul are un rol prin excelență euharistic şi martiric, în *Didascalie* episcopul are un rol primordial de judecător al păcătoşilor şi sfințitor al lor. O altă diferență se vede în aceea că

la Ignatie episcopul este întotdeauna în unire cu prezbiterii şi diaconii; deşi clar diferite, slujirile acestora din urmă sunt egale în faţa poporului care le datorează ascultare în mod egal, episcopul este *syndiakonos;* niciodată nu li se porunceşte prezbiterilor sau diaconilor să se supună unii altora, modelul de autoritate şi de unitate al întregii Biserici fiind unitatea interioară a simfoniei şi a corului, prin care Biserica întrupează unitatea lui Dumnezeu Treime. În *Didascalie* însă prezbiterii se estompează, iar diaconii devin slujitori nu ai Bisericii lui Dumnezeu, ci ai episcopului devenit „monarh" pentru prima dată în sens total. Nu Ignatie este, cum greşit se tot repetă, inventatorul episcopatului monarhic — la Ignatie se poate vorbi doar de monoepiscopat (dar monoepiscop era şi Iacob) —, ci episcopul anonim autor în jurul anului 230 al *Didascaliei*, unde pentru prima dată tripla tipologie a lui Ignatie e înlocuită de o triplă ierarhie. O generaţie mai târziu, episcopul Ciprian al Cartaginei († 258) regândeşte ecleziologia catholic-ortodoxă în termenii juridici ai unei ordini imperiale de tipul unui principat senatorial opunându-se monarhiei petrine a episcopului Romei; ca apoi trecerea în era constantiniană la Biserica imperială şi de mase să accentueze în secolul IV centralismul ierarhic şi juridismul. Se produce astfel deplasarea de la episcopatul ignatian reprezentaţional-sacramental-cultural la un episcopat jurisdicţional-teritorial[323]. Celor două figuri ale episcopatului le corespund două tipuri de solidaritate şi de legătură sociale (descrise de Durkheim): cel al unităţii „organice" specifice societăţilor plurale inclusive, care-şi compun unitatea acceptându-şi şi reconciliindu-şi diversităţile după modelul armoniei muzicale, şi cel al unităţii „mecanice" proprii societăţilor monolitice exclusive, care realizează unitatea reducând diferenţele la uniformitate, şi în care tocmai efortul de a impune unitatea prin excludere duce inevitabil la fragmentare şi diviziune.

---

[323] Episcopul ignatian era nu al unui teritoriu, ci al unui unic popor catholic şi ortodox al lui Dumnezeu dintr-un loc, în care se realizează întruparea/reprezentarea continuă a lui Dumnezeu Treime, popor opus celui păgân, iudeu sau eretic. Ca şi regii medievali, şi episcopii vor fi ai unor popoare, nu ai unor teritorii (rasa şi cultura, nu teritoriul, fiind componentele fundamentale ale naţiunii). Adaptarea la ordinea imperială a ecleziologiei a impus, împreună cu birocratizarea ierarhiei, şi principiul: un singur episcop într-o cetate (canonul 8 de la Niceea, 325). Episcopatul juridic-teritorial va fi creaţia reformelor gregoriene ale Bisericii occidentale ca monarhie papală în afara, împotriva şi deasupra imperiului creştin, fie el constantinopolitan sau carolingian: Biserica e acum o imensă şi unică dieceză, condusă de un episcop monarh cu jurisdicţie/suveranitate universală supremă, pe care o exercită prin vicari care participă prin delegaţie, într-un teritoriu, la jurisdicţia/suveranitatea sa fără a o poseda în plenitudinea ei.

VIII. Canonul liturgic

Pe lângă componenta etică şi cea canonic-constituţională, genul literaturii apostolice pseudoepigrafice are însă şi o la fel de importantă componentă liturgică. Documentele care ilustrează acest gen sunt în acelaşi timp compendii canonico-disciplinare, dar şi manuale şi cărţi liturgice, fiind nu numai „constituţii" apostolice, dar şi veritabile „liturghiere/evhologhioane" apostolice.

De la textele normative la textele practice

În partea ei centrală, *Didahia celor Doisprezece Apostoli* cuprinde cele mai vechi prescripţii şi formulare liturgice baptismale şi euharistice utilizate în Siria la mijlocul sau la sfârşitul secolului I. Document extrem de important, dar şi complex, datorită multitudinii redactărilor lui în şcoala ipolitană de la Roma din prima jumătate a secolului III, *Tradiţia Apostolică* ne oferă cele mai vechi formulare de rugăciuni şi ritual ale hirotoniilor, Liturghiei episcopale, iniţierii creştine, precum şi indicaţii privitoare la ciclul zilnic de rugăciuni al creştinilor. Aceste formulare le regăsim prelucrate şi amplificate în *Canoanele lui Ipolit* (Egipt, cca 336–340) şi în *Testamentul Domnului* (Siria, începutul secolului V), ca şi în cartea a VIII-a (cap. III–XLV) a *Constituţiilor Apostolice* (Antiohia, cca 380), cartea a VII-a a *Constituţiilor* cuprinzând o prelucrare a *Didahiei* (cap. I–XXXII), urmată de o importantă colecţie de rugăciuni de origine iudaică (cap. XXXIII–XXXVIII) şi de o colecţie de rugăciuni creştine (cap. XXXIX–XLIX). Cunoscută încă din secolul XVI, Liturghia zisă „clementină" — cel mai amplu formular cunoscut — a părut eruditor occidentali din secolele XVII–XIX — atât anglicanilor „non-jurors", cât şi francezului Pierre Lebrun (1661–1729) sau germanilor Ferdinand Probst (1816–1899), Paul Drews (1858–1912) şi chiar Anton Baumstark (1872–1948) — a reprezenta arhetipul apostolic al Liturghiei Bisericii: înainte de a părăsi Ierusalimul, colegiul apostolilor ar fi elaborat o Liturghie euharistică atotcuprinzătoare, din care au derivat toate riturile istorice cunoscute, şi aceasta ar fi identică cu cea din cartea a VIII-a a *Constituţiilor Apostolice*.

De la unitate la diversitate şi de la prolixitate la concizie?

Până în secolul XX, liturgiştii au stat sub influenţa unui text apocrif atribuit lui Proclus, patriarhul Constantinopolului (434–446) — dovedit abia în 1962 drept un fals din secolul XVI[324] — care susţinea că primele liturghii

[324] *PG* 65, 849–852; cf. F. J. LEROY, „Proclus «De Traditione Divinae Missae»: un faux de Constantin Paleocappa", *Orientalia Christiana Periodica* 28 (1962), p. 288–299.

apostolice au fost foarte lungi, dar au fost prescurtate deliberat (în etape, cea a lui Iacob fiind prescurtată de Vasile cel Mare şi apoi cea a lui Vasile de Ioan Hrisostom) pentru că n-au mai putut fi urmărite de generaţiile de creştini mai puţin râvnitoare care au urmat epocii apostolice. Cercetările istorice au demonstrat însă exact contrariul: aproape invariabil, evoluţia textelor liturgice a fost de la concizie la prolixitate, iar formularele liturgice din aşa-zisele „constituţii bisericeşti" apostolice reflectă mai puţin o practică liturgică reală, cât sunt texte prelucrate şi elaborate programatic pentru a restabili sau impune un standard ideal al cultului creştin.

Recursul la manuscrisele liturgice

Trebuie mers aşadar la textele liturgice propriu-zise, cele care reflectă nemijlocit practica liturgică, şi o întreagă direcţie de cercetare liturgică[325] s-a consacrat descoperirii şi editării manuscriselor liturgice ale Bisericii vechi şi bizantine, până la apariţia în secolul XVI a primelor ediţii tipărite ale cărţilor liturgice ortodoxe. Şi acest tip de cercetare are însă serioase limite. Una din ele priveşte faptul că nici în creştinismul primar, nici în iudaism rugăciunile nu erau scrise, ci se transmiteau oral, fiind astfel supuse dezvoltărilor şi modificărilor. Exista o schemă fundamentală dezvoltată pe baza unei improvizaţii orale. Textele scrise apar în climatul sensibil din punct de vedere doctrinar al secolului IV, dominat de controverse trinitare (arianism şi pnevmatomahie), atât pentru a asigura conformitatea dogmatică a rugăciunilor, cât şi pentru a le adapta la noul cult din bazilicile monumentale care se construiesc acum. Vechile formulare scurte din cultul domestic al epocii persecuţiilor nu se mai adecvau cu noul ambient cultic, aşa că au fost remaniate şi înlocuite — atât din motive de fast liturgic, cât şi catehetic — cu

[325] Iniţiată de dominicanul francez JACQUES GOAR (1601–1654) cu al său important *Euchologion sive Rituale Graecorum*, Paris, 1647 (ed. II, mult ameliorată, Veneţia, 1730), continuată de orientalistul EUSÈBE RENAUDOT (1646–1720) cu *Liturgiarum Orientalium Collectio*, Paris, 2 vol., 1715–1716, de HEINRICH DENZINGER (1819–1883) cu *Ritus Orientalium*, 2 vol., 1863–1864, şi FRANK E. BRIGHTMAN (1856–1932), *Liturgies Eastern and Western*, Oxford, 1896, doar vol. I „Eastern"; dar mai ales „Goar"-ul rus care a fost liturgistul ALEKSEI DIMITRIEVSKI (1856–1929) cu textele editate în monumentala serie *Opisanie liturghiceskih rukopisei hraniaşcihsia v bibliotekah pravoslavnogo Vostoka:* vol. 1, *Typika*, 1895, CXLVII + 912 p.; vol. 2, *Euchologia*, 1901, XII + 1058 p.; vol. 3, *Typika* II, 1917, V + 768 p.; seria planificată în patru părţi (1. Evhologhionul grec; 2. Evhologhionul slav; 3. Tipiconul grec şi 4. alte cărţi) a rămas neterminată, materiale pentru volumele 4 şi 5 existând în arhiva lui Dimitrievski. Opera lui Dimitrievski a fost şi este continuată de şcoala liturgiştilor iezuiţi de la Institutul Pontifical Oriental din Roma reprezentată de preoţii profesori Juan Mateos (1917–2003), Miguel Arranz (n. 1930), Robert Taft (n. 1932) şi de discipolii acestora, care au editat şi editează în continuare manuscrise liturgice bizantine.

compoziții retorice fastuoase în care se oglindește cultura elenistică și teologia eruditilor episcopi ai epocii, și în care se poate percepe și ceva din orizontul de așteptare al noilor creștini convertiți la creștinism și care-și celebrau credința în mărețele catedrale edificate în acest timp.

Euchologion-*ul egiptean al lui Serapion (secolul IV)*

În 1894, neobositul cercetător al manuscriselor liturgice răsăritene, liturgistul Aleksei Dimitrievski, publica la Kiev o colecție de treizeci de rugăciuni pe care le descoperise în manuscrisul *149* (din secolul XI, f. 7v–21v) aparținând bibliotecii Marii Lavre de la Sfântul Munte Athos; cele 14 file ale acestui codice bizantin transcriau într-o dezordine evidentă — datorată unei greșeli a copistului — conținutul unui remarcabil *euchologion* care a aparținut episcopului egiptean Serapion din Thmuis († cca 360)[326], prieten al Sfântului Atanasie cel Mare († 373) și amândoi ucenici ai avvei Antonie cel Mare († 356). În dispoziția originară, colecția are următoarea structură: rugăciuni la ungerea celor ce se botează și a bolnavilor (nr. 15–17), o rugăciune de înmormântare (nr. 18), un set de șaptesprezece rugăciuni legate de Euharistie (nr. 19–30 și 1–6, nr. 1 alcătuind extrem de interesanta anafora euharistică a episcopului Serapion), alte cinci legate de Botez (nr. 7–11) și trei rugăciuni de Hirotonie a diaconilor, a prezbiterilor și a episcopului (nr. 12–14). Spre deosebire de cercetările mai vechi, care susțineau unitatea literară a rugăciunilor pe care le considerau redactate de un singur autor, analiza atentă a ultimului lor editor (M. Johnson, 1995) evidențiază că avem de-a face cu o colecție eterogenă, compilată din surse și autori diferiți, reflectând patru straturi sau subgrupuri distincte[327], dar nici unul din ele nu trece dincolo de mijlocul secolului IV; caracterul egiptean, contextul liturgic și orientarea teologică origeniană a anaforalei trimit toate spre epoca lui Serapion din Thmuis și este foarte probabil ca ele să fi fost colecționate chiar de ucenicul și prietenul avvei Antonie și al arhiepiscopului Atanasie al Alexandriei. Suntem deci în prezența unui document liturgic de prim ordin pentru cunoașterea cultului creștin din secolul VI.

---

[326] Ultima ediție cu un studiu exhaustiv a fost realizată de MAXWELL E. JOHNSON, *The Prayers of Serapion of Thmuis. A Literary, Liturgical, and Theological Analysis* (Orientalia Christiana Analecta 249), Roma, 1995.

[327] Un prim strat mai timpuriu cuprinde rugăciunile 1–6 (Euharistie), 7–11 (Botez, nu cunosc ungerea postbaptismală), 13 (hirotonia prezbiterului), 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29 și 30; al doilea, rugăciunile 15–17 (la ungeri, cunosc ungerea postbaptismală); al treilea, rugăciunile 12 și 14 (hirotonia diaconului și prezbiterului) și 20, 22, 23; și al patrulea, rugăciunea 18 (de îngropare).

Barberini graecus 336 — *cel mai vechi codice liturgic bizantin*

Cel mai vechi manuscris liturgic grec care ni s-a păstrat datează însă abia de la sfârşitul secolului VIII şi e reprezentat de faimosul *Codex Barberini graecus 336*. Copiat pe pergament în uncială biblică greacă târzie, de tip occidental, undeva în sudul Italiei înainte de anul 800, codicele se afla în secolul XIV la Florenţa în posesia unui bibliofil (Niccolo Niccoli), de la care a trecut prin testament în 1441 în biblioteca mănăstirii dominicane San Marco, ajungând în secolul XIV în biblioteca Barberini din Roma, ca în 1902, prin achiziţionarea acestei colecţii de papa Leon XIII, să intre în fondurile Bibliotecii Apostolice Vaticane. Editat parţial şi utilizat copios de Jacques Goar în notele faimosului său *Euchologion* din 1647, codicele a făcut, în secolul XX, obiectul mai multor intenţii de editare anunţate (în 1933, 1953 de A. Stritmatter, şi în 1964–1974 de A. Jacob), dar nematerializate. Mult aşteptata ediţia a venit abia în 1996 şi este rezultatul a doi tineri cercetători, discipoli ai liturgistului Miguel Arranz din Roma: Stefano Parenti şi Elena Velkovska[328]. Codicele păstrat are 279 de file legate în 36 de caiete; la origine însă manuscrisul cuprindea un număr de 40 de caiete: lipsesc caietele 1, 2, 3 şi 8 (absenţa acestora ne privează de o mare parte din anaforaua Sfântului Vasile), iar caietele 4 şi 5 sunt legate la sfârşitul volumului. Din cele 279 de foi actuale, filele 1–263 cuprind un *euchologion* bizantin complet, urmate de fragmente din *Canoanele Apostolice* (65–70 şi 74–84) şi din *Constituţiile Apostolice* (VIII.IV, V, XVI–XXVII), codicele *Barb. gr. 336* fiind cel mai vechi manuscris grec cunoscut şi pentru aceste din urmă texte. La origine codicele avea următorul cuprins: cele 85 de *Canoane Apostolice* erau urmate de cartea a VIII-a, liturgică, a *Constituţiilor Apostolice*, după care venea *Euchologion*-ul reprezentând o colecţie destul de eterogenă de 244 de „piese" liturgice, mai ales rugăciuni, de diverse provenienţe, dar cu o dispunere care atestă un evident efort de ordonare:

1. Liturghia Sfântului Vasile cel Mare (1–22), cel mai vechi formular păstrat;
2. Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom (23–41), cel mai vechi formular păstrat;
3. Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite (42–48), cel mai vechi formular păstrat;

---

328 *L'Eucologio Barberini gr. 336* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 80), Edizioni Liturgiche, Roma, 1996; ed. II revăzută şi cu traducere italiană, 2000. Un volum special de analiză este în curs de apariţie. Codicele *Barb. gr. 336* este o copie după marele *Euchologion* al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol din secolul VIII, dinaintea crizei iconoclaste. De aici şi importanţa lui deosebită.

4. Cele Şapte Laude după ritul catedral (49–111): vecernia (49–64), miezonoptica (65–69), utrenia (70–84), ceasul I (85–86), ceasul III (87–91), ceasul VI (92–96), ceasul IX (97–101) şi aşa-numitul ceas III-VI (*pentēkthē*) din Postul Mare (102–111);

5. Iniţierea creştină (112–126): rugăciunea a opta zi (112) şi a patruzecea zi de la naştere (113), catehumenatul (114–119), botezul — mirungerea — cuminecarea (120–125), spălarea de după opt zile de la botez (126);

6. Agheasma Mare (127–133): binecuvântarea apei (127–131), la fântâna din portic (132–133);

7. Privegherea (*pannychis*) din ritul catedral (135–139;

8. Pregătirea şi sfinţirea Sfântului Mir (140–142);

9. Cateheza patriarhală pentru candidaţii la botez (143–145);

10. Reconcilierea ereticilor cu Biserica (146–148, în speţă a maniheilor);

11. Sfinţirea bisericii (149–156);

12. Hirotoniile (157–168) episcopului (157–158), prezbiterului (159–160), diaconului (161–162), diaconiţei (163–164), ipodiaconului (165), citeţului şi cântăreţului (166) şi egumenului (167);

13. Îmbrăcarea monahului (169) şi a monahiei (170);

14. Rugăciuni şi rituri pentru Palatul imperial (171–181): la încoronare (171–172), la întâlnirea între împărat şi patriarh (173–174), pentru împărat (175–176), pentru via imperială (177–178), pentru promovarea arhonţilor (179–180) şi binecuvântarea îmbarcării imperiale (181);

15. Rugăciuni la aducerea pârgii roadelor (182) şi la binecuvântarea unei case (183);

16. Căsătoria (184–189): logodna (184–185), nunta (186–188), altă rugăciune pentru nuntă (189);

17. Rugăciuni înainte şi după masă (190–191), pentru călătorie (192), pentru plutirea pe mare (193) şi pentru secetă (194–195);

18. Rugăciuni pentru bolnavi (196–198) şi untdelemnul de ungere a bolnavilor (199–200);

19. Pocăinţa (201–205): rugăciuni pentru cei ce se întorc (201), pentru cei ce se mărturisesc (202), pentru cei ce jură uşor (203), pentru cei siliţi să mănânce mâncăruri oprite (204) sau care au mâncat din acestea (205);

20. Exorcisme pentru cei chinuiţi de duhuri necurate (206) şi pentru cei ce suferă din pricina demonilor (207);

21. Rugăciuni la diverse ocazii: la tăiatul părului copilului (208–209), la rasul bărbii (210), la înfrăţire (211), alta la tăiatul părului copilului (212), pentru turmă (213), pentru cei ce agonizează (214), pentru vie (215), pentru începutul semănatului (216), pentru vreme blândă (217), pentru cei ce aduc roade (218), pentru secerat (219);

22. Rugăciuni la momente speciale ale anului liturgic: la binecuvântarea ramurilor de Florii (220–221), la spălarea picioarelor din Joia Mare (222–225), la îngenuncherea la Cincizecime (226–228);

23. Rugăciuni la diverse trebuinţe: la colivele pentru sfinţi (229), la sacrificiul boilor (230), la fântână (231), la zidirea casei (232), la cutremur (233), la slujiri în mănăstiri (234), la roade noi (235), la colive (236), la poluţii nocturne (237), la binecuvântarea apei murdare (238), la adusul mielului (239), la intrarea în cler (240), la binecuvântarea casei (241–242);

24. Alt exorcism (243);

25. La intrare în monahism (244–256): la schima mică (244–248), la schima mare (249–254), la luarea culionului după opt zile (255), citiri biblice la Liturghiile acestor opt zile (256);

26. Alt exorcism (257);

27. La tunderea monahiei (258–263);

28–29. Rugăciuni pentru cei decedaţi (264–270), pentru un ascet bolnav (271) şi la acoperirea femeii (272);

30. Rugăciuni finale de la Liturghie (273–285): din spatele amvonului (273–276), de la skevofilakion (277–280), altele din spatele amvonului (281–285);

31. Ectenii diaconale (286–288): pentru Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite (286), pentru morţi (287) şi pentru bolnavi (288).

Recursul indispensabil şi revelator la manuscrisele liturgice etalează însă şi o serie de probleme cu implicaţii în registrul metodologic pentru ştiinţa liturgică, ale cărei mutaţii şi-au găsit recent o extrem de lucidă şi ca atare revoluţionară prezentare, realizată de anglicanul Paul F. Bradshaw[329] (n. 1940, din 1985 profesor de liturgică la Universitatea Notre Dame din Statele Unite ale Americii). Ca şi genul „constituţiilor bisericeşti", şi manuscrisele liturgice sunt o „literatură vie", scrisă şi rescrisă mereu, proces în care întâlnim tendinţe deconcertante: pe de o parte, de a selecta şi adapta tacit texte şi rituri din trecut necesităţilor prezentului, pe de altă parte, de a transcrie din inerţie texte vechi mult timp după ce ele au ieşti de fapt din uz. De aici eşecul metodei filologice bazate pe postularea unui arhetip şi a unei origini unice a cultului apostolic.

Adevărul istoric privitor la dezvoltarea cultului creştin pare să fi fost o mişcare nu de diversificare, ci de progresivă amalgamare şi standardizare a unei realităţi locale, iniţial extrem de diverse şi plurale (inclusiv în elementele fundamentale), unificare care a însoţit procesul de federalizare treptată a

[329] PAUL F. BRADSHAW, *The Search of the Origins of Christian Worship. Sources and Methods for the Study of Early Liturgy*, Oxford University Press, 1992, 2002².

Bisericilor în unități tot mai mari în jurul marilor centre ale creștinătății antice (Roma, Alexandria, Antiohia etc.). N-a fost însă o sinteză, ci o evoluție selectivă, în care a supraviețuit nu neapărat elementul sau ritul cel mai bun, ci cel mai puternic (Taft).

Liturgica comparată

În consecință, o întreagă și fecundă direcție de cercetare liturgică în secolul XX a fost cea a liturgicii comparate, ale cărei principii au fost teoretizate de F. Cabrol (1855–1937) și, mai ales, de Anton Baumstark (1872–1948)[330], direcție continuată de F. Hamm, H. Engberding și membrii școlii de liturgică de la Institutul Pontifical Oriental din Roma: Juan Mateos (1917–2003), Robert Taft (n. 1932) sau Gabrielle Winkler (n. 1940). În formularea lui Baumstark, adept al unei abordări organiciste inspirate din lingvistica și biologia comparată, evoluția riturilor a urmat tendința generală de la varietate și simplitate inițială spre uniformitate și prolixitate retorică târzie, tendință întreruptă ocazional de tendințe retrograde spre varieri locale și abrevieri. Baumstark și continuatorii lui au formulat chiar o serie de „legi" care ar reglementa aceste procese, deschizându-se în același timp spre o abordare mai suplă și complexă, luând în considerare nu doar invariantele, ci și diferențele, nu doar analiza structurală, ci și contextele istorice.

Liturgica structurală și „forma Liturghiei"

În paralel și în contrast cu abordarea organic-comparativă de tip Baumstark, extrem de influentă a fost abordarea structurală teoretizată de liturgistul și monahul benedictin anglican Gregory Dix (1901–1952) într-o faimoasă cercetare despre „forma Liturghiei" publicată în 1945[331]. Dix oferea o altă versiune a teoriei originii comune și a continuității dezvoltării cultului creștin, potrivit căreia varietatea a crescut în timp ca efect al influențelor și accentelor locale pe baza unui element comun care constituie stratul cel mai vechi, dar acesta însă nu e reprezentat de o formulă, ci de o formă sau structură comună a ritului, rămasă identică din epoca apostolică. Întrucât apostolii au fost evrei, această formă a Liturghiei nu putea veni decât din iudaism. Încă din 1872 germanul Gustav Bickell încercase să arate că prima parte a Liturghiei creștine, cea a Cuvântului, provine din rugăciunea iudaică din dimi-

[330] ANTON BAUMSTARK, *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, Chevetogne, 1940, 1953[3] (faimoasa lucrare relua schița anterioară a lui A. BAUMSTARK, *Vom geschichtlichen Werden der Liturgie*, 1923); cf. și simpozionul internațional de la Roma, 25–29 septembrie 1998: *Comparative Liturgy. Fifty Years after Anton Baumstark* (ed. R. Taft / G. Winkler) (Orientalia Christiana Analecta 265), Roma, 2001.

[331] GREGORY DIX, *The Shape of the Liturgy*, Londra, 1945.

neaţa de sabat, în timp ce a doua parte, propriu-zis euharistică, ar proveni din seder-ul pascal sau rânduiala cinei iudaice de Paşte. În 1898, liturgistul german P. Drews a sugerat însă că Liturghia euharistică derivă nu din seder-ul pascal, ci din mulţumirile iudaice pentru masa din seara de sabat şi de sărbători. Sugestia lui Drews a fost dezvoltată în 1925 şi 1928 de anglicanii W. O. Osterley (1866–1950) şi F. Gavin (1890–1938), de unde a fost preluată şi amplificată în 1945 de G. Dix. Pentru liturgistul anglican, prima parte a Liturghiei e o simplă continuare a cultului Sinagogii din epoca lui Iisus şi forma ei fixă are următoarea structură: 1. salutarea oficiantului şi răspunsul comunităţii, 2. lectură biblică, 3. psalmodie, 4. lectură biblică, 5. predică, 6. concedierea prozeliţilor, 7. rugăciuni, 8. concedierea comunităţii. Partea a doua ar fi o adaptare liturgică a schemei celor şapte acte ale lui Iisus la Cina de pe urmă: a luat pâinea — a mulţumit — a frânt-o — şi a dat-o, iar după cină — a luat paharul — a mulţumit — şi l-a dat apostolilor, reduse la patru momente: oferire — mulţumire — frângere — cuminecare, care ar fi un nucleu invariabil. Ca şi predecesorii săi anglicani, Dix credea şi el că rugăciunea euharistică a evoluat din mulţumirile/binecuvântările iudaice pentru masă, aşa-numitele *birkat ha-mazon*, de la care s-au preluat însă doar schema şi motivele generale — creaţie, mântuire, eshatologie —, nu şi expresiile, binecuvântările iudaice fiind rescrise în întregime în limbajul Noului Testament. Această schemă de bază a *berakot*-urilor încreştinate poate fi detectată atât în cel mai vechi formular euharistic din *Didahie*, cât şi în relatările lui Iustin şi Irineu din secolul II.

Derivarea Euharistiei din binecuvântările iudaismului

Întreagă această teorie a fost dezvoltată, două decenii după Dix, de teologul romano-catolic oratorian, Louis Bouyer (1913–2004, pastor protestant convertit la romano-catolicism) într-o amplă cercetare asupra originii, naturii, teologiei şi spiritualităţii rugăciunii euharistice[332]. În demarcare polemică explicită faţă de teza liturgistului benedictin Odo Casel (1886–1946), pentru care cultul creştin ar avea o structură misterică (*Mysterienlehre*) preluată de la cultele de mistere greco-romane, Liturghia Bisericii este văzută de Bouyer ca ivindu-se exclusiv pe fondul iudaismului[333]. Într-o perspectivă riguros

[332] LOUIS BOUYER, *Eucharistie. Théologie et spiritualité de la prière eucharistique*, Paris, 1966, 1968².

[333] O variantă nuanţată şi lărgită a acestei teorii a oferit recent liturgistul romano-catolic ENRICO MAZZA (n. 1940, profesor la Universitatea Catolică Sacro Cuore din Milano) în *L'anafora eucaristica. Studi sulle origini* (Bibliothaeca Ephemerides Liturgicae Subsidia 62), Roma, 1992, rezumată în: *La celebrazione eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'inter-*

biblică cultul creştin e interpretat drept o celebrare a Cuvântului lui Dumnezeu: Acesta este proclamat (în lecturi şi predică), evocat şi invocat (în rugăciunea de mulţumire/euharistie/răspuns), realizat efectiv în mod sacramental (în prefacere) şi comunicat (în împărtăşire). Binecuvântarea lui Dumnezeu, descoperit în faptele Lui minunate atât în viaţa de zi cu zi, cât şi revelat în Cuvântul Său scripturistic citit în adunare, este în însăşi inima Bibliei şi a spiritualităţii ei, unde a ajuns să ţină locul sacrificiilor, pe care le-a interiorizat ca jertfă a buzelor (*Ps* 39). Exemple clasice de astfel de binecuvântări vedem atât în *Neemia* 8–9, unde ca răspuns la citirea Torei de către Ezdra bătrânii lui Israel rostesc cea mai amplă binecuvântare din paginile Vechiului Testament, dar şi în Noul Testament, unde-L vedem pe Iisus Însuşi binecuvântând pe Tatăl Său pentru cunoaştere, adevăr şi viaţă (*Mt* 11, 25–27, *In* 17) şi pe Apostolul Pavel care-şi deschide marile epistole cu extinse binecuvântări similare, în care Iisus ia însă locul Torei din Vechiul Legământ.

Viaţa iudeilor era intens ritualizată în primul rând datorită nenumăratelor binecuvântări prin care aceştia Îl lăudau pe Dumnezeu şi-şi sfinţeau viaţa. În principiu, existau trei tipuri de binecuvântări[334]: binecuvântări pentru diverse ocazii, binecuvântările mari din cadrul rugăciunilor de dimineaţă şi de seară din cultul privat şi al sinagogii, şi binecuvântările mici de la ospeţe. Binecuvântările mari erau şi sunt compuse din două binecuvântări rostite dimineaţa şi seara înainte de recitarea obligatorie a lui „Ascultă (*Šema*), Israele" (*Dt* 6, 4–9) şi care sunt o laudă pentru crearea luminii cu Trisaghionul serafimic (*iotser* — *A*) şi una pentru luminarea minţii (*ahaba* — *B*), la care s-a adăugat în locul celor două sacrificii zilnice obligatorii de la Templu (din zori înainte de răsăritul soarelui şi de la ceasul al nouălea şi până la apus) aşa-numita *tefila (C)* alcătuită dintr-o serie de optsprezece binecuvântări solemne (*Šemone esreh*). Binecuvântările mici (*birkat ha-mazon*)[335] erau şi sunt cele trei binecuvântări de după cină: pentru hrană (*ha-zan* — *D*), şi implicit pentru creaţie şi providenţă, pentru Pământul (*ha-arets* — *E*) făgăduinţei, şi implicit pentru eliberarea din robie şi Legământ, şi pentru Ierusalim (*Ierušalaim* — *F*), rugăciune pentru viitorul mesianic al lui Israel, la care de sabat şi de sărbători se

pretazione, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1996, de citit împreună cu volumul de texte: *Segno di unità. Le più antiche eucaristie delle chiese* a cura dei monaci e monache di Bose sotto la direzione del prof. Enrico Mazza, Ed. Qiqajon, Comunità di Bose, 1996.

[334] Primul tratat din *Mišna* Talmudului este închinat tocmai binecuvântărilor (*berakot*), dar din el cunoaştem numai începuturile acestora. Întrucât scrierea rugăciunilor era interzisă în iudaism, primele manuscrise cu texte liturgice iudaice datează din secolul IX. Situaţie similară cu cea din creştinism, unde cel mai vechi codice liturgic datează din jurul anului 800.

[335] Schema lor a fost reconstituită de L. FINKELSTEIN, „The Birkat ha-mazon", *The Jewish Quarterly Review* 19 (1928–1929), p. 211–262.

adăuga şi un memorial (*zikkaron* — *Z*) al trecutului, prezentului şi viitorului mesianic al lui Israel.

Ritul complet al unei cine iudaice de sabat şi sărbători — cel care transpare în relatarea Cinei de pe urmă a lui Iisus cu apostolii din *Luca* 22, 14–20 (şi *1 Co* 11, 23–25) — avea trei momente principale. El se deschidea prin ritul introductiv al sfinţirii (*qiddus̆*) de tatăl familiei a unui pahar de vin cu binecuvântare pentru roada viţei şi ziua de sabat sau sărbătoare. După care venea ritul pâinii: tatăl familiei lua în mână pâinea, o binecuvânta/mulţumea, o rupea şi o împărţea pentru cina care urma. Această pâine a fost oferită de Iisus la Cina de Taină apostolilor cu precizarea: „Acesta este Trupul Meu". După cină, în timpul căreia se cântau cântări rituale (*zemirot*), la sfârşitul mesei tatăl familiei recita mulţumirea zilnică obligatorie (cf. *Dt* 8, 10), aşa-numitele *birkat ha-mazon* care în zilele de sabat şi sărbătoare erau rostite asupra unui nou pahar de vin. Acest pahar final a fost binecuvântat şi distribuit de Iisus la Cina de pe urmă apostolilor cu precizarea: „Acesta este Sângele Meu". Schema aceasta cu un prim pahar neeuharistic, o frângere a pâinii euharistizate înainte de ospăţ şi un alt pahar euharistizat cu *birkat ha-mazon* increştinate după ospăţ Bouyer crede că o poate identifica în cel mai vechi document liturgic al Bisericii care este *Didahia* (IX–X) (Siria, mijlocul secolului I).

Evoluţia ulterioară a Liturghiei euharistice apare călăuzită însă de intenţia de a separa Euharistia de ospăţ şi de a uni ritul paharului ca împărtăşire cu Sângele lui Hristos de ritul pâinii frânte ca împărtăşire cu Trupul lui Hristos; ambele rituri apar acum plasate înaintea cinei (cum apar deja în relatarea despre Cina din urmă a lui Iisus de la evangheliştii Matei şi Marcu). Eliminarea timpurie a cinei ar explica diferenţele existente între cele două descrieri ale Euharistiei pe care le oferă Pavel în *Întâia Epistolă către Corinteni*, unde avem atât o relatare a Cinei de pe urmă a lui Iisus cu apostolii (*1 Co* 11, 23–25), cât şi o descriere a Euharistiei Bisericii din Corint (10, 16–17), care apare compusă din două momente: un rit al paharului cu binecuvântare şi unul al pâinii frânte cu o intercalare privitoare la unitatea Bisericii (care apare şi în *Didahie*), ambele înainte de ospăţ şi separate de acesta, care va şi dispărea ulterior. Paharul cu cuvintele explicative care-l indică drept conţinând Sângele lui Hristos e deja mutat de la locul lui iniţial, după cină, înainte de cină, exact în poziţia paharului introductiv de *qiddus̆*, cu care se identifică şi căruia îi ia locul. O deplasare similară s-ar fi petrecut astfel şi cu mulţumirile/binecuvântările (*birkat ha-mazon*) legate de el, care trec şi ele înaintea cinei şi iau locul scurtei binecuvântări asupra paharului aflate aici. Dispariţia cinei a impus însă şi restabilirea ordinii normale: pâine — pahar, în loc de pahar — pâine, precum şi contopirea celor două mulţumiri într-una singură. O altă

mutaţie atestată de descrierea lui Iustin Martirul a avut loc prin transferarea Euharistiei, separate de ospăţul cinei de seară, duminică dimineaţa şi prin racordarea ei cu o Liturghie a Cuvântului de tip sinagogal. Această racordare a condus, în opinia lui Bouyer, la amalgamarea în viitoarele anaforale euharistice, care se deosebesc prin modul diferit de combinare a elementelor provenite din binecuvântările mari (*A — B — C*) şi mici (*D — E — F*) ale iudaismului, rezultând un produs de sinteză (de tipul *AD — BE — CF*). Toate diversele anaforale ar fi deci variante locale ale unei ordini/scheme apărute după sudarea Euharistiei disociate de ospăţ/cină cu oficiul de lecturi al sinagogii, în vechime existând o considerabilă libertate de improvizaţie (atestată până astăzi în cazul Canonului euharistic roman, altfel foarte conservator, ale cărui „prefeţe" sau părţi introductive variază pentru fiecare sărbătoare).

Anaforalele euharistice — principalele tipuri

În secolele IV–V s-au format mari tradiţii legate de patru sau cinci centre: Siria orientală (Edessa) şi occidentală (Antiohia) şi Egipt (Alexandria) în Răsărit, Roma (şi Milano) şi sudul Galiei + Spania în Occident. Liniile de separaţie între acestea nu trec însă, cum s-ar putea crede, între Răsăritul grec şi Apusul latin, fiindcă afinităţi clare există, pe de o parte, între Alexandria şi Roma, iar, pe de altă parte, între Antiohia şi sudul Galiei-Spania.

Anaforalele din tipul alexandrin şi roman atestă un stadiu mai arhaic, un efort mai puţin elaborat de sinteză între binecuvântările iudaice mari şi mici, şi se prezintă în orice caz cu o structură mai puţin clară şi un plan la prima vedere deconcertant. Astfel, Canonul euharistic Roman actual (atestat la sfârşitul secolului VI în *Sacramentarul* gregorian) are următoarea secvenţă: 1. o mulţumire pentru mântuire (creaţia e doar evocată) culminând în „Sanctus" (*Is* 6, 3), 2. o primă rugăciune evocând sacrificiul, 3. o primă serie de mijlociri pentru vii şi comemorare a sfinţilor, 4. o rugăciune pentru acceptarea sacrificiului şi o invocare pentru sfinţirea darurilor, 5. relatarea instituirii/Cinei ultime, 6. o anamneză sobră, 7. o ultimă invocare ca sacrificiul să fie primit şi să-şi producă efectele, 8. o nouă mijlocire pentru morţi şi vii şi o nouă comemorare a sfinţilor, 9. o doxologie finală. (Formula des repetată „Per Christo Domino nostro" ţine locul micilor doxologii finale ale fiecărei binecuvântări iudaice originare.)

Anaforaua clasică de tip alexandrin (greacă a Sfântului Marcu sau coptă/sahidică a Sfântului Chiril) are o structură similară celei a Canonului Roman, numai că mijlocirile şi comemorările sunt grupate aici la început, înainte de „sanctus": 1. o mulţumire iniţială, 2. o primă rugăciune evocând sacrificiul (preepicleză), 3. mijlociri şi comemorări plus rugăciunea de acceptare a sacrificiului, 4. reluarea mulţumirii culminând în „Sanctus", 5. o nouă rugăciune

de acceptare a sacrificiului şi o primă epicleză pentru sfinţirea darurilor, 6. relatarea instituirii/Cinei ultime, 7. anamneză, 8. o ultimă invocare de acceptare a sacrificiului şi pentru efectele sale în noi (a doua epicleză), 9. o doxologie finală[336]. Caracteristică tipului de anaforale alexandrin-roman e lipsa unei epicleze unice explicite, tipică pentru anaforalele antiohiene, în locul căreia există două epicleze în sens mai larg, una înainte şi alta după relatarea instituirii.

Celălalt tip de anaforale, cel antiohian, atestă o organizare şi integrare diferită între elementele oferite de cele două tipuri iudaice de binecuvântări: baza rugăciunii sunt cele trei *birkat ha-mazon*, iar elementele din binecuvântările sinagogale apar în blocuri distincte. Tipul antiohian are două variante: unul siro-oriental (edessan) şi altul siro-occidental (propriu-zis antiohian). Tipul siro-oriental e reprezentat de vechea anafora a Sfinţilor Addai şi Mari (în uz la sirienii orientali „nestorieni", caldeeni şi maroniţi); alcătuită din trei rugăciuni distincte, fiecare cu încheiere proprie (asemenea celor trei *birkat ha-mazon*); este un tip special şi arhaic de anafora, în care nu apare nici relatarea de instituire/a Cinei de pe urmă, nici referinţe sacrificiale (memorialul fiind aici echivalentul sacrificiului).

În contrast cu acest tip sobru, în Siria occidentală, la Antiohia, odată cu renaşterea literară a elenismului din secolul IV apare o anafora amplă, extrem de elaborată, în care elementele iudaice sunt în acelaşi timp dislocate şi remontate bucată cu bucată după un plan foarte puţin tradiţional, dar foarte logic, marcat atât de precizia şi rigoarea gândirii, cât şi de complexitatea retorică a elenismului târziu. Acest tip are următoarea secvenţă: 1. o primă laudă/mulţumire pentru creaţie care dezvoltă economia Tatălui culminând în „Sanctus", 2. o a doua laudă/mulţumire pentru mântuire care dezvoltă economia Fiului şi culminează în relatarea instituirii/Cinei de pe urmă, 3. o anamneză, 4. o epicleză clasică a Duhului Sfânt, 5. mijlociri dezvoltate pentru Biserică şi lume, 6. o doxologie trinitară. Planul dogmatic trinitar este transparent: de la Tatăl Creatorul se trece la Fiul Mântuitorul pentru a se ajunge la Duhul Sfinţitorul şi Arhitectul Bisericii. Acest tip „clasic" al anaforalei patristice e opera unor personalităţi teologice remarcabile, al căror geniu şi a căror forţă de sinteză le reflectă; accentul trinitar şi insistenţa pe lucrarea Duhului Sfânt în epicleză oglindesc în acelaşi timp controversele hristologic-pnevmatologice ale veacului IV, care a văzut ascensiunea şi înfrângerea diverselor arianisme. Pe lângă monumentul literar unic al anaforalei „clementine" din cartea a VIII-a a *Constituţiilor Apostolice*, acest tip anti-

[336] În forma actuală, secţiunea cu nr. 6–9 provine din anaforalele de tip antiohian prin intermediul celei atribuite lui Iacob fratele Domnului.

ohian e reprezentat de anaforaua ierusalimiteană atribuită Apostolului Iacob, fratele Domnului[337], şi cele două anaforale bizantine: cea a Sfântului Vasile cel Mare — cea mai biblică şi profundă teologic[338] — şi cea a Sfântului Ioan Hrisostom (aceasta din urmă a prelucrat teologic anaforaua siriacă anterioară a celor Doisprezece Apostoli). Aceste anaforale au servit drept model şi altora aflate în uz în Biserica armeană, iacobită, maronită, coptă, etiopiană şi chiar latină, numeroasele anaforale ale ritului latin hispano-mozarab derivând din tradiţia antiohiană veche, înainte însă de reformularea ei retorică în stil elenistic.

Revizuirea modelului explicativ al liturgicii structurale

Liturgiştii savanţi au continuat în a doua jumătatea a secolului XX să dezbată intens acest model explicativ criticându-l şi nuanţându-l sau propunând elemente noi şi modele alternative privind originile şi dezvoltarea riturilor şi elementelor rugăciunii euharistice[339]. S-a contestat astfel faptul că Iisus ar fi folosit la Cina de pe urmă *birkat ha-mazon* (B. Spink, 1985). S-a sugerat apoi că modelul iudaic al anaforalei euharistice n-a fost structura tripartită a binecuvântărilor mesei (două mulţumiri şi o implorare; teză reafirmată de E. Mazza, 1992), ci acela al aşa-numitei *todah*, rugăciunea care însoţea sacrificiile vechi-testamentare (H. Cazelles, 1970 şi 1975; teză dezvoltată în 1981 de C. Giraudo, care a încercat să arate că anaforalele dezvoltă structura bipartită a acestor *todah*, alcătuite dintr-o anamneză şi o epicleză, între care se intercala ca „embolism" prilejul sacrificiului, în speţă relatarea instituirii Euharistiei/Cinei). G. Cuming (1917–1998) a încercat începând din 1979 să demonstreze că atât anaforaua Sfântului Marcu[340], cât şi cea a lui Iacob provin dintr-un nucleu originar, atestat de fragmentul de anafora păstrat în papirusul *Strasbourg gr. 254* (secolul V, editat în 1928) şi care are următoarea structură simplă: mulţumire pentru creaţie, oferire, mijlocire şi

[337] JOHN R. FENWICK, *The Anaphoras of St Basil and St James. An Investigation into their Common Origin* (Orientalia Christiana Analecta 240), Roma, 1992, încearcă să arate că anaforalele lui Iacob şi Vasile sunt prelucrări independente de la sfârşitul secolului IV ale unui original comun, reprezentat de anaforaua egipteană a lui Vasile, fuzionată în cazul anaforalei lui Iacob cu anaforaua oglindită în *Catehezele mistagogice* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului.

[338] Cf. HANS-JOACHIM SCHULZ, „Die Anaphora des hl. Basilius als Richtschnur trinitarischen Denkens", în: *Unser ganzes Leben Christus unsern Gott überantworten. FS. Fairy von Lilienfeld*, Gottingen, 1982, p. 42–75.

[339] Cf. discuţia critică recentă indispensabilă a lui PAUL F. BRADSHAW, *Eucharistic Origins*, Londra, 2004.

[340] Cf. G. CUMING, *The Liturgy of St Mark edited from the Manuscripts with a Commentary* (Orientalia Christiana Analecta 234), Roma, 1992.

doxologie. Tot după Cuming (în 1983), cele mai vechi rugăciuni euharistice trebuie să fi fost doar expresii ale laudei pentru ce a făcut Dumnezeu, culminând într-o doxologie sau în „Sanctus". Este ceea ce sugerase anterior şi E. R. Ratcliff (în 1950), potrivit căruia la origine anaforaua consta doar dintr-o mulţumire pentru creaţie şi mântuire, încheiată cu o mulţumire finală pentru admiterea participanţilor la cultul ceresc al îngerilor rezumat în „Sanctus". În ultimii ani, „Sanctus"-ul însuşi a făcut obiectul unei serii de monografii care au încercat să elucideze sensul şi originile enigmaticei introduceri a imnului serafimilor din *Isaia* 6, 3 în rugăciunea euharistică, plecând de la faptul că, absent în cele mai vechi rugăciuni euharistice, în unele mai târzii apare ca adaos ulterior, în timp ce în altele pare a face parte din nucleul originar (B. Spink, 1991). Întrucât numai în Egipt el apare ca parte integrantă a tuturor anaforalelor, „Sanctus"-ul (fără „Benedictus") ar fi o interpolare adăugată în Egipt în a doua jumătate a secolului III, adoptarea lui ulterioară în tipul antiohian făcându-se în forma increştinată (cu „Benedictus") (R. Taft, 1991; 1999). Plecând de la indicii din literatura apocrifă siriacă, recent s-a formulat ipoteza că, alături de epicleză, „Sanctus"-ul (fără „Benedictus") a apărut prima dată în uz creştin în ritul de iniţiere creştină sirian ca parte a rugăciunii de sfinţire a apei şi untdelemnului (G. Winkler, 1994; 2002). Iar pasionanta discuţie este departe de final[341].

Euharistii diverse şi plurale

Pentru o poziţie critică în faţa proliferării acestor teorii, inspirată în acelaşi timp de prudenţă şi scepticism, ca şi de respectul faţă de diversitatea surselor şi pluralitatea documentelor, pledează cu argumente solide Paul F. Bradshaw (1992/2002; 2004). Principalul obstacol metodologic care stă, în opinia sa, în calea unui progres real în cercetarea originilor, a dezvoltării cultului primilor creştini în general şi a Liturghiei euharistice în special, ar fi tocmai fixaţia obsedantă pe unitate şi continuitate, ceea ce duce la forţarea dovezilor, la selecţia documentelor şi excluderea celor care oferă forme diverse, plurale şi discontinue. Tendinţei de armonizare şi proiecţiei retroactive a practicilor ulterioare în documentele timpurii trebuie să li se prefere o atitudine prudentă, atentă la contextele variate şi care restituie diversitatea şi pluralitatea formelor. În cazul Euharistiei, analiza atentă a surselor evidenţiază această pluralitate atât în ce priveşte ritul, cât şi elementele, semnificaţiile şi rugăciunile euharistice, care prin variabilitatea lor exclud existenţa unei scheme unice. Izvoarele atestă astfel nu doar ordinea pâine — pahar, ci şi

[341] Cf. CIPRIAN-IOAN STREZA, „Când şi cum a fost introdus Trisaghionul biblic în anaforaua euharistică?", *Revista teologică* 17 (89) (2007), nr. 2, p. 82–101.

pahar — pâine (*1 Co* 10, 16–17); sunt atestate ospețe nu doar cu pâine și vin, ci și cu pâine și apă (cf. *1 Co* 10, 4: ultimul atestat de euharistiile ascetice ale creștinilor radicali encratiți, ebioniți, marcioniți, montaniști din secolul II) sau doar cu pâine („frângerea pâinii" din *Faptele Apostolilor* canonice sau apocrife) ori cu alte alimente: sare, untdelemn, miere, lapte; și sunt euharistii/ospețe în care legătura memorială cu moartea lui Iisus Hristos și cu Cina Sa ultimă nu este evidentă, ceea ce i-a făcut pe unii savanți (H. Lietzmann, 1926) să presupună existența și a unui tip de euharistii/ospețe cu semnificație eshatologică în care pe primul loc era anticiparea banchetului eshatologic al Împărăției și care ar avea originea și modelul în ospețele apostolilor cu Iisus Hristos Cel Înviat. În opinia lui Bradshaw, n-ar exista de fapt nici o legătură lipsită de orice echivoc între ceea ce s-a presupus prin reconstituire savantă a fi fost binecuvântările iudaice la ospețe (*birkat ha-mazon*) și rugăciunile euharistice ulterioare. Pe lângă faptul că asemănările sunt prea vagi și exterioare, nu există un răspuns clar la întrebările: cum de mulțumiri/binecuvântări rostite la sfârșitul ospățului au ajuns să fie spuse înaintea consumării acestuia? și, mai ales, cum de o schemă de rugăciune iudaică a ajuns să domine la mesele și în rugăciunile creștinilor proveniți din păgâni? Liturgistul anglican este sceptic și cu privire la importanța, supralicitată în opinia lui, acordată unor documente fie datate timpuriu, cum ar fi anaforaua din *Tradiția Apostolică*, a cărei formă ține de fapt de secolul IV, nu de începutul secolului III, fie greșit interpretate, cum ar fi rugăciunea din papirusul *Strasbourg gr. 254*, care n-ar avea nimic euharistic; fiind doar o laudă pentru creație (nu mântuire), fără referire la pâine și la vin, unită cu mijlociri extinse, aceasta a putut fi folosită inițial în contextul laudelor zilnice, de unde a fost ulterior preluată în uz euharistic prin inserarea unei formule de oferire. Trebuie renunțat așadar, crede Bradshaw, la presupoziția că rugăciunile euharistice, fie orale, fie scrise, ar fi fost întreguri cursive, fără cusături. În realitate, așa cum arătase și Enrico Mazza (1992), la fel ca și rugăciunile iudaice, rugăciunile euharistice sunt și ele compuse din unități scurte combinate. De aceea părțile componente adăugate — „Sanctus", instituirea, epicleza — nu sunt interpolări sau intruziuni în compoziții unitare preexistente, ci continuă tradiția combinării de mici unități provenite din contexte diferite (atât iudaice, cât și creștine), din care a rezultat varietatea de scheme din anaforale. Întâlnim astfel atât anaforale unitare (laudă pentru toate), cât și bipartite (anamneză și epicleză), cât și tripartite (două mulțumiri și o implorare, ca în *Didahia* cap. X sau laudă — oferire — mijlociri, ca în papirusul *Strasbourg gr. 254* și în anaforaua lui Serapion). Rugăciunile euharistice au circulat oral în forme fluide până la sfârșitul secolului III și începutul secolului IV, când au început să se cristalizeze și să se fixeze în scris sub presiunea exigențelor

catehetice şi doctrinare puse, pe de o parte, de mutarea Liturghiilor în noile catedrale — ceea ce a dus la abandonarea vechilor formule domestice şi adoptarea de formule noi, dezvoltate —, iar, pe de altă parte, de necesitatea conformităţii doctrinare în faţa ereziilor trinitare. A avut loc o evoluţie prin selecţie şi adaptare, urmată de faza încrucişărilor, când unităţi într-o tradiţie („Sanctus", epicleză, instituire, mijlociri) au fost adaptate, în acelaşi loc sau în altul, unor anaforale din alte tradiţii care nu le aveau; rezultatul final standardizat reprezentând formulele anaforalelor creştine clasice din epoca patristică.

Rituri de iniţiere diverse

Acelaşi refuz al uniformizărilor anacronice şi atenţia acordată diversităţii se impune şi în cazul riturilor iniţierii creştine. Dificultatea majoră existentă aici, evidenţiată încă de la începutul secolului XX (R. H. Connolly, 1909), priveşte absenţa în vechea practică siriană a oricărui rit postbaptismal echivalent cu cel al Mirungerii/Confirmării din tradiţia occidentală. Potrivit explicaţiei tradiţionale, Mirungerea ar fi fost la început ungerea prebaptismală administrată înaintea botezului cu apă, de unde a fost mutată după Botez abia ulterior, în tradiţia occidentală. Într-o serie de articole din 1976–1978, Gabrielle Winkler (n. 1940, profesoară de liturgică la Tübingen) a arătat însă, plecând de la surse armene, că la origine practica siriană era doar ungerea capului şi aceasta reflecta o teologie baptismală arhaică: Botezul era aici înţeles nu ca participare la îngroparea şi învierea lui Hristos (*Rm* 6), ci ca naştere de sus (*In* 3) şi participare la ungerea mesianică a lui Iisus de către Duhul Sfânt la Iordan şi ca proclamarea Lui ca Fiu al lui Dumnezeu de către Tatăl. În vechea tradiţie siriană deci, iniţierea creştină avea un sens hristologic, fiind centrată pe asimilarea cu Persoana lui Hristos: momentul decisiv era angajamentul faţă de Hristos, după care candidatul era admis la învăţătura lui Hristos, la capătul căreia era uns cu Duhul mesianic primit de Hristos la Iordan şi renăscut la viaţa nouă prin întreita cufundare în apă în Numele Domnului, ulterior în Numele Sfintei Treimi. Introducerea ulterioară a ungerii prebaptismale a întregului corp a transformat această ungere într-un rit catartic şi apotropaic cu transferarea ungerii mesianice a Duhului fie asupra botezului însuşi, fie, atunci când botezul a fost reinterpretat pascal, asupra unei ungeri postbaptismale distincte. Spre deosebire de Siria, în Africa de Nord, după cum vedem din scrierile lui Tertulian (cca 200) şi Ciprian (cca 250), sensul botezului era unul soteriologic. Modelul iniţierii nu era botezul în Iordan al lui Iisus, ci moartea şi învierea Lui, la care candidatul participa simbolic renunţând la lume şi coborând în apă, unde-şi mărturisea credinţa în Sfânta Treime răspunzând la trei întrebări şi fiind cufundat la fiecare răspuns în apă, din care ieşea pentru a primi ungerea poporului mesianic al lui

Dumnezeu şi darul Duhului Sfânt prin punerea mâinilor şi a intra hrănit cu Euharistie, cu lapte şi cu miere, în Biserică ca în noul Pământ al Făgăduinţei. Tertulian este primul autor creştin care atestă o dublă ungere, atât prebaptismală, cât şi postbaptismală, precum şi o rugăciune specială de invocare a Duhului Sfânt peste apa botezului, semn că acum el nu se mai săvârşea în ape vii, curgătoare, ci în bazine, a căror apă trebuia energizată şi vivificată de Duhul Sfânt. Acelaşi rit era practicat şi la Roma, cum atestă *Tradiţia Apostolică* — unde vedem apărând naşii, cateheza, exorcismele, postul prebaptismal şi botezul la capătul unei privegheri de toată noaptea —, numai că în ritul roman apare o dublă ungere postbaptismală: una făcută de prezbiteri în numele lui Iisus, alta de episcop cu darul Duhului Sfânt. La sfârşitul secolului IV la Milano, scrierile sfântului episcop Ambrozie ne arată înscrierea candidaţilor de Epifanie, iar în sâmbăta dinaintea botezului o ceremonie de deschidere a urechilor şi nărilor candidatului; o ungere prebaptismală a corpului întreg ca întărire în lupta cu diavolul, urmată de întreita renunţare, interogare a credinţei şi cufundare, de o ungere postbaptismală a episcopului, de spălarea picioarelor noului botezat şi de pecetluirea lui probabil cu semnul crucii. Toate acestea sugerează că în creştinismul primar n-a existat o schemă standard unică a iniţierii, dar că în secolul III exista un număr de elemente comune: instrucţie pregătitoare — renunţare şi act de credinţă — ungere — cufundare — punerea mâinilor, combinate în forme şi secvenţe diferite în diversele tradiţii locale şi regionale.

Modele diverse de exercitare a slujirii ierarhice

O diversitate similară se observă — cum s-a putut vedea deja mai sus — şi în documentaţia existentă cu privire la slujirile ierarhice şi hirotonie, o temă intens disputată odată cu contestarea de către Reforma protestantă a papalităţii şi a episcopatului monarhic, ca evoluţii tardive, şi odată cu afirmarea indistincţiei în Noul Testament a oficiilor prezbiteral şi episcopal. O influenţă durabilă a exercitat teologul protestant olandez C. Vitringa (1659–1722), care a susţinut că prezbiteratul din Biserica veche a avut drept model instituţia prezbiterilor sinagogali. La sfârşitul secolului XIX s-a susţinut însă că modelul ar fi fost de fapt cel al colegiilor antice (E. Hatch, 1880). Tot acum savanţii recunosc existenţa iniţială în Bisericile pauline a unei ordini harismatice (cf. *1 Corinteni*) înlocuite treptat de una de tip sinagogal (Epistolele Pastorale) (H. Holtzmann, 1880) sau congregaţional, teorie care a părut confirmată (A. von Harnack, 1884) de descoperirea şi publicarea în 1883 a *Didahiei*. În 1892, Rudolph Sohm a postulat existenţa iniţială în Biserică a unei ordini şi conduceri pur harismatice, transformate ulterior într-o ordine juridică de tip ierarhic odată cu apariţia Bisericii Catholice timpurii — teorie

care a influenţat profund teologia luterană protestantă a secolului XX (R. Bultmann, E. Käsemann, E. Schweitzer, H. von Campenhausen). Teologii anglicani au apărat însă atât originea apostolică a episcopatului, cât şi modelul sinagogal (J. B. Lightfoot, Ch. Gore, G. Dix). Analizând cu mai multă acurateţe contextele, cercetările din ultimele două decenii au evidenţiat coexistenţa în creştinismul primar a mai multor modele de conducere a comunităţilor — sinagoga, casa, colegiile — şi a mai multor tipuri de lideri — harismatici, patroni, aleşi —, aflaţi nu neapărat în tensiuni şi competiţie, ci şi în conlucrare. Atât *Didahia*, cât şi *Păstorul lui Herma*, *Epistola* lui Clement „Romanul" sau *Epistolele* lui Ignatie „Teoforul" atestă conflicte şi rivalităţi clare între diversele tipuri şi forme de conducere: harismatici sau aleşi, itineranţi sau congregaţionali etc., dar şi efortul de a stabiliza forme şi structuri fixe. S-a impus în cele din urmă tripartiţia episcop — prezbiteri — diaconi, susţinută de tipologia vechi-testamentară arhiereu — preoţi — leviţi, episcopul reuşind fie să asume, fie să controleze rolurile patronilor, profeţilor şi dascălilor harismatici. La începutul secolului III, apare o schimbare majoră: episcopii şi prezbiterii încep să fie descrişi în termeni hieratici/sacerdotali, se hieratizează/sacerdotalizează, iar restul creştinilor se laicizează/poporanizează. În timp ce înainte episcopii şi prezbiterii erau întâi-stătătorii unui popor hieratic/sacerdotal în întregul său — toţi creştinii fiind *sacerdotes/hiereis* prin Botez, Mirungere, harisme şi martiriu —, de acum înainte ei devin o preoţie separată în care se intră nu prin Botez, ci prin Hirotonie şi care-şi exercită sacerdoţiul pe seama unui popor laicizat. La începutul secolului III apar şi primele formulare de hirotonii — cele din *Tradiţia Apostolică*, cu oscilaţia lor între perspectiva prezbiterală şi cea episcopală şi cu triumful imaginii episcopului nu ca păstor şi învăţător, ci ca arhiereu prin excelenţă —, altele fiind atestate abia la mijlocul secolului IV, în *Euchologion*-ul lui Serapion din Thmuis.

Patru etape ale dezvoltării cultului Bisericii în Răsărit

Secolul IV a adus cu sine o importantă mutaţie în istoria cultului creştin care, potrivit sistematizării preotului profesor Alexander Schmemann (1961/1966), s-a constituit în patru faze succesive: într-o prima fază, a epocii preconstantiniene, Liturghia şi cultul creştin erau expresia credinţei eshatologice a unei Biserici creştine minoritare şi persecutate, această credinţă fiind cea care a născut cultul; în secolul IV a avut loc revoluţia epocii constantiniene prin care Biserica a devenit religie de stat, iar creştinismul mişcare de mase, cultul eshatologic devenind un cult misteric, de catedrală, menit acum să nască el credinţa; ca reacţie la această evoluţie, tot în secolul IV are loc contrarevoluţia tacită a monahilor, care se retrag şi recompun cultul în

jurul unei devoțiuni private și solitare, centrate pe desăvârșirea individuală; odată cu apariția monahismului comunitar urban (vasilian, savait, studit în Răsărit, benedictin în Apus) se realizează în diverse doze și forme și sinteza între cele două figuri opuse de cult, ivite în secolul IV, cel catedral și cel monahal, cele două forme de cult creștin zilnic[342] distinse de Anton Baumstark (1923, 1940). Pentru majoritatea liturgiștilor din prima jumătate a secolului XX (Duchesne, 1899; Batiffol, 1893; Dix, 1945) oficiul public al rugăciunilor zilnice (ciclul așa-numitelor Șapte Laude) era o creație a secolului IV. În 1944 însă, C. W. Dugmare a atras atenția asupra influenței cultului sinagogal în constituirea acestui oficiu. Cultul Sinagogii îl prelungea pe cel de la Templul din Ierusalim, unde preoții aduceau sacrificii însoțite de binecuvântări în fiecare dimineață înainte de răsăritul soarelui și în fiecare seară înainte de apusul său, iar credincioșii erau obligați să recite dimineața și seara „Ascultă, Israele!" (*Dt* 6, 4–9) și binecuvântările luminii și luminării (*iotser* și *ahava*). Aceste recitări și binecuvântări au continuat și după distrugerea templului sub forma a două oficii de seară și de dimineață, la care s-a adăugat în locul sacrificiului așa-numita *tefila* sau *amida* constituită din cele opt-

[342] Plecând de la cercetarea fundamentală a lui N. MANSVETOV (*Ţerkovnîi ustav, tipik, i ego obrazovanie i sudba v grecekoi i v russkoi Ţerkvi*, Moscova, 1885), liturgiștii contemporani, cum este iezuitul MIGUEL ARRANZ (n. 1930), profesor de liturgică la Institutul Pontifical din Roma — în articolul de sinteză „Office divine II. En Orient", *Dictionnaire de Spiritualite* XI (1982), col. 707–720, dar și în cursurile din 1978 de la Academia Duhovnicească din Leningrad: „Istoriia Tipikona" și „Evharistia Vostoka i Zapada" disponibile la *http://arranz.mrezha.net* — prezintă formarea cultului/tipicului creștin în Răsărit ca alcătuindu-se în trei etape: 1. formarea ciclului zilnic în două centre: la Ierusalim până la distrugerea lui de persani în anul 614 și ocuparea lui de arabi în 638 a luat naștere *Horologion*-ul (Ceaslovul) eremiților palestinieni, iar la Constantinopol până la izbucnirea iconoclasmului în 726 s-a alcătuit *Euchologion*-ul catedral, *Kontakarion*-ul și două reguli de lecturi pentru ciclul pascal și duminical (*Kanonarion*) și pentru sărbători (*Synaxarion*); 2. formarea ciclului pascal: la Ierusalim din 614 până la distrugerea bisericii Sfântului Mormânt de califul al-Hakim în 1009 a luat naștere *Oktoechion*-ul și primul *Triodion*, iar la Constantinopol de la triumful asupra iconoclasmului din 843, până la devastarea lui de cruciați în 1204, au fost receptate și completate de monahii studiți *Horologion*-ul, *Oktoechion*-ul și *Triodion*-ul palestiniene și s-a format *typikon*-ul monahal studit, aflat în uz în paralel cu ritul catedral; 3. formarea în secolele XII–XIII la Constantinopol a ciclului lunar al slujbelor sfinților, grupate în cele douăsprezece *Menaia* și impunerea sintezei tipiconale monahale savaite, cuprinse în așa-zisul *Typikon* de la Lavra Sfântului Sava de lângă Ierusalim; format aici încă din secolele X–XI, el s-a răspândit mai întâi în Asia Mică, după 1274 fiind adoptat și în Constantinopol (devastată în 1204, capitala bizantină n-a mai revenit în 1276 la fastul vechiului rit catedral, nici la cel studit, ci a adoptat cultul mai auster al monahilor palestinieni), iar odată cu isihasmul din secolul XIV s-a impus în întreaga lume ortodoxă (fiind tipărit în 1529, 1545, 1738 la Veneția, iar în Rusia în 1610, 1633, 1644, 1651, 1662 și mai ales 1695 după reformele patriarhului Nikon).

sprezece binecuvântări mari. Sâmbăta, iar apoi şi lunea şi joia, la acestea se adăugau lecturi comentate din Lege şi din Profeţi. Creştinii au păstrat şi ei aceste două rugăciuni obligatorii (*Dt* 6, 7) de seara şi de dimineaţa (descrise amplu în *Constituţiile Apostolice* VIII.XXXIV–XXXVIII), la care au adăugat (cum arată *Tradiţia Apostolică* 35 şi 41) şi rugăciuni la ceasurile al treilea, al şaselea şi al nouălea din zi şi la miezul nopţii (după exemplul apostolilor din *Faptele Apostolilor*), apărând astfel un ciclu de şase rugăciuni zilnice (păstrat în aşa-numitul rit catedral), şi la care monahii vor adăuga rugăciunea de după cină (pavecerniţa) şi ceasul întâi, formându-se astfel ciclul monahal al celor Şapte Laude zilnice. În secolul IV s-au constituit aşadar două tipuri de oficii zilnice:

Două oficii zilnice: catedral şi monahal?

— Oficiul catedral sau cântat (*asmatikos*), rit corporat, pentru catedrale, la care participa întreaga Biserică — cler şi popor — care în exerciţiul preoţiei împărăteşti aducea jertfa laudei şi mulţumiri pentru toată creaţia şi mijlociri pentru mântuirea lumii. Era un rit fastuos şi muzical, cu psalmi aleşi şi cântaţi antifonic, fără lecturi biblice, dar cu multe ectenii diaconale şi rugăciuni episcopale sau prezbiterale, al cărui scop era marcarea ritmurilor zilei prin celebrarea luminii, a privegherii îngerilor sau rugăciunii apostolilor. Oficiul catedral (care s-a păstrat la Sfânta Sofia din Constantinopol până în 1204, iar la Sfânta Sofia din Tesalonic până în 1430) era alcătuit din şase rugăciuni publice: de seară, de miezul nopţii şi de dimineaţă, şi la ceasurile al treilea, al şaselea şi al nouălea. Ceasurile erau compuse din trei psalmi antifonali, la care poporul răspundea la fiecare verset cu refrenul „Aliluia" sau „Doamne, auzi-mă!", şi cinci rugăciuni prezbiterale: câte una pentru fiecare psalm, una pe tema ceasului şi una la plecarea capului pentru binecuvântare, fiecare din ele fiind prefaţate de o ectenie diaconală; la ceasurile al treilea şi al şaselea din Postul Mare, ca şi la rugăciunile de seara şi de dimineaţa se adăugau şi alte ectenii pentru catehumeni şi credincioşi. La rugăciunile de seara şi de dimineaţa acestea erau precedate zilnic de o psalmodie compusă din opt psalmi (mai puţini în zilele de sărbători) cântate în atriumul sau nartexul bisericii, fiecare cu refrenele poporului şi rugăciunile prezbiterale corespunzătoare. La ultimul psalm toată comunitatea intra în nava principală a bisericii. În Postul Mare, întrucât dimineaţa era ocupată cu instrucţia catehumenilor, ceasurile al treilea şi al şaselea şi Liturghia erau înlocuite de un oficiu special de miezul zilei, aşa-numitul ceas al treilea-şaselea (*Tritoektē*), iar la vecernie se adăuga un rit special de cuminecare (impropriu numită Liturghie) cu Darurile mai înainte sfinţite. În prima parte a nopţii (straja întâi) de sărbători, în zile din Postul Mare, şi miercurile şi sâmbetele de peste an se celebra un

oficiu de priveghere (*pannychis*), la care de sărbători se recita câte un *kontakion*, omilie metrică pe tema prăznuirii.

— Oficiul monahal era la origine strict individual şi orientat pe formarea spirituală; n-avea în el nimic corporat, ci era alcătuit dintr-o recitare şi meditare continuă a Psaltirii cu rugăciuni pentru mântuire şi creştere duhovnicească personală. Monahii semianahoreţi din deşertul Egiptului de Jos (ai *Patericului*), care se adunau la biserici pentru Liturghie doar sâmbăta şi duminica, nu celebrau în rugăciunile lor solitare de peste săptămână nici vecernii, nici utrenii, nici miezonoptici; aveau o regulă de priveghere proprie, veghind în timpul străjii întâi şi a patra din noapte (aproximativ orele 18–21 seara şi 3–6 dimineaţa), iar la aceste privegheri care puteau fi şi comune (sinaxe) recitau cu meditări şi rugăciune câte doisprezece psalmi. Monahii comunitari din Egiptul de Jos (pahomieni) şi apoi cei urbani au adăugat la aceste două rugăciuni şi miezonoptica şi ceasurile al treilea, al şaselea şi al nouălea. Cele două sisteme au fuzionat ulterior, monahii urbani studiţi adăugând rugăciunii de seară (vecerniei) catedrale (axată pe *Psalmii* 140–141, 129, 116) privegherea străjii întâi, care a devenit pavecerniţă, şi prefaţând rugăciunea laudelor de dimineaţă catedrale (axată pe *Psalmii* 148–150) cu privegherea străjii a patra, care a devenit utrenie (*orthros*), dar păstrând şi oficiul miezonopticii (centrat pe *Psalmul* 118).

Un model alternativ de explicare a originii oficiului zilnic

Juan Mateos a dezvoltat (în 1963) clasificarea tipurilor oficiului zilnic făcută de Anton Baumstark, arătând că pe lângă tipul catedral au existat două tipuri monahale: deşertic (Egipt) şi urban (Capadocia); ulterior Gabrielle Winkler (în 1970) şi Robert Taft (în 1986)[343] au rafinat-o şi mai mult încercând să evidenţieze, pe lângă un tip monahal pur şi unul catedral pur, existenţa unor tipuri hibride: monahal catedralizat şi catedral monahalizat. Această viziune a fost criticată însă în 1981 de Paul F. Bradshaw[344], care a arătat că, atent citite, sursele relevă faptul că rugăciunea creştină zilnică în forma ei cea mai veche marca trei momente ale zilei: dimineaţa, amiaza şi seara, şi unul al nopţii, miezul acesteia; pe lângă acestea, la Tertulian şi Ciprian mai apar şi ceasurile al treilea, al şaselea şi al nouălea. Astfel că aşa-numitul oficiu monahal urban nu era o inovaţie şi un hibrid între cel catedral şi cel monahal, ci unul conservator, reafirmând vechea practică creştină comună în secolul III. Plecând de la aceasta în direcţii opuse s-au format atât oficiul

[343] ROBERT TAFT, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, Collegeville MI, 1986.

[344] PAUL F. BRADSHAW, *Daily Prayer in the Early Church*, 1981.

catedral corporat şi fastuos, cu trimiteri la cultul Vechiului Testament, cât şi cel monahal deşertic, axat exclusiv pe meditaţia continuă şi rugăciunea solitară neîncetată. Fascinaţia tradiţiei monahale egiptene a fost însă atât de mare, încât oficiul monahal urban a început să asimileze elemente ale acestuia, iar atracţia ritului catedral a condus la preluarea unor elemente ale acestuia, ajungându-se astfel la diverse forme hibride. Prestigiul tradiţiei monahale a condus la o adevărată „mişcare psalmică" în creştinătate, dar dacă monahii au dat psalmii, ei au primit în schimb de la oficiul catedral, nu fără rezistenţe, muzica, ajungându-se în cele din urmă la o estompare a distincţiilor între diversele tipuri de oficiu, ca şi anterior cea între psalmi şi rugăciune.

Ba chiar creativitatea liturgică se va manifesta în Răsărit nu în ritul catedral/parohial foarte conservator, ci în cel monahal prin interacţiunea dintre centrele monahale reprezentate de mănăstirile Sfântul Sava de lângă Ierusalim şi Studiu din Constantinopol. La Studiu vechiul *Horologion* palestinian s-a grefat pe scheletul ritului catedral din *Euchologion*-ul Marii Biserici din Constantinopol. Sinteza studită a fost apoi amplificată printr-o extraordinară producţie imnografică sistematizată în ciclurile *Octoihului* (secolul VIII), *Triodului* (secolul X) şi *Mineielor* (secolul XI), pentru soluţionarea problemelor apărute din interferenţa acestora apărând şi *Tipicoanele* liturgice: iniţial (secolele XI–XII) tipicul de tip studit, apoi neosavait, tipicul şi ritul neosavait devenind în secolul XIV, prin Athos şi isihasm, ritul bizantin standard al întregii Ortodoxii[345].

[345] Tipicul studit a fost ritul bizantin oficial până în secolul XII inclusiv, extinzându-se de la Constantinopol spre Georgia, Rusia, Athos şi sudul Italiei (aici a rezistat cel mai mult în Calabria, Sicilia, Grottaferata). Caracteristicile sale erau următoarele: nu cunoştea privegheri de toată noaptea în ajunul duminicilor sau sărbătorilor, când oficiile se ţineau după orarul obişnuit; nu cunoştea polieleu la utrenie; tot la utrenie se spuneau două-trei catisme din *Psaltire;* rugăciunile prezbiterale de la vecernie şi utrenie erau repartizate de-a lungul întregii celebrări, nu grupate la început ca acum; tot anul utrenia se încheia cu doxologia mică şi stihoavna laudelor; de praznice ceasurile se suprimau; nu existau zile aliturgice, Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite celebrându-se inclusiv în Săptămâna Brânzei şi în Vinerea Mare; iar prescripţiile privitoare la post erau mai uşoare. La Athos postul era mai aspru, utreniile multor zile se încheie cu doxologie mare; la Liturghie, alături de *Psalmii* 102, 145 şi *Fericiri* plus antifoanele praznicului apar şi *Psalmii* 91, 92, 94. Specifice tipicului neosavait sunt, în primul rând, marele număr de privegheri de toată noaptea (*agrypniai*) în ajunul duminicilor şi sărbătorilor, creşterea ponderii psalmilor şi canonul imnografic în nouă ode la utreniile de fiecare zi, toate caracteristici ascetice şi monahale pronunţate. În timpul renaşterii isihaste din secolul XIV, tipicul savait s-a impus în tot Răsăritul; deşi nu poate fi aplicat în litera lui nici chiar în mănăstiri, el a fost declarat normativ, fiind editat în nenumărate rânduri. În secolul XIX a fost revizuit (la Constantinopol, 1838, şi la Atena, 1889), făcându-se o distincţie clară între tipicul monahal pentru mănăstiri şi cel parohial pentru care s-a admis că nu sunt obligatorii privegherile de toată noaptea, ceasurile şi sistemul lecturilor din Psalmi sau din scrieri patristice.

Noi interpretări ale originilor marilor sărbători și anului liturgic

În ce privește anul liturgic, cercetările din ultimele decenii sintetizate de liturgistul anglican american, Thomas J. Talley (n. 1924) în 1986[346], au revoluționat în bună parte consensul științific tradițional stabilit în prima jumătate a secolului XX.

... Paștele

Astfel, de exemplu, în ce privește sărbătorirea Paștelui, data și modul celebrării ei, poziția tradițională (Jungmann, McArthur etc.) era că încă din epoca apostolică s-ar fi prăznuit duminica după echinocțiul de primăvară în sensul poziției adoptate de Roma în controversa pascală din secolul II și al hotărârii Sinodului I Ecumenic (325), poziția cvartodecimană a Bisericilor din Asia, care-l prăznuiau pe 14 nissan odată cu iudeii fiind taxată ca o deviere iudaizantă sau o adaptare iudeo-creștină a *Pesah*-ului iudaic. Investigațiile istorice din ultimele decenii au arătat însă că, departe de a fi fost o deviere, cea mai veche celebrare pascală creștină este cea a cvartodecimanilor. Așa cum atestă extraordinarul text *Despre Paște* al episcopului Meliton din Sardes din 165, cea mai veche omilie-slujbă pascală creștină păstrată[347], în timpul bucuriei comunității iudaice la cina care inaugura *Pesah*-ul lor în seara de 14 nissan, primii creștini posteau pentru a ispăși păcatul uciderii lui Iisus de Israelul cel vechi și privegheau în așteptarea mântuirii depline prin a Doua Venire a lui Hristos, așteptat să vină în chip văzut la miezul acestei nopți; în absența manifestării celei de-a Doua Veniri eshatologice, la cântatul cocoșilor creștinii rupeau postul și doliul și începeau cu bucurie săvârșirea Euharistiei ca întâlnire în taină cu Hristos Cel Înviat. Întrucât le venea greu să accepte calculul iudaic anual al datei Paștelui (fiind lunar, calendarul iudaic rămâne mereu în întârziere, drept pentru care periodic era nevoit să intercaleze o lună suplimentară), creștinii au încercat și soluția datei fixe, prăznuind moartea lui Iisus fie pe 6 aprilie (în Asia Mică), fie pe 25 martie (în Spania, Galia, Siria). La sfârșitul secolului II, în interpretarea sensului cuvântului *Pascha* se produce o deplasare de pe sensul de „pătimire” pe acela de „trecere”, cu o mutație corelativă de pe istorie pe alegorie. Când Paștele a început să se prăznuiască duminica, efectul a fost intercalarea unei distanțe între cruce și Înviere. În loc să fie, ca în cultul și spiritul creștinismului primar

[346] THOMAS J. TALLEY, *The Origins of the Liturgical Year*, New York, 1986; cf. și PAUL F. BRADSHAW, *The Search for the Origins of Christian Worship*, cap. 8.

[347] Cf. remarcabila interpretare oferită de ALISTAIR STEWART-SYKES, *The Lamb's High Feast. Melito, Peri Pascha and the Quartodeciman Paschal Liturgy at Sardis* (Vigiliae Christianae Supplements 42), Brill, Leiden, 1992.

(ioaneic), menținute de cvartodecimani, două fațete simultane ale aceluiaşi mister pascal al lui Hristos Domnul, în acelaşi timp răstignit şi preamărit, ele au devenit etape şi faze succesive ale unei secvențe de mistere nemai-legate suficient de bine între ele, cu riscul de a oscila între primatul acordat Crucii şi Vinerii Mari (ca în Occidentul latin) sau Învierii şi Duminicii Paştelui (ca în Răsăritul ortodox). Peste aceasta s-a grefat serbarea istoricizantă a *triduum*-ului pascal, care a condus apoi la dezvoltarea la Ierusalim a unui ritual al celebrării Săptămânii Mari, ca actualizare pentru pelerini a dramei episoadelor sfârşitului pământesc şi preamăririi lui Iisus Hristos. Prăznuirea Paştelui duminical a condus în chip firesc şi la extinderea postului pentru răstignirea lui Iisus la două zile, vinerea şi sâmbăta; la începutul secolului III, el era deja de şase zile, fiind extins la toată săptămâna dinainte de Paşte.

Postul Mare ca perioadă de post de patruzeci de zile premergătoare Paştelui s-a impus universal abia prin hotărârea în acest sens a Sinodului I Ecumenic (325). Explicația tradițională a originii sale este cea a acompanierii pregătirii catehumenilor în vederea botezului lor în ziua de Paşte. Plecând de la o sugestie a lui Baumstark (1940) şi un studiu decisiv al lui R. Coquin (1967), Talley arată însă că Postul Mare s-a format din fuziunea a două tradiții distincte: pe de o parte, postul vechi de patruzeci de zile de la Alexandria, care începea îndată după 6 ianuarie — imitând exemplul lui Iisus, Care după botezul în Iordan a postit în pustie 40 de zile şi 40 de nopți — şi care funcționa şi ca perioadă finală de pregătire pentru botez, săvârşit la capătul celor patruzeci de zile, precum şi ca perioadă de împăcare a păcătoşilor penitenți cu Biserica, şi, pe de altă parte, pregătirea pentru botez a catehumenilor, care la Roma şi în Africa începea cu trei săptămâni înainte de Paşte. Fuziunea ar fi fost operată la Niceea (325) ca parte integrantă a reglementării chestiunii pascale. Dar când diversele Biserici au adăugat aceste 40 de zile la propriul lor post prepascal, rezultatul a fost foarte diferit. Astfel, la Roma cele 40 de zile s-au adăugat unui post prepascal de doar două zile, Postul Mare de 42 de zile începând în duminica a şasea înainte de Paşte; dar întrucât duminicile nu puteau fi zile de post, postul efectiv reducându-se la doar 38 de zile, el a fost extins prin adăugarea celor patru zile lipsă, ceea ce face ca în tradiția latină Postul Mare să înceapă în aşa-numita Miercuri a Cenuşii. În Răsărit, postul prepascal fiind deja extins la cele 6 zile, Postul Mare începea după duminica a şaptea dinainte de Paşte şi se încheia vinerea, cu nouă zile înainte de Paşte, Săptămâna Mare fiind un post distinct. Deoarece în Răsărit nu doar duminicile, dar nici sâmbetele nu puteau fi zile de post (cu excepția Sâmbetei Mari), postul efectiv reducându-se la 31 de zile, s-a mai adăugat o săptămână pregătitoare; la sfârşitul secolului IV postul final incluzând Săptămâna Mare era la Ierusalim şi la Antiohia de opt săptămâni, ulterior reducându-se

la şapte săptămâni (şase săptămâni + o săptămână pregătitoare de post parţial). Biserica din Alexandria a adoptat mai târziu Postul Mare prepascal, dar când l-a adoptat a făcut-o plasându-l îndată înainte de Paşte ştergând astfel postul distinct al Săptămânii Mari, ceea ce a pus-o în situaţia Bisericii Romei, dar întrucât sâmbetele şi duminicile nu erau zile de post, pentru a ajunge la patruzeci de zile de post efectiv, a adoptat şi ea o săptămână pregătitoare. Săptămâna Mare însăşi apare, cum a arătat J. Baldovin (1990), drept fuziunea a două tradiţii: una care adopta cronologia Evangheliilor sinoptice (*Mt*) şi alta care pleca de la cea ioaneică, acesteia din urmă datorându-i-se celebrarea învierii lui Lazăr şi a intrării în Ierusalim cu cinci zile înainte de Paşte (*In*). Dacă pentru Talley aceste două prăznuiri au ajuns la Constantinopol de la Alexandria, unde reprezentau încheierea postului de 40 de zile, pentru Baldovin ele au ajuns la Alexandria şi la Constantinopol plecând de fapt de la Ierusalim, care a reprezentat un important creuzet liturgic, atât exportând, cât şi importând prin intermediul pelerinilor veniţi şi plecaţi de aici acasă practici liturgice diverse. (Tot Talley evidenţiază faptul că dubla Liturghie din Joia Mare săvârşită în Ierusalim în secolul IV era o concesie făcută pelerinilor adepţi ai cronologiei ioaneice.)

... *Naşterea şi Arătarea*

O altă chestiune disputată, şi în care cercetările au adus noi lumini, e şi cea a originii sărbătorilor distincte ale Naşterii şi Arătării Domnului, ştiut fiind faptul că sărbătorirea Naşterii pe 25 decembrie a apărut la Roma şi în Africa de Nord, în timp ce în Răsărit şi în restul Apusului (inclusiv nordul Italiei) ambele sărbători erau prăznuite pe 6 ianuarie. Au fost date două explicaţii. Una misionară şi ţinând de istoria religiilor, teoretizată de clasicistul Hermann Usener în 1889 şi reluată de benedictinul Bernard Botte în 1932, susţine că sărbătoarea Naşterii Domnului ca Soare al Dreptăţii (*Mal* 3, 20) a fost introdusă la Roma pentru a lua locul sărbătorii păgâne centrale din cultul mithraic, introdusă în 274 de împăratul Aurelian ca sărbătoare a solstiţiului de iarnă (25 decembrie în calendarul iulian) şi care era Ziua Naşterii Soarelui Nebiruit (*Dies Natalis Solis Invicti*), în timp ce în Răsărit data de 6 ianuarie ar fi fost data solstiţiului potrivit unui vechi calendar egiptean. Cealaltă, mai puţin cunoscută, enunţată de L. Duchesne în 1899, pleca de la faptul că data naşterii lui Iisus a fost calculată plecând de la cea a morţii Lui sub premisa că data morţii şi data concepţiei Domnului trebuiau să coincidă; şi atunci, dacă data morţii şi a concepţiei era 6 aprilie, data naşterii devenea 6 ianuarie, iar dacă prima era 25 martie, atunci cea din urmă devenea 25 decembrie. Teoria lui L. Duchesne a fost reluată în 1986 de T. Talley plecând şi de la un studiu din 1962 al lui R. Baitou, care demonstrase că, dacă un calendar egip-

tean cu data solstiţiului pe 6 ianuarie şi cu o sărbătoare păgână cu acest prilej n-au existat, în schimb Clement Alexandrinul (cca 200) atestă faptul că la Alexandria se credea că Iisus s-a născut pe 6 ianuarie anul 2 î. Hr. Talley a atras apoi atenţia şi asupra faptului că tot pe 6 ianuarie începea la Alexandria citirea *Evangheliei după Marcu* — Marcu fiind socotit întemeietorul Bisericii Alexandriei —, evanghelie care începe cu relatarea botezului lui Iisus. În Asia pe 6 ianuarie începea lectura *Evangheliei după Ioan*, mai exact cu episodul nunţii din Cana. Iar în Ierusalim pe 6 ianuarie începea lectura *Evangheliei după Matei*, care se deschide cu relatarea Naşterii Domnului.

Secolul IV — discontinuitate şi înflorire sau continuitate şi declin?

Secolul IV a însemnat, precum se poate vedea, un moment de răscruce în istoria Bisericii şi a cultului ei; pe lângă oficializarea creştinismului şi adoptarea sistemului Bisericii de stat, pe lângă trecerea de la creştinismul minoritar al catacombelor la creştinismul maselor (de la „creştinism" la „creştinătate"), de la Biserica persecutată la Biserica imperială, secolul IV a fost calificat de istorici ca marcând atât o revoluţie liturgică, cât şi epoca de aur a cultului creştin, secolul liturgicului patristic prin excelenţă. Şi aici recenta evaluare întreprinsă de Paul F. Bradshaw îndeamnă la demontarea acestor clişee: secolul IV n-a fost o mutaţie bruscă, revoluţionară, a cultului, pentru că atestă mai degrabă o evoluţie graduală şi complexă, în care practici şi atitudini deja constituite în a doua jumătate a secolului III au devenit proeminente, iar altele mai vechi au fost abandonate; n-a fost însă nici epoca de înflorire deplină a cultului creştin, de echilibru între precaritatea şi simplitatea preconstantiniene şi declinul lui medieval, multe din evoluţiile secolului IV fiind încercări de a stăvili un declin deja evident şi care avea să se accentueze.

Impactul păgânismului asupra limbajului liturgic

Doi factori au modelat decisiv cultul creştin în această epocă prin strategiile de abordare şi combatere pe care le-au suscitat în Biserică: păgânismul şi erezia. În ce priveşte păgânismul, s-au confruntat două tendinţe opuse izvorâte, pe de o parte, din dorinţa Bisericii de a-şi menţine statutul contracultural, marcând aşadar diferenţele între valorile şi atitudinile ei, biblice, şi cele ale cultelor păgâne din mediul cultural şi social al imperiului, iar, pe de altă parte, din nevoia de a comunica cu acest mediu asimilând limbajul cultural, atitudini şi valori ale ambientului păgân misionarizat. Cultul din noile catedrale a început să preia o parte din recuzita templelor şi sanctuarelor antice, procesiuni urbane, elemente dramatice şi efecte psihologice din

ritualurile religiilor de mistere şi iniţiatice. Devenită cult public, al cărui scop era acela de a asigura securitatea metafizică a imperiului şi a societăţii prin intermediul favorii divine, Biserica a fost obligată să asume de asemenea aparenţele exterioare ale unei religii statale şi imperiale oficiale. Triumful social, câştigul real în expresivitatea exterioară şi manifestarea publică a credinţei au fost însă secondate de un eşec în plan individual, de pierderea influenţei asupra conştiinţelor, minţilor şi sufletelor noilor convertiţi, a căror conduită semicreştină-semipăgână lăsa mult de dorit. Generalizarea acestui creştinism mediocru a produs protestul tăcut al monahilor, care au emigrat din noile comunităţi creştine urbane pentru a realiza un creştinism apostolic, riguros spiritual, martiric şi eshatologic, în deşert şi la marginea societăţii „creştine". În noul cult urban creştin, în loc să fie expresia exterioară a unei convertiri interioare deja începute şi o manifestare a credinţei Bisericii, riturile încep să devină mijloace dramatico-psihologice de producere a unor emoţii sacre care să ducă abia la convertirea interioară a indivizilor, în locul transformării acestora accentul punându-se pe sfinţirea exterioară a elementelor liturgice sau mediului înconjurător.

Ereziile, impuls spre conformism şi standardizare

Totodată, teama de erezii, ca şi dorinţa de a imita şi adopta rituri şi practici observate de alţii în călătorii şi pelerinaje au generat un efort deliberat de încrucişare a tradiţiilor, iar apoi de standardizare şi de conformism liturgic. Fenomenul poate fi ilustrat în toate riturile importante ale Bisericii creştine. În secolul IV — am văzut — se generalizează şi Postul Mare şi se uniformizează data Paştelui, iar la mijlocul secolului V toate centrele mari ale creştinătăţii celebrează distinct atât Naşterea, cât şi Arătarea Domnului. În ce priveşte iniţierea, Paştele devine acum sezonul preferenţial pentru botezul catehumenilor (după ce înainte era propriu doar Romei şi Africii de Nord) şi odată cu aceasta interpretarea lui pascală paulină devine dominantă (cea hristologic-ioaneică siriană intrând în declin şi dispărând în cele din urmă); formula baptismală declarativă şi ungerea prebaptismală se difuzează din Siria trecând prin Egipt spre Spania, Galia şi Roma, în tip ce uzul interogaţiilor şi ungerea postbaptismală fac drumul invers, dinspre Occident spre Orient, trecând prin Ierusalim, rezultatul final fiind o asimilare reciprocă (nu însă o uniformitate) a riturilor baptismale care masca diversitatea iniţială. Aceleaşi procese de convergenţă se manifestă şi în ce priveşte anaforalele euharistice: schemele domestice simple nu mai erau adecvate Liturghiilor fastuoase din marile catedrale construite acum, aşa că ele au fost amplificate prin adăugarea de elemente noi („Sanctus", epicleză etc.) sau blocuri întregi preluate din

alte tradiţii sau din alte rituri şi inserate în scheme locale în care nu existau anterior, combinarea lor ducând la anaforale compozite tot mai complexe[348].

Teama de erezie a început să limiteze tot mai mult libertatea de improvizaţie a rugăciunii euharistice şi a celor publice în general, în climatul doctrinar sensibil al secolului IV începând să apară primele texte scrise, pentru care în Africa episcopilor li se cere deja să aibă aprobarea confraţilor în sinoade. Faptul că diversele arianisme s-au folosit intens de imnografie ca mijloc de propagandă i-ar făcut pe ortodocşi să pună accentul pe psalmi şi pe odele biblice şi să se entuziasmeze de simplitatea oficiului monahal. Conflictele dogmatice şi-au lăsat şi ele amprenta asupra cultului: arianismul devenit religia triburilor germanice vizigote, ostrogote şi vandale, care în secolul V au creat regate romano-germanice în Spania, Italia şi Africa, a determinat prin reacţie accente liturgice şi iconografice diferite în Bisericile ortodoxe nicee-ene din Apus: în contrast cu cele ariene, acestea vor accentua mai mult divinitatea lui Hristos şi unitatea lui cu Tatăl, cu riscul subordonării Duhului Sfânt (risc evident în adaosul interpretativ-misionar „Filioque" la Simbolul Constantinopolitan, care avea să ducă ulterior, în secolul IX, la schisma între Răsăritul şi Apusul creştin); în Răsărit controversele pnevmatologice, ultim ecou al arianismului, au condus la modificarea doxologiei mici în sensul unei formule conjunctive (în locul celei prepoziţionale anterioare, pasibile de interpretare subordinaţianistă), la dezvoltarea epiclezei şi la impunerea şi în Orient a Mirungerii postbaptismale, toate aceste elemente evidenţiind divinitatea Duhului Sfânt şi accentuând caracterul trinitar al cultului ortodox.

Mutaţii ale teologiei sacramentale — epicleze

O mutaţie are loc şi în ce priveşte epicleza, evidentă în diferenţa dintre epicleza arhaică a anaforalei vasiliene bizantine şi cea a anaforalei hrisostomiene. Plecând de la anamneza misterului mântuirii în Hristos („aducându-ne aşadar aminte de pătimire, cruce, înviere...”), trecând prin ofrandă („Ţie Îţi aducem de toate şi pentru toate”), epicleza vasiliană menţionează mai întâi caracterul figurativ al ofrandelor euharistice care sunt „antitipurile” (*antitypa*), adică ţin locul „tipurilor” Trupului şi Sângelui lui Hristos prezentate de Acesta la Cina de pe urmă sub forma pâinii şi a vinului („de aceea... punând noi înainte antitipurile Sfântului Trup şi Sânge ale Hristosului Tău”), după

[348] Paul F. Bradshaw propunea în 2004 renunţarea la clasificarea anaforalelor după marile centre ale creştinătăţii: antiohiene, alexandrine etc., şi sugera clasificări alternative ca, de ex.: anaforale în care lauda şi mulţumirea din prima parte se concentrează pe creaţie, altele în care acestea sunt centrate pe opera de mântuire în Hristos şi altele intermediare; sau: anaforale care în partea a doua se roagă numai pentru cei ce se cuminecă, altele care au în schimb mijlociri generale şi altele care combină ambele elemente.

care cere stăruitor Tatălui „să vină Duhul Tău Cel Sfânt peste noi, peste aceste daruri ce sunt puse înainte, să le binecuvânteze, să le sfințească și să le arate [*anadexai*]: această pâine scumpul Trup... iar acest pahar scumpul Sânge...". Epicleza vasiliană invocă deci venirea Duhului Sfânt (epicleza contemporanului egiptean al lui Vasile cel Mare, episcopul Serapion din Thmuis, invoca venirea peste daruri a Logosului divin) și prezența divină mai întâi asupra Bisericii întregi, locul Duhului Sfânt (cum se vede în *Tradiția Apostolică*) și apoi asupra darurilor euharistice, pentru ca realitatea lor figurativă să manifeste realitatea epifaniei lui Hristos în Trupul și Sângele Său. Această epicleză „epifanică" devine în anaforaua hrisostomiană o epicleză „metabolizantă", cerând Tatălui să „trimită" pe Duhul Său Cel Sfânt „peste noi peste aceste daruri" și „să le facă" (*poiēsai*) Trupul și Sângele lui Hristos „transformându-le [*metabalōn*] cu Duhul Tău Cel Sfânt". Contemporanul latin al Sfinților Vasile († 379) și Ioan Hrisostom († 407), Sfântul Ambrozie al Milanului († 397) atribuie consacrarea și transformarea ofrandei raționale euharistice, „figura Corporis et Sanguis Domini nostri Jesu Christi", înseși cuvintelor de „instituire" ale lui Hristos de la Cina Sa ultimă[349].

... tipologia biblică devine alegorie misterică

La sfârșitul secolului IV vedem așadar ivindu-se deja semnele trecerii spre teologia sacramentală e Evului Mediu[350]. Unul din aceste semne este formalizarea teologiei euharistice prin apariția doctrinei consacrării darurilor printr-o formulă de transformare și condiționare a realismului euharistic de eficacitatea acestei formule de consacrare/transformare. Dar cel mai important semn al acestei tranziții, care marchează și criza teologiei sacramentale, este descompunerea gândirii tipologice, în același timp biblice și liturgice, a Bisericii apostolice și a primelor trei secole, prin apariția a două moduri independente și opuse de a înțelege Euharistia: figurativ-alegoric și realist-fizicist. Pe de o

[349] *De Sacramentis* IV.14, 21. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în Canonul euharistic roman nu există o epicleză unică explicită, ca în ritul antiohian, ci două epicleze în sens mai larg, una înainte, iar alta după relatarea de instituire, premisele viitoarei polemici euharistice dintre Apusul și Răsăritul creștin pe tema „formulei" de sfințire a Sfintelor Daruri fiind puse astfel încă din secolul IV.

[350] Excelent analizate de preotul profesor ENRICO MAZZA în două monografii capitale: *La mistagogia. Le catechesi liturgiche della fine del quarto secolo e il loro metodo* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 46), Roma, 1988, și *Continuità e discontinuità. Concezioni medievali dell'Eucaristia in confronto con la tradizione dei Padri e della liturgia* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 113), Roma, 2001. Un util rezumat sintetic al acestei evoluții, în volumul aceluiași ENRICO MAZZA, *La celebrazione eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*, San Paolo, Cinisiello Balsamo (Milano), 1996, cap. 10–14.

parte deci, tipologia devenind alegorie, Euharistia riscă să fie înțeleasă drept o simplă figură/imagine a sacrificiului sau Economiei mântuitoare a lui Hristos, iar, pe de altă parte, pentru a contrabalansa această viziune figurativă tot mai alegorică, prezența adevărată a lui Hristos în speciile euharistice transformate este interpretată în termenii unui realism fizicist obiectivist: Trupul euharistic este substanțial carnea fizică şi sângele fizic ale lui Hristos învăluite în aparența accidenților pâinii şi vinului pentru a nu inspira dezgust celor ce se cumineca din ele. Teologii medievali vor crede că pot evita consecințele extreme atât ale simbolismului figurativ, cât şi ale realismului fizicist prin teoria transsubstanțierii bazată însă pe distincția metafizică între substanță şi accidenți, şi implicit pe asimilarea Euharistiei cu o Întrupare continuă şi pe transferul asupra Euharistiei — devenită obiect de contemplare, adorare, procesiuni, asimilată relicvelor sfinților — a devoțiunii față de umanitatea şi Pătimirea lui Iisus, icoane de substituție ale unui Hristos divin ceresc, inaccesibil altfel decât printr-o serie întreagă de medieri bisericeşti.

Toate aceste derive practice şi impasuri teoretice ar fi putut fi evitate dacă s-ar fi menținut înțelegerea ontologică a tipologiei nou-testamentare care nu e o simplă metodă de interpretare a Vechiului Testament, ci o ontologie a participării; altfel spus, tipologia se referă la realități, nu la semnificații. Când Apostolul Pavel afirmă în *1 Corinteni* 10 că prin Moise Israelul cel vechi a avut parte tipologic de Botezul şi de Euharistia viitoare, sau autorul *Epistolei către Evrei* — veritabil tratat de tipologie — spune despre cultul pământesc al Cortului mărturiei că este o copie, replică (*antitypon* — 9, 4) al unui model ceresc etern, la a cărei realitate/adevăr participa, ambii implicau astfel faptul că tipologia biblică este nu doar un sistem hermeneutic, ci unul ontologic. Şi, într-adevăr, pentru gândirea biblică tipologia este ontologică, iar ontologia este tipologică. Aceasta înseamnă că evenimentele Vechiului Legământ participau în mod figurat, dar foarte real, la evenimentele Noului Legământ, şi ambele legăminte şi cultul lor prefigurează real o Realitate cerească deplină, în acelaşi timp viitoare şi eternă. Sfântul Maxim va exprima gradele acestei participări tipologice astfel: Vechiul Legământ este „umbra" (*skia*), iar Noul Legământ este „icoana" (*eikon*) unei realități (*alētheia*) eshatologice şi eterne: Împărăția lui Dumnezeu. Tipologia nu este însă doar istorică, biblică, ci şi liturgică. Liturghia şi cultul mediază şi ele între două serii de fapte: pe de o parte, un eveniment/mister irepetabil sau etern cu valoare de realitatea originală (*alētheia — mystērion/mysterium — typos*); iar, pe de altă parte, un rit/simbol repetabil în timp cu valoare de copie/imitație figurativă (*eikōn/mimēsis — symbolon/sacramentum — antitypon*). Euharistia este astfel, în limbaj grec, icoana imitativă antitipică a unei realități misterice tipice sau, în limbaj latin, un *sacramentum mysterii*. Ritul participă la şi

indică o realitate/eveniment/mister nu printr-o asemănare pur exterioară, ci prin însăşi structura lui ontologică, având cu acestea o identitate în diferenţă, fiind în acelaşi timp diferit de acestea prin aceea că e multiplu şi repetabil, dar şi real identic cu ele fără a le duplica. Criza tipologiei biblice este evidentă încă din marile mistagogii ale secolului IV şi poate fi formulată în pierderea semnificaţiei ontologice a „tipului": dacă pentru Tertulian († 220) sau Vasile cel Mare († 379) „figura" desemna încă realitatea invizibilă figurată, pentru Teodor al Mopsuestiei († 428) tipul vizibil se opune realităţii invizibile tipizate.

Distanţa este deja cea dintre tipologia istorico-liturgică biblică şi alegoria misterică medievală: dacă în tipologie icoana imitativă priveşte natura invizibilă a evenimentului/realităţii tipizate, în alegorie aceasta se referă doar la elemente exterioare perceptibile sensibil. Astfel, începând cu secolul IV în Răsărit se vor dezvolta rituri, semne, obiecte, gesturi care pun în valoare cu predilecţie elementele vizuale ca simboluri ale unor realităţi cereşti, iar în Apus riturilor li se va atribui valoare morală, devenind simboluri vizibile ale unei renaşteri interioare. Când concurenţa păgânismului a fost depăşită, Biserica va asimila vocabularul şi limbajul cultelor de mistere; în a doua jumătate a secolului IV, limbajul misteric se va impune deja în faţa celui tipologic, producând o criză latentă şi o mutaţie de proporţii. Dacă vechea tipologie liturgică era biblică şi ontologică sau, altfel spus, istorică şi eshatologică[351], alegoria misterică devine dramatică şi psihologică; alegoria mută accentul de pe participarea ontologică a ritului la o realitate invizibilă evocată prin cuvânt, pe suprafaţa perceptibilă a riturilor care devin reprezentări dramatice cu impact emoţional.

Mutaţii în celebrarea Liturghiei şi practicarea Cuminecării

Toată această mutaţie a fost, evident, şi reflectarea transformării radicale a practicării Euharistiei în secolul IV, odată cu trecerea la Biserica de mase şi generalizarea creştinismului aproximativ şi superficial al mulţimilor slab catehizate şi neconvertite de fapt individual, care umpleau măreţele catedrale edificate acum în imperiul constantinian. Pentru a asigura sfinţenia Tainelor şi cuminecarea vrednică, raţiuni pastorale au condus inevitabil la impunerea unui set de exigenţe morale şi duhovniceşti care însă, în loc să încurajeze

[351] Dacă tipologia permitea integrarea organică şi reducerea la o identitate în diferenţă a Vechiului şi Noului Testament, a mântuiri şi eshatologiei, a Bibliei şi Liturghiei, a memoriei şi prezenţei, a figurii şi realităţii, criza produsă prin metamorfoza ei alegoric-misterică a făcut ca toate aceste elemente să înceapă de atunci o viaţă autonomă, distorsionându-şi prin izolare sensurile ecleziale autentice, cum arată istoria ulterioară a confesiunilor şi teologiilor creştine.

adoptarea de către cât mai mulţi creştini a unei conduite creştine autentice şi responsabile, au avut un efect pervers producând descurajarea apropierii de Sfintele Taine şi rărirea considerabilă a cuminecărilor. S-a creat astfel o dublă ruptură: pe de o parte, între Euharistie/Liturghie şi cuminecare, Euharistia/Liturghia ajungând să fie considerată completă chiar şi fără împărtăşirea laicilor, iar, pe de altă parte, între clerul sfânt şi conştient care celebra şi se împărtăşea şi laicii impuri moral şi ignoranţi, care doar asistă la Liturghie. Consecinţele în plan liturgic şi ecleziologic ale acestei evoluţii au fost dezastruoase: din cult comunitar-eclezial prin excelenţă, Liturghia a ajuns să devină un rit/mister celebrat de un cler profesionalizat, pentru laici şi în locul lor, nu împreună cu ei. Liturghiile sunt dese, dar cuminecările devin rare. Se generalizează practica simplei asistenţe la Liturghie, fără împărtăşire; cei prezenţi nu se cuminecă, mulţi cuminecându-se în afara Liturghiei. Mai mult, Euharistia însăşi, în loc să fie consumată, devine amuletă protectoare şi vindecătoare, purtată pentru efecte secundare.

La sfârşitul secolului IV ospăţul euharistic comunitar e deja redus la proporţii simbolice şi Liturghia devine în schimb tot mai mult o dramă rituală complexă, un spectacol liturgic fastuos, în care elemente accesorii sau secundare ocupă scena lăsată liberă de riturile esenţiale retrase dincolo de perdelele altarului în tăcerea tainei.

Liturghia în secolul IV - Cuvânt proclamat, invocat, evocat şi întrupat

Liturghia însăşi arăta însă destul de diferit de cea bizantină actuală formată printr-o serie de adaosuri succesive introduse începând din secolul V şi care au fost păstrate chiar atunci când nevoile reale pentru care apăruseră n-au mai existat[352]. Astfel, în secolul IV Liturghia începea cu intrarea poporului în biserică împreună cu clericii, în frunte cu episcopul, în procesiune fără nici o cântare, iar după ce clericii, trecând de amvonul monumental din mijlocul bisericii pe solee, se aşezau pe scaunele lor (*synthronon*) din hemici-

[352] Pentru orientări preliminare, a se vedea conferinţa lui JUAN MATEOS, *The Evolution of the Byzantine Liturgy* (John XXIII Lectures 1965), Fordham, New York, 1966, şi articolul lui ROBERT TAFT, „How Liturgies Grow: the Evolution of the Byzantine «Divine Liturgy»", *Orientalia Christiana Periodica* 43 (1977), p. 355–378. Acelaşi J. MATEOS a iniţiat cu monografia sa *La Célébration de la Parole dans la Liturgie byzantine* (Orientalia Christiana Analecta 191), Roma, 1971 (trad. rom. Cezar Login: J. MATEOS, *Celebrarea Cuvântului în Liturghia bizantină*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007) o istorie a Liturghiei Sfântului Ioan Hrisostom continuată de succesorul său de la Institutul Pontifical Oriental, profesorul ROBERT TAFT în seria *The Liturgy of St John Chrysostomos. A History*, serie planificată în cinci volume, din care au apărut: *II. The Great Entrance* (Orientalia Christiana Analecta 200), Roma, 1975; *IV. The Diptychs* (Orientalia Christiana Analecta 238), Roma, 1991); şi *V. The Precommunion Rites* (Orientalia Christiana Analecta 261), 2000.

clul absidei centrale (*bēma*), episcopul aşezat pe scaunul central (*kathedra*) saluta poporul cu „Pace vouă!" şi începeau lecturile biblice. Acest început era profund semnificativ şi făcea din vechea Liturghie o şcoală de riguroasă spiritualitate biblică, teocentrică prin definiţie: în viaţa creştină iniţiativa este a lui Dumnezeu, El ne cheamă, iar noi ascultăm şi-I putem cere ceva doar ca unii care am răspuns mai întâi chemării Lui.

... adaosuri procesionale

Toată partea Liturghiei bizantine actuale de până la lecturi — cele trei antifoane cu ecteniile mici intercalate, troparele şi Trisaghionul — îşi are originea într-o particularitate a cultului creştin constantinopolitan: aşa-numita Liturghie „staţională" sau procesională. Inaugurat în 330 de Constantin cel Mare ca nouă capitală a Imperiului Roman, Nouă Romă, Constantinopolul n-a avut temple păgâne, ci de la început doar bazilici creştine, în frunte cu Marea Biserică a Sfintei Sofii, inaugurată în 360. Întregul oraş era privit ca o biserică, pe străzile lui cu porticuri desfăşurându-se frecvente procesiuni creştine atât penitenţiale — cu rugăciuni de implorare a milei lui Dumnezeu pentru catastrofe (18 cutremure devastatoare în intervalul 404–960) şi invazii barbare —, cât şi ca manifestări ale ortodocşilor împotriva ereticilor, sau invers. La aceste procesiuni între diferitele biserici se cântau antifonic psalmi, se rosteau ectenii şi se citea din Scripturi, precum şi imne şi tropare bisericeşti, cel mai popular refren utilizat fiind Trisaghionul („Sfânt e Dumnezeul nostru! Sfânt tare! Sfânt fără de moarte! Miluieşte-ne!"). Acest rit procesional a fost ulterior adăugat Liturghiei propriu-zise pe care o prefaţează acum, ajungând să facă corp comun cu ea, deşi la început era distinct de ea. S-a început cu Trisaghionul, care în 438–439 a fost introdus ca imn procesional de intrare la Liturghiile din duminici şi din sărbători pentru a marca recunoaşterea încă de la început de către comunitate a prezenţei lui Dumnezeu.

Bazilicile monumentale ale epocii constantiniene, fie de la Constantinopol, Roma sau Ierusalim, construite după un plan rectangular cu trei nave lungi, cea centrală încheindu-se cu un arc triumfal şi o absidă cu semicalotă[353], aveau în faţă un portic/atrium larg — unde poporul aştepta intrarea solemnă în biserică a tuturor: împărat şi oficialităţi, episcop şi cler (veniţi de la edificiul separat special unde se păstrau vasele, veşmintele şi se pregăteau ofran-

[353] Forma rectangulară era simbolul cosmosului creat cu cele patru direcţii ale spaţiului, dar dominanta simbolismului bazilicii era nu atât spaţială, cât temporală: lungimea navei ce trebuia parcursă până la altar sugera pelerinajul în timp al Bisericii în drum spre eshaton şi cer simbolizat de absidă şi calota ei semicirculară, cercul fiind simbolul cerului. Masa altarului se afla exact la intersecţia dintre navă şi absidă, dintre pământ şi cer, dintre istorie şi eshaton.

dele euharistice) —, un nartex amplu şi uşi monumentale pe toate laturile, care să permită accesul rapid în navă al unei mari mulţimi. În afara bazilicii se aflau două edificii distincte: un baptisteriu cu bazin pentru botezul catehumenilor adulţi şi un skevofilakon unde se păstrau cărţile de cult, vasele liturgice şi unde se aduceau şi se pregăteau ofrandele. Exact în centrul bazilicii se înălţa un amvon monumental alcătuit dintr-o platformă înaltă (2–3 metri), de unde diaconii rosteau ecteniile şi citeau scripturile, amvonul fiind centrul Liturghiei Cuvântului. La intersecţia dintre absida cu estradă (*bēma*) şi gradenele circulare (*synthronon*) rezervate pentru cler, în vârful şi mijlocul cărora se afla scaunul (*kathedra*) episcopului, şi nava centrală se afla masa altarului — centrul Liturghiei euharistice — peste care se ridica uneori un baldachin boltit şi cu perdele, şi care era separat de nava rezervată credincioşilor printr-un grilaj, care în catedrale lua formă monumentală fiind alcătuit din mici coloane cu arhitrave de care puteau atârna şi perdele.

Celebrare comunitară a Împărăţiei eshatologice

În vechime Liturghia Cuvântului nu era înţeleasă ca oficiu pur didactic, ci şi ca o purificare a sufletelor (cf. *In* 15, 3) pentru primirea adevărată a lui Dumnezeu. Aveau loc trei-patru lecturi biblice: una sau două din Vechiul Testament (abandonate din nefericire încă din secolul VIII), una din Apostol şi alta din Evanghelie, între care se cântau antifonic doi psalmi (rămaşi azi doar prin relicvele „prochimenului" şi „Aliluia"), după care se predicau una sau chiar mai multe omilii. După omilii avea loc concedierea separată a diverselor categorii de catehumeni şi de penitenţi; concedierile aveau forma unei scurte ectenii speciale încheiate cu rugăciunea şi binecuvântarea episcopului cu mâinile întinse asupra capetelor lor plecate. Începea îndată Liturghia credincioşilor deschisă cu rugăciunile universale ale credincioşilor despărţiţi acum de catehumeni, rostite de diacon sub forma actualei ectenii mari, al cărei loc originar în Liturghie era acesta (în secolul VIII ectenia mare era deja rostită după Trisaghion şi Intrare, fiind atestată la începutul Liturghiei, cum este acum, abia în secolul XII). Ectenia mare avea drept apendice şi „ectenia păcii" („Înger de pace"), precum şi sărutarea păcii, care era pecetea fiecărei slujbe. Urma procesiunea solemnă, prin care diaconii aduceau de la skevofilakion-ul din afara bisericii darurile, şi căreia i se alăturau până la „bema" demnitarii şi împăratul cu ofrandele lor, precum şi clericii care în frunte cu episcopul se apropiau acum de masa altarului. Episcopul aşeza darurile pe altar şi rostea rugăciunea de depunere (rugăciune din finalul proscomidiei de azi), după care iniţia dialogul cu credincioşii prefaţând marea rugăciune euharistică sau anaforaua rostită de episcop sau de protoprezbiter cu glas mare, întreruptă doar de intervenţiile şi reacţiile poporului şi de în-

demnurile diaconilor. Anaforaua constituia în acelaşi timp mărturisirea de credinţă solemnă a comunităţii şi răspunsul ei de laudă, evocare şi invocare a lui Dumnezeu pentru creaţie, mântuire şi Liturghie, concentrate în Ofranda euharistică. Transformată prin puterea invocată a Duhului în prezenţa tainică a lui Hristos Cel răstignit şi preamărit, şi oferită Tatălui ca sacrificiu ispăşitor suprem pentru întreaga Biserică văzută şi nevăzută, comemorată deasupra lui, Ofranda euharistică era oferită apoi spre cuminecare credincioşilor nu atât ca premiu pentru evlavia lor individuală, ci ca mijloc de realizare a comuniunii lor corporative, manifestare văzută a Bisericii catholice depline şi anticipare a Împărăţiei eshatologice a Sfintei Treimi.

Privatizarea pietăţii, scindarea Liturghiei, scufundarea în tăcere a anaforalei

Această înţelegere şi practică apostolică a Liturghiei, posibilă în cazul comunităţilor mici, structurate în jurul unor elite spirituale de vocaţie, specifică Bisericii minoritare din primele secole n-a mai fost cu putinţă în comunităţile amestecate din marile oraşe cosmopolite ale Imperiului Roman târziu. Succesul cantitativ al Bisericii de mase fusese obţinut cu preţul relaxării exigenţelor spirituale şi al căderii dramatice a calităţii vieţii creştine urbane. Iar măsurile luate pentru a stopa acest declin interior al unei Biserici în aparenţă înfloritoare şi triumfătoare au agravat criza în loc să o remedieze. Acceptarea tacită a cuminecării ocazionale de marile sărbători sau chiar anuale, de Paşte, împotriva căreia protestează deja Sfântul Ioan Hrisostom († 407), şi generalizarea pentru laici a simplei asistenţe la Liturghie fără împărtăşire era o recunoaştere nemărturisită a eşecului convertirii conştiinţelor individuale, iar soluţiile crizei de fapt au adâncit-o.

Dublarea Liturghiei

Fiindcă Liturghia euharistică s-a dedublat practic în două rituri paralele: rugăciunile, în frunte cu anaforaua, riturile euharistice şi cuminecarea clerului se sacedotalizează devenind privilegiu, drept şi obligaţie a clericilor curaţi şi sfinţi şi se scufundă ca o atlantidă într-un ocean de tăcere, consumându-se după perdelele protectoare, dincolo de privirile şi auzul impure ale laicilor profani şi ţinuţi la distanţă; acestora din urmă li se rezervă, pe lângă câteva „ecfonise", o dramaturgie rituală dezvoltată şi o extindere a elementului coral-muzical: cântările şi riturile perceptibile devin un comentariu aproximativ al misterului liturgic, o liturghie estetico-didactică de substituţie pentru uzul laicilor, un spectacol vizual-muzical-dramatic care inundă practic toată desfăşurarea rituală. Celebrare comunitară de la un capăt la altul a unui Cuvânt evocat, convocat şi cuminecat, Liturghia apostolică a originilor devine acum

spectacol de imagini, lumini şi sunet într-o bazilică devenită în acelaşi timp teatru sacru antic şi templu vechi-testamentar. Nici novelele autoritarului împărat jurist Iustinian (*123* din 1 martie 546 şi *137* din 26 martie 565[354]), care impun expres episcopilor rostirea cu voce tare (*meta phones*) a rugăciunii euharistice şi a celei baptismale, n-au reuşit să împiedice scufundarea inexorabilă a acestor continente euhologice în oceanul recitării „secrete" (*mystikôs*), cu glas scăzut, cum apar în secolul VIII în *Barberini gr. 336*. Odată cu anaforaua, aluneca însă în uitare sub aluviunile unei inflaţii de elemente secundare întreaga teologie şi ecleziologie apostolică şi patristică, esenţialul credinţei creştine dintotdeauna — sinteza canonului biblic, dogmatic şi liturgic al Bisericii.

---

[354] Din *Novela 137* din 26 martie 565 a lui Iustinian *Despre alegerea şi îndatoririle episcopilor:*

„În numele Stăpânului Iisus Hristos, Dumnezeul nostru, împăratul cezar Flavius Iustinian învingătorul alumanilor, goţilor, francilor, germanilor, anţilor, alanilor, vandalilor, africanilor, norocos şi slăvit biruitor şi triumfător, august perpetuu, lui Petru ilustrul magistru al dumnezeieştilor oficii.

Dacă ne sârguim să fie păzite sigure spre siguranţa supuşilor legile civile, a căror autoritate ne-a încredinţat în iubirea Sa de oameni Dumnezeu, cu cât mai mare sârguinţă trebuie să depunem pentru paza sfintelor canoane şi a legilor dumnezeieşti hotărâte pentru mântuirea sufletelor noastre? Căci aceia care păzesc sfintele canoane se învrednicesc de ajutorul Stăpânului Dumnezeu, iar cei care le încalcă se supun pe ei înşişi osândei. Dar unei osânde şi mai mari se supun preacuvioşii episcopi, cărora li s-a încredinţat cercetarea şi paza canoanelor, dacă o încălcare a lor rămâne nerăzbunată. Întrucât dumnezeieştile canoane nu se păzesc, am primit însă diverse semnalări împotriva unor clerici şi monahi precum şi a unor episcopi că nu trăiesc potrivit dumnezeieştilor canoane, şi că se găsesc alţii care nu cunosc nici chiar rugăciunea Sfintei Ofrande [Liturghii] sau a Sfântului Botez. [...]

Cel care hirotoneşte să ceară mai întâi celui care urmează să fie hirotonit un libel cu semnătură conţinând cele privitoare la dreapta lui credinţă, şi să recite şi dumnezeiasca Ofrandă care se face în vederea dumnezeieştii Cuminecări, rugăciunea de la Sfântul Botez şi celelalte rugăciuni. [...]

Pe lângă acestea poruncim ca toţi episcopii şi preoţii să facă dumnezeiasca Ofrandă şi rugăciunea de la Sfântul Botez nu în tăcere, ci cu glas auzit de preacredinciosul popor, pentru ca şi de aici sufletele celor care le ascultă să se scoale spre o mai mare străpungere [a inimii] şi spre lauda Stăpânului Dumnezeu. Căci aşa învaţă dumnezeiescul Apostol [Pavel] în prima sa epistolă către corinteni: «Căci dacă vei binecuvânta cu duhul, cum va răspunde omul simplu ‚Amin' la mulţumirea ta, de vreme ce el nu ştie ce zici? Căci tu într-adevăr mulţumeşti bine, dar celălalt nu se zideşte» [*1 Co* 14, 16], iar romanilor le spune aşa: «Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire» [*Rm* 10, 10]. De aceea, aşadar, se cuvine ca rugăciunea de la Sfânta Ofrandă şi celelalte rugăciuni să fie oferite cu glas tare de preacuvioşii episcopi şi preoţi Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeul nostru împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt. Bine ştiind preacuvioşii preoţi că dacă trec cu vederea ceva din acestea vor avea de dat răspuns şi la înfricoşătoarea judecată a Marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, dar nici noi, cunoscând acestea, nu vom avea linişte, nici nu le vom lăsa nerăzbunate. [...]"

Triumf ambiguu în sfârşitul unei lumi

Pentru Biserică secolul IV a constituit un moment hotărâtor în multiple privinţe. A fost veacul unui triumf real, dar ambiguu. Rapiditatea cu care a cucerit lumea şi un imperiu, în ciuda opoziţiei acestora, este într-adevăr uimitoare şi un succes în sine. La doar şaptezeci de ani după apariţia la Antiohia a primei comunităţi mesianice de „creştini", în anii 111–113 creştinismul era deja semnalat lui Traian de către Plinius cel Tânăr în îndepărtata Bithynie ca o „superstiţie" populară ce ameninţa cultele păgâne. În ciuda ostilităţii şi persecuţiilor, creştinii s-au răspândit în întreg bazinul mediteranean. La sfârşitul secolului IV, după ce în 313 creştinismul ortodox-catholic devenise religie permisă, iar în 379 chiar religie de stat a Imperiului Roman, creştinii erau deja aproape o treime din populaţia acestuia. Biserica „apostolică" şi „catholică" devenea acum o Biserică „ecumenică", imperială.

Fenomenul însuşi al creştinismului eclezial — fiindcă în varianta lui catholică/ortodoxă creştinismul era Biserica/Ecclesia una, sfântă, catholică/ortodoxă şi apostolică — era o noutate în sânul lumii antice: creştinii nu erau nici un popor, nici un club, nici un imperiu, fiind în acelaşi timp câte ceva din toate acestea. Aşa cum s-a arătat[355], dacă iudaismul era un „popor" cu o Lege revelată, iar elenismul tindea spre o „filozofie" raţională, creştinismul era „Biserică" având în centru revelaţia/evanghelia/predica „Împărăţiei" eshatologice a unui Dumnezeu Tată revelat de Duhul în Pătimirea-Învierea lui Iisus Hristos Fiul Său. Creştinismul era un nou elenism şi un nou iudaism universal, în care locul filozofiei era luat de Evanghelie, locul Legii lui Dumnezeu era luat de Împărăţia Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt, iar cel al Poporului era luat de noua comunitate mesianică a unei Biserici catholice văzute şi universaliste. Iertaţi, spălaţi, împăcaţi cu Dumnezeu prin credinţă, Botez şi Euharistie, credincioşii erau introduşi într-o frăţietate supranaturală dincolo de orice bariere de gen, culturale, sociale sau religioase, reconstituind în Hristos, Care devenea pentru ei toate în toţi, creaţia nouă eshatologică, anticipare socială văzută a Împărăţiei eshatologice şi a vieţii veşnice în comuniunea restabilită cu Dumnezeu.

Creştinii existau şi se propagau prin comunităţile paradoxale în acelaşi timp locale şi universale ale Bisericilor, unităţi complete şi închise în coeziune internă, dar şi în relaţii reciproce de comuniune cu toate celelalte Biserici, împreună cu care alcătuiau o vastă reţea confederativă. Departe de a fi o mişcare nonconformistă bazată pe anarhie harismatică, Bisericile erau comu-

---

[355] PIERRE BATIFFOL (1861–1929), *L'Église naissante et le catholicisme*, Paris, 1909, p. 486 sq.

nităţi de autoritate şi tradiţie: nu exista dreptul nici la păcat, nici la erezie, ci obligaţia sfinţeniei şi a ortodoxiei; rigorismul ascetic al virtuţii şi mărturisirea integrală şi publică a dreptei-credinţe erau imperative la fel de importante ca şi păstrarea unităţii, coeziunii şi omogenităţii comunităţilor prin cult şi disciplină stricte sub conducerea unei ierarhii de succesiune apostolică alcătuită din episcopi, prezbiteri şi diaconi. Diversitatea şi sincretismele erau caracteristicile păgânismelor, ereziilor şi filozofiilor, Biserica fiind o comunitate una, sfântă, catholică şi apostolică. Omogenitatea şi unanimitatea în credinţă, cult, organizare şi disciplină erau condiţii indispensabile ale comuniunii între creştinii catholici/ortodocşi şi între comunităţile catholice/ortodoxe. Creştinii nu sunt membrii unui club, ci discipolii unei Şcoli divine şi soldaţii unei Miliţii spirituale ascetice, martirice şi misionar-apostolice care sub conducerea episcopilor ei propagă creştinismul multiplicând Biserici care funcţionează după aceleaşi legi, aceeaşi structură şi tradiţie.

Autonome intern, Bisericile erau grupate încă de la început în jurul unor centre de referinţă sau „Biserici principale" (Antiohia, Efes, Edessa, Alexandria, Cartagina etc.), în fruntea tuturor stând Biserica (nu episcopul încă) Romei. Întemeiată pe martiriul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, Biserica primă şi principală a Romei era încă din secolele II–III — cum arată mărturiile lui Clement Romanul, Irineu, Abercius, Tertulian sau Ciprian — punctul de referinţă şi moderaţie al tuturor Bisericilor creştine. Roma a avut, cum s-a putut vedea mai sus, un rol decisiv în stabilirea Canonului creştinismului catholic-ortodox şi apostolic: canonul biblic, regula de credinţă, canonul organizaţional al Bisericii vechi s-au precizat şi formulat în mare parte la Roma; evident, nu de Roma singură, ci de Roma în permanente schimburi cu celelalte mari centre ale creştinătăţii: Efes, Antiohia, Cartagina. Tentaţia permanentă a episcopilor Romei a fost mereu, şi — aşa cum se va vedea în volumele următoare — ea se va accentua ulterior, aceea de a transforma — cum spunea în 1959 H. Chadwick — elipsa în cerc şi de a emula modelul monarhic (devenind din frate mai mare tată, din soră mai mare mamă). Iar tendinţa generală a tuturor Bisericilor antice a fost aceea de a imita ordinea de tip imperial, care era însă o unitate mecanică de tip juridic, nu una organică de tip sacramental. Pliindu-se pe structurile şi mentalităţile unei societăţi imperiale, Biserica a început să asume în secolul IV figura unei catholicităţi monarhice cu două variante, care aveau să intre în conflict încă de la sfârşitul acestui veac: catholicismul bizantin, propriu Răsăritului, în care centrul de unitate al unei Biserici mitropolitanizate şi patriarhalizate devine împăratul creştin, şi catholicismul roman, care va fi cel al Apusului şi unde centrul de unitate devine episcopul tot mai monarh al Romei, care se impune treptat în faţa mitropoliilor, a autonomiilor locale şi a structurilor statale.

Creştinismul în secolul IV devine însă în acelaşi timp victima propriului său succes şi tot mai prizonier al opţiunilor sau al accidenţilor săi de parcurs istoric. Iisus şi apostolii au vestit Împărăţia lui Dumnezeu şi au vrut un Israel universal renovat printr-o mişcare eshatologică activă, încrezătoare că, în ciuda contradicţiilor pe care le suscită, anulează în puterea Învierii şi a Duhului barierele unei lumi divizate, manifestând în „nebunia" şi „slăbiciunea" Crucii noua creaţie reconciliată care recunoaşte regalitatea lui Dumnezeu. Ruptura prea rapidă de iudaism în urma şocului anului 70 a însemnat prima schismă şi o importantă pierdere prin întreruperea contactului nemijlocit cu resursele religios-spirituale ale universului semitic în care apăruseră Biblia, Iisus şi apostolii înşişi. Paliere întregi de semnificaţii s-au estompat sau au fost preluate doar în cheie alegorică. Respins de iudaism dar primit în lumea greco-romană, creştinismul s-a elenizat şi romanizat inevitabil, dar şi unilateral. Din mişcare eshatologic-mesianică iudaică, Biserica a devenit tot mai mult o religie greco-romană, o instituţie religioasă imperială clericalizată, conservatoare, angoasată, centrată pe medierea mântuirii aduse de Hristos şi înţelese fie ca răscumpărare de păcat şi de moarte prin Crucea Acestuia ca în Apus, fie ca luminare şi îndumnezeire aduse de Învierea şi Schimbarea Sa la Faţă ca în Răsărit. Eshatologia orizontală, profetică şi orientată pe transformarea socială a comunităţilor s-a verticalizat şi privatizat devenind mistagogie liturgică sau prefigurare şi transfigurare individuală a sufletelor sub pedagogia episcopilor, urmaşi ai apostolilor, sau monahilor, urmaşi ai martirilor. Instituţionalizarea inevitabilă a atras după sine şi un proces de formalizare a elementelor componente ale Canonului apostolic al Bisericii, în care câştigul în precizie s-a obţinut însă cu preţul fragmentării şi abstractizării, al epistemizării, juridizării şi instituţionalizării acestora. Scurt spus, revelaţia se fixează în codice biblice impozante, dar odată cu canonul biblic apare şi biblicismul şi reducerea Bibliei la texte; canonul credinţei se fixează nu doar în simboluri, ci şi în dogme, dar odată cu ele se iveşte şi dogmatismul abstract şi pasiunea pentru formule doctrinare; canonul ierarhic devine din tipologie sacramentală şi harismatică birocraţie ierarhică şi se formalizează prin clericalism conducând la scindarea unităţii poporului creştin afectată şi de concurenţa între episcopi, mitropoliţi, patriarhi, papi şi împăraţi; canonul liturgic se formalizează devenind din celebrare eshatologică transfiguratoare şi martirică, ritualism exterior adaptat nevoilor private; iar canonul etic-disciplinar se juridizează devenind o versiune de drept bisericesc echivalată legilor civile ale împăraţilor. Dislocarea aceasta a Canonului originar în canoane parţiale autonomizate şi formalizate reprezintă simptomul tipic al religiozităţii medievale, semnalment ea însăşi al crizei inexorabile al lumii antice, al cărei sfârşit explică în bună măsură trecerea la noua religiozitate.

În chiar secolul de afirmare socială a creştinismului, care a fost veacul III, semnele colapsului se acumulau: pe fondul răcirii generale a climei încep invaziile popoarelor barbare, sistemul politic slăbeşte odată cu nesfârşitele războaie civile ale anarhiei militare din anii 235–297, economia, oraşele, civilizaţia şi demografia intră în acut declin. Imperiul Roman, care la maxima sa înflorire pe timpul lui Traian număra 60–65 de milioane de locuitori, va ajunge să numere în secolele VI–VII abia 18–20 de milioane. În faţa divizării religiei antice într-o religie civică tot mai politizată şi o puzderie de religii private şi culte de castă, creştinismul — cu credinţa sa în Întrupare şi Înviere — oferea, într-o societate acut divizată, o viziune de religie solidară şi comunitară, o ordine, un sens şi o speranţă nouă. În secolul IV, asumând şi dând noii religii patronajul său, Constantin a încercat de fapt să salveze un imperiu profund schimbat, reorganizat monarhic şi atacat din toate părţile. Într-o atmosferă de insecuritate, de pesimism şi angoasă colectivă, în 395 au loc divizarea imperiului şi prăbuşirea Romei Vechi devastată de barbari în 410, urmată de lichidarea imperiului din Apus în 457, imperiul supravieţuind centrat acum în jurul Noii Rome orientale, înfiinţate de Constantin ca o capitală creştină în 330. Episcopii, monahii şi sfinţii devin noii şi singurii protectori/patroni ai maselor într-o lume în descompunere, şi în jurul lor se va reconstitui o nouă societate. Ciumele reduc dramatic populaţia romanizată. În jurul anului 600, vechea civilizaţie şi cultură urbană mediteraneană cu instituţiile ei (for, băi, circ, teatre, şcoli) dispare aproape cu totul, resursele tot mai limitate concentrându-se acum pe apărarea militară şi pe supravieţuire. Cultura păgână şi instituţiile ei se sting, Biserica înfloritoare şi beneficiind de tot mai mari privilegii — deşi divizată intern de schisme şi devenită prin secesiunea monahismului o societate cu „două viteze" spirituale — fiind singura formă de cultură şi asociere populară a maselor. Secolul VII va fi pentru Răsărit ceea ce a fost secolul V pentru Apus — veacul catastrofei aproape totale: Imperiul Roman creştin pierde definitiv Occidentul germanizat, Balcanii slavizaţi şi Orientul islamizat. Noul imperiu drastic redus teritorial în jurul Constantinopolului e o formulă dificilă de supravieţuire militară, economică, socială şi demografică. Fostele provincii devin districte militare, vechile oraşe sunt simple castre şi garnizoane urbanizate, Constantinopolul însuşi numără acum 60.000 de locuitori, de zece ori mai puţin decât în timpul lui Iustinian. Locul polis-ului antic e luat acum de mănăstiri. Devenite cetăţi în pustie, şi revenite apoi din pricina invaziilor permanente în oraşe, ele nu mai sunt refugii din faţa unei lumi păgâne dispărute, ci locurile de înfiripare a unei noi lumi, societăţi creştine ideale, anticipare, speranţă a unei vieţi îngereşti şi de iubire pe un pământ tot mai ostil şi sumbru, copleşit de mizerie, lăcomie şi violenţă.

Biserica şi creştinismului au triumfat asupra lumii antice intrate în disoluție pentru că au ştiu să ofere arta de a supraviețui secole de-a rândul într-o lume mediteraneană drastic diminuată şi în care catastrofele de toate felurile erau starea normală a existenței oamenilor. În asemenea condiții, formalizarea Canonului creştin şi pseudomorfozele lui — în primul rând trecerea de la unitatea organică a pluralităților simfonizate la unitatea mecanică şi monolită a reducerii diversităților la uniformități formale — devin dacă nu justificabile, măcar explicabile istoric. Atunci când citesc sau îşi propun să recepteze mărturiile canonice produse de creştinismul acelei lumi, creştinii de azi n-au voie să confunde limitele şi constrângerile unei epoci istorice sau ale unui tip anume de societate cu „limitațiile care nu limitează", proprii Canonului apostolic peren al credinței lor. Trebuie să reflecteze însă la semnificația selecțiilor operate sau a accentelor distribuite de fiecare tip de organizare a Bisericii în interiorul elementelor care alcătuiesc Tradiția ei canonică, observând cu discernământ ce anume s-a pierdut atunci când s-a câştigat ceva. Vor fi obligați, în orice caz, să constate că ori de câte ori nu se mai convertesc interior la Canonul ultim al credinței lor, identificându-se cu El, creştinii ajung în mod inexorabil guvernați de canoane.

I

Evanghelie — martiriu — apologie

Mărturia apostolică despre Iisus Hristos în scrierile Noului Testament

Întru început
Ioan 1, 1–14. 16–18

1 Întru început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi era Dumnezeu.
2 El era dintru început la Dumnezeu. 3 Toate prin El s-au făcut şi fără El nu
s-a făcut nici un lucru care s-a făcut. 4 În El era Viaţă şi Viaţa era Lumina
oamenilor, 5 iar Lumina străluceşte în întuneric şi întunericul n-a cuprins-o.
6 Fost-a un om trimis de Dumnezeu, numele lui era Ioan; 7 el a venit spre
mărturie, ca să mărturisească despre Lumină, ca toţi să creadă prin el. 8 Nu
era acela Lumina, ci [a fost trimis] ca să dea mărturie despre Lumină.
9 Lumina cea adevărată, care luminează tot omul, a venit în lume. 10 În
lume era şi lumea prin El s-a făcut, şi lumea nu L-a cunoscut. 11 La ale Sale
a venit, şi ai Săi nu L-au primit. 12 Dar celor câţi L-au primit le-a dat puterea
de a se face copii ai lui Dumnezeu, [a dat-o] celor care cred în numele Lui
13 şi care s-au născut nu din sânge, nici din voinţa unei cărni, nici din voinţa
unui bărbat, ci din Dumnezeu. [...]
14 Şi Cuvântul S-a făcut trup/carne şi Şi-a făcut cortul între noi, şi noi am
văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr.
[...] 16 Pentru că din plinătatea Lui noi toţi am primit har în loc de har;
17 pentru că Legea prin Moise s-a dat, dar harul şi adevărul s-au făcut prin
Iisus Hristos.
18 Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Unul-Născut Care
este în sânul Tatălui, Acela ni L-a explicat.

Ioan Înainte-mergătorul şi Botezătorul
Luca 3, 1–3

1 În al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberiu Cezar [14–37 d. Hr., deci
în anul 29], pe când Ponţiu Pilat era procurator al Iudeii [26–36 d. Hr.], Irod

era tetrah al Galileii şi Irod Filip, fratele lui, era tetrarh al Itureii şi al ţinutului
Trahonitidei, iar Lisaniu era tetrah al Abilenei, 2 pe timpul arhieriei lui Ana
şi Caiafa, fost-a un cuvânt al lui Dumnezeu către Ioan, fiul lui Zaharia, în
pustiu; 3 şi el a venit în tot ţinutul Iordanului vestind un botez al pocăinţei
spre lăsarea/iertarea păcatelor.

Predica lui Ioan şi Botezul lui Iisus

Matei 3, 1–2. 5–17

1 În zilele acelea vine Ioan Botezătorul vestind în pustiul Iudeii 2 şi zicând:
„Pocăinţi-vă!, căci s-a apropiat Împărăţia cerurilor!" [...] 5 Atunci a ieşit la
el Ierusalimul şi toată Iudeea şi tot ţinutul din jurul Iordanului, 6 şi erau
botezaţi de el în râul Iordan mărturisindu-şi păcatele. 7 Văzând însă pe mulţi
din farisei şi saduchei venind la botez, le-a zis: „Pui de vipere! Cine v-a arătat
să fugiţi de mânia viitoare? 8 Faceţi deci un rod vrednic de pocăinţă! 9 Şi să
nu vi se pară că puteţi spune în voi înşivă: «Avem tată pe Avraam!», căci vă
spun că Dumnezeu poate să ridice copii lui Avraam chiar şi din pietrele
acestea. 10 Iată, securea zace la rădăcina pomilor. Aşadar orice pom care nu
face rod bun e tăiat şi aruncat în foc. 11 Eu vă botez în apă spre pocăinţă. Dar
Cel ce vine după mine, Căruia nu sunt vrednic să-I port încălţămintea, Acela
vă va boteza în Duh Sfânt şi foc. 12 El are în mâna Lui lopata şi-Şi va curăţi
aria: grâul îl va aduna în hambarul Său, iar pleava o va arde cu foc nestins!"
13 Vine atunci Iisus din Galileea la Iordan să fie botezat de El. 14 Dar Ioan Îl
împiedica zicând: „Eu am trebuinţă să fiu botezat de Tine, şi Tu vii la mine?"
15 Răspunzând însă Iisus i-a zis: „Lasă acum, căci aşa ni se cuvine să împli-
nim toată dreptatea!" Şi atunci l-a lăsat. 16 Iar botezat fiind Iisus, îndată a
ieşit din apă. Şi, iată, cerurile s-au deschis şi a văzut Duhul lui Dumnezeu
coborând ca un porumbel şi venind peste El. 17 Şi iată un glas din ceruri
zicând: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care Îmi e bună-plăcerea!"

Predica lui Iisus şi alegerea apostolilor

Matei 4, 12–13. 15. 17–20. 23

12 Auzind însă că Ioan a fost predat, [Iisus] a plecat în Galileea. 13 Şi lăsând
Nazaretul a venit şi a locuit în Capernaum lângă mare în hotarele lui
Zabulon şi Neftalin, 15 [...] „Galileea neamurilor/păgânilor" [*Is* 9, 1].
17 De atunci a început Iisus să vestească şi să spună: „Pocăiţi-vă! Căci s-a
apropiat Împărăţia cerurilor!"
18 Şi umblând pe lângă mare[a Galileii], a văzut doi fraţi: pe Simon cel
numit Petru şi pe Andrei, fratele lui, care aruncau năvodul în mare, căci erau

pescari, [19] şi le-a zis: „Veniţi după Mine şi vă voi face pescari de oameni!”
[20] Iar ei lăsând îndată năvodul I-au urmat. [...]
[23] Şi străbătea toată Galileea învăţând în sinagogile lor, vestind Evanghelia
Împărăţiei şi vindecând toată boala şi toată neputinţa din popor.

Nedumerirea lui Ioan Botezătorul
Matei 11, 2–6

[2] Şi auzind Ioan în închisoare de faptele lui Iisus, trimiţându-i vorbă prin
ucenicii lui i-a zis: [3] „Tu eşti Cel ce vine sau să aşteptăm pe altul?” [4] Şi răs-
punzând Iisus le-a zis: „Duceţi-vă şi daţi-i de veste lui Ioan cele ce auziţi şi
vedeţi: [5] orbii văd, şchiopii umblă, leproşii se curăţesc, surzii aud, morţii
înviază şi săracii primesc o veste bună. [6] Şi fericit este cel ce nu se va poticni
întru Mine!”

Mama şi fraţii lui Iisus
Matei 12, 46–50

[46] Pe când grăia El mulţimilor, iată mama şi fraţii [verii] Lui stăteau afară
căutând să vorbească cu El. [47] Iar cineva I-a spus: „Iată mama şi fraţii [verii]
Tăi stau afară căutând să-Ţi vorbească!” [48] El însă răspunzând i-a zis celui
care-I vorbea: „Cine e mama Mea şi cine sunt fraţii Mei?” [49] Şi întinzându-Şi
mâna spre ucenicii Lui a zis: „Iată mama Mea şi fraţii Mei!” [50] Fiindcă oricine
face voia Tatălui Meu din ceruri Îmi este frate şi soră şi mamă!”

Bogăţia şi mântuirea
Matei 19, 23–26

23. A zis Iisus ucenicilor Săi: „Amin vă spun vouă: cu greu va intra un
bogat în Împărăţia cerurilor! [24] Şi iarăşi vă spun: mai uşor e să treacă o
cămilă prin urechile acului decât să intre un bogat în Împărăţia lui Dum-
nezeu!” [25] Auzind însă aceasta învăţăceii au rămas uimiţi foarte, zicând:
„Atunci cine poate să se mântuiască?” [26] Iisus însă privind la ei le-a zis: „La
oameni acest lucru e cu neputinţă; la Dumnezeu însă toate sunt cu putinţă!”

Obligaţia mărturisirii pentru Iisus Hristos
Matei 10, 32–33

[32] „Pentru oricine va mărturisi [*homogēsei*] pentru Mine înaintea oamenilor
voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui Meu în ceruri; [33] iar pe oricine Mă va tă-
gădui înaintea oamenilor îl voi tăgădui şi Eu înaintea Tatălui Meu în ceruri.”

Obligaţia primirii apostolilor şi a urmaşilor lor

Matei 10, 40

40 „Cine vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte; şi cine Mă primeşte pe
Mine, Îl primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine."

Luca 10, 16

16 „Cine vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă; şi cine vă nesocoteşte pe
voi, pe Mine Mă nesocoteşte, iar cine Mă nesocoteşte pe Mine, nesocoteşte
pe Cel ce M-a trimis pe Mine."

Mărturisirea lui Petru

Matei 16, 13–25. 28

13 Şi venind Iisus în părţile Cezareii lui Filip, i-a întrebat pe învăţăceii Lui
zicând: „Cine zic oamenii că e Fiul Omului?" 14 Iar ei au zis: „Unii, Ioan
Botezătorul, alţii, Ilie, alţii, Ieremia sau unul dintre profeţi." 15 Iar El le-a
zis: „Dar voi, cine spuneţi că sunt Eu?" 16 Şi răspunzând Petru a zis: „Tu eşti
Hristosul/Mesia, Fiul lui Dumnezeu Celui Viu"[1]. 17 Iar Iisus răspunzând i-a
zis: „Fericit eşti Simone bar [fiul lui] Iona, că nu carnea sau sângele ţi-au
descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu Care este în ceruri. 18 Şi Eu îţi zic:
Tu eşti Petru/Piatră [*Is* 28, 16] şi pe această piatră/stâncă voi zidi Biserica
Mea şi porţile iadului nu vor avea putere împotriva ei. 19 Şi-ţi voi da cheile
[*Is* 22, 22] Împărăţiei cerurilor, şi orice vei lega pe pământ va fi legat şi în
cer şi orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat şi în ceruri." 20 Atunci le-a
poruncit învăţăceilor să nu spună nimănui că El este Hristosul/Mesia.
21 De atunci a început Iisus să arate învăţăceilor Lui că [Fiul Omului —
Mc 8, 31 şi *Lc* 9, 22] trebuie să se ducă la Ierusalim şi să pătimească multe
de la bătrâni, de la arhierei şi de la cărturari şi să fie omorât şi a treia zi să
fie sculat. 22 Şi luându-L Petru a început să-L certe zicând: „Fie-Ţi milă de
Tine, Doamne! Să nu Ţi se întâmple aceasta!" 23 Iar El întorcându-Se i-a zis
lui Petru: „Înapoia Mea, satano! Piatră de poticnire Îmi eşti, fiindcă nu gândeşti cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor!"
24 Atunci Iisus a zis ucenicilor Săi: „Dacă vrea cineva să vină la Mine,
să se tăgăduiască pe sine însuşi, să-şi ia crucea lui şi să-Mi urmeze! 25 Căci
oricine va voi să-şi scape sufletul îl va pierde, iar cine-şi va pierde sufletul
pentru Mine îl va afla. [...] 28 Sunt unii din cei care stau aici care nu vor
gusta moartea, până ce nu vor vedea pe Fiul Omului venind în Împărăţia Sa
[*Dn* 7, 13–14]."

[1] *Mc* 8, 29: „Tu eşti Hristosul/Mesia!"; *Lc* 9, 21: „Hristosul/Mesia lui Dumnezeu!"

Mărturisirea Tatălui la Schimbarea la Față
Matei 17, 1–9

1 Și după șase zile îi ia Iisus pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, fratele lui, și îi
urcă într-un munte înalt în particular. 2 Și [pe când se ruga — *Lc* 9, 29] S-a
schimbat la față înaintea lor și fața Lui a strălucit ca soarele, iar hainele Lui
s-au făcut albe ca lumina. 3 Și iată li s-au arătat Moise și Ilie vorbind împre-
ună cu El. 4 Răspunzând însă Petru I-a zis lui Iisus: „Doamne [Rabi — *Mc*
9, 5; Povățuitorule — *Lc* 9, 33], bine este să fim aici. Dacă vrei, voi face aici
trei corturi, unul pentru Tine, unul pentru Moise și unul pentru Ilie." 5 Și încă
pe când vorbea el, iată un nor luminos i-a umbrit și iată un glas din cer care
spunea: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit. Ascultați-L!"
6 Și auzind ucenicii au căzut pe fața lor și s-au înfricoșat foarte tare. 7 Și
Iisus S-a apropiat și, atingându-Se de ei, a zis: „Sculați-vă și nu vă temeți!"
8 Iar ei ridicându-și ochii n-au mai văzut decât pe Iisus singur. 9 Și coborând
ei de pe munte, Iisus le-a poruncit zicând: „Nimănui să nu spuneți vedenia
până ce Fiul Omului se va scula din morți!"

Autoritatea Bisericii
Matei 18, 15–20

15 „De-ți va greși fratele tău, du-te și mustră-l numai între tine și el; și de
te va asculta, l-ai câștigat pe fratele tău. 16 Iar de nu te va asculta, ia cu tine
încă unul sau doi, pentru ca «din gura a doi sau trei martori să se statorni-
cească orice vorbă» [*Dt* 19, 15]. 17 Și de nu-i va asculta pe ei, spune-l Bise-
ricii/Adunării [*ekklēsia*]; iar dacă nici de Biserică/Adunare nu va asculta,
să-ți fie ca păgânul și vameșul.
18 Amin vă spun vouă: Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer,
și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi delegate și în cer!
19 Vă mai spun iarăși că dacă doi dintre voi vor cădea de acord pe pământ
asupra unul lucru pe care-l vor cere, li se va da lor de către Tatăl Meu Care
este în ceruri. 20 Că unde sunt doi sau trei adunați întru numele Meu, acolo
sunt și Eu în mijlocul lor!"

Nașterea de sus
Ioan 3, 1–7. 13–19

1 Era un om dintre farisei, numele lui era Nicodim, demnitar al iudeilor.
2 Acesta a venit la El noaptea și I-a zis: „Rabi! Știm că de la Dumnezeu ai
ieșit învățător, căci nimeni nu poate face semnele/minunile pe care le faci
Tu, dacă n-ar fi Dumnezeu cu el." 3 A răspuns Iisus și i-a zis: „Amin, amin
îți zic: dacă nu se va naște cineva de sus, nu va putea vedea Împărăția lui
Dumnezeu." 4 Îi zice atunci Nicodim: „Cum poate un om să se nască fiind

bătrân? Poate oare să intre a doua oară în pântecul mamei lui şi să se nască?” [5] Iisus a răspuns: „Amin, amin îţi zic: de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea intra în Împărăţia lui Dumnezeu. [6] Ce este născut din carne, carne este, ce este născut din Duh, duh este. [7] Nu te mira că ţi-am zis: Trebuie să vă naşteţi de sus.” [...] [13] „Nimeni nu s-a urcat la cer decât Cel ce S-a pogorât din cer, Fiului Omului Care este în cer. [14] Şi aşa cum Moise a înălţat şarpele în pustiu, aşa trebuie să fie înălţat şi Fiul Omului, [15] ca oricine crede în El să aibă viaţă veşnică. [16] Fiindcă aşa a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică. [17] Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul în lume ca să judece lumea, ci ca să mântuiască prin El lumea. [18] Cine crede în El nu este judecat, iar cine nu crede a şi fost judecat, pentru că n-a crezut în numele Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu. [19] Iar judecata aceasta este: că Lumina a venit în lume şi oamenii au iubit întunericul mai mult decât Lumina!”

Iisus — Pâinea Vieţii
Ioan 6, 26–35. 41–43. 47–69

[26] Iisus le-a zis: „Amin, amin vă zic: Mă căutaţi nu pentru că aţi văzut semne/minuni, ci pentru că aţi mâncat din pâini şi v-aţi săturat. [27] Lucraţi însă nu pentru mâncarea care piere, ci pentru mâncarea care rămâne spre viaţa veşnică, pe care v-o va da Fiul Omului, căci pe El L-a pecetluit Dumnezeu.” [28] I-au zis deci: „Ce să facem ca să lucrăm lucrurile lui Dumnezeu?” [29] Iisus a răspuns şi le-a zis: „Lucrul lui Dumnezeu acesta este: să credeţi în Cel pe Care L-a trimis Acela.” [30] I-au zis deci: „Dar ce semn/minune faci Tu, ca să vedem şi să credem în Tine? Ce lucrezi? [31] Părinţii noştri au mâncat mana în pustiu [*Nm* 11, 7–9], precum stă scris: «Pâine din cer le-a dat să mănânce» [*Ps* 78, 24].” [32] Le-a zis deci Iisus: „Amin, amin vă zic: Nu Moise v-a dat pâinea din cer, ci Tatăl Meu vă dă pâinea cea adevărată din cer; [33] căci pâinea lui Dumnezeu e cea care coboară din cer şi dă viaţă lumii.” [34] I-au spus deci: „Doamne, dă-ne pâinea aceasta!” [35] Iisus le-a zis: „Eu sunt Pâinea Vieţii. Cine vine la Mine nu va flămânzi şi cine va crede în Mine nu va înseta niciodată.” [...]

[41] Deci iudeii murmurau despre El că a zis: „Eu sunt Pâinea care S-a coborât din cer”, [42] şi ziceau: „Nu este oare acesta Iisus, fiul lui Iosif, şi căruia îi cunoaştem şi tatăl şi mama? Cum spune acum: «M-am coborât din cer»?” [43] Iisus a răspuns şi le-a zis: [...] [47] „Amin, amin zic vouă: cine crede în Mine are viaţă veşnică. [48] Eu sunt Pâinea vieţii. [49] Părinţii voştri au mâncat mana în pustie şi au murit; [50] Pâinea care Se coboară din cer e aceea din care de mănâncă cineva nu mai moare. [51] Eu sunt Pâinea cea vie Care S-a coborât din cer. Dacă mănâncă cineva din această Pâine va fi viu în veac, iar Pâinea

pe care o voi da Eu pentru viața lumii este Carnea Mea [*sarx mou*]." 52 Deci
iudeii se certau între ei zicând: „Cum poate acesta să ne dea să mâncăm car-
nea lui?" 53 Le-a zis deci Iisus: „Amin, amin zic vouă: dacă nu veți mânca
carnea Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață în voi.
54 Cine mănâncă Carnea Mea și bea Sângele Meu are viață veșnică și Eu îl
voi învia în ziua de pe urmă; 55 căci Carnea Mea e o mâncare adevărată, iar
Sângele Meu e o băutură adevărată. 56 Cine mănâncă Carnea Mea și bea
Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el. 57 Precum M-a trimis pe Mine Tatăl
și Eu sunt viu din pricina Tatălui Meu, așa și cel ce Mă mănâncă pe Mine va
fi viu din pricina Mea. 58 Aceasta e Pâinea care S-a coborât din cer, nu cum
au mâncat părinții și au murit; cine mănâncă Pâinea aceasta va fi viu în veac."
59 Acestea le-a zis învățând în sinagogă în Capernaum. 60 Deci mulți din
învățăceii Lui auzind au zis: „Aspru e cuvântul acesta. Cine poate să-l audă?"
61 Știind însă Iisus în Sine Însuși că învățăceii Lui murmură cu privire la lu-
crul acesta, le-a zis: „Vă poticniți de lucrul acesta? 62 Dar dacă-L veți vedea
pe Fiul Omului urcând acolo unde era mai înainte? 63 Duhul e cel ce face
viu, carnea nu e de nici un folos; cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh și
sunt viață. 64 Dar sunt unii dintre voi care nu cred." Căci Iisus știa de la în-
ceput cine sunt cei ce nu credeau și cine e cel care-L va preda. 65 Și a zis:
„De aceea v-am zic să nimeni nu poate să vină la Mine dacă nu-i va fi dat de
la Tatăl." 66 Și de atunci mulți din învățăceii Lui s-au dus înapoi și nu mai
umblau cu El. 67 A zis deci Iisus celor Doisprezece: „Nu vreți și voi să vă
duceți?" 68 I-a răspuns Simon Petru: „Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai
cuvintele vieții veșnice, 69 iar noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Sfântul
lui Dumnezeu."

Iisus — Calea, Adevărul și Viața
Ioan 14, 1–10

1 „Să nu se tulbure inima voastră! Credeți în Dumnezeu și credeți în Mine.
2 În casa Tatălui Meu sunt sălașuri multe; iar dacă n-ar fi, v-aș fi spus că Mă
duc să vă pregătesc un loc? 3 Și dacă Mă voi duce și vă voi pregăti un loc,
iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca acolo unde sunt Eu să fiți și voi. 4 Și
unde Mă duc voi știți calea." 5 Îi spune atunci Toma: „Doamne, nu știm unde
Te duci și cum putem ști calea?" 6 Îi spune atunci Iisus: „Eu sunt, Calea,
Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine. 7 Dacă M-ați
cunoscut pe Mine, veți cunoaște și pe Tatăl, și de-acum Îl cunoașteți și L-ați
văzut." 8 Îi spune Filip: „Doamne, arată-ni-L pe Tatăl și ne e de ajuns!" 9 Îi
spune atunci Iisus: „De atâta timp sunt cu voi și nu M-ai cunoscut, Filipe?
Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl! Cum spui: «Arată-ni-L pe Tatăl!»
10 Nu crezi că Eu sunt în Tatăl și Tatăl este în Mine?"

Iisus — Vița. Porunca iubirii depline
Ioan 15, 5. 9–10. 12–13

5 „Eu sunt Vița, voi mlădițele. Cine rămâne în Mine și Eu în el, acela aduce
roadă multă, pentru că fără Mine nu puteți face nimic.
9 Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi; rămâneți în
iubirea Mea. 10 Dacă păziți poruncile Mele, rămâneți în iubirea Mea, așa
cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân în iubirea Lui. [...]
12 Aceasta e porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul precum v-am iubit Eu!
13 Nimeni nu are o iubire mai mare decât aceasta: ca să-și pună cineva sufletul
pentru prietenii lui!"

Iisus — Păstorul cel bun
Ioan 10, 11. 14–18

11 „Eu sunt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune sufletul său pentru
oile lui. [...] 14 Eu sunt Păstorul cel bun și-Mi cunosc oile și ele Mă cunosc.
15 Așa cum Mă cunoaște Tatăl, așa Îl cunosc și Eu, și-Mi pun sufletul Meu
pentru oi. 16 Am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta; și pe ele trebuie să
le aduc, și vor auzi glasul Meu și vor fi o singură turmă și un singur Păstor.
17 De aceea Mă iubește Tatăl, pentru că-Mi pun sufletul, ca să-l iau iarăși.
18 Nimeni nu-l ia de la Mine, ci Eu îl pun de la Mine Însumi. Putere am să-l
pun și putere am să-l iau iarăși. Această poruncă am primit-o de la Tatăl Meu."

Viața veșnică — cunoașterea Unicului Dumnezeu și al lui Iisus trimisul Său
Ioan 17, 3

3 „Aceasta este viața veșnică:
să Te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat,
și pe Iisus pe Care L-ai trimis."

Învierea lui Iisus Hristos și arătarea Sa ucenicilor la Marea Tiberiadei
Ioan 21

1 După acestea, Iisus li S-a arătat din nou învățăceilor la Marea Tiberiadei.
Li S-a arătat așa: 2 Erau împreună Simon Petru și Toma, cel numit Geamă-
nul, și Natanael, cel din Cana Galileii, și fiii lui Zevedeu și alți doi din uce-
nicii Săi. 3 Le spune Simon Petru: „Mă duc să pescuiesc." Și ei îi spun:
„Venim și noi cu tine." Și au ieșit și s-au suit în barcă, dar în noaptea aceea
n-au prins nimic.
4 Iar dacă s-a făcut dimineață, Iisus a stat pe țărm, dar învățăceii nu știau că
este Iisus. 5 Le zice deci Iisus: „Copilași, nu cumva aveți ceva de mâncare?"

Ei I-au răspuns: „Nu.” [6] Iar El le-a zis: „Aruncați năvodul în partea dreaptă a
bărcii și veți afla.” Au aruncat-o, așadar, și nu mai puteau s-o tragă de mul-
țimea peștilor.” [7] Atunci învățăcelul acela pe care-l iubea Iisus îi spune lui
Petru: „Domnul este!” Deci Petru, auzind că Domnul este, și-a încins haina,
că era dezbrăcat, și s-a aruncat în mare. [8] Și ceilalți învățăcei au venit cu
bărcuța, pentru că nu erau departe de țărm, ca la două sute de coți, trăgând
năvodul cu pești.
[9] Așadar, când au ieșit la țărm, au văzut jos jeratec și pește pus deasupra și
pâine. [10] Le zice Iisus: „Aduceți din peștii pe care i-ați prins acum!” [11] Deci
Simon Petru s-a suit în barcă și a tras năvodul la țărm, plin de pești mari, o
sută cincizeci și trei, și, atâția fiind, năvodul nu s-a rupt. [12] Le zice Iisus:
„Veniți de prânziți!” Și nici unul dintre învățăcei nu îndrăznea să-L întrebe:
„Cine ești Tu?”, știind că este Domnul. [13] Vine Iisus, ia pâinea și le dă; ase-
menea și peștele.
[14] Aceasta este acum a treia oară când li S-a arătat Iisus învățăceilor după
ce S-a sculat din morți.
[15] Deci pe când prânzeau, îi zice Iisus lui Simon Petru: „Simone al lui Iona,
Mă iubești mai mult decât aceștia?” El Îi spune: „Da, Doamne, Tu știi că Te
iubesc!” Îi zice atunci: „Paște mielușeii Mei!” [16] Îi zice iarăși, a doua oară:
„Simone al lui Iona, Mă iubești?” El Îi spune: „Da, Doamne, Tu știi că-Ți
sunt prieten.” Îi zice atunci: „Păstorește oile Mele!” [17] Îi zice a treia oară:
„Simone al lui Iona, Îmi ești prieten?” Iar Petru s-a întristat că i-a zis a treia
oară: „Îmi ești prieten?”, și I-a zis: „Doamne, Tu le știi pe toate. Tu știi
că-Ți sunt prieten.” Și atunci îi zice: „Paște oile Mele! [18] Amin, amin îți
spun: Când erai mai tânăr te încingeai singur și umblai unde voiai; dar când
vei îmbătrâni, îți vei întinde mâinile și altul te va încinge și te va duce unde
nu vrei.” [19] Iar aceasta a zis-o însemnând cu ce moarte [pe cruce] Îl va slăvi
el pe Dumnezeu. Și spunând aceasta, i-a zis: „Urmează-Mi!”
[20] Întorcându-se, Petru îl vede urmându-L și pe învățăcelul pe care-l iubea
Iisus, acela care la Cină se rezemase de pieptul Său și-I zisese: „Doamne,
cine este cel ce Te va vinde?” [21] Văzându-l deci pe acesta, Petru Îi spune lui
Iisus: „Doamne, dar cu acesta ce-i?” [22] Îi zice Iisus: „Dacă vreau ca acesta
să rămână până voi veni, ce te privește? Tu urmează-Mi!” [23] Ca urmare, a
ieșit între frați cuvântul acesta, cum că învățăcelul acela nu va muri; dar
Iisus nu i-a spus că nu va muri, ci: „Dacă vreau ca acesta să rămână până voi
veni, ce te privește?”
[24] Acesta este învățăcelul care dă mărturie despre acestea și care a scris
acestea, și știm că mărturia lui adevărată este. [25] Sunt însă și multe altele pe
care le-a făcut Iisus, care, dacă s-ar fi scris una câte una, socot că lumea
aceasta n-ar cuprinde cărțile scrise. Amin.

Hristos Cel înviat — cheia Scripturilor în Euharistia Bisericii
Luca 24, 13–35

[13] Şi în aceeaşi zi [a Învierii], iată doi dintre ei [învăţăcei] mergeau spre
un sat care era departe de Ierusalim cale de şaizeci de stadii [10,6 km], al
cărui nume era Emaus, [14] şi aceia vorbeau între ei despre toate cele ce se
întâmplaseră. [15] Şi pe când vorbeau şi discutau ei, Însuşi Iisus apropiindu-Se
mergea împreună cu ei, [16] dar ochii lor erau ţinuţi ca să nu-L cunoască. [17] Şi
El le-a zis: „Ce sunt cuvintele acestea, pe care le schimbaţi unul cu altul um-
blând?" Şi ei s-au oprit mâhniţi. [18] Şi răspunzând unul, pe nume Cleopa, a
zis către El: „Tu singur eşti pribeag în Ierusalim şi nu ştii cele întâmplate în
el în zilele acestea?" [19] Iar el le-a zis: „Care?" Şi ei I-au spus: „Cele privi-
toare la Iisus Nazarenul [*Nazarēnos*][2], Care a fost bărbat profet puternic în
faptă şi în cuvânt înaintea lui Dumnezeu şi a tot poporul, [20] cum L-au predat
arhiereii şi stăpânitorii noştri să fie condamnat la moarte şi L-au răstignit.
[21] Iar noi nădăjduiam că El este cel ce avea să răscumpere pe Israel. Şi cu
toate acestea, e a treia zi de când s-au întâmplat acestea. [22] Ne-au uimit şi
nişte femei ale noastre, căci ducându-se în zori la mormânt, [23] şi negăsind
trupul Lui, au venit zicând că au văzut o vedenie de îngeri care spuneau că
este viu. [24] Şi unii dintre noi s-au dus la mormânt şi au găsit aşa cum au spus
femeile, dar pe El nu L-au văzut." [25] Şi El a zis către ei: „O, lipsiţilor de
minte şi zăbavnicilor cu inima, ca să credeţi toate câte au grăit profeţii!
[26] Oare nu trebuia Hristosul/Mesia să pătimească acestea şi să intre în slava
Lui?" [27] Şi începând de la Moise şi de la toţi profeţii le-a tâlcuit în toate
scripturile cele privitoare la El Însuşi.

[28] Şi s-au apropiat de satul spre care mergeau, iar El se făcea că merge mai
departe. [29] Dar ei L-au silit zicând: „Rămâi cu noi că e spre seară şi ziua e
acum spre asfinţit." Şi a intrat să rămână împreună cu ei. [30] Şi pe când şedea
la masă împreună cu ei, luând pâinea a binecuvântat-o şi frângând le-a dat-o.
[31] Şi li s-au deschis ochii şi L-au cunoscut, dar El S-a făcut nevăzut de la ei.

---

[2] În Noul Testament Iisus e supranumit *Nazarēnos* (Nazarenul) de şase ori — *Mc* 1, 24; 10, 47; 14, 67; 16, 6 şi *Lc* 24, 19 — şi *Nazōraios* (Nazoreul) de treisprezece ori — *Mt* 2, 23; 20, 71; *In* 18, 5. 7; 19, 19; *Lc* 18, 37; *FA* 2, 23; 3, 6; 4, 10; 6, 14; 22, 8; 24, 5 şi 26, 9. Pe crucea lui Iisus a stat scris „Iisus Nazoreul rege al iudeilor" (*In* 19, 19), Iisus Însuşi i se arată lui Pavel spunându-i: „Eu sunt Iisus Nazoreul pe care-L prigoneşti" (*FA* 22, 8), iar Pavel este apostrofat ca „patron al partidei religioase a Nazoreilor [*prōtostatēn tes tōn Nazōraiōn haireseōs*]" (*FA* 24, 5). Deşi în *Mt* 2, 23 se spune expres că Iisus e numit Nazoreul (*Nazōraios*) pentru că a crescut în Nazaret/Nazara, tranziţia lingvistica de la Nazaret la Nazoreul nu poate fi susţinută. Cea mai plauzibilă explicaţie pentru *Nazarēnos/Nazōraios* este cea care îl derivă din ebraicul *netzer*, „mlădiţa (din rădăcina lui Iesei)" şi e un apelativ davidic dat lui Iisus şi familiei lui după trup şi spirituale plecând de la *Isaia* 11, 1.

32 Şi au zis unul către altul: „Oare nu ardea în noi inima noastră când ne
vorbea pe cale şi ne deschidea scripturile?" 33 Şi sculându-se în ceasul acela
s-au întors în Ierusalim şi i-au găsit adunaţi pe cei unsprezece şi pe cei îm-
preună cu ei, 34 care spuneau că într-adevăr Domnul S-a sculat şi S-a arătat
lui Simon. 35 Şi ei au povestit cele întâmplate pe cale şi cum li S-a făcut
cunoscut în frângerea pâinii.

Arătarea Celui înviat, înţelegerea Scripturilor şi Înălţarea
Luca 24, 36–53

36 Şi pe când vorbeau ei acestea, El Însuşi a stat în mijlocul lor şi le-a zis:
„Pace vouă!" 37 Iar ei, înspăimântându-se şi înfricoşându-se, credeau că văd
un duh. 38 Şi El le-a zis: „De ce sunteţi tulburaţi şi pentru ce se ridică astfel
de gânduri în inimile voastre? 39 Vedeţi mâinile şi picioarele Mele că Eu În-
sumi sunt. Pipăiţi-Mă şi vedeţi că un duh n-are carne şi oase cum Mă vedeţi
pe Mine că am!" 40 Şi zicând acestea le-a arătat mâinile şi picioarele. 41 Şi
pentru că ei nu credeau încă de bucurie şi se mirau, le-a zis: „Aveţi aici ceva
de mâncare?" 42 Şi ei I-au dat o bucată de peşte fript. 43 Şi luând a mâncat
înaintea lor.
44 Şi le-a zis: „Acestea sunt cuvintele Mele, pe care vi le-am grăit fiind încă
împreună cu voi că trebuie să se împlinească toate cele scrise despre Mine în
Lege, în Profeţi şi în Psalmi." 45 Şi atunci le-a deschis mintea să priceapă
Scripturile. 46 Şi le-a spus: „Aşa stă scris că Hristos/Mesia trebuie să păti-
mească şi a treia zi să se scoale din morţi, 47 şi să se vestească în Numele
Lui pocăinţă spre iertarea păcatelor în toate neamurile păgâne începând de la
Ierusalim; 48 voi sunteţi martori ai acestor lucruri. 49 Şi iată Eu trimit peste
voi făgăduinţa Tatălui Meu, dar voi să şedeţi în cetate [Ierusalim] până ce
veţi fi îmbrăcaţi cu putere de sus."
50 Şi i-a scos [afară din cetate] spre Betania şi ridicându-Şi mâinile i-a bine-
cuvântat. 51 Şi pe când îi binecuvânta, s-a depărtat de ei şi a fost ridicat la cer.
52 Iar ei închinându-I-se s-au întors la Ierusalim cu bucurie mare, 53 şi erau
toată vremea în templu binecuvântând pe Dumnezeu.

Porunca misiunii şi a botezării neamurilor păgâne
Matei 28, 16–20

16 Şi [după Înviere] cei unsprezece învăţăcei au mers în Galileea la muntele
la care le poruncise Iisus, 17 şi, văzându-L, I s-au închinat ei care se îndoiseră.
18 Şi apropiindu-Se de ei, Iisus le-a grăit zicând:
„Mi s-a dat toată stăpânirea în cer şi pe pământ.
19 Drept urmare, atunci când mergeţi faceţi învăţăcei toate neamurile
păgâne,

botezându-i în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh,
20 învăţând-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă.
Şi iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârşitul veacului!"

Înălţarea la cer

Faptele Apostolilor 1, 3–14

3 După ce a pătimit [Iisus], li S-a înfăţişat pe Sine Însuşi viu apostolilor pe
care i-a ales prin multe semne doveditoare, fiind văzut de ei timp de patru-
zeci de zile şi spunându-le cele despre Împărăţia lui Dumnezeu. 4 Şi pe când
era cu ei, le-a poruncit să nu se despartă de Ierusalim, ci să aştepte făgăduinţa
Tatălui „pe care aţi auzit-o de la Mine; 5 că Ioan a botezat cu apă, dar voi
veţi fi botezaţi cu Duh Sfânt nu mult după aceste zile". 6 Iar ei adunându-se,
Îl întrebau zicând: „Doamne, oare în acest timp vei restaura împărăţia lui
Israel?" 7 Iar El le-a zis: „Nu este al vostru să cunoaşteţi anii sau timpurile
pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Lui. 8 Dar venind Duhul Sfânt peste voi
veţi lua putere şi veţi fi martori ai Mei în Ierusalim şi în toată Iudeea şi
Samaria şi până la marginea pământului." 9 Şi zicând acestea, pe când pri-
veau ei, S-a înălţat şi un nor L-a luat de la ochii lor. 10 Şi cum Îl priveau ei
ţintă mergând la cer, iată au stat lângă ei doi bărbaţi în haine albe, 11 şi au
zis: „Bărbaţi galileeni, ce staţi privind la cer? Acest Iisus, Care a fost luat de
la voi la cer, aşa va şi veni, cum L-aţi văzut mergând la cer."
12 Atunci s-au întors în Ierusalim de la muntele ce se cheamă al Măslini-
lor, care e aproape de Ierusalim cale de o sâmbătă [cca 1 km]. 13 Şi când au
intrat [în oraş], s-au urcat în încăperea de sus, unde erau găzduiţi Petru şi
Ioan şi Iacob şi Andrei, Filip şi Toma, Bartolomeu şi Matei, Iacob al lui
Alfeu şi Simon Zelotul şi Iuda al lui Iacob. 14 Toţi aceştia stăruiau într-o
inimă în rugăciune împreună cu femeile şi cu Maria, mama lui Iisus, şi cu
fraţii Lui.

Pogorârea Duhului Sfânt şi viaţa Bisericii apostolice

Faptele Apostolilor 2, 1–5. 14. 22–23. 32–33. 36–38. 41–42. 44–47

1 Şi când s-a împlinit ziua Cincizecimii, erau toţi împreună la un loc. 2 Şi
pe neaşteptate s-a făcut un vuiet din cer ca o suflare năprasnică şi a umplut
toată casa în care şedeau. 3 Şi li s-au arătat împărţite limbi ca de foc, şi au
şezut peste fiecare dintre ei, 4 şi s-au umplut toţi de Duh Sfânt şi au început să
vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a vorbi. 5 Şi în Ierusalim
locuiau [atunci] iudei, bărbaţi evlavioşi din orice neam de sub cer. [...]
14 Şi stând în picioare Petru împreună cu cei unsprezece a ridicat glasul şi
le-a vorbit: „Bărbaţi iudei şi toţi care locuiţi în Ierusalim, să vă fie cunoscut
acest lucru şi să luaţi în urechi vorbele mele. [...] 22 Pe Iisus Nazoreul

[*Nazōraios*], bărbat dovedit între voi de Dumnezeu prin puteri, prin minuni
şi prin semne, pe care Dumnezeu le-a făcut prin El în mijlocul vostru, cum
ştiţi şi voi; 23 pe Care, predat fiind prin sfatul hotărât şi preştiinţa lui Dum-
nezeu, L-aţi omorât pironindu-L prin mâna celor fără de lege, [...] 32 pe
Acest Iisus, ai Cărui martori suntem toţi, Dumnezeu L-a sculat. 33 Aşadar,
după ce a fost înălţat la dreapta lui Dumnezeu şi a luat de la Tatăl făgăduinţa
Duhului Sfânt, L-a revărsat pe Acesta, pe Care-L vedeţi şi auziţi şi voi. [...]
36 În chip sigur să cunoască toată casa lui Israel că pe Acest Iisus, pe Care
voi L-aţi răstignit, Dumnezeu L-a făcut Domn şi Hristos/Mesia."
37 Iar ei auzind au fost străpunşi la inimă şi i-au zis lui Petru şi celorlalţi
apostoli: „Bărbaţi fraţi, ce să facem?" 38 Iar Petru le-a zis: „Pocăiţi-vă şi fie-
care dintre voi să se boteze în Numele lui Iisus spre lăsarea/iertarea păcate-
lor voastre şi veţi primi darul Duhului Sfânt!" [...] 41 Aşadar cei ce au primit
cuvântul s-au botezat, şi în ziua aceea s-au adăugat ca la trei mii de suflete.
42 Şi stăruiau în învăţătura apostolilor şi în comuniune, în frângerea pâinii şi
în rugăciuni. [...] 44 Şi toţi câţi credeau erau la un loc şi le aveau pe toate
comune, 45 îşi vindeau bunurile şi averile şi le împărţeau tuturor după cum
avea nevoie cineva; 46 şi stăruiau în fiecare zi într-o inimă în templu şi, frân-
gând pâinea în casă, gustau hrana cu veselie şi în simplitatea inimii, 47 lău-
dând pe Dumnezeu şi având har la tot poporul [Israel]. Iar Domnul adăuga
zi de zi pe cei ce se mântuiau la un loc.

Botezul eunucului etiopian
Faptele Apostolilor 8, 27–39

27 Şi iată un bărbat etiopian, eunuc, dregător al „candachiei", regina etiopie-
nilor, care era peste toată vistieria ei, şi care venise la Ierusalim să se închine,
28 se întorcea acasă; şi şezând în carul său citea profetul Isaia. 29 Şi i-a zis
Duhul [diaconu]lui Filip: „Apropie-te şi lipeşte-te de carul acesta!" 30 Şi
alergând Filip l-a auzit citind pe profetul Isaia şi a zis: „Ştii oare ce citeşti?"
31 Iar el a zis: „Cum aş putea, dacă nu mă va călăuzi cineva?" Şi l-a rugat pe
Filip să urce şi să şadă împreună cu el. 32 Iar locul din Scriptură era acesta:
„Ca o oaie la înjunghiere a fost adus, şi ca un miel fără de glas înaintea celui
care-l tunde, nu şi-a deschis gura Lui. 33 În umilirea Lui I s-a răpit şi judecata;
şi neamul Lui cine-l va mai povesti? Că viaţa I s-a luat de pe pământ"
[*Is* 53, 7–8]. 34 Şi răspunzându-i lui Filip eunucul a zis: „Rogu-te, despre
cine vorbeşte profetul aceasta? Despre sine însuşi sau despre un altul?" 35 Iar
Filip deschizându-şi gura i L-a binevestit/evanghelizat pe Iisus începând de
la scriptura aceasta. 36 Şi cum mergeau pe cale, au venit la o apă, şi eunucul
a zis: „Iată apă! Ce mă împiedică să fiu botezat?" 37 Iar Filip a zis: „De crezi
din toată inima, e cu putinţă." Şi el răspunzând a zis: „Cred că Iisus Hris-

tos/Mesia este Fiul lui Dumnezeu!" [38] Şi a poruncit să stea carul şi au coborât
amândoi în apă, atât Filip, cât şi eunucul, şi l-a botezat. [39] Iar când s-a ridicat
din apă, Duhul Domnului l-a răpit pe Filip, şi eunucul nu l-a mai văzut. Şi
s-a dus pe calea lui bucurându-se.

Botezul centurionului păgân Corneliu

Faptele Apostolilor 10, 1–2. 25–29. 34–48

[1] Era în Cezareea [Palestinei] un bărbat pe nume Corneliu, centurion din
cohorta numită Italica, [2] bine-cinstitor şi temător de Dumnezeu cu toată casa
lui, care făcea multe milostenii poporului [Israel] şi se ruga lui Dumnezeu în
toată vremea. [...] [25] Şi când a fost să intre Petru, Corneliu întâmpinându-l
i s-a închinat căzând la picioarele lui. [26] Dar Petru l-a ridicat zicându-i:
„Scoală-te! Şi eu om sunt." [27] Şi vorbind cu el a intrat şi a găsit pe mulţi
adunaţi, [28] şi le-a zis: „Voi ştiţi că nu este îngăduit unui bărbat iudeu să se
lipească sau să se apropie de cineva de altă seminţie, dar mie Dumnezeu
mi-a arătat să nu numesc pe nici un om spurcat sau necurat. [29] De aceea,
chemat fiind să vin, am venit fără să obiectez. [...]
[34] Cu adevărat înţeleg că Dumnezeu nu este părtinitor, [35] ci în orice neam
păgân cine se teme de El şi face dreptate e primit de El. [36] Cuvântul pe care
l-a trimis El fiilor lui Israel binevestind pace prin Iisus Hristos/Mesia —
Acesta este Domn al tuturor — [37] voi îl ştiţi. Vorba care s-a făcut în toată
Iudeea începând din Galileea după botezul pe care l-a vestit Ioan, [38] pe Iisus
din Nazaret, cum L-a uns pe El Dumnezeu cu Duh Sfânt şi cu Putere, şi El a
străbătut [ţinutul] făcând bine şi vindecând pe toţi cei ţinuţi în stăpânire de
diavol pentru că Dumnezeu era cu El. [39] Şi noi suntem martori a toate cele
pe care le-a făcut în ţinutul iudeilor şi în Ierusalim, dar pe Care ei L-au omo-
rât spânzurându-L pe lemn. [40] Dumnezeu însă L-a sculat a treia zi şi I-a dat
să Se facă arătat [41] nu la tot poporul [Israel], ci nouă martorilor care am fost
aleşi mai înainte de Dumnezeu, care am mâncat şi am băut cu El după ce S-a
sculat din morţi. [42] Şi ne-a poruncit să vestim poporului [Israel] şi să dăm
mărturie că El este Cel hotărât de Dumnezeu judecător al viilor şi al morţi-
lor. [43] Despre El dau mărturie toţi profeţii, că oricine crede în El va primi
lăsarea/iertarea păcatelor prin Numele Lui."
[44] Şi încă pe când vorbea Petru aceste cuvinte, a căzut Duhul Sfânt peste
toţi cei ce ascultau cuvintele, [45] şi credincioşii din tăierea-împrejur [evrei],
care veniseră cu Petru, au rămas uimiţi că darul Duhului Sfânt se revărsase
şi peste păgâni; [46] căci îi auzeau vorbind în limbi şi mărind pe Dumnezeu.
Atunci Petru a răspuns: [47] „Poate oare să împiedice cineva apa ca să fie
botezaţi aceştia care au primit Duhul Sfânt ca şi noi?" [48] Şi a poruncit ca ei
să fie botezaţi în Numele lui Iisus Hristos.

Sinodul apostolic din Ierusalim
Faptele Apostolilor 15, 1–31

1 Şi coborând unii din Iudeea [la Antiohia], îi învăţau pe fraţi zicând:
„Dacă nu vă tăiaţi împrejur după obiceiul lui Moise, nu puteţi să vă mântuiţi!”
2 Şi făcându-se nu puţină disensiune şi discuţie cu Pavel şi cu Barnaba pentru
ei, au ales pe Pavel şi Barnaba şi pe alţi câţiva dintre ei să urce la apostolii şi
prezbiterii din Ierusalim [să discute] despre această chestiune. 3 Iar ei, fiind
trimişi de Biserică, au străbătut Fenicia şi Samaria povestind convertirea
păgânilor şi au făcut mare bucurie tuturor fraţilor.
4 Şi ajungând în Ierusalim, au fost primiţi de Biserică, de apostoli şi de
prezbiteri, şi au vestit câte a făcut Dumnezeu cu ei. 5 Dar s-au sculat unii din
partida religioasă [*hairesis*] a fariseilor care crezuseră [în Hristos] zicând că
aceştia trebuie să se taie împrejur şi să ţină Legea lui Moise. 6 Şi s-au adunat
şi apostolii şi prezbiterii să vadă despre cuvântul acesta.
7 Şi după multă discuţie, sculându-se Petru le-a zis: „Bărbaţi fraţi, voi ştiţi
că din primele zile Dumnezeu m-a ales între voi ca prin gura mea păgânii să
audă cuvântul Evangheliei şi să creadă. 8 Şi Dumnezeu, Cunoscătorul inimi-
lor, le-a dat mărturie dându-le Duhul Sfânt ca şi nouă, 9 şi n-a făcut nici o
deosebire între noi şi ei, curăţindu-le inimile lor prin credinţă. 10 Aşadar, de
ce-L puneţi la încercare acum pe Dumnezeu punând pe grumazul ucenicilor
un jug pe care nici părinţii noştri, nici noi n-am putut să-l purtăm? 11 Dar prin
harul Domnului Iisus credem că ne vom mântui în acelaşi fel ca şi aceia.”
12 Şi a tăcut toată mulţimea şi asculta pe Barnaba şi pe Pavel care explicau
câte semne/minuni şi lucruri uriaşe a făcut Dumnezeu între păgâni prin ei.
13 Iar după ce au tăcut ei, a rămas Iacob zicând: „Bărbaţi fraţi, ascultaţi-mă!
14 Simon [Petru] a explicat cum a purtat de grijă Dumnezeu să ia dintre nea-
murile păgâne un popor pentru numele Lui. 15 Iar cu aceasta conglăsuiesc
cuvintele profeţilor, precum stă scris: 16 «După aceasta Mă voi întoarce şi
voi ridica cortul căzut al lui David, voi rezidi dărâmăturile lui şi-l voi ridica
drept din nou, 17 ca să-L caute pe Domnul şi ceilalţi oameni şi toate neamu-
rile păgâne peste care a fost chemat numele Meu, zice Domnul, Care face
aceste lucruri» [*Am* 9, 11–12], 18 care-I sunt cunoscute din veac. 19 De aceea
judec să nu-i mai tulburăm pe cei care se întorc la Dumnezeu dintre păgâni,
20 ci să le trimitem o scrisoare să se abţină de la întinările idolilor, de la des-
frânare, de la [carne de animal] sugrumat şi de la sânge. 21 Căci Moise are de
generaţii propovăduitorii lui în fiecare oraş, fiind citit în sinagogi în fiecare
sâmbătă.”
22 Atunci li s-a părut potrivit apostolilor şi prezbiterilor împreună cu toată
Biserica să trimită bărbaţi aleşi dintre ei la Antiohia împreună cu Pavel şi

Barnaba, şi anume pe Iuda cel numit Barsaba şi pe Sila, bărbaţi conducători
între fraţi, 23 scriind prin mâinile lor acestea:
„Apostolii şi prezbiterii şi fraţii, fraţilor dintre păgâni din Antiohia, Siria
şi Cilicia, bucurie! 24 Fiindcă am auzit că unii dintre noi au ieşit şi v-au tul-
burat cu cuvinte răvăşindu-vă sufletele, deşi nu le-am poruncit, 25 ni s-a pă-
rut potrivit nouă într-o inimă să trimitem la voi bărbaţi aleşi împreună cu
iubiţii noştri Barnaba şi Pavel, 26 oameni care şi-au dat sufletele lor pentru
Numele Domnului nostru Iisus Hristos. 27 I-am trimis, aşadar, pe Iuda şi pe
Sila, care să vă vestească şi prin cuvânt aceleaşi lucruri. 28 Fiindcă a părut
lucru potrivit Duhului Sfânt şi nouă să nu vi se mai pună nici o povară în
plus afară de aceste lucruri neapărat necesare: 29 şi anume să vă abţineţi de
la cele jertfite idolilor, de la sânge şi de la [carnea de animale] sugrumate şi
de la desfrânare, lucruri de care păzindu-vă bine veţi face. Fiţi sănătoşi!"
30 Deci cei trimişi au coborât la Antiohia şi adunând mulţimea le-au dat
scrisoarea, 31 iar ei citind-o s-au bucurat pentru mângâierea făcută.

Cuvântarea de despărţire a Apostolului Pavel către prezbiterii din Efes
Faptele Apostolilor 20, 17–35

17 Trimiţând [Pavel] din Milet la Efes, a chemat la sine pe prezbiterii
Bisericii. 18 Şi când au venit la el le-a zis: „Voi ştiţi cum am fost cu voi tot
timpul din prima zi în care am păşit în Asia, 19 slujind Domnului cu toată
smerenia, cu lacrimi şi încercări care mi s-au întâmplat prin uneltirile iude-
ilor. 20 Pentru că n-am ţinut pentru mine nimic din cele de folos ca să nu vi
le vestesc şi să nu vă învăţ în public şi în case, 21 dând mărturie iudeilor şi
păgânilor despre pocăinţa în Dumnezeu şi credinţa în Domnul nostru Iisus.
22 Şi acum, legat fiind de Duhul, merg la Ierusalim neştiind cele ce mi se vor
întâmpla acolo, 23 decât că Duhul Sfânt dă mărturie prin oraşe despre mine
că mă aşteaptă lanţuri şi necazuri. 24 Dar nu ţin seama de nimic şi nu pun
nici un preţ pe sufletul meu, ca să sfârşesc alergarea şi slujirea mea, pe care
am primit-o de la Domnul Iisus, de a da mărturie de evanghelia/vestea cea
bună a harului lui Dumnezeu. 25 Şi acum, iată, ştiu că voi toţi, între care am
trăit vestind Împărăţia, nu veţi mai vedea faţa mea. 26 De aceea vă dau măr-
turie în ziua de azi că sunt curat de sângele tuturor, 27 pentru că nu m-am
reţinut să nu vă vestesc tot sfatul [voii] lui Dumnezeu. 28 Luaţi aminte la voi
înşivă şi la toată turma, în care Duhul Sfânt v-a pus episcopi/supraveghetori,
să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu, pe care a câştigat-o cu sângele Său. 29 Eu
ştiu că după plecarea mea vor intra între voi lupi cumpliţi necruţând turma,
30 şi dintre voi se vor scula bărbaţi grăind lucruri strâmbe, ca să-i tragă pe
ucenici după ei. 31 De aceea privegheaţi, aducându-vă aminte că trei ani n-am

încetat ziua şi noaptea să vă povăţuiesc cu lacrimi pe fiecare. 32 Şi acum vă încredinţez lui Dumnezeu şi cuvântului harului Său, care poate să vă zidească şi să vă dea moştenire între toţi cei sfinţiţi. 33 Argint sau aur sau haină n-am poftit de la nimeni. 34 Voi înşivă ştiţi că mâinile acestea au slujit pentru nevoile mele şi ale celor ce erau cu mine. 35 Toate acestea vi le-am arătat pentru că ostenindu-vă astfel trebuie să-i ajutaţi pe cei slabi şi să vă aduceţi aminte de cuvintele Domnului Iisus, pentru că El Însuşi a zis: Mai fericit este a da decât a lua."

Împotriva schismelor
1 Corinteni 1, 10–13; 3, 3–11. 16–17. 21–23

1 10 Vă îndemn însă, fraţilor, prin Numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca toţi să vorbiţi acelaşi lucru şi să nu fie între voi rupturi [*schismata*], ci să fiţi desăvârşiţi în acelaşi gând şi în aceeaşi socotinţă [voinţă]. 11 Căci mi s-a arătat despre voi, fraţilor, de către cei din casa lui Chloe, că între voi sunt certuri. 12 Şi spun aceasta pentru că fiecare dintre voi spune: „Eu sunt al lui Pavel!" „Iar eu, al lui Apollo!" „Iar eu, al lui Kefa!" „Iar eu, al lui Hristos!" 13 Oare S-a împărţit Hristos? Nu cumva Pavel s-a răstignit pentru voi? Sau aţi fost botezaţi în numele lui Pavel? [...]

3 3 Pentru că sunteţi încă trupeşti. Câtă vreme între voi e gelozie şi ceartă, oare nu sunteţi trupeşti şi umblaţi după om? 4 Căci atunci când zice cineva: „Eu sunt al lui Pavel!", iar altul: „Eu, al lui Apollo!", oare nu sunteţi oameni? 5 Dar ce este Apollo? Şi ce este Pavel? Slujitori [*diakonoi*] prin care aţi crezut, cum a dat fiecăruia Domnul. 6 Eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească. 7 Încât nici cel ce sădeşte nu e ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu Care face să crească. 8 Iar cel ce sădeşte şi cel ce udă sunt una, dar fiecare îşi va lua plata potrivit ostenelii lui. 9 Fiindcă noi suntem colaboratori ai lui Dumnezeu. Voi sunteţi un ogor al lui Dumnezeu, o zidire a lui Dumnezeu. 10 După harul lui Dumnezeu cel dat mie, ca un arhitect înţelept am pus temelia, şi altul zideşte pe ea. Dar fiecare să vadă cum zideşte; 11 căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea care zace pusă şi care e Iisus Hristos. [...] 16 Nu ştiţi oare că sunteţi un templu al lui Dumnezeu şi că în voi locuieşte Duhul Sfânt? 17 De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica şi pe el Dumnezeu. Căci sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteţi voi. [...] 21 Încât nimeni să nu se laude cu oameni; căci toate sunt ale voastre, 22 fie Pavel, fie Apollo, fie Kefa, fie lume, fie viaţă, fie moarte, fie cele de faţă, fie cele viitoare, toate sunt al voastre, 23 iar voi, ai lui Hristos şi Hristos, al lui Dumnezeu.

Judecata incestuosului și a imoralității

1 Corinteni 5, 1–13; 6, 9–20

5 1 În general se aude că la voi e desfrânare, şi o asemenea desfrânare care nu e nici măcar între păgâni, ca unul să aibă pe femeia tatălui său. 2 Şi voi sunteți îngâmfați şi nu v-ați îndoliat mai degrabă, ca să fie scos din mijlocul vostru cel ce face acest lucru. 3 Fiindcă eu, deşi sunt absent cu trupul, dar prezent cu duhul, l-am şi judecat ca şi cum aş fi prezent pe cel ce a făcut una ca aceasta: 4 ca adunându-vă voi în Numele Domnului Iisus şi duhul meu împreună cu puterea Domnului nostru Iisus Hristos, 5 să-l predați pe unul ca acesta Satanei spre pieirea trupului, ca duhul lui să se mântuiască în ziua Domnului. 6 Nu e bună lauda voastră. Nu ştiți că puțină drojdie dospeşte tot aluatul? 7 Curățiți drojdia veche, ca să fiți aluat nou, cum şi sunteți azime fără drojdie. Căci Hristos, Paştele nostru, S-a jertfit pentru noi. 8 Încât să prăznuim nu cu drojdie veche, nici cu drojdia răutății şi a vicleşugului, ci cu azimele/pâinile nedospite ale curăției şi adevărului. 9 V-am scris în epistolă să nu vă amestecați cu desfrânați, 10 fireşte nu cu desfrânații acestei lumi, sau cu lacomii, răpitorii sau idolatrii, fiindcă atunci ar trebui să ieşiți din lumea asta. 11 V-am scris însă acum să nu vă amestecați în cazul în care cineva care se numeşte frate este desfrânat sau lacom sau idolatru sau bârfitor sau bețiv sau răpitor; cu unul ca acesta nici să nu mâncați împreună. 12 Căci ce am eu să-i judec pe cei de afară? Însă pe cei dinăuntru oare voi nu-i judecați? 13 Pe cei din afară îi va judeca Dumnezeu. „Scoateți-l afară dintre voi pe cel rău" [*Dt* 17, 7].

6 9 Nu ştiți oare că nedrepții nu vor moşteni Împărăția lui Dumnezeu? Nu vă lăsați duşi în rătăcire! Nici desfrânații, nici idolatrii, nici adulterii, nici onaniştii, nici homosexualii [cei ce se culcă bărbați cu bărbați], 10 nici hoții, nici lacomii, nici bețivii, nici bârfitorii, nici răpitorii nu vor moşteni Împărăția lui Dumnezeu. 11 Aşa ceva ați fost unii dintre voi, dar v-ați spălat, dar v-ați sfințit, dar v-ați îndreptat în Numele Domnului Iisus Hristos şi în Duhul Dumnezeului nostru. 12 Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa stăpânit de ceva. 13 [...] Trupul nu este pentru desfrânare, ci pentru Domnul, şi Domnul pentru trup. 14 Şi Dumnezeu L-a sculat pe Domnul şi ne va scula şi pe noi prin puterea Lui. 15 Nu ştiți oare că trupurile voastre sunt membre ale lui Hristos? Luând deci membrele lui Hristos le voi face membre ale unei femei desfrânate? Să nu fie! 16 Nu ştiți oare că cine se lipeşte de femeia desfrânată este un trup [corp; *sōma*] cu ea — căci zice [Scriptura]: „Şi vor fi cei doi un singur trup [o singură carne; *sarx*]" [*Fc* 2, 24] —, 17 iar cine se lipeşte de Domnul e un Duh cu El. 18 Fugiți de desfrânare! Orice păcat va face omul e în afara trupu-

lui/corpului său, dar cel ce desfrânează păcătuieşte în trupul/corpul său.
[19] Sau nu ştiţi oare că trupul/corpul vostru e un templu al Duhului Sfânt
Care locuieşte în voi, şi pe care-L aveţi de la Dumnezeu, şi că nu sunteţi ai
voştri? [20] Fiindcă aţi fost cumpăraţi cu preţ. Slăviţi deci pe Dumnezeu în
trupul/corpul vostru!

Despre căsătorie
1 Corinteni 7, 8–10. 17

[8] Celor necăsătoriţi şi văduvelor le spun: bine le este dacă rămân ca mine.
[9] Dar dacă nu se pot înfrâna, să se căsătorească, pentru că e mai bine să se
căsătorească decât să ardă.
[10] Iar celor căsătoriţi le poruncesc, nu eu, ci Domnul: femeia să nu se despartă de bărbat — dar dacă s-a despărţit, să rămână necăsătorită sau să se împace cu bărbatul său — şi bărbatul să nu-şi lase femeia!
[17] Cum a împărţit fiecăruia Domnul, cum l-a chemat pe fiecare Domnul, aşa să umble! Şi aşa orânduiesc în toate Bisericilor.

Un Dumnezeu Tatăl şi Un Domn Iisus Hristos
1 Corinteni 8, 4–6

[4] Ştim că idolul nu e nimic în lume şi că nu este nici un dumnezeu decât Unul Singur.
[5] Deşi sunt aşa-zişi dumnezei fie în cer, fie pe pământ, cum sunt mulţi dumnezei şi mulţi domni,
[6] pentru noi însă este Un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate şi noi pentru El,
şi Un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate şi noi prin El.

Fugiţi de idolatrie
1 Corinteni 10, 14–17. 19–21

[14] Iubiţii mei, fugiţi de idolatrie! [15] Ca unor înţelepţi vă vorbesc. Judecaţi
voi ce spun. [16] Paharul binecuvântării pe care-l binecuvântăm nu e oare cu-
minecarea Sângelui lui Hristos? Pâinea pe care o frângem nu e oare cumine-
carea Trupului/Corpului lui Hristos? [17] Pentru că o singură Pâine, un singur
Trup/Corp [*sōma*] suntem noi cei mulţi, căci toţi ne împărtăşim dintr-o sin-
gură Pâine. [...] [19] Ce vreau să spun? Este oare carnea jertfită idolilor ceva?
Sau este idolul ceva? [20] Vreau să spun doar că cele pe care le aduc jertfă
[păgânii] sunt aduse demonilor, şi nu lui Dumnezeu; şi nu vreau ca voi să vă
faceţi părtaşi ai demonilor. [21] Nu puteţi să beţi şi paharul Domnului şi paharul
demonilor; nu puteţi să luaţi parte şi la masa Domnului şi la masa demonilor.

Bărbatul și femeia în Biserică
1 Corinteni 11, 2–5. 7–12; 14, 33–35. 40

11 2 Vă laud că vă aduceți aminte de mine în toate și țineți predaniile așa
cum vi le-am predat. 3 Vreau să știți însă că: Hristos e capul oricărui bărbat,
cap femeii e bărbatul, iar cap al lui Hristos e Dumnezeu. 4 Orice bărbat care
se roagă ori profețește cu capul acoperit își face de rușine capul; 5 și orice
femeie care se roagă ori profețește cu capul descoperit își face de rușine ca-
pul [...]. 7 Fiindcă bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, întrucât este icoană
și slavă a lui Dumnezeu, femeia însă e o slavă a bărbatului. 8 Fiindcă nu băr-
batul este din femeie, ci femeia din bărbat, 9 pentru că n-a fost creat bărbatul
pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. 10 De aceea femeia e datoare să aibă
stăpânire [prin văl] peste capul ei din pricina îngerilor. 11 Totuși nici femeia
fără bărbat, nici bărbatul fără femeie în Domnul, 12 căci așa cum femeia este
din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie, și toate sunt din Dumnezeu.
14 33 [...] Ca în toate adunările/bisericile [*ekklēsiais*] sfinților, 34 femeile
să tacă în adunări/biserici, pentru că nu le este îngăduit să vorbească, ci să se
supună, precum spune și Legea [cf. *Fc* 3, 16]. 35 Iar dacă vrea să învețe ea
ceva, să-și întrebe acasă bărbații, fiindcă e un lucru rușinos pentru o femeie
să vorbească în adunare/biserică.
40 Toate să se facă cu cuviință și după rânduială [*euschēmonōs kai kata
taxin*].

Neorânduieli la Cina Domnului
1 Corinteni 11, 17–22

17 Nu vă laud, pentru că nu vă adunați spre mai bine, ci spre mai rău.
18 Mai întâi aud că atunci când vă adunați în biserică, între voi sunt rupturi
[*schismata*], și în parte cred asta. 19 Fiindcă trebuie să fie între voi și partide
religioase [*haireseis*], ca să se facă arătați între voi cei încercați. 20 Așadar,
când vă adunați la un loc, nu se poate mânca o Cină a Domnului, 21 căci
mâncând fiecare își ia cina lui, și unul flămânzește, iar altul se îmbată.
22 N-aveți oare case ca să mâncați și să beți? Sau disprețuiți Biserica lui
Dumnezeu și îi rușinați pe cei care nu au? Ce să vă spun? Să vă laud? În asta
nu vă laud.

Predania Euharistiei
1 Corinteni 11, 23–29

23 Că eu de la Domnul am primit ceea ce v-am predat vouă: și anume că
în noaptea în care a fost predat, Domnul Iisus a luat pâine, 24 și mulțumind a
frânt și a zis: „Acesta este Trupul/Corpul Meu cel frânt pentru voi. Aceasta

să faceți întru amintirea Mea!” 25 La fel [a luat] și paharul după ce a cinat,
zicând: „Acest pahar e Noul Testament/Legământ întru Sângele Meu. Aceasta
să faceți ori de câte ori veți bea întru amintirea Mea! 26 Căci ori de câte ori
veți mânca această Pâine și veți bea acest Pahar, moartea Domnului vestiți
până ce va veni.
27 Astfel încât oricine va mânca Pâinea și va bea Paharul Domnului cu
nevrednicie, vinovat va fi față de Trupul/Corpul și Sângele Domnului. 28 Să
se pună la încercare omul pe sine însuși, și așa să mănânce din Pâine și să
bea din Pahar. 29 Căci cel ce mănâncă și bea [cu nevrednicie] osândă își mă-
nâncă și bea, pentru că nu distinge Trupul [Domnului].

Harismele și unitatea Trupului Bisericii în iubire
I Corinteni 12, 3–12. 14. 20. 27–31; 13, 8–10. 13

12 3 Vă fac cunoscut că, așa cum nimeni care vorbește în Duhul lui Dum-
nezeu nu spune: „Anatema [să fie] Iisus!”, tot așa nimeni nu poate spune:
„Domn [*Kyrios* — este] Iisus” decât în Duhul Sfânt.
4 Sunt diviziuni de harisme, dar Același Duh, 5 și sunt diviziuni de slu-
jiri/diaconii, dar Același Domn, 6 și diviziuni de lucrări/activități, dar Același
Dumnezeu Care lucrează toate în toți. 7 Și fiecăruia i s-a dat manifestarea
Duhului spre folos: 8 fiindcă unuia i s-a dat prin Duhul cuvânt de înțelep-
ciune, altuia cuvânt de cunoaștere potrivit Aceluiași Duh, 9 altuia credință în
Același Duh, iar altuia darurile vindecărilor într-un Duh, 10 altuia lucrări ale
unor puteri, altuia profeție, altuia discernământul duhurilor, altuia genuri de
limbi, iar altuia tâlcuirea/interpretarea limbilor. 11 Dar toate acestea le lu-
crează Unul și Același Duh Care împarte fiecăruia după cum voiește. 12 Căci
așa cum trupul/corpul e unul și are multe membre, iar toate membrele trupu-
lui/corpului, deși sunt multe, sunt un trup, tot așa și Hristos. [...] 14 Tru-
pul/corpul nu e un singur membru, ci multe. [...] 20 Iar multele membre sunt
un trup/corp. [...] 27 Iar voi sunteți un Trup/Corp al lui Hristos și membre
fiecare dintr-o parte. 28 Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică mai întâi
apostoli, în al doilea rând profeți, în al treilea rând învățători, apoi puteri,
apoi daruri de vindecări, ajutorări, cârmuiri, genuri de limbi. 29 Oare toți sunt
apostoli? Oare toți sunt profeți? Oare toți sunt învățători? 30 Oare toți au
daruri de vindecări? Oare toți vorbesc în limbi? Oare toți tâlcuiesc/interpre-
tează? 31 Fiți geloși însă pe harismele cele mai mari. [...] *13* 8 Iubirea nu cade
niciodată. Profețiile însă se vor desființa, limbile vor înceta, cunoașterea
se va desființa, 9 fiindcă dintr-o parte cunoaștem și dintr-o parte profețim;
10 dar când va veni ceea ce este desăvârșit, parțialul va fi desființat. [...]
13 Acum însă rămân credința, nădejdea, iubirea — acestea trei; mai mare
însă decât acestea e iubirea.

Evanghelia morții și Învierii lui Hristos — predania Bisericii
1 Corinteni 15, 1–9

1 Vă fac cunoscută, fraților, evanghelia [vestea bună] pe care v-am bine-
vestit-o, pe care ați primit-o și în care stați, 2 și prin care sunteți mântuiți; cu
ce cuvânt v-am binevestit-o — dacă o țineți, afară numai dacă n-ați crezut în
zadar! 3 Căci între ele dintâi v-am predat ceea ce am primit și eu:
că Hristos/Mesia a murit pentru păcatele noastre, potrivit Scripturilor;
4 că a fost îngropat
și că s-a sculat [a înviat] a treia zi, potrivit Scripturilor,
5 și că S-a arătat lui Kefa, apoi celor Doisprezece,
6 S-a arătat deodată la peste cinci sute de frați, dintre care unii
trăiesc până acum, iar unii au adormit;
7 apoi S-a arătat lui Iacob, apoi apostolilor toți,
8 iar la urmă de tot, ca unui făt lepădat/avortat înainte de vreme, mi S-a
arătat și mie; 9 fiindcă eu sunt cel mai mic dintre apostoli, eu care nu sunt
vrednic să mă numesc apostol, pentru că am persecutat Biserica lui Dumnezeu.

Învierea lui Hristos și învierea morților
1 Corinteni 15, 12–28

12 Dacă se vestește că Hristos S-a sculat [a înviat] din morți, cum zic unii
între voi că nu este înviere/sculare a morților? 13 Dacă nu este înviere a mor-
ților, atunci nici Hristos n-a înviat. 14 Iar dacă Hristos n-a înviat, atunci goală
[de conținut] e și vestirea/propovăduirea noastră, goală e și credința voastră;
15 ne aflăm încă și martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentru că am dat
mărturie împotriva lui Dumnezeu că L-a înviat pe Hristos, pe Care nu L-a
înviat dacă morții nu învie. 16 Căci dacă morții nu învie, atunci nici Hristos
n-a înviat; 17 iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e credința voastră,
sunteți încă în păcatele voastre. 18 Iar cei ce au adormit în Hristos au pierit.
19 Dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai vrednici de
milă decât toți oamenii.
20 Acum însă Hristos a înviat din morți, pârga [învierii] celor adormiți.
21 Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om [vine] și
învierea morților; 22 pentru că așa cum în Adam au murit toți, așa și în Hristos
vor fi făcuți vii toți. 23 Fiecare în cinul/rangul lui: pârga Hristos, apoi cei ai
lui Hristos la venirea/parusia Lui. 24 După aceea sfârșitul, când El va preda
împărăția lui Dumnezeu și Tatăl, când va desființa orice stăpânire, orice
domnie și orice putere. 25 Fiindcă El trebuie să împărățească „până ce va pune
pe toți vrăjmașii sub picioarele Lui” [*Ps* 109, 1]. 26 Ultimul vrăjmaș care va

fi desființat va fi moartea. 27 „Căci pe toate le-a supus sub picioarele Lui"
[*Ps* 8, 7]. Iar când spune că I se supun toate, este evident că afară de Cel care
I-a supus Lui toate. 28 Iar când I se vor supune Lui toate, atunci Fiul Însuşi
se va supune Celui ce I-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie toate în toți.

Grațierea incestuosului
2 Corinteni 2, 5–11

5 Iar dacă m-a întristat cineva, nu pe mine m-a întristat, ci în parte — ca să
nu spun mai mult — pe voi toți. 6 Destul este pentru unul ca acesta pedeapsa
aceasta dată de cei mai mulți. 7 Aşa încât, dimpotrivă, voi trebuie mai de-
grabă să-l grațiați şi mângâiați, ca nu cumva unul ca aceasta să fie copleşit
de prea multa întristare. 8 De aceea vă îndemn să întăriți în el iubirea. 9 Căci
de aceea v-am şi scris, ca să vă cunosc, punându-vă la încercare, dacă sun-
teți ascultători în toate. 10 Iar cui îi grațiați ceva, şi eu îi grațiez; fiindcă şi eu
ceea ce am grațiat, dacă am grațiat, am făcut-o pentru voi în fața lui Hristos,
11 ca să nu fim covârşiți de Satana, ale cărui gânduri nu ne sunt necunoscute.

Vechiul şi Noul Testament
2 Corinteni 3, 5–6. 14–17; 4, 3–7

3 5 Destoinicia noastră este de la Dumnezeu, 6 Care ne-a făcut destoinici
să fim slujitori/diaconi ai unui Nou Testament, nu ai unei litere, ci ai unui
duh/sens, căci litera ucide, dar duhul/sensul face viu. [...] 14 Dar gândurile
lor [ale fiilor lui Israel] s-au învârtoşat, căci până în ziua de azi la citirea Ve-
chiului Testament rămâne acelaşi văl neridicat, pentru că el se desființează
în Hristos; 15 dar până în ziua de azi, când se citeşte Moise, un văl zace peste
inima lor, 16 iar când se vor întoarce la Domnul, vălul se va ridica. 17 Domnul
este duhul/sensul [Scripturii], iar unde este duhul/sensul [care este] Domnul
este libertate. [...]
4 3 Iar dacă Evanghelia noastră este şi ea acoperită cu un văl, e acoperită
în cei care pier, 4 în care dumnezeul acestui veac a orbit gândurile necredin-
cioşilor, ca să nu le strălucească luminarea Evangheliei slavei lui Hristos,
Care e Icoana lui Dumnezeu. 5 Căci nu ne vestim/propovăduim pe noi înşi-
ne, ci pe Iisus Hristos Domnul, iar pe noi înşine sclavi ai voştri pentru Iisus.
6 Pentru că Dumnezeu Care a zis: „Să strălucească din întuneric lumina!", El
a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoaşterii slavei lui Dumnezeu
pe fața lui Hristos. 7 Şi avem această comoară în vase de lut, pentru ca pute-
rea covârşitoare să fie a lui Dumnezeu, nu de la noi.

Binecuvântarea trinitară
2 Corinteni 13, 13

13 Harul Domnului Iisus Hristos şi iubirea lui Dumnezeu şi comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toţi!

Evanghelia lui Hristos şi nu alta!
Galateni 1, 6–12

6 Mă mir că atât de repede treceţi de la cel care v-a chemat în harul lui Hristos la o altă evanghelie, 7 care nu este alta, dacă n-ar fi unii care vă tulbură şi vor să schimbe Evanghelia/Vestea bună a lui Hristos. 8 Dar chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar aduce o [altă] evanghelie pe lângă cea pe care am binevestit-o vouă, să fie anatema! 9 Aşa cum v-am spus mai înainte, vă spun iarăşi şi acum: dacă v-ar aduce cineva o [altă] evanghelie, pe lângă cea pe care aţi primit-o, să fie anatema! 10 Fiindcă acum îi conving pe oameni sau pe Dumnezeu? sau caut să plac oamenilor? Dacă aş plăcea încă oamenilor, n-aş fi un sclav al lui Hristos. 11 Vă fac însă cunoscut, fraţilor, că Evanghelia binevestită de mine nu este după om, 12 pentru că nici eu n-am primit-o de la un om, nici n-am fost învăţat, ci printr-o descoperire a lui Iisus Hristos.

Recunoaşterea evangheliei lui Pavel de către stâlpii Bisericii din Ierusalim
Galateni 2, 1–2. 4–10

1 După paisprezece ani m-am suit la Ierusalim cu Barnaba luându-l şi pe Tit; 2 m-am suit însă potrivit unei descoperiri, şi le-am expus Evanghelia pe care o vestesc neamurilor/păgânilor, în particular celor ce păreau a fi [stâlpii], ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în gol [...], 4 din pricina fraţilor mincinoşi furişaţi care veniseră să iscodească libertatea noastră, pe care o avem în Hristos, ca să facă din noi nişte sclavi, 5 cărora însă nu le-am cedat nici un ceas prin supunere, ca adevărul Evangheliei să rămână şi pentru voi. 6 Iar cei ce păreau a fi ceva — oricine ar fi fost ei, nu mă interesează; Dumnezeu nu caută la faţa omului — nu mi-au adăugat nimic, 7 ci, dimpotrivă, văzând că mi-a fost încredinţată Evanghelia pentru cei netăiaţi-împrejur, după cum lui Petru cea pentru cei tăiaţi-împrejur — 8 căci Cel ce a lucrat prin Petru în trimiterea la cei tăiaţi-împrejur a lucrat şi prin mine în trimiterea la neamuri/păgâni —, 9 şi cunoscând harul dat mie, Iacob şi Kefa şi Ioan, care păreau a fi stâlpii, mi-au dat mie şi lui Barnaba mâna dreaptă în semn de comuniune, ca noi să binevestim la păgâni, iar ei la cei tăiaţi-împrejur; 10 numai să ne aducem aminte de cei săraci, lucru pe care m-am sârguit să-l fac întocmai.

Noutatea creştină — înfiere şi unitate
Galateni 3, 24–28; 4, 4–7

3 24 Legea [lui Moise] ne-a fost pedagog spre Hristos, ca să fim îndreptă-
țiți din credință; 25 dar când a venit credința, nu mai suntem sub pedagog.
26 Fiindcă toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus.
27 Deoarece câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. 28 Nu mai
este iudeu, nici păgân, nu mai este sclav, nici om liber, nu mai este parte
bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toți un singur [om] sunteți în
Hristos Iisus.
4 4 Când a venit plinirea vremii, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său făcut
din femeie, făcut sub Lege, 5 ca pe cei aflați sub Lege să-i răscumpere, ca să
dobândim înfierea. 6 Iar pentru că sunteți fii, Dumnezeu a trimis în inimile
voastre Duhul Fiului Său Care strigă: „Avva! Tată!" 7 Astfel că nu mai eşti
sclav, ci fiu; iar dacă eşti fiu, eşti şi moştenitor al lui Dumnezeu prin Hristos.

Creația nouă — canonul fundamental
Galateni 6, 15–16

15 Căci nici tăierea-împrejur [circumcizia] nu e ceva, nici netăierea-împrejur
[necircumcizia], ci o creație nouă. 16 Şi celor câți se vor alinia acestui canon
[acestei reguli] pace şi milă să fie peste ei şi peste Israelul lui Dumnezeu!

Golirea de Sine şi preamărirea lui Iisus Hristos Domnul
Filipeni 2, 5–11

5 Gândiți în voi ceea ce e şi în Hristos Iisus, 6 Care deşi e în forma [slava]
lui Dumnezeu, n-a socotit drept un lucru răpit faptul de a fi El egal cu Dum-
nezeu, 7 ci S-a golit pe Sine Însuşi luând formă de sclav, făcut fiind aseme-
nea oamenilor; şi prin înfățişare aflat fiind ca un om, 8 S-a umilit pe Sine
Însuşi făcându-Se ascultător până la moarte, şi încă o moarte pe cruce. 9 De
aceea şi Dumnezeu L-a supraînălțat şi I-a dăruit Numele mai presus de orice
nume, 10 ca în Numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti, al
celor pământeşti şi al celor subpământeşti, 11 şi să mărturisească toată limba
„Domn" pe Iisus Hristos spre slava lui Dumnezeu Tatăl.

Predestinare spre înfiere şi recapitulare în Hristos
Efeseni 1, 3–12. 19–23

3 Binecuvântat fie Dumnezeu şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel
ce în Hristos ne-a binecuvântat cu toată binecuvântarea duhovnicească întru
cele cereşti; 4 precum ne-a ales întru El mai înainte de întemeierea lumii,
ca să fim sfinți şi fără prihană înaintea Lui în iubire, 5 prehotărându-ne/pre-

destinându-ne spre înfiere în El prin Iisus Hristos, potrivit bună-plăcerii voii
Lui, 6 spre lauda slavei harului Său, cu care ne-a dăruit întru Cel iubit al Lui,
7 întru Care avem răscumpărarea prin Sângele Lui, iertarea greşelilor după
bogăţia harului Său; 8 har pe care l-a făcut să prisosească pentru noi în toată
înţelepciunea şi chibzuinţa 9 făcându-ne cunoscută taina voii Lui potrivit
bună-plăcerii pe care o plănuia întru Sine 10 spre economia plinirii timpurilor, ca toate să fie recapitulate în Hristos, cele din ceruri şi cele de pe pă-
mânt — 11 în El, în Care am şi primit moştenire fiind prehotărâţi/predestinaţi
potrivit planului Celui care lucrează toate după sfatul voii Sale, 12 pentru a fi
spre lauda slavei Lui. [...] 19 Potrivit lucrării puterii tăriei Lui, 20 pe care a
lucrat-o în Hristos, sculându-L din morţi şi aşezându-L de-a dreapta Lui în
cele cereşti 21 mai presus de orice stăpânire, putere şi domnie şi de orice
nume numit nu numai în veacul acesta, ci şi în cel viitor; 22 şi a supus toate
sub picioarele Lui şi pe El L-a dat mai presus de toate Cap Bisericii, 23 care
e Trupul/Corpul Lui, plinătatea/umplerea Celui ce plineşte/umple toate în toţi.

Taina Bisericii — unitatea în Hristos între iudei şi păgâni
Efeseni 3, 4–9; 2, 11–22

3 4 Citind puteţi înţelege priceperea mea în taina lui Hristos, 5 [taină] care
n-a fost făcută cunoscută în alte generaţii fiilor oamenilor cum s-a descoperit acum sfinţilor Lui apostoli şi profeţi în Duhul: 6 că neamurile păgâne sunt
comoştenitoare, concorporale şi copărtaşe ale făgăduinţei lui Hristos prin
Evanghelia 7 al cărei slujitor/diacon m-am făcut după darul harului lui Dumnezeu dat mie potrivit lucrării puterii Lui, [...] 8 ca să binevestesc păgânilor
bogăţia nepătrunsă a lui Hristos, 9 şi să-i luminez pe toţi care e economia
tainei celei ascunse de veacuri în Dumnezeu Care a creat toate. [...]
2 11 De aceea, aduceţi-vă aminte că odinioară voi, păgânii la trup, numiţi
netăiere-împrejur de cei ce se numeau tăiere-împrejur făcută de mână în
trup, 12 eraţi pe vremea aceea fără Hristos, înstrăinaţi de cetăţenia lui Israel
şi străini de legămintele făgăduinţei, neavând nădejde şi fără Dumnezeu în
lume. 13 Acum însă, în Hristos voi, care aţi fost cândva departe, aţi fost făcuţi
aproape prin sângele lui Hristos. 14 Fiindcă El este pacea noastră, El Care a
făcut cele două una şi a doborât peretele din mijloc al despărţiturii, desfiinţând în trupul Său duşmănia, 15 legea poruncilor în hotărârile ei, ca pe cei
doi să-i creeze în El într-un singur om nou făcând pace, 16 şi să-i împace pe
amândoi cu Dumnezeu într-un singur trup/corp prin cruce, omorând în El
duşmănia. 17 Şi venind El a binevestit: „Pace vouă, celor de departe!" şi „Pace
celor de aproape!"; 18 fiindcă prin El avem amândoi într-Un Duh aducerea la
Tatăl. 19 Prin urmare, nu mai sunteţi străini şi pribegi, ci sunteţi concetăţeni

ai sfinţilor şi casnici ai lui Dumnezeu, [20] zidiţi pe temelia apostolilor şi profeţilor, Piatra din capul unghiului fiind Însuşi Hristos, [21] în Care închegată fiind toată zidirea creşte să ajungă un templu sfânt în Domnul; [22] în El sunteţi şi voi zidiţi împreună, spre a fi locuinţă a lui Dumnezeu în Duhul.

Unitatea în Biserica lui Hristos
Efeseni 4, 3–7. 11–16

[3] Sârguiţi-vă să păziţi unitatea Duhului întru legătura păcii.
[4] Este un singur Trup/Corp şi un singur Duh, precum aţi fost şi chemaţi la o singură nădejde a chemării voastre;
[5] este Un singur Hristos, o singură credinţă, un singur botez;
[6] este Un singur Dumnezeu şi Tată al tuturor, Care e peste toate, prin toate şi în toţi.
[7] Şi fiecăruia dintre noi i s-a dat harul pe măsura darului lui Hristos. [...]
[11] Şi El i-a dat pe unii apostoli, pe alţii profeţi, pe alţii evanghelişti, pe alţii
păstori şi învăţători, [12] spre desăvârşirea sfinţilor, spre lucrul slujirii, spre
zidirea trupului/corpului lui Hristos, [13] până ce vom ajunge toţi la unitatea
credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, la statura de bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos; [14] ca să nu mai fim prunci duşi de
valuri şi purtaţi încolo şi încoace de orice vânt al învăţăturii prin hazardul
oamenilor, cu vicleşug spre uneltirea rătăcirii, [15] ci ţinând adevărul în iubire
să sporim întru toate pentru El, Care este Capul, Hristos, [16] din Care tot trupul/corpul bine închegat şi alcătuit îşi face creşterea potrivit lucrării măsurate
a fiecărui membru spre zidirea lui însuşi în iubire.

Hristos — Icoană a Tatălui şi Cap al creaţiei în Biserică
Coloseni 1, 12–20

[12] Mulţumesc Tatălui Care ne-a făcut destoinici de partea moştenirii sfinţilor în lumină, [13] Care ne-a izbăvit din puterea întunericului şi ne-a strămutat
în Împărăţia Fiului iubirii Sale, [14] întru Care avem răscumpărarea, iertarea
păcatelor.
[15] Care e Chip/Icoană a Dumnezeului nevăzut, Întâi-născutul întregii creaţii;
[16] pentru că în El au fost create toate, cele din ceruri şi de pe pământ, cele
văzute şi cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie stăpânii, fie puteri — toate
au fost create prin El şi pentru El, [17] şi El este înainte de toate şi toate în El
s-au alcătuit. [18] Şi El este Capul Trupului/Corpului, al Bisericii; El Care e
Început, Întâi-născut din morţi, ca să fie El Întâiul întru toate; [19] pentru că în
El I-a bineplăcut [lui Dumnezeu] să locuiască toată plinătatea, [20] şi prin El
să împace cu Sine toate, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând
pace prin sângele crucii Lui.

Preştiinţa şi predestinaţia înfierii în Tatăl prin Hristos în Duhul
Romani 8, 14–22. 29–30

[14] Câţi sunt mânaţi de Duhul sunt fii ai lui Dumnezeu. [15] Pentru că n-aţi
primit un duh de sclavie, iarăşi spre frică, ci aţi primit un duh de înfiere, în
Care strigăm: „Avva! Tată!" [16] Însuşi Acest Duh dă mărturie împreună cu
duhul nostru că suntem copii ai lui Dumnezeu; [17] iar dacă suntem copii, sun-
tem şi moştenitori: moştenitori ai lui Dumnezeu şi comoştenitori cu Hristos,
dacă pătimim împreună cu El, ca să fim şi slăviţi împreună cu El. [18] Căci
socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt demne de slava care ni se va
descoperi. [19] Creaţia întreagă arde de nerăbdare aşteptând descoperirea fiilor
lui Dumnezeu. [20] Întrucât creaţia a fost supusă zădărniciei, nu de bunăvoie,
ci din pricina celui care a supus-o, cu nădejde [21] că însăşi creaţia va fi eli-
berată de sclavia stricăciunii spre libertatea slavei copiilor lui Dumnezeu;
[22] căci ştim că toată creaţia suspină şi e în dureri de naştere până acum. [...]
[29] [Dumnezeu] pe cei pe care i-a preştiut, pe aceştia i-a şi prehotărât/pre-
destinat să fie conformi chipului/icoanei Fiului Său, ca El să fie Întâi-născu-
tul între mulţi fraţi; [30] iar pe cei pe care i-a prehotărât/predestinat, pe aceştia
i-a şi chemat, iar pe cei pe care i-a chemat, pe aceştia i-a şi îndreptăţit, iar pe
cei pe care i-a îndreptăţit, pe aceştia i-a şi slăvit.

Mărturisire şi credinţă
Romani 10, 6–13

[6] Dreptatea din credinţă zice aşa: „Să nu spui în mintea ta: Cine se va sui
la cer?" [*Dt* 30, 12] ca să coboare pe Hristos! [7] Sau: „Cine se va coborî în
adânc?" [cf. *Dt* 30, 13] ca să ridice pe Hristos din morţi! [8] Dar ce zice?
„Aproape de tine este cuvântul: în gura ta şi în inima ta" [*Dt* 30, 14], şi
anume cuvântul credinţei pe care-l propovăduim. [9] Pentru că dacă vei măr-
turisi cu gura ta „Domn" [*Kyrios*] pe Iisus şi vei crede în inima ta că Dum-
nezeu L-a sculat din morţi, te vei mântui; [10] căci cu inima se crede spre
dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire. [11] Pentru că zice Scriptura:
„Oricine crede în El nu va fi ruşinat" [*Is* 28, 16]. [12] Fiindcă nu este deosebire
între iudeu şi păgân, pentru că Acelaşi este Domnul tuturor Care-i îmbogă-
ţeşte pe toţi cei ce-L cheamă; [13] căci „oricine va chema Numele Domnului
se va mântui" [*Ioil* 2, 32].

Rugăciuni pentru toţi
1 Timotei 2, 1–4

[1] Vă îndemn deci înainte de toate să faceţi cereri, rugăciuni, intervenţii şi
mulţumiri pentru toţi oamenii, [2] pentru împărat şi pentru cei sus-puşi, ca să

petrecem o viață pașnică și liniștită în toată cucernicia și cuviința. 3 Acest
lucru este frumos și primit înaintea Mântuitorului nostru Dumnezeu, 4 Care
vrea ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la recunoașterea adevărului.

Un singur Dumnezeu și Un singur Mijlocitor
1 Timotei 2, 5–7

5 Pentru că este Un singur Dumnezeu și Un singur Mijlocitor între Dum-
nezeu și oameni, un om Hristos/Mesia Iisus, 6 Care S-a dat pe Sine Însuși
preț de răscumpărare pentru toți, mărturie dată la timpul său. 7 Pentru care
am fost pus vestitor și apostol — spun adevărul, nu mint — învățător al
neamurilor/păgânilor în credință și adevăr.

Bărbații
1 Timotei 2, 8

8 Vreau deci ca bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini cuvioase,
fără mânie și alt gând.

Femeile
1 Timotei 2, 9–15

9 Asemenea și femeile în îmbrăcăminte cuviincioasă să se împodobească
cu sfială și cumințenie, nu cu cosițe împletite cu aur, cu mărgăritare sau cu
veșmânt de mult preț, 10 ci prin fapte bune, lucru cuvenit unor femei care au
făgăduit cinstirea lui Dumnezeu. 11 Femeia să se învețe în liniște cu toată
supunerea; 12 nu-i îngădui femeii să învețe pe alții, nici să-l stăpânească pe
bărbat, ci să fie în liniște. 13 Fiindcă Adam a fost plăsmuit primul, apoi Eva;
14 și nu Adam a fost amăgit, ci femeia a fost amăgită și a ajuns să calce po-
runca. 15 Dar se va mântui prin naștere de copii, dacă va rămâne în credință
și iubire, și în sfințire cu cumințenie.

Episcopul
1 Timotei 3, 1–7

1 Credincios este cuvântul: dacă poftește cineva episcopie [supraveghere],
dorește un lucru bun. 2 Se cuvine deci ca episcopul să fie ireproșabil, bărbat
al unei singure femei, treaz, cuminte, cuviincios, iubitor de străini, destoinic
să învețe pe alții, 3 nebețiv, nebătăuș, ci blând, necertăreț, neiubitor de ar-
ginți, 4 fiind în chip frumos întâi-stătător [*proistamenon*] al casei lui, având
copii în supunere cu toată cuviința — 5 căci cine nu știe să fie întâi-stătător
al casei lui, cum va purta de grijă de Biserica/Adunarea lui Dumnezeu? —,
6 nu proaspăt botezat, ca nu cumva înfumurându-se să cadă în osânda diavo-

lului. [7] Mai trebuie să aibă mărturie bună şi de la cei din afară, ca să nu cadă
în ocară şi în cursa diavolului.

Diaconii
1 Timotei 3, 8–13

[8] Asemenea şi diaconii să fie cuviincioşi, nu cu două vorbe, nu dedaţi la vin
mult, nici la câştig ruşinos, [9] având taina credinţei într-o conştiinţă curată.
[10] Şi ei să fie puşi mai întâi la încercare şi apoi să fie diaconiţi, dacă sunt
nevinovaţi. [11] Asemenea şi femei cuviincioase, neclevetitoare, treze şi cre-
dincioase în toate. [12] Diaconii să fie bărbaţi ai unei singure femei, întâi-
stătători în chip frumos ai copiilor şi caselor lor; [13] căci cei ce diaconesc
frumos îşi agonisesc o treaptă frumoasă şi multă îndrăznire în credinţa cea în
Hristos Iisus.

Biserica şi taina dreptei-credinţe
1 Timotei 3, 14–16

[14] Acestea ţi le scriu nădăjduind să vin la tine repede; [15] ca să ştii, dacă
întârzii, cum trebuie să petreci în casa lui Dumnezeu, care e Biserica/Adu-
narea lui Dumnezeu, stâlp şi temelie a Adevărului. [16] Şi într-adevăr mare
este taina bunei-cinstiri/dreptei-credinţe [*mysterion eusebeias*]:

El a fost arătat în trup,
îndreptăţit în Duh,
văzut de îngeri,
vestit între neamuri/păgâni,
crezut în lume,
luat sus în slavă.

Mărturisirea bună în faţa învăţăturilor mincinoase
1 Timotei 6, 3–5. 9–16. 20–21

[3] Dacă învaţă cineva altceva şi nu vine la cuvintele sănătoase ale Domnu-
lui nostru Iisus Hristos şi la învăţătura bunei-cinstiri/dreptei-credinţe, [4] acela
e un îngâmfat, care nu ştie nimic, ci e bolnav de discuţii şi lupte în cuvinte,
din care se nasc invidie, ceartă, blasfemii, bănuieli rele, [5] gâlcevi necurmate
ale unor oameni stricaţi la minte şi lipsiţi de adevăr, care socotesc buna-cin-
stire/dreapta-credinţă drept mijloc de câştig. [...] [9] Cei ce vor să se îmbogă-
ţească cad însă în ispită, în cursă şi în multe pofte nebuneşti şi vătămătoare,
care-i cufundă pe oameni în ruină şi pierzanie; [10] căci iubirea de arginţi e
rădăcina tuturor relelor; poftind-o cu înfocare, unii au rătăcit de la credinţă
şi s-au străpuns cu multe dureri.

11 Tu însă, omule al lui Dumnezeu, fugi de acestea şi urmează dreptatea,
buna-cinstire, credinţa, iubirea, răbdarea, blândeţea. 12 Luptă-te lupta cea bună
a credinţei; pune mâna pe viaţa veşnică, la care ai fost chemat şi pentru care
ai mărturisit mărturisirea cea bună [*kalēn homologian*] înaintea multor mar-
tori. 13 Îţi poruncesc înaintea lui Dumnezeu, Care a adus toate la viaţă, şi a
lui Hristos Iisus, Care a dat drept mărturie înaintea lui Ponţiu Pilat mărturi-
sirea cea bună [*kalēn homologian*], 14 să păstrezi fără întinare şi fără reproş
porunca până la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos, 15 pe care o va arăta
la timpul ei fericitul şi singurul Stăpânitor, Împăratul împăraţilor şi Domnul
domnilor, 16 Singurul care are nemurire şi locuieşte într-o lumină neapropiată,
pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut şi nu poate să-L vadă. [...]
20 O, Timotei, păzeşte depozitul [*parathēkēn*] încredinţat, întorcându-te de
la glăsuirile deşarte, spurcate şi opoziţiile/antitezele celei numite mincinos
cunoaştere, 21 pe care le-au vestit unii şi au eşuat în credinţă.

Oamenii vremurilor din urmă
2 Timotei 3, 1–7; 4, 3–4

3 1 Să ştii însă şi aceasta că în zilele de pe urmă vor veni vremuri grele,
2 căci vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginţi, lăudăroşi, trufaşi,
hulitori, neascultători de părinţi, nerecunoscători, necuvioşi, 3 neiubitori, neîn-
duplecaţi, defăimători, nereţinuţi, neblânzi, neiubitori de bine, 4 trădători,
obraznici, îngâmfaţi, iubitori de plăceri mai degrabă decât iubitori de Dum-
nezeu, 5 având forma bunei-cinstiri/dreptei-credinţe, dar tăgăduind pute-
rea/sensul ei. Întoarce-le spatele acestora. 6 Căci dintre aceştia sunt şi cei ce
se vâră prin case şi captivează femeiuşti împovărate de păcate şi purtate de
tot felul de pofte, 7 care se învaţă tot timpul, dar nu pot veni nicicând la
cunoaşterea adevărului.
4 3 Pentru că va veni vremea când nu vor mai suporta învăţătura sănătoasă,
ci-şi vor îngrămădi învăţături potrivit poftelor lor gâdilându-şi auzul, 4 îşi
vor întoarce auzul de la adevăr şi se vor abate spre basme/mituri.

Sfinţirea şi mărturisirea lui Hristos Cel pătimitor
1 Petru 3, 15–22

15 „Domn" [*Kyrios*] să-L sfinţiţi pe Hristos în inimile voastre, gata mereu
să daţi răspuns [*apologian*] oricui cere de la voi cuvânt despre nădejdea care
este în voi, 16 dar cu blândeţe şi frică, având conştiinţă bună, ca tocmai în
ceea ce sunteţi bârfiţi să fie ruşinaţi cei ce clevetesc purtarea voastră bună în
Hristos. 17 Pentru că — aşa e voia lui Dumnezeu — e mai bine să suferiţi
făcând binele, decât făcând răul.

[18] Fiindcă şi Hristos a suferit odată pentru păcat, un Drept pentru cei
nedrepţi, ca să ne aducă lui Dumnezeu, fiind omorât în trup, dar făcut viu în
Duh; [19] în Care ducându-Se a vestit şi duhurilor care erau în închisoare;
[20] acestea fuseseră neascultătoare odinioară, când îndelungă-răbdarea lui
Dumnezeu aştepta în zilele lui Noe, pe când se pregătea arca, în care puţine
suflete, opt, s-au mântuit prin apă. [21] Acest lucru prefigura [*antitypon*] bote-
zul care vă mântuieşte acum şi care nu e o dezbrăcare de murdăria cărnii, ci
făgăduirea lui Dumnezeu a unei conştiinţe bune prin învierea lui Iisus Hristos,
[22] Care, ducându-Se la cer, e la dreapta lui Dumnezeu, supunându-I-se
îngeri, stăpânii şi puteri.

Biserica — templu viu, popor sacerdotal condus de păstori în smerenie

1 Petru 2, 4–5. 9; 5, 1–6

2 [4] Apropiindu-vă de El, Piatra vie, respinsă de oameni, dar aleasă şi de
cinste la Dumnezeu, [5] zidiţi-vă voi înşivă ca nişte pietre vii casă duhovni-
cească spre o preoţie sfântă, ca să aduceţi jertfe duhovniceşti bineplăcute lui
Dumnezeu prin Iisus Hristos. [...] [9] Voi sunteţi un neam ales, o preoţie îm-
părătească, un neam sfânt, un popor agonisit ca să vestiţi virtuţile Celui ce
v-a chemat la lumina Sa minunată.

5 [1] Pe prezbiterii dintre voi îi rog eu, coprezbiterul şi martorul pătimirilor
lui Hristos, şi părtaş în curând al slavei ce se va descoperi, [2] păstoriţi turma
lui Dumnezeu de la voi supraveghind-o [*episkopountes*] nu silnic, ci cu voie
bună potrivit lui Dumnezeu, nu pentru câştig ruşinos, ci cu înflăcărare, [3] nu
ca şi cum aţi fi nişte stăpâni peste cei hărăziţi vouă, ci făcându-vă exemple
turmei; [4] iar când se va arăta Arhipăstorul [Hristos] veţi lua cununa neveşte-
jită a slavei. [5] Asemenea şi voi, cei mai tineri, supuneţi-vă prezbiterilor. Şi
toţi îmbrăcaţi-vă unii faţă de alţii în smerita-cugetare, căci Dumnezeu celor
mândri le stă împotrivă, dar celor smeriţi le dă har [*Pr* 3, 34]. [6] Smeriţi-vă
deci sub mâna cea tare a lui Dumnezeu, ca să vă înalţe la vremea potrivită.

Taina fărădelegii şi reţinerea ei

2 Tesaloniceni 2, 1–12

[1] În ceea ce priveşte venirea/parusia Domnului nostru Iisus Hristos şi
adunarea noastră la El, vă rugăm, fraţilor, [2] să nu vă clătinaţi repede cu min-
tea, nici să vă lăsaţi înspăimântaţi nici printr-un duh, nici printr-un cuvânt,
nici printr-o epistolă ca de la noi, că ziua Domnului a şi venit. [3] Nici să nu
vă amăgească cineva în nici un fel, pentru că [nu va sosi] până ce nu va veni
mai întâi apostazia şi nu se va descoperi omul fărădelegii, fiul pierzării,
[4] potrivnicul şi cel ce se înalţă mai presus de tot ce se numeşte Dumnezeu

sau se cinsteşte cu venerare [religie], încât să se aşeze el în templul lui
Dumnezeu şi să se arate pe sine însuşi că e dumnezeu. 5 Oare nu vă aduceţi
aminte că v-am spus acestea încă pe când eram la voi? 6 Şi acum ştiţi ce
anume îl reţine să se descopere la vremea lui. 7 Fiindcă taina fărădelegii se
lucrează deja. Dar să fie scos din drum cel care o reţine, 8 şi atunci se va
descoperi cel fără de lege, pe care Domnul îl va omorî cu duhul gurii Lui şi-l
va desfiinţa cu arătarea venirii Lui. 9 Arătarea aceluia va fi prin lucrarea lui
Satana cu toată puterea, cu semne şi minuni mincinoase, 10 şi cu toată amă-
girea nedreptăţii pentru cei ce pier, pentru că n-au primit în locul lor iubirea
adevărului, ca să se mântuiască. 11 De aceea Dumnezeu le trimite o lucrare
de rătăcire, pentru ca să creadă minciunii, 12 ca să fie judecaţi toţi cei ce n-au
crezut adevărului, ci s-au complăcut în nedreptate.

Ţineţi predaniile
2 Tesaloniceni 2, 15

15 Prin urmare, fraţilor, staţi în picioare şi ţineţi predaniile pe care le-aţi
învăţat fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră.

Cine nu lucrează nici să nu mănânce
2 Tesaloniceni 3, 6–12

6 Vă poruncim, fraţilor, în Numele Domnului Iisus Hristos, să vă feriţi de
orice frate care umblă fără rânduială şi nu după predania pe care aţi primit-o
de la noi. 7 Căci voi ştiţi cum anume trebuie să ne imitaţi, pentru că n-am
stat între voi fără rânduială, 8 nici n-am mâncat pâine pe degeaba de la cineva,
ci lucrând cu trudă şi osteneală zi şi noapte ca să nu fim povară cuiva dintre
voi; 9 nu că nu avem o stăpânire, ci ca să vă dăm exemplu pe noi înşine ca să
ne imitaţi. 10 Căci şi atunci când eram la voi vă porunceam: Dacă nu vrea
cineva să lucreze, nici să nu mănânce! 11 Fiindcă auzim că între voi unii
umblă fără rânduială, nelucrând nimic, dar aflându-se în treabă. 12 Unora ca
aceştia le poruncim şi-i îndemnăm în Domnul Iisus Hristos ca lucrând în
linişte să-şi mănânce pâinea lor.

Iisus Hristos, Dumnezeu şi om, Arhiereu veşnic
Evrei 1, 1–4; 2, 14 – 3, 1; 4, 14 – 5, 1. 4–6; 9, 11–12. 24–28; 10, 19–27

1 1 În multe rânduri şi în multe feluri grăindu-le Dumnezeu în vechime
părinţilor noştri prin profeţi, 2 în aceste zile de pe urmă ne-a grăit nouă
printr-un Fiu, pe Care L-a pus moştenitor a toate, prin Care a făcut şi veacu-
rile. 3 Fiind El reflexul slavei Sale şi întipărirea substanţei Lui, şi purtând
toate cu cuvântul puterii Lui, după ce a făcut curăţirea păcatelor noastre, a

şezut de-a dreapta măreţiei Lui în cele mai înalte, [4] devenind El cu atât mai superior îngerilor, cu cât a moştenit un Nume mai diferit decât ei.

2 [14] [...] El S-a făcut părtaş sângelui şi trupului [nostru], ca prin moartea Lui să-l desfiinţeze pe cel ce are stăpânirea morţii, adică pe diavolul, [15] şi să-i elibereze pe cei care prin frica de moarte erau ţinuţi în sclavie toată viaţa. [16] Căci nu ajută nişte îngeri, ci ajută sămânţa lui Avraam. [17] Pentru aceea se cădea să se asemene întru toate fraţilor, ca să devină un arhiereu milostiv şi credincios în cele privitoare la Dumnezeu spre ispăşirea păcatelor poporului; [18] căci în ceea ce a pătimit El Însuşi fiind pus la încercare poate să ajute şi celor ce sunt puşi la încercare. *3* [1] Drept aceea, fraţi sfinţi, părtaşi ai unei chemări cereşti, înţelegeţi-L pe Apostolul [trimisul] şi Arhiereul mărturisirii noastre, Iisus. [...]

4 [14] Având noi un Arhiereu Mare, Care a străbătut cerurile, pe Iisus Fiul lui Dumnezeu, să ţinem mărturisirea [*homologias*]; [15] căci n-avem un arhiereu care să nu poată să sufere împreună cu noi în slăbiciunile noastre, ci Unul pus la încercare în toate după asemănarea noastră afară de păcat. [16] Să ne apropiem deci cu îndrăznire de tronul harului, ca să primim milă şi să aflăm har spre ajutor la bună vreme. *5* [1] Fiindcă orice arhiereu, luat fiind dintre oameni, e aşezat pentru oameni în cele privitoare la Dumnezeu, ca să aducă daruri şi jertfe pentru păcate [...]. [4] Şi nimeni nu-şi ia de la sine însuşi această cinste, ci chemat de Dumnezeu, ca Aaron. [5] Aşa şi Hristos nu S-a slăvit pe Sine Însuşi devenind Arhiereu, ci [L-a slăvit] Acela care I-a grăit: „Fiul Meu eşti Tu. Eu astăzi Te-am născut" [*Ps* 2, 7], [6] precum în alt loc zice: „Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec" [*Ps* 109, 4].

9 [11] Hristos venind Arhiereu al bunătăţilor viitoare prin cortul mai mare şi mai desăvârşit nefăcut de mână, adică nu prin creaţia aceasta, [12] nici prin sânge de ţapi şi viţei, ci prin Sângele Lui, a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfintelor, aflând o răscumpărare veşnică. [...] [24] Căci Hristos n-a intrat într-o sfântă a sfintelor făcută de mâini, o copie a celei adevărate, ci în cerul însuşi, ca să se înfăţişeze feţei lui Dumnezeu pentru noi; [25] nu ca să se aducă pe Sine Însuşi de multe ori, ca arhiereul care intră în sfânta sfintelor în fiecare an cu sânge străin, [26] fiindcă atunci ar fi trebuit să pătimească de multe ori de la întemeierea lumii; acum însă S-a făcut o singură dată la încheierea veacurilor spre desfiinţarea păcatului prin jertfa Lui. [27] Şi aşa cum oamenilor le este hărăzit să moară o singură dată, după care vine judecata, [28] aşa şi Hristos, aducându-Se o singură dată jertfă ca să ridice păcatele celor mulţi, a doua oară Se va arăta fără păcat celor ce Îl aşteaptă spre mântuire.

10 [19] Având deci, fraţilor, îndrăznire în intrarea în sfânta sfintelor prin sângele lui Iisus, [20] pe calea recentă şi vie pe care ne-a înnoit-o, prin catapeteasmă, adică prin trupul Său/carnea Sa, [21] şi având un Mare Preot peste

casa lui Dumnezeu, [22] să ne apropiem cu inimă adevărată şi cu certitudinea
credinţei, stropindu-ne inimile de o conştiinţă rea şi spălându-ne trupul/cor-
pul cu apă curată; [23] să ţinem neclintită mărturisirea nădejdii, căci credincios
este Cel ce a făgăduit; [24] să luăm aminte unii la alţii spre stârnirea iubirii şi a
faptelor bune, [25] nepărăsind adunarea noastră, cum au obiceiul unii, ci mân-
gâindu-ne; cu atât mai mult cu cât vedeţi că s-a apropiat ziua. [26] Căci dacă
păcătuim de bunăvoie după ce am primit cunoaşterea adevărului, nu mai
rămâne o jertfă pentru păcate, [27] ci o aşteptare înfricoşată a judecăţii şi
aprinderea focului care-i va mistui pe cei potrivnici.

Antihristul
1 Ioan 2, 18. 22–23

[18] Copilaşilor, e ceasul de pe urmă, şi după cum aţi auzit că vine antihrist,
acum s-au făcut mulţi antihrişti, şi de aici cunoaştem că e ceasul de pe urmă.
[...] [22] Cine este mincinosul, dacă nu cel ce tăgăduieşte că Iisus este
Hristosul? Acesta este antihristul, cel ce tăgăduieşte pe Tatăl şi pe Fiul.
[23] Oricine tăgăduieşte pe Fiul nu-L are nici pe Tatăl; cine mărturiseşte pe
Fiul, Îl are şi pe Tatăl.

Duhul lui Dumnezeu şi duhul lui antihrist
1 Ioan 4, 1–3

[1] Iubiţilor, nu credeţi oricărui duh, ci puneţi la încercare duhurile dacă
sunt din Dumnezeu, pentru că mulţi profeţi mincinoşi au ieşit în lume. [2] În
aceasta cunoaşteţi Duhul lui Dumnezeu: orice duh care mărturiseşte că Iisus
Hristos a venit în trup/carne e din Dumnezeu, [3] şi orice duh care nu mărturi-
seşte pe Iisus nu este din Dumnezeu, şi este cel al lui antihrist, de care aţi
auzit că vine şi e deja în lume.

Dumnezeu este iubire
1 Ioan 4, 7–16

[7] Iubiţilor, să ne iubim unii pe alţii, pentru că iubirea e din Dumnezeu şi
oricine iubeşte e născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu. [8] Cine nu
iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire. [9] În
aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu faţă de noi, că pe Fiul Său Unul-
Născut Dumnezeu L-a trimis în lume, ca să fim vii prin El. [10] În aceasta e
iubirea, că nu noi L-am iubit pe Dumnezeu, ci El Însuşi ne-a iubit pe noi şi
L-a trimis pe Fiul Său ispăşire pentru păcatele noastre. [11] Iubiţilor, dacă astfel
ne-a iubit Dumnezeu pe noi, şi noi suntem datori să ne iubim unii pe alţii.
[12] Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; dacă ne iubim unii pe alţii,

Dumnezeu rămâne în noi şi iubirea Lui e desăvârşită în noi. 13 În aceasta
cunoaştem că rămânem în El şi El în noi, pentru că ne-a dat din Duhul Lui.
14 Şi noi am văzut şi dăm mărturie că Tatăl L-a trimis pe Fiul Său mântuitor al
lumii. 15 Dacă mărturiseşte cineva că Iisus e Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu
rămâne în el şi el în Dumnezeu. 16 Şi noi am cunoscut şi am crezut iubirea
pe care o are Dumnezeu faţă de noi. Dumnezeu este iubire, şi cine rămâne în
iubire rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne în el.

Mărturia despre Fiul
1 Ioan 5, 6–12

6 Acesta este Cel ce a venit prin apă şi prin sânge: Iisus Hristos; nu numai
în apă, ci în apă şi în sânge, şi Duhul e Cel care dă mărturie, pentru că Duhul
e adevărul. 7 Pentru că trei sunt cei care dau mărturie: 8 Duhul, apa şi sân-
gele, şi aceştia trei una sunt. 9 Dacă primim mărturia oamenilor, mărturia lui
Dumnezeu e mai mare, pentru că aceasta e mărturia lui Dumnezeu: că a dat
mărturie despre Fiul Lui. 10 Cine crede în Fiul lui Dumnezeu are mărturia
întru sine; cine nu crede în Dumnezeu L-a făcut mincinos, pentru că n-a
crezut în mărturia pe care a dat-o Dumnezeu despre Fiul Lui. 11 Şi aceasta
e mărturia: că Dumnezeu ne-a dat viaţa veşnică, şi această viaţă e în Fiul.
12 Cine are pe Fiul are viaţa, cine nu are pe Fiul lui Dumnezeu nu are viaţa.

Apostolul Ioan şi erezia
2 Ioan

1 Bătrânul/Prezbiterul, alesei Doamne [Bisericii] şi fiilor ei, pe care îi iu-
besc în adevăr şi nu numai eu, ci şi toţi care au cunoscut adevărul, 2 din pri-
cina adevărului care rămâne în noi şi va fi cu noi în veac. 3 Har, milă, pace
fie cu voi de la Dumnezeu Tatăl şi de la Iisus Hristos, Fiul Tatălui, în adevăr
şi în iubire.
4 M-am bucurat foarte că am găsit pe unii din copiii tăi umblând în adevăr,
precum am primit poruncă de la Tatăl. 5 Şi acum te rog pe tine, Doamnă, nu
ca scriindu-ţi o poruncă nouă, ci pe cea pe care am avut-o de la început: să
ne iubim unii pe alţii. 6 Şi aceasta e iubirea, precum aţi auzit de la început,
ca să umblaţi în ea. 7 Pentru că mulţi amăgitori au ieşit în lume, care nu măr-
turisesc pe Iisus Hristos venit în trup; acesta e amăgitorul şi antihristul.
8 Priviţi la voi înşivă, ca să nu pierdeţi ce aţi lucrat, ci să primiţi plată depli-
nă. 9 Oricine vine şi nu rămâne în învăţătura lui Hristos nu are pe Dumne-
zeu, şi cel ce rămâne în învăţătura Lui, acesta are şi pe Tatăl, şi pe Fiul.
10 De vine cineva la voi şi nu aduce această învăţătură, nu-l primiţi în casă şi
nu-i ziceţi: Bun venit! 11 Căci acela care-i zice: Bun venit! se face părtaş la
faptele lui cele rele.

[12] Multe având a vă scrie, n-am vrut să o fac prin hârtie şi cerneală, ci nă-
dăjduiesc să vin la voi şi să grăiesc gură către gură, ca bucuria voastră să fie
deplină. [13] Te îmbrăţişează copiii alesei tale surori.

Apostolul Ioan şi schisma
3 Ioan

[1] Bătrânul/Prezbiterul, iubitului Gaius, pe care-l iubesc într-adevăr. [2] Iubi-
tule, mă rog să-ţi meargă bine în toate şi să fii sănătos, cum îi merge bine
sufletului tău. [3] Căci m-am bucurat mult când au venit fraţii şi au dat mărturie
de adevărul tău, precum umbli în adevăr. [4] Mai mare bucurie decât acestea
nu am, ca să aud că ai mei copii umblă în adevăr.
[5] Iubitule, un lucru credincios faci în ceea ce lucrezi pentru fraţi, şi făcând
acest lucru pentru nişte străini, [6] care au dat mărturie în faţa Bisericii de
iubirea ta; bine faci şi trimiţându-i mai departe în chip vrednic de Dumnezeu.
[7] Căci au ieşit pentru Nume[le lui Hristos] neluând nimic de la păgâni.
[8] Aşadar, noi suntem datori să-i sprijinim pe unii ca aceştia, ca să fim cola-
boratori ai adevărului.
[9] Am scris ceva Bisericii, dar Diotref, iubitorul de întâietate între ei, nu ne
primeşte. [10] De aceea, când voi veni, îi voi aduce aminte de faptele pe care
le face defăimându-ne cu vorbe urâte. Pentru că nemulţumindu-se cu aces-
tea, nici el nu-i primeşte pe fraţi, nici pe cei ce vor să-i primească nu-i lasă
şi-i scoate afară din Biserică.
[11] Iubitule, nu imita răul, ci binele. Cel ce face binele este din Dumnezeu,
cel ce face răul nu L-a văzut pe Dumnezeu. [12] Lui Dimitrie i s-a dat mărturie
de către toţi şi de adevărul însuşi; şi noi dăm mărturie, şi ştii că mărturia
noastră e adevărată.
[13] Multe aveam să-ţi scriu, dar nu vreau să-ţi scriu cu cerneală şi condei.
[14] Nădăjduiesc să te văd degrabă şi să grăim gură către gură. [15] Pace ţie! Te
îmbrăţişează prietenii. Îmbrăţişează-i pe prieteni, pe fiecare după numele lui.

Hristos către Biserici prin profetul Ioan
Apocalipsa 1, 4–8

[4] Ioan, celor şapte Biserici care sunt în Asia:
Har vouă şi pace de la Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, [5] şi de la Iisus
Hristos, Martorul credincios, Întâiul-Născut din morţi şi Stăpânul împăraţilor
pământului!
Celui ce ne iubeşte şi ne-a dezlegat din păcatele noastre în sângele Lui,
[6] şi ne-a făcut împărăţie, preoţi [*hiereis*] lui Dumnezeu şi Tatăl Lui — Lui
fie slava şi stăpânirea în veci. Amin.

7 Iată vine cu norii şi orice ochi Îl va vedea, şi câţi L-au împuns, şi pentru
El vor jeli toate seminţiile pământului. Amin.
8 Eu sunt Alfa şi Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era
şi Cel ce vine Atoateţiitorul.

Liturghia cerească

Apocalipsa 1, 9–10; 4, 2. 4. 6–11; 5, 1. 6–14

1 9 Eu, Ioan, fratele vostru şi copărtaş la necazul, împărăţia şi răbdarea în
Iisus, [...] 10 fost-am în duh în ziua Domnului [...], *4* 2 şi iată un tron era în
cer şi pe tron şedea Cineva [...] 4 şi jur-împrejurul tronului erau douăzeci şi
patru de tronuri, şi pe tronuri şedeau douăzeci şi patru de bătrâni/prezbiteri
îmbrăcaţi în haine albe şi purtând pe capul lor cununi de aur, [...] 6 şi în mij-
locul tronului şi în jurul tronului erau patru fiinţe pline cu ochi dinainte şi
dinapoi. 7 Şi prima fiinţă era asemenea unui leu, a doua era asemenea unui
viţel, a treia avea o faţă ca de om, iar a patra era asemenea unui vultur care
zboară. 8 Şi cele patru fiinţe, având fiecare din ele câte şase aripi, sunt pline de
ochi de jur-împrejur şi pe dinăuntru, şi n-au odihnă ziua şi noaptea zicând:

Sfânt! Sfânt! Sfânt!
Domnul, Dumnezeu Atoateţiitorul,
Cel ce era, Cel ce este şi Cel ce vine!

9 Şi când fiinţele dădeau slavă, cinste şi mulţumire Celui ce şade pe tron,
celui viu în vecii vecilor, 10 cei doisprezece bătrâni cădeau înaintea Celui ce
şade pe tron şi se închinau Celui Viu în vecii vecilor, şi-şi aruncau cununile
înaintea tronului zicând:

11 Vrednic eşti, Doamne, Dumnezeul nostru,
să primeşti slava, cinstea şi puterea,
pentru că Tu ai creat toate
şi prin voia Ta au fost ele şi au fost create.

5 1 Şi am văzut în mâna dreaptă a Celui ce şade pe tron o carte scrisă pe
dinăuntru şi pe dinafară, pecetluită cu şapte peceţi. [...] 6 Iar în mijlocul tro-
nului şi al celor patru fiinţe şi în mijlocul bătrânilor am văzut stând un Miel
ca înjunghiat [...] 7 şi a venit şi a luat cartea din mâna Celui ce şade pe tron.
8 Şi când a luat cartea, cele patru fiinţe şi cei douăzeci şi patru de bătrâni au
căzut înaintea Mielului, fiecare având o chitară şi cupe de aur pline cu tămâie,
care sunt rugăciunile sfinţilor, 9 şi cântau cântare nouă zicând:

Vrednic eşti să iei cartea
şi să deschizi peceţile ei
pentru că ai fost junghiat şi ai răscumpărat cu Sângele Tău
din toată seminţia, limba, poporul şi neamul,
10 şi i-ai făcut împărăţie şi preoţi Dumnezeului nostru,
şi împărăţesc pe pământ.

11 Şi am văzut şi am auzit glas de îngeri mulţi jur-împrejurul tronului, fiin-
ţelor şi bătrânilor, numărul lor era zeci de mii de zeci de mii şi mii de mii,
12 zicând cu glas mare:

Vrednic este Mielul înjunghiat să ia
puterea, bogăţia, înţelepciunea şi tăria,
cinstea, slava şi binecuvântarea.

13 Şi toată făptura care era în cer şi pe pământ, sub pământ şi pe mare, şi toate
cele din ele, le-am auzit zicând:

Celui ce şade pe tron şi Mielului
binecuvântarea, cinstea slava şi stăpânirea în vecii vecilor,

14 şi cele patru fiinţe spuneau: „Amin", iar bătrânii cădeau şi se închinau.

Ierusalimul ceresc

Apocalipsa 21, 1–2. 12–14. 22–27; 22, 1–5

21 1 Şi am văzut un cer şi un pământ nou, căci primul cer şi primul pământ
au trecut, iar marea nu mai este. 2 Şi am văzut cetatea sfântă, Ierusalimul
nou, coborând din cer de la Dumnezeu gătită ca o mireasă împodobită pen-
tru Mirele ei [Mielul]. [...] 12 Avea un zid mare şi înalt, douăsprezece porţi,
iar la porţi doisprezece îngeri, iar numele scrise deasupra lor sunt cele ale
celor douăsprezece seminţii ale fiilor lui Israel; 13 spre răsărit avea trei porţi
şi spre miazănoapte, trei porţi, spre miazăzi, trei porţi şi spre apus, trei porţi;
14 şi zidul cetăţii avea douăsprezece temelii şi pe ele douăsprezece nume, ale
celor doisprezece apostoli ai Mielului. [...] 22 Şi templu n-am văzut în ea,
căci Domnul Dumnezeu Atotţiitorul e templul ei, şi Mielul. 23 Şi cetatea
n-are nevoie de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava Domnului a
luminat-o şi sfeşnicul ei este Mielul. 24 Şi vor umbla neamurile păgâne în
lumina ei şi împăraţii pământului vor aduce în ea slava lor; 25 porţile ei nu
se vor închide ziua, căci noapte nu va fi acolo, 26 şi vor aduce în ea slava şi
cinstea neamurilor păgâne. 27 Şi nu va intra în ea nimic spurcat şi care face
urâciune şi minciună, decât numai cei scrişi în cartea vieţii Mielului.

22 1 Şi mi-a arătat un râu cu apa vieţii, strălucitor, ieşind din tronul lui
Dumnezeu şi al Mielului. 2 În mijlocul pieţei ei şi al râului de o parte şi de
alta e Pomul Vieţii care face rod de douăsprezece ori pe an, dându-şi rodul
în fiecare lună şi frunzele lui spre tămăduirea neamurilor. 3 Şi nici un blestem
nu va mai fi. Şi tronul lui Dumnezeu şi al Mielului va fi în ea şi slujitorii Lui
Îl vor adora, 4 şi vor vedea faţa Lui şi Numele Lui va fi pe frunţile lor. 5 Şi
noapte nu va mai fi şi nu vor avea nevoie de lumina sfeşnicului şi de lumina
soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu va lumina peste ei şi vor împărăţi în
vecii vecilor.

Venirea lui Hristos
Apocalipsa 22, 11–13. 17. 20

[11] Cel nedrept să nedreptăţească mai mult, cel întinat să se întineze şi mai
mult, iar cel drept să facă dreptate mai departe şi cel sfânt să se sfinţească încă.
[12] „Iată vin repede şi plata Mea este împreună cu mine, ca să dau fiecăruia
cum este fapta lui. [13] Eu sunt Alfa şi Omega, Întâiul şi Ultimul, Începutul şi
Sfârşitul.” [...]
[17] Şi Duhul şi Mireasa zic: „Vino!”
Şi cel ce aude să zică: „Vino!”
Şi cel însetat să vină, cel ce vrea să ia în dar apa vieţii. [...]
[20] „Da, vin repede!”
„Amin. Vino Doamne Iisuse!”

Corespondența lui Plinius cel Tânăr cu împăratul Traian

(Bithynia, nord-vestul Asiei Mici, cca 111–113)[1]

Caius Plinius împăratului Traian

(*Epistola* X, 96)

Îmi este obiceiul, stăpâne, să-ți prezint toate lucrurile despre care am o îndoială. Căci cine poate mai bine fie să facă să dea înapoi ezitarea mea, fie să învețe neștiința mea?

N-am fost niciodată de față la anchetele împotriva creștinilor. De aceea nu știu ce anume și până unde anume sunt de obicei pedepsiți sau cercetați. Și nu puțin am șovăit dacă să fac vreo deosebire a vârstelor și dacă cei plăpânzi nu trebuie tratați cumva diferit de cei în putere, dacă să li se dea iertare în caz de căință, dacă nu cumva celui ce a fost creștin nu-i folosește la nimic că a încetat, dacă trebuie pedepsit însuși numele de creștin, chiar dacă lipsesc ticăloșiile sau dacă trebuie pedepsite doar ticăloșiile legate de acest nume.

Între timp cu cei ce mi-au fost deferiți drept creștini am urmat în felul următor: I-am întrebat dacă sunt creștini. Pe cei care mărturiseau i-am întrebat din nou și a treia oară, amenințându-i cu moartea, iar pe cei care stăruiau am poruncit să fie duși la moarte. Căci orice ar fi mărturisit, nu m-am îndoit că trebuie cu siguranță să fie pedepsită încăpățânarea și îndărătnicia neplecată. Au fost și alții cuprinși de o nebunie asemănătoare pe care, întrucât erau cetățeni romani, i-am notat să-i trimit în capitală [la Roma]. Curând, prin însuși faptul cercetării, cum se întâmplă de obicei, au apărut mai multe cazuri, nelegiuirea întinzându-se. A fost adusă o listă fără autor cuprinzând numele multora. Celor care negau că sunt ori au fost creștini, întrucât îi chemau pe zei după formula rostită de mine și se rugau cu tămâie și cu vin statuii tale, pe care poruncisem să fie adusă împreună cu statuile zeilor, și în plus vorbeau de rău de Hristos, lucru la care se spune că cei ce sunt cu

[1] PLINIUS JUN, *Epistulae*, ed. C. F. Müller, Leipzig, 1903, p. 291–293.

adevărat creştini nu pot fi siliţi de nimic, am socotit că trebuie să li se dea drumul. Alţii din cei numiţi pe listă au spus că sunt creştini şi apoi au negat zicând că au fost, dar acum au încetat, unii de trei ani, alţii de mai mulţi ani, unii chiar de douăzeci. Toţi aceştia au venerat şi statuia ta şi statuile zeilor şi au vorbit de rău pe Hristos.

Afirmau că marea lor vină sau greşeală a fost că obişnuiau să se adune într-o zi anume înainte de răsărit şi să spună pe rând o cântare lui Hristos ca unui zeu şi că se legau printr-un jurământ nu pentru vreo nelegiuire, ci ca să nu facă furturi, hoţii sau adultere, să nu-şi încalce cuvântul şi să nu tăgăduiască atunci când sunt chemaţi în tribunal ceea ce li s-a încredinţat. După ce se săvârşeau acestea obişnuiau să se despartă şi să se adune iarăşi să guste o mâncare, dar una obişnuită şi nevinovată. Lucru pe care au încetat a-l mai face după edictul meu prin care, potrivit poruncilor tale, am interzis asociaţiile secrete [*haeterias*].

Am crezut că e necesar să cercetez care e adevărul şi prin torturi de la două slujnice, care se numeau diaconiţe [*ministras*]. N-am găsit altceva decât o superstiţie sucită şi lipsită de măsură. De aceea, amânând ancheta, am alergat la sfatul tău. Căci lucrul mi s-a părut demn de sfătuire, dat fiind foarte marele număr al celor implicaţi. Căci mulţi, de toate vârstele, stările şi ambele sexe sunt sau vor fi în primejdie. Şi molima acestei superstiţii s-a întins nu numai în oraşe, ci şi în sate, şi cred că poate fi oprită şi îndreptată. Se poate deja constata că templele care erau aproape părăsite au început să fie frecventate şi ceremoniile sacre multă vreme întrerupte sunt reluate, şi carnea jertfelor care până acum de-abia de îşi găsea un cumpărător, se găseşte iarăşi. De unde se poate vedea uşor ce mare mulţime de oameni poate fi îndreptată, dacă i se dă şansa unei căinţe.

Traian lui Plinius

Ai procedat cum trebuia, iubite Secundus, anchetând cauzele celor care ţi-au fost denunţaţi drept creştini. Căci nu poate fi stabilit în general ceva care să aibă o formă sigură. Nu trebuie căutaţi cu tot dinadinsul; dacă sunt deferiţi şi demascaţi, trebuie pedepsiţi, dar astfel încât cine va nega că e creştin şi va arăta acest lucru prin fapte, adică rugându-se zeilor noştri, chiar dacă a fost suspect înainte, să dobândească iertare prin căinţă. Dar denunţurile fără autor nu trebuie primite pentru nici o acuzaţie, căci sunt un exemplu foarte rău şi nu ţin de veacul nostru.

Iustin Martirul şi Filozoful

(† 165)

Din Apologia I către Antoninus Pius

(Roma, cca 155)[1]

Demonii, Socrate şi Hristos

V. [...] Să se spună adevărul! Întrucât în vechime răii demoni luând înfăţişare făceau adulter cu femeile, stricau copii şi arătau oamenilor lucruri înfricoşătoare, cei ce nu judecau cu raţiunea faptele făcute au rămas înlemniţi şi, răpiţi de spaimă şi neştiind că sunt nişte demoni răi, i-au numit zei şi li s-au adresat fiecăruia cu numele pe care şi l-a dat fiecare dintre demoni. Iar când Socrate a încercat, printr-o raţiune adevărată şi printr-o cercetare, să aducă la lumină acestea şi să-i abată de la demoni pe oameni, atunci înşişi demonii prin oamenii care se bucurau de răutatea lor au lucrat astfel încât l-au omorât ca pe un ateu şi impios, spunând că introduce demoni noi. Şi acelaşi lucru îl fac în chip asemănător şi cu noi. Fiindcă acestea au fost demascate prin cuvânt/raţiune nu numai la elini de Socrate, ci şi la barbari de Însuşi Cuvântul/Raţiunea care a luat chip/formă şi S-a făcut om şi S-a numit Iisus Hristos; Căruia crezând spunem nu numai că demonii care făptuiesc acestea nu sunt drepţi, dar şi că sunt nişte demoni răi şi necuvioşi, care n-au fapte asemănătoare nici măcar cu oamenii care doresc virtutea.

„Ateism" sau adevărata credinţă

VI. De aceea suntem numiţi şi „atei". Şi mărturisim că suntem atei faţă de astfel de zei socotiţi astfel, nu însă faţă de Dumnezeul Cel foarte adevărat şi Tată al dreptăţii, al cuminţeniei şi al celorlalte virtuţi, neamestecat cu vreo răutate. Pe Acela şi pe Fiul care a venit de la El şi ne-a învăţat acestea, oştirea celorlalţi îngeri buni care-L urmează şi I se aseamănă, şi pe Duhul Cel profetic Îi venerăm şi ne închinăm Lor cinstindu-I în cuvânt/raţiune şi în adevăr, predându-le fără gelozie oricui ar voi să înveţe ceva despre Ei, aşa cum am fost învăţaţi noi înşine. [...]

---

[1] Traducere după: GIUSTINO, *Apologie* (ed. Giuseppe Girgenti), Milano, 1995.

Adevărata cinstire și viață plăcută lui Dumnezeu

VIII. Gândiți-vă însă și la faptul că pentru voi am spus acestea, deși ar sta în puterea noastră să le tăgăduim atunci când suntem anchetați. Dar nu voim să trăim spunând minciuni, căci dorind viața veșnică și curată revendicăm pentru noi viețuirea [*diagōgē*] împreună cu Dumnezeu Tatăl și Creatorul a toate și ne grăbim să mărturisim aceasta convinși și crezând că pot dobândi acestea cei care L-au convins pe Dumnezeu prin fapte că au urmat Lui și au ales viețuirea alături de El acolo unde nu rezistă nici o răutate. [...]

X. Am primit că Dumnezeu n-are nevoie de ofrandă materială de la oameni, întrucât Îl vedem că El dă toate; am fost învățați, suntem convinși și credem că îi primește numai pe cei care imită calitățile bune inerente Lui: cumințenia, dreptatea, iubirea de oameni și câte sunt proprii lui Dumnezeu Care nu e numit de fapt de nici un nume pozitiv. Am fost învățați că, fiind bun, a creat la început toate dintr-o materie fără formă pentru oameni, care, dacă s-ar arăta prin fapte vrednici de voința Lui, am primit că se vor învrednici de viețuirea împreună cu El împărățind împreună cu El fiind făcuți nestricăcioși și nepătimitori. Căci în modul în care i-a creat la început fără ca ei să existe, în același mod socotim că aceia care au ales liber cele plăcute Lui se vor învrednici și de nestricăciune și de conviețuirea cu El. Pentru că faptul că am fost făcuți la început nu ne aparține, dar acela de a urma celor plăcute Lui alegându-le în mod liber prin puterile raționale pe care ni le-a dăruit El Însuși ne convinge și ne duce la credință. Și socotim că e în interesul tuturor oamenilor să nu fie împiedicați să afle acestea, ci să fie îndemnați la ele. Pentru că cele pe care nu puteau să le facă legile omenești, pe acestea le-ar fi lucrat Cuvântul, fiind dumnezeiesc, dacă răii demoni n-ar fi răspândit multe acuzații mincinoase și atee, luând drept aliată pofta rea din fiecare și care are prin fire multe forme, dar dintre care nici una nu este proprie nouă.

Împărăția lui Dumnezeu, nu împărăție omenească

XI. Voi însă, auzind că așteptăm o Împărăție, ați presupus fără judecată că vorbim de una omenească, în timp ce noi vorbim de cea împreună cu Dumnezeu, cum se vede și din faptul că, atunci când suntem anchetați de voi, mărturisim că suntem creștini, deși știm că pe cel ce mărturisește îl așteaptă paguba morții. Căci dacă am aștepta o împărăție omenească, am tăgădui acest fapt, ca să nu fim omorâți, și am încerca să ne ascundem, ca să dobândim cele așteptate; dar pentru că nu avem nădejdi pentru acum, nu ne preocupăm de faptul că suntem omorâți, întrucât cu moartea suntem datori negreșit.

Creştinismul e folositor statului

XII. Noi însă vă suntem colaboratori şi aliaţi în vederea păcii mai mult decât toţi oamenii, pentru că avem aceste păreri: că e cu neputinţă să se ascundă de Dumnezeu vreun răufăcător, lacom, uneltitor sau virtuos, ci fiecare merge după vrednicia faptelor lui la osânda sau mântuirea veşnică. Căci dacă toţi oamenii ar cunoaşte acestea, în scurt timp n-ar mai alege cineva răutatea, cunoscând că merge spre osândă veşnică prin foc, ci s-ar reţine în tot felul de la ea şi s-ar împodobi cu virtutea, ca să dobândească cele bune de la Dumnezeu şi să fie izbăvit de pedepse. Fiindcă nu pentru legile şi pedepsele puse de voi încearcă să se ascundă cei fără de lege, ci ei fac fărădelegi ştiind că se pot ascunde de voi întrucât sunteţi oameni; dacă ar afla şi ar fi convinşi că e cu neputinţă să rămână lui Dumnezeu ascuns ceva, nu numai un lucru făptuit, dar şi plănuit, atunci ar fi oneşti fie şi numai din pricina celor ce îi aşteaptă în tot felul, cum aţi putea fi de acord şi voi. [...]

Creştinismul — adevărata credinţă

XIII. Aşadar, pentru că nu suntem „atei", venerând pe Creatorul acestui univers, deşi spunem, aşa cum am fost învăţaţi, că n-are nevoie de sânge, de libaţii şi tămâieri, Îl lăudăm, pe cât ne stă în putinţă, prin cuvânt de rugăciune şi de mulţumire pentru toate câte ni s-au oferit, pentru că am primit că singură demnă de El e această cinstire: faptul de a nu mistui în foc cele făcute de El spre hrană, ci de a ni le oferi nouă înşine şi celor lipsiţi, fiindu-I mulţumitori prin adresarea de elogii şi imne prin cuvânt pentru faptul că ne-a făcut şi pentru toate resursele date spre sănătate, pentru calităţile genurilor şi transformarea anotimpurilor, şi pentru ca, adresându-I cereri, să putem ajunge iarăşi în nestricăciune din pricina credinţei în El. Şi vom dovedi că Îl cinstim cu raţiune pe Cel care ni s-a făcut învăţătorul acestora şi Care pentru asta S-a născut, pe Iisus Hristos, Care a fost răstignit în Iudeea pe timpul lui Ponţiu Pilat care a fost procurator în Iudeea pe vremea lui Tiberiu Cezar, întrucât am fost învăţaţi că este Fiu al Însuşi adevăratului Dumnezeu şi-L ţinem pe locul al doilea [după Acesta], iar pe Duhul Cel profetic în rangul al treilea. Căci tocmai aici, spun ei neştiind taina care este în aceasta, se arată nebunia noastră de a da unui om răstignit locul al doilea după Dumnezeu Cel neschimbabil, Care e pururea şi e Născătorul a toate — taină la care vă îndemnăm să fiţi cu luare-aminte atunci când v-o explicăm.

Creştinismul — o viaţă nouă

XIV. Căci vă spunem dinainte să vă păziţi ca nu cumva demonii defăimaţi mai înainte de noi să vă amăgească şi să vă întoarcă de la a citi în genere şi

de la a înțelege cele spuse — pentru că se luptă să vă aibă sclavi și slugi, și uneori prin arătarea de vise, alteori prin ocolișuri magice încearcă să pună stăpânire pe toți cei care nu se luptă pentru mântuirea lor —, în felul în care și noi, după ce am crezut Cuvântului, ne-am depărtat de aceia și urmăm numai Dumnezeului Nenăscut prin Fiul. Noi care odinioară ne bucuram de desfrânări, acum îmbrățișăm numai cumințenia; noi care ne foloseam de meșteșuguri magice, ne-am consacrat Bunului și Nenăscutului Dumnezeu; noi care îndrăgeam mai mult decât toate resursele banilor și avuțiilor, acum și cele ce le avem le aducem și le punem în comun și le împărtășim oricărui e lipsit de ele; noi, care ne uram și omoram unii pe alții și din pricina obiceiurilor nu făceam cămine comune cu cei de altă seminție, acum după arătarea lui Hristos ducem aceeași viață cu ei, ne rugăm pentru vrăjmașii noștri și încercăm să-i convingem pe cei ce ne urăsc în chip nedrept că cei care trăiesc potrivit bunelor precepte ale lui Hristos au bune nădejdi să dobândească împreună cu noi aceleași lucruri de la Dumnezeu Stăpânul tuturor. [...]

Botezul — renaștere din Dumnezeu

LXI. Vă vom explica acum modul în care ne-am consacrat lui Dumnezeu fiind înnoiți prin Hristos, ca nu cumva trecând cu vederea acest lucru să părem că în explicarea noastră facem ceva rău. Câți s-ar lăsa convinși și ar crede că sunt adevărate cele învățate și spuse de noi și făgăduiesc să poată trăi așa, aceștia sunt învățați să se roage și să ceară postind de la Dumnezeu iertarea păcatelor dinainte, noi înșine rugându-ne și postind împreună cu ei. După care sunt duși de noi unde e apă și sunt renăscuți în modul în care am fost renăscuți noi înșine: li se face atunci o baie în apă în numele Tatălui a toate și al Stăpânului Dumnezeu, al Mântuitorului nostru Iisus Hristos și al Duhului Sfânt; căci Hristos a zis: „De nu vă veți naște din nou, nu veți intra în Împărăția cerurilor" [*In* 3, 3–5]. Faptul că e cu neputință ca aceia odată născuți să intre în pântecele mamelor lor este evident pentru toți. Dar prin profetul Isaia s-a spus în ce mod vor scăpa de păcatele lor cei care au păcătuit și se căiesc, și s-a zis așa: „Spălați-vă, faceți-vă curați, depărtați răutățile de la sufletele voastre, învățați-vă să faceți binele, faceți judecată orfanului și dreptate văduvei, și veniți să stăm de vorbă, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca lâna le voi înălbi, iar de vor fi stacojii, ca zăpada le voi albi. Iar de nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca; căci gura Domnului a grăit acestea" [*Is* 1, 16–20]. Iar cuvântul despre acest lucru l-am învățat de la apostoli. Pentru că ignorând prima noastră facere/geneză, ne-am născut supuși necesității dintr-o sămânță umedă prin împreunarea unul cu altul a părinților noștri și așa am ajuns în obiceiuri urâte și în purtările rele, pentru ca să nu rămânem copii ai necesității, nici ai ignoranței, ci ai alegerii libere

și ai științei și să dobândim iertarea păcatelor pentru cele ce am greșit înainte, de aceea se rostește în apă peste cel ce a ales să fie născut din nou și s-a căit pentru cele ce a greșit înainte Numele Tatălui a toate și al Stăpânului Dumnezeu, cel ce duce la baie pe cel ce urmează să fie spălat rostind numai acest lucru. Căci nimeni n-ar putea spune un nume Dumnezeului Celui negrăit, iar dacă ar îndrăzni cineva să spună că există, ar fi nebun cu o nebunie incurabilă. Această baie se numește „luminare", întrucât celor ce sunt învățați acestea li se luminează mintea. Cel ce se luminează e spălat și în Numele lui Iisus Hristos, Care a fost răstignit pe vremea lui Ponțiu Pilat, și în Numele Duhului Sfânt, Care a vestit dinainte prin profeți toate cele privitoare la Iisus. [...]

Euharistia Bisericii

LXV. După ce acela care a crezut și s-a învoit împreună cu noi a fost spălat astfel, îl ducem la cei care se numesc frați, acolo unde sunt adunați, făcând cu stăruință rugăciuni comune pentru noi înșine și pentru cel luminat, ca și pentru toți ceilalți de pretutindeni, ca să ne învrednicim ca, după ce am învățat cele adevărate, să ne aflăm și prin fapte cetățeni buni și păzitori ai celor poruncite, ca să ne mântuim cu mântuirea veșnică. Când încetăm rugăciunile, ne îmbrățișăm unii pe alții cu sărutare. După care se aduce întâi-stătătorului [*proestōti*] fraților pâine și un pahar de vin amestecat cu apă; și acesta luându-le înalță laudă și slavă Tatălui a toate prin Numele Fiului și al Duhului Sfânt și face mulțumire multă pentru că am fost făcuți vrednici de acestea de către El. Terminând el rugăciunile și mulțumirea, tot poporul de față aclamă zicând „Amin", iar în limba ebraică „Amin" înseamnă „Așa să fie!". Iar după ce întâi-stătătorul [*proestōs*] a mulțumit și tot poporul a aclamat, cei numiți diaconi dau fiecăruia din cei de față să se împărtășească din Pâinea și Vinul și apa euharistizate și le duc și celor ce nu sunt de față.

LXVI. Hrana aceasta e numită de noi „euharistie" și nimeni altuia nu-i este îngăduit să se împărtășească din ea decât celui ce crede că sunt adevărate cele învățate de noi, care s-a spălat cu baia pentru iertarea păcatelor și nașterea din nou și trăiește așa cum a predat Hristos. Fiindcă pe acestea nu le luăm ca pe o pâine comună și o băutură comună. Ci în modul în care Iisus Hristos Mântuitorul nostru a avut trup și sânge pentru mântuirea noastră făcându-se trup prin Cuvântul lui Dumnezeu, tot așa am fost învățați că și hrana euharistizată prin cuvântul rugăciunii de la El Însuși, hrană de care sunt hrănite prin transformare [*kata metabolēn*] sângele și trupul nostru, e Carne și Sânge ale lui Iisus Care S-a făcut trup. Căci în memoriile făcute de ei și care se numesc „Evanghelii", așa au predat apostolii că li s-a poruncit: că Iisus luând pâine a mulțumit și a zis: „Aceasta să faceți în amintirea Mea.

Acesta este Trupul Meu" [*Lc* 22, 19–20]; şi luând în chip asemănător şi paharul a mulţumit şi a zis: „Acesta este Sângele Meu" [*Mt* 26, 28], şi le-a dat numai lor. Lucru pe care imitându-l răii demoni au predat să se facă şi în misterele lui Mithra; pentru că şi în celebrările lor se pun înaintea celui iniţiat pâine şi un pahar cu apă însoţite cu unele formule, lucru pe care fie îl ştiţi, fie îl puteţi afla.

Liturghia duminicală — desfăşurare

LXVII. Noi însă după acestea ne aducem aminte pururea unii altora de aceste lucruri. Şi cei care avem venim în ajutorul tuturor celor lipsiţi şi suntem pururea împreună unii cu alţii. Şi pentru toate câte ni s-au dat binecuvântăm pe Făcătorul a toate prin Iisus Hristos şi prin Duhul Sfânt. Şi în ziua numită a soarelui [duminica] se face strângerea la un loc a tuturor celor din oraşe şi din ţarini şi se citesc memoriile apostolilor şi scrierile profeţilor până când se poate. După care, când cel care citeşte încetează, întâi-stătătorul face prin cuvânt povăţuirea şi chemarea la imitarea acestor frumoase lucruri. După care ne ridicăm şi înălţăm toţi rugăciuni în comun; şi, precum spuneam mai înainte, când încetăm rugăciunea, se aduce pâine şi vin cu apă, iar întâi-stătătorul înalţă în chip asemănător, pe cât îi stă în putinţă, rugăciuni şi mulţumiri, iar poporul aclamă spunând „Amin", şi se face împărţirea şi împărtăşirea fiecăruia din [Darurile] cele euharistizate, iar celor ce nu sunt de faţă li se trimite prin diaconi. Cei cu dare de mână şi care vor, dau fiecare în mod liber din ale lor cât vor; ceea ce se adună se depune la întâi-stătător, iar el vine în ajutorul orfanilor şi al văduvelor sau al celor lipsiţi din alt motiv, celor ce sunt în închisori, străinilor aflaţi în trecere şi, simplu spus, devine îngrijitor pentru toţi cei ce sunt în nevoi. Facem cu toţi strângerea la un loc în comun în ziua soarelui [duminica], pentru că e ziua întâi, în care Dumnezeu, schimbând întunericul şi materia, a făcut lumea, iar în aceeaşi zi Iisus Hristos Mântuitorul nostru a înviat din morţi; fiindcă L-au răstignit în ajunul zilei lui saturn [sâmbăta], iar în ziua de după cea a lui saturn, care este ziua soarelui [duminica], arătându-Se apostolilor şi învăţăceilor Săi, i-a învăţat acestea pe care vi le-am expus şi vouă spre cercetare.

Îndemn final

LXVIII. Şi dacă vi se pare că au raţiune şi adevăr, cinstiţi-le; iar dacă vi se par o neghiobie, dispreţuiţi-le ca pe nişte lucruri neghioabe! Dar nu hotărâţi moarte, ca împotriva unor duşmani, împotriva noastră care nu vă facem nici o nedreptate. Căci v-am spus mai înainte că, de veţi stărui în nedreptate, nu veţi scăpa de judecata viitoare a lui Dumnezeu, iar noi vom striga: Ce-i place lui Dumnezeu aceasta să se facă!

Scrisoarea Bisericii din Smyrna despre martiriul episcopului Policarp
(† 23 februarie 155)[1]

Biserica lui Dumnezeu pribeagă în Smyrna, Bisericii lui Dumnezeu pribeagă în Filomelion şi tuturor comunităţilor pribege în tot locul ale sfintei Biserici catholice, mila, pacea şi iubirea lui Dumnezeu Tatăl şi a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulţească.

I [1] V-am scris, fraţilor, cele privitoare la cei care au dat mărturie martirică şi la fericitul Policarp, care a făcut să înceteze persecuţia ca pecetluind-o prin mărturia/martiriul lui; căci aproape toate cele dinainte s-au făcut pentru ca Domnul să ne arate iarăşi ce este mărturia/martiriul potrivit Evangheliei. Căci el a aşteptat să fie predat, ca şi Domnul, pentru ca şi noi să devenim imitatori ai lui, neuitându-ne numai la cele ale noastre înşine, ci şi la cele ale aproapelui [cf. *Flp* 2, 4]; fiindcă e propriu iubirii adevărate şi ferme să nu vrea cineva să se mântuiască doar pe sine însuşi, ci şi pe toţi fraţii.

II [1] Fericite, aşadar, şi nobile sunt toate mărturiile martirilor care s-au făcut potrivit voii lui Dumnezeu, căci noi care suntem mai evlavioşi trebuie să-I atribuim puterea asupra a toate lui Dumnezeu. [2] Căci cine nu va admira vitejia, răbdarea şi iubirea de Stăpânul ale acestora? Jupuiţi de biciuri astfel încât li se vedea alcătuirea trupului până la venele şi arterele dinăuntru, au răbdat atât, încât celor din jur li se făcea milă şi erau plini de durere; dar ei au ajuns la o atât de mare vitejie, încât nici unul dintre ei nici n-a gemut, nici n-a suspinat, arătându-ne nouă tuturor că în ceasul acela martorii/martirii lui Hristos torturaţi erau absenţi din trup sau, mai bine zis, că Domnul era de faţă şi vorbea cu ei. [3] Şi luând aminte la harul lui Hristos, au dispreţuit torturile lumeşti, răscumpărând printr-un singur ceas pedeapsa veşnică, iar focul torţionarilor le era răcoros, fiindcă aveau înaintea ochilor să scape de focul veşnic şi care nu se stinge niciodată, iar cu ochii inimii priveau la bunurile păstrate celor care rabdă şi „de care urechea n-a auzit, pe care ochiul nu le-a

---

[1] Traducere după ed. H. MUSURILLO, *The Acts of Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 2–20; cf. ed. Th. Camelot, Source Chrétiennes 10 ter, 1958, p. 243–275.

văzut şi la inima omului nu s-au suit" [*1 Co* 2, 9; cf. *Is* 64, 3]; lor însă, care nu mai erau oameni, ci îngeri, le-au fost arătate de Domnul. [4] În chip asemănător au răbdat pedepse cumplite şi cei condamnaţi să fie aruncaţi la fiare sălbatice, întinşi pe scoici ascuţite şi pedepsiţi cu alte genuri de torturi, ca, dacă s-ar putea, să-i întoarcă prin acest supliciu permanentizat spre tăgăduire.

III [1] Căci multe a uneltit împotriva lor diavolul, dar, slavă lui Dumnezeu, n-a putut nimic împotriva tuturor. Căci foarte viteazul Germanicus, care s-a luptat în chip remarcabil cu fiarele, a învigorat prin răbdarea lui frica lor. Pentru că vrând proconsulul să-l convingă şi spunându-i să-i fie milă de vârsta lui [tânără], el însuşi a întărâtat silnic fiara asupra lui, vrând să fie scăpaţi cât mai repede de viaţa lor nedreaptă şi nelegiuită. [2] De aceea, uimită de vitejia iubitorului şi cinstitorului de Dumnezeu neam al creştinilor, mulţimea a strigat: „Moarte ateilor! Să fie căutat Policarp!"

IV [1] Unul însă, pe nume Quintus, frigian, proaspăt venit din Frigia, văzând fiarele, a fost cuprins de laşitate. Acesta s-a silit pe sine însuşi şi pe alţii să vină de bunăvoie la proconsul, care stăruind mult l-a convins să jure şi să sacrifice [zeilor]. [2] De aceea, fraţilor, nu-i lăudăm pe cei ce se prezintă ei înşişi, fiindcă nu aşa învaţă Evanghelia [cf. *Mt* 10, 23; *In* 7, 1].

V [1] Preaminunatul Policarp însă mai întâi nu s-a tulburat când a auzit, ci voia să rămână în oraş; dar cei mai mulţi l-au convins să iasă din oraş. Iar el a ieşit la o căsuţă de ţară, nu departe de cetate, şi petrecea acolo împreună cu puţini, nefăcând zi şi noapte nimic altceva decât să se roage pentru toţi şi pentru Bisericile din toată lumea, cum îi era obiceiul. [2] Şi, rugându-se, cu trei zile înainte de a fi prins a avut o vedenie şi a văzut perna lui arzând în foc. Şi întorcându-se le-a zis celor împreună cu el: „Trebuie să fiu ars de viu."

VI [1] Şi pentru că cei care-l căutau stăruiau în căutare, s-a mutat în altă căsuţă de ţară, şi îndată s-au înfăţişat cei care-l căutau; şi, negăsindu-l, au prins doi copii care slujeau, dintre care unul, fiind torturat, a mărturisit. [2] Căci i-a fost cu neputinţă să rămână ascuns, întrucât cei ce l-au trădat erau casnicii ai lui. Iar ofiţerul de poliţie însărcinat cu această funcţie, pe nume Irod, s-a grăbit să-l ducă în stadion, ca acela să-şi primească soarta făcându-se părtaş al lui Hristos, iar cei ce l-au trădat să sufere pedeapsa lui Iuda.

VII [1] Având deci cu ei copilul slujitor, într-o vineri pe la ceasul prânzului, urmăritorii şi călăreţii cu armele lor obişnuite au ieşit alergând ca la un tâlhar [cf. *Mt* 26, 55] şi, sosind seara târziu, l-au găsit zăcând culcat într-o cămăruţă la etaj. Şi deşi ar fi putut pleca de acolo în alt loc, n-a vrut zicând: „Facă-se voia lui Dumnezeu." [2] Auzind deci că veniseră, coborând a stat de vorbă cu ei, care au rămas uimiţi de vârsta şi calmul lui, mirându-se de ce era atâta grabă să prindă un asemenea bătrân. Iar el a poruncit îndată să li se pună înainte de mâncat şi de băut în acel ceas cât ar voi, dar le-a cerut să-i

îngăduie un ceas să se roage fără teamă. [3] Iar ei îngăduindu-i, stând el în picioare cu fața spre răsărit s-a rugat fiind plin de harul lui Dumnezeu, astfel încât două ore n-a putut să se oprească, încât a umplut de mirare pe ascultători, dintre care multora le părea rău că au pornit asupra unui bătrân aşa de plin de cuviință dumnezeiască.

VIII [1] Iar după ce a încetat rugăciunea în care i-a pomenit pe toți cei ce se întâmplaseră să se întâlnească cu el, mici şi mari, slăviți şi lipsiți de slavă, şi toată Biserica catholică din toată lumea, venind ceasul să plece, aşezându-l pe un măgar l-au dus în oraş, fiind Sâmbăta Mare. [2] Şi l-au întâmpinat ofițerul Irod şi tatăl său, Nichita, care, mutându-l într-o căruță şi şezând lângă el, au încercat să-l convingă zicând: „Ce lucru rău este să zici «Domn e Cezarul», să sacrifici, să faci cele ce urmează acestora şi să te salvezi?" El însă la început nu le-a răspuns, dar stăruind ei, le-a zis: „Nu voi face ce mă sfătuiți." [3] Iar ei, nereuşind să-l convingă, i-au spus cuvinte cumplite şi l-au dat jos cu sârg, astfel încât, căzând din căruță, şi-a sucit glezna. Iar el, neîntorcându-se, ca şi cum n-ar fi pățit nimic, mergea cu sârg. Fiind adus în stadion, era atâta hărmălaie în stadion, încât nu se putea auzi cineva.

IX [1] Iar pe când Policarp intra în stadion s-a făcut un glas din cer: „Fii tare, Policarpe, şi viteaz!" Nimeni nu l-a văzut pe cel care vorbea, dar cei de-i noştri de față au auzit glasul. Şi pe când era adus el, s-a făcut mare hărmălaie când s-a auzit că a fost prins Policarp. [2] Şi adus fiind, l-a întrebat proconsulul dacă era el Policarp. Iar când el a mărturisit că e, a încercat să-l convingă spunând: „Ai puțin respect de vârsta ta!" şi altele următoare acestora, cum au obiceiul să le spună [creştinilor]: „Jură pe norocul Cezarului!", „Căieşte-te!", „Spune: Moarte ateilor!" Iar Policarp, cu fața gravă, privind la toată gloata păgânilor nelegiuiți din stadion şi clătinându-şi către ei mâna, suspinând şi privind spre cer a zis: „Moarte ateilor!" [3] Dar întrucât proconsulul stăruia şi zicea: „Jură şi îți voi da drumul!", Policarp a zis: „De optzeci şi şase de ani Îi sunt sclav şi nu m-a nedreptățit cu nimic. Şi cum voi putea să blasfemiez pe Împăratul meu Care m-a mântuit?"

X [1] Iar întrucât acela stăruia iarăşi şi zicea: „Jură pe norocul Cezarului!", el a răspuns: „Dacă crezi în zadar că voi jura pe norocul Cezarului, cum spui, şi te prefaci că nu ştii cine sunt, ascultă-mă deschis: Sunt creştin! Iar dacă vrei să afli cuvântul creştinismului, dă-mi o zi şi ascultă-l!" [2] Proconsulul a zis: „Convinge norodul!" Iar Policarp a spus: „Pe tine te-am socotit vrednic de cuvânt, fiindcă am fost învățați să dăm stăpânirilor şi autorităților rânduite de Dumnezeu cinstea cuvenită, şi care nu ne vatămă. Dar pe aceia nu-i socotesc vrednici să mă apăr înaintea lor."

XI [1] Proconsulul a zis: „Am fiare sălbatice. Lor te voi arunca, de nu te căieşti!" Iar el a spus: „Cheamă-le. Căci nestrămutată e pentru noi căința de

la cele mai bune la cele mai rele; dar un lucru bun este strămutarea de la cele rele la cele drepte." [2] Şi i-a zis iarăşi: „Dacă dispreţuieşti fiarele şi nu te căieşti, voi face să fii mistuit în foc!" Dar Policarp a spus: „Ameninţi cu un foc care arde un ceas şi după puţin se stinge; căci nu cunoşti focul judecăţii viitoare şi al pedepsei veşnice păstrat pentru necredincioşi. Dar de ce mai întârzii? Adu ce vrei!"

XII [1] Spunând însă acestea şi altele mai multe, s-a umplut de îndrăzneală şi bucurie, iar faţa lui s-a umplut de har, încât nu numai că n-a căzut tulburat de cele spuse lui, ci, dimpotrivă, l-a făcut pe proconsul să-şi iasă din fire şi să-şi trimită crainicul în mijlocul stadionului să vestească de trei ori: „Policarp a mărturisit că e creştin!" [2] Şi pe când se spunea de către crainic acest lucru, toată mulţimea păgânilor şi iudeilor care locuiau în Smyrna a strigat cu mânie nestăvilită şi cu glas mare: „Acesta e învăţătorul Asiei, părintele creştinilor, surpătorul zeilor noştri, care învaţă pe mulţi să nu le sacrifice şi să nu-i venereze!" Spunând acestea, au strigat şi au cerut prefectului Asiei [„asiarh"] Filip să dea drumul unui leu asupra lui Policarp. El însă a zis că nu poate, pentru că vânătorile se terminaseră. [3] Atunci li s-a părut potrivit să strige ca Policarp să fie ars de viu; căci trebuia să se împlinească vedenia cu perna care i se arătase, când, văzând-o arzând, pe când se ruga, a zis profetic credincioşilor împreună cu el atunci când s-a întors la ei: „Trebuie să fiu ars de viu."

XIII [1] Aşadar, acestea s-au făcut cu o grabă atât de mare, mai repede decât ar fi spuse, gloatele aducând îndată din ateliere şi băi lemne şi vreascuri, mai ales iudeii care slujesc cu înflăcărare la acestea, cum le e obiceiul. [2] Iar când rugul a fost gata, dezbrăcându-se de toate hainele şi desfăcându-şi cingătoarea, [Policarp] încerca să se şi descalţe, întrucât mai înainte nu făcea el acest lucru, pentru că fiecare dintre credincioşi se grăbea să se atingă repede de trupul lui; căci din pricina bunei lui conduite era respectat tot timpul chiar şi înainte de martiriu. [3] Aşadar, îndată au fost puse în jurul lui instrumentele potrivite pentru un rug. Dar când au vrut să-l şi ţintuiască, a zis: „Lăsaţi-mă aşa, căci Cel ce-mi dă să rabd focul îmi va da să rămân neclintit pe rug chiar şi fără asigurarea care vine din cuiele voastre."

XIV [1] Iar ei nu l-au ţintuit, dar l-au legat. El însă, punându-şi mâinile la spate şi fiind legat ca un berbec însemnat din turma mare, pregătit pentru a fi adus jertfă de ardere tot plăcută lui Dumnezeu, înălţându-şi privirea spre cer a zis:

„Doamne, Dumnezeule, Atoateţiitorule, Tatăl iubitului şi binecuvântatului Tău Slujitor/Copil [*Paidos*][2], Iisus Hristos, prin Care am primit cunoaşterea

[2] *Pais*, „copil" în sens de slujitor în casă, se referă la „Slujitorul Domnului" (*Ebed Iahve*) despre care vorbeşte profetul Isaia (cap. 53).

privitoare la Tine, Dumnezeul îngerilor şi al puterilor, a toată făptura şi al întregului neam al drepţilor care sunt vii înaintea Ta, [2] Te binecuvântez că m-ai învrednicit de ziua şi ceasul acesta, ca să iau parte în numărul martorilor/martirilor la paharul Hristosului Tău spre învierea vieţii veşnice a sufletului şi a trupului în nestricăciunea Duhului Sfânt; între care fie să fiu primit astăzi înaintea Ta jertfă grasă şi primită, precum ai gătit şi ai arătat dinainte şi ai împlinit Tu, Cel nemincinos şi adevărat. [3] Pentru aceasta şi pentru toate Te laud, Te binecuvântez, Te slăvesc prin veşnicul şi cerescul Arhiereu, Iisus Hristos, iubitul Tău Slujitor, prin Care Ţie împreună cu El şi cu Duhul Sfânt se cuvine slavă, acum şi în veacurile ce vor veni. Amin."

XV [1] Iar când a înălţa el „Amin"-ul şi a isprăvit rugăciunea, oamenii însărcinaţi cu focul au aprins focul. Şi strălucind o flacără mare, am văzut o minune noi, cei cărora li s-a dat a o vedea; noi cei care am fost păstraţi ca să vestim celorlalţi cele făcute. [2] Căci, luând forma unei bolţi, focul a învăluit în cerc trupul martirului ca o pânză de corabie umflată de vânt; şi era în mijloc nu ca un trup ars, ci ca o pâine coaptă sau ca un aur ori argint ars în cuptor. Pentru că am simţit o atât de mare bună-mireasmă, ca a unui suflu de tămâie sau a unei alteia din aromatele preţioase.

XVI [1] Văzând în sfârşit nelegiuiţii că trupul lui nu poate fi mistuit de foc, au poruncit unui „confector" să se apropie de el şi să-l străpungă cu pumnalul. Şi făcând el aceasta, a ieşit o mulţime de sânge, încât a stins focul şi toată gloata se minuna cât de mare e deosebirea între necredincioşi şi cei aleşi; [2] dintre care unul a fost şi preaminunatul Policarp, care în timpurile noastre a fost învăţător apostolic şi profetic, episcop al Bisericii catholice din Smyrna; căci orice cuvânt care a ieşit din gura lui s-a săvârşit ori se va săvârşi.

XVII [1] Dar cel gelos, defăimător şi rău, potrivnicul neamului drepţilor, văzând măreţia mărturiei/martiriului lui şi conduita lui ireproşabilă de la început, văzându-l însemnat cu cununa nestricăciunii şi dobândind un premiu incontestabil, s-a străduit ca nici măcar trupul lui său să nu fie luat de noi, deşi mulţi dintre noi doreau să facă aceasta şi să aibă parte de sfântul lui trup. [2] A sugerat deci lui Nichita, tatăl lui Irod şi frate al Alcei, să intervină la guvernator să nu ne dea trupul lui; „ca nu cumva, spuneau ei, lăsându-l pe Cel răstignit, să înceapă să-l venereze pe acesta". Acestea i le-au sugerat şi instigat iudeii, care nu ne-au scăpat din ochi când am vrut noi să-l luăm din foc, neînţelegând că noi nu vom putea nici să-L părăsim vreodată pe Hristos, Care nevinovat a pătimit pentru păcătoşi şi pentru mântuirea întregii lumi a celor mântuiţi, nici să venerăm pe altcineva. [3] Căci Acestuia ne închinăm ca Unuia care e Fiu al lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim în chip vrednic ca pe nişte învăţăcei şi imitatori ai Domnului din pricina neîntrecutei lor afec-

țiuni față de Împăratul și Învățătorul lor; ai căror părtași și coînvățăcei fie să devenim și noi!

XVIII [1] Văzând deci centurionul gâlceava iudeilor, punându-l în mijloc, cum e obiceiul, l-a ars. [2] Și așa ridicând noi mai târziu oasele lui mai prețioase și mai încercate decât aurul, le-am depus acolo unde se cuvenea. [3] Și unde să ne dea Domnul să ne adunăm și noi, după putință, să celebrăm cu veselie și cu bucurie ziua de naștere a martiriului său spre aducerea-aminte de cei ce au luptat mai înainte și spre exercițiul și pregătirea celor ce vor lupta mai pe urmă.

XIX [1] Acestea sunt cele privitoare la fericitul Policarp, care împreună cu cei din Filadelfia este al doisprezecelea care a fost martir în Smyrna, dar e singurul pomenit mai mult de toți, încât chiar și păgânii vorbesc de el în tot locul, pentru că a fost nu numai învățător remarcabil, dar și martir excepțional, al cărui martiriu doresc să-l imite toți întrucât a fost potrivit Evangheliei lui Hristos. [2] Căci luptându-se și biruind prin răbdarea lui pe magistratul nedrept și primind astfel cununa nestricăciunii, veselindu-se împreună cu Apostolii și toți drepții, slăvește pe Dumnezeu și Tatăl Atotțiitorul și binecuvântează pe Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul sufletelor noastre și Cârmuitorul trupurilor noastre, și Păstorul Bisericii catholice din toată lumea [*tēs kata tēn oikoumenēn katholikēs Ekklēsias*].

XX [1] Ne-ați cerut, așadar, să vă arătăm mai pe larg pe cele făcute, iar noi vi le-am amintit pentru moment prin fratele nostru Marcion. Aflând deci acestea, trimiteți scrisoare și fraților de dincolo, ca și ei să slăvească pe Domnul care Și-a făcut alegerile dintre robii Lui. [2] Iar Celui ce poate să ne ducă pe noi pe toți întru harul și darul Lui în Împărăția Lui veșnică prin Slujitorul [*Paidos*] Său Unul-Născut, Iisus Hristos, I se cuvine slavă, cinste, putere, măreție în veci. Salutați-i pe toți sfinții. Vă salută și cei împreună cu noi și Evarest, cel ce a scris scrisoarea, cu toată casa lui.

XXI [1] A dat mărturie martirică fericitul Policarp în ziua a 2-a lunii xanthikos [februarie], cu șapte zile înainte de calendele lui martie, în Sâmbăta Mare, la ora opt. A fost prins de Irod, mare preot [pontif] fiind Filip Trallianul, proconsul Statius Quadratus, iar Împărat în veci Domnul nostru Iisus Hristos. Lui fie slavă, cinste, măreție și tron veșnic din generație în generație. Amin.

XXII [1] Vă dorim, fraților, să fiți sănătoși aliniindu-vă cuvântului Evangheliei lui Iisus Hristos, împreună cu Care fie slavă lui Dumnezeu și Tatăl, și a Duhului Sfânt spre mântuirea sfinților aleși, precum a dat mărturie fericitul Policarp, pe ale cărui urme fie să ne găsim și noi în Împărăția lui Iisus Hristos.

[2] Acestea le-a copiat Gaius, după exemplarul lui Irineu, ucenic al lui Policarp și care a trăit împreună cu Irineu. Iar eu, Isocrate, le-am scris după copia lui Gaius. Harul fie cu toți.

[3] Iar eu, Pioniu, le-am scris iarăşi din exemplarul de mai sus căutându-le prin descoperirea fericitului Policarp care mi s-a arătat, adunându-le aproape distruse de timp, ca şi pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos în Împărăţia Lui cea cerească împreună cu aleşii Lui, Căruia fie slava împreună cu Tatăl şi cu Sfântul Duh în vecii vecilor. Amin.

[Alt final după un manuscris de la Moscova]

[1] Acestea le-a copiat Gaius din scrierile lui Irineu; Gaius care a fost, împreună cu Irineu, ucenic al lui Policarp. [2] Acest Irineu, care era la Roma pe vremea martiriului episcopului Policarp, i-a învăţat pe mulţi; are multe scrieri foarte frumoase şi foarte ortodoxe, în care pomeneşte de Policarp, că a învăţat de la el, în care respinge de-ajuns orice erezie şi ne predă canonul bisericesc şi catholic aşa cum l-a primit de la sfântul. [3] El spune şi aceasta: că întâlnindu-se odată cu Policarp, Marcion, de la care au ieşit cei ce se numesc marcioniţi, şi spunându-i: „Recunoaşte-ne, Policarpe!", acela i-a zis lui Marcion: „Te recunosc, te recunosc, întâi-născutule al Satanei!" [4] În scrierile lui Irineu se spune şi că în ziua şi ceasul în care Policarp dădea mărturie martirică în Smyrna, Irineu care era în Roma a auzit un glas ca de trâmbiţă care spunea: „Policarp a dat mărturie martirică!"

[5] Din scrierile lui Irineu le-a copiat, cum s-a zis mai înainte, Gaius, iar din copiile lui Gaius le-a copiat Isocrate în Corint. Iar eu, Pioniu, le-am scris din copia lui Isocrate căutându-le prin descoperirea sfântului Policarp, adunându-le aproape distruse de timp, ca şi pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos cu aleşii Lui în Împărăţia Lui cea cerească. Lui fie slava împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt în vecii vecilor. Amin.

Martiriul Sfântului Iustin și al celor împreună cu el: Hariton, Harit, Evelpist, Hierax, Peon și Liberian

(Roma, iunie 165)[1]

I 1 Pe vremea nelegiuiților luptători pentru idolatrie s-au expus în orașe și sate ordine necucernice împotriva cucernicilor creștini, încât îi sileau să aducă libații zadarnicilor idoli. 2 Fiind deci arestați amintiții bărbați sfinți, au fost aduși la prefectul Romei pe nume Rusticus [cca 162–168].

II 1 Introduși fiind ei înaintea tribunalului, prefectul Rusticus i-a zis lui Iustin: „Mai întâi, crede în zei și ascultă de împărați!"

2 Iustin a zis: „A crede în cele poruncite de Mântuitorul nostru Iisus Hristos e un lucru ireproșabil și neacuzabil."

3 Prefectul Rusticus a zis: „Cu ce cuvinte/învățături [*logois*] te ocupi?"

Iustin a zis: „Am încercat să învăț toate cuvintele și învățăturile, dar m-am alăturat cuvintelor adevărate ale creștinilor, chiar dacă ele nu sunt pe plac celor ce au opinii false."

4 Prefectul Rusticus a zis: „Acele cuvinte îți plac, nenorocitule?"

Iustin a zis: „Da, pentru că le urmez cu o opinie/învățătură dreaptă [*meta dogmatos orthou*]."

5 Prefectul Rusticus a zis: „Ce fel de opinie/învățătură [*dogma*]?"

Iustin a zis: „Cinstim pe Dumnezeul creștinilor, pe care-L socotim Unul, Făcător și Creator a toată făptura văzută și nevăzută, și pe Domnul Iisus Hristos Slujitorul/Copilul [*Pais*] lui Dumnezeu, Care a fost vestit mai înainte de profeți că va veni la neamul oamenilor Vestitor al mântuirii și Învățător al învățăturilor bune. 6 Și eu, om fiind, socotesc că spun lucruri mici față de Dumnezeirea Lui infinită, mărturisind o putere profetică, 7 pentru că a fost vestit mai înainte despre Cel despre Care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să știi că de sus au vorbit dinainte profeții despre venirea Lui viitoare între oameni."

---

[1] Traducere după ed. H. MUSURILLO, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 46–52 recenziunea B.

III 1 Rusticus prefectul a zis: „Unde vă adunați?"
Iustin a zis: „Acolo unde e alegerea și putința fiecăruia. Crezi oare că noi toți ne adunăm în același loc? Nu este așa, pentru că Dumnezeul creștinilor nu e circumscris de un loc, ci, întrucât este nevăzut, umple pământul și este închinat și preamărit de credincioși pretutindeni."
2 Rusticus prefectul a zis: „Spune unde vă adunați sau în ce loc îi strângi pe ucenicii tăi."
3 Iustin a zis: „Eu locuiesc la un oarecare Martin de lângă băile lui Timiotin și tot timpul de când am venit a doua oară în orașul romanilor [Roma] nu cunosc alt loc de întâlnire decât cel de acolo. Și dacă voia cineva să vină la mine, îi împărtășeam cuvintele adevărului."
4 Rusticus prefectul a zis: „Așadar, nu cumva ești creștin?"
Iustin a zis: „Da, creștin sunt."
IV 1 Rusticus prefectul a zis lui Hariton: „Spune, Hariton, și tu ești creștin?"
Hariton a zis: „Creștin sunt din porunca lui Dumnezeu."
2 Rusticus prefectul i-a zis lui Harit: „Tu ce zici, Harit?"
Harit a zis: „Creștin sunt cu darul lui Dumnezeu."
3 Rusticus prefectul i-a zis lui Evelpist: „Iar tu ce ești, Evelpist?"
Iar Evelpist, sclav al cezarului, a răspuns: „Și eu sunt creștin făcut liber de Hristos și împărtășesc aceeași nădejde prin harul lui Hristos."
4 Rusticus prefectul i-a zis lui Hierax: „Și tu ești creștin?"
Hierax a zis: „Da, creștin sunt, căci cinstesc și mă închin Aceluiași Dumnezeu."
5 Rusticus prefectul a zis: „Iustin v-a făcut creștini?"
Hierax a zis: „Eram creștin și voi fi."
6 Și ridicându-se în picioare, Peon a zis: „Și eu sunt creștin."
Rusticus a zis: „Cine te-a învățat?"
Peon a zis: „De la părinți am primit această frumoasă mărturisire.
7 Evelpist a zis: „Am ascultat cu plăcere cuvintele lui Iustin, dar și eu am primit faptul de a fi creștin de la părinți."
Rusticus a zis: „Unde sunt părinții tăi?"
Evelpist a zis: „În Capadocia."
8 Prefectul Rusticus i-a zis lui Hierax: „Părinții tăi unde sunt?"
Iar el a zis: „Adevăratul nostru Tată e Hristos, iar mamă e credința în El. Părinții mei pământești au murit și eu am venit aici fiind smuls din Iconiumul Frigiei."
9 Rusticus prefectul i-a zis lui Liberian: „Și tu ce zici? Ești creștin? Nu ești nici tu pios?"
Liberian a zis: „Și eu sunt creștin. Și sunt pios, căci mă închin Singurului Dumnezeu Adevărat."

V [1] Prefectul i-a zis lui Iustin: „Ascultă tu, cel numit învăţat şi care crezi că ştii cuvinte/învăţături adevărate: dacă după ce vei fi biciuit ţi se va tăia capul, crezi că te vei urca la cer?"

[2] Iustin a zis: „Nădăjduiesc că voi avea lăcaşurile lui, dacă voi răbda acestea. Fiindcă ştiu că harul dumnezeiesc rămâne cu cei ce trăiesc aşa până la arderea întregii lumi."

[3] Rusticus prefectul a zis: „Presupui aşadar că vei urca la ceruri ca să primeşti oarecare răsplătiri bune?"

Iustin a zis: „Nu presupun, ci ştiu exact şi sunt sigur."

[4] Rusticus prefectul a zis: „Să venim aşadar la lucrul necesar şi grabnic ce ne stă înainte. Adunându-vă, aşadar, jertfiţi într-un suflet zeilor!"

Iustin a zis: „Nimeni care are bună chibzuinţă nu cade dintr-o bună pietate într-o impietate."

[5] Rusticus prefectul a zis: „Dacă nu vă supuneţi, veţi fi pedepsiţi fără milă!"

[6] Iustin a zis: „Avem făgăduinţa că, dacă suntem pedepsiţi pentru Hristos, ne vom mântui, pentru că acest lucru ni se va face mântuire şi îndrăznire la înfricoşătorul tribunal universal [*pankosmiou*] al Stăpânului şi Mântuitorului nostru."

[7] Iar ceilalţi martiri au zis şi ei: „Fă ce vrei, căci noi suntem creştini şi nu jertfim idolilor!"

[8] Rusticus prefectul a pronunţat sentinţa şi a zis: „Cei ce n-au vrut să jertfească zeilor şi să se supună ordinului împăratului să fie duşi să fie biciuiţi şi să li se taie capetele potrivit dreptei urmări a legilor."

VI [1] Şi sfinţii martiri s-au dus la locul obişnuit slăvind pe Dumnezeu, li s-au tăiat capetele şi şi-au săvârşit mărturia/martiriul [*martyrian*] în mărturisirea [*homologia*] Mântuitorului nostru. [2] Iar unii dintre credincioşi, luând pe ascuns trupurile lor, le-au depus într-un loc potrivit, conlucrând cu ei harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Epistola către Diognet

(Alexandria, cca 190–200, sau Smyrna, înainte de 150)[1]

Întrebările lui Diognet

I [1] Fiindcă te văd, preaputernice Diognet, extrem de sârguitor în a învăța despre pietatea/religia [*theosebeian*] creștinilor și întrebându-te extrem de limpede și atent cu privire la ei: în ce Dumnezeu cred și ce cult Îi aduc? cum disprețuiesc toți lumea și nesocotesc moartea? cum nu-i socotesc zei pe cei socotiți astfel de către elini și nu păzesc nici superstiția iudeilor? care e marea afecțiune pe care o au unii față de alții? și de ce acest nou neam sau mod de viață a venit în lume abia acum, și nu mai înainte, [2] primesc această înflăcărare a ta și cer de la Dumnezeu, Care ne dă și să grăim și să auzim, ca mie să-mi dea să vorbesc astfel, încât ascultându-mă să devii mai bun, iar ție să asculți astfel, încât să nu-l întristezi pe cel care-ți vorbește.

Pregătire duhovnicească

II [1] Curățindu-te deci de toate gândurile care ți-au ținut în stăpânire mai înainte gândirea și descotorosindu-te de obișnuința care te amăgește, și ajungând un om nou ca la început — întrucât, cum ai mărturisit tu însuți, vei auzi un cuvânt nou —, vino și privește nu numai cu ochii, ci și cu mintea, ce substanță și ce formă au cei pe care-i numiți și socotiți zei.

---

[1] Traducere după ed. H.-I. MARROU, *À Diognete* (Sources Chrétiennes 33 bis), 1965. Recent, CHARLES E. HILL, *From the Lost Teaching of Polycarp. Identifying Irenaeus' Apostolic Presbyter and the Author of* Ad Diognetum, Tübingen, 2006, a propus identificarea necunoscutului autor al *Epistolei către Diognet* cu Sfântul Policarp al Smyrnei († 155), identificat totodată cu prezbiterul apostolic anonim a cărui învățătură antimarcionită e citată de Sfântul Irineu în *Contra ereziilor* IV.XXVII–XXXII. Ceea ce repune radical și pasionant în discuție datarea și contextualizarea fascinantei *Epistole* anonime *către Diognet*.

Contra idolatriei

[2] Oare nu este unul piatră asemănătoare celei călcate în picioare? Nu este altul aramă, cu nimic mai bun decât vasele de aramă de care ne folosim? Nu este altul lemn deja putrezit? Altul argint care are nevoie de un om să-l păzească spre a nu fi furat, altul fier mâncat de rugină, iar altul lut cu nimic mai ales decât cel făcut vase pentru slujirea cea mai de necinste? [3] Nu sunt toate acestea dintr-o materie supusă stricăciunii? Nu sunt făuriți de fier și de foc? Nu i-a plămădit pe unul sculptorul, pe altul turnătorul în bronz, pe altul argintarul, iar pe altul olarul? Oare înainte să fi fost întipărite prin meșteșugurile acestora în forma lor fiecare din aceștia, fiecare din ele nu fusese transformată deja ca acum? Iar vasele de acum, făcute din aceeași materie, n-ar putea deveni oare asemenea acestora, dacă ar da peste aceiași meșteșugari? [4] Și, iarăși, cele care sunt acum venerate de voi n-ar putea fi făcute de oameni vase asemenea celelalte? Nu sunt toate surde, oarbe, neînsuflețite, nesimțitoare, nemișcătoare? Nu sunt toate supuse putrezirii? Nu sunt toate supuse stricăciunii? [5] Pe acestea le numiți zei, acestora le slujiți, acestora vă închinați și în cele din urmă vă asemănați cu acestea. [6] De aceea îi urâți pe creștini, pentru că nu-i socotesc zei. [7] Dar voi înșivă, care-i socotiți și credeți astfel, nu-i disprețuiți oare mult mai mult? Nu-i batjocoriți și insultați mult mai mult voi, care pe cei de piatră și de lut îi venerați fără să-i păziți, dar pe cei de argint și de aur noaptea îi încuiați, iar ziua le puneți paznici, ca să nu fie furați?

Contra sacrificiilor sângeroase

[8] Prin cinstirile pe care vi se pare că le aduceți acestora mai degrabă pedepsiți, în cazul în care ar avea simțire; iar că n-au simțire o arătați prin aceea că vă închinați lor cu sânge și grăsimi. [9] Cine dintre voi ar răbda, cine ar suporta să i se facă acestea? Nici un om n-ar suporta de bunăvoie această pedeapsă, fiindcă are simțire și judecată; dar piatra suportă, fiindcă e nesimțitoare; prin urmare, voi înșivă arătați care e simțirea lor. [10] Despre faptul că creștinii nu slujesc unor astfel de zei aș putea spune multe altele; dar dacă acestea nu ți s-ar părea destule, socot că e de prisos să spun mai multe.

Contra sacrificiilor iudaice

III [1] Socot că dorești să auzi în continuare mai ales despre faptul că ei nu au aceeași pietate [*theosebein*] cu iudeii. [2] Iudeii așadar, când se abțin de la adorarea [zeilor] mai sus-zisă, cer în chip înțelept să se creadă într-Un Dumnezeu și să fie venerat ca un Stăpân a toate; dar când Îi aduc un cult asemănător celor spuse mai sus, greșesc. [3] Căci atunci când aduc ofrande unor zei

nesimţitori şi surzi, elinii/păgânii dau dovadă de lipsă de minte; dar când aceştia le aduc lui Dumnezeu socotind că ar avea nevoie de ele, ar trebui să creadă că e mai degrabă o neghiobie, nu pietate. [4] Căci „Cel ce a făcut cerul şi pământul şi toate cele care sunt în ele" [*Ps* 145, 6], Care ne dă tuturor cele de care avem nevoie, n-ar putea avea El Însuşi nevoie de acestea pe care le dă El Însuşi celor ce cred că I le dau. [5] Iar cei care cred că-L celebrează prin sânge, grăsimi şi arderi de tot şi că-L cinstesc prin aceste onoruri, nu mi se pare că se deosebesc cu nimic de cei ce arată aceeaşi generozitate idolilor surzi şi care nu pot să se împărtăşească din această cinstire. Iar a-şi închipui cineva că dă ceva Celui ce n-are nevoie de nimic [e un lucru cu totul nebunesc].

IV [1] Dar cu privire la frica lor scrupuloasă cu privire la mâncăruri, la superstiţia lor privitoare la sâmbete, la trufia tăierii-împrejur, la afectarea postirii şi a lunilor noi, lucruri vrednice de râs, nu de cuvânt, cred că nu trebuie să afli de la mine. [2] Cum este oare îngăduit ca, dintre cele făcute de Dumnezeu spre întrebuinţarea oamenilor, unele să fie primite ca fiind bine făcute, iar altele să fie refuzate ca inutile şi de prisos? [3] Cum nu este o impietate a acuza pe Dumnezeu că împiedică să se facă un lucru bun în zi de sâmbătă? [4] Cum nu e demn de râs faptul de a te mândri cu mutilarea trupului ca şi cu o mărturie a unei alegeri, ca şi cum din această pricină ai fi mai iubit de Dumnezeu? [5] Iar faptul că observă stelele şi luna ca să ţină lunile şi zilele, şi că împart după pornirile lor economiile lui Dumnezeu şi schimbările timpului, pe unele pentru sărbători, iar pe altele pentru doliu, cine ar socoti că aceasta e un semn de pietate şi nu mult mai mult de lipsă de minte? [6] Socot că ai aflat îndeajuns că pe drept cuvânt se abţin creştinii atât de la uşurătatea şi amăgirea comună, cât şi de la indiscreţia şi trufia iudeilor. Dar nu te aştepta să afli de la un om taina pietăţii [*theosebeias mystērion*] lor.

Misterul creştin

V [1] Căci creştinii nu se deosebesc de ceilalţi oameni nici prin pământ, nici prin grai, nici prin haine; [2] fiindcă nu locuiesc în oraşe proprii, nu se folosesc de un dialect paralel [*parellagmene*] şi nici nu duc o viaţă paralelă [*parasemon*]. [3] Învăţătura lor n-a fost găsită printr-o invenţie sau excogitare a unor oameni curioşi, nici nu promovează vreo doctrină [*dogma*] omenească, ca alţii.

[4] Locuind în cetăţi greceşti, ca şi barbare, cum s-a hărăzit fiecăruia şi urmând obiceiurilor locului în ce priveşte hainele, regimul hranei şi restul vieţii, arată ca minunată şi recunoscut paradoxală constituţia republicii/cetăţeniei lor[2].

---

[2] *Thaumastēn kai homologoumenōs paradoxon tēn katastasin tēs heautōn politeias.*

[5] Locuiesc în patrii proprii, dar ca nişte emigranţi [*paroikoi*], iau parte la toate [treburile publice] ca nişte cetăţeni şi suportă toate [îndatoririle] ca nişte străini. Orice pământ străin le este patrie, şi orice patrie le este străină.
[6] Se căsătoresc ca toţi, nasc prunci, dar nu-şi aruncă odraslele.
[7] Stau la o masă comună, dar nu şi la un pat [comun].
[8] Sunt în trup, dar nu vieţuiesc după trup.
[9] Petrec pe pământ, dar au cetăţenia în cer.
[10] Se supun legilor hotărâte, iar prin vieţile lor biruie legile.
[11] Iubesc pe toţi, dar sunt prigoniţi de toţi.
[12] Sunt necunoscuţi şi condamnaţi.
Sunt omorâţi şi fac vii pe alţii.
[13] Sunt săraci şi îmbogăţesc pe mulţi;
sunt lipsiţi de toate şi prisosesc în toate.
[14] Sunt necinstiţi şi se slăvesc în necinstiri.
[15] Sunt huliţi şi sunt îndreptaţi.
Sunt defăimaţi şi binecuvântează;
sunt ocărâţi şi cinstesc [pe cei ce-i ocărăsc].
[16] Fac binele şi sunt pedepsiţi ca nişte răi;
pedepsiţi fiind, se bucură ca unii făcuţi vii.
[17] Sunt combătuţi de iudei ca fiind de altă seminţie cu ei
şi sunt persecutaţi de păgâni,
dar cei care-i urăsc nu ar putea spune cauza duşmăniei lor.

Creştinii — sufletul lumii

VI [1] Simplu spus, ceea ce este sufletul în corp [*en sōmati psychē*] aceasta sunt creştinii în lume [*en kosmō christianoi*].
[2] Sufletul e răspândit ca o sământă în toate membrele corpului, iar creştinii sunt răspândiţi în cetăţile lumii.
[3] Sufletul locuieşte într-un corp, dar nu este din corp; iar creştinii locuiesc în lume, dar nu sunt din lume.
[4] Sufletul nevăzut e deţinut într-un trup văzut, iar creştinii sunt cunoscuţi că sunt în lume, dar pietatea lor rămâne nevăzută.
[5] Carnea urăşte sufletul şi se războieşte cu el, deşi nu e cu nimic nedreptăţită de el, pentru că e împiedicată să se bucure de plăceri, iar pe creştini lumea îi urăşte, deşi nu e cu nimic nedreptăţită de ei, pentru că se împotrivesc plăcerilor.
[6] Sufletul iubeşte carnea care-l urăşte şi membrele lui; iar creştinii iubesc şi ei pe cei ce îi urăsc pe ei.
[7] Sufletul e închis în corp, dar el ţine la un loc corpul; iar creştinii sunt deţinuţi în arestul lumii, dar ei ţin la un loc lumea.

[8] Sufletul nemuritor locuieşte într-un cort muritor; iar creştinii locuiesc şi ei în corturi stricăcioase aşteptând nestricăciunea în ceruri.
[9] Sufletul se face mai bun suferind cele rele în hrană şi băutură, iar creştinii pedepsiţi în fiecare zi se înmulţesc tot mai mult.
[10] Într-un atât de mare rang [*taxin*] i-a pus Dumnezeu [în lume], pe care nu le este îngăduit a-l refuza.

Creştinismul ca revelaţie a Cuvântului lui Dumnezeu

VII [1] Cum spuneam, ceea ce li s-a predat nu e o invenţie pământească, ceea ce cer să se păzească cu atâta grijă nu e o născocire muritoare şi nu li s-a încredinţat administrarea unor taine/mistere omeneşti. [2] Ci cu adevărat Însuşi Dumnezeul atoateţiitor, atoatecreator şi nevăzut, El Însuşi din ceruri a aşezat în oameni şi a întărit în inimile lor Adevărul şi Cuvântul Sfânt şi neînţeles nu trimiţând oamenilor, cum şi-ar putea imagina cineva, un slujitor, un înger sau arhonte, sau pe cineva din cei ce conduc cele pământeşti sau unul din cei cărora li s-au încredinţat guvernările în ceruri, ci pe Însuşi Meşterul şi Creatorul a toate, prin Care a creat cerurile, prin Care a închis marea în hotarele ei, ale Cărui taine le păzesc cu credinţă toate elementele/stihiile, de la Care a primit soarele porunca să păzească măsurile alergărilor zilei, Căruia I se supune luna, care a primit poruncă să lumineze noaptea, Căruia I se supun stelele care urmează alergarea lunii, de Care au fost rânduite şi hotărâte toate şi Căruia I se supun cerurile şi cele din ceruri, pământul şi cele de pe pământ, marea şi cele din mare, focul, aerul, adâncul, cele din înălţimi, cele din adâncuri şi cele din mijloc; pe Acesta L-a trimis lor.
[3] L-a trimis oare, cum ar putea socoti vreunul din oameni, pentru tiranie, pentru frică şi pentru înlemnire? [4] Nicidecum. Ci L-a trimis în îngăduinţă şi blândeţe, cum trimite un împărat pe fiul său împărat; L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis ca unor oameni; L-a trimis mântuindu-i, convingându-i, nu violentându-i, căci la Dumnezeu nu există violenţă; [5] L-a trimis chemând, nu prigonind; L-a trimis iubind, nu judecând. [6] Căci Îl va trimite şi judecând, şi atunci cine va putea suporta venirea Lui?

[... Lacună în unicul manuscris, comentată de copist astfel: „Aşa am găsit o tăietură în original, care era foarte vechi"...]

Dovada martirilor

[7] Nu vezi că sunt aruncaţi la fiare, ca să tăgăduiască pe Domnul, şi nu sunt învinşi? [8] Nu vezi că, pe cât sunt pedepsiţi mai mult, pe atât se înmulţesc? [9] Acestea nu par fapte de om, acestea sunt o putere a lui Dumnezeu, acestea sunt o dovadă a prezenţei Lui.

Neputința filozofiei, necesitatea Revelației

VIII [1] Căci cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu înainte să vină El Însuși? [2] Ori să primești oare cuvintele deșarte și flecare ale acelor filozofi demni de crezare? Dintre care unii au spus că Dumnezeu e un foc — numind dumnezeu focul în care vor merge —, alții apă, iar alții altul dintre elementele/stihiile create de Dumnezeu. [3] Deși, dacă unul din aceste cuvinte ar fi primit, atunci s-ar putea spune în chip asemănător că e dumnezeu fiecare din celelalte creaturi. [4] Dar acestea sunt monstruozitățile și rătăcirea șarlatanilor/vrăjitorilor. [5] Căci nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut, ci El S-a arătat pe Sine Însuși. [6] S-a arătat prin credință, singura căreia i s-a îngăduit să vadă pe Dumnezeu.

Economia mântuirii

[7] Căci Dumnezeu Stăpânul și Ziditorul a toate, Care a făcut toate și le-a pus în ordine, a fost nu numai iubitor de oameni, ci și îndelung-răbdător. [8] A fost, este și va fi mereu așa: îngăduitor, bun, nemânios și adevărat, și El Singur este bun. [9] Gândind El un gând mare și de nespus, l-a comunicat doar Slujitorului/Copilului [*Paidi*] Său. [10] Cât timp l-a ținut în taină și a păstrat pentru El înțeleptul Său sfat, părea că nu-i pasă și n-are grijă de noi. [11] Dar când a descoperit și făcut arătate prin Slujitorul/Copilul Său cele pregătite de la început, ni le-a dat dintr-odată pe toate: ne-a dat și să ne împărtășim de binefacerile Lui și să vedem și să înțelegem cele la care cine dintre noi s-ar fi putut aștepta?

De ce atât de târziu?

IX [1] Așadar, după ce toate acestea au fost rânduite de El Însuși împreună cu Copilul Său, ne-a lăsat până în timpul din urmă să fim purtați de porniri dezordonate, cum voiam, duși de plăceri și pofte, negreșit nu bucurându-Se de păcatele noastre, ci suportându-le, nu arătând bunăvoință față de acel timp al nedreptății, ci creând timpul de acum al dreptății, pentru ca întrucât în timpul de atunci ne-am arătat din faptele proprii nevrednici de viață, să fim făcuți acum vrednici de bunătatea lui Dumnezeu, și după ce ne-am arătat neputincioși să intrăm prin noi înșine în Împărăția lui Dumnezeu, să o putem face prin puterea lui Dumnezeu.

Taina mântuirii

[2] Fiindcă atunci când s-a umplut paharul nedreptății noastre și s-a arătat în chip desăvârșit că plata care o aștepta e pedeapsa și moartea, și a venit și

vremea pe care o fixase dinainte Dumnezeu ca să-Şi arate bunătatea şi puterea Sa — o, covârşitoarea iubire de oameni şi dragoste a lui Dumnezeu! —, nu ne-a îndepărtat, nu ne-a ținut minte răul, ci ne-a răbdat îndelung şi ne-a suportat; şi fiindu-I milă a primit El Însuşi păcatele noastre, El Însuşi L-a dat pe Fiul Său preț de răscumpărarea pentru noi; pe Cel sfânt pentru cei nelegiuiți, pe Cel lipsit de răutate pentru cei răi, pe Cel drept pentru cei nedrepți, pe Cel nestricăcios pentru cei stricăcioşi, pe Cel nemuritor pentru cei muritori. [3] Căci ce altceva putea acoperi păcatele noastre decât dreptatea Lui? [4] În cine era cu putință să fim îndreptați noi, nelegiuiții şi impioşii, decât numai în Fiul lui Dumnezeu? [5] O, ce dulce schimb! O, ce creație nepătrunsă! O, ce binefaceri neaşteptate! Ca fărădelegea multora să fie ascunsă într-un Singur Drept, iar prin dreptatea Unuia să fie îndreptați mulți nelegiuiți. [6] Aşadar, după ce în timpul de până acum a arătat neputința firii noastre de a dobândi viață, a arătat acum pe Mântuitorul putând să mântuiască şi să facă cele cu neputință: prin acestea două a vrut să ne facă să credem în bunătatea Lui şi să-L socotim Hrănitor, Tată, Învățător, Sfătuitor, Medic, Minte, Lumină, Cinste, Slavă, Tărie, Viață, nemaiîngrijindu-ne de haină şi hrană.

Chemare la Iubire. Natura ei paradoxală

X [1] Dacă vei dori şi tu această credință şi o vei primi, mai întâi vei cunoaşte pe Tatăl. [2] Căci Dumnezeu i-a iubit pe oameni; pentru ei a făcut lumea, lor le-a supus toate cele de pe pământ, lor le-a dat rațiune şi minte, lor le-a îngăduit să privească spre cer, pe ei i-a plămădit după chipul Său, la ei L-a trimis pe Fiul Său Unul-Născut, lor le-a făgăduit Împărăția în cer şi o va da celor ce L-au iubit pe El.

[3] Iar cunoscându-L, de ce bucurie crezi că vei fi umplut? Sau cum Îl vei iubi pe Cel care te-a iubit aşa înainte de a-L fi iubit tu pe El? [4] Iar iubindu-L vei fi un imitator al bunătății Lui. Şi nu te mira că omul poate să se facă imitator al lui Dumnezeu [*mimētēs Theou*]; poate, dacă vrea. [5] Căci fericirea nu înseamnă a-l stăpâni tiranic pe aproapele, nici a voi să fii mai mult decât cei slabi, nici a fi bogat, nici a aplica violența celor sărmani, şi nu în acestea poate cineva să imite pe Dumnezeu, ci acestea sunt în afara măreției Lui. [6] Ci este imitator al lui Dumnezeu cel care primeşte povara aproapelui, care vrea ca în cele în care e bun să facă bine celor mai mici, care dând celor lipsiți cele pe care le-a primit de la Dumnezeu devine un dumnezeu pentru cei ce le primesc de la el. [7] Atunci, deşi eşti pe pământ, vei vedea că Dumnezeu are cetatea Sa în ceruri, atunci vei începe să grăieşti tainele lui Dumnezeu, atunci vei iubi şi-i vei admira pe cei pedepsiți pentru că nu vor să-L tăgăduiască pe Dumnezeu, atunci vei condamna înşelăciunea şi rătăcirea lumii,

când vei cunoaşte viaţa adevărată în cer, când vei dispreţui ceea ce pare aici drept moarte, când te vei teme de adevărata moarte păstrată pentru cei ce vor fi condamnaţi la focul veşnic care îi va pedepsi până la sfârşit pe cei predaţi lui. [8] Atunci îi vei admira şi ferici pe cei ce au răbdat pentru dreptate focul acesta de aici, când vei cunoaşte focul acela.

[... Lacună în unicul manuscris păstrat comentată de copist astfel: „Şi aici originalul avea o tăietură"...]

Revelarea Cuvântului prin apostoli şi în Biserică

XI [1] Nu spun lucruri străine, nu caut paradoxul, ci fiind ucenic al apostolilor mă fac învăţător al păgânilor şi slujesc cu vrednicie cele predate celor ce se fac învăţăcei ai Adevărului. [2] Căci cine, fiind învăţat corect şi născut prin Cuvântul iubitor, nu caută să afle limpede cele arătate lămurit ucenicilor prin Cuvântul? Lor le-a făcut arătate Cuvântul arătându-Se grăind deschis, nefiind înţeles de necredincioşi, dar povestind învăţăceilor, care fiind socotiţi de El învăţăcei au cunoscut tainele Tatălui. [3] Pentru aceasta a trimis Cuvântul, ca arătându-Se lumii, El, Care a fost necinstit de popor [Israel], să fie crezut de neamuri [păgâni] fiind vestit prin apostoli. [4] El, Care era dintru început, S-a arătat Cel Nou deşi era găsit vechi şi se naşte mereu nou în inimile sfinţilor. [5] El, Cel Veşnic, e socotit acum Fiu. Prin El se îmbogăţeşte Biserica, harul desfăşurat se înmulţeşte în sfinţi dând înţelegere, arătând taine, vestind timpurile, bucurându-se pentru credincioşi, dăruit celor care caută, care nu rup hotarele credinţei şi nu calcă hotarele Părinţilor. [6] Aici e cântată frica Legii, e cunoscut harul profeţilor, e întărită credinţa Evangheliilor, e păzită tradiţia apostolilor şi harul Bisericii saltă.

Îndemn la cunoaştere

[7] Neîntristând acest har, vei cunoaşte cele pe care le grăieşte Cuvântul prin cine vrea, când vrea. [8] Căci de câte am fost puşi în mişcare să vi le spunem cu osteneală prin voinţa Cuvântului Care ne-a poruncit v-am făcut părtaşi şi pe voi din iubire faţă de cele ce ne-au fost descoperite nouă.

XII [1] Pe care citindu-le şi ascultându-le cu sârguinţă, veţi cunoaşte câte le dă Dumnezeu celor ce-L iubesc în chip drept, care devin un rai al desfătării, un pom plin de toate roadele şi înfloritor, crescând în ei înşişi şi împodobiţi cu tot felul de roade. [2] Căci în acest ogor a fost sădit Pomul Cunoaşterii şi Pomul Vieţii, dar nu Pomul Cunoaşterii omoară, ci neascultarea omoară. [3] Căci nu sunt fără sens cele scrise, şi anume că Dumnezeu a sădit de la început în mijlocul raiului un Pom al Cunoaşterii şi un Pom al Vieţii, arătând prin cunoaştere viaţă. Nefolosindu-se curat de ea [cunoaştere], cei de la în-

ceput au fost dezgoliți prin înșelăciunea șarpelui. [4] Căci nu e nici viață fără cunoaștere, nici cunoaștere sigură fără viață adevărată; de aceea au fost sădiți aproape unul de altul. [5] Văzând acest sens și mustrând cunoașterea exercitată fără adevărul poruncii care duce la viață, spune: „Cunoașterea îngâmfă, iubirea zidește" [*1 Co* 8, 1]. [6] Căci cine crede că știe ceva fără o cunoaștere adevărată și mărturisită de viață, nu cunoaște: e înșelat de șarpe pentru că nu iubește viața. Dar cine cunoaște cu frică și caută viața, acela sădește în nădejde și așteaptă rod. [7] Să-ți fie cunoaștere inima, iar viață Cuvântul Adevărului. [8] Purtând acest Pom și dorind rodul lui, vei culege pururea cele dorite de la Dumnezeu, de care șarpele nu se atinge, înșelăciunea nu se apropie; Eva nu se mai strică, ci o Fecioară crede. [9] Mântuirea se arată, apostolii se umplu de înțelegere, Paștele Domnului se apropie, vremile se adună, iar Cuvântul Se armonizează cu lumea și învățându-i pe sfinți Se bucură. Prin El e slăvit Tatăl, Căruia fie slava în veci. Amin.

Mărturii epigrafice

Epitaful Sfântului episcop Abercius din Hieropolis (Frigia, Asia Mică)

(† cca 200)[1]

Cetăţean ales al unei cetăţi alese, am făcut acest [mormânt]
încă din viaţă, ca să am la soroc loc de depus trupul.
Numele meu e Abercius [şi sunt] ucenicul unui Păstor fără prihană
Care-Şi paşte turmele de oi pe munţi şi pe câmpii
şi ai Cărui ochi mari văd toate.
Căci El m-a învăţat Scripturile credincioase [ale Vieţii],
m-a trimis la Roma să privesc o împărăţie
şi să văd o Regină cu veşmânt şi sandale de aur [Biserica de aici].
Acolo am văzut un Popor care avea o Pecete strălucitoare [a Botezului].
Am văzut şi câmpia Siriei şi toate oraşele ei, chiar şi Nisibi.
Trecând Eufratul am găsit peste tot tovarăşi.
Pe Pavel l-am avut [drept model în călătorii]. Peste tot m-a condus credinţa
şi peste tot mi-a pus înainte hrană un Peşte[2] [Iisus Hristos] dintr-un Izvor,
foarte mare şi curat, pe care-l pescuise o Fecioară fără prihană
şi pe care-l dădea mereu spre mâncare prietenilor;
avea şi un Vin bun, pe care-l dădea amestecat cu apă împreună cu Pâine.

---

[1] Inscripţie descoperită de W. M. Ramsay în 1883 şi donată de sultanul Abdul Hamid papei Leon XIII, actualmente în Muzeul Vaticanului. Abercius, menţionat ca polemist antimontanist de Eusebiu (*Istoria bisericească* V.16.3), e pomenit ca sfânt pe 22 octombrie. Traducere după textul reconstituit de H. Leclercq în *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* I/1, 1907, col. 70 şi 74.

[2] „Peşte", în greacă ΙΧΘΥΣ, e folosit ca nume de cod pentru mărturisirea creştină, fiindcă literele lui corespund iniţialelor expresiei Ι[ΗΣΟΥΣ] Χ[ΡΙΣΤΟΣ] Θ[ΕΟΥ] Υ[ΙΟΣ] Σ[ΩΤΗΡ] = „Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul".

Acestea am pus să fie scrise aici eu, Abercius,
ajuns într-adevăr la şaptezeci şi doi de ani.
Oricine înțelege acestea şi gândeşte la fel cu mine să se roage pentru Abercius.
Dar nimeni să nu pună pe altul în mormântul meu,
iar dacă o va face, să dea două mii de monede de aur vistieriei romanilor,
şi scumpei mele patrii Hieropolis, o mie.

Inscripția lui Pectorius din Autun (Galia)
(secolele II–III)[3]

Neam dumnezeiesc al Peştelui [*Ichthys*] ceresc, păstrează-ți o inimă sfântă
pentru că ai primit între muritori un izvor nemuritor
de ape dumnezeieşti. Încălzeşte-ți, prietene, sufletul
cu Apele veşnice ale unei Înțelepciuni dătătoare de bogăție.
Primeşte Hrana dulce ca mierea a Mântuitorului sfinților;
mănânc-o tu, cel flămând, ținând în palmele Tale un Peşte.
Doresc aprins să mă satur de Peşte, Stăpâne Mântuitorule.
Somn uşor să aibă mama, rogu-te, Lumină a celor morți,
Ascandiu, tată, atât de plin de har inimii mele,
împreună cu dulcea mamă şi frații mei
în pacea Peştelui adu-ți aminte de al tău Pectorius.

[3] Traducere după textul grec reconstituit în *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* XIII/2, 1938, col. 2892.

II

Roma şi Antiohia — două viziuni despre apostolicitate şi Biserică

Clement Romanul
Epistola Bisericii din Roma către Biserica din Corint

(Roma, 69 sau 96–98)[1]

Biserica lui Dumnezeu pribeagă în Roma, Bisericii lui Dumnezeu pribeagă [*paroikousa*] în Corint, celor chemați și sfințiți în voia lui Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos. Harul și pacea de la Atoatețiitorul Dumnezeu prin Iisus Hristos să se înmulțească!

Revolta din Biserica Corintului

I [1] Din pricina nenorocirilor și întâmplărilor neașteptate care au avut loc la voi una după alta, credem că ne-am întors târziu spre lucrurile aflate la voi în litigiu, iubiților, și spre străina de aleșii lui Dumnezeu, întinata și necuvioasa răzvrătire [*stasis*] pe care câteva persoane repezite și arogante au aprins-o până la o atât de mare nebunie, încât numele vostru venerat, vestit și demn de iubire a ajuns să fie mult hulit.

Sfințenia de odinioară

[2] Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-a lăudat credința voastră atotvirtuoasă și tare? Cine n-a admirat cumintea și blânda voastră pietate în Hristos? Cine n-a vestit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini? Cine n-a fericit cunoașterea voastră desăvârșită și sigură? [3] Făceați totul fără părtinire și umblați în poruncile lui Dumnezeu, supunându-vă conducătorilor voștri și dând cinstea cuvenită prezbiterilor/bătrânilor voștri; pe tineri îi îndemnați să gândească modest și demn; femeilor le porunceați să săvârșească totul cu conștiința nepătată, demnă și sfântă, iubindu-și după cuviință bărbații lor; și le învățați să-și gospodărească așa cu demnitate cele ale casei în regula/canonul supunerii și în toată cumințenia.

---

[1] Traducere după ed. A. Jaubert: CLÉMENT DE ROME, *Épître aux Corinthiens* (Sources Chrétiennes 167), 1971, p. 98–104, 158–200.

II [1] Gândeați toți umil, fără nici o trufie, supunându-vă mai degrabă decât supunând, mai bucuros dând decât primind, mulțumindu-vă cu mijloacele de trai cele date vouă de Hristos, luând aminte cu grijă la cuvintele Lui, punându-le în măruntaiele voastre, iar pătimirile Lui erau înaintea ochilor voștri. [2] Trăind așa, pace adâncă și minunată vi se dădea tuturor și dor nesăturat pentru facerea de bine, iar revărsarea Duhului Sfânt [*Rm* 5, 5] era deplină peste voi toți. [3] Plini de o sfântă hotărâre cu bună înflăcărare, întindeați mâinile voastre către Atotțiitorul Dumnezeu implorându-L să vă fie îndurător dacă ați păcătuit cumva fără voie. [4] Lupta voastră zi și noapte era pentru toată frăția ca prin milă și conștiință numărul aleșilor Lui să se mântuiască. [5] Erați sinceri, deschiși și neranchiunoși unul față de altul. [6] Orice răzvrătire [*stasis*] și ruptură [*schisma*] vă erau o urâciune. Plângeați pentru păcatele semenilor voștri și socoteați ale voastre lipsurile lor. [7] Nu vă părea rău de tot binele pe care îl făceați și „erați gata pentru orice lucru bun" [*2 Tim* 2, 21; *Tit* 3, 1]. [8] Împodobiți cu o conduită atotvirtuoasă și venerabilă, săvârșeați totul în frică de Dumnezeu; poruncile și îndreptările Domnului erau scrise pe latul inimii voastre [*Pr* 7, 3; 22, 20].

Anarhia, fiica geloziei

III [1] Toată slava și lărgimea vi s-au dat vouă, dar s-a împlinit ceea ce este scris: „Cel iubit a mâncat și a băut, s-a lărgit și s-a îngrășat și a dat cu piciorul" [*Dt* 32, 15]. [2] De aici au ieșit gelozie și invidie, ceartă și răzvrătire, prigoană și dezordine, război și captivitate[2]. [3] Așa s-au sculat cei fără cinste împotriva celor de cinste [*Is* 3, 5], cei fără slavă împotriva celor cu slavă, cei neînțelepți împotriva celor înțelepți, tinerii împotriva bătrânilor. [4] De aceea dreptatea [*Is* 59, 14] și pacea s-au depărtat; fiecare a părăsit frica de Dumnezeu și i s-a slăbit vederea credinței; nu mai umblă în poruncile cele legiuite de Dumnezeu [*Lv* 18, 3; 20, 23], nici nu se mai poartă potrivit îndatoririlor către Hristos, ci fiecare merge după poftele inimii sale rele, purtând în suflet o gelozie [*zēlos*] nedreaptă și necuvioasă, prin care și „moartea a intrat în lume" [*Sol* 2, 24; *Rm* 5, 12].

Gelozia duce la crimă

Exemple din Vechiul Testament

IV [1] Că așa este scris: „Și după câteva zile a adus Cain din roadele pământului jertfă lui Dumnezeu; și a adus și Abel din cele întâi născute ale oilor

[2] *Zēlos kai phthonos, eris kai stasis, diōgmos kai akatastasia, polemos kai aichmalōsia.*

sale şi din grăsimea lor. [2] Şi a căutat Dumnezeu spre Abel şi spre darurile sale; iar spre Cain şi jertfele lui n-a privit. [3] Şi s-a întristat Cain foarte şi s-a mâhnit faţa lui. [4] Şi a zis Dumnezeu lui Cain: «De ce te-ai întristat şi de ce s-a mâhnit faţa ta? Dacă ai fi adus drept şi ai fi împărţit drept, n-ai fi păcătuit. [5] Linişteşte-te! La tine va fi întoarcerea lui şi tu îl vei stăpâni.» [6] Şi a zis Cain către Abel, fratele lui: «Să mergem la câmp.» Şi a fost când ei erau la câmp, s-a sculat Cain asupra lui Abel, fratele lui, şi l-a omorât" [*Fc* 4, 3–8]. [7] Vedeţi, fraţilor? Gelozia şi invidia [*zēlos kai phthonos*] au săvârşit ucidere de frate. [8] Din pricina geloziei, părintele nostru Iacob a fugit din faţa lui Esau, fratele lui [*Fc* 27, 41 sq]. [9] Gelozia a făcut ca Iosif să fie prigonit până la moarte şi dus în robie [*Fc* 37, 1–36]. [10] Gelozia l-a silit pe Moise să fugă din faţa lui Faraon, împăratul Egiptului, când a auzit de cel de acelaşi neam cu el: „Cine te-a pus pe tine judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă omori şi pe mine, cum ai ucis ieri pe egiptean?" [*Iş* 2, 14; *FA* 7, 27]. [11] Din pricina geloziei Aaron şi Mariam au locuit în afara taberei [*Nm* 12, 14–15]. [12] Gelozia i-a coborât în iad de vii pe Datan şi Abiron, pentru că se răsculaseră împotriva robului lui Dumnezeu Moise [*Nm* 16, 1–35]. [13] Din pricina geloziei David a fost prigonit nu numai de cei de alt neam, ci a fost prigonit şi de Saul, împăratul lui Israel.

Exemple contemporane — martiriul Apostolilor Petru şi Pavel

V [1] Dar să punem capăt exemplelor vechi şi să venim la atleţii [credinţei] foarte aproape de noi. Să luăm exemplele nobile din generaţia noastră. [2] Din gelozie şi invidie au fost prigoniţi cei mai mari şi cei mai drepţi stâlpi ai Bisericii [*Ga* 2, 9] şi au luptat în această întrecere până la moarte. [3] Să-i punem înaintea ochilor noştri pe bunii apostoli: [4] pe Petru, care, din pricina unei gelozii nedrepte, n-a suferit una, nici două, ci mai multe chinuri; şi după ce a dat astfel mărturie [de martir], a plecat la locul de slavă datorat lui. [5] Din pricina unei gelozii şi a unei sfădiri, a primit şi Pavel premiul răbdării, [6] purtând de şapte ori lanţuri, fugar şi lovit cu pietre [*2 Co* 11, 24–25], ajungând un crainic atât în răsărit, cât şi în apus, a primit faima nobilă a credinţei lui; [7] învăţând dreptatea în toată lumea locuită şi ajungând până la marginile apusului, a dat mărturie în faţa guvernatorilor [*FA* 24–26]. Şi aşa s-a eliberat de lumea aceasta şi s-a dus în locul cel sfânt, făcându-se o foarte mare pildă de răbdare.

VI [1] Acestor bărbaţi care au dus o viaţă de cuvioşie li s-a adăugat o mare mulţime de aleşi care, suferind şi ei din pricina geloziei multe munci şi chinuri, au fost între noi o foarte frumoasă pildă. [2] Din pricina geloziei au suferit persecuţii şi femei; deghizate în Danaide şi Dirce au îndurat chinuri groaznice şi nelegiuite, dar au mers pe calea cea sigură a credinţei; şi cele slabe cu

trupul au primit strălucit premiu. [3] Gelozia a înstrăinat pe soții de soți și a schimbat cuvântul spus de părintele nostru Adam: „Acesta este acum os din oasele mele și trup din trupul meu" [*Fc* 2, 23]. Gelozia și sfădirea au dărâmat cetăți mari și au nimicit din rădăcină popoare mari.

Pocăința

VII [1] Acestea vi le scriem, iubiților, nu sfătuindu-vă pe voi, ci amintindu-ni-le și nouă; că și noi suntem în același loc de luptă și aceeași luptă ne stă în față. [2] De aceea să părăsim grijile deșarte și zadarnice și să venim la canonul cel slăvit și sfânt al predaniei noastre; [3] să vedem ce este bun, ce este plăcut și ce este primit înaintea Celui ce ne-a făcut pe noi [*1 Tim* 2, 3; 5, 4]. [4] Să privim cu ochii deschiși la sângele lui Hristos și să cunoaștem cât este de scump [*1 Ptr* 1, 19] lui Dumnezeu și Tatălui Lui, că, vărsându-se pentru mântuirea noastră, a adus har de pocăință [*metanoias charin*] întregii lumi. [5] Să străbatem cu mintea toate generațiile și să vedem că, din generație în generație, Stăpânul a dat loc de pocăință [*Sol* 12, 10] celor ce vor să se întoarcă la El. [6] Noe a predicat pocăința, iar cei care l-au ascultat s-au mântuit. [7] Iona a predicat ninivitenilor pieirea cetății lor, iar cei care s-au căit de păcatele lor au făcut îndurător pe Dumnezeu cu rugăciunile lor și au dobândit mântuire [*Iona* 3, 4–10; *Mt* 12, 41; *Lc* 11, 32], deși erau străini de Dumnezeu.

VIII [1] Slujitorii/liturgii harului lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, au vorbit despre pocăință. [2] Însuși Stăpânul tuturora a grăit cu jurământ despre pocăință: „Eu grăiesc, zice Domnul; nu voiesc moartea păcătosului, ci pocăința lui" [*Iz* 18, 23; 33, 11]; adăugând și voința Lui cea bună, spune: [3] „Pocăiți-vă, casa lui Israel, de nelegiuirile voastre! Spus-am fiilor poporului Meu: «Dacă vor fi păcatele voastre de la pământ până la cer, și dacă vor fi mai roșii decât cârmâzul și mai negre decât sacul de pocăință și dacă vă veți întoarce la Mine din toată inima voastră și veți spune: ‚Tată!' vă voi asculta ca pe un popor sfânt»" [text necunoscut, amintește de *Iz* 18, 30; *Ps* 102, 12; *Ir* 3, 19. 22; *Is* 1, 18]. [4] Iar în alt loc spune așa: „Spălați-vă și curățați-vă; îndepărtați vicleniile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei; încetați cu răutățile voastre; învățați să faceți bine, căutați dreptatea, izbăviți pe cel nedreptățit, faceți dreptate orfanului, dați dreptate văduvei și veniți apoi să vorbim, zice Domnul. Și dacă vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi și dacă vor fi ca cârmâzul, ca lâna le voi albi; dacă veți voi și Mă veți asculta, bunătățile pământului veți mânca; iar dacă nu veți voi și nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca, că gura Domnului a grăit acestea" [*Is* 1, 16–20]. [5] Voind dar ca toți cei care-L iubesc pe El să aibă parte de pocăință, i-a întărit prin voința Lui cea atotputernică.

Ascultarea și credința

IX [1] De aceea să ne supunem măreței și slăvitei Lui voințe; rugând mila și bunătatea Lui, să cădem înaintea Lui, să ne îndreptăm spre îndurările Lui, părăsind ostenelile zadarnice, sfădirea și gelozia, care duc la moarte. [2] Să ne ațintim privirile la cei care slujesc/liturghisesc în chip desăvârșit măreței Lui slave [*2 Ptr* 1, 17]. [3] Să luăm pildă pe Enoh care, prin ascultarea sa, fiind găsit drept, a fost mutat de pe pământ și nu s-a găsit moartea lui [*Fc* 5, 24]. [4] Să luăm pildă pe Noe, care, prin slujirea/liturghia lui, fiind găsit credincios, a predicat lumii nașterea din nou, iar Stăpânul, prin el, a mântuit animalele, care au intrat în corabie în înțelegere unele cu altele [*Fc* 6, 8–9. 17; *2 Ptr* 2, 5].

X [1] Avraam, care a fost numit prieten, a fost găsit credincios, pentru că a ascultat de cuvintele lui Dumnezeu. [2] Acesta, prin ascultare, a ieșit din pământul lui și din casa părintelui său, pentru ca părăsind pământ puțin, rude sărace și casă mică, să moștenească făgăduințele lui Dumnezeu. Că Dumnezeu i-a spus lui: [3] „Ieși din pământul tău și din rudenia ta și din casa părintelui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta și te voi face neam mare și te voi binecuvânta și voi mări numele tău și vei fi binecuvântat; și voi binecuvânta pe cei ce te binecuvântează și voi blestema pe cei ce te blestemă; și voi binecuvânta în tine toate neamurile pământului” [*Fc* 12, 1–3]. [4] Și iarăși, când s-a despărțit de Lot, Dumnezeu i-a spus lui Avraam: „Ridică ochii tăi și caută din locul în care ești acum, spre miazănoapte și spre miazăzi și spre răsărit și spre mare; că tot pământul, pe care-l vezi, ți-l voi da ție și seminței tale până în veac. [5] Și voi face sămânța ta ca nisipul pământului; dacă poate cineva număra nisipul pământului și sămânța ta o va număra” [*Fc* 13, 15–17]. [6] Și iarăși spune: „L-a scos Dumnezeu pe Avraam afară și i-a zis: «Caută la cer și numără stelele, dacă le vei putea număra; așa va fi sămânța ta.» Și a crezut Avraam în Dumnezeu și i s-a socotit lui spre dreptate” [*Fc* 15, 5–6]. [7] Pentru credința și iubirea lui de străini, i s-a dat lui fiu la bătrânețe [*Fc* 18, 2–14; 21, 2]; iar prin ascultare, l-a adus lui Dumnezeu jertfă pe unul din munții pe care i l-a arătat [*Fc* 22, 1–18].

XI [1] Pentru iubirea de străini și pentru evlavia sa, Lot a scăpat din Sodoma, în timp ce toată împrejurimea a fost pedepsită cu foc și pucioasă [*Fc* 19; *2 Ptr* 2, 6–7]. Stăpânul a făcut cu asta cunoscut că nu-i părăsește pe cei ce nădăjduiesc în El, iar pe cei ce înclină în altă parte îi pedepsește și-i chinuie. [2] Femeia lui a ieșit împreună cu el; dar pentru că a fost de altă părere și nu s-a unit cu el, i s-a dat semn, să fie stâlp de piatră până în ziua de azi, ca să cunoască toți că cei care șovăie și se îndoiesc de puterea lui Dumnezeu ajung judecată și semn pentru toate generațiile.

XII 1 Pentru credinţa şi iubirea ei de străini a fost mântuită Rahav desfrânata. Isus al lui Navi a trimis iscoade în Ierihon; 2 regele cetăţii a aflat că au venit oameni să iscodească ţara sa şi a trimis bărbaţi ca să-i prindă, ca, fiind prinşi, să-i omoare. 3 Rahav cea iubitoare de străini i-a primit în casa ei şi i-a ascuns în foişor sub snopi de in. 4 Când au venit oamenii regelui şi i-au spus: „La tine au intrat iscoadele ţării noastre; scoate-i că aşa porunceşte regele!” Rahav a răspuns: „Da, au intrat la mine bărbaţii pe care-i căutaţi, dar au plecat îndată şi sunt pe drum”, şi le-a arătat încotro s-au dus. 5 Rahav le-a spus apoi bărbaţilor pe care-i ascunsese: „Ştiu bine că Dumnezeu vă dă vouă pământul acesta; că frică şi groază de voi i-a cuprins pe cei ce-l locuiesc; deci când veţi lua cetatea, scăpaţi-mă pe mine şi casa tatălui meu.” 6 Şi aceia i-au zis: „Va fi aşa, cum ne-ai grăit nouă. Când vei afla că am venit, adună pe toţi ai tăi sub acoperişul tău şi se vor mântui, dar toţi care vor fi găsiţi în afara casei tale vor pieri.” 7 Şi au mai spus să pună semn: „să atârne de casa ei ceva roşu” [*Ios* 2]. Prin aceasta au făcut cunoscut mai dinainte că prin sângele Domnului se vor mântui toţi cei ce cred şi nădăjduiesc în Dumnezeu. 8 Vedeţi, iubiţilor, că în femeia aceasta avem nu numai credinţă, ci şi profeţie.

XIII 1 Să ne smerim/umilim, aşadar, fraţilor, lepădând orice mândrie, îngâmfare, neînţelepciune şi furie, şi să facem ceea ce este scris. Că zice Duhul cel Sfânt: „Să nu se laude cel înţelept cu înţelepciunea lui, nici cel tare cu tăria lui, nici cel bogat cu bogăţia lui; ci cel ce se laudă, în Domnul să se laude, să-L caute pe El şi să facă judecată şi dreptate” [*Ir* 9, 22-23; *1 Rg* 2, 10; *1 Co* 1, 31; *2 Co* 10, 17]. Mai ales să ne aducem aminte de cuvintele Domnului Iisus pe care le-a grăit, învăţând blândeţea şi îndelunga-răbdare. 2 Că aşa a zis: „Miluiţi, ca să fiţi miluiţi; iertaţi, ca să vi se ierte; precum faceţi, aşa vi se va face; precum daţi, aşa vi se va da, precum judecaţi, aşa veţi fi judecaţi; precum vă purtaţi cu blândeţe, aşa se vor purta şi alţii cu blândeţe cu voi; cu ce măsură veţi măsura, cu aceea vi se va măsura” [text necunoscut; aminteşte de: *Mt* 5, 7; 6, 12. 14; *Mc* 11, 25; *Mt* 7, 1–2. 12; *Lc* 6, 37–38. 31; *Mc* 4, 24]. 3 Cu această poruncă şi cu aceste îndemnuri să ne întărim pe noi înşine, ca să ne purtăm cu smerenie/umilinţă, supunându-ne sfintelor Lui cuvinte. Că zice cuvântul cel sfânt: 4 „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel blând şi liniştit, care tremură de cuvintele Mele?” [*Is* 66, 2].

Împotriva celor mândri

XIV 1 Drept şi cuvios lucru este, bărbaţi fraţi, să ne supunem mai degrabă lui Dumnezeu decât să urmăm acelora care în trufie şi dezordine s-au făcut conducători ai unei urâcioase gelozii. 2 Că vom suferi nu mică pagubă, ci mai degrabă mare primejdie, dacă ne vom pleca orbeşte oamenilor, care aţâţă la ceartă şi răzvrătiri ca să ne înstrăineze de ceea ce e frumos. 3 Să fim buni cu

noi înşine, potrivit îndurării şi dulceţii Creatorului nostru. [4] Că este scris: „Cei buni vor moşteni pământul şi cei fără răutate vor rămâne pe el" [*Pr* 2, 21; *Ps* 36, 9. 38].

XV [1] Să ne lipim, aşadar, de cei care fac cu cucernicie pace, nu de cei care voiesc pace cu făţărnicie. [2] Că spune Scriptura undeva: „Poporul acesta cu buzele Mă cinsteşte, dar inima lui este departe de Mine" [*Is* 29, 13; *Mt* 15, 8; *Mc* 7, 6]. [3] Şi iarăşi: „Cu gura lor binecuvântau, iar cu inima lor blestemau" [*Ps* 61, 4]. [4] Şi iarăşi zice: „L-au iubit cu gura lor, dar cu limba lor L-au minţit; inima lor nu era dreaptă cu El şi nici nu s-au încrezut în testamentul Lui" [*Ps* 77, 40–41]. [5] De aceea „mute să fie buzele cele viclene, care grăiesc împotriva dreptului fărădelege" [*Ps* 30, 18]. Şi iarăşi: „Pierde-va Domnul toate buzele cele viclene, limba cea lăudăroasă, pe cei ce spun: «Limba noastră o vom mări, buzele noastre la noi sunt. Cine este Domnul nostru?» [6] Pentru necazul săracilor şi pentru suspinul săracilor, acum Mă voi scula, zice Domnul, şi le voi aduce mântuire. [7] Şi le voi vorbi pe faţă" [*Ps* 11, 3–5].

XVI [1] Hristos este al celor ce au gândire umilă, nu al acelora care se ridică mai presus de turma Lui. [2] Sceptrul măreţiei lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos, n-a venit cu zgomotul trufiei, nici al îngâmfării, deşi putea, ci smerindu-se, precum a spus despre El Duhul cel Sfânt. Că zice: [3] „Doamne, cine a crezut auzului nostru? Şi braţul Domnului cui s-a descoperit? Vestit-am ca un prunc înaintea Lui şi ca o rădăcină în pământ însetat; n-are chip, nici slavă; şi L-am văzut pe El şi nu avea chip, nici frumuseţe, ci chipul Lui era necinstit, mai prejos decât chipul oamenilor; fiind om întru bătaie şi durere, ştiind să îndure slăbiciunea; că s-a schimbat faţa Lui, a fost defăimat şi nesocotit. [4] Acesta păcatele noastre le poartă şi pentru noi rabdă durerea şi noi am socotit că El este în durere, în bătaie şi în chin. [5] Dar El a fost rănit pentru păcatele noastre şi a pătimit pentru fărădelegile noastre; pedeapsa păcii noastre este asupra Lui; cu rana Lui noi ne-am vindecat. [6] Toţi ca nişte oi am rătăcit; omul din calea Lui s-a abătut. [7] Şi Domnul L-a dat pe El pentru păcatele noastre, iar El în bătăi nu-Şi deschide gura Sa. Ca o oaie la junghiere s-a dus şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde pe El, aşa nu-Şi deschide gura Sa. În umilirea Lui i s-a luat şi judecata. [8] Iar neamul Lui cine-l va spune, pentru că s-a luat de pe pământ viaţa Lui. [9] Pentru fărădelegile poporului meu vine la moarte. [10] Şi-i voi da pe cei răi pentru mormântul Lui şi pe cei bogaţi pentru moartea Lui; că fărădelege n-a făcut, nici nu s-a găsit vicleşug în gura Lui. Şi Domnul vrea să-L curăţească pe El de rană. [11] Dacă veţi aduce jertfă pentru păcate, sufletul vostru va vedea multă vreme urmaşi. [12] Şi Domnul vrea să scoată din durere sufletul Lui, să-I arate lumină, să-L plăsmuiască cu pricepere, să îndrepteze pe cel drept, bine slujind celor mulţi şi păcatele lor El le va purta. [13] Pentru aceasta El va moşteni pe mulţi şi va îm-

părți prăzile celor puternici, pentru că s-a dat spre moarte sufletul Lui și cu
cei fărădelege a fost socotit. 14 Și El a purtat păcatele multora și pentru fără-
delegile lor a fost dat" [*Is* 53, 1–12; *FA* 8, 32–33]. 15 Și iarăși zice: „Iar Eu
sunt vierme și nu om; ocară oamenilor și defăimare poporului. 16 Toți cei ce
M-au văzut M-au batjocorit, grăit-au cu buzele, clătinat-au din cap: „Nădăj-
duit-a în Domnul, izbăvească-L pe El, mântuiască-L, că-L voiește" [*Ps*
21, 6–8; *Mc* 15, 29; *Mt* 27, 43]. 17 Vedeți, bărbați iubiți, cine este Cel ce
ne-a fost dat pildă! Dacă Domnul s-a umilit atâta, ce trebuie să facem noi,
care prin El am venit sub jugul harului Lui?

Smerenia sfinților

XVII 1 Să-i imităm pe aceia care au umblat în piei de oaie și cojoace
[*Evr* 11, 37], predicând venirea lui Hristos, adică pe Ilie, Elisei, încă și pe
Iezechiel, pe profeți și pe lângă aceștia și pe cei care au primit o bună măr-
turie de la Dumnezeu [*Evr* 11, 37–40; *4 Rg* 1, 8; 2, 14]. 2 Mare mărturie a
primit Avraam și a fost numit prieten al lui Dumnezeu; Avraam, privind la
slava lui Dumnezeu, a spus cu smerenie: „Eu sunt pământ și cenușă" [*Fc*
18, 27]. 3 Încă și despre Iov s-a scris așa: „Iar Iov era om drept, fără de pri-
hană, adevărat, cinstitor de Dumnezeu, ferindu-se de orice rău" [*Iov* 1, 1].
4 Dar el se învinuia, zicând: „Nimeni nu este lipsit de întinăciune, de-ar fi o
zi viața lui" [*Iov* 14, 4–5]. 5 Moise a fost numit „credincios în toată casa lui"
[*Nm* 12, 7; *Evr* 3, 2. 5], și datorită slujirii lui, Dumnezeu a pedepsit Egiptul
cu plăgi și nenorociri; dar și el, cu toate că a fost foarte slăvit, nu s-a mân-
drit, ci a spus când a primit prin rug însărcinarea aceea: „Cine sunt eu, ca să
mă trimiți pe mine?" [*Iș* 3, 11]; „eu sunt slab la glas și zăbavnic la limbă"
[*Iș* 4, 10]. Și iarăși spune: 6 „Eu sunt aburul unei oale ce fierbe."

XVIII 1 Ce să spunem apoi de David, care a primit mărturie? Dumnezeu a
spus despre el: „Aflat-am bărbat după inima mea, pe David, fiul lui Iesei;
cu milostivire veșnică l-am uns" [*Ps* 88, 20; *1 Rg* 13, 14; *FA* 12, 22]. 2 Dar
și David I-a spus lui Dumnezeu: „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila
Ta și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fărădelegea mea; 3 mai vârtos
mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește; că fărădelegea
mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea. 4 Ție unuia am
greșit și rău înaintea Ta am făcut, ca să fii îndreptățit întru cuvintele Tale și
să biruiești când vei judeca Tu. 5 Că iată întru fărădelegi m-am zămislit și
întru păcate m-a născut maica mea. 6 Că iată adevărul ai iubit; cele nearătate
și cele ascunse ale înțelepciunii Tale mi-ai arătat mie. 7 Stropi-mă-vei cu
isop și mă voi curăți; spăla-mă-vei și mai vârtos decât zăpada mă voi albi.
8 Auzului meu vei da bucurie și veselie; bucura-se-vor oasele mele cele umilite.
9 Întoarce fața Ta de către păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le.

10 Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru
cele dinăuntru ale mele. 11 Nu mă lepăda de la faţa Ta şi Duhul Tău cel
Sfânt nu-L lua de la mine. 12 Dă-mi mie bucuria mântuirii Tale şi cu duh
conducător mă întăreşte. 13 Învăţa-voi pe cei fără de lege căile Tale şi cei
necredincioşi la Tine se vor întoarce. 14 Izbăveşte-mă de vărsări de sânge,
Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele. 15 Bucura-se-va limba mea de
dreptatea Ta. Doamne, gura mea vei deschide şi buzele mele vor vesti lauda
Ta. 16 Că de-ai fi voit jertfă, Ţi-aş fi dat; arderile de tot nu le vei binevoi.
17 Jertfă pentru Dumnezeu e un duh zdrobit; o inimă zdrobită şi umilită
Dumnezeu nu o va urgisi" [*Ps* 50, 1–18].

XIX 1 Gândirea umilă şi modestia unor atât de mulţi şi unor astfel de bărbaţi, care, pentru ascultarea lor, au primit mărturie de la Dumnezeu, ne-a făcut mai buni nu numai pe noi, ci şi pe cei din generaţiile de dinaintea noastră care au primit cuvintele lui Dumnezeu întru frică şi întru adevăr.

Pacea şi Dumnezeu

2 Aşadar, după ce am participat la multe fapte mari şi slăvite, să ne întoar-
cem la scopul pe care l-am urmărit de la început, acela al păcii. Să ne aţin-
tim privirile spre Tatăl şi Creatorul întregii lumi şi să ne alipim de măreţele
şi covârşitoarele Lui daruri şi de binefacerile păcii. 3 Să-L vedem cu mintea
şi să ne uităm cu ochii sufletului la voia Lui îndelung-răbdătoare. Să ne gândim că e lipsit de mânie faţă de toată creaţia Lui.

Armonia cosmosului

XX 1 Cerurile, puse în mişcare prin guvernarea Lui, se supun Lui în pace.
2 Ziua şi noaptea îşi săvârşesc alergarea rânduită de El [*Fc* 1, 5 sq], neîm-
piedicându-se una de alta. 3 Soarele, luna şi corul stelelor evoluează potrivit
poruncii Lui în armonie [*homonoia*] respectând fără nici o abatere hotarele
care li s-au pus. 4 Pământul, rodind potrivit voinţei Lui, dă, la timpuri potri-
vite, tot felul de hrană oamenilor, animalelor şi tuturor vieţuitoarelor de pe
el, fără să se împotrivească sau să schimbe ceva din legile puse de El.
5 Regiunile cele nedescoperite ale abisurilor şi cele nepovestite ale adâncu-
rilor se ţin prin aceleaşi porunci. 6 Întinderea cea nesfârşită a apelor mării,
alcătuită la creare în adunări de mări, nu depăşeşte hotarele ce i s-au pus, ci
face aşa precum i s-a poruncit. 7 Că a spus Dumnezeu: „Până aici să vii şi
valurile tale în tine se vor sfărâma" [*Iov* 38, 11]. 8 Oceanul cel fără de sfârşit
pentru mintea oamenilor şi luminile, care se află dincolo de el, se conduc de
aceleaşi legi ale Stăpânului. 9 Anotimpurile: primăvara, vara, toamna şi iarna,
vin în pace unele după altele. 10 Locurile vânturilor îşi împlinesc la timpul
lor, fără tulburare, slujirea. Izvoarele cele pururea curgătoare, create pentru

desfătarea şi sănătatea noastră, dau fără întrerupere oamenilor sânurilor lor, ca să vieţuiască. Cele mai mici vieţuitoare se adună unele cu altele în armonie şi pace [*en homonoia kai eirēnē*]. [11] Marele Creator şi Stăpânul tuturora a poruncit ca toate acestea să fie în pace şi armonie. A făcut bine tuturor creaturilor Lui, dar mai presus de toate nouă, care căutăm scăpare la îndurările Lui, prin Domnul nostru Iisus Hristos, [12] Căruia fie slava şi măreţia în vecii vecilor. Amin.

Armonia în comunităţi

XXI [1] Vedeţi, iubiţilor, să nu ne fie nouă tuturor spre pedeapsă binefacerile cele multe ale lui Dumnezeu, dacă nu vieţuim în chip vrednic de El şi dacă nu facem în armonie [*homonoia*] cele bune şi plăcute înaintea Lui. [2] Că spune undeva Scriptura: „Duhul Domnului este lumină, care cercetează comorile inimii" [*Pr* 20, 27]. [3] Să ştim bine că Domnul este aproape [*Ps* 33, 17; 118, 151; 144, 19], că nici unul din gândurile noastre nu-I este ascuns şi nici ceva din planurile pe care le facem. [4] Aşadar, este drept să nu ne abatem de la voinţa Lui. [5] Mai bine să supărăm pe oamenii nesocotiţi şi nepricepuţi, pe cei mândri şi îngâmfaţi cu lăudăroşenia cuvântului lor decât pe Dumnezeu. [6] Să ne temem de Domnul Iisus, al Cărui sânge s-a dat pentru noi; să-i respectăm pe conducătorii noştri; să-i cinstim pe prezbiteri/bătrâni; să-i învăţăm pe tineri învăţătura fricii de Dumnezeu, iar pe soţiile noastre să le îndreptăm spre ce este bun. [7] Să arate purtarea cea vrednică de iubire a castităţii, să vădească voinţa cea curată a blândeţii lor, să facă, prin tăcere, cunoscută bunătatea limbii lor şi să-şi arate iubirea lor, nu după simpatii, ci să o ofere tuturor cu cuvioşie, în chip egal, tuturor celor ce se tem de Dumnezeu. [8] Copiii noştri să aibă parte de creşterea cea întru Hristos; să înveţe ce putere are gândirea umilă înaintea lui Dumnezeu şi ce poate dragostea curată în faţa lui Dumnezeu; să înveţe că bună şi mare este frica de Dumnezeu şi că mântuie pe toţi cei care trăiesc cu cuvioşie în Dumnezeu, cu cuget curat. [9] Că El cercetează gândurile şi simţămintele noastre; suflarea Lui este în noi şi o ia când voieşte [*Ps* 103, 30–31; *Ecc* 12, 7].

Dumnezeu ascultă inimile simple

XXII [1]. Toate acestea întăresc credinţa în Hristos. Că şi El prin Duhul cel Sfânt aşa ne cheamă: „Veniţi, fiilor, ascultaţi-Mă pe Mine! Frica de Domnul vă voi învăţa. [2] Cine este omul cel ce voieşte viaţa, care iubeşte să vadă zile bune? [3] Opreşte-ţi limba de la rău şi buzele tale să nu grăiască vicleşug. [4] Fereşte-te de rău şi fă bine. [5] Caută pacea şi o urmează. [6] Ochiul Domnului spre cei drepţi şi urechile Lui spre rugăciunea lor, iar faţa Domnului spre cei ce fac rele, ca să piardă de pe pământ pomenirea lor. [7] Strigat-a dreptul şi

Domnul l-a auzit pe el şi din toate necazurile lui l-a izbăvit pe el [*Ps* 33, 11–16]. [8] Multe sunt biciuirile păcătosului, dar pe cei ce nădăjduiesc în Domnul mila Lui îi va înconjura" [*Ps* 31, 11].

XXIII [1] Părintele cel întru toate milostiv şi binefăcător iubeşte pe cei ce se tem de El şi dă cu blândeţe şi bunăvoinţă harurile Lui celor ce apropie de El cu cuget curat. [2] De aceea să nu ne îndoim, dar nici să se îngâmfe sufletul nostru din pricina covârşitoarelor şi slăvitelor Lui daruri.

Planurile lui Dumnezeu se împlinesc

[3] Departe să fie de noi Scriptura aceasta, care zice: „Nenorociţi sunt cei îndoielnici, cei care se îndoiesc în sufletul lor şi zic: «Acestea le-am auzit şi pe vremea părinţilor noştri şi iată am îmbătrânit şi nimic din acestea nu ni s-a întâmplat» [citat necunoscut]. [4] O, nepricepuţilor! Comparaţi-vă cu un pom! Luaţi ca pildă viţa de vie; mai întâi îi cad frunzele cele vechi; apoi lăstăreşte, apoi îi dă frunza, apoi floarea; şi după acestea agurida şi în sfârşit strugurele copt." Vedeţi că în scurtă vreme ajunge la coacere fructul pomului? [5] Într-adevăr iute şi pe neaşteptate se va împlini voinţa lui Dumnezeu. Despre aceasta dă mărturie şi Scriptura, zicând: „Va veni iute şi nu va zăbovi" [*Is* 14, 1; *Evr* 10, 37]; şi „Fără de veste va veni Domnul în templul Lui şi Sfântul pe Care voi îl aşteptaţi" [*Mal* 3, 1].

Învierea viitoare, prefigurată în natură

XXIV [1] Să înţelegem, iubiţilor, cum Stăpânul ne arată necontenit că va fi învierea viitoare, a cărei pârgă L-a făcut pe Domnul Iisus Hristos, înviindu-L din morţi. [2] Să vedem, iubiţilor, învierea, care se săvârşeşte în viaţa cea de toate zilele. [3] Ziua şi noaptea ne arată învierea; noaptea adoarme, ziua înviază; ziua pleacă, noaptea vine. [4] Să luăm fructele! Cum şi în ce chip creşte sământa? [5] A ieşit semănătorul şi a aruncat în pământ pe fiecare din seminţe; acestea, căzând în pământ, uscate şi goale, putrezesc; apoi măreţia purtării de grijă a Stăpânului le înviază din stricăciune; şi dintr-o sământă cresc mai multe şi fac rod.

XXV [1] Să vedem semnul minunat, care se petrece în ţinuturile din răsărit, adică în acelea din Arabia. [2] Este acolo o pasăre, care se numeşte phoenix; această pasăre este una singură şi trăieşte cam cinci sute de ani; când se apropie de moarte îşi face un cuib din tămâie, smirnă şi din alte aromate; când se împlineşte timpul, intră în cuib şi moare. [3] Din trupul putrezit se naşte un vierme; acesta se hrăneşte din cadavrul animalului mort şi-i cresc penele şi aripile; apoi când ajunge puternic, ia cuibul acela în care sunt oasele premergătorului ei şi, purtându-le pe acestea, zboară din Arabia până în Egipt, în oraşul numit Heliopolis. [4] Şi ziua în amiaza mare, în văzul tuturora, zboară

la altarul soarelui şi pune cuibul cu oasele acolo şi apoi se întoarce înapoi.
5 Preoţii cercetează cronicile şi găsesc că pasărea a venit la plinirea a cinci
sute de ani.

XXVI 1 Mai putem socoti oare mare şi minunat lucru dacă Creatorul lumii
îi va învia pe toţi aceia care I-au slujit cu cuvioşie în încrederea bunei cre-
dinţe, când chiar printr-o pasăre ne arată măreţia făgăduinţei Lui? 2 Că spune
undeva Scriptura: „Şi mă vei scula şi mă voi mărturisi Ţie" [text necu-
noscut; aminteşte de: *Ps* 27, 7; 87, 11]; şi: „M-am culcat şi am adormit;
sculatu-m-am, că Tu cu mine eşti" [*Ps* 3, 5; 22, 4]. 3 Şi iarăşi Iov spune: „Şi
va învia trupul acesta al meu, care a îndurat toate acestea" [*Iov* 19, 25].

Dumnezeu e adevărat şi atotputernic

XXVII 1 Aşadar, să ne fie legate sufletele noastre prin această nădejde de
Cel care-i credincios în făgăduinţele Sale şi drept în judecăţile Sale. 2 Cel
care a poruncit să nu minţim, cu mult mai mult El nu va minţi. Că la Dumne-
zeu totul e cu putinţă [*Mt* 19, 26; *Mc* 10, 27], afară de minciună [*Evr* 6, 18;
Tit 1, 2]. 3 Să se aprindă, dar, în noi credinţa în El şi să socotim că toate sunt
aproape de El. 4 Cu cuvântul măreţiei Lui s-au întemeiat toate [*Sol* 9, 1; *Evr*
3, 1] şi tot cu cuvântul Lui poate să le piardă. 5 „Cine-i va zice Lui: «pentru ce
ai făcut?» Sau cine va sta împotriva puterii tăriei Lui?" [*Sol* 12, 12; 11, 21].
Dumnezeu le face pe toate când vrea şi cum vrea şi nimic nu piere din cele
hotărâte de El [*Mt* 5, 18]. 6 Toate sunt înaintea Lui şi nimic nu este ascuns
voinţei Lui, 7 că „cerurile spun slava lui Dumnezeu, iar facerea mâinilor Lui
o vesteşte tăria; ziua spune cuvânt zilei, iar noaptea vesteşte nopţii ştiinţă; şi
nu sunt graiuri, nici cuvinte, ale căror glasuri să nu se audă" [*Ps* 18, 1–3].

XXVIII 1 Aşadar, pentru că Dumnezeu le vede şi le aude pe toate, să ne
temem de El şi să părăsim poftele urâte ale faptelor rele, ca mila Lui să ne
acopere la judecata ce va să fie. 2 Că cine dintre noi poate scăpa de mâna
Lui cea puternică? Care lume va primi pe vreunul din cei ce fug de El? Că
spune undeva Scriptura: 3 „Unde mă voi duce şi unde mă voi ascunde de la
faţa Ta? De mă voi sui la cer, Tu acolo eşti; dacă mă voi duce la marginile
pământului, acolo este dreapta Ta; dacă mă voi pogorî în adâncuri, acolo
este Duhul Tău" [*Ps* 138, 6–7]. 4 Unde poţi, aşadar, fugi sau unde poţi scăpa
de Cel ce cuprinde toate?

Să fim vrednici de alegerea Lui sfântă

XXIX 1 Să ne apropiem, aşadar, de El în cuvioşia sufletului, înălţând către
El mâini curate şi fără de prihană, iubind pe Părintele nostru cel bun şi mi-
lostiv, Care ne-a făcut pe noi Luişi partea alegerii Sale. 2 Că aşa este scris:
„Când Cel Preaînalt a împărţit neamurile, când a împrăştiat pe fiii lui Adam,

a pus hotare neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu. Parte a Domnului fost-a Iacob, poporul Lui, Israel, partea Lui de moştenire" [*Dt* 32, 8–9]. [3] Şi în alt loc zice: „Iată, Domnul Îşi ia Luişi neam din mijlocul neamurilor, după cum omul ia pârga ariei sale; şi vor ieşi din neamul acela sfintele sfinţilor" [citat necunoscut].

Să facem faptele sfinţeniei

XXX [1] Aşadar, pentru că suntem parte sfântă, să facem fapte de sfinţenie, fugind de clevetiri, de legături spurcate şi necurate, de beţii, de răzvrătiri, de pofte scârboase, de adulterul urâcios şi de scârboasa mândrie. [2] Că spune Scriptura: „Dumnezeu le stă mândrilor împotrivă, iar celor umiliţi le dă har" [*Pr* 3, 34; *Iac* 4, 6; *1 Ptr* 5, 5]. [3] Să ne alipim, dar, de aceia cărora li s-a dat de la Dumnezeu harul. Să ne îmbrăcăm în armonie, umilindu-ne/smerindu-ne, înfrânându-ne, depărtându-ne de vorbire de rău şi clevetire, fiind drepţi prin fapte, nu prin cuvinte [*Mt* 7, 21; *Rm* 2, 13; *1 Co* 4, 20; *Iac* 1, 22; 2, 14–26]. [4] Că spune Scriptura: „Cel ce spune multe va trebui, la rândul său, să şi audă. Socoteşte oare vorbăreţul că este drept? [5] Binecuvântat este cel născut din femeie, dacă trăieşte puţin. Nu vorbi multe" [*Iov* 11, 2–3]. [6] Lauda noastră să ne fie în Dumnezeu [*Rm* 2, 29; *1 Co* 4, 5; *2 Co* 10, 17] şi nu de la noi; Dumnezeu urăşte pe cel ce se laudă singur. [7] Mărturia faptei noastre bune să ne fie dată de alţii [*Pr* 27, 2], precum a fost dată părinţilor noştri celor drepţi. [8] Aroganţa, îndrăzneala şi cutezanţa sunt la cei blestemaţi de Dumnezeu; bunătatea, umilinţa/smerenia şi blândeţea la cei binecuvântaţi de Dumnezeu.

Căile binecuvântării

XXXI [1] Să ne alipim, dar, de binecuvântarea Lui şi să vedem care sunt căile binecuvântării. Să desfăşurăm înaintea minţii noastre cele petrecute la început. [2] Pentru ce a fost binecuvântat părintele nostru Avraam [*Fc* 12, 1–3; *Ga* 3, 6–9]? Nu pentru că prin credinţă a făcut dreptate [*Rm* 4, 1–25; *Iac* 2, 21–26] şi adevăr? [3] Isaac, cunoscând viitorul, cu deplină încredere s-a adus cu plăcere jertfă [*Fc* 22, 1–18] [4] Iacob cu umilinţă a plecat din pământul lui din pricina fratelui său şi s-a dus la Laban; i-a slujit lui [*Fc* 27, 42–45] şi i s-a dat sceptrul celor douăsprezece seminţii ale lui Israel [*3 Rg* 11, 31–32].

XXXII [1] Dacă judeci cu sinceritate fiecare lucru în parte, vei cunoaşte măreţia darurilor date de Dumnezeu. [2] Din Iacob se trag preoţii [*hiereis*] şi leviţii, toţi cei ce slujesc jertfelnicului lui Dumnezeu; din Iacob, după trup, Domnul Iisus [*Rm* 9, 5]; din Iacob, împăraţii, conducătorii şi povăţuitorii poporului iudeu; celelalte sceptre ale lui sunt în mai mică slavă, după cum a făgăduit Dumnezeu că „va fi sămânţa ta ca stelele cerului" [*Fc* 15, 5; 22, 17; 26, 4].

Dumnezeu singur ne face drepți

[3] Toți au fost slăviți și măriți nu prin ei înșiși sau prin faptele lor sau prin dreptatea pe care au săvârșit-o, ci prin voința lui Dumnezeu. [4] Și noi dar, fiind chemați prin voința lui Hristos Iisus, nu ajungem drepți prin noi înșine, nici prin înțelepciunea noastră sau prin priceperea noastră sau prin evlavia noastră sau prin faptele pe care le-am săvârșit în cuvioșia inimii, ci prin credința [*Rm* 3, 28. 30; *Ga* 2, 16; 3, 8–11; *Ef* 2, 8] prin care Dumnezeu Cel atotputernic i-a îndreptat din veac pe toți. Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

... dar să facem și noi faptele dreptății

XXXIII [1] Ce să facem dar, fraților? Să ne oprim de la facerea binelui și să părăsim iubirea? Stăpânul nu va îngădui nicidecum să facem asta. Dimpotrivă, să ne silim să săvârșim cu stăruință și cu tragere de inimă tot lucrul bun [*2 Co* 9, 8; *2 Tim* 2, 21; 3, 17; *Tit* 1, 16; 3, 1]. [2] Că Însuși Creatorul și Stăpânul lumii se bucură de lucrurile Lui [*Fc* 1, 8 sq]. [3] Prin puterea Lui cea foarte mare a întărit cerurile, iar prin înțelepciunea Sa cea neînțeleasă le-a împodobit; a despărțit pământul de apa ce-l înconjura și l-a întemeiat pe temelia tare a voinței Lui, iar prin ordinul Lui a poruncit să fie pe pământ viețuitoarele care să-l locuiască; creând mai dinainte marea și animalele din ea, a pus, cu puterea Lui, hotare mării. [4] Peste toate a plăsmuit, cu sfintele și neprihănitele Sale mâini, pe om, ființa cea mai aleasă și mai măreață, chip al icoanei Lui. [5] Că așa a spus Dumnezeu: „«Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră.» Și a făcut Dumnezeu pe om; bărbat și femeie i-a făcut" [*Fc* 1, 26. 27]. [6] După ce a terminat toate acestea, le-a lăudat, le-a binecuvântat și a zis: „Creșteți și vă înmulțiți!" [*Fc* 1, 22. 28]. [7] Să luăm aminte, dar, că toți drepții s-au împodobit cu fapte bune [*3 Mac* 6, 1] și Însuși Domnul, împodobindu-Se cu fapte bune, s-a bucurat. [8] Având, dar, această pildă să ne apropiem fără zăbavă de voința Lui și să lucrăm din toată puterea noastră fapta dreptății.

XXXIV [1] Lucrătorul cel bun primește cu îndrăznire pâinea muncii lui; dar cel leneș și trândav [*Sir* 4, 29] nu se uită în ochii celui care i-a dat de lucru. [2] Trebuie deci să fim înflăcărați spre facerea de bine, că de la Dumnezeu sunt toate [*Rm* 11, 36; *1 Co* 8, 6]. [3] Ne-a spus doar mai dinainte: „Iată Domnul și plata Lui înaintea feței Lui, ca să dea fiecăruia după fapta lui" [*Is* 40, 10; 62, 11; *Pr* 24, 12; *Ps* 61, 11; *Rm* 2, 6; *Ap* 22, 12]. [4] Ne îndeamnă, dar, să credem în El din toată inima și să nu fim leneși, nici trândavi spre tot lucrul bun. [5] Lauda și îndrăznirea noastră să fie în El. Să ne supunem voinței Lui. Să ne gândim la toată mulțimea îngerilor Lui, cum slujesc/liturghisesc voințele Lui, stând înaintea Lui. [6] Că spune Scriptura: „Miriade de miriade stă-

teau înaintea Lui şi mii de mii slujeau Lui [*Dn* 7, 10] şi strigau: Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot, plină este toată zidirea de slava Lui" [*Is* 6, 3]. [7] Şi noi, dar, adunându-ne în armonie şi conştiinţă în acelaşi loc, să strigăm cu stăruinţă către El ca dintr-o gură ca să ne facem părtaşi marilor şi slăvitelor Lui făgăduinţe. [8] Că spune Scriptura: „Ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit câte a pregătit Domnul celor ce-L aşteaptă pe El" [*Is* 64, 4; *1 Co* 2, 9].

Să luptăm pentru darurile lui Dumnezeu

XXXV [1] Cât de fericite şi minunate sunt darurile lui Dumnezeu, iubiţilor! [2] Viaţă în nemurire, strălucire în dreptate, adevăr în îndrăznire, credinţă în încredere, înfrânare în sfinţire. Şi acestea cad sub înţelegerea noastră. [3] Dar oare acelea care sunt pregătite celor ce-L aşteaptă pe El? Pe acelea le cunoaşte Însuşi Creatorul şi Părintele Cel Preasfânt [*4 Mac* 7, 4; 14, 7] al veacurilor [*1 Tim* 1, 17]; El cunoaşte mărimea şi frumuseţea lor. [4] Noi să ne luptăm, deci, să fim găsiţi în numărul celor care-L aşteaptă, ca să avem parte de darurile cele făgăduite.

[5] Dar cum va fi asta, iubiţilor? Dacă va fi întărită mintea noastră cu credinţa în Dumnezeu, dacă vom căuta cele bine-plăcute Lui şi bine-primite de El, dacă vom săvârşi cele potrivite voinţei Lui celei neprihănite şi dacă vom merge pe calea adevărului, aruncând de pe noi toată nedreptatea şi răutatea, lăcomia, certurile, purtările rele, vicleniile, clevetirile, vorbitul de rău, ura de Dumnezeu, mândria, îngâmfarea, slava deşartă şi neiubirea de străini. [6] Cei care fac acestea sunt urâţi înaintea lui Dumnezeu; şi „nu numai cei care le fac, ci şi cei care îi laudă" [*Rm* 1, 32]. [7] Că spune Scriptura: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: «Pentru ce povesteşti dreptăţile Mele şi iei legământul Meu în gura ta? [8] Tu ai urât învăţătura şi ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta. Dacă vedeai hoţ alergai cu el şi cu cei desfrânaţi partea ta o puneai. Gura ta a înmulţit răutate, iar limba ta a împletit vicleşuguri. Şezând, împotriva fratelui tău cleveteai şi împotriva fiului maicii tale puneai poticneală. [9] Acestea ai făcut şi am tăcut. Socoteai, nelegiuitule, că voi fi asemenea ţie? [10] Mustra-te-voi şi te voi pune în faţa ta! [11] Înţelegeţi, dar, acestea cei ce uitaţi pe Dumnezeu, ca nu cumva să vă răpească ca un leu şi să nu mai fie cel ce izbăveşte. [12] Jertfa de laudă Mă va slăvi şi acolo este calea în care voi arăta lui mântuirea lui Dumnezeu»" [*Ps* 49, 17–24].

Iisus Hristos, calea mântuirii

XXVI [1] Aceasta este, iubiţilor, calea în care am găsit mântuirea noastră, pe Iisus Hristos, Arhiereul [*Evr* 2, 17 – 3, 1] jertfelor noastre, ocrotitorul şi ajutorul slăbiciunii noastre. [2] Prin El căutăm la înălţimile cerurilor; prin El

vedem, ca într-o oglindă, nepătata și preaînalta Lui față; prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa și întunecata noastră minte înflorește la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoștința cea nemuritoare. El, „fiind strălucirea măreției Lui, este cu atât mai mare decât îngerii cu cât a moștenit nume mai deosebite decât ei" [*Evr* 1, 3. 4]. [3] Că este scris așa: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri și pe slugile Sale pară de foc" [*Ps* 105, 5; *Evr* 1, 7]. [4] Iar despre Fiul Lui, Stăpânul a zis așa: „Fiul Meu ești Tu. Eu astăzi Te-am născut [*Ps* 2, 5; *Evr* 1, 5]. Cere de la Mine și-Ți voi da Ție moștenirea Ta și stăpânirea Ta marginile pământului" [*Ps* 2, 6]; [5] Și iarăși Îi spune Lui: „Șezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe dușmanii tăi așternut picioarelor Tale" [*Ps* 109, 1–2; *Evr* 1, 13]. Dar cine sunt dușmanii? Cei răi și cei ce se împotrivesc voinței Lui.

Analogia militară

XXXVII [1]. Să fim deci niște soldați, bărbați frați, cu toată stăruința sub ordinele Lui cele fără de prihană. [2] Să ne gândim la soldații aflați sub ordinele guvernanților noștri, cu câtă bună rânduială, cu câtă ascultare, cu câtă supunere îndeplinesc poruncile. [3] Nu sunt toți comandanți, nici căpetenii peste o mie de ostași, nici peste o sută, nici peste cincizeci și așa mai departe, ci fiecare în grupa sa îndeplinește cele poruncite de împărat și de guvernanți. [4] Cei mari nu pot fi fără cei mici și nici cei mici fără cei mari; este o coeziune între toți și sunt de folos unul altuia.

Analogia corpului uman și social

[5] Să luăm corpul nostru; capul fără picioare nu este nimic, la fel nici picioarele fără cap; iar cele mai mici membre ale corpului nostru sunt de neapărată trebuință și folositoare întregului corp; dar toate membrele consimt și se folosesc de o unică supunere ca să fie salvat corpul întreg [*Rm* 12, 4–5; *1 Co* 12, 12–31].

XXXVIII [1] Să fie așadar salvat întreg corpul nostru în Hristos Iisus și fiecare să se supună semenului său [*Ef* 5, 21], așa cum a fost pus în harisma lui [*Rm* 12, 6; *1 Co* 7, 7; *1 Ptr* 4, 10].

Darurile sunt pentru slujire, nu pentru trufie

[2] Cel tare să se îngrijească de cel slab, iar cel slab să-l respecte pe cel tare; bogatul să-l ajute pe sărac, iar săracul să-I mulțumească lui Dumnezeu că i-a dat să-și împlinească prin cel bogat lipsa lui. Înțeleptul să-și arate înțelepciunea lui nu în vorbe, ci în fapte bune. Cel umil/smerit să nu dea mărturie despre el însuși, ci să lase ca altul să dea mărturie despre el. Cel curat cu

trupul să nu se mândrească, ştiind că altul este cel ce i-a dat înfrânarea. [3] Să ne gândim, aşadar, fraţilor, din ce materie am fost făcuţi, cum eram şi ce eram când am venit pe lume; din ce mormânt şi întuneric ne-a adus în lumea Lui Cel ce ne-a plăsmuit şi ne-a creat, gătindu-ne nouă binefacerile Lui înainte de a ne naşte. [4] Având, aşadar, toate acestea de la El, se cuvine să-I mulţumim Lui pentru toate, Căruia este slava în vecii vecilor. Amin.

XXXIX [1] Nişte oamenii nebuni, nepricepuţi, proşti şi neînvăţaţi râd de noi şi ne batjocoresc, vrând să se laude cu ideile lor. [2] Dar ce poate un muritor sau care este tăria unuia făcut din ţărână? [3] Că este scris: „Nu au chip înaintea ochilor mei, ci numai vânt şi glas auzeam. [4] Ce? Va fi oare curat muritorul înaintea Domnului? Sau este bărbat fără prihană în faptele lui, când nu se încrede în slugile sale şi a văzut ceva strâmb la trimişii săi [*Iov* 4, 16–18]. [5] Cerul nu este curat înaintea Lui [*Iov* 15, 5]. Cu atât mai mult cei ce locuiesc case de lut, din care şi noi din acelaşi lut suntem. I-a strivit ca pe un vierme şi de dimineaţa până seara nu mai sunt; pentru că n-au putut să-şi ajute loruşi, au picrit. [6] A suflat asupra lor şi s-au sfârşit pentru că nu aveau înţelepciune. [7] Strigă, dacă te va auzi cineva sau dacă vreunul din sfinţii îngeri te va vedea; că pe cel fără de minte îl ucide mânia, iar pe cel rătăcit îl omoară invidia. [8] Eu i-am văzut pe cei fără de minte prinzând rădăcini, dar îndată a fost mistuită viaţa lor. [9] Departe de mântuire să fie fiii lor, ocărâţi să fie la uşile mai mici şi să nu fie cel ce izbăveşte. Că cele ce au fost pregătite acelora, drepţii le vor mânca, iar ei nu vor fi izbăviţi de rele" [*Iov* 4, 19–5; 5].

Ordinea levitică

XL [1] Aşadar, pentru că acestea ne sunt cunoscute şi am pătruns în adâncurile cunoaşterii dumnezeieşti, se cuvine să facem în rânduială/ordine [*taxei* — *1 Co* 14, 40] pe toate câte a poruncit Stăpânul; să le facem la vremile rânduite. [2] A poruncit ca ofrandele şi liturghiile să nu se săvârşească la întâmplare şi fără rânduială, ci la anumite timpuri şi ceasuri. [3] El a rânduit, cu voinţa Lui cea preaînaltă, unde şi prin cine vrea să se săvârşească acestea, pentru ca, fiind săvârşite toate cu cuvioşie şi cu încuviinţarea Lui, să fie bine primite de voinţa Sa. [4] Aşadar, cei ce aduc la vremile rânduite ofrandele sunt bine primiţi şi fericiţi; pentru că nu păcătuiesc cei ce urmează poruncile Stăpânului. [5] Arhiereului îi sunt date liturghisiri proprii, preoţilor [*hiereis*] li s-a rânduit loc propriu, leviţilor le sunt puse diaconii proprii, iar laicului îi sunt date porunci pentru laici.

XLI [1] Fiecare dintre noi, fraţilor, să bine-placă lui Dumnezeu în tagma/rangul său propriu în conştiinţă bună, nedepăşind regula/canonul fixată slujirii/liturghisirii lui în cuviinţă. [2] Nu se aduc, fraţilor, pretutindeni jertfe con-

tinui sau jertfe de rugăciune sau jertfe pentru păcat sau jertfe pentru greşeli [*Iş* 29, 42; *Nm* 28, 3–8; *Lv* 4, 3], ci numai în Ierusalim; iar acolo nu se aduc jertfele în orice loc, ci înaintea templului la jertfelnic, după ce darul de jertfă a fost cercetat mai întâi de arhiereu şi de slujitorii/liturghisitorii amintiţi mai sus.
[3] Cei ce fac ceva împotriva voinţei lui Dumnezeu au ca pedeapsă moartea.
[4] Vedeţi, fraţilor, cu cât am fost învredniciţi de mai multă cunoştinţă, cu atât mai mult suntem supuşi unei mai mari primejdii.

Succesiunea apostolică

XLII [1] Apostolii ne-au adus Evanghelia de la Domnul Iisus Hristos; Iisus Hristos a fost trimis de Tatăl. [2] Aşadar Hristos este de la Dumnezeu, iar apostolii de la Hristos; deci amândouă s-au făcut cu bună rânduială [*eutaktōs*] din voinţa lui Dumnezeu. [3] Primind ei, aşadar, porunci, plini de certitudine prin Învierea Domnului nostru Iisus Hristos şi crezând în cuvântul lui Dumnezeu, au ieşit cu certitudinea Duhului Sfânt evanghelizând că are să vină Împărăţia lui Dumnezeu. [4] Vestind/propovăduind, aşadar, în sate şi oraşe, aşezau în ele pârga acestora, punându-i la încercare prin Duhul, drept episcopi şi diaconi [supraveghetori şi slujitori] ai celor ce aveau să creadă. [5] Şi acest lucru nu era ceva nou, căci de mult timp stătea scris despre episcopi şi diaconi, căci spune undeva Scriptura: „Voi aşeza pe episcopii/supraveghetorii lor în dreptate şi pe diaconii/slujitorii lor în credinţă" [cf. *Is* 60, 17].

Moise şi Aaron

XLIII [1] Şi ce e de mirare, dacă cei încredinţaţi de Dumnezeu în Hristos cu o lucrare ca aceasta i-au aşezat pe cei de care am vorbit mai înainte? Că şi fericitul Moise, „credinciosul slujitor în toată casa" [*Nm* 12, 7; *Evr* 3, 2. 5], a însemnat în sfintele cărţi toate cele poruncite lui, iar pe el l-au urmat şi ceilalţi profeţi, care au dat mărturie de cele ce s-au poruncit de Dumnezeu.
[2] Că atunci când din pricina preoţiei s-a născut gelozie, şi seminţiile lui Israel s-au răsculat, care din ele să fie împodobită cu acest nume slăvit, acela a poruncit căpeteniilor celor douăsprezece seminţii să-i aducă toiege scrise cu numele fiecărei seminţii. Moise a luat toiegele, le-a legat, le-a pecetluit cu inelele căpeteniilor seminţiilor şi le-a pus în cortul mărturiei pe masa lui Dumnezeu. [3] Şi închizând cortul, a pecetluit lacătele aşa cum pecetluise toiegele. [4] Şi le-a spus: „Bărbaţi fraţi, al cărei seminţii va odrăsli toiagul, pe aceea a ales-o Dumnezeu, ca să săvârşească cele ale preoţiei [*hierosynē*] şi să-I slujească Lui!" [5] Când s-a făcut ziuă, Moise a adunat tot poporul lui Israel, cele şase sute de mii de bărbaţi, a arătat peceţile căpeteniilor seminţiilor, a deschis cortul mărturiei şi a scos toiegele; şi a fost găsit toiagul lui

Aaron, nu numai odrăslit, ci având şi rod [*Nm* 17, 16–26]. [6] Ce socotiţi iubiţilor? Nu ştia oare mai dinainte Moise că are să se întâmple aceasta? Negreşit, ştia! Dar, ca să nu se facă tulburare în poporul lui Israel, a făcut aşa, spre a fi slăvit numele adevăratului şi singurului Dumnezeu, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Apostoli, episcopi şi prezbiteri

XLIV [1] Şi apostolii noştri au ştiut prin Domnul nostru Iisus Hristos că va fi ceartă pentru numele/funcţia episcopiei. [2] De aceea, având preştiinţa desăvârşită a acestui fapt, i-au aşezat pe cei mai înainte zişi şi au dat între timp drept lege ca, dacă vor adormi, alţi bărbaţi încercaţi să le urmeze în slujirea/liturghia lor. [3] Socotim, aşadar, că nu este drept să fie respinşi din slujirea/liturghia lor cei ce au fost aşezaţi de aceia sau între timp de alţi bărbaţi aleşi cu bunăvoirea întregii Biserici şi care au slujit/liturghisit ireproşabil turmei lui Hristos cu gândire umilă, liniştit şi netulburat, primind multă vreme mărturie de la mulţi. [4] Că nu mic păcat vom avea dacă vom respinge din episcopie pe cei ce au adus darurile în chip ireproşabil şi cuvios. [5] Fericiţi, aşadar, prezbiterii care, terminându-şi mai înainte călătoria vieţii, au avut un sfârşit roditor şi desăvârşit; pentru că nu se vor mai teme că-i va muta cineva din locul fixat lor. [6] Căci vedem că pe unii cu conduită frumoasă i-aţi mutat din slujirea/liturghia pe care au cinstit-o în chip ireproşabil.

Drepţii sunt prigoniţi

XLV [1] Fiţi ambiţioşi şi zeloşi, fraţilor, în cele ce privesc mântuirea. [2] Cercetaţi Sfintele Scripturi, cele adevărate, cele date prin Duhul cel Sfânt. [3] Ştiţi că nimic nedrept, nici neadevărat nu este scris în ele; nu veţi găsi în ele că cei drepţi au fost alungaţi de bărbaţii cei cuvioşi. [4] Au fost prigoniţi drepţii, dar de nelegiuiţi; au fost închişi în temniţă, dar de necuvioşi; au fost ucişi cu pietre, dar de cei fără de lege; au fost omorâţi, dar de cei cuprinşi de invidie spurcată şi nedreaptă. [5] Suferind acestea, în chip slăvit le-au îndurat. [6] Ce să spunem, fraţilor? Daniel a fost oare aruncat în groapa cu lei de cei care se temeau de Dumnezeu [*Dn* 6, 16–23]? [7] Sau Anania, Azaria şi Misail au fost oare închişi în cuptorul cel de foc de cei care slujeau religiei celei măreţe şi slăvite a Celui Preaînalt [*Dn* 3, 19–23]? Nu! Să nu fie asta! Cine erau, dar, cei ce făcuseră acestea? Oameni răi şi plini de toată răutatea, care au ajuns la atâta mânie, încât i-au chinuit pe cei ce slujeau lui Dumnezeu cu gând cuvios şi neprihănit, neştiind că Cel Preaînalt este apărătorul şi sprijinitorul celor ce slujesc Preasfântului Său Nume cu cuget curat, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin. [8] Iar cei care au îndurat cu încredere au moştenit slavă şi cinste, au fost înălţaţi şi au fost scrişi de Dumnezeu în cartea Lui, în vecii vecilor. Amin.

Schisma și efectele ei

XLVI 1 De niște exemple ca acestea trebuie să ne alăturăm și noi, fraților.
2 Că este scris: „Alăturați-vă de sfinți, că acei care se alătură lor se vor sfinți."
3 Și iarăși, în alt loc, zice: „Cu bărbatul nevinovat, nevinovat vei fi; cu cel
ales, ales vei fi; și cu cel îndărătnic, te vei îndărătnici" [*Ps* 17, 28–29]. 4 Să
ne alăturăm, deci, de cei nevinovați și drepți, că ei sunt aleșii lui Dumnezeu.
5 Pentru ce sunt între voi certuri, mânii, dezbinări, schisme și războí? 6 Nu
avem oare un singur Dumnezeu și un singur Hristos și un singur Duh al ha-
rului, revărsat peste noi, și o singură chemare în Hristos [*Ef* 4, 4–6; *1 Co* 8, 6]?
7 Pentru ce să despărțim și să sfâșiem membrele lui Hristos, pentru ce să ne
răzvrătim împotriva propriului nostru trup și să ajungem la o atât de mare
nebunie, încât să uităm că suntem membre unii altora [*Rm* 12, 5; *1 Co*
12, 12–27]? Aduceți-vă aminte de cuvintele lui Iisus, Domnul nostru! 8 Că a
spus: „Vai de omul acela! Mai bine i-ar fi fost lui de nu s-ar fi născut, decât
să sminteaseă pe unul din aleșii Mei; mai bine i-ar fi fost lui să-și fi pus îm-
prejurul lui o piatră de moară și să se fi aruncat în mare decât să sminteaseă pe
unul din aleșii Mei" [*Mt* 26, 24; 18, 6; *Mc* 14, 21; 9, 42; *Lc* 22, 22; 17, 1–2].
9 Schisma voastră i-a întors pe mulți dintre voi, i-a aruncat pe mulți în depri-
mare, pe mulți în îndoială, și pe noi toți în întristare. Și dezbinarea voastră
se permanentizează.
XLVII 1 Luați iarăși epistola fericitului Pavel Apostolul. 2 Ce v-a scris mai
întâi la începutul evanghelizării lui? 3 Cu adevărat inspirat de Duhul v-a scris
despre el însuși, despre Kefa și Apollo [*1 Co* 1, 10-12] pentru că și atunci
ați făcut părtiniri. 4 Dar părtinirea aceea v-a adus un păcat mai mic, căci aveați
părtiniri față de niște oameni care aveau mărturie de apostoli și față de un
bărbat pus la încercare de ei. 5 Acum însă înțelegeți cine v-au întors și au
micșorat prestigiul vestitei voastre iubiri de frați. 6 Lucru rușinos, iubiților,
foarte rușinos și nedemn de conduita în Hristos e să se audă că foarte tarea și
vechea Biserică a corintenilor e în revoltă împotriva prezbiterilor din pricina
uneia sau a două persoane! 7 Și acest zvon n-a ajuns numai până la noi, ci și
la cei ce au alte înclinații [credințe] decât noi, astfel încât din pricina ne-
buniei voastre se aduc blasfemii Numelui Domnului, iar vouă înșivă vi se
lucrează o primejdie.

Poarta lui Hristos

XLVIII 1 Să înlăturăm deci în grabă acest lucru, să cădem la picioarele
Stăpânului și să plângem rugându-L ca, milostivindu-Se, să Se împace cu
noi și să ne restaureze în conduita noastră curată și demnă a iubirii de frați.
2 Căci iubirea de frați este poarta dreptății deschisă spre viață, precum este

scris: „Deschideți-mi mie porțile dreptății și, intrând prin ele, voi lăuda pe Domnul; [3] aceasta este poarta Domnului; drepții vor intra prin ea" [*Ps* 117, 19]. [4] Dintre multele porți deschise, numai poarta dreptății este poarta lui Hristos [*In* 10, 7–9]; toți care intră prin ea sunt fericiți și-și îndreaptă mersul lor în cuvioșie, în dreptate, săvârșind toate fără tulburare. [5] E cineva credincios, e cineva puternic în a-și spune știința, e cineva înțelept în discernământul cuvintelor, e cineva curat în fapte? [6] Dar cu mult mai mult trebuie să fie umilit/smerit cu cât pare să fie mai mare și să caute ce este de folos în comun pentru toți și nu doar ce este de folos pentru el însuși [*1 Co* 10, 24. 33; 13, 5; *Flp* 2, 21].

Măreția iubirii

XLIX [1] Cine iubește pe Hristos să facă poruncile lui Hristos [*In* 14, 15. 21. 23; 15, 10; *1 In* 2, 5; 4, 18; 5, 1–3]. [2] Cine poate tâlcui legătura iubirii [*Col* 3, 14] lui Dumnezeu? [3] Cine poate spune îndeajuns măreția frumuseții Lui? [4] Înălțimea la care ne ridică iubirea e de nepovestit. [5] Iubirea ne lipește de Dumnezeu, „iubirea acoperă mulțime de păcate" [*1 Ptr* 4, 8], iubirea pe toate le suferă; iubirea nu face dezbinare; iubirea nu se răscoală, iubirea le face pe toate în înțelegere; în iubire s-au desăvârșit toți aleșii lui Dumnezeu; fără iubire nimic nu este bineplăcut lui Dumnezeu. [6] Cu iubire ne-a primit Stăpânul; pentru iubirea pe care o avea pentru noi, Iisus Hristos, Domnul nostru, Și-a dat cu voia lui Dumnezeu sângele Său pentru noi, trupul Său pentru trupul nostru și sufletul Său pentru sufletele noastre [*In* 3, 16; *1 In* 4, 9. 10; *Ga* 1, 4; 2, 20; *Ef* 5, 2].

L [1] Vedeți, iubiților, cât de mare și minunată e iubirea! desăvârșirea ei nu se poate tâlcui. [2] Cine e destoinic să fie găsit în iubire decât numai cei pe care-i învrednicește Dumnezeu? Să ne rugăm, așadar, și să cerem îndurării Lui să fim găsiți în iubire, fără părtinire omenească și fără pată. [3] Toate generațiile de la Adam și până astăzi au trecut; dar cei care au fost desăvârșiți în iubire, potrivit harului lui Dumnezeu, au loc între bine-credincioșii, care se vor arăta la venirea împărăției lui Hristos. [4] Că scris este: „Intrați în cămări pentru foarte puțină vreme, până va trece urgia și mânia Mea; și-Mi voi aduce aminte de o zi bună și vă voi scula din mormintele voastre" [*Is* 26, 20; *Iz* 37, 12]. [5] Fericiți suntem, iubiților, dacă facem poruncile lui Dumnezeu în armonia iubirii, ca pentru iubire să ni se ierte păcatele. [6] Că este scris: „Fericiți cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora li s-au acoperit păcatele! Fericit bărbatul căruia nu-i va socoti Domnul păcatul și nici nu este în gura lui vicleșug" [*Ps* 31, 1–2; *Rm* 4, 7–8]. [7] Fericirea aceasta a fost spusă despre cei aleși de Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Mărturisirea păcatelor

LI [1] Să ne rugăm, aşadar, să ne ierte Dumnezeu toate păcatele pe care le-am făcut şi în care am căzut prin ispita celui potrivnic [*2 Tes* 2, 4; *1 Tim* 5, 14; *1 Ptr* 5, 8]; iar aceia care au fost căpeteniile răzvrătirii şi ale dezbinării trebuie să se uite la faptul că avem o nădejde comună. [2] Cei ce vieţuiesc cu frică şi cu iubire vor să cadă mai degrabă ei înşişi în chinuri decât semenii lor; sau, mai bine spus, primesc mai degrabă să fie condamnaţi ei înşişi decât armonia care ne-a fost predată atât de bine şi de drept. [3] Căci un lucru bun este pentru om să-şi mărturisească greşelile decât să-şi învârtoşeze inima, cum s-a învârtoşat inima celor ce s-au răzvrătit împotriva lui Moise, slujitorul lui Dumnezeu [*Nm* 16, 1–2], a căror osândă s-a făcut cunoscută: [4] „Că s-au pogorât de vii în iad" [*Nm* 16, 30. 33] şi: „moartea îi va paşte pe ei" [*Ps* 48, 14]. [5] Iar Faraon şi oastea lui şi toate căpeteniile Egiptului, carele şi călăreţii lor, nu pentru altă pricină s-au scufundat în Marea Roşie şi au pierit, ci pentru că şi-au învârtoşat inimile lor cele neînţelegătoare, după ce s-au făcut semne şi minuni în pământul Egiptului de către Moise, slujitorul lui Dumnezeu [*Iş* 14].

LII [1] Stăpânul nostru, fraţilor, n-are nevoie de nimic; nu cere de la nimeni nimic [*FA* 17, 25] decât să I se aducă mărturisiri. [2] Căci spune David, alesul Său: „Mărturisi-mă-voi Domnului şi-I va place Lui mai mult decât un viţel tânăr căruia îi cresc coarnele şi unghiile. Să vadă săracii şi să se veselească" [*Ps* 68, 34–36]; [3] şi iarăşi zice: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi dă Celui Preaînalt rugăciunile tale; şi cheamă-Mă în ziua necazului tău şi te voi scoate şi Mă vei proslăvi [*Ps* 49, 15–16], [4] că jertfă pentru Dumnezeu e un duh zdrobit" [*Ps* 50, 18].

Exemplul lui Moise

LIII [1] Cunoaşteţi, şi cunoaşteţi bine, fraţilor, Sfintele Scripturi [*2 Tim* 3, 15] şi v-aţi aplecat mereu asupra cuvintelor lui Dumnezeu. Spre aducere-aminte vă scriu acestea. [2] Că lui Moise, după ce s-a suit în munte şi a petrecut patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi în post şi umilinţă [*Iş* 24, 18; 34, 28; *Dt* 9, 9. 18], Dumnezeu i-a spus: „Pogoară-te degrabă de aici, că fărădelege a făcut poporul tău, pe care l-ai scos din pământul Egiptului. S-a abătut repede din calea pe care le-ai poruncit-o şi şi-au făcut chipuri turnate" [*Iş* 32, 7–8; *Dt* 9, 12]. [3] Şi a spus Domnul către el: „Ţi-am spus ţie o dată şi de două ori zicând: Am văzut poporul acesta şi iată este tare la cerbicie. Lasă-Mă să-i nimicesc şi să şterg numele lor de sub cer şi te voi face pe tine neam mare şi minunat şi mult mai mult decât acesta" [*Dt* 9, 13–14; *Iş* 32, 10]. [4] Şi a spus Moise: „Nicidecum, Doamne! Iartă poporului acestuia păcatul sau şterge-mă şi pe mine din cartea celor vii" [*Iş* 32, 32]. [5] Ce iubire mare! Ce neîntrecută

desăvârşire! Slujitorul vorbeşte cu îndrăznire către Domnul său, cere iertare pentru mulţime sau cere să piară şi el împreună cu ei.

Sacrificiu propriu în locul dezbinării

LIV [1] Cine e, aşadar, între voi nobil, îndurător şi plin de iubire [2] să zică: „Dacă din pricina mea se face dezbinare, ceartă/sfadă şi schisme/rupturi, voi pleca, mă voi duce unde voiţi şi voi face cele poruncite de mulţime; numai turma lui Hristos să fie în pace cu prezbiteri aşezaţi!” [3] Cel care va face aceasta va dobândi mare slavă în Hristos şi va fi primit în orice loc, „că a Domnului este pământul şi plinirea lui” [*Ps* 23, 1]. [4] Acestea le-au făcut şi le vor face cei care au purtarea lui Dumnezeu fără să regrete.

LV [1] Dar să aducem pilde şi de la păgâni. În vreme de ciumă, în urma hotărârii unui oracol, mulţi împăraţi şi conducători s-au dat pe ei la moarte ca să-şi izbăvească cetăţenii cu sângele lor; mulţi au plecat din cetăţile lor, ca să nu se facă mai mare tulburare. [2] Cunoaştem pe mulţi de-ai noştri, că s-au lăsat puşi în lanţuri, ca să scape pe alţii; mulţi s-au lăsat vânduţi ca robi, pentru ca, cu preţul primit, să hrănească pe alţii. [3] Multe femei, întărite de harul lui Dumnezeu, au săvârşit multe fapte de bărbăţie. [4] Fericita Iudita, pe când cetatea era asediată, a cerut voie de la bătrâni s-o lase să se ducă în tabăra celor de alt neam. [5] A ieşit din dragostea de patrie şi de poporul asediat punându-se pe sine în primejdie; şi Domnul a dat pe Olofern în mâinile femeii [*Idt* 8- 13]. [6] Nu într-o mai mică primejdie s-a pus şi Estera, cea desăvârşită în credinţă, ca să scape cele douăsprezece seminţii ale lui Israel de pieirea ce le ameninţa. Prin postul şi umilinţa/smerenia ei, a rugat pe Stăpânul Cel atoatevăzător, pe Dumnezeul veacurilor, Care, văzând umilinţa/smerenia sufletului ei, a izbăvit poporul, pentru care Estera îşi primejduise viaţa [*Est* 4, 16; 7, 6–10].

Primirea certării

LVI [1] Şi noi, dar, să ne rugăm pentru cei ce au căzut în vreun păcat, ca să le dea moderaţie şi umilinţă spre a se supune, nu nouă, ci voinţei lui Dumnezeu; că aşa le va fi lor roditoare şi desăvârşită aducerea-aminte de ei cu îndurări la Dumnezeu şi la sfinţi. [2] Să primim, iubiţilor, certarea [*paideia*], de care nimeni nu trebuie să se supere. Povăţuirea, pe care o facem unii altora, este bună şi foarte folositoare, că ne lipeşte de voinţa lui Dumnezeu. [3] Că aşa zice cuvântul cel sfânt: „Certând m-a certat Domnul, dar morţii nu m-a dat” [*Ps* 117, 18]. [4] „Că pe cel pe care îl iubeşte Domnul îl ceartă, şi bate pe tot fiul pe care îl primeşte” [*Pr* 3, 12; *Evr* 12, 6]. [5] „Certa-mă-va dreptul cu milă, spune psalmistul, şi mă va mustra, iar untdelemnul păcătoşilor să nu ungă capul meu” [*Ps* 140, 6]. [6] Şi iarăşi spune: „Fericit este omul pe care l-a certat

Domnul; şi dojenirea Celui Atotputernic n-a dispreţui; că El te face să su-
feri, dar iarăşi te face bine; 7 a bătut, dar mâinile Lui au tămăduit. 8 De şase
ori din nevoi te scoate, iar în a şaptea nu se va atinge de tine rău. 9 În timp de
foamete te va izbăvi de moarte, iar în timp de război te va scoate din mâna
sabiei. 10 De biciul limbii te va ascunde şi nu te vei teme de relele ce vor
veni. 11 De cei nedrepţi şi de cei nelegiuiţi vei râde, iar de fiarele sălbatice
nu te vei teme, 12 că fiarele sălbatice vor trăi în pace cu tine. 13 După aceea
vei cunoaşte că va fi pace în casa ta, iar belşugul din cortul tău nu va lipsi.
14 Vei cunoaşte că multă este sămânţa ta, iar copiii tăi ca iarba ţarinei. 15 Vei
merge la groapă ca grâul cel copt, secerat la timp sau ca un stog la arie la
vreme adunat" [*Iov* 5, 17–26]. 16 Vedeţi, iubiţilor, cât de mare sprijin au cei
certaţi de Stăpân? Că, fiind tată bun, ne ceartă, ca să ne miluiască cu certarea
[*paideia*] Lui cea sfântă.

LVII 1 Aşadar, voi care aţi pus temeliile dezbinării supuneţi-vă prezbite-
rilor [cf. *1 Ptr* 5, 5] şi lăsaţi-vă certaţi spre pocăinţă, plecându-vă genunchii
inimii voastre. 2 Învăţaţi să vă supuneţi dezbrăcând aroganţa trufaşă şi mân-
dră a limbii voastre; căci e mai bine pentru voi să vă găsiţi mici, dar aleşi în
turma lui Hristos, decât părându-vă că sunteţi excepţionali să fiţi azvârliţi
din nădejdea Lui.

Glasul Înţelepciunii

3 Că aşa grăieşte Înţelepciunea cea plină de virtute: „Iată vă voi trimite
vouă înainte graiul suflării Mele şi vă voi învăţa cuvântul Meu. 4 Pentru că
v-am chemat şi nu M-aţi auzit; pentru că v-am grăit cuvinte şi n-aţi luat
aminte, ci aţi defăimat sfaturile Mele şi de certările Mele n-aţi ascultat, voi
râde şi Eu de pieirea voastră şi mă voi bucura când va veni peste voi prăpă-
dul, când tulburarea va sosi pe neaşteptate asupra voastră, iar nenorocirea va
veni ca un vifor sau când va veni peste voi strâmtorare şi împresurare. 5 Că
va fi când Mă veţi chema şi Eu nu vă voi auzi pe voi; cei răi Mă vor căuta şi
nu Mă vor găsi; că au urât înţelepciunea, iar frica Domnului n-au ales, nici
n-au voit să ia aminte la sfaturile Mele şi au batjocorit mustrările Mele.
6 Pentru aceea vor mânca roadele căii lor şi se vor sătura de necredinţa lor.
7 Pentru că au făcut nedreptate pruncilor, vor fi ucişi, iar cercetarea va pierde
pe cei necredincioşi. Cel ce Mă ascultă va locui cu încredere spre nădejde şi
se va linişti fără teamă de orice rău" [*Pr* 1, 23–33].

LVIII 1 Să ne supunem, aşadar, Numelui celui preasfânt şi slăvit al lui
Dumnezeu, ca să scăpăm de ameninţările pe care Înţelepciunea le-a făcut
celor neascultători şi „să ne sălăşluim cu încredere" [*Dt* 33, 12. 28] în Nu-
mele cel preasfânt al măreţiei Sale. 2 Primiţi sfatul nostru şi nu vă va părea
rău. Viu este Dumnezeu şi viu este Domnul Iisus Hristos şi Duhul cel Sfânt,

credinţa şi nădejdea celor aleşi! Că acela care face, fără părere de rău, cu umilinţă/smerenie şi cu stăruitoare bunăvoinţă poruncile şi dreptăţile date de Dumnezeu, acela va fi rânduit şi socotit în numărul celor mântuiţi, prin Iisus Hristos, prin Care lui Dumnezeu fie slava în vecii vecilor. Amin.

LIX [1] Iar dacă unii nu vor da ascultare celor spuse de Dumnezeu prin noi, să ştie că se expun păcatului şi unei nu mici primejdii.

Marea rugăciune de cerere

[2] Noi vom fi nevinovaţi de acest păcat şi vom cere, făcând stăruitoare rugăciuni şi cereri, ca Făcătorul tuturor lucrurilor să păstreze numărul cel socotit al aleşilor Lui din întreaga lume, prin iubitul Lui Fiu Iisus Hristos, prin Care ne-a chemat de la întuneric la lumină, de la necunoaştere la cunoaşterea slavei numelui Lui. [3] Ca să nădăjduim în Numele Tău, începutul întregii creaţii, Cel ce ai deschis ochii inimii noastre [*Ef* 1, 18], ca să Te cunoaştem pe Tine, Singurul preaînalt întru cele preaînalte, Cel sfânt, Care întru sfinţi Te odihneşti [*Is* 57, 15], Cel ce umileşti trufia celor mândri [*Is* 13, 11], Cel ce risipeşti sfaturile neamurilor [*Ps* 32, 10], Cel ce ridici pe cei umiliţi/smeriţi la înălţime şi umileşti/smereşti pe cel înalt [*Iov* 5, 11; *Is* 10, 33; *Iz* 17, 24; 21, 31], Cel ce îmbogăţeşti şi faci sărac [*1 Rg* 2, 7], Cel ce ucizi şi faci viu [*Dt* 32, 39; *1 Rg* 2, 6; *4 Rg* 5, 7], singurul binefăcător al duhurilor şi Dumnezeul oricărui trup [*Nm* 16, 22; 27, 16], Cel ce priveşti în adâncuri [*Tin* 1, 31], Cel ce vezi faptele omeneşti, ajutorul celor în primejdii, mântuitorul celor deznădăjduiţi [*Idt* 9, 12], făcătorul şi ocrotitorul oricărui duh [*Am* 4, 13; *Iov* 10, 12], Cel ce înmulţeşti neamurile pe pământ şi din toate ai ales pe cei ce Te iubesc pe Tine, prin Iisus Hristos, Fiul Tău Cel iubit, prin Care ne-ai învăţat, ne-ai sfinţit şi ne-ai cinstit, [4] pe Tine Te rugăm, Stăpâne, fii ajutorul şi sprijinitorul nostru [*Ps* 118, 114; *Idt* 9, 11]. Mântuie pe cei dintre noi care sunt în strâmtorare; pe cei umiliţi/smeriţi miluieşte-i, pe cei căzuţi ridică-i, celor din nevoi arată-Te, pe cei bolnavi vindecă-i, pe cei rătăciţi din poporul Tău întoarce-i [*Iz* 34, 16]; satură-i pe cei flămânzi, slobozeşte-i pe cei legaţi dintre noi, ridică-i pe cei slabi [*Iov* 4, 4], mângâie-i pe cei slabi la suflet, ca toate neamurile să Te cunoască pe Tine, că Tu eşti singurul Dumnezeu [*3 Rg* 8, 60; *4 Rg* 19, 19; *Is* 37, 20; *Iz* 36, 23; *In* 17, 3], şi Iisus Hristos Fiul Tău, iar „noi poporul Tău şi oile păşunii Tale” [*Ps* 78, 13].

LX [1] Tu, prin lucrările puterii Tale, ai făcut cunoscută alcătuirea veşnică a lumii. Tu, Doamne, ai zidit lumea, Tu Cel ce eşti credincios în toate neamurile, drept în judecăţile Tale, minunat în putere şi măreţie, înţelept în a zidi şi priceput în a întemeia cele zidite de Tine, bun în cele văzute şi credincios celor ce cred în Tine. Milostive şi îndurate [*Ioil* 4, 13; *Sir* 2, 11], iartă-ne nouă fărădelegile, nedreptăţile, păcatele şi greşelile noastre. [2] Nu socoti păca-

tele robilor şi roabelor tale, ci curăţă-ne cu curăţenia adevărului Tău [*In* 17, 17] şi îndreaptă paşii noştri [*Ps* 118, 133; 39, 3] ca să mergem în sfinţenia inimii [*3 Rg* 9, 4] şi să facem cele bune şi bineplăcute înaintea Ta [*Dt* 6, 18; 12, 25. 28; 13, 19; 21, 9] şi înaintea conducătorilor noştri. [3] Da, Stăpâne, arată faţa Ta peste noi [*Nm* 6, 25; *Ps* 30, 16; 66, 1], spre cele bune în pace, ca să ne acoperi pe noi cu mâna Ta cea puternică [*Is* 51, 16], să ne izbăveşti de tot păcatul cu braţul Tău cel înalt [*Dt* 4, 34; 5, 15] şi să ne scapi de cei ce ne urăsc pe nedrept [*Ps* 17, 20; 105, 11]. [4] Dă-ne armonie şi pace, nouă şi tuturor celor ce locuiesc pământul, precum ai dat părinţilor noştri, când Te chemau cu cuvioşie, în credinţă şi adevăr [*Ps* 144, 19], ca să ne supunem atoateştiitorului şi preasfântului Tău Nume, conducătorilor şi stăpânitorilor [*tois archousin kai hēgoumenois*] noştri de pe pământ.

Rugăciune pentru conducătorii păgâni ai imperiului

LXI [1] Tu, Stăpâne, le-ai dat lor stăpânirea împărăţiei [*exousian tēs basileias*] prin puterea Ta cea mare şi nespusă, pentru ca noi, cunoscând slava şi cinstea dată lor de Tine, să ne supunem lor, întru nimic împotrivindu-ne voinţei Tale. Dă-le lor, Doamne, sănătate, pace, armonie, stabilitate ca să exercite neîmpiedicat conducerea/guvernarea [*hēgemonia*] dată lor de Tine. [2] Că Tu, Stăpâne, cerescule Împărat al veacurilor [*Tob* 13, 6. 11; *1 Tim* 1, 17], eşti Cel ce dai fiilor oamenilor slavă, cinste şi stăpânire peste cele ce sunt pe pământ, Tu, Doamne, îndreptează sfatul lor spre ce este bun şi bineplăcut înaintea Ta, ca exercitând ei în pace, blândeţe şi în cuvioşie conducerea/guvernarea dată lor de Tine, să aibă parte de îndurarea Ta. [3] Pe Tine, Care singur eşti puternic să faci cu noi acestea şi alte mai multe bunătăţi, Te lăudăm prin Iisus Hristos, Arhiereul [*Evr* 2, 17; 3, 1; 4, 4. 15; 5, 5; 7, 26; 8, 1; 9, 11] şi apărătorul sufletelor noastre, prin Care Ţie fie slava şi măreţia, acum şi din neam în neam şi în vecii vecilor. Amin.

Îndemn final

LXII [1] V-am scris de ajuns, bărbaţi fraţi, despre cele cuvenite religiei noastre şi despre cele mai de folos lucruri spre o viaţă virtuoasă pentru cei care vor să o îndrepte în chip evlavios şi drept. [2] Căci în tot locul am atins cele privitoare la credinţă, pocăinţă, iubirea adevărată, înfrânare, cuminţenie şi răbdare, aducându-vă aminte că trebuie să bineplăceţi în chip cuvios Atoateţiitorului Dumnezeu în dreptate, în adevăr şi în îndelungă-răbdare, vieţuind într-un gând fără ranchiună, în iubire şi pace cu blândeţe statornică, precum au bineplăcut şi părinţii voştri, umilindu-se/smerindu-se înaintea Tatălui Dumnezeu şi Creatorul şi a tuturor oamenilor. [3] Cu atât mai multă

plăcere v-am adus aminte acestea, întrucât ştiam limpede că scriem unor bărbaţi credincioşi şi aleşi, care s-au adâncit în cuvintele povăţuirii lui Dumnezeu.

LXIII [1] Drept este ca venind la asemenea şi atât de mari exemple să ne plecăm grumazul şi să ocupăm locul ascultării ca, potolind răzvrătirea zadarnică, să ajungem fără pată la scopul ce ne stă înainte în adevăr. [2] Căci bucurie şi veselie ne veţi aduce dacă, ascultând de cele scrise de noi prin Duhul Sfânt, veţi reteza mânia nedreaptă a geloziei voastre potrivit intervenţiei pentru pace şi armonie pe care am făcut-o în scrisoarea aceasta.

[3] V-am trimis bărbaţi credincioşi şi înţelepţi, care au trăit ireproşabil între noi de la tinereţe până la bătrâneţe, şi care vor fi martori între voi şi noi. [4] Am făcut aceasta ca să ştiţi că toată grija noastră a fost şi este ca să fiţi cât mai repede în pace.

LXIV [1] Încolo, Dumnezeu Care vede toate, Stăpânul duhurilor şi Domnul a tot trupul, Care L-a ales pe Domnul Iisus Hristos şi prin El pe noi ca popor ales, să dea oricărui suflet care cheamă sfântul şi de mare cuviinţă Numele Său credinţă, frică, iubire, răbdare, îndelungă-răbdare, curăţie şi cuminţenie spre a bineplăcea Numelui Său prin Arhiereul şi Patronul nostru Iisus Hristos, prin Care Lui fie slavă, măreţie, putere şi cinste, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

LXV [1] Iar pe trimişii noştri, pe Claudiu Efebul şi pe Valerian Biton, împreună cu Fortunat să-i trimiteţi îndată în pace, cu bucurie, ca mai repede să ne vestească pacea şi armonia, pe care o dorim şi o poftim, pentru ca şi noi să ne bucurăm cât mai degrabă de stabilitatea [*eustatheias*] voastră.

[2] Harul Domnului nostru Iisus Hristos, să fie cu voi cu toţi cei chemaţi de pretutindeni de Dumnezeu prin El, prin Care lui Dumnezeu slavă, cinste, putere, măreţie, împărăţie veşnică, din veacuri în veacurile veacurilor. Amin.

Ignatie Teoforul, episcopul Siriei
(† cca 107)
Cele treisprezece epistole ale corpusului amplificat în secolul IV[1]

Maria din Cassobelae lui Ignatie

Maria, prozelită a lui Iisus Hristos, lui Ignatie Teoforul, preafericitului episcop al Bisericii apostolice din Antiohia, cel iubit în Dumnezeu Tatăl şi Iisus, bucurie şi sănătate.

I [1] Întrucât, minunate, Hristos a fost făcut cunoscut şi la noi că este Fiu al Dumnezeului Celui Viu, că în vremurile din urmă S-a înomenit prin Fecioara Maria din sămânța lui David şi a lui Avraam potrivit celor prezise despre El şi prin El de către corul profeților, de aceea cerem rugându-ne să ne fie trimis de către înțelegerea ta Maris, prietenul nostru, episcop al Neapolisului nostru natal de lângă Anazarvos, şi Evloghie, prezbiter al Cassobelaei, ca să nu fim fără patroni ai cuvântului Dumnezeu, [2] întrucât spune undeva şi Moise: „Să vadă Domnul Dumnezeu de un om care să conducă poporul acesta şi să nu fie adunarea Domnului ca nişte oi care n-au păstor" [*Nm* 27, 17].

II [1] Să nu te temi însă deloc, fericite, de faptul că mai sus-zişii sunt tineri; căci vreau să ştii că disprețuiesc trupul şi nesocotesc patimile lui şi strălucesc în ei înşişi cu cărunteţea, deşi au fost chemați de foarte tineri la preoție. [2] Dezgroapă însă gândul tău prin Duhul dat ție de Dumnezeu prin Hristos şi cunoaşte că, deşi era mic copil, Samuel a fost numit „văzătorul" [*1 Rg* 9, 3 etc.] şi a fost numărat în ceata profeților, l-a mustrat pe bătrânul Eli pentru fărădelege pentru că îşi preferase fiii nebuni lui Dumnezeu Cauza a toate, şi-i lăsase nepedepsiți când luaseră în râs preoția şi fuseseră neruşinați față de popor.

III [1] Tot aşa şi Înțeleptul Daniel, deşi era tânăr, i-a judecat pe unii bătrâni cruzi, arătându-i că sunt exterminatori, nu bătrâni, şi deşi după neam erau iudei, după purtare erau canaaniți [Susana]. [2] Iar Ieremia, când din pricina

[1] Traducere după ed. F. X. FUNK / F. DIEKAMP, *Patres Apostolici*, vol. II, Tübingen, 1913, p. 83–268.

tinereții a refuzat profeția încredințată lui de Dumnezeu, a auzit de la El: „Nu spune: Sunt foarte tânăr!, căci vei merge la toți cei la care te voi trimite și vei vorbi toate câte-ți voi porunci, pentru că Eu sunt cu tine!" [*Ir* 1, 7]. [3] Iar înțeleptul Solomon, deși avea doar doisprezece ani, a înțeles marea chestiune ridicată de cele două femei pentru copiii lor neștiindu-se ai cui erau [*3 Rg* 3], încât tot poporul era uimit de atât de marea înțelepciune a copilului și se temea de el nu ca de un băiețandru, ci ca de un bărbat desăvârșit. [4] Iar ghicitorile reginei etiopienilor, care aveau în ele roadă ca și curgerile Nilului, le-a dezlegat astfel încât ea însăși, care era așa de înțeleaptă, a rămas uimită.

IV [1] Iar iubitorul de Dumnezeu Iosia, încă pe când de-abia putea grăi articulat, i-a vădit pe cei ținuți de duhul rău că sunt mincinoși și amăgesc poporul, a descoperit amăgirea demonilor și i-a dat drept exemplu pe cei ce nu erau dumnezei, pe preoții lor i-a junghiat, altarele lor le-a răsturnat, jertfelnicele le-a întinat cu leșuri moarte, templele le-a surpat, dumbrăvile le-a tăiat, stâlpii i-a zdrobit, mormintele necredincioșilor le-a deschis, ca să nu mai rămână nici măcar un semn al celor răi. Un astfel de zelos a fost pentru dreapta credință și pedepsitor al necredincioșilor, deși încă i se bâlbâia limba [*4 Rg* 24]. [2] Și David profetul și împăratul, rădăcina după trup a Mântuitorului, a fost uns de Samuel rege încă pe când era un flăcău, căci zice el însuși undeva: „Mic eram între frații mei și foarte tânăr în casa tatălui meu" [*Ps* 151, 1].

V [1] Și-mi lipsește timpul dacă aș voi să-i urmăresc pe toți cei care au bineplăcut lui Dumnezeu încredințându-li-se de către Dumnezeu profeție, preoție și împărăție, dar pentru aducere-aminte să fie de ajuns cele spuse. [2] Te implor să nu socotești că aș fi prezumțioasă și închipuită; căci nu ți-am încredințat aceste cuvinte învățându-te, ci aducându-le aminte părintelui meu în Dumnezeu. Pentru că-mi știu măsurile și nu mă compar cu cineva ca voi. [3] Îmbrățișez sfântul tău cler și de Hristos iubitorul tău popor păstorit de purtarea ta de grijă. Toți credincioșii de la noi te salută. Roagă-te să fiu sănătoasă potrivit lui Dumnezeu, fericite păstor.

Către Maria [din Cassobelae]

Ignatie, cel numit și Teoforul, celei miluite prin harul Dumnezeului Tatăl Preaînalt și al Domnului Iisus Hristos, Care a murit pentru noi, preacredincioasei, vrednicei de Dumnezeu și purtătoarei de Hristos fiice Maria, multă bucurie în Dumnezeu.

I [1] Mai bună decât scrisul e vederea, întrucât e o parte a corului simțurilor care prin semnele de prietenie pe care le împărtășește îl cinstește nu numai pe

cel care le primeşte, ci prin cele pe care le primeşte în schimb îmbogăţeşte dorul de lucruri încă şi mai bune. [2] Dar, cum se spune, al doilea liman e şi modul literelor, pe care l-am primit ca pe un port bun de la credinţa ta de departe văzând prin ele binele din tine. [3] Pentru că sufletele celor buni, o, atotînţeleaptă femeie, seamănă cu izvoarele foarte curate care prin înfăţişarea lor îi atrag să bea din ele pe trecători chiar dacă nu le este sete; tot aşa înţelepciunea ta ne atrage chemându-ne să ne împărtăşim din apele dumnezeieşti care ţâşnesc în sufletul tău.

II [1] Eu însă, fericito, nefiind acum atât al meu însumi, cât al altora, sunt purtat de voinţele multor potrivnici, fie prin fugă din loc în loc, fie prin aresturi, fie prin lanţuri. [2] Dar nu mă las întors de nimic din acestea, ci mai degrabă prin nedreptăţile lor devin şi mai mult învăţăcel, ca să dobândesc pe Hristos. [3] Fie să mă bucur de lucrurile cumplite pregătite pentru mine, fiindcă „nu sunt vrednice pătimirile timpului de acum faţă de slava care se va descoperi nouă" [*Rm* 8, 18].

III [1] Cele poruncite de tine prin scrisoare le-am împlinit bucuros, neîndoindu-mă cu nimic de persoanele pe care le-ai verificat că sunt bune. Căci am cunoscut că prin judecata lui Dumnezeu ai dat mărturie pentru bărbaţii aceia, nu pentru vreo favoare trupească. [2] Mult m-au bucurat şi continuele tale menţionări ale pasajelor scripturistice, pe care citindu-le n-am mai avut nici o îndoială privitoare la acest lucru. Căci nu puteau să-mi scape ochilor ele, care aveau o demonstrare incontestabilă de la tine. [3] Sufletul mi l-aş pune pentru tine, pentru că iubeşti pe Iisus, Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16]; de aceea şi El îţi va spune: „Pe cei ce Mă iubesc, îi iubesc şi Eu, iar cei ce Mă caută vor găsi pace" [*Pr* 8, 17].

IV [1] Îmi vine să-ţi spun că e adevărat cuvântul pe care l-am auzit despre tine încă fiind tu la Roma pe lângă fericitul papă Anenclet, căruia i-a urmat acum preavrednicul de fericire Clement, auditorul lui Petru şi al lui Pavel; iar acum ai adăugat la el însutit, şi fie să mai adaugi tu însuţi! [2] Mult am dorit să vin la voi, ca să fiu odihnit de voi, dar „nu în puterea omului stă calea lui" [*Ir* 10, 23]. Căci garda militară îmi reţine intenţia, neîngăduindu-i să fie dusă la capăt. Iar în cele ce sunt nu mai pot nici să fac, nici să sufăr ceva. [3] De aceea socotind secundă scrisoarea faţă de mângâierea între prieteni, îmbrăţişez sfântul tău suflet rugându-te să adaugi la încordarea ta; căci osteneala de acum e puţină, dar plata aşteptată e multă.

V [1] Fugiţi de cei ce tăgăduiesc pătimirea lui Hristos şi naşterea Lui după trup. Mulţi sunt acum cei ce bolesc de această boală. Dar a te îndemna celelalte e de prisos, întrucât eşti desăvârşită în toată fapta cea bună şi în cuvântul cel bun şi-i poţi povăţui în Hristos şi pe alţii. [2] Îmbrăţişează şi pe toţi cei care asemenea ţie se ţin de mântuirea lor în Hristos. Te îmbrăţişează prezbi-

terii şi diaconii şi înainte de toţi sfântul Heron. Te îmbrăţişează Cassian, gazda mea, şi sora mea, soţia lui, şi preaiubiţii lor copii. [3] Să te sfinţească pururea Domnul în putere cu sănătate trupească şi sufletească, şi fie să te văd dobândind în Hristos cununa.

Către Efeseni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, celei binecuvântate în măreţia şi plinătatea lui Dumnezeu, celei prehotărâte înainte de veci să fie pururea într-o slavă unică, neschimbabilă, unită şi aleasă în Pătimirea cea adevărată, în voinţa lui Dumnezeu Tatăl şi a Domnului nostru Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, Bisericii vrednice de fericire care este în Efesul Asiei, multă bucurie în Iisus Hristos şi într-o nepătată bucurie.

I [1] Am primit în Dumnezeu iubitul vostru nume, pe care l-aţi dobândit printr-o fire dreaptă potrivit credinţei şi iubirii în Hristos Iisus, Mântuitorul nostru; fiind imitatori ai iubirii de oameni a lui Dumnezeu, după ce aţi fost readuşi la viaţă în Sângele lui Hristos, aţi săvârşit în chip desăvârşit lucrul rudeniei. [2] Căci auzind că vin din Siria legat în lanţuri pentru Hristos, nădejdea noastră comună, convins că prin rugăciunea voastră voi dobândi să mă lupt la Roma cu fiarele, pentru ca prin martiriu să pot fi învăţăcel al „Celui ce S-a adus pe Sine Însuşi lui Dumnezeu ofrandă şi jertfă întru miros de bună-mireasmă" [*Ef* 5, 2] [v-aţi grăbit să mă vedeţi]. [3] Am primit aşadar în Dumnezeu mulţimea voastră multă în Onisim, cel într-o nepovestită iubire, şi care e episcopul vostru; pe care vă doresc să-l iubiţi potrivit lui Hristos Iisus şi voi toţi să fiţi întru asemănarea lui. Binecuvântat este Dumnezeu Care v-a dăruit vouă, care sunteţi astfel, să aveţi în Hristos un astfel de episcop.

II [1] Cât despre Burus, cel rob împreună cu mine, diaconul vostru potrivit lui Dumnezeu şi binecuvântat întru toate, îmi doresc să rămână nepătat spre cinstea Bisericii şi a preafericitului vostru episcop. [2] Iar Crocus, cel vrednic de Dumnezeu şi de voi, pe care l-am primit ca exemplu al iubirii voastre, m-a odihnit întru toate „şi nu s-a ruşinat de lanţurile mele" [*2 Tim* 1, 16], fiindcă şi pe el îl va răcori Tatăl lui Iisus Hristos împreună cu Onisim, Burus, Euplus şi Fronto, prin care v-am văzut prin iubire pe toţi. [3] Fie să mă bucur pururea de voi, dacă voi fi vrednic. Cuviincios lucru aşadar este ca voi să slăviţi în tot felul pe Iisus Hristos Care v-a slăvit pe voi, ca într-o unică supunere să fiţi desăvârşiţi în aceeaşi minte şi acelaşi gând şi să spuneţi toţi aceleaşi lucruri despre acelaşi lucru [cf. *1 Co* 1, 10], ca supunându-vă episcopului şi prezbiteriului să fiţi sfinţiţi întru toate.

III [1] Nu vă dau ordine ca şi cum aş fi cineva. Căci deşi sunt legat în lanțuri pentru nume[le de creştin], nu sunt încă desăvârşit în Iisus Hristos; fiindcă acum am început să fiu învățăcel şi să vă grăiesc ca unor tovarăşi de învățătură. Pentru că eu trebuie să fiu antrenat/uns de voi în credință, povățuire, răbdare şi îndelungă-răbdare. [2] Dar pentru că iubirea nu mă lasă să tac despre voi, de aceea am luat-o înainte îndemnându-vă să alergați împreună cu socotința [*gnōmē*] lui Dumnezeu. Căci Iisus Hristos face toate după socotința [*gnōmē*] Tatălui, cum spune undeva El însuşi: „Întotdeauna fac cele plăcute Lui" [*In* 8, 29]. [3] Prin urmare, şi voi trebuie să trăiți după socotința [*gnōmē*] lui Dumnezeu în Iisus Hristos şi să aveți zel ca Pavel, căci el spune: „Faceți-vă imitatorii mei, cum sunt şi eu al lui Hristos" [*1 Co* 4, 11].

IV [1] De aceea şi vouă vi se cuvine să alergați împreună cu socotința [*gnōmē*] episcopului, care vă păstoreşte potrivit lui Dumnezeu; ceea ce şi faceți fiind înțelepțiți de Duhul. Căci prezbiteriul cel vrednic de aceste nume, pentru că e vrednic de Dumnezeu, este aşa de armonizat cu episcopul ca şi corzile cu chitara. Legați astfel prin armonia şi iubirea simfonică/conglăsuitoare, al cărei Inițiator şi Paznic e Iisus Hristos, [2] fiecare în parte să deveniți un singur cor, ca simfonizând armonic, luând legătura lui Dumnezeu în unitate, să deveniți prin conglăsuire/simfonie una cu Dumnezeu Tatăl şi cu Fiul Său iubit Iisus Hristos, Domnul nostru; căci zice: „Dă-le, Părinte sfinte, ca aşa cum Eu şi Tu una suntem, aşa şi ei să fie în Noi una" [*In* 17, 22]. Este aşadar folositor ca voi, uniți cu Dumnezeu printr-o unitate nepătată, să fiți imitatori ai lui Hristos, ale Cărui membre sunteți.

V [1] Căci dacă în scurt timp am eu o asemenea familiaritate cu episcopul vostru, care nu e omenească, ci duhovnicească, cu cât mai mult vă fericesc pe voi cei împreunați/uniți cu el precum Biserica cu Domnul Iisus şi Domnul cu Dumnezeu Tatăl Lui, ca toate să fie simfonice/conglăsuind în unitate. [2] Nimeni să nu vă ducă în rătăcire! Dacă nu este cineva înăuntrul altarului, e lipsit de Pâinea lui Dumnezeu. Căci dacă rugăciunea unuia sau a doi are atât de mare putere, încât Hristos stă în mijlocul lor [cf. *Mt* 18, 20], cu cât mai mult rugăciunea episcopului şi a întregii Biserici care urcă într-un glas/simfonic spre Dumnezeu încredințează că li se vor da toate cererile făcute în Hristos. [3] Aşadar, cel ce se separă de unele ca acestea şi nu se adună în sfatul jertfelor şi în „Biserica întâi-născuților cei scrişi în cer" [cf. *Evr* 12, 23] e un lup în piele de oaie [*Mt* 7, 15] care arată un chip blând. [4] Sârguiți-vă aşadar, iubiților, să vă supuneți episcopului, prezbiterilor şi diaconilor; căci cine se supune acestora ascultă de Hristos care i-a promovat, iar cine nu ascultă de Hristos Iisus, „şi cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el" [*In* 3, 36]. Căci cine nu ascultă de cei superiori este certăreț şi trufaş, iar „Dumnezeu, zice, celor mândri le stă împotrivă,

dar celor smeriți le dă har" [*Pr* 3, 34; *Iac* 4, 16]; *1 Ptr* 5, 5] și: „Cei mândrii au făcut fărădelege foarte" [*Ps* 118, 51]. [5] Iar Domnul spune preoților: „Cine vă ascultă, pe Mine Mă ascultă, și cine ascultă de Mine ascultă de Tatăl care M-a trimis pe Mine. Iar cine Mă nesocotește pe Mine nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine" [*Lc* 10, 16].

VI [1] Așadar, cu cât mai mult îl vedeți pe episcop tăcând, temeți-vă mai mult de el; căci pe oricine îl trimite Stăpânul casei la administrarea ei, așa trebuie să-l primiți ca pe Însuși Cel ce L-a trimis [cf. *Mt* 10, 40 par.]. Este evident așadar că pe episcop trebuie să-l vedem ca pe Însuși Domnul, întrucât stă înaintea Domnului. Iar „bărbatul văzător și ager în faptele sale trebuie să stea cu împărații, iar nu cu oamenii de nimic" [*Pr* 22, 29]. [2] Însuși Onisim laudă peste măsură buna voastră rânduială [*eutaxia*] în Dumnezeu, pentru că toți viețuiți după adevăr și nici o erezie nu locuiește între voi. Nici nu ascultați pe altcineva mai mult decât pe Iisus Hristos, adevăratul Păstor și Învățător, și sunteți, cum vă scrie Pavel, „un trup/corp și un Duh, pentru că ați fost și chemați la o singură nădejde a credinței; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tată a toate, Care e peste toate, prin toate și în toate" [*Ef* 4, 4–6]. [3] Astfel sunteți deci voi, ca unii care ați fost învățați elementele [creștinismului] de astfel de pedagogi, cum sunt Pavel, purtătorul de Hristos, și preacredinciosul Timotei.

VII [1] Dar unii oameni foarte răi obișnuiesc să poarte numele [de creștin] cu vicleșug, făcând și altele nevrednice de Dumnezeu și gândind lucruri contrare învățăturii lui Hristos spre ruina lor și a celor ce se încred în ei; și de care trebuie să vă feriți ca de niște fiare sălbatice; „Căci dreptul care se ferește se va mântui în veac; iar pieirea impioșilor are loc dintr-odată și e prilej de bucurie" [*Pr* 11, 3]. Căci „sunt câini muți, care nu pot să latre" [*Is* 56, 10], dar turbați și care mușcă în ascuns, de care trebuie să vă feriți; căci sunt bolnavi incurabil. [2] Medicul nostru însă este Singurul Dumnezeu adevărat, Cel Nenăscut și Neapropiat, Domnul a toate, Tatăl și Născătorul Unului-Născut. Avem Medic și pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut și Cuvântul mai înainte de veci, Care mai apoi S-a făcut și om din Maria Fecioara, căci „Cuvântul S-a făcut trup/carne" [*In* 1, 14], Cel Necorporal într-un corp, Cel Nepătimitor într-un corp pătimitor, Cel Nemuritor într-un corp muritor, Viața în stricăciune, ca să elibereze și să vindece de moarte și de stricăciune sufletele noastre și să le tămăduiască pe ele, cele bolnave de impietate și pofte rele.

VIII [1] Prin urmare, să nu vă amăgească cineva, cum nici nu sunteți amăgiți; căci toți sunteți ai lui Dumnezeu. Căci atunci când nu este în voi nici o poftă care poate să vă întineze și să vă aducă chin, de aici urmează că viețuiți potrivit lui Dumnezeu și sunteți ai lui Hristos. Iar ei sunt măturătura [cf. *1 Co* 4, 13]

voastră, a preacuratei Biserici a efesenilor, celei vestite şi mult-lăudate în veci. [2] Cei trupeşti nu pot face cele duhovniceşti, cum nici credinţa cele ale necredinţei, nici necredinţa cele ale credinţei. Dar voi, fiind plini de Duhul Sfânt, nu faceţi nimic trupesc, ci faceţi toate cele duhovniceşti. Sunteţi desăvârşiţi în Hristos Iisus, Care este „Mântuitorul tuturor oamenilor, mai ales al credincioşilor" [*1 In* 4, 10].

IX [1] Am aflat însă că au trecut pe la voi unii având o rea învăţătură, a unui duh străin şi rău; cărora nu le-aţi dat drumul să semene neghina lor, astupându-vă urechile ca să nu primească rătăcirea vestită de ei, convinşi că duhul care duce în rătăcire poporul nu grăieşte cele ale lui Hristos, ci cele ale sale, căci spune minciuni. [2] Dar Duhul Sfânt nu grăieşte cele ale Sale, ci cele ale lui Hristos, şi nu de la Sine Însuşi, ci de la Domnul, cum şi Domnul ne-a vestit cele de la Tatăl. „Căci cuvântul pe care-l auziţi nu este al Meu, ci al Tatălui Care M-a trimis" [*In* 14, 24]. [3] Iar despre Duhul Sfânt zice: „Nu va grăi de la El Însuşi, ci câte va auzi de la Mine" [*In* 16, 13]. Iar despre Sine Însuşi spune Tatălui: „Eu Te-am preaslăvit pe pământ; lucrul pe care Mi L-ai dat L-am săvârşit. Am arătat Numele Tău oamenilor" [*In* 17, 4]. Prin urmare, fiecare Îl slăveşte pe Cel de la Care a şi primit ce va face; Îl vesteşte pe El şi propovăduieşte cuvintele Lui. [4] Dar duhul care rătăceşte se vesteşte pe sine însuşi, grăieşte ale sale, căci caută să-şi placă lui însuşi; se slăveşte pe sine, căci este plin de înfumurare: spune minciuni, amăgeşte, înşeală, linguşeşte, vicleneşte, flecăreşte, e în dezacord, vorbeşte fără măsură, spune lucruri ruşinoase şi e mereu temător. De lucrarea lui ne va izbăvi Iisus Hristos, Cel ce ne-a întemeiat pe stâncă ca pe nişte pietre alese frumos potrivite în zidirea lui Dumnezeu Tatăl, urcate la înălţime prin Hristos, Care S-a răstignit pentru noi, folosindu-Se ca de o funie de Duhul Sfânt; ridicate sus de la pământ la cer prin credinţă şi iubire, umblând împreună cu cei nepătaţi. [5] Căci zice: „Fericiţi cei nepătaţi în cale, care umblă în Legea Domnului" [*Ps* 118, 1]. Iar calea nerătăcită e Iisus Hristos; căci zice: „Eu sunt Calea şi Viaţa" [*In* 14, 6]; dar calea duce la Tatăl, căci zice: „Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine" [*ibid.*]. [6] Fericiţi sunteţi aşadar voi purtătorii de Dumnezeu, purtătorii de Duh, purtătorii de temple, purtătorii de sfinţenie, împodobiţi întru toate în poruncile lui Iisus Hristos, „preoţie împărătească, neam sfânt, popor câştigat" [*1 Ptr* 2, 9; *Iş* 19, 6]. Pentru care veselindu-mă, m-am învrednicit ca prin cele ce le scriu să grăiesc „cu sfinţii în Efes, credincioşilor în Hristos Iisus" [*Ef* 1, 1]. Mă bucur aşadar pentru voi, pentru că nu luaţi aminte la zădărnicie, nici nu iubiţi după trup, ci după Dumnezeu.

X [1] Rugaţi-vă neîncetat [cf. *1 Tes* 5, 17] şi pentru ceilalţi oameni, căci este în ei nădejde de pocăinţă, ca să dobândească pe Dumnezeu. Căci oare „cel ce cade nu se va ridica, şi cel ce se duce nu se va întoarce?" [*Ir* 8, 4]. Îngă-

duiți-le să fie făcuți învățăcei de voi. Fiți deci slujitori ai lui Dumnezeu și gură a lui Hristos, căci zice Domnul: „Dacă veți scoate dintr-un nevrednic un cinstit, ca gura Mea veți fi" [*Ir* 15, 19]. [2] La mâniile lor fiți smeriți, blasfemiilor lor opuneți-le rugăciunile voastre stăruitoare; când rătăcesc, voi stați tari în credință; biruiți năravul sălbatic în blândețe, arțagul în molcomire; căci fericiți sunt cei blânzi" [*Mt* 5, 5], iar Moise era „mai blând decât toți oamenii" [*Nm* 12, 3] și David era blând foarte. De aceea îndeamnă Pavel spunând: „Robul Domnului nu trebuie să se certe, ci să fie blând față de toți; destoinic să dea învățătură, îngăduitor, educând/certând cu blândețe pe cei ce stau împotrivă" [*2 Tim* 2, 24–25]. [3] Nu vă sârguiți să vă răzbunați pe cei ce vă nedreptățesc, căci zice [Psalmistul]: „Dacă am răsplătit celor ce mi-au răsplătit mie rele" [*Ps* 7, 5]. Spuneți celor ce vă urăsc pe voi: „Frații noștri sunteți", ca să fie slăvit Numele Domnului [*Ps* 85, 9]; și să-L imităm pe Domnul, „Care fiind defăimat n-a defăimat și El" [*1 Ptr* 2, 23], răstignit fiind n-a răspuns, pătimind n-a amenințat [*ibid.*], ci S-a rugat pentru vrăjmașii Lui: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac" [*Lc* 23, 34]. [4] Dacă cineva cu cât e nedreptățit mai mult, rabdă mai mult, acesta e cu adevărat al lui Hristos. Vedeți ca nu cumva să se găsească între voi o iarbă a diavolului; pentru că ea este amară și sărată. Fiți treji și cuminți în Hristos Iisus.

XI [1] Sunt vremile de pe urmă. Să ne rușinăm, să ne temem de îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu. Să nu disprețuim bogăția bunătății și suportării Lui. Fie să ne temem de mânia viitoare, fie să iubim harul de acum în această viață. Numai să fim găsiți în Hristos pentru a viețui adevărat. [2] Fără El să nu doriți vreodată nici măcar să respirați; căci El este nădejdea mea. El este lauda mea, El este bogăția mea neștirbită, întru care îmi port din Siria până la Roma lanțurile, mărgăritarele duhovnicești, în care fie să fiu desăvârșit prin rugăciunea voastră și să mă fac părtaș al pătimirilor lui Hristos și părtaș al morții Lui, al învierii Lui din morți și al vieții Lui neștirbite. Pe care fie să o dobândesc, ca să fiu găsit în moștenirea creștinilor efeseni, care în puterea lui Iisus Hristos au fost întotdeauna împreună cu apostolii, cu Pavel, cu Ioan și cu preacredinciosul Timotei.

XII [1] Știu cine sunt și cui scriu. Eu sunt Ignatie cel foarte mic și asemenea celor aflați sub primejdie și sub judecată; voi însă sunteți milostiviți și întăriți în Hristos. [2] Sunteți pe lângă drumul celor omorâți de la sângele dreptului Abel [*Mt* 23, 35] până la sângele lui Ignatie cel foarte mic. Sunteți cei inițiați în taine împreună cu Pavel cel sfințit și martirizat, pentru că este un vas al alegerii [*FA* 9, 15]. Pe ale cărui urme și ale celorlalți sfinți fie să fiu găsit și eu când voi dobândi pe Iisus Hristos, și care în rugăciunile lui vă pomenește mereu.

XIII [1] Sârguiți-vă așadar să vă adunați mai des pentru Euharistia și slava lui Dumnezeu; căci atunci când sunteți încontinuu în același loc, puterile

Satanei se surpă şi „săgeţile lui aprinse" [*Ef* 6, 16] spre păcat sunt întoarse fără efect. Căci armonia voastră şi credinţa voastră simfonică/conglăsuitoare sunt ruina lui şi chinul apărătorilor lui. [2] Nimic nu e mai bun decât pacea potrivit lui Hristos, în care se desfiinţează orice război al duhurilor aeriene şi pământeşti: „căci lupta noastră nu este împotriva sângelui şi a trupului, ci împotriva stăpâniilor, împotriva puterilor şi împotriva stăpânitorilor întunericului, împotriva duhurilor răutăţii din văzduh" [*Ef* 6, 12].

XV [1] Prin urmare, nici unul din gândurile diavolului nu vă vor rămâne ascunse dacă veţi avea ca şi Pavel în chip desăvârşit credinţa şi iubirea care sunt începutul şi sfârşitul vieţii: începutul vieţii e credinţa, iar sfârşitul ei e iubirea. Iar când acestea două ajung în unitate desăvârşesc omul lui Dumnezeu. Toate celelalte urmează spre frumuseţe şi bunătate. Nimeni care mărturiseşte credinţa nu trebuie să păcătuiască, nici cel ce are iubire nu trebuie să-l urască pe fratele. Căci Cel ce a zis: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău", a zis şi: „iar pe aproapele tău ca pe tine însuţi" [*Mt* 19, 19]. Cei ce se mărturisesc a fi ai lui Hristos se recunosc nu numai din câte spun, ci şi din câte fac, „căci din rodul lui se cunoaşte pomul" [*Mt* 12, 33].

XV [1] Mai bine este a tăcea şi a fi decât a vorbi şi a nu fi, căci „Împărăţia lui Dumnezeu nu e în cuvânt, ci în putere" [*1 Co* 4, 20]; „cu inima se crede, cu gura se mărturiseşte", cu una „spre dreptate", iar cu cealaltă „spre mântuire" [*Rm* 10, 10]. Bine este a învăţa, dacă cel ce spune şi face, căci „cel ce va face şi va învăţa acesta va fi mare în Împărăţie" [*Mt* 5, 19]. [2] Domnul nostru şi Dumnezeu Iisus Hristos, Fiul Dumnezeului Celui Viu mai întâi a făcut şi apoi a învăţat, cum dă mărturie Luca, „a cărui laudă în Evanghelie este în toate Bisericile" [*2 Co* 8, 18]. [3] Nimic nu e ascuns Domnului, ci chiar cele ascunse ale noastre sunt aproape de El. Aşadar pe toate să le facem ca şi cum El ar locui în noi, ca să fim temple ale Lui [*1 Co* 3, 16; 6, 19] şi El să fie în noi un Dumnezeu. Hristos să grăiască în noi ca şi în Pavel. Duhul Sfânt să ne înveţe să grăim cele ale lui Hristos asemenea Lui.

XVI [1] „Nu vă lăsaţi înşelaţi, fraţii mei! Cei ce strică casele nu vor moşteni Împărăţia lui Dumnezeu" [*1 Co* 6, 9–10]. [2] Iar dacă cei ce strică case omeneşti sunt condamnaţi la moarte [*Lv* 20, 10], cu cât mai mult vor suferi osândă veşnică cei ce încearcă să falsifice învăţătura lui Hristos, pentru care Domnul Iisus, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, a suferit cruce şi moarte?, iar cel care, îngrăşat şi îngroşat, nesocoteşte învăţătura Lui va ajunge în iad. [3] În chip asemănător, orice om care a primit putere de discernământ de la Dumnezeu, dar urmează unui păstor neexperimentat şi primeşte ca adevărată o opinie mincinoasă, va fi pedepsit. „Ce comuniune are lumina cu întunericul? Ori Hristos cu Beliar? Sau ce parte are credinciosul cu necredinciosul? Sau templul lui Dumnezeu cu idolii?" [*2 Co* 6, 14–15]. Iar eu zic: ce comu-

niune are adevărul cu minciuna, dreptatea cu nedreptatea, sau opinia adevărată cu cea mincinoasă?

XVII [1] De aceea a primit Domnul mir pe cap ul Său [*Mt* 26], ca Biserica să miroase a nestricăciune; căci zice [Scriptura]: „Mir revărsat este numele Tău; de aceea Te iubesc pe Tine fetele; ele te-au atras; în urma Ta vor fugi după mireasma mirurilor Tale" [*Cânt* 1, 3-4]. Să nu se lase unsă cu duhoarea învățăturii acestui veac sfânta Biserică a lui Dumnezeu; să nu se lase înrobită de viclenia lui ca întâia femeie [Eva]. [2] De ce, dacă suntem raționali, să nu devenim înțelepți? De ce, dacă am primit de la Hristos o putere de judecată cu privire la Dumnezeu, să cădem în ignoranță? Și necunoscând din nepăsare harisma pe care am primit-o, să pierim fără minte?

XVIII [1] Crucea lui Hristos este pentru necredincioși poticneală, dar pentru credincioși mântuire și viață veșnică [cf. *1 Co* 1, 18]. „Unde este înțeleptul? Unde este întrebătorul?" [*1 Co* 1, 20]. Unde este lauda celor ce-și spun puternici? [2] Căci Fiul lui Dumnezeu Cel născut mai înainte de veci și după socotința [*gnōmē*] Tatălui a alcătuit toate, Acesta, potrivit economiei, a fost purtat în pântece de Maria, zămislindu-se din sămânța lui David [cf. *Rm* 1, 3; *2 Tim* 2, 8] și din Duhul Sfânt. Căci zice [profetul]: „Iată, Fecioara va lua în pântec și va naște un Fiu, și se va chema Emanuel" [*Is* 7, 14]. Acesta S-a născut și a fost botezat de Ioan, ca să se încredințeze porunca dată profetului [Isaia].

XIX [1] Stăpânitorului acestui veac i-au rămas ascunse fecioria Mariei și nașterea ei, asemenea și moartea Domnului: trei taine strigătoare care s-au făptuit în tăcere, dar s-au arătat nouă. [2] O stea a strălucit în cer mai presus de toate cele dinaintea ei; lumina ei era nespusă și noutatea ei producea minunare celor ce o vedeau; toate celelalte stele împreună cu soarele și luna au făcut horă în jurul stelei, iar ea le covârșea prin strălucirea ei. Și s-a făcut tulburare: de unde noutatea care s-a arătat? [3] De atunci înțelepciunea lumească a înnebunit, vrăjitoria a ajuns flecară, iar magia ridicolă; orice așezământ al răutății a dispărut, bezna s-a risipit și stăpânirea tiranică s-a surpat, pentru că Dumnezeu S-a arătat ca un om și omul a lucrat ca un Dumnezeu. Dar nici primul lucru [divinitatea] n-a fost o aparență, nici cel de-al doilea [umanitatea] o simplă umanitate, ci una a fost adevăr, iar cealaltă o economie. A luat început ceea ce a fost desăvârșit de Dumnezeu; începând de atunci toate s-au pus în mișcare pentru plănuirea desființării morții.

XX [1] Stați, fraților, tari în credință în Iisus Hristos și în iubirea Lui, în pătimirea Lui și în învierea Lui. Adunați-vă toți în comun în harul care vine din Numele Său într-o singură credință a lui Dumnezeu Tatăl și Iisus Hristos, Fiul Lui Unul-Născut și Întâi-Născut decât toată făptura [cf *Col* 1, 15], dar după trup din neamul lui David [cf. *Rm* 1, 3; *2 Tim* 2, 8], călăuzit de Mângâietorul; [2] ascultând de episcop și de prezbiteriu cu minte neîmpărțită, frân-

gând o singură Pâine, care e un leac al nemuririi, antidot pentru a nu muri, ci a fi vii în Dumnezeu prin Iisus Hristos, tratament curăţitor.

XXI [1] Sufletul meu să fie pus în locul vostru şi al celor pe care i-aţi trimis spre cinstirea lui Dumnezeu ca şi pe voi. Pomeniţi-mă şi pe mine, ca şi pe voi să vă pomenească Iisus Hristos, Cel binecuvântat în veci. [2] Rugaţi-vă pentru Biserica antiohienilor din Siria, de unde sunt dus legat în lanţuri la Roma, fiind ultimul din credincioşii de acolo, precum m-am învrednicit să port aceste lanţuri spre cinstea lui Dumnezeu. Fiţi sănătoşi în Dumnezeu Tatăl şi Domnul Iisus Hristos, nădejdea noastră comună, în Duhul Sfânt. Amin. Harul fie cu voi.

Către Magnezieni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, celei binecuvântate în harul lui Dumnezeu Tatăl în Hristos Iisus Mângâietorul, în Care îmbrăţişez Biserica care este în Magnezia pe Meandru, şi vă urez în Dumnezeu Tatăl şi Hristos Iisus Domnul nostru să aveţi în El cea mai mare bucurie.

I [1] Cunoscând multa bună-rânduială a iubirii voastre potrivit lui Dumnezeu, m-am hotărât veselindu-mă să vă grăiesc în credinţa lui Iisus Hristos. [2] Căci învrednicit fiind de un nume dumnezeiesc şi dorit [de creştin], cânt Bisericile cu lanţurile pe care le port şi în care le urez unire cu trup şi duh cu Iisus Hristos, „Care e Mântuitorul tuturor oamenilor, mai ales al credincioşilor" [*1 Tim* 4, 10], prin al Cărui Sânge aţi fost răscumpăraţi [*1 Ptr* 1, 18–19]; prin Care aţi cunoscut pe Dumnezeu sau, mai bine zis, aţi fost cunoscuţi de El [*Ga* 4, 9]; [3] în Care răbdând aţi fugit de toată răutatea acestui veac; „căci credincios este Cel ce nu vă va lăsa să fiţi ispitiţi peste ce puteţi" [*1 Co* 10, 13].

II [1] Aşadar pentru că m-am învrednicit să vă văd prin Damas, episcopul vostru vrednic de Dumnezeu, prin vrednicii de Dumnezeu prezbiteri Bassus şi Apollonius şi prin tovarăşul meu de viaţă, diaconul Zotion, de care mă bucur că se supune episcopului şi prezbiteriului prin harul lui Dumnezeu în legea lui Iisus Hristos.

III [1] Se cuvine însă ca voi să nu dispreţuiţi vârsta episcopului vostru, ci să-i acordaţi tot respectul potrivit voinţei lui Dumnezeu Tatăl, precum am aflat că şi sfinţii prezbiteri nu se uită la aparenta lui tinereţe, ci la înţelepciunea lui în Dumnezeu. Fiindcă „nu cei cu mulţi ani sunt înţelepţi, nici bătrânii nu cunosc priceperea, ci e un duh în muritori" [*Iov* 32, 9]. [2] Căci Daniel înţeleptul a ajuns la doisprezece ani posedat de Duhul dumnezeiesc şi i-a dat în vileag drept calomniatori şi poftitori de frumuseţe străină pe bătrânii [acuzatori ai Susanei] care purtau în zadar cărunteţea lor. [3] Iar Samuel, încă

fiind copil mic, l-a mustrat pe Eli cel de nouăzeci de ani pentru că-şi prefera copiii săi [*1 Rg* 3, 4]. Asemenea şi Ieremia aude de la Dumnezeu: „Nu spune: Sunt foarte tânăr!" [*Ir* 1, 7]. [4] La fel şi Solomon şi Iosia, întâiul ajungând rege la doisprezece ani a făcut acea înfricoşătoare şi cu anevoie de înţeles judecată cu cele două femei pentru copiii lor [*3 Rg* 3]; iar cel de-al doilea, urcând pe tron la opt ani, a dărâmat altarele şi a surpat templele [idolilor], şi a ars dumbrăvile închinate demonilor, iar nu lui Dumnezeu, iar pe preoţii mincinoşi i-a junghiat ca pe nişte corupători şi amăgitori ai oamenilor, iar nu slujitori ai Dumnezeirii [*4 Rg* 23]. [5] Aşadar nu tinereţea trebuie să fie dispreţuită uşor când e închinată lui Dumnezeu, ci răutatea voinţei, chiar şi a celui bătrân şi învechit în zile rele. [6] Tânăr era purtătorul de Hristos Timotei, dar auziţi ce-i scrie învăţătorul său [Pavel]: „Nimeni să nu dispreţuiască tinereţea ta, ci fă-te pildă credincioşilor cu cuvântul şi cu purtarea" [*1 Tim* 4, 12]. [7] Se cuvine aşadar ca şi voi să vă supuneţi episcopului vostru şi să nu-l contraziceţi cu nimic, căci este un lucru înfricoşător să contraziceţi pe unul ca acesta. Fiindcă nu pe acesta care se vede îl înşeală cineva, ci îl nesocoteşte pe Cel nevăzut, Care nu poate fi nesocotit de cineva. [8] Iar aşa ceva nu-şi are raportarea la om, ci la Dumnezeu; căci lui Samuel îi spune Dumnezeu: „Nu pe tine te-au nesocotit, ci pe Mine" [*1 Rg* 8, 7], iar Moise scrie: „Căci murmurul nu e împotriva noastră, ci împotriva Domnului Dumnezeu" [*Iş* 16, 8]. [9] Şi într-adevăr, nici unul din cei care s-au ridicat împotriva superiorilor lor n-a rămas nepedepsit, fiindcă Datan şi Abiron n-au contrazis Legea, ci pe Moise, şi au fost prăvăliţi de vii în iad [*Nm* 16, 32]; Core şi cei două sute cincizeci de adepţi ai lui, care au conspirat împotriva lui Aaron, au fost arşi cu foc [*Nm* 16, 35]. *10.* Ajungând paricid, Abesalom a ajuns să se spânzure într-un pom şi inima lui cu sfaturi rele a fost lovită de săgeţi [*2 Rg* 18]. Lui Abedadad i s-a tăiat capul dintr-un motiv asemănător [*1 Rg* 20]. Când a cutezat cele ale preoţilor şi preoţiei, Ozia a fost lovit cu lepră [*2 Par* 26]. Saul a fost lipsit de cinste pentru că n-a aşteptat pe arhiereul Samuel [*1 Rg* 15]. Aşadar şi voi trebuie să-i respectaţi pe superiori.

IV [1] Cuviincios este nu numai să ne numim creştini, ci să şi fim, căci nu faptul de a fi numit, ci acela de a fi te face fericit. [2] Dacă unii vorbesc de episcop, dar fac fără el toate, unora ca acestora Însuşi Cel ce este adevăratul şi întâiul episcop şi singurul Arhiereu prin fire le va spune: „Ce Mă chemaţi: Doamne! Doamne!, şi nu faceţi ce spun?" [*Lc* 6, 46], căci unii ca aceştia nu mi se pare că au conştiinţă bună, ci sunt nişte ironici şi făţarnici.

V [1] Deci pentru că lucrurile au un sfârşit, şi în faţa noastră stă o viaţă din păzirea [poruncilor] şi o moarte din neascultare, şi fiecare va merge în locul pe care şi l-a ales, să fugim de moarte şi să alegem viaţa. [2] Căci, spun, între oameni se găsesc două caractere: unul e o monedă autentică, iar altul e o

monedă mincinoasă, calpă, falsă, contrafăcută, lucrată nu de Dumnezeu, ci de diavol. [3] Nu spun că sunt două naturi de oameni, ci că unul şi acelaşi om devine când al lui Dumnezeu, când al diavolului, ajuns aşa nu prin natura [*physeōs*] sa, ci prin voinţa [*gnōmes*] lui. [4] Necredincioşii au o icoană a stăpânitorului răutăţii, credincioşii au o icoană a Stăpânului Dumnezeu Tatăl şi a lui Iisus Hristos, prin Care dacă nu avem puterea de a muri spontan pentru adevăr întru pătimirea Sa, nu va fi în noi nici viaţa Lui.

VI [1] Aşadar, întrucât în persoanele mai înainte scrise am văzut şi iubit în credinţă toată mulţimea voastră, vă îndemn: sârguiţi-vă să faceţi toate în armonia [*homonoia*] lui Dumnezeu, episcopul prezidând în locul lui Dumnezeu, prezbiterii în locul colegiului apostolilor, iar diaconii cei foarte dulci mie încredinţaţi cu slujirea lui Iisus Hristos, Născut de Tatăl mai înainte de veci, Acesta era Cuvânt, Dumnezeu, Fiu Unul-Născut [*In* 1, 1. 18], şi El rămâne la sfârşitul veacurilor, „căci Împărăţia lui Dumnezeu nu va avea sfârşit", spune Daniel profetul [*Dn* 2, 44; 7, 14; *Lc* 1, 33]. [2] Aşadar, să ne iubim toţi unii pe alţii în armonie şi nimeni să nu se uite la aproapele după trup, ci în Hristos Iisus. Să nu fie între voi nimic care să vă poată împărţi, ci fiţi uniţi cu episcopul supunându-vă prin el lui Dumnezeu în Hristos.

VII [1] Aşadar, aşa cum Domnul nu face nimic fără Tatăl, căci spune: „De la Mine Însumi nu pot face nimic" [cf. *In* 5, 19], aşa şi voi nu faceţi nimic fără episcop, nici prezbiterul, nici diaconul, nici laicul. Şi nimic să nu vă apară binecuvântat dacă e contrar voii lui, căci aşa ceva e un lucru fărădelege şi duşman lui Dumnezeu. [2] Adunaţi-vă toţi în acelaşi loc în rugăciune: să fie o singură cerere comună, o singură minte, o singură nădejde în iubire, în credinţa nepătată în Hristos Iisus, pentru că nimic nu e mai bun decât ea. Adunaţi-vă toţi ca unul în templul lui Dumnezeu, ca la un singur jertfelnic, ca la Un Iisus Hristos, Arhiereul nenăscutului Dumnezeu.

VIII [1] Nu vă lăsaţi duşi în rătăcire de învăţături străine, nici nu luaţi aminte la basme şi genealogii nesfârşite [*1 Tim* 1, 4] şi la înfumurări iudaice. „Cele vechi au trecut; iată s-au făcut noi toate" [*2 Co* 5, 17]. Căci dacă până acum trăim potrivit Legii iudaice şi tăierii-împrejur a trupului, tăgăduim că am primit harul. [2] Fiindcă preadumnezeieştii profeţi au trăit potrivit lui Iisus Hristos — de aceea au şi fost prigoniţi —, insuflaţi de har ca să-i încredinţeze pe cei neascultători că este Un Dumnezeu Care S-a arătat pe Sine Însuşi prin Iisus Hristos, Fiul Său, Care e Cuvântul Lui, nu rostit, ci fiinţial; căci nu este o glăsuire a unei rostiri articulate, ci o Fiinţă născută cu o lucrare dumnezeiască, Care a bineplăcut în toate Celui ce I-a dat subzistenţă.

IX [1] Deci dacă cei care trăiau în vechile scripturi au ajuns la noutatea nădejdii primind pe Hristos, cum învaţă Domnul Care spune: „Dacă aţi fi crezut lui Moise, aţi crede şi în Mine, căci despre Mine a scris acela" [*In* 5, 46], şi

iarăşi: „Avraam părintele vostru s-a veselit să vadă ziua Mea, şi a văzut-o şi s-a bucurat" [*In* 8, 57], „căci mai înainte să fi fost Avraam sunt Eu" [*In* 8, 58]; [2] cum vom putea atunci trăi fără El, ai Cărui robi fiind profeţii L-au văzut în Duhul aşteptându-L ca pe un Învăţător şi ca pe Domnul şi Mântuitorul lor zicând: „Va veni şi ne va mântui" [*Is* 35, 4]? [3] Prin urmare, să nu mai ţinem sâmbetele în chip iudaic şi bucurându-ne de trândăvii; căci zic Scripturile: „Cine nu lucrează nici să nu mănânce" [*2 Tes* 3, 10], şi iarăşi: „În sudoarea feţei tale să mănânci pâinea ta" [*Fc* 3, 19]. Ci fiecare din voi să ţină sâmbetele în chip duhovnicesc, bucurându-se în meditarea legilor, nu în nelucrarea trupului, minunându-se de creaţia lui Dumnezeu, nu mâncând mâncăruri gătite în ajun, nici bând supe încălzite şi umblând un număr măsurat de paşi, nici veselindu-se de dănţuiri şi bătăi din palme care n-au nici un sens. [4] Iar după ce păzeşte sâmbetele, fiecare iubitor de Hristos să prăznuiască ziua Domnului, ziua Învierii, ziua-regină, consul al tuturor zilelor, pe care aşteptând-o profetul zicea: „Întru sfârşit, pentru a opta zi" [*Ps* 6, 1; 11, 1]; în care a răsărit viaţa noastră şi s-a făcut biruinţa asupra morţii în Hristos; [5] dar pe care o tăgăduiesc copiii pierzaniei, duşmanii crucii, „al căror dumnezeu e pântecele, care gândesc cele pământeşti" [*Flp* 3, 18–19], care sunt „iubitori de plăceri şi nu iubitori de Dumnezeu, având înfăţişarea evlaviei, dar tăgăduind puterea/sensul ei" [*2 Tim* 3, 4–5], neguţători ai lui Hristos, falsificatori ai cuvântului [*2 Co* 2, 17], vânzători ai lui Iisus, stricători ai femeilor şi poftitori ai lucrurilor altora, înghiţitori de averi — de care fie să fiţi izbăviţi cu mila lui Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos!

X [1] Să nu fim aşadar nesimţitori faţă de bunătatea Lui; căci dacă ne-ar imita după cele ce facem, n-am mai fi; „că de te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va mai putea sta?" [*Ps* 129, 3]. [2] Să ne facem aşadar vrednici de numele bun pe care l-am primit. Căci oricine se numeşte cu un alt nume decât acesta, nu este al lui Dumnezeu, nici n-a primit profeţia care vorbeşte despre voi: „Se va chema cu un nume nou, cu care-l va numi Domnul, şi va fi un popor sfânt" [*Is* 62, 2]. Lucru care s-a împlinit prima dată în Siria, „căci în Antiohia s-au numit învăţăceii creştini" [*FA* 11, 26], pe când Pavel şi cu Petru întemeiau Biserica. [3] Îndepărtaţi deci drojdia rea, cea învechită, cea înăcrită [cf. *1 Co* 5, 7] şi prefaceţi-vă într-o drojdie nouă, a harului. Săraţi-vă în Hristos, ca să nu domnească peste voi cel străin. [4] E absurd să ai pe Iisus Hristos pe limbă, iar în minte să ai iudaismul care a încetat; căci nu creştinismul a crezut în iudaism, ci iudaismul în creştinism, în care orice neam care a crezut şi orice limbă care mărturiseşte au fost adunate la Dumnezeu, şi cei cu inimă de piatră au ajuns copii ai lui Avraam [*Mt* 3, 9], prietenul lui Dumnezeu, iar în sămânţa lui au fost binecuvântaţi [*Fc* 22, 18] toţi cei rânduiţi spre viaţa veşnică în Hristos [*FA* 13, 48].

XI [1] Acestea însă [vi le-am spus], iubiții mei, nu pentru că aş fi aflat că unii dintre voi ar fi aşa, ci întrucât ca unul mai mic decât voi vreau să vă feresc să nu cădeți în undițele slavei deşarte, ci să aveți o certitudine deplină în Hristos, [2] Care a fost născut mai înainte de veci de Tatăl, iar mai apoi S-a născut din Maria Fecioara fără legătură cu vreun bărbat; Care viețuind în chip cuvios şi vindecând toată boala şi slăbiciunea din popor [*Mt* 4, 23] şi făcând semne şi minuni [*In* 4, 48] spre binefacerea oamenilor a vestit celor ce căzuseră în politeism pe Unul şi Singurul Dumnezeu adevărat, pe Tatăl Său [*In* 17, 3], [3] şi suferind pătimirea şi răbdând crucea de la ucigaşii de Hristos iudei pe vremea guvernatorului Ponțiu Pilat şi a regelui Irod, a murit, a înviat şi S-a înălțat la ceruri la Cel care L-a trimis şi şade de-a dreapta Lui, iar la sfârşitul veacurilor va veni cu slava Tatălui să judece viii şi morții şi să dea fiecăruia după faptele lui. [4] Cine ştie şi crede cu deplină certitudine acestea fericit este, aşa cum şi voi sunteți iubitori de Dumnezeu şi iubitori de Hristos în deplina certitudine a nădejdii noastre, de la care fie ca nimeni dintre voi să nu se abată!

XII [1] M-aş bucura de voi întru toate, dacă aş fi vrednic! Căci deşi sunt legat, totuşi nu sunt ceva față de vreunul din voi cei dezlegați. Ştiu că nu vă înfumurați; pentru că Îl aveți pe Iisus în voi. [2] Ştiu că atunci când vă laud vă ruşinați, precum stă scris: „Dreptul e acuzatorul lui însuşi" [*Pr* 18, 17], şi: „Spune tu cel dintâi păcatele tale, ca să fii îndreptățit" [*Is* 43, 26], şi: „Când faceți toate cele poruncite vouă, spuneți: slugi netrebnice suntem" [*Lc* 17, 10], „întrucât ce este la oameni înalt este urâciune la Dumnezeu" [*Lc* 16, 15], căci zice: „Dumnezeule, milostiv fie mie păcătosului" [*Lc* 18, 13]. [3] De aceea, marii aceia Avraam şi Iov s-au numit pe ei înşişi „pământ şi cenuşă" înaintea lui Dumnezeu [*Fc* 18, 27; *Iov* 42, 6]; iar David spune: „Cine sunt eu înaintea Ta, Doamne, că m-ai slăvit până la aceasta?" [*2 Rg* 7, 18]; şi Moise, cel mai blând decât toți oamenii, Îi spune lui Dumnezeu: „Am voce slabă şi limbă zăbavnică" [*Iş* 4, 10]. Gândiți aşadar umil şi voi, ca să fiți înălțați, „căci cel ce se umileşte pe sine însuşi va fi înălțat, iar cel ce se înalță pe sine însuşi va fi umilit" [*Mt* 23, 12 par.].

XIII [1] Sârguiți-vă, aşadar, să vă întăriți în învățăturile Domnului şi ale apostolilor, ca „în toate câte faceți să mergeți pe drumul cel bun" [cf. *Ps* 1, 3] cu trupul şi cu duhul, în credință şi iubire, împreună cu vrednicul vostru episcop şi vrednic împletita şi duhovniceasca cunună a prezbiteriului vostru şi a diaconilor potrivit lui Dumnezeu. [2] Supuneți-vă episcopului şi unii altora, ca Hristos Tatălui, ca între voi să fie o unire [*henōsis*] potrivit lui Dumnezeu.

XIV [1] Ştiind că sunteți plini de tot binele, v-am îndemnat pe scurt în iubirea lui Iisus Hristos. [2] Pomeniți-mă în rugăciunile voastre, ca să dobândesc pe Dumnezeu; precum şi Biserica din Siria, al cărei episcop nu sunt vrednic să

fiu numit. Căci am nevoie de rugăciunea voastră unită în Dumnezeu şi de iubirea voastră, ca prin buna voastră ordine Biserica din Siria să se învrednicească să fie păstorită în Hristos.

XV [1] Vă îmbrăţişează din Smyrna, de unde vă şi scriu, efesenii care sunt de faţă spre slava lui Dumnezeu ca şi voi, care m-aţi odihnit în toate împreună cu Policarp. Vă îmbrăţişează în cinstea lui Iisus Hristos şi celelalte Biserici. [2] Fiţi sănătoşi în armonie dobândind duh nedeosebitor în Hristos Iisus prin voia lui Dumnezeu.

Către Trallieni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, Bisericii sfinte şi iubite de Dumnezeu Tatăl şi Iisus Hristos, care este în Tralles, celei alese şi vrednice de Dumnezeu, celei ce are pace în trupul şi sângele lui Iisus Hristos, nădejdea noastră, în pătimirea Sa prin cruce şi moarte şi în Înviere; pe care o îmbrăţişez în chip apostolic în plinătatea ei şi-i urez multă bucurie.

I [1] Am aflat că aveţi o gândire nepătată şi nefăţarnică în răbdare nu prin întrebuinţare, ci prin dobândire, cum mi-a arătat Polibius, episcopul vostru, care cu voia lui Dumnezeu Tatăl şi a Domnului Iisus Hristos Fiul Său şi conlucrarea Duhului a venit în Smyrna şi aşa s-a bucurat împreună cu mine cel legat în lanţuri în Hristos Iisus, încât am văzut în el toată mulţimea voastră. [2] Primind aşadar prin el bunăvoinţa voastră potrivit lui Dumnezeu, am dat slavă găsindu-vă că sunteţi imitatori ai lui Iisus Hristos Mântuitorul.

II [1] Supuneţi-vă episcopului ca Domnului, căci el „priveghează pentru sufletele voastre ca unul ce are să dea seama lui Dumnezeu" [*Evr* 13, 17]. De aceea îmi apăreţi vieţuind nu după om, ci după Iisus Hristos Care a murit pentru noi ca, crezând în moartea Lui, să vă faceţi prin botez părtaşi ai învierii Lui. [2] Este necesar aşadar ca oricâte faceţi să nu faceţi nimic fără episcop, ci să vă supuneţi şi prezbiteriului ca unor apostoli ai lui Iisus Hristos, nădejdea noastră, în Care petrecând vom fi găsiţi. [3] Trebuie însă ca şi diaconii, care sunt slujitori ai tainelor lui Iisus Hristos, să placă tuturor în tot felul, căci nu sunt slujitori/diaconi ai mâncărurilor şi băuturilor, ci servitori ai Bisericii lui Dumnezeu. Se cade aşadar ca şi ei să se ferească de învinuiri ca de foc aprins. Aceştia să stea aşadar aşa.

III [1] Voi însă respectaţi-i ca pe Hristos Iisus, al Cărui loc îl păzesc ca nişte străjeri, aşa cum episcopul e o figură [*typos*] a Tatălui a toate, iar prezbiterii sunt ca un colegiu [*synedrion*] al lui Dumnezeu şi o asociaţie [*syndesmos*] de apostoli ai lui Hristos. Fără aceştia nu există biserică aleasă, nu există

întrunire sfântă, nu există adunare de cuvioşi. [2] Sunt convins că şi voi aveţi această dispoziţie. Căci am primit exemplul iubirii voastre şi-l am cu mine însumi în episcopul vostru, a cărui instituţie însăşi e o mare învăţătură, iar blândeţea lui e o putere; şi de care, socot, se ruşinează şi cei fără Dumnezeu. [3] Iubindu-vă vă cruţ de la a vă scrie mai intens, ca să nu par unora că sunt aspru sau lipsit [de înţelegere]. Sunt legat în lanţuri pentru Hristos, dar încă nu sunt vrednic de Hristos; dar dacă mă voi desăvârşi, poate mă voi face.

IV [1] Nu vă dau ordine ca un apostol, ci mă măsor pe mine însumi, ca nu cumva în lauda mea să pier. Bine este însă a mă lăuda în Domnul. Chiar dacă sunt sănătos în cele privitoare la Dumnezeu, trebuie să mă tem mai mult şi să nu iau aminte la cei ce mă ridică în slăvi degeaba; căci cei ce mă laudă mă biciuiesc. [2] Pentru că iubesc să pătimesc, dar nu ştiu dacă sunt vrednic; căci gelozia vrăjmaşului nu se arată multora, dar pe mine mă războieşte. Îmi trebuie, aşadar, blândeţe, în care se nimiceşte stăpânitorul veacului acestuia [*In* 14, 30], diavolul.

V [1] N-aş putea oare să vă scriu lucruri mai tainice? Dar mă tem ca nu cumva, fiind voi prunci [*1 Co* 3, 11], să vă aduc vătămare. Lăsaţi-mă! Neputând să le primiţi lucrarea, veţi fi sugrumaţi. [2] Căci şi eu, deşi sunt legat în lanţuri şi pot înţelege cele cereşti, cetele îngereşti şi diversităţile arhanghelilor şi oştilor, deosebirile puterilor şi domniilor, diversităţile tronurilor şi stăpânirilor, măreţiile veacurilor şi excelenţele heruvimilor şi serafimilor, înălţimea Duhului, Împărăţia Domnului şi incomparabilul Atoateţiitorului Dumnezeu; deşi cunosc acestea, nu sunt însă nicidecum desăvârşit sau ucenic, ca Pavel şi Petru, căci multe îmi lipsesc ca să nu fiu lipsit de Dumnezeu.

VI [1] Vă îndemn aşadar nu eu, ci iubirea lui Iisus Hristos, „ca să vorbiţi toţi acelaşi lucru şi să nu fie între voi schisme, ci să fiţi desăvârşiţi în aceeaşi socotinţă şi în aceeaşi minte" [*1 Co* 1, 10]. [2] Căci sunt unii care grăiesc lucruri deşarte şi amăgesc minţile [*Tit* 1, 10], nu creştini, ci neguţători de Hristos, care poartă cu amăgire numele lui Hristos, falsifică cuvântul [cf. *2 Co* 2, 17] Evangheliei, împletind veninul rătăcirii cu vorbirea dulce cu unii care amestecă aconit în vinul dulce, ca acela care bea, lăsându-şi furat simţul gustativ de dulceaţa foarte mare, să se arunce fără pază în moarte. Îndeamnă cineva dintre cei vechi: „Nimeni care amestecă binele cu rău să nu fie numit bun". [3] Căci vorbesc de Hristos nu ca să propovăduiască pe Hristos, ci ca nesocotească pe Hristos, şi nu vorbesc de lege ca să susţină o lege [*Rm* 3, 31], ci ca să vestească lipsa oricărei legi. Căci pe Hristos Îl înstrăinează de Tatăl, iar legea, de Hristos; naşterea din Fecioară o defaimă; neruşinându-se de cruce tăgăduiesc pătimirea şi nu cred în înviere; pe Dumnezeu Îl introduc ca necunoscut, pe Hristos Îl socotesc ca nenăscut, iar despre Duhul nu mărturisesc nici măcar că există. [4] Iar unii dintre ei spun că Fiul e simplu om, că Tatăl,

Fiu şi Duh Sfânt sunt acelaşi lucru, că creaţia e opera lui Dumnezeu, dar nu prin Hristos, ci printr-o altă putere.

VII [1] Asiguraţi-vă aşadar faţă de unii ca aceştia, ca să nu primiţi un laţ pentru sufletele voastre. Şi faceţi ca viaţa să vă fie fără poticneală pentru toţi oamenii, ca să nu vă faceţi o cursă postul de observare şi ca o mreajă întinsă" [*Os* 5, 1]; „căci cine nu se vindecă pe sine însuşi în faptele lui e frate al celui ce se distruge pe sine însuşi" [*Pr* 18, 9]. [2] Aşadar, dacă şi voi lepădaţi înfumurarea, trufia, îngâmfarea, uitatul de sus, vă e cu putinţă să fiţi neseparaţi de Dumnezeu, „căci El e aproape de cei ce se tem de El" [*Ps* 84, 10] şi: „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel smerit şi liniştit şi care tremură de cuvintele Mele?" [*Is* 66, 2]. [3] Respectaţi însă şi pe episcopul vostru ca pe Hristos, cum v-au poruncit fericiţii apostoli. Cine e înăuntrul altarului e curat; de aceea şi ascultă de episcop şi de prezbiteri; dar cine e în afară acesta este cel ce face ceva fără episcop, prezbiteri şi diaconi; unul ca acesta are conştiinţa întinată şi e mai rău decât un necredincios [*1 Tim* 5, 8]. [4] Căci ce este un episcop decât cel ce ţine toată stăpânirea şi puterea dincolo de toţi, întrucât îi e cu putinţă să o ţină unui om ajuns imitator după putinţă a lui Hristos Dumnezeu? Şi ce este prezbiteriul decât o adunare sfântă, consilieri şi asesori ai episcopului? Iar diaconii ce sunt decât imitatori ai lui Hristos, care slujesc episcopului precum Hristos Tatălui şi aduc o liturghie curată şi nepătată ca sfântul Ştefan fericitului Iacob, Timotei şi Lin lui Pavel şi Anenclitos şi Clement lui Petru? [5] Aşadar cine nu ascultă de aceştia ar trebui să fie cu totul fără Dumnezeu şi impios, nesocotind pe Hristos şi micşorând porunca Lui.

VIII [1] Vă scriu acestea nu pentru că aş fi aflat că între voi sunt unii ca aceştia — şi fie să nu îngăduie vreodată să ajungă la urechile mele unul ca acesta Dumnezeu Cel ce n-a cruţat pe Fiul Său [cf. *Rm* 8, 32] pentru Sfânta Biserică — dar prevăzând cursele celui rău vreau să vă asigur prin îndemnurile mele ca pe nişte copii ai mei iubiţi şi credincioşi în Hristos, administrându-vă anticipat leacurile profilactice ale bolii molipsitoare a celor nesupuşi, boală de care voi fugiţi prin bunăvoirea lui Hristos, Domnul nostru. [2] Luând asupra voastră blândeţea, faceţi-vă imitatori ai pătimirilor lui Hristos şi ai iubirii Lui cu care ne-a iubit, dându-Se pe Sine Însuşi preţ de răscumpărare pentru noi [*1 Tim* 2, 6], ca prin Sângele Său să ne curețe de vechea noastră impietate şi să ne dea viaţă nouă celor ce eram cât pe ce să pierim de răutatea care era în noi. [3] Nimeni dintre voi să n-aibă deci ceva împotriva aproapelui, căci zice Domnul nostru: „Iertaţi şi vi se va ierta" [*Lc* 6, 37]; nu daţi prilej păgânilor, ca nu cumva din pricina câtorva nebuni să fie hulite cuvântul şi învăţătura, căci zice profetul ca în numele lui Dumnezeu: „Vai celui prin care numele Meu e hulit între păgâni" [*Is* 52, 5].

IX [1] Fiți surzi, așadar, când cineva vă vorbește fără Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut din David, Cel din Maria, Care S-a născut cu adevărat și din Dumnezeu și din Fecioară, dar nu la fel; căci Dumnezeu și omul nu sunt același lucru. [2] Cu adevărat El a luat trup, căci „Cuvântul S-a făcut trup" [*In* 1, 14] și a viețuit fără păcat — căci zice: „Cine dintre voi Mă va putea vădi de păcat?" [*In* 8, 46]. [3] A mâncat și a băut cu adevărat, a fost răstignit și a murit pe vremea lui Ponțiu Pilat: a fost răstignit și a murit cu adevărat, nu aparent, în văzul celor cerești, pământești și subpământene: cele cerești sunt firile netrupești, cei pământești sunt iudeii, romanii și oamenii de față în acel timp când a fost răstignit Domnul, iar cei subpământeni sunt mulțimea care a înviat împreună cu Domnul, căci zice [Scriptura]: „Și multe trupuri ale sfinților adormiți au înviat deschizându-se mormintele" [*Mt* 27, 52]. [4] Și a coborât la iad singur, dar s-a urcat de aici cu o mulțime și a rupt despărțitura și peretele din mijloc [*Ef* 2, 14] din veac. Și a înviat a treia zi sculându-L Tatăl, și petrecând patruzeci de zile împreună cu apostolii a fost înălțat la Tatăl și a șezut de-a dreapta Lui așteptând „până ce vrăjmașii Lui vor fi puși sub picioarele Lui" [cf. *Ps* 109, 1]. [5] Așadar vineri la ceasul al treilea a primit verdictul de la Pilat cu îngăduința Tatălui, la ceasul al șaselea a fost răstignit, la ceasul al nouălea Și-a dat duhul, înainte de apusul soarelui a fost îngropat; sâmbăta a rămas sub pământ în mormântul în care l-a pus Iosif din Arimateea; duminica, când s-a luminat de ziuă a înviat din morți precum spusese: „Așa cum Iona a fost în pântecul balenei trei zile și trei nopți, tot așa și Fiul Omului va fi în inima pământului trei zile și trei nopți" [*Mt* 12, 40]. [6] Prin urmare, vinerea cuprinde pătimirea, sâmbăta mormântul, duminica învierea.

X [1] Dacă însă, precum spun unii fără Dumnezeu, adică fără credință, El S-a făcut om în aparență, n-a luat cu adevărat trup, a murit aparent și n-a pătimit cu adevărat, atunci pentru ce mai port eu lanțuri și doresc să mă lupt cu fiarele? [2] Prin urmare, degeaba mor, mint față de crucea Domnului și de prisos spune profetul: „Vor privi la Cel pe Care L-au împuns și se vor lovi în piept ca pentru cel iubit" [*Za* 12, 10]. [3] Prin urmare, necredincioșii nu sunt mai prejos decât cei care L-au răstignit. Eu însă nu-mi pun nădejdile în cel ce a murit pentru mine în aparență, ci cu adevărat; căci minciuna e străină de adevăr. [4] Așadar, Maria a născut cu adevărat un trup care avea locuind în el pe Dumnezeu, iar Dumnezeu Cuvântul S-a născut cu adevărat din Fecioară țesându-Și un trup cu pătimiri asemenea nouă; cu adevărat a fost în pântece Cel ce plăsmuiește pe toți oamenii în pântec și Și-a făcut pentru Sine Însuși un trup din sămânța Fecioarei, chiar dacă fără să aibă legătură cu vreun bărbat; a fost purtat în pântec o perioadă de timp ca și noi și S-a născut cu adevărat ca și noi. [5] Și viețuind treizeci de ani a fost botezat de Ioan cu adevărat, nu

aparent. Şi propovăduind trei ani Evanghelia şi făcând semne şi minuni, Judecătorul a fost judecat de iudeii mincinoşi şi de Pilat guvernatorul, a fost biciuit, a fost lovit pe obraz, a fost scuipat, a purtat cunună de spini şi haină de purpură, a fost condamnat, a fost răstignit cu adevărat, nu aparent, nu imaginar, nu printr-o amăgire; [6] a murit cu adevărat, a fost îngropat şi S-a sculat din morţi precum S-a rugat mai înainte, zicând: „Iar Tu, Doamne, scoală-Mă şi le voi răsplăti lor" [*Ps* 40, 11]; şi răspunzându-I Tatăl care-L aude întotdeauna zice: „Scoală, Dumnezeule, şi judecă pământul, că tu vei avea moştenire toate neamurile" [*Ps* 81, 8]. [7] Iar Tatăl care L-a sculat, ne va scula şi pe noi prin El, fără de Care nu va avea cineva viaţa adevărată, căci spune: „Eu sunt Viaţa. Cine crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu, şi oricine e viu şi crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu în veac" [*In* 11, 25–26]. [8] Fugiţi aşadar de ereziile fără Dumnezeu, căci sunt născociri ale diavolului, ale şarpelui, obârşie a răului, care prin femeie l-a amăgit pe Adam, părintele neamului nostru.

XI [1] Fugiţi însă şi de vlăstarele lui rele, de Simon, fiul său întâi-născut, de Menandru şi Vasilide şi de toată gloata răutăţii Lui, de adoratorii unui om, de ebioniţi, pe care Ieremia profetul îi numeşte „blestemaţi" [*Ir* 17, 5]. [2] Fugiţi şi de necuraţii nicolaiţi cei numiţi în chip mincinos aşa, cei iubitori de plăceri şi defăimători; căci nu aşa a fost Nicolae al apostolilor [*FA* 6, 5]. [3] Fugiţi şi de odraslele celui rău Teodot şi Cleobul, care nasc rod purtător de moarte, din care de va gusta cineva, îndată va muri, nu de moartea vremelnică, ci de cea veşnică. [4] Aceştia nu sunt sădire a Tatălui, ci odrasle blestemate şi spune Domnul: „Orice sădire pe care n-a sădit-o Tatăl Meu Cel ceresc, va fi smulsă" [*Mt* 15, 13]. [5] Căci dacă ar fi fost mlădiţe ale Tatălui, n-ar fi fost „duşmani ai crucii" [*Flp* 3, 18] lui Hristos, ci ai celor ce „L-au omorât pe Domnul slavei" [*1 Co* 2, 8]. Ei însă acum, tăgăduind crucea şi ruşinându-se de pătimire, acoperă călcarea de lege a iudeilor luptători împotriva lui Dumnezeu şi ucigaşi ai Domnului, căci e puţin lucru a-i numi ucigaşi ai profeţilor. [6] Pe voi însă Hristos vă cheamă la nestricăciunea Lui prin pătimirea şi învierea Sa întrucât sunteţi membre ale Lui.

XII [1] Vă îmbrăţişez din Smyrna împreună cu Bisericile care sunt cu mine, ai căror conducători m-au odihnit cu trupul şi cu sufletul întru toate. [2] Vă îndeamnă lanţurile mele, pe care le port pentru Iisus Hristos rugându-mă să dobândesc pe Dumnezeu. Rămâneţi în armonie [*homonoia*] unii cu alţii şi în rugăciune; căci se cuvine ca fiecare din voi, şi îndeosebi prezbiterii, să-l răcorească pe episcop spre cinstea Tatălui şi spre cinstea lui Iisus Hristos şi a apostolilor. [3] Doresc să mă ascultaţi în iubire, ca să nu fiu prin cele ce vă scriu mărturie împotriva voastră. Rugaţi-vă şi pentru mine, care am nevoie de iubirea voastră, ca în mila lui Dumnezeu să mă învrednicesc de moşte-

nirea pe care sunt gata să o dobândesc, ca să nu fiu pus la încercare şi găsit nevrednic.

XIII [1] Vă îmbrăţişează iubirea smyrnenilor şi efesenilor. Pomeniţi în rugăciunile voastre Biserica din Siria, de la care nu sunt vrednic să mă numesc, fiind ultimul dintre cei de acolo. [2] Fiţi sănătoşi în Iisus Hristos, supunându-vă episcopilor, asemenea şi prezbiterilor şi diaconilor, şi iubiţi-vă unii pe alţii cu o inimă neîmpărţită. [3] Duhul meu se curăţă pentru voi nu numai acum, ci şi când voi dobândi pe Dumnezeu. Căci încă sunt în primejdie, dar credincios este Tatăl să-mi împlinească în Iisus Hristos — în Care fie să fim găsiţi fără pată — cererea mea şi a voastră. Fie să mă bucur de voi în Domnul.

Către Romani

Ignatie, cel numit şi Teoforul, celei miluite în măreţia Dumnezeului Celui Preaînalt şi Tată al lui Iisus Hristos Fiul Său Unul-Născut, Bisericii sfinţite şi luminate prin voinţa lui Dumnezeu Care a făcut toate câte sunt, potrivit credinţei şi iubirii lui Iisus Hristos, Dumnezeul şi Mântuitorul nostru; care se distinge [*prokathētai*] în locul ţinutului Romanilor, vrednică de Dumnezeu, vrednică de cuviinţă, vrednică de fericire, vrednică de laudă, vrednică de a dobândi ce doreşte, vrednică de curăţie şi care se distinge în iubire [*prokathēmenē tēs agapēs*][2], care are legea lui Hristos, numele Tatălui şi poartă Duhul; pe care o îmbrăţişez în Numele lui Dumnezeu Atoateţiitorul şi al lui Iisus Hristos Fiul Său; celor uniţi după trup şi după duh cu toată porunca Lui, plini fără deosebire de tot harul lui Dumnezeu şi curăţiţi de orice culoare străină, multă bucurie în Dumnezeu şi Tatăl şi în Domnul nostru.

I [1] Întrucât rugându-mă lui Dumnezeu am dobândit faptul de a vedea feţele voastre vrednice de văzut, întrucât am primit chiar mai mult decât am cerut; căci legat în lanţuri fiind în Hristos Iisus, nădăjduiesc să vă îmbrăţişez, dacă va fi voia [lui Dumnezeu] să mă învrednicesc să ajung până la sfârşit. [2] Căci începutul e bine orânduit dacă voi dobândi harul de a primi la capăt neîmpiedicat moştenirea mea. Pentru că mă tem ca iubirea voastră să nu mă nedreptăţească: pentru că vouă vă e uşor să faceţi ce vreţi, dar mie îmi este

---

[2] Expresie controversată care a generat o mulţime de interpretări. Exegeza romano-catolică o interpretează într-un sens juridic: Biserica Romei ar „prezida" comunitatea creştină („iubirea") din Italia şi în general. Istoricii protestanţi o interpretează într-un sens caritativ: Biserica Romei era în centrul unei reţele de întrajutorare între Bisericile creştine. Cea mai plauzibilă lectură ar fi însă martirică: semnul maxim al iubirii fiind martiriul, Biserica Romei, locul martiriului Sfinţilor Petru şi Pavel, „se distinge" prin originea ei specială în iubirea martirică a celor doi apostoli.

greu să dobândesc pe Dumnezeu dacă mă veți cruța sub pretextul unei prietenii trupești.

II [1] Fiindcă nu vreau ca voi să plăceți oamenilor, ci să plăceți lui Dumnezeu [cf. *1 Tes* 2, 4], precum și plăceți. Pentru că nici eu nu voi mai avea vreodată un asemenea prilej ca să dobândesc pe Dumnezeu, nici voi, dacă veți tăcea, nu vă veți putea înscrie numele pe o faptă mai bună. Căci dacă veți tăcea despre mine, eu voi deveni al lui Dumnezeu; dar dacă veți îndrăgi trupul meu, voi alerga iarăși. [2] Nu-mi dați mai mult decât să fiu adus libație lui Dumnezeu cât timp jertfelnicul e gata, ca făcându-vă în iubire un cor, să cântați Tatălui în Iisus Hristos că Dumnezeu l-a învrednicit pe episcopul Siriei să fie găsit trimis din răsărit în apus martor al pătimirilor Lui. Frumos lucru este a te desface de lume pentru Dumnezeu, ca să răsari în El.

III [1] Niciodată n-ați pizmuit pe nimeni; pe alții i-ați învățat. Eu însă vreau să fie validate cele pe care le porunciți când faceți învățăcei. [2] Pentru mine cereți doar putere dinăuntru și din afară, ca nu numai să vorbesc, ci și să voiesc; nu numai să mă numesc creștin, ci să și fiu găsit creștin; căci dacă voi fi găsit, pot să mă și numesc așa și să fiu credincios atunci când nu mă arăt lumii. [3] Nimic ce se arată nu e veșnic, „căci cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veșnice" [*2 Co* 4, 18]. Creștinismul nu e opera unei persuasiuni/ convingeri, ci a unei măreții. Când este urât de lume, e iubit de Dumnezeu; „căci dacă ați fi din lumea aceasta, lumea ar iubi ce este al ei; acum însă nu sunteți din lume, ci Eu v-am ales pe voi. Rămâneți la Mine" [*In* 15, 19].

IV [1] Scriu tuturor Bisericilor și le poruncesc tuturor, că eu de bunăvoie mor pentru Dumnezeu, dacă nu mă veți împiedica. Vă rog nu-mi faceți o bunăvoință nepotrivită. Lăsați-mă să fiu de mâncare fiarelor, prin care pot dobândi pe Dumnezeu. Grâu al lui Dumnezeu sunt și sunt măcinat de dinții fiarelor, ca să fiu găsit pâine curată a lui Dumnezeu. [2] Mai degrabă lingușiți fiarele, ca să mi se facă mormânt și să nu mai rămână nimic din trupul meu, ca nu cumva adormind să fiu găsit povară cuiva. Atunci voi fi adevărat învățăcel al lui Iisus Hristos, când lumea nu va mai vedea nici trupul meu. Rugați pe Domnul pentru mine ca prin aceste instrumente să fiu găsit jertfă lui Dumnezeu. [3] Nu vă dau ordine/constituții [*diatassomai*] ca Petru și Pavel; aceia erau apostoli ai lui Iisus Hristos, iar eu sunt cel mai mic; aceia erau liberi ca niște sclavi ai lui Dumnezeu, eu sunt până acum sclav. Dar dacă voi pătimi, voi ajunge un dezrobit al lui Iisus Hristos și voi învia în El liber. Fiind legat în lanțuri în El învăț acum să nu mai poftesc nimic lumesc sau deșert.

V [1] Din Siria până la Roma mă lupt cu niște fiare pe uscat și pe mare, noapte și zi, fiind ținut legat de doisprezece leoparzi, adică de un pluton de soldați; care, chiar și atunci când li se fac binefaceri, devin mai răi. Dar în

nedreptățile lor devin și mai mult învățăcel, fără să mă îndreptățesc de acest lucru [*1 Co* 4, 4]. [2] M-aş bucura de fiarele pregătite pentru mine, pentru care mă rog să fie găsite de mine repede; pe care le și dezmierd să mă mănânce repede, iar nu ca pe unii de care nu s-au atins înfricoșate. Și chiar dacă nu vor voi de bună voie, eu le voi forța. [3] Iertați-mă, dar eu știu ce-mi este de folos. Acum încep să fiu învățăcel. Nimic din cele văzute și nevăzute să nu fie gelos pe mine, pentru că voi dobândi pe Iisus Hristos. Foc și cruce, haite de fiare sălbatice, tăieri și împărțiri ale trupului, risipiri de oase, hăcuiri de membre, măcinări ale întregului trup și pedeapsa diavolului să vină peste mine, numai să dobândesc pe Hristos!

VI [1] La nimic nu-mi vor folosi marginile lumii, nici împărățiile veacului acesta. Mai bine este pentru mine să mor [cf. *1 Co* 9, 15] pentru Hristos Iisus decât să împărățesc peste marginile pământului. „Căci la ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde?" [*Lc* 9, 25]. Pe Domnul Îl doresc, pe Fiul adevăratului Dumnezeu și Tată, Iisus Hristos. Pe Acela Îl caut, Care a murit pentru noi și a înviat. [2] Iertați-mă, fraților; nu mă împiedicați să ajung la viață, căci moarte e viața fără Hristos. Nu-l dăruiți lumii pe cel ce vrea să fie al lui Dumnezeu. Lăsați-mă să primesc o lumină curată, căci ajungând acolo, voi fi un om al lui Dumnezeu. [3] Îngăduiți-mi să fiu imitator al pătimirii lui Hristos Dumnezeul. Dacă-L are cineva în sine însuși, să înțeleagă ce vreau și să aibă compasiune de mine, știind cele care mă țin.

VII [1] Stăpânitorul veacului acestuia vrea să mă răpească și să strice socotința [*gnōmēn*] mea pentru Dumnezeu. Nimeni din cei de față să nu-l ajute. Fiți mai bine cu mine, adică cu Dumnezeu. Nu vorbiți de Iisus Hristos și preferați lumea! [2] Pizma să nu locuiască în voi. Nici dacă v-aş ruga fiind de față, să nu vă lăsați convinși, ci credeți mai degrabă celor ce vă scriu. Căci vă scriu fiind viu, dar îndrăgostit să mor pentru Hristos. Dragostea [*erōs*] mea este răstignită și nu e în mine foc iubitor de materie, ci apă vie care țâșnește în mine și-mi spune dinăuntru: „Vino la Tatăl!" [3] Nu mă bucur de hrana stricăcioasă, nici de plăcerile acestei vieți. Vreau Pâinea lui Dumnezeu, o Pâine a vieții, care e Trupul lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut mai apoi din sămânța lui David și Avraam; și vreau drept băutură Sângele Lui, care este o iubire nestricăcioasă și o viață veșnică.

VIII [1] Nu mai vreau să trăiesc după oameni. Dar va fi aceasta dacă o veți vrea voi. „M-am răstignit împreună cu Hristos și nu eu mai sunt viu, fiindcă viu în mine e Hristos" [*Ga* 2, 20]. [2] Prin puține litere vă cer: nu mă refuzați!; credeți-mă că-L iubesc pe Iisus Care S-a predat pe Sine Însuși pentru mine. „Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a făcut mie?" [*Ps* 115, 3] Însuși Dumnezeu și Tatăl și Domnul Iisus Hristos vă va arăta acestea, pentru

că spun adevărul. [3] Rugați-vă și voi pentru mine ca să dobândesc scopul meu în Duhul Sfânt. Nu v-am scris după trup, ci după socotința [*gnōmēn*] lui Dumnezeu. Dacă voi pătimi, m-ați iubit; dacă voi fi respins, m-ați urât.

IX [1] Pomeniți în rugăciunea voastră Biserica din Siria, care în locul meu se folosește drept păstor de Domnul Care a zis: „Eu sunt Păstorul Cel bun" [*In* 10, 11], și El singur o va supraveghea [îi va fi episcop] și iubirea voastră de El. [2] Eu mă și rușinez să spun că sunt dintre ei, căci nu sunt vrednic, fiind ultimul dintre ei și un avorton [*1 Co* 15, 8]. Dar aș fi miluit să fiu cineva, dacă voi dobândi pe Dumnezeu. [3] Vă îmbrățișează duhul meu și iubirea Bisericilor care m-au primit în numele lui Iisus Hristos, nu ca pe unul în trecere, căci mă duceau înainte din oraș în oraș Bisericile care nu erau aproape de drumul meu.

X [1] Vă scriu acestea din Smyrna prin efesenii cei vrednici de fericire. Este cu mine împreună cu alții mulți și Crocus, anume dorit de mine. [2] Iar despre cei care au venit înainte de mine din Siria la Roma spre slava lui Dumnezeu cred că știți: arătați-le că sunt aproape; căci toți sunt vrednici de Dumnezeu și de voi, și pe ei se cuvine să-i odihniți întru toate, [3] V-am scris acestea în ziua a noua înainte de calendele lui septembrie. Fiți sănătoși până la sfârșit în răbdarea lui Iisus Hristos.

Către Filadelfieni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului Iisus Hristos, care este în Filadelfia, celei miluite în iubire și întărite în armonia lui Dumnezeu, care se veselește fără deosebire în pătimirea Domnului nostru Iisus Hristos și e umplută de toată mila în învierea Lui; pe care o îmbrățișez în Sângele lui Iisus Hristos, care e o bucurie veșnică și statornică; mai cu seamă dacă sunt ei cu episcopul, cu prezbiterii și cu diaconii arătați în voința lui Dumnezeu Tatăl prin Domnul Iisus Hristos, Care potrivit voii Sale a întărit în chip ferm Biserica pe stâncă printr-o zidire duhovnicească nefăcută de mână, de care lovindu-se vânturile și râurile nu o vor putea răsturna [*Mt* 7, 25], și fie ca nici duhurile răutății să nu poată cândva ceva împotriva ei, ci să fie slăbite prin puterea lui Iisus Hristos, Domnul nostru.

I [1] Văzându-l pe episcopul vostru, am cunoscut că nu de la sine însuși, nici prin oameni s-a învrednicit să pună mâna pe această slujire a comuniunii, nici prin slavă deșartă, ci în iubirea lui Iisus Hristos și a lui Dumnezeu Tatăl, Care L-a sculat din morți; și de a cărui blândețe sunt uimit, căci tăcând, poate mai multe decât cei ce vorbesc multe. [2] Pentru că este în armonie cu poruncile Domnului și cu îndreptările Lui cum sunt corzile cu chitara și e nu mai

puțin ireproşabil decât preotul Zaharia [*Lc* 1, 6]. De aceea sufletul meu îi fericeşte voința [*gnōmēn*] lui spre Dumnezeu, cunoscând că e virtuos şi desăvârşit, precum şi neclintirea şi nemânierea lui în toată blândețea Dumnezeului Celui Viu.

II [1] Aşadar, ca nişte copii ai luminii [*Ef* 6, 12] fugiți de împărțirea unității şi de relele învățături ale ereticilor, de la care „o întinare a ieşit în tot pământul" [*Ir* 23, 15]. [2] Unde e păstorul, acolo urmați-i ca nişte oi; căci sunt mulți lupi îmbrăcați în blană de oaie [*Mt* 7, 15] care robesc cu o plăcere rea pe cei care alergă spre Dumnezeu. Dar în unitatea voastră nu vor avea loc.

III [1] Țineți-vă departe de ierburile rele, pe care nu Iisus Hristos le cultivă, ci fiara omorâtoare de om, pentru că nu sunt o sădire a Tatălui, ci o sământă a celui rău. Nu pentru că am găsit la voi o împărțire vă scriu acestea, ci vreau să vă asigur dinainte ca pe nişte copii ai lui Dumnezeu. [2] Căci câți sunt ai lui Hristos, aceştia sunt împreună cu episcopul; iar câți se depărtează de el şi îmbrățişează comuniunea cu cei blestemați, aceştia vor fi tăiați împreună cu ei; pentru că nu sunt o cultivare a lui Hristos, ci o sământă a vrăjmaşului, de care fie să fiți pururea izbăviți prin rugăciunile preacredinciosului şi preablândului păstor care vă prezidează. Vă rog aşadar în Domnul: câți pocăindu-se vor veni la unitatea Bisericii primiți-i cu toată blândețea, ca trezindu-se ei prin bunătatea şi neranchiuna voastră din cursa diavolului, şi ajungând vrednici de Hristos, să dobândească mântuire veşnică în Împărăția lui Hristos. [3] Fraților, nu vă lăsați duşi în rătăcire: dacă urmează cineva cuiva care se rupe de adevăr, nu va moşteni Împărăția lui Dumnezeu [*1 Co* 6, 9–10]; şi dacă nu se depărtează cineva de cel ce propovăduieşte cuvinte mincinoase, va fi osândit la gheenă; căci nu trebuie nici să ne depărtăm de cei cucernici, nici să ne asociem cu cei impioşi. [4] De umblă cineva într-o socotință [*gnōmē*] străină, acesta nu este al lui Hristos, nici părtaş al pătimirii Lui, ci este o vulpe care strică via lui Hristos [*Cânt* 2, 15]. Nu vă amestecați cu unul ca acesta, ca să nu pieriți împreună cu el, chiar de-ar fi tată, fiu, frate sau din familie; căci spune [Scriptura]: „Să nu-i cruțe ochiul tău" [*Dt* 13, 9; 19, 13. 21]. [5] Pe cei care-L urăsc pe Dumnezeu trebuie, aşadar, să-i urâți şi voi şi să vă topiți pentru vrăjmaşii Lui [cf. *Ps* 138, 21]. Desigur nu să-i loviți sau prigoniți, cum fac păgânii care nu cunosc pe Domnul Dumnezeu [*1 Tes* 4, 5], ci să-i socotiți vrăjmaşi şi să vă separați de ei; dar să-i şi povățuiți şi să-i chemați la pocăință dacă vor asculta, dacă v-ar ceda. [6] Căci Dumnezeul nostru e iubitor de oameni şi „vrea ca toți oamenii să se mântuiască şi să vină la cunoaşterea adevărului" [*1 Tim* 2, 4]; pentru că „face să răsară soarele şi peste răi şi peste buni şi dă ploaie şi peste drepți şi peste nedrepți" [*Mt* 5, 4–5]. Vrând ca voi să fiți imitatori ai bunătății lui Dumnezeu, spune: „Fiți desăvârşiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este!" [*Mt* 5, 48].

IV [1] Am încredere în voi în Domnul că nu gândiți nimic altceva. De aceea îndrăznind scriu iubirii voastre vrednice de Dumnezeu îndemnându-vă să vă folosiți de o singură credință, de o singură propovăduire și de o singură Euharistie; căci unul e Trupul Domnului Iisus și unul Sângele Lui vărsat pentru noi. Fiindcă o singură Pâine a fost ruptă și un singur Pahar a fost împărțit tuturor; este un sigur altar pentru toată biserica și un singur episcop împreună cu prezbiteriul și diaconii cei robi împreună cu mine. [2] Pentru că este și Un Singur Nenăscut, Dumnezeul și Tată, și Un Singur Fiu Unul-Născut, Dumnezeu Cuvânt și om, și Un Singur Mângâietor, Duhul Adevărului, dar și o singură propovăduire, o singură credință, un singur botez și o singură Biserică, pe care au întemeiat-o Sfinții Apostoli de la o margine la alta a pământului în Sângele lui Hristos prin propriile lor sudori și osteneli. [3] Iar voi ca „un popor ales și un neam sfânt" [cf. *1 Ptr* 2, 9] trebuie să săvârșiți toate în armonie în Hristos. „Femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri în frica lui Dumnezeu" [*Ef* 5, 21–22]; fecioarelor, supuneți-vă lui Hristos în nestricăciune, nu scârbindu-vă de căsătorie, ci dorind ce e mai bun, nu pentru a defăima însoțirea conjugală, ci pentru meditarea la Lege. „Copiilor, supuneți-vă părinților voștri" [*Ef* 6, 1] și iubiți-i ca pe niște colaboratori ai lui Dumnezeu la nașterea voastră. „Sclavilor, supuneți-vă stăpânilor voștri" [*Ef* 6, 5] întru Dumnezeu, ca Hristos să vă facă dezrobiți [*1 Co* 7, 22]. „Bărbaților, iubiți-vă femeile voastre" [*Ef* 5, 25] ca unele ce sunt roabe ale lui Dumnezeu ca și voi ca pe trupul vostru, ca pe niște părtașe ale vieții și colaboratoare la nașterea de copii. Fecioarelor, să aveți înaintea ochilor numai pe Hristos și în sufletele voastre pe Tatăl Lui, luminate de Duhul. [4] M-aș bucura de sfințenia voastră ca de a lui Ilie, ca de a lui Isus al lui Navi, ca de a lui Melchisedec, ca de a lui Elisei, ca de a lui Ieremia, ca de a lui Ioan Botezătorul, ca de a învățăcelului iubit [Ioan], ca de a lui Timotei, ca de a lui Tit, ca de a lui Evodius, ca de a lui Clement, care au ieșit în curăție din această viață. [5] Neblamându-i însă pe ceilalți fericiți pentru că s-au căsătorit; căci mă rog să fiu găsit vrednic de Dumnezeu să fiu găsit în Împărăție pe urmele lor, pe ale lui Avraam, Isaac și Iacob, ale lui Iosif și Maria și celorlalți profeți, ale lui Petru și Pavel și ale celorlalți apostoli care s-au căsătorit nu de dragul poftei, ci de râvna rostului pentru care există căsătoria. [6] Părinților, „creșteți-i pe copiii voștri în educația și povățuirea Domnului" [*Ef* 6, 4] și învățați-i sfintele Scripturi și meserii ca să nu se bucure în lenevie; căci zice [Scriptura]: „Un tată drept își crește bine [copilul] și inima lui se bucură de un fiu înțelept" [*Pr* 23, 24]. Stăpânilor, fiți cu luare-aminte la slugile voastre cu bunăvoință, cum învăța sfântul Iov, căci una e firea și unul e neamul umanității, pentru că „în Hristos nu mai e nici sclav, nici om liber" [*Ga* 3, 28]. [7] Demnitarii să asculte de cezar, soldații de demnitari; diaconii de prezbiteri ca de niște preoți, prezbiterii și

diaconii şi restul clerului împreună cu tot poporul, soldaţii, demnitarii şi cezarul de episcop, iar episcopul de Hristos, precum Hristos de Tatăl; aşa e salvată prin toate unitatea. [8] Iar văduvele să nu fie vagaboande, lacome şi alergând de jur-împrejur, ci ca foarte serioasa Iudita, ca foarte cumintea Ana. Acestea nu vi le poruncesc ca un apostol, căci „cine sunt eu sau cine e casa tatălui meu" [cf. *2 Rg* 7, 18], ca să spun că am o cinstire egală cu a lor? Ci vă vorbesc ca un tovarăş de arme, soldat camarad cu voi [*Flp* 2, 25] din poziţia unuia aflat sub ordin.

V [1] Fraţii mei, foarte mă revărs iubindu-vă şi veselindu-mă peste măsură vreau să vă fac siguri; dar nu eu, ci Domnul Iisus, pentru Care sunt legat în lanţuri. Mă tem însă mai mult, căci nu sunt încă desăvârşit. Mă va desăvârşi însă rugăciunea voastră către Dumnezeu, ca să dobândesc lucrul la care am fost chemat fugind la Evanghelie ca la trupul lui Iisus Hristos şi la apostoli ca la prezbiteriul Bisericii. [2] Îi iubesc şi pe profeţi ca pe unii care-L vestesc pe Hristos, ca pe unii ce sunt părtaşi ai Aceluiaşi Duh ca şi apostolii. Căci aşa cum profeţii mincinoşi şi apostolii mincinoşi au atras unul şi acelaşi duh rău, amăgitor şi rătăcitor al poporului, tot aşa şi profeţii şi apostolii au primit de la Dumnezeu prin Iisus Hristos Unul şi Acelaşi Duh Sfânt, bun şi conducător, drept, adevărat şi învăţător. [3] Pentru că Unul este Dumnezeul Vechiului şi Noului Testament; Unul este Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni [*1 Tim* 2, 5] la creaţia fiinţelor inteligibile şi sensibile şi la o proniere potrivită şi corespunzătoare a lor; şi Unul este Mângâietorul Care a lucrat în Moise, în profeţi şi în apostoli. [4] Prin urmare, toţi sfinţii s-au mântuit în Hristos nădăjduind în El şi aşteptându-L, iar prin El au dobândit mântuirea, fiind sfinţi vrednici de iubire şi vrednici de credinţă, primind mărturie de la Iisus Hristos în Evanghelia nădejdii comune.

VI [1] Dacă propovăduieşte cineva Un Dumnezeu al Legii şi al Profeţilor, dar tăgăduieşte că Hristos e Fiul lui Dumnezeu, mincinos este, ca şi tatăl lui, diavolul [*In* 8, 44]; unul ca acesta e un iudeu mincinos ţinând de tăiereaîmprejur de jos. [2] Dacă mărturiseşte cineva pe Hristos Iisus Domn, dar tăgăduieşte pe Dumnezeul Legii şi al Profeţilor, spunând că Tatăl lui Hristos nu e Făcătorul cerului şi al pământului, unul ca acesta nu stă în adevăr, ca şi tatăl lui, diavolul [*In* 8, 44], şi este discipol al lui Simon Magul, iar nu al Duhului Sfânt. [3] Dacă spune cineva că este Un Dumnezeu, şi mărturiseşte şi pe Hristos Iisus, dar socoteşte că Domnul e un simplu om, nu Dumnezeu Unul-Născut, Înţelepciunea şi Cuvântul lui Dumnezeu, ci crede că e doar din suflet şi din trup, unul ca acesta e un şarpe care propovăduieşte amăgire şi rătăcire spre pierzania oamenilor; unul ca acesta e sărac la minte, cum spune şi numele cu care e supranumit, „ebionit". [4] Dacă mărturiseşte cineva acestea, dar numeşte stricăciune şi întinare împreunarea trupească legiuită şi

facerea de copii sau numeşte scârboase unele mâncări, unul ca acesta are în el pe balaurul apostat [*Iov* 26, 13; *Ap* 12, 9]. 5 Dacă mărturiseşte cineva pe Tatăl, pe Fiul şi pe Duhul Sfânt şi laudă creaţia, dar numeşte aparentă întruparea şi se ruşinează de pătimire, unul ca acesta a tăgăduit credinţa nu mai puţin decât iudeii ucigaşi de Hristos. 6 Dacă mărturiseşte cineva acestea şi că Dumnezeu Cuvântul, fiind în Sine Însuşi Cuvântul, locuieşte într-un trup omenesc ca sufletul într-un trup, pentru că ceea ce locuieşte în el este Dumnezeu, nu un suflet omenesc, dar spune că sunt un lucru bun şi împreunările trupeşti contrare legii şi fixează drept ţel al fericirii plăcerea, ca şi cel ce se numeşte în chip mincinos nicolait, acesta nu mai poate fi nici iubitor de Dumnezeu, nici iubitor de Hristos, ci stricător al trupului său şi de aceea gol de Duhul Sfânt şi străin de Hristos. 7 Toţi aceştia sunt coloane şi morminte ale unor morţi, pe care sunt scrise doar numele unor oameni morţi. 8 Fugiţi aşadar de relele meserii şi cursele duhului care lucrează acum în fiii veacului acestuia [*Ef* 6, 2], ca nu cumva necăjiţi fiind de el să slăbiţi în iubire; ci fiţi toţi în acelaşi loc cu inimă neîmpărţită şi suflet voitor, gândind într-un suflet un singur lucru [*Flp* 2, 2], având mereu aceleaşi opinii despre aceleaşi lucruri, atât în uşurare, cât şi în primejdii, atât în întristări, cât şi în bucurii. 9 Mulţumesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos că am o conştiinţă bună între voi şi nu poate cineva să se laude nici în ascuns, nici pe faţă, că am împovărat pe cineva sau cu un lucru mic sau cu unul mare [*2 Co* 11, 9; 12, 13]. Şi le doresc tuturor celor cărora le-am grăit să nu aibă acest lucru drept mărturie împotriva lor.

VII 1 Căci, chiar dacă unii au vrut să mă ducă în rătăcire după trup, duhul meu nu se lasă dus în rătăcire, pentru că de la Dumnezeu l-am primit, „fiindcă ştie de unde vine şi unde merge" [*In* 3, 8]şi dă în vileag cele ascunse. Pentru că am strigat în mijlocul vostru, am grăit cu glas mare — cuvântul nu e al meu, ci al lui Dumnezeu —: Luaţi aminte la episcop, la prezbiteriu şi diaconi! Iar dacă bănuiţi că spun acestea pentru că am aflat dinainte de împărţirea unora, martor îmi este Cel pentru Care sunt legat în lanţuri că n-am aflat-o din gura unui om, ci Duhul mi-a strigat spunând acestea: „Fără episcop să nu faceţi nimic! Trupul vostru păstraţi-l ca pe un templu al lui Dumnezeu [cf. *1 Co* 6, 19]! Iubiţi unirea! Fugiţi de împărţiri! Fiţi imitatori ai lui Pavel şi ai celorlalţi apostoli, ca şi ei ai lui Hristos [cf. *1 Co* 11, 1]!"

VIII 1 Eu aşadar am făcut ce era al meu ca om pus spre unire spunând şi acestea: Unde e disensiunea socotinţei/voinţei [*gnōmēs*], mânie şi ură, acolo nu locuieşte Dumnezeu. Dumnezeu îi iartă deci pe toţi cei ce se pocăiesc dacă aleargă împreună spre unitatea lui Hristos şi şederea împreună cu episcopul. Cred harului lui Iisus Hristos, că va dezlega de la voi orice legătură a nedreptăţii. 2 Vă îndemn aşadar: nu faceţi nimic cu arţag, ci potrivit învă-

țăturii lui Hristos; căci i-am auzit pe unii spunând: „Dacă nu voi găsi evanghelia în arhive, nu voi crede." Unora ca aceştia le spun: Pentru mine arhivele sunt Iisus Hristos! A nu-L asculta e o ruină evidentă. O arhivă de neatins sunt pentru mine crucea, moartea şi învierea Lui, şi credința cu privire la acestea; în care vreau să fiu şi îndreptățit prin rugăciunea voastră. [3] Cine nu crede în Evanghelie nu crede deodată în toate; căci arhivele nu stau înaintea Duhului. „Lucru aspru este a lovi cu piciorul în țepuşă" [*FA* 26, 14], aspru lucru este a nu crede în Hristos, aspru lucru este a nesocoti propovăduirea/vestirea [*kerygma*] apostolilor.

IX [1] Buni erau preoții [*hiereis*] şi slujitorii cuvântului, dar mai bun Arhiereul Căruia i S-au încredințat Sfintele Sfintelor, singurul Căruia i s-au încredințat cele ascunse ale lui Dumnezeu. Bune sunt puterile slujitoare ale lui Dumnezeu. [2] Bun e şi Duhul Sfânt, Care e mai sfânt decât toate cele sfinte şi slujitor/diacon al Cuvântului. Dar cel mai sfânt peste toți sfinții e Arhiereul, Care e Înger şi Diacon al Tatălui şi Stăpânitor al legiunilor oştirii cereşti; prin Care Tatăl a făcut toate şi proniază toate. Acesta este Calea [*In* 14, 6] care duce la Tatăl, Piatra [*1 Co* 10, 4], Îngrăditura [*Is* 58, 12], Cheia [*Is* 22, 22], Păstorul [*In* 10, 11], Victima, Uşa [*In* 10, 9] Cunoaşterii, prin Care au intrat Avraam, Isaac şi Iacob, Moise şi tot corul profeților şi stâlpii lumii, apostolii, precum şi mireasa lui Hristos, pentru care El Şi-a vărsat Sângele în chip de zestre, ca să o cumpere. Toate acestea sunt pentru unitatea Unuia şi Singurului Dumnezeu adevărat. [3] Evanghelia are însă ceva extraordinar: venirea Mântuitorului Iisus Hristos, Pătimirea Lui şi Învierea Lui Însuşi. Căci cele pe care profeții le-au vestit zicând: „Până ce va veni Cel căruia îi sunt puse deoparte toate şi El este aşteptarea neamurilor păgâne" [*Fc* 49, 10], acestea s-au împlinit în Evanghelie: „Mergând faceți învățăcei toate neamurile păgâne, botezându-i în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt" [*Mt* 28, 19]. Aşadar toate împreună sunt bune: Legea, Profeții, Apostolii, toată adunarea care a crezut prin ei; numai dacă ne vom iubi unii pe alții.

X [1] Întrucât, potrivit rugăciunii şi îndurării voastre până în măruntaie pe care o aveți în Hristos Iisus, mi s-a vestit că Biserica din Antiohia Siriei e în pace, se cuvine ca voi, în calitate de Biserică a lui Dumnezeu, să alegeți/hirotoniți un episcop care să fie acolo un ambasador pe lângă Dumnezeu, ca să le fie îngăduit să se adune în acelaşi loc şi să slăvească Numele lui Dumnezeu. [2] Fericit în Hristos Iisus cel ce s-a învrednicit de o asemenea slujire/diaconie. Dacă veți fi sârguitori şi vă veți grăbi, vă veți preaslăvi în Hristos. Iar dacă veți voi, nu vă va fi cu neputință să faceți aceasta pentru numele lui Dumnezeu, fiindcă Bisericile mai apropiate au trimis mereu episcopi, iar altele prezbiteri şi diaconi.

XI [1] Cât despre Filon diaconul, bărbat cu bună mărturie din Cilicia, care şi acum îmi slujeşte împreună cu Gaius şi Agatopod, bărbat ales, care mă urmează din Siria, renunţând ambii la viaţa lor, şi care dau mărturie pentru voi, mulţumesc şi eu lui Dumnezeu pentru voi. Pentru că i-aţi primit, vă va primi şi pe voi Domnul. Iar cei care i-au necinstit să fie izbăviţi prin harul lui Iisus Hristos, Care nu vrea moartea păcătosului, ci pocăinţa lui [*Iz* 33, 11; *2 Ptr* 3, 9]. [2] Vă îmbrăţişează iubirea fraţilor din Troada, de unde vă scriu prin Burus cel trimis în acelaşi timp de efeseni şi smyrneni în semn de cinstire. Şi pe care îi va răsplăti Domnul Iisus Hristos, în Care nădăjduiesc cu trupul, cu sufletul şi cu duhul, în credinţă, iubire şi armonie. Fiţi sănătoşi în Domnul Iisus Hristos, nădejdea noastră comună, în Duhul Sfânt.

Către Smyrneni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu Tatăl Cel Preaînalt şi a iubitului Său Fiu Iisus Hristos, celei binecuvântate cu toată harisma, celei pline de credinţă şi iubire, celei nelipsite de orice harismă, celei cu cea mai mare cuviinţă dumnezeiască şi purtătoarei de sfinţi, care este în Smyrna Asiei, multă bucurie în nepătatul Duh şi în Cuvântul lui Dumnezeu.

I [1] Slăvesc pe Dumnezeu şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care prin El v-a înţelepţit aşa. Căci am înţeles că sunteţi desăvârşiţi într-o credinţă neclintită ca pironiţi cu trupul şi cu duhul de crucea Domnului Iisus Hristos şi întăriţi în iubire de Sângele lui Hristos, plini de certitudine cu adevărat în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel Întâi-Născut decât toată creaţia [*Col* 1, 15], Dumnezeu Cuvântul, Fiul Unul-Născut, Care după trup e din neamul lui David [cf. *Rm* 1, 3], din Fecioara Maria, botezat de Ioan, ca să fie plinită de El toată dreptatea [*Mt* 3, 15]; [2] Care a vieţuit cu cuvioşie fără păcat, iar pe vremea lui Ponţiu Pilat şi a tetrarhului Irod a fost pironit cu adevărat pentru noi cu trupul — de la care plecând suntem şi noi, adică de la de Dumnezeu fericita Lui Pătimire — ca să ridice semn [cf. *Is* 5, 26; 11, 12 etc.] în veci prin Înviere pentru sfinţii şi credincioşii Lui, fie dintre iudei, fie dintre păgâni, [ca să-i adune] într-un singur trup/corp al Bisericii Lui.

II [1] Fiindcă toate acestea le-a pătimit pentru noi; şi a pătimit cu adevărat, nu în aparenţă, cum a şi înviat cu adevărat; nu cum spun unii din necredincioşi care, ruşinându-se de plăsmuirea omului, de cruce şi de însăşi moartea Lui, spun că în aparenţă, nu cu adevărat a luat asupra Sa trupul din Fecioara şi doar aparent a pătimit, uitând pe Cel ce a spus: „Cuvântul S-a făcut trup" [*In* 1, 14] şi: „Dărâmaţi templul acesta şi în trei zile îl ridic" [*In* 2, 19], şi: „Dacă Mă voi înălţa de pe pământ, pe toţi îi voi trage la Mine" [*In* 12, 32].

[2] Prin urmare Cuvântul a locuit în trup ca într-o casă, căci „Înțelepciunea Şi-a zidit sieşi o casă" [*Pr* 9, 1]. Cuvântul Şi-a ridicat a treia zi templul dărâmat de iudeii luptători împotriva lui Hristos. Iar când trupul Lui a fost înălțat asemenea şarpelui de aramă din pustie [*In* 3, 14], i-a tras pe toți la Sine spre mântuire veşnică.

III [1] Eu însă Îl ştiu făcut în trup/corp nu numai în naşterea şi răstignirea Lui, ci Îl cunosc şi cred că e în trup şi după învierea Lui. [2] Când a venit la cei din jurul lui Petru le-a zis: „Luați-Mă! Pipăiți-Mă şi vedeți că nu sunt demon fără trup, căci duhul n-are carne şi oase cum Mă vedeți pe Mine că am" [*Lc* 24, 39]; [3] Iar lui Toma îi spune: „Du degetul în întipăritura piroanelor şi du-ți mâna şi pune-o în coasta Mea" [*In* 21, 27], şi îndată a crezut că este Însuşi Hristos; drept pentru care I-a zis: „Domnul meu şi Dumnezeul!" [*In* 20, 28]. [4] De aceea au disprețuit şi moartea, căci e puțin lucru a spune că au disprețuit ocările şi loviturile. [5] Dar n-a rămas numai la acestea, ci după ce li S-a arătat că S-a sculat cu adevărat, iar nu în mod aparent, a şi mâncat şi băut cu ei până la patruzeci de zile întregi [*FA* 10, 41]. Şi văzându-L ei aşa, S-a înălțat cu trupul la Cel ce L-a trimis, intrând iarăşi în slavă şi putere împreună cu acesta; căci spun cuvintele Scripturii [*ta logia*]: „Acest Iisus, Care S-a înălțat de la voi la cer, va veni în acelaşi fel în care L-ați văzut mergând la cer" [*FA* 1, 11]. [6] Iar dacă ei spun că la sfârşitul veacului va veni fără trup, cum Îl vor vedea atunci cei ce L-au împuns şi recunoscându-L se vor bate în piept [*Za* 12, 10; *In* 19, 37]? Căci din pricina simplității firii lor cele necorporale n-au nici înfățişare, nici figură ori vreo imitare a unei vietăți care are o formă.

IV [1] Vă îndemn acestea, iubiților, ştiind că şi voi sunteți aşa. Vreau să vă feresc însă dinainte de fiarele cu chip de om, cărora nu trebuie doar să le întoarceți spatele, ci de care trebuie să şi fugiți, şi doar să vă rugați pentru ei, dacă se vor pocăi cumva. [2] Căci dacă Domnul a fost doar în aparență în trup şi a fost răstignit doar în aparență, mă tem că şi eu sunt legat doar în aparență. Iar atunci de ce m-am dat pe mine însumi morții, la foc, la sabie şi la fiare? Dar nu în aparență, ci cu adevărat rabd toate acestea pentru Dumnezeu ca să pătimesc împreună cu El Care-mi dă putere, căci de la mine însumi n-am atâta vlagă.

V [1] Necunoscându-L pe Acesta, unii L-au tăgăduit şi sunt avocați mai degrabă ai minciunii decât ai adevărului. Pe aceştia nu i-au convins nici profețiile, nici Moise, dar până acum nici Evanghelia, nici pătimirile noastre ale fiecăruia. [2] Căci şi despre noi gândesc acelaşi lucru. Căci ce folos am, dacă cineva mă laudă pe mine, dar pe Domnul meu Îl huleşte/blasfemiază, nemărturisindu-L Dumnezeu purtător de trup? Iar cine nu spune aceasta Îl tăgăduieşte în chip desăvârşit fiind un purtător de cadavru. [3] Nu mi s-a părut potrivit

să scriu numele lor, întrucât sunt ale unor necredincioşi; nici să-mi fie mie a-i pomeni până nu se vor pocăi.

VI [1] Nimeni să nu se lase dus în rătăcire! De nu crede cineva că Hristos Iisus a dus o viaţă în trup şi nu mărturiseşte crucea, pătimirea şi sângele Lui vărsat pentru mântuirea lumii, acesta nu va dobândi viaţă veşnică, chiar de-ar fi împărat, preot, demnitar, om simplu/fără carte, stăpân sau sclav, bărbat sau femeie. Cine poate să înţeleagă să înţeleagă, cine poate să audă să audă! [*Mt* 14, 11; 13, 13]. [2] Locul, demnitatea şi bogăţia să nu îngâmfe pe nimeni, iar lipsa de slavă şi sărăcia să nu umilească pe nimeni; căci totul e credinţa în Dumnezeu şi nădejdea în Hristos, desfătarea de bunătăţile aşteptate şi iubirea de Dumnezeu şi cei de o seminţie. Căci zice [Scriptura]: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi" [*Dt* 6, 5; *Mt* 22, 37], iar Domnul spune: „Aceasta este viaţa veşnică: să Te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, şi pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis" [*In* 17, 3], şi: „Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiţi unii pe alţii; de aceste două porunci atârnă toată Legea şi Profeţii" [*In* 13, 34; *Mt* 22, 40]. [3] Uitaţi-vă aşadar la cei ce cred altfel cum stabilesc drept lege că Tatăl e necunoscut şi cum au unii cu alţii o duşmănie lipsită de credinţă; nu se îngrijesc de iubire, nesocotesc cele aşteptate, socotesc statornice cele prezente, trec cu vederea poruncile, se uită de sus la văduvă şi orfan, scuipă pe cel necăjit, râd de cel legat în lanţuri.

VII [1] Se ruşinează de cruce, îşi bat joc de pătimire, iau în râs învierea. Sunt odrasle ale duhului care e obârşia răului, care prin femeie l-a scos pe Adam din poruncă, care prin Cain l-a ucis pe Abel, care s-a luptat cu Iov, care l-a acuzat pe Iosua al lui Iosedec, care a cerut să treacă prin sită credinţa apostolilor [*Lc* 22, 31], care a ridicat mulţimea iudaică împotriva Domnului, „care lucrează şi acum în fiii neascultării" [*Ef* 2, 2]; de care ne izbăveşte pe noi Domnul Iisus Hristos Care S-a rugat să nu lipsească credinţa apostolilor, rugându-se însă nu ca şi cum de la Sine Însuşi n-ar fi putut să o păzească, ci bucurându-se de superioritatea Tatălui Său. [2] Se cuvine, aşadar, să vă ţineţi departe de unii ca aceştia şi să nu vorbiţi despre ei nici în particular, nici în public, ci să luaţi aminte la Lege, la Profeţi şi la cei ce au binevestit/evanghelizat cuvântul mântuirii. Dar de ereziile cu nume urât şi de cei ce fac schisme fugiţi ca de un început al relelor.

VIII [1] Urmaţi episcopului ca Hristos Iisus Tatălui, şi prezbiteriului ca apostolilor, iar pe diaconi respectaţi-i ca pe unii care slujesc porunca lui Dumnezeu. Nimeni să nu facă fără episcop ceva din cele ce ţin de Biserică. Acea Euharistie să fie socotită validă care este sub episcop sau sub cel căruia îi va îngădui acela. [2] Oriunde s-ar arăta episcopul, acolo să fie şi mulţimea, aşa cum oriunde Se arată Hristos, stă de faţă şi oştirea cerească ca înaintea

unui General [Arhistrateg] al puterii Domnului şi un Guvernator al întregii firi inteligibile. Fără episcop nu e îngăduit nici a boteza, nici a aduce ofrande, nici a aduce jertfă, nici a săvârşi o primire, ci să se facă ceea ce i se pare aceluia că e bineplăcut lui Dumnezeu, ca să fie sigur şi valid tot ce se face.

IX [1] Bine este să ne trezim să ne întoarcem în pocăinţă la Dumnezeu cât mai avem vreme; „căci în iad nu este cine să se mărturisească Ţie" [*Ps* 6, 6], „căci iată omul şi lucrul lui sunt înaintea feţei Lui" [*Is* 62, 11]. [2] Şi [Scriptura] zice: „Fiule, cinsteşte pe Dumnezeu şi pe împărat" [*Pr* 24, 21]. Sau eu spun: cinsteşte pe Dumnezeu ca pe Cauză şi Domn a toate, pe episcop ca pe un arhiereu care poartă icoana lui Dumnezeu: prin stăpânire pe cea a lui Dumnezeu, iar prin preoţie pe cea a lui Hristos. Iar după el trebuie să-l cinsteşti şi pe împărat. Fiindcă nu este cineva superior lui Dumnezeu sau asemenea Lui în toate cele ce sunt, nici cineva mai mare în Biserică decât episcopul care slujeşte ca preot lui Dumnezeu pentru mântuirea întregii lumi, nici între demnitari cineva asemănător împăratului care asigură celor aflaţi sub demnitari pacea şi ordinea legală. [3] Cine cinsteşte pe episcop va fi cinstit de Dumnezeu, aşa cum cine-l necinsteşte va fi pedepsit de Dumnezeu. Căci dacă cel ce se ridică împotriva împăraţilor va fi pe drept cuvânt vrednic de osândă ca unul care dizolvă buna ordine legală comună, de o pedeapsă cât mai grea credeţi că se va învrednici cel ce alege să facă ceva fără episcop rupând astfel armonia [*homonoian*] şi tulburând buna ordine [*eutaxian*]? Căci preoţia este lucrul cel mai înalt dintre toate cele bune între oameni, şi cine e nebun să se ridice împotriva ei necinsteşte nu un om, ci pe Dumnezeu şi pe Hristos Iisus, Întâi-Născutul şi Singurul Arhiereu al Tatălui prin fire. [4] Aşadar, toate să fie săvârşite la voi cu bună ordine în Hristos: laicii să se supună diaconilor, diaconii prezbiterilor, prezbiterii episcopului, episcopul lui Hristos, precum Acesta Tatălui. [5] În toate m-aţi odihnit, fraţilor, şi pe voi să vă odihnească Iisus Hristos. M-aţi iubit şi absent şi prezent. Să vă răsplătească Dumnezeu, pentru Care aţi arătat acestea faţă de cel legat în lanţuri pentru El. Căci deşi eu nu sunt vrednic, înflăcărarea voastră e mare. „Cine cinsteşte un profet va primi plată de profet" [*Mt* 10, 41], iar cine cinsteşte pe unul legat în lanţuri pentru Iisus Hristos va primi plată de martiri.

X [1] Bine aţi făcut primind ca diaconi/slujitori ai lui Iisus Hristos pe Filon, pe Gaius şi Agatopod, care mi-au urmat pentru Dumnezeu fiind diaconi/slujitori ai lui Hristos; ei mulţumesc foarte mult Domnului pentru voi, pentru că i-aţi odihnit în tot felul. [2] Nimic din ce le-aţi făcut nu vă va fi nesocotit. Să vă dea Domnul să aflaţi milă de la Domnul în ziua aceea! [cf. *2 Tim* 1, 18]. [3] Vă dau în schimb Duhul meu şi lanţurile mele, pe care nu le-aţi dispreţuit, nici nu v-aţi ruşinat de ele. De aceea nici de voi nu se va ruşina nădejdea desăvârşită, Iisus Hristos.

XI [1] Rugăciunile voastre s-au apropiat de Biserica antiohienilor şi ea este în pace; de unde venind legat în lanţuri vă îmbrăţişez pe toţi nu ca unul care aş fi vrednic de cei de acolo, întrucât sunt ultimul dintre ei. M-am învrednicit însă potrivit voinţei lui Dumnezeu, nu din conştiinţa mea, ci din harul lui Dumnezeu; de care mă rog să mi se dea în chip desăvârşit, ca prin rugăciunile voastre să dobândesc pe Dumnezeu. [2] Aşadar, pentru ca lucrul vostru să fie desăvârşit pe pământ şi în cer, se cuvine spre cinstea lui Dumnezeu ca Biserica voastră să aleagă un ambasador care, ducându-se în Siria, să se bucure cu cei de acolo pentru că au pace, pentru că şi-au reprimit măreţia lor şi li s-a restabilit micul lor corp. [3] Ceea ce mi s-a părut vrednic este lucrul acesta: să trimiteţi pe cineva dintre ai voştri cu o scrisoare, ca să preaslăvească împreună cu ei liniştea ce li s-a făcut potrivit lui Dumnezeu şi faptul că prin rugăciunile voastre am dobândit drept liman bun pe Hristos. Fiţi desăvârşiţi şi gândiţi cele desăvârşite, fiindcă atunci când vreţi să faceţi binele, Dumnezeu e gata să vă dea ajutorul Lui.

XII [1] Vă îmbrăţişează iubirea fraţilor voştri din Troada, de unde vă şi scriu prin Burus, pe care l-aţi trimis să fie cu mine împreună cu efesenii, confraţii voştri, şi care m-a odihnit în toate. Ar fi un lucru folositor dacă l-ar imita toţi, întrucât e un exemplu al slujirii/diaconiei lui Dumnezeu. Harul Domnului să-l răsplătească în toate. [2] Îmbrăţişez pe vrednicul de Dumnezeu episcopul vostru Policarp, prezbiteriul cu dumnezeiască cuviinţă şi pe diaconii cei purtători de Hristos, cei împreună robi cu mine, pe fiecare în parte şi pe toţi în comun, în numele lui Iisus Hristos, în trupul şi în sângele Lui, în pătimirea şi învierea Lui, trupească şi duhovnicească, în unitatea lui Dumnezeu şi a voastră. Har vouă, milă, pace şi răbdare în Hristos pururea!

XIII [1] Îmbrăţişez casele fraţilor împreună cu femeile şi copiii lor, cu cele pururea-fecioare şi văduvele. Fiţi sănătoşi în puterea Duhului! Vă îmbrăţişează Filon codiaconul, care e împreună cu mine. Îmbrăţişez casa lui Gavias, căreia îi urez să fie tare în credinţă şi iubire trupească şi duhovnicească. Îmbrăţişez pe Alki, numele iubit de mine, pe neasemănatul Daphnos, pe Euteknos şi pe toţi după nume. Fiţi sănătoşi în harul lui Dumnezeu şi al Domnului nostru Iisus Hristos, plini de Duh Sfânt şi de înţelepciune dumnezeiască şi sfântă!

Către Policarp, episcopul Smyrnei

Ignatie, episcop al Antiohiei şi martor al lui Iisus Hristos, lui Policarp, episcopul Bisericii smyrnenilor sau, mai bine zis, celui ce-l are drept episcop pe Dumnezeu Tatăl şi pe Domnul Iisus Hristos, multă bucurie.

I [1] Primind socotința ta în Dumnezeu rezemată ca pe o stâncă neclintită, Îl preaslăvesc pentru că m-am învrednicit de fața ta nepătată, de care fie să mă bucur pururea în Dumnezeu. [2] Te rog în harul în care ești îmbrăcat să adaugi la alergarea ta și să-i îndemni pe toți să se mântuiască. Apără-ți locul cu toată grija trupească și duhovnicească. Poartă de grijă de unire, decât care nimic nu e mai bun. Poartă-i pe toți, cum și Domnul te poartă pe tine. Suportă-i pe toți în iubire, precum și faci. [3] Fă-ți răgaz pentru rugăciuni neîncetate, cere pricepere mai multă decât ai. Priveghează având duh neadormit. Vorbește cu fiecare cu egală deschidere. Poartă bolile tuturor ca un atlet desăvârșit, ca și Domnul a toate „căci El, spune [Scriptura], a luat neputințele noastre și a purtat bolile noastre" [*Is* 53, 4]. Și unde e osteneala mai mare, acolo și câștigul e mai mult.

II [1] Dacă iubești niște învățăcei, n-ai nici o mulțumire; mai degrabă suportă-i în blândețe pe cei molipsiți. Nu orice rană se vindecă cu același plasture. Accesele violente fă-le să înceteze prin legături înnodate. [2] Fii înțelept în toate ca șarpele și curat ca porumbița [cf. *Mt* 10, 16]. De aceea ești din suflet și din trup, trupesc și duhovnicesc, ca să nu-ți lipsească nimic și să prisosești în orice harismă. [3] Timpul îți cere să te rogi. Căci așa cum vântul îl ajută pe cârmaci, iar limanurile bune sunt spre salvare pentru corabia lovită de furtună, tot așa e și pentru tine dobândirea lui Dumnezeu. Fii treaz ca un atlet al lui Dumnezeu, a cărui voință e nestricăciunea și viața veșnică, de care ești convins și tu. Pentru toate îți pun în schimb sufletul meu și lanțurile, pe care le-ai iubit.

III [1] Să nu te uimească cei ce par a fi vrednici de credință, dar care învață învățături străine. Stai tare ca o nicovală în care se lovește. Mare atlet e cel care e lovit și învinge. Noi mai cu seamă trebuie să răbdăm toate pentru Dumnezeu, ca și El să ne aștepte în Împărăția Sa. [2] Adaugă mai mult la sârguința ta; aleargă mai intens. Observă vremurile. Cât ești aici, fii biruitor. Căci aici este stadionul, acolo sunt cununile. Așteptă pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, pe Cel fără timp în timp, pe Cel nevăzut prin fire văzut în trup, pe Cel nepipăit și de neatins ca netrupesc, dar pentru noi atins și pipăit în trup, pe Cel nepătimitor ca Dumnezeu, dar pentru noi pătimitor ca om, pe Cel care a răbdat pentru noi în tot felul.

IV [1] Văduvele să nu fie cu nepăsare! După Domnul tu să fii îngrijitorul lor. Nimic să nu se facă fără socotința/voința [*gnōmēs*] ta, nici tu să nu faci ceva fără socotința/voința lui Dumnezeu, ceea ce nici nu faci. Fii statornic! [2] Să se facă mai des adunări. Cheamă-i pe toți după nume. [3] Nu disprețui sclavii și sclavele, dar nici ei să nu se îngâmfe, ci să slujească mai mult spre slava lui Dumnezeu, ca să dobândească de la Dumnezeu o mai bună libertate. Să nu dorească să fie eliberați pe cheltuiala comunității, ca să fie găsiți sclavi ai poftei.

V [1] Fugi de meseriile rele, sau mai bine vorbeşte despre ele. Grăieşte surorilor mele să iubească pe Domnul şi să se mulţumească trup şi duh cu soţii lor. Asemenea şi fraţilor mei porunceşte-le în numele lui Iisus Hristos să-şi iubească soţiile, ca şi Domnul Biserica [*Ef* 5, 25]. [2] Dacă poate cineva să rămână în curăţie spre cinstirea trupului Domnului, să rămână fără laudă de sine. Dacă se va lăuda, va pieri; iar dacă acest lucru va fi cunoscut şi de altcineva afară de episcop, s-a stricat. Cei şi cele care se căsătoresc trebuie să-şi facă unirea cu socotinţa/voinţa episcopului, ca atunci căsătoria lor să fie potrivit Domnului, iar nu potrivit poftei. Toate să se facă spre cinstirea lui Dumnezeu.

VI [1] Luaţi aminte la episcop, ca şi Dumnezeu să ia aminte la voi. Sufletul mi-l pun pentru cei ce se supun episcopului, prezbiteriului şi diaconilor. Fie să am şi eu parte de la Dumnezeu împreună cu ei. Osteniţi-vă unii împreună cu alţii, luptaţi împreună, alergaţi împreună, pătimiţi împreună, dormiţi împreună, sculaţi-vă împreună ca nişte economi, asesori şi servitori ai lui Dumnezeu. [2] Căutaţi să plăceţi Celui ai Cărui soldaţi sunteţi, de la care vi se dă şi solda; nimeni să nu fie găsit dezertor. Botezul vostru să vă rămână drept armă, credinţa drept coif, iubirea drept lance, răbdarea drept armură; faptele să fie depozitele voastre, ca să primiţi plăţile voastre vrednice de Dumnezeu. Fiţi îndelung-răbdători unii cu alţii în răbdare şi Dumnezeu va fi îndelung-răbdător cu voi. Fie să mă bucur de voi pururea.

VII [1] Pentru că, aşa cum mi s-a arătat, Biserica din Antiohia Siriei are pace prin rugăciunea voastră, şi eu aş ajunge mai voios în negrija lui Dumnezeu, dacă prin pătimire voi dobândi pe Dumnezeu, ca să fiu găsit în rugăciunea voastră învăţăcel. [2] Se cuvine, preafericite de Dumnezeu Policarpe, să aduni un sfat/consiliu cu cuviinţă dumnezeiască şi să alegeţi, dacă aveţi pe cineva foarte iubit şi nezăbavnic, care să poată fi numit curier al lui Dumnezeu; acesta să se învrednicească să meargă în Siria, ca, mergând în Siria, să slăvească iubirea voastră nezăbavnică spre slava lui Dumnezeu. [3] Creştinul n-are putere asupra lui însuşi, ci-şi face răgaz pentru Dumnezeu. Acesta e un lucru al lui Dumnezeu şi al vostru, când îl veţi săvârşi. Căci cred harului că sunteţi gata spre facerea de bine care este a lui Dumnezeu. Cunoscându-vă intensitatea adevărului, v-am îndemnat printr-o scriere mică.

VIII [1] Aşadar, fiindcă n-am putut scrie tuturor Bisericilor, pentru că trebuie să plutesc pe neaşteptate din Troada la Neapole, cum porunceşte voia [lui Dumnezeu], vei scrie ca unul ce ai dobândit socotinţa [*gnōmēn*] lui Dumnezeu Bisericilor care-mi stau în cale, ca ele să facă acelaşi lucru: cele care pot să trimită delegaţi cu piciorul, iar celelalte scrisori prin cei trimişi de tine, ca să fie slăviţi printr-o faptă veşnică, cum şi eşti vrednic. [2] Vă îmbrăţişez pe toţi pe nume şi pe soţia lui Eutropiu împreună că toată casa ei şi copiii ei.

Îmbrățișez pe iubitul meu Attalos. Îmbrățișez pe cel ce se va învrednici să meargă în Siria. Harul să fie cu el pururea și cu Policarp care l-a trimis. Fiți sănătoși mereu în Dumnezeul nostru Iisus Hristos, în Care rămâneți în unitatea și supravegherea [*episkopē*] lui Dumnezeu. Îmbrățișez pe Alki, numele drag mie. Amin. Harul fie cu voi. Fiți sănătoși în Domnul.

Către cei din Tars

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii mântuite în Hristos, celei vrednice de laudă, celei vrednice de pomenire și celei vrednice de iubire, care e în Tars, mila și pacea de la Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos să se înmulțească mereu.

I [1] Din Siria până la Roma mă lupt cu fiarele, nefiind devorat de niște fiare sălbatice — căci, după cum știți, cu voia lui Dumnezeu acestea l-au cruțat pe Daniel —, ci de fiare cu chip de om, în care ascunzându-se fiara neîmblânzită mă înțeapă și rănește zi de zi. [2] Dar nu fac caz de nici unul din aceste lucruri cumplite, nici nu pun preț pe sufletul meu [cf. *FA* 20, 24], ca și cum l-aș iubi mai mult decât pe Domnul. De aceea sunt gata pentru foc, pentru fiare, pentru sabie, pentru cruce, numai să văd pe Mântuitorul și Dumnezeul meu Care a murit pentru mine. [3] De aceea vă îndemn eu, cel legat în lanțuri pentru Hristos [*Ef* 4, 1], care sunt purtat pe pământ și prin apă: stați tari în credință [cf. *Col* 1, 23], pentru că dreptul din credință va fi viu [*Avc* 2, 4; *Rm* 1, 17]; fiți neclintiți, pentru că „Domnul îi face să locuiască în casă pe cei ce au o singură purtare" [*Ps* 67, 7].

II [1] Am aflat că unii din slujitorii Satanei au vrut să vă tulbure, unii spunând că Iisus S-a născut aparent, a fost răstignit aparent și a murit aparent, alții spunând că nu este Fiul Creatorului, alții că El este Dumnezeul Cel peste toate, alții că e un simplu om; alții că acest trup nu va învia și că trebuie să trăim și să ducem o viață de desfătare, fiindcă acesta e capătul celor bune pentru cele ce se vor descompune nu mult după. [2] Un roi de atât de mari rele s-a năpustit peste noi. Dar voi „n-ați cedat nici măcar un ceas supunerii față de ele" [*Ga* 2, 5], căci sunteți concetățeni și învățăcei ai lui Pavel care „a împlinit propovăduirea Evangheliei în cerc de la Ierusalim și până în Iliric" [*Rm* 5, 19] și care purta „în trup stigmatele lui Hristos" [*Ga* 6, 17].

III [1] Aducându-vă aminte de el știți toți negreșit că Iisus Domnul S-a născut cu adevărat din Maria, făcut din femeie [*Ga* 4, 4] și a fost răstignit cu adevărat — căci spune: „Iar mie fie a mă lăuda doar în crucea Domnului Iisus" [*Ga* 6, 13] —, [2] a murit cu adevărat și a înviat — căci spune: „Dacă Hristos avea să pătimească, dacă e întâiul din învierea morților" [*FA* 26, 23]

şi: „Ceea ce a murit, a murit păcatului o dată pentru totdeauna, iar ceea ce este viu, e viu pentru Dumnezeu" [*Rm* 6, 10]. [3] Pentru că dacă Hristos n-a murit, ce nevoie mai e de lanţuri?, ce nevoie mai e de răbdare? De ce a mai fost răstignit Petru, iar Pavel şi Iacob au fost tăiaţi cu sabia, Ioan a fost surghiunit în Patmos şi Ştefan a fost omorât cu pietre de iudeii omorâtori ai Domnului? Dar nici una din acestea n-a fost degeaba; pentru că Domnul a fost răstignit cu adevărat de cei necucernici.

IV [1] Şi Acesta, Cel născut din femeie, e Fiu al lui Dumnezeu, iar Cel răstignit e mai întâi-născut decât toată zidirea [*Col* 1, 15] şi Dumnezeu Cuvânt şi El a făcut toate [*In* 1, 1–2]; căci spune Apostolul: „Este Un Dumnezeu Tatăl, din Care sunt toate, şi Un Domn Iisus Hristos, prin Care sunt toate" [*1 Co* 8, 6] şi iarăşi: „Căci este Un Dumnezeu şi Un Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni, Un Om Iisus Hristos" [*1 Tim* 2, 5], şi: „În El au fost create toate, cele din cer şi de pe pământ, văzute şi nevăzute; şi El este înainte de toate şi toate în El au fost alcătuite" [*Col* 1, 16–17].

V [1] Şi că El Însuşi nu este Dumnezeu Cel peste toate, ci Fiul Aceluia, o spune El Însuşi: „Mă urc la Tatăl meu şi Tatăl vostru, la Dumnezeul meu şi Dumnezeul vostru" [*In* 20, 17] şi: „Iar când Îi va spune Lui toate, atunci El Însuşi Se va supune Celui ce I-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie toate în toţi" [*1 Co* 15, 28]. [2] Prin urmare, Unul este Cel ce a supus şi Care este toate în toţi, şi Altul Cel căruia i-au fost supuse şi Care se va supune împreună cu toate.

VI [1] Nu este nici simplu om Cel prin Care şi în Care s-au făcut toate, căci „toate prin El s-au făcut" [*In* 1, 3] şi: „Când a făcut cerul, am fost împreună cu El; acolo eram lângă El armonizând [toate] şi El mă bucura în fiecare zi" [*Pr* 8, 27. 30]. [2] Cum poate auzi un simplu om: „Şezi de-a dreapta Mea" [*Ps* 101, 1] şi cum putea spune: „Înainte să fi fost Avraam sunt Eu" [*In* 8, 56], şi: „Preamăreşte-Mă cu slava pe care am avut-o mai înainte de a fi fost lumea" [*In* 17, 24]. Ce om putea spune: „M-am pogorât din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis" [*In* 6, 38]. [3] Despre ce om s-a putut spune: „Era lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume. În lume era şi lumea prin El s-a făcut, şi lumea nu L-a cunoscut; la ale Sale a venit şi ai Lui nu L-au primit" [*In* 1, 9–11]? [4] Cum putea fi Unul ca Acesta un simplu om care-şi are începutul existenţei din Maria, iar nu Dumnezeu, Cuvânt şi Fiu Unul-Născut? Căci „întru început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul" [*In* 1, 1], şi altundeva: „Domnul M-a zidit drept început al căilor Lui pentru lucrurile Lui; înainte de veac M-a întemeiat şi înainte de toate dealurile M-a născut" [*Pr* 8, 22. 23. 25].

VII [1] Iar că vor învia şi trupurile noastre arată când spune: „Amin spun vouă că vine ceasul în care toţi cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui

Dumnezeu, şi cei care-L vor auzi vor fi vii" [*In* 5, 27] şi apostolul zice: „Căci acest lucru stricăcios trebuie să îmbrace nestricăciunea, iar acest lucru muritor trebuie să îmbrace nemurirea" [*1 Co* 15, 53]. [2] Iar că trebuie să vieţuim cuminte şi drept, spune tot el iarăşi: „Nu vă lăsaţi duşi în rătăcire! Nu adulterii, nici onaniştii, nici homosexualii, nici desfrânaţii, nici bârfitorii, nici beţivii, nici hoţii nu vor putea moşteni Împărăţia cerurilor" [*1 Co* 6, 9–10]; şi: „Dacă morţii nu vor învia, atunci nici Hristos n-a înviat; prin urmare, goală e propovăduirea noastră, goală e şi credinţa noastră, sunteţi în păcatele voastre, şi cei care au adormit în Hristos au pierit. Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viaţa aceasta, suntem mai vrednici de milă decât toţi oamenii. Dacă morţii nu învie, atunci să mâncăm şi să bem, căci mâine vom muri" [*1 Co* 15, 16–19. 32]. [3] Dar dacă aceasta e dispoziţia noastră, atunci în ce ne mai deosebim de măgari şi de câini, care nu se îngrijesc pentru viitor de nimic altceva decât ce să mănânce şi poftind cele de după mâncare?, pentru că nu cunosc mintea care pune în mişcare dinăuntru.

VIII [1] Fie să mă bucur de voi în Domnul [*Flm* 20]. Fiţi treji. Dezbrăcaţi fiecare toată răutatea şi mânia sălbatică, bârfa, calomnia, vorbirea ruşinoasă, gluma, şuşoteala, îngâmfarea, beţia, lascivitatea, iubirea de slavă, invidia şi tot ce însoţeşte acestea. „Şi îmbrăcaţi-vă în Domnul nostru Iisus Hristos, iar grija de trup să nu o faceţi pofte" [*Rm* 13, 14]. Prezbiteri, supuneţi-vă episcopului, diaconii prezbiterilor, poporul diaconilor. Sufletul mi-l pun pentru cei ce păzesc această bună rânduială [*eutaxian*]. Şi Domnul să fie cu ei mereu!

IX [1] Bărbaţi, iubiţi-vă soţiile voastre, iar femeile, soţii; copii, respectaţi-vă părinţii, părinţi, „creşteţi-vă copiii în educaţia/certarea şi povăţuirea Domnului" [*Ef* 6, 4]; pe cele care sunt în feciorie cinstiţi-le ca pe nişte preotese ale lui Hristos, iar pe văduvele care sunt în cuviinţă ca pe un altar al lui Dumnezeu. [2] Stăpâni, porunciţi sclavilor cu cruţare; sclavi, slujiţi stăpânilor cu frică. Nimeni dintre voi să nu fie fără lucru, căci lipsa lucrului e mama lipsurilor. Acestea nu vi le poruncesc ca şi cum aş fi ceva, chiar dacă sunt legat în lanţuri, ci vi le aduc aminte ca un frate. Domnul fie cu voi!

X [1] Fie să mă bucur de rugăciunile voastre. Rugaţi-vă ca să dobândesc pe Iisus. Vă încredinţez Biserica din Antiohia. [2] Vă îmbrăţişează Bisericile Asiei şi Policarp, omul lui Dumnezeu, căruia îi încredinţez Biserica Siriei. Vă îmbrăţişează Biserica filipenilor, de unde vă şi scriu. Vă îmbrăţişează Filon, diaconul vostru, căruia îi mulţumesc ca unuia care-mi slujeşte cu sârg întru toate. Vă îmbrăţişează Agatopod diaconul, care mă urmează în Hristos din Siria. [3] Îmbrăţişaţi-vă unii pe alţii cu sărutare sfântă [*Rm* 16, 16]. Îmbrăţişez pe toţi şi pe toate care sunt în Hristos. Fiţi sănătoşi la trup, la suflet şi la duh, şi nu mă uitaţi! Domnul fie cu voi!

Către Antiohieni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, Bisericii miluite de Dumnezeu şi alese de Hristos care pribegeşte în Siria şi a primit cea dintâi supranumele lui Hristos [numele de creştin], bucurie în Dumnezeu Tatăl şi în Domnul Iisus Hristos.

I [1] Uşoare şi nu grele mi-a făcut Domnul lanţurile când am aflat că sunteţi în pace şi petreceţi în toată armonia trupească şi duhovnicească. [2] „Vă rog aşadar eu, cel legat în lanţuri pentru Domnul, să umblaţi în chip vrednic de chemarea la care aţi fost chemaţi" [*Ef* 4, 1], păzindu-vă, pe de o parte, de ereziile celui rău care au intrat la noi spre amăgirea şi pierzania celor care se lasă convinşi de el, iar, pe de altă parte, luând aminte la învăţătura apostolilor şi crezând în Lege şi Profeţi, respingând toată rătăcirea iudaică şi păgână, nici introducând o mulţime de zei, nici tăgăduind pe Hristos sub pretextul Unui Singur Dumnezeu.

II [1] Căci Moise, credinciosul rob al lui Dumnezeu, a zis: „Domnul Dumnezeul Tău este Un Domn" [*Dt* 6, 4] şi proclamându-L pe Unul şi Singurul Dumnezeu L-a mărturisit îndată şi pe Domnul nostru zicând: „Şi Domnul a făcut să ploaie peste Sodoma şi Gomora de la Domnul foc şi pucioasă" [*Fc* 19, 24]; [2] şi iarăşi: „Şi a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul Nostru!» Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut" [*Fc* 1, 26–27]. [3] Iar că se va face om arată spunând: „Profet ca Mine va ridica Domnul dintre fraţii voştri" [*Dt* 18, 15].

III [1] Iar când, vorbind în numele lui Dumnezeu, profeţii au zis: „Eu sunt Dumnezeu întâi şi Eu după acestea, şi afară de Mine nu este Dumnezeu" [*Is* 41, 4], vorbesc despre Tatăl a toate. [2] Iar despre Domnul nostru Iisus Hristos spun: „Un Fiu s-a dat nouă, a Cărui stăpânire e de sus; şi se cheamă numele Lui Înger al sfatului celui mare, Minunat, Sfetnic, Dumnezeu tare, Stăpânitor" [*Is* 9, 5]; [3] despre înomenirea Lui spun: „Iată, Fecioara va lua în pântece şi va naşte un Fiu şi se va chema numele lui Emanuel" [*Is* 7, 14]; iar despre pătimirea Sa: „Ca o oaie spre junghiere a fost adus şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce îl tunde" [*Is* 53, 7] şi: „Sunt ca un miel fără răutate dus la junghiere" [*Ir* 11, 19].

IV [1] Dar şi evangheliştii, când spuneau că Tatăl e singurul Dumnezeu adevărat [*In* 17, 3], n-au lăsat deoparte cele privitoare la Domnul nostru, ci au scris: „Întru început era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut" [*In* 1, 1–3]; [2] iar despre înomenire: „Şi Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi" [*In* 1, 14] şi: „Cartea generaţiei lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam" [*Mt* 1, 1]. [3] Iar apostolii care spuneau că e „Un Singur

Dumnezeu" [*Ef* 4, 6], tot ei spuneau că e „Un singur Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni" [*1 Tim* 2, 5], şi nu se ruşinau de întruparea şi pătimirea Lui, căci ce spuneau? „Un Om Iisus Hristos, Care S-a dat pe Sine Însuşi pentru viaţa lumii" [*1 Tim* 2, 6; *In* 6, 51].

V [1] Aşadar, oricine vesteşte Un Singur Dumnezeu spre desfiinţarea dumnezeirii lui Hristos, e fiu al diavolului şi duşman a toată dreptatea [*FA* 13, 10]. Iar cine mărturiseşte pe Hristos drept Fiu nu al Celui ce a făcut lumea, ci al altuia necunoscut, pe lângă Cel pe Care L-au propovăduit Legea şi Profeţii, acesta e un instrument al diavolului. [2] Şi cine refuză înomenirea şi se ruşinează de crucea Lui, pentru care sunt legat în lanţuri, acesta e un antihrist [*1 In* 2, 22]. Şi cine spune că Hristos e un simplu om, e blestemat potrivit profetului, pentru că nu se încrede în Dumnezeu, ci în om; de aceea e şi lipsit de rod, asemenea mirtului sălbatic [*Ir* 17, 5–7].

VI [1] Acestea vi le scriu, o măslini noi [*Ps* 127, 3] ai lui Hristos, nu pentru că ar fi cunoscută o altfel de gândire a voastră, ci vrând să vă feresc dinainte, ca un tată pe copiii lui. [2] Feriţi-vă de lucrătorii vicleni, „duşmanii crucii lui Hristos, al căror sfârşit e pierzania şi dumnezeu pântecele, şi a căror slavă e spre ruşinea lor" [*Flp* 3, 18–19]. Feriţi-vă de aceşti câini [cf. *Flp* 3, 2] muţi, de aceşti şerpi care se târăsc, de aceste năpârci, de aceste vipere, de aceşti vasilişti şi aceşti scorpioni; căci aceştia sunt vulpi viclene, maimuţe care imită pe oameni.

VII [1] Faceţi-vă imitatori ai lui Pavel şi ai lui Petru. Nu pierdeţi depozitul încredinţat. Pomeniţi-l pe Evodius, vrednicul de fericire păstor al vostru, căruia cel dintâi i s-a încredinţat de către apostoli conducerea voastră. Să nu ne ruşinăm de părintele nostru, să ne facem copii adevăraţi, nu bastarzi. [2] Ştiţi cum am petrecut împreună cu voi. Cele pe care vi le-am spus fiind prezent, acestea vi le scriu absent: „Dacă nu iubeşte cineva pe Domnul Iisus, să fie anatema" [*1 Co* 16, 22]. Faceţi-vă imitatorii mei. Sufletul mi-l voi pune pentru voi când voi dobândi pe Iisus. Aduceţi-vă aminte de lanţurile mele [*Col* 4, 18].

VIII [1] Prezbiteri, „păstoriţi turma care e la voi" [*1 Ptr* 5, 2] până Se va arăta Dumnezeu Care va fi stăpân peste voi. Fiindcă eu „de acum sunt adus drept libaţie" [*2 Tim* 4, 6], ca „să câştig pe Hristos" [*Flp* 3, 8]. [2] Diaconii să cunoască ce demnitate au şi să se sârguiască să fie ireproşabili, ca să fie imitatori ai lui Hristos. Poporul să se supună prezbiterilor şi diaconilor. Fecioarele să cunoască Cui anume li s-au consacrat.

IX [1] Bărbaţii să-şi iubească soţiile, aducându-şi aminte că la creaţie s-a dat o singură femeie unui singur bărbat, nu mai multe unuia singur. Femeile să-şi cinstească bărbaţii ca pe trupul/carnea lor, şi să nu îndrăznească să-i

cheme pe nume. Să fie cuminți socotindu-i drept bărbați numai pe soții lor, cu care s-au și unit potrivit voinței/socotinței [*gnōmēn*] lui Dumnezeu. [2] Părinți, educați-vă copiii cu educație sacră. Copii, cinstiți-vă părinții, ca să vă fie bine [cf. *Ef* 6, 3].

X [1] Stăpânilor, nu fiți trufași cu sclavii voștri, imitându-l pe Iov care spunea: „Dacă aș defăima judecata slujitorului meu sau a slujnicei mele când se judecă ei cu mine, ce voi face dacă Domnul va face cercetarea mea?” [*Iov* 31, 13]. Și știți ce urmează. [2] Sclavilor, nu-i înfuriați pe stăpâni cu nimic, ca să nu vă faceți pentru voi înșivă pricini ai unor rele neașteptate.

XI [1] Nimeni care nu lucrează să nu mănânce, ca să nu devină vagabond și proxenet. Beția, mânia, invidia, bârfa, strigătul, hula nici măcar să nu fie numite între voi [cf. *Ef* 5, 3]. Văduvele să nu petreacă în desfătări, ca să nu sfideze cuvântul [cf. *1 Tim* 5, 6. 11]. [2] Supuneți-vă cezarului în cele în care supunerea e lipsită de primejdie. Pe demnitari nu-i ațâțați spre întărâtări de furie, ca să nu dați prilej celor care-l caută împotriva voastră. [3] Cât despre vrăjitorie, pederastie sau invidie e de prisos a mai scrie [*2 Co* 9, 1], când a face acestea e un lucru oprit chiar și păgânilor. Acestea vi le poruncesc nu ca un apostol, ci vi le aduc aminte ca unul ce sunt rob împreună cu voi.

XII [1] Îmbrățișez sfântul prezbiteriu. Îmbrățișez pe sfinții diaconi și numele drag mie, pe care mi-aș dori să-l văd în locul meu în Duhul Sfânt când voi dobândi pe Hristos, și pentru care mi-aș pune sufletul. [2] Îmbrățișez pe ipodiaconi, citeți, cântăreți, portari, pe cei ce se ostenesc, pe exorciști, pe mărturisitori. Îmbrățișez pe străjerii sfintelor uși, pe diaconițele în Hristos. [3] Îmbrățișez preacuviincioasele văduve. Îmbrățișez poporul Domnului de la mic până la mare și toate surorile mele în Domnul.

XIII [1] Îmbrățișez pe Cassian, pe soția lui și preadragii lui copii. Vă îmbrățișează Policarp, vrednicul de cuviință episcop, care se interesează de voi și căruia v-am și încredințat în Domnul. Întreaga Biserică a smyrnenilor vă pomenește în rugăciuni în Domnul. [2] Vă îmbrățișează Onisim, păstorul efesenilor. Vă îmbrățișează Damas, episcopul Magnesiei. Vă îmbrățișează Polibiu, cel al tralienilor. Vă îmbrățișează Filon și Agatopod, diaconii și următorii mei. Îmbrățișați-vă unii pe alții cu sărutare sfântă [cf. *Rm* 16, 16].

XIV [1] Acestea vi le scriu din Filipi. Să vă țină sănătoși la duh și la trup Cel ce este Singurul Nenăscut prin Cel Născut mai înainte de veci, și fie să vă văd în Împărăția lui Dumnezeu! [2] Îl îmbrățișez pe cel ce vă va fi stăpân în locul meu, de care fie să mă bucur în Hristos! Fiți sănătoși pentru Dumnezeu și Hristos, luminați prin Sfântul Duh!

Către Heron, diacon din Antiohia

Ignatie, cel numit şi Teoforul, cinstitului de Dumnezeu, preadoritului, preacuviinciosului, de Hristos purtătorului şi de Duh purtătorului, adevăratului copil în credinţă şi iubire, lui Heron diaconul lui Hristos, slujitorul lui Dumnezeu, har, milă şi pace de la Dumnezeu Atoateţiitorul şi de la Hristos Iisus Domnul nostru, Fiul Lui Unul-Născut, „Care S-a dat pe Sine Însuşi pentru păcatele noastre, ca să se scoată din acest veac rău de acum" [*Ga* 1, 4] şi să ne mântuiască în Împărăţia Lui cerească.

I [1] Te îndemn în Dumnezeu să adaugi la alergarea ta şi să-ţi aperi demnitatea. Îngrijeşte-te de conglăsuirea cu sfinţii. Poartă-i pe cei mai slabi, ca să împlineşti legea lui Hristos [cf. *Ga* 6, 2]. Fă-ţi răgaz pentru posturi şi rugăciuni, dar nu fără măsură, ca să nu te dărâmi pe tine însuţi. [2] Nu te abţine cu totul de la vin şi de la carne, căci nu sunt lucruri de care să ne scârbim; căci zice [Scriptura]: „Veţi mânca bunătăţile pământului" [*Is* 1, 19] şi: „Mâncaţi carne ca şi legume" [*Fc* 9, 3]; şi: „Vinul veseleşte inima omului, untdelemnul veseleşte faţa omului, iar pâinea inima omului o întăreşte" [*Ps* 103, 15]; dar cu măsură şi bună rânduială, întrucât vi le procură Dumnezeu. „Căci cine poate să mănânce şi cine poate să bea fără El? Căci de este cumva ceva frumos e al Lui, şi de este ceva bun, e al Lui" [*Ecc* 2, 25]. [3] Ia aminte la citire, ca să cunoşti legile nu numai tu însuţi, ci să le poţi şi explica altora. Fii treaz ca un atlet al lui Dumnezeu. „Nici un soldat nu se încurcă cu treburile vieţii, ca să fie pe plac celui care-l înrolează; iar dacă şi se întrece cineva, nu e încununat dacă nu se va întrece după legile jocului" [*2 Tim* 2, 4–5]. Eu cel legat în lanţuri îmi pun sufletul pentru tine.

II [1] Oricine vorbeşte pe lângă cele poruncite, chiar de ar fi vrednic de crezare, chiar dacă posteşte, chiar dacă e feciorelnic, chiar dacă ar face minuni şi ar profeţi, să-ţi apară drept un lup în piele de oaie [*Mt* 7, 15] care lucrează stricăciunea oilor. [2] Dacă tăgăduieşte cineva crucea şi se ruşinează de pătimirea Lui, să-ţi fie ca însuşi potrivnicul [Satana]; „chiar de şi-ar împărţi averile săracilor, chiar de-ar muta munţii, chiar de şi-ar preda trupul arderii" [*1 Co* 13, 3], să fie pentru tine urâciune. [3] Dacă vorbeşte de rău cineva Legea sau Profeţii, pe care Hristos le-a împlinit cu venirea Sa, să-ţi fie ca antihristul. Dacă spune cineva că Domnul e un simplu om, este iudeu omorâtor de Hristos.

III [1] „Cinsteşte văduvele care sunt cu adevărat văduve" [*1 Tim* 5, 3]. Fii patron al orfanilor, căci Dumnezeu este „tată al orfanilor şi judecător al văduvelor" [*Ps* 67, 6]. [2] Nimic să nu faceţi fără episcopi, căci ei sunt preoţi, iar tu eşti slujitor/diacon al preoţilor. Ei botează, lucrează cele sfinte, hirotonesc, hirotesesc. Iar tu le slujeşti ca sfântul Ştefan în Ierusalim lui Iacob şi

prezbiterilor. [3] Nu fi nepăsător față de adunări [sinaxe]; caută-i pe toți după nume. „Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta, ci pildă fă-te credincioșilor cu cuvântul și cu purtarea" [*1 Tim* 4, 12].

IV [1] Nu te rușina de slugi, căci comună este firea noastră și a lor. Nu te scârbi de femei, căci ele te-au născut și crescut; prin urmare, trebuie să iubești pe cele ce sunt pricina nașterii tale, dar numai în Domnul, iar fără femeie bărbatul nu poate face copii; prin urmare, trebuie să le cinstim pe colaboratoarele nașterii noastre. [2] „Nici bărbatul nu este fără femeie, nici femeia fără bărbat" [*1 Co* 11, 11] afară de primii oameni plăsmuiți; căci trupul lui Adam e din cele patru stihii, iar cel al Evei din coasta lui Adam. [3] Iar nașterea uimitoare a Domnului e numai din Fecioară nu pentru că împreunarea sexuală legitimă ar fi scârboasă, ci pentru că era o naștere cuvenită lui Dumnezeu; pentru că a fost lucru cuvenit pentru Creator să nu se folosească de nașterea obișnuită, ci de una uimitoare și străină, întrucât era un Creator.

V [1] Fugi de trufie, căci Domnul celor trufași le stă împotrivă [*1 Ptr* 5, 5]. Scârbește-te de vorbirea de minciuni, căci spune [psalmistul]: „Pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuna" [*Ps* 5, 7]. Păzește-te de invidie, căci inițiatorul ei e diavolul și urmașul său Cain, care l-a pizmuit pe fratele lui și din invidie a lucrat crimă [*Fc* 4]. [2] Îndeamnă pe surorile mele să iubească pe Dumnezeu și să se mulțumească doar cu bărbații lor; în chip asemănător îndeamnă-i și pe frații mei să se mulțumească cu soțiile lor. Păziți-le pe fecioare ca pe niște vase ale lui Hristos. Fii îndelung-răbdător, ca să ai multă înțelepciune. Nu fi nepăsător față de săraci, în care vei avea parte de prosperitate, „căci prin milostenii și fapte de credință sunt curățite păcatele" [*Pr* 15, 27a].

VI [1] Păstrează-te curat [*1 Tim* 5, 22] ca pe un locaș al lui Dumnezeu: ești un templu al lui Hristos, ești un instrument al Duhului. Știi cum te-am crescut. Chiar dacă sunt cel mai mic, fă-te gelos pe mine, imită purtarea mea. Nu mă laud în lume, ci în Domnul. Pe Heron, copilul meu, îl îndemn. „Iar cel ce se laudă, în Domnul să se laude" [*2 Co* 10, 17]. [2] Fie să mă bucur de tine [*Flm* 20], copil iubit, al cărui păzitor să fie Singurul Dumnezeu Nenăscut și Domnul Iisus Hristos. Nu crede tuturor, nu avea îndrăznire față de toți, nici chiar dacă te-ar lingușì cineva; căci mulți sunt slujitorii Satanei, și „cine se încrede repede e ușuratic la inimă" [*Sir* 19, 4].

VII [1] Adu-ți aminte de Dumnezeu și nu vei păcătui vreodată. Nu fi cu sufletul îndoit în rugăciunea ta, căci fericit este cel ce nu se îndoiește. Cred în Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos și în Fiul Lui Unul-Născut, că Dumnezeu mi-l va arăta pe Heron pe scaunul meu. Adaugă așadar la alergarea ta. [2] Îți poruncesc pe Dumnezeul a toate, pe Hristos și în prezența Duhului Sfânt și a cetelor [duhurilor] slujitoare: păzește depozitul meu [*1 Tim* 6, 13. 20], pe care eu și Hristos ți l-am încredințat ție și nu te judeca nevrednic de cele

arătate mie despre tine de Dumnezeu. Îţi încredinţez Biserica antiohienilor. V-am încredinţat în Domnul Iisus Hristos lui Policarp.

VIII [1] Te îmbrăţişează în Hristos episcopii Onisim, Bitus, Damas, Polibiu şi toţi cei din Filipi, de unde ţi-am şi scris această scrisoare. [2] Îmbrăţişează prezbiteriul cel cu cuviinţă dumnezeiască, îmbrăţişează pe sfinţii tăi tovarăşi de diaconie, de care fie să mă bucur în Hristos cu trupul şi cu duhul. Îmbrăţişează poporul Domnului de la mic până la mare după nume, pe care ţi-i încredinţez ca Moise lui Iosua, generalul lor de după el [*Dt* 31, 7]. Şi să nu ţi se pară greu ceea ce s-a spus: căci chiar dacă nu suntem cum erau aceia, ne rugăm măcar să ne facem, pentru că şi noi suntem copii ai lui Avraam. [3] Fii aşadar tare, Heron, acţionează eroic şi bărbăteşte; căci de acum înainte tu vei duce şi scoate poporul Domnului cel din Antiohia şi „adunarea Domnului nu va fi ca nişte oi care nu au păstor" [*Nm* 27, 14].

IX [1] Îmbrăţişează pe Cassian, gazda mea, şi pe foarte cuviincioasa lui soţie şi pe preaiubiţii lor copii, cărora „Dumnezeu le va da să găsească milă de la Domnul în ziua aceea" [*2 Tim* 1, 18] pentru slujirea lor faţă de noi; şi pe care ţi-i încredinţez în Hristos. [2] Îmbrăţişează în Hristos după nume pe toţi credincioşii care sunt în Laodiceea. Nu fi nepăsător nici faţă de cei din Tars, ci uită-te peste ei mai des, întărindu-i în Evanghelie. [3] Salut în Domnul pe Maris, episcopul din Neapolis de lângă Anazarvos. Salut-o şi pe foarte cuviincioasa Maria [din Cassobelae], fiica mea mult-învăţată, şi „Biserica din casa ei" [cf. *Rm* 16, 5], pentru care mi-aş pune sufletul, pentru că e exemplară între femeile cucernice. [4] Tatăl lui Hristos să te păzească, prin Fiul Său Unul-Născut, sănătos şi cu bună reputaţie în toate spre viaţă foarte lungă pentru folosul Bisericii lui Dumnezeu. Fii sănătos în Domnul şi roagă-te ca să mă desăvârşesc.

Către Filipeni

Ignatie, cel numit şi Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu care este în Filipi, celei miluite în credinţă, răbdare şi iubire nefăţarnică, milă, pace de la Dumnezeu Tatăl şi Domnul Iisus Hristos, „Care e Mântuitorul tuturor oamenilor, şi mai cu seamă al credincioşilor" [*1 Tim* 4, 10].

I [1] Aducându-ne aminte de iubirea şi sârguinţa voastră în Hristos, pe care le-aţi arătat faţă de noi, am socotit că este lucru cuviincios să scriu iubirii voastre sufleteşti de fraţi potrivit lui Dumnezeu, ca să vă aduc aminte de alergarea voastră în Domnul, ca „toţi să grăiţi acelaşi lucru, având un suflet, gândind acelaşi lucru, urmând acelaşi canon" al credinţei, cum vă povăţuia

Pavel [*Flp* 2, 2; 3, 16]. [2] Căci dacă Unul este Dumnezeul a toate, Tatăl lui Hristos, „din Care sunt toate" [*1 Co* 8, 6], Unul e şi Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu Domnul a toate, „prin Care sunt toate", şi Unul este Duhul Sfânt, Care a lucrat în Moise, în profeţi şi în apostoli, unul e şi botezul dat întru moartea Domnului, şi una e Biserica aleasă, [3] una trebuie să fie şi credinţa în Hristos; căci este „Un Domn, o credinţă, un Botez, Un Dumnezeu şi Tată a toate şi prin toate şi în toţi" [*Ef* 4, 5–6].

II [1] Este aşadar Un Dumnezeu şi Tată, şi nu doi, nici trei, Unul e Cel ce este [*Iş* 3, 14] şi nu este altul afară de El, Singurul adevărat. „Căci Domnul, zice [Scriptura], Dumnezeul Tău, Domnul Unul este" [*Dt* 6, 7], şi iarăşi: „Nu Un Dumnezeu ne-a creat? Nu Unul e Tatăl nostru al tuturor?" [*Mal* 2, 10]. [2] Este şi Un Fiu, Cuvânt Dumnezeu; căci spune [Scriptura]: „Unul-Născut Care este în sânurile Tatălui" [*In* 1, 18] şi iarăşi: „Un Domn Iisus Hristos" [*1 Co* 8, 16] şi în altă parte: „Care e numele Lui sau care e numele Fiului Său, ca să cunoaştem?" [*Pr* 30, 4]. [3] Unul e şi Mângâietorul; căci, spune [Scriptura], „este Un Duh, căci am fost chemaţi la o singură nădejde a chemării noastre" [*Ef* 4, 4], şi iarăşi: „La Un Duh am fost adăpaţi toţi" [*1 Co* 12, 13] şi cele ce urmează. Iar „toate acestea", adică harismele, „le lucrează Unul şi Acelaşi Duh" [*1 Co* 12, 11]. [4] Aşadar nu sunt nici trei taţi, nici trei fii, nici trei mângâietori, ci Un Tată, Un Fiu şi Un Mângâietor. De aceea şi Domnul când i-a trimis pe apostoli să facă învăţăcei toate neamurile [păgâne], le-a poruncit „să boteze în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt" [*Mt* 28, 19], nu într-Unul cu trei nume, nici în Trei Care s-au înomenit, ci în Trei de aceeaşi cinstire [*homotimous*].

III [1] Căci Unul e Cel ce S-a înomenit, nici Tatăl, nici Mângâietorul, ci numai Fiul, nu aparent, nici imaginar, ci într-adevăr, căci „Cuvântul S-a făcut trup" [*In* 1, 14], pentru că „Înţelepciunea şi-a zidit sieşi casă" [*Pr* 9, 1]. [2] Şi Dumnezeu Cuvântul S-a născut ca om cu trup din Fecioară fără legătură cu bărbat; căci „Fecioara va lua în pântece şi va naşte un Fiu" [*Is* 7, 14]. Prin urmare, S-a născut cu adevărat, a crescut cu adevărat, a mâncat şi a băut cu adevărat, a fost răstignit, a murit şi a înviat cu adevărat. [3] Cine crede acestea aşa cum sunt, aşa cum s-au făcut, este fericit; cine nu crede acestea e spurcat nu mai puţin decât cei care L-au răstignit pe Domnul. Căci stăpânul acestei lumi se bucură când tăgăduieşte cineva crucea, deoarece ştie că mărturisirea crucii e pierzania lui. Pentru că acesta e trofeul ridicat împotriva puterii lui, pe care văzându-l tremură şi de care auzind se teme.

IV [1] Şi înainte să aibă loc crucea, el se sârguia ca ea să aibă loc şi lucra în fiii neascultării [*Ef* 2, 2]: lucra în Iuda, în farisei, în saduchei, în bătrâni, în tineri, în preoţi. Iar când urma să aibă loc, l-a tulburat şi a sădit părere de rău în vânzător, i-a arătat un laţ şi l-a învăţat sugrumarea [*Mt* 27, 3–5]. [2] A înfri-

coşat-o şi pe femeie tulburând-o în vis [*Mt* 27, 19], şi a încercat să oprească cele ale crucii el care pusese în mişcare toate pentru ridicarea ei: nu părându-i rău de un rău atât de mare — căci dacă ar fi fost aşa, n-ar fi fost cu totul rău —, dar simţea pierzania lui; pentru că crucea lui Hristos era începutul condamnării lui, începutul morţii, începutul pierzaniei lui. [3] De aceea lucrează în unii negarea crucii, ruşinarea de pătimire, numirea morţii aparentă, eliminarea naşterii din Fecioară, defăimarea firii ca mizerabilă. Cu iudeii luptă pentru tăgăduirea crucii, cu elinii pentru calomnierea Mariei, cu ereticii pentru naşterea imaginară. [4] Căci multe forme are generalul răutăţii, deoarece îşi ascunde gândul, e inconsistent, e contrar lui însuşi, avansează unele şi arată altele; căci este înţelept în a face răul, dar nu ştie nicicând ce este binele [*Ir* 4, 22], fiind plin de ignoranţă din pricina nebuniei lui de bunăvoie. Şi cum nu este aşa cel care nu vede raţiunea nici când stă la picioarele lui?

V [1] Căci dacă Domnul e un simplu om din suflet şi din trup, de ce mai elimini naşterea firii comune a oamenilor? De ce numeşti pătimirea aparentă de parcă ar fi un lucru uimitor pentru un om?, şi de ce socoteşti aparenţă moartea unui muritor? [2] Iar dacă e Dumnezeu şi om, de ce spui că e o fărădelege a numi „Domn al slavei" [*1 Co* 2, 8] pe Cel neschimbabil prin fire? De ce zici că e o fărădelege a spune despre Legiuitorul Care are suflet omenesc că e Cuvântul făcut trup [*In* 1, 14], Cuvântul făcut om şi că n-a locuit doar într-un om? [3] Dar cum e atunci magicianul acesta, Care în vechime a alcătuit cu voinţa Tatălui toată firea simţită şi gândită, iar prin înomenirea Lui a vindecat toată boala şi slăbiciunea?

VI [1] Cum nu este Dumnezeu Acesta Care învie morţii, trimite pe ologi teferi, curăţă pe leproşi, redă vederea orbilor, iar pe cele ce sunt fie le sporeşte, fie le transformă, ca pe cele cinci pâini şi cei doi peşti şi apa în vin, şi pune pe fugă cu un cuvânt toată oştirea ta? [2] De ce faci rea firea Fecioarei şi numeşti ruşinoase membrele ei, când în vechime le purtai în procesiuni publice şi porunceai să fie dezgolite cele bărbăteşti în văzul celor femeieşti, şi cele femeieşti spre pofta neînfrânată a bărbaţilor? [3] Acum pe acestea le socoteşti ruşinoase şi te prefaci decent tu, duhul desfrânării, neştiind că numai atunci devine ceva ruşinos, când e întinat de fărădelege; dacă e absent păcatul, nimic din cele făcute nu e ruşinos, nici rău, ci toate sunt bune foarte [cf. *Fc* 1, 31]. Iar tu care nu vezi le faci rele?

VII [1] Dar cum, iarăşi, Hristos nu ţi se pare că e din Fecioară, ci că e Dumnezeul Cel peste toate [*Ef* 4, 6], Cel ce este [*Iş* 3, 14], Atotţiitorul? Aşadar, Cine L-a trimis? Spune! Cine e Stăpânul Lui? De voinţa Cui a ascultat? Ce legi a împlinit Cel ce nu e supus nici voinţei, nici puterii cuiva? [2] Şi tu care suprimi naşterea lui Hristos, legiuieşti că Cel Nenăscut S-a născut şi a fost pironit pe cruce Cel fără început, cu îngăduinţa Cui nu pot să spun. [3] Dar

viclenia ta nu-mi este ascunsă şi ştiu că faci paşi laterali şi şovăielnici. Tu însă care pretinzi că ştii totul, nu ştii cine e Cel ce S-a născut.

VIII [1] Fiindcă multe îţi rămân ascunse: fecioria Mariei, naşterea uimitoare, Cel care e în trup, steaua care călăuzeşte pe cei din răsărit, magii care aduc daruri, salutarea adusă Fecioarei de arhanghelul, zămislirea uimitoare a Fecioarei logodite, vestirea unui înainte-mergător copil pentru Cel din Fecioară şi săltarea lui în pântec din pricina a ceea ce văzuse înainte, [2] imnele îngerilor pentru Cel născut, vestea cea bună a îngerilor, frica lui Irod pentru luarea împărăţiei, porunca uciderii pruncilor, strămutarea în Egipt, revenirea de acolo înapoi, scutecele pruncului, înscrierea omenească, hrănirea cu lapte, numele de tată dat celui ce n-a aruncat sămânţa, ieslea pentru că nu mai era loc, nici o pregătire omenească, înaintarea în creştere, cuvintele omeneşti, foamea, setea, călătoria, osteneala, aducerile de jertfe, apoi şi tăierea-împrejur, [3] botezul, glasul Tatălui peste Cel ce se boteza, despre Cine şi de unde era Acesta, mărturia Duhului şi a lui Dumnezeu de sus, glasul profetului Ioan însemnând prin „Mielul” pătimirea, lucrarea diferitor semne, feluritele vindecări, certarea stăpânitoare care a poruncit mării şi vânturilor, duhurile rele puse pe fugă, tu însuţi chinuindu-te întristat de puterea Celui arătat şi neavând ce să faci. [4] Văzând acestea erai cuprins de ameţeală; nu ştiai că o fecioară era cea care născuse, dar te-au uimit cântarea îngerilor, închinarea magilor, arătarea stelei. Dar te-ai întors la neştiinţă din pricina lucrurilor umile; căci mici ţi s-au părut scutecele, ieslea, tăierea-împrejur, hrănirea cu lapte, şi ele-ţi apar nedemne de Dumnezeu.

IX [1] L-ai văzut iarăşi rămânând om după ce l-ai văzut patruzeci de zile şi nopţi negustând hrană omenească, îngeri slujindu-i, de care ai tremurat, după ce l-ai văzut mai întâi botezat ca un om comun şi neştiind cauza. Iar după postire ai îndrăznit iarăşi împotriva celui flămând şi l-ai ispitit ca pe un om comun, neştiind cine să fie; [2] căci spuneai: „De eşti Fiul lui Dumnezeu, spune ca pietrele acestea să se facă pâini” [*Mt* 4, 4], iar faptul că a spus „De eşti Fiul lui Dumnezeu” ţine de neştiinţă. Căci dacă ai fi cunoscut cu adevărat, ai fi crezut că pentru Creatorul e în mod egal cu putinţă şi să facă ceva ce nu este şi să transforme ceea ce este. [3] Şi L-ai ispitit prin pântece pe Cel ce hrăneşte pe toţi cei ce au nevoie de hrană, şi L-ai ispitit pe „Domnul slavei” [*1 Co* 2, 8], uitând din pricina răutăţii minţii tale că „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” [*Dt* 8, 3; *Mt* 4, 7]. [4] Căci dacă ai fi ştiut că era Fiul lui Dumnezeu, ai fi cunoscut că Cel ce a putut să-şi facă trupul stricăcios să nu simtă lipsuri patruzeci de zile şi nopţi, ar fi putut face acest lucru şi mereu. Dar de ce a flămânzit? Ca să arate că a luat un trup cu pătimiri asemănătoare oamenilor. Prin întâiul lucru a arătat că e Dumnezeu, iar prin al doilea că este şi om.

X [1] Tu deci, care ai căzut ca un fulger din slava cea mai înaltă [cf. *Lc* 10, 18], ai îndrăznit să spui: „Aruncă-te jos" Domnului pentru Care cele ce nu sunt sunt socotite ca unele care sunt [*Mt* 4, 5] şi să-L provoci la slavă deşartă pe Cel ce nu Se arăta ostentativ, [2] şi te-ai prefăcut că citezi cu privire la El Scriptura: „Că îngerilor Săi va porunci pentru tine, şi te vor ridica pe mâini, ca să nu loveşti de piatră piciorul Tău" [*Ps* 90, 11–12] şi în acelaşi timp te-ai prefăcut că nu ştii celelalte ascunzând cele ce [Psalmistul] profeţea despre El şi slujitorii Lui: „Peste aspidă şi vasilisc vei păşi şi vei călca peste leu şi balaur" [*Ps* 90, 13].

XI [1] Aşadar, dacă tu eşti ceea ce Domnul calcă în picioare, cum de-L ispiteşti pe Cel de neispitit, uitând de Legiuitorul care porunceşte: „Să nu ispiteşti pe Domnul Dumnezeul tău" [*Dt* 6, 16; *Mt* 4, 7]? Ba chiar cutezi, preaspurcate, să-ţi însuşeşti lucrurile lui Dumnezeu şi să spui că ţi s-a predat stăpânirea asupra lor. Îi propui Domnului căderea ta şi făgăduieşti să-I dai cele ale Lui dacă ţi se va închina căzându-ţi la pământ [*Mt* 4, 8–9]. [2] Şi cum n-ai tremurat să spui împotriva Stăpânului aşa ceva, tu cel ajuns din răutatea minţii duhul cel mai rău dintre toate duhurile rele? Prin pântece ai fost biruit şi prin slava deşartă ai fost necinstit, iar acum atragi la necredinţă prin iubirea de bani şi de stăpânire. [3] Tu, Beliar, balaurul, apostatul, şarpele strâmb, depărtatul [apostatul] de Dumnezeu, separatul de Hristos, înstrăinatul de Duhul Sfânt, izgonitul din corul îngerilor, ocărâtorul legilor lui Dumnezeu, duşmanul celor legiuite, cel ce te-ai răsculat împotriva primilor plăsmuiţi şi i-a întors de la poruncă pe cei ce nu te-au nedreptăţit cu nimic, cel ce l-ai sculat împotriva lui Abel pe omorâtorul de om Cain, cel ce te-ai războit cu Iov, cel ce spui Domnului: „Dacă mi te vei închina căzând la pământ!" [*Mt* 4, 9]! [4] Ce îndrăzneală! Ce nebunie! Tu rob fugit, rob biciuit, care te-ai răzvrătit împotriva bunului Stăpân, Îi spui unui asemenea stăpân, Dumnezeu al tuturor celor gândite şi simţite: „Dacă mi te vei închina căzând la pământ!"

XII [1] Dar Domnul e îndelung-răbdător şi nu-l întoarce în nefiinţă pe cel ce din neştiinţă îndrăzneşte asemenea lucruri, ci răspunde blând: „Piei, satano!" [*Mt* 4, 10]. [2] N-a spus: „Înapoia Mea!" [cf. *Mt* 16, 23], căci nu e cu putinţă ca el să se întoarcă, ci: „Piei, satano!" în cele pe care le-ai ales! „Piei" în cele pentru care te-ai hotărât din răutatea minţii! Căci Eu ştiu Cine sunt şi de Cine sunt trimis şi cunosc Cui trebuie să Mă închin; căci zice [Scriptura]: „Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui Singur să-I slujeşti!" [*Dt* 6, 13; *Mt* 4, 10]. [3] Îl ştiu pe Unul, Îl cunosc pe Singurul, de Care te-ai depărtat ca un apostat. Nu sunt un potrivnic al lui Dumnezeu [*antitheos*], mărturisesc excelenţa Lui, şi nu refuz să Mă închin Celui pe Care-L ştiu Cauza naşterii Mele, Domn şi Păzitor al subzistenţei Mele, căci Eu sunt viu pentru Tatăl [*In* 6, 57].

XIII [1] Acestea am fost silit să vi le scriu, fraţilor, de dispoziţia mea faţă de voi îndemnându-vă spre slava lui Dumnezeu, nu ca fiind eu ceva, ci ca un frate. Supuneţi-vă episcopului, prezbiterilor şi diaconilor. Iubiţi-vă unii pe alţii în Domnul ca pe nişte statui ale lui Dumnezeu. [2] Vedeţi bărbaţilor şi iubiţi-vă soţiile ca pe propriile voastre membre, iar femeile iubiţi-vă bărbaţii ca fiind una cu ei prin contact. Dacă trăieşte cineva în curăţie sau înfrânare, să nu se înalţe, ca să nu-şi piardă plata. [3] Sărbătorile să nu le necinstiţi; păresimile să nu le dispreţuiţi, căci cuprind o imitare a conduitei Domnului, şi nu treceţi cu vederea săptămâna Pătimirii. Postiţi miercurea şi vinerea, dând prisosul vostru săracilor. Dacă posteşte cineva duminica ori sâmbăta, afară de o singură sâmbătă, acestea e omorâtor al lui Hristos.

XIV [1] Rugăciunile voastre să se întindă la Biserica Antiohiei, de unde sunt dus legat în lanţuri la Roma. Îmbrăţişez pe sfântul episcop Policarp, îmbrăţişez pe sfântul episcop Vitalius, sfântul prezbiteriu şi diaconii cei robi împreună cu mine; pentru care mi-aş pune şi sufletul. [2] Îmi iau rămas-bun încă o dată de la episcop şi de la prezbiteri în Domnul. Dacă săvârşeşte cineva Paştele împreună cu iudeii sau primeşte semnele [simbolurile] praznicului lor, e părtaş al celor ce au omorât pe Domnul şi pe apostolii Lui.

XV [1] Vă îmbrăţişează diaconii Filon şi Agatopon. Îmbrăţişez adunarea fecioarelor şi cinul văduvelor, de care fie să mă şi bucur. Îmbrăţişez poporul Domnului de la mic la mare. [2] V-am trimis această scrisoare prin citeţul Euphanius, bărbat cinstit de Dumnezeu şi foarte credincios, pe care l-am întâlnit la Regium când eram dus cu corabia. Aduceţi-vă aminte de lanţurile mele [*Col* 4, 18], ca să fiu făcut desăvârşit în Hristos. [3] Fiţi sănătoşi la trup, la suflet şi la duh, gândind cele desăvârşite, întorcând spatele lucrătorilor fărădelegii şi stricătorilor cuvântului adevărului, făcuţi puternici în harul Domnului nostru Iisus Hristos.

Patru epistole latine, apocrife medievale

Către Ioan Apostolul

Ignatie şi fraţii care sunt cu el, lui Ioan sfântul bătrân

Suntem greu îndureraţi de întârzierea ta în a ne întări prin adresări şi mângâieri. Dacă absenţa ta se va prelungi, ea îi va lăsa părăsiţi pe mulţi dintre noi. Grăbeşte-te aşadar să vii, căci credem că ne va scoate din încurcătură. Sunt aici şi multe din femeile noastre care doresc să vadă pe Maria [mama] lui Iisus şi care vor în fiecare zi să alerge de la noi la voi, ca să se atingă de ea, să atingă sânii care L-au alăptat pe Domnul Iisus şi să o întrebe unele din lucrurile ei de taină. Dar şi Salome, pe care o iubeşti, fiica Anei, care a rămas cinci luni cu ea în Ierusalim şi alţi câţiva cunoscuţi relatează că e plină de toate harurile şi de toate

virtuțile, după obiceiul unei fecioare, rodnică în virtute și în har. Și, precum spun, e veselă în prigoane și întristări, nu murmură în lipsuri și nevoi; recunoscătoare față de cei ce o ocărăsc, se bucură de necazuri; e îndurerată împreună cu cei nenorociți și întristați ca una care împărtășește aceleași întristări și nu zăbovește să vină în ajutorul lor. Strălucește însă când dispută în lupta credinței împotriva molipsitoarelor conflicte ale răutăților. E învățătoarea noii noastre religii și a pocăinței și slujitoarea tuturor faptelor evlaviei pe lângă credincioși. E devotată celor smeriți și se smerește mai devotat decât cei devotați; e mărită în chip minunat de toți deși e denigrată de cărturari și farisei. Pe lângă acestea mulți ne relatează despre ea multe altele, dar nu îndrăznim să dăm crezare tuturor și să ți le relatăm pe toate. Dar, așa cum ni se povestește de către oameni demni de încredere, în Maria mama lui Iisus natura sfințeniei îngerești e însoțită [*sociatur*] cu natura umană. Și unele ca acestea au stârnit cele dinăuntru ale noastre și ne constrâng să dorim [să vedem] înfățișarea acestei — dacă e îngăduit să vorbim așa — minuni cerești și preasfinte arătări. Tu însă pleacă-te cu sârguință dorinței noastre și fii sănătos. Amin.

Către același

Ignatie al său, lui Ioan sfântului bătrân

Dacă îmi este îngăduit, vreau să urc la tine, în părțile Ierusalimului, și să-i văd pe sfinții credincioși care sunt acolo; mai cu seamă pe Maria mama lui Iisus, despre care se spune că e admirată și dorită de toți. Căci pe cine nu l-ar desfăta faptul de a o vedea și de a vorbi cu ea, care a născut din ea pe Dumnezeu Cel adevărat, dacă e prieten al credinței și religiei noastre? De asemenea și pe vrednicul Iacob, cel supranumit și Iustus, despre care se spune că e asemenea lui Hristos Iisus la față, prin viață și modul de purtare, ca și cum ar fi un frate geamăn al Lui din același pântec. Despre care spun că dacă-l voi vedea, îl voi vedea pe Iisus Însuși în toate trăsăturile trupului Său. Precum și pe ceilalți sfinți și sfinte. Vai! ce mai întârzii?, ce mă mai reține? Bunule învățător, poruncește să mă grăbesc și fii sănătos. Amin.

Către Fecioara Maria

Ignatie al ei, Mariei purtătoarei de Hristos

Ar fi trebuit să mă întărești și mângâi pe mine care sunt proaspăt botezat și ucenic al [iubitului] tău Ioan. Căci lucruri minunate de spus am auzit despre Iisus al tău și sunt uimit de cele auzite. Ca să fiu sigur de cele auzite doresc din inimă să le aud de la tine, care ai fost mereu familiară și legată intim cu El și știi tainele Lui. Ți-am scris și altă dată și te-am rugat aceleași lucruri. Rămâi cu bine și proaspăt botezații care sunt ca mine să fie întăriți de tine, prin tine și în tine. Amin.

Răspunsul Fecioarei Maria

Smerită slujnică a lui Hristos Iisus, lui Ignatie, iubitului împreună-ucenic

Cele ce le-ai auzit și învățat despre Iisus de la Ioan sunt adevărate. Acelea să le crezi, de acelea să te alipești, ține cu tărie făgăduința creștinismului primit și potrivește-ți obiceiurile și viața cu această făgăduință. Voi veni împreună cu Ioan să te văd pe tine și pe cei ce sunt împreună cu tine. Stai tare în credință și fii bărbat [cf. *1 Co* 16, 13], și să nu te miște asprimea prigoanei, ci rămâi cu bine și să salte duhul tău în Dumnezeu Mântuitorul tău [cf. *Lc* 1, 47]. Amin.

III

Canonul Scripturii și canonul Adevărului

Sfântul Irineu al Lyonului

(† 202)

Tradiția apostolică și dovedirea ei împotriva falsificării gnostice

(cca 180)

Gnoza falsificatoare

(*Contra ereziilor*, cartea I, prefață)[1]

pref. Respingând adevărul, unii introduc cuvinte mincinoase și „genealogii nesfârșite, care produc mai degrabă discuții decât zidirea lui Dumnezeu cea în credință", cum zice Apostolul [*1 Tim* 1, 4], și printr-o verosimilitate încropită în chip viclean fură mintea celor mai lipsiți de experiență și duc în captivitate, falsificând cuvintele Domnului; făcându-se exegeți răi ai lucrurilor spuse bine, îi răstoarnă pe mulți abătându-i sub pretextul „gnozei" de la Cel care a alcătuit și împodobit această lume, ca unii care pot să arate ceva mai înalt și mai bun decât Dumnezeu Care a făcut pământul și toate cele din el [*Iș* 20, 11; *Ps* 145, 6; *FA* 4, 24; 14, 13]: îngrijindu-se de verosimilitate îi aduc prin meșteșugul cuvintelor pe cei simpli la mania cercetărilor și discuțiilor, după care, nemaiîngrijindu-se de verosimilitate, îi dau pierzaniei făcându-i să gândească blasfemii și impietăți la adresa Creatorului fiindcă nu pot distinge minciuna de adevăr. Fiindcă rătăcirea nu se arată pe ea însăși așa cum este, ca nu cumva fiind dezgolită să ajungă recunoscută, ci, împodobindu-se în chip viclean cu haina verosimilității, prin aparență exterioară se arată celor mai lipsiți de experiență — deși e un lucru ridicol a spune acest lucru — mai adevărată decât adevărul. Căci așa cum spunea cineva superior nouă: „Smaraldul care pentru unii e o piatră prețioasă e insultat drept o bucată de sticlă trucată printr-un meșteșug, atunci când nu e de față cel care e în stare să verifice și să demaște ceea ce e făcut în chip viclean printr-un meșteșug; dar atunci când în argint a fost amestecată aramă, care om simplu va putea să verifice ușor acest lucru?" Noi însă nu vrem ca din cauza noastră

---

[1] IRÉNÉE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre I* (Sources Chrétiennes 264), Paris, 1989, p. 18–22.

unii să fie răpiţi ca nişte oi de lupi, necunoscându-i din pricina pieii de oaie pe care şi-o pun în afară [*Mt* 7, 15], ei, de care Domnul ne-a poruncit să ne păzim, pentru că deşi vorbesc ca şi noi, nu gândesc ca şi noi.

Falsificarea gnostică a Scripturilor

(*Contra ereziilor*, cartea I, cap. VIII.1; IX.4–5; X.1–3; XXII.1)[2]

VIII [1] Ipoteza/tema [*argumentum* / *hypothesis*] nici profeţii n-au vestit-o, nici Domnul n-a învăţat-o, nici apostolii n-au predat-o, dar ei se laudă că o cunosc mai bine decât alţii; citind-o ei din texte nescripturistice şi sârguindu-se, după cum se spune, să împletească funii din nisip, pentru a fi credibili încearcă să potrivească cu cele spuse de ei fie parabole ale Domnului, fie ziceri profetice, fie cuvinte apostolice, pentru ca ficţiunea lor să nu pară că e lipsită de mărturie, trecând dincolo de ordinea şi înlănţuirea [*ordinem et textum*] Scripturilor; şi, desfăcând pe cât le stă în putinţă membrele [corpului] adevărului, transferă şi transformă, şi făcând un lucru din altul îi amăgesc pe mulţi prin aparenţa [fantasma] rău alcătuită a cuvintelor Domnului astfel potrivite. În felul în care cineva, atunci când un artist iscusit face cu grijă din pietricele icoana frumoasă a unui împărat, ar strămuta pietricelele acelea desfăcând figura omului şi le-ar reasambla ca să facă din ele forma, şi ea rău alcătuită, a unui câine sau a unei vulpi, după care ar susţine sus şi tare şi ar spune că aceasta de acum e acea icoană frumoasă pe care a alcătuit-o iscusitul artist; şi arătând pietricelele puse la un loc frumos de primul artist în icoana împăratului, dar strămutate în chip rău de cel din urmă în forma unui câine, i-ar amăgi prin aparenţa [fantasma] pietricelelor pe cei mai simpli care n-au înţelegerea formei împăratului şi i-ar convinge că această figură ruşinoasă de vulpe e acea frumoasă icoană a împăratului; în acelaşi mod şi ei, cosând cap la cap poveşti de babe [cf. *1 Tim* 4, 7] şi smulgând apoi de ici şi de acolo ziceri, expresii şi parabole, vor să potrivească astfel cuvintele lui Dumnezeu cu miturile lor. [...]

IX [4]. Căci după ce şi-au confecţionat ipoteza/tema lor, adunând expresii apoi şi nume risipite, le strămută, precum spuneam mai sus, din semnificaţia lor conformă naturii în cea care e contrară naturii, făcând lucruri asemănătoare cu cei care propun ce fel de teme ipotetice le vin în minte, după care încearcă să le mediteze prin versuri homerice, astfel încât celor simpli să li

[2] IRÉNÉE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre I* (Sources Chrétiennes 264), Paris, 1989, p. 113–116, 146–164, 308–310.

se pară că Homer însuși a făcut versuri pe această temă ipotetică meditată de ei, și mulți se lasă seduși de succesiunea bine compusă a versurilor și ajung să se întrebe dacă nu cumva le-a făcut Homer însuși. Iată cum — căci nimic nu ne împiedică de dragul exemplului să menționăm și acestea, întrucât în ambele cazuri e vorba de o întreprindere asemănătoare — se descrie prin versuri homerice trimiterea lui Heracle de către Euristeu la câinele din Hades:

Astfel grăind l-a trimis neînvinsul Heracle
pe de mari isprăvi făptuitorul, ce adânc suspina,
Euristeu, fiul lui Steneleu Perseidul,
să aducă din Ereb câinele crudului Hades.
Iar el a plecat ca un leu hrănit în munți încrezător în puterile sale
trecând prin oraș; și îl urmau prietenii toți,
copile, tineri și bătrâni fără noroc,
plângând și jelind de parcă spre moarte mergea.
Hermes îl însoțea și Atena cu ochi azurii,
căci știau în inimile lor câtă durere avea fratele lor[3].

Cine dintre cei mai simpli nu s-ar lăsa furat de aceste versuri și n-ar socoti că Homer însuși le-a compus pe această temă? Dar cel iscusit în cele homerice va recunoaște versurile, nu însă și tema, știind că unele din ele sunt spuse despre Odiseu, altele despre Heracle însuși, altele despre Priam, iar altele despre Menelau și Agamemnon; și luându-le și redându-le pe fiecare temei lui, va face să dispară tema propusă.

Tot așa și cel ce ține în el însuși neclintit canonul Adevărului [*regulam veritatis / kanona alētheias*], pe care l-a primit prin Botez, va recunoaște în acestea numele, expresiile și parabolele din Scripturi, dar nu va recunoaște tema/ipoteza blasfematoare [sistemul gnostic]; căci va recunoaște pietricelele, dar nu va primi vulpea în locul icoanei împăratului: redând pe fiecare din cele spuse ordinii [*taxis*] lui și potrivindu-l cu corpul mic al adevărului, va dezgoli și arăta inconsistența ficțiunii/plăsmuirii lor.

5 Iar pentru că acestei piese de teatru nu-i lipsește decât deznodământul, și anume ca cineva să pună capăt farsei lor adăugând cuvântul care să o destrame, am socotit potrivit să arătăm mai întâi în ce anume diferă între ei înșiși părinții acestui mit, ca unii ce sunt din diverse duhuri ale rătăcirii; căci din acestea se va putea vedea foarte exact, chiar înainte de demonstrare, adevărul solid vestit de Biserică și vorbirea mincinoasă confecționată de ei.

[3] Înlănțuire de versuri din *Odiseea* 10, 76; 21, 26; *Iliada* 14, 123; 8, 368; *Odiseea* 6, 130; *Iliada* 24, 327; *Odiseea* 11, 38; *Iliada* 24, 328; *Odiseea* 11, 626; *Iliada* 2, 409.

Unitatea credinței Bisericii

X [1] Căci, deşi e risipită în întreaga lume până la marginile pământului, Biserica, aceea care a primit de la apostoli şi învățăceii lor credința într-Unul Dumnezeu Atotțiitorul „Cel ce a făcut cerul, pământul, marea şi toate cele din ele" [*Iş* 20, 11; *Ps* 145, 6; *FA* 4, 24; 14, 15] şi într-Unul Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu întrupat [*In* 1, 14] pentru mântuirea noastră, şi în Duhul Sfânt Care a vestit prin profeți economiile, venirea, naşterea din Fecioară, Pătimirea, Învierea din morți şi Înălțarea la ceruri ale iubitului Hristos Iisus Domnul nostru, precum şi venirea Lui din ceruri în slava Tatălui [*Mt* 16, 27] ca să recapituleze toate [*Ef* 1, 10] şi să învie toată carnea întregii umanități, pentru ca în fața lui Hristos Iisus Domnul, Dumnezeul, Mântuitorul şi Împăratul nostru potrivit bunăvoirii [*Ef* 1, 9] Tatălui Celui Nevăzut [*Col* 1, 15] „să se plece tot genunchiul, al celor cereşti, al celor pământeşti şi al celor dedesubt şi toată limba să se mărturisească" [*Flp* 2, 10–11] Lui şi să se facă în toți judecată dreaptă [*Rm* 2, 5], iar duhurile răutății [*Ef* 6, 12] şi îngerii călători ai poruncii şi ajunşi apostați, ca şi oamenii impioşi, nedrepți, nelegiuiți şi blasfematori să-i trimită în focul cel veşnic [*Mt* 18, 8; 25, 4], dar celor drepți şi cuvioşi, care au păzit poruncile Lui şi au rămas în iubirea Lui [*In* 14, 15; 15, 10], unii de la început, alții din pocăință, să le dăruiască nestricăciune şi slavă veşnică [*2 Tim* 2, 10; *1 Ptr* 5, 10]. Acea Biserică deci, care a primit, cum spuneam, această vestire [*predicationem* / *kerygma*] şi această credință [*fidem* / *pistin*], deşi e risipită în întreaga lume, le păzeşte cu grijă ca şi cum ar locui într-o singură casă şi crede în chip asemănător în ele ca şi cum ar avea un singur suflet şi o singură inimă [*FA* 4, 32] şi le vesteşte, învață şi predă cu un glas ca având o singură gură.

[2] Căci deşi graiurile din lume nu sunt asemănătoare, sensul predaniei/tradiției [*virtus traditionis* / *dynamis tēs paradoseōs*] este unul şi acelaşi. Şi nici Bisericile întemeiate în Germania nu cred altfel sau au o altă predanie/tradiție, nici cele dintre iberici sau celți, nici cele din răsărit, nici cele din Egipt şi din Libia, nici cele întemeiate în mijlocul lumii. Ci aşa cum soarele, făptura lui Dumnezeu, e unul şi acelaşi în toată lumea, tot aşa şi lumina, vestirea Adevărului, străluceşte pretutindeni [*In* 1, 5] şi luminează pe toți oamenii [*In* 1, 9] care vor să vină la cunoaşterea adevărului [*1 Tim* 2, 4]. Şi nici cel mai puternic în cuvânt dintre întâi-stătătorii din Biserici nu va spune altele decât acestea — căci nimeni nu este mai presus decât Învățătorul [*Mt* 10, 24], — nici cel slab în cuvânt nu va putea micşora această predanie/tradiție, căci credința e una şi aceeaşi; aşa cum nici cel care poate spune multe despre ea nu o va înmulți, nici cel care spune puțin n-o va împuțina.

Chestiuni de cercetat

[3] Faptul că unii știu mai mult sau mai puțin potrivit priceperii nu apare în schimbarea temei [*argumentum / hypothesin*] înseși și născocind un alt Dumnezeu pe lângă Creatorul, Făcătorul și Hrănitorul acestui univers, ca și cum Acesta nu ne-ar mai fi de ajuns, nici născocind un alt Hristos sau alt Unul-Născut, ci în analizarea celor spuse în parabole și armonizarea lor cu tema adevărului, în expunerea planului și a economiei lui Dumnezeu pentru umanitate; în a arăta că Dumnezeu a avut îndelungă răbdare pentru apostazia îngerilor călcători ai poruncii și neascultarea oamenilor; în a vesti de ce anume Unul și Același Dumnezeu a făcut cele vremelnice și cele veșnice, cele cerești și cele pământești; în a înțelege de ce anume Dumnezeu fiind nevăzut S-a arătat profeților nu într-o singură formă, ci altora într-altfel; în a înștiința de ce anume s-au făcut mai multe testamente/legăminte cu umanitatea, și a învăța care e caracterul fiecăruia din testamente/legăminte; în a cerceta de ce anume „Dumnezeu a închis în neascultare toate, ca să-i miluiască pe toți" [*Rm* 11, 32]; în a da mulțumire pentru ce anume „Cuvântul" lui Dumnezeu „S-a făcut trup" [*In* 1, 14] și a pătimit; și a vesti de ce anume venirea Fiului lui Dumnezeu S-a făcut la sfârșitul veacurilor, adică de ce anume Începutul S-a arătat la sfârșit; în a desfășura câte zac în Scripturi cu privire la sfârșit și la cele viitoare; și în a nu trece sub tăcere de ce pe neamurile păgâne lipsite de nădejde Dumnezeu le-a făcut „comoștenitoare, concorporale și copărtașe" [*Ef* 3, 6] ca pe sfinți; în a vesti cum anume „ceea ce e muritor — această carne — se va îmbrăca în nestricăciune și ceea ce e stricăcios, în nestricăciune" [*1 Co* 15, 54], în a proclama cum anume „a ajuns popor cel care nu era popor și iubită cea care nu era iubită" [*Os* 2, 25; *Rm* 9, 25] și cum anume „au ajuns mai mulți copiii celei părăsite decât ai celei care are bărbat" [*Is* 54, 1; *Ga* 4, 27]. Fiindcă despre acestea și unele ca acestea a strigat Apostolul: „O, adâncul bogăției, al înțelepciunii și al cunoașterii lui Dumnezeu; cât de necercetate sunt judecățile Lui și neadulmecate căile Lui" [*Rm* 11, 33].

Canonul Adevărului

XXII [1] Noi însă să ținem canonul/regula Adevărului, și anume că există Un singur Dumnezeu Atoatețiitor Care prin Cuvântul Său a creat toate, a întocmit și făcut din nimic toate ca să fie, după cum spune Scriptura: „Prin Cuvântul lui Dumnezeu s-au întărit cerurile, și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor" [*Ps* 32, 6] și iarăși: „Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut" [*In* 1, 3]. Și nimic nu face excepție din aceste „toate", ci Tatăl a făcut prin El toate, fie văzute, fie nevăzute [*Col* 1, 16], fie simțite, fie gândite,

fie vremelnice — în vederea unei economii —, fie veşnice [*2 Co* 4, 18]. Nu le-a făcut prin îngeri sau puteri separate de voinţa Lui, pentru că Dumnezeu n-are nevoie de nimic, ci prin Fiul şi Cuvântul Său face, orânduieşte, guvernează şi dă existenţă la toate. El este Cel care a făcut lumea — căci lumea face parte din toate —, El este Cel care l-a plăsmuit pe om [*Fc* 2, 7]; El este Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob [*Iş* 3, 6; *Mt* 22, 29], şi deasupra Lui nu există alt „Dumnezeu", nici „Început", nici „Putere", nici „Pleromă"; acesta este Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*Ef* 1, 3]. Ţinând deci această regulă/acest canon, putem dovedi uşor că aceştia s-au abătut de la adevăr, chiar dacă spun lucruri foarte multe şi variate.

Apostoli, Scriptură, Tradiţie şi Biserică

(*Contra ereziilor*, cartea III, cap. I-IV, XI.7–9, XXI şi XXIV.1–2)[4]

Cum a primit Biserica Evanghelia

I [1] Stăpânul a toate a dat apostolilor Săi puterea de a vesti Evanghelia şi prin ei am cunoscut Adevărul, adică învăţătura Fiului lui Dumnezeu; lor le-a zis Domnul: „Cine ascultă de voi, de Mine ascultă, şi cine vă nesocoteşte pe voi, pe Mine Mă nesocoteşte" [*Lc* 10, 16]. Căci nu prin alţii am cunoscut economia mântuirii noastre, ci prin aceia prin care a ajuns la noi Evanghelia, pe care mai întâi au vestit-o, iar apoi ne-au predat-o după voia lui Dumnezeu în Scripturi, ca să fie temelie şi stâlp al credinţei noastre [cf. *1 Tim* 3, 15]. Căci nu este îngăduit să spunem că au vestit înainte de a fi avut cunoaşterea desăvârşită, cum îndrăznesc să spună unii, lăudându-se că sunt corectorii [*emendatores*] apostolilor. Căci după ce Domnul nostru a înviat din morţi şi ei s-au îmbrăcat cu putere de sus [*Lc* 24, 49] prin venirea Duhului Sfânt [*FA* 1, 8], dobândind certitudinea şi cunoaşterea desăvârşită privitoare la toate, au ieşit la marginile pământului [*FA* 1, 8], binevestindu-ne lucrurile bune care ne vin de la Dumnezeu şi vestind oamenilor pacea cerească, toţi şi fiecare având Evanghelia lui Dumnezeu [*Rm* 1, 1 ş. a.].

Astfel, Matei a publicat la evrei în graiul lor o formă scrisă a Evangheliei, pe când Petru şi Pavel evanghelizau la Roma şi întemeiau aici Biserica. Iar după moartea acestora, Marcu, învăţăcelul şi tălmaciul lui Petru, ne-a predat şi el în scris cele vestite de Petru. Iar Luca, următorul lui Pavel, a pus într-o carte Evanghelia vestită de acela. După care Ioan, învăţăcelul Domnului care

---

[4] IRÉNÉE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre III* (Sources Chrétiennes 211), Paris, 1974, p. 20–52, 158–174, 398–410.

şi-a plecat capul la pieptul Său [*In* 13, 23], a publicat şi el o Evanghelie pe când petrecea în Efesul Asiei.

[2] Şi toţi aceştia ne-au transmis Un Singur Dumnezeu Creator al cerului şi al pământului vestit de Lege şi Profeţi, şi Un Singur Hristos Fiul lui Dumnezeu. Dacă nu e de acord cineva cu aceştia, acela îi dispreţuieşte pe cei care sunt părtaşii Domnului [*Evr* 3, 14], dispreţuieşte pe Însuşi Domnul, dispreţuieşte şi pe Tatăl [*Lc* 10 16], şi se condamnă pe sine însuşi [*Tit* 3, 11], împotrivindu-se şi luptând contra mântuirii lui, ceea ce fac toţi ereticii.

Ereticii nu primesc nici Scripturile, nici Tradiţia

II [1] Fiindcă atunci când li se argumentează din Scripturi, aceştia se întorc spre acuzarea Scripturilor înseşi, ca şi cum ele n-ar fi corecte, nici n-ar avea autoritate, pentru că ar vorbi în diverse moduri şi pentru că adevărul n-ar putea fi găsit plecând de la ele de cei care nu cunosc „tradiţia" [*traditio / paradosis*]. Fiindcă aceasta nu e transmisă prin litere, ci prin viu grai, din care pricină şi Pavel zicea: „Vorbim şi noi o înţelepciune între cei desăvârşiţi, dar nu înţelepciunea lumii acesteia" [*1 Co* 2, 6]. Şi această „înţelepciune" fiecare din ei spune că e cea pe care a găsit-o el însuşi, adică o plăsmuire [ficţiune], astfel că e normal ca după ei adevărul să fie uneori la Valentin, alteori la Marcion, alteori la Kerinth, după care a fost la Vasilide şi în alt contrazicător care nu poate grăi nimic mântuitor. Căci stricând canonul Adevărului, fiecare din ei s-a ticăloşit/pervertit până într-atât, încât nu se ruşinează să se vestească pe sine însuşi.

[2] Dar atunci când îi chemăm la acea Predanie/Tradiţie care vine de la apostoli şi care se păstrează în Biserici prin succesiunile prezbiterilor, ei se împotrivesc acestei Predanii/Tradiţii, spunând că, întrucât ei sunt mai înţelepţi nu numai decât prezbiterii, ci chiar decât apostolii, au găsit adevărul curat; fiindcă apostolii au amestecat în cuvintele Mântuitorului cele ale Legii [Vechi], şi nu numai apostolii, ci Însuşi Domnul a rostit cuvinte venite uneori de la „Demiurg", alteori de la „Intermediere", iar alteori de la „Puterea supremă", dar ei cunosc fără nici o îndoială, în chip neîntinat şi pur taina ascunsă [*Ef* 3, 9; *Col* 1, 26]! Ceea ce este cea mai neruşinată blasfemie la adresa Creatorului. Şi aşa s-a ajuns că ei nu mai sunt de acord nici cu Scripturile, nici cu Predania/Tradiţia.

Tradiţia apostolică a Bisericii

III [1] Dar Predania/Tradiţia apostolilor care s-a arătat în toată lumea poate fi văzută în orice Biserică de cei care vor să vadă adevărul, şi putem să-i numărăm pe cei care au fost aşezaţi de apostoli episcopi în Biserici, şi pe

urmaşii lor până la noi, şi care n-au învăţat, nici n-au cunoscut ceva asemănător cu cele delirate de ei. Căci dacă apostolii ar fi cunoscut mistere/taine pe care le-ar fi învăţat pe cei „desăvârşiţi" separat şi în ascuns de ceilalţi, atunci le-ar fi transmis mai ales celor cărora le-au încredinţat înseşi Bisericile; pentru că ei voiau ca aceia pe care i-au lăsat urmaşi şi cărora le-au predat însuşi locul de învăţătură al lor să fie desăvârşiţi şi ireproşabili în toate, căci dacă aceştia procedau corect, mare era folosul, dar dacă eşuau, era cea mai mare nenorocire.

Succesiunea apostolică în Biserica Romei

[2] Dar pentru că ar fi foarte lung ca într-un astfel de volum să enumerăm succesiunile tuturor Bisericilor, o vom lua aici chiar pe cea a Bisericii celei foarte mari şi foarte vechi şi cunoscute de toţi, întemeiate şi aşezate în Roma de cei doi preaslăviţi Apostoli Petru şi Pavel: arătând că Predania/Tradiţia pe care aceasta o are de la apostoli şi credinţa pe care o vesteşte oamenilor ajung prin succesiunile episcopilor până la noi, îi ruşinăm pe toţi cei care în orice fel, fie prin aroganţă, fie prin slavă deşartă, fie prin orbire şi rea gândire fac adunări paralele; căci cu această Biserică, în care s-a păstrat totdeauna pentru cei de pretutindeni Predania/Tradiţia care vine de la apostoli, e necesar să se pună de acord orice Biserică, cu alte cuvinte credincioşii de pretutindeni, din pricina originii sale mai puternice[5].

[3] Deci după ce fericiţii apostoli au întemeiat şi zidit această Biserică, au încredinţat slujirea/liturghia episcopiei lui Linus [67?– 76/80], pe care-l menţionează Pavel în Epistolele sale către Timotei [*2 Tim* 4, 21]. Acestuia îi urmează Anaclet [76/80–88/90]. După care, pe locul al treilea de la apostoli, episcopia îi este hărăzită lui Clement [88/92–97/101] care i-a văzut pe apostolii înşişi şi a fost în legătură cu ei: propovăduirea apostolilor îi răsuna încă în urechi şi avea sub ochi Predania/Tradiţia lor. Nu era singurul, căci mai trăiau încă mulţi care fuseseră învăţaţi de apostoli. Sub acest Clement s-a făcut o dezbinare nu mică între fraţii care erau în Corint, şi Biserica din Roma a scris o foarte puternică scrisoare corintenilor adunându-i în pace şi înnoind credinţa lor în Predania/Tradiţia pe care o primiseră recent de la apostoli, şi care vesteşte Un Singur Dumnezeu Atotputernic, Făcător al ceru-

---

[5] „Sed quoniam valde longum est omnium Ecclesiarum enumerare succesiones, maximae et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriossisimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constituitae Ecclesiae, eam quam habet ab apostolis traditionem et adnuntiatam hominibus fidem per succesiones episcoporum pervenientem usque ad nos [...] ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea quae est ab apostolis traditio."

lui și al pământului, Plăsmuitor al omului, Care a adus potopul și l-a chemat pe Avraam, Care a scos poporul din pământul Egiptului, Care a vorbit cu Moise, Care a dat Legea și i-a trimis pe profeți, Care a gătit foc diavolului și îngerilor lui. Cei care vor pot învăța din această scriere că Acest Dumnezeu e vestit de Biserici drept Tată al Domnului nostru Iisus Hristos și pot înțelege Predania/Tradiția apostolică a Bisericii, fiindcă această scrisoare e mai veche decât aceștia care învață mincinos că există un alt Dumnezeu deasupra Creatorului și Făcătorului tuturor celor ce sunt. Acestui Clement i-a urmat Evarist [97/100–105?], lui Evarist Alexandru [105/107–115/116], după care al șaselea de la apostoli a fot așezat Xist [115/116–1252], după el Telesfor [125?–136?] care a dat mărturie [martirică] în chip slăvit, apoi Hyginus [136?–140?], apoi Pius [140?–155?], după el Anicet [155?–166?], lui Anicet i-a urmat Sotir [166?–174?], iar acum pe locul al doisprezecelea de la apostoli deține episcopatul Eleutheriu [174?–198?]. Prin această ordine și succesiune [*ordinatione et succesione*] a ajuns până la noi Predania/Tradiția [*traditio / paradosis*] care se găsește în Biserici, și vestirea [*praeconatio / kerygma*] Adevărului. Iar aceasta e o dovadă foarte deplină că una și aceeași e credința făcătoare de viață care e păstrată și predată în adevăr în Biserică de la apostoli până acum.

Succesiunea apostolică în Bisericile din Asia

[4] Dar și Policarp, nu numai că a fost învățăcel și a trăit împreună cu mulți din cei care au văzut pe Domnul, dar a fost și așezat de apostoli episcop în Asia, în Biserica din Smyrna; pe acesta l-am văzut și noi în prima noastră tinerețe, fiindcă a trăit multă vreme și a ieșit din viață la adânci bătrânețí dând mărturie [martirică] în chip slăvit și strălucit. Și el învăța mereu pe alții acestea pe care le-a învățat de la apostoli și pe care le predă și Biserica, și care sunt singure adevărate. Martore pentru acestea sunt toate Bisericile din Asia și cei care au urmat până acum lui Policarp, care e un martor al adevărului mai demn de crezare și mai sigur decât Valentin și Marcion și ceilalți rău gânditori. Venind la Roma sub Anicet, acesta [Policarp] a întors pe mulți de la ereticii mai sus-ziși la Biserica lui Dumnezeu, propovăduind că a primit de la apostoli unul și același adevăr, cel predat de Biserică. Sunt unii care l-au auzit spunând că Ioan, învățăcelul Domnului, ducându-se în Efes la baie să se spele, văzându-l înăuntru pe Kerinth a ieșit din baie fără să se spele, ci strigând: „Să fugim! Ca nu cumva să cadă peste noi baia, căci înăuntrul ei e Kerinth, dușmanul adevărului.” Iar însuși Policarp, atunci când Marcion l-a văzut și a spus: „Recunoaște-ne!”, le-a răspuns: „Te recunosc drept întâi-născut al Satanei!” Atât de mare temere aveau apostolii și învățăceii lor să

n-aibă comuniune nici măcar în cuvânt cu cei ce falsifică adevărul, cum spune şi Pavel: „Pe omul eretic după prima şi a doua mustrare evită-l, bine-ştiind că unul ca acesta e rătăcit şi păcătuind se condamnă pe sine însuşi" [*Tit* 3, 10–11]. Există şi o scrisoare foarte puternică a lui Policarp scrisă către filipeni, din care cei ce vor şi se îngrijesc de mântuirea lor pot să afle caracterul credinţei lui şi vestirea/propovăduirea [*kerygma*] Adevărului. Dar şi Biserica din Efes, întemeiată de Pavel, şi în care Ioan a rămas până pe vremea lui Traian, e o martoră adevărată a Predaniei/Tradiţiei apostolilor.

Rolul şi conţinutul Tradiţiei apostolice

IV [1] Atât de puternice fiind aceste dovezi, nu mai trebuie căutat la alţii Adevărul care e uşor de primit de la Biserică, întrucât apostolii au adunat în ea în chipul cel mai deplin ca într-un hambar bogat toate cele ale Adevărului, pentru ca oricine vrea, să primească din ea băutura vieţii [*Ap* 22, 17]. Fiindcă ea este intrarea în Viaţă, iar toţi ceilalţi sunt furi şi tâlhari [*In* 10, 8]. De aceea, pe aceia trebuie să-i evităm [*Tit* 3, 10], dar cele ale Bisericii trebuie iubite cu cea mai mare sârguinţă, iar Predania/Tradiţia Adevărului trebuie primită. Căci ce? Dacă s-ar ivi vreo controversă pentru vreo chestiune măruntă, oare n-ar trebui să alergăm la Bisericile mai vechi în care au petrecut apostolii, primind de la ele învăţătura exactă despre chestiunea ce stă înainte? Şi dacă apostolii nu ne-ar fi lăsat Scripturi, n-ar trebui oare să urmăm Predaniei/Tradiţiei pe care ei au predat-o celor cărora le-au încredinţat Bisericile?

[2] Acestei rânduieli [*ordinationi*] i se supun multe neamuri păgâne ale barbarilor care au crezut în Hristos şi care, având mântuirea scrisă fără hârtie şi cerneală [*2 In* 12] prin Duhul în inimile lor [*2 Co* 3, 3] şi păzind cu grijă Predania/Tradiţia veche, cred într-Unul Dumnezeu Făcătorul cerului şi al pământului şi al tuturor celor din ele [*Iş* 20, 11 ş. a.], şi în Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu Care, din pricina iubirii covârşitoare faţă de plăsmuirea Lui [*Ef* 3, 19], a răbdat naşterea din Fecioară, unindu-l pe om prin El Însuşi cu Dumnezeu, a pătimit în zilele lui Ponţiu Pilat, a înviat, S-a înălţat întru slavă şi va veni întru slavă ca Mântuitor al celor mântuiţi şi Judecător al celor judecaţi şi va trimite în foc veşnic pe cei care falsifică adevărul şi dispreţuiesc pe Tatăl Său şi venirea Lui. Cei care, lipsiţi de carte, au această credinţă sunt, în ce priveşte graiul, barbari, dar în ce priveşte gândirea, obiceiurile şi conduita sunt prin credinţa lor preaînţelepţi şi bine-plac lui Dumnezeu vieţuind în toată dreptatea, curăţia şi înţelepciunea. Iar dacă cineva le-ar vesti cele născocite de eretici vorbindu-le în graiul lor, îndată astupându-şi urechile, fug departe nesuportând nici măcar să audă cuvinte blasfematoare. Astfel, prin acea Predanie/Tradiţie veche a apostolilor, nu primesc în minte nimic din

monstruozitățile acestora, fiindcă la aceștia nu este nici o adunare, nici o învățătură așezată; [3] căci înainte de Valentin n-au existat valentinieni, înainte de Marcion nu erau marcioniți, și nici ceilalți rău-gânditori înregistrați aici n-au existat defel înainte să fi apărut inițiatorii și inventatorii distorsiunii lor. Fiindcă Valentin a venit la Roma pe vremea lui Hyginus, a înflorit pe vremea lui Pius și a rămas până pe vremea lui Anicet. Kerdon, predecesorul lui Marcion, a fost și el pe vremea lui Hyginus, care a fost al optulea episcop; el a venit la Biserică și făcând mărturie/penitență publică a petrecut astfel: când învățând în ascuns, când făcând mărturisire/penitență publică, când fiind mustrat pentru cele pe care le învăța rău și depărtat din tovărășia fraților. Iar Marcion, care i-a urmat, a înflorit pe vremea lui Anicet, care a fost al zecelea episcop [al Romei]. Iar ceilalți numiți gnostici își trag obârșia de la Menandru, ucenicul lui Simon [Magul], fiecare din ei arătându-se însă părinte și inițiator al gândirii pe care o împărtășea. Dar toți aceștia s-au răsculat la apostazia lor mult mai târziu, abia la jumătatea timpului de când exista Biserica.

Evanghelia tetramorfă

XI [7] Începuturile Evangheliei vestesc Un Dumnezeu Meșter al acestui univers, pe Cel ce a fost propovăduit de profeți, a dat Legea prin Moise, vestindu-L Tată al Domnului nostru Iisus Hristos și afară de Acesta nemaiștiind alt Dumnezeu și alt Tată. Atât de mare e certitudinea în jurul acestor Evanghelii, încât înșiși ereticii dau mărturie de ele și fiecare din ei smulge din ele ceva în încercarea de a-și întări învățătura proprie. Căci ebioniții, care se folosesc doar de Evanghelia după Matei, sunt demascați tocmai de ea că nu gândesc corect despre Domnul. Marcion o amputează pe cea după Luca, dar din cele păstrate din ea de el se dovedește că blasfemiază împotriva Singurului Dumnezeu care este. Cei ce separă pe „Iisus" de „Hristos" și spun că „Hristos" a rămas nepătimitor, dar „Iisus" a pătimit, o preferă pe cea după Marcu, dar dacă ar citi-o cu iubire de adevăr ar putea să se îndrepte. Iar cei ai lui Valentin, folosindu-se din plin de cea după Ioan pentru dovedirea „perechilor" [*syzygiai*] lor, sunt demascați de ea că nu spun nimic corect, cum am arătat în cartea I. Așadar, întrucât cei ce ne contrazic dau mărturie de ele și se folosesc de ele, demonstrația noastră plecând de la ele e sigură și adevărată.

[8] Nu se poate admite că Evangheliile sunt într-un număr nici mai mare, nici mai mic decât acestea. Fiindcă există patru regiuni ale lumii în care suntem și patru vânturi principale, și întrucât Biserica e răspândită peste tot pământul, iar stâlpul și postamentul Bisericii sunt Evanghelia și Duhul Vieții, e potrivit ca ea să aibă patru stâlpi care suflă din toate părțile nestricăciunea și fac vii pe oameni. De unde se arată că, atunci când S-a arătat oamenilor,

Logosul, Meşterul a toate, Care şade pe heruvimi şi ţine la un loc toate [cf. *Sol* 1, 7], ne-a dat o Evanghelie tetramorfă ţinută la un loc de Un Singur Duh. Precum spune şi David care cere venirea lui: „Arată-Te Cel ce şezi pe heruvimi" [*Ps* 79, 2]. Căci heruvimii au patru feţe [*Iz* 1, 6. 10] şi feţele lor sunt icoane ale lucrării Fiului lui Dumnezeu. Pentru că „primul animal, asemenea unui leu" [*Ap* 4, 7], arată caracterul Său puternic, conducător şi imperial, „al doilea, asemenea unui viţel" [*ibid.*], arată rânduiala Lui jertfitoare şi preoţească, „al treilea, având o faţă ca de om" [*ibid.*], evocă limpede venirea Lui ca om, iar „al patrulea, asemenea unui vultur" [*ibid.*], arată darea Duhului ce zboară peste Biserică. Evangheliile sunt, aşadar, în acord cu aceste [animale] între care şade Hristos Iisus. Căci cea după Ioan relatează naşterea Lui de conducător, puternic şi slăvit, spunând: „Întru început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul" [*In* 1, 1] şi: „Toate prin El s-au făcut şi fără El nu s-a făcut nimic" [*In* 1, 3]. De aceea, această Evanghelie e plină de toată îndrăznirea, căci aşa este faţa ei. Cea după Luca, având un caracter preoţesc, începe cu preotul Zaharia care aduce tămâie lui Dumnezeu [*Lc* 1, 9] căci era deja pregătit Viţelul cel îngrăşat ce urma să fie jertfit pentru regăsirea fiului cel tânăr [*Lc* 15, 23. 30]. Matei însă povesteşte naşterea Lui ca om, căci zice: „Cartea generaţiei lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam" [*Mt* 1, 1] şi iarăşi: „Iar naşterea lui Hristos a fost aşa" [*Mt* 1, 18]; această Evanghelie are o formă umană, de aceea în toată Evanghelia El rămâne un om smerit şi blând [*Mt* 11, 29]. Marcu însă pleacă de la Duhul profetic Care coboară peste oameni de sus şi a făcut acest început: „Început al Evangheliei, cum stă scris în Isaia profetul" [*Mc* 1, 1–2], arătând o icoană zburătoare a Evangheliei; de aceea îşi face vestirea scurt şi rapid, fiindcă aceasta e o caracteristică profetică. Şi Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu a vorbit cu patriarhii dinaintea lui Moise potrivit dumnezeirii şi slavei Lui; celor din Lege le-a acordat o rânduială preoţească şi liturgică; după care, făcându-Se om pentru noi, a trimis peste tot pământul darul Duhului ceresc Care ne acoperă cu aripile Lui [*Ps* 16, 8; 60, 5]. Aşadar, după cum e lucrarea Fiului lui Dumnezeu, aşa e şi forma animalelor, iar aşa cum e forma animalelor, aşa e şi caracterul Evangheliei: animalele sunt tetramorfe, şi Evanghelia este tetramorfă; tetramorfă e şi lucrarea Domnului. De aceea patru legăminte au fost date umanităţii: unul înainte de potop pe vremea lui Adam, al doilea după potop pe vremea lui Noe, al treilea e darea Legii pe vremea lui Moise, iar al patrulea e cel care înnoieşte şi recapitulează toate în el însuşi, cel care prin Evanghelie învie şi înaripează pe oameni spre Împărăţia cerească.

9 Aşa stând deci lucrurile, zadarnici şi neînvăţaţi, încă şi îndrăzneţi sunt toţi cei care nesocotind forma Evangheliei introduc fie mai multe, fie mai puţine feţe ale Evangheliilor decât cele spuse, unii ca să pară că au găsit mai

mult adevăr, iar alții ca să poată nesocoti economiile lui Dumnezeu. Căci Marcion, care respinge întreaga Evanghelie sau, mai bine zis, se taie pe el însuși de la Evanghelie, se laudă că are o parte a Evangheliei. Alții, ca să nesocotească darul Duhului revărsat cu bunăvoirea Tatălui peste umanitate în vremurile de pe urmă, nu primesc forma Evangheliei după Ioan, în care Domnul a făgăduit să trimită pe Mângâietorul [*In* 15, 26], ci resping în același timp Evanghelia și Duhul profetic. Cu adevărat nenorociți sunt cei ce, pe de o parte, vor să existe profeți mincinoși, dar, pe de altă parte, resping din Biserică harisma profetică, pătimind lucruri asemănătoare celor care vin cu fățărnicie, dar se abțin de la comuniunea cu frații. Se înțelege că unii ca aceștia nu-l primesc nici pe Apostolul Pavel, căci în Epistola către Corinteni acesta a vorbit în mod exact despre harismele profetice [*1 Co* 14, 1–40] și cunoaște bărbați și femei care profețesc în Biserică [*1 Co* 11, 4–5]. Prin toate acestea păcătuiesc împotriva Duhului lui Dumnezeu și cad într-un păcat neiertat [*Mt* 12, 31–32]. Iar cei ai lui Valentin, fiind în afara oricărei frici și publicând scrieri proprii, se laudă că au mai multe evanghelii decât sunt, dacă au ajuns până la o atât de mare îndrăzneală, încât să numească „evanghelie a adevărului" pe cea compusă de ei nu de mult și care nu are nimic în acord cu Evangheliile apostolilor, pentru ca nici Evanghelia să nu fie la ei neblasfemiată. Căci dacă „evanghelia" publicată de ei e „a adevărului", dar ea nu seamănă cu cele predate nouă de către apostoli, atunci cei ce vor pot să afle, cum se arată din Scripturile însele, că aceea predată de către apostoli nu mai este Evanghelia Adevărului. Dar că numai acelea sunt adevărate și solide și că Evangheliile nu pot fi nici mai multe, nici mai puține decât cele spuse mai înainte am dovedit deja prin atâtea lucruri. Căci dacă Dumnezeu a făcut toate cu bună ordine și bună armonie, atunci trebuia să fie cu bună ordine și bună armonie și forma Evangheliei.

Despre Septuaginta

XXI [1] Dumnezeu S-a făcut, așadar, om și Însuși Domnul ne-a mântuit [*Is* 63, 9], dându-ne semnul Fecioarei. Dar nu cum spun unii din cei ce îndrăznesc să traducă acum Scriptura: „Iată, fata/tânăra [*neanis*] va lua în pântece și va naște fiu" [*Is* 7, 14], cum a tradus Teodotion din Efes și Aquila din Pont, amândoi prozeliți iudei, și cărora le urmează și ebioniții care spun că El s-a născut din Iosif, desființând această atât de mare economie a lui Dumnezeu pentru noi și nesocotind mărturia profeților pe care a lucrat-o Dumnezeu. Căci această profeție a fost făcută înainte să se fi făcut deportarea poporului la Babilon, adică înainte să fi luat stăpânirea mezii și perșii; și a fost apoi tradusă în greacă de iudeii înșiși mult înainte de timpul venirii

Domnului nostru, ca să nu rămână nici o bănuială că iudeii au tradus aşa ca să ne facă pe plac nouă; căci dacă ar fi ştiut că vom exista noi şi că ne vom folosi de mărturiile din Scripturi, n-ar fi şovăit să ardă ei înşişi Scripturile care arată că şi celelalte neamuri păgâne au parte de Viaţă şi mai arată că aceia care se fălesc că sunt casa lui Iacob şi poporul lui Israel vor pierde moştenirea harului lui Dumnezeu.

[2] Fiindcă înainte ca romanii să-şi fi întărit stăpânirea lor, pe când macedonenii ţineau încă Asia, Ptolemeu, fiul lui Lagos, ambiţionând ca biblioteca întemeiată de el la Alexandria să fie împodobită cu cele mai importante scrieri ale tuturor oamenilor, a cerut celor din Ierusalim să aibă de la ei scripturile lor traduse în graiul grec. Şi ei, care pe atunci erau supuşii macedonenilor, i-au trimis lui Ptolemeu şaptezeci de bătrâni, cei mai iscusiţi la ei în Scripturi şi în amândouă limbile, ca să facă cea ce voia el. Şi vrând el să-i pună la încercare şi temându-se ca nu cumva, înţelegându-se între ei, să ascundă prin traducere adevărul din Scripturi, despărţindu-i pe unii de alţii a poruncit ca toţi să traducă aceeaşi Scriptură, şi a făcut aşa pentru toate cărţile. Iar când s-au adunat ei la un loc la Ptolemeu şi au comparat traducerea fiecăruia, Dumnezeu a fost slăvit şi Scripturile au fost recunoscute cu adevărat dumnezeieşti, întrucât de la început şi până la sfârşit toţi au citit aceleaşi texte cu aceleaşi cuvinte şi aceleaşi nume, încât păgânii care erau de faţă au recunoscut că Scripturile au fost traduse prin insuflarea lui Dumnezeu. Şi nu e nici o mirare că Dumnezeu a făcut acest lucru, întrucât după ce în acea ducere în captivitate a poporului făcută de Nabucodonosor Scripturile fuseseră distruse, şi iudeii s-au întors în ţara lor după şaptezeci de ani, pe vremea lui Artaxerxes, împăratul perşilor, El l-a insuflat pe Ezdra, preotul din seminţia lui Levi, să restabilească toate cuvintele profeţilor din trecut şi să restituie poporului Legea dată prin Moise.

[3] Aşadar, întrucât cu atâta adevăr şi har al lui Dumnezeu au fost traduse Scripturile prin care Dumnezeu a pregătit şi prefigurat credinţa noastră în Fiul Său — căci ne-a păzit curate Scripturile în Egipt, în care sporise casa lui Iacob fugind de foametea din Canaan, şi în care a fost păstrat şi Domnul nostru fugind de prigoana venită de la Irod —, şi întrucât această traducere a Scripturilor fusese făcută înainte să fi coborât Domnul nostru şi înainte să se fi arătat creştinii — căci Domnul nostru S-a născut în jurul anului patruzeci şi unu al domniei lui Augustus, iar Ptolemeu, pe vremea căruia s-au tradus Scripturile, a fost mult mai vechi —, prin urmare foarte neruşinaţi şi obraznici se arată cei care vor acum să facă altfel traducerile atunci când, plecând de la acele Scripturi, sunt demascaţi de noi şi constrânşi spre credinţa în venirea Fiului lui Dumnezeu.

Tare, neplăsmuită şi singura adevărată e credinţa noastră, care îşi are dovada evidentă din Scripturile traduse în acest mod, şi vestirea/propovăduirea [*kerygma*] Bisericii e fără nici o interpolare. Căci apostolii, care sunt mai vechi decât toţi aceştia, consună cu mai sus-zisa traducere, iar traducerea aceasta consună cu predania/tradiţia apostolilor. Căci Petru, Ioan, Matei şi Pavel şi cei de după ei şi urmaşii lor au vestit toate cele ale profeţilor aşa cum le cuprinde traducerea Bătrânilor [celor Şaptezeci, *Septuaginta*]. *4*. Căci Unul şi Acelaşi Duh Sfânt e Cel ce a vestit în Profeţi cum şi în ce fel va fi venirea Domnului, Cel care în Bătrâni a tradus frumos cele profeţite frumos şi Cel care în Apostoli a vestit că a venit plinirea vremilor înfierii şi s-a apropiat Împărăţia cerurilor şi că ea locuieşte în oamenii care cred în Emanuel Care S-a născut din Fecioară.

Biserica — locul Duhului Sfânt

XXIV [1] [...] Să păzim deci credinţa pe care am primit-o de la Biserică, căci sub înrâurirea lucrării Duhului lui Dumnezeu ca o comoară de preţ într-un vas frumos se întinereşte [*depositum iuvenescens*] şi face să întinerească însuşi vasul în care este. Căci Bisericii i-a fost încredinţat darul lui Dumnezeu [*In* 4, 10], cum a fost încredinţat făpturii plăsmuite suflarea [lui Dumnezeu; *Fc* 2, 7], ca toate membrele ei care se împărtăşesc de ea să fie făcute vii; fiindcă în ea a fost aşezată comuniunea lui Hristos, adică Duhul Sfânt, arvuna nestricăciunii [*Ef* 1, 4], întărirea credinţei noastre [*Col* 2, 7] şi scara urcuşului nostru la Dumnezeu [*Fc* 28, 12], pentru că „în Biserică, zice Apostolul [Pavel], Dumnezeu a aşezat apostoli, profeţi, învăţători" [*1 Co* 12, 28] şi toată cealaltă lucrare a Duhului [*1 Co* 12, 11]. De acest Duh însă n-au parte toţi cei care nu aleargă la Biserică, ci se lipsesc pe ei înşişi de viaţă prin reaua lor gândire şi acţiune. Fiindcă acolo unde e Biserica, acolo e şi Duhul lui Dumnezeu, şi unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo e Biserica şi orice harismă; iar Duhul este adevărul [*1 In* 5, 6]. De aceea, cei care n-au parte de El nu se mai hrănesc de la sânul mamei lor spre viaţă, nici nu se mai împărtăşesc din izvorul foarte strălucitor care curge din Trupul lui Hristos [*Ap* 22, 1; *In* 7, 37–38], ci „îşi sapă puţuri sparte" [*Ir* 2, 13] făcute din gropi de pământ şi beau apă împuţită din noroi, fugind de credinţa Bisericii ca să nu fie demascaţi şi scoţând afară Duhul ca să nu fie educaţi. [2] Ajunşi străini de adevăr, e normal să se tăvălească în orice rătăcire şi să fie izbiţi de valurile ei, gândind despre aceleaşi lucruri tot altele şi altele după împrejurări şi neavând o opinie fermă, vrând să fie sofişti ai cuvintelor mai degrabă decât învăţăcei ai adevărului, fiindcă nu sunt întemeiaţi pe o singură stâncă, ci pe un nisip [*Mt* 7, 24–27] care are în el pietre multe.

Omul duhovnicesc / gnosticul creştin
(*Contra ereziilor*, cartea IV, cap. XXXIII)[6]

XXXIII [1] Un învăţăcel cu adevăr „duhovnicesc", care primeşte Duhul lui Dumnezeu Care a fost de la început cu oamenii în toate economiile lui Dumnezeu vestind cele viitoare, arătând cele prezente şi povestind cele trecute, „îi judecă pe toţi, dar el însuşi nu este judecat de nimeni" [*1 Co* 2, 15]. Fiindcă el îi judecă pe păgânii care „slujesc mai mult creaturii decât Creatorului" [*Rm* 1, 25] şi cu minte neîncercată [*Rm* 1, 28] îşi cheltuie toată făptuirea.

Îi judecă şi pe iudeii care n-au primit Cuvântul libertăţii, nici n-au vrut să fie dezrobiţi când L-au avut prezent în mijlocul lor pe Eliberatorul, ci s-au prefăcut inoportun şi în afara Legii că slujesc lui Dumnezeu Care n-are lipsă de nimic şi n-au recunoscut venirea lui Hristos pe care Acesta a făcut-o pentru mântuirea oamenilor, nici n-au venit să înţeleagă că toţi profeţii au vestit două veniri ale Lui [ca mântuitor şi ca judecător].

[2] Judecă şi învăţătura lui Marcion. Cum poate admite doi dumnezei separaţi de o distanţă infinită? Sau cum va fi bun cel care-i smulge pe oamenii străini lui celui care i-a făcut şi-i cheamă în împărăţia lui? Şi de ce bunătatea lui e neputincioasă să-i mântuiască pe toţi? De ce pare bun faţă de oameni, dar e foarte nedrept faţă de cel care i-a făcut pe oameni răpindu-i cele ale lui? Cum dacă exista dintr-un alt Părinte, mai putea Domnul mărturisi cu dreptate Trup al Său pâinea creaţiei noastre şi mai putea afirma drept Sânge al Său amestecul paharului? De ce s-a mai mărturisit pe Sine Însuşi Fiu al Omului, dacă n-a suferit naşterea din om? Cum ne-a mai putut ierta păcatele, cu care eram datori Făcătorului şi Dumnezeului nostru? Cum de a mai fost răstignit şi din coasta Lui împunsă a ieşit sânge şi apă [*In* 19, 34] fără ca El să fie carne, ci doar arătând ca un om? Ce trup au îngropat cei ce l-au îngropat şi ce a fost cel care a înviat din morţi?

[3] Îi judecă şi pe toţi cei ce pornesc de la Valentin şi care cu limba mărturisesc Un Dumnezeu Tată şi că toate sunt din El, dar spun că acela care a făcut toate e rod al unei lipse şi care cu limba mărturisesc Un Domn Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, dar în gândirea lor acordă o emanaţie proprie Unului-Născut, una proprie Cuvântului, alta lui Hristos şi alta Mântuitorului, astfel încât potrivit lor toate acestea sunt spuse a fi una, dar fiecare din ele se înţelege fără ele şi-şi are emanaţia proprie potrivit perechii [*syzygia*] lui. Prin urmare, doar limbile unora ca aceştia ajung la o unitate, gândirea şi mintea lor care cercetează adâncurile [*1 Co* 8, 6] nu ajung însă la unitate şi cad sub

[6] IRÉNÉE DE LYON, *Contre les hérésies*, *Livre IV* (Sources Chrétiennes 100), Paris, 1965, p. 802–815.

judecata de multe feluri a lui Dumnezeu, când vor fi întrebați cu privire la născocirile lor de Hristos, despre Care spun că e posterior pleromei celor treizeci de eoni și, ca și cum l-ar fi moșit ei înșiși, spun că emanația lui s-a făcut după o lipsă din pricina pasiunii care ar fi avut loc în Înțelepciune/Sofia. Îi va judeca Homer, profetul lor, plecând de la care au născocit unele ca acestea, și care spune: „Dușman asemenea porților iadului îmi este cel ce în inimă ascunde un lucru și în afară rostește un altul" [*Iliada* 9, 312–313].

Va judeca și grăirile deșarte ale gnosticilor cu rea gândire, dovedindu-i că sunt discipoli ai lui Simon Magul.

4 Îi va judeca și pe ebioniți. Cum pot să se mântuiască, dacă Cel ce a lucrat mântuirea lor pe pământ nu era Dumnezeu? Cum va ajunge omul la Dumnezeu, dacă n-a ajuns Dumnezeu la om? Cum vor lăsa nașterea morții, dacă nu vor fi renăscuți prin credință într-o naștere nouă dată în chip uimitor de Dumnezeu ca semn de mântuire, cea din Fecioară [cf. *Is* 7, 14]? Sau cum vor prim de la Dumnezeu înfierea, dacă rămân în nașterea după om din această lume? Cum avea mai mult decât Solomon și mai mult decât Iona [*Mt* 12, 41-42] și era Domn al lui David [*Mt* 22, 43] Cel ce era de aceeași substanță cu ei? Cum l-a mai doborât pe cel ce era tare împotriva omului [*Mt* 12, 29], pe cel care nu numai că-l biruise pe om, dar îl și ținea sub stăpânirea lui, cum l-a mai biruit pe biruitor și l-a dezlegat pe omul biruit, dacă nu era superior omului biruit? Iar superior omului făcut după asemănarea lui Dumnezeu și mai înalt decât el cine altul putea fi decât Fiul lui Dumnezeu, după a Cărui asemănare a fost făcut omul? De aceea Însuși Fiul lui Dumnezeu a arătat la sfârșit ce este asemănarea făcându-Se om și luând în El Însuși vechea plămădire.

5 Îi va judeca și pe cei ce introduc aparența. Căci cum mai cred ei că pot discuta cu adevărat, dacă învățătorul lor era o aparență? Iar cum mai pot avea de la el ceva ferm, dacă a fost o aparență și nu o realitate? Și ei înșiși cum mai pot avea parte cu adevărat de mântuire, dacă acela în care spun că cred s-a arătat în aparență? Prin urmare, toate la ei sunt aparență și nu realitate, și atunci se va putea cerceta dacă nu cumva și ei oferă mulțimilor o aparență de oameni, nefiind oameni, ci vietăți necuvântătoare.

6 Îi va judeca și pe profeții mincinoși care n-au primit de la Dumnezeu harisma profeției, nici nu se tem de Dumnezeu, ci fie din slavă deșartă, fie pentru vreun câștig sau aflați sub altă lucrare a duhului rău se prefac că profețesc și spun minciuni împotriva lui Dumnezeu.

7 Îi va judeca și pe cei ce fac schisme, care sunt goi de iubirea lui Dumnezeu și privesc la folosul lor, nu la unirea Bisericii, și din pricini mărunte și întâmplătoare taie și divid marele și slăvitul Corp al lui Hristos, și-l desființează pe cât le stă în putință vorbind de pace și făcând război, strecurând

ţânţarul şi înghiţind cămila [*Mt* 23, 24], căci nu poate fi făcută de ei o îndreptare pe atât de mare pe cât este vătămarea schismei.

Îi va judeca şi pe toţi care sunt în afara adevărului, adică în afara Bisericii, „dar el însuşi nu va fi judecat de nimeni" [*1 Co* 2, 15], căci la el toate ţin împreună:

— în Unul Dumnezeu Atoateţiitorul, din Care sunt toate [*1 Co* 8, 6] are o credinţă întreagă;

— în Fiul lui Dumnezeu Hristos Iisus Domnul nostru, prin Care sunt toate [*ibid.*], şi faţă de economiile Lui prin care Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om are o convingere fermă;

— iar în Duhul lui Dumnezeu Care dă cunoaşterea adevărului [*1 Tim* 2, 4], Care expune oamenilor în fiecare generaţie economiile Tatălui şi Fiului, după cum vrea Tatăl, are o cunoaştere/gnoză adevărată. *8* Această [gnoză] e învăţătura apostolilor, vechea alcătuire a Bisericii din toată lumea, caracterul distinctiv al Corpului lui Hristos potrivit succesiunii episcopilor, cărora aceia le-au încredinţat Biserica din fiecare loc, o păstrare nefalsificată a Scripturilor care a ajuns până la noi, o dare de seamă deplină a lor fără adaos, nici suprimare, o lectură nefraudată şi o exegeză legiuită şi armonioasă, potrivit Scripturilor, fără primejdie şi fără blasfemie; şi darul extraordinar al iubirii, mai preţioasă decât cunoaşterea/gnoza, mai slăvită decât profeţia şi mai presus decât toate celelalte harisme.

9 De aceea, din iubirea ei pentru Dumnezeu Biserica trimite la Tatăl o mulţime de martiri în tot locul şi toată vremea; toţi ceilalţi nu numai neputând să arate la ei acest lucru, dar nici măcar spunând că o astfel de mărturie martirică e necesară, ci că o mărturie martirică adevărată e gândirea lor. [...] Căci numai Biserica rabdă în chip curat oprobriul celor persecutaţi pentru dreptate [*Mt* 5, 10], care rabdă tot felul de pedepse şi sunt omorâţi din pricina iubirii de Dumnezeu şi mărturisirii Fiului Său, fiind mutilată necontenit şi îndată crescându-i în loc alte membre şi redevenind întreagă, ca prefigurarea ei femeia lui Lot ajunsă stâlp de sare [*Fc* 19, 26].

Dovedirea credinţei apostolice[7]

O expunere rezumativă a credinţei

1. Ştiind, iubitul meu Marcian, zelul tău pentru buna cinstire a lui Dumnezeu/pietate [*theosebeia*], care singură îl duce pe om la Viaţa veşnică, te feli-

[7] IRÉNÉE DE LYON, *Démonstration de la prédication apostolique* (Sources Chrétiennes 406), Paris, 1995, p. 82–92.

cit și-ți urez ca, păstrând intactă credința, să-I fi plăcut lui Dumnezeu Care Te-a făcut. Și pentru că nu ne este îngăduit să fim mereu împreună și să ne fim de folos unul altuia, ușurându-ne grijile pentru viața pământească prin convorbirea neîncetată despre cele ce sunt de folos, întrucât în acest timp suntem departe cu trupul unul de altul, pe cât e cu putință n-am întârziat să grăim cu tine în scris și să-ți arătăm pe scurt vestirea [*kerygma*] adevărului spre întărirea credinței tale. Îți trimitem un fel de memorial rezumativ, ca prin puține să ajungi la multe, înțelegând prin aceste lucruri modeste toate membrele corpului adevărului și primind prin acest rezumat demonstrațiile lucrurilor lui Dumnezeu. Căci așa vei aduce drept roadă mântuirea ta, îi vei rușina pe toți cei ce au opinii mincinoase/false și vei arăta, cu toată îndrăzneala, oricui vrea să cunoască cuvântul nostru teafăr și neatins.

Căci una și ducând în sus e calea tuturor celor ce văd, luminată de lumina cerească, dar multe și întunecoase sunt căile celor ce nu văd: prima duce la Împărăția cerurilor unindu-l pe om cu Dumnezeu, dar acelea duc la moarte, despărțindu-l pe om de Dumnezeu. De aceea e necesar și pentru tine, și pentru toți cei ce poartă de grijă de mântuirea lor, să vă faceți drumul fără abatere și ferm prin credință, ca nu cumva slăbind să rămâneți în poftele materiale sau abătându-vă să vă depărtați de la calea dreaptă.

Adevăr pentru suflet, curăție pentru trup

II. Și întrucât omul e o vietate compusă din suflet și din trup, se cuvine ca acest drum să se facă și prin unul, și prin altul. Căci dat fiind că urmează căderi din fiecare din acestea, urmează de aici că există atât o curăție a trupului, care e abținerea de la toate lucrurile rușinoase și de la toate faptele rele, cât și o curăție a sufletului, care stă în a păstra întreagă credința în Dumnezeu, neadăugând la ea și nescoțând din ea nimic. Căci buna cinstire a lui Dumnezeu/pietatea e întunecată de întinăciunea trupului și stricată atunci când intră în suflet minciuna/falsitatea; și e păstrată în frumusețea și măsura ei atunci când vor exista necontenit adevărul în suflet și curăția în trup. Căci ce folos este a cunoaște adevărul în cuvinte, dar a întina trupul și a face faptele răutății? Sau ce folos poate avea curăția trupului, dacă nu este adevăr în suflet? Fiindcă acestea se bucură una de alta și luptă împreună ca să-l înfățișeze pe om lui Dumnezeu.

De aceea spune Duhul Sfânt prin David: „Fericit bărbatul care nu umblă în sfatul celor necucernici/impioși" [*Ps* 1, 1], adică al păgânilor care nu-L cunosc pe Dumnezeu — căci „necucernici" sunt cei care nu-L cinstesc pe Cel ce este cu adevărat Dumnezeu, și de aceea spune Cuvântul lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt" [*Iș* 3, 14]; așadar, „necucernicii" sunt cei care nu-L cinstesc pe Cel ce este Dumnezeu — „și în calea păcătoșilor n-a stat" — iar

„păcătoşi” sunt cei ce au cunoaşterea lui Dumnezeu şi nu păzesc porunca Lui, adică dispreţuitorii ei — „şi în scaunul molipsitorilor/ciumaţilor n-a şezut” — iar „molipsitori/ciumaţi” sunt cei care nu se strică doar pe ei înşişi, ci şi pe ceilalţi printr-o învăţătură strâmbă, căci „scaunul” e simbolul şcolii; aşa sunt toţi cei eretici: şed în scaunele molipsitorilor/ciumaţilor şi-i strică pe cei ce primesc veninul învăţăturii lor.

III. Prin urmare, ca să nu păţim şi noi aşa, trebuie să ţinem neclintit canonul/regula credinţei şi să facem poruncile lui Dumnezeu, crezând în Dumnezeu şi temându-ne de El, pentru că e Domnul, şi iubindu-L, pentru că e Tată. Aşadar, facerea [de fapte bune] se naşte din credinţă, căci zice Isaia: „Dacă nu veţi crede, nici nu veţi înţelege” [*Is* 7, 9]; iar credinţa o naşte adevărul, căci credinţa stă pe cele ce există cu adevărat, ca să credem în cele ce sunt aşa cum sunt, şi crezând în cele ce sunt aşa cum sunt, să şi păzim cu tărie mereu convingerea privitoare la ele. Aşadar, întrucât credinţa cuprinde în ea mântuirea noastră, trebuie să avem mare grijă de ea, ca să avem înţelegerea adevărată a celor ce sunt.

Regula credinţei primită la Botez

Iar credinţa aşa cum ne-au predat-o prezbiterii, ucenicii apostolilor, ne procură aceasta: mai întâi ne sfătuieşte să ne aducem aminte că am primit un Botez spre iertarea păcatelor în numele lui Dumnezeu Tatăl şi în numele lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, mort şi înviat, şi în Duhul Sfânt al lui Dumnezeu; că acest Botez e pecetea vieţii veşnice şi naşterea din nou în Dumnezeu, ca să fim acum nu fii ai unor oameni muritori, ci ai Dumnezeului veşnic; şi că Dumnezeul veşnic e mai presus de toate cele făcute şi toate sunt sub El, şi toate cele ce sunt sub El au fost făcute de El, ca Dumnezeu să nu domnească peste ce e al altuia, ci peste cele ale Sale, şi toate să fie ale lui Dumnezeu, iar aşa Dumnezeu să fie atotputernic şi toate să fie din Dumnezeu.

Dumnezeu a creat toate prin Fiul şi Duhul Său

IV. E necesar ca toate cele făcute să aibă un început al facerii/genezei lor dintr-o mare cauză. Dar începutul a toate e Dumnezeu, fiindcă El n-a fost făcut de cineva, ci toate au fost făcute de El. De aceea, mai întâi trebuie să credem că este un Dumnezeu şi Tată, Care a zidit şi potrivit/armonizat toate şi a făcut să fie cele ce nu erau, şi Care cuprinzând toate e Singurul necuprins. Între acestea toate e şi această lume a noastră, iar în această lume e omul; prin urmare, şi lumea a fost creată de Dumnezeu.

V. Astfel Se arată Un singur Dumnezeu Tată, nefăcut/nedevenit, nevăzut, Făcătorul a toate, peste Care nu mai e alt Dumnezeu şi după Care nu mai e

alt Dumnezeu. Căci Dumnezeu e cuvântător/rațional și de aceea a făcut toate printr-un Cuvânt/Rațiune, și Dumnezeu este Duh, și așa a împodobit toate cu un Duh. Cum spune și Profetul: „Prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile, și prin Duhul Lui toată puterea lor" [*Ps* 32, 6]. Prin urmare, întrucât Cuvântul întărește, adică face cele corporale și le dă existență, iar Duhul potrivește/armonizează diversitatea puterilor, pe drept cuvânt Fiul e numit Cuvânt, iar Duhul, Înțelepciune a lui Dumnezeu. Așadar bine spune și Pavel, Apostolul Său: „Unul e Dumnezeu Tatăl Care e peste toate și prin toate și în noi toți" [*Ef* 4, 6]: căci „peste toate" e Tatăl, „prin toate" e Cuvântul — căci toate s-au făcut de Tatăl prin El — și „în noi toți" e Duhul care strigă „Avva! Tată!" [*Ga* 4, 6; *Rm* 8, 15] și-l face pe om după asemănarea lui Dumnezeu. Prin urmare, Duhul Îl arată pe Cuvântul, și de aceea profeții au vestit pe Fiul lui Dumnezeu, iar pe Duhul Îl articulează Cuvântul, și de aceea El Însuși [Cuvântul] e tâlcuitorul profeților și Cel ce duce pe om la Tatăl.

Cele trei articole ale regulii de credință

VI. Aceasta e ordinea [*taxis*] credinței noastre, temelia zidirii și tăria vieții noastre:

— un Dumnezeu Tată nefăcut, necuprins, nevăzut, Dumnezeu unic, Creator a toate; acesta este primul punct/articol al credinței noastre.

Al doilea punct este:

— Cuvântul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos Domnul nostru, Care S-a arătat profeților potrivit caracterului profeției lor și potrivit naturii economiilor Tatălui; prin Care toate s-au făcut și Care la sfârșitul timpurilor, ca să recapituleze toate [*Ef* 1, 10], S-a făcut om între oameni, văzut și pipăit, ca să nimicească moartea, să arate viața și să lucreze comuniunea între Dumnezeu și om.

Iar al treilea punct este:

— Duhul Sfânt, prin Care profeții au profețit, părinții au învățat cele ale lui Dumnezeu și drepții au fost îndreptați pe calea dreptății, și Care la sfârșitul timpurilor a fost turnat în chip nou peste umanitate înnoind pe om pentru Dumnezeu în tot pământul.

Botezul renașterii

VII. De aceea Botezul renașterii noastre se face prin aceste trei puncte, dăruindu-ne renașterea în Dumnezeu Tatăl prin Fiul Său în Duhul Sfânt; căci cei ce poartă pe Duhul lui Dumnezeu ajung la Cuvântul, adică la Fiul, Fiul îi duce la Tatăl, iar Tatăl le dă nestricăciunea/incoruptibilitatea. Prin urmare, fără Duhul nu poate fi văzut Cuvântul lui Dumnezeu, iar fără Fiul

nu poate ajunge cineva la Tatăl; căci cunoaşterea Tatălui e Fiul, iar cunoaşterea Fiului lui Dumnezeu e prin Duhul Sfânt, dar pe Duhul Îl dă Fiul celor pe care-i vrea Tatăl şi cum vrea El.

Dumnezeu, Creatorul şi Judecătorul a toate

VIII. Tatăl e numit de Duhul Preaînalt [*Fc* 14, 18; *Ps* 7, 17 etc.], Atotputernic [*Ir* 3, 19; 15, 14 etc.] şi Domn al puterilor [*Ps* 23, 10; 45, 8], ca noi să învăţăm că Însuşi Dumnezeu e Făcătorul cerului, al pământului şi al întregii lumi, Creatorul îngerilor şi al oamenilor şi Domnul a toate, prin Care sunt toate şi Hrănitorul a toate, milostiv, îndurat, bun, drept, Dumnezeul tuturor, al iudeilor, al păgânilor şi al credincioşilor: al credincioşilor ca Tată — căci la sfârşitul timpurilor a deschis legământul înfierii —, al iudeilor ca Dumnezeu şi Legiuitor — căci în timpurile din mijloc, întrucât oamenii au uitat de Dumnezeu şi s-au depărtat de El, i-a dus spre slujire prin Lege, ca să înveţe că au un Dumnezeu Plăsmuitor şi Care dă suflarea vieţii [*Fc* 2, 7] şi că Acestuia trebuie să-I slujim ziua şi noaptea —, iar al păgânilor ca un Creator şi Atotputernic. Este şi Hrănitorul, Împăratul şi Judecătorul tuturor, fiindcă nimeni nu scapă de judecata Lui, nici iudeul, nici păgânul, nici credinciosul care păcătuieşte, nici îngerul, ci cei care nesocotesc acum bunătatea Lui vor cunoaşte prin judecată puterea Lui, după cum spune fericitul Apostol: „Neştiind că bunătatea lui Dumnezeu te îndeamnă la pocăinţă; dar după învârtoşarea ta şi după inima ta nepocăită îţi aduni mânie în ziua mâniei şi a arătării dreptei judecăţi a lui Dumnezeu Care va da fiecăruia după faptele lui" [*Rm* 2, 4–6]. Acesta e Cel numit în Lege Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob [*Iş* 3, 6], Dumnezeul celor vii [*Mt* 22, 32], şi cu toate acestea înălţimea şi măreţia acestui Dumnezeu e de nepovestit.

Crearea îngerilor

IX. Iar lumea e cuprinsă de şapte ceruri, în care locuiesc puteri nenumărate [cf. *Is* 11, 2–3], îngeri şi arhangheli, care slujesc Dumnezeului Atotputernic şi Creator a toate nu pentru că ar avea El lipsă de aşa ceva, ci pentru ca ei să nu fie inactivi şi inutili. De aceea Duhul lui Dumnezeu lucrează multe, şi Isaia profetul enumără şapte forme de slujire care se odihnesc în Fiul lui Dumnezeu, adică în Cuvântul la venirea Lui ca om; căci zice: „şi se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, Duhul înţelepciunii şi al înţelegerii, duhul sfatului şi al tăriei, duhul cunoaşterii şi al cucerniciei; şi-L va umple duhul temerii de Dumnezeu" [*Is* 11, 2–3]. Aşadar, primul cer de deasupra, care le cuprinde pe celelalte, este al înţelepciunii; al doilea plecând de la el e al înţelegerii, al treilea e al sfatului, al patrulea numărat de sus e al tăriei, al

cincilea e al cunoaşterii, al şaselea e al cucerniciei, iar al şaptelea, care e bolta noastră, e plin de duhul temerii care luminează cerurile. Drept figură a acestora Moise a primit candelabrul cu şapte braţe care strălucea neîncetat în sfânta [*Iş* 25, 31–39], căci a primit cultul drept figură/model [*typos*] a cerurilor, după cum i-a spus Cuvântul: „Să faci toate după figura/modelul celor pe care le-ai văzut în munte" [*Iş* 25, 40; *Evr* 8, 5].

X. Aşadar acest Dumnezeu e slăvit de Cuvântul Său, Care e Fiul Lui, şi de Duhul Sfânt, Care e Înţelepciunea Tatălui a toate. Iar puterile Acestora, adică ale Cuvântului şi Înţelepciunii, care se numesc heruvimi şi serafimi, slăvesc cu glasuri neîncetate pe Dumnezeu, şi orice alcătuire e în ceruri aduce slavă lui Dumnezeu, Tatăl a toate. El a alcătuit prin Cuvântul Său lumea, şi în lume sunt şi îngeri, iar lumii întregi i-a dat drept lege să rămână fiecare în starea lui şi să nu treacă peste hotarul fixat de Dumnezeu, săvârşind fiecare lucrul care i-a fost poruncit.

Plămădirea

XI. Pe om însă l-a plămădit cu mâinile proprii luând din pământ ce era mai curat şi mai fin şi amestecând după măsură cu pământul puterea Lui. Căci în această plămadă a pus de jur-împrejur trăsăturile Sale proprii, pentru ca ceea ce se vede să fie deiform — fiindcă omul plămădit după chipul lui Dumnezeu a fost pus pe pământ —, iar ca să se facă viu „a suflat în faţa lui duh de viaţă" [*Fc* 2, 7], ca omul să fie asemenea lui Dumnezeu atât potrivit suflării, cât şi potrivit plămădirii. El era aşadar liber şi stăpân pe sine, fiind făcut de Dumnezeu ca să stăpânească peste cele ce sunt pe pământ. Şi această mare creaţie pregătită de Dumnezeu înaintea plămădirii omului a fost dată omului ca o ţarină care cuprindea în ea toate. În această ţarină erau lucrătorii şi slujitorii lui Dumnezeu, Care crease toate, iar peste ţarină domnea un supraveghetor care fusese aşezat peste tovarăşii lui de slujire: slujitorii aceştia erau îngeri, iar supraveghetorul era un arhanghel.

Raiul

XII. Aşadar, făcându-l pe om stăpân al pământului şi al tuturor celor ce sunt în el, Dumnezeu l-a aşezat în ascuns stăpân şi al slujitorilor care erau în el. Aceştia însă ajunseseră deja la desăvârşire, dar stăpânul, adică omul, era şovăielnic, fiindcă era copil şi trebuia să ajungă crescând la desăvârşire. Iar ca această educare şi creştere a lui să se facă în desfătare, i-a pregătit un loc mai bun decât această lume, superior ei prin aer, frumuseţe, lumină, hrană, plante, rod, ape şi toate celelalte necesare vieţii, al cărui nume e rai. Atât de frumos şi de bun era raiul: Cuvântul lui Dumnezeu umbla adeseori în el şi

vorbea cu omul prefigurând astfel cele viitoare, şi anume faptul că avea să locuiască împreună cu oamenii, vorbind cu ei şi învăţându-i dreptatea. Omul însă era copil neavând încă o judecată desăvârşită, drept pentru care a şi fost înşelat uşor de amăgitorul.

Formarea femeii

XIII. Aşadar, pe când era omul în rai, Dumnezeu i-a adus înainte toate animalele şi i-a poruncit să le pună nume „şi orice nume a dat Adam unui suflet viu, aşa a rămas numele lui" [*Fc* 2, 19]. Dar I-a plăcut să facă omului şi un ajutor, căci Dumnezeu a zis aşa: „Nu este bine ca omul să fie singur. Să-i facem ajutor potrivit pentru el" [*Fc* 2, 18]. Dar între toate animalele nu s-a găsit un ajutor egal şi asemănător lui Adam. Dumnezeu Însuşi a trimis atunci peste Adam un extaz şi el a adormit; pentru ca dintr-un lucru să se facă alt lucru, a venit peste Adam prin voia lui Dumnezeu somnul care nu fusese făcut în rai. Şi Dumnezeu a luat una din coastele lui Adam şi a umplut locul ei cu carne, iar din coasta pe care a luat-o a zidit o femeie şi a adus-o înaintea lui Adam. Văzând-o, acesta a zis: „Iată acum os din oasele mele şi carne din carnea mea. Aceasta se va numi femeie, pentru că din bărbatul ei a fost luată" [*Fc* 2, 23].

XIV. Şi Adam şi Eva — căci acesta era numele femeii — „erau goi şi nu se ruşinau" [*Fc* 2, 25], fiindcă în ei era un cuget nevinovat şi copilăresc şi în acesta nu era nimic din gândurile ticăloase ce se nasc în suflet prin poftele şi dorinţele ruşinoase. Întrucât îşi păzeau neatinsă firea, pentru că ceea ce fusese suflat în plămada lor era un Duh de viaţă şi câtă vreme acest Duh rămâne în locul şi puterea lui, nu poate fi gândit răul. De aceea nu se ruşinau sărutându-se şi îmbrăţişându-se în chip sfânt în felul copiilor.

Porunca lui Dumnezeu

XV. Dar pentru ca omul să nu gândească lucruri mari şi să se înalţe ca şi cum n-ar avea stăpân şi, din pricina puterii date lui şi a îndrăznelii faţă de Făcătorul său Dumnezeu, să păcătuiască întrecându-şi măsura, şi să primească arogant gânduri de trufie faţă de Dumnezeu, de aceea i-a fost dată de Dumnezeu o lege ca să ştie că are drept stăpân pe Domnul a toate. Şi El i-a pus unele hotare/limite, pentru ca, dacă va păzi porunca lui Dumnezeu, să rămână mereu aşa cum era, adică nemuritor, iar dacă nu o va păzi, să se facă muritor, desfăcându-se în pământul din care a fost luată plămada lui. Iar porunca a fost aceasta: „Din orice pom care e în rai să mănânci, dar numai din pomul cunoaşterii binelui şi răului să nu mâncaţi, căci în ziua în care veţi mânca, cu moarte veţi muri" [*Fc* 2, 16–17].

Căderea lui Adam

XVI. Această poruncă omul n-a păzit-o, pentru că el n-a ascultat de Dumnezeu, amăgit fiind de îngerul care, gelos pe el pentru multele daruri făcute de Dumnezeu acestuia, s-a făcut netrebnic pe sine însuși, iar pe om păcătos, convingându-l să nu asculte de porunca lui Dumnezeu. Făcându-se așadar prin minciună inițiator al păcatului, îngerul a fost izgonit el însuși, pentru că L-a ofensat pe Dumnezeu, dar l-a făcut și pe om să fie alungat afară din rai. Și pentru că s-a depărtat prin voință de Dumnezeu, a fost numit în ebraică Satana, adică apostat, dar se numește și diavol. Așadar Dumnezeu a blestemat șarpele care-l purtase pe diavol, blestem care atinge atât acest animal, cât și pe îngerul Satan care s-a ascuns în el; iar pe om l-a depărtat de la fața Sa, mutându-i locuința în împrejurimile raiului de atunci, fiindcă raiul nu poate primi un păcătos.

Crima lui Cain

XVII. Ajunși în afara raiului, Adam și femeia lui au căzut în multe nenorociri petrecând în lumea aceasta în întristare, chin și suspine; pentru că omul lucra pământul sub razele soarelui, iar acesta scotea spini și pălămidă, pedeapsa păcatului [*Fc* 3, 17–19]. Atunci s-a împlinit și scriptura: „Adam a cunoscut pe femeia lui și zămislind a născut pe Cain" [*Fc* 4, 1]. După care a născut pe Abel [*Fc* 4, 2]. Dar îngerul apostat, care-l dusese pe om în neascultare și făcuse din el un păcătos și care fusese pricina izgonirii lui din rai, nemulțumit cu primul rău, a făcut și un al doilea rău acestor frați; căci umplându-l cu duhul său pe Cain, l-a făcut ucigaș de frate [*Fc* 4, 8]. Și așa a murit Abel, omorât de fratele său, însemnând prin aceasta că unii vor suferi prigoană/persecuții, vor fi necăjiți și omorâți, iar nedrepții îi vor omorî și prigoni pe cei drepți. Mâniat mai mult din pricina acestui lucru, Dumnezeu l-a blestemat pe Cain și s-a întâmplat ca toți urmașii din stirpea lui, din generație în generație, să fie asemenea strămoșului lor [*Fc* 4, 17–24]. Dar Dumnezeu a ridicat lui Adam alt fiu în locul lui Abel cel omorât [*Fc* 4, 25].

Ticăloșia omenirii

XVIII. Răul însă întinzându-se a atins tot neamul oamenilor, astfel încât n-a mai rămas între ei decât o foarte mică sământă de dreptate. Căci pe pământ s-au făcut însoțiri fără de lege, fiindcă îngerii s-au amestecat cu fiicele oamenilor, care le-au născut fii, care din pricina mărimii lor neobișnuite au fost numiți uriași [*Fc* 6, 2–4]. Îngerii au dat în dar femeilor lor învățături ticăloase, căci le-au învățat virtuțile rădăcinilor și ierburilor, vopselele și

fardurile, găsirea de materii prețioase, cremele afrodiziace, urile, iubirile, seducțiile, vrăjitoriile, ghicitoria și idolatria urâtă lui Dumnezeu.

Noe și potopul

XIX. Când au intrat și acestea în lume, lucrurile răutății s-au înmulțit, iar cele ale dreptății au scăzut, astfel încât atunci când, la a zecea generație după primul om, a venit asupra lumii judecata de la Dumnezeu prin potop s-a mai găsit un singur om drept: Noe [*Fc* 6, 8]. Din pricina dreptății lui s-a salvat și el și femeia lui și cei trei fii ai lui și cele trei femei ale fiilor lui închizându-se în arcă împreună cu toate animalele pe care i-a poruncit Dumnezeu lui Noe să le bage în arcă; fiindcă atunci când s-a făcut nimicirea tuturor oamenilor care erau pe pământ, cele păzite în arcă s-au salvat. Noe însă a avut trei fii: Sem, Ham și Iafet, al căror neam s-a înmulțit din nou, căci aceștia sunt începutul oamenilor de după potop [*Fc* 9, 18–19].

Fiii lui Noe

XX. Unul din ei însă a căzut sub blestem, iar doi au moștenit binecuvântarea pentru faptele lor. Căci cel mai tânăr dintre ei, numit Ham, râzând de tatăl său și fiind socotit căzut în păcatul impietății din pricina batjocurii aduse tatălui său, a primit un blestem, pe care l-a transmis tuturor urmașilor lui, și tot neamul de după el a fost blestemat, crescând și înmulțindu-se în păcat. Dar, din pricina pietății față de tatăl lor, Sem și fratele lui, Iafet, au dobândit binecuvântare. Blestemul lui Ham cu care l-a blestemat tatăl său Noe e acesta: „Blestemat să fie Ham! Slugă să fie fraților lui!" [*Fc* 9, 25]. Ajungând la maturitate, el a dat naștere multor urmași pe pământ în paisprezece generații care au mișunat pe fața lui până când neamul lui a fost secerat de Dumnezeu dat fiind judecății. Căci cananeenii, heteii, fereseii, heveii, amoreii, iebuseii și ghergheseii, sodomenii, arabii și cei ce locuiesc Fenicia, toți egiptenii și libienii sunt din sământa lui Ham [cf. *Fc* 10, 6–20] și au căzut sub blestem, acest blestem întinzându-se mai departe asupra impioșilor.

XXI. În același fel în care a ieșit blestemul, în același fel și binecuvântarea a ieșit într-un rang asupra neamului celui binecuvântat. Primul dintre ei a fost binecuvântat Sem cu aceste cuvinte: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Sem! Ham să fie sluga lui!" [*Fc* 9, 25]. Iată puterea binecuvântării: Dumnezeul și Domnul a toate S-a făcut posesiunea pietății lui Sem. Această binecuvântare a ieșit ajungând la Avraam, care e socotit a zecea generație în jos din sământa lui Sem [*Fc* 11, 10–26]. De aceea Tatălui și Dumnezeului a toate I-a plăcut să fie numit „Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și

Dumnezeul lui Iacob" [*Iș* 3, 6], căci binecuvântarea lui Sem s-a întins la Avraam. Iar binecuvântarea lui Iafet e aceasta: „Să lățească Dumnezeu pe Iafet și să locuiască în casa lui Sem, și Ham să fie sluga lui" [*Fc* 9, 27]. Iar această binecuvântare a înflorit la sfârșitul veacului, după ce S-a arătat Domnul, prin chemarea neamurilor păgâne, când Dumnezeu le-a lățit chemarea; căci „în tot pământul a ieșit sunetul lor și până la marginile lumii cuvântul lor" [*Ps* 18, 5]. „Lățire" este așadar chemarea [*klēsis*] dintre neamurile păgâne, adică Biserica [*Ekklēsia*]; și ea „locuiește" în casa lui Sem, adică în moștenirea părinților, primind drepturile de întâi-născut în Hristos Iisus. Așadar, în ce rang a fost binecuvântat fiecare, în acel rang a primit prin urmași roada binecuvântării.

Legământul lui Noe

XXII. După potop însă Dumnezeu a încheiat un legământ cu toată lumea, și anume cu toate animalele necuvântătoare și oamenii, că nu va mai nimici tot ce se ivește din pământ. Și le-a dat un semn: „Când cerul se va acoperi cu nori, se va arăta un curcubeu în nor și-Mi voi aduce aminte de legământul Meu, și nu voi mai pierde prin apă tot ce mișcă pe fața pământului" [*Fc* 9, 14–15]. Și a schimbat hrana oamenilor, poruncindu-le să mănânce carne, căci de la Adam întâiul plăsmuit până la potop oamenii se hrăneau doar cu semințe și roadele pomilor, dar mâncarea de carne nu le era îngăduită. Și pentru că cei trei fii ai lui Noe erau [noul] început al neamului omenesc, Dumnezeu i-a binecuvântat spre creștere și înmulțire zicând: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groaza și frica de voi să fie peste toate fiarele pământului și peste toate păsările cerului, și să vă fie de mâncare ca și iarba verde. Numai carne în sângele ei, care e sufletul ei, să nu mâncați; căci și sângele vostru îl voi cere din mâinile tuturor fiarelor și din mâinile oamenilor. Cine va vărsa sânge de om i se va vărsa sângele lui pentru acest sânge, pentru că după Chipul/Icoana lui Dumnezeu l-am făcut pe om" [*Fc* 9, 1–6]. Dar Chipul/Icoana lui Dumnezeu e Fiul [*2 Co* 4, 4; *Col* 1, 15], după al Cărui chip a fost făcut omul. De aceea S-a arătat în El în timpurile din urmă, ca să facă acest chip asemenea Lui Însuși.

Turnul Babel

XXIII. După acest legământ neamul omenesc s-a înmulțit ieșind din sămânța celor trei. Dar pe pământ era o singură buză [*Fc* 11, 1], adică o singură limbă. Plecând așadar din răsărit și umblând pe pământ au ajuns în pământul Senaar [*Fc* 11, 2], foarte lat, unde au încercat să zidească un turn, plănuind

să se urce prin el la cer şi vrând să lase opera lor ca aducere-aminte pentru oamenii ce vor veni după ei. Au făcut zidirea din cărămizi arse şi bitum. Iar îndrăzneala lor creştea pentru că toţi aveau acelaşi gând şi un singur grai slujea sfatului voii lor. Aşadar, pentru ca lucrarea lor să nu înainteze mai mult, Dumnezeu le-a împărţit limbile şi n-au mai putut să se înţeleagă unii cu alţii. Şi aşa s-au risipit şi au ocupat lumea, pe care o locuiau pe grupuri, fiecare după limba lui, de unde au ieşit pe pământ multele popoare diferite şi vorbind alte limbi. Aşadar, întrucât trei feluri de oameni ocupau pământul şi unul din ele era în blestem şi două în binecuvântare, binecuvântarea s-a făcut mai întâi pentru Sem, al cărui neam locuia în răsărit şi ocupa ţinutul caldeilor.

Avraam şi credinţa lui

XXIV. Înaintând timpul, şi anume în a zecea generaţie după potop, îl găsim pe Avraam căutându-L pe Dumnezeu Care-i era dator plecând de la binecuvântarea strămoşului său. Şi pentru că în înflăcărarea sufletului său umbla prin tot pământul căutând şi scrutând unde să fie Dumnezeu şi nu putea să-L găsească, milostivindu-Se de cel care-L căuta singur în tăcere, Dumnezeu i S-a arătat lui Avraam făcându-i-Se cunoscut prin Cuvântul Său ca printr-o rază de lumină. Căci i-a vorbit din cer şi i-a zis: „Ieşi din pământul tău şi din rudenia ta şi din casa tatălui tău, şi vino în pământul pe care ţi-l voi arăta şi acolo să locuieşti!" [*Fc* 11, 28]. Iar el crezând în glasul ceresc, deşi era de şaptezeci de ani şi avea femeie ea însăşi în vârstă, a ieşit cu ea din Mesopotamia, luând cu sine şi pe Lot, fiul fratelui său mort.

Şi când a venit în pământul care acum se numeşte Iudeea, pe care-l locuiau şapte neamuri ivite din Ham, Dumnezeu i S-a arătat în vedenie şi a zis: „Îţi voi da pământul acesta ţie şi urmaşilor tăi în posesie veşnică" [*Fc* 12, 7; 13, 15]; precum şi că urmaşii lui vor fi pribegi într-un pământ care nu este al lor, unde vor fi chinuiţi şi vor fi robi patru sute de ani, dar în a patra generaţie se vor întoarce în locul făgăduit lui Avraam, când Dumnezeu va judeca neamul acela care i-a dus în robie pe urmaşii lui. Şi ca odată cu mulţimea Avraam să cunoască şi slava urmaşilor lui, Dumnezeu l-a scos afară în noapte şi i-a zis: „Ridică-ţi ochii sus spre cer şi vezi stelele de pe cer dacă le poţi număra; aşa vor fi urmaşii tăi" [*Fc* 15, 5]. Şi văzând Dumnezeu neşovăirea sufletului său, i-a dat mărturie zicând prin Duhul Sfânt în Scriptură: „Şi a crezut Avraam şi i s-a socotit spre dreptate" [*Fc* 15, 6; *Rm* 4, 3]. Era însă netăiat-împrejur când a primit mărturia. Şi pentru ca înălţimea credinţei lui să se facă cunoscută printr-un semn, i-a dat tăierea-împrejur ca „pecete a dreptăţii credinţei pe care a avut-o în netăiere-împrejur" [*Rm* 4, 11; *Fc* 17, 9–14].

După care i s-a născut un fiu, Isaac, din Sara cea stearpă potrivit făgăduinței lui Dumnezeu; pe care l-a tăiat împrejur potrivit poruncii pe care i-a dat-o Dumnezeu. Iar Isaac a născut pe Iacob. Și așa vechea binecuvântare a lui Sem a venit la Avraam, de la Avraam la Isaac, și de la Isaac la Iacob, Duhul împărțindu-le moștenirea, căci Dumnezeu s-a chemat „Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob". Iacob însă a născut doisprezece fii, după care s-au numit cele douăsprezece seminții ale lui Israel.

Moise și eliberarea din robie

XXV. Iar pe când o foamete a cuprins tot pământul, s-a întâmplat ca numai în Egipt să mai fie hrană. Prin urmare, Iacob s-a mutat în Egipt cu toți urmașii lui, și numărul tuturor celor ce s-au strămutat era șaptezeci și cinci de suflete [*Fc* 46, 27]; dar în patru sute de ani, așa cum fusese prezicerea, s-au făcut șase sute șaizeci de mii. Dar pentru că erau tratați rău și foarte oprimați de o rea robie și gemeau și suspinau la Dumnezeu, Dumnezeul părinților, al lui Avraam, Isaac și Iacob i-a scos pe ei din Egipt prin Moise și Aaron, lovindu-i pe egipteni cu zece plăgi, la ultima plagă trimițând un înger nimicitor care să omoare pe întâii lor născuți de la om până la dobitoc. De la care i-a scăpat pe fiii lui Israel, arătând în taină pătimirea lui Hristos prin junghierea unui miel fără prihană și prin sângele lui dat pentru ungerea caselor evreilor pentru ferirea lor. Numele acestei taine e Paște [cf. *Iș* 12, 11. 27], cauză a libertății. Iar tăind Marea Roșie, i-a dus pe fiii lui Israel teferi în pustiu, dar pe egiptenii care-i urmăreau și au intrat după ei în mare i-a pierdut pe toți [cf. *Iș* 14, 15–31]. Aceasta a fost judecata lui Dumnezeu asupra celor care i-au tratat rău pe urmașii lui Avraam.

Pustiul și darea Legii

XXVI. În pustiu Moise a primit de la Dumnezeu Legea, un decalog scris pe tăblițe de piatră de degetul lui Dumnezeu [*Iș* 31, 18; *Dt* 9, 10] — iar acest deget al lui Dumnezeu e Duhul Sfânt trimis de Tatăl [*In* 15, 26] — și poruncile și îndreptările pe care le-a dat spre păzire fiilor lui Israel. Din porunca lui Dumnezeu a ridicat un cort al mărturiei, o întocmire văzută pe pământ a celor duhovnicești și nevăzute care sunt în ceruri și o prefigurare a formei Bisericii, ca și profeții ale celor viitoare, în care a pus vase, altare și un chivot, în care a pus tăblițele. Și i-a așezat preoți pe Aaron și pe fiii săi, dând preoția întregii lor seminții — iar ei au fost urmașii lui Levi —, pe care a chemat-o prin cuvântul lui Dumnezeu să slujească în templul lui Dumnezeu și cărora le-a impus legea levitică, care arată cum anume se cuvine să fie cei cărora le revine datoria de a sta neîncetat în templul lui Dumnezeu [*Nm* 1, 48–53].

Necredința și pedepsirea poporului

XXVII. Iar când s-au apropiat de pământul pe care Dumnezeu l-a făgăduit lui Avraam și urmașilor lui, Moise a ales câte un om din fiecare seminție/trib și i-a trimis să iscodească pământul și cetățile care erau în el și pe locuitorii din acele cetăți [*Nm* 13, 1–14; *Dt* 1, 22–23]. Atunci Dumnezeu i-a descoperit singurului nume care poate să-i mântuiască pe cei ce cred în el și, schimbându-i numele lui Osea, fiul lui Navi, unul din cei trimiși, Moise l-a numit Isus, și așa l-a trimis cu puterea acestui nume, crezând că din pricina călăuzirii acestui nume îi va vedea înapoi teferi, ceea ce s-a și întâmplat; căci plecând și iscodind, s-au întors aducând cu ei un ciorchine de struguri [*Nm* 13, 23–24]. Dar unii dintre cei doisprezece trimiși au aruncat întreg poporul în spaimă, spunând că acele cetăți erau foarte mari și întărite și că erau locuite de fiii uriașilor, așa că nu vor putea cuceri pământul acela [*Nm* 13, 25–33; *Dt* 1, 26–28]. Făcându-se aceasta, s-a întâmplat că tot poporul plângea necrezând că Dumnezeu era Cel care le dădea putere și le supunea toate, și au vorbit de rău chiar despre pământul acela, spunând că nu era bun și că nu era vrednic să sufere primejdii pentru un asemenea pământ [*Nm* 14, 1–5]. Doi însă din cei doisprezece, Isus fiul lui Navi și Caleb fiul lui Iefone, și-au rupt hainele din pricina răului făcut și îndemnau poporul să nu-și piardă curajul și să-și abată inimile, pentru că Dumnezeu le va da toate sub mâna lor și pământul e foarte bun [*Nm* 14, 6–9]. Dar pentru că nu s-au lăsat convinși, ci poporul stăruia în aceeași necredință, Dumnezeu a schimbat calea lor, ca să rătăcească lovindu-i în pustiu. Și câte zile au ieșit și s-au întors cei ce iscodiseră pământul — iar ele erau patruzeci —, punând un an pentru o zi, patruzeci de ani i-a ținut în pustiu, nesocotind vrednic din pricina necredinței lor să intre în pământul acela pe nimeni din cei ce aveau vârsta și mintea adultă, afară de cei doi care dăduseră mărturie pentru moștenire, adică de Isus fiul lui Navi și de Caleb fiul lui Iefone, și de toți câți erau prunci și nu știau ce e dreapta și stânga [*Nm* 14, 26–38]. Așadar, tot poporul necredincios s-a sfârșit puțin câte puțin în pustiu suferind lucruri vrednice de necredința lui, iar crescând copiii au împlinit în patruzeci de ani numărul morților.

Deuteronomul

XXVIII. Și când s-au împlinit patruzeci de ani, poporul a venit lângă Iordan și au făcut tabără înaintea Ierihonului. Și adunând acolo Moise poporul, a recapitulat toate, povestind lucrurile mărețe ale lui Dumnezeu până în ziua aceea, povățuindu-i pe cei ce crescuseră în pustiu să se teamă de Dumnezeu și să păzească poruncile Lui, făcând ca un fel de nouă legiuire peste aceea și adăugându-i cele făcute mai înainte; iar aceasta s-a numit a doua lege [deu-

teronom], în care sunt scrise multe profeții atât despre Domnul nostru Iisus Hristos, cât și despre popor, despre alegerea păgânilor și despre împărăție.

Intrarea și instalarea în Pământul Făgăduinței

XXIX. Și sfârșindu-și Moise alergarea [vieții], i s-a zis de către Dumnezeu: „Urcă în munte și sfârșește-te, pentru că nu tu vei duce poporul Meu în pământul acela!" [*Dt* 32, 49–52]. Și el s-a sfârșit potrivit cuvântului Domnului și i-a urmat Isus fiul lui Navi. Tăind în două Iordanul, acesta a dus poporul în pământul acela și nimicind cele șapte neamuri păgâne care locuiau în el, l-a împărțit poporului. Acolo era Ierusalimul, în care a fost rege David și Solomon fiul său, care a zidit templul în numele lui Dumnezeu după asemănarea cortului făcut de Moise după modelul lucrurilor cerești și duhovnicești.

Profeții

XXX. Aici au fost trimiși de Dumnezeu profeții: prin Duhul Sfânt ei au povățuit poporul și l-au întors la Dumnezeu Tatăl Atotputernic, făcându-se crainici ai arătării Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, vestind că trupul Său va înflori din sămânța lui David [*Is* 11, 1], ca după trup să fie fiul lui David, care era printr-un lung șir de generații fiul lui Avraam [*Mt* 1, 1], iar după Duh va fi Fiul lui Dumnezeu: preexistent la Tatăl, născut înainte de toată creația, arătat lumii întregi ca om la sfârșitul veacului, Cuvânt al lui Dumnezeu care recapitulează în Sine Însuși toate cele ce sunt în cer și pe pământ [*Ef* 1, 10].

De ce întruparea Fiului lui Dumnezeu?

XXXI. Acesta l-a unit așadar pe om cu Dumnezeu și a lucrat o comuniune între Dumnezeu și om, întrucât altfel nu ne putem împărtăși de nestricăciune/incoruptibilitate decât dacă ea însăși venea la noi. Căci fiind nevăzută, nestricăciunea/incoruptibilitatea nu ne era de nici un folos. Ea s-a făcut așadar văzută, ca în orice parte să primim împărtășirea de nestricăciune/incoruptibilitate. Și pentru că în Adam cel întâi-plămădit toți am fost legați de moarte pentru neascultare, se cădea să fim dezlegați de moarte prin ascultarea Celui ce S-a făcut om pentru noi. Pentru că în trup domnea moartea, se cădea ca ea să-l lase pe om din stăpânirea ei primind nimicirea ei prin acest trup. Prin urmare „Cuvântul S-a făcut trup" [*In* 1, 14], ca păcatul să nu mai fie în noi, scos afară prin însuși trupul prin care stăpânise. De aceea Domnul nostru a primit același trup cu întâiul-plăsmuit, ca să se lupte pentru părinți și să biruie în Adam pe cel care ne biruise în Adam.

De ce o naştere din fecioară?

XXXII. De unde este aşadar substanţa întâiului-plăsmuit? Din voinţa şi înţelepciunea lui Dumnezeu şi dintr-un pământ feciorelnic, căci zice Scriptura: „Dumnezeu n-a dat ploaie" înainte să fi fost făcut omul „şi nu era om să lucreze pământul" [*Fc* 2, 5]. Prin urmare, pe când era el încă feciorelnic „a luat Dumnezeu ţărână din pământ şi l-a plăsmuit pe om" [*Fc* 2, 7] ca început al umanităţii. Aşadar, când a recapitulat în Sine acest om, Dumnezeu a primit aceeaşi economie a formării trupului ca şi a aceluia, născându-Se din voinţa şi înţelepciunea lui Dumnezeu dintr-o Fecioară, ca să arate şi El un trup după asemănarea celui al lui Adam şi să se facă însuşi omul despre care stă scris că la început era după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu [*Fc* 1, 26].

XXXIII. Şi aşa cum omul s-a prăbuşit şi căzând a murit printr-o fecioară neascultătoare, aşa omul a primit iarăşi viaţa care s-a reaprins în el tot printr-o Fecioară, care a ascultat de cuvântul lui Dumnezeu. Fiindcă Domnul a venit să caute din nou oaia cea pierdută care era omul. De aceea nu s-a făcut o altă plăsmuire, ci născându-se din cea care-şi avea neamul de la Adam, a păstrat asemănarea plăsmuirii; căci se cădea ca Adam să fie recapitulat în Hristos „pentru ca muritorul să fie înghiţit de nemurire" [*2 Co* 5, 4; *1 Co* 15, 54] şi Eva să fie în Maria, ca făcându-se o Fecioară avocata unei fecioare să dezlege neascultarea unei fecioare prin ascultarea unei Fecioare.

De ce moartea pe cruce?

XXXIV. Iar călcarea poruncii prin lemn s-a dezlegat prin ascultarea de pe lemn, prin care ascultând de Dumnezeu Fiul Omului a fost ţintuit de lemn golind cunoaşterea răului şi câştigând cunoaşterea binelui; căci răul e neascultarea de Dumnezeu, aşa cum binele este ascultarea de Dumnezeu. De aceea, făcând cunoscute mai dinainte cele viitoare — căci pentru acestea au fost profeţii, ca să vestească cele viitoare —, Cuvântul spune prin profetul Isaia aşa: „Eu nu sunt neascultător, nici nu contrazic: spatele Meu Mi l-am dat spre bătăi şi obrajii Mei spre palme şi faţa Mea n-am întors-o de la ruşinea scuipărilor" [*Is* 50, 5–6]. Aşadar, prin ascultarea prin care a ascultat până la moarte [*Flp* 2, 8] spânzurând pe lemn [*Ga* 3, 13], a dezlegat vechea neascultare făcută prin lemn.

Dar pentru că El Însuşi e Cuvântul, Dumnezeul Atotputernic, Care în aspectul Lui nevăzut e coextensiv cu tot universul şi ţine la un loc [*Sol* 1, 7] lungimea, lăţimea, înălţimea şi adâncimea lui [*Ef* 3, 18] — căci prin Cuvântul lui Dumnezeu sunt guvernate toate —, Fiul lui Dumnezeu deja înscris în formă de cruce [X] în univers a fost răstignit şi în aceste dimensiuni. Căci se cădea ca El, Care Se făcuse văzut, să arate şi înscrierea Sa în formă de cruce

[X] în univers, ca prin forma Sa văzută [de răstignit] să arate lucrarea Lui în nevăzut, şi anume că El este Cel ce luminează înălțimea, adică cele ce sunt în ceruri, Cel ce ține adâncul, adică cele din cele mai de jos ale pământului, Cel ce întinde lungimea de la răsărit până la apus, Cel ce cârmuieşte lărgimea de la miazănoapte şi până la miazăzi şi îi cheamă de peste tot pe cei risipiți la cunoaşterea Tatălui.

Fiul lui Avraam şi al lui David

XXXV. A împlinit, aşadar, şi făgăduința făcută lui Avraam, prin care Dumnezeu i-a făgăduit acestuia să facă sămânța/urmaşii lui asemenea stelelor cerului [*Fc* 15, 5; 22, 17]. Căci acest lucru l-a făcut Hristos născându-Se din Fecioara, care-şi avea neamul din Avraam, şi făcându-i pe cei ce cred în El ca nişte luminători în lume [*Flp* 2, 15], îndreptățindu-i pe păgâni prin aceeaşi credință împreună cu Avraam, căci „Avraam a crezut şi acest lucru i s-a socotit o dreptate" [*Fc* 15, 6; *Rm* 4, 3; *Ga* 3, 6; *Iac* 2, 23]. În chip asemănător suntem îndreptățiți şi noi, cei care credem în Dumnezeu, „căci dreptul va fi viu din credință" [*Avc* 2, 4; *Rm* 1, 17; *Ga* 3, 11]. Prin urmare, făgăduința dată lui Avraam nu s-a făcut prin Lege, ci prin credință; fiindcă Avraam s-a îndreptat prin credință şi „legea nu este dată pentru cel drept" [*1 Tim* 1, 9]. În chip asemănător şi noi nu suntem îndreptățiți prin Lege, ci prin credință, o credință atestată de Lege şi de profeți şi pe care ne-o dă Cuvântul lui Dumnezeu.

XXXVI. A împlinit şi făgăduințele date lui David, căci Dumnezeu i-a făgăduit să ridice din rodul pântecelui său un Împărat veşnic, a cărui împărăție nu va avea sfârşit [*Ps* 131, 11; *FA* 2, 30]. Iar acest Împărat e Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut Fiul Omului, adică ivit ca un rod din Fecioara care-şi avea neamul din David. Căci de aceea s-a făcut făgăduința despre rodul pântecelui, care e propriu zămislirii unei femei, iar nu despre rodul coapselor, nici al rărunchilor, care e propriu generării unui bărbat, ca să arate că era vorba de un Rod propriu unui pântec feciorese din David, Rod care domneşte în veci peste casa lui David, şi a cărui împărăție nu va avea sfârşit [*Lc* 1, 33].

Moartea şi învierea Fiului lui Dumnezeu

XXXVII. Astfel Fiul lui Dumnezeu, făcut fiul lui David şi fiul lui Avraam [*Mt* 1, 1], a lucrat în chip măreț mântuirea noastră, a împlinit făgăduința făcută părinților şi a dezlegat vechea neascultare. Căci recapitulând în El Însuşi acestea ca să ne dea viață, Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup [*In* 1, 14] prin economia unei Fecioare, ca să dezlege moartea şi să-l facă viu pe om, căci în temnițele păcatului eram noi, pentru că eram născuți prin păcat şi căzuserăm sub moarte.

XXXVIII. Prin urmare, Dumnezeu Tatăl, bogat fiind în milă, L-a trimis pe Cuvântul Meşteşugar [al lumii], Care, venind să ne mântuiască, S-a pogorât în ţinuturile în care am ajuns şi unde ajungând am pierdut viaţa, dezlegând lanţurile temniţei. Şi lumina Lui s-a arătat şi a risipit întunericul temniţei, a sfinţit naşterea noastră şi a nimicit moartea, dezlegând înseşi lanţurile în care eram ţinuţi. Şi a arătat învierea făcându-Se El Însuşi Întâi-Născut între cei morţi [*Col* 1, 18; *Ap* 1, 5], sculând în El Însuşi omul căzut şi înălţându-l în cele mai presus de ceruri de-a dreapta slavei Tatălui, cum făgăduise Dumnezeu prin profetul, zicând: „Şi voi ridica cortul căzut al lui David" [*Am* 9, 11; *FA* 15, 16], adică trupul ivit din David. Acestea le-a săvârşit cu adevărat Domnul nostru Iisus Hristos lucrând în chip măreţ mântuirea noastră, ca să ne învie cu adevărat mântuindu-ne pentru Tatăl.

XXXIX. Dar cel care nu va primi naşterea Lui din Fecioară cum va primi învierea Lui din morţi? Căci nu e nimic de mirare sau uimitor dacă acela care n-a fost născut nici n-a înviat din morţi, căci nu putem vorbi măcar de învierea celui ce nu e născut; pentru că cine e nenăscut e şi nemuritor, şi cine nu cade sub naştere, nu cade nici sub moarte, şi cine nu primeşte începutul unui om, cum va putea primi sfârşitul lui? Aşadar, dacă nu s-a născut, atunci nici n-a murit, şi dacă n-a murit, nici n-a înviat din morţi, iar dacă n-a înviat din morţi, atunci moartea nu e învinsă, nici nu e desfiinţată împărăţia ei, iar dacă moartea nu e învinsă, cum vom urca la viaţă noi, cei căzuţi de la început sub moarte? Aşadar, cei care scot afară mântuirea de la om şi nu cred că Dumnezeu îi va învia din morţi, aceştia dispreţuiesc şi naşterea Domnului nostru, pe care a suferit-o pentru noi Cuvântul lui Dumnezeu făcându-Se trup, ca să arate învierea trupului şi să aibă întâietatea în toate [cf. *Col* 1, 18]: în cer, pentru că e Întâiul-Născut al Sfatului Tatălui, Cuvânt desăvârşit Care cârmuieşte şi legiuieşte toate; pe pământ, pentru că e întâi-născutul unei Fecioare, bărbat drept, sfânt, cinstitor de Dumnezeu, bun, plăcut lui Dumnezeu, desăvârşit în toate, şi mântuindu-i de iad pe toţi cei care-L urmează, pentru că e întâi-născut din morţi [*Col* 1, 18; *Ap* 1, 15] şi Începător al Vieţii [*FA* 3, 15] lui Dumnezeu.

Dumnezeu S-a făcut om cu adevărat

XL. Astfel are aşadar Cuvântul lui Dumnezeu întâietatea în toate, pentru că e om adevărat, precum şi „sfetnic minunat şi Dumnezeu tare" [*Is* 9, 6], chemându-l pe om la comuniunea cu Dumnezeu, ca prin această comuniune cu El să primim împărtăşirea nestricăciunii/incoruptibilităţii. Prin urmare, Cel ce era vestit de Legea dată prin Moise şi de profeţii Dumnezeului Celui Preaînalt şi Atotputernic, Fiul Tatălui a toate, de la Care sunt toate, Care a

grăit cu Moise, Acesta a venit în Iudeea, însămânțat de Dumnezeu prin Duhul Sfânt și născut din Fecioara Maria care era sămânța lui David și a lui Avraam, Iisus, Unsul lui Dumnezeu, arătând că El Însuși este Cel ce fusese vestit și mai înainte prin profeți.

Apostolii și Biserica din păgâni

XLI. Pregătind poporul pentru primirea Cuvântului vieții, Înainte-mergătorul Său, Ioan Botezătorul a arătat că Hristosul/Mesia este Cel peste Care odihnea Duhul lui Dumnezeu amestecat cu trupul Lui. Învățăcei ai Lui și martori ai tuturor faptelor bune, ai învățăturii, ai pătimirii și morții Lui, ai învierii și înălțării Sale la ceruri după învierea Lui trupească, apostolii trimiși de El în puterea Duhului Sfânt în toată lumea, au săvârșit chemarea neamurilor păgâne, arătând oamenilor calea vieții, abătându-i de la idoli, de la desfrânare și lăcomie [*FA* 21, 25], curățindu-le sufletele și trupurile prin botezul apei și al Duhului Sfânt [*In* 3, 5] pe Care L-au primit de la Domnul și L-au împărțit credincioșilor, și așa au întemeiat Bisericile. Au întărit în credință, iubire și nădejde chemarea neamurilor păgâne vestită mai înainte de profeți, arătând-o prin slujirea lor potrivit milostivirii lui Dumnezeu făcută cu ele și primindu-le și pe cele în făgăduința părinților [patriarhilor], făgăduind celor ce cred așa, care iubesc pe Domnul și trăiesc în sfințenie, dreptate și răbdare că Dumnezeul a toate le va da viața veșnică prin învierea din morți prin Cel care a fost mort și a înviat, Iisus Hristos, Căruia Dumnezeu I-a predat împărăția tuturor lucrurilor, puterea peste vii și peste morți, precum și judecata; și le-au dat sfatul să-și păstreze trupul curat pentru înviere și sufletul nestricat prin cuvântul adevărului [cf. *2 Co* 6, 7].

XLII. Căci așa vor fi credincioși, dacă rămâne în ei Duhul Sfânt Care Se dă în botez, și e păzit de cel care-L primește, dacă trăiește în adevăr, sfințenie, dreptate și răbdare. Pentru că Acest Duh face învierea în cei care cred, trupul/carnea lor primind iarăși sufletul și înviind împreună cu acesta prin puterea Duhului Sfânt și fiind introdus în Împărăția lui Dumnezeu. Acesta e rodul binecuvântării lui Iafet arătat în chemarea neamurilor păgâne prin Biserică, care așteaptă să primească sălășluirea ei în casa lui Sem, potrivit făgăduinței lui Dumnezeu [cf. *Fc* 9, 27].

[...][8]

[8] Partea a II-a (§ 426–496) face demonstrarea prin profeții a preexistenței Fiului lui Dumnezeu și a manifestării Lui patriarhilor Vechiului Testament (XLIII–LII), a nașterii Sale ca om (LIII–LXVI), a minunilor, pătimirii și preamăririi Lui (LXVII–LXXXV) și a Bisericii din păgâni ca nou popor al lui Dumnezeu (LXXXVI–XCVII).

Concluzie

XCVIII. Aceasta este, preaiubitule, vestirea/propovăduirea adevărului, acesta e caracterul distinctiv al mântuirii noastre, aceasta e calea vieții, pe care profeții au vestit-o, Hristos a întărit-o, apostolii au predat-o, iar Biserica a înmânat-o fiilor ei în toată lumea.

XCIX. Pe care se cade să o păzim cu toată sârguința, bineplăcând lui Dumnezeu prin fapte bune și o gândire sănătoasă, când nimeni nu va mai socoti că există un alt Dumnezeu Tată decât Cel ce ne-a făcut, cum socotesc ereticii, care nesocotesc pe Dumnezeu Care este, făcându-și idol din unul care nu este, și-și plănuiesc un „tată" mai presus decât Cel ce ne-a făcut și socotesc că au găsit ceva mai mare decât adevărul; căci toți aceștia sunt impioși și blasfematori față de Făcătorul și Tatăl lor, așa cum am dovedit în „Demascarea și răsturnarea fals-numitei astfel gnoze [Contra ereziilor]".

Alții iarăși disprețuiesc venirea Fiului lui Dumnezeu și economia întrupării Lui, pe care ne-au predat-o apostolii, iar profeții au arătat-o dinainte că va fi recapitularea umanității, după cum ți-am arătat pe scurt; unii ca aceștia se numără împreună cu necredincioșii.

Iar alții nu primesc darurile Duhului Sfânt și resping de la ei harisma profeției, de care adăpat fiind omul rodește viața lui Dumnezeu; aceștia sunt cei de care vorbește Isaia: „Căci vor fi ca un stejar ale cărui frunze cad și ca o grădină care nu are apă" [*Is* 1, 30], și în acest fel nu vor fi de nici un folos lui Dumnezeu, întrucât nu pot aduce rod.

C. Așadar, rătăcirea i-a făcut pe mulți să cadă de la adevăr în cele trei articole ale pecetluirii noastre, căci fie Îl disprețuiesc pe Tatăl, fie nu-L primesc pe Fiul — căci contrazic economia întrupării Lui —, fie nu primesc pe Duhul Sfânt, adică disprețuiesc profeția. De toți cei asemenea se cade să ne ferim și să fugim de gândirea lor, dacă vrem să fim plăcuți lui Dumnezeu și să dobândim mântuirea care vine de la El.

Tertulian din Cartagina
(† 226)
Despre prescrierea ereticilor
(cca 200)[1]

Inevitabilitatea ereziilor

I [1] Condiția timpurilor prezente ne provoacă și la îndemnul acesta: nu trebuie să ne mirăm de aceste erezii, nici de faptul că există, pentru că s-a vestit dinainte că vor fi, nici că răstoarnă credința unora, căci pentru acesta există: ca să aibă credința parte de ispitire și punere la încercare. [2] Așadar, în zadar și fără minte se scandalizează mulți că ereziile au atâta putere: „Dacă n-ar avea putere, n-ar exista. [3] Întrucât, dacă e sortit să fie ceva, așa cum primește o cauză ca să fie, așa îi urmează și o putere prin care să fie și nu poate să nu fie."

II [1] Căci și febra e socotită prin celelalte pricini aducătoare de moarte și de chinuri care aduc omului sfârșitul, și nu ne mirăm că ea există, pentru că există, nici că îi aduce sfârșitul, căci pentru acesta există. [2] Prin urmare, întrucât ereziile au fost făcute pentru slăbirea și pieirea credinței, dacă ne înspăimântăm că ele pot face aceasta, înainte să ne înspăimântăm că ele există, pentru că au puterea de a face aceasta întrucât există și, întrucât pot aceasta, au și existența. [3] Dar întrucât febra, precum se știe, e un rău atât prin cauza, cât și prin puterea ei, de ea ne scârbim, mai degrabă decât ne mirăm și ne ferim de ea pe cât ne stă în putință, întrucât desființarea ei nu stă în puterea noastră. [4] De erezii însă, care aduc moartea veșnică și văpaia unui foc mai mare, unii preferă să se mire de faptul că ele pot face aceasta, decât să le

---

[1] Traducere după ed. F. Refoulé: TERTULLIEN, *Traité de la prescription contre les hérétiques* (Sources Chrétiennes 46), Paris, 1957, p. 89–151. Avocat de meserie, Tertulian aplică în acest tratat împotriva ereticilor procedura juridică din dreptul roman a așa-numitelor *praescriptiones*. Acestea erau intervenții în tribunal fie în favoarea reclamantului (*pro actore*), fie a acuzatului (*pro reo*) cu scopul de a evita anticipat în interesul acestora producerea unor efecte ale procesului sau chiar pentru a evita ca procesul să se angajeze pe fond. Argumentul lui Tertulian este deci acesta: nu trebuie angajate discuții cu ereticii pe baza unor Scripturi care nu le aparțin lor, ci Bisericii și Tradiției acesteia; ieșind din Biserică, ereticii își pierd automat dreptul de a utiliza o proprietate străină: Tradiția apostolică.

evite, deşi au puterea de a le evita. [5] De altfel, ele n-ar mai avea nici o putere, dacă ei nu s-ar mai mira că ele au atâta putere; căci sau mirându-se ajung să se scandalizeze, sau pentru că se scandalizează de aceea se miră, ca şi cum atâta putere ar veni din vreun adevăr. [6] De mirare ar fi ca răul să aibă puterile lui, întrucât ereziile au atâta putere doar la cei care nu sunt tari în credinţă. [7] În lupta boxerilor şi a gladiatorilor de multe ori cineva învinge nu pentru că e puternic sau pentru că nu poate să nu învingă, ci pentru că cel care este învins era lipsit de puteri; de aceea, acelaşi învingător, pus mai apoi faţă în faţă cu unul mai tare, dă înapoi învins. [8] Nu altfel stau lucrurile cu ereziile: ele îşi trag puterea din slăbiciunile unora, neputând nimic dacă dau peste o credinţă tare.

Ereziile — scandal pentru cei slabi

III [1] Căci de obicei aceşti admiratori naivi sunt duşi la ruină de unele persoane cucerite de erezie. [2] „De ce cutare femeie sau cutare bărbat foarte credincioşi, foarte cuminţi şi foarte obişnuiţi ai Bisericii au trecut în partea aceea?” [3] Dar cine spune aceasta nu-şi va putea oare răspunde că aceia pe care ereziile i-au putut schimba astfel nu trebuie socotiţi nici cuminţi, nici credincioşi, nici obişnuiţi [ai Bisericii]? [4] Saul, bun înaintea altora, a fost răsturnat apoi de gelozie [*1 Rg* 9, 2; 18, 10]. David, bărbat bun după inima Domnului [*1 Rg* 13, 14; *FA* 13, 22], a căzut mai apoi în omor şi desfrâu [*2 Rg* 11]. Solomon, dăruit de Domnul cu tot harul şi cu toată înţelepciunea, a fost adus de femei la idolatrie [*3 Rg* 11, 4]. [5] Numai Fiului lui Dumnezeu I-a fost dat să rămână fără păcat [*Evr* 4, 15; *1 Ptr* 2, 22]. Ce deci? Dacă un episcop, un diacon, o văduvă, o fecioară, un dascăl sau chiar un martir s-au abătut de la regula [credinţei], de aceea vor părea ereziile că au adevărul? [6] După persoane punem la încercare credinţa, sau persoanele după credinţă? Nimeni nu este înţelept dacă nu este credincios, nimeni nu este mai mare dacă nu este creştin, şi nimeni nu este creştin dacă nu stăruie până la sfârşit [*Mt* 10, 22]. [7] Ca om tu îi cunoşti pe fiecare din exterior, crezi ce vezi, dar vezi până unde ai ochi. „Dar ochii Domnului, zice [Scriptura], sunt înalţi” [*4 Ezr* 8, 20]. „Omul se uită la faţă, Dumnezeu la inimă” [*1 Rg* 16, 7]. [8] De aceea „Domnul îi cunoaşte pe cei ce sunt ai Lui” [*2 Tim* 2, 19] şi „orice plantă pe care n-a sădit-o El o va smulge” [*Mt* 15, 13]; îi arată pe cei dintâi cei din urmă [*Mc* 10, 31] şi ţine în mână lopata ca să-şi curețe aria [*Mt* 3, 12]. [9] Zboare cât vor voi paiele credinţei uşoare la orice suflare a ispitelor; cu atât mai curată se va aşeza grămada de grâu în hambarul Domnului! [10] Oare nu s-au întors de la Însuşi Domnul unii dintre ucenici scandalizaţi [*In* 6, 66]? Dar pentru aceasta ceilalţi n-au crezut că trebuie să se abată de la urmele paşilor Lui, ci aceia care au ştiut că El este Cuvântul Vieţii şi că de la Dumnezeu a

venit [*In* 13, 3], au stăruit în tovărăşia Lui până la sfârşit, deşi El le-a îngăduit liniştit să se depărteze de El dacă vor [*In* 6, 67]. [11] Că unii, ca Figel, Hermogen, Filet şi Imeneu, l-au părăsit pe apostolul Lui [Pavel; *2 Tim* 1, 15; *1 Tim* 1, 20] e un lucru mic, căci însuşi vânzătorul lui Hristos [Iuda] a fost dintre apostoli. [12] Ne mirăm de Bisericile Lui dacă sunt părăsite de unii, când ceea ce ne arată creştini sunt cele pe care le pătimim după exemplul lui Hristos Însuşi [*1 Ptr* 2, 21; 4, 13]? [13] „Dintre noi au ieşit, zice [Scriptura], dar n-au fost dintre noi; dacă ar fi fost dintre noi, ar fi rămas fără îndoială cu noi" [*1 In* 2, 19].

Ereziile — profeţite dinainte

IV [1] De ce nu ne aducem aminte mai degrabă atât cuvintele Domnului, cât şi scrisorile apostolilor, care nu doar ne-au vestit dinainte ereziile care aveau să vină, ci ne-au şi poruncit să fugim de ele, şi în acest fel, aşa cum nu ne înspăimântăm că ele există, tot aşa nu ne vom mira nici de faptul că pot face lucruri de care trebuie să fugim. [2] Domnul ne învaţă că vor veni mulţi „lupi lacomi sub piei de oaie" [*Mt* 7, 15]. [3] Şi ce sunt aceste piei de oaie decât suprafaţa exterioară a numelui de creştin? Cine sunt lupii răpitori decât simţirile şi duhurile viclene care se furişează pe ascuns înăuntru, ca să molipsească turma lui Hristos? [4] Cine sunt profeţii mincinoşi [*1 In* 4, 1] dacă nu predicatorii mincinoşi? Cine sunt apostolii mincinoşi [*2 Co* 11, 13] dacă nu falşii evanghelizatori? Cine sunt antihriştii [*1 In* 2, 18] acum şi pururea dacă nu răzvrătiţii împotriva lui Hristos? [5] Iată ce vor fi ereziile care sfâşie nu mai puţin Biserica prin perversitatea unor noi învăţături, decât o va prigoni atunci antihrist prin atrocitatea persecuţiilor, decât că persecuţia face şi martiri, pe când erezia doar apostaţi. [6] De aceea trebuia să fie şi erezii, ca să se arate cei încercaţi [*1 Co* 11, 19], atât cei care au rezistat în persecuţii, cât şi cei care n-au deviat spre erezii. [7] Căci apostolul [Pavel] nu vrea să fie înţeleşi drept încercaţi cei care schimbă credinţa în erezie, precum interpretează în favoarea lor ceea ce spune el altundeva: „Toate examinaţi-le! Ţineţi ce este bun!" [*1 Tes* 5, 2]. Ca şi cum n-ar mai fi posibil pentru toţi cei care examinează rău lucrurile să împingă din greşeală spre alegerea unui rău!

Ereziile — condamnate de Pavel

V [1] De altfel, dacă el blamează disensiunile şi schismele, care fără nici o îndoială sunt rele, tot el le adaugă necontenit şi ereziile, [2] pentru că le adaugă celor rele şi în acest fel mărturiseşte şi că sunt un rău, şi încă unul mai mare. [3] Fiindcă atunci când spune că de aceea crede ce i se spune despre schisme şi erezii [în Corint], pentru că ştie că trebuie să fie şi erezii — căci arată că

în fața unui rău mai mare crede ușor în rele mai mici —, nu înseamnă că de aceea a crezut despre aceste rele pentru că ereziile ar fi bune, ci ca să ne avertizeze prin niște ispite mai rele că nu trebuie să ne mirăm de cele despre care spune că trebuie să-i facă arătați pe cei încercați, adică pe cei pe care nu i-au putut ticăloși. [4] De altfel, dacă întreg capitolul [*1 Co* 1] pledează pentru menținerea unității și reprimarea separațiilor, iar ereziile nu smulg mai puțin de la unitate decât schismele și disensiunile, fără îndoială că a așezat și ereziile în acea mustrare în care sunt și schismele și disensiunile. [5] Și pentru aceasta nu-i face încercați pe cei ce s-au abătut spre erezii, întrucât îi îndeamnă cu cea mai mare putere să se abată de la așa ceva, învățându-i pe toți să vorbească un singur lucru și să gândească același lucru [*1 Co* 1, 10], tocmai lucrul pe care ereziile nu-l îngăduie.

VI [1] Nu trebuie să vorbim mai mult despre aceasta, dacă același Pavel e cel care altundeva, scriind galatenilor, enumeră ereziile între crimele trupești [*Ga* 5, 20] și-i sugerează lui Tit să respingă pe omul eretic după prima mustrare [*Tit* 3, 10–11], pentru că unul ca acesta e un pervers și delincvent ca unul condamnat de el însuși. [2] Dar, insistând aproape în fiecare epistolă că trebuie fugit de învățăturile falsificate, înțeapă ereziile ale căror opere sunt învățăturile falsificate [*doctrinae adulterae*]; „ereziile" sunt numite astfel de la cuvântul grec care înseamnă „alegere", de care se folosește în cel mai înalt grad cineva fie pentru a le institui, fie pentru a le primi. [3] De aceea spune și că ereticul e condamnat de sine însuși, fiindcă și-a ales lucrul în care va fi condamnat [*Tit* 3, 11]. Nouă însă nu ne este îngăduit să introducem nimic după bunul-plac, dar nici să alegem ceea ce ar introduce cineva după bunul lui plac. [4] Noi avem întemeietori/învățători [*autores*] pe apostolii Domnului, care n-au ales ei înșiși după bunul lor plac un lucru pe care să-l introducă, ci au însemnat cu credință neamurilor învățătura [*disciplinam*] primită de la Hristos. [5] Astfel, chiar dacă un înger din cer ne-ar vesti o altă evanghelie, i se va spune de către noi: anatema! [*Ga* 1, 8]. [6] Duhul Sfânt văzuse dinainte că într-o fecioară pe nume Filomene va fi un înger al amăgirii care, preschimbându-se într-un înger de lumină [*2 Co* 11, 14], seducându-l pe Apelle cu semne și minuni l-a făcut să introducă o nouă erezie.

Credință — erezie — filozofie

VII [1] Acestea sunt învățături [*doctrinae*] ale oamenilor și demonilor născute pentru a gâdila urechile [*1 Tim* 4, 1; *2 Tim* 4, 3] din duhul înțelepciunii lumii, pe care Domnul numind-o neghiobie [*stultitia*] a ales cele neghioabe ale lumii spre rușinarea filozofiei înseși [*1 Co* 1, 27; 3, 19]. [2] Interpretă îndrăzneață a naturii și economiei divine, ea este materia înțelepciunii lumii. [3] Pentru că ereziile însele sunt înzestrate cu resurse de filozofie. De aici vin

la Valentin eonii, nu știu mai care forme infinite și trinitatea omului; era platonician. De aici dumnezeul lui Marcion, mai bun din pricina liniștii lui: venise de la stoici. [4] Afirmația că sufletul piere vine de la Epicur; pentru ca să se nege restaurarea cărnii se pleacă de la școala tuturor filozofilor; acolo unde materia e echivalată cu Dumnezeu, e învățătura lui Zenon; iar unde se vorbește de un dumnezeu foc aprins, acolo intervine Heraclit. [5] Aceeași materie e frământată și la eretici, și la filozofi, aceeași reluare înfășurată mereu: de unde răul și de ce? de unde omul și cum anume? Și ceea ce a propus mai aproape de noi Valentin: de unde Dumnezeu? Ei bine, din „Enthymeză" și „Ektromă". [6] Vrednic de milă Aristotel, care i-a învățat dialectica, meșteră la a zidi și demola, versatilă în propoziții, încremenită în presupuneri, aspră în argumente, creatoare de controverse, vătămătoare chiar ei înseși, retratând toate ca nu cumva să nu fi tratat ceva. [7] De aici acele mituri și genealogii interminabile [*1 Tim* 1, 4; *2 Tim* 2, 17; *Tit* 3, 9], acele întrebări sterile și cuvinte șerpuitoare, ca un cancer; de la care vrând apostolul [Pavel] să ne înfrâneze spune explicit că trebuie să ne ferim de filozofie scriind colosenilor: „Vedeți ca nu cumva să vă fure cineva mințile cu filozofia și cu deșarta amăgire după predania/tradiția oamenilor" [*Col* 2, 8], în afara providenței Duhului Sfânt. [8] El fusese la Atena [*FA* 17, 15] și cunoscuse din întâlniri această înțelepciune omenească, ce năzuiește după adevăr, dar îl corupe și prin diversitatea sectelor ce se combat între ele se multiplică pe ea însăși în ereziile ei.

[9] Ce au în comun, așadar, Atena și Ierusalimul? Ce au în comun Academia și Biserica? Ce au în comun ereticii și creștinii? [10] Învățătura noastră vine din porticul lui Solomon [*In* 10, 23; *FA* 5, 12], care ne-a predat el însuși că Domnul trebuie căutat în simplitatea inimii [*Sol* 1, 1]. [11] Vor vedea cei care au produs un creștinism stoic, platonic și dialectic! [12] După Hristos Iisus noi nu mai avem nevoie de curiozitate, nici de cercetare după Evanghelie. [13] Odată ce am crezut, nu mai dorim să credem nimic dincolo de asta; căci credem întâi aceasta: că nu mai este ceva dincolo de care să trebuiască să credem.

Adevăratul sens al lui „Căutați și veți afla"

VIII [1] Vin așadar la acea expresie pe care și ai noștri o pun înainte pentru a-și ințeți curiozitatea, și ereticii le-o vâră în minte pentru a le inocula meticulozitatea. [2] Scris este, spun ei: „Căutați și veți afla" [*Mt* 7, 7]. [3] Să ne aducem însă aminte când anume a rostit Domnul acest cuvânt. Cred că la începuturile învățăturii Lui, întrucât până atunci toți se îndoiau dacă era Hristosul, pentru că până atunci nici Petru nu-L proclamase Fiul lui Dumnezeu [*Mt*

16, 13–16], şi nici chiar Ioan însuşi nu era încă sigur de aceasta. [4] Pe drept cuvânt, aşadar, s-a spus atunci: „Căutaţi şi veţi afla", când încă trebuia căutat ceea ce nu era cunoscut încă, iar acest lucru se referea la iudei. [5] Căci pe ei, care aveau unde să-L caute pe Hristos, îi priveşte întreg cuvântul acelei ironizări: [6] „Îl au pe Moise şi pe Ilie" [*Lc* 16, 29], adică Legea şi profeţii, care vorbeau mai înainte de Hristos, după care altundeva spune deschis: „Cercetaţi Scripturile, în care nădăjduiţi mântuirea, fiindcă ele vorbesc despre Mine!" [*In* 5, 39]; acest lucru vrea să-l spună: „Căutaţi şi veţi afla!" [7] Pentru că şi cele ce urmează e limpede că se adresează tot iudeilor: „Bateţi şi vi se va deschide!" [*Mt* 7, 7]. [8] Anterior iudeii fuseseră aproape de Dumnezeu, după care, scoşi afară din pricina fărădelegilor, au început să fie în afara lui Dumnezeu. [9] Păgânii însă nu fuseseră niciodată aproape de Dumnezeu, nefiind decât o „picătură dintr-un vas" şi un „fir de praf dintr-o arie" [*Is* 40, 15] şi întotdeauna afară. [10] Şi în acest fel cine a fost întotdeauna afară cum va bate oare acolo unde n-a fost niciodată? Cunoaşte oare uşa prin care nici n-a fost primit, nici n-a fost aruncat afară cândva? Nu va bate oare mai degrabă cel care ştie că a fost înăuntru şi a ajuns afară, şi care cunoaşte uşa? [11] Chiar şi „Cereţi şi veţi primi" [*Mt* 7, 7] se potrivea celui ce ştia de la cine trebuie să ceară şi de la cine i se făgăduise ceva, şi anume de la Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob, pe Care păgânii nu-L cunoşteau nici pe El, nici vreo făgăduinţă a Lui. [12] De aceea grăia [Hristos] către Israel: „Nu sunt trimis decât la oile pierdute ale casei lui Israel" [*Mt* 15, 24]. [13] Nu aruncase încă la câini pâinea fiilor [*Mt* 15, 26], nici nu le poruncise să umble în calea păgânilor [*Mt* 10, 5]. [14] Dacă la sfârşit a poruncit [apostolilor] să meargă să înveţe şi să boteze neamurile păgâne [*Mt* 28, 19], ei trebuiau să-L urmeze pe Duhul Sfânt Mângâietorul, Care trebuia să-i conducă la tot adevărul [*In* 16, 15]. Şi face acest lucru prin Acela. [15] Căci dacă înşişi apostolii, meniţi să fie dascăli păgânilor, trebuia să urmeze ca unui Învăţător Mângâietorului, cu mult mai mult a ajuns de prisos acel „Căutaţi şi veţi afla" cu referire la noi, la care învăţătura urma să vină prin apostoli, iar la apostolii înşişi prin Duhul Sfânt. [16] Căci deşi toate spusele Domnului au fost rânduite pentru toţi şi au ajuns la noi prin urechile iudeilor, cele mai multe fiind însă îndreptate spre persoanele lor, nu au pentru noi puterea unui sfat, ci sunt doar un exemplu.

IX [1] Fac acum de bunăvoie un pas înapoi de la această poziţie. Să admitem că acel „Căutaţi şi veţi afla" este spus pentru toţi. Deşi aici sensul corect cere să fie stabilit în mod riguros cu cârma interpretării. [2] Nici un cuvânt dumnezeiesc nu e atât de descusut şi revărsat, încât să trebuiască să fie apărate doar cuvintele fără să fie stabilită raţiunea cuvintelor. [3] Dar mai întâi propun acest lucru: Hristos a dat drept învăţătură un lucru unic şi sigur, în care trebuie să creadă în orice chip păgânii, şi pe care de aceea trebuie să-l

caute, ca să poate crede în el, atunci când îl vor găsi. [4] Dar nu poate exista o căutare infinită a unui lucru unic şi sigur; prin urmare, trebuie să-l cauţi până îl găseşti şi să crezi atunci când îl găseşti, şi nu e nevoie de nimic mai mult decât să păzeşti ceea ce ai crezut. Pe deasupra, să mai crezi şi aceasta: că nu mai e nimic de crezut, deci nici de căutat, atunci când ai găsit şi crezut ceea ce ai fost învățat de El, Care nu-ți porunceşte să mai cauți altceva decât ceea ce a învățat El. [5] Dacă se îndoieşte cineva de aceasta, i se va dovedi că la noi se găseşte ceea ce a învățat Hristos. [6] Până atunci, cu încredere în această dovedire, îi previn pe unii că nu trebuie să caute dincolo de ce au crezut, adică de ceea ce a trebuit să caute, ca să nu interpreteze fără disciplina rațiunii acel „Căutați şi veți afla”.

X [1] Iar rațiunea acestei ziceri stă în trei puncte: în obiect, în timp şi în măsură. În obiect, ca să vezi ce anume trebuie căutat; în timp, ca să ştii când anume; în măsură, ca să ştii până unde. [2] Aşadar trebuie căutat ceea ce a învățat Hristos cât timp nu îl găseşti şi până îl vei găsi. L-ai găsit însă atunci când ai crezut. [3] Căci n-ai crede dacă n-ai găsi, cum n-ai căuta decât ca să găseşti. [4] Aşadar, căutând ca să găseşti şi găsind ca să crezi, crezând ai pus capăt oricărei prelungiri a căutării şi găsirii. [5] Această măsură ți-o stabileşte însuşi rodul cercetării. Acest şanț ți l-a trasat Însuşi Cel care nu vrea ca tu să crezi altceva decât ce a învățat El, şi deci nici să cauți altceva. [6] De altfel, dacă întrucât atâtea alte învățături au fost date de alții, trebuie să le căutăm atât cât să le putem găsi, vom căuta atunci mereu şi nu vom mai crede niciodată. [7] Căci unde va mai fi capătul căutării? Unde va mai fi punctul fix al credinței? Unde va mai fi încheierea găsirii? La Marcion? Dar şi Valentin ne propune: „Căutați şi veți afla”. [8] La Valentin? Dar şi Apelle m-a învățat cu aceleaşi cuvinte. Iar Ebion, Simon şi toți pe rând n-au altceva prin care să mi se vâre în suflet ca să mă ducă la ei. [9] Nu voi fi astfel liniştit niciodată, întrucât peste tot dau de acel „Căutați şi veți afla”, ca şi cum nicăieri şi niciodată n-aş fi pus mâna pe lucrul pe care l-a învățat Hristos, care trebuie căutat şi e necesar să fie crezut.

XI [1] Rătăceşte nepedepsit dacă nu greşeşte, deşi chiar faptul de a rătăci înseamnă a greşi; cutreieră nepedepsit cel ce nu părăseşte nimic. [2] Dar dacă am crezut o dată în ceea ce a trebuit să cred şi cred totuşi că mai trebuie să caut şi altceva, înseamnă că sper că trebuie să găsesc şi altceva, şi în nici un chip n-aş spera aceasta decât fie dacă n-aş crede eu care păream să cred, fie am încetat să mai cred. [3] Şi altfel, părăsindu-mi credința, voi fi găsit tăgăduitor al ei. Voi spune-o într-un cuvânt: nimeni nu caută decât fie cel ce nu a avut, fie cel ce a pierdut. [4] Bătrâna aceea pierduse una din cele zece drahme ale ei şi de aceea o căuta; dar când a găsit-o, a încetat să mai caute [*Lc* 15, 8]. [5] Vecinul n-avea pâine şi de aceea bătea; dar când i s-a deschis şi a primit, a

încetat să mai bată [*Lc* 11, 5]. [6] Văduva se ruga de judecător să o asculte, pentru că nu era primită; dar când a fost ascultată, n-a mai stăruit [*Lc* 18, 6]. [7] Există, aşadar, un sfârşit al căutării, al baterii şi al cererii; căci spune [Scriptura]: „Celui ce cere i se va da, celui ce bate i se va deschide şi cel ce caută va găsi" [*Lc* 11, 9; *Mt* 7, 8]. [8] Va vedea cel ce caută mereu, pentru că nu va găsi; căci caută acolo unde nu se va găsi. [9] Va vedea cel ce bate mereu, pentru că nu i se va deschide niciodată; căci bate acolo unde nu e nimeni. [10] Va vedea cel ce cere mereu, pentru că nu va fi auzit niciodată; căci cere de la cel care nu aude.

XII [1] Dar chiar admiţând că trebuie să căutăm şi acum, şi întotdeauna, unde anume însă trebuie să căutăm? La eretici, unde toate sunt străine şi potrivnice adevărului nostru şi de care suntem opriţi a ne apropia? [2] Care slugă va nădăjdui hrană de la un străin, ca să nu zic de la un duşman al stăpânului ei? Care soldat cere daruri şi soldă de la regi nealiaţi, ca să nu zic duşmani, dacă nu un dezertor, transfug şi rebel? [3] Chiar şi bătrâna aceea şi-a căutat drahma sub acoperişul ei, chiar şi cel care bătea a lovit la uşa vecinului, chiar şi văduva aceea făcea apel la un judecător neduşman, chiar dacă aspru. [4] Nimeni nu poate fi învăţat de acolo de unde e dărâmat; nimeni nu este luminat de lucru de care e întunecat. [5] Să căutăm, aşadar, în ce e al nostru, de la ai noştri şi pentru ce e al nostru; dar şi aceasta numai întrucât poate fi pusă în chestiune cu păstrarea regulii de credinţă.

Regula credinţei

XIII [1] Iar regula de credinţă [*regula fidei*] — ca să mărturisim de pe acum ce apărăm — sunt cele în care se crede: [2] că este un singur Dumnezeu, nu altul decât Creatorul lumii, Care a adus toate din nimic prin Cuvântul Său rostit/emis mai înainte de toate; [3] că acest Cuvânt, numit Fiul Lui, a fost văzut în numele lui Dumnezeu în diverse moduri de patriarhi, s-a făcut auzit întotdeauna de profeţi, iar la urmă S-a pogorât în Duhul şi Puterea lui Dumnezeu Tatăl în Fecioara Maria, S-a făcut trup/carne în pântecul ei şi născut din ea a fost Iisus Hristos; [4] după care a propovăduit o nouă lege şi o nouă făgăduinţă a Împărăţiei cerurilor, a făcut minuni, a fost ţintuit de cruce, a treia zi a înviat, a fost ridicat la ceruri, a şezut de-a dreapta Tatălui, [5] a trimis în locul Lui pe Duhul Sfânt Care să-i conducă pe cei ce cred; că va veni cu strălucire să-i ia pe sfinţi în rodul vieţii veşnice şi al făgăduinţei cereşti şi ca să-i judece pe cei spurcaţi la foc veşnic când va face învierea fiecărei părţi cu restaurarea cărnii. [6] Această regulă învăţată/instituită, cum se va dovedi, de către Hristos nu are la noi alte chestiuni/probleme decât cele pe care le ridică ereziile şi care-i fac pe eretici.

De ce ereticii nu sunt creştini

XIV [1] De altfel, dacă forma ei rămâne în ordinea ei, vei putea căuta şi trata ce doreşti şi-ţi vei putea da drumul întregii pofte a curiozităţii, dacă ţi se pare fie că atârnă în ambiguitate, fie că e învăluită în obscuritate. [2] Căci este câte un frate învăţat înzestrat cu harul ştiinţei, e câte unul care umblă între cei iscusiţi, câte unul curios care caută împreună cu tine. În sfârşit, e mai bine să nu ştii decât să cunoşti ceea ce nu trebuie să ştii, pentru că ai cunoscut ce trebuia să ştii. [3] Căci spune [Scriptura]: „Credinţa ta te-a mântuit" [*Lc* 18, 42], nu iscusinţa scripturilor. [4] Credinţa e pusă într-o regulă, are o lege şi mântuirea care vine din păzirea legii. Iscusinţa stă însă în curiozitate, având doar slava care vine din dorinţa de a trece drept expert. [5] Curiozitatea să cedeze însă credinţei, iar slava să cedeze mântuirii! Sau să nu se opună, sau să tacă. A nu şti nimic împotriva regulii înseamnă a şti toate.

[6] Să admitem că ereticii n-ar fi duşmanii adevărului şi că n-am fi preveniţi să fugim de ei: la ce bun să te aduni cu oameni care mărturisesc ei înşişi că mai caută [*Tit* 3, 10]? [7] Căci dacă mai caută, n-au găsit încă nimic sigur, şi de aceea orice ar părea că deţin între timp nu face decât să arate îndoiala lor, câtă vreme mai caută. [8] Şi astfel şi tu, care cauţi ca şi ei, privind la ei care caută şi ei, cuprins de îndoieli şi privind către cei aflaţi în îndoieli, nesigur şi privind către cei nesiguri, în chip necesar vei fi dus în groapă ca un orb condus de alţi orbi [*Mt* 15, 14]. [9] Dar întrucât pretind că mai caută doar pentru a ne amăgi, ca să ne strecoare tratatele lor pentru a ne sădi în suflete preocuparea lor, atunci când au ajuns la noi, îndată apără cele de care spuneau că trebuie abia căutate. Şi astfel trebuie acum să-i combatem astfel, încât să ştie că noi îi tăgăduim pe ei, nu pe Hristos. [10] Căci întrucât mai caută, nu ţin încă, iar întrucât nu ţin, n-au crezut încă, şi întrucât nu au crezut încă, nu sunt creştini. [11] Chiar atunci când ţin şi cred ceva, spun că mai caută încă pentru a-şi apăra credinţa. [12] Dar înainte de a apăra, tăgăduiesc ceea ce cred, mărturisind că n-au crezut încă pentru că mai caută. [13] Aşadar, cei care nu sunt creştini nici măcar pentru ei înşişi, cu cât mai mult nu vor fi pentru noi? Cei care vin cu înşelăciune ce credinţă mai dispută? Ce adevăr apără ei, care ni-l induc plecând de la o minciună? [14] „Dar ei vorbesc plecând de la scripturi şi conving plecând de la scripturi!" Şi de unde altundeva ar putea vorbi despre lucrurile credinţei dacă nu din cărţile credinţei?

Cui aparţin Scripturile

XV [1] Venim aşadar la ceea ce ne-am propus; căci spre acest lucru ne îndreptam şi pe acesta îl pregăteam prin prefaţa alocuţiunii de până acum, ca acum să începem lupta de acolo de unde ne provoacă potrivnicii. [2] Căci ei

întind Scripturile şi prin această îndrăzneală a lor îi clatină pe unii, şi astfel în adunări îi obosesc pe cei tari, îi prind pe cei slabi, iar pe cei din mijloc îi lasă cu un scrupul în inimă. [3] Aşadar, aici mai degrabă va trebui să le închidem calea, neadmiţându-i la nici o discuţie plecând de la Scripturi. [4] Dacă ele sunt tăria lor, atunci ca să le poată avea, trebuie văzut cui anume îi revine posesiunea Scripturilor, ca să nu fie admis să recurgă la ele cel căruia ele nu-i revin nicicum.

Discuţia cu ereticii e oprită de Pavel

XVI [1] Aş da de gândit însă că introduc această chestiune din pricina neîncrederii în planul meu sau din dorinţa de a aborda astfel problema, dacă n-ar fi un bun motiv, şi înainte de toate acela că credinţa noastră datorează ascultare Apostolului [Pavel] care ne opreşte să intrăm în dispute, să plecăm urechile la cuvinte noi, să ne adunăm cu un eretic după o mustrare [*1 Tim* 6, 20; *Tit* 3, 10], nu după o discuţie. [2] Până acolo a oprit discuţia, încât desemnează doar mustrarea drept cauză a adunării cu un eretic; şi nu vorbeşte decât de una singură, pentru că acesta nu e creştin, ca să nu pară că e mustrat după obiceiul creştinilor o dată şi încă o dată cu doi sau trei martori [*Mt* 18, 15], pentru că tocmai de aceea trebuie mustrat, pentru că nu trebuie discutat cu el. Fiindcă atunci la nimic nu foloseşte lupta Scripturilor decât ca să ducă la întoarcerea pe dos a stomacului sau creierului.

Ereticul şi Scripturile

XVII [1] Erezia nu primeşte unele scripturi; iar pe care le primeşte nu le primeşte întregi, ci prin adaosuri şi scoateri afară le potriveşte dispoziţiei învăţăturii ei; şi chiar atunci când le ţine întregi, le răstoarnă comentându-le prin diverse expuneri. [2] Iar un sens falsificat astupă la fel de mult adevărul pe cât o face condeiul corupător. În chip necesar presupunerile lor deşarte nu vor să recunoască cele prin care sunt învinse. [3] De aceea se folosesc de cele pe care ei le-au compus prin fals şi pe care le-au ales din pricina ambiguităţi. [4] Ce vei putea izbândi, preaiscusitule în Scripturi, când tot ce vei apăra va fi negat de cealaltă parte, şi tot ce vei nega va fi apărat de ea? [5] În luptă nu-ţi vei pierde decât vocea şi nu vei câştiga decât fiere amară din pricina blasfemiei.

Inutilitatea discuţiilor

XVIII [1] Dar — în cazul în care există cineva pentru care să cobori în discuţii asupra scripturilor ca să-l întăreşti pe el care se îndoieşte — va înclina oare acela spre adevăr ori nu mai mult spre erezii? [2] Mişcat de faptul că te

vede că n-ai izbândit nimic, întrucât cealaltă parte neagă şi se apără cu egală tărie, acela va pleca mai nesigur de la această discuţie aprinsă, neştiind ce anume să socotească drept erezie. [3] Pentru că şi ei pot să ne întoarcă aceleaşi învinuiri, căci în chip necesar vor spune şi ei, care pretind că apără deopotrivă adevărul, că mai degrabă noi aducem scripturi falsificate şi exegeze mincinoase.

Planul expunerii

XIX [1] Prin urmare, nu trebuie să facem apel la Scripturi, nici să angajăm lupta în cele în care victoria este sau nulă, sau incertă, sau puţin sigură. [2] Căci chiar dacă confruntarea Scripturilor nu va pune ambele părţi pe picior de egalitate, ordinea lucrurilor dorea ca înainte să fie pusă singura întrebare care trebuie discutată acum: cui anume îi aparţine credinţa însăşi? Ale cui sunt Scripturile? De la cine, prin cine, când şi cui anume a fost predată învăţătura [*disciplina*] prin care se fac creştinii? [3] Căci acolo unde va apărea că este adevărul învăţăturii [*disciplinae*], acolo va fi şi adevărul Scripturilor şi al comentariilor şi al tuturor tradiţiilor creştine.

Bisericile — depozitarele credinţei apostolice

XX [1] Hristos Iisus, Domnul nostru — să-mi fie îngăduit să vorbesc pentru moment astfel —, oricine ar fi El, al oricărui Dumnezeu ar fi, din orice fel de materie, om şi Dumnezeu, învăţător al oricărei credinţe, făgăduitor al oricărei răsplătiri, [2] a declarat El Însuşi cât timp a petrecut pe pământ ce anume era, ce a fost, ce voinţă a Tatălui slujea şi ce a hotărât că trebuie să facă omul, spunând acestea fie înaintea poporului, fie deoparte învăţăceilor, din care a ales doisprezece mai de seamă să-I fie alături, meniţi să fie învăţători neamurilor [păgâne]. [3] Şi unul din ei căzând, ducându-Se la Tatăl după Înviere a poruncit celor unsprezece rămaşi să se ducă şi să înveţe neamurile [păgâne] botezându-le în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt [*Mt* 28, 19]. [4] Şi îndată apostolii — nume [grecesc] care se tâlcuieşte „trimişi" — luându-l la sorţi ca al doisprezecelea pe Matia în locul lui Iuda [*FA* 1, 26], după autoritatea profeţiei care este în psalmul lui David [*Ps* 68, 29], primind apoi puterea făgăduită a Duhului Sfânt pentru minuni şi vorbire, după ce mai întâi au întărit credinţa în Iisus Hristos şi au întemeiat Biserici în Iudeea, ieşind apoi în lume au vestit aceeaşi învăţătură [*doctrinam*] a aceleiaşi credinţe neamurilor păgâne. [5] Şi la fel au întemeiat în fiecare oraş Biserici, de la care şi celelalte Biserici au împrumutat butaşii credinţei şi sămânţa învăţăturii, pe care le împrumută în fiecare zi pentru ca să se facă Biserici. [6] Pentru aceasta şi ele sunt socotite apostolice, ca vlăstare ale Bisericilor apostolice. [7] Orice lucru e

necesar să fie judecat după obârşia lui. De aceea atât de multe şi atât de mari Biserici sunt una şi aceeaşi Biserică de la apostoli, din care sunt toate. [8] Astfel toate sunt primare şi toate apostolice, pentru că toate sunt una. Dovedesc unitatea lor comunicarea păcii, apelativul fraternităţii şi schimbările ospitalităţii, [9] drepturi pe care nu le guvernează nici o altă raţiune decât unica predanie a aceleiaşi sfinte taine [*eiusdem sacramenti una traditio*].

Două prescrieri ale ereticilor

XXI [1] Plecând, aşadar, de aici, îndreptăm şi o prescriere [*praescriptionem*]: dacă Domnul Iisus Hristos i-a trimis la propovăduire pe apostoli, atunci nu trebuie primiţi alţi propovăduitori [*praedicatores*] decât cei pe care i-a aşezat Hristos. [2] Pentru că nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât numai Fiul şi cel căruia i-a descoperit Fiul [*Mt* 11, 27], şi nu altora se pare că le-a descoperit Fiul decât apostolilor, pe care i-a trimis să propovăduiască ceea ce le-a descoperit lor. [3] Dar ce anume au propovăduit? Ceea ce le-a descoperit Hristos. Şi aici voi prescrie că nu altfel trebuie probat acest lucru decât prin aceleaşi Biserici, pe care le-au întemeiat înşişi apostolii, propovăduindu-le fie prin viu grai, cum se spune, fie prin scrisori mai apoi. [4] Dacă aşa stau lucrurile, e limpede că orice învăţătură [*doctrinam*] care e în acord cu acele Biserici apostolice, matrice şi obârşii ale credinţei, trebuie socotită adevărată, adică ţinând fără îndoială ceea ce Bisericile au primit de la apostoli, apostolii de la Hristos, iar Hristos de la Dumnezeu. [5] Iar orice învăţătură care se ridică împotriva adevărului Bisericilor şi al apostolilor lui Hristos şi al lui Dumnezeu trebuie judecată încă dinainte ca fiind din minciună. [6] Ne rămâne, aşadar, să demonstrăm dacă această învăţătură a noastră, a cărei regulă am dat-o mai sus, trebuie socotită din predania apostolilor şi dacă prin însuşi acest fapt celelalte vin din minciună. [7] Noi avem comuniune cu Bisericile apostolice pentru că nici o învăţătură [doctrina] nu e diferită: aceasta e mărturia adevărului.

N-au ştiut apostolii totul?

XXII [1] Dar tocmai pentru că dovedirea e atât de uşoară încă, îndată ce e rostită, nu mai e nimic de reluat, să facem ca şi cum n-a fost rostită dând loc celeilalte părţi în cazul în care aceştia [ereticii] cred că pot să pună în mişcare ceva pentru a infirma această prescriere. [2] Ei obişnuiesc să spună că apostolii n-au ştiut toate, după care, bântuiţi de aceeaşi nebunie întorc vorba şi spun că apostolii au ştiut toate, dar n-au predat tuturor toate, în ambele cazuri făcând reproşuri lui Hristos că a trimis apostoli fie mai puţin învăţaţi, fie prea subtili. [3] Dar care om cu minte teafără ar putea crede că n-au ştiut ceva cei pe care Domnul i-a aşezat învăţători, avându-i în tovărăşie, în ucenicie şi

convieţuire; cărora le explica deoparte cele ce erau obscure, spunându-le că lor li s-a dat să cunoască cele ascunse, a căror înţelegere nu e îngăduită poporului [*Mc* 4, 34; *Lc* 8, 10]? [4] A rămas ascuns ceva lui Petru, care a fost numit piatra pe care se va zidi Biserica, care a primit cheile Împărăţiei cerurilor şi puterea de a lega şi dezlega în cer şi pe pământ [*Mt* 16, 18–19]? [5] A rămas ceva ascuns lui Ioan, preaiubitul Domnului, care s-a culcat la pieptul Său, singurul căruia i-a arătat mai dinainte Domnul pe Iuda vânzătorul, şi pe care l-a trimis în locul Său drept fiu al Mariei [*In* 16, 23; 19, 25]? [6] Ce a vrut El să nu ştie cei cărora le-a arătat şi slava Sa, pe Moise şi pe Ilie şi, pe lângă aceasta, şi glasul Tatălui din cer [*Mc* 9, 2 sq]? Nu ca şi cum i-ar fi respins pe ceilalţi [apostoli], ci pentru că „pe trei martori se va statornici tot cuvântul" [*Dt* 19, 15; *Mt* 18, 16]. [7] N-au ştiut ei, cei cărora după Înviere a socotit de cuviinţă să le explice pe cale toate Scripturile [*Lc* 24, 27]? [8] Ce-i drept, le spusese odată: „Multe am încă să vă spun, dar nu le puteţi purta", [9] dar adăugând îndată: „Dar când va veni Acela, Duhul Adevărului, El vă va conduce la tot adevărul" [*In* 16, 12–13], a arătat că nimic nu ignorau cei cărora le făgăduise că prin Duhul Adevărului îi va duce la „tot adevărul". [10] Şi şi-a împlinit făgăduinţa, întrucât „Faptele Apostolilor" atestă pogorârea Duhului Sfânt [*FA* 2, 1]. [11] Cei care nu primesc această scriere nu pot nici să fie ai Duhului, ci care nu pot recunoaşte pe Duhul Sfânt trimis ucenicilor; dar nici să apere Biserica, ei care nu pot proba când şi în ce leagăn a fost aşezat acest corp. [12] Căci ei vor mai bine să nu aibă dovezile celor pe care le apără, ca să nu primească demascările minciunilor lor.

Conflictul de la Antiohia

XXIII [1] Aşadar, ca să ia în derâdere „neştiinţa" apostolilor, pun înainte faptul că Petru şi cei împreună cu el au fost mustraţi de Pavel [*Ga* 2, 11]. [2] „Prin urmare, spun ei, le-a lipsit ceva"; ca de aici să urzească şi aceea că a putut să le vină o cunoaştere mai deplină, pe care a avut-o Pavel când i-a mustrat pe înaintaşii săi [în apostolie]. [3] Aş putea să spun şi acum celor ce resping „Faptele Apostolilor": „Întâi de toate să arătaţi cine este acest Pavel, ce a fost înainte de a fi apostol şi cum a ajuns apostol", întrucât se folosesc foarte mult de el şi la alte chestiuni. [4] Căci chiar dacă el însuşi mărturiseşte că a ajuns apostol din persecutor [*Ga* 1, 23; *Flp* 3, 6; *1 Tim* 1, 3], aceasta nu e de ajuns pentru cine crede doar după ce a examinat lucrul, când nici Domnul Însuşi n-a dat mărturie despre Sine Însuşi [*In* 5, 31]. [5] Să creadă dar fără Scripturi, ca să creadă împotriva Scripturilor. Să ne înveţe însă din ceea ce pretind — că Petru a fost mustrat de Pavel — că Pavel a adăugat pe deasupra o altă formă a evangheliei decât cea pe care o vestiseră Petru şi ceilalţi.

[6] Şi totuşi, când s-a schimbat din persecutor în predicator, a fost dus la fraţi de alţi fraţi ca unul din fraţi [*FA* 9, 27], la aceia şi de aceia care primiseră credinţa de la apostoli. [7] După care, cum spune el însuşi, s-a suit la Ierusalim ca să-l cunoască pe Petru [*Ga* 1, 18], din datoria şi dreptul aceleiaşi credinţe şi propovăduiri. [8] Căci şi aceia nu s-ar mai fi mirat că s-a făcut din persecutor predicator, dacă ar fi propovăduit ceva contrar, nici n-ar fi mărit pe Domnul, pentru că duşmanul Său, Pavel, a venit la El. [9] De aceea i-au dat mâna dreaptă, semn de armonie şi înţelegere, şi au rânduit între ei o împărţire a sarcinii [apostolice], nu o separare a Evangheliei, nici ca unul să predice una, iar altul alta: Petru la cei tăiaţi-împrejur, iar Pavel la păgâni. [10] De altfel, dacă Petru a fost mustrat pentru că, după ce a convieţuit cu păgâni, s-a separat mai apoi de convieţuirea cu ei, uitându-se la persoane, acesta a fost un viciu de viaţă, nu de propovăduire. [11] Căci din această pricină nu s-a vestit un alt Dumnezeu decât Creatorul, un alt Hristos decât Cel din Maria şi o altă nădejde decât învierea.

Cazul lui Pavel

XXIV [1] Nu-mi este atât de bine sau, mai degrabă, atât de rău încât, să-i pun la întrecere pe apostoli. [2] Dar pentru că foarte ticăloşii aceştia invocă această mustrare ca pretext pentru a face suspectă învăţătura anterioară, voi răspunde ca pledând pentru Petru: însuşi Pavel a zis că s-a făcut tuturor toate, pentru iudei iudeu, pentru neiudei neiudeu, ca să-i câştige pe toţi [*1 Co* 9, 20]. [3] De aceea, ţinând cont de timpuri, persoane şi cauze, mustrau unele lucruri pe care ei înşişi le săvârşiseră ţinând cont tot de timpuri, persoane şi cauze; ca şi cum Petru l-ar fi mustrat pe Pavel pentru că, deşi oprea tăierea-împrejur, l-a tăiat împrejur pe însuşi Timotei [*FA* 16, 3]. [4] Vor vedea cei care-i judecă pe apostoli. Bine e că Petru s-a făcut egalul lui Pavel şi în martiriu. [5] Dar chiar dacă Pavel a fost răpit până la al treilea cer şi în rai a auzit unele lucruri [*2 Co* 12, 1 sq], de acolo nu se poate vedea că ele i-au dat povăţuire pentru o altă învăţătură, întrucât natura lor a fost astfel încât să nu poată fi predate nici unui om. [6] Iar dacă nu ştiu ce anume din acestea a ajuns la cunoştinţa cuiva, iar vreo erezie susţine că urmează acestui lucru, atunci fie Pavel e vinovat că a predat secrete, fie trebuie să ni se arate un altul răpit în rai mai apoi şi căruia i s-a îngăduit să vorbească lucruri care nu i s-au îngăduit lui Pavel nici să le spună în şoaptă.

O învăţătură secretă?

XXV [1] Dar, cum spuneam, e aceeaşi nebunie a mărturisi că apostolii n-au ignorat nimic, nici n-au propovăduit lucruri diferite între ei, dar că n-au vrut

să descopere tuturor toate, [2] ci că pe unele le-ar fi încredințat deschis și tuturor, iar pe altele în secret și doar puținora, întrucât scriind lui Timotei Pavel s-a folosit și de acest cuvânt: „O, Timoteie, păzește depozitul încredințat" [*1 Tim* 6, 20] și iarăși: „Păstrează depozitul bun" [*2 Tim* 1, 14]. [3] Ce este acest depozit? Unul învăluit în tăcere, încât să fie socotit că ține de o altă învățătură? *4.* Sau nu ține de acea recomandare, despre care spune: „Această recomandare ți-o încredințez, fiule Timotei" [*1 Tim* 1, 18]? [5] Și iarăși de acea poruncă despre care spune: „Îți recomand înaintea lui Dumnezeu, Care face vii toate, și a lui Iisus Hristos, Care a dat înaintea lui Ponțiu Pilat bună mărturie, să păzești porunca" [*1 Tim* 6, 13–14]? [6] Dar ce este această poruncă și această recomandare? Din cele scrise mai sus și mai jos se poate înțelege că nu se face vreo aluzie la nu știu ce învățătură mai îndepărtată, ci mai degrabă că apostolul insistă că nu trebuie primite altele pe lângă cele pe care Timotei le-a auzit de la el și încă „înaintea a mulți martori" [*2 Tim* 2, 2]. [7] Nu interesează dacă prin acești mulți martori ei nu vor să înțeleagă Biserica, când ceea ce a fost rostit cu mulți martori nu a fost nimic ținut în tăcere. [8] Dar nici faptul că acela vrea să încredințeze „acestea unor oameni credincioși, destoinici să învețe și pe alții" [*2 Tim* 2, 2] nu trebuie interpretat ca argument pentru vreo evanghelie ascunsă [*occulti euangelii*]. [9] Căci întrucât spune „acestea" vorbește de cele despre care scria pe atunci; dacă ar fi vorbit despre niște lucruri ascunse, absente pentru cunoaștere, ar fi spus nu „acestea", ci acelea.

XXVI [1] De altfel era un lucru firesc ca unuia căruia îi încredința slujirea Evangheliei să-i adauge că ea nu trebuie slujită pe sărite și fără minte, potrivit cuvântului Domnului Care spune: „Să nu aruncați mărgăritarul porcilor și cele sfinte câinilor" [*Mt* 7, 6]. [2] Domnul a învățat pe față [*In* 18, 26], fără a face vreo aluzie la vreo învățătură tainică învăluită în tăcere [*taciti sacramenti*]. El Însuși a poruncit [ucenicilor] că, dacă aud ceva în întuneric și în ascuns, să-l vestească în lumină și de pe acoperișuri [*Mt* 10, 27]. [3] El Însuși a preînchipuit printr-o asemănare să nu se depună în ascuns, fără rod, vreo mină [*Lc* 19, 20], adică vreun cuvânt al Său. [4] El Însuși învăța că făclia nu se pune de obicei sub obroc, ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor ce sunt în casă [*Mt* 5, 15]. [5] Acestea apostolii fie le-ar fi neglijat, fie nu le-ar fi înțeles, dacă nu le-ar fi împlinit, ascunzând ceva din lumină, adică din cuvântul lui Dumnezeu și din taina sfântă a lui Hristos [*Christi sacramento*]. [6] Pe cât știu, nu se temeau de nimeni, nici de puterea iudeilor, nici de cea a păgânilor. Cu atât mai liber propovăduiau în Biserici, ei care nu tăceau în sinagogi și în locuri publice. [7] Mai mult, nici pe iudei n-ar fi putut să-i întoarcă, nici pe păgâni să-i atragă dacă n-ar fi expus în ordine ceea ce voiau să fie crezut de ei. [8] Cu atât mai mult n-ar fi sustras Bisericilor, care crezuseră, nici un lucru pe care să-l încredințeze apoi separat puținora. [9] Chiar dacă discutau câte ceva

ca între intimi, ca să vorbesc aşa, nu trebuie crezut că duceau la o altă regulă de credinţă, diversă şi contrară celei pe care o rosteau în public Bisericile catholice; [10] ca să înveţe un Dumnezeu în Biserică şi altul în găzduirea lor, ca să numească o substanţă a lui Hristos în public şi alta în ascuns, ca să vestească tuturor nădejdea învierii şi puţinora o alta. [11] Căci ei înşişi îndemnau în chip stăruitor în epistolele lor ca toţi să vorbească unul şi acelaşi lucru, şi să nu fie schisme şi dihonii în Biserică, întrucât fie Pavel, fie ceilalţi propovăduiau/predicau acelaşi lucru. [12] De altfel îşi aduceau aminte de cuvântul: „Să fie cuvântul vostru da, da; nu, nu; căci ce este mai mult e de la cel rău" [*Mt* 5, 37], ca să nu trateze Evanghelia într-o diversitate [de forme].

Au înţeles prost Bisericile predica apostolilor?

XXVII [1] Dacă, aşadar, e de necrezut fie ca apostolii să nu fi cunoscut plinătatea propovăduirii, fie să nu fi dat tuturor toată ordinea regulii de credinţă, să vedem dacă nu cumva, chiar dacă apostolii au vestit-o simplu şi deplin, Bisericile au primit-o, din vina lor, altfel decât o rosteau apostolii. [2] Vei găsi împinse înainte de eretici spre zgândărirea scrupulozităţii toate acestea: [3] ei se leagă de Bisericile mustrate de apostol[ul Pavel]: „O, galateni fără minte, cine v-a fermecat?" [*Ga* 3, 1] şi: „Alergaţi aşa de bine. Cine v-a pus piedică?" [*Ga* 5, 7] şi chiar începutul [epistolei]: „Mă mir că atât de repede vă întoarceţi de la cel ce v-a chemat în har spre o altă evanghelie" [*Ga* 1, 6]; [4] de asemenea şi de ce a scris corintenilor că sunt încă trupeşti şi că erau crescuţi cu lapte şi neînstare încă de o mâncare tare [*1 Co* 3, 1–2], ei care credeau că ştiu ceva, deşi nu ştiau încă nici cum se cuvine să ştie [*1 Co* 8, 2]. [5] Dar dacă ne opun faptul că Bisericile au fost mustrate, să creadă şi că s-au îndreptat. [6] Şi să le recunoască şi pe acelea de a căror credinţă, ştiinţă şi purtare apostolul se bucură şi mulţumeşte lui Dumnezeu [*Rm* 1, 8; *Flp* 1, 3; *Col* 1, 3; *1 Tes* 1, 2 etc.], pe care sunt unite azi cu cele mustrate atunci de drepturile unei singure învăţături/instituiri [*unius institutionis*].

Duhul Sfânt călăuzeşte Biserica

XXVIII [1] Să admitem acum că toate au rătăcit, că apostolul s-a înşelat dând mărturie pentru unele dintre ele; că Duhul Sfânt n-a vegheat asupra nici uneia ca să o ducă la adevăr, El Care pentru aceasta a fost trimis de Hristos, pentru aceasta a fost cerut de Tatăl, ca să fie Învăţător al adevărului; că Acesta [Duhul Sfânt] şi-a neglijat datoria de Administrator al lui Dumnezeu şi Vicar al lui Hristos [*Vicarius Christi*], îngăduind Bisericilor să înţeleagă între timp altfel, să creadă altfel ceea ce El Însuşi a propovăduit prin apostoli; dar este oare verosimil ca Biserici atât de multe şi atât de mari să fi rătăcit

mergând totuşi spre o singură credinţă? [2] Între atât de multe lucruri întâmplate nu este niciodată un singur deznodământ: rătăcirea învăţăturii Bisericilor ar fi trebuit să fie una variată. [3] Dar ceea ce se găseşte unitar la mai multe nu este eronat, ci predat [tradiţional]. [4] Să îndrăznească aşadar să spună cineva că au rătăcit cei care au predat-o!

Prioritatea adevărului asupra erorii

XXIX [1] În orice chip s-ar fi greşit, greşeala a domnit până când n-au fost erezii! [2] Adevărul îi aştepta pe marcioniţi şi valentinieni ca să-l elibereze! [3] Până la ei s-a evanghelizat greşit, s-a crezut greşit, s-au făcut greşit atâtea mii de botezuri, s-au făcut greşit atâtea fapte ale credinţei, atâtea virtuţi, atâtea harisme, atâtea preoţii, atâtea slujiri, şi tot greşit au fost încununate atâtea mărturii martirice! [4] Sau, dacă n-au fost greşite, nici în gol, cum se face că lucrurile lui Dumnezeu au alergat înainte să se fi cunoscut ale cărui Dumnezeu sunt ele? Cum au fost creştini înainte să fi fost găsit Hristos? Cum au fost erezii înainte să fi fost adevărata învăţătură? [5] Dar în toate adevărul premerge imaginii lui, asemănarea urmează realităţii. [6] De altfel ar fi absurd ca erezia să fie socotită învăţătura prioritară, întrucât aceasta este cea care a prezis ereziile viitoare de care trebuie să ne ferim [*Mt* 24, 11. 24; *2 Ptr* 2, 2]. [7] Bisericii acestei învăţături i s-a scris, sau mai degrabă însăşi învăţătura scrie Bisericii ei: „Chiar dacă un înger din cer v-ar vesti o altă evanghelie decât cea pe care v-am vestit-o noi, să fie anatema!” [*Ga* 1, 8].

Originea recentă a ereziilor

XXX [1] Unde e atunci Marcion, armatorul pontic, pasionatul de stoicism? Unde e Valentin, adeptul platonismului? [2] Căci se ştie limpede că n-au fost atât de vechi: au trăit sub domnia lui Antoninus [Pius, 138–161], că au crezut mai întâi în învăţătura Bisericii catholice în Biserica Romei sub episcopatul binecuvântatului Eleuteriu [175–189][2], până ce din pricina curiozităţii lor mereu neliniştite, prin care-i stricau şi pe fraţi, au fost daţi afară o dată şi încă o dată, Marcion cu cei două sute de mii de sesterţi pe care i-a adus Bisericii; fiind apoi excluşi cu o separare perpetuă, şi-au semănat veninul învăţăturilor lor. [3] După care Marcion mărturisindu-şi pocăinţa a primit condiţia care i s-a dat pentru a primi pacea — şi anume dacă îi va aduce înapoi Bisericii pe cei pe care îi învăţase spre pierzanie —, dar a fost împiedicat de moarte. [4] Căci

[2] De fapt mai degrabă sub episcopatele lui Hyginus (136–140), Pius I (140–154) şi Anicet (154–165).

trebuia să existe erezii [*1 Co* 11, 19]. Dar pentru că trebuia ca ele să existe, nu sunt de aceea şi un lucru bun. Ca şi cum nici răul nu trebuia să nu existe! Pentru că şi Domnul trebuia să fie vândut, dar vai vânzătorului [*Mt* 26, 24]! Aşadar nimeni să nu apere ereziile plecând de aici.

[5] Iar dacă trebuie să tratăm şi despre originea lui Apelle, nici el nu este mai vechi ca Marcion, învăţătorul şi formatorul său. Căzând însă cu o femeie şi părăsind înfrânarea marcionită, s-a separat la Alexandria, departe de ochii învăţătorului. [6] De unde întorcându-se după ani nu mai bun, doar că nu mai era marcionit, s-a legat de o altă femeie, de fecioara Filomene, de care am vorbit mai sus, şi care a devenit mai apoi şi ea o mică prostituată, şi sub înrâurirea ei demonică a scris „Arătările" pe care le învăţase de la ea. [7] Până acum mai sunt în lume cei care îşi aduc aminte de ei, ba chiar şi ucenici şi urmaşi ai lor, aşa că nu se poate nega că sunt posteriori. [8] De altfel sunt osândiţi şi de faptele lor, cum a spus Domnul [*Mt* 7, 16]. [9] Căci dacă Marcion a separat Noul Testament de cel Vechi, înseamnă că el este posterior faţă de ceea ce a separat, pentru că n-a putut separa decât ceea ce a fost unit. [10] Prin urmare, faptul că formau un tot unit înainte de a fi separate, după care abia au fost separate, arată că separatorul e posterior lor. [11] La fel şi Valentin, care le comentează altfel şi le corectează fără şovăire sub pretextul că ceea ce corectează era înainte corupt, demonstrează că acestea erau ale altuia. [12] Îi numim pe aceştia ca pe falsificatorii cei mai însemnaţi şi mai des întâlniţi ai adevărului [*adulteros veritatis*]. [13] În rest un nu ştiu care Nigidius şi Hermogen şi mulţi alţii umblă încă stricând via Domnului. Doresc să-mi arate cu ce autoritate au ieşit. [14] Dacă propovăduiesc un alt Dumnezeu, cum se mai folosesc de lucrurile, scrierile şi numele Domnului împotriva Căruia predică? Şi dacă e Acelaşi Dumnezeu, cum de Îl propovăduiesc altfel? [15] Să dovedească atunci că sunt apostoli noi, să spună că Hristos S-a pogorât din nou, a învăţat din nou, a fost răstignit din nou, a murit din nou, a înviat din nou. [16] Pentru că făcând apostoli El obişnuieşte să le dea pe lângă altele şi puterea de a face aceleaşi semne pe care le-a făcut şi El [*Mc* 16, 17]. [17] Vreau aşadar să mi se spună minunile lor, pentru că ştiu care-i marea lor putere prin care-i imită pervers pe apostoli: aceia făceau din morţi vii, aceştia fac din vii morţi!

Pilda grâului şi a neghinei

XXXI [1] Dar ca să mă întorc de la acest excurs la tema dezbătută: prioritatea adevărului [*principalitatem veritatis*] şi posteritatea minciunii, un argument în favoarea ei vine din acea parabolă care arată că mai întâi a fost semănată de Domnul sămânţa bună a grâului, peste care a fost adusă de vrăjmaşul dia-

vol iarba stearpă a neghinei [*Mt* 13, 24]. [2] Aceasta închipuie în mod potrivit distincția învățăturilor, pentru că și în altă parte [*Mc* 4, 3] cuvântul Domnului este asemănat unei semințe. [3] Astfel că din însăși această ordine se arată că este al Domnului și adevărat ceea ce e predat mai întâi, iar străin și fals e ceea ce e pus posterior în aceasta. [4] Această sentință va rămâne împotriva oricăror erezii posterioare, cărora nu le revine din conștiință nici o constanță pentru a-și apăra adevărul.

Apostolicitatea originilor și succesiunile apostolice

XXXII [1] În rest, dacă unele [erezii] îndrăznesc să se insereze în epoca apostolică, pentru ca de aici să pară predate de apostoli, pentru că au existat sub apostoli, putem spune: să arate așadar originile Bisericilor [*origines Ecclesiarum*] lor, să desfășoare ordinea episcopilor [*ordinem episcoporum*] lor decurgând prin succesiune [*per succesionem*] de la început, astfel încât acel prim episcop să aibă drept pricinuitor [*auctorem*] și antecesor pe unul din apostoli sau bărbații apostolici care însă au stăruit împreună cu apostolii. [2] Căci în acest mod își prezintă Bisericile apostolice listele [*census*] lor: astfel Biserica Smyrnei relatează că Policarp a fost așezat de Ioan, și tot astfel Biserica Romei arată despre Clement că a fost rânduit de Petru. [3] La fel și celelalte Biserici îi arată pe cei care au fost așezați în episcopat de apostoli că au butași ai seminției apostolice [*apostolici seminis traduces*]. [4] Să confecționeze așa ceva și ereticii. Căci după atâtea blasfemii ce nu le este permis? [5] Dar chiar dacă le-ar confecționa, n-ar reuși nimic. Pentru că însăși învățătura lor, comparată cu cea apostolică, va striga răspicat prin diversitatea și contrarietatea ei că nu are drept pricinuitor nici vreun apostol, nici vreun bărbat apostolic; pentru că așa cum apostolii nu au învățat lucruri diferite unii față de alții, tot așa nici bărbații apostolici n-au dat de la ei lucruri contrare apostolilor decât dacă cei care au fost învățați de apostoli au propovăduit altfel decât ei. [6] La această formă sunt provocate de acele Biserici care, chiar dacă nu-l pot pune înainte drept pricinuitor al lor pe nici unul din apostoli sau bărbații apostolici, întrucât sunt mult posterioare lor, asemenea celor ce se întemeiază zilnic, totuși, întrucât se înțeleg în aceeași credință, sunt socotite nu mai puțin apostolice prin înrudirea/consangvinitatea învățăturii [*consanguinitate doctrinae*]. [7] Toate ereziile provocate de Bisericile noastre să arate astfel fiecare din aceste două forme, și să dovedească/probeze dacă se consideră apostolică prin vreuna. [8] Dar tocmai de aceea nu sunt, nici nu pot dovedi/proba că sunt ceea ce nu sunt, și nu sunt primite în pace și în comuniune de Bisericile în vreun fel apostolice, pentru că din pricina diversității învățăturii nu sunt nicidecum apostolice.

Ereziile epocii apostolice și cele contemporane

XXXIII [1] La acestea adaug recunoașterea acelor învățături care au existat pe atunci în timpul apostolilor și au fost dovedite și condamnate cu jurământ de aceiași apostoli. [2] Căci așa vor fi mai ușor scoase la lumină când fie sunt prinse că au existat încă de pe atunci, fie că își trag semințele din cele care au existat pe atunci. [3] În prima sa Epistolă către Corinteni Pavel îi înfierează pe tăgăduitorii învierii și pe cei ce se îndoiau de înviere [*1 Co* 15, 12]: această opinie e proprie saduceilor [*Mt* 22, 23; *FA* 23, 8]. [4] Au parte de ea și Marcion, Apelle, Valentin și alții care resping învierea cărnii. [5] Scriind galatenilor, Pavel se ridică împotriva păzitorilor și apărătorilor tăierii-împrejur și ai Legii [*Ga* 5, 2], iar așa este erezia lui Ebion. [6] Povățuindu-l pe Timotei, își bate joc de cei ce opresc căsătoria [*1 Tim* 4, 3], dar așa învață Marcion și adeptul lui, Apelle. [7] La fel îi atinge pe cei ce ziceau că învierea s-a făcut deja [*2 Tim* 2, 18], cum pretind despre ei înșiși valentinienii. [8] Iar când numește genealogiile interminabile [*1 Tim* 1, 4], se recunoaște Valentin, la care nu știu care eon, căci are un nume straniu și nu unul singur, naște din Harul său Gândirea și Adevărul, iar acestea procreează din ele însele Cuvântul și Viața, iar acestea nasc Omul și Biserica; din care primă ogdoadă de eoni se nasc alți zece, și apoi doisprezece alți eoni cu nume ciudate ajungându-se la pura fantasmagorie mitologică a treizeci de eoni. [9] Același apostol [Pavel], când îi dezaprobă pe cei ce slujesc stihiilor/elementelor [*Col* 2, 8], arată ceva din Hermogene care, introducând o materie nenăscută, o compară cu Dumnezeul nenăscut și, făcând astfel din ea o zeiță-mamă a stihiilor/elementelor, poate să-i slujească ei, pe care o compară cu Dumnezeu. [10] În *Apocalipsă* Ioan primește porunca de a-i mustra pe cei ce mănâncă idolotite și săvârșesc desfrânări [*Ap* 2, 20]; dar și acum există alți nicolaiți: erezia zisă cainită. [11] Iar în Epistola sa îi numește antihriști mai ales pe cei care tăgăduiesc că Hristos a venit în trup [*1 In* 4, 3] și pe cei care nu cred că Iisus este Fiul lui Dumnezeu [*1 In* 2, 22]: primul lucru îl revendică Marcion, iar cel de-al doilea Ebion. [12] Iar învățătura magiei lui Simon [Magul], care slujea îngerilor, s-a socotit ea însăși între idolatrii și a fost condamnată de Apostolul Petru în persoana lui Simon [*FA* 8, 18].

XXXIV [1] Acestea sunt, pe cât socot, genurile învățăturilor falsificate [*doctrinarum adulterinarum*] care am fost învățați de apostoli că au existat pe vremea lor. [2] Și totuși între o atât de mare diversitate de ticăloșii/perversități nu găsim nici o învățătură [*institutionem*] care să stârnească o controversă despre Dumnezeu Creatorul universului. [3] Nimeni n-a îndrăznit să bănuiască un alt Dumnezeu: șovăiau mai ușor despre Fiul decât despre Tatăl, până în ziua în care Marcion a introdus, pe lângă Creatorul, un alt Dumnezeu, numai

bunătate; [4] până când Apelle a făcut din nu știu care înger slăvit al Dumnezeului mai înalt pe Dumnezeul Legii și al lui Israel, afirmând că e făcut din foc; până când Valentin a răspândit eonii lui și a pus la originea Dumnezeului Creator păcatul unui eon. [5] Lor și numai lor, și lor celor dintâi, li s-a descoperit adevărul Divinității, pentru că ei au dobândit o mai mare vrednicie și un har mai deplin de la diavolul care voia să rivalizeze cu Dumnezeu astfel încât, plecând de la niște învățături pline de venin, să-i facă pe ucenici mai presus de Învățătorul, ceea ce Domnul a negat [*Mt* 10, 24]. [6] Să-și aleagă așadar toate ereziile timpurile lor, care când au fost — de altfel nici nu ne interesează aceasta, când ele nu sunt din adevăr — și întrucât n-au fost pe vremea apostolilor, nu pot să fi existat. [7] Căci dacă ar fi existat, ar fi fost numite și ele, pentru a fi pedepsite, căci cele care au fost pe vremea apostolilor au fost condamnate fiecare cu numele ei. [8] Așadar, fie sunt aceleași, și sunt acum mai rafinate, cele care pe vremea apostolilor erau grosolane, și atunci își vor avea osânda lor; fie au fost altele, născute ulterior, dar au preluat din acele opinii, și având cu ele părtășia propovăduirii vor avea în chip necesar și părtășia osândei. Aceasta întrucât aici are întâietate acel principiu al posterității prin care, chiar fără să participe cu nimic la cele osândite, sunt judecate dinainte doar plecând de la epoca lor ca fiind cu atât mai falsificate [*adulterinae*], cu cât nu sunt nici măcar numite de apostoli. [9] De unde e și mai ferm stabilit faptul că ele sunt ereziile despre care s-a vestit atunci că vor fi acum.

XXXV [1] Întrucât cu aceste definiții au fost provocate și învinse toate ereziile, fie ele posterioare, fie contemporane cu apostolii, dat fiind că diferă față de ei, și au fost înfierate de ei fie în general, fie în special, întrucât au fost condamnate dinainte, să îndrăznească să răspundă și ele cu niște prescrieri de acest fel împotriva învățăturii [*disciplinam*] noastre. [2] Căci dacă neagă adevărul ei, trebuie să probeze că ea este și erezie, învinsă în aceeași formă prin care sunt învinse și ele, și să arate în același timp unde anume trebuie căutat adevărul, care e limpede că nu este acum la ele. [3] Lucrul nostru nu e posterior, ci mai degrabă prioritar tuturor. Aceasta va fi mărturia adevărului care deține oriunde întâietatea [*principatum*]. [4] El nu este condamnat, ci mai degrabă apărat de apostoli; acesta va fi indiciul că el este al lor; [5] căci pe el, pe care nu-l condamnă ei, care au condamnat orice lucru străin, îl arată fiind al lor și de aceea îl și apără.

Alte argumente pentru apostolicitatea Bisericilor

XXXVI [1] Hai acum tu, care vrei să-ți exerciți mai bine curiozitatea în folosul mântuirii tale, și străbate Bisericile apostolice, în care înseși scaunele apostolilor [*cathedrae apostolorum*] prezidează în locul lor, în care sunt recitate

scrisorile lor autentice care fac să răsune glasul lor şi le înfăţişează faţa fiecăruia. [2] Îţi este aproape Ahaia, ai atunci Corintul, dacă nu eşti departe de Macedonia, ai Filipi; dacă poţi trece în Asia, ai Efesul; dacă te afli lângă Italia, atunci ai Roma, de unde ne vine în ajutor autoritatea [*auctoritas*] ei. [3] Cât de fericită e această Biserică, căreia apostolii i-au vărsat odată cu sângele lor toată învăţătura [*totam doctrinam*]; unde Petru a devenit egalul Pătimirii Domnului, unde Pavel s-a încununat cu moartea lui Ioan [Botezătorul], de unde apostolul Ioan a fost trimis într-o insulă după ce, cufundat fiind în ulei clocotit, n-a păţit nimic. [4] Să vedem ce anume s-a învăţat ea şi ce a învăţat ea pe alţii. [5] Împreună cu Bisericile Africii unite cu ea cunoaşte un Dumnezeu Domn Creator al universului şi pe Hristos Iisus din Fecioara Maria, Fiul Dumnezeului Creator, şi învierea cărnii; amestecă Legea şi Profeţii cu scrierile evanghelice şi apostolice, de unde soarbe credinţa, pe care o însemnează cu apă, o îmbracă cu Duh Sfânt, o paşte cu Euharistie, îndeamnă la martiriu şi aşa nu primeşte pe nimeni care e împotriva acestei învăţături [*institutio*]. [6] Aceasta e învăţătura, nu mai spun acum care a vestit dinainte ereziile viitoare, ci cea din care au ieşit ereziile; deşi de când au ajuns potrivnice ei, nu mai sunt din ea. [7] Chiar şi din sâmburele măslinei gustoase, îmbelşugate şi foarte trebuincioase se naşte un aspru măslin sălbatic; chiar şi din miezul smochinei celei mai plăcute şi dulci se înalţă smochinul sălbatic cu frunze umflate de vânt şi nefolositor. [8] Aşa şi ereziile sunt din tufişul nostru, dar nu din soiul nostru: ieşite din grăuntele adevărului, au ajuns sălbatice prin minciună.

Prescrierea posesiunii îndelungate

XXXVII [1] Dacă lucrurile stau astfel încât adevărul este adjudecat nouă, celor care umblăm în această regulă, pe care Bisericile au transmis-o de la apostoli, apostolii de la Hristos, iar Hristos de la Dumnezeu, este evidentă atunci raţiunea propunerii noastre care defineşte că nu trebuie admis ereticilor, pe care-i dovedim fără Scripturi că n-au nimic de-a face cu Scripturile, să ne provoace la luptă plecând de la Scripturi. [2] Căci dacă sunt eretici, nu pot fi creştini, pentru că nu de la Hristos au ceea ce primesc prin alegere adoptând numele de eretici. [3] Nefiind astfel creştini, n-au nici un drept să pună mâna pe scrierile creştine şi pe drept cuvânt trebuie să li se spună: „Cine sunteţi voi? Când şi de unde aţi venit? Ce faceţi în ce este al meu, nefiind ai mei? Cu ce drept, Marcion, tai în pădurea mea? Cu ce permisiune abaţi, Valentine, izvoarele mele? Cu ce putere, Apelle, muţi hotarele mele? [4] E proprietatea mea. Ce semănaţi şi paşteţi aici în voia voastră şi voi ceilalţi? E proprietatea mea, pe care o am de mult, o am dinainte, şi am acte de

proveniență întărite de la înșiși proprietarii cărora le-a aparținut lucrul. [5] Eu sunt moștenitorul apostolilor. Cum au dispus în testamentul lor, cum l-au încredințat credinței, cum l-au dat cu jurământ, așa îl țin. [6] Pe voi v-a dezmoștenit desigur pentru totdeauna și v-a renegat ca pe niște străini, ca pe niște dușmani." [7] Și de unde sunt ereticii străini și dușmani ai apostolilor dacă nu din pricina diversității învățăturii, pe care fiecare sau a proferat-o sau a primit-o după bunul său plac, împotriva apostolilor?

Ereticii falsifică Scripturile

XXXVIII [1] Așadar, unde se găsește diversitatea învățăturii [*diversitas doctrinae*], acolo trebuie presupusă și falsificarea Scripturilor și comentariilor [*adulteratio Scripturarm et expositionum*]. [2] Celor ce și-au propus să învețe altfel, necesitatea le-a impus să dispună altfel și instrumentele învățăturii. [3] Căci n-ar fi putut învăța altfel dacă n-ar fi altfel și cele prin care învățau. Așa cum acelora nu le-ar fi putut reuși coruperea învățăturii fără coruperea instrumentelor ei, tot așa nici nouă nu ne-ar fi reușit integritatea învățăturii fără integritatea celor prin care se tratează învățătura. [4] Căci ce e contrar nouă în [Scripturile] noastre? Ce lucru propriu am introdus în ele, ca să corectăm, fie prin scoatere, fie prin adaos, fie prin schimbare, ceva aflat în scripturi și contrar lor? [5] Ceea ce suntem noi Scripturile sunt de la începuturile lor. Din ele suntem, înainte să fi fost ceva altfel decât suntem; căci ce a fost altfel înainte să fi fost interpolat de voi? [6] Cum însă orice interpolare trebuie crezută posterioară, venind din cauza unei rivalități, care nu este vreodată nici anterioară, nici de-a casei cu lucrul rivalizat, e de necrezut pentru orice om înțelept să părem că am vârât un condei falsificator în Scripturi noi, care suntem primii și suntem din ele, iar aceia, care sunt și posteriori și adversari lor, n-au vârât. [7] Unul a schimbat scripturile cu mâna, altul a schimbat sensul lor prin comentariu. [8] Căci chiar dacă Valentin pare că s-a folosit de un instrument [Nou Testament] întreg, n-a fost mai puțin ingenios decât Marcion, care și-a vârât mâna în adevăr. [9] Fiindcă Marcion s-a folosit deschis și pe față de cuțit, nu de condei, pentru că a născocit nu scripturi adaptate materiei lui, ci o materie adaptată Scripturilor. Și totuși a scos și a adăugat mai mult, îndepărtând sensurile proprii fiecărui cuvânt în parte și adăugând dispuneri ale unor lucruri care nu apar în ele.

XXXIX [1] Cu aceste spirite, care provin din duhurile răutății și pe care trebuie să le privim în față, trebuie dusă pe drept cuvânt lupta noastră, fraților, luptă necesară credinței, ca să se arate cei aleși și să fie descoperiți cei respinși [*1 Co* 11, 19]. [2] Și de aceea au putere și ușurință în a născoci și a urzi rătăcirile, de care nu trebuie să ne mirăm ca de una dificilă și inexplicabilă,

întrucât ne stă la îndemână din scrierile profane un exemplu al unei astfel de uşurinţe. [3] Vezi că azi a fost compusă din Virgiliu o fabulă cu totul alta, materia ei fiind potrivită după versuri, iar versurile ei fiind potrivite după materie. [4] Iar Hosidius Geta şi-a scos tragedia „Medea" întru totul din Virgiliu. Între alte îndeletniciri ale condeiului său, o rudă de-a mea a explicat din versurile aceluiaşi poet tabloul lui Cebes. [5] „Homerocentoni" sunt numiţi de obicei cei care în felul peticarilor îşi cârpesc opera proprie din poeziile lui Homer punând cap la cap şi strângând într-un singur corp bucăţi şi versuri adunate de aici şi de acolo. [6] Iar literatura divină e mai fecundă în resurse pentru orice materie. [7] Şi nu mă tem să spun că Scripturile însele au fost din voia lui Dumnezeu astfel dispuse încât să furnizeze materii ereticilor, întrucât în ele citim că trebuie să fie erezii [*1 Co* 11, 19] care nu pot exista fără [aceste] Scripturi.

Diavolul imită şi riturile creştine

XL [1] Se pune întrebarea: de care minte e interpretat înţelesul pasajelor care duc la erezii? [2] De diavol, al cărui rol e acela de a perverti adevărul, şi care prin misterele idolilor imită chiar şi realităţile Tainelor dumnezeieşti. [3] Şi el îi botează pe cei ce cred în el şi pe credincioşii lui şi le promite prin această baie iertarea păcatelor. [4] Şi dacă-mi aduc bine aminte de Mithra, şi el îşi însemnează ostaşii pe frunte; celebrează şi ofranda pâinii, înfăţişează o imagine a învierii, iar sub sabie pune o cunună. [5] Şi mai ce? Nu stabileşte el oare pentru marele lui preot o singură nuntă? Are şi fecioare, are şi bărbaţi care se înfrânează. [6] De altfel, dacă desfăşurăm superstiţiile lui Numa Pompilius, dacă privim frunţile, însemnele şi privilegiile preoţeşti, slujbele, instrumentele şi vasele sacrificatorilor, ca şi ciudăţeniile sacrificiilor, ispăşirilor şi voturilor însele, nu este oare evident că diavolul a imitat meticulozităţile Legii iudaice? [7] Aşadar cel ce s-a străduit cu atâta zel să exprime în lucrurile idolatriei înseşi lucrurile prin care se administrează Tainele lui Hristos, tot el în acelaşi spirit a dorit aprins şi a şi putut să ajusteze unei credinţe profane şi rivale şi instrumentele [Scripturile] lucrurilor dumnezeieşti şi celor sfinte ale creştinilor scoţându-şi gândul din gândurile lor, cuvintele din cuvintele lor şi parabolele din parabolele lor. [8] Şi de aceea nimeni nu trebuie să se îndoiască nici de faptul că de diavol au fost trimise duhurile răutăţii, din care vin şi ereziile, nici că ereziile nu se deosebesc de idolatrie, când ele aparţin aceluiaşi autor şi opere, căruia îi aparţin şi idolatria. [9] Fie că plăsmuiesc alt Dumnezeu potrivnic Creatorului, fie, în cazul în care mărturisesc un singur Creator, spun că e altfel decât este cu adevărat. [10] Şi aşa orice minciună pe care o spun despre Dumnezeu ţine într-un anume fel de genul idolatriei.

Purtarea ereticilor

XLI [1] Nu voi omite nici descrierea purtării ereticilor, cât de uşuratică, pământească şi omenească e, fără gravitate, fără autoritate, fără disciplină, ca una potrivită credinţei lor. [2] Întâi de toate la ei nu e sigur cine e catehumen şi cine e credincios: vin la fel, ascultă la fel, se roagă la fel. Chiar de ar veni nişte păgâni, vor arunca cele sfinte câinilor şi mărgăritarele porcilor [*Mt* 6, 7], măcar că nu sunt adevărate. [3] Răsturnarea disciplinei o numesc „simplitate", iar grija noastră faţă de ea o numesc „codoşlâc". Chiar şi pacea o amestecă de-a valma cu toţi. [4] Nimic nu-i interesează de fapt, în discuţii li se permite să spună lucruri diverse, cu condiţia să conspire la doborârea unicului adevăr. Toţi se umflă în pene, toţi promit ştiinţa. Catehumenii sunt desăvârşiţi înainte de a fi fost învăţaţi. [5] Cât de neobrăzate sunt chiar şi femeile eretice! Cutează să înveţe pe alţii, să discute în contradictoriu, să facă exorcisme, să promită vindecări, poate chiar şi să boteze. [6] Hirotoniile lor sunt îndrăzneţe, uşuratice, nestatornice: aşază în treptele ei când simpli neofiţi, când oameni prinşi în lume, când apostaţi de-ai noştri, ca să-i lege de ei prin slavă, fiindcă nu pot să-i lege de ei prin adevăr. [7] Nicăieri nu se înaintează în grad mai uşor ca în taberele răzvrătiţilor, unde simplul fapt de a fi acolo înseamnă o promovare. [8] Şi aşa azi au un episcop, mâine altul; azi au un diacon care mâine va fi citeţ; azi au un prezbiter care mâine va fi laic. Pentru că pun şi asupra laicilor jugul datoriilor preoţeşti.

XLII [1] Ce voi spune de slujirea cuvântului, când preocuparea lor nu este convertirea păgânilor, ci răsturnarea alor noştri? [2] Caută să pună mâna mai degrabă pe acea slavă pe care o aduce faptul că la ei se lucrează ruina celor ce stau în picioare, nu înălţarea celor ce zac jos. Pentru că şi lucrarea lor nu vine din edificarea lor, ci din distrugerea adevărului: sapă ale noastre ca să zidească ale lor. [3] Luaţi-le legea lui Moise, profeţii şi pe Dumnezeu Creatorul, şi nu vor mai putea rosti nici o învinuire. [4] Aşa se face că lucrează mai uşor ruinarea edificiilor care stau în picioare decât ridicarea ruinelor doborâte la pământ. [5] Numai pentru acest lucru acţionează umili, dezmierdători şi supuşi. În rest nu cunosc respectul nici faţă de întâi-stătătorii lor. [6] Iată de ce la eretici aproape că nu există schisme, pentru că şi atunci când sunt, nu apar; căci schisma e însăşi unitatea lor. [7] Aş minţi dacă aş spune că nu se deosebesc între ei nici abătându-se de la regulile lor, câtă vreme fiecare modulează după bunul său plac cele pe care le primeşte, în acelaşi mod în care le-a compus şi cel care le-a predat. [8] Progresul lucrului lasă să se recunoască natura lui şi caracterul originii lui. Valentinienilor li s-a permis ceea ce i s-a permis lui Valentin, marcioniţilor ceea ce i s-a permis şi lui Marcion: faptul de a inova credinţa după bunul lor plac. [9] De altfel, când sunt inspectate mai atent toate

ereziile, se va vedea că în multe lucruri sunt în dezacord cu autorii lor. [10] Multe n-au nici biserici: fără mamă, fără scaun, fără credință, rătăcesc ca niște vagabonzi fluierați de lume.

XLIII [1] S-au mai observat și legăturile ereticilor cu mulți magi, șarlatani, astrologi, filozofi, cu oameni dedați curiozității. [2] Peste tot amintesc acel „Căutați și veți afla" [*Mt* 7, 7]. Dar calitatea credinței poate fi estimată și din genul de comportare: disciplina e un indiciu al doctrinei [*doctrinae index disciplina est*]. [3] Neagă faptul că trebuie să ne temem de Dumnezeu, și așa toate sunt la ei libere și dezlânate. [4] Dar unde anume nu este teamă de Dumnezeu decât acolo unde Dumnezeu nu există? Unde nu e Dumnezeu, acolo nu există nici vreun adevăr; iar unde nu e nici un adevăr, acolo e pe drept cuvânt și o astfel de disciplină. [5] Dar unde e Dumnezeu, acolo este și frică de Dumnezeu, care este începutul înțelepciunii [*Pr* 1, 7; 9, 10; *Ps* 110, 10]. Iar unde e frică de Dumnezeu, acolo e și gravitatea onestă, sârguința conștiincioasă, grija atentă, alegerea sigură, comuniunea chibzuită, promovarea meritată, supunerea cucernică, zelul cuvios, demersul modest, Biserica unită și toate ale lui Dumnezeu.

Ce vor răspunde ereticii la Judecata de Apoi?

XLIV [1] Prin urmare, mărturiile unei discipline mai stricte la noi se adaugă la dovedirea adevărului, de la care nimănui nu-i este de folos să se abată, dacă-și va aduce aminte de judecata viitoare, la care noi toți va trebui să stăm înaintea tribunalului lui Hristos, dând socoteală întâi de toate de credința însăși. [2] Ce vor zice, așadar, cei ce vor fi necinstit prin adulter eretic fecioara [Biserica] predată lor de Hristos? [3] Vor pretinde, cred, că nu li s-a spus nimic de El sau de apostolii Lui despre învățăturile sălbatice și perverse care vor fi și că nu li s-a dat povața de a se feri și a se scârbi de ele. [4] Să-și recunoască mai degrabă vina lor decât pe cea a celor care nu i-ar fi prevenit dinainte. [5] Vor mai adăuga pe lângă asta și multe despre autoritatea cutărui învățător eretic: că au întărit prin semne credibilitatea învățăturii lor, au înviat morți, au înzdrăvenit oameni neputincioși, au însemnat cele viitoare, ca astfel să fie crezuți apostoli. [6] Ca și cum nu s-ar fi scris că vor veni mulți care vor face minuni foarte mari pentru a întări înșelăciunea unei propovăduiri corupte! Și așa își vor merita iertarea. [7] Dar chiar dacă, aducându-și aminte de avertismentele Domnului și ale apostolilor, vor fi rămas în credința întreagă, cred că vor fi în primejdie în ce privește iertarea lor dacă mai cred că Domnul le va răspunde: [8] „Am vestit dinainte deschis că vor fi învățători ai minciunii în numele Meu, al profeților și apostolilor, și am poruncit învățăceilor Mei să vă vestească și ei aceleași lucruri. [9] Am delegat o dată pentru totdeauna

apostolilor Mei evanghelia şi învăţătura aceleiaşi reguli. Dar, cum n-aţi crezut în ea, Mi s-a părut potrivit să schimb mai apoi unele lucruri. *10* Făgăduisem învierea chiar şi a cărnii, dar M-am răzgândit de teamă că n-am să o pot împlini. M-am arătat născut dintr-o Fecioară, după care însă Mi s-a părut un lucru ruşinos. *11* Am numit Tată pe Cel ce face soarele şi ploile, dar M-a adoptat un Tată mai bun. V-am oprit să plecaţi urechea la eretici, dar am greşit." *12* Astfel de lucruri ajung să creadă cei care au ieşit de pe drum şi nu se feresc de primejduirea adevărului credinţei.

13 Acum am pledat în general împotriva tuturor ereziilor care trebuie respinse prin prescrieri sigure, drepte şi necesare de la orice convorbire asupra Scripturilor. *14* Dacă ne va ajuta harul lui Dumnezeu, vom răspunde unora şi în special[3]. *15* Celor ce citesc acestea în credinţa adevărului, pacea şi harul Dumnezeului nostru Iisus Hristos să fie în veci!

[3] În unele manuscrise textul tratatului lui Tertulian e urmat de cap. XLV–LIII conţinând o listă comentată de 32 de erezii (*PL* 2, 61–74) pe care E. Schwartz (1936) o atribuie papei Zefirin sau unui cleric din anturajul său. Lista înregistrează ca eretici pe Simon Magul, Menandru, Saturnin, Vasilide, Nicolae, ofiţii, cainiţii, setoiţii, Carpocrate, Kerinth, Ebion, Valentin cu discipolii Ptolemeu, Secund, Heracleon, Marcu şi Colarbasus, Cerdo, Marcion şi discipolii Lucan şi Apelle, Taţian, montaniştii, Blastus, Teodot, Praxea şi Victorin.

Fragmentul Muratori

(sfârşitul secolului II sau începutul secolului IV)[1]

... la care însă [Marcu] a fost de faţă şi aşa le-a pus [în scris].

A treia carte a Evangheliei e cea după Luca. Acest Luca un medic, după înălţarea lui Hristos, după ce Pavel l-a luat cu sine ca tovarăş de călătorie, a scris în numele său din opinia lui, deşi nici el nu L-a văzut pe Domnul în trup, şi aşa cum a putut să urmărească [investigheze], aşa a început să vorbească plecând de la naşterea lui Ioan [Botezătorul].

A patra carte a Evangheliilor e a lui Ioan, [unul] dintre învăţăcei. Îndemnat fiind de cei împreună ucenici cu el şi de episcopi, a zis: „Postiţi împreună cu mine astăzi timp de trei zile şi fiecare să ne povestim unul altuia ceea ce ni se va descoperi fiecăruia." Şi în aceeaşi noapte i s-a descoperit lui Andrei [unul] dintre apostoli ca Ioan să scrie sub numele său toate.

Şi de aceea, chiar dacă în fiecare din cărţile Evangheliilor sunt învăţate diverse începuturi, totuşi acest lucru nu introduce nici o deosebire în credinţa credincioşilor, întrucât cu Un singur Duh conducător sunt arătate în toate cele despre naşterea, despre pătimirea, despre învierea, despre petrecerea cu învăţăceii şi despre cele două veniri ale Sale: prima în umilinţă, dispreţuit, şi care a fost, iar a doua în putere împărătească, slăvit, care va să fie.

Ce-i de mirare dacă Ioan pune înainte în chip statornic lucruri deosebite, când chiar în epistolele lui spune despre sine însuşi: „Ceea ce am văzut cu

---

[1] Veche listă comentată a cărţilor Noului Testament descoperită de eruditul Lodovico Muratori (1672–1750) într-un manuscris latin din secolele VII–VIII în Biblioteca Ambroziană din Milano şi publicată în 1740. Ediţie facsimilată de S. P. Tregelles, 1867; cf. H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* XII/1, 1935, col. 543–560. Începutul despre primele două evanghelii s-a pierdut, întrucât manuscrisul după care se făcuse copia era mutilat. Datarea listei face obiect de dispută între savanţi, care oscilează între sfârşitul secolului II şi începutul secolului IV. Cf. H. C. SUNDBERG, *Harvard Theological Review* 66, 1973, p. 1–41 şi G. M. HEHNEMANN, *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon*, Oxford, 1992.

ochii noştri, am auzit cu urechile noastre şi am pipăit cu mâinile noastre, acestea vi le-am scris şi vouă" [*1 In* 1, 1]? Căci astfel se mărturiseşte nu numai văzător şi auzitor, dar şi scriitor în ordine al tuturor lucrurilor minunate ale Domnului.

Faptele tuturor apostolilor însă au fost scrise într-o singură carte. Luca a cuprins pentru „preabunul Teofil" lucruri deosebite care s-au petrecut în prezenţa lui, cum arată limpede, lăsând însă deoparte pătimirea lui Petru, dar şi plecarea lui Pavel din Oraş [Roma] spre Spania.

Epistolele lui Pavel arată ele însele celor ce vor să înţeleagă care sunt, din ce loc şi din ce pricină au fost trimise. Întâi de toate a scris Corintenilor oprind schisma ereziei; apoi a scris Galatenilor oprind tăierea-împrejur, iar Romanilor le-a scris pe larg folosindu-se de ordinea Scripturilor şi arătându-le că Hristos este începutul lor. E necesar însă să discutăm şi despre fiecare în parte. Întrucât acest fericit Apostol Pavel, urmând ordinii înaintaşului său Ioan, a scris pe nume doar la şapte Biserici în această ordine: prima Corintenilor, a doua Efesenilor, a treia Filipenilor, a patra Colosenilor, a cincea Galatenilor, a şasea Tesalonicenilor, a şaptea Romanilor. Deşi pentru îndreptare a scris şi a doua oară Corintenilor şi Tesalonicenilor, totuşi se cunoaşte o singură Biserică răspândită pe tot globul. Căci şi Ioan în Apocalipsă, deşi scrie la şapte Biserici, totuşi vorbeşte tuturor. A mai scris şi una către Filimon, una către Tit şi două către Timotei de dragul afecţiunii şi iubirii, dar care au fost consfinţite să fie în cinstea Bisericii catholice spre orânduirea disciplinei bisericeşti. Mai circulă şi una către Laodiceeni şi alta către Alexandrini, plăsmuite în numele lui Pavel spre susţinerea ereziei lui Marcion, şi multe altele care nu pot fi primite în Biserica catholică, căci nu este potrivit a amesteca fierea cu mierea.

Epistola lui Iuda şi cele două cu suprascrierea „a lui Ioan" sunt primite în Biserica catholică, ca şi Înţelepciunea scrisă de prietenii lui Solomon în cinstea lui.

Apocalipse primim, însă numai pe a lui Ioan şi a lui Petru; deşi unii dintre ai noştri nu vor ca ultima să fie citită în Biserică.

„Păstorul" însă l-a scris Herma foarte târziu, în vremile noastre, în Oraşul Roma, pe când pe scaunul Oraşului Roma şedea Pius [cca 140–153], fratele lui; de aceea se cade să fie citit, dar nu în public poporului în biserică, nici între profeţi, întrucât numărul lor e complet, nici între apostoli, căci este după timpul lor.

Nu primim însă absolut nimic din cele ale lui Arsinoe, Valentin sau Miltiadis; iar cei care au scris o nouă carte de psalmi pentru Marcion trebuie respinşi împreună cu Vasilide şi întemeietorul catafrigienilor din [montaniştilor] Asia [...].

Ipolit din Roma
Respingerea tuturor ereziilor
Cartea X[1]
(cca 210–220)

După ce am rupt labirintul ereziilor nu prin violență, ci l-am destrămat numai prin demascare și prin puterea adevărului, să ne apropiem acum de dovedirea adevărului. Căci numai atunci se vor arăta inconsistente sofismele meșteșugite ale rătăcirii, când se va arăta definirea adevărului. Acesta nu și-a luat principiile din înțelepciunea elinilor, nici nu și-a împrumutat învățăturile din misterele ezoterice ale egiptenilor care, deși deșarte, sunt venerate de ei cu credulitate, nici nu s-a sofisticat prin curiozitatea inconsistentă a caldeilor, nici nu uimește prin lucrarea demonilor ca nebunia irațională a babilonienilor, ci în modul în care există o definiție adevărată care, deși e nestrăjuită și neîmpodobită, demască rătăcirea numai arătându-se.

După ce am cuprins așadar în patru cărți opiniile [*dogmata*] tuturor înțelepților elinilor, iar opiniile ereziarhilor în cinci cărți, vom arăta acum într-o carte cuvântul adevărului, rezumând mai întâi opiniile tuturor.

[Rezumatul tuturor filozofiilor]

Împărțind filozofia în trei părți, opinatorii [*dogmatistai*] elinilor filozofau așa: unii numind-o naturală, alții etică, iar alții dialectică. Cei care preferau filozofia naturală au fost cei menționați în cartea I, și ei povesteau așa: unii derivau cele multe dintr-un singur lucru, iar alții din mai multe. Dintre cei care derivau toate dintr-un singur lucru, unii le derivau din ceva lipsit de

---

[1] Tratat scris de prezbiterul Ipolit din Roma († 236) la începutul secolului II. Descoperit în 1842 într-un manuscris athonit incomplet (cărțile II–III lipsesc), a fost editat în 1851 sub titlul *Philosophoumena*, fiind atribuit lui Origen. I. von Döllinger a arătat însă, plecând de la cartea IX, că autorul e de fapt Ipolit, aflat în polemică cu Calist al Romei (217–222), pe care-l acuză de monarhianism (el însuși fiind acuzat de binitarism) și de laxism moral. Scopul întregii lucrări e să arate că ereziile descrise în cărțile V–IX sunt produsul sistemelor filozofice grecești descrise în cartea I și al religiilor păgâne egiptene (cartea II), caldeene (cartea III) și babiloniene (cartea IV).

calități, iar alții din ceva înzestrat cu calități. Dintre cei care le derivau din ceva înzestrat cu calități, unii le derivau din foc, alții din aer, alții din apă, alții din pământ. Dintre cei care le derivau din mai multe, unii le derivau din elemente numărabile, alții din elemente infinite. Dintre cei care le derivau din elemente numărabile, unii le derivau din două, alții din patru, alții din cinci, iar alții din șase. Iar dintre cei care le derivau din elemente infinite, unii le derivau din elemente asemănătoare celor derivate, altele din elemente neasemănătoare; și, pe lângă acestea, unii le derivau din elemente impasibile, iar alții din unele pasibile. Deci dintr-un corp lipsit de calități și unic stoicii alcătuiau geneza a toate; fiindcă după ei principiul/obârșia a toate e materia lipsită de calități și susceptibilă de schimbare, din a cărei transformare derivă focul, aerul, apa și pământul. Iar dintr-un singur element înzestrat cu calități vor să derive toate cei din jurul lui Hippasos, Anaximandros și Thales din Milet; dintre aceștia Hippasos din Metapont și Heraclit din Efes spuneau că geneza are loc din foc, Anaximandros din aer, Thales din apă, iar Xenofan din pământ, fiindcă el spune: „Din pământ sunt toate și în pământ sfârșesc toate" [*Iliada* 14, 201]. Dintre cei ce derivă toate din mai multe elemente numărabile, poetul Homer spune că toate sunt alcătuite din două, din pământ și apă, atunci când spune: „Naşterea zeilor a fost din ocean și din pământul mamă" [*Iliada* 7, 99], și: „Voi toți vă veți face apă și pământ." Cu el pare să fie de acord și Xenofan din Colofon, fiindcă el spune: „Toți ne naștem din pământ și apă" [*Frag.* 34]. Euripide spune însă că din pământ și aer, cum se poate observa din faptul că spune: „Cânt aerul și apa, mama a toate." Empedocle spune că din patru, atunci când spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate: Zeus strălucitorul, Hera purtătoarea vieții, Aidoneus și Nestis, ce udă cu lacrimi izvorul înlăcrimat al bieților oameni" [*Frag.* 6]. Okellos lucanianul și Aristotel derivă toate din cinci, fiindcă împreună cu cele patru elemente iau și un al cincilea corp cu mișcare circulară, din care spun că sunt cele cerești. Din șase au presupus că e geneza a toate cei din jurul lui Empedocle, fiindcă acolo unde acesta spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate", face ca geneza să fie din patru; dar când adaugă: „Iar în afară de ele Cearta pierzătoare ce le desparte, și împreună cu ele Prietenia, egală în lungime și lățime" [*Frag.* 21, v. 21–24], și astfel transmite că sunt șase principiile a toate: patru materiale: pământul, apa, aerul, focul, și două active: prietenia și cearta. Iar că geneza a toate e dintr-un număr infinit de elemente opinau cei din jurul lui Anaxagora din Clazomene, Democrit și Epicur și mulți alții, dintre care pe unii i-am amintit în parte mai înainte. Anaxagora însă le derivă dintr-o infinitate de elemente asemănătoare celor derivate, cei din jurul lui Democrit și Epicur dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare și impasibile — adică din atomi —, iar cei din jurul lui

Heraclides din Pont şi Asclepiades, dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare, dar pasibile, ca din corpuscule nearmonizate între ele. Iar cei din jurul lui Platon afirmă că derivă din trei şi spun că acestea se numesc zeu, materie şi paradigmă: materia o împart în patru principii: foc, apă, pământ şi aer; zeul spun că e creatorul ei, iar paradigma e mintea [zeului].

[Rezumatul tuturor ereziilor]

Convinşi aşadar că discursul despre natură este în chip recunoscut pentru toţi aceştia lipsit de ieşire, noi înşine vom vorbi despre exemplele adevărului, cum este şi cum credem, dar numai după ce vom fi expus mai întâi pe scurt opiniile ereziarhilor, pentru ca prezentând prin aceasta încă şi mai bine cunoscute opiniile tuturor, să arătăm mai evident şi mai bine cunoscut adevărul. Dar pentru că aşa ni se pare potrivit, să începem mai întâi de la slujitorii şarpelui.

Naasenii deci numesc obârşia primă a toate Om şi pe acesta îl numesc şi Fiu al Omului, şi-l împart în trei părţi: inteligentă, psihică şi terestră. Îl numesc şi Adamas şi mai cred despre cunoaşterea lui că e obârşia cunoaşterii lui Dumnezeu. Toate acestea: cele inteligente, psihice şi terestre sunt cuprinse în Iisus, iar prin El aceste trei substanţe au vorbit celor trei genuri [cosmice]. Spun că sunt trei genuri: angelic, psihic şi terestru, şi trei biserici: angelică, psihică şi terestră, iar numele lor sunt: „aleasă", „chemată" şi „captivă". Acestea sunt tezele lor, întrucât pot fi cuprinse pe scurt, şi spun că Iacob, fratele Domnului, a predat acestea lui Mariamne, minţind prin aceasta despre amândoi.

Perateii, Ademes Carystianul şi Euphrates Peraticul, spun că există o singură lume — aşa o numesc — împărţită în trei părţi. Dar la ei există o singură obârşie a acestei diviziuni tripartite, ca un mare izvor, care poate fi tăiat prin raţiune în segmente infinite. Primul şi cel mai apropiat segment este după ei triada: o parte a acesteia se numeşte Bine desăvârşit, Măreţie paternă, a doua parte a triadei e ca o mulţime de puteri infinite, iar a treia e lumea propriu-zisă. Prima e nenăscută, a doua e autonăscută, iar a treia e născută. De aceea spun răspicat că sunt trei dumnezei, trei logoi, trei minţi şi trei oameni. Fiindcă atunci când diviziunea e realizată, atribuie fiecărei părţi a lumii dumnezei şi logoi şi minţi şi oameni ş. a. m. d. Iar de sus, din nenaştere şi din primul segment al lumii, spun că la sfârşitul lumii s-a coborât pe vremea lui Irod un om cu trei naturi, trei corpuri şi trei puteri, numit Hristos, Care are în el toate concreţiile şi puterile părţilor lumii. Acest lucru vor ei să fie cuvântul: „în El locuieşte corporal toată plinătatea Dumnezeirii" [*Col* 2, 9].

Fiindcă ei spun că din cele două lumi superioare, din cea nenăscută şi din cea autonăscută, au căzut în această lume în care suntem noi seminţe cu tot felul de puteri. Iar Hristos a coborât de sus, din nenaştere, ca prin coborârea Lui să mântuiască toate cele trei părţi divizate; întrucât cele care au coborât de sus vor urca prin El, iar cele care au uneltit împotriva celor ce au căzut de sus sunt pedepsite şi respinse. Două sunt părţile care se mântuiesc: cele superioare ca unele eliberate de stricăciune, pe a treia care piere numind-o lumea propriu-zisă. Acestea le spun deci perateii.

Setienii sunt însă de părere că există trei principii a toate bine definite, iar fiecare din aceste principii are puteri infinite. Fiecare din aceste puteri se poate naşte în chip natural, aşa cum se naşte într-un suflet omenesc orice meşteşug: de exemplu, dacă un copil care se familiarizează cu flautul devine flautist, dacă se familiarizează cu geometria devine geometru, şi în chip asemănător cu orice alt meşteşug. Iar substanţele principiilor sunt lumina şi întunericul, în mijlocul cărora e un spirit pur. Iar spiritul aşezat la mijloc între întunericul care e jos şi lumina care e sus, spun ei, nu e un duh ca un vânt sau o briză subţire care poate fi înţeleasă, ci ca mireasma unui mir sau tămâi făcută dintr-o compoziţie, o putere care se difuzează printr-un impuls al bunămiresmei de neînţeles şi mai presus de cuvânt. Deci întrucât lumina e sus, întunericul jos şi în mijlocul lor este spiritul, lumina obişnuieşte să strălucească de sus ca o rază în interiorul care zace sub ea. Iar bună-mireasma spiritului, având o poziţie intermediară, e purtată şi pusă în mişcare în toate părţile, aşa cum mireasma tămâii e purtată pe foc în toate părţile. Aceasta fiind deci puterea celor divizate în trei părţi, puterea spiritului şi a luminii e jos, în întunericul aflat dedesubt. Iar întunericul spun că e o apă înfricoşătoare, în care lumina împreună cu spiritul e atrasă şi transferată într-o altfel de natură. Întunericul, aşadar, fiind înzestrat cu înţelepciune şi cunoscând că, dacă e luată de la el lumina, întunericul rămâne pustiu, nearătat, neluminat, neputincios, nelucrător, se sileşte cu toată priceperea şi înţelepciunea să ţină în el strălucirea şi scânteierea luminii împreună cu bună-mireasma spiritului. Aduc şi o imagine acestui lucru spunând: aşa cum pupila ochiului apare întunecată din apele/secreţiile care-i stau la bază şi e luminată de spirit, tot aşa întunericul năzuieşte după spirit şi lumină, şi are la el toate puterile lor care vor să plece din el şi să urce. Dar ele sunt de infinite ori infinite, din care, atunci când puterile se amestecă între ele, se întipăresc şi devin toate asemenea unor peceţi. Fiindcă, aşa cum atunci când intră în comuniune cu o ceară, pecetea îşi face întipărirea, rămânând în ea însăşi ceea ce era, tot aşa şi puterile când intră în comuniune între ele lucrează toate genurile fiinţelor vii, care sunt infinite. Spun aşadar că din convergenţa celor trei principii a rezultat

forma unei mari peceți: cerul și pământul, care are aspectul asemănător unui uter, având în mijloc buricul. Iar celelalte întipăriri ale tuturor ființelor vii sunt ca și cerul și pământul întipărite asemenea unui uter. Iar din apă spun că provine principiul întâi-născut, un vânt puternic și impetuos, care e cauza oricărei geneze, care lucrează o fierbere și o mișcare în lume din mișcarea apelor. Acest vânt are aspectul asemănător șuieratului unui șarpe, spre care privind lumea se năpustește poftind spre generare ca un uter, și de aici vor să se constituie geneza a toate. În acest șuierat de vânt spun că e un dumnezeu desăvârșit, care spun că provine din mișcarea apelor din bună mireasma spiritului și din strălucirea luminii, și că mintea [intelectul] e o odraslă născută dintr-o femeie. Deci aceasta, fiind o scânteie de sus amestecată jos cu concrețiile trupului, se grăbește să fugă, iar fugind să seducă sus și să nu se destrame din pricina lipsei din ape. De aceea a strigat din amestecul cu apele, ca în psalmul lor care spune: „Toată grija luminii de sus e ca scânteia de jos să se izbăvească de tatăl de jos", de vânt, care iscă fierbere și tulburare și-și face un fiu desăvârșit: mintea, care, spun ei, nu-i este proprie după ființă. Cuvântul desăvârșit al luminii transformându-l într-un chip de șarpe, acesta [fiul] intră în uter, ca să poată să ridice mintea aceea, scânteia din lumină. Și aceasta spun ei că este ceea ce s-a spus: „Care fiind în forma lui Dumnezeu n-a socotit o pradă faptul de a fi egal cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine Însuși luând o formă de sclav" [*Flp* 2, 6]. Aceasta vor să fie „forma de sclav" rău demonizații și nenorociții setieni care spun aceste lucruri.

Iar atotînțeleptul *Simon [Magul]* spune așa: Există o Putere nedefinită și ea este rădăcina a toate. Puterea nedefinită spun că e focul. Dar după el focul nu e simplu — cum spun mulți care afirmă că există patru elemente simple și cred că focul e simplu —, ci are o natură dublă: o parte a ei o numește ascunsă, iar alta arătată; iar cele ascunse se ascund în cele arătate ale focului și cele arătate ale focului sunt generate de cele ascunse. Toate părțile focului, crede el, văzute și nevăzute, au o înțelegere. Lumea născută a fost deci generată de focul nenăscut, și a început să devină așa: luând cel născut de la principiul focului aceluia șase rădăcini prime ale principiului nașterii, spune că aceste rădăcini provin din foc sub formă de perechi, pe care le numește Intelect și Inteligență, Glas și Nume, Rațiune și Reflecție. În aceste șase rădăcini este toată puterea nedefinită care, spun ei, e Cel ce a stat, stă și va sta, care, când va lua un chip, fiind în cele șase puteri, va fi prin ființă putere, mărime și rezultat una și aceeași cu puterea nenăscută și nedefinită, neavând nimic mai puțin decât acea putere nenăscută, neschimbabilă și nedefinită. Dacă însă Acesta rămâne în potență numai în cele șase puteri și nu ia chip, spun că dispare și piere ca și potența gramaticii sau geometriei care există în

sufletul omului, dacă nu apare un maestru care să-l învețe. Simon spune că el însuşi e Cel ce a stat, stă şi va sta şi că el e Puterea mai presus de toate. Acesta le spune deci Simon.

Valentin şi cei din şcoala lui numesc principiul a toate Tată, dar au opinii contrare despre El. Căci unii dintre ei cred că numai Tatăl e născător, dar alții cred că e cu neputință să poată naşte fără parte femeiască şi-i atribuie o soție: Tăcerea, pe El numindu-l Adânc. Din acesta şi din soția [perechea] lui provin şase emanații: Intelectul şi Adevărul, Cuvântul şi Viața, Omul şi Biserica, iar aceasta este Ogdoada [Optimea] prim-generată. Aceste emanații produse în interiorul Limitei se numesc iarăşi cele din interiorul Pleromei şi sunt prime; secunde sunt cele din afara Pleromei, iar terțe sunt cele din afara Limitei, a căror geneză constituie Hysteroma [Achamot]. Vrea ca tatăl a toate să fie dintr-un eon din Hysteromă şi proiectat [în afara Limitei] şi spune că acesta este Demiurgul, nevrând să fie primul Dumnezeu, ci defăimându-l atât pe El, cât şi cele născute de El. Despre Hristos spune că S-a coborât din Pleromă născut din Duhul Sfânt şi din Demiurg, spre mântuirea spiritului rătăcit, care locuieşte în „omul dinăuntru" care se mântuieşte grație acestui spirit care locuieşte în el. Dar carnea nu vrea să fie mântuită, numind-o „haină de piele" şi „om stricăcios". Acestea le-am spus pe scurt, întrucât la ei există mult material şi opinii diferite. Aceasta este deci opinia şcolii lui Valentin.

Vasilide spune şi el că există un Dumnezeu Care nu este, Care nefiind a făcut din neființă o lume care nu este, aruncată ca un grăunte de muştar care are în el rădăcinile, trunchiul, frunzele, ramurile şi rodul, sau ca un ou de papagal care are în el mulțimea felurită a culorilor. Aceasta, spun ei, este sământa lumii din care s-au făcut toate, fiindcă aceasta avea în sine toate fără să fie depuse ca într-o vistierie, gândite mai înainte să fie făcute de Dumnezeu Care nu este. În această sământă, spun ei, e o filialitate tripartită, de-o-ființă întru toate cu Dumnezeu Care nu este, născută din cele ce nu sunt. Din această filialitate împărțită în trei părți, una era subtilă, alta mai groasă, şi alta având nevoie de purificare. Odată cu prima aruncare a seminței de Cel ce nu este, partea subtilă a răsărit şi a crescut în sus spre Cel ce nu este, fiindcă orice natură Îl doreşte din pricina covârşirii frumuseții lui, dar fiecare altfel. Rămânând încă în sământă, fiindcă e imitativă, partea mai groasă n-a putut să se ridice în sus — căci era mai deficientă decât cea subtilă —, dar filialitatea a înaripat-o prin Duhul Sfânt, fiindcă îmbrăcată îi face bine şi i se face bine. Iar a treia filialitate are nevoie de curățire; ea a rămas în marea grămadă a tuturor semințelor şi ea face bine şi i se face bine. Există ceva numit lume, şi ceva ce se numeşte mai presus de lume, căci pe cele ce sunt

le divide în două diviziuni prime; iar ceea ce e între ele numeşte Duh Sfânt frontieră, care are în el mireasma filialităţii. Din grămada tuturor seminţelor şi a seminţei lumii a răsărit şi s-a născut Marele Arhon, Capul lumii, de o frumuseţe şi măreţie negrăită. Acesta înălţându-se până la boltă a crezut că nu mai e altceva deasupra lui şi aşa a ajuns mai strălucitor şi mai puternic decât toate cele de sub el, afară de filialitatea lăsată în urmă între toate seminţele, despre care nu ştia că e mai înţeleaptă decât el. Acesta deci întorcându-se spre crearea lumii îşi naşte mai întâi un fiu superior lui, pe care l-a pus să şadă de-a dreapta lui, şi aceasta ei o numesc Ogdoadă. Acesta deci, Demiurgul, a făcut toată creaţia cerească. Dar din toate seminţele a urcat iarăşi un alt arhonte, mai mare decât toţi cei de sub el, afară de filialitatea lăsată în urmă, dar mult mai mic decât primul, pe care-l numesc Hebdomada. Acesta e Făcătorul, Demiurgul şi Guvernatorul tuturor celor de sub el, iar el şi-a făcut un fiu mai înţelept decât el. Toate acestea, spun ei, există potrivit predeterminării Celui ce nu este; există însă lumi şi distanţe infinite. Peste Iisus cel din Maria a venit puterea Evangheliei, care a coborât de sus şi a luminat pe fiul atât al Ogdoadei, cât şi al Hebdomadei, pentru a lumina, distinge şi curăţi filialitatea lăsată în urmă spre a face bine sufletelor şi a i se face bine. Şi mai spun că ei sunt fiii lui Dumnezeu care au fost lăsaţi în lume, ca să înveţe sufletele să se curăţească şi să urce odată cu filialitatea la Tatăl de sus, de unde a venit prima filialitate. Iar lumea va dăinui până când toate sufletele vor intra aici odată cu filialitatea. Aceste lucruri monstruoase nu se ruşinează să le spună Vasilide.

Iustin [gnosticul] spune cu îndrăzneală şi el lucruri asemănătoare acestora, astfel: există trei principii nenăscute a toate, două masculine şi unul feminin. Din cele masculine, unul se numeşte Cel bun, şi numai el e numit astfel fiind preştiutor a toate; iar celălalt este Tată al tuturor celor născute, lipsit de preştiinţă, nevăzut şi necunoscut, şi El se numeşte Elohim. Iar principiul feminin e lipsit de preştiinţă, pătimaş, cu două voinţe şi două corpuri. Despre acesta spun că de la mădular în sus e fecioară, iar de la mădular în jos e şarpe, şi se numeşte Eden şi Israel. Acestea, spune el, sunt principiile a toate, din care s-au făcut toate. Fără să ştie dinainte, Elohim a ajuns să o dorească pe cea jumătate fecioară şi amestecându-se cu ea a născut doisprezece îngeri; îngerii paterni sunt legaţi de tatăl, iar cei materni de mamă. Iar aceşti îngeri, spune el, sunt pomii raiului, interpretând alegoric cele scrise de Moise în lege. Toate au fost însă făcute de Elohim şi Eden: fiarele împreună cu celelalte animale au fost făcute din partea animalică a Edenului, iar omul din părţile omeneşti de deasupra mădularului. Edenul a pus în el sufletul, care era puterea lui, iar Elohim duhul, care era puterea lui. Mai spune că după ce şi-a

aflat originea, Elohim a urcat spre Cel Bun şi a lăsat Edenul care, înfuriat de aceasta, face orice uneltire împotriva spiritului lui Elohim care a fost pus în om. De aceea Tatăl l-a trimis pe Baruh cu porunca să grăiască prin profeţi, ca duhul lui Elohim să fie izbăvit şi toţi să fie scoşi pe furiş din Eden. El spune că şi Heracle a fost profet, dar că a fost învins de Omfale, adică de Babel, pe care o numesc şi Afrodita. Iar mai apoi, în zilele lui Irod s-a născut Iisus fiul Mariei şi al lui Iosif, cu care spune că a vorbit Baruh şi împotriva căruia a uneltit Edenul, dar n-a putut să-l amăgească şi de aceea a făcut să fie răstignit, dar Duhul Lui a urcat la Cel Bun. Iar duhul tuturor celor care au ascultat astfel de cuvinte nebune şi debile se va mântui, dar corpul şi sufletul vor fi lăsate Edenului, pe care Iustin cel fără minte îl numeşte şi pământ.

Docheţii spun unele ca acestea: primul Dumnezeu e o sământă de smochin, din care ies trei eoni ca trunchiul, frunzele şi rodul lui; aceştia emană treizeci de eoni, fiecare câte zece; ei sunt uniţi în decade şi se deosebesc numai prin poziţie ca primi, secunzi, terţi. Şi ei emană de infinite ori infiniţi eoni şi toţi sunt hermafrodiţi. Aceştia au vrut să intre toţi într-un eon şi din acest eon din mijloc şi din Fecioara Maria au născut un mântuitor a toate, întru toate asemenea primei seminţe a smochinului, inferior numai într-un singur lucru: prin aceea că e născut, întrucât prima sământă din care e smochinul e nenăscută. Aceasta a fost marea pleromă a eonilor, în întregime lumină, nemaiprimind nici o podoabă, ci având în sine toate formele celor vii. Şi venind ea în haosul aflat sub ea, a fost cauza tuturor celor ce s-au făcut şi sunt; fiindcă coborând de sus a întipărit în haosul de jos formele tuturor ideilor veşnice. Iar al treilea eon, care s-a triplat pe sine însuşi, văzând că toate caracteristicile lui au fost târâte în întunericul de jos, necunoscând grozăvia întunericului şi simplitatea luminii, a făcut un cer şi, împlântându-l în mijloc, l-a despărţit între întuneric şi între lumină. Deci întrucât toate ideile celui de-al treilea eon şi întipărirea lui, spun ei, erau stăpânite de întuneric, el a devenit un foc viu născut de lumină. Din care, spun ei, s-a născut Marele Arhonte despre care vorbeşte Moise spunând că este un Dumnezeu de foc şi demiurg, Care transformă pururea în trupuri ideile fiinţelor vii, numind aceste idei suflete. Pentru ele, spun ei, s-a născut Mântuitorul Care arată calea prin care să fugă sufletele ţinute de întuneric. Mai spun că Iisus S-a îmbrăcat în puterea aceea una-născută, şi de aceea n-a putut fi văzut de unul din eonii care s-au schimbat din pricina mărimii slavei Lui. Şi mai spun că toate i s-au întâmplat potrivit cu cele scrise în Evanghelii.

Cei din jurul lui *Monoimos* arabul spun că obârşia universului e Primul Om şi Fiul Omului, şi că toate cele făcute, cum spune Moise, n-au fost făcute de

Primul Om, ci de Fiul Omului, dar nu de el întreg, ci de o parte a lui. Căci Fiul Omului e o „iota”, adică o decadă, număr principal, în care e substanța oricărui număr, prin care e constituit orice număr şi geneza universului: foc, aer, apă, pământ. Întrucât acesta este o iotă şi o cirtă, o cirtă curge de sus desăvârşită din desăvârşită, având toate câte le are în ea, tot aşa orice are omul, are şi Tatăl Fiului Omului. Moise deci spune că lumea s-a făcut în şase zile, adică în şase puteri cuprinse într-o cirtă a iotei, din care lumea s-a făcut dintr-o singură cirtă. Întrucât cuburile, icosaedrele, octaedrele, piramidele şi toate figurile asemenea lor, din care au fost făcute focul, aerul, apa şi pământul, s-au făcut din acea simplă cirtă a iotei care este Fiul Omului, desăvârşit din desăvârşit. Deci când Moise vorbeşte de toiagul care se preface în chip felurit spre pătimirile Egiptului, vorbeşte alegoric de pătimirile lumii lui iota, iar toiagul n-a închipuit mai mult de zece pătimiri. Iar dacă vrei, spune el, să cunoşti universul, caută în tine însuţi cine e Cel ce spune: sufletul meu, carnea mea, mintea mea, şi cine e cel care-şi însuşeşte în sine pe fiecare ca un altul pe sine însuşi. Vei înţelege că Acesta e desăvârşit din desăvârşit, şi că El le socoteşte ale Sale proprii pe toate: cele ce nu sunt şi toate care sunt. Acestea sunt deci opiniile lui Monoimos.

Taţian spune, asemenea lui Valentin şi celorlalţi, că există eoni veşnici nevăzuţi, şi că lumea şi toate cele ce sunt au fost create de unul din cei mai de jos. Practică o viaţă ascetică de tipul cinicilor şi aproape că nu diferă cu nimic de Marcion în defăimarea naşterii şi a instituţiei căsătoriei.

Marcion din Pont şi *Kerdon* învăţătorul său definesc şi ei că trei sunt principiile universului: Cel Bun, Cel Drept şi materia. Iar unii din ucenicii lor adaugă şi un al patrulea spunând că ele sunt: Cel Bun, Cel Drept, răul şi materia. Toţi însă spun că Cel Bun n-a făcut nimic, dar Cel Drept — pe care unii îl numesc şi cel rău, iar alţii doar drept —, spun ei, a făcut toate din materia subiacentă, dar nu le-a făcut frumos, ci iraţional; fiindcă cele făcute e necesar să fie asemenea Celui ce le-a făcut. Drept pentru care se folosesc şi de parabole evanghelice, spunând aşa: „Nu poate pomul bun să facă roade rele” [*Mt* 7, 18] ş. a. m. d., zicând că cele spuse fac aluzie la cele falsificate rău de el [Cel Drept]. Despre Hristos vrea să fie Fiu al Celui Bun trimis de Acesta spre mântuirea sufletelor, şi Îl numeşte „omul dinăuntru”, spunând că a apărut ca om fără să fie om, şi ca întrupat nefiind întrupat, întrucât s-a arătat aşa doar în aparenţă nesuferind nici naştere, nici pătimire decât în aparenţă. Nu vrea ca să învie carnea, spune despre căsătorie că e o stricăciune, conducându-i pe discipolii lui spre o viaţă de felul cinicilor, crezând că îl întristează pe Demiurg dacă se abţin de la cele făcute sau hotărâte de El.

Apelle, discipolul său, neplăcându-i cele spuse de învăţătorul său, a presupus printr-un alt cuvânt/argument că sunt patru dumnezei, dintre care unul, spune, e Cel Bun pe care nu L-au cunoscut nici Legea, nici Profeţii, şi al Cărui Fiu e Hristos; altul e Demiurgul universului, despre care nu vrea ca să fie Dumnezeu, ci o putere a lui Dumnezeu; altul Cel focos care s-a arătat lui Moise; şi altul Cel rău. Pe aceştia îi numeşte îngeri. Adăugând la ei pe Hristos, spune că sunt cinci. Acordă atenţie unei cărţi pe care o numeşte „Arătări" a unei oarecare Filomene, pe care o socoteşte profetesă. Şi spune că Hristos n-a luat carnea din Fecioara, ci din substanţa adiacentă lumii. A compus tratate împotriva Legii şi a Profeţilor, încercând să le desfiinţeze întrucât ar grăi minciuni şi n-ar cunoaşte pe Dumnezeu. Mai spune asemenea lui Marcion că toate felurile de carne vor pieri.

Kerinthos, care a practicat asceza în Egipt, n-a vrut nici el ca lumea să fie făcută de primul Dumnezeu, ci de o putere îngerească foarte separată şi distanţată de domnia care e mai presus de toate şi care nu-l cunoaşte pe Dumnezeul Cel mai presus de toate. Despre Iisus spune că nu S-a născut din Fecioară, ci că a fost fiu al lui Iosif şi al Mariei, asemenea tuturor celorlalţi oameni şi că S-a distins prin dreptate, cuminţenie şi înfrânare mai presus decât toţi ceilalţi. Iar după botez S-a pogorât asupra lui, din domnia cea mai presus de toate, Hristosul în chip de porumbel, şi atunci a început să vestească pe Tatăl cel necunoscut şi să facă minuni. Iar la sfârşitul pătimirii, Hristos a zburat de la Iisus; prin urmare, a pătimit şi a înviat Iisus, iar Hristos a rămas nepătimitor, fiind spiritual.

Ebioniţii spun că lumea e făcută de Dumnezeul adevărat, dar despre Hristos vorbesc în chip asemănător lui Kerinthos. Trăiesc în toate după Legea lui Moise, spunând că aşa se îndreptăţesc.

Teodot din Bizanţ a introdus următoarea erezie: spune că toate au fost făcute de adevăratul Dumnezeu, dar despre Hristos spune asemenea gnosticilor mai sus-zişi că s-a arătat într-un mod ca acesta: Hristos e un om obişnuit, ca toţi oamenii, şi se distinge numai prin aceea că se naşte după voia lui Dumnezeu dintr-o Fecioară, Duhul Sfânt umbrindu-l pe cel întrupat în Fecioară. Mai apoi însă, la botez, Hristos a coborât peste Iisus în chip de porumbel. De aceea spune că minunile nu s-au lucrat în El la început. Nu vrea deci ca Hristos să fie Dumnezeu. Aşadar Teodot opinează unele ca acestea.

Alţii dintre ei le spun toate în chip asemănător zişilor teodotieni, distingându-se numai într-un singur lucru, şi anume în aceea că-l iau pe *Melchi-*

sedec drept o Putere şi spun că e mai presus de orice putere, şi vor ca Hristos să fie după chipul său.

Frigienii şi-au luat începutul ereziei lor de la un oarecare *Montan* şi de la Priscilla şi Maximilla, socotind că femeile acestea sunt profetese iar Montan e profet. Vorbesc corect despre începutul universului şi al creaţiei şi nu primesc în chip străin cele privitoare la Hristos, dar greşesc prin mai sus-zişii profeţi: rătăcesc luând aminte la cuvintele lor peste Evanghelii, precum şi hotărând posturi noi pe lângă cele predate. Alţii dintre ei însă, alipindu-se de erezia noetienilor, au opinii asemănătoare despre aceste femei şi Montan, dar hulesc pe Tatăl a toate, spunând că acelaşi este şi Fiu şi Tată, văzut şi nevăzut, muritor şi nemuritor, luând prilejurile acestor opinii de la un oarecare Noet.

Noet, fiind de neam din Smyrna, bărbat cu limba tulbure şi versatil, a introdus între noi această erezie care a plecat de la un oarecare Epigonus, a ajuns la Cleomenes şi a rămas până acum la urmaşii lui. Spune că există un Dumnezeu Tată şi Creator a toate Care a făcut toate; că El Se făcea nearătat pentru oameni când voia, dar S-a făcut arătat atunci când a vrut; că e nevăzut atunci când nu Se vede, dar văzut atunci când Se vede; că e nenăscut atunci când nu Se naşte şi născut atunci când Se naşte din Fecioară; că e nepătimitor şi nemuritor atunci când nu pătimeşte şi nu moare, dar că pătimeşte şi moarte atunci când vine la pătimire. Pe Acest Tată Îl numesc şi Fiu, numindu-L Tată sau Fiu după împrejurări.

Erezia lor a întărit-o *Calist* [al Romei, 217–222], care a născut şi el o erezie. Luându-şi punctele de plecare de la ei [noetieni], mărturiseşte şi el că există Un Dumnezeu Tatăl şi Creatorul universului, şi că Acesta e chemat şi numit după nume Fiu, dar după fiinţă e un singur Duh indivizibil. Căci Dumnezeu fiind Duh nu este altul decât Logosul, şi nici Logosul nu e altul decât Dumnezeu. Sunt deci o singură persoană împărţită după nume, nu după fiinţă. Acest Cuvânt, pe Care-L numeşte Dumnezeu, spune că S-a întrupat şi vrea ca acela văzut şi răstignit după trup să fie un Fiu, iar Duhul Care locuieşte în El vrea să fie Tată, zdrobindu-se când de opinia lui Noet, când de cea a lui Teodot, şi neţinând nimic sigur. Ăsta e Calist.

Iar un oarecare *Hermogen*, vrând şi el să spună ceva nou, a spus că Dumnezeu a făcut toate dintr-o materie cotemporală cu El, necreată şi supusă Lui, întrucât crede că e cu neputinţă ca Dumnezeu să facă cele făcute altfel decât din lucruri care sunt deja.

Iar alții, introducând ceva nou, cerşind basme [mituri] de la toate ereziile, au alcătuit o carte ciudată numită de la un oarecare *Elkesai*. Cu privire la începutul universului aceştia mărturisesc asemenea nouă, spunând că toate au fost făcute de Dumnezeu, dar nu mărturisesc un Hristos, ci că există unul sus şi că el se transformă în multe corpuri de multe ori, iar acum s-a transformat în Iisus. Iar despre Iisus spun că uneori e născut din Dumnezeu, alteori devine Duh, uneori se naşte din Fecioară, iar alteori nu. După aceasta însă El se transformă mereu în corpuri şi se arată în multe corpuri după vremuri. Se folosesc şi de vrăji şi invocări de demoni şi de botez întru mărturisirea elementelor. Se ocupă cu astrologia, matematica şi magia şi spun că au preştiința lucrurilor.

[Cuvântul Adevărului]

De aceea, voi, elini, egipteni, caldei şi întreg neamul oamenilor, învățați ce e Divinul şi ce e creația Lui bine orânduită de la noi, care suntem prietenii lui Dumnezeu, care ne facem aici cuvintele spre dovedirea Lui, nu exercitându-ne într-un cuvânt pompos, ci în cunoaşterea adevărului şi în asceza cuminţeniei.

Dumnezeu Unul, Primul şi Singurul şi Făcătorul şi Domnul a toate, n-a avut nimic contemporan cu El: nici un haos infinit, nici o apă fără măsură, nici un pământ tare, nici un aer dens, nici un foc cald, nici un spirit subtil, nici tavanul albastru închis al marelui cer; ci era Unul, Singur de Sine Însuşi. Voind El a făcut cele ce sunt fără ca ele să fie mai înainte, afară numai când a vrut El să le facă. Având experiența celor ce vor fi — fiindcă are în El şi preştiință — a creat mai întâi cele patru principii diferite ale celor ce aveau să fie: focul, aerul, apa şi pământul, din care a făcut creația Sa diversă. Şi pe unele le-a făcut dintr-o singură ființă, pe altele le-a legat din două, iar pe altele din trei şi din patru. Cele dintr-o sigură ființă erau nemuritoare, căci nu le urmează descompunerea, fiindcă unul nu se va descompune vreodată; dar cele din două, trei sau patru elemente sunt supuse descompunerii, de aceea se numesc şi muritoare, căci moarte se numeşte acest lucru: descompunerea celor legate. Acestea sunt de ajuns pentru a da un răspuns celor ce gândesc bine şi care, dacă sunt iubitori de învățătură şi caută substanțele acestora şi cauzele creației universului le vor putea citi în cartea noastră „Despre substanța universului". Acum socotesc că e de ajuns să expun cauzele pe care, necunoscându-le, elinii [păgânii] au slăvit în cuvinte pompoase părțile creației, ignorând pe Creatorul; iar plecând de la ei şi transformând în cuvinte asemănătoare cele spuse de aceştia mai înainte, ereziarhii au alcătuit erezii demne de râs.

Aşadar reflectând, Acest Dumnezeu Singur şi peste toate naşte mai întâi un Cuvânt, dar nu un cuvânt ca o glăsuire, ci un gând al universului; numai pe Acesta L-a născut din cele ce sunt, căci ființa era aici Însuşi Tatăl, din Care este ceea ce s-a născut. Şi Cuvântul a fost cauză pentru cele făcute, purtând în Sine Însuşi voința Celui ce L-a născut, nefiind necunoscător al gândului Tatălui. Căci fiind Întâiul Lui Născut, avea în Sine Însuşi deodată cu ieşirea din Cel care L-a născut ca un glas ideile gândite în mintea Tatălui. De aceea, atunci când Tatăl a poruncit să se facă lumea, Cuvântul a realizat una câte una cele ce i-au plăcut lui Dumnezeu. Pe cele ce urmau să se înmulţească prin naştere le-a făcut parte bărbătească şi parte femeiască, iar pe cele care sunt spre slujire şi susţinere le-a făcut fie masculine, fie neavând nevoie de parte femeiască, fie nici masculine, nici feminine. Căci primele lor substanţe făcute din cele ce nu sunt, adică focul şi aerul, apa şi pământul, nu sunt nici masculine, nici feminine, ci din fiecare din ele nu poate să iasă masculin şi feminin, dacă n-ar voi Dumnezeu Care le porunceşte să lucreze aşa ceva. Mărturisesc că îngerii sunt din foc şi din aer şi mai spun că nu există în ei parte bărbătească şi parte femeiască; soarele, luna şi stelele sunt în chip asemănător din foc şi din aer, şi nu cred că sunt nici parte bărbătească, nici parte femeiască. Animalele din apă şi zburătoarele sunt parte bărbătească şi parte femeiască, căci aşa a poruncit Dumnezeu vrând ca substanţa umedă să fie fecundă. În chip asemănător sunt parte bărbătească şi parte femeiască şi reptilele şi fiarele de pe pământ şi genurile tuturor animalelor, căci aşa a admis natura celor făcute. Deci câte a vrut să facă Dumnezeu pe acestea le-a creat prin Cuvântul, ele neputând fi făcute altfel decât au fost făcute. Iar pe câte a vrut şi le-a făcut cum a vrut le-a însemnat chemându-le pe nume. Şi peste ele a creat pe stăpânul a toate, alcătuindu-l compus din toate substanţele. Nu că Dumnezeu a vrut să-l facă dumnezeu şi a greşit, nici înger — nu vă înşelaţi —, ci a vrut şi te-a făcut om. Căci dacă ar fi vrut să te facă dumnezeu, ar fi putut: ai doar exemplul Cuvântului Său. Dar vrând să te facă om, te-a făcut om. Iar dacă vrei să te faci dumnezeu, ascultă-L pe Cel ce te-a făcut şi nu I te împotrivi acum, ca fiind găsit credincios în cele mici să ţi se poată încredinţa cele mari [*Mt* 25, 21. 23]. Dar numai Cuvântul Lui e din El, de aceea e şi Dumnezeu, fiind fiinţa lui Dumnezeu. Lumea e însă din nimic, de aceea nu e dumnezeu, fiindcă ea admite şi descompunere, atunci când voieşte Cel ce a creat-o. Iar Dumnezeu Cel ce a creat-o n-a făcut nici nu face rău, ci numai frumos şi bine, căci Cel ce o face e bun. Omul creat însă era o vietate liberă, dar nu stăpân, nu stăpânind toate prin gând, autoritate şi putere, ci rob şi având toate cele contrare. Prin acea că este liber naşte răul făcut din întâmplare, acesta nefiind nimic dacă nu-l faci. Căci răul se numeşte rău prin faptul de a voi sau socoti ceva rău, nefiind de la început, ci apărând ulterior.

Întrucât omul e liber, a fost hotărâtă de Dumnezeu o lege, şi nu în zadar. Căci dacă omul n-ar avea putinţa de a voi şi de a nu voi, de ce ar mai fi hotărât o lege? Pentru că unui animal lipsit de raţiune nu i se dă o lege, ci un frâu şi un bici. Omului însă i s-a dat o poruncă şi o pedeapsă pentru faptul de a face sau a nu face ce i s-a poruncit. Legea deci i s-a dat prin bărbaţii drepţi de mai înainte, iar mai aproape de noi prin Moise, bărbat evlavios şi iubit de Dumnezeu, s-a dat o Lege plină de gravitate şi dreptate. Iar toate acestea le guvernează Cuvântul lui Dumnezeu, Copilul Întâi-născut al Tatălui, Glasul purtător de lumină dinainte de luceafăr. După care au apărut bărbaţi drepţi, prieteni ai lui Dumnezeu; aceştia se numesc profeţi de la faptul că spun dinainte cele viitoare. Şi cuvântul lor s-a făcut nu pentru un singur timp, ci glăsuirile profetice sunt bine primite prin toate generaţiile; nu numai atunci când răspundeau celor de faţă, ci şi când spuneau dinainte cele viitoare prin toate generaţiile. Pentru că atunci când vorbesc cele trecute le aduceau aminte umanităţii, când arată cele prezente ne convingeau să nu fim nepăsători, iar când pun dinainte cele viitoare ne fac pe fiecare din noi temători, fie văzând noi împlinindu-se cele spuse cu mult înainte, fie aşteptând să se împlinească cele viitoare. Aceasta e credinţa noastră, o, voi toţi oamenii, fiindcă noi nu suntem convinşi de vorbe deşarte, nici nu suntem răpiţi de impulsurile inimii, pentru că nu suntem seduşi de plauzibilitatea unor cuvinte convingătoare, nici nu suntem neascultători faţă de nişte cuvinte grăite cu putere dumnezeiască. Acestea le-a poruncit Dumnezeu Cuvântului, iar Cuvântul le-a spus profeţilor, întorcând prin ele pe om din neascultare; nu aservindu-l cu sila unei necesităţi, ci chemându-l la libertate printr-o alegere de bunăvoie. Aşadar pe Acest Cuvânt L-a trimis Tatăl în vremurile din urmă nu ca să vorbească prin profeţi, nevrând ca, întrucât e propovăduit în chip întunecos, să fie bănuit doar, ci vrând ca El să Se arate fiind văzut cu ochii noştri, pentru ca lumea să se înduplece văzându-L nu poruncind în numele unor profeţi, nu înfricoşând sufletul printr-un înger, ci vorbind fiind de faţă El Însuşi. Pe Acesta L-am cunoscut că a luat trup dintr-o Fecioară şi a purtat „omul cel vechi" printr-o nouă plămădire a lui. Pe Acesta Îl ştim că a trecut în viaţă prin toate vârstele, ca să se facă El Însuşi lege fiecărei vârste şi să arate umanitatea Lui prezentă drept scop tuturor oamenilor; şi pentru ca prin El să se dovedească că Dumnezeu n-a făcut nimic rău şi că omul are, ca unul liber, puterea de a voi şi de a nu voi, putând face amândouă lucrurile. Pe Acest Om Îl ştim făcut din frământătura noastră; căci dacă n-ar fi fost din frământătura noastră, în zadar mai legiuieşte să fie imitat Învăţătorul. Căci dacă Acel om ar fi din altă substanţă, de ce-mi mai porunceşte mie, celui neputincios prin fire, şi cum mai este Acesta bun şi drept? Ci ca să nu fie socotit altul decât noi, a suportat şi oboseală, a vrut să flămânzească şi n-a refuzat să înseteze, s-a

cufundat în somn, nu s-a împotrivit suferinței, a fost ascultător până la moarte şi a arătat învierea, aducând în toate drept pârgă propria Sa umanitate, ca şi tu să nu te descurajezi când suferi, ci mărturisind că eşti şi tu însuți om, să aştepți şi tu ce I-a dat Acestuia Dumnezeu.

Acesta e cuvântul adevărat despre Divin, o, oamenilor, elini şi barbari, caldei şi asirieni, egipteni şi libieni, indieni şi etiopieni, celți şi latini războinici, şi toți cei care locuiți în Europa, Asia şi Africa, cărora mă fac sfătuitor eu, care sunt învățăcel iubitor de oameni al Cuvântului Iubitor de oameni; pentru ca, alergând, să fiți învățați de noi cine e adevăratul Dumnezeu şi care e creația Lui în bună rânduială, neluând aminte la sofismele unor cuvinte meşteşugite, nici la făgăduințele deşarte ale unor eretici hoți de cuvinte, ci la simplitatea gravă a unui adevăr lipsit de pompă. Cunoaştere prin care veți scăpa de amenințarea focului judecății care se apropie şi de ochiul neluminat al tartarului întunecos neluminat de glasul Cuvântului, de fierberea veşnicului iezer născător de flacără, de ochiul înfricoşător al îngerilor pedepsiți în tartar care rămâne pururea în chip amenințător, de viermele care se hrăneşte neîncetat din trupul care fierbe. Fiind învățat Care e Dumnezeul adevărat, vei scăpa de acestea, vei avea trupul nemuritor şi nestricăcios împreună cu sufletul, şi vei primi Împărăția cerurilor; tu, cel care ai cunoscut pe Împăratul ceresc, vei convorbi cu Dumnezeu şi vei fi comoştenitor al lui Hristos, nemaifiind rob patimilor şi bolilor, fiindcă te-ai făcut dumnezeu. Căci câte pătimiri ai răbdat ca om, acestea ți le-a dat Dumnezeu pentru că eşti om. Dar câte urmează lui Dumnezeu acestea a făgăduit Dumnezeu să ți le ofere când vei fi îndumnezeit şi făcut nemuritor. Aceasta înseamnă acel „Cunoaşte-te pe tine însuți" cunoscând adică în tine însuți pe Dumnezeu Care te-a făcut. Căci odată cu cunoaşterea de sine se întâmplă celui chemat de El să fie şi cunoscut de El. Deci nu vă duşmăniți pe voi înşivă, oameni, nici nu şovăiți să vă întoarceți înapoi. Căci Hristos este Cel căruia Dumnezeu Cel peste toate I-a poruncit ca păcatul să fie spălat dintre oameni, făcând-l astfel nou pe omul cel vechi. Numindu-l de la început „chip" al Său, El a arătat printr-o prefigurare afecțiunea față de tine. Ascultând de poruncile Lui solemne şi făcându-te imitator bun al Celui Bun, vei fi asemenea Lui fiind cinstit de El. Fiindcă, făcându-te şi pe tine dumnezeu spre slava Lui, Dumnezeu nu sărăceşte.

Crezul Roman-Apostolic[1]

Romanum[2]

(Roma, 200–250; în caractere cursive adaosurile atestate în secolul IV)

Credo in Deum Patrem omnipotentem
et in Christum Iesum, Filium eius
unicum Dominum nostrum
qui natus est de Spiritu Sancto
e Maria Virgine,
qui sub Pontio Pilato crucifixus est
et sepultus,
tertia die resurrexit,
ascendit in coelos,
sedet ad dexteram Patris,
unde venturus est iudicare vivos
et mortuos
et in Spiritum Sancum,
sanctam ecclesiam
remissionem peccatorum
carnis resurrectionem.

Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic;
şi în Hristos Iisus Fiul Său
Unic Domnul nostru,
Care S-a născut din Duhul Sfânt
şi Fecioara Maria,
Care sub Ponţiu Pilat a fost răstignit
şi îngropat,
a treia zi a înviat,
S-a înălţat la ceruri,
şade de-a dreapta Tatălui,
de unde va veni să judece viii
şi morţii;
şi în Duhul Sfânt,
sfânta Biserică,
iertarea păcatelor,
învierea cărnii.

---

[1] Traducere după LIUWE H. WESTRA, *The Apostles' Creed. Origin, History, and Some Early Commentaries*, Turnhout, 2002, p. 540–541.

[2] Versiuni mai simple ale crezului sunt:

— cel din aşa-numita *Epistolă a Apostolilor* (Asia Mică, cca 160–170), unde cele cinci pâini ale minunii evanghelice (*Mc* 6, 39) sunt interpretate drept cele cinci articole ale credinţei creştinilor care trebuie să creadă „într-Un Tată Domn a toate, în Iisus Hristos Mântuitorul nostru, în Duhul Sfânt Mângâietorul, în sfânta Biserică şi în iertarea păcatelor;

— cel atestat în papirusul liturgic descoperit la Der-Balyzeh (Egipt) şi care are următoarea formă: „Cred într-Un Dumnezeu Tată Atoateţiitor, în Fiul lui Unul-Născut Domnul nostru Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, în învierea cărnii şi în sfânta Biserică catholică."

Varianta amplificată

comentată de Sfântul Nichita al Remesianei (Dacia Mediteranea, † 414)

Credo in Deum Patrem omnipotentem
et in Filium eius Iesum Christum
natus ex Spirito Sancto et ex Vergine Maria,
passus sub Pontio Pilato, crucifixum, mortuum, tertia die resurrexit vivus e mortuis, ascendit in coelos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus iudicare vivos et mortuos,
et in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem et vitam aeternam.

Cred în Dumnezeu Tatăl Atotputernic
şi în Fiul Său Iisus Hristos
născut din Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria,
care sub Ponţiu Pilat a pătimit, a fost răstignit, a murit, a înviat a treia zi viu dintre morţi, s-a înălţat la ceruri, şade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să judece viii şi morţii
şi în Duhul Sfânt, sfânta Biserică catholică, împărtăşirea de cele sfinte, iertarea păcatelor, învierea cărnii şi viaţa veşnică.

Apostolicum — Textus receptus

(Galia, secolul VII; în caractere cursive adaosurile la Crezul Roman)

Credo in Deum Patrem omnipotentem,	Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic,
Creatorem coeli et terrae	*Făcător al cerului şi al pământului;*
et in Christum Iesum, Filium eius	şi în Hristos Iisus, Fiul Său Unic,
unicum Dominum nostrum	Domnul nostru,
qui *conceptus* est de Spiritu Sancto,	Care *S-a zămislit* din Duhul Sfânt,
natus ex Maria Virgine,	*S-a născut* din Fecioara Maria,
passus sub Pontio Pilato, crucifixus,	*a pătimit* sub Ponţiu Pilat, a fost
mortuus et sepultus,	răstignit, a murit şi a fost îngropat,
descendit ad inferna	*S-a pogorât la iad,*
tertia die resurrexist *a mortuis*	a treia zi a înviat *din morţi*
ascendit ad coelos,	S-a înălţat la ceruri,
sedet ad dexteram *Dei* Patris	şade de-a dreapta *Dumnezeului* Tată
Omnipotentis,	*Atotputernic*,
unde venturus est iudicare vivos	de unde va veni să judece viii
et mortuos;	şi morţii;

credo in Spiritum Sanctum,	*cred* în Duhul Sfânt,
sanctam *catholicam* ecclesiam,	sfânta *catholică* Biserică,
Sanctorum communionem,	*împărtăşirea de cele sfinte,*
remissionem peccatorum,	iertarea păcatelor,
carnis resurrectionem	învierea cărnii
et vitam aeternam.	*Şi viaţa veşnică.*

Comparaţie[3] între

Crezul Roman-Apostolic	*Crezul Niceo-Constantinopolitan*
Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic	Credem într-Unul Dumnezeu Tatăl Atotţiitorul
Făcător al cerului şi al pământului	Făcător al cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute.
Şi în Iisus Hristos,	Şi într-Unul Domn Iisus Hristos,
Fiul Său unic, Domnul nostru,	Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut,
	Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii;
	Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat,
Niceea, 325	născut, nu făcut,
	de-o-fiinţă cu Tatăl,
	prin Care toate s-au făcut,
	Care pentru noi, oamenii, şi a noastră mântuire
	S-a pogorât din ceruri,
Care *S-a zămislit* din Duhul Sfânt	S-a întrupat din Duhul Sfânt
şi S-a născut din Fecioara Maria,	şi din Fecioara Maria
	şi S-a făcut om;
a pătimit sub Ponţiu Pilat	a fost răstignit pentru noi sub Ponţiu Pilat,
a fost răstignit, a murit şi a fost îngropat,	a pătimit, a fost îngropat
S-a pogorât la iad,	
a înviat a treia zi din morţi,	şi a înviat a treia zi, după Scripturi,
S-a înălţat la ceruri,	S-a înălţat la ceruri

[3] EMMANUEL LANNE, „Le symbole des Apôtres expression de la foi apostolique et Symbole de Nicée", *Irénikon* 56 (1983), p. 480–481.

şade de-a dreapta lui *Dumnezeu* Tatăl *Atotputernic*	şi şade de-a dreapta Tatălui,
de unde va veni	şi iarăşi va să vină cu slavă
să judece viii şi morţii.	să judece viii şi morţii,
	şi Împărăţia Lui nu va avea sfârşit.
Cred în Duhul Sfânt,	Şi întru Duhul Sfânt,
	Constantinopol, 381: Domnul de viaţă făcător, Care din Tatăl purcede, Care e închinat şi slăvit împreună cu Tatăl şi cu Fiul, Care a grăit prin profeţi.
sfânta catholică Biserică,	Întru una, sfântă, catholică şi apostolică Biserică.
împărtăşirea de cele sfinte,	
iertarea păcatelor,	Mărturisim un Botez spre iertarea păcatelor,
învierea cărnii	aşteptăm învierea morţilor
şi viaţa veşnică. Amin.	şi viaţa veacului ce va să vină. Amin.

IV

Canonul apostolic al Bisericii: *lex orandi — lex credendi — lex vivendi*

Didahia celor Doisprezece Apostoli

(Siria occidentală, cca 50 sau 90–100 d. Hr.)[1]

Învățătura Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri/păgâni

Cele Două Căi

1 [1] Sunt două căi: una a vieții și una a morții [*Ir* 21, 8], și mare e diferența între cele două.

Calea vieții

[2] Așadar, calea vieții e aceasta: Mai întâi, să iubești pe Dumnezeu Care te-a făcut [*Dt* 6, 5; *Mt* 22, 37], în al doilea rând, pe aproapele tău ca pe tine însuți [*Lv* 19, 18; *Mt* 22, 39], iar toate câte ai vrea să nu ți se facă ție, nu le face nici tu altora [*Tob* 4, 15; *Mt* 7, 12].

Secțiune evanghelică

[3] Iar învățătura acestor cuvinte este aceasta: Binecuvântați pe cei ce vă blestemă și rugați-vă pentru vrăjmașii voștri, postiți pentru cei ce vă prigonesc [*Mt* 5, 44], căci ce mulțumire puteați avea dacă iubiți pe cei ce vă iubesc? Oare păgânii nu fac același lucru [*Mt* 5, 46–47]? Voi însă iubiți pe cei ce vă urăsc [*Mt* 5, 44] și nu veți avea dușmani. [4] Abține-te de la poftele carnale și trupești. Dacă-ți dă cineva o palmă peste obrazul drept, întoarce-i-l și pe celălalt [*Mt* 5, 39] și vei fi desăvârșit. Dacă te obligă să mergi cu el o milă, du-te cu el două [*Mt* 5, 41]. Dacă-ți ia cineva haina, dă-i și cămașa [*Mt* 5, 40]. Dacă-ți ia cineva ce e al tău, nu-l cere înapoi [*Lc* 6, 30], căci nu vei putea. [5] Oricui cere ceva de la tine dă-i și nu refuza [*Mt* 5, 42], căci Tatăl vrea să se dea în dar din darurile Sale. Fericit cel ce dă potrivit poruncii, căci este nevinovat. Vai celui ce ia! Căci dacă ia având nevoie, va fi nevinovat, dar dacă

---

[1] Traducere după ed. W. Rordorf / A. Tuiller: *La Doctrine des Douze Apôtres (Didachè)* (Sources Chrétiennes 248), 1978.

ia neavând nevoie, va da socoteală de ce a luat şi pentru ce; şi fiind reţinut va fi cercetat pentru cele pe care le-a făcut şi nu va ieşi de acolo până nu va da şi ultimul bănuţ [*Mt* 5, 26]. 6 Dar tot despre aceste lucru s-a zis: „Să asude milostenia ta până ce vei şti cui să o dai [cf. *Sir* 12, 1].

Poruncile

II 1 A doua poruncă a învăţăturii: 2 Să nu ucizi [*Iş* 20, 15], să nu faci adulter [*Iş* 20, 13]; să nu strici copii, să nu desfrânezi, să nu furi [*Iş* 20, 14]; să nu faci farmece [*Dt* 18, 10]; să nu omori copilul prin stricăciune/avort, nici să nu-l ucizi pe cel născut; să nu pofteşti cele ale aproapelui [*Iş* 20, 17]. 3 Să nu te juri [*Mt* 5, 33], să nu dai mărturie mincinoasă [*Iş* 20, 16], să nu vorbeşti de rău [*Iş* 21, 16], să nu fii ranchiunos [*Pr* 12, 21; *Za* 7, 10]. 4 Să nu fii duplicitar în gândire, nici în cuvânt [*Sir* 5, 9. 14; 6, 1], căci duplicitatea în cuvânt e o cursă de moarte. 5 Cuvântul tău să nu fie mincinos, nici gol, ci amestecat cu fapta. 6 Să nu fii lacom, nici răpitor, nici făţarnic, nici răutăcios, nici mândru; şi să nu primeşti sfat rău împotriva aproapelui tău. 7 Să nu urăşti pe nici un om, ci pe unii să-i mustri, pentru alţii să te rogi, iar pe alţii să-i iubeşti mai mult decât sufletul tău.

Povăţuirea înţeleptului

III 1 Copilul meu, fugi de orice rău şi de tot ce seamănă cu el. 2 Nu fi furios, căci mânia duce la omor, nici zelos, nici certăreţ, nici irascibil, căci din toate acestea se nasc ucigaşii. 3 Copilul meu, nu fi pofticios, căci pofta duce la desfrâu, nici cu vorbe de ruşine, nici cu ochi indiscret, căci din toate acestea se naşte adulterul. 4 Copilul meu, nu ghici în zborul păsărilor, căci aceasta duce la idolatrie, nici nu practica incantaţii, astrologia sau purificări, nici nu voi să vezi sau să auzi aceste lucruri, căci din toate acestea se naşte idolatria. 5 Copilul meu, nu fi mincinos, căci minciuna duce la furt, nici iubitor de arginţi, nici de slavă deşartă, căci din toate acestea se nasc hoţiile. 6 Copilul meu, nu fi murmurător, căci murmurul duce la blasfemie, nici arogant, nici nu gândi lucruri rele, căci din toate acestea se nasc blasfemii.

7 Fii însă blând, fiindcă cei blânzi vor moşteni pământul [*Ps* 36, 11]. 8 Fii îndelung-răbdător, milostiv, lipsit de răutate, liniştit şi bun, şi tremură mereu pentru cuvintele pe care le-ai auzit [cf. *Is* 66, 2]. 9 Nu te înălţa pe tine însuţi, nici nu da sufletului tău îndrăzneală. Să nu se lipească sufletul tău cu cei trufaşi, ci să petreci cu cei drepţi şi smeriţi. 10 Lucrurile care ţi se întâmplă primeşte-le ca pe nişte lucruri bune, ştiind că nimic nu se face fără Dumnezeu.

IV 1 Copilul meu, adu-ţi aminte zi şi noapte de cel ce îţi grăieşte cuvântul lui Dumnezeu şi să-l cinsteşti ca pe Domnul, căci unde se vorbeşte de dom-

nie, acolo este Domnul. 2 Caută în fiecare zi fețele sfinților, ca să te odih-
nești în cuvintele lor. 3 Să nu faci schisme/rupturi, ci să împaci pe cei ce se
luptă; să judeci cu dreptate și să nu te uiți la fața omului când mustri pentru
greșeli. 4 Să nu te îndoiești dacă un lucru va fi sau nu.
5 Nu-ți întinde mâinile când e să iei și nu le strânge când e să dai [*Dt* 15, 7;
Sir 4, 31]. 6 Dacă ai prin lucrul mâinilor tale, dă ca răscumpărare pentru
păcatele tale. 7 Să nu șovăi să dai, nici să nu murmuri dacă dai, căci vei cu-
noaște Cine e Cel ce-ți dă în schimb răsplată bună [*Pr* 19, 17]. 8 Nu-ți în-
toarce spatele de la cel lipsit [*Sir* 4, 5], și să pui în comun cu fratele tău toate
și să nu spui că sunt ale tale; căci dacă veți fi părtași în nemurire, cu atât mai
mult în cele muritoare?
9 Să nu-ți iei mâna de pe fiul tău de pe fiica ta, ci din tinerețe să-i înveți
frica de Dumnezeu. 10 Să nu poruncești cu asprime sclavului sau slujnicei
tale care-și pune nădejdea în Același Dumnezeu, ca nu cumva să nu se mai
teamă de Dumnezeu Care e peste amândoi, căci El nu vine să cheme după fața
[omului], ci peste cei al căror duh l-a pregătit. 11 Iar voi, sclavii, supuneți-vă
stăpânilor voștri cu rușine și teamă ca unui chip [*typos*] al lui Dumnezeu.
12 Să urăști orice fățărnicie și tot ce nu e plăcut Domnului. 13 Să nu pără-
sești poruncile Domnului, ci să păzești cele ce ai primit, fără să adaugi sau
să scoți ceva [*Dt* 4, 2; 13, 1]. 14 În adunare/biserică [*ekklēsia*] să-ți mărturi-
sești greșelile și să nu vii la rugăciunea ta cu conștiință rea. Aceasta este
calea vieții.

Calea morții

V 1 Iar calea morții e aceasta: întâi de toate, este rea și plină de blestem: ucideri, adultere, pofte, desfrânări, hoții, idolatrii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, fățărnicii, duplicități, viclenie, trufie, răutate, aroganță, lăcomie, vorbe de rușine, gelozie, îndrăzneală, mândrie; prigonitorii celor buni, urâtorii adevărului, iubitorii minciunii, necunoscătorii răsplății dreptății, nealipiți de bine, nici de judecata dreaptă, veghetorii nu pentru bine, ci pentru rău, cei departe de blândețe și răbdare, iubitorii de cele deșarte, urmăritorii răsplătirii, nemilostivii față de cel sărac, cei ce nu suferă pentru cel chinuit, cei ce nu-L cunosc pe Făcătorul lor, omorâtorii de copii, stricătorii făpturii lui Dumnezeu, cei ce întorc spatele celui lipsit, cei care-l chinuie pe cel necăjit, apărătorii celor bogați, judecătorii fărădelege ai celor sărmani, păcătoșii înrăiți. Izbăviți-vă, copii, de toți aceștia!
VI 1 Vezi ca nimeni să nu te facă să rătăcești de la această cale a învățăturii,
fiindcă te învață în afara de Dumnezeu. 2 Căci dacă vei putea să porți tot ju-
gul Domnului [*Mt* 11, 29], vei fi desăvârșit; dar dacă nu vei putea, fă ce poți.

[3] Cât despre mâncăruri, poartă ce poţi; dar abţine-te tare de la cărnurile jertfite idolilor [idolotite], căci sunt o adorare [*latreia*] adusă unor zei morţi.

Botezul

VII [1] Iar cu privire la Botez, aşa să botezaţi: după ce aţi spus înainte toate acestea, botezaţi/cufundaţi în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh [*Mt* 28, 19] în apă curgătoare. [2] Iar dacă n-aveţi apă curgătoare, botezaţi/cufundaţi în altă apă; dacă nu puteţi în apă rece, în caldă. [3] Iar dacă nu ai nici una, nici alta, varsă apă pe cap de trei ori în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. [4] Dar să postească înainte de Botez cel ce botează şi cel botezat şi dacă pot şi alţii, iar celui ce se botează porunceşte-i să postească o zi sau două înainte.

Postul şi rugăciunea

VIII [1] Iar posturile voastre să nu fie odată cu cele ale făţarnicilor [*hypokritai* — fariseilor], căci ei postesc luni şi joi, voi însă să postiţi miercuri şi vineri. [2] Şi nu vă rugaţi ca făţarnicii, ci cum a poruncit Domnul în Evanghelia Sa, aşa să vă rugaţi [*Mt* 6, 9–13; *Lc* 11, 2–4]:

Tatăl nostru Care eşti în ceruri!
Sfinţească-se Numele Tău!
Vină Împărăţia Ta!
Facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ!
Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi!
Şi ne lasă nouă datoria noastră,
precum şi noi lăsăm datornicilor noştri!
Şi nu ne duce în încercare [persecuţie]!
Ci [atunci] izbăveşte-ne de cel rău!
Că a Ta e puterea şi slava în veci!

[3] De trei ori pe zi să vă rugaţi aşa.

Euharistia

IX [1] Iar cu privire la Euharistie/Mulţumire, aşa să mulţumiţi:
[2] Mai întâi cu privire la pahar:

Mulţumim Ţie, Tată al nostru,
pentru sfânta vie a lui David, slujitorul [*paidos*] Tău,
pe care ne-ai făcut-o cunoscută prin Iisus, Slujitorul Tău [*Paidos Sou*].
Ţie slavă în veci!

3 Iar cu privire la frângere:
Mulțumim Ție, Tatăl nostru,
pentru viața și cunoașterea,
pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău.
Ție slavă în veci!
4 Așa cum această frângere era risipită pe munți
și, adunată, s-a făcut una,
așa să se adune și Biserica Ta de la marginile pământului în Împărăția Ta.
Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci!
5 Nimeni să nu mănânce, nici să bea din Euharistia voastră, ci cei botezați
în Numele Domnului, căci despre acest lucru a zis Domnul: „Nu dați cele
sfinte câinilor!" [*Mt* 7, 6].
X 1 Iar după ce v-ați săturat, așa să mulțumiți:
2 Îți mulțumim, Tată sfânt,
pentru sfânt Numele Tău,
pe care l-ai făcut să se sălășluiască în inimile noastre,
și pentru cunoașterea, credința și nemurirea,
pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău.
Ție slavă în veci!
3 Tu, Stăpâne Atoatețiitor,
ai creat toate pentru Numele Tău,
și ai dat oamenilor hrană și băutură spre desfătare, ca să-Ți mulțumească,
iar nouă ne-ai dăruit o hrană și o băutură duhovnicească și viață veșnică prin Iisus Slujitorul Tău.
4 Înainte de toate Îți mulțumim că ești puternic.
Ție slavă în veci!
5 Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta, ca să o izbăvești de orice rău
și să o desăvârșești în iubirea Ta.
Din cele patru vânturi adun-o pe ea, cea sfințită,
în Împărăția Ta, pe care i-ai gătit-o.
Că a Ta este puterea și slava în veci!
6 Să vină harul și să treacă lumea aceasta!
Osana Dumnezeului lui David!
De este cineva sfânt, să vină!
De nu este, să facă pocăință!
Marana tha! Amin.
7 Profeților însă îngăduiți-le să mulțumească cât vor.

Despre învățători

XI [1] Oricine ar veni să vă învețe toate cele spuse mai înainte, primiți-l. [2] Dar dacă cel ce învață se întoarce să învețe o altă învățătură ca să le desființeze, nu-l ascultați. Dacă însă învață ca să sporească dreptatea și cunoașterea Domnului, primiți-l ca pe Domnul.

Despre apostoli

[3] Cu privire la apostoli și profeți, faceți potrivit învățăturii Evangheliei așa: [4] Orice apostol vine la voi să fie primit ca Domnul; [5] dar nu va rămâne decât o zi, iar dacă e nevoie și cealaltă, iar dacă rămâne trei [zile], e un profet mincinos. [6] Iar când iese de la voi apostolul să nu primească nimic altceva decât pâine care să-i fie de ajuns până unde va poposi, dar dacă cere argint [bani], atunci este profet mincinos.

Despre profeți

[7] Nu puneți la încercare, nici nu judecați orice profet care grăiește în Duhul, căci orice păcat va fi iertat, dar acest păcat nu va fi iertat [*Mt* 12, 31]. [8] Dar nu oricine vorbește în Duhul e profet, ci doar dacă are purtările Domnului. Așadar, din purtările lor se va face cunoscut profetul mincinos și profetul [adevărat]. [9] Orice profet care hotărăște o masă nu va mânca din ea, iar dacă nu face așa, e profet mincinos. [10] Și orice profet care învață adevărul, dar nu face ceea ce învață, e profet mincinos. [11] Dar orice profet pus la încercare, deci adevărat, care face ceva pentru taina lumească a Bisericii, dacă nu-i învață pe alții să facă câte le face el, acela nu va fi judecat de voi, căci își are judecata cu Dumnezeu, fiindcă așa au făcut și profeții din vechime. [12] Oricine însă ar spune în Duhul: Dă-mi argint sau altceva!, nu-l ascultați; dar dacă spune să se dea pentru alții lipsiți, nimeni să nu-l judece.

Ospitalitatea creștină

XII [1] Oricine vine în numele Domnului primiți-l; după care punându-l la încercare îl veți cunoaște fiindcă aveți pricepere să deosebiți dreapta și stânga. [2] Dacă cel ce vine e în trecere, ajutați-l cât puteți, dar să nu rămână la voi decât două sau trei zile, în caz de nevoie. [3] Iar dacă vrea să șadă la voi și are o meserie, atunci să lucreze și așa să mănânce. [4] Dar dacă n-are o meserie, purtați de grijă de el după înțelegerea voastră, gândindu-vă cum anume va trăi împreună cu voi un creștin fără să lucreze. [5] Iar dacă nu vrea să facă așa, atunci face negustorie cu Hristos. Fiți cu luare-aminte la unii ca aceștia!

Plata profeților și învățătorilor

XIII 1 Dar orice profet adevărat care vrea să șadă la voi e vrednic de hrana
lui [cf. *Mt* 10, 10]. 2 Învățătorul adevărat e vrednic și el de hrana lui ca și cel
care lucrează. 3 Așadar, luând toată pârga roadelor teascului și ariei, boilor și
oilor, dați-o profeților, căci ei sunt arhiereii voștri. 4 Iar dacă n-aveți profet,
dați-o săracilor. 5 Dacă faci pâine, luând pârga ei dă-o potrivit poruncii. 6 La
fel, dacă deschizi un ulcior de vin sau untdelemn, luând pârga dă-o profeților.
7 Și luând pârga din argint, haine și orice agoniseală cum ți se va părea, dă-o
și pe ea potrivit poruncii.

Sinaxa duminicală

XIV 1 Adunându-vă în ziua Domnului, frângeți pâinea și mulțumiți, după ce
mai înainte v-ați mărturisit greșelile, ca să fie curată Jertfa voastră. 2 Dar ori-
cine are un conflict cu tovarășul său să nu se adune cu voi până nu se împacă,
pentru ca să nu se spurce Jertfa voastră. 3 Fiindcă acesta e cuvântul rostit de
Domnul: „În tot locul aduceți-Mi jertfă curată. Pentru că Împărat mare sunt,
zice Domnul, și numele Meu este minunat între neamuri" [*Mal* 1, 11. 14].

Ierarhia locală

XV 1 Alegeți-vă/hirotoniți-vă episcopi și diaconi vrednici de Domnul, băr-
bați blânzi și neiubitori de arginți, adevărați și puși la încercare, căci ei îm-
plinesc pentru voi slujirea [*leitourgian*] profeților și învățătorilor. 2 Așadar,
nu-i disprețuiți, căci ei sunt printre voi cei cinstiți împreună cu profeții și
învățătorii.

Îndreptarea frățească

3 Mustrați-vă unii pe alții nu în mânie, ci în pace, cum aveți în Evanghelie.
Cu cel ce nu se poartă cuviincios față de un altul să nu vorbească nimeni și
nici măcar să nu-l ascultați până nu se căiește. 4 Iar rugăciunile, milosteniile
și toate faptele voastre să le faceți așa cum aveți în Evanghelia Domnului
nostru.

Așteptarea eshatologică

XVI 1 Vegheați pentru viața voastră. Candelele voastre să nu se stingă,
mijloacele voastre să nu le desfaceți [*Lc* 12, 35], ci fiți gata; căci nu știți
ceasul în care vine Domnul nostru [*Mt* 24, 42. 44]. 2 Adunați-vă însă des ca
să căutați cele ce se cuvin sufletelor voastre; căci tot timpul credinței voastre
nu vă va fi de folos, dacă nu veți fi desăvârșiți în vremea de pe urmă. 3 Căci
în zilele de pe urmă se vor înmulți profeții mincinoși și corupători, și oile se

vor preface în lupi, iar iubirea se va preface în ură [cf. *Mt* 24, 11]. [4] Căci atunci când va spori fărădelegea, se vor urî, prigoni şi trăda unii pe alţii [*Mt* 24, 10], şi atunci înşelătorul lumii se va arăta ca Fiul Omului şi va face semne şi minuni [*Mt* 24, 24], pământul va fi predat în mâinile lui şi va face lucruri neîngăduite, care nu s-au făcut nicicând din veac [*Ioil* 2, 2]. [5] Atunci toată făptura oamenilor va veni în cuptorul încercării [*Za* 13, 8] şi mulţi se vor poticni [*Mt* 24, 10] şi vor pieri, dar cei care vor rămâne în credinţa lor vor fi mântuiţi [*Mt* 10, 22; 24, 13] de Cel ce s-a făcut blestem [cf. *Ga* 3, 13; *1 Co* 12, 3]. [6] Şi atunci se vor arăta semnele adevărului: mai întâi semnul întinderii [crucii] în cer, apoi semnul glasului de trâmbiţă, iar al treilea învierea morţilor [*Mt* 24, 30–31], [7] dar nu a tuturor, ci cum s-a zis: „Va veni Domnul şi toţi sfinţii împreună cu El" [*Za* 14, 15]. [8] Atunci lumea Îl va vedea pe Domnul venind pe norii cerului [*Mt* 24, 30]...[2]

---

[2] Ultimele rânduri, care lipsesc din unicul manuscris, pot fi reconstituite după parafraza *Didahiei* din *Constituţiile Apostolice* VII.XXXII.4; cf. mai jos.

Ipolit din Roma
Tradiția Apostolică
(Roma, cca 200–235)[1]

I. Prolog

Am expus cum se cuvenea cuvintele privitoare la harismele pe care Dumnezeu le-a dăruit încă de la început oamenilor potrivit voii Lui readucând la Sine acest chip al Său [*Fc* 2, 26–27] care rătăcise de la El.

Acum, mişcaţi de iubire faţă de toţi sfinţii, am venit la vârful predaniei [*ad verticem traditionis*] care se cuvine Bisericii, ca aceia care sunt bine instruiţi în ea să păzească predania care a dăinuit până acum potrivit expunerii făcute de noi şi cunoscând-o să rămână mai tari în ea din pricina căderii sau greşelii care se găseşte acum prin neştiinţă şi a celor ce nu o cunosc, Duhul Sfânt dându-le celor ce au credinţă dreaptă harul desăvârşit, ca aceia care sunt în fruntea Bisericilor să ştie cum trebuie să predea şi să păzească toate acestea.

II. Despre episcopi

Să fie hirotonit episcop cel ales de întreg poporul şi ireproşabil [cf. *1 Tim* 3, 2]. Când va fi numit şi va fi plăcut de toţi, poporul să se adune împreună cu prezbiteriul şi episcopii prezenţi într-o zi de duminică şi, cu consimţământul tuturor acestora, să-şi pună mâinile peste el [*Nm* 27, 18. 23], iar prezbiteriul să stea în linişte. Toţi să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul din episcopii de faţă, rugat de toţi, să-şi pună mâna peste cel care se hirotoneşte episcop şi să se roage spunând astfel:

III. [Rugăciune de sfinţire a episcopului]

Dumnezeule şi Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl îndurărilor şi Dumnezeule a toată mângâierea [*2 Co* 1, 3], Cel ce întru cele înalte locuieşti

---

[1] Traducere după ed. B. Botte: HIPPOLYTE DE ROME, *La Tradition Apostolique* (Sources Chrétiennes 11 bis), Cerf, 1968 şi *Didache — Traditio Apostolica* (Fontes Christiani 1), Herder, 1991².

şi spre cele umile priveşti [*Ps* 112, 5–6], Cel ce cunoşti toate înainte de a se face [*Dn* 13, 42];Tu Care prin cuvântul harului Tău ai dat hotare [*terminos*] Bisericii, Care ai prehotărât de la început un neam drept din Avraam şi ai aşezat căpetenii şi preoţi şi n-ai lăsat fără slujire locul Tău cel sfânt; Care de la întemeierea lumii ai binevoit să fii slăvit în cei pe care i-ai ales [*Ef* 1, 4–6], revarsă şi acum de la Tine puterea Duhului conducător [*Ps* 50, 14], pe Care prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău iubit Iisus Hristos L-ai dăruit sfinţilor apostoli care au întemeiat Biserica din tot locul ca loc al sfinţirii Tale spre slava şi lauda neîncetată a Numelui Tău, Cunoscătorule al inimilor tuturor [*FA* 1, 24], dă robului Tău acesta [*Is* 42, 1] pe care l-ai ales spre episcopie să păstorească turma Ta sfântă [*Iz* 34, 11–16; *FA* 20, 28; *1 Ptr* 5, 2] şi să-Ţi fie arhiereu fără reproş, slujindu-Ţi zi şi noapte, ca să facă neîncetat îndurătoare faţa Ta şi să-Ţi aducă darurile sfintei Tale Biserici; ca în duhul arhieriei să aibă putere de a ierta păcatele potrivit poruncii Tale [*In* 20, 23], să dea clerici potrivit poruncii Tale şi să dezlege orice legătură potrivit puterii pe care ai dat-o apostolilor Tăi [*Mt* 16, 19; 18, 18], şi să bine-placă Ţie în blândeţe şi inimă curată [*2 Tim* 2, 25; 1, 3] aducându-Ţi parfum de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus, Domnul nostru, împreună cu Care Ţie se cuvine slavă, putere şi cinste, împreună cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

IV. [Despre Ofranda euharistică]

Şi când a fost făcut episcop, toţi să-i dea pace sărutându-l şi îmbrăţişându-l că s-a făcut vrednic de aceasta.

Iar diaconii să-i aducă ofranda, iar el punându-şi mâna peste ofrandă să mulţumească împreună cu tot prezbiteriul spunând:

— Domnul să fie cu voi cu toţi!

Şi toţi să spună:

— Şi cu duhul tău!

— Sus să avem inimile!

— Le avem la Domnul!

— Să mulţumim Domnului!

— Vrednic şi drept lucru este.

Şi să continue astfel:

— Îţi mulţumim, Ţie, Dumnezeule, prin iubitul Tău Slujitor/Copil [*Paidos*] Iisus Hristos, pe Care în aceste timpuri din urmă ni L-ai trimis mântuitor, răscumpărător şi înger al voii Tale [*Is* 9, 5], Care e Cuvântul Tău nedespărţit de Tine prin Care ai făcut toate şi pe Care ai binevoit şi L-ai trimis din cer în pântecul Fecioarei, Care S-a întrupat şi a fost purtat în pântece şi S-a arătat Fiu născut din Duhul Sfânt şi Fecioara.

Care, împlinind voia Ta și agonisindu-Ți un popor sfânt, Și-a întins mâinile ca să pătimească, ca să-i slobozească din patimă pe cei ce au crezut în Tine.

Care atunci când S-a predat pătimirii de bunăvoie, ca să desființeze moartea și să rupă lanțurile diavolului, să calce în picioare iadul și să-i ducă la lumină pe cei drepți, să pună hotar [iadului] și să arate învierea, luând pâinea, Ți-a adus mulțumire și a spus: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge" [*Lc* 22, 19; *1 Co* 11, 24]. Asemenea și paharul spunând: „Acesta este Sângele Meu, care se varsă pentru voi. Când faceți aceasta, faceți-o ca aducere-aminte de Mine!" [*Lc* 22, 20; *1 Co* 11, 25].

Aducându-ne, așadar, aminte de moartea și învierea Lui, Îți aducem acum această Pâine și acest Pahar, mulțumindu-Ți pentru că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să slujim Ție.

Și cerem să trimiți Duhul Tău Cel Sfânt peste ofranda sfintei Biserici. Adunându-i în una, dă tuturor celor ce se împărtășesc din cele sfinte să se împărtășească spre umplerea de Duh Sfânt, spre întărirea credinței în adevăr, ca să Te lăudăm și slăvim prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slavă și cinste împreună cu Duhul Sfânt în Biserica Ta, acum și în vecii vecilor. Amin.

V. [Despre ofranda de untdelemn]

Dacă aduce cineva drept ofrandă untdelemn, [episcopul] să mulțumească în aceeași ordine ca și la pâine și vin. Să mulțumească însă nu spunând aceleași cuvinte, ci în același sens astfel:

— Ca sfințind acest ulei, să dai, Dumnezeule, sănătate celor ce se ung cu el și gustă din el. Așa cum ai uns împărați, preoți și profeți, tot așa să dea tuturor celor ce gustă din el și se folosesc de el întărire și sănătate.

VI. [Despre ofranda de brânză și măsline]

În chip asemănător, dacă cineva aduce drept ofrandă brânză și măsline, [episcopul] să zică așa:

— Sfințește acest lapte care s-a închegat, închegându-ne și pe noi prin iubirea Ta.

— Fă să nu ducă lipsă de dulceața Ta acest rod al măslinului, care e o pildă a grăsimii Tale, pe care ai făcut-o să curgă din pom spre viață celor ce nădăjduiesc în Tine [*Pr* 3, 18].

La orice binecuvântare să se spună:

— Ție fie slavă, Tatălui și Fiului cu Sfântul Duh în Sfânta Biserică, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

VII. Despre prezbiteri

Când însă episcopul hirotoneşte un prezbiter, să-i pună mâna lui pe cap, iar prezbiterii să-l atingă şi ei. Şi să spună potrivit celor spuse mai înainte, cum am spus deci sus despre episcop, rugându-se şi zicând:

— Dumnezeule şi Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, priveşte spre robul Tău acesta şi dă-i Duhul harului şi sfatului prezbiteriului, ca să ajute şi să conducă norodul Tău cu inimă curată, aşa cum ai privit spre poporul alegerii Tale şi ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri [bătrâni], pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care L-ai dat slujitorului Tău [Moise; *Nm* 11, 16–25]. Şi acum, Doamne, fă ca Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi şi fă-ne vrednici ca umpluţi de El să-Ţi slujim în simplitatea inimii, lăudându-Te prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slavă şi putere împreună cu Duhul Sfânt în sfânta Biserică, acum şi în vecii vecilor. Amin.

VIII. Despre diaconi

Când se hirotoneşte un diacon, să fie ales potrivit celor spuse mai sus, episcopul singur punându-şi mâna peste el, cum am poruncit mai înainte. Hirotonind diaconul, doar episcopul să-şi pună peste el mâna, pentru că nu e hirotonit în preoţie, ci spre slujirea episcopului, ca să facă cele poruncite de el. Căci nu e aşezat să fie părtaş la sfatul clerului, ci ca să se îngrijească [de cei neputincioşi] şi să arate episcopului cele ce se cuvin făcute, primind aşadar nu Duhul comun al prezbiteriului, de care se împărtăşesc prezbiterii, ci Cel care îi este este încredinţat sub puterea episcopului. Din această cauză singur episcopul să-l facă pe diacon, dar asupra prezbiterului să-şi pună mâna şi prezbiterii din pricina Duhului comun şi asemănător al clerului. Căci prezbiterul are doar puterea de a-L primi, nu are puterea de a-L da. De aceea nu hirotoneşte clerici. Dar la hirotonia prezbiterului să-l pecetluiască, dar episcopul îl hirotoneşte. Iar asupra diaconului [episcopul] să spună aşa:

— Dumnezeule, Care ai zidit şi împodobit toate cu cuvântul, Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să slujească voia Ta [*Is* 9, 5] şi să ne arate sfatul Tău, dă Duhul harului, solicitudinii şi al râvnei acestui rob al Tău, pe care l-ai ales să slujească Biserica Ta şi să aducă în sfânt lăcaşul Tău cele ce se aduc de cel aşezat arhiereu al Tău spre slava Numelui Tău; ca slujind fără prihană şi în curăţie, să se învrednicească de o treaptă mai mare [*1 Tim* 3, 13] şi să Te laude şi slăvească prin Fiul Tău, Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ţie fie slava, puterea şi lauda, cu Duhul Sfânt acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

IX. Despre mărturisitori

Dacă e un mărturisitor care a fost în lanțuri pentru Numele Domnului, să nu se pună mâinile peste el pentru diaconie și prezbiterat, căci are cinstea prezbiteratului prin mărturisirea lui. Dar dacă e așezat episcop, atunci să se pună mâinile peste el.

Dacă însă e un mărturisitor care n-a fost dus înaintea puterii, nici n-a fost pedepsit cu lanțuri, nici închis în temniță, nici n-a fost condamnat la alte pedepse, ci a fost doar ocazional disprețuit pentru Numele Domnului nostru Iisus Hristos și pedepsit cu o pedeapsă la domiciliu, dacă a mărturisit, atunci pentru orice treaptă în cler ar fi vrednic să se pună mâna peste el.

Episcopul să mulțumească așa cum am spus mai sus, mulțumind lui Dumnezeu. Nu este însă deloc necesar să rostească aceleași cuvinte pe care le-am spus mai sus, rostindu-le pe de rost, ci fiecare să se roage după puterea sa. Dacă însă cineva are puterea de a se ruga destul și să spună o rugăciune solemnă, e un lucru bun. Dacă, atunci când se roagă, cineva rostește o rugăciune cu măsură, să nu-l împiedicați, numai să se roage ceea ce e sănătos în ce privește ortodoxia.

X. Despre văduve

Văduva când este așezată nu e hirotonită, ci aleasă după nume. Să fie așezată dacă bărbatul ei a murit de mult timp. Dacă însă bărbatul ei n-a murit de mult, să nu se aibă încredere în ea ci, chiar dacă e bătrână, să fie pusă un timp la încercare; căci adeseori patimile îmbătrânesc împreună cu cel care le face loc în el însuși. Văduva să fie așezată numai prin cuvânt și să se alăture celorlalte. Să nu se pună însă mâna peste ea, fiindcă nu aduce Ofranda [euharistică], nici nu are o slujire liturgică [*leitourgia*]. Or hirotonia se face cu clerul în vederea slujirii liturgice [*leitourgia*]. Văduva însă e așezată pentru rugăciune, iar aceasta e a tuturor.

XI. Despre citeți

Citețul e așezat atunci când episcopului îi dă cartea, dar nu-și va pune mâna peste el.

XII. Despre fecioară

Să nu se pună mâna peste o fecioară, căci doar alegerea ei o face fecioară.

XIII. Despre ipodiacon

Să nu se pună mâna nici peste ipodiacon, ci să fie numit ca să urmeze diaconului.

XIV. Despre darurile tămăduitorilor

Dacă însă cineva spune: „Am primit darul tămăduirii într-o descoperire", să nu se pună mâna peste el, căci înseşi faptele vor arăta dacă spune adevărul.

XV. Despre noii veniți la credință

Cei care sunt aduşi prima dată la ascultarea cuvântului, să fie aduşi mai întâi în fața dascălilor înainte să intre tot poporul şi să fie întrebați despre pricina pentru care vin la credință. Şi să dea mărturie despre ei cei care i-au adus dacă sunt în stare să asculte cuvântul. Să fie întrebați şi despre viața lor cum anume este: dacă are femeie sau dacă e sclav. Iar dacă stăpânul său nu dă mărturie despre el că e bun, atunci să fie respins. Dacă stăpânul său e păgân, să-l învețe să placă stăpânului său, ca să nu aibă loc hulă [*1 Ptr* 2, 18–20; *1 Tim* 6, 1]. Dacă cineva are femeie sau o femeie are bărbat, să fie învățați să se mulțumească bărbatul cu femeia şi femeia cu bărbatul. Dacă cineva nu trăieşte cu femeie, să fie învățat să nu desfrâneze, ci să-şi ia femeie după lege sau să rămână aşa cum este. Dacă are cineva demon, să nu asculte cuvântul învățăturii până ce nu e curat.

XVI. Despre meserii şi ocupații

Să se facă cercetare şi despre meseriile şi ocupațiile celor aduşi să fie catehizați.

Dacă e cineva proxenet sau întreține prostituate, fie să înceteze,fie să fie respins.

Dacă e cineva sculptor sau pictor, să fie învățat să nu mai facă idoli; fie să înceteze, fie să fie respins.

Dacă e cineva actor pe scenă sau se etalează în teatre, fie să înceteze, fie să fie respins.

Dacă învață copii, bine e să înceteze; dar dacă n-are altă meserie, să i se îngăduie.

De asemenea, cine concurează la curse sau se duce la curse, fie să înceteze, fie să fie respins.

Cine e gladiator sau îi învață pe gladiatori să se lupte, sau vânătorul care vânează animale [în arenă] sau funcționarul public peste jocurile de gladiatori fie să înceteze, fie să fie respins.

Cine e preot al idolilor sau paznic al idolilor, fie să înceteze, fie să fie respins.

Soldatul care e sub ordin să nu ucidă vreun om. Dacă i se porunceşte, să nu execute lucrul şi să nu facă jurământ. Iar dacă nu vrea, atunci să fie respins.

Catehumenul sau credinciosul care vor să se facă soldaţi să fie respinşi, fiindcă dispreţuiesc pe Dumnezeu.

Prostituata sau omul desfrânat sau cine se castrează ori dacă face cineva un lucru care nu poate fi spus, să fie respinşi, căci sunt necuraţi.

Magul să nu fie admis la judecată. Vrăjitorul sau astrologul, ghicitorul sau tâlcuitorul viselor, sau şarlatanul care tulbură poporul, sau cel ce face amulete, fie să înceteze, fie să fie respins.

Concubina cuiva, dacă e sclava lui şi i-a crescut copiii şi e legată numai de el, să asculte [cuvântul]; dacă nu e aşa, să fie respinsă. Bărbatul care are concubină să înceteze şi să-şi ia soţie după lege, iar dacă nu vrea, să fie respins.

Dacă am omis ceva, înseşi ocupaţiile vă vor învăţa, căci toţi avem Duhul lui Dumnezeu.

XVII. Despre timpul ascultării cuvântului

Catehumenii să asculte cuvântul trei ani. Dacă însă cineva e sârguincios şi stăruie bine în acest lucru, atunci să nu se judece atât timpul, ci doar purtarea lui.

XVIII. Despre rugăciunea celor ce ascultă cuvântul

Când învăţătorul a încetat învăţătura, catehumenii să se roage singuri, separat de credincioşi. Iar femeile să stea rugându-se într-un loc aparte în biserică, fie femeile credincioase, fie femeile catehumene. Când vor sfârşi însă rugăciunea, să nu-şi dea pacea, căci sărutarea lor nu este încă sfântă. Credincioşii să se îmbrăţişeze însă întreolaltă, bărbaţii cu bărbaţii şi femeile cu femeile; dar bărbaţii să nu îmbrăţişeze femeile. Toate femeile să-şi acopere capul cu un paliu [o mantie], dar nu numai cu un fel de pânză de in, căci aceasta nu e un văl.

XIX. Despre punerea mâinilor peste catehumeni

Când dascălul îşi pune după rugăciune mâna peste catehumeni, să se roage şi să-i concedieze. Să facă aşa, fie că acela care dă învăţătură e cleric, fie laic.

Dacă un catehumen e arestat pentru Numele Domnului, să nu fie în îndoială în ce priveşte mântuirea lui. Căci dacă i se aplică violenţă şi e ucis, deşi păcatele nu i-au fost încă iertate, va fi îndreptăţit, căci primeşte botezul în sângele său.

XX. Despre cei ce vor primi botezul

Când sunt aduşi cei care vor primi botezul, să se cerceteze viaţa lor: dacă au trăit în cuviinţă cât timp au fost catehumeni, dacă au cinstit pe văduve,

dacă au vizitat pe bolnavi, dacă au făcut toată fapta bună. Şi cei care i-au adus să dea mărturie despre fiecare: a făcut aşa, a auzit Evanghelia! Din momentul în care au fost separaţi, să se pună mâinile peste ei în fiecare zi, până ce vor fi exorcizaţi. Când se apropie ziua în care vor fi botezaţi, episcopul să-i exorcizeze pe fiecare din ei, ca să ştie dacă e curat. Iar dacă nu e bun, nici nu e curat, să fie pus deoparte, fiindcă n-a ascultat cuvântul în credinţă, căci e cu neputinţă ca străinul să se ascundă mereu.

Cei ce urmează să se boteze să fie învăţaţi să se îmbăieze şi să se spele în a cincea zi a săptămânii [joi]. Dacă o femeie e la ciclu, să se pună deoparte ea însăşi şi să primească botezul în altă zi. Cei ce vor primi botezul să postească vinerea şi sâmbăta. Iar sâmbătă cei ce vor primi botezul să se adune într-un loc după voia episcopului. Să li se poruncească tuturor să se roage şi să-şi plece genunchiul. Şi punându-şi mâna peste ei, să exorcizeze orice duhuri străine ca să fugă de la ei şi să nu se mai întoarcă la ei. Iar când a încetat exorcizarea, să sufle în faţa lor, şi după ce i-a însemnat [cu semnul crucii] fruntea, urechile şi nările, să-i scoale. Şi ei să petreacă toată noaptea priveghind, să li se citească şi să fie catehizaţi. Cei ce urmează să se boteze să nu aducă cu ei ceva, ci doar ceea ce fiecare aduce drept mulţumire [pentru Euharistie], căci se cuvine ca acela care s-a făcut vrednic [prin botez] să aducă în acel ceas şi Ofrandă [euharistică].

XXI. Despre predania Sfântului Botez

La cântatul cocoşului, [episcopul] să se roage mai întâi deasupra apei. În cristelniţă să fie apă curgătoare sau care curge de sus. Aşa să se facă, afară de vreo necesitate. Iar într-o situaţie de necesitate permanentă şi presantă, să se folosească apa care se găseşte. Să-şi dea jos hainele şi să fie botezaţi mai întâi copiii mici. Şi toţi care pot vorbi pentru ei înşişi să vorbească. Pentru cei care nu pot vorbi pentru ei să vorbească părinţii lor sau cineva din neamul lor.

După care botezaţi-i pe bărbaţi, iar apoi femeile care şi-au desfăcut toate cosiţele şi şi-au depus toate podoabele de aur şi argint pe care le au asupra lor. Şi nimeni să nu ia cu el în apă un lucru străin.

Iar în timpul stabilit pentru botez, episcopul să mulţumească peste untdelemnul pe care-l pune într-un vas şi să-l cheme untdelemn al mulţumirii. Şi să ia un alt untdelemn pe care să-l exorcizeze şi să-l cheme untdelemn al exorcismului. Iar un diacon să ducă untdelemnul exorcismului şi să stea la stânga prezbiterului, şi alt diacon să ia untdelemnul mulţumirii şi să stea de-a dreapta prezbiterului. Şi preotul să ia pe fiecare din cei care primesc botezul şi să-i poruncească să se lepede/să dezerteze zicând:

— Mă lepăd/dezertez de tine, Satana, şi de toată slujirea ta şi de toate lucrurile tale!

Iar când fiecare s-a lepădat/a dezertat să-l ungă cu untdelemnul exorcismului, spunându-i:

— Orice duh să se depărteze de la tine!

Şi în acest mod să-l predea gol episcopului sau prezbiterului care stă lângă apă şi care botează. Şi un diacon să coboare cu el în acest mod. Iar când cel ce se botează va fi coborât în apă, punând mâna peste el, cel care-l botează să-i spună astfel:

— Crezi într-un Dumnezeu Tată Atotputernic?

Iar cel care se botează să spună şi el:

— Cred.

Şi îndată [cel care-l botează] având mâna pe capul lui să-l boteze o dată. Şi apoi să zică:

— Crezi în Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut din Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria, S-a răstignit sub Ponțiu Pilat, a murit, a înviat a treia zi din morți, a urcat în ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui şi va veni să judece vii şi morții?

Iar când acela va fi spus:

— Cred,

să-l boteze iarăşi. Şi iarăşi să-i spună:

— Crezi în Duhul Sfânt, în sfânta Biserică şi în învierea cărnii?

Iar cel care se botează să spună:

— Cred.

Şi aşa să fie botezat a treia oară. Şi când se va înălța [din apă], să fie uns de prezbiter cu untdelemnul mulțumirii spunând:

— Te ung cu untdelemn sfânt în Numele lui Iisus Hristos.

Şi astfel după ce s-au uscat şi îmbrăcat fiecare, să intre apoi în biserică. Iar episcopul punând peste ei mâna să cheme astfel:

— Doamne Dumnezeule, Care i-ai învrednicit să merite iertarea păcatelor prin baia naşterii din nou, fă-i vrednici şi să se umple de Duhul Sfânt şi trimite peste ei harul Tău, ca să-Ți slujească potrivit voii Tale. Că a Ta este slava, a Tatălui şi a Fiului împreună cu Sfântul Duh în sfânta Biserică, acum şi în vecii vecilor. Amin.

După care, vărsând cu mâna sa untdelemnul mulțumirii şi punându-i-o pe cap, să spună:

— Te ung cu untdelemn sfânt în Dumnezeu Tatăl Atotputernic, în Hristos Iisus şi în Duhul Sfânt.

Iar după ce i-a însemnat [cu semnul crucii] pe frunte să le dea sărutare şi să spună:

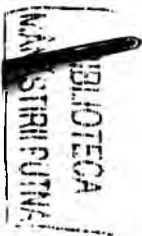
— Domnul cu tine.

Iar cel însemnat să spună:

— Şi cu duhul tău.

Şi aşa să facă cu fiecare. După care să se roage acum împreună cu tot poporul, pentru că înainte de a fi toate acestea ei nu se rugau cu credincioşii. Şi după ce s-au rugat, să-şi dea sărutarea păcii.

Şi atunci ofranda să fie adusă de diaconi episcopului, iar el să mulţumească asupra pâinii, ca antitip al Trupului lui Hristos, şi asupra paharului cu vin amestecat, ca antitip al Sângelui vărsat pentru toţi cei ce au crezut în El; asupra laptelui şi mierii amestecate ca să arate împlinirea făgăduinţei făcute părinţilor şi în care a vorbit de pământul în care curge lapte şi miere. Aceasta e carnea pe care ne-a dat-o Hristos ca cei ce cred să se hrănească cu El, Care prin dulceaţa cuvântului Său face dulci cele amare ale inimii; precum şi asupra apei aduse ofrandă pentru a arăta baia, pentru ca şi omul lăuntric, adică sufletul, să dobândească lucruri asemănătoare ca şi trupul.

Despre toate acestea episcopul să dea seamă celor ce se împărtăşesc. Iar frângând pâinea şi dând fiecare parte a ei să spună:

— Pâinea Cerească în Hristos Iisus!

Iar cel ce o prieşte să spună: — Amin.

Şi dacă nu vor fi destui prezbiteri, să ţină potire şi diaconii şi să stea cu cinste şi cu cuviinţă: primul să ţină apa, al doilea laptele, iar al treilea vinul. Iar cei ce se împărtăşesc să guste din fiecare [potir], cel care le dă spunându-le de trei ori:

— În Dumnezeu Tatăl Atotputernic. Iar cel ce primeşte să spună: — Amin.

— Şi în Domnul Iisus Hristos. [— Amin.]

— Şi în Duhul Sfânt şi în Sfântă Biserică. Iar el să spună: — Amin.

Şi aşa să se facă cu fiecare. Iar după ce s-au făcut acestea, fiecare să se sârguiască să facă toată fapta bună, să placă lui Dumnezeu şi să se poarte drept, petrecând în Biserică, făcând cele ce le învaţă ea şi înaintând în cucernicie.

Acestea vi le-am predat pe scurt despre Sfântul Botez şi Ofranda Sfântă, căci aţi fost deja învăţaţi despre învierea cărnii şi celelalte, precum stă scris. Iar dacă se cade amintit şi altceva, episcopul să-l spună celor ce au primit botezul în linişte. Necredincioşii să nu le cunoască însă înainte de a primi mai întâi botezul. Acesta este pietricica albă despre care vorbea Ioan: „Un nume nou este scris pe ea, pe care nimeni nu-l ştie decât cine va primi pietricica" [*Ap* 2, 47].

XXII. [Despre Cuminecătură]

În ziua întâi a sâmbetei [duminica], dacă poate, episcopul să cuminece cu mâna lui tot poporul, în timp ce diaconii frâng [Pâinea], iar prezbiterii să frângă şi ei Pâinea. Când diaconul aduce [Euharistia] la prezbiter, acesta să-i prezinte vasul şi însuşi prezbiterul să ia şi să împartă poporului cu mâna lui. Iar în celelalte zile să primească [Cuminecătura] după porunca episcopului.

XXIII. Despre post

Văduvele şi fecioarele să postească adeseori şi să se roage în/pentru Biserică. Prezbiterii să postească ori de câte ori ar voi şi laicii asemenea. Episcopul nu poate să postească decât atunci când posteşte tot poporul. Căci uneori cineva vrea să aducă o ofrandă, şi el nu poate să o refuze; iar atunci când frânge, va gusta negreşit.

XXIV. Despre darurile pentru bolnavi

În caz de necesitate, dacă nu este prezbiter, diaconul să dea bolnavilor semnul [*signum*] cu râvnă, şi după ce va fi dat cât e necesar, când va fi primit ceea ce se împarte, să mulțumească şi să le consume acolo.

Cei care primesc [darurile] să slujească cu râvnă

Dacă primeşte cineva [daruri] ca să le aducă unei văduve, unui bolnav sau celui ce se ocupă de cele ale Bisericii, să le aducă în acea zi. Şi dacă nu le-a dus, să le ducă în ziua următoare, sporind din ale lui cele ce erau, fiindcă la el a rămas pâinea săracilor.

XXV. Despre aducerea sfeşnicului cu lumină la cina comunității

Când e de față episcopul, atunci când se face seară, diaconul să aducă lumina şi, stând în mijlocul tuturor credincioşilor care sunt de față, [episcopul] să aducă mulțumire. Mai întâi să salute zicând:

— Domnul să fie cu voi!

Iar poporul să zică: — Şi cu duhul tău.

— Să mulțumim Domnului!

Iar ei să zică: — Vrednic şi drept lucru este! Măreție şi înălțare împreună cu slavă I se cuvin!

Şi să nu zică: Sus inimile!, fiindcă acestea se spun la Ofranda [Euharistică]. Şi să se roage în acest mod, zicând:

— Îți mulțumim, Doamne, prin Fiul Tău Iisus Hristos, Domnul nostru, prin Care ne-ai luminat descoperindu-ne lumina nestricăcioasă. Străbătând

lungimea zilei şi ajungând la începutul nopţii, săturându-ne de lumina zilei pe care ai zidit-o spre desfătarea noastră şi neducând acum lipsă prin harul Tău de lumina de seară, Te lăudăm şi slăvim prin Fiul Tău Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ţie fie slava, puterea şi cinstea împreună cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Şi toţi să spună: — Amin.

Iar după cină să se ridice toţi rugându-se, iar copiii şi fecioarele să spună psalmi.

Apoi când va lua paharul amestecat al ofrandei, diaconul să spună un psalm dintre cei în care stă scris Aliluia. Şi apoi, dacă porunceşte prezbiterul, să continue tot din aceiaşi psalmi. Iar după ce episcopul a adus ofrandă paharul, să spună unul din psalmii care se potrivesc paharului, tot cu Aliluia, în timp ce toţi spun şi ei [refrenul] Aliluia. Când vor rosti psalmii, toţi să spună Aliluia, ceea ce înseamnă: Lăudăm pe Dumnezeu Cel ce este [*Iş* 3, 4]! Slavă şi laudă Celui ce a creat lumea toată doar prin cuvânt [*Ps* 33, 6; 92, 1]! Şi odată isprăvit psalmul, să binecuvânteze paharul şi să dea din părticele [de pâine] tuturor credincioşilor.

XXVI. [Despre cina comună]

Şi când cinează, credincioşii care sunt de faţă să ia din mâna episcopului o părticică dintr-o pâine înainte să-şi rupă propria pâine, fiindcă e o binecuvântare [*eulogia*], nu o mulţumire [*eucharistia*] ca Trupul Domnului. Iar înainte să bea fiecare, se cuvine să ia un pahar şi să mulţumească asupra lui, şi în acest fel să bea şi să mănânce în curăţie. Iar catehumenilor să li se dea o pâine a exorcismului şi fiecare să aducă ofrandă un pahar.

XXVII. Că nu se cuvine să mănânce catehumenii împreună cu credincioşii

Catehumenul să nu şadă la Cina Domnului.

Cine mănâncă să pomenească pe cel care l-a invitat ori de câte ori mănâncă; căci de aceea a fost rugat să intre sub acoperişul lui.

XXVIII. Că se cuvine să mănânce cu disciplină şi îndestulare

Când mâncaţi şi beţi, faceţi-o cu cinste, şi nu până la beţie, ca nimeni să nu râdă de voi sau să se întristeze cel care vă invită din pricina destrăbălării voastre, ci să se roage să se învrednicească să intre la el nişte sfinţi, căci zice: „Voi sunteţi sarea pământului” [*Mt* 5, 13]. Dacă vi se dă în comun tuturor părţi egale, să iei doar partea ta. Iar dacă aţi fost invitaţi să mâncaţi pe săturate, mâncaţi astfel încât să mai rămână, iar cel care v-a invitat să dea cui va

voi, ca din niște rămășițe ale sfinților, și să se bucure cu încredere de venirea voastră.

Când gustă, invitații să mănânce în tăcere, necertându-se în cuvinte, ci spunând doar ceea ce i-ar îndemna episcopul și dacă el va pune o întrebare, să i se răspundă. Iar când va spune cuvânt episcopul, toți să tacă plini de cuviință, aprobându-l până ce va pune iarăși o întrebare. Și chiar dacă credincioșii ar fi de față la o cină fără episcop, dar în prezența unui prezbiter ori diacon, să mănânce la fel cu cuviință. Și fiecare să se grăbească să primească pâinea binecuvântată [*eulogia*] fie din mâna prezbiterului, fie a diaconului. La fel și catehumenul să primească o pâine a exorcismului. Dacă s-au adunat laici, să mănânce cu cuviință, căci laicul nu poate da pâine binecuvântată [*eulogia*].

XXIX. Că se cuvine a mânca cu mulțumire

Fiecare să mănânce în Numele Domnului. Căci ceea ce Îi place lui Dumnezeu e să fim toți uniți și sobri/treji, ca și păgânii să ne imite.

XXX. Despre cina văduvelor

Dacă vrea cineva să invite la ospăț văduve, să fie înaintate în vârstă și să le trimită acasă înainte de căderea serii. Dacă însă nu le poate primi din pricina slujirii de cleric, să le trimită acasă dându-le mâncare și vin, iar ele să guste din acestea la ele acasă cum le place.

XXXI. Despre roadele care se cuvine să fie aduse episcopului

Toți să se grăbească să aducă ofrandă episcopului la timpul lor primele roade ca pârgă a lor. Iar el să le aducă ofrandă, să le binecuvânteze și să-l numească pe cel care le-a adus, zicând:

— Îți mulțumim, Doamne, și-Ți aducem pârga roadelor pe care ni le-ai dat spre împărtășire după ce le-ai adus la maturitate prin cuvântul Tău și ai poruncit pământului să scoată tot felul de roade spre veselie și hrană oamenilor și oricărei vietăți [*Fc* 1, 11. 29]. Pentru toate Te lăudăm, Dumnezeule, și pentru toate binefacerile pe care ni le-ai făcut împodobind făptura Ta cu tot felul de roade prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău, Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție fie slava în vecii vecilor. Amin.

XXXII. Binecuvântarea roadelor

Să se binecuvânteze aceste roade: struguri, smochine, rodii, măsline, pere, mere, dude, piersici, cireșe, migdale, prune; nu însă pepene verde, nici galben, nici castraveți, nici ciuperci, nici ceapă, nici usturoi, nici vreo altă legumă.

Dar să se aducă ofrandă şi flori. Să se aducă aşadar trandafiri şi crini, nu însă şi altele.

XXXIII. Că nu se cuvine să guste cineva de Paşte înaintea ceasului în care se cuvine să se mănânce

Nimeni să nu guste de Paşte înainte de a se aduce Ofranda [euharistică], căci celui ce face aşa nu i se va socoti postul. Dacă însă o femeie are în pântece şi cineva e bolnav şi nu poate posti două zile, atunci din pricina necesităţii să postească sâmbăta, înfrânându-se de la pâine şi apă.

Dacă însă cineva aflat pe mare sau într-o necesitate va ignora ziua [Paştelui], atunci când va afla acest lucru, să se achite de post în a cincizecea zi după [Paşte]. Fiindcă Paştele pe care-l păzim nu e o prefigurare [*typos*] — căci prefigurarea a trecut, de aceea a încetat în luna a doua [*Nm* 9, 5–14] —, ci trebuie să postească atunci când află adevărul.

XXXIV. Că diaconul trebuie să stăruie pe lângă episcop

Fiecare diacon împreună cu ipodiaconii să stăruie pe lângă episcop. Să i se arate cei ce sunt bolnavi, ca, dacă-i va plăcea episcopului, să-i viziteze. Căci e o foarte mare mângâiere pentru bolnav atunci când îşi aduce aminte de el arhiereul.

XXXV. Despre timpul în care trebuie să ne rugăm

Îndată ce s-au trezit şi sculat în picioare, înainte de a-şi face lucrul lor, credincioşii să se roage lui Dumnezeu şi aşa să se pună la lucru. Iar dacă se face o catehizare prin cuvânt, să pună înaintea lucrului faptul de a merge şi a auzi Cuvântul lui Dumnezeu spre mângâierea sufletului său. Să se grăbească deci şi la biserică, unde înfloreşte Duhul.

XXXVI. Că ori de câte ori se aduce Ofranda [euharistică], trebuie gustat din Euharistie înainte de a gusta orice altceva

Orice credincios să se sârguiască să primească Euharistia înainte de a gusta orice altceva. Căci dacă o primeşte cu credinţă, chiar dacă i s-ar fi dat otravă de moarte, după aceasta n-ar putea să-l vatăme.

XXXVII. Că Euharistia trebuie păzită cu grijă

Oricine să aibă grijă ca un necredincios să nu guste din Euharistie, şi nici ca un şoarece sau altă vietate ori altceva să cadă în ea şi să piară din cauza ei. Căci este Trupul lui Hristos care trebuie mâncat de credincioşi, iar nu dispreţuit.

XXXVIII. Că nu se cuvine să cadă ceva din Pahar

Binecuvântând paharul în numele lui Dumnezeu, l-ai primit ca un antitip al Sângelui lui Hristos. De aceea nu-l vărsați, ca nu cumva să-l lingă un duh străin, iar Dumnezeu să se mânie împotriva ta fiindcă l-ai disprețuit și atunci vei fi vinovat de Sângele Domnului ca acela care disprețuiește prețul cu care a fost cumpărat [*1 Co* 11, 27–29].

XXXIX. [Despre diaconi și prezbiteri]

Diaconii și prezbiterii să se adune zilnic în locul pe care li l-a poruncit episcopul. Și diaconii să nu fie nepăsători să se adune la timpul potrivit, afară dacă-i împiedică vreo boală. Iar când s-au adunat toți, să-i învețe pe cei ce sunt în biserică, și după ce s-au rugat în acest mod, fiecare să meargă la lucrul său.

XL. Despre locurile de îngropare

Omul să nu fie apăsat dacă vrea să îngroape un om în cimitire, căci e un lucru al oricărui sărac. Ci să i se dea celui ce a săpat groapa plata lucrătorului și prețul cărămizilor. Iar pe cei ce se găsesc în locul acela și au grija lui, episcopul să-i hrănească din cele date Bisericii, ca nimeni din cei ce vin în acele locuri să nu fie apăsat.

XLI. Despre timpul în care să ne rugăm

Când se ridică dimineața din somn, înainte de a se atinge de orice lucru, orice om credincios și femeie credincioasă să-și spele mâinile și să se roage lui Dumnezeu, și în acest mod să se ducă la lucrul său. Dacă se face o cateheză și se explică cuvântul lui Dumnezeu, fiecare să alerge să se ducă în locul acela, socotind în inima sa că Dumnezeu este Cel pe care-L aude în cel care-l învață. Căci cine se roagă în biserică va putea scăpa de răutatea zilei. Cine e evlavios să socotească drept un mare rău dacă nu se duce la locul unde se face cateheza, mai ales dacă nu poate citi sau dacă vine un dascăl. Nimeni dintre voi să nu întârzie la biserică, locul în care se dă învățătura. Atunci se va da celui ce vorbește să spună cele ce sunt de folos fiecăruia [*Mt* 10, 19] și vei auzi lucruri pe care nu le gândeai și te vei folosi de cele pe care Duhul Sfânt ți le va da prin cel care te catehizează. În acest mod credința ta se va întări pe cele pe care le vei auzi. În acel loc ți se vor spune și cele ce se cuvine să le faci în casa ta. De aceea, fiecare să se sârguiască să meargă la biserică, locul unde înflorește Duhul Sfânt. Dacă e o zi în care nu e cateheză, când fiecare va fi în casa lui, să ia cartea sfântă și să citească în ea destul ceea ce pare să-i aducă un folos.

Dacă ești în casa ta, roagă-te la ceasul al treilea și binecuvântează pe Dumnezeu. Dacă în acel moment ești în alt loc, roagă-te lui Dumnezeu în inima ta. Căci în acel ceas a fost văzut Hristos pironit pe lemn. De aceea și în Legea veche s-a poruncit să se aducă în ceasul al treilea pâinea punerii înainte ca prefigurare a Trupului și Sângelui lui Hristos, iar junghierea mielului necuvântător e prefigurarea junghierii Mielului desăvârșit. Căci Hristos e Păstorul și Pâinea care s-a coborât din cer [*In* 6, 51].

Roagă-te la fel și la ceasul al șaselea, căci atunci când Hristos a fost pironit pe lemnul crucii, ziua aceea s-a împărțit și s-a făcut un întuneric. Să se roage astfel în ceasul acela cu o rugăciune puternică, imitând glasul Celui ce S-a rugat atunci și toată făptura a întunecat din pricina necredincioșilor iudei.

Să facă o mare rugăciune și o mare binecuvântare și la ceasul al nouălea spre imitarea modului în care Îl laudă sufletele drepților pe Dumnezeu Care nu minte, pentru că Și-a adus aminte de sfinții Săi [din iad] și a trimis Cuvântul Său ca să-i lumineze. Căci în acel ceas fiind Hristos împuns în coastă s-a vărsat din ea apă și sânge [*In* 19, 34], și luminând apoi restul zilei a dus-o spre seară. După care începând să doarmă și făcând să înceapă ziua următoare, a împlinit icoana învierii.

Roagă-te și înainte ca trupul tău să se odihnească în pat. Sculându-te însă în jurul miezului nopții, spală-ți mâinile și te roagă. Iar dacă e de față și soția ta, rugați-vă împreună; dacă însă aceasta nu este credincioasă, atunci retrage-te în altă cameră și te roagă, după care întoarce-te iarăși în patul tău. Nu fi leneș la rugăciune, întrucât cine e legat cu nuntă nu este necurat. Căci cei care s-au spălat n-au nevoie să se spele iarăși, fiindcă sunt curați [*In* 13, 10]. E destul să te însemnezi cu suflarea ta umedă și luând în mâini suflarea și trupul tău e sfințit până la picioare. Căci atunci când se aduc dintr-o inimă credincioasă ca dintr-un izvor, darul Duhului și apa băii [baptismale] îl sfințesc pe cel ce crede. Așadar, e necesar să ne rugăm în acest ceas. Căci prezbiterii care ne-au predat aceasta ne-au învățat că în acest ceas toată făptura se liniștește o clipă ca să laude pe Domnul: stelele, pomii și apele se opresc o clipă și toată oștirea îngerilor care-L slujesc laudă pe Dumnezeu în acest ceas împreună cu sufletele drepților. De aceea cei ce cred trebuie să se sârguiască să se roage în acest ceas. Dând mărturie de aceasta, Domnul spune: „Iată la miezul nopții s-a auzit strigătul celor ce spuneau: Iată a venit mirele! Sculați-vă întru întâmpinarea Lui!” [*Mt* 25, 6].

Sculându-te și tu la cântatul cocoșilor, roagă-te la fel. Căci în ceasul când a cântat cocoșul, fiii lui Israel L-au tăgăduit pe Hristos, pe Care noi L-am cunoscut prin credință așteptând întru nădejdea luminii veșnice ziua în care va fi învierea morților.

Așa făcând toți credincioșii, aducându-vă aminte de acestea, învățându-vă unii pe alții și făcându-vă pildă catehumenilor, nu veți putea nici să fiți ispitiți, nici să pieriți, întrucât Îl veți avea mereu pe Hristos în aducere-aminte.

XLII. [Despre semnul crucii]

Dacă ești ispitit, însemnează-ți mereu fruntea [cu semnul crucii] cu evlavie; căci acest semn al Pătimirii s-a arătat încercat împotriva diavolului dacă-l vei face cu credință, nu ca să placi oamenilor, ci punându-l înainte cu iscusință ca pe un scut. Căci atunci când potrivnicul vede puterea care iese din inimă și că omul lăuntric, care e rațional, arată în afară asemănarea Cuvântului întipărită înăuntrul lui, e pus pe fugă de suflarea ta. Acest lucru l-a învățat în prefigurare Moise prin mielul junghiat de Paște, poruncind să se ungă cu sângele lui pragul și cei doi stâlpi ai ușii [*Iș* 12, 7], și însemnând credința în Mielul desăvârșit care este acum [*1 Ptr* 1, 19; *Evr* 9, 12–14] între noi. Căci însemnându-ne cu mâna fruntea și ochii, ne ținem departe de cel ce încearcă să ne nimicească.

XLIII. [Concluzie]

Dacă aceste lucruri sunt primite cu recunoștință și dreaptă-credință, ele dau zidire Bisericii și viață veșnică credincioșilor. Dau sfat ca ele să fie păzite de toți cei ce sunt înțelepți. Căci dacă urmează și păzesc predania apostolică pe care o ascultă, nici un eretic nu vă va putea duce în rătăcire și nici un alt om. Căci multele erezii au crescut fiindcă întâi-stătătorii n-au mai vrut să-i învețe pe alții gândirea apostolilor, ci au făcut după poftele lor ce au vrut ei, nu ce se cuvenea.

Dacă am lăsat ceva deoparte, iubiții noștri, acestea le va descoperi Dumnezeu celor vrednici de ele, căci El cârmuiește Biserica pentru ca să ajungă la limanul liniștii.

Canoanele [Bisericeşti ale] Sfinţilor Apostoli prin Clement

(Egipt cca 300)[1]

Bucuraţi-vă, fii şi fiice, în Numele Domnului Iisus Hristos.

Ioan şi Matei şi Petru şi Andrei şi Filip şi Simon şi Iacob şi Natanael şi Toma şi Kefa şi Bartolomeu şi Iuda al lui Iacob.

I. Adunându-ne noi după porunca Domnului nostru Iisus Hristos, precum a orânduit înainte [zicând]: „Vă veţi împărţi la sorţi provinciile, veţi înregistra numerele [locuitorilor] locurilor, demnităţile episcopilor, şederile prezbiterilor, şederile pe lângă ei ale diaconilor, povăţuirile citeţilor, nevinovăţiile văduvelor şi toate de câte ar fi nevoie pentru întemeierea Bisericii, pentru ca, ştiind ei modelul lucrurilor cereşti, să se păzească de orice greşeală, cunoscând că vor da socoteală în ziua cea mare a judecăţii pentru cele pe care le-au auzit, dar nu le-au păzit", şi ne-a poruncit să ieşim cu aceste cuvinte în toată lumea locuită, *II.* ni s-a părut că pentru aducerea-aminte a frăţiei şi povăţuirea fiecăruia e potrivit să vă poruncim cum ne-a descoperit Domnul după voinţa lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt.

III. Ioan a zis: „Bărbaţi, fraţi, ştiind că vom da socoteală de cele ce ni s-au rânduit, să nu luăm unul rolul unuia, ci dacă se pare cuiva potrivit să grăiască împotrivă, să-i grăiască." Dar tuturor li s-a părut potrivit să vorbească primul Ioan.

IV. Ioan a zis: „Sunt două căi: una a vieţii şi una a morţii, şi e mare deosebire între cele două căi. Aşadar, cea a vieţii e aceasta: mai întâi, să iubeşti pe Dumnezeu, Care te-a făcut, din toată inima ta [*Mt* 22, 37] şi să slăveşti pe Cel ce te-a răscumpărat din moarte, care e întâia poruncă. În al doilea rând,

---

[1] Traducere după textul grec editat critic — după singurul manuscris păstrat: *Vindob. hist. gr. 7* (secolul XII), f. 4v–7v — de Th. Schermann în: *Die allgemeine Kirchenordnung, frühchristliche Liturgien und kirchliche Überlieferung. I. Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts*, Padeborn, 1914, p. 12–34.

să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi, care e a doua poruncă; de ele atârnă Legea şi profeţii [*Mt* 22, 40].”

V. Matei a zis: „Toate câte nu vrei să ţi se facă nu le fă nici tu altuia. Dar învăţătura acestor cuvinte spune-o tu, frate Petre!”

VI. Petru a zis: „Să nu ucizi, să nu faci adulter, să nu desfrânezi, să nu strici copii, să nu furi, să nu faci vrăjitorii, să nu faci farmece, să nu omori copilul în stricăciune, nici să nu-l omori născut, să nu doreşti cele ale aproapelui, să nu juri strâmb, să nu dai mărturie mincinoasă, să nu vorbeşti de rău, să nu ţii ranchiună, să nu fii duplicitar nici în gândire, nici cu limba, căci duplicitatea limbii e cursa morţii, să nu fie cuvântul tău gol, nici mincinos. Să nu fii lacom, nici răpitor, nici făţarnic, nici rău, nici mândru; să nu faci sfat rău împotriva aproapelui tău; să nu urăşti pe nici un om, ci pe unii să-i mustri, pe alţii să-i miluieşti, pentru alţii să te rogi, iar pe alţii să-i iubeşti mai presus decât sufletul tău.”

VII. Andrei a zis: „Copilul meu, fugi de orice rău şi de orice lucru asemenea lui. Să nu fii mânios, căci mânia duce la ucidere, pentru că irascibilitatea [*thymos*] e un demon de parte bărbătească. Să nu fii nici gelos, nici certăreţ, nici irascibil; căci din acestea se naşte uciderea.”

VIII. Filip a zis: „Copilul meu, să nu fii poftitor, căci pofta duce la desfrânare şi-i trage pe oameni la ea, pentru că pofta [*epithymia*] e un demon de parte femeiască; unul îi pierde pe cei ce îl primesc cu mânia, iar celălalt cu plăcerea. Dar calea duhului rău e păcatul sufletului şi, când acesta are o mică intrare în el, o lărgeşte şi duce sufletul acela la toate cele rele şi nu-l lasă pe om să primească şi să vadă adevărul. Irascibilitatea voastră să aibă măsură şi în scurt timp să o struniţi, ca să nu vă arunce într-un lucru rău. Pentru că, dacă rămân mult timp, irascibilitatea şi pofta devin demonice şi când omul se întoarce spre ele, se umflă în sufletul lui, devin mai mari şi-l duc la fapte nedrepte, râd de el şi se bucură de pierzania omului.”

IX. Simon a zis: „Copile, nu grăi lucruri de ruşine, nici nu te uita de sus, căci din acestea se nasc adultere.”

X. Iacob a zis: „Copilul meu, nu privi la zborul păsărilor, pentru că duce la idolatrie, nici nu fă descântece, vrăji şi purificări, nici nu voi să le vezi ori să le auzi; căci din toate acestea se nasc idolatrii.”

XI. Natanael a zis: „Copile, să nu fii mincinos, căci minciuna duce la furt, nici iubitor de arginţi, nici iubitor de slavă; pentru că din toate acestea se nasc furturi. Copile, nu murmura, pentru că murmurul duce la blasfemie, nu fi arogant, nici nu gândi rele, căci din toate acestea se nasc blasfemii. Ci fii blând, căci cei blânzi vor moşteni Împărăţia cerurilor [*Mt* 5, 5]. Fii îndelung-răbdător, milostiv, făcător de pace, curat cu inima de tot răul, fără răutate şi liniştit, bun şi păzindu-te şi tremurând la cuvintele pe care le auzi. Să nu te

înalţi pe tine însuţi, nici să nu-ţi dai sufletul cu cei înalţi, ci petrece împreună cu cei drepţi şi smeriţi. Iar lucrurile care ţi se întâmplă să le primeşti ca pe unele bune, ştiind că fără Dumnezeu nu se face nimic."

XII. Toma a zis: „Copile, pe cel care-ţi grăieşte cuvântul lui Dumnezeu [cf. *Evr* 13, 7], ţi se face pricină de viaţă şi-ţi dă pecetea în Domnul să-l iubeşti ca pe pupila ochiului tău; adu-ţi aminte de el ziua şi noaptea, cinsteşte-l ca pe Domnul; căci unde se vorbeşte de domnie, acolo este Domnului. Ci caută zi de zi faţa lui şi pe ceilalţi sfinţi, ca să te odihneşti prin cuvintele lor, căci lipindu-te de sfinţi, te vei sfinţi [cf. *Rm* 12, 9]. Cinsteşte-l pe cât îţi stă în putinţă din sudoarea ta şi din osteneala mâinilor tale. Căci dacă Domnul a socotit lucru vrednic să-ţi dea prin el hrană şi băutură duhovnicească şi viaţă veşnică, tu trebuie cu mult mai mult să-i aduci ofrandă hrana stricăcioasă şi vremelnică; pentru că zice [Scriptura]: «Vrednic este lucrătorul de plata lui» [*Lc* 10, 7], «Să nu legi gura boului care treieră» [*Dt* 25, 4] şi «Nimeni nu sădeşte vie fără să mănânce din roada ei» [*1 Co* 9, 7. 9]."

XIII. Kefa a zis: „Să nu faci schisme, ci să faci pace între cei ce se luptă, să judeci drept, să nu te uiţi la faţa omului când mustri pe cineva pentru vreo greşeală; căci nu are vreo putere bogatul la Domnul, fiindcă la El nu contează demnităţile, nu e de folos frumuseţea, ci este o egalitate a tuturor. În rugăciunea ta să nu fii şovăitor dacă se va face sau nu. Să nu fii cu mâinile întinse la luat şi strânse la dat. Dacă ai prin lucrul mâinilor tale, dă ca răscumpărare pentru păcatele tale. Să nu şovăi când dai, nici să nu murmuri când dai; căci ştii cine este Bunul răsplătitor care îţi va plăti. Să nu întorci spatele celui lipsit, ci să pui în comun toate cu fratele tău şi să nu spui că sunt doar ale tale, căci dacă veţi fi părtaşi în comun la nemurire, cu cât mai mult [nu va trebui să fiţi părtaşi în comun] la cele muritoare?"

XIV. Bartolomeu a zis: „Vă rog, fraţilor, cât mai este vreme şi-i aveţi cu voi pe cei pentru care puteţi lucra, să nu-i lăsaţi lipsiţi în nimic, dacă aveţi putere. Pentru că aproape este ziua Domnului, în care toate vor pieri împreună cu cel rău, căci va veni Domnul şi răsplata Lui. Faceţi-vă legiuitori ai voştri înşivă, faceţi-vă sfătuitori buni ai voştri înşivă, învăţaţi de Dumnezeu [*theodidaktoi*]. Să păzeşti cele pe care le-ai primit fără să adaugi, nici scoţi ceva."

XV. Petru a zis: „Fraţilor, cele privitoare la celelalte povăţuiri să vă înveţe Scripturile. Iar noi vă vom rândui cele pentru care am primit poruncă." Şi toţi au zis: „Petru să vorbească."

XVI. Petru a zis: „Dacă sunt puţini bărbaţi şi nu există undeva din cei ce pot să voteze pentru episcop o mulţime de doisprezece bărbaţi, să scrie la Bisericile vecine, unde există o mulţime stabilă, ca să vină de acolo trei bărbaţi aleşi să pună la încercare cu încercare pe cel ce este vrednic, dacă are cineva bună faimă de la păgâni, dacă e nepăcătos, dacă e iubitor de săraci,

dacă e cuminte, nebețiv, nedesfrânat, nelacom sau bârfitor sau părtinitor și cele asemenea acestora. Bine e să fie fără femeie, iar dacă nu, să fie de la o singură femeie, să fi avut parte de educație [*paideias*], să poată să tâlcuiască Scripturile; iar dacă e fără carte [*agrammatos*], să fie blând și să prisosească în iubire față de toți, ca nu cumva să fie făcut episcop cineva acuzat de mulți cu privire la ceva din acestea."

XVII. Ioan a zis: „Episcopul așezat, după ce a cunoscut luarea-aminte și iubirea de Dumnezeu a celor împreună cu el, să așeze doi prezbiteri pe care i-a încercat mai înainte." Toți au răspuns: „Nu doi, ci trei; căci [în *Apocalipsă* 4, 4. 10; 5, 8] sunt douăzeci și patru de bătrâni: doisprezece de-a dreapta și doisprezece de-a stânga."

XVIII. Ioan a zis: „Bine ați adus aminte, fraților, întrucât cei de-a dreapta primesc de la arhangheli cupele și le aduc Stăpânului, iar cei de-a stânga le țin pentru mulțimea îngerilor. Așadar prezbiterii trebuie să fie deja vârstnici pentru lume, abținându-se cumva de la întâlnirea cu femei, darnici față de frăție, nepărtinitori, tovarăși de inițieri și de lupte ai episcopului, adunând mulțimea, plini de sârguință față de păstor. Prezbiterii de-a dreapta să poarte de grijă de episcop la altar ca să fie cinstiți și să fie cinstiți ei înșiși în cele ce sunt de lipsă. Iar prezbiterii cei de-a stânga să poarte de grijă de mulțime, ca ea să stea bine și să fie netulburată, învățată fiind mai întâi de toată supunerea. Iar dacă cineva răspunde cu aroganță când e povățuit, atunci cei ce sunt la altar să fie una și să-l judece cu sfat pe unul ca acesta la lucrul de care ar fi vrednic, ca și ceilalți să aibă frică, pentru ca nu cumva să fie părtinitori față de cineva și așa boala lui să se întindă ca o cangrenă și să fie înrobiți de ea toți."

XIX. Iacob a zis: „Să fie așezat și un citeț pus mai înainte la încercare, neîmpiedicat la limbă, nebețiv, nestârnind râsul prin cuvântul său, cu bună purtare, ascultător, alergând primul la adunările duminicale, docil, povestitor, știind că ține locul evangheliștilor. Căci cel ce umple urechile celui ce nu înțelege va fi socotit înscris la Dumnezeu."

XX. Matei a zis: „Să fie așezați diaconi, căci scris este: «Pe trei [martori] va sta tot cuvântul Domnului» [*Dt* 19, 15; *Mt* 18, 16]. Să fie puși la încercare pentru orice slujire, să aibă mărturie de la mulțime, să fie căsătoriți o singură dată, să-și crească copiii, să fie cuminți, blânzi, liniștiți, nemurmurători, neduplicitari cu limba, nemânioși — căci mânia îl pierde pe bărbatul înțelept —, nepătimitori, nefăcându-se stăpâni peste cei săraci, nefolosind vin mult; buni îndemnători la faptele cele în ascuns, silindu-i pe frații care au să-și desfacă mâinile, darnici ei înșiși, comunitari, cinstiți de mulțime cu toată cinstea, respectul și frica, atenți cu grijă la cei ce umblă fără rânduială, pe unii povățuindu-i, pe alții pedepsindu-i, iar pe alții trimițându-i de la ei cu dispreț, știind că disprețuitorii, bârfitorii și contrazicătorii se împotrivesc lui Hristos."

XXI. Kefa a zis: „Să fie aşezate trei văduve: două să stăruie în rugăciunea pentru toţi cei aflaţi în încercare şi în descoperirile privitoare la ceea ce e de lipsă, iar una să slujească frumos stând lângă cele aflate în boli, trează, vestind prezbiterilor cele de care e nevoie, neiubitoare de câştig ruşinos, nelipite de mult vin, ca să poată fi treze la slujbele de noapte şi dacă ar voi cineva să facă alte fapte bune; căci aceasta sunt bunele comori ale Domnului."

XXII. Andrei a zis: „Diaconii să fie zi şi noapte pretutindeni lucrători ai faptelor bune, fără să se uite de sus la săraci, nici să fie părtinitori faţă de cel bogat, să-l cunoască pe cel necăjit şi să nu-l scoată de la colectă; ci să-i silească pe cei ce pot să-şi strângă comori de fapte bune uitându-se la cuvintele Învăţătorului nostru: «M-aţi văzut flămând şi nu M-aţi hrănit» [*Mt* 25, 37. 42]. Căci cei ce slujesc bine îşi agonisesc fără reproş un loc în turmă."

XXIII. Filip a zis: „Laicul să asculte de poruncile pentru laici supunându-se celor ce stau în jurul altarului. Fiecare să placă lui Dumnezeu la locul său neduşmănindu-se unii cu alţii pentru cinurile care le-au fost rânduite, fiecare în cel la care a fost chemat de Dumnezeu. Unul să nu taie calea celuilalt, căci nici îngerii nu se rotesc pe o altă cale decât cea care le-a fost orânduită."

XXIV. Andrei a zis: „E folositor, fraţilor, să aşezăm o diaconie pentru femei."

XXV. Petru a zis: „Am orânduit-o deja. Să înştiinţăm exact despre ofranda Trupului şi Sângelui."

XXVI. Ioan a zis: „Aţi uitat, fraţilor, că atunci când Învăţătorul a cerut pâinea şi paharul şi le-a binecuvântat zicând: «Acesta este Trupul Meu... şi Sângele Meu», nu le-a îngăduit să stea împreună cu noi."

Marta a zis: „Din pricina Mariei, pentru că a văzut-o zâmbind." Maria a zis: „N-am râs, căci ne-a spus mai dinainte, atunci când învăţa, că ce este slab se mântuieşte prin ce este tare."

XXVII. Kefa a zis: „Vă aduceţi aminte unii că femeilor le-a rânduit să nu se roage drepte, ci şezând la pământ."

XXVIII. Iacob a zis: „Deci cum putem orândui o slujire pentru femei, dacă nu o slujire ca să poată fi de ajutor celor nevoiaşe?"

XXIX. Filip a zis: „Şi acest lucru, fraţilor, cu privire la distribuire: cine face o faptă bună îşi agoniseşte comoară, căci cine-şi adună comoară în Împărăţie va fi socotit de Dumnezeu lucrător înscris."

XXX. Petru a zis: „Acestea [vi le-am spus], fraţilor, nu ca unii care au vreo putere spre constrângere, ci având poruncă de la Domnul. Vă rugăm să păziţi poruncile nescoţând sau adăugând ceva în numele Domnului nostru. Căruia fie slava în veci. Amin."

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement

(Antiohia, cca 380)[1]

Cartea I: Învățătură catholică/ortodoxă despre laici

[Prolog]

1 Apostolii și prezbiterii tuturor celor ce au crezut în Domnul Iisus Hristos dintre păgâni, harul și pacea de la Dumnezeu Atotțiitorul, prin Domnul nostru Iisus Hristos, să vi se înmulțească în cunoașterea Lui!

2 Sădire a lui Dumnezeu și vie aleasă a Lui, Biserica catholică, adică voi care ați crezut în religia Lui nerătăcită, care ați rodit prin credință Împărăția Lui, care ați primit puterea Lui și împărtășirea Sfântului Duh, care ați fost înarmați de Iisus și păstrați în piept frica Lui, care sunteți părtași ai cinstitului și nevinovatului sânge al lui Hristos, care ați primit îndrăznire de a-L numi pe Dumnezeu Atotțiitor Tată, comoștenitori și copărtași ai Slujitorului [*Paidos*] Său iubit, *3* ascultați deci o învățătură sfântă voi, care vă țineți de făgăduința Lui din porunca Mântuitorului, fiindcă e conformă zicerilor Lui dumnezeiești.

I. Despre lăcomie

1 Păziți-vă, fiii lui Dumnezeu, ca să făptuiți toate spre ascultarea lui Dumnezeu și faceți-vă întru toate bineplăcuți Domnului Dumnezeului vostru; căci dacă urmărește cineva nelegiuirea și face cele potrivnice voii lui Dumnezeu, unul ca acesta va fi socotit de Dumnezeu ca un neam păgân care calcă Legea Lui. *2* Abțineți-vă așadar de la toată lăcomia și nedreptatea, căci scris este în Lege: „Să nu poftești femeia aproapelui tău, nici țarina lui, nici slujitorul lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici dobitocul lui, nici câte sunt ale aproapelui său" [*Is* 20, 17], fiindcă toată poftirea acestor lucruri este de la cel rău.

---

[1] Traducere după ed. M. Metzger: *Les Constitutions Apostoliques* (Sources Chrétiennes 320, 329, 336), Paris, 1985, 1986, 1987.

[3] Pentru că cine a poftit femeia sau slujitorul sau slujnica aproapelui este deja adulter şi hoţ în minte, dacă nu-i pare rău, şi va fi judecat de Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care fie slava lui Dumnezeu, în veci. Amin.

[4] Căci El spune în Evanghelie recapitulând, întărind şi completând Decalogul Legii: „Pentru că în Lege stă scris: «Să nu faci adulter!»; dar Eu vă spun vouă" [*Mt* 5, 27], adică: în Lege prin Moise am vorbit Eu, dar acum vorbesc cu voi Eu Însumi: „Oricine se uită la femeia aproapelui ca să o poftească, a şi făcut adulter cu ea în inima lui" [*Mt* 5, 28]. Astfel cel ce a poftit e judecat drept un adulter cu mintea.

[5] Iar cine pofteşte boul sau măgarul nu se gândeşte oare cum să le fure, să şi le însuşească sau să le ducă la el? Sau iarăşi cine pofteşte ţarina şi stăruie în această dispoziţie face rău când mută hotarele ei ca să-l silească pe proprietarul lui să i-o dea pe nimic; căci zice undeva profetul: „Vai vouă care adăugaţi casă lângă casă şi îngrămădiţi ţarină lângă ţarină, ca să ia ceva ce este al aproapelui!" [*Is* 5, 8]. Drept pentru care spune: „Oare locuiţi singuri pe pământ? Căci şi acestea au ajuns la urechile Domnului Savaot" [*Is* 5, 9]. Şi altundeva: „Blestemat cel ce mută hotarele puse de părinţii lui. Şi tot poporul va spune: Aşa să fie! Aşa să fie!" [*Dt* 27, 17]. De aceea spune Moise: „Nu muta hotarele aproapelui tău, pe care le-au pus părinţii tăi!" [*Dt* 19, 14].
[6] De aceea unora ca acestora le urmează de la Dumnezeu frici, morţi, procese şi condamnări.

[7] Pentru oamenii care ascultă de Dumnezeu este însă o singură lege a lui Dumnezeu, simplă, adevărată şi vie: „Ceea ce urăşti să ţi se facă de altul, nu fă nici tu altuia!" [*Tob* 4, 15]. [8] Nu vrei ca cineva să se uite rău la femeia ta spre stricarea ei? Nu-ţi aţinti nici tu privirea cu răutate asupra femeii aproapelui tău! [9] Nu vrei să ţi se ia haina? Nu o lua nici tu pe a altuia! [10] Nu vrei să fii lovit, ocărât, insultat? Nu le face nici tu altuia!

II. Despre faptul de a nu ocărî sau a ne răzbuna pe cel ce ne nedreptăţeşte

[1] Te blestemă cineva? Tu binecuvântează-l, pentru că scris este în cartea Numerelor: „Cine te binecuvântează să fie binecuvântat, iar cine te blestemă să fie blestemat" [*Nm* 24, 9]. La fel stă scris în Evanghelie: „Binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă!" [*Lc* 6, 28; *Mt* 5, 44]. [2] Dacă sunteţi nedreptăţiţi, nu faceţi nedreptate la rândul vostru, ci răbdaţi, căci spune Scriptura: „Să nu spui: Mă voi răzbuna pe duşmanul meu" pentru nedreptăţile pe care le-a făcut, „ci rabdă ca să-Ţi ajute Domnul" [*Pr* 20, 9] şi El să aducă răzbunare asupra celui ce te-a nedreptăţit. [3] Căci spune iarăşi în Evanghelie: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri! Faceţi bine celor ce vă urăsc! Şi vă rugaţi pentru cei ce vă supără şi vă prigonesc! Şi veţi fi fii ai Tatălui vostru Cel din ceruri, pentru

că El face să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni și face să plouă și peste drepți și peste nedrepți" [*Mt* 5, 44–45]. 4 Să fim cu luare-aminte deci, fraților, la poruncile acestea, ca făcându-le să fim găsiți copii ai luminii [cf. *1 Tes* 5, 5].

III. Despre împodobire și păcatele care vin de aici

1 Ajutați-vă, așadar, unii cu alții voi, robii și copiii lui Dumnezeu. 2 Bărbatule, ajută-ți femeia fără să fii mândru sau trufaș, ci îndurător și generos, vrând să placi doar femeii tale și să o dezmierzi cu cinste sârguindu-te să fii plăcut, dar fără să te împodobești, ca să nu se aghețe de tine o alta. 3 Căci dacă te vei lăsa târât de ea și vei păcătui cu ea, va veni peste tine de la Dumnezeu o moarte veșnică și vei fi pedepsit amarnic în simțirea ta. 4 Chiar dacă nu faci acest lucru urât, dacă o depărtezi de la tine și renunți la ea, ai păcătuit, chiar dacă în mod egal, și numai prin faptul că prin împodobirea ta ai atras în cursă femeia ca să te dorească; fiindcă ai făcut-o pe cea cuprinsă de această patimă să facă adulter cu tine prin dorință. 5 Nu ești însă atât de vinovat, pentru că nu te-ai dus tu la femeia căzută în cursă, pentru că nu tu ai dorit-o, iar nedându-te ei pe tine însuți, vei fi miluit de Domnul Dumnezeu Care a spus: „Să nu faci adulter!" și „Să nu poftești!" [*Iș* 20, 13. 17].

6 Căci dacă, văzându-te sau întâlnindu-se inopinat cu tine, i s-a lovit mintea și s-a îndreptat spre tine, iar tu, ca un cinstitor al lui Dumnezeu, ai refuzat-o, te-ai abținut și n-ai păcătuit cu ea, iar aceleia i s-a rănit inima pentru că ești un tânăr chipeș și gătit cu podoabe, încât s-a îndrăgostit de tine, atunci tu te vei găsi vinovat de greșeala ei, ca unul care te-ai făcut pentru ea pricină de poticneală și moștenitor al „vai"-ului [*Mt* 18, 7]. 7 De aceea, roagă pe Domnul Dumnezeu ca nici un rău să nu fie întărit pentru tine prin acest lucru. Căci nu trebuie să placi oamenilor spre păcat, ci lui Dumnezeu spre cuvioșie și să te ții de viața și odihna veșnică.

8 Nu te împodobi peste frumusețea dată de fire de la Dumnezeu, ci moderează-o față de oameni cu gândire umilă, neîngrijindu-ți astfel părul capului, ci mai degrabă retezându-l și tăindu-l, ca nu cumva pieptănându-te elegant, păzindu-ți părul nerăvășit sau înmiresmat, să aduci la tine însuți femeile agățate sau agățându-te astfel. 9 Nu te îmbrăca cu veșmânt căutat spre seducție, nici nu-ți împleti cu rău meșteșug ciorapi lungi sau sandale picioarelor, ci doar ceea ce ține de decență și necesitate. Nu pune în degetele tale inele de aur, pentru că toate acestea sunt semne de gașcă, de care dacă te îngrijești peste cuviință nu o vei face cu dreptate.

10 Fiindcă, întrucât ești credincios și om al lui Dumnezeu, nu ți-e îngăduit să-ți îngrijești perii capului și să faci șuvițe împletite — ceea ce e un lux și o destrăbălare — sau să-l păstrezi revărsat ori împărțit cu cărare, nici să-l

înfoi, frizezi şi buclezi ori să-l faci blond, pentru că acest lucru îl interzice şi Legea care spune în Deuteronom: „Nu vă face împletituri, nici şuviţe adăugate [*Lv* 19, 27; cf. 21, 5]. [11] Nu trebuie stricat nici părul bărbii, nici schimbat în chip contrar firii chipul omului, căci zice Legea: „Să nu vă tundeţi bărbile voastre" [*Lv* 19, 27]. Căci Dumnezeu Creatorul a făcut din lipsa bărbii un lucru cuviincios pentru femei, dar pentru bărbaţi l-a judecat nepotrivit. Iar dacă faci aceasta pentru a plăcea împotrivindu-te Legii vei ajunge urâciune pentru Dumnezeu Care te-a creat după chipul Său [*Fc* 1, 27]. [12] Aşadar, dacă vrei să placi lui Dumnezeu, abţine-te de la toate cele pe care El le urăşte şi nu făptui nimic din cele ce nu-I plac.

IV. Că nu trebuie să fim curioşi faţă de cei ce trăiesc rău, ci să zăbovim în lucrul nostru

[1] Să nu zbori ca apucatul pe uliţe uitându-te fără rost la cei ce trăiesc rău, ci fiind cu luare-aminte la meseria sau lucrul tău, caută să faci cele iubite lui Dumnezeu şi, aducându-ţi aminte de cuvintele lui Hristos, meditează necontenit la ele. [2] Căci îţi spune Scriptura: „La Legea Lui să meditezi ziua şi noaptea, când umbli în ţarină şi şezi în casă, când dormi şi te scoli, ca să fii priceput în toate" [cf. *Dt* 6, 7; *Ios* 1, 7–8].

V. Ce cărţi ale Scripturii trebuie să citim

[1] Iar dacă eşti bogat şi n-ai nevoie de o meserie ca să te hrăneşti, nu vagabonda şi nu umbla fără rost, ci du-te la credincioşii care au aceeaşi credinţă cu tine şi, adunându-te cu ei, grăieşte cu ei cuvintele făcătoare de viaţă. [2] Iar dacă nu, şezând înăuntru citeşte Legea, Regii, Profeţii, spune Psalmii şi parcurge cu atenţie Evanghelia, împlinirea acestora.

VI. Că trebuie să ne abţinem de la toate cărţile din afară [profane]

[1] Abţine-te de la toate cărţile păgâneşti. [2] Ce mai sunt pentru tine cuvintele sau legile străine ori profeţii mincinoşi, care-i abat de la credinţă pe cei uşuratici? [3] Ce-ţi mai lipseşte în Legea lui Dumnezeu, ca să te porneşti spre acele mituri păgâne? [4] Dacă vrei să parcurgi cărţi istorice, le ai pe cele ale Regilor; dacă vrei cărţi de înţelepciune şi poetice, ai Profeţii, pe Iov şi pe autorul Proverbelor, în care vei găsi mai multă subtilitate decât în toată poezia şi înţelepciunea sofistică, pentru că sunt ziceri ale Domnului Dumnezeu, Singurul Înţelept. [5] Dacă doreşti cântări, ai Psalmii; dacă doreşti o carte despre origini, ai Facerea; dacă doreşti legi şi percepte, ai slăvita Lege a Domnului Dumnezeu. [6] Abţine-te aşadar cu putere de la toate cărţile străine şi diavoleşti.

[7] Citind însă Legea, abţine-te de la cele adăugate în ea ulterior; dacă nu de la toate, atunci de la unele din legea secundă [*deuterōsis*]; citeşte-le numai pentru istorie, ca să cunoşti şi slăveşti pe Dumnezeu pentru că te-a izbăvit de astfel şi atât de mari legături. [8] Să ai în faţa ochilor ca să cunoşti ce este legea naturală şi care sunt cele ale Legii secunde date ulterior în pustie celor ce făcuseră viţelul. [9] Căci Lege sunt cele pe care Domnul Dumnezeu le-a grăit înainte ca poporul să cadă în idolatrie, adică Decalogul. Dar tu să nu-ţi tragi asupra ta legăturile care au fost puse peste cei ce au păcătuit. [10] Pentru că Mântuitorul n-a venit pentru altceva decât ca să împlinească Legea şi Profeţii [*Mt* 5, 17], iar legăturile Legii secunde, ale celor introduse ulterior, fie să le facă să înceteze, fie să le mute; căci de aceea când ne-a chemat a spus: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni pe voi" [*Mt* 11, 28]. [11] Tu deci, după ce-ai citit Legea care conglăsuieşte cu Evanghelia şi Profeţii, citeşte în Cărţile Regilor, ca să afli că regi drepţi, câţi au fost, au fost crescuţi de Dumnezeu şi făgăduinţa vieţii veşnice la El a rămas în picioare, dar câţi au fost regi desfrânaţi, departe de Dumnezeu, au pierit degrabă în apostazia lor prin judecata dreaptă a lui Dumnezeu şi au fost lipsiţi de vieţile lor, moştenind în loc de odihnă pedeapsă veşnică. [12] Citind deci acestea, vei spori în credinţă şi te vei zidi în Hristos, al Cărui corp şi membru ai ajuns.

[Creştinul la baie]

[13] Iar când te plimbi în agora şi vrei să faci o baie, foloseşte-te de baia bărbaţilor, ca nu cumva prin faptul că îţi arăţi femeilor corpul într-o descoperire indecentă, ori că vezi o privelişte nepotrivită bărbaţilor, fie să fi prins în cursă, fie să prinzi în cursă pentru tine însuţi. [14] Păzeşte-te deci de unele ca acestea, ca să nu-ţi prinzi în mreje sufletul tău [cf. *1 Co* 7, 35].

VII. Despre femeia rea

[1] Să aflăm aşadar ce spune cuvântul sfânt în cartea Înţelepciunii:
[2] „Fiule, păzeşte-mi cuvintele şi ascunde în tine însuţi poruncile mele [*Pr* 7, 1]. [3] Spune-i înţelepciunii să-ţi fie soră şi câştigă-ţi cunoştinţă bună chibzuinţa, ca să te păzească de femeia străină şi vicleană, dacă ţi se aruncă în braţe cu vorbe dulci. [4] Căci de la fereastra casei ea priveşte în ascuns spre pieţe să vadă dacă nu zăreşte printre copiii zănatici pe un tinerel fără minte plimbându-se în piaţă pe la colţul casei ei şi stând de vorbă în umbra serii, când se lasă liniştea nopţii şi bezna. [5] Atunci femeia îi iese în cale având chip de desfrânată care face să zboare inimile tinerilor; dă din aripi şi e destrăbălată, picioarele ei nu pot sta liniştite în casă, când hoinăreşte o vreme pe-afară, când pune curse în pieţe pe la toate colţurile. [6] După care punând

mâna pe el îl sărută şi cu faţă neruşinată îi spune: «Am adus o jertfă de pace, mi-am împlinit făgăduinţele astăzi; de aceea ţi-am ieşit în întâmpinare dorind chipul tău şi te-am găsit. Cu pânzeturi mi-am rânduit patul, am aşternut scoarţe din Egipt, am presărat culcuşul meu cu şofran şi casa mea cu scorţişoară. Vino să ne desfătăm de iubire până în zori, vino să ne rostogolim drăgălindu-ne»" [*Pr* 7, 4–18] şi cele ce urmează, după care adaugă: [7] „L-a dus în rătăcire cu multa vorbă, l-a târât cu laţurile buzelor ei. Iar el a urmat-o guguştiuc" [*Pr* 7, 21–22]. [8] Şi iarăşi zice: „Nu da atenţie femeii ticăloase, căci miere picură de pe buzele femeii desfrânate; ea îţi unge o vreme gâtlejul, după care o vei găsi mai amară decât fierea şi mai ascuţită decât sabia cu două tăişuri" [*Pr* 5, 3–4]. [9] Şi iarăşi: „Depărtează-te, nu zăbovi şi nu-ţi arunca ochiul asupra ei" [*Pr* 9, 18], căci pe mulţi i-a doborât rănindu-i şi fără număr sunt cei pe care i-a omorât [*Pr* 7, 26]. [10] Dacă nu, „te vei căi pentru cele de pe urmă ale tale, când îţi vor istovi carnea de pe trup, şi vei spune: «Cum de am urât povăţuirea şi inima mea a alungat mustrările drepţilor? N-am ascultat glasul care mă povăţuia şi mă învăţa, nu i-am plecat urechea mea. Puţin de n-am ajuns în toate relele»" [*Pr* 5, 11–14].

[11] Ca să nu lungim mai mult mărturiile, chiar dacă am lăsat ceva pe dinafară, voi, cei înţelepţi, alegând pentru voi cele bune din Sfintele Scripturi, întăriţi-vă refuzând toate cele rele ca să fiţi găsiţi cuvioşi în viaţa veşnică la Dumnezeu.

VIII. Despre supunerea femeii faţă de bărbat, despre iubirea ei de bărbat şi cuminţenia ei. Despre faptul că femeia credincioasă nu trebuie să se împodobească şi cum trebuie să se poarte în agora şi pretutindeni

[1] „Femeia să fie supusă bărbatului ei, pentru că bărbatul este cap femeii" [*Ef* 5, 22–23], iar „Capul bărbatului" care umblă în calea dreptăţii „este Hristos, iar Capul lui Hristos e Dumnezeu" [*1 Co* 11, 3] Cel peste toate şi Tatăl Lui. [2] Aşadar, după Dumnezeul nostru Atoateţiitor şi Tată, Domn al veacului de faţă şi al celui viitor, Meşter ziditor a toată suflarea şi puterea, şi după iubitul Său Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care fie slavă lui Dumnezeu, teme-te, femeie, de bărbatul tău şi fii cu sfială faţă de el plăcându-i doar lui şi fiindu-i bineplăcută în slujirile tale, ca şi pentru tine bărbatul tău să fie proclamat fericit prin Înţelepciunea care spune prin Solomon acestea:

[3] „Cine va găsi o femeie bărbătoasă? Una ca aceasta e mai preţioasă decât nestematele. Inima bărbatului ei îşi pune îndrăzneala în ea, o astfel [de femeie] nu va duce lipsă de prăzi bune, căci ea lucrează cele bune pentru bărbatul ei toată viaţa: [4] torcând lână şi in a făurit lucru folositor cu mâinile sale. Era ca o corabie ce face negoţ în depărtare: [5] ea îşi agoniseşte traiul şi se

scoală de cu noapte și dă casei de mâncare și slujitoarelor de lucru. A văzut un ogor și l-a cumpărat, din roadele mâinilor sale a sădit o moșie. [6] După ce și-a încins bine mijlocul, și-a întărit brațele pentru muncă. A gustat [și știe] că-i bine să muncești, și nu se stinge toată noaptea lampa ei. Brațele și le întinde spre cele de folos, iar mâinile și le reazemă pe fus. [7] Mâinile și le-a deschis pentru cel sărman și a întins rodul către cel sărac. [8] Bărbatul ei nu-și face griji pentru cele de acasă, atunci când întârzie pe undeva, căci toți cei din preajma ei au cu ce se îmbrăca. Haine căptușite a croit pentru bărbatul ei, iar pentru ea, veșminte de in și porfiră. [9] Bărbatul ei atrage privirile de la porți când se așază la adunare cu bătrânii locuitorilor din ținut. [10] Ea a țesut pânze subțiri și le-a vândut, și cingători pentru canaaneni. [11] A deschis gura chibzuit și cu rost și limbii sale i-a pus o rânduială. S-a îmbrăcat în putere și noblețe și s-a veselit în zilele de pe urmă. Încăperile caselor ei sunt bine acoperite, și ea n-a mâncat mâncare nemuncită. Gura și-o deschide cu înțelepciune și după rânduială, așezămintele milosteniei ei sunt pe limba ei. [12] Și-a crescut copiii și aceștia au ajuns bogați, iar bărbatul i-a adus laudă: «Multe fiice au dobândit bogăție, multe au făcut lucruri grozave, dar tu le-ai întrecut și le-ai covârșit pe toate.» [13] Mincinoase sunt farmecele și zadarnică frumusețea femeii; dar cea deșteaptă este binecuvântată, ea să laude frica de Domnul. [14] Dați-i din roadele mâinilor ei, iar bărbatul ei să fie lăudat la porțile [cetății]" [*Pr* 31, 10–31]. [15] Și iarăși: „Femeia bărbătoasă e o cunună pentru bărbatul ei" [*Pr* 12, 4]. Și iarăși: „Multe femei înțelepte și-au zidit casă" [*Pr* 14, 1].

[16] Ați aflat ce laude primește de la Domnul Dumnezeu femeia înțeleaptă și care-și iubește bărbatul. [17] Dacă vrei să fii credincioasă și plăcută Domnului, femeie, nu te împodobi ca să placi bărbaților străini, nici nu imita curtezana purtându-ți împletiturile, hainele sau încălțările ca să atragi la tine pe cei ce se lasă prinși în curse de unele ca acestea. [18] Căci chiar dacă faci aceste lucruri urâte nu ca să păcătuiești, ci numai ca să te împodobești, nici așa nu vei scăpa de pedeapsa care vine după ele, pentru că ai silit pe cineva să fie purtat să te dorească și nu te-ai păzit nici să nu cazi în păcat, nici să nu-i faci pe alții să cadă în poticneală. Iar dacă vei păcătui dându-te pe tine însăți, atunci ai greșit și tu și vei fi vinovată și de sufletul aceluia. [19] Apoi odată ce ai păcătuit cu unul, ca și cum ți-ai pierdut o dată pentru totdeauna nădejdea, te vei întoarce insensibilă spre alții, potrivit cuvântului dumnezeiesc: „Când necredinciosul ajunge la fundul relelor, ajunge disprețuitor, dar asupra lui vin necinstea și ocara" [*Pr* 18, 3]. Fiindcă una ca aceasta, rănită fără cruțare, prinde în curse sufletele celor fără minte. [20] Să învățăm așadar cum anume le înfățișează pe unele ca acestea cuvântul dumnezeiesc care spune: „Mai mult decât moartea am urât femeia care e o mreajă și un năvod al inimii, iar mâi-

nile ei lanțuri" [*Ecc* 7, 26]. [21] Și în altă parte: „Cum e un inel de aur în râtul porcului, așa este frumusețea femeii cu cuget rău" [*Pr* 11, 22]. Și iarăși: „Ca viermele în lemn așa își pierde bărbatul femeia care face rele" [*Pr* 12, 4]. [22] Și iarăși: „Mai bine e să locuiești într-un ungher sub cerul liber decât cu o femeie limbută și certăreață" [*Pr* 21, 9. 19].

[23] Așadar, voi, care sunteți creștine, nu imitați asemenea femei. Tu, care vrei să fii credincioasă, fii cu luare-aminte numai la bărbatul tău, ca să-i placi doar lui, acoperindu-ți capul în piețe, căci prin acoperire închizi priveliștea pentru curioși. [24] Nu-ți zugrăvi/machia fața făcută de Dumnezeu, căci nimic din tine n-are nevoie de împodobire, pentru că „toate câte a făcut Dumnezeu sunt frumoase foarte" [*Fc* 1, 31], iar o împodobire lascivă a unui lucru frumos insultă harul meșteșugarului. Fă-ți mersul privind în jos și acoperindu-te cu văl, cum se cuvine femeilor.

IX. Despre faptul că femeia nu trebuie să se îmbăieze cu bărbații

[1] La baie evită spălarea lipsită de rânduială împreună cu bărbații, căci multe sunt mrejele celui rău. O femeie credincioasă nu se va spăla într-o baie mixtă, căci dacă-și învăluie fața ascunzându-și cu sfială privirea de bărbații străini, cum va intra una ca aceasta la baie goală împreună cu bărbații? [2] Dacă e însă o baie de femei, atunci să se spele cu rânduială, cu sfială și măsură. [3] Să nu facă băi de prisos, nici multă, nici de multe ori, nici în mijlocul zilei, și, dacă e cu putință, nici zi de zi. [4] Ora rânduită a băii să fie pentru tine ceasul al zecelea, căci tu, care ești credincioasă, trebui să fugi întotdeauna de curiozitatea multor ochi.

X. Despre femeia certăreață și limbută

[1] Dacă ești credincioasă, taie-ți duhul certăreț față de toți, dar mai cu seamă față de bărbatul tău, ca nu cumva bărbatul tău, fie el credincios, fie păgân, poticnindu-se din pricina ta să blasfemieze pe Dumnezeu, iar tu să te găsești moștenitoare a „vai"-ului de la Dumnezeu; căci spune: „Vai celui prin care numele Meu e blasfemiat între păgâni" [*Is* 52, 5]. [2] Iar dacă bărbatul tău e credincios și cunoaște Scripturile, va fi silit să spună cuvântul scris în Înțelepciune: „Mai bine este a locui în pustiu decât cu o femeie limbută și certăreață" [*Pr* 21, 19]. [3] Prin sfiala și blândețea voastră, femeilor, arătați așadar ce anume este cinstirea lui Dumnezeu spre întoarcere și îndemn la credință pentru toți cei din afară [păgâni], fie femei, fie bărbați. [4] Iar dacă povățuindu-vă prin aceste puține lucruri v-am educat pe voi, surori și fiice, membre ale noastre, ca niște persoane înțelepte și care nu sunt ocară în viață, căutați să cunoașteți învățăturile prin care vă veți putea apropia de Împărăția Domnului nostru în chip bineplăcut Lui, găsiți-vă aici odihna.

Cartea II: Despre episcopi, prezbiteri şi diaconi

I. Că faptul de a fi lipsit de carte, dacă are experienţa cuvântului, nu e un impediment pentru episcop

[1] Iar despre episcopi am auzit de la Domnul nostru aşa: păstorul aşezat episcop pentru Biserici în fiecare parohie trebuie să fie nevinovat, ireproşabil, neatins de orice nedreptate a oamenilor, nu mai mic de cincizeci de ani, pentru ca într-un anume fel să scape de neorânduielile tinereţii şi de calomniile din afară în ce priveşte blasfemiile aruncate împotriva multora de unii fraţi mincinoşi care nu cunosc cuvântul lui Dumnezeu din Evanghelie: „Oricine va grăi un cuvânt deşert, va da socoteală pentru el Domnului în ziua judecăţii" [*Mt* 12, 36]; şi iarăşi: „Din cuvintele tale vei fi îndreptăţit şi din cuvintele tale vei fi osândit" [*Mt* 12, 37].

[2] Aşadar, dacă e cu putinţă, să fie educat, iar dacă e lipsit de carte, să aibă însă experienţa cuvântului şi vârsta cuvenită.

[3] Iar dacă într-o parohie mică nu se găseşte cineva înaintat în vârstă, cu bună mărturie şi înţelept, ca să fie aşezat în episcopie, dar e acolo un tânăr care are mărturie de la cei ce sunt împreună cu el că e vrednic de episcopie, arătând în tinereţea lui bătrâneţe prin blândeţe şi bună-rânduială, dacă primeşte astfel de mărturie de la toţi, atunci să fie aşezat în pace. [4] Căci Solomon a împărăţit peste Israel la doisprezece ani [*3 Rg* 2], Iosia a împărăţit cu dreptate la opt ani [*4 Rg* 22], iar Ioaş a stăpânit poporul la şapte ani [*4 Rg* 12, 1].

[5] Chiar şi dacă e tânăr, să fie însă blând, temător şi liniştit, pentru că spune Domnul Dumnezeu prin Isaia: „Peste cine voi privi dacă nu peste cel blând şi liniştit şi care tremură mereu la cuvintele Mele?" [*Is* 66, 2]. În chip asemănător şi în Evanghelie se spune aşa: „Fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul" [*Mt* 5, 5]. [6] Să fie şi milostiv, pentru că se spune iarăşi: „Fericiţi cei milostivi, că aceia vor fi miluiţi" [*Mt* 5, 7]. [7] Să fie şi făcător de pace, pentru că se spune şi: „Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema" [*Mt* 5, 9]. [8] Să aibă şi conştiinţă bună, curată de orice răutate, viclenie şi nedreptate, pentru că se zice şi: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8].

II. Cum trebuie să fie episcopul şi ceilalţi clerici

[1] Să fie deci „treaz, cuminte, cuviincios", statornic, netulburat, „nebeţiv, nebătăuş, blând, necertăreţ, neiubitor de arginţi", „nebotezat de curând, ca nu cumva îngâmfându-se să cadă în osânda diavolului" [*1 Tim* 3, 2. 3. 6], pentru că: „Oricine se va înălţa pe sine însuşi va fi umilit" [*Lc* 14, 11]. [2] „Aşa

trebuie să fie episcopul: bărbat al unei singure femei", ea însăşi având un singur soţ, „bun chivernisitor al casei sale" [*1 Tim* 3, 2. 4]. [3] Căci atunci când, primind hirotonia, e aşezat în locul episcopiei sale, trebuie să fie pus la încercare aşa: dacă e credincios, cuviincios şi serios, dacă are sau a avut o femeie credincioasă şi serioasă, dacă a crescut copii în cinstirea lui Dumnezeu şi i-a educat în povăţuirea Domnului [cf. *Ef* 6, 4], dacă cei din casa lui îl cinstesc şi respectă şi îl ascultă toţi. [4] Căci dacă cei ce sunt ai lui după trup se răzvrătesc împotriva lui şi nu-l ascultă, cum i se vor supune cei din afara casei lui când vor fi ai lui?

III. Ce lucruri trebuie să fie pus la încercare cel ce se promovează episcop

[1] Să fie pus la încercare dacă e fără pată în treburile vieţii, căci scris este: „Să fie cercetat să n-aibă pată cel ce urmează să fie promovat în preoţie" [cf. *Lv* 21, 17]. [2] Să fie aşadar şi nemânios, că spune Înţelepciunea: „Mânia îi pierde şi pe cei înţelepţi" [*Pr* 15, 1]. [3] Să fie şi îndurător, nebrutal, iubitor, pentru că spune Domnul: „În aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi învăţăcei ai Mei, dacă vă iubiţi unii pe alţii" [*In* 13, 35].

IV. Că nu trebuie dată milostenie oricărei văduve, ci uneori trebuie preferată femeia căsătorită aflată în lipsuri, şi că ea nu trebuie dată nici mâncăciosului, beţivului şi leneşului

[1] Să fie şi darnic, iubitor de văduve, iubitor de străini, săritor, serviabil, nefăcut de ruşine, ştiind cine anume e vrednic de mai multă atenţie. [2] Căci dacă o văduvă poate să aibă din destul cele de trebuinţă în viaţă, iar alta nu e văduvă, dar e în lipsuri, fie dintr-o boală, fie din pricina creşterii copiilor, fie dintr-o neputinţă a mâinilor, spre aceasta din urmă să-şi întindă mai degrabă mâna. [3] Dar dacă cineva în necazuri în cele ale vieţii pentru că e mâncăcios, beţiv sau leneş, acela nu este vrednic nici de purtare de grijă, nici de Biserica lui Dumnezeu. [4] Căci spune Scriptura despre aceştia: „Leneşul care şi-a pus mâna sub braţ nu o va putea duce la gura lui" [*Pr* 26, 15]. [5] Şi iarăşi: „Leneşul şi-a încrucişat mâinile şi şi-a mâncat din trup" [*Ecc* 4, 5]. [6] Şi altundeva: „Căci dacă îţi lipeşti ochii de ulcele şi pahare, la urmă vei umbla mai gol ca un pisălog" [*Pr* 23, 31].

V. Că la judecată episcopul trebuie să fie nepărtinitor, moderat în purtare şi reţinut în dietă

[1] Episcopul să nu se uite la faţa oamenilor, să nu se sfiască de bogat, nici să-l linguşească peste cuviinţă, nici să treacă cu vederea ori să oprime pe

sărac. [2] Căci spune Dumnezeu lui Moise: „Să nu te uiți la fața" bogatului „și să nu-ți fie milă de sărac la judecată" [*Iș* 23, 3], „căci a Domnului este judecata" [*Dt* 1, 17]; și iarăși: „Cu dreptate să urmărești ce este drept" [*Dt* 16, 20]. [3] În hrană și băutură episcopul să fie frugal și mulțumit cu ce are, ca să poată fi treaz să povățuiască pe cei needucați; să nu fie cheltuitor, nici iubitor de desfătări, de viață dulce sau să mănânce bine.

[4] Ci să fie îngăduitor, îndelung-răbdător în povățuiri, în stare să învețe multe pe alții, meditând cu sârguință la cărțile Domnului, citind mult, ca să tâlcuiască atent Scripturile tâlcuind Evanghelia în acord cu Profeții și Legea, iar Evanghelia în acord cu Legea și Profeții. [5] Căci spune Domnul Iisus: „Cercetați Scripturile, pentru că ele dau mărturie despre Mine" [*In* 5, 39]; și iarăși: „Pentru că despre Mine a scris Moise" [*In* 5, 46]. [6] Înainte de toate să distingă bine disociind între Lege și legea secundă, și arătând care este Legea credincioșilor și care sunt legăturile necredincioșilor, ca nimeni să nu cadă sub aceste legături. [7] Poartă grijă, așadar, de cuvânt, episcope, ca, dacă îți e cu putință, să tâlcuiești toate cuvânt de cuvânt și cu multă învățătură să hrănești și adapi în chip bogat poporul Tău prin luminarea Legii; căci zice Dumnezeu: „Luminați-vă voi înșivă cu lumina cunoașterii cât mai e vreme" [*Os* 10, 12].

VI. Că episcopul nu trebuie să fie doritor de câștig rușinos, nici să se pună chezaș ori apărător în justiție

[1] Episcopul să nu fie doritor de câștig rușinos [*Tit* 1, 7; *1 Tim* 3, 8], mai ales de la păgâni; să se lase vătămat mai degrabă decât să vatăme el pe alții; să nu fie lacom, nici răpitor, nici spoliator, nici iubitor de bogăție, nici urâtor de săraci, nici bârfitor, nici martor mincinos, nici mânios, nici iubitor de ceartă, nici amestecat în treburile vieții, nici chezaș pentru nimeni, nici avocat care să pledeze în procese pecuniare, nici iubitor de stăpânire, nici duplicitar în gândire și în vorbă, nici gata să plece urechea la calomnie sau bârfă, nici fățarnic, nici doritor de sărbătorile păgânilor, nefolosindu-se de amăgiri goale, nici poftitor, nici iubitor de arginți, pentru că unele ca acestea sunt vrăjmașe lui Dumnezeu și prietene demonilor. [2] Toate acestea însă episcopul să le confirme și prescrie și laicilor, conducându-i să devină imitatori ai purtării lui, căci spune [Scriptura]: „Evlavioși faceți-i pe fiii lui Israel" [*Lv* 15, 31]. [3] Să fie însă înțelept, umil în cugetare, povățuitor în povățuirile Domnului, cu bune simțăminte, renunțător la toate afacerile rele ale vieții și la toate poftele păgânești. [4] Să fie iscusit, ager în a recunoaște pe cei răi și a se păzi de ei, prieten al tuturor, echitabil în judecăți și câte lucruri bune sunt sau există la oameni acestea să le aibă în el însuși și episcopul.

[Episcopul şi poporul său]

[5] Căci dacă nu i se poate reproşa vreo nedreptate, atunci păstorul îi va sili şi pe învăţăceii săi şi-i va îndemna prin purtarea lui să se facă imitatori [cf. *1 Co* 4, 16] vrednici ai faptelor lui, cum spune undeva şi profetul: „Şi cum va fi preotul, aşa va fi şi poporul" [*Os* 4, 9]. [6] Pentru că Domnul şi Învăţătorul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a început mai întâi să facă şi apoi să învețe, cum spune undeva [Scriptura]: „Cele pe care a început Iisus a face şi a învăţa" [*FA* 1, 1]. De aceea spune: „Dar cine va face şi va învăţa, acesta se va chema mare în Împărăţia lui Dumnezeu" [*Mt* 5, 19].

[7] Căci voi, episcopii, trebuie să fiţi santinele pentru popor, pentru că şi voi aveţi Santinelă pe Hristos. Faceţi-vă aşadar şi voi santinele bune pentru poporul lui Dumnezeu, precum spune Domnul prin Iezechiel fiecăruia dintre voi: [8] „Pe tine, fiule al omului, pe tine te-am pus Eu să-i fii de santinelă [*skopon*] casei lui Israel, iar tu vei auzi cuvânt din gura Mea. [9] Când Eu îi spun celui păcătos: «Cu moarte vei muri!», dar tu nu-i vei spune necredinciosului să ia aminte la calea lui, iar nelegiuitul va muri în nelegiuirea lui, atunci sângele lui din mâna ta îl voi cere. Dar dacă tu îi vei grăi celui păcătos despre calea lui, anume să se-ntoarcă din ea, dar el nu se va întoarce din calea sa, atunci el în nelegiuirea lui va muri, iar tu ţi-ai scăpat sufletul" [*Iz* 33, 7–9]. [10] De asemenea, când vine sabia războiului, „poporul pune o santinelă" de pază şi, „dacă acesta văzând-o venind" nu dă de veste şi ea va lua un suflet, atunci acest suflet a fost luat din pricina păcatului său, „iar sângele lui va fi cerut din mâna santinelei, pentru că n-a sunat din trâmbiţă [*Iz* 33, 2. 6]: dar dacă va suna trâmbiţa, şi el o aude, iar sabia vine şi îl ia, sângele lui va fi asupra sa, pentru că nu s-a păzit când a auzit trâmbiţa, dar cel ce s-a păzit şi-a scăpat sufletul său" [*Iz* 33, 3–5], iar pentru că a dat semnalul, santinela va fi vie.

[11] „Sabia" este judecata, „trâmbiţa" e Sfânta Evanghelie, „santinela" [*skopos*] e cel pus Bisericii episcop, care în propovăduirea lui trebuie să dea mărturie şi să ateste despre această judecată. [12] Căci dacă nu veţi vesti şi nu veţi da mărturie poporului, atunci păcatul neştiutorilor se va găsi asupra voastră; de aceea pe cei ce trăiesc în needucare povăţuiţi-i şi mustraţi-i cu îndrăzneală, pe cei neştiutori învăţaţi-i, pe ştiutori întăriţi-i, pe rătăciţi întoarceţi-i. [13] Căci nu vom greşi spunând mereu aceleaşi cuvinte despre aceleaşi lucruri, pentru că din faptul că le aud de multe ori, poate că unii se vor lăsa înduplecaţi să facă măcar o singură dată ceva din cele bune şi să refuze cele rele. [14] Căci spune Dumnezeu prin profetul Său: „Dă-le mărturie despre acestea, poate vor auzi glasul tău" [cf. *Ir* 33, 2–3]. Şi iarăşi: „Poate vor auzi, poate vor da înapoi" [*Iz* 3, 11]. [15] Iar Moise spune poporului: „Ascultă,

Israele! Domnul Dumnezeul tău, Domnul unul este" [*Dt* 6, 4]. [16] Iar Domnul aduce de multe ori aminte în Evanghelie: „Cine are urechi de auzit să audă" [*Lc* 8, 8]. Și înțeleptul Solomon zice: „Ascultă, fiule, povățuirea tatălui tău și nu respinge așezămintele mamei tale" [*Pr* 1, 8].

[17] Și până astăzi n-au ascultat, iar cei ce par că au ascultat n-au ascultat, părăsindu-L pe Unul și Singurul Dumnezeu adevărat [*In* 17, 3], lăsându-se târâți în erezii ruinătoare și cumplite, despre care vom vorbi iarăși mai încolo.

VII. Cum trebuie să fie cel inițiat

[1] Cunoscut să vă fie, iubiților: cei botezați în moartea Domnului Iisus [*Rm* 8, 6] nu mai trebuie să păcătuiască. Căci așa cum morții sunt nelucrători ai păcatului, tot așa și cei ce au murit împreună cu Hristos sunt nefăptuitori ai păcatului. [2] Așadar nu credem, fraților, că cineva spălat în apa vieții mai poate făptui destrăbălările celor fără de lege. Iar cine a păcătuit după Botez, acesta va fi osândit la gheenă, dacă nu-i va părea rău și nu va înceta să mai greșească.

VIII. Despre calomnie și demascare

[1] Dacă însă cineva e calomniat de necredincioși pentru că nu mai participă la destrăbălările lor, unul ca acesta să știe că e fericit la Dumnezeu, după cum spune Domnul nostru în Evanghelie: „Fericiți sunteți când vă vor ocărî și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, spunând minciuni din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri!" [*Mt* 5, 11–12]. [2] Așadar, dacă e cineva defăimat pentru minciuni, unul ca acesta e fericit, căci spune Scriptura: „Bărbatul de nimic nu e pus la încercare de Dumnezeu" [cf. *Sir* 34, 10; *Iac* 1, 12–13]. [3] Dacă însă cineva e demascat că a făcut o fărădelege, unul ca acesta s-a vătămat nu numai pe sine însuși, ci a adus o calomnie corpului comun al Bisericii și învățăturii ei, pentru că nu facem cele despre care spunem că sunt frumoase, și vom fi ocărâți și noi de Domnul Care ne va spune: „Spun, dar nu fac" [*Mt* 23, 3]. [4] De aceea, pe cei demascați astfel episcopul îi va respinge pe drept cuvânt, dacă nu-și schimbă purtarea.

IX. Că episcopul nu trebuie să fie mitarnic

[1] Pentru că episcopul trebuie nu numai să nu fie o poticneală [pentru alții]; mai trebuie să fie nepărtinitor, cumințindu-i cu bunătate pe păcătoși. [2] Dar dacă el însuși n-are conștiință curată ci, ajungând părtinitor pentru o mită cu câștig rușinos, îl cruță pe cel ce a păcătuit făcând fărădelege lăsându-l să rămână în Biserică, atunci nu ascultă de glasul dumnezeiesc al Stăpânului

care spune: „Cu dreptate urmăreşte ce este drept [*Dt* 16, 20]; să nu te uiţi la faţă în judecată [*Dt* 1, 17]; să nu îndreptăţeşti pe cel necucernic, să nu primeşti daruri pentru un suflet, căci darurile orbesc ochii înţelepţilor şi vatămă cuvintele drepţilor [*Iş* 23, 7–8; *Dt* 16, 19].” [3] Iar în altă parte se spune: „Scoateţi pe cel rău dintre voi” [*Dt* 17, 7; *1 Co* 5, 13], iar Solomon spune în Proverbe: „Scoate pe cel molipsitor din adunare şi împreună cu el va ieşi şi sfada” [*Pr* 22, 10].

X. Că episcopul care-l cruţă fără judecată pe păcătos se face vinovat

[1] Cine nu ţine seama de acestea şi-l cruţă fără judecată pe cel căruia i se cuvine pedeapsă, ca Saul pe Agag [*1 Rg* 15] şi Eli pe fiii săi care nu-L cunoşteau pe Dumnezeu [*1 Rg* 2], unul ca acesta a spurcat şi demnitatea lui şi Biserica lui Dumnezeu din parohia lui. Acesta e aşadar nedrept pentru Dumnezeu şi pentru oamenii cuvioşi, deoarece se face pricină de scandal pentru mulţi de curând botezaţi şi pentru catehumeni, încă şi pentru tineri şi tinere; îl aşteaptă „vai”-ul [*Mt* 18, 7], o piatră de moară de gât [*Mt* 18, 6] şi adâncul prin aceea că e supus judecăţii. [2] Căci din pricina fărădelegii nejudecăţii, văzând că stăpânul lor e aşa, vor şovăi în ei înşişi şi, atinşi de aceeaşi boală, vor pieri silnic împreună cu el, ca poporul împreună cu Ieroboam [*3 Rg* 12] şi cei răsculaţi împreună cu Core împreună cu el [*Nm* 16].
[3] Dar dacă cel ce păcătuieşte îi vede pe episcop şi pe diaconi nevinovaţi de orice învinuire şi că turma e curată, mai întâi nu va îndrăzni să intre cu dispreţ în Biserica lui Dumnezeu atins fiind în conştiinţa lui; iar dacă ar intra negândindu-se la nimic, fie va fi vădit pe loc — ca Uza care s-a atins de chivot ca să-l rezeme [*2 Rg* 6] şi ca Ahar pentru furtul a ceea ce era închinat [*Ios* 7] şi ca Ghiezi pentru banii lui Neeman [*4 Rg* 5] — şi va fi pedepsit pe loc, fie va fi mustrat de păstorul şi va fi supus la pocăinţă. [4] Căci dacă, privind la ei unul câte unul negăsind nici o pată nici la episcop, nici la poporul rânduit sub el, atunci ruşinându-se cu sfială şi vărsând multe lacrimi, va ieşi în pace împuns de remuşcări, iar turma va rămâne curată, iar el va plânge înaintea lui Dumnezeu şi se va pocăi pentru păcatele pe care le-a făcut şi aşa va avea nădejde; şi văzând lacrimile lui, turma întreagă va avea povăţuire că prin pocăinţă păcătosul nu va pieri.

XI. Cum anume trebuie episcopul să-i judece pe păcătoşi

[1] Din această pricină, aşadar, episcope, sârguieşte-te să fii curat în faptele tale, cunoscându-ţi locul şi demnitatea, ca unul care ai între oameni chipul lui Dumnezeu [*typos Theou*] prin aceea că stăpâneşti peste toţi oamenii, preoţi, împăraţi, demnitari, părinţi, fii, învăţători şi toţi ascultă de tine. [2] Şi aşa să

șezi în Biserică făcându-ți cuvântul ca unul care ai autoritatea de a judeca pe păcătoși, pentru că vouă, episcopilor, vi s-a spus: „Orice veți lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice veți dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri” [*Mt* 18, 18].

XII. Învățătură cum trebuie să se poarte cu cei păcătoși

[1] Judecă așadar, episcope, cu autoritate ca Dumnezeu, dar primește-i pe cei ce se pocăiesc, căci Dumnezeu este un Dumnezeu al milei. Blamează-i pe păcătoși, mustră-i pe cei ce nu se întorc, pe cei ce stau bine îndeamnă-i să stăruie în cele frumoase, pe cei ce se pocăiesc primește-i, pentru că Domnul Dumnezeu a făgăduit cu jurământ să dea iertare celor ce se pocăiesc pentru păcatele pe care le-au făcut. [2] Căci spune prin Iezechiel: „Spune-le: Viu sunt Eu, zice Domnul Adonai, dacă vreau Eu moartea păcătosului, ci nu mai degrabă ca necucernicul să se întoarcă de la calea lui cea rea și să fie viu. Întoarceți-vă de la căile voastre rele ca să nu muriți, casa lui Israel!” [*Iz* 18, 23; 33, 11]. [3] Aici cuvântul a dat iarăși bune nădejdi păcătoșilor, că, dacă se vor pocăi, vor avea nădejde de mântuire, ca nu cumva ajungând insensibili să se predea fărădelegilor, ci având nădejde de mântuire, să se întoarcă, să plângă înaintea lui Dumnezeu pentru păcatele lor și să se căiască din inimă făcându-L binevoitor, și vor primi de la El amnistia Lui ca de la un tată bun.

XIII. Că trebuie fugit de experiența păcatelor

[1] Dar cei care n-au păcătuit trebuie să rămână așa și n-au nevoie să facă experiența păcatelor, ca să n-aibă nevoie de durerea, întristarea și plânsul iertării. [2] Căci ce știi, omule, care ai păcătuit, dacă vei avea zile în această viață ca să te pocăiești? Pentru că ieșirea ta din viață nu e arătată, iar pentru cine moare în păcate nu mai e pocăință, cum spune prin David: „Iar în iad cine se va mărturisi Ție?” [*Ps* 6, 6]. [3] Așadar trebuie să fim gata în cele bune, ca să străbatem calea aceea fără întristare. De aceea îndeamnă și cuvântul dumnezeiesc care-ți spune prin înțeleptul Solomon: „Pregătește pentru ieșirea ta faptele tale” [*Pr* 24, 27], ca să nu-ți lipsească ceva din cele bune, cum, din pricina nebuniei, celor cinci fecioare din Evanghelie le-a lipsit untdelemnul cucerniciei și au fost îndepărtate de la cămara de nuntă [*Mt* 25, 1–13]. [4] De aceea, cel ce-și păzește viața și rămâne fără păcat, acela rămâne neprimejduit, ca să-și păstreze dreptățile celor făcute de el înainte.

[Primirea păcătosului]

[5] Tu judecă așa ca și cum ai judeca pentru Dumnezeu, „căci a Domnului este judecata” [*Dt* 1, 17]. Mai întâi, așadar, condamnă-l pe cel vinovat cu autoritate; apropie-l apoi cu milă și îndurare, făgăduindu-i mântuire, dacă-și

schimbă purtarea şi vine la pocăinţă; iar dacă îi pare rău, primeşte-l cu strângere în braţe amintindu-ţi de Domnul Care a spus: „Bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte" [*Lc* 15, 7].

XIV. Că nu trebuie să fugim de comuniunea cu păcătoşii în cuvânt, ci şi numai în faptă

[1] Iar dacă nu primeşti pe cel ce se pocăieşte, îl predai uneltirii vrăjmaşilor uitând de David care spune: „Să nu dai fiarelor sufletul care se mărturiseşte ţie" [*Ps* 73, 19]. [2] De aceea, îndemnând la pocăinţă Ieremia spune: „Oare cel ce cade nu se ridică, sau cel ce rătăceşte nu se întoarce? Atunci de ce poporul Meu a rătăcit atât de rău şi neruşinat şi se ţine tare de alegerea lor? [*Ir* 8, 4–5] Întoarceţi-vă, fii răzvrătiţi, şi Eu voi tămădui zdrobirile voastre [*Ir* 3, 14. 22]." [3] Pe cel ce se pocăieşte primeşte-l aşadar fără şovăire şi nelăsându-te împiedicat de cei care spun fără milă că nu trebuie să ne întinăm împreună cu aceştia, şi să nu avem comuniune cu ei nici măcar în cuvânt; căci asemenea sfaturi sunt ale celor ce nu-L cunosc pe Dumnezeu şi pronia Lui, ale unor fiare sălbatice neînduplecate, pentru că nu cunosc că nu trebuie să ne păzim de comuniunea cu păcătoşii în cuvânt, ci numai de cea în faptă. [4] Căci „dreptatea dreptului va fi asupra lui, iar nelegiuirea celui nelegiuit va fi asupra lui" [*Iz* 18, 20]. Şi iarăşi: „Dacă un pământ ar păcătui împotriva Mea" făcând nedreptate, „iar Eu Însumi voi întinde mâna Mea peste el şi voi zdrobi de pe el orice sprijin de pâine şi voi trimite în el foametc şi voi nimici din el om şi dobitoc, dacă vor fi în el trei bărbaţi: Noe, Iov şi Daniel, aceştia prin dreptatea lor îşi vor mântui sufletele, spune Adonai Domnul" [*Iz* 14, 13–14].

[Răspunderea e personală]

[5] Scriptura a arătat foarte limpede că dreptul care e împreună cu nedreptul nu va pieri împreună cu el. Fiindcă în lumea aceasta drepţi şi nedrepţi sunt legaţi unii de alţii prin comuniunea vieţii, nu şi a cuvioşiei, iar în aceasta iubitorii de Dumnezeu nu păcătuiesc, pentru că sunt imitatori ai „Tatălui lor Care este în ceruri, Care face să răsară soarele şi peste drepţi şi peste nedrepţi şi face să plouă şi peste răi şi peste buni" [*Mt* 5, 45]. [6] Iar în aceasta dreptul nu e în nici o primejdie, căci în stadion sunt învingători şi învinşi, dar cu cunună sunt numai cei ce au luptat cu vitejie, căci „nimeni nu e încununat dacă nu luptă după reguli" [*2 Tim* 2, 5]. [7] Deoarece fiecare va mărturisi despre sine însuşi, iar Dumnezeu „nu va pierde pe cel drept împreună cu cel nedrept" [*Fc* 18, 23], dacă la El cine n-a păcătuit nu e pedepsit. Căci nici pe Noe nu l-a înecat în potop [cf. *Fc* 7–8], nici pe Lot nu l-a ars [*Fc* 19], nici pe Rahav n-a pierdut-o împreună [cu Ierihonul; *Ios* 6]. [8] Iar dacă vreţi să ştiţi cele petrecute cu noi, Iuda care era împreună cu noi a primit sorţul slujirii

[*FA* 1, 17–18], pe care l-am primit şi noi, iar Simon Magul a primit pecetea în Domnul [*FA* 8], dar şi unul şi celălalt s-au arătat răi, unul s-a spânzurat, iar altul s-a zdrobit încercând să zboare în chip contrar firii. Tot aşa în arcă au fost Noe şi fiii lui, dar numai Ham s-a aflat rău şi doar unul dintre fiii lui a primit pedeapsă [*Fc* 6–9].

[9] Dar dacă „părinţii nu sunt pedepsiţi pentru copii, nici copiii pentru părinţi" [*Dt* 24, 16], e evident că nici femeile pentru bărbaţii lor, nici slugile pentru stăpânii lor, nici rudele pentru rude, nici prietenii pentru prieteni, nici drepţii pentru nedrepţi, ci fiecăruia i se va cere socoteală pentru lucrul lui. Pentru că nici Noe n-a fost pedepsit pentru lume, nici Lot n-a fost ars pentru Sodoma, nici Rahav n-a fost junghiată pentru cei din Ierihon, nici Israel pentru egipteni; căci nu convieţuirea îi condamnă pe drepţi împreună cu cei nedrepţi, ci acordul voinţei. [10] Aşadar nu trebuie să luăm aminte la cei gata să omoare şi care-i urăsc pe oamenii, la cei ce iubesc să acuze şi care fac moarte cu pretext: căci nimeni nu moare pentru altul, ci „fiecare e strâns de lanţurile păcatelor sale" [*Pr* 5, 22], şi: „Iată omul şi lucrul lui sunt înaintea feţei lui" [*Is* 62, 11].

[11] Noi însă trebuie să-i ajutăm pe cei bolnavi, pe cei în primejdii şi pe cei care alunecă şi, pe cât e cu putinţă, prin îndemnul cuvântului să-i facem sănătoşi şi să-i izbăvim din moarte; „căci nu cei tari, ci cei ce se simt rău au nevoie de doctor" [*Mt* 9, 12], pentru că nu este voinţa Tatălui ca să piară nici măcar unul singur dintre cei mici [*Mt* 18, 14]. Fiindcă nu trebuie să stea în picioare voinţa oamenilor aspri la inimă, ci voinţa lui Dumnezeu şi Tatăl a toate, cea prin Iisus Hristos Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin. [12] Pentru că nu este drept ca tu, episcope, care eşti cap, să iei aminte la coadă [cf. *Dt* 28, 13. 44], adică la un laic, un om răzvrătit, spre pierzania altuia, ci numai la Dumnezeu. Fiindcă trebuie să-i stăpâneşti pe supuşii tăi, nu să fii stăpânit de ei, căci nici fiul nu e stăpânul tatălui în virtutea naşterii, nici sclavul nu e stăpânul domnului său în virtutea autorităţii, nici învăţăcelul nu e stăpânul învăţătorului, nici soldatul nu e stăpânul împăratului, nici laicul nu e stăpânul episcopului.

[13] Căci despre faptul că celor ce se apropie de cei nedrepţi prin cuvântul învăţăturii nu trebuie să li se pară că se întinează împreună cu ei sau se fac părtaşi la păcatele lor vorbeşte Iezechiel şi el retează născocirea rău-voitorilor: [14] „Fiul omului, ce înţelegeţi voi prin această zicală de printre fiii lui Israel care zice: «Părinţii au mâncat aguridă şi fiilor li se strepezesc dinţii?» Viu sunt Eu!, zice Domnul: Zicala aceasta nu va mai fi spusă în Israel! Că toate sufletele sunt ale mele; precum sufletul tatălui, tot aşa şi sufletul fiului; ale Mele sunt; [15] sufletul care păcătuieşte, acela va muri. Dar omul care e drept, face judecată şi dreptate" [*Iz* 18, 2–5] şi adăugând în continuare cele-

lalte virtuți ale lui le pecetluiește zicând: [16] „Unul ca acesta e drept și va fi viu, zice Adonai Domnul. Dar dacă va naște un fiu care este o ciumă, care varsă sânge și nu umblă în calea tatălui său, dreptul” [*Iz* 18, 9–11], [17] — după ce adaugă cele ce urmează la sfârșit concluzionează — „unul ca acesta va mai trăi oare? Nu. De va fi făcut toate nelegiuirile acestea, cu moarte va muri, sângele lui va fi asupra lui” [*Iz* 18, 13]. [18] „Dar veți zice: De ce fiul n-a luat asupra sa nedreptatea tatălui sau dreptatea lui, dacă a făcut dreptate și milă?” [*Iz* 18, 19]. Iar tu le vei zice: „Sufletul care păcătuiește va muri. Fiul nu va lua asupra lui nedreptatea tatălui, nici tatăl nu va lua asupra lui nedreptatea fiului. Dreptatea dreptului va fi asupra lui și nelegiuirea nelegiuitului va fi asupra lui” [*Iz* 18, 20]. [19] Și după puțin spune: „Dar dacă omul drept se va abate de la dreptatea sa și va face nedreptate, atunci, potrivit tuturor fărădelegilor pe care el, nelegiuitul, le-a făcut, niciuna din dreptățile pe care el le făcuse nu va fi pomenită, ci întru greșeala cu care a greșit și întru păcatul cu care a păcătuit, întru acelea va muri” [*Iz* 18, 24]. [20] Și după puțin adaugă: „Iar când nelegiuitul se întoarce de la fărădelegea pe care a făcut-o și va face judecată și dreptate, acela și-a păzit sufletul și și-a dat seama și s-a întors de la toate răutățile pe care le-a făcut; acela negreșit va fi viu și nu va muri” [*Iz* 18, 27–28]. [21] Și mai apoi: „Pe fiecare după căile voastre vă voi judeca, casă a lui Israel, zice Adonai Domnul” [*Iz* 18, 30].

XV. Că preotul nu trebuie să treacă cu vederea păcatele, nici să fie gata să le pedepsească

[1] Vedeți, copiii noștri iubiți, cum Domnul Dumnezeu e îndurător cu dreptate, bun și iubitor de oameni; dezvinovățind nu va dezvinovăți pe cel vinovat [*Naum* 1, 3], primește și face viu pe cel ce se întoarce și nu lasă loc de bănuială celor ce vor cu cruzime să-i judece și îndepărteze în chip desăvârșit pe cei păcătoși și nu vor să le împărtășească cuvinte de mângâiere care pot să-i readucă la pocăință; cărora dimpotrivă Dumnezeu le spune prin Isaia către episcopi: „Mângâiați, mângâiați pe poporul Meu! Preoți grăiți în inimă Ierusalimului!” [*Is* 40, 1–2]. [2] Auzindu-l pe acesta, și voi trebuie să mângâiați pe cei ce au păcătuit și să-i îndemnați spre pocăință și să le dați nădejdi bune și să nu bănuiți că din pricina iubirii față de ei vă faceți părași la greșelile lor. [3] Pe cei ce se pocăiesc primiți-i cu bunăvoință bucurându-vă pentru ei, judecându-i pe păcătoși cu milă și cu îndurări. Căci dacă pe cel ce umblă lângă un râu și e gata să alunece îl arunci în râu împingându-l cu furie, în loc să-i întinzi mai degrabă mâna, l-ai omorât pe fratele; celui ce alunecă trebuie mai degrabă să-i dai mâna, ca să nu piară în chip desăvârșit, pentru ca și poporul să fie povățuit și cel ce a păcătuit să nu piară cu totul. [4] Trebuie, așa-

dar, episcope, să nu treci cu vederea păcatele poporului, dar nici să întorci spatele celor ce se pocăiesc, ca să nu strici lipsit de experienţă turma lui Hristos, să nu faci rău numele nou pe care l-a pus poporului Său şi să nu fii ocărât ca păstorii din vechime despre care a vorbit Dumnezeu lui Ieremia: „Mulţi păstori au stricat via Mea, au întinat moştenirea Mea" [*Ir* 12, 10]. Şi altundeva: „Peste păstorii mei s-a aprins mânia şi peste miei mă voi înfuria" [*Za* 10, 8]. Şi altundeva: „Voi, preoţii, sunteţi cei care faceţi rău numele Meu" [*Mal* 1, 6].

XVI. Despre pocăinţă, care e modul ei şi cum anume se face

[Ritul penitenţial: excluderea păcătosului]

[1] Tu însă, când vezi pe cel care a păcătuit, supărându-te amarnic porunceşte să fie scos afară; diaconii să se supere şi ei amarnic pe el atunci când iese şi cercetându-l să-l ţină afară din biserică, după care să intre şi să se roage pentru el; căci şi Mântuitorul L-a rugat pe Tatăl pentru cei ce au păcătuit, cum stă scris în Evanghelie: „Părinte!, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac!" [*Lc* 23, 34]. [2] Atunci să porunceşti să intre şi, verificând dacă se căieşte şi e vrednic să fie primit întru totul în biserică, fixează-i zile de post potrivit păcatului: două, trei, cinci sau şapte săptămâni, şi aşa concediază-l spunându-i câte sunt potrivite povăţuirii celui ce a păcătuit. Cel care-l mustră trebuie să-l înveţe şi îndemne să rămână în sine însuşi cu cugetare smerită rugându-se lui Dumnezeu să-i fie binevoitor şi să-i spună: „De Te vei uita, Doamne, la fărădelegi, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea" [*Ps* 129, 3–4]. [3] Căci aşa ceva sugerează şi ceea ce s-a spus în *Facere* lui Cain: „Ai păcătuit? Linişteşte-te!" [*Fc* 4, 7], adică nu mai adăuga. Despre aceea că păcătosului trebuie să-i fie ruşine pentru greşeala lui e destul cuvântul spus lui Moise despre Miriam, când acela a cerut ca ea să fie iertată, căci Dumnezeu i-a zis: „Dacă tatăl ei ar fi scuipat-o în faţă, oare nu s-ar fi ruşinat? Şapte zile să fie îndepărtată afară din tabără, după care să intre iarăşi" [*Nm* 12, 14]. [4] Aşa se cade să faceţi şi voi: pe cei ce spun că se pocăiesc pentru păcate trebuie să-i îndepărtaţi [*aphorizein*] un timp anume proporţional cu păcatul, după care cei ce se pocăiesc să fie primiţi cum primesc nişte părinţi pe fiii lor.

XVII. Că episcopul trebuie să fie ireproşabil,
un model pentru cei pe care-i conduce

[1] Dar dacă episcopul însuşi e în poticneală, cum va mai ieşi să cerceteze nedreptatea cuiva sau să pedepsească pe cineva atunci când, fie din pricina faptului că e părtinitor, fie din pricină că ia daruri/mită, sau el, sau diaconii lui n-au o conştiinţă bună? [2] Căci atunci când magistratul cere şi judecătorul

primeşte, judecata nu se duce la bun sfârşit; iar când sunt părtaşi ai hoţilor şi nu iau aminte la judecata văduvelor [*Is* 1, 23], cei aflaţi în subordinea episcopului nu vor putea să lupte pentru episcop. Căci acestuia îi vor spune ce stă scris în Evanghelie: „Ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, iar bârna din ochiul tău nu o observi?" [*Lc* 6, 41]. [3] Episcopul cu diaconii lui să se teamă deci să audă un asemenea cuvânt, adică să nu-i dea prilej. Căci dacă vede pe cineva făcând lucruri asemănătoare cu el, păcătosul e edificat să facă aceleaşi lucruri; după care, profitând de acest prilej, cel rău va lucra asupra altora — să nu fie! — şi aşa se va strica turma, căci dacă sunt mai mulţi cei ce păcătuiesc, mai multă va fi şi răutatea săvârşită prin ei. [4] Deoarece păcatul nedemascat devine mai rău şi primeşte sălaş în alţii, fiindcă „puţină drojdie strică tot aluatul" [*1 Co* 5, 6; *Ga* 5, 9], un singur hoţ atrage ura asupra unui neam întreg, „muştele aducătoare de moarte strică amestecul de untdelemn înmiresmat" [*Ecc* 10, 1], iar „când regele ascultă cuvântul nedrept, toţi slujitorii lui ajung nelegiuiţi" [*Pr* 29, 12]. Tot aşa şi oaia râioasă dă şi celorlalte boala ei, dacă nu e separată de oile sănătoase; omul ciumat trebuie ferit de cei mulţi; iar câinele turbat e un pericol pentru oricine se apropie de el. Aşadar, dacă nu vom separa de Biserica lui Dumnezeu pe omul fără de lege, „vom face din casa Domnului o peşteră de tâlhari" [*Mt* 21, 13]. [5] Căci în faţa celor ce păcătuiesc nu trebuie să tăcem, ci să demascăm, să mustrăm, să apăsăm, să fixăm posturi, ca să sădim evlavia în ceilalţi. Căci spune [Scriptura]: „Faceţi-i evlavioşi pe fiii lui Israel!" [*Lv* 15, 31]. [6] Căci prin mustrare episcopul trebuie să se facă un opritor al păcatelor, o santinelă a dreptăţii, un crainic al bunătăţilor pregătite de Dumnezeu şi un vestitor al mâniei care va veni la judecată, ca nu cumva dispreţuind sădirea lui Dumnezeu să audă din pricina nepăsării cuvântul spus în *Osea*: „De ce aţi trecut sub tăcere necucernicia şi aţi cules roada ei?" [*Os* 10, 13].

XVIII. Că episcopul trebuie să poarte de grijă ca poporul să nu greşească, pentru că el stă de santinelă

[1] Aşadar, episcopul să poarte grijă de toţi, şi de cei care n-au păcătuit, ca să rămână fără păcat, şi de cei care păcătuiesc, ca să se pocăiască, căci vă spune Domnul: „Vedeţi să nu dispreţuiţi pe unul din aceştia mici" [*Mt* 18, 10]. [2] Celor ce se pocăiesc trebuie să le dea iertare căci de îndată ce îşi spune cineva greşelile cu sinceritate: „Am păcătuit împotriva Domnului!", Duhul Sfânt răspunde: „Domnul ţi-a iertat păcatul. Îndrăzneşte! Nu vei muri!" [*2 Rg* 12, 13]. [3] Cunoaşte-ţi aşadar, episcope, demnitatea, faptul că ai moştenit puterea de a lega, dar şi de a dezlega [*Mt* 14, 19; 18, 18]. Aşadar, având puterea de a lega, cunoaşte-te pe tine însuţi şi poartă-te în chip vrednic de

locul tău în această viaţă, ştiind că ţi se va cere o socoteală mai mare, căci „celui ce i s-a dat mult, i se va cere mai mult" [*Lc* 12, 48].

[4] Pentru că nimeni dintre oameni nu este fără de păcat afară de Cel ce S-a făcut om pentru noi, pentru că scris este: „Nimeni nu e curat de întinăciune, chiar de-ar fi o singură zi viaţa lui" [*Iov* 14, 4–5]. [5] De aceea au fost scrise vieţile şi purtările drepţilor şi patriarhilor dinaintea noastră: nu ca să-i ocărâm pe aceia citindu-le, ci ca să ne pocăim şi să avem nădejdi bune că vom dobândi iertarea. Căci întinările lor sunt siguranţa şi îndemnul nostru, că, dacă ne vom pocăi, şi noi care am păcătuit vom avea iertare, fiindcă scris este: „Cine se va lăuda că are inima curată sau cine va îndrăzni să spună că e curat de păcat?" [*Pr* 20, 9]. [6] Fiindcă nimeni nu este fără păcat. Tu deci sârguieşte-te după putere să fii ireproşabil [cf. *1 Tim* 3, 2] şi îngrijeşte-te de toţi, ca nu cumva poticnindu-se cineva din pricina ta să piară. Pentru că laicul se îngrijeşte doar de el însuşi, tu însă de toţi, având o greutate mai mare şi purtând o povară mai mare; căci scris este: „Şi a zis Domnul lui Moise: Tu şi Aaron veţi lua asupra voastră păcatele preoţimii" [*Nm* 18, 1].

[Ritul penitenţial]

Aşadar, ca unul care vei da socoteală pentru mai mulţi, poartă de grijă de toţi: pe cei sănătoşi păstrează-i aşa, pe cei ce au păcătuit mustră-i şi, dacă stăruie în post, uşurează-i în iertare; pe cel ce a plâns primeşte-l şi toată Biserica să se roage pentru el, iar tu punându-ţi mâinile peste el lasă-l să fie pe mai departe în turmă. Iar pe cei somnoroşi şi abătuţi întoarce-i, susţine-i, mângâie-i, vindecă-i, ştiind ce plată vei avea dacă săvârşeşti acestea, dar şi ce primejdie dacă eşti nepăsător faţă de ei.

[Avertismente pentru păstori şi popor]

[8] Căci spune Iezechiel episcopilor nepăsători faţă de popor: „Vai păstorilor lui Israel", care se păstoresc pe ei înşişi; „păstorii nu mai păstoresc oile", ci pe ei înşişi; „laptele l-aţi mâncat, cu lâna v-aţi îmbrăcat, pe cea tare aţi înjunghiat-o, pe cea slabă n-aţi întărit-o, pe cea bolnavă n-aţi vindecat-o, pe cea rănită n-aţi legat-o, pe cea alungată n-aţi întors-o şi pe cea pierdută n-aţi căutat-o, ci le-aţi pedepsit cu forţă şi cruzime şi pentru că nu aveau păstor s-au risipit şi au ajuns de mâncare tuturor fiarelor câmpului" [*Iz* 34, 2–5]. [9] Şi iarăşi: „Păstorii n-au căutat oile Mele, păstorii s-au păstorit pe ei înşişi, iar oile Mele nu le-au păstorit" [*Iz* 34, 8]. [10] Şi după puţin: „Iată, Eu sunt împotriva păstorilor; şi voi cere oile Mele din mâinile lor; şi-i voi întoarce îndărăt, pentru ca ei să nu pască oile Mele, şi păstorii nu le vor mai paşte; şi-Mi voi scoate oile din gura lor, iar ele nu le vor mai fi lor de mâncare" [*Iz* 34, 10]. [11] Şi se întoarce şi spre popor spunând: „Iată Eu voi face judecată

între oaie şi oaie, între berbec şi berbec. Oare e puţin lucru pentru voi că aţi
primit păşunea bună? Iar voi aţi călcat cu picioarele voastre ce rămânea din
păşune şi oile au mâncat ceea ce au călcat picioarele voastre" [*Iz* 34, 17–19].
12 Şi după puţin adaugă: „Şi veţi cunoaşte că eu sunt Domnul şi voi oile
păşunii Mele; sunteţi oamenii Mei şi Eu Dumnezeul vostru, zice Adonai
Domnul" [*Iz* 34, 30–31].

XIX. Că păstorul nepăsător față de oi trebuie pedepsit
și oaia care nu ascultă de păstor trebuie și ea pedepsită

1 Ascultaţi, episcopi, şi ascultaţi, laici, ce spune Dumnezeu: „Voi judeca
între berbec şi berbec şi între oaie şi oaie" [*Iz* 34, 17], iar păstorilor le spune:
„Veţi fi judecaţi pentru neiscusinţa voastră şi pentru stricăciunea adusă oilor",
adică: „Voi judeca între episcop şi episcop, între laic şi laic, între stăpânitor
şi stăpânitor." 2 Căci oile sunt cuvântătoare/raţionale şi berbecii la fel, nu
necuvântătoare/neraţionale, ca laicul să nu spună niciodată: „Eu sunt oaie şi
nu păstor." 3 Aşa cum oaia care nu urmează păstorului bun se expune lupilor
spre stricăciune, tot aşa cea care urmează păstorului rău are evident drept
consecinţă moartea, pentru că va fi mâncată. De aceea trebuie să fugim de
păstorii care fac stricăciune.

XX. Cum trebuie laicii să-i cinstească pe episcopi, mai ales pe cei buni

1 Dar pe păstorul cel bun laicul să-l cinstească, să-l iubească, să-l respecte
ca pe un tată, ca pe un domn, ca pe un stăpân, ca pe un arhiereu al lui Dumnezeu, ca pe un dascăl al bunei-cinstiri, căci cine ascultă de el ascultă de
Hristos, iar cine-l nesocoteşte, nesocoteşte pe Hristos, iar cine nu primeşte pe
Hristos nu primeşte nici pe Dumnezeul şi Tatăl Lui; căci El zice: „Cine vă
ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă, şi cine vă nesocoteşte pe voi, pe Mine
Mă nesocoteşte, iar cine Mă nesocoteşte pe Mine, nesocoteşte pe Cel ce M-a
trimis pe Mine" [cf. *Lc* 10, 16]. 2 În chip asemănător, episcopul să-i iubească
pe laici ca pe copiii lui, încântându-i şi încălzindu-i cu sârguinţa iubirii lui
ca pe nişte ouă pentru dobândirea de pui sau îmbrăţişându-i sub aripă pe nişte
pui pentru a deveni păsări mari, povăţuind şi mustrând pe toţi cei ce au nevoie de mustrare, dar nu lovindu-i, împingându-i spre sfială, nu spre surpare,
povăţuindu-i spre întoarcere, pedepsindu-i spre îndreptare şi corectitudinea
drumului lor.

[Grija de oile pierdute]

3 Păzind oaia tare [cf. *Iz* 34, 16], adică păstrând-o sigură pe cea tare în
credinţă, păstorind poporul paşnic; întărind-o pe cea slabă [*ibid.*], adică
făcând-o tare prin mustrări pe cea ispitită; vindecând-o pe cea bolnavă

[*Iz* 34, 4], adică tămăduind-o prin învățătură pe cea bolnavă în dihonii venite din credință; [4] legând-o pe cea zdrobită [*Iz* 34, 16], adică pe cea rătăcită sau rănită sau doborâtă în păcate, șchiopătând pe drum leag-o cu pansamentele unei povățuiri mângâietoare, ușurând-o de greșeli și dându-i nădejdi bune, și așa reașeaz-o înzdrăvenită în Biserică ducând-o înapoi la turmă; pe cea alungată întoarce-o [*ibid.*], adică pe cea care a ajuns în păcate și a fost scoasă afară drept pedeapsă, n-o lăsa să rămână afară, ci primind-o și întorcând-o reașeaz-o în turmă, adică în poporul nepătatei Biserici; [5] pe cea pierdută caut-o [*ibid.*], adică pe cea care sub mulțimea greșelilor a deznădăjduit de mântuirea ei n-o lăsa să piară desăvârșit; pe cea care a adormit din pricina marii toropeli și lentori și în somnul ei adânc a uitat de viața ei și s-a îndepărtat mult de turmă încât a căzut pradă lupilor, caut-o și povățuind-o întoarce-o, îndeamn-o să fie trează și seamănă în ea nădejdea, neîngăduindu-i să spună ceea ce se spune de unii: „Necucerniciile noastre sunt asupra noastră și ne topim în ele; cum vom fi vii?" [*Iz* 33, 10].

[6] Așadar, dacă e cu putință, episcopul să-și însușească greșeala acestuia și să spună celui ce a păcătuit: „Tu numai întoarce-te, și eu voi primi moartea pentru tine, așa cum Domnul a primit-o pe cea pentru mine și pentru toți." Căci „păstorul cel bun își pune sufletul pentru oile lui, dar cel plătit și care nu e păstorul ale cui sunt oile, vede lupul venind", adică pe diavolul, „și lasă oile și fuge", iar lupul le răpește [*In* 10, 11–12]. [7] Se cade să se știe că, îndurător fiind, Dumnezeu le-a făgăduit cu jurământ pocăință celor ce au păcătuit [cf. *Iz* 33, 11], dar păcătosul care nu știe făgăduința lui Dumnezeu privitoare la pocăință și nu cunoaște îndelungă-răbdarea și îngăduința lui Dumnezeu și nu cunoaște Sfintele Scripturi care vestesc aceasta, dacă nu le-a învățat de la tine, va pieri din pricina lipsei de înțelegere. [8] Tu însă, ca un păstor iubitor și sârguitor, numără turma, caut-o pe cea care lipsește, așa cum Domnul Dumnezeu, bunul nostru Tată, L-a trimis pe Fiul Său păstor bun și mântuitor, pe învățătorul nostru Iisus, poruncindu-i să lase cele nouăzeci și nouă de oi pe munți și să meargă în căutarea celei rătăcite, și găsind-o s-o ridice pe umerii lui și să o ducă la turmă bucurându-se pentru aflarea celei pierdute [*Lc* 15, 4–6].

[9] Așa și tu, episcope, fii ascultător și caut-o pe cea pierdută, îndrepteaz-o pe cea rătăcită, întoarce-o pe cea depărtată [*Iz* 34, 16], căci ai putere să întorci și să slobozești pe cei apăsați [*Lc* 4, 18; *Is* 58, 6]. Prin tine Mântuitorul spune celui paralizat în păcate: „Iertate-ți sunt păcatele tale; credința ta te-a mântuit, mergi în pace" [*Lc* 7, 48. 50]. [10] Pace senină e Biserica lui Dumnezeu, în care dezlegându-i pe cei ce au păcătuit, reașează-i sănătoși și nepătați, cu bune nădejdi, sârguitori, ostenitori în fapte bune; ca un medic iscusit și compătimitor vindecă-i pe cei loviți de păcate; căci „nu cei tari au nevoie

de doctor, ci cei care se simt rău [*Mt* 9, 12], pentru că Fiul Omului a venit să caute şi să mântuiască pe cel pierdut [*Lc* 19, 10]". [11] Fiind aşadar medic al Bisericii Domnului, adu terapia potrivită fiecăruia din cei bolnavi, vindecă şi însănătoşeşte în tot felul, iar pe cei sănătoşi reaşează-i în Biserică. Păstoreşte turma nu cu forță şi cruzime [*Iz* 34, 4], autoritar [*Mt* 20, 25], ci ca „un păstor bun care strânge la sân mieii şi le cheamă pe cele ce au în pântec" [*Is* 40, 11].

XXI. Că e primejdios a face judecată parțială
şi a pedepsi pe cel care n-a fost încă vădit de greşeală

[1] Tu însă fii îndurător, bun, blând, neviclean, nemincinos, neaspru, nearogant, netranşant, netrufaş, neinsensibil, neîngâmfat, neplăcând oamenilor, nelaş, neduplicitar, nebătându-ți joc de mulțimile aflate sub tine, neascunzându-le legile lui Dumnezeu şi cuvintele despre pocăință, negrabnic la excludere şi scoatere afară, ci dând siguranță, neiubitor de pedeapsă, nepripit, neprimind mărturie împotriva cuiva fără trei martori a căror purtare a primit deja mărturie şi dacă nu sunt puşi în mişcare de duşmănie şi invidie. [2] Căci mulți sunt cei ce se bucură de rele, limbuți, au trei limbi [*Sir* 28, 14], urăsc frații şi-şi propun să risipească oile lui Hristos. Dacă vei primi fără judecată cuvintele lor, vei împrăştia turma ta şi o vei preda spre mâncare lupilor, adică demonilor şi oamenilor răi, sau mai bine zis nu unor oameni, ci unor fiare cu chip de om, păgânilor, iudaizanților şi ereticilor lipsiți de Dumnezeu.

[Păcătosul respins cade în brațele păgânilor şi ereticilor]

[3] Căci de cel scos afară din Biserică se apropie îndată molipsitorii ca nişte lupi pe care-l privesc ca un miel de pradă, socotind pierzania lui drept câştigul lor, căci tatăl lor diavolul e omorâtor de oameni [*In* 8, 44]. Şi cel îndepărtat în chip nedrept din pricina lipsei tale de discernământ, cuprins de deprimare şi descurajare, fie va fi dus în rătăcire la păgâni, fie va fi prins în cursă de erezii, şi aşa se va înstrăina cu totul de Biserică şi de nădejdea în Dumnezeu şi va fi prins în capcana necredinței, iar tu te vei face vinovat de pierzania lui. [4] Fiindcă nu este drept să fii gata să scoți afară pe cel ce a păcătuit, dar să fi zăbavnic la a-l primi pe cel ce se întoarce, să fii grabnic la amputare şi nemilos în a vindeca pe cel ce suferă. Despre unii ca aceştia vorbeşte dumnezeiasca Scriptură: „Picioarele lor aleargă spre rău şi sunt grabnice să verse sânge; prăpăd şi nenorocire e în căile lor, n-au cunoscut calea păcii şi nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lor" [*Is* 59, 7–8; *Ps* 35, 2]. [5] Calea păcii e Mântuitorul nostru Iisus Hristos Care ne-a învățat zicând: „Iertați şi vi se va ierta. Dați şi vi se va da" [*Lc* 6, 38], adică dați iertare păcatelor şi vi se vor ierta greşelile; cum ne-a învățat să spunem către Dumnezeu şi prin rugăciune: „Şi ne lasă nouă greşelile noastre, precum lăsăm

şi noi datornicilor noştri" [*Mt* 6, 12]. [6] Aşadar dacă nu veţi ierta pe cei ce au păcătuit, cum veţi primi iertarea păcatelor voastre? Nu te legi dimpotrivă pe tine însuţi spunând că ierţi, dar neiertând? Spunând că iertaţi, dar neiertând de fapt, vă împotriviţi gurii voastre.

[7] Fiindcă ştiţi că cel care scoate afară pe cel ce n-a făcut nedreptate sau nu primeşte pe cel ce se întoarce, îl omoară pe fratele lui şi îi varsă sângele ca şi Cain pe Abel, fratele lui, al cărui sânge care strigă la Dumnezeu [*Fc* 4, 10] va fi cerut. Pentru că dreptul omorât în chip nedrept de cineva va fi în odihnă la Dumnezeu în veac [*Sol* 4, 7], asemenea şi cel îndepărtat pe degeaba de episcop. [8] Prin urmare, cel ce scoate afară ca pe un ciumat pe cel nevinovat e mai amarnic decât un asasin, pentru că nu se uită la mila lui Dumnezeu, nu-şi aduce aminte de bunătatea Lui faţă de cei ce se pocăiesc, nici nu ia drept intenţii ale unora ca acestea pe cei ce prin pocăinţă au primit iertare din mulţime de greşeli. [9] De aceea, cel care-l alungă pe cel nevinovat e mai crud decât cel ce ucide trupul; la fel şi cel ce nu primeşte pe cei ce se pocăiesc risipeşte cele ale lui Hristos ridicându-se împotriva Lui. Căci aşa cum Dumnezeu este drept când judecă pe păcătoşi, tot aşa e milostiv când îi primeşte pe cei ce se întorc; pentru că iubitul de Dumnezeu David a cântat mila şi judecata Lui [*Ps* 100, 1].

XXII. Că mare exemplu de pocăinţă ne stau înainte David, ninivitenii, Iezechia şi fiul său Manase

[1] Trebuie să ai înaintea ochilor, episcope, cele trecute şi să te foloseşti de ele cu iscusinţă spre povăţuirea celor ce au nevoie de cuvinte aspre sau mângâietoare; iar când judeci drept trebuie să urmezi voii lui Dumnezeu şi aşa cum Dumnezeu judecă pe cei ce au păcătuit şi se întorc, în chip asemănător să judeci şi tu. [2] Sau oare când David a alunecat Dumnezeu nu l-a mustrat prin Natan, iar când s-a pocăit nu l-a izbăvit îndată de moarte spunându-i: „Îndrăzneşte! Nu vei muri!" [*2 Rg* 12, 13]? Sau pe Iona, care nu voia să propovăduiască ninivitenilor, nu l-a făcut să fie înghiţit de mare şi de balenă, dar când s-a rugat în pântecele acesteia nu l-a scos din stricăciune la viaţă? Iar lui Iezechia care s-a îngâmfat puţină vreme, dar mai apoi s-a rugat cu lacrimi, nu i-a iertat vina? [*4 Rg* 20]. [3] Auziţi însă, episcopi, cu privire la unele ca acestea un exemplu folositor, căci scris stă în cartea a IV-a a Regilor [cap. 21] şi în a II-a a Cronicilor [cap. 33] astfel: [4] „Manase, fiul lui Iezechia, avea doisprezece ani când a ajuns împărat şi a împărăţit cincizeci şi cinci de ani în Ierusalim; numele mamei lui era Epsiba. [5] Şi a făcut ce este rău înainte Domnului şi nu s-a întors de la spurcăciunile neamurilor păgâne, pe care le stârpise Domnul de la faţa fiilor lui Israel; şi Manase s-a întors şi a

zidit înălțimile, pe care Iezechia, tatăl său, le dărâmase, și a înălțat stâlpi
pentru Baal și a ridicat un altar pentru Baal și a făcut dumbrăvi, precum făcuse Ahav, împăratul lui Israel; și a făcut jertfelnice pentru toată oștirea cerului și le-a zidit un altar în casa Domnului, în care grăise Domnul lui David
și lui Solomon, fiul lui, zicând: «În el Îmi voi așeza Numele Meu.» [6] Și
Manase a ridicat altare în care slujea lui Baal și zice: «Numele meu va fi în
veac.» Și a zidit altare oștirii cerului în cele două curți ale casei Domnului și
i-a trecut pe copiii lui în foc la Ghe Benenom și s-a îndeletnicit cu ghicitul și
vrăjitoria, a așezat grăitori din pântec, descântători și prezicător și a înmulțit
răul în ochii Domnului înfuriindu-L. [7] A așezat idolul turnat și sculptat în
lemn, chipul pe care-l făcuse, în casa Domnului, în care Domnul a ales să-Și
pună Numele Lui acolo în Ierusalim, sfânta cetate, în veac, și a zis: «Nu voi
mai clinti piciorul Meu din pământul lui Israel, pe care l-am dat părinților
lor, numai să păzească toate câte le-am poruncit și toată porunca, pe care a
dat-o Moise, robul Meu.» Și n-au ascultat, iar Manase i-a dus în rătăcire să
facă ce este rău înaintea Domnului mai presus decât neamurile/păgânii, pe
care Domnul le-a stârpit de la fața fiilor lui Israel. [8] Și a grăit Domnul lui
Manase și poporului său prin robii săi profeții zicând: «Pentru câte a făcut
Manase, împăratul lui Iuda, spurcăciunile acestea mai rele decât toate cele
pe care le-a făcut înaintea Lui Amoreul și pentru că l-a făcut pe Iuda să
păcătuiască în idolii lui, acestea zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Iată, voi
aduce rele peste Ierusalim și Iuda, încât oricui va auzi îi vor vui amândouă
urechile, și voi întinde peste Ierusalim măsura Samariei și cântarul casei lui
Ahav, și voi șterge Ierusalimul, cum se șterge tăblița ștearsă și-l voi răsturna
pe fața lui; voi lepăda resturile moștenirii Mele și-i voi preda în mâinile
dușmanilor lor, și vor fi pradă și jaf pentru toți dușmanii lor, pentru toate
relele pe care le-au făcut în ochii Mei și M-au înfuriat, din ziua în care i-am
scos pe părinții lor din pământul Egiptului și până în ziua aceasta.» [9] Și
Manase a mai vărsat și foarte mult sânge nevinovat, până s-a umplut Ierusalimul de la un capăt la altul, afară de păcatele lui prin care l-a făcut pe Iuda
să păcătuiască și să facă rău în ochii Domnului. [10] Și a adus Domnul asupra
lor căpeteniile oastei împăratului Assur, care l-au prins pe Manase cu arcanul și l-au legat cu cătușe și l-au dus în Babilon" [*2 Par* 33, 11]. Și era legat
și pus întreg în fiare în casa închinării și i se dădea puțină pâine de tărâțe
și puțină apă amestecată cu oțet, cât să trăiască, și era tare descurajat și îndurerat. [11] „Și cum era puternic necăjit, a căutat fața Domnului Dumnezeului
său și s-a smerit foarte înaintea feței Domnului Dumnezeului părinților săi și
s-a rugat" [*2 Par* 33, 12–13] Domnului Dumnezeu zicând:
[12] „Doamne, Atotțiitorule, Dumnezeul părinților noștri, al lui Avraam, al
lui Isaac și al lui Iacov și al seminției lor celei drepte, Cel ce ai făcut cerul și

pământul cu toată podoaba lor, Care ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Care ai încuiat adâncul și l-ai pecetluit cu numele Tău cel temut și slăvit, înaintea Căruia toate se tem și tremură din pricina atotputerniciei Tale; pentru că nimeni nu poate să stea înaintea strălucirii slavei Tale și nesuferită este mânia urgiei Tale asupra celor păcătoși. Nemăsurată și neajunsă este și mila făgăduinței Tale, căci Tu ești Domnul cel Preaînalt, bun, îndelung-răbdător și mult-milostiv, Căruia Îi pare rău de răutățile oamenilor.

[13] Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință și iertare celor ce Ți-au greșit și după mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoșilor, spre mântuire. Așadar Tu, Doamne, Dumnezeul celor drepți, n-ai pus pocăință pentru cei drepți: pentru Avraam și Isaac și Iacov, care nu Ți-au greșit Ție, ci ai pus pocăință mie, păcătosului, pentru că am păcătuit mai mult decât nisipul mării. Multe sunt fărădelegile mele și nu sunt vrednic a căuta și a privi la înălțimea cerului, din pricina mulțimii nedreptăților mele. Strâns sunt eu cu multe cătușe, încât nu pot să-mi ridic capul și nu am nici loc de odihnă, pentru că Te-am mâniat și rău am făcut înaintea Ta; n-am împlinit voia Ta, nici am păzit poruncile Tale, ci fapte urâte am făcut, înmulțindu-mi poticnelile.

[14] Dar acum îmi plec genunchii inimii, rugând bunătatea Ta și zicând: Am păcătuit, Doamne, am păcătuit și fărădelegile mele eu le cunosc; însă tot eu cer, rugându-Te: iartă-mă, Doamne, iartă-mă și nu mă pierde din pricina fărădelegilor mele, și nici nu mă osândi la întuneric sub pământ, căci Tu ești, Dumnezeule, Dumnezeul celor ce se pocăiesc. Arată-Ți peste mine bunătatea, mântuiește-mă pe mine, nevrednicul, după mare mila Ta și Te voi preaslăvi în toate zilele vieții mele; căci pe Tine Te slăvesc toate puterile cerești și a Ta este slava în vecii vecilor. Amin."

[15] „Și a auzit Domnul glasul lui" [*2 Par* 33, 13] și s-a îndurat de el; și în jurul lui s-a făcut o flacără de foc și a topit toate fiarele din jurul lui și a tămăduit Dumnezeu pe Manase din necazul lui și „l-a întors în Ierusalim în împărăția lui". [16] „Și Manase a cunoscut că Domnul Dumnezeu este El Însuși Singurul Dumnezeu" [*ibid.*] și a slujit numai Domnului Dumnezeu din toată inima lui și din tot sufletul lui în toate zilele vieții lui și a fost socotit drept. [17] „Și a doborât dumnezeii străini și idolul din templul Domnului și toate altarele pe care le zidise în muntele templului Domnului, în Ierusalim și în afara cetății. Și a dres la loc jertfelnicul Domnului și a adus pe el jertfe de mântuire și laudă; și le-a spus fiilor lui Iuda să-I slujească Domnului, Dumnezeului lui Israel" [*2 Par* 33, 15–16]. [18] „Și a adormit în pace împreună cu părinții lui, și în locul lui a domnit Amon; el a făcut rău înaintea Domnului după toate pe care le făcuse la început Manase tatăl lui, și l-a înfuriat pe Domnul Dumnezeul lui" [*2 Par* 33, 20–22; *4 Rg* 21, 18–22].

XXIII. Exemplu pentru cei ce disprețuiesc pe păcătoşi să fie Amon

[1] Ați auzit, copiii noştri dragi, cum Dumnezeu pe cel ce se ținea de idoli, care a omorât mulți nevinovați, pedepsind scurt, când i-a părut rău, l-a primit şi iertându-i păcatele l-a întors în împărăția Lui; nu numai îi iartă pe cei ce se pocăiesc, dar îi şi aduce înapoi la demnitatea dintâi. Nu e păcat mai mare decât idolatria, căci este o impietate față de Dumnezeu, dar şi aceasta este iertată prin pocăință sinceră.

[2] Dar dacă va păcătui cineva din ostilitate declarată punându-L la încercare pe Dumnezeu ca şi cum n-ar pedepsi pe cei răi, unul ca acesta nu va avea iertarea, dacă şi-a spus: „Fericirea mea va fi că voi umbla în purtarea inimii mele rele" [*Dt* 29, 18]. [3] Aşa a fost Amon fiul lui Manase; căci zice Scriptura: „Şi Amon a gândit în el însuşi acest gând rău de încălcare şi a zis: Tatăl meu a făcut în tinerețea sa multe nelegiuiri şi la bătrânețe s-a pocăit; şi eu voi umbla acum după cum pofteşte sufletul meu, iar mai apoi mă voi întoarce la Domnul. [4] Şi a făcut rău înaintea Domnului mai mult decât toți cei ce fuseseră înaintea lui, şi Domnul Dumnezeu l-a smuls degrabă din pământul lui cel bun: slujitorii lui au pus mâinile pe el şi l-au omorât în casa lui, şi a domnit doar doi ani" [cf. *4 Rg* 21, 19-23; *2 Par* 33, 21-24].

XXIV. Că Hristos Domnul nostru a venit să mântuiască pe credincioşi prin pocăință

[1] Luați aminte, aşadar, voi laicii, ca nimeni dintre voi să nu-şi rezeme în inima lui gândul lui Amon şi să piară în scurt timp. [2] În chip asemănător episcopul să-i păstreze după putință pe cei ce n-au păcătuit să rămână fără păcat, iar pe cei ce se întorc de la păcatele lor să-i primească şi să-i vindece. [3] Iar dacă, nemilostiv fiind, nu-l va primi pe cel ce s-a pocăit, va păcătui împotriva Domnului Dumnezeului său îndreptățindu-se pe sine însuşi mai presus decât dreptatea Aceluia şi neprimindu-l pe cel pe care Acela l-a primit prin Hristos, pentru care L-a trimis pe pământ pe Fiul Său oamenilor ca om, pentru care a binevoit ca Făcătorul bărbatului şi al femeii să se nască din femeie, pentru care, necruțându-L de la cruce, moarte şi mormânt, a îngăduit să pătimească Cel prin fire nepătimitor, Fiul Său iubit, Dumnezeu Cuvântul, Îngerul sfatului Său celui mare, ca să-i izbăvească de moarte pe cei supuşi morții.

[4] Pe Acesta Îl înfurie cei ce nu-i primesc pe cei ce se pocăiesc. Căci El nu s-a ruşinat de mine, Matei, care înainte am fost vameş [*Lc* 5, 27]; pe Petru, care L-a tăgăduit de frică de trei ori şi L-a făcut îndurător prin pocăință şi plângând cu amar [*Mt* 26, 75], l-a primit şi l-a aşezat păstor al mieilor Lui [*In* 21, 15]; iar pe Pavel cel împreună-apostol cu noi, care mai înainte ne-a

făcut multe rele și a blasfemiat Numele Sfânt, l-a promovat apostol în loc de prigonitor, arătându-l vas al alegerii [*FA* 9, 15]. 5 Iar unei alte femei păcătoase îi spune: „Iertate sunt păcatele tale cele multe, că mult ai iubit" [*Lc* 17, 47–48]. 6 Dar bătrânii au pus înaintea Lui și o altă păcătoasă și punând judecata ei asupra Lui au ieșit [*In* 8, 3. 10]; iar Domnul știutor al inimilor [*FA* 1, 24; 15, 8], întrebând-o dacă bătrânii au osândit-o, iar ea spunându-i că nu, i-a zis: „Du-te, nici Eu nu te osândesc" [*In* 8, 11].

7 Pe acest Mântuitor, Împărat și Domnul Dumnezeul nostru, Iisus, trebuie să-L aveți drept scop, episcopilor, și să fiți imitatori ai Lui, blânzi, liniștiți, îndurători, milostivi, pașnici, nemânioși, gata să învățați, să întoarceți, să primiți și să mângâiați, nu bătăuși, nici furioși, nici insultători, nici trufași, nici disprețuitori, nici porniți după vin, nici bețivi, nici risipitori, nici cheltuitori, nici aprinși după desfătări, nefolosindu-vă de darurile lui Dumnezeu ca de niște bunuri străine, ci ca de cele proprii, ca unii ce ați fost așezați economi buni [cf. *1 Ptr* 4, 10] și ca unii cărora vi se va cere socoteală de către Dumnezeu [*Lc* 16, 2].

XXV. Despre pârgă și zeciuială, și cum anume trebuie episcopul să se împărtășească din ele, fie să le dea altora

1 Episcopul să aibă hrană de-ajuns pentru el și îmbrăcăminte cât se cuvine nevoii și decenței; să nu se folosească de cele ale Domnului ca de lucruri străine, ci cu măsură, căci „vrednic este lucrătorul de plata lui" [*Lc* 10, 7]. 2 Să nu fie nici luxos, nici frivol, ci dorind doar cele pentru subzistență. Dar de cele date potrivit poruncii lui Dumnezeu prin zeciuieli și pârgă să se înfrupte ca un om al lui Dumnezeu [*1 Tim* 6, 11]. Cele aduse de bunăvoie pentru săraci să le economisească frumos orfanilor, văduvelor, celor necăjiți și străinilor lipsiți de mijloace, ca unul care-L are drept contabil al acestora pe Dumnezeu, Care i-a încredințat acest economat. 3 Și dacă împărțiți cu dreptate tuturor celor lipsiți și vă folosiți și voi înșivă din cele ale Domnului fără să abuzați însă, mâncând din ele, dar nedevorându-le singuri și împărtășind celor ce sunt în nevoi, atunci nu veți supăra pe Dumnezeu; dar dacă vă veți înfrupta din ele singuri, veți fi ocărâți de Dumnezeu Care vă va spune ca unor nesătuli și mâncători de unii singuri: „Laptele l-ați mâncat, cu lâna v-ați îmbrăcat" [*Iz* 34, 3]; și altundeva: „Oare locuiți singuri pe pământ?" [*Is* 5, 8]. De aceea vi s-a poruncit în Lege: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți" [*Lv* 19, 18].

4 Spunem acestea nu ca să nu împărtășiți din ostenelile voastre, căci scris este: „Să nu legi gura boului care treieră" [*Dt* 25, 4; *1 Co* 9, 9], dar cu măsură și dreptate. 5 Prin urmare, așa cum boul care lucrează în arie fără botniță

mănâncă, dar nu devoră totul, tot aşa şi voi, care lucraţi în arie, adică în Biserica lui Dumnezeu, mâncaţi de la Biserică, aşa cum făceau leviţii care liturghiseau Cortului Mărturiei, care era o prefigurare [*typos*] a Bisericii întru toate, mai mult, prin însuşi numele de „mărturie" cortul predefinea Biserica. [6] Aici, aşadar, leviţii care şedeau în el se împărtăşeau neîmpiedicat din cele date drept ofrandă lui Dumnezeu de tot poporul — daruri, pârgă, zeciuieli, jertfe şi ofrande — ei înşişi, femeile lor, fiii şi fiicele lor; pentru că lucrul lor era liturghia Cortului, de aceea ei n-au primit drept moştenire pământ între fiii lui Israel [*Nm* 18, 20]; pentru că sorţul lui Levi şi moştenirea seminţiei lui erau ofrandele poporului.

[7] Astăzi, aşadar, voi, episcopii, sunteţi pentru poporul vostru preoţi leviţi care liturghisiţi Cortului sfânt, sfintei Biserici catholice, staţi înaintea jertfelnicului Domnului Dumnezeului nostru aducându-I jertfele cuvântătoare şi fără sânge prin Iisus Hristos Marele Arhiereu [*Evr* 4, 14]. Pentru laicii care sunt cu voi sunteţi profeţi, stăpânitori, conducători şi împăraţi, mijlocitori între Dumnezeu şi credincioşii Lui, depozitarii şi vestitorii cuvântului, cunoscătorii Scripturilor, purtători de cuvânt ai lui Dumnezeu şi martori ai voii Lui, cei care poartă păcatele tuturor şi care daţi seama de toţi; cum aţi auzit, cuvântul vă ameninţă fremătător dacă veţi ascunde de oameni cheia cunoaşterii [*Lc* 11, 52]; un pericol de moarte vă paşte dacă nu veţi vesti voia Lui poporului de sub voi, dar de o plată nemincinoasă şi o faimă nepovestită în slavă veţi avea parte de la Dumnezeu dacă veţi liturghisi frumos Cortului sfânt. [8] Căci pe cât e povara voastră, pe atât aveţi drept roadă slujirile de mâncăruri şi de celelalte nevoi.

[9] Fiţi aşadar imitatori ai lui Hristos Domnul, şi aşa cum El a purtat pe lemn păcatele noastre ale tuturor, fiind răstignit El Cel nepătat pentru cei vrednici de pedepse, tot aşa şi voi trebuie să vă faceţi ale voastre păcatele poporului. [10] Căci despre Mântuitorul s-a zis în *Isaia:* „Acesta poartă păcatele noastre şi pentru noi suferă dureri" [*Is* 53, 4]. [11] Şi iarăşi: „El a purtat păcatele multora şi a fost predat pentru fărădelegile lor" [*Is* 53, 12]. [12] Prin urmare, aşa cum voi sunteţi santinele, aşa şi voi aveţi santinelă pe Hristos; aşa cum El este pentru voi toţi, aşa şi voi sunteţi pentru laicii de sub voi. Să nu socotiţi că episcopia e o povară facilă şi uşoară. [13] Prin urmare, aşa cum purtaţi această povară, tot aşa trebuie şi să vă împărtăşiţi primii din roadele ei şi să daţi şi celor lipsiţi, ca unii care veţi da socoteală Celui ce va face socotelile fără să se lase înşelat. [14] Căci cei ce se ocupă de Biserică trebuie să fie hrăniţi de Biserică: preoţi, leviţi, întâi-stătători, liturgi ai lui Dumnezeu, cum stă scris despre preoţi în cartea *Numerelor:* [15] „Şi a zis Domnul către Aaron: Tu şi fiii tăi şi casa ta veţi lua asupra voastră păcatele împotriva locaşului sfânt şi a preoţiei voastre" [*Nm* 18, 1]. [16] „Iată, Eu am dat în seama voastră pârga

Mea din toate cele-nchinate Mie de la fiii lui Israel: ție ți le-am dat pe acestea, şi cinului tău şi fiilor tăi de după tine, prin lege veşnică. Iată ce va fi al vostru din cele preasfinte: din aduceri, din toate darurile lor de pâine, din toate jertfele lor pentru greşeală şi din toate jertfele lor pentru păcat, din toate cele sfinte câte-Mi aduc ei Mie, ale tale vor fi şi ale fiilor tăi. În locul cel preasfânt le veți mânca; numai bărbații le vor mânca, tu şi fiii tăi, sfinte să-ți fie" [*Nm* 18, 8–10]. *17* Şi după puțin: „Toată pârga de untdelemn, de vin şi de grâu, pe care le aduc ei Domnului, ți le-am dat ție, şi toate cele dintâi roade ale pământului le-am dat ție şi al tău va fi tot ce e afierosit. Tot întâi-născutul omului, al dobitocului curat şi necurat, şi din jertfe pieptul şi brațul drept aparțin preoților şi celorlalți leviți care rămân pe lângă ei [să-i ajute]" [*Nm* 18, 11–19].

XXVI. După ce model şi cu ce demnitate au fost rânduite de Dumnezeu fiecare din treptele clerului

1 Ascultați acestea şi voi, laicii, Biserica aleasă a lui Dumnezeu, căci şi înainte poporul se numea popor al lui Dumnezeu şi neam sfânt [*Iş* 19, 5–6], dar şi voi sunteți Biserica sfântă a lui Dumnezeu scrisă în cer [*Evr* 12, 23], preoție împărătească, neam sfânt, popor câştigat [*1 Ptr* 2, 9], mireasă înfrumusețată [*Ap* 21, 3] pentru Domnul Dumnezeu, Biserică mare, Biserică credincioasă. Cele ce s-au spus mai întâi auzi-le acum: ofrandele, zeciuielile, pârga revin Arhiereului Hristos şi celor ce-I liturghisesc, zeciuieli ale mântuirii, început al numelui lui Iisus[2]. *2* Ascultă, Biserică sfântă şi catholică, care ai scăpat de cele zece plăgi şi ai primit Decalogul, ai învățat Legea, ai ținut credința şi ai crezut în Domnul Iisus, ai cunoscut decada şi ai crezut în iota, care e începutul Numelui lui Iisus, care numeşti numele Lui şi eşti rezemată pe desăvârşirea slavei Lui: jertfele de atunci sunt acum rugăciuni, cereri şi mulțumiri; pârga, zeciuielile, ofrandele şi darurile de atunci sunt acum ofrandele aduse prin credincioşii episcopi Domnului Dumnezeu prin Iisus Hristos Care a murit pentru ei. *3* Fiindcă aceştia [episcopii] sunt acum arhiereii voştri, preoții voştri sunt prezbiterii, iar leviții voştri sunt diaconii de acum, sunt citeții, cântăreții, portarii, diaconițele voastre, văduvele şi fecioarele şi orfanii voştri.

4 Dar cel mai înalt dintre toți aceştia e arhiereul, episcopul. Acesta e slujitor al Cuvântului, paznic al cunoaşterii, mijlocitor între Dumnezeu şi voi în slujbele către El, acesta e învățător al evlaviei, acesta e tată al vostru după Dumnezeu, care v-a născut din nou prin apă şi prin Duh [*In* 3, 5] spre înfiere, acesta e stăpân şi conducător al vostru, acesta e împărat şi domn al vostru,

[2] În limba greacă litera *iota* cu care începe numele *Iisus* are valoarea numerică 10.

acesta e dumnezeul vostru părintesc de după Dumnezeu care trebuie să se bucure de cinstea de la voi. Căci despre el şi cei asemenea lui a spus Dumnezeu: „Eu am zis: dumnezei sunteţi şi fii ai Celui Preaînalt toţi" [*Ps* 81, 6] şi: „Să nu vorbeşti de rău pe dumnezeii poporului tău" [*Iş* 22, 27]. Aşadar, episcopul să vă prezideze ca unul cinstit cu demnitatea lui Dumnezeu, prin care conduce clerul şi stăpâneşte tot poporul. [5] Iar diaconul să-l asiste ca Hristos pe Tatăl şi să-i slujească în toate ireproşabil, aşa cum Hristos, Care nu face nimic de la Sine Însuşi, face întotdeauna cele plăcute Tatălui. [6] Iar diaconiţa să fie cinstită de voi drept chip [*typos*] al Sfântului Duh, pentru că nu spune sau nu face nimic fără diacon, cum nici Mângâietorul nu face sau nu spune de la sine ceva, ci slăvindu-L pe Hristos aşteaptă voinţa Aceluia. Şi cum nu e cu putinţă a crede în Hristos fără învăţătura Duhului, tot aşa fără diaconiţă nici o femeie să nu se apropie de diacon sau de episcop. [7] Iar prezbiterii să fie socotiţi de voi drept chip [*typos*] al apostolilor, să stea învăţători ai cunoaşterii lui Dumnezeu, pentru că şi Hristos ne-a trimis zicând: „Mergeţi şi faceţi învăţăcei din toate neamurile, botezându-i în numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt, învăţându-i să păzească toate câte am poruncit vouă" [*Mt* 28, 19–20]. [8] Iar văduvele şi orfanii să fie socotiţi de voi drept un chip [*typos*] al jertfelnicului, iar fecioarele să fie cinstite drept un chip [*typos*] al cădelniţei şi tămâiei.

XXVII. Că e un lucru înfricoşător ca un om să se arunce într-o demnitate preoţească, asemenea celor din jurul lui Core, a lui Saul sau Ozia

[1] Aşa cum nu era îngăduit unui străin care nu era levit să aducă ceva sau să se apropie de jertfelnic fără preot, tot aşa şi voi să nu faceţi nimic fără episcop. [2] Iar dacă face cineva ceva fără episcop, în zadar o face, fiindcă nu i se va socoti drept faptă. [3] Căci aşa cum Saul care a adus jertfe fără Samuel a auzit: „În zadar s-a făcut asta de Tine!" [*1 Rg* 13, 13], tot aşa şi orice laic care săvârşeşte ceva fără episcop se osteneşte în zadar. [4] Şi aşa cum regele Ozia care a săvârşit cele ale preoţilor, deşi nu era preot, s-a umplut de lepră din pricina fărădelegii [*2 Par* 26, 16–21], tot aşa şi orice laic nu va fi nepedepsit dacă va dispreţui pe Dumnezeu şi insulta preoţii Lui, răpindu-şi pentru el însuşi această cinste şi neimitând pe Hristos „Care nu S-a slăvit pe Sine Însuşi ca să se facă arhiereu" [*Evr* 5, 5], ci a aşteptat să audă de la Tatăl: „Juratu-S-a Domnul şi nu-I va părea rău: Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec" [*Ps* 109, 4; *Evr* 5, 6]. [5] Aşadar, dacă Hristos nu S-a preaslăvit pe Sine Însuşi fără Tatăl, cum e cu putinţă ca un om să se arunce spre preoţie fără să primească această demnitate de la un superior şi să facă cele care sunt cu putinţă doar preoţilor? Oare cei ai lui Core, deşi erau din semi-

nţia lui Levi, n-au fost arşi în foc pentru că s-au ridicat împotriva lui Moise şi Aaron şi pentru că ambiţionau cele care nu li se cuveneau [*Nm* 16]? Iar Datan şi Abiron nu s-au coborât de vii în iad [*Nm* 16, 33] şi toiagul care a odrăslit n-a restrâns nebunia multora şi nu l-a arătat arhiereu pe cel hirotonit de Dumnezeu [*Nm* 17, 16–26]? 6 Aşadar şi voi, fraţilor, se cuvine să vă aduceţi jertfele sau ofrandele voastre episcopului ca unui arhiereu fie prin voi înşivă, fie prin diaconi. Aduceţi-i nu numai acestea, ci şi pârga, zeciuielile şi ofrandele de bunăvoie, căci el îi ştie limpede pe cei necăjiţi şi dă fiecăruia ce este potrivit, ca nimeni să nu primească de două ori în aceeaşi zi sau săptămână, iar altul deloc; căci este drept să-i ajutăm din destul mai degrabă pe cei necăjiţi cu adevărat, decât pe cei ce sunt socotiţi că sunt necăjiţi.

XXVIII. Despre agapă şi cum fiecare rang al clerului trebuie să fie cinstit de cei invitaţi

1 La agapa sau „recepţia" cum a numit-o Domnul [*Lc* 14, 13], la care sunt chemate de preferinţă femei bătrâne, diaconii să le trimită mai mult pe cele pe care le ştiu necăjite. 2 La recepţie să se pună însă deoparte cele ce se cuvin legiuit păstorului ca preot, adică din pârgă, chiar dacă nu e prezent la recepţie, spre cinstea lui Dumnezeu Care i-a încredinţat preoţia. 3 Diaconilor să li se dea dublul a ceea ce se dă fiecăreia din bătrâne, spre cinstea lui Hristos. 4 Prezbiterilor, ca unii ce se ostenesc pentru cuvântul învăţăturii [*1 Tim* 5, 17], să li se pună deoparte şi lor o parte dublă [cf. *ibid.*] întru cinstea apostolilor lui Hristos, al Cărui loc îl păzesc ca unii care şed în jurul episcopului şi sunt cununa Bisericii, fiindcă sunt sinedriul şi senatul Bisericii. 5 Iar dacă e un citeţ, să primească şi el o parte în cinstea profeţilor; la fel şi cântăreţul şi portarul.

Aşadar, laicii să acorde fiecărei demnităţi cinstea care i se cuvine prin daniile lor şi respectul acordat lor în viaţă. 6 Să nu-l deranjeze uşor pe stăpânul lor, ci să-i dea de ştire ce vor prin slujitori, adică prin diaconi, cu care să aibă mai mare îndrăzneală; căci nici de Dumnezeu Atoateţiitorul nu ne putem apropia decât prin Hristos [*In* 14, 6]. Tot aşa şi laicii să facă arătate episcopului toate cele ce le vor prin diacon, şi aşa să săvârşească toate cu avizul lui. 7 Căci nici înainte nu se aducea sau se făcea ceva sfânt în locaşul sfânt fără preot, pentru că „buzele preotului păzesc cunoaşterea şi din gura lui se caută legea", spune profetul [*Mal* 2, 7]. 8 Căci dacă în impietăţile lor întinate, scârboase şi necurate slujitorii demonilor imită până acum cele sfinte, deşi la o comparaţie urâciunea lor e departe de cele sfinte, şi totuşi în jocurile lor de copii nu jertfesc nici nu săvârşesc ceva fără un aşa-zis preot, ci-l socotesc pe aşa-zisul preot drept o gură a pietrelor aşteptând ce le va porunci să facă, iar

toate cele pe care le-ar porunci lor acelea le săvârşesc şi fără el nu fac nimic, şi-l cinstesc pe aşa-zisul lor preot şi socotesc numele lui venerabil spre cinstea statuilor neînsufleţite şi spre adorarea duhurilor rele; [9] deci dacă aceia, care cred nişte lucruri zadarnice şi mincinoase şi nu-şi au nădejdea în nimic sigur, se sârguiesc să imite cele sfinte, cu cât nu este mai drept ca voi, care aveţi credinţa cea mai luminoasă şi o nădejde nemincinoasă şi aşteptaţi o făgăduinţă slăvită, veşnică şi care nu cade, să-i cinstiţi prin întâi-stătătorii voştri pe Domnul Dumnezeu socotind că episcopii sunt gură a lui Dumnezeu?

XXIX. Care e demnitatea episcopului şi a diaconului

[1] Căci dacă, pentru că a vestit lui Faraon cuvintele lui Moise, Aaron a fost numit profet, iar Moise ca împărat şi arhiereu a fost numit dumnezeul lui Faraon, cum i-a spus Dumnezeu: „Dumnezeu te-am pus pentru Faraon, şi Aaron fratele tău va fi profetul tău" [*Iş* 7, 1], de ce voi să nu-i socotiţi profeţi pe cei ce vă mijlocesc cuvântul Lui şi să nu-i veneraţi ca pe nişte dumnezei?

XXX. Cum trebuie laicul să asculte de diaconi

[1] Căci acum pentru voi Aaron e diaconul, iar Moise e episcopul; prin urmare, dacă Moise a fost numit dumnezeu de Domnul, şi la voi episcopul să fie cinstit ca un dumnezeu, iar diaconul ca profetul lui. [2] Pentru că aşa cum Hristos nu face nimic fără Tatăl, tot aşa nici diaconul fără episcop, şi aşa cum Fiul nu e fără Tatăl, tot aşa nici diaconul nu e fără episcop; şi aşa cum Fiul e supus Tatălui, ca şi orice diacon episcopului, şi aşa cum Fiul e un înger [*Is* 9, 6] şi profet [*Dt* 18, 15] al Tatălui, tot aşa şi diaconul e un înger şi un profet al episcopului.

XXXI. Că diaconul nu trebuie să facă ceva fără episcop

[1] De aceea, toate cele făcute de el [de diacon] pentru cineva să fie arătate episcopului şi să se săvârşească prin acela, iar acesta să nu facă absolut nimic fără episcop, nici să dea ceva cuiva fără avizul aceluia. [2] Căci dacă dă ceva pe ascuns cuiva ca unui necăjit, fără ştiinţa episcopului, îi dă spre ocara episcopului şi-l defaimă ca şi cum ar fi nepăsător faţă de cei necăjiţi. [3] Iar cine vorbeşte de rău pe episcop prin cuvânt sau faptă, ofensează pe Dumnezeu, neascultându-L pe El Care a spus: „Să nu-i vorbeşti de rău pe dumnezeii tăi" [*Iş* 22, 27]; căci n-a legiuit aceasta cu privire la idoli de piatră sau lemn, care sunt urâciuni din pricină că poartă un nume mincinos, ci cu privire la preoţi şi judecători, cărora le-a spus şi: „Dumnezei sunteţi şi fii ai Celui Preaînalt toţi" [*Ps* 81, 6].

XXXII. Că diaconul nu trebuie să dea cuiva împotriva avizului episcopului, căci va face aceasta spre defăimarea episcopului

[1] Deci dacă ştii, diacone, pe cineva necăjit, adu-i aminte episcopului şi aşa dă-i, dar să nu faci ceva în ascuns spre ocara lui, ca să nu trezeşti murmur împotriva lui. [2] Căci murmurul nu se va face împotriva lui, ci împotriva Domnului Dumnezeu, iar diaconul şi ceilalţi vor auzi ce au auzit Aaron şi Mariam când au vorbit împotriva lui Moise: „Cum nu v-a fost frică să vorbiţi împotriva lui Moise, slujitorul Meu?" [*Nm* 12, 8]. Şi iarăşi Moise spune celor adunaţi împotriva lui: „Murmurul vostru nu e împotriva noastră, ci împotriva Domnului Dumnezeului nostru" [*Iş* 16, 8].

[Regretul datorat episcopului]

[3] Căci dacă cel care a spus unui laic „racá sau nebunule" [*Mt* 5, 22] nu va rămâne pedepsit ca unul care a insultat numele lui Hristos, ce va fi dacă va vorbi cineva împotriva episcopului? Fiindcă prin el a dat Domnul în voi Duhul Sfânt prin punerea mâinilor, prin el aţi învăţat dogmele sfinte, aţi cunoscut pe Dumnezeu şi aţi crezut în Hristos, prin el aţi fost pecetluiţi cu untdelemnul veseliei şi mirul înţelegerii, prin el v-aţi arătat fii ai luminii, prin el la luminarea voastră Domnul, Care dădea mărturie prin punerea mâinilor episcopului, şi-a întins peste fiecare din voi glasul sfânt care spune: „Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut!" [*Ps* 2, 7].

XXXIII. Cum trebuie să fie cinstiţi preoţii şi să fie socotiţi venerabili, întrucât sunt părinţi duhovniceşti

[1] Prin episcopul tău Dumnezeu te înfiază, omule; cunoaşte deci, fiule, mâna dreaptă, mama ta, şi iubeşte-o şi venerează-l pe cel ce s-a făcut tată al tău după Dumnezeu. [2] Căci dacă despre părinţii după trup cuvântul dumnezeiesc spune: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine" [*Dt* 5, 16] şi: „Cine vorbeşte de rău pe tată sau pe mamă să piară cu moarte" [*Iş* 21, 16], cu cât mai mult cuvântul vă îndeamnă să-i cinstiţi şi iubiţi ca pe nişte binefăcători şi ambasadori la Dumnezeu pe părinţii duhovniceşti? Pe cei care v-au născut din nou prin apă, pe cei ce v-au umplut cu Duhul Sfânt, pe cei ce v-au hrănit cu laptele cuvântului, pe cei ce v-au crescut prin învăţătură, pe cei ce v-au întărit prin povăţuiri, pe cei ce v-au făcut vrednici de Trupul mântuitor şi de scumpul Sânge, pe cei ce v-au dezlegat de păcat, pe cei ce v-au făcut părtaşi ai sfintei Euharistii şi v-au aşezat părtaşi şi comoştenitori ai făgăduinţelor lui Dumnezeu. [3] Pe aceştia cinstiţi-i cu evlavie prin tot felul de cinstiri, căci ei au primit de la Dumnezeu putere de viaţă şi de moarte

pentru a judeca pe păcătoşi, a condamna la moartea unui foc veşnic şi a dezlega de păcate pe cei ce se întorc şi a-i face vii.

XXXIV. Că preoţii sunt superiori stăpânitorilor-magistraţilor şi împăraţilor

[1] Socotiţi-i stăpânitori-magistraţi şi împăraţi ai voştri şi aduceţi-le dări ca unor împăraţi, căci ei şi cei ce locuiesc cu ei trebuie să fie hrăniţi de voi. [2] Aşa cum în întâia carte a Regilor Samuel a dat poporului rânduieli [*diataxeis*] cu privire la împărat/rege, iar Moise cu privire la preoţi, tot aşa şi noi vă dăm rânduieli cu privire la episcopi. [3] Căci dacă atunci mulţimea dădea unui asemenea împărat slujiri pe măsura lui, cu cât mai mult acum episcopul trebuie să primească de la voi cele rânduite lui de Dumnezeu pentru hrănirea lui şi a clericilor împreună cu el? [4] Iar dacă trebuie să mai adăugăm ceva la acest cuvânt, acesta să primească acum mai mult decât acela în vechime; fiindcă unul conducea doar treburile militare, declarând război şi pace pentru paza trupurilor, dar acesta are preoţia faţă de Dumnezeu şi respinge primejdii atât pentru trup, cât şi suflet. Aşadar, cu cât sufletul e superior trupului, cu atât preoţia e superioară împărăţiei, fiindcă dezleagă şi leagă pe cei vrednici de pedeapsă sau iertare. [5] De aceea trebuie să-l iubiţi pe episcop ca pe un tată, să vă temeţi de el ca de un împărat, să-l cinstiţi ca pe un domn, aducându-i roadele şi lucrurile mâinilor voastre spre binecuvântarea voastră, dându-i ca unui preot al lui Dumnezeu pârga, zeciuiala, ofrandele şi darurile voastre, pârga grâului, vinului, untdelemnului, poamelor, lânii şi tuturor celor pe care vi le-a dat Dumnezeu. [6] Atunci ofranda ta va fi primită întru miros de bună mireasmă de Domnul Dumnezeul vostru şi Domnul va binecuvânta lucrurile mâinilor tale şi va înmulţi bunătăţile pământului tău, dacă „binecuvântare va fi pe capul celui ce împarte" [*Pr* 11, 26].

XXXV. Că legile poruncesc aducerea de roade, la fel şi Evanghelia

[1] Trebuie să ştiţi că dacă Domnul v-a izbăvit de lanţurile adăugate pe deasupra ale sclaviei şi v-a scos la răcoare, nemailăsându-vă să jertfiţi animale necuvântătoare pentru păcate şi curăţire, pentru îndepărtarea relelor, pentru băi şi ablaţiuni continue, El nu v-a eliberat însă de daniile pe care le datoraţi preoţilor, nici de binefacerile faţă de cei lipsiţi. Căci zice Domnul în Evanghelie: „De nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor şi fariseilor, nu veţi intra în Împărăţia cerurilor" [*Mt* 5, 20]. [2] Dreptatea voastră să se înmulţească astfel în aceea că aveţi mai multă grijă de preoţi, orfani şi văduve, cum stă scris: „A risipit, a dat săracilor; dreptatea lui rămâne în veacul veacului" [*Ps* 111, 9]. Şi iarăşi: „Prin fapte de milostenie şi de cre-

dință sunt curățite păcatele" [*Pr* 15, 27]. Și iarăși: „Binecuvântat este un suflet tot simplu" [*Pr* 11, 25]. [3] Tu să faci așa cum a rânduit Domnul și să dai preotului cele datorate lui: pârga ariei și teascului pentru păcate ca unui mijlocitor între Dumnezeu și cei ce au nevoie de curățire și cerere. Fiindcă tu trebuie să dai, iar acela să le economisească întrucât e econom și administrator al lucrurilor bisericești. [4] Dar nu vei ține contabilitatea episcopului, nici nu vei supraveghea economatul lui, cum o săvârșește sau când, pentru cine, sau unde, ori dacă face aceasta bine, rău ori cum se cuvine; căci are drept contabil pe Domnul Dumnezeu Care a încredințat în mâinile lui această economisire și l-a socotit vrednic de un atât de mare loc în preoție.

XXXVI. Reamintire a celor zece Porunci ale lui Dumnezeu și cum vorbesc ele aici

[1] Ai înaintea ochilor frica de Dumnezeu, aducându-ți aminte întotdeauna de cele zece Porunci: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu" Cel Unul și Singurul „din toată tăria ta" [*Mt* 6, 5; *Mc* 12, 30–33], să nu te ții de idoli sau de alte lucruri ca zei neînsuflețiți sau necuvântători ori demoni. [2] Cunoaște o creație a lui Dumnezeu diferită pentru că are un început prin Hristos, și ține ziua sâmbetei/odihnei din pricina Celui care a încetat să mai creeze [*Fc* 2, 2], dar nu [a încetat] să poarte de grijă de ea, și ea să fie o odihnă/sabatizare a meditării la Lege, nu doar o nelucrare a mâinilor. Depărtează orice poftă nelegiuită, orice vătămare pentru coruperea oamenilor, orice mânie. [3] Cinstește-i pe părinți ca pe niște pricini ale facerii tale. [4] Iubește-l pe aproapele tău ca pe tine însuți [*Mt* 19, 19]; împărtășește cele ale vieții celor lipsiți. [5] Fugi de jurământul strâmb și de multele jurăminte, căci nu te vei putea dezvinovăți. [6] Nu te arăta preoților cu mâna goală [*Iș* 23, 15] și adu încontinuu Domnului cele ale tale de bunăvoie; nu părăsi Biserica lui Hristos, ci du-te la ea în zori, înaintea oricărui lucru, și iarăși seara mulțumind în ea lui Dumnezeu pentru că Ți-a dăruit viața. [7] Trudește-te, lucrează, ostenește-te, adu Domnului cele ale Tale de bunăvoie, căci se spune: „Cinstește-L pe Domnul din ostenelile tale cele drepte" [*Pr* 3, 9]. [8] Aruncând în vistieria templului [*Mt* 27, 6] ce poți, dă celor străini un bănuț, sau doi sau cinci; strânge-ți bogăția cerească, pe care nici viermele, nici hoții nu o vatămă [*Mt* 6, 20]. [9] Și făcând așa nu judeca pe episcopul tău ori pe un laic tovarăș cu tine; căci dacă judeci pe fratele tău, te-ai făcut judecător fără ca nimeni să te fi promovat astfel; fiindcă numai preoților li s-a îngăduit să judece, pentru că lor li s-a spus: „Judecați judecată dreaptă" [*Za* 7, 9], și iarăși: „Fiți schimbători de bani încercați" [*agraphon*]. [10] Vouă însă nu vi s-a îngăduit; întrucât celor ce sunt în afara demnității judecătorești li s-a spus dimpotrivă: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați!" [*Lc* 6, 37].

XXXVII. Despre acuzatori şi calomniatori: că judecătorul nu trebuie să le arate uşor încredere sau neîncredere, ci doar cu o cercetare riguroasă

[1] Episcopul însă trebuie să judece corect, precum stă scris: „Judecaţi judecata dreaptă!" [*In* 7, 24]; şi altundeva: „De ce nu judecaţi voi înşivă ce este drept?" [*Lc* 12, 57]. [2] Fiţi deci ca nişte monetari iscusiţi; căci aşa cum aceia resping monedele rele şi le reţin pe cele verificate, în acelaşi fel şi episcopul trebuie să le reţină pe cele nepătate, iar pe cele pătate fie să le vindece, fie să le arunce pe cele bolnave incurabil, fără să taie însă repede, nici să creadă oricui. [3] Căci se poate ca din gelozie sau invidie unii să ridice acuzaţii mincinoase împotriva unui frate ca acei doi bătrâni împotriva Susanei în Babilon [*Dn* 13] şi ca egipteanca împotriva lui Iosif [*Fc* 39]. [4] Tu deci, ca om al lui Dumnezeu, nu primi uşor unele ca acestea, ca să nu-l faci să piară pe cel nevinovat şi să-l omori pe cel drept [*Is* 23, 7]. [5] Căci cel ce primeşte de bunăvoie unele ca acestea e tată mai degrabă al mâniei decât al păcii, iar unde e mânie, acolo nu este Dumnezeu, pentru că mânia [*orgē*] care e prietenă a lui Satana — vorbesc de cea pusă în mişcare împotriva dreptăţii de fraţi nedrepţi — nu lasă să se facă nicicând înţelegere în Biserică. [6] De aceea, dacă recunoaşteţi asemenea nebuni, certăreţi, geloşi, care se bucură de rău, nu îi credeţi, ci fiţi atenţi la unii ca aceştia când auziţi de la ei ceva împotriva unui frate, pentru că în ochii lor un omor nu e nimic şi doboară bărbatul la care nu s-ar aştepta cineva.

XXXVIII. Că păcătoşii trebuie demascaţi în particular, iar cei ce se pocăiesc trebuie primiţi, potrivit rânduielii Domnului

[1] Tu deci ia aminte la cel învinuit observând cu înţelepciune purtarea lui, care şi cum anume este; şi dacă vei găsi că [acuzatorul] spune adevărul, fă potrivit învăţăturii Domnului şi, luându-l pe cel învinuit singur, mustră-l [*Mt* 18, 15–16] ca să se căiască, în prezenţa nimănui. [2] Dacă nu se lasă convins, după ce vine şi un al doilea sau al treilea, arată-i aşa greşeala, povăţuindu-l cu blândeţe şi pedagogic, pentru că „înţelepciunea se odihneşte într-o inimă bună, dar în inima celor fără minte nu se cunoaşte" [*Pr* 14, 33]. [3] Deci dacă se lasă convins din gura a trei dintre voi, e bine. Dar dacă se învârtoşează, spune-l Bisericii; iar dacă n-o ascultă nici pe ea, să-ţi fie ca păgânul şi vameşul [*Mt* 18, 16–17] şi nu-l mai primi ca pe un creştin în Biserică, ci refuză-l ca pe un păgân. [4] Dacă însă ar voi să se pocăiască, primeşte-l; pentru că nici pe păgân ori pe vameş nu-l primeşti în comuniune înainte ca fiecare să se căiască pentru impietăţile lui dinainte; căci celor ce le pare rău le-a hotărât loc de pocăinţă [cf. *Evr* 12, 17] Domnul nostru Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu.

XXXIX. Exemple de pocăinţă

[1] Căci şi eu Matei, unul din cei doisprezece care vă vorbesc în învăţătura aceasta şi sunt apostol, mai înainte am fost vameş [*Mt* 9, 9], dar acum am fost miluit prin credinţă părându-mi rău de faptele dinainte şi m-am învrednicit să fiu apostol şi vestitor al Cuvântului. [2] Şi Zaheu, pe care Domnul l-a primit în pocăinţă atunci când L-a rugat, a fost şi el mai înainte vameş [cf. *Lc* 19, 1–10]. [3] Soldaţii şi mulţimea vameşilor care veneau la cuvântul Domnului despre pocăinţă îl auziseră deja de la profetul Ioan după botezul lor: „Nu faceţi nimic pe lângă ce v-a fost rânduit" [*Lc* 3, 13]. [4] În chip asemănător, nici păgânii nu deznădăjduiau de viaţă dacă se pocăiau şi lepădau necredinţa. [5] Să-ţi fie aşadar ca un vameş sau un păgân [*Mt* 18, 17] cel care a fost mustrat pentru fapta lui rea şi nu s-a căit. [6] Dar dacă mai apoi se căieşte, îi primim în Biserică ca şi pe păgâni: când vor să se pocăiască şi să se întoarcă din rătăcire, îi primim ca să audă Cuvântul, dar nu avem comuniune cu ei până ce, primind pecetea [Botezului], ajung desăvârşiţi; tot aşa şi acestora, până ce vor arăta rodul pocăinţei, le îngăduim să intre ca, ascultând Cuvântul, să nu piară desăvârşit, ci să participe în comun cu ceilalţi la rugăciune, dar să iasă după citirea Legii, a Profeţilor şi a Evangheliei, ca prin ieşirea lor să-şi îmbunătăţească purtarea, sârguindu-se în fiecare zi să vină la adunări şi să zăbovească în rugăciune, ca şi ei să poată fi primiţi, iar cei care-i văd să fie împunşi la inimă să devină mai siguri, temându-se să cadă în lucruri asemănătoare.

XL. Că nu trebuie să fim duşmănoşi faţă de cel ce păcătuieşte o dată sau de două ori

[1] În orice caz, episcope, să nu te scârbeşti de el ce a căzut o dată şi de două ori, să nu-l împiedici de la Cuvântul Domnului, nici să-l excluzi de la viaţa comună, dacă nici Domnul nu refuza să mănânce cu vameşii şi cu păcătoşii şi, învinuit de aceasta de către farisei, a zis: „N-au nevoie cei tari de doctori, ci cei ce se simt rău" [*Mt* 9, 12]. [2] Duceţi-vă aşadar la cei care au fost îndepărtaţi de voi pentru păcate şi trăiţi împreună cu ei, purtând grijă de ei, întărindu-i şi sprijinindu-i, spunându-le: „Întăriţi-vă, mâini slabe şi genunchi paralizaţi!" [*Is* 35, 3]. [3] Căci cei ce plâng trebuie mângâiaţi, iar cei descurajaţi trebuie mângâiaţi, ca nu cumva din întristare nemăsurată să ajungă la nebunie, dacă: „Deprimatul e foarte tare nebun" [*Pr* 14, 29].

XLI. Cum anume trebuie primit cel ce se pocăieşte, cum trebuie trataţi păcătoşii şi când trebuie tăiaţi din Biserică

[1] Dacă cineva se întoarce arătând roada pocăinţei [*Mt* 3, 8], atunci primiţi-l şi la rugăciune, ca pe fiul cel pierdut, cel destrăbălat [*Lc* 15, 23. 32. 13] care,

după ce a tocat cu desfrânatele averea părintească, păştea porcii şi dorea să se sature cu roşcovele lor şi nu le primea, după care, părându-i rău, s-a întors iarăşi la tatăl şi a zis: „Greşit-am la cer şi înaintea ta, nu mai sunt vrednic să fiu numit fiul tău" [*Lc* 15, 18. 21]; pe acesta deci tatăl iubitor de copii l-a primit cu muzici şi dându-i înapoi haina sa veche, inelul şi încălţămintea, a junghiat viţelul cel îngrăşat şi s-a veselit împreună cu prietenii lui [*Lc* 15, 22–24. 29]. [2] Tot aşa fă şi tu, episcope: precum pe păgân l-ai făcut să intre după baie şi după învăţătură, tot aşa şi peste acesta, care s-a curăţit prin pocăinţă, să-ţi pui mâinile în timp ce toţi se roagă pentru el şi să-l reaşezi în vechea lui păşune, iar punerea mâinilor îi va fi în loc de baie, căci prin punerea mâinilor noastre se dădea Duhul Sfânt celor ce credeau.

[3] Şi dacă vreunul din fraţii lui se clatină şi te învinuieşte că te-ai împăcat cu el, spune-i: „Tu întotdeauna eşti cu mine şi toate cele ale mele sunt ale tale; se cuvenea însă să ne bucurăm că fratele tău acesta mort era şi a înviat, pierdut a fost şi s-a aflat" [*Lc* 15, 31–32]. [4] Că Dumnezeu nu numai îi primeşte pe păcătoşi, dar îi şi reaşează în vechea demnitate, e de ajuns martor sfântul David care, după păcatul său împotriva lui Urie, s-a rugat lui Dumnezeu zicând: „Dă-mi mie bucuria mântuirii şi cu duh conducător mă întăreşte" [*Ps* 50, 14], şi iarăşi: „Întoarce faţa Ta de la păcatele mele, şi toate fărădelegile mele şterge-le. Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele. Nu mă depărta de la faţa Ta, iar Duhul Tău Cel Sfânt nu-L lua de la mine" [*Ps* 50, 11–13].

[5] Şi tu deci, ca un medic compătimitor, vindecă pe toţi care au păcătuit folosindu-te spre ajutor de proceduri mântuitoare, nu numai tăind, arzând sau aplicând remedii caustice, dar şi legând, pansând şi aplicând leacuri dulci şi cicatrizante şi umezind cu cuvinte de mângâiere. [6] Dacă rana e adâncă, tratează-o prin plasturi, pentru ca umflăturile să revină la nivelul părţii tefere; iar dacă e infectată, atunci curăţ-o cu remedii caustice, adică printr-un cuvânt de ceartă; dacă se umflă peste măsură nivelează-o cu colir acid, şi anume cu ameninţarea judecăţii; iar dacă devine plagă, arde-o şi taie abcesul, fixându-i postiri. [7] Iar dacă faci toate acestea şi vezi că din tălpi până în creştet nu mai poţi pune comprese, untdelemn sau bandaje [*Is* 1, 6], plaga se întinde şi o ia înaintea oricărei vindecări şi tot membrul supurează ca o gangrenă, atunci cu multă gândire şi sfatul altor medici iscusiţi retează membrul putred, ca să nu corupă tot corpul Bisericii.

[8] Nu fi deci uşor pornit spre tăiere, nici repede să pui mâna pe fierăstrăul cu mii de dinţi, ci mai întâi foloseşte-te de bisturiu tăind abcesele ca, evacuând cauza internă a chinurilor, să păstrezi trupul fără dureri. [9] Dar dacă vezi pe cineva că e nepocăit şi înăsprit, atunci cu întristare şi plâns taie-l din Biserică ca unul ce e incurabil; căci se zice: „Scoate răul dintre voi" [*Dt* 17, 7;

1 Co 5, 13] și: „Faceți-i evlavioși pe fiii lui Israel” [*Lv* 15, 31], și iarăși: „Să nu te uiți la față în judecata celui bogat” [*Iș* 23, 3] și: „Să nu-ți fie milă de sărac la judecată, că a Domnului e judecata” [*Iș* 23, 3; *Dt* 1, 7].

XLII. Că judecătorul trebuie să fie nepătimitor

[1] Dar dacă învinuirea e mincinoasă și defăimătoare, iar voi păstorii împreună cu diaconii veți primi minciuna drept adevăr, fie pentru că vă uitați la fața omului, fie pentru un schimb de daruri, vrând să faceți ce-i place defăimătorului, iar pe învinuit îl îndepărtați din Biserică, deși e străin de această vină, atunci veți da socoteală Domnului, pentru că scris este: „Să nu ucizi pe nevinovat și pe drept [*Iș* 23, 7], să nu primești daruri ca să lovești un suflet [*Dt* 27, 25], căci darul orbește ochii înțelepților și strică vorbele drepților [*Iș* 23, 8; *Dt* 16, 19].” Și iarăși: „Vai celor ce îndreptățesc pe cel necucernic pentru daruri și iau dreptatea dreptului” [*Is* 5, 23]. [2] Luați aminte, așadar, ca nu cumva uitându-vă la fața omului să stați sub această glăsuire a Domnului. [3] Păziți-vă, așadar, să nu osândiți pe unii în chip nedrept și să-i apărați pe cei răi; căci „vai celui ce zice răului bine și binelui rău, amarului dulce și dulcelui amar, care numesc lumina întuneric și întunericul lumină” [*Is* 5, 20]. [4] Căci dacă-i veți osândi pe alții în chip nedrept, vă condamnați pe voi înșivă, pentru că zice Domnul: „Cu judecata cu care judecați veți fi judecați [*Mt* 7, 2] și cu osânda cu care osândiți veți fi osândiți [*Lc* 6, 37].”

[5] Așadar, dacă veți judeca imparțial, veți recunoaște pe cel care-l acuză pe aproapele lui cu mărturie mincinoasă și-l veți dovedi că e calomniator, pizmaș, ucigaș, care seamănă tulburare și rău prin atacuri, nestatornic în cuvintele lui, contrazicându-se în cele ce le spune și prins în cuvintele gurii lui; căci propriile lui „buze i-au pus o cursă puternică” [cf. *Pr* 6, 28]. Pe acesta, după demascarea minciunii cuvintelor lui, să-l judeci neînduplecat și să-l predai sabiei focului și „să faci cu el în felul în care a viclenit să facă rău aproapelui” [*Dt* 19, 19]. [6] Căci pe cât îi stătea în putință l-a omorât pe fratele lui punând înainte stăpânire pe urechile judecătorului, căci scris este: „Celui ce varsă sângele de om i se va vărsa în schimb sângele lui” [*Fc* 9, 6] și: „Să ridici de la tine sângele nevinovat vărsat în zadar” [cf. *Dt* 19, 13].

XLIII. Cum anume trebuie pedepsiți calomniatorii

[1] Pe acesta să-l scoți afară din adunare ca pe un ucigaș al fratelui său. Apoi, după câtva timp, dacă spune că se pocăiește, fixați-i posturi, iar după acestea, punând mâna peste el, primiți-l, ca să nu tulbure pe altul. [2] Iar dacă, odată intrat, iarăși se revoltă în chip asemănător neîncetând să tulbure și să

acopere de injurii pe frați, născocind pete din iubire de sfadă, scoateți-l afară ca pe o ciumă [cf. *Pr* 22, 10], ca să nu molipsească Biserica lui Dumnezeu, pentru că „unul ca acesta face tulburări cetății" [*Pr* 11, 11]. Căci deși e înăuntru, întrucât nu e cuviincios față de Biserică, e de prisos și zadarnic, întinând cât îi stă în putere Trupul lui Hristos [*Iac* 3, 6].

3 Căci dacă unor oameni, ce se nasc cu membre ale trupurilor lor de prisos și atârnând, ca de pildă degete sau excrescențe, acestea le sunt tăiate din pricina indecenței și n-are loc nici o necuviință dacă omul își recapătă printr-un specialist podoaba naturală, cu cât mai mult va trebui să faceți asta voi, păstorii Bisericii, care e un corp desăvârșit alcătuit din membrele sănătoase ale celor ce cred în Dumnezeu cu frică și iubire de Dumnezeu, atunci când se găsește un membru de prisos care gândește rele și produce trupului o indecență provocând în el furtuni prin răzvrătire, ceartă și bârfă, aducând în el rumori, dispute, pete, bârfeli, învinuiri, nestări și săvârșește aceste lucrări ale diavolului ca și cum ar fi fost hirotonit de diavol ca să spurce Biserica prin blasfemii, prin multa nestare, prin certuri și dihonii? *4* Scos a doua oară afară din Biserică, acesta este așadar tăiat în chip vrednic din adunarea Domnului. iar Biserica Domnului e acum mai împodobită decât înainte, când avea un membru de prisos și care nu-i era propriu; de aceea, de acum înainte e la adăpost de blasfemii și înjurii, eliberată de cei răi, vicleni, bârfitori, cruzi, trădători, urâtori ai binelui, iubitori de plăceri, iubitori de slavă deșartă. amăgitori, înțelepți în aparență, care-și propun să împrăștie sau mai bine zis să risipească mieii Domnului.

XLIV. Că diaconul trebuie să ușureze povara episcopilor și să dirijeze treburile mai ușoare

[Înțelegerea în Biserică]

1 Tu deci, episcope, sârguiește-te împreună cu clerul tău să înveți în chip drept cuvântul adevărului [*2 Tim* 2, 15], pentru că zice Domnul: „Dacă veți umbla de-a curmezișul, și Eu voi umbla de-a curmezișul cu voi" [*Lv* 26, 27–28]. Și altundeva: „Cu cel cuvios vei fi cuvios, iar cu cel nevinovat nevinovat vei fi, și cu cel strâmb te vei strâmba" [*Ps* 17, 26–27]. Umblați deci cuvios, ca să vă învredniciți de la Domnul mai degrabă de laudă decât de repros. *2* Fiind deci într-un gând unii cu alții, episcopilor, aveți pace unii cu alții [*1 Ptr* 5, 13] fiind compătimitori și iubitori de frați și păstoriți cu rigoare poporul, învățându-i într-un gând pe cei de sub voi să aibă aceleași simțăminte și să creadă aceleași lucruri despre aceleași realități, „ca să nu fie între voi schisme, ci să fiți un corp și un duh desăvârșit în aceeași minte și aceeași voință" [*1 Co* 1, 10; *Ef* 4, 4], potrivit poziției Domnului.

[Episcopul şi diaconul]

[3] Diaconul să raporteze toate episcopului, ca şi Hristos Tatălui, şi câte poate să le dirijeze el însuşi luând autoritate de la episcop, cum a luat Hristos purtarea de grijă de la Tatăl, dar cele mai importante să le judece episcopul. [4] Pe lângă aceasta, diaconul să fie urechea, ochiul, gura, inima şi sufletul episcopului, ca episcopul să nu se îngrijească de multe, ci numai de cele mai importante, cum a rânduit Ietro lui Moise [*Iş* 18] şi sfatul lui a fost primit.

XLV. Că litigiile şi contestaţiile nu se cuvin creştinilor

[Să nu se recurgă la tribunalele păgâne]

[1] O bună laudă pentru creştin este să nu aibă litigii cu cineva [cf. *1 Co* 6, 1–8]; iar dacă din lucrarea sau ispita cuiva se întâmplă cuiva un litigiu, să se sârguiască să-l rezolve, chiar de va fi nevoie să fie vătămat cu ceva, şi să nu se ducă la un tribunal păgân. [2] Să nu admiteţi nici ca magistraţii lumeşti să judece cele ale voastre, căci prin ei diavolul unelteşte şi iscă ocară împotriva robilor lui Dumnezeu ca şi cum aceştia n-ar avea un om înţelept care să poată împărţi dreptatea sau să rezolve litigiile.

XLVI. Că nu trebuie credincioşii să se judece cu necredincioşii, nici să cheme pe unul dintre ei drept martor împotriva creştinilor

[1] Aşadar păgânii să nu cunoască disputele dintre voi, să nu-i primiţi pe necredincioşi ca martori împotriva voastră, nici să vă judecaţi cu ei, nici să datoraţi unora ca acestora ceva în ce priveşte o contribuţie sau impozit, ci „daţi Cezarului ce e al Cezarului, şi lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu" [*Mt* 22, 21], fie dare, fie cens, fie drahmă, ca şi Domnul nostru care dând statirul [*Mt* 17, 24–27], a scăpat de litigii.

[Apel la pace]

[2] Alege mai degrabă să fii vătămat şi sârguinţa în cele ale păcii nu numai cu fraţii, ci şi cu necredincioşii; căci dacă eşti vătămat în ceva din cele ale vieţii, n-ai fost păgubit în cele privitoare la Dumnezeu, întrucât eşti cinstitor de Dumnezeu şi vieţuieşti potrivit poruncii lui Hristos. [3] Iar dacă fraţii se iau unii de alţii — ceea ce e mai bine să nu se facă! — voi, conducătorii, trebuie să înţelegeţi numaidecât că unii ca aceştia nu fac un lucru de fraţi în Domnul, ci mai degrabă de duşmani şi vrăjmaşi. [4] Şi dacă unul din ei se va găsi blând, îngăduitor, copil al luminii, iar altul crud, arogant şi lacom, cel demascat aşa să fie îndepărtat şi pedepsit pentru ura împotriva fraţilor; iar mai apoi, dacă îi pare rău, să fie primit, şi astfel cuminţiţi vă vor uşura judecăţile.

[5] Trebuie să iertăm nedreptățile unii altora, nu însă cei ce le judecă, ci cei care le au între ei, cum mi-a spus Domnul mie, lui Petru, când L-am întrebat: „De câte ori voi ierta fratelui meu şi voi lăsa lui? Oare de şapte ori?", iar El a zis: „Nu-ți spun doar de şapte ori, ci până la de şaptezeci de ori câte şapte" [*Mt* 18, 21–22]. [6] Căci aşa vrea Domnul să fie cu adevărat ucenicii Lui: să n-aibă nimic vreodată împotriva cuiva, ca de pildă o mâhnire nemăsurată, o furie sălbatică, o poftă nedreaptă ori o ură neîmpăcată. [7] Prin urmare, pe cei furioşi împăcați-i în prietenie, iar pe duşmani în înțelegere, pentru că zice Domnul: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema" [*Mt* 5, 9].

XLVII. Că procesele [creştinilor] trebuie făcute în a doua zi după sâmbătă

[1] Procesele/judecățile voastre să se facă în a doua zi după sâmbătă, ca, dacă se face o contestație la sentința voastră, având răgaz până sâmbătă să puteți rezolva contestația, iar cei aflați în dispută să fie în pace întreolaltă duminica. La procese să fie de față şi diaconii şi prezbiterii, judecând fără să se uite la fața omului, cu dreptate, ca nişte oameni ai lui Dumnezeu. [2] Să vină deci fiecare din părți în mijlocul tribunalului, cum spune Legea: „Fiecare din cei aflați în conflict să stea în mijlocul tribunalului" [cf. *Dt* 19, 17] şi, după ce-i ascultați, pronunțați-vă avizul sârguindu-vă să-i faceți prieteni înainte de sentința episcopilor, ca să nu iasă pe pământ o judecată împotriva celui ce a păcătuit, întrucât în proces episcopul are drept asesor şi grefier al judecății pe Hristosul lui Dumnezeu. [3] Iar dacă unii ar fi denunțați de cineva că nu umblă frumos în Domnul, ascultați în chip asemănător ambele părți, atât cea acuzatoare, cât şi cea acuzată, dar nu cu idee preconcepută, nici unilateral, ci cu dreptate, ca unii care dați o sentință pentru viața sau moartea veşnică, căci zice Dumnezeu: „În chip drept să urmăreşti ce este drept" [*Dt* 16, 20]. Căci cel pedepsit şi îndepărtat în chip drept de voi, e respins din viața şi slava veşnică, şi pentru oamenii cuvioşi e lipsit de cinste, iar pentru Dumnezeu un osândit.

XLVIII. Că nu trebuie aplicată aceeaşi pedeapsă pentru orice greşeală, ci diferită după deosebirea păcatelor

[1] Nu faceți însă aceeaşi sentință pentru orice păcat, ci pentru fiecare în parte, judecând cu multă înțelepciune fiecare greşeală, cele mici şi cele mari, într-un fel cele cu fapta, în altul cele cu cuvântul şi altfel cele cu intenția, calomnia sau suspiciunea; pe unii să-i supui doar la amenințări, pe alții la donații săracilor, altora să le fixezi postiri, altora îndepărtări potrivit mărimii vinei lor. [2] Căci şi Legea nu dădea aceeaşi pedeapsă pentru orice păcat, ci ea

pedepsea într-un fel pe cele împotriva lui Dumnezeu, a preotului, a lăcaşului sfânt şi sacrificiului, în alt fel pe cele împotriva regelui, a magistratului, a soldatului şi a supusului, a celui de acelaşi rang sau slujitorului, a proprietăţii sau animalului, şi iarăşi altfel pe cele împotriva părinţilor şi rudelor, altfel pe cele impulsive şi altfel pe cele voluntare; pentru unii era moartea pe cruce sau cu pietre, pentru alţii confiscarea sau biciuirea ori alte suferinţe asemănătoare celor pe care le-au comis. [3] Aşa şi voi daţi pedepse diferite pentru păcate diferite, ca nu cumva nedreptatea care s-ar face să provoace iritarea lui Dumnezeu, căci pentru judecata nedreaptă ai cărei mijlocitori vă faceţi, veţi primi plata ei de la Dumnezeu, deoarece „cu judecata cu care judecaţi veţi fi judecaţi" [*Mt* 7, 2].

XLIX. Cum trebuie să fie acuzatorii sau martorii

[1] Şezând aşadar în tribunal în prezenţa celor două părţi — căci nu-i vom numi fraţi, până ce nu vor relua între ei pacea —, cercetaţi cu rigoare cu privire la cei aduşi de acestea. Mai întâi cu privire la acuzator: dacă acuză pentru prima dată sau a mai adus învinuiri şi altora, dacă nu cumva la baza conflictului şi învinuirii stă plângerea acestora şi care e purtarea lor. [2] Şi chiar dacă are conştiinţă bună, să nu i se dea crezare singur, căci aşa ceva este ilegal, ci să aibă şi alţi martori cu purtare asemănătoare, cum spune şi Legea: „Pe gura a doi sau trei martori se va statornici orice vorbă" [*Dt* 19, 15]. [3] De ce am spus că trebuie cercetată purtarea lor cum anume este? Căci de multe ori se poate ca două sau mai multe persoane să dea mărturie pentru rău şi să stea într-un glas pentru minciună, ca cei doi bătrâni împotriva Susanei în Babilon [*Dt* 13, 36–41], ca fiii nelegiuiţilor împotriva lui Nabot în Samaria [*3 Rg* 21, 13] şi mulţimea iudeilor împotriva Domnului în Ierusalim [*Mt* 26] şi a lui Ştefan întâiul Lui martir [*FA* 6–7]. [4] Aşadar, martorii să fie blânzi, nemânioşi, îngăduitori, iubitori, cuminţi, înfrânaţi, lipsiţi de răutate, credincioşi, pioşi; căci mărturia unora ca aceştia va fi întărită cumva şi prin purtarea lor şi adeverită prin viaţa lor. [5] Nu primiţi însă mărturia unora care nu sunt aşa, chiar dacă par unanimi în mărturia lor mincinoasă; căci s-a poruncit în Lege: „Să nu fii cu mulţi pentru răutate, să nu primeşti auzire deşartă, să nu te învoieşti cu mulţimea ca să te abaţi de la ce-i drept" [*Iş* 23, 2. 1].

L. Că se poate ca pentru relele anterioare cineva să nu fie crezut a doua oară

[1] După care trebuie să-l cunoaşteţi şi pe cel judecat: ce fel de om este prin obiceiul şi purtarea vieţii, dacă are martori pentru viaţa lui, dacă e ireproşabil, dacă e zelos în cuvioşie, dacă e iubitor de văduve, de străini, de săraci

şi de fraţi, dacă nu e iubitor de câştig ruşinos, lacom la mâncare, risipitor de bani, dacă e cuminte şi nu destrăbălat, beţiv, leneş, dacă e milostiv şi darnic. [2] Căci dacă i s-ar pune înainte fapte rele anterioare, atunci şi acuzaţiile aduse acum împotriva lui ar fi în parte adevărate, în cazul în care n-ar avea dreptul de partea lui; căci se poate să fi păcătuit odinioară, dar să fie nevinovat de învinuirea de acum. [3] De aceea fiind treji în mod riguros în unele ca acestea, faceţi sentinţe sigure şi solide împotriva învinuitului. Şi dacă după îndepărtare cere iertare, cade la picioarele episcopului şi mărturiseşte că a păcătuit, primiţi-l. [4] Dar nu-l lăsaţi nepedepsit nici pe calomniator, ca să nu mai blasfemieze şi împotriva altuia cu viaţă frumoasă ori să îndemne pe altul să facă lucruri asemănătoare. Nu-l lăsaţi nemustrat nici pe învinuit, ca nu cumva un altul să stăruie în aceleaşi lucruri cu el; căci nici martorul rău nu va fi nepedepsit [*Pr* 19, 5. 9], nici cel ce greşeşte nu va scăpa de pedeapsă.

LI. Că judecăţile nu trebuie făcute unilateral

[1] Spuneam că nu e drept să se facă judecăţi unilaterale. Căci dacă ascultaţi doar o parte, fără ca cealaltă să fie de faţă şi să se apere de învinuirea adusă, şi dacă pronunţaţi pripit un vot de condamnare, veţi fi găsiţi de dreptul Judecător vinovaţi de lichidarea unui om şi păraşi ai calomniatorului lor; „căci ca unul care ţine câinele de coadă e cel ce prezidează o judecată străină" [*Pr* 26, 17]. [2] Iar dacă vă faceţi imitatorii bătrânilor din Babilon care au dat mărturie mincinoasă împotriva Susanei şi au condamnat-o la moarte [*Dn* 13, 36–41], vă faceţi vinovaţi de judecata şi condamnarea lor; pentru că pe Susana Domnul a izbăvit-o prin Daniel din mâna celor fără de lege, iar pe bătrânii vinovaţi de sângele ei i-a osândit la foc, iar pe voi v-a mustrat zicând: „Aşa de neghiobi sunt fiii lui Israel? Că fără să cercetaţi şi să cunoaşteţi adevărul aţi osândit o fiică a lui Israel? Întoarceţi-vă la tribunal, căci aceştia au dat mărturie mincinoasă împotriva ei" [*Dn* 13, 48–49].

LII. Exemplu de judecată dreaptă: siguranţa în sentinţe a judecătorilor păgâni

[1] Uitaţi-vă la tribunalele lumeşti, în a căror putere vedem aduşi ucigaşi, adulteri, otrăvitori, jefuitori de morminte, tâlhari; iar magistraţii, luând de la cei care-i aduc cercetările făcute asupra lor, îl întreabă pe răufăcător dacă aşa stau lucrurile: iar dacă acela consimte nu-l trimit îndată la pedeapsă, ci mai multe zile fac anchetarea lui cu multă sfătuire şi în spatele uşilor închise; în cele din urmă, cel ce urmează să rostească hotărârea şi verdictul morţii îşi ridică mâinile spre soare şi dă mărturie că e nevinovat de sângele acelui om [*Mt* 27, 24], cu toate că sunt păgâni şi nu cunosc Dumnezeirea; nici răzbu-

narea lui Dumnezeu asupra lor pentru cei condamnaţi nevinovaţi. [2] Voi însă, care cunoaşteţi cine e Dumnezeul nostru şi care sunt judecăţile Lui, cum veţi putea da o sentinţă împotriva cuiva în chip rău, când judecata voastră e cunoscută pe loc de Dumnezeu? [3] Dacă aţi judecat drept, vă veţi învrednici de răsplătiri drepte şi acum şi mai apoi; dar dacă aţi judecat nedrept, veţi dobândi cele asemănătoare. Noi, aşadar, vă sfătuim, fraţilor, să vă învredniciţi mai degrabă de laude de la Dumnezeu decât de blamuri, pentru că lauda lui Dumnezeu e viaţă veşnică pentru oameni, iar blamul Lui e moarte veşnică.

LIII. Că nu trebuie credincioşii să aibă conflicte între ei

[1] De aceea fiţi judecători drepţi, făcători de pace, nemânioşi, „căci cel ce se mânie pe fratele lui vinovat va fi de judecată" [*Mt* 5, 22]. [2] Dar dacă dintr-o lucrare se întâmplă să vă mâniaţi împotriva cuiva, „soarele să nu apună peste mânia voastră" [*Ef* 4, 26], căci zice David: „Mâniaţi-vă, dar nu păcătuiţi" [*Ps* 4, 5; *Ef* 4, 26]. Adică împăcaţi-vă repede, ca nu cumva mânia stăruitoare să devină ranchiună şi să se lucreze un păcat, „căci sufletele ranchiunoşilor merg spre moarte" [*Pr* 12, 28], zice Solomon. [3] Iar Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos spune în Evanghelii: „Dacă aduci darul tău la altar şi acolo îţi aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului şi du-te mai întâi de te împacă cu fratele tău şi atunci vino şi adu darul tău înaintea altarului" [*Mt* 5, 23–24]. [4] „Dar pentru Dumnezeu" este însă rugăciunea şi mulţumirea fiecăruia; deci, dacă ai ceva împotriva fratelui tău sau el are ceva împotriva ta, nici rugăciunile tale nu vor fi auzite, nici mulţumirile tale nu vor fi primite din pricina mâniei care stă la baza lor.

[5] Trebuie să vă rugaţi încontinuu, fraţilor; dar pentru că Dumnezeu nu-i aude pe cei care în mâinile lor îi duşmănesc pe nedrept pe fraţi, şi chiar dacă s-ar ruga de trei ori pe oră, trebuie să dezlegăm toată vrăjmăşia şi meschinăria, ca să ne putem ruga cu inimă curată şi neîntinată. [6] Măcar că Domnul a poruncit să-i iubim chiar şi pe vrăjmaşi, nu numai să nu-i urâm pe prieteni, iar legiuitorul [Moise] zice: „Să nu urăşti nici un om, să nu urăşti pe fratele tău în gândul tău, să mustri cu mustrare pe fratele tău şi nu-ţi vei atrage păcat pentru el [*Lv* 19, 17]; să nu urăşti pe egiptean, pentru că ai fost pribeag la el; să nu urăşti pe edomit, pentru că e fratele tău [*Dt* 23, 7]"; iar David zice: „Dacă am răsplătit cu rău celor ce mi-au răsplătit rele" [*Ps* 7, 5]. [7] De aceea, dacă vrei să fii creştin, urmează Legea Domnului: „Dezleagă orice legătură a nedreptăţii" [*Is* 58, 6]. Căci Domnul a pus în tine puterea de a ierta păcatele fratelui tău cele făcute împotriva ta de şaptezeci ori şapte ori [*Mt* 18, 21–22], adică de patru sute nouăzeci de ori. [8] Aşadar, de câte ori ai iertat fratelui tău, ca să nu vrei să-l ierţi acum? Deşi-l auzi pe Ieremia: „Să nu socotiţi fiecare în

inimile voastre răutatea aproapelui său" [*Za* 8, 17]. Tu însă eşti ranchiunos şi ţii duşmănie, vii la judecată şi te uiţi la mânie, iar rugăciunea ta e împiedicată. [9] Chiar dacă ai iertat fratelui de patru sute nouăzeci de ori, înmulţeşte-ţi şi mai mult nemânierea spre bunătate pentru tine însuţi; şi chiar dacă acela nu o face, tu însă sârguieşte-te pentru Dumnezeu să ierţi aproapelui, ca să te faci fiu al Tatălui tău Care este în ceruri [*Mt* 5, 45] şi când te rogi să fii auzit ca un prieten al lui Dumnezeu.

LIV. Că episcopii trebuie să aducă aminte prin diaconi poporului cele ale păcii

[Împăcare la Liturghie]

[1] De aceea, episcopilor, când, după citire, psalmi şi învăţătura pe baza Scripturilor, urmaţi să veniţi la rugăciune[a euharistică], diaconul stând în picioare lângă voi să spună cu glas înalt: „Nimeni să nu aibă ceva împotriva cuiva! Nimeni să nu fie făţarnic!", ca, dacă se va găsi între ei vreun conflict, atinşi în conştiinţă, să-L roage pe Dumnezeu şi să se împace cu fraţii. [2] Căci, dacă atunci când cineva intră în casa cuiva, trebuie să spună înainte de toate celor din ea: „Pace casei acesteia!" [*Lc* 10, 5–6], dăruind ca nişte fii ai păcii pace celor vrednici de ea, cum stă scris: „Celor de aproape şi celor de departe [*Ef* 2, 17; *Is* 57, 19], pe care i-a cunoscut Domnul că sunt ai Lui [*2 Tim* 2, 19: *Nm* 16, 5]", cu mult mai mult cei ce intră în Biserica lui Dumnezeu trebuie să ureze înainte de toate pacea lui Dumnezeu pentru popor. [3] Iar dacă o urează altora, cu mult mai mult trebuie să fie el însuşi în ea ca un fiu al luminii [*In* 12, 36], căci cine nu o are în el însuşi nu este vrednic de credinţă ca să o dăruie altora. [4] De aceea înainte de toate trebuie să fie în pace cu sine însuşi, căci cine nu e în revoltă cu sine însuşi nu se va certa nici cu altul, ci va fi paşnic, prietenos, adunând cele ale Domnului şi făcându-se colaborator cu El la înmulţirea celor mântuiţi în înţelegere. [5] Căci cei ce născocesc duşmănii şi certuri, conflicte şi judecăţi sunt răi şi străini de Dumnezeu.

LV. Enumerare a diverselor providenţe, cum încă de la început şi în fiecare generaţie Dumnezeu i-a chemat la pocăinţă pe toţi

[1] Căci Dumnezeu, fiind Dumnezeu al milei, cheamă încă de la început fiecare generaţie la pocăinţă prin drepţi şi profeţi: pe cei dinainte de potop i-a cuminţit prin Abel, Set şi Sem, încă şi prin Enos şi Enoh care a fost mutat la cer; pe cei din timpul potopului prin Noe, pe cei din Sodoma prin iubitorul de străini Lot, pe cei de după potop prin Melchisedec, prin patriarhi şi de Dumnezeu iubitul Iov, pe cei din Egipt prin Moise, pe israeliţi prin acesta,

prin Iosua, Caleb, Finees şi ceilalţi; pe cei de după Lege prin îngeri şi profeţi, pe aceiaşi mai apoi prin Întruparea Lui care a avut loc din Fecioară, pe cei cu puţin înainte de arătarea Lui în trup prin Ioan Înainte-mergătorul, pe aceeaşi după naşterea Sa prin El Însuşi spunând: „Pocăiţi-vă! că s-a apropiat Împărăţia cerurilor" [*Mt* 3, 2], iar pe cei de după pătimirea Sa prin noi cei Doisprezece şi prin vasul alegerii [*FA* 9, 15], Pavel. [2] Noi, aşadar, cei ce ne-am învrednicit să fim martori ai venirii Lui, împreună cu Iacob fratele Domnului şi ceilalţi şaptezeci şi doi de ucenici şi cei şapte diaconi ai Lui, am auzit din gura Domnului nostru Iisus Hristos şi o spunem cunoscând exact „care e voia lui Dumnezeu, ce e bineplăcut şi desăvârşit" [*Rm* 12, 2], ceea ce ne-a fost făcut cunoscut prin Iisus [*Ef* 1, 9], ca nimeni să nu piară, ci toţi oamenii care cred în El într-un glas şi înaltă laudă într-un glas să fie vii în veci.

LVI. Că voia lui Dumnezeu e ca oamenii să fie într-un gând în ce priveşte evlavia, asemenea puterilor din ceruri

[1] Căci iată ce ne-a învăţat Domnul să spunem rugându-ne Tatălui Său: „Facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ!" [*Mt* 6, 10], pentru ca aşa cum firile cereşti ale puterilor fără de trup slăvesc toate pe Dumnezeu într-un glas [cf. *Ps* 102, 19–20], tot aşa şi toţi oamenii de pe pământ să slăvească într-o singură gură şi o unică dispoziţie pe Singurul Dumnezeu, Unul şi adevărat prin Unul-Născut Hristos [cf. *In* 17, 3]. [2] Voinţa Lui aşadar e ca noi să-L lăudăm într-un gând şi să I ne închinăm într-un glas. Fiindcă aceasta este voia Lui în Hristos: ca mulţi să fie cei ce se mântuiesc în El, nu ca voi să-L păgubiţi pe El, nici să micşoraţi Biserica ori să restrângeţi numărul ei, nici măcar printr-un singur suflet de om făcut să piară de voi şi care putea să se mântuiască prin pocăinţă, dar care a pierit nu numai din furia lui proprie, ci şi din uneltirea voastră, care aţi împlinit cuvântul scris: „Cine nu adună cu Mine, risipeşte" [*Mt* 12, 30]. [3] Unul ca acesta e risipitor, duşman al oilor, vrăjmaş al lui Dumnezeu, stricător al mieilor, al căror Păstor a fost Domnul şi pe care noi i-am adunat din diverse neamuri şi limbi cu mult chin, primejdie şi osteneală neîncetată, privegheri, nemâncări, culcări pe jos, prigoane, lovituri, închisori, ca făcând voia lui Dumnezeu să umplem sala banchetului, adică sfânta Biserică catholică, spre bucuria celor invitaţi la el, care se veselesc, laudă şi slăvesc pe Dumnezeu Cel ce i-a chemat la viaţă prin noi, dar pe care voi i-aţi risipit pe cât v-a stat în putinţă. [4] Iar voi, laicilor, fiţi în pace unii cu alţii [*1 Tes* 5, 13], sârguiţi-vă ca nişte înţelepţi să sporiţi Biserica, să întoarceţi la ea şi pe cei socotiţi fiare sălbatice, să-i îmblânziţi şi reaşezaţi în ea. Aceasta e cea mai mare răsplată făgăduită de Dumnezeu: „Dacă ai scos din ceva nevrednic ceva de preţ vei fi ca gura Mea" [*Ir* 15, 19].

LVII. Dispoziția bisericii și a clerului, și ce trebuie să facă la Liturghie [Sinaxă] fiecare din cei adunați la ea, clerici sau laici

[1] Tu însă, episcope, fii sfânt, fără pată, nebătăuș, nefurios, neaspru, ci gata să zidești, să întorci, să înveți, îngăduitor, blând, îndelung-răbdător, gata să îndemni și să mângâi ca un om al lui Dumnezeu [cf. *1 Tim* 6, 11].

[Arhitectul bisericii navă]

[2] Iar când aduni Biserica lui Dumnezeu ca un cârmaci o navă mare, poruncește ca toate adunările/sinoadele din ea să se facă cu știință, poruncind diaconilor ca unor mateloți să rânduiască locurile pentru frați ca pentru niște pasageri, ca toată grija și decența. [3] Mai întâi casa să fie lungă, asemenea unei nave, întoarsă spre Răsărit, având pastoforii spre răsărit de fiecare parte. [4] În mijlocul lor să stea tronul episcopului, iar de o parte și de alta a lui să șadă prezbiteriul, iar diaconii să stea în picioare lângă ei bine echipați în veșmântul mare, căci sunt asemenea mateloților și căpeteniilor vâslașilor. Sub purtarea de grijă a acestora, laicii să șadă în toată bună-rânduiala și liniștea, iar femeile să șadă separat păstrând și ele tăcerea.

[Liturghia Cuvântului]

[5] Stând în picioare în mijloc, pe un loc mai înalt, citețul să citească din cărțile lui Moise și Isus Navi, ale Judecătorilor și Regilor, ale Cronicilor și Întoarcerii [din exil], și pe lângă acestea și din cele ale lui Iov, Solomon și ale celor Doisprezece Profeți. [6] Iar după ce se fac câte două citiri din acestea, un altul să psalmodieze imnele lui David, iar poporul să psalmodieze refrenul. [7] După aceasta să se citească Faptele noastre [ale Apostolilor] și Epistolele lui Pavel colaboratorul nostru, pe care le-a trimis Bisericilor sub călăuzirea Duhului Sfânt; după care un prezbiter sau un diacon să citească Evangheliile pe care vi le-am predat eu, Matei, și Ioan și pe care le-au primit și vi le-au lăsat colaboratorii lui Pavel, Luca și Marcu. [8] Iar când se citește Evanghelia, toți prezbiterii și diaconii și tot poporul să stea în picioare cu multă liniște, căci scris este: „Taci și ascultă, Israele!" [*Dt* 27, 9] și iarăși: „Iar tu stai și ascultă" [*Dt* 5, 31]. [9] Și în continuare prezbiterii să îndemne [prin predici] poporul, fiecare pe rând, dar nu toți, iar ultimul dintre toți, episcopul care seamănă cu un cârmaci/pilot.

[10] Portarii să stea în picioare la intrările bărbaților păzindu-le, iar diaconițele la cele ale femeilor, ca niște mateloți. Căci și la Cortul Mărturiei se urma același model. [11] Iar dacă se va găsi cineva șezând în alt loc decât al său, să fie mustrat de către diacon ca un secund și să fie dus la locul care i se cuvine. [12] Căci biserica se aseamănă nu numai unei nave, ci și unui staul. Pentru că așa cum păstorii așează în el fiecare din dobitoace, capre și oi, după

rudenia şi vârsta lor, şi fiecare din ele aleargă asemănătoare la asemănătoare, tot aşa şi în biserică tinerii să şadă deoparte, dacă au loc, iar dacă nu, să stea drepţi, iar cei deja în vârstă să şadă în ordine, iar copiii care stau în picioare să fie luaţi lângă ei de părinţi şi de mame, şi tinerele să stea iarăşi deoparte, dacă e loc, iar dacă nu, în spatele femeilor; femeile căsătorite şi care au copii să stea deoparte, dar fecioarele, văduvele şi bătrânele să stea sau să şadă primele între toate. [13] Cel ce poartă de grijă de locuri să fie diaconul, ca fiecare din cei ce intră să se ducă la locul lui şi să nu şadă lângă intrare. De asemenea diaconul să supravegheze poporul ca nimeni să nu şuşotească, să moţăie, să râdă ori să facă semne; căci în biserică trebuie stat cu ştiinţă, cu trezie şi veghe, având urechea întinsă spre cuvântul Domnului.

[Pregătirea Darurilor]

[14] După aceasta, sculându-se toţi împreună şi căutând spre răsărit, după ieşirea catehumenilor şi a penitenţilor, să se roage lui „Dumnezeu Celui ce S-a suit peste cerul cerului spre răsărit" [*Ps* 67, 34] în amintirea vechii păşuni a raiului de la răsărit, de unde a fost alungat întâiul om care a nesocotit porunca prin sfătuirea şarpelui. [15] Iar după rugăciune diaconii să se ocupe unii de ofranda Euharistiei slujind Trupului Domnului cu frică, iar alţii să supravegheze mulţimile şi să le impună linişte. [16] Iar diaconul care stă lângă arhiereu să spună poporului: „Să nu aibă cineva ceva împotriva cuiva! Să nu fie cineva făţarnic!" [17] După care să se îmbrăţişeze bărbaţii între ei şi femeile între ele cu sărutarea în Domnul, dar să nu o facă cineva cu viclenie, cum L-a trădat Iuda pe Domnul cu o sărutare.

[18] Şi după aceasta diaconul să se roage pentru toată Biserica şi pentru toată lumea şi pentru părţile şi roadele ei, pentru preoţi şi magistraţi, pentru împărat şi pacea universală. [19] Iar după aceasta arhiereul, urând poporului pace, să-l binecuvânteze cum a poruncit Moise preoţilor să binecuvânteze poporul cu aceste cuvinte: „Să te binecuvânteze Domnul şi să te păzească! Să-şi arate Domnul faţa Lui peste tine şi să te miluiască! Să-şi înalţe Domnul faţa Sa peste tine şi să-ţi dea pace!" [*Nm* 6, 24–26]. [20] Aşadar episcopul să se roage şi să spună: „Mântuieşte, Doamne, poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta [*Ps* 27, 9], pe care Ţi-ai agonisit-o şi câştigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [*FA* 20, 28; *1 Ptr* 1, 19] şi l-ai chemat preoţie împărătească şi neam sfânt [*1 Ptr* 2, 9]."

[Jertfa euharistică]

[21] Iar după acestea să se facă Jertfa, tot poporul stând în picioare şi rugându-se în linişte; iar când Ofranda a fost adusă, fiecare grup să se împărtăşească de sine cu Trupul Domnului şi cu scumpul Sânge, în ordine, cu sfială

şi evlavie, ca unii care se apropie de Trupul unui împărat, iar femeile să-şi acopere capul cum se potriveşte rânduielii femeilor. Să se păzească însă şi uşile, ca să nu intre vreun necredincios sau neiniţiat.

LVIII. Despre scrisori de recomandare şi că nu trebuie să fim indiferenţi faţă de ele

[1] Iar dacă ar intra vreun frate sau soră din vecinătate aducând scrisori de recomandare, diaconul să cerceteze cele ale lor judecând dacă sunt credincioşi, dacă sunt ai Bisericii, dacă nu sunt întinaţi cu vreo erezie, precum şi, în cazul unei femei, dacă e măritată sau e văduvă. Şi aşa, cunoscând cele ale lor, cum că sunt cu adevărat credincioşi şi în acelaşi gând în cele privitoare la Domnul, să-l ducă pe fiecare la locul cuvenit lui. [2] Iar dacă ar veni din vecinătate un prezbiter, să fie primit de prezbiteri în comuniunea lor; dacă e diacon, să fie primit de diaconi; iar dacă e şi episcop, să şadă împreună cu episcopul învrednicindu-se de aceeaşi cinstire. [3] Şi-i vei cere, episcope, să grăiască poporului cuvinte de învăţătură, căci îndemnul şi povăţuirea celor străini sunt foarte folositoare; căci „nici un profet nu e primit în patria lui" [*Lc* 4, 24; *In* 4, 44]. Să-i îngădui şi să ofere Euharistia; iar dacă din evlavie ca un înţelept şi păstrând cinstea aceasta pentru tine nu va voi să o ofere, să-l sileşti să dea binecuvântarea poporului.

[4] Iar dacă în timp ce se şade ar intra cineva distins şi slăvit în viaţa lumii, fie străin, fie localnic, tu, episcope, care grăieşti cuvântul despre Dumnezeu sau asculţi pe cel ce psalmodiază ori citeşte, să nu părăseşti slujirea cuvântului [*FA* 6, 2. 4] pentru că te uiţi la faţa omului, ca să-i dai un loc în faţă, ci rămâi liniştit neîntrerupându-ţi cuvântul sau ascultarea şi să-l primească fraţii prin diaconi. [5] Iar dacă nu este loc, diaconul să-l scoale pe cel mai tânăr cu cuvântul, dar nu cu mânie, şi acela să şadă; drept este ca iubitorul de fraţi să facă acest lucru de la sine, dacă însă nu vrea, scoală-l cu de-a sila, punându-l să stea în spatele tuturor, ca să se înveţe şi ceilalţi să cedeze locul celor mai de cinste. [6] Iar dacă ar intra un sărac ori nu de neam sau străin, bărbat sau tânăr, şi nu este loc, şi acestora diaconul să le facă loc din toată inima, ca să nu i se întâmple şi lui să se uite la faţa omului, ci diaconia lui să fie bineplăcută lui Dumnezeu. Acelaşi lucru să-l facă şi diaconiţa cu femeile care vin, sărace sau bogate.

LIX. Că fiecare trebuie să se sârguiască să vină la adunări dimineaţa şi seara

[1] Când înveţi, episcope, porunceşte şi îndeamnă poporul să vină încontinuu la biserică dimineaţa şi seara în fiecare zi şi să nu lipsească deloc, ci să vină

permanent în adunare şi să nu mutileze Biserica amputând de un membru Trupul lui Hristos; căci nu numai cu privire la preoți s-a spus: „Cine nu este cu Mine este împotriva Mea şi cine nu adună cu Mine risipeşte" [*Mt* 12, 30], ci fiecare din laici să le audă socotind că s-au spus de Domnul cu privire la el însuşi. [2] Fiind aşadar membre ale lui Hristos [*Ef* 5, 30], nu vă risipiți neadunându-vă, având Cap pe Hristos Care, potrivit făgăduinței Lui, este cu voi şi are comuniune cu voi, nu fiți nepăsători față de voi înşivă, nu-L lipsiți pe Mântuitorul de membrele Lui, nu divizați Trupul Lui, nu risipiți membrele Lui, nu preferați Cuvântului dumnezeiesc nevoile vieții, ci adunați-vă în fiecare zi dimineața şi seara în casele Domnului spunând psalmi şi rugându-vă: dimineața zicând Psalmul 62, iar seara Psalmul 140. [3] Mai cu seamă în ziua sâmbetei şi în cea a Învierii Domnului întâlniți-vă mai sârguincios, înălțând laudă lui Dumnezeu Care a făcut toate prin Iisus, L-a trimis la noi, a îngăduit să pătimească şi L-a înviat din morți. [4] Căci ce răspuns va da lui Dumnezeu cine nu vine la adunare în această zi să audă mântuitorul cuvânt despre Înviere? Zi în care stând în picioare săvârşim trei rugăciuni în amintirea Celui ce a înviat a treia zi, în care săvârşim citirile Profeților, vestirile Evangheliilor, ofranda Jertfei şi darul Hranei sfinte.

LX. Exemplu care să ducă la zel: afluxul zadarnic al păgânilor şi iudeilor la temple şi sinagogi

[1] Dar cum nu va fi duşman al lui Dumnezeu cel ce se sârguieşte zi şi noapte pentru cele vremelnice, dar e nepăsător față de cele veşnice [cf. *2 Co* 4, 18]? Care-şi acordă băi şi orice hrană vremelnică, dar nu se întoarce spre cele ce rămân pururea? Cum nu va spune şi acum Domnul unuia ca acesta: „Neamurile păgâne sunt îndreptățite mai mult decât voi", aşa cum mustrând Ierusalimul zicea: „Sodoma s-a îndreptățit față de tine" [*Iz* 16, 52–53]. [2] Căci în fiecare zi când se scoală din somn neamurile păgâne aleargă la idoli să-i adore şi înainte de orice lucru şi orice faptă se roagă lor, iar de sărbătorile şi praznicele lor nu întârzie, ci îşi petrec tot timpul în ele, nu numai oamenii locului, ci şi cei ce locuiesc departe, şi toți se adună în teatrele lor ca într-un loc de adunare.

[3] În chip asemănător, cei ce se numesc în zadar iudei [*Ap* 2, 9; 3, 9], încetând după şase zile orice lucru se adună în ziua a şaptea în sinagoga lor, fără a lăsa ori neglija nicicând nici nelucrarea, nici adunarea lor, deşi prin necredința lor s-au golit de puterea Cuvântului, încă şi de numele Iuda, cu care se numesc; căci Iuda se tâlcuieşte „mărturisire", dar aceştia, ei care au făcut în chip nelegiuit pătimirea lui Hristos, nu-L mărturisesc pe Dumnezeu pentru ca părându-le rău să se mântuiască.

[4] Aşadar, dacă cei ce nu se mântuiesc se înghesuie la cele care nu le folosesc, ce vei răspunde Domnului Dumnezeu tu, care ai lăsat Biserica Lui şi nu imiţi nici măcar pe păgâni, ci prin lipsa ta devii fie apostat, fie răufăcător? [5] Cărora Domnul le spune prin Ieremia: „N-aţi păzit îndreptările Mele, dar n-aţi umblat nici după îndreptările păgânilor [*Iz* 5, 7], ba chiar i-aţi întrecut [*Iz* 16, 47]!" Şi iarăşi: „Israel cel necredincios s-a îndreptat în sufletul lui faţă de Iuda lepădatul" [*Ir* 3, 11]. Şi în continuare: „Neamurile păgâne îşi vor schimba zeii? Şi aceştia nu sunt zei. Străbateţi insulele Kitim şi priviţi; trimiteţi în Kedar şi observaţi bine, dacă s-au făcut aici unele ca acestea", pentru că acelea nu-şi schimbă legea lor, „dar poporul Meu şi-a schimbat slava sa cu ceea ce nu-i va fi de nici un folos" [*Ir* 2, 10–11]. Cum va răspunde oare cineva care socoteşte puţin lucru Biserica lui Dumnezeu sau iese din ea?

[6] Iar dacă vreunul socoteşte că [Biserica] e puţin lucru pretextând lucrul lui, în realitate pretextând pretexte pentru păcate [*Ps* 140, 4], unul ca acesta să ştie că pentru credincioşi meseriile sunt un lucru secundar, lucrul lor fiind cinstirea lui Dumnezeu [*theosebeia*]. [7] Faceţi-vă aşadar meseriile ca pe un lucru secundar pentru hrana voastră, iar drept lucru principal exersaţi cinstirea lui Dumnezeu, cum spunea şi Domnul: „Lucraţi nu pentru hrana care piere, ci pentru cea care rămâne spre viaţa veşnică" [*In* 6, 27]. Şi iarăşi: „Acesta este lucrul lui Dumnezeu, ca să credeţi în Cel pe Care L-a trimis" [*In* 6, 29].

LXI. Că nu este cuvios a prefera cele proprii celor dumnezeieşti. Şi despre indiferenţă, şi că nu trebuie credinciosul să alerge la sinagogile iudeilor, la casa de rugăciune a ereticilor sau la spectacolele păgânilor

[1] Sârguiţi-vă aşadar să nu părăsiţi nicicând Biserica lui Dumnezeu; iar dacă vreunul ar dispreţui-o intrând în întinăciunea păgânilor sau în sinagoga iudeilor ori ereticilor, ce răspuns va da unul ca acesta lui Dumnezeu în ziua judecăţii? Tu care ai lăsat cuvintele Dumnezeului Celui Viu, cuvinte făcătoare de viaţă şi care pot să izbăvească de pedeapsa veşnică şi umbli în casa demonilor, în sinagoga celor ce L-au omorât pe Hristos sau în adunarea celor răi, nu L-ai auzit pe Cel ce a spus: „Am urât adunarea celor răi şi nu voi intra cu cei fără de lege; n-am şezut împreună cu sfatul deşertăciunii şi cu cei necredincioşi nu voi şedea" [*Ps* 25, 4–5]. Şi iarăşi: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor n-a stat şi pe scaunul molipsitorilor n-a şezut, ci în Legea Domnului e voia lui şi la Legea Lui va medita ziua şi noaptea" [*Ps* 1, 1–2]. [2] Tu însă, lăsând adunarea credincioşilor, Biserica lui Dumnezeu şi legile Lui, ai privit spre peşterile tâlharilor [*Ir* 7, 11; *Mt* 21, 13], socotind sfinte cele pe care Acela le-a numit spurcate şi făcând comune cele pe care Acela le-a despărţit. Şi nu numai aceasta, dar acum alergi la pompele păgânilor şi te grăbeşti spre teatre, dorind să fii socotit

unul din cei ce intră acolo şi iau parte la auziri necuviincioase, ca să nu spunem întinate, neauzindu-l pe Ieremia care spune: „Doamne, n-am şezut în sfatul celor ce râd, ci m-am temut de faţa mâinii Tale" [*Ir* 15, 17], nici pe Iov care spune lucruri asemănătoare: „Am umblat cândva împreună cu cei ce râd?, căci stau într-o cumpănă dreaptă" [*Lv* 31, 5–6].

[3] De ce vrei să iei parte la cuvintele păgâneşti, care sunt ale unor oameni morţi, arătate prin insuflarea diavolului, făcătoare de moarte, surpătoare ale credinţei; şi care îi duc la politeism pe cei ce se ţin de ele? [4] Voi, aşadar, zăboviţi în legile lui Dumnezeu şi socotiţi-le mai preţioase decât nevoile vieţii şi, dându-le o mai mare cinste, alergaţi la Biserica lui Dumnezeu, pe care Şi-a câştigat-o cu Sângele lui Hristos [*FA* 20, 28; *1 Ptr* 1, 19], Cel iubit de El, Cel întâi-născut decât toată făptura [*Col* 1, 15]. [5] Fiindcă aceasta e fiică a Celui Preaînalt, cea care v-a născut în dureri prin cuvântul harului şi l-a format pe Hristos în voi [*Ga* 4, 19], ai cărei părtaşi făcându-vă sunteţi membre sfinte şi alese „neavând pată sau zbârcitură, ori ceva de acest fel, ci ca unii nepătaţi şi sfinţi" [*Ef* 5, 26] sunteţi desăvârşiţi în credinţă în El după chipul Celui ce v-a făcut.

LXII. Că trebuie întors spatele tuturor impietăţilor păgânilor

[1] Păziţi-vă aşadar să nu zăboviţi împreună cu cei ce pier, care sunt sinagoga păgânilor, spre amăgire şi pierzanie; căci nu e nimic comun între Dumnezeu şi diavol [*2 Co* 6, 14–16], pentru că cine se adună cu cei ce gândesc cele ale diavolului se socotesc una cu el şi vor moşteni „vai"-ul. [2] Fugiţi de priveliştile indecente, adică de teatre şi de mulţimile păgâne, de incantaţii, preziceri, divinaţii, purificări, auguri, observarea păsărilor, necromanţie, invocaţii, fiindcă scris este: „Căci nu sunt auguri în Iacob, nici divinaţie în Israel" [*Nm* 23, 23]. Şi iarăşi: „Augurii sunt păcat" [*1 Rg* 15, 23] şi altundeva: „să nu apelezi la auguri [*Lv* 19, 26], să nu recurgi la preziceri şi divinaţii [*Dt* 18, 10–11], să nu urmaţi ventrilocilor [*Lv* 19, 31], să nu faceţi farmece [*Iş* 22, 17]". La aceasta îndeamnă şi Ieremia care spune: „Nu umblaţi în căile păgânilor şi nu vă temeţi de semnele cerului" [*Ir* 10, 2]. [3] De aceea credinciosul trebuie să fugă de adunările impioşilor păgâni, iudei şi ale celorlalţi eretici, ca nu cumva zăbovind în ele să ne punem curse sufletelor noastre, ca nu cumva petrecând împreună cu ei la sărbătorile lor care se săvârşesc în cinstea demonilor, să fim părtaşi şi la impietatea/necredinţa lor. [4] Trebuie fugit şi de târgurile lor şi de toate lucrurile de copii săvârşite în ele, căci un credincios nu trebuie să treacă printr-un târg decât pentru a răscumpăra un trup nenorocit [de sclav] şi a câştiga un suflet sau a cumpăra altele din cele potrivite pentru subzistenţă. Abţineţi-vă deci de la orice pompă [procesiune] a idolilor, de orice reprezentare, târg, banchete, lupte şi orice privelişte demonică.

LXIII. Că leneşul între credincioşi nu trebuie să mănânce, pentru că cei din jurul lui Petru şi ceilalţi apostoli erau pescari, cei din jurul lui Pavel şi Achila făceau corturi, iar cei din jurul lui Iuda al lui Iacob lucrau pământul, relatează Hegesip şi Tertulian romanul

[1] Iar voi, tinerii Bisericii, sârguiţi-vă să slujiţi cu hărnicie la toate nevoile, zăboviţi cu toată seriozitatea în lucrurile voastre, ca în tot timpul să aveţi de ajuns pentru voi înşivă şi pentru cei săraci, ca să nu împovăraţi Biserica lui Dumnezeu. Căci şi noi, care zăbovim în cuvântul Evangheliei, nu suntem nepăsători nici faţă de muncile secundare, căci unii dintre voi sunt pescari [*Mt* 4, 18], alţii fac corturi [*FA* 18, 3], iar alţii lucrează pământul, ca să nu fim nicicând inactivi. [2] Fiindcă zice undeva Solomon: „Mergi la furnică, leneşule! Sârguieşte văzându-i deprinderile şi fii mai înţelept decât ea! Că aceea, fără să lucreze pământul, fără să aibă pe cineva s-o îndemne şi fără să fie sub oarecare stăpân, îşi pregăteşte vara hrană şi belşug de strânsură la vremea secerişului. [3] Sau mergi la albină şi vezi cât e de harnică şi cât de curat îi este lucrul; de ostenelile ei se folosesc, spre sănătate, regii şi oamenii simpli; ea de către toţi e iubită şi lăudată; cu toate că puterile-i sunt slabe, ea stă în frunte prin aceea că a cinstit înţelepciunea. [4] Până când, leneşule, vei sta culcat? Şi când te vei scula din somn? Puţin somn, puţină şedere, puţină dormitare, puţin să stai cu mâinile în sân, şi ca un rău călător îţi va veni sărăcia şi ca un bun alergător, lipsa. Dar dacă nu vei fi leneş, atunci ca un izvor îţi va veni secerişul, iar sărăcia ca un rău alergător va fugi de la tine" [*Pr* 6, 6–11a]. [5] Şi iarăşi: „Cine-şi lucrează pământul se va sătura de pâini" [*Pr* 12, 11]. Şi altundeva spune: „Leneşul îşi strânge mâinile şi-şi mănâncă din trup" [*Ecc* 4, 5]. Şi iarăşi: „Din pricina nelucrării mâinilor grinda va cădea" [*Ecc* 10, 18]. [6] Lucraţi aşadar încontinuu, căci nevindecabilă e pata lenei. „Iar dacă cineva nu lucrează, nici să nu mănânce" [*2 Tes* 3, 10], căci pe leneşi îi urăşte Domnul Dumnezeul nostru, şi nici unul din cei ce se ţin de Dumnezeu nu trebuie să fie leneş.

Cartea III: Despre văduve

I. [Despre văduve]

[1] Nu aşezaţi văduve care au mai puţin de şaizeci de ani [*1 Tim* 5, 9], ca să aveţi prin vârstă o siguranţă că nu va cădea în bănuiala recăsătoriei. [2] Iar dacă aşezaţi o femeie mai tânără în cinul văduvelor şi aceasta, nesuportând în tinereţea ei văduvia, se va căsători, va produce o necuviinţă slavei cinului văduvelor şi va da socoteală lui Dumnezeu nu pentru că s-a legat cu o a doua

căsătorie, ci pentru că n-a păzit făgăduința ei, disprețuind pe Hristos [*1 Tim* 5, 11]. [3] De aceea nu trebuie să facă făgăduința pripit, ci cu asigurare, „căci mai bine să nu faci un vot decât să faci votul şi să nu-l împlineşti" [*Ecc* 5, 4].

[4] Iar dacă o femeie tânără, care a stat doar puțin timp cu bărbatul ei şi l-a pierdut prin moarte sau dintr-un alt motiv, va rămâne cu sine însăşi având darul văduviei, se va afla fericită, asemănându-se văduvei din Sarepta Sidonului [*3 Rg* 17, 9–14], la care a primit ospitalitate sfântul profet al lui Dumnezeu, Ilie. [5] Una ca aceasta se va asemăna „Anei, fiica lui Fanuel, din seminția lui Aşer, care nu se îndepărta de templu" rămânând în el ziua şi noaptea în cereri şi rugăciuni, „fiind în vârstă de optzeci de ani şi care trăise cu bărbatul ei şapte ani de la fecioria ei", şi care slăvind venirea Domnului „lăuda pe Domnul şi vorbea despre El tuturor celor ce aşteptau izbăvirea în Israel" [*Lc* 2, 36–38]. Dacă primeşte o astfel de mărturie, una ca aceasta va trebui să fie cinstită pentru că are faimă la oameni pe pământ, iar la Domnul din ceruri laudă veşnică.

II. Că o văduvă prea tânără trebuie refuzată din pricina suspiciunii

[1] Văduvele tinere să nu fie însă rânduite în cinul văduvelor, ca nu cumva venind la a doua căsătorie sub pretext că nu-şi pot stăpâni dorința, să se ajungă în litigiu. Să fie însă asistate şi îngrijite, ca nu cumva venind la a doua căsătorie sub pretextul lipsurilor, să fie aduse într-un litigiu necuviincios. [2] Mai trebuie să ştiți şi aceasta: că prima căsătorie făcută potrivit legii e dreaptă, ca una care există după voia lui Dumnezeu, dar a doua căsătorie după o făgăduință e contrară legii nu din pricina contactului conjugal, ci din pricina minciunii; căsătoria a treia însă e un semn al neînfrânării, iar ce este peste căsătoria a treia este un desfrâu evident şi o destrăbălare neîndoielnică. [3] Căci la creație Dumnezeu a dat o singură femeie unui singur bărbat, căci „cei doi vor fi o singură carne" [*Fc* 2, 24]. Femeilor tinere să li se îngăduie însă după moartea primului bărbat şi un al doilea, ca să „nu cadă în osânda diavolului şi în curse multe şi pofte nebuneşti" [*1 Tim* 6, 9] şi vătămătoare sufletelor, care să le aducă mai degrabă pedeapsă decât uşurare.

III. Cum trebuie să fie adevăratele văduve
şi cum trebuie asistate de către episcop

[1] Adevăratele văduve sunt cele ce au avut un singur bărbat şi care au mărturie de la mulți pentru fapte bune, cu adevărat văduve, cuminți, curate, credincioase, crescându-şi frumos copiii, primitoare de străini [*1 Tim* 5, 10] în chip ireproşabil, şi ele trebuie ajutate ca unele închinate lui Dumnezeu. [2] Adu-ți aminte însă, episcope, şi de săraci şi întinzându-le o mână [*Sir* 7, 32]

de ajutor şi purtând grijă de ei, ca un econom al lui Dumnezeu [*Tit* 1, 7], împarte fiecăruia ofrandele la timpul potrivit: văduvelor, orfanilor, celor lipsiţi de apărare şi celor cercetaţi de necazuri.

IV. Că trebuie ajutat orice om lipsit

[1] Ce-i de făcut însă dacă unii care nu sunt văduvi sau văduve au totuşi nevoie de ajutor din pricina sărăciei, a bolii sau a hrănirii copiilor? Trebuie să veghezi peste toţi şi să porţi de grijă de toţi. [2] Căci cei care dau daniile nu le dau direct văduvelor, ci le aduc pur şi simplu, numindu-le daruri de bunăvoie, pentru ca tu, care îi ştii pe cei necăjiţi, să le împarţi din ele în chip strict ca un econom bun [*1 Ptr* 4, 10]. Căci Dumnezeu îl cunoaşte pe cel ce l-a dat, chiar dacă este împărţit celor lipsiţi în absenţa lui, şi el îşi are răsplata faptei bune, iar tu vei fi numit fericit pentru economisirea lui cu conştiinţă bună. [3] Spune-le însă şi cine e cel care l-a dat, ca să se roage pentru el cu numele lui. [4] Fiindcă trebuie făcut bine tuturor oamenilor fără a judeca cine e acesta sau acela, căci zice Domnul: „Tot celui ce cere de la tine dă-i" [*Lc* 6, 30]. Evident însă celui ce are cu adevărat nevoie, fie el prieten sau duşman, rudă sau străin, necăsătorit sau căsătorit.

[5] Căci în toată Scriptura îndeamnă Domnul cu privire la săraci; prin Isaia spune: „Rupe celui flămând pâinea ta şi pe săracii fără acoperiş du-i în casa ta; de vezi pe cineva gol, îmbracă-l şi nu te ascunde de cei de un neam cu tine" [*Is* 58, 7]. [6] Prin Daniel spune: „De aceea, împărate, plăcut să-ţi fie sfatul meu: răscumpără-ţi păcatele prin milostenii şi nedreptăţile tale prin îndurări faţă de cei săraci" [*Dn* 4, 27]. [7] Prin Solomon spune: „Păcatele sunt curăţite prin fapte de milostenie şi de credinţă" [*Pr* 15, 27a]. [8] Prin David spune iarăşi: „Fericit cel ce înţelege pe sărac şi pe sărman; în ziua cea rea îl va izbăvi Domnul" [*Ps* 40, 2]. Şi iarăşi: „A risipit, a dat săracilor; dreptatea lui rămâne în veac" [*Ps* 111, 9]. [9] Iar Solomon spune: „Cine are milă de sărac Îl împrumută pe Dumnezeu; după darul lui îi va da înapoi Dumnezeu" [*Pr* 19, 17], şi iarăşi: „Cine-şi astupă urechile ca să nu-i audă pe cei săraci, va striga şi el şi nu va fi cine să-l audă" [*Pr* 21, 13].

V. Că trebuie avut grijă de purtarea văduvelor

[1] Fiecare văduvă să fie blândă, liniştită, îngăduitoare, lipsită de răutate, nemânioasă, fără să vorbească multe, fără să strige, nelimbută, nebârfitoare, nepedantă în alegerea cuvintelor, neduplicitară, neindiscretă; dacă vede sau aude ceva strâmb, să fie ca şi cum nu vede şi nu aude nimic. [2] Văduva să nu se gândească la nimic altceva decât să se roage [*1 Tim* 5, 5] pentru cei ce dau şi pentru toată Biserică. [3] Dacă e întrebată de cineva, să nu răspundă

uşor, afară de cele ce privesc credinţa, dreptatea şi nădejdea în Dumnezeu, trimiţându-i pe cei ce vor la cei din frunte, ca de la ei să audă dogmele dreptei-credinţe. [4] Să răspundă numai când e vorba de răsturnarea rătăcirii politeiste dovedind învăţătura despre unitatea [„monarhia”] lui Dumnezeu; despre celelalte însă să nu răspundă ceva pripit, ca nu cumva spunând ceva în chip lipsit de învăţătură să aducă blasfemie cuvântului.

[5] Căci despre cuvânt Domnul a învăţat că se aseamănă unui grăunte de muştar [*Mt* 13, 31]; acesta este aprins şi dacă cineva se foloseşte de el fără experienţă îl va găsi pişcător. Căci în cele tainice nu trebuie să trădăm, ci să fim siguri, fiindcă Domnul ne îndeamnă spunând: „Nu aruncaţi mărgăritarele înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare şi, întorcându-se, să vă sfâşie” [*Mt* 7, 6]. [6] Căci dacă aud cuvântul despre Hristos nu cum se cuvine, ci deficitar, mai cu seamă cel despre întruparea sau pătimirea Lui, necredincioşii îl vor lua în râs zâmbind de el ca de unul mincinos, în loc să dea slavă, iar bătrâna va fi vinovată de pripeală şi blasfemie şi va moşteni „vai”-ul, căci se spune: „Vai celui prin care Numele Meu este blasfemiat între păgâni” [*Is* 52, 5].

VI. Că femeile nu trebuie să înveţe pe alţii,
fiindcă e un lucru necuviincios, şi despre care femei urmau pe Domnul.
Şi că văduvele trebuie să iasă cu măsură

[1] „Nu îngăduim, aşadar, femeilor să înveţe pe alţii în adunare/biserică” [*1 Tim* 2, 12; *1 Co* 14, 34], ci numai să se roage şi să asculte pe învăţători. [2] Căci atunci când Învăţătorul nostru şi Domnul nostru Iisus Hristos ne-a trimis pe noi, Cei Doisprezece, să învăţăm poporul şi neamurile păgâne, n-a trimis nicidecum la vestire/propovăduire femei, deşi nu lipseau. Pentru că împreună cu noi erau şi mama Domnului şi surorile Lui [*Mt* 13, 56], şi Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacob [*Mt* 27, 56. 61; *Mc* 16, 1], Marta şi Maria, surorile lui Lazăr [*In* 11, 1–3]. Căci dacă ar fi fost necesar pentru femei să înveţe pe alţii, El Însuşi le-ar fi poruncit cel dintâi să catehizeze împreună cu ei poporul. Aşadar, întrucât cap al femeii e bărbatul [*1 Co* 11, 3], nu este drept ca restul trupului [femeia] să conducă capul [bărbatul].

[3] Să ştie deci văduva că e un altar al lui Dumnezeu şi să şadă în casa ei, neducându-se sub un pretext oarecare în casele credincioşilor pentru a primi [danii], căci nicicând altarul lui Dumnezeu nu umblă de colo-colo, ci e fixat într-un loc. [4] Prin urmare, fecioara şi văduva să nu umble de colo-colo, nici să vagabondeze pe la casele altora, fiindcă vagaboandele, neruşinatele şi cele asemenea lor nu dau linişte picioarelor lor [*Pr* 7, 11] într-un singur loc, pentru că acestea nu sunt văduve, ci straiţe gata mereu să primească, flecăreţe, bârfitoare, intrigante, neruşinate, lipsite de sfială; şi fiind aşa nu sunt vrednice

de Cel ce le-a chemat. [5] Căci duminica nu mai ajung la odihna obştească a adunării ca acelea care au privegheat, ci fie moţăie, fie flecăresc, fie cer, fie-i captivează pe alţii aducându-i la cel rău, nelăsându-i să fie treji în Domnul [*1 Ptr* 5, 8], ci făcându-i să iasă la fel cum au intrat, goi, pentru că nu-i aud pe cei care învaţă sau citesc Cuvântul Domnului; căci despre unii ca aceştia vorbeşte şi profetul Isaia: „Cu urechile veţi auzi, dar nu veţi înţelege, şi veţi privi, dar nu veţi vedea, căci inima acestui popor s-a îngroşat" [*Is* 6, 9–10].

VII. Cum sunt falsele văduve

[1] În acelaşi fel, şi urechile inimilor unor asemenea văduve s-au închis, ca nu cumva şezând ele înăuntru, sub acoperişul lor, să grăiască cu Domnul, ci alergând cu mintea pentru a-şi face rost de bani prin flecăreli ca să facă poftele potrivnicului [diavolului]. [2] Asemenea văduve nu sunt potrivite pentru altarul lui Hristos. [3] Fiindcă ele sunt văduve care cred că lucrarea lor e să facă bani, şi întrucât cer cu neruşinare şi primesc nesăturate, pe mulţi i-au făcut deja zăbavnici la a mai da. Căci deşi se cade să se mulţumească modest cu cele de la Biserică, ele aleargă din contră de colo-acolo, zguduind casele celor bogaţi şi îngrămădindu-şi grămezi de bani, dau împrumut cu dobânzi amare şi se îngrijesc doar de mamona, dumnezeul lor e punga şi preferă oricărei virtuţi să mănânce şi să bea spunând: „Să mâncăm şi să bem, căci mâine vom muri" [*Is* 22, 13], socotind că aceste lucruri stau în picioare şi că nu fug printre degete.

[4] Căci cea care s-a deprins în adunarea de bani, în loc să adore pe Dumnezeu îl adoră pe mamona [*Mt* 6, 24], adică e sclava câştigului, dar nu poate să bineplacă lui Dumnezeu, nici să se supună adorărilor Lui, neputând să vorbească necontenit cu El, întrucât are mintea şi dispoziţia ocupate cu adunarea de arginţi, dacă „acolo este comoara ei, unde e şi inima ei" [*Mt* 6, 21]. [5] Fiindcă în mintea ei primeşte gânduri unde anume să umble ca să poată lua ceva, sau la cutare prietenă care a uitat-o şi ce discurs trebuie să-i ţină; una care-şi face astfel de calcule nu va mai fi atentă la rugăciune, ci la gândul care-i vine. De aceea, chiar dacă ar voi cândva să se roage pentru cineva, nu va fi auzită, pentru că nu-şi aduce rugăciunea Domnului din toată inima, ci cu minte împărţită.

[6] Dar cea care vrea să se ţină de Dumnezeu, şezând înăuntru gândeşte cele ale Domnului [cf. *1 Co* 7, 32], aducându-I zi şi noapte cu gură neodihnită o rugăciune sinceră. Aşa cum preaînţeleapta Iudita, cunoscută cu martori pentru cuminţenia ei, se ruga zi şi noapte pentru Israel, tot aşa şi văduva asemănătoare ei aduce lui Dumnezeu o mijlocire neîncetată pentru Biserică şi Acesta o va auzi, pentru că gândirea ei atârnă numai de aceasta şi nu e purtată

nici spre nesăturare, nici spre pofta de câștig mult, ochiul ei e pur și urechea curată, mâinile neîntinate și picioarele liniștite, iar gura ei nu e gata nici spre ghiftuială, nici spre flecăreală vorbind ce se cuvine și negustând decât cele potrivite doar pentru subzistență; și fiind așa, serioasă și netulburată, va bineplăcea lui Dumnezeu și odată ce a cerut ceva îndată vine și darul; „căci încă pe când vorbești tu, voi spune: Iată-Mă!" [*Is* 58, 9].

Așa fiind deci, să fie neiubitoare de arginți, neînfumurată, neiubitoare de câștig urât, nu nesăturată și lacomă, ci înfrânată, blândă, calmă, evlavioasă, discretă, șezând acasă și rostind psalmi, rugătoare, cititoare, priveghetoare, postitoare, vorbind totdeauna cu Dumnezeu în cântări și laude duhovnicești [*Ef* 5, 19]. [8] Torcând lână [*Pr* 31, 13] ca să dea ea mai degrabă altora, decât să ceară de la cineva, aducându-și aminte de văduva care a primit mărturie de la Domnul în Evanghelie, și care venind în templu „a aruncat în vistieria lui cei doi bănuți, care fac un codrant" [*Mc* 12, 42] și pe care văzând-o Cunoscătorul inimilor, Hristos Dumnezeul și învățătorul nostru, a zis: „Amin vă spun vouă, că această văduvă săracă a aruncat în vistierie mai mult decât toți ceilalți; pentru că toți au aruncat din prisosul lor, pe când ea a aruncat tot ce avea pentru viața ei" [*Mc* 12, 43–44].

VIII. Că nici văduva, nici episcopul, nici un alt credincios nu trebuie să primească de la nevrednici

[1] Așadar văduvele trebuie să fie serioase, ascultătoare de episcopi, de prezbiteri și diaconi, încă și de diaconițe, evlavioase, sfioase, temătoare, neautoritare, nici voind să facă ceva fără avizul diaconului, ca, de pildă, să vrea să se ducă la cineva să mănânce la el ori să bea sau să ia ceva de la cineva. Iar dacă va face unul din aceste lucruri fără să li se fi poruncit, să fie pedepsită cu post ori îndepărtare [*aphorismō*] ca una ce este repezită. [2] Căci ce știe ea ce fel de femeie este cea de la care primește sau din ce fel de slujire vine hrana ei? Poate din răpire sau din altă purtare nu frumoasă. Și văduva nu știe că pentru fiecare din aceste lucruri va da socoteală lui Dumnezeu, dacă primește ceva nevrednic de Dumnezeu. Pentru că nici preoții nu vor primi vreodată daruri de bunăvoie de la una care e poate răpitoare/hoață sau desfrânată, căci scris este: „Să nu poftești cele ale aproapelui tău" [*Iș* 20, 17], și: „Să nu aduci Domnului Dumnezeu plata unei desfrânate" [*Dt* 23, 19]. Prin urmare, nu trebuie primit ceva de la unii ca aceștia, nici de la cei îndepărtați [*aphōrismenōn*]. [3] Așadar, văduvele să fie gata la ascultarea celor poruncite lor de superiori și să facă după porunca episcopului ca ascultând de Dumnezeu. Căci cine primește de la cineva cum este cel spus mai sus sau de la cineva scos afară din adunare și se roagă pentru el, deși acela preferă să stăruie în

cele rele şi nu vrea să se căiască, se face părtaş cu el prin rugăciune şi întristează pe Hristos Care Se întoarce de la cei nedrepţi [*Mt* 25, 41]; îi confirmă prin darul lui nevrednic şi se întinează împreună cu ei nelăsându-i să vină la pocăinţă, ca să plângă şi să se roage lui Dumnezeu.

IX. Că femeile nu trebuie să boteze, fiindcă acesta e un lucru impios și străin de învăţătura lui Hristos

[1] Cât despre faptul că femeile botează vă facem cunoscut că cele ce întreprind aceasta se expun unei primejdii nu mici, de aceea nu-l sfătuim, fiindcă e un lucru nesigur sau, mai bine zis, nelegiuit şi impios. [2] Căci dacă bărbatul este cap femeii [*1 Co* 11, 3] şi el a fost promovat la preoţie, nu este drept să nesocotim creaţia şi lăsând începutul să venim la trup, care e ultimul: pentru că femeia e trupul bărbatului din coasta lui [*Fc* 2, 21] şi supusă aceluia, din care a fost şi divizată în vederea facerii de copii — „căci el va domni peste tine" [*Fc* 3, 16] —, pentru că început/obârşie a femeii e bărbatul, fiindcă e şi cap al ei. [3] Iar dacă mai sus n-am îngăduit femeilor să înveţe pe alţii, cum le va îngădui cineva să fie preoţi împotriva firii [*hierateusai para physin*]? Fiindcă hirotonirea de preotese pentru zeiţele feminine e o ignoranţă a ateismului păgânilor, nu dintr-o rânduială a lui Hristos. [4] Iar dacă botezul ar fi trebuit dat şi de femei, negreşit Domnul ar fi fost botezat de propria mamă, şi nu de Ioan, iar trimiţându-ne să botezăm [*Mt* 28, 19], ar fi trimis împreună cu noi pentru aceasta şi femei. El însă n-a poruncit, nici n-a predat nicăieri aşa ceva, bine ştiind atât succesiunea naturii/firii, cât şi cuviinţa lucrului ca unul ce e Creator al firii şi Legiuitor al rânduielii.

X. Că laicul nu trebuie să facă un lucru preoţesc: Botez, Jertfă, punere a mâinilor sau binecuvântare

[1] Nici laicilor nu le îngăduim să facă vreunul din lucrurile preoţeşti, ca, de pildă, Jertfa, Botezul, punerea mâinilor sau binecuvântarea mică sau mare. [2] „Căci nimeni nu-şi ia de la sine această cinste, ci cel chemat de Dumnezeu" [*Evr* 5, 4], fiindcă o astfel de demnitate se dă prin punerea mâinilor episcopului. [3] Iar cine şi-a răpit-o pentru sine însuşi, fără să-i fi fost încredinţată, va suferi pedeapsa lui Ozia [*2 Par* 26].

XI. Că fără episcopi sau preoţi nici unuia dintre ceilalţi clerici nu-i este îngăduit să lucreze cele ale preoţilor, iar hirotonia îi revine doar episcopului, nimănui altuia

[1] Nu le îngăduim să boteze nici celorlalţi, ca, de pildă, citeţilor, cântăreţilor, portarilor sau servitorilor, ci numai episcopilor şi prezbiterilor slujiţi de

diaconi. [2] Iar cei ce îndrăznesc aceasta vor suferi pedeapsa celor care au urmat lui Core [*Nm* 16]. [3] Nici prezbiterilor nu le îngăduim să hirotonească diaconi, diaconiţe, citeţi, servitori, cântăreţi sau portari, ci doar episcopilor, căci aceasta e ordinea şi armonia bisericească.

XII. Împotriva invidiei

[1] Cât despre invidie, gelozie, bârfă, ceartă sau iubire de sfadă vi s-a spus mai sus că acestea sunt străine creştinului şi mai ales pentru văduve. [2] Dar pentru că diavolul care lucrează în multe feluri şi în multe chipuri, vine şi la cele care nu sunt văduve [adevărate], ca odinioară la Cain, fiindcă unele spun că sunt văduve, dar nu fac poruncile vrednice de văduvie, cum nici Cain nu şi-a făcut datoriile de frate, căci nu ştiu că nu numele de văduvă le duce în împărăţie, ci credinţa adevărată şi fapte cuvioase; iar dacă una şi-a agonisit numele de văduvă, dar săvârşeşte lucrurile celui potrivnic, nu i se va socoti văduvia, ci, fiind scoasă afară din Împărăţie, va fi predată unei pedepse veşnice. [3] Căci auzim că unele văduve sunt geloase, invidioase, defăimătoare, calomniatoare pentru uşurările celorlalte, dar unele ca acestea nu sunt ale lui Hristos, nici doritoare ale învăţăturii Lui. [4] Căci atunci când una din ele a primit o haină sau arginţi, hrană, băutură ori încălţăminte, tovarăşele ei de văduvie văzând uşurarea surorii lor trebuie să spună:

XIII. Cum trebuie să se roage văduvele pentru cei care le dau cele de trebuinţă

[1] „Binecuvântat eşti Dumnezeule, Care ai uşurat-o pe tovarăşa mea de văduvie! Binecuvântează, Doamne, şi slăveşte pe cel ce i-a slujit şi fă ca fapta lui să urce în adevăr la Tine şi adu-Ţi aminte de el spre bine în ziua cercetării Tale. Iar episcopului meu, care Ţi-a slujit bine şi l-a învăţat să facă o milostenie oportună tovarăşei mele de văduvie care e lipsită, adaugă-i slavă şi dă-i cununa laudei în ziua descoperirii cercetării Tale."

[2] În chip asemănător şi văduva care a primit mila să se roage pentru cel ce i-a făcut această slujire.

XIV. Că potrivit poruncii Domnului cea care se bucură de o binefacere nu trebuie să facă public şi să trâmbiţeze numele binefăcătorului

[1] Cea căreia i s-a făcut bine trebuie să-şi ascundă numele ei ca o înţeleaptă, netrâmbiţând înaintea ei [*Mt* 6, 2], ca milostenia să se facă în ascuns pentru Dumnezeu, cum spune Domnul: „Iar tu când faci milostenie, să nu ştie stânga ta ce face dreapta ta, ca milostenia ta să fie în ascuns" [*Mt* 6, 3–4]. Şi văduva să se roage pentru cel ce i-a dat, oricine ar fi, întrucât e un sfânt altar al lui

Dumnezeu, iar Tatăl Care vede în ascuns va răsplăti în public pe cel ce face binele [*Mt* 6, 4].

[2] Văduvele care nu vor să trăiască potrivit poruncii lui Dumnezeu se îngrijesc în schimb să afle totul: cine e cea slujită astfel şi cine sunt cele care au ajutat-o, şi aflând acest lucru una ca aceasta se duce la cea care a fost slujită spunându-i: „Nu ştii că eu eram mult mai aproape de tine decât aceea şi, mai cu seamă, eram mult mai necăjită decât ea? De ce ai preferat-o mie pe aceea?” [3] Spune acestea spune fiind fără minte, neînțelegând că aceasta a fost nu voința unui om, ci porunca lui Dumnezeu. Căci dacă dă mărturie că era mai aproape şi mai în lipsuri decât aceea, trebuie să se gândească la Cel care a rânduit aceasta şi aşa, tăcând şi nefăcând reproşuri celei slujite, să intre în casa ei şi aruncându-se cu fața la pământ să se roage ca Dumnezeu să-i ierte greşeala. [4] Căci Dumnezeu a poruncit celei ce face bine să nu-şi cânte binefacerea, dar ea i-a făcut reproşuri că nu i-a vestit numele ei, ca aflând şi ea să alerge să primească; şi nu numai că i-a făcut reproşuri, dar a şi blestemat-o, uitând de Cel ce a zis: „Cine te binecuvântează să fie binecuvântat, şi cine te blestemă să fie blestemat” [*Nm* 24, 9]. [5] Iar Domnul zice: „Când intrați într-o casă, spuneți: Pace casei acesteia!, şi dacă e acolo un fiu al păcii, pacea voastră se va odihni peste el [*Lc* 10, 5–6]; iar dacă nu e vrednic, pacea voastră se va întoarce la voi [*Mt* 10, 12–13].”

XV. Că e lucru necuviincios a ocărî pe aproapele, iar a-l blestema e un lucru străin de creştini

[1] Deci dacă pacea se întoarce înapoi la cei care au trimis-o peste cei care sunt nevrednici de ea, cu mult mai mult se va întoarce blestemul asupra capului ce l-a trimis în chip nedrept peste cel ce nu este vrednic să-l primească. [2] Căci oricine ocărăşte în zadar se blestemă pe sine însuşi, după cum spune Solomon: „Cum zboară păsările şi vrăbiile, tot aşa un blestem zadarnic nu va ajunge la nimeni” [*Pr* 6, 2]. Şi iarăşi: „Iar cei ce rostesc ocări sunt cei mai nebuni” [*Pr* 10, 18]. [3] Căci aşa cum, dacă înțeapă pe cineva, albina, care e slabă în puterea ei, îşi pierde acul şi ajunge stearpă, la fel şi voi, lucrul nedrept pe care-l faceți altora îl faceți împotriva voastră înşivă. „Căci groapă a săpat şi a adâncit-o şi a căzut în groapa pe care a făcut-o” [*Ps* 7, 16]. Şi iarăşi: „Cine sapă o groapă aproapelui său va cădea în ea” [*Pr* 26, 27]. Prin urmare, cine vrea să fugă de blestem să nu blesteme pe alții. [4] De aceea, povățuiți-i pe cei neascultători, mustrați-i pe cei neruşinați, mângâiați-i pe cei descurajați, întăriți-i pe cei slabi, lăudați-i pe cei ce umblă în cuvioşie. Să binecuvânteze aşadar şi ele mai degrabă, şi să nu blesteme, să facă pace, iar nu să provoace război. [5] Aşadar, nici episcopul, nici preotul, nici diaconul, nici altcineva din

registrul preoțesc să nu-și întineze limba, ca să nu moștenească blestem în loc de binecuvântare. Episcopul să se sârguiască și să se îngrijească ca nici un laic să nu rostească blestem, fiindcă trebuie să aibă grijă de toți: de clerici, de fecioare, de văduve, de laici.

XVI. Despre dumnezeiasca inițiere a Sfântului Botez

[Despre diaconiță]

[1] De aceea, episcope, promovează-ți diaconi bineplăcuți lui Dumnezeu și lucrători ai dreptății pe colaboratorii vieții tale, pe care să-i pui la încercare din tot poporul și știi că sunt vrednici și zeloși la nevoile slujirii. Promovează-ți și o diaconiță credincioasă și sfântă pentru slujirile femeilor. Căci se poate ca în unele case să nu poți trimite la femei un diacon bărbat din pricina necredincioșilor; vei trimite deci o femeie diacon din pricina gândurilor celor răi. [2] Căci pentru multe slujiri avem nevoie de un diacon femeie, întâi de toate la luminarea/botezul femeilor, când diaconul le va unge doar fruntea cu untdelemn sfânt, după care să le ungă diaconița, căci nu e necesar ca femeile să fie observate de bărbați.

[3] Iar la punerea mâinilor episcopul nu le va unge decât capul în felul în care erau unși odinioară împărații și preoții; nu că botezații ar fi hirotoniți acum preoți, ci pentru că au ajuns creștini de la Hristos [unși de la Unsul], preoție împărătească și neam sfânt [*1 Ptr* 2, 9], Biserică a lui Dumnezeu, stâlp și postament [*1 Tim* 3, 15] al Cămării de nuntă [eshatologice], ei care odinioară nu erau popor, dar acum sunt iubiți și aleși [*1 Ptr* 2, 10]. [4] Tu, așadar, episcope, să ungi după acest model capul celor ce vin să se boteze, fie bărbați, fie femei, cu untdelemnul sfânt drept chip [*typos*] al botezului Duhului; după care tu, episcopul, sau prezbiterul de sub tine spunând și numind peste ei sfânta invocare/epicleză a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, să-i botezi [*Mt* 28, 19] în apă; iar pe bărbat să-l primească diaconul și pe femeie diaconița, ca împărtășirea Peceții de nerupt să se facă în chip decent, după care episcopul să-i ungă pe cei botezați cu Mir.

XVII. Ce cauză are Botezul în Hristos și de ce se spune și se face fiecare lucru din el

[1] Botezul este dat așadar pentru moartea Fiului [cf. *Rm* 6, 3]: apa e în locul mormântului, untdelemnul în locul Duhului Sfânt, pecetea în locul crucii, iar mirul e confirmarea mărturisirii. [2] Pomenirea Tatălui e ca a unei Cauze și Trimiteri, iar asocierea Duhului e ca aceea a unui Martor. [3] Cufundarea e moartea împreună, iar ieșirea din apă e învierea împreună [cu Hristos]. [4] Tatăl e Dumnezeu Cel peste toate, Hristos e Dumnezeu Unul-Născut, Fiul

iubit, Domnul slavei [*1 Co* 2, 8], iar Duhul Sfânt e Mângâietorul trimis de Hristos, învățat de El, și Care-L vestește pe El.

XVIII. Cum anume trebuie să fie cel inițiat [botezat]

[1] Cel botezat să fie străin de orice impietate, nelucrător față de păcat, prieten al lui Dumnezeu, vrăjmaș al diavolului, moștenitor al Tatălui, comoștenitor al Fiului Său, renunțător la Satana, la demoni și amăgirile lor, curat, pur, cuvios, iubitor de Dumnezeu, fiu al lui Dumnezeu, rugându-se ca un fiu tatălui și spunând aceste cuvinte primite de la adunarea comună a credincioșilor:

[2] „Tatăl nostru Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău; vină împărăția Ta; facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ. Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi; și ne lasă nouă datoriile noastre precum lăsăm și noi iertăm datornicilor noștri; și nu ne duce în încercare/persecuție, ci ne izbăvește de cel rău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci. Amin" [*Mt* 6, 9–15].

XIX. Cum anume trebuie să fie diaconii

[1] Diaconii să fie și ei nepătați în toate, ca episcopul, doar mai ageri, proporționali cu mulțimea bisericii, ca să poată sluji celor neputincioși ca niște lucrători fără de rușine. Diaconița să se sârguiască îngrijindu-se de femei. Și amândoi să se ocupe de cele legate de vestire, plecare, slujire și asistență, cum spunea și Isaia despre Domnul: „Dreptul îndreptățește slujind bine multora" [*Is* 53, 11]. [2] Așadar fiecare să-și cunoască locul și să-l desăvârșească cu sârguință într-un gând, într-un suflet, cunoscând plata slujirii. [3] Să n-aibă rușine să slujească celor lipsiți, așa cum Domnul nostru Iisus Hristos „n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul preț de răscumpărare pentru mulți" [*Mt* 20, 28]; așa trebuie să facă și ei. Și chiar de-ar trebui să-și pună sufletul pentru fratele lor, să nu șovăie; căci nici Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos n-a șovăit să și-l pună, cum spunea El Însuși, pentru prietenii Lui [*In* 15, 13].

[4] Deci dacă Domnul cerului și al pământului a răbdat toate pentru noi, cum ne-am putea îndoi noi să slujim celor lipsiți, când trebuie să fim imitatori ai Celui Care pentru noi a răbdat slujire, lipsuri, bătăi și cruce? Așadar și voi trebuie să slujiți fraților ca imitatori ai lui Hristos, căci spune: „Cine vrea între voi să fie mare să fie slujitor al vostru, și cine vrea între voi să fie întâiul să fie sclav al vostru" [*Mt* 20, 26–27]. [5] El Însuși a împlinit cu fapta, nu cu vorba faptul de a „sluji bine multora" [*Is* 53, 11], căci „luând un ștergar s-a încins cu el, apoi a vărsat apă într-un lighean" și, stând noi întinși la masă, a venit și ne-a „spălat picioarele" tuturor „și le-a uscat cu ștergarul" [*In* 13, 4–5].

Iar făcând aceasta ne-a arătat ce înseamnă afecțiunea iubirii de frați, ca şi noi să facem aceasta unii altora [*In* 13, 15]. Deci dacă Domnul şi Învățătorul nostru S-a smerit aşa pe Sine Însuşi, cum de vă ruşinați voi să faceți aceasta celor neputincioşi şi slabi dintre frați, când sunteți lucrători ai adevărului şi apărători ai pietății? [6] Slujiți deci cu iubire, nu murmurând, nici şovăind, căci nu o faceți pentru om, ci pentru Dumnezeu şi veți primi răsplata slujirii de la El în ziua cercetării voastre [*1 Ptr* 2, 12]. [7] Voi, diaconii, trebuie deci să-i cercetați/vizitați pe toți cei ce au nevoie de cercetare/vizitare şi să dați de veste episcopului vostru despre cei necăjiți; căci trebuie să fiți sufletul şi simțurile lui, ageri şi ascultătorii lui ca episcopului, părintelui şi învățătorului vostru.

XX. Că episcopul trebuie să fie hirotonit de trei sau doi episcopi, nu de unul singur, căci atunci e un lucru invalid

[1] Poruncim însă ca episcopul să fie hirotonit de către trei episcopi sau cel puțin de către doi. Nu este îngăduit să fie aşezat de unul singur, căci mărturia a doi sau trei este mai sigură şi certă [*In* 8, 17; *Mt* 18, 16]; prezbiterul şi diaconul şi restul clerului să fie hirotoniți însă de un singur episcop. [2] Nici prezbiterul, nici diaconul să nu hirotonească din laici clerici, ci prezbiterul doar să învețe, să aducă ofranda [euharistică], să boteze, să binecuvânteze poporul, iar diaconul să slujească episcopului şi prezbiterilor, adică să slujească, nu să lucreze celelalte lucruri.

Cartea IV: Despre orfani

I. [Despre orfani]

[1] Când un creştin, copil sau fecioară, devine orfan, bine e să-l ia şi să-l aibă în loc de copil unul din frați care n-are copii, iar pe fecioară să o ia cel ce are un fiu care poate să se unească cu ea în căsătorie fiind de aceeaşi vârstă; căci făcând aceasta săvârşesc un lucru mare devenind părinți ai unor orfani şi vor primi de la Domnul Dumnezeu răsplata acestei slujiri. [2] Dacă nu sunt însă unii ca aceştia, iar bogatul care umblă după principiul de a plăcea oamenilor se ruşinează de membrii cinului orfanilor, atunci de orfan va purta de grijă „Tatăl orfanilor şi Judecătorul văduvelor" [*Ps* 67, 6], iar unul ca acesta va cădea pradă celui care-i va cheltui economiile şi se va face cu el ceea ce s-a spus: „Cele pe care nu le-au mâncat sfinții le vor mânca asirienii" [*agraphon*]. Cum spune şi Isaia: „Ținutul vostru îl vor devora înaintea voastră străinii, îl vor pustiii şi surpa" [*Is* 1, 7].

II. Cum trebuie să poarte de grijă de orfani episcopul

[1] Aşadar purtaţi de grijă de creşterea lor, voi, episcopii, ca să nu le lipsească nimic: orfanilor dându-le cele ale părinţilor, văduvelor cele ale bărbaţilor, tinerilor căsătoria, meseriaşului de lucru, celui slab mila, străinilor acoperiş, flămânzilor pâine, însetaţilor de băut, celor goi haină, celor bolnavi vindecare, celor din închisori ajutor [cf. *Mt* 25, 35–36]. [2] Pe lângă aceştia mai mare grijă să aveţi de cei orfani, ca să nu le lipsească nimic: de fecioară până vine la vârsta căsătoriei şi o veţi da unui frate; de copil dându-i posibilitatea de a învăţa o meserie şi a se hrăni din ea, ca atunci când va putea practica iscusit meseria, să-şi poată cumpăra şi uneltele meseriei lui, pentru a nu fi o povară pentru iubirea nefăţarnică faţă de el a fraţilor, ci să se ajute singur.

III. Cine trebuie asistaţi potrivit poruncii Domnului

[1] Căci cu adevărat fericit este cel care putând să se ajute singur nu va strâmtora locul unui orfan, al unui străin şi al unei văduve, pentru că şi Domnul a spus că acela care dă e mai fericit decât cel ce primeşte [*FA* 20, 35]. [2] Pentru că s-a mai spus de către El: „Vai celor ce au şi primesc cu făţărnicie sau care pot să se ajute pe ei înşişi şi vor să primească de la alţii; căci fiecare va da socoteală Domnului în ziua judecăţii" [*agraphon*]. [3] Căci cine primeşte din pricina că are vârstă de orfan, din pricina slăbiciunii bătrâneţii, a căderii într-o boală gravă sau a multor copii pe care-i are de hrănit, unul ca acesta nu numai nu va primi reproşuri, ci va fi lăudat; căci fiind socotit un altar pentru Dumnezeu, va fi cinstit de Dumnezeu dacă se roagă neîncetat pentru cei ce i-au dat, dacă nu primeşte pe degeaba, ci dă pe cât îi stă în putere răsplata pentru darul primit prin rugăciune; unul ca acesta deci va fi fericit de Dumnezeu în viaţa veşnică.

IV. Despre iubirea de arginţi

[1] Dar cine are şi primeşte cu făţărnicie sau din lene, în loc să lucreze şi să-i ajute şi pe alţii, acela va primi pedeapsă de la Dumnezeu, pentru că a răpit pâinea săracilor [*Iov* 22, 7]. [2] Căci cine are arginţi, dar nu-i împarte cu alţii, fără să se folosească de ei nici el însuşi, a moştenit locul şarpelui despre care se spune că doarme peste comori, şi se adevereşte pentru el Scriptura care spune: „A adunat o bogăţie, din care nu v-a gusta" [*Iov* 29, 18]. Şi nu-i va fi de nici un folos celui ce piere lovit de pedeapsă: „Căci nu-i vor fi de folos averile în ziua mâniei" [*Pr* 11, 4]. [3] Căci unul ca acesta n-a crezut în Dumnezeu, ci în aurul lui [*Mt* 6, 24], socotindu-l pe acesta dumnezeu şi încrezându-se în el; unul ca acesta e un făţarnic al adevărului, care se uită la faţa omului, necredincios, laş, nebărbat, uşuratic, duşman al lui însuşi şi prieten

al nimănui. [4] Averea lui va pieri și un bărbat străin o va mânca [*Ecc* 6, 2] fie luându-i-o în timpul vieții, fie bucurându-se de ea după moarte, căci „bogăția strânsă cu nedreptate va fi vomitată" [*Iov* 20, 15].

V. Cu ce teamă trebuie să se împărtășească văduvele și orfanii de darurile aduse pentru Domnul

[1] Îndemnăm deci văduvele și orfanii să se împărtășească cu toată teama și cu toată evlavia de cele care le sunt date și să mulțumească lui Dumnezeu Care dă săracilor de mâncare [*Ps* 145, 7] și să-și întindă ochii spre El. [2] „Căci cine dintre voi va mânca sau va bea fără El?" [*Ecc* 2, 25]. Fiindcă El Își deschide mâna Sa și umple de bunăvoire tot ce-i viu [*Ps* 144, 16]: dă grâu tinerilor și vin fecioarelor [*Za* 9, 17], untdelemn spre veselia celor vii, iarbă dobitoacelor și verdeață spre slujba oamenilor [*Ps* 103, 15. 14], carne fiarelor, semințe păsărilor și tuturor hrana potrivită. [3] De aceea zice și Domnul: „Uitați-vă la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu strâng în hambare, și Tatăl vostru le hrănește. Oare voi nu sunteți mai mult decât ele? Nu vă faceți deci griji zicând: Ce vom mânca sau ce vom bea? Căci știe Tatăl vostru că aveți nevoie de toate acestea" [*Mt* 6, 28. 31. 32]. [4] Deci ca unii care vă bucurați de o asemenea purtare de grijă de la El și vă împărtășiți de bunătățile care vin de la El, trebuie să înălțați laudă Celui ce ia asupra Sa pe orfan și pe văduvă [*Ps* 145, 9], Dumnezeului Atoatețiitorul, prin iubitul Său Fiu Iisus Hristos, Domnul vostru, prin Care se cuvine slavă lui Dumnezeu în Duh și în adevăr în veci. Amin.

VI. Ale cui aduceri de roade sunt primite și ale cui nu

[1] Episcopul trebuie să știe însă ale cui aduceri de roade trebuie să le primească și ale cui nu trebuie. [2] Fiindcă trebuie să se păzească de darurile cârciumarilor: „Căci nu se va îndreptăți cârciumarul din păcat" [*Sir* 26, 29]. Despre ei spunea undeva și Isaia mustrându-l pe Israel: „Cârciumarii tăi amestecă vinul cu apă" [*Is* 1, 22]. [3] Mai trebuie să-i evite și pe desfrânați: „Căci nu vei aduce Domnului plata unei desfrânate" [*Dt* 23, 19]. La fel și pe răpitori, pe cei ce poftesc cele ale altora și pe adulteri, căci jertfele acestora sunt o urâciune pentru Dumnezeu.

[4] Să fie evitați de tine, episcope, și cei ce necăjesc văduva și oprimă pe orfan, care umplu închisorile de nevinovați și se poartă rău cu slujitorii lor, tratându-i cu lovituri, înfometare și sclavie rea, sau cei ce ruinează orașe întregi; ofrandele lor sunt întinate. [5] Refuză-i și pe cei ce fac fraude, pe avocații care pledează pentru nedreptăți, pe făcătorii de idoli, pe hoți, pe vameșii nedrepți și cei care falsifică greutățile la cântar și folosesc măsuri false, pe

soldatul defăimător care nu se mulţumeşte cu solda lui, ci-i asupreşte pe săraci [cf. *Lc* 3, 14], pe ucigaş şi pe călău, pe judecătorul fără de lege, pe cel ce răstoarnă afacerile, pe cel ce unelteşte împotriva oamenilor, pe lucrătorul celor întinate, pe beţiv, pe blasfemator, pe cel destrăbălat, pe cămătar, pe orice alt om rău şi care luptă împotriva voii lui Dumnezeu, pentru că spune Scriptura că toţi ca aceştia sunt scârboşi la Dumnezeu [*Pr* 17, 15]. [6] Căci cei care primesc daruri de la unii ca aceştia şi hrănesc cu ele văduve şi săraci se vor face vinovaţi înaintea tribunalului lui Dumnezeu, ca profetul Adonia din cărţile Regilor care, neascultând de Dumnezeu şi mâncând pâine şi bând apă în locul în care Dumnezeu l-a oprit din pricina impietăţii lui Ieroboam, a fost omorât de un leu [*3 Rg* 13].

[7] Fiindcă pâinea din osteneală servită văduvelor e mult mai dreaptă, chiar dacă puţină şi proastă, cât cea din calomnie şi nedreptate, chiar dacă e multă şi de calitate, căci spune Scriptura: „Mai bun e puţin pentru cel drept decât multa bogăţie a păcătoşilor" [*Ps* 36, 16]. [8] Iar dacă o văduvă care mănâncă şi se satură de la cei impioşi se roagă pentru ei nu va fi auzită, pentru că Dumnezeu Cunoscătorul inimilor a spus cu judecată despre cei impioşi zicând: „Chiar dacă Moise şi Samuel ar sta înaintea feţei Mele mijlocind pentru ei nu-i voi auzi [*Ir* 15, 1; 11, 11]; iar tu nu Mă ruga pentru poporul acesta şi nu-Mi cere să Mă milostivesc de ei, şi nu veni la Mine mijlocind pentru ei, că nu te voi auzi" [*Ir* 7, 16]. [9] Fiindcă într-adevăr cei ce sunt în păcate şi nu se căiesc nu numai că nu vor fi auziţi când se roagă, dar Îl vor şi înfuria pe Dumnezeu aducându-I aminte răutăţile lor.

VII. Că darurile celor nevrednici, până ce aceştia vor fi aşa, nu numai că nu-L fac milostiv pe Dumnezeu, ci dimpotrivă, Îl pun în mişcare spre iritare

[1] Ocoliţi aşadar astfel de slujiri ca un preţ pentru un câine şi o plată a unei desfrânate [*Dt* 23, 19], căci amândouă sunt oprite de Lege. [2] Fiindcă nici Elisei n-a primit cele aduse de Azael [*4 Rg* 8], nici Ahia cele aduse de Ieroboam [*3 Rg* 14]; iar dacă profeţii lui Dumnezeu n-au primit daruri de la cei impioşi/necredincioşi, drept este să nu le primiţi nici voi, episcopilor. Căci şi Simon Magul ne-a adus bani, lui Petru şi Ioan, încercând să cumpere harul nepreţuit cu bani, pe care însă noi neprimindu-i l-am legat cu blesteme veşnice, pentru că a crezut că îşi agoniseşte darul lui Dumnezeu nu prin bunăvoinţă faţă de Dumnezeu, ci în schimbul banilor [*FA* 8, 18–20]. [3] Fugiţi deci de ofrandele aduse la altarul lui Dumnezeu cu conştiinţă rea, căci se spune: „Abţine-te de la ce e nedrept şi nu te vei mai teme şi tremurul nu se va mai apropia de tine" [*Is* 54, 14].

VIII. Că e mai bine să dăm văduvelor din osteneala proprie, chiar dacă cele date sunt umile și puține, decât multele daruri ale impioșilor, chiar dacă sunt multe și mari, fiindcă e mai bine să murim de foame decât să primim darurile impioșilor

[1] Iar dacă veți spune: „Tocmai ei sunt cei ce dau milostenii și dacă nu primim de la ei, de unde vor mai fi slujite văduvele noastre și vor mai fi hrăniți săracii poporului?”, atunci veți auzi de la noi: „De aceea ați primit darurile leviților, aducerea roadelor poporului, ca să vă fie de ajuns și vouă înșivă și celor lipsiți, iar nu ca atunci când sunteți cuprinși de lipsuri să primiți de la cei răi.” [2] Iar dacă astfel Bisericile sunt totuși lipsite de resurse, e mai de folos ca unul să piară decât să primim ceva de la dușmanii lui Dumnezeu spre ocara și batjocura prietenilor Lui, căci despre unii ca aceștia spune profetul: „Untdelemnul păcătoșilor să nu ungă capul meu” [*Ps* 140, 5]. [3] Trebuie așadar să-i verificați pe unii ca aceștia, și de la cei care umblă cuvios să primiți și să dați celor necăjiți, dar de la cei dați afară din adunări să nu primiți înainte de a se face vrednici să fie membri ai Bisericii. [4] Iar dacă lipsesc donații, vestește fraților și făcând colectă de la ei slujește orfanilor și văduvelor cu dreptate.

IX. Că poporul trebuie îndemnat de preot să facă bine săracilor, cum face și înțeleptul Solomon

[1] Spune poporului de sub tine cele ce le spune înțeleptul Solomon: „Cinstește-L pe Domnul din ostenelile tale drepte și dă-I pârgă din roadele dreptății tale, ca să se umple hambarele tale de mulțimea grâului, iar teascurile tale să țâșnească de vin” [*Pr* 3, 9–10]. [2] Așadar din osteneala dreaptă a credincioșilor hrăniți-i și îmbrăcați-i pe cei lipsiți și, cum spuneam mai înainte, banii adunați de la ei rânduiți-i să servească la cumpărăturile sfinților, eliberându-i pe sclavi, pe captivi, pe cei în lanțuri, pe cei calomniați, pe cei condamnați de tirani pentru numele lui Hristos la lupte de circ și la moarte; căci spune Scriptura: „Izbăvește-i pe cei duși la moarte și răscumpără-i pe cei ce urmează să fie omorâți; nu te cruța!” [*Pr* 24, 11].

X. Dacă cineva dintre cei necredincioși aruncă cu forța bani preoților, să fie cheltuiți pe lemne și cărbuni, nu pe hrană

[1] Iar dacă vreodată va fi o ananghie și veți primi fără voie arginți de la un necuvios, cheltuiți-i pe lemne și pe cărbuni, ca nu cumva luând ceva din ei o văduvă sau un orfan să fie siliți să cumpere hrană sau băutură peste ce se cuvine, căci drept este ca aceste daruri ale necredincioșilor să fie mistuite de foc, nu hrană pentru binecredincioși. [2] Acestea le spune și Legea care nu-

meşte de nemâncat o jertfă păstrată prea mult şi porunceşte să fie mistuită în foc [*Lv* 19, 6]. 3 Fiindcă aceste ofrande nu sunt rele prin firea lor, ci prin socotința celor ce le aduc. 4 Iar acestea vi le poruncim ca să nu întoarceți spatele celor ce se apropie de voi, bineştiind că de multe ori întâlnirea cu binecredincioşii e folositoare celor necredincioşi şi e vătămătoare doar participarea la cultul lor. 5 Acestea fie spuse deci vouă, fraților, spre siguranța voastră.

XI. Despre părinți şi copii

1 Părinților, educați-i pe copiii voştri în Domnul, crescându-i în educația şi disciplina Domnului [*Ef* 6, 4]; învățați-i meserii adecvate şi potrivite cu Cuvântul, ca nu cumva ajungând disprețuitori din pricina bunăstării şi rămânând nepedepsiți de părinți şi dobândind independență înainte de vreme să se ridice împotriva binelui. 2 De aceea nu vă temeți să-i mustrați cumințindu-i cu asprime, căci pedepsindu-i nu-i omorâți, ci mai degrabă îi veți salva, cum spune şi Solomon în Înțelepciunea sa: „Pedepseşte-ți copilul şi vei avea odihnă de la el, fiindcă aşa îți va fi o nădejde bună; căci dacă-l bați cu nuiaua, vei scăpa de moarte sufletul lui” [*Pr* 23, 13–14; 29, 17; 19, 8]. 3 Şi iarăşi acelaşi zice aşa: „Cine-şi cruță nuiaua, îşi urăşte fiul” [*Pr* 13, 24]. Şi iarăşi: „Rupe-i coastele cât e mic, ca nu cumva învârtoşându-se să nu te asculte” [*Sir* 20, 12]. Aşadar cine-şi cruță fiul de la îndemn şi cumințenie îşi urăşte copilul. 4 Învățați-vă deci copiii cuvântul Domnului, țineți-i în scurt chiar şi cu biciul şi faceți-i supuşi, învățându-i din pruncie scrierile sfinte [*2 Tim* 3, 15], ale noastre [ale apostolilor] şi cele dumnezeieşti, predându-le toată dumnezeiasca Scriptură, nedându-le relaxare ca să ajungă să vă stăpânească împotriva voii voastre [*Sir* 30, 11–12], nelăsându-i să se adune la băut cu cei de-o vârstă cu ei; căci aşa se vor abate spre neorânduială şi vor cădea în desfrâu. 5 Şi dacă vor păți aceasta din pricina nepăsării părinților, cei ce i-au născut vor fi vinovați de sufletele lor; căci dacă din pricina indolenței părinților vor fi împreună cu oameni neînfrânați copiii care păcătuiesc, nu vor fi pedepsiți doar ei, ci din pricina lor vor fi pedepsiți şi părinții lor. 6 De aceea sârguiți-vă ca la vârsta căsătoriei să-i uniți şi legați prin legăturile căsătoriei, ca nu cumva din pricina aprinderii vârstei lor să cadă în deprinderi desfrânate, iar vouă vi se va cere socoteală de Domnul Dumnezeu în ziua judecății.

XII. Despre slujitori şi stăpâni

1 Iar despre slujitori, ce altceva mai multe am putea spune decât că şi sclavul trebuie să arate bunăvoință față de stăpânul său [*Ef* 6, 6; *1 Ptr* 2, 18] cu frica lui Dumnezeu, chiar dacă e necredincios sau rău, dar nu şi înțelegere

în ce priveşte religia. [2] Iar stăpânul să-şi iubească slujitorul [cf. *Col* 4, 1], şi deşi e superior lui, să se socotească egalul lui ca om. [3] Cel ce are un stăpân credincios [*1 Tim* 6, 2], dacă-i rămâne stăpân, să-l iubească şi ca stăpân, şi ca unul care are aceeaşi credinţă şi ca un părinte, nu slujindu-l doar de ochii lui [*Ef* 6, 6; *Col* 3, 22], ci cu iubire faţă de stăpân, pentru că Dumnezeu îi va da răsplata slujirii lui. [4] La fel şi stăpânul care are un slujitor credincios, dacă-i rămâne acesta slujitor, să-l iubească din pricina comuniunii de credinţă ca pe un fiu sau ca pe un frate [*Col* 4, 1].

XIII. În ce lucruri trebuie să ne supunem stăpânitorilor lumeşti

[1] Supuneţi-vă oricărei împărăţii şi stăpânii [*1 Ptr* 2, 13] în cele care plac lui Dumnezeu ca unora ce sunt slujitori ai lui Dumnezeu [*Rm* 13, 4] şi pedepsitori ai celor impioşi. Daţi-le toată suma datorată, toată contribuţia, toată taxa, toată cinstea, darea şi censul. [2] Căci aceasta e o poruncă a lui Dumnezeu: nimănui să nu-i fiţi datori nimic, decât chezăşia iubirii [*Rm* 13, 8], pe care Dumnezeu a poruncit-o prin Hristos [*1 In* 4].

XIV. Despre fecioare

[1] Despre feciorie n-am primit poruncă [*1 Co* 7, 25], dar celor ce vor în chip liber aceasta le-o îngăduim ca pe un vot, îndemnându-le doar să nu făgăduiască ceva prea repede, dacă Solomon spune: „Bine este să nu faci voturi, decât să faci voturi şi să nu le împlineşti” [*Ecc* 5, 4]. [2] Aşadar, fecioara aceasta să fie sfântă la trup şi la suflet ca un templu al lui Dumnezeu, ca o casă a lui Hristos, ca un sălaş al Duhului Sfânt. Căci cea care a dat făgăduinţa trebuie să facă fapte vrednice de făgăduinţă, ca să arate astfel că făgăduinţa ei este adevărată şi făcută pentru a avea răgazul evlaviei, nu din defăimarea căsătoriei. [3] Dar să nu fie vagaboandă, nici umblând de colo-colo fără rost, nici duplicitară, ci serioasă, înfrânată, cuminte, pură, fugind de întâlnirea cu mulţi, mai ales cu oameni neserioşi.

Cartea V: Despre martiri [şi sărbători]

I. Că este un lucru drept pentru credincioşi să aducă cele de lipsă celor necăjiţi pentru Hristos potrivit poruncii Domnului

[1] Dacă pentru numele lui Hristos şi pentru credinţa în Dumnezeu şi iubirea faţă de El un creştin e condamnat la jocuri, la fiare sau la mine, nu-l treceţi cu vederea, ci din osteneala şi sudoarea voastră [cf. *Fc* 3, 19] trimiteţi-i pe cât stă în puterea voastră spre hrănirea lui şi plata soldaţilor, ca să fie uşurat

și să aibă parte de îngrijire, pentru ca să nu fie necăjit fericitul vostru frate.
[2] Căci cel condamnat pentru numele Domnului Dumnezeu este un martor sfânt, un frate al Domnului, un fiu al Celui Preaînalt, un receptacol al Duhului Sfânt, prin Care fiecare din cei credincioși a primit luminarea slavei Evangheliei [*2 Co* 4, 4] întrucât s-a învrednicit de cununa nestricăcioasă [*1 Co* 9, 25], de mărturia dată pătimirilor Lui și de comuniunea cu Sângele Lui și s-a conformat morții lui Hristos [*Flp* 3, 10] spre înfiere.

[3] De aceea, toți credincioșii prin episcopul vostru slujiți acestor sfinți din averile și din osteneala voastră; dacă cineva nu are ceva, să postească o zi și hrana zilei să o pună de-o parte pentru cuvioși, dar dacă cineva are de prisos, să le slujească cu ceva mai mult, proporțional cu puterea lui. Iar dacă îi este cu putință să-și dea toată averea și să-i scape din închisoare, fericit va fi și prieten al lui Hristos. [4] Căci dacă cel ce-și dă averile săracilor după cunoașterea privitoare la cele dumnezeiești e desăvârșit [*Mt* 19, 21], cu cât mai mult cel ce dă pentru martiri; unul ca acesta, fiind vrednic de Dumnezeu, va împlini voia Lui [*Mt* 7, 21] dăruind celor care L-au mărturisit înaintea păgânilor, a împăraților și a fiilor lui Israel [*FA* 9, 15], și despre care a arătat Domnul când a zis: „Oricine Mă va mărturisi înaintea oamenilor și Eu voi mărturisi pentru el înaintea Tatălui Meu Care este în ceruri" [*Mt* 10, 32]. [5] Și dacă sunt așa, încât și Hristos dă mărturie pentru ei la Tatăl, voi nu trebuie să vă rușinați să vă duceți la ei în închisori; căci dacă faceți aceasta, vi se va socoti drept martiriu, pentru că dacă ei au parte de martiriu prin experiență, voi aveți parte de el prin înflăcărare ca unii ce vă faceți părtași ai luptei lor.

[6] Căci zice undeva Domnul unora ca aceștia: „Veniți binecuvântații Părintelui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Că am flămânzit și Mi-ați dat să mănânc; am însetat și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol, și M-ați îmbrăcat; bolnav, și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine" [*Mt* 25, 34–40. 46].

II. Că trebuie evitată conviețuirea cu frații mincinoși câtă vreme rămân în greșeală

[1] Iar dacă cineva, care zice despre sine însuși că e frate, se alsă amăgit de cel rău și va face răul și, demascat, e condamnat la moarte ca adulter sau ucigaș, voi separați-vă de el, ca să fiți inatacabili și să nu fie bănuit unul din voi ca părtaș la această urâciune și astfel să dea prilej blasfemiei că toți creștinii s-ar bucura în aceste fapte nelegitime; de aceea stați departe de ei. [2] Dar pe cei care pentru Hristos au fost închiși abuziv de necredincioși și aruncați în închisoare sau la moarte, au fost puși în lanțuri sau trimiși în exil, pe aceștia ajutați-i cu toată sârguința, izbăvind membrele voastre din mâna ticăloșilor.

[3] Și dacă atunci când stă cu ei cineva e reținut și e supus la maltratări, fericit este că s-a făcut părtaș al martirilor și imitator al pătimirilor Domnului Iisus Hristos [*1 Ptr* 5, 1]. [4] Căci și noi [apostolii], primind pentru Hristos lovituri de la Caiafa, Alexandru și Ana [*FA* 4, 6], am ieșit de la ei bucurându-ne că ne-am învrednicit să pătimim unele ca acestea pentru Numele Mântuitorului nostru [*FA* 5, 41]; așa și voi bucurați-vă când pătimiți acestea, ca să fiți fericiți în ziua aceea [*Lc* 6, 22–23].

III. Că celor maltratați pentru Hristos trebuie să le întindem mâna chiar dacă e primejdie

[1] Iar pe cei prigoniți/persecutați pentru credință și care fug din oraș în oraș [*Mt* 10, 23] primiți-i pentru porunca Domnului, ajutându-i și primindu-i ca pe niște martiri, bucurându-vă că v-ați făcut părtași ai prigoanei lor, știind că ei au fost declarați fericiți de către Domnul. [2] Căci Acesta spune: „Fericiți veți fi când vă vor ocărî și vă vor prigoni și vor spune tot cuvântul rău împotriva voastră spunând minciuni din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri!, căci așa i-au prigonit și pe profeții dinaintea voastră" [*Mt* 5, 11–12]. [3] Și iarăși: „Dacă pe Mine M-au prigonit, și pe voi vă vor prigoni" [*In* 15, 20]. Și mai încolo: „Dacă vă vor prigoni în orașul acesta, fugiți în altul [*Mt* 10, 23], pentru că în lumea aceasta necazuri veți avea [*In* 16, 33], căci vă vor preda în sinagogi și veți fi târâți la guvernatori și la împărați din pricina Mea, spre a da mărturie înaintea lor, și cine va răbda până la sfârșit acela se va mântui [*Mt* 10, 17–18. 22]." [4] Căci cel prigonit pentru ceilalți, care a dat mărturie pentru El și a răbdat, acela este cu adevărat un om al lui Dumnezeu [cf. *1 Tim* 6, 11].

IV. Că înfricoșător și cumplit lucru este a-L tăgădui pe Hristos

[1] Dar cine tăgăduiește că este al lui Hristos pentru a nu fi urât de oameni, iubind sufletul său mai mult decât pe Domnul, deși suflarea sa e în mâna Lui [*Dn* 5, 23], acesta e vrednic de milă, nenorocit, ca unul spurcat și scârbos, pentru că vrând să fie prieten al oamenilor a ajuns dușman al lui Dumnezeu, primind parte nu cu sfinții, ci cu cei blestemați, pentru că a dorit în locul Împărăției focul cel veșnic pregătit diavolului și îngerilor lui [*Mt* 25, 34. 41], nemaifiind urât de oameni, ci lepădat de Dumnezeu și izgonit de la fața Lui. [2] Despre acesta a arătat Domnul când zicea: „Oricine Mă va tăgădui înaintea oamenilor și se va rușina de numele Meu, și Eu îl voi tăgădui și Mă voi rușina de el înaintea Tatălui Meu Care este în ceruri" [*Mt* 10, 30; cf. *2 Tim* 2, 12]. [3] Iar învățăceilor Lui, adică nouă, ne spune așa: „Cel ce-și iubește pe

tatăl său ori pe mama sa mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine. Şi cel ce nu-şi ia crucea sa şi nu-Mi urmează Mie, nu este vrednic de Mine. Cel ce şi-a câştigat viaţa, o va pierde; iar cel ce şi-a pierdut viaţa pentru Mine, acela o va câştiga [*Mt* 10, 37–39]. Căci ce va folosi omului dacă va câştiga lumea toată, dar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul drept schimb pentru sufletul său? [*Mt* 16, 26]." [4] Şi altundeva: „Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, dar sufletul nu pot să-l ucidă; ci mai degrabă temeţi-vă de acela care poate ca şi sufletul şi trupul să le piardă în gheenă" [*Mt* 10, 28].

V. Că Hristos trebuie imitat în pătimirea Sa şi răbdarea Lui trebuie dorită aprins

[1] Oricine învaţă o meserie priveşte la învăţătorul său când îşi face meseria aievea şi iscusit, şi doreşte înflăcărat să facă asemenea lui ceea ce i s-a încredinţat; iar dacă nu e în stare, nu e încă desăvârşit în lucrul său. [2] Şi noi deci, care avem drept învăţător pe Domnul nostru Iisus Hristos, de ce nu imităm învăţătura Lui? [3] Pentru că El a renunţat la uşurare, la desfătare, la slavă, la bogăţie, la puterea de a se apăra, la mamă şi fraţi, ba chiar şi la viaţa Lui din ascultare faţă de Tatăl Lui şi din iubire de oameni pentru noi, răbdând nu numai prigoană şi lovituri, ocară şi batjocură, dar chiar şi ţintuirea de lemn, ca să-i mântuie pe iudeii şi păgânii care se pocăiau; [4] deci dacă El a renunţat pentru voi la toate, neruşinându-se de cruce, nici refuzând moartea, de ce noi nu imităm Pătimirile Lui şi nu renunţăm pentru El chiar şi la viaţa noastră, întrucât El ne-a dat puterea de a răbda? [5] Fiindcă El a făcut aceasta pentru noi, iar noi o facem pentru noi înşine, pentru că El n-are nevoie de noi, dar noi avem nevoie de mila Lui; şi nu cere de la noi decât o credinţă sinceră şi spontană, cum spune Scriptura: „Dacă eşti drept, ce-I vei da sau ce va primi El din mâna Ta? Necucernicia ta este pentru omul asemenea ţie, iar dreptatea ta este pentru fiul omului" [*Iov* 35, 7–8].

VI. Credinciosul nu trebuie să fie nici temerar din pricina siguranţei lui, nici timorat din laşitate, ci să fugă din teamă şi dacă e prins să se lupte pentru cununa care-l aşteaptă

[1] Să renunţăm deci şi la părinţi şi la rude, şi la prieteni şi la femei şi copii, şi la averi şi la toate cele ale vieţii, ori de câte ori ceva din acestea sunt o piedică pentru dreapta-credinţă [*eusebeian*]. [2] Căci trebuie „să ne rugăm ca să nu intrăm în încercare" [*Mt* 26, 41], dar dacă suntem chemaţi la mărturie/martiriu, să mărturisim cinstitul Nume, iar dacă din această pricină suntem pedepsiţi, să ne bucurăm întrucât ne grăbim spre nemurire. [3] Dacă suntem

prigoniți, să nu fim surprinși, să nu iubim veacul de acum, nici laudele de la oameni, nici slava și cinstea stăpânitorilor, ca unii dintre iudei, care admirau lucrările Domnului dar nu credeau în El de teama de arhierei și de ceilalți stăpânitori, „căci au iubit slava oamenilor mai mult decât slava lui Dumnezeu" [*In* 12, 42. 43]. [4] Mărturisind mărturia cea bună [*1 Tim* 6, 12], nu ne vom mântui doar pe noi înșine, ci îi vom întări și pe cei proaspăt luminați/botezați și-i vom încredința pe catehumeni.

[5] Dar dacă cedăm ceva din mărturisirea noastră, tăgăduind dreapta-credință din slăbiciunea voinței și frica de o pedeapsă foarte scurtă, nu numai ne lipsim de slava veșnică, dar ne vom face pricini de pierzanie și pentru alții și vom suferi o dublă pedeapsă ca unii care prin tăgăduirea noastră sădim bănuiala că adevărul crezut odată și de noi e o învățătură a rătăcirii. [6] De aceea să nu fim repeziți, nici temerari, căci spune Domnul: „Rugați-vă să nu cădeți într-o încercare/persecuție, căci duhul e înflăcărat, dar trupul e neputincios" [*Lc* 22, 40]. Iar dacă am căzut [în încercare], să nu facem de rușine din lașitate mărturisirea. [7] Căci dacă tăgăduind cineva nădejdea Lui, care e Iisus [*1 Tim* 1, 1], Fiul lui Dumnezeu, a scăpat de moarte vremelnică, mâine însă pe patul de boală va cădea într-o suferință acută la pântece sau la stomac, sau la cap, sau într-o altă afecțiune incurabilă, în putreziciune, gangrenă, abces, tumoare, hidropizie sau cancer, și așa se va prăbuși repede și va ieși din viață, iar atunci se va lipsi și de cele de aici și vă cădea și din cele veșnice, sau mai bine zis va ajunge în pedeapsa veșnică, umblând în întunericul din afară, unde e plângerea și scrâșnirea dinților [*Mt* 27, 28–35]?

[8] Dar cel ce s-a învrednicit de martiriu să se bucure în Domnul întrucât a dobândit o asemenea cunună și și-a făcut ieșirea din viață prin mărturisire. Și dacă e catehumen, să plece neîntristat, căci pătimirea pentru Hristos va fi pentru el un botez mai adevărat, fiindcă el a murit prin experiență [*peira*] împreună cu Domnul, iar ceilalți în prefigurare [*typō*]. [9] Să se bucure așadar imitându-L pe Învățătorul, fiindcă s-a poruncit: „Oricine să fie desăvârșit ca învățătorul său" [*Lc* 6, 40]. Iar Învățătorul nostru Iisus Hristos a fost lovit pentru noi, a suferit îndelung-răbdător blasfemii și ocări, a fost scuipat, pălmuit, bătut, iar după ce a fost biciuit a fost pironit, adăpat cu oțet și fiere, și săvârșind toate cele scrise a zis lui Dumnezeu și Tatăl: „În mâinile Tale Îmi predau duhul Meu" [*Lc* 23, 46]. [10] De aceea și cel ce dorește să fie învățăcel al Lui să râvnească luptele Lui, să imite răbdarea Lui, cunoscând că și dacă va fi ars de oameni în foc, nu va suferi nimic, ca și cei trei copii [*Dn* 3] sau, și dacă va suferi ceva, va primi plată de la Dumnezeu deoarece crede în Unul și Singurul Dumnezeu adevărat și Tată prin Iisus Hristos, Arhiereul cel Mare și Izbăvitorul sufletelor și Răsplătitorul luptelor, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

VII. Despre înviere, diverse dovezi

[1] Căci Însuşi Dumnezeul Atoateţiitor ne va învia prin Domnul nostru Iisus Hristos potrivit făgăduinţei Lui nemincinoase, şi ne va învia împreună cu toţi cei adormiţi din veac aşa cum suntem în forma de acum, neavând nici ştirbire, nici stricăciune, pentru că vom învia nesupuşi stricăciunii/incoruptibili [*1 Co* 15, 22]. [2] Chiar dacă vom muri în mare, chiar de ne vom risipi în pământ, chiar de vom fi sfâşiaţi de fiare, ne va învia prin puterea Lui, pentru că lumea toată e ţinută la un loc de mâna lui Dumnezeu; şi „nici un fir de păr din capul vostru nu se va pierde" [*Lc* 21, 18]. De aceea ne îndeamnă spunând: „În răbdarea voastră dobândiţi-vă sufletele voastre" [*Lc* 21, 19]. [3] Iar despre învierea morţilor şi răsplătirea martirilor vorbeşte Gavriil lui Daniel: „Şi mulţi din cei adormiţi se vor scula din pulberea pământului, unii spre viaţă veşnică, alţii spre osândă şi ruşine veşnică; şi cei înţelepţi vor străluci ca soarele, ca stelele şi ca bolta cerului" [*Dn* 12, 2–3].

[4] Că sfinţii vor străluci ca nişte luminători a spus-o aşadar dinainte sfântul Gavriil, căci el a dat mărturie că ei vor înţelege adevărul şi sfântul lui Nume. Dar învierea a fost făgăduită nu numai martirilor, ci şi tuturor oamenilor, drepţi şi nedrepţi, credincioşi şi necredincioşi, ca fiecare să fie răsplătit cu cele potrivite vredniciei lui; căci spune: „Dumnezeu va aduce la judecată toată făptuirea în orice este în ea trecut cu vederea, de este bună sau de este rea" [*Ecc* 12, 14]. [5] Necrezând în această înviere, iudeii spuneau în vechime: „Oasele noastre s-au uscat, am pierit", iar Dumnezeu răspunzându-le le-a zis: „Iată, Eu voi deschide mormintele voastre şi vă voi scoate din ele şi voi da Duhul Meu în voi şi veţi fi vii şi veţi cunoaşte că Eu Domnul am vorbit şi am făcut" [*Iz* 37, 11–14]. [6] Iar prin Isaia spune: „Morţii se vor scula şi cei din morminte se vor ridica şi se vor veseli cei ce se liniştesc în pământ, pentru că roua de la Tine e pentru ei vindecare" [*Is* 26, 19].

[7] Multe altele s-au spus aşadar despre înviere, despre rămânerea drepţilor în slavă, despre pedeapsa necredincioşilor, despre cădere, alungare, neslavă, focul veşnic [*Mt* 25, 41] şi viermele neadormit [cf. *Is* 66, 14]. [8] Precum şi că, dacă ar fi vrut ca toţi oamenii să fie nemuritori, ar fi putut aceasta, căci a arătat-o nelăsându-i pe Enoh [*Fc* 5, 24] şi pe Ilie [*4 Rg* 2, 11] să facă experienţa morţii. Şi că dacă ar fi vrut ar fi putut să-i învie pe cei morţi în fiecare generaţie, ne-a convins prin El Însuşi şi prin alţii: înviind pe fiul văduvei prin Ilie [*3 Rg* 17, 17–24], iar pe cel al şunamitencei prin Elisei [*4 Rg* 4]. [9] Şi că moartea nu e numai o răsplată a pedepsei suntem convinşi din faptul că au suferit-o şi sfinţii şi Însuşi Domnul sfinţilor, Iisus Hristos, Viaţa credincioşilor şi Învierea morţilor [*In* 11, 25].

[10] De aceea după întreceri aduce pentru puţin timp descompunerea asupra celor ce vieţuiesc ca într-un mare oraş, ca apoi înviindu-l pe fiecare fie să-l

dezavueze, fie să-l încununeze. [11] Căci Cel ce a făcut din pământ trupul lui Adam și al celorlalți oameni, Același va învia după descompunere și trupul celorlalți și al întâiului om. „Pentru că toți cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care-l vor auzi vor învia” [*In* 5, 25. 28]. [12] Pe lângă acestea credem că se va face învierea din pricina Învierii Domnului. Fiindcă El este Cel ce a înviat pe Lazăr cel mort de patru zile [*In* 11], pe fiica lui Iair [*Mc* 5, 21–43], și pe fiul văduvei [*Lc* 7, 11–17], iar la porunca Tatălui a înviat a treia zi și El, arvuna învierii noastre [*1 Co* 15, 20]. Cel ce l-a scos a treia zi pe Iona viu și nevătămat din pântecele balenei [*In* 2], pe cei trei copii din cuptorul Babilonului [*Dn* 3] și pe David din gura leilor [*Dn* 6; 14, 31–42], nu va duce lipsă de putere să ne învie și pe noi.

[Sibila]

[13] Iar dacă păgânii iau în râs și nu cred în Scripturile noastre, să-i facă să creadă profetesa lor Sibila, care spune cuvânt de cuvânt așa:

„Dar când toate se vor face țărână și cenușă,
iar zeul nemuritor va stinge focul pe care l-a aprins,
același zeu va modela iarăși oasele și cenușa oamenilor
și-i va face pe muritori să stea în picioare cum erau odinioară.
Atunci va fi judecata în care va judeca zeul însuși
judecând iarăși lumea. Iar pe cei care au păcătuit prin impietate/necredință
pe aceștia îi va acoperi iarăși pământul,
iar câți au fost pioși/credincioși vor trăi iarăși în lume,
zeul dându-le duh de viață precum și har
celor pioși/credincioși, și toți se vor vedea atunci pe ei înșiși.”

[14] Așadar, dacă și aceasta mărturisește învierea și nu tăgăduiește nașterea din nou, dar distinge între credincioși și necredincioși, în zadar nu cred atunci în Scripturile noastre.

[Pasărea phoenix]

[15] Mai povestesc un lucru special care arată învierea, deși nu cred în cele pe care le povestesc ei înșiși. Fiindcă spun că există o pasăre unică în genul ei, care oferă dovada bogată a învierii, despre care spun că n-are pereche și e singură în toată creația, și pe care o numesc phoenix. Spun despre ea că tot la cinci sute de ani vine în Egipt pe ceea ce se numește altarul soarelui aducând o mulțime de cinamon, cassie și balsam; și stând spre răsărit și rugându-se soarelui ia foc spontan și devine cenușă, iar din cenușă răsare un vierme, care sub efectul căldurii devine o pasăre phoenix tânără și când ajunge în stare să zboare se duce în Arabia, care e dincolo de ținutul Egiptului. [16] Așadar,

dacă, cum spun ei înşişi, învierea e dovedită de o pasăre necuvântătoare, de ce mai defaimă în zadar cele ale noastre, atunci când mărturisim că Acela care a adus cu putere nefiinţa la fiinţă [cf. *Rm* 4, 17], Acesta poate să o aducă la înviere şi după descompunere.

[17] Din pricina acestei certitudini suportăm şi biciuiri şi prigoane şi morţi, pentru că în zadar le-am primi pe acestea dacă n-am avea certitudinea acestor lucruri, ale căror vestitori ne proclamăm a fi. [18] Aşadar, precum am crezut lui Moise care spunea că „întru început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul" [*Fc* 1, 1] şi ştim că fără materie, de care n-avea nevoie, ci numai prin voinţă Hristos a produs cele ce i s-au poruncit: cer, pământ, mare, lumină, noapte, zi, luminători, stele, păsări, peşti, patrupede, reptile, plante şi ierburi, în acelaşi fel îi va învia pe toţi fără să aibă nevoie de o conlucrare. [19] Căci crearea lumii şi învierea morţilor sunt opera aceleiaşi puteri: atunci l-a făcut din diverse elemente pe omul care nu era dându-i sufletul creat din nefiinţă, iar acum va da înapoi sufletelor care există trupurile descompuse; căci învierea este a celor ce zac [în morminte], nu a unora care nu există.

[20] Aşadar, Cel ce a făcut primele corpuri din nefiinţă şi prin ele a creat diverse făpturi, Acesta va învia şi pe cei morţi făcându-i vii. Căci cel ce formează pe om în pântec dintr-o mică sămânţă şi i-a creat un suflet care nu există — cum spune El Însuşi lui Ieremia: „Înainte să te fi plăsmuit în pântec te ştiu" [*Ir* 1, 5], şi altundeva: „Eu sunt Domnul Care întăreşte cerul şi întemeiază pământul şi plăsmuieşte duhul omului în el" [*Za* 12, 1] —, Acelaşi îi va învia pe toţi oamenii care sunt făpturile Lui, cum dă mărturie dumnezeiasca Scriptură care-L arată pe Dumnezeu spunând Unului-Născut Hristos: „Să facem om după chipul şi asemănarea Noastră; şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; parte bărbătească şi parte femeiască l-a făcut" [*Fc* 1, 26–27]. [21] Iar preadumnezeiescul şi răbdătorul Iov, despre care Scriptura spune: „Scris este că va învia iarăşi cu cei pe care-i va învia Domnul" [*Iov* 42, 17a], spune lui Dumnezeu: „Nu m-ai turnat oare ca pe lapte şi m-ai închegat ca pe un caş? M-ai îmbrăcat în piele şi în carne şi m-ai ţesut din oase şi din vine; viaţă şi milă ai pus în mine, iar privirea Ta mereu asupra mea a păzit duhul meu. Având acestea în mine însumi, ştiu că pot toate şi că la Tine nimic nu e cu neputinţă" [*Iov* 10, 10–13]. [22] Iubitorul de Dumnezeu David Îi spune şi el lui Dumnezeu: „Mâinile Tale m-au făcut şi m-au plămădit" [*Ps* 118, 73], şi iarăşi: „Tu ai cunoscut plămada noastră" [*Ps* 102, 14]. Şi mai încolo: „Tu m-ai plămădit şi ai pus peste mine mâna Ta. Minunată e cunoaşterea Ta despre mine; s-a întărit şi nu pot ajunge la ea. Cele nelucrate de mine le-au văzut ochii Tăi şi în cartea Ta vor fi scrişi toţi" [*Ps* 138, 5–6. 16]. Dar şi Isaia spune rugându-se: „Noi suntem lutul, iar Tu olarul nostru" [*Is* 64, 7].

[23] Așadar, dacă omul făcut prin Hristos e creatura Lui, negreșit după ce moare va învia prin El fie spre a fi încununat pentru virtuțile sale, fie pentru a fi pedepsit pentru greșelile lui. Dar, dacă în calitate de Legiuitor judecă cu dreptate, atunci așa cum îi pedepsește pe necredincioși, tot așa Binefăcător îi mântuiește pe credincioși și pe sfinții care au fost junghiați pentru El de oameni; pe unii făcându-i să strălucească asemenea unor stele, iar pe alții ca niște luminători, cum a zis Gavriil lui Daniel [*Dn* 12, 3]. [24] Deci, întrucât toți credincioșii suntem învățăcei ai lui Hristos, să credem făgăduinței Lui, căci nemincinos e Cel ce le-a făgăduit. Zice însă și fericitul profet David: „Credincios este Domnul în toate cuvintele Lui și cuvios în toate lucrurile Lui" [*Ps* 144, 3].

[25] Căci Cel ce și-a făcut un trup din Fecioară este și Creatorul celorlalți oameni; iar Cel ce S-a înviat pe Sine Însuși din morți îi va învia și pe toți cei ce zac [în morminte]. [26] Cel ce dintr-un singur grăunte ridică din pământ belșug de grâu și face să înflorească pomul tăiat printr-o rămurea, Cel ce a făcut să odrăslească toiagul uscat al lui Moise [*Nm* 17, 16–26], Acela ne va învia și pe noi în slavă. [27] Cel ce a ridicat sănătos pe paralitic [*Mt* 9, 1–8] și l-a vindecat pe cel cu mâna uscată [*Mc* 3, 1–6] și a completat din pământ și țărână partea care lipsea orbului din naștere [*In* 9, 1–7], Acela ne va învia și pe noi. [28] Cel care cu cinci pâini și doi pești a săturat cinci mii de oameni [*Mt* 14, 17–21] și au rămas douăsprezece coșuri cu fărâmituri [*In* 6, 1–13], Cel ce a prefăcut apa în vin [*In* 2, 3–11] și a scos din gura unui pește statirul pe care l-a trimis prin mine, Petru, celor care cereau censul [*Mt* 17, 24–27], Acela va învia și pe morți. [29] Pentru că la toate acestea am fost martori noi înșine, iar de altele dau mărturie profeții.

[30] Noi care am mâncat și băut împreună cu El [*FA* 10, 41] și am văzut minunile, viața și conduita Lui, cuvintele, pătimirile, moartea și învierea Lui din morți, care am petrecut împreună cu El patruzeci de zile după învierea Lui [*FA* 1, 3] și am primit de la El porunca de a vesti Evanghelia în toată lumea [*Mc* 16, 15], de a face învățăcei în toate neamurile păgâne [*Mt* 28, 19], de a boteza în moartea Lui [*Mt* 28, 19; *Rm* 6, 3] sub autoritatea Dumnezeului a toate și mărturia Duhului Care e Mângâietorul, vă învățăm toate acestea pe care ni le-a rânduit [*diataxamenos*] înainte de a fi înălțat sub ochii noștri la cer la Cel ce L-a trimis [*FA* 1, 9]. [31] Și dacă veți crede, veți fi fericiți, iar dacă nu veți crede, noi vom fi păziți nevinovați și curați de necredința noastră.

VIII. Despre Iacob, fratele Domnului, și Ștefan, primul martir

[1] Despre martiri vă spunem să fie la voi în toată cinstea, cum au fost cinstiți de noi fericitul Iacob, episcopul, și sfântul nostru codiacon, Ștefan. [2] Căci

aceştia au fost declaraţi fericiţi de Dumnezeu şi cinstiţi de către bărbaţi cuvioşi ca unii curaţi de orice greşeală, neschimbabili în faţa păcatului, neclintiţi în cele bune, neînduplecaţi în elogii; despre ei spunea David: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui" [*Ps* 115, 6]. Şi Solomon: „Pomenirea dreptului e cu laude" [*Pr* 10, 7]. Iar profetul zicea: „Bărbaţii drepţi vor fi ridicaţi" [*Is* 57, 1].

IX. Despre falşii martiri/martori

[1] Acestea fie spus despre cei ce au dat mărturie martirică pentru Hristos potrivit adevărului, iar nu despre falşii martiri, despre care spune cuvântul: „Dar numele impioşilor se va stinge" [*Pr* 10, 7], căci „martorul credincios nu minte, dar martorul nedrept aţâţă minciuni" [*Pr* 14, 5]. [2] Căci cel ce iese din această viaţă în mărturie/martiriu pentru adevăr fără minciună, acesta e un martor/martir adevărat, demn de crezare, întrucât a luptat prin sângele său pentru cuvântul dreptei-credinţe.

X. Că trebuie să fugim de vorbele deşarte, de vorbele de ruşine, de bufonerii, beţie, destrăbălare, moliciune, mânia nemăsurată, cântecele păgâne sau desfrânate, de invocarea numelui idolilor sau demonilor

[1] Vă îndemnăm, fraţi şi tovarăşi de slujire, să fugiţi de vorbele deşarte, de vorbele de ruşine/obscene, de bufonerii, de beţii, de destrăbălări, de moliciuni, de mâniile nemăsurate unite cu vorbe neghioabe, pentru că nici în zilele Domnului [duminici], zilele voastre de bucurie, nu vă îngăduim să spuneţi ori faceţi ceva indecent. Căci zice undeva Scriptura: „Slujiţi Domnului cu frică şi vă bucuraţi pentru El cu cutremur" [*Ps* 2, 11]. [2] Prin urmare, şi veseliile voastre trebuie să fie cu frică şi cu cutremur. Căci creştinul credincios nu trebuie să spună nici un cântec păgânesc, nici o cântare desfrânată, întrucât prin cântare i se întâmplă să pomenească nume demonice şi atunci în loc de Duhul Sfânt va intra în el cel rău.

XI. Îndemn la a fugi de urâciunea idolatriei

[1] E oprit însă şi a jura pe ei şi a rosti cu gura scârboasele lor nume sau a-i venera ori respecta drept zei; căci nu sunt zei, ci demoni răi sau lucruri de luat în râs [cf. *Ir* 28, 18]. [2] Căci spune undeva Dumnezeu despre israeliţi: „M-au părăsit şi se jură pe zeii care nu sunt" [*Ir* 5, 7]. Şi altundeva: „Voi smulge din gura lor numele idolilor" [*Za* 13, 2; 9, 7]. Şi iarăşi: „Ei m-au făcut gelos pe cei ce nu sunt zei, m-au înfuriat prin idolii lor" [*Dt* 32, 21]. Şi în toate Scripturile sunt oprite acestea de Domnul.

XII. Că nu se cuvine să cântăm cântece păgâne, să jurăm pe idoli sau să ne ținem de auguri, preziceri, divinații, palpări sau alte practici iudaice; căci acest lucru e impios și dușmănos cunoașterii lui Dumnezeu

[1] Ele opresc însă nu numai cele privitoare la idoli, dar când legiuiesc despre luminătorii cerului ne îndeamnă nici să nu jurăm pe ei, nici să-i adorăm, căci spune: „Nu cumva văzând soarele, luna și stelele, să fi amăgit și să te închini lor" [*Dt* 4, 19]. Și altundeva: „Nu vă învățați după căile păgânilor și nu vă temeți de semnele cerului" [*Ir* 10, 2]. [2] Fiindcă stelele și luminătorii s-au dat oamenilor spre luminare [*Fc* 1, 15], nu spre închinare/venerare, chiar dacă în răutatea lor israeliții s-au închinat făpturii în locul Făcătorului [*Rm* 1, 25], insultând Creatorul și admirând creatura mai mult decât se cuvine, când făcându-și vițel în pustiu [*Iș* 32, 4], când închinându-se lui Beelfegor [*Nm* 25, 3], iar altă dată lui Baal [*Jd* 2, 13] și Tamuz [*Iz* 8, 14] și Astartei Sidonului [*3 Rg* 11, 5. 7], sau lui Moloh [*4 Rg* 23, 10] și Kemoș [*Iz* 8, 16], ori soarelui, cum stă scris la Iezechiel, sau chiar unor animale necuvântătoare, ca boul lui Apis și țapul lui Mendes la egipteni, ori unor zei de argint și aur ca în Iudeea. [3] Pentru toate acestea Dumnezeu a spus amenințându-i prin profetul: „Nu i-a ajuns casei lui Iuda să facă aceste urâciuni pe care le-a făcut, pentru că a umplut pământul cu fărădelegi ca să Mă înfurie pe Mine? Iată sunt ca unii care iau în râs, și Eu voi lucra cu mânie, ochiul Meu nu va cruța nici nu voi avea milă: vor striga în urechile Mele cu glas mare și nu-i voi auzi" [*Iz* 8, 17–18]. [4] Vedeți, iubiților, câte spune Domnul împotriva idolatrilor și a celor ce adoră soarele și luna.

[5] De aceea, ca om al lui Dumnezeu creștinul nu trebuie să se jure nici pe soare, nici pe lună, nici pe stele, nici pe cer, nici pe pământ sau pe vreuna din stihii, mică sau mare. [6] Căci dacă Învățătorul ne-a poruncit să nu jurăm pe Dumnezeu Care este, ca vorba noastră să fie mai de crezare decât pământul, nici pe cer, pentru că e o impietate păgână, nici pe Ierusalim ori pe locașul sfânt al lui Dumnezeu, pe altar, pe dar sau pe aurul templului ori pe capul nostru [*Mt* 5, 35; 23, 16–22], pentru că e un obicei care vine din stricăciunea iudaică, de aceea trebuie și oprit, ci poruncește credincioșilor ca la ei da să fie da și nu, nu, iar ceea ce e în plus decât acestea vine de la cel rău [*Ic* 5, 12; *Mt* 5, 37]; de aceea cu cât mai mult sunt sub pedeapsă cei ce se jură pe nume mincinoase, slăvind cele părute în locul celor adevărate? Din pricina răutății lor [*Rm* 1, 28] Dumnezeu i-a predat acestei nebunii de a face cele ce nu se cuvin.

XIII. Lista sărbătorilor Domnului pe care trebuie să le păzim și când anume trebuie celebrate fiecare din ele

[1] Păziți zilele sărbătorilor, fraților, și mai întâi să fie celebrată de voi Nașterea în ziua a 25-a a lunii a 9-a. [2] După care să vă fie cea mai cinstită Arăta-

rea, în care Domnul v-a făcut arătarea Dumnezeirii Lui; aceasta să se facă în ziua a 6-a a lunii a 10-a. [3] După care să fie păzit postul Păresimilor care are în el aducerea-aminte de purtarea şi legiuirea Domnului. Acest post să se săvârşească înaintea postului Paştelui începându-l luni şi terminându-l vineri. [4] După care, oprind postul, începeţi sfânta săptămână a Paştelui postind-o toţi cu frică şi cutremur, rugându-vă în aceste zile pentru cei ce au pierit.

XIV. Despre pătimirea Domnului şi ce s-a făcut în fiecare zi a ei

[1] Fiindcă au început să facă uneltirea împotriva Domnului în ziua a doua a sâmbetei [luni] în luna întâi, xanticos, şi sfatul lor s-a întins până în ziua a treia a sâmbetei [marţi], iar în a patra [miercuri] au hotărât să-L lichideze prin cruce. [2] Şi Iuda cunoştea acestea. Fiind el corupt de multă vreme, a fost atunci lovit cu iubire e arginţi de însuşi diavolul, pentru că i se încredinţase de mult punga şi, deşi fura cele ale săracilor [*In* 12, 6], nu fusese izgonit de Domnul din îndelungă-răbdare. Dar pe când mâncam noi împreună cu El, vrând atât să-l cuminţească pe el, cât şi să ne înveţe preştiinţa Lui, a zis: „Amin vă spun vouă, unul dintre voi Mă va trăda" [*In* 13, 21]. [3] Şi când fiecare din noi a spus: „Oare eu?" [*Mc* 14, 19], iar Domnul tăcea, ridicându-mă eu, unul din cei Doisprezece, care eram mai iubit de El decât ceilalţi, L-am rugat rezemat de pieptul Lui să spună cine să fie cel care-L va trăda [*In* 13, 23–25], şi nici atunci bunul Domn nu ne-a spus numele lui, dar a dat două semne ale trădătorului: unul spunând: „Cel ce şi-a întins cu Mine mâna în blid" [*Mt* 26, 23], iar al doilea zicând: „Cel căruia voi da bucăţica de pâine după ce am înmuiat-o" [*In* 13, 26]. [4] Şi deşi acela a zis: „Nu sunt eu, rabi?" [*Mt* 26, 25], Domnul n-a zis „nu", ci: „Tu ai zis", şi vrând să-l facă să se teamă de acesta a zis: „Vai omului aceluia prin care va fi trădat Fiul Omului; mai bine era pentru el dacă nu s-ar fi născut" [*Mt* 26, 24]. [5] Dar deşi a auzit acestea, ducându-se a zis preoţilor: „Ce vreţi să-mi daţi şi eu vi-L voi preda vouă? Iar ei i-au propus treizeci de arginţi" [*Mt* 26, 15].

[6] Şi mâncând noi în ziua a cincea [joi] la El Paştele, când şi-a întins acela mâna în blid, a luat bucăţica şi a ieşit în noapte [*In* 13, 30], Domnul ne-a zis: „A venit ceasul ca să vă risipiţi şi să Mă lăsaţi singur" [*In* 16, 32]. Şi deşi fiecare spunea sus şi tare că nu-L va părăsi, iar eu Petru făgăduiam să mor împreună cu El [*Mt* 26, 33; *In* 13, 37], El mi-a zis: „Amin zic ţie, înainte de a cânta cocoşul, Mă vei tăgădui de trei ori" [*Mt* 26, 34; *Lc* 22, 34]. [7] Iar după ce ne-a predat Tainele, antitipuri ale cinstitului Său Trup şi Sânge, fără ca Iuda să fi fost împreună cu noi, a ieşit pe Muntele Măslinilor, aproape de pârâul cedrilor, unde era o grădină [*Mt* 26, 30; *In* 18, 1]; iar noi eram împreună cu El, spuneam imne după obicei [*Mt* 26, 30]. [8] Şi despărţindu-se nu mult

de noi, Se ruga Tatălui zicând: „Părinte, depărtează de la Mine acest pahar! Dar să nu fie voia Mea, ci a Ta" [*Lc* 22, 41–42]. Şi făcând aceasta de trei ori, pentru că din deprimare noi căzuserăm în somn, venind ne-a spus: „S-a apropiat ceasul şi Fiul Omului va fi predat în mâinile păcătoşilor" [*Mt* 26, 45].

9 Şi iată-l pe Iuda şi împreună cu el o gloată de necredincioşi, şi drept semn al trădării le arată o sărutare vicleană [*Lc* 22, 48], iar cei ce au primit semnalul convenit L-au prins pe Domnul şi legându-L L-au adus la casa lui Caiafa arhiereul [*Mt* 25, 57], în care era adunat nu mult popor, ci o gloată, nu un sfânt consiliu de bătrâni, ci un sinedriu fără de lege şi un sfat de necredincioşi. Aceştia făcând multe împotriva Lui n-au lăsat deoparte nici un fel de ocară, scuipându-L, înjurându-L, pălmuindu-L, ocărindu-L, punându-L la încercare, cerându-I o ghicire în loc de o profeţie, numindu-L prefăcut, hulitor, călcător al Legii lui Moise, surpător al Templului, desfiinţător al jertfelor, duşman al romanilor, potrivnic Cezarului. 10 Şi îmbătându-se în acestea împotriva lui până dimineaţa în zori, aceşti tauri şi câini [*Ps* 21, 13. 17] L-au dus la Ana, care era socrul lui Caiafa [*In* 18, 13], şi acolo făcând lucruri asemănătoare, pentru că era ziua pregătirii [*In* 19, 14], L-au predat guvernatorului roman Pilat învinuindu-L de lucruri multe şi grele, din care însă n-au putut dovedi nimic, drept pentru care nemulţumit guvernatorul a zis: „Nu găsesc în el nici o vină" [*Lc* 23, 4. 14].

11 Şi atunci aducând doi martori mincinoşi au vrut să-L calomnieze, dar întrucât aceştia au fost găsiţi în dezacord au adus afacerea spre înaltă trădare zicând: „Acesta a spus despre sine că e împărat şi se opune plătirii de impozite Cezarului" [*Lc* 23, 21]. 12 Şi înşişi acuzatorii s-au făcut martori, judecători şi împuterniciţi cu verdictul spunând: „Răstigneşte-L! Răstigneşte-L!" [*Lc* 23, 21; *In* 19, 6], ca să se împlinească ce s-a scris despre El în Profeţi: „Adunatu-s-au asupra mea martori nedrepţi şi nedreptatea a minţit ei înseşi" [*Ps* 26, 12], şi iarăşi: „Înconjuratu-m-au câini mulţi, adunarea celor răi m-a împresurat" [*Ps* 21, 13. 17], şi altundeva: „Făcutu-mi-s-a moştenirea mea ca un leu în pădure, şi-a ridicat glasul împotriva mea" [*Ir* 12, 8]. 13 Pilat, aşadar, făcându-şi de ruşine stăpânirea prin laşitate, şi-a arătat răutatea slujind în locul Celui Drept mulţimilor, şi deşi a dat mărturie despre El ca despre un nevinovat, L-a predat ca pe un vinovat de pedeapsă crucii, cu toate că romanii fixaseră drept lege ca nimeni nedovedit să nu fie trimis la moarte.

14 Iar călăii, punând mâna pe Domnul slavei [*1 Co* 2, 8], L-au pironit pe lemn răstignindu-L la ceasul al şaselea [*In* 19, 14] după ce primiseră sentinţa despre El la ceasul al treilea [*Mc* 15, 25]. 15 După care I-au dat să bea oţet amestecat cu fiere, apoi I-au împărţit hainele trăgând sorţi, după care au răstignit împreună cu El de-a dreapta şi de-a stânga Lui doi răufăcători, ca să se împlinească Scriptura: „Datu-Mi-au de mâncare fiere şi în setea Mea M-au

adăpat cu oțet" [*Ps* 68, 22], şi iarăşi: „Împărțitu-Mi-au hainele Mele lor înşile şi pe haina Mea au aruncat sorți" [*Ps* 21, 19], şi altundeva: „Şi cu cei fără de lege a fost socotit" [*Is* 53, 12]. [16] După care trei ceasuri s-a făcut întuneric, de la ceasul al şaselea la ceasul al nouălea [*Mt* 27, 45], şi spre seară s-a arătat iarăşi lumina precum stă scris: „Nu va fi nici zi, nici noapte, şi spre seară va fi lumină" [*Za* 14, 7]. [17] Iar pe la ceasul al nouălea Iisus a strigat cu glas mare şi a zis Tatălui: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?" [*Ps* 21, 2; *Mt* 27, 46]. Şi după puțin strigând cu glas a zis: „Părinte, iartă-i, că nu ştiu ce fac" [*Lc* 27, 50] şi adăugând: „În mâinile Tale Îmi pun duhul Meu" [*Lc* 23, 46; *Ps* 30, 6], şi-a dat duhul şi înainte de a apune soarele a fost îngropat într-un mormânt nou [*Mt* 27, 60].

[18] Iar înviind din morți când se lumina în ziua întâi a sâmbetelor [*Mt* 28, 1] a împlinit cele ce ne spusese înainte de Pătimire zicând: „Trebuie ca Fiul Omului să facă trei zile şi trei nopți în inima pământului" [*Mt* 12, 40]. [19] Şi înviind din morți S-a arătat cel dintâi Mariei Magdalena şi Mariei lui Iacob [*Mc* 16, 1–9], apoi lui Cleopa pe cale [*Lc* 24, 18. 32], iar după aceasta nouă, ucenicilor Lui care fugiserăm de frica iudeilor [*In* 20, 19; *Mc* 16, 14], dar care pe ascuns ne interesam curioşi de cele privitoare la El. Acestea însă au fost scrise în Evanghelie.

[20] El ne-a îndemnat aşadar să postim aceste şase zile din pricina impietății şi nelegiuirii iudeilor, poruncindu-ne să-i plângem şi să ne îndurerăm pentru pierzania lor, căci şi El a vărsat lacrimi pentru ei pentru că nu ştiau vremea cercetării lor [*Lc* 19, 41. 44]. Ne-a poruncit să postim miercurea şi vinerea: miercurea din pricina trădării, iar vinerea din pricina Pătimirii. Dar ne-a poruncit să încetăm postul sâmbăta la cântatul cocoşului, dar în însăşi ziua de sâmbătă să postim, nu pentru că trebuie să postim sâmbăta, întrucât aceasta e o odihnă de creație, ci pentru că trebuie să postim doar în sâmbăta aceea, întrucât în ea Creatorul a fost sub pământ. [21] Fiindcă în însăşi sărbătoarea lor au pus mâna pe Domnul, ca să se împlinească cuvântul spus: „Pus-au semnele lor în mijlocul sărbătorii lor şi ei nu ştiau" [*Ps* 73, 4–5]. Trebuie aşadar să plângem pentru ei, pentru că atunci când a venit Domnul n-au crezut în El, ci au scuturat de la ei învățătura Lui, condamnându-se ca nevrednici de mântuire.

XV–XVI. Enumerare a prezicerilor profetice care-L vesteau pe Hristos şi al căror deznodământ l-au văzut iudeii, dar din răutatea minții n-au crezut că este Fiul lui Dumnezeu şi L-au condamnat la cruce pe Domnul slavei

XV [1] Fericiți aşadar voi, care odinioară nu erați popor, dar acum sunteți neam sfânt [*1 Ptr* 2, 10. 9] izbăvit din rătăcirea idolilor, din neştiință, din impietate; cei ce n-ați avut parte de milă, dar acum sunteți miluiți [*2 Ptr* 2, 10]

din pricina ascultării inimii voastre. [2] Căci poarta vieții s-a deschis vouă, celor dintre neamuri/păgâni, care odinioară nu erați iubiți, dar acum sunteți îndrăgiți, popor câștigat de Dumnezeu, rânduit ca să vestească virtuțile lui și despre care a spus Mântuitorul: „Am fost găsit de cei ce nu Mă căutau și M-am arătat celor ce nu întrebau de Mine. Am zis: Iată-Mă! neamului care nu chema Numele Meu" [*Is* 65, 1]. [3] Căci fără să-L fi căutat, ați fost căutați de El și crezând în El v-ați supus chemării Lui părăsind nebunia politeistă și scăpând la adevăratul monoteism [*monarchia*], la Dumnezeu Atoatețiitorul, prin Iisus Hristos, făcându-vă completare a numărului celor mântuiți, zeci de mii de zeci de mii și mii de mii, cum stă scris în Daniel [7, 10]. [4] Dar lui Israel cel necredincios îi spune: „Toată ziua am întins mâinile Mele spre un popor care nu ascultă și contrazice, către cei ce umblă într-o cale nu bună, ci în urma păcatelor lor, un popor care Mă întărâtă înaintea Mea" [*Is* 65, 2–3].

XVI [1] Vedeți, așadar, cum a înfuriat poporul pe Domnul necrezând în El. De aceea spune: „Au întărâtat pe Duhul Sfânt și El S-a întors cu dușmănie împotriva lor" [*Is* 63, 10]. [2] Căci îi ținea o orbire din pricina răutății minții lor, pentru că văzându-L pe Iisus n-au crezut că e Hristosul/Mesia lui Dumnezeu, Fiul Unul-Născut, născut de El înainte de toți vecii, Cuvânt, Dumnezeu, pe Care nu L-au recunoscut din pricina necredinței nici prin lucrările Lui, nici prin profețiile scrise despre El. [3] Căci faptul că se va naște dintr-o Fecioară îl citeau în Isaia: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu și vor chema Numele Lui Emanuel [*Is* 7, 14]. Că un Copil mic S-a născut și un Fiu s-a dat nouă a cărui stăpânire este peste umărul Lui, și se va chema numele Lui Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, Puternic, Stăpân al păcii, Părinte al veacului ce va veni [*Is* 9, 5]." [4] Iar dacă din pricina răutăților covârșitoare nu-L ascultă o spune tot El: „Doamne, cine a crezut auzului nostru și brațul Domnului cui i s-a descoperit?" [*Is* 53, 1]. Și iarăși: „Cu auzul veți auzi și nu veți înțelege, uitându-vă vă veți uita, dar nu veți vedea, căci s-a învârtoșat inima acestui popor" [*Is* 6, 1–10]. [5] De aceea s-a luat de la ei cunoașterea, pentru că atunci când vedeau și-au întors ochii în altă parte și când auzeau nu auzeau.

Vouă însă, celor din păgâni, vi s-a dat Împărăția [*Mt* 21, 43], pentru că fără să-L fi cunoscut pe Dumnezeu, crezând prin vestire/propovăduire, L-ați cunoscut, sau mai bine zis ați fost cunoscuți de El [*Ga* 4, 9] prin Iisus Mântuitorul și Izbăvitorul celor ce nădăjduiesc în El. [6] Căci trecând de la obiceiurile dinainte cu osteneli zadarnice, privind de sus la idolii neînsuflețiți și disprețuind demonii care sunt în întuneric, alergând la Lumina cea adevărată [*In* 1, 9] și cunoscând prin ea pe Unul și Singurul Dumnezeu adevărat și Tată [*In* 17, 3], v-ați arătat moștenitori ai Împărăției Lui. [7] Botezați fiind în moartea Domnului [*Rm* 6, 3] și în învierea Lui, ca niște prunci nou-născuți [*1 Ptr*

2, 2], trebuie să fiţi nelucrători faţă de tot păcatul, căci nu mai sunteţi ai voştri înşivă, ci ai Celui ce v-a răscumpărat prin Sângele Lui [*1 Co* 6, 19–20]. [8] Căci despre Israelul de odinioară a zis Domnul din pricina necredinţei lor: „Se va ridica de la ei Împărăţia lui Dumnezeu şi se va da neamului care face roadele ei" [*Mt* 21, 43], adică: dându-şi Împărăţia vouă, celor ce odinioară eraţi străini, departe de El, primeşte roadele recunoştinţei. [9] Căci voi sunteţi cei ce aţi fost trimişi odinioară în vie şi n-aţi ascultat, iar aceia sunt cei care au ascultat [*Mt* 21, 28. 29]. Voi sunteţi cei cărora, părându-vă rău de contrazicerea voastră, lucraţi acum în ea, ei însă suportând cu greu făgăduinţele lor, nu numai că au părăsit via nelucrată, dar scoţându-l afară din vie l-au omorât pe însuşi moştenitorul ei [*Mt* 21, 38–39]. [10] Şi El, Care a fost respins de ei ca o piatră inutilă, a fost primit de voi ca o Piatră unghiulară [*Mt* 21, 42], de aceea zice despre voi: „Un popor, pe care nu-l cunoşteam Mi-a slujit, M-a auzit cu auzul urechii" [*Ps* 17, 44–45].

XVII. Cum anume trebuie să se facă Paştele şi când, şi că nu trebuie prăznuit împreună cu evreii

[1] Aşadar, fraţilor, voi care aţi fost răscumpăraţi cu scumpul Sânge al lui Hristos [*1 Ptr* 1, 19], trebuie să ţineţi în mod exact zilele Paştelui cu toată grija după echinocţiu, ca nu cumva să faceţi de două ori pe an pomenirea singurei Pătimiri, ci o singură dată pe Cel ce a murit o singură dată, nepăzind însă prăznuirea lui împreună cu iudeii. [2] Fiindcă acum nu e nici o comuniune între noi şi ei [*2 Co* 6, 14–15], căci au rătăcit în însăşi hotărârea privitoare la ce cred că săvârşesc, cum rătăciţi şi departe de adevăr sunt din toate părţile. [3] Voi însă păziţi strict echinocţiul de primăvară, care are loc în ziua a 22-a a lunii a 12-a, care e dystos; observând şi ziua a 21-a a lunii, pentru ca ziua a 14-a să nu cadă în altă săptămână şi din neştiinţă să săvârşim Paştele de două ori pe an sau să prăznuim Învierea Domnului nostru Iisus Hristos în altă zi decât numai în Ziua Domnului [Duminica].

XVIII. Rânduială despre Marea Săptămână a Paştelui

[1] În zilele Paştelui aşadar postiţi şase zile începând de Luni până Vineri şi Sâmbătă, folosind doar pâine, sare şi legume şi drept băutură apă, iar de la vin şi carne abţineţi-vă în aceste zile; căci sunt zile de doliu, nu de sărbătoare. [2] Vinerea şi Sâmbăta postiţi toată ziua, cei ce au atâta putere, negustând nimic până la cântatul de noapte al cocoşului; iar dacă cineva nu poate să le lege împreună, să păzească măcar Sâmbăta. Căci zice undeva Domnul vorbind despre El Însuşi: „Când va fi luat de la ei Mirele, vor posti atunci în acele zile" [*Lc* 5, 35].

XIX. Despre privegherea Sâmbetei Mari și despre Ziua Învierii

[1] Așadar în aceste zile a fost El luat de la noi de către cei ce poartă în chip mincinos numele de iudei [cf. *Ap* 2, 9; 3, 9], a fost țintuit de cruce și socotit cu cei fără de lege [*Is* 53, 12; *Mc* 15, 28]. [2] De aceea vă îndemnăm și pe voi să postiți aceste zile până seara, așa cum și noi am postit când a fost luat de la noi. Iar în celelalte zile înainte de Vineri, fiecare să mănânce la ceasul al nouălea sau seara ori cum poate fiecare, încetând postul din seara zilei de Joi până la cântatul cocoșului. [3] De cu seară până la cântatul cocoșului și până când se luminează de zi în prima zi a săptămânii [duminică], privegheați adunându-vă în biserică, stați veghind și rugându-vă lui Dumnezeu toată noaptea citind Legea, Profeții și Psalmii până la cântatul cocoșului. Și botezându-vă catehumenii și citind Evanghelia cu frică și cutremur și grăind poporului cele spre mântuire, încetați doliul vostru și rugați pe Dumnezeu să întoarcă pe Israel și să primească loc de pocăință și iertare a necredinței lui. [4] Pentru că, spălându-și mâinile, judecătorul străin [Pilat] a zis: „Nevinovat sunt eu de sângele dreptului acestuia; voi veți vedea" [*Mt* 27, 25]. Iar când Pilat a zis: „Să răstignesc pe împăratul vostru?", ei au strigat: „Nu avem împărat decât pe Cezarul [*In* 19, 15]. Răstignește-l! Răstignește-l! [*In* 19, 6]. Căci oricine se face pe sine însuși împărat se împotrivește Cezarului, și dacă-l dezlegi pe acesta, nu ești prieten al Cezarului! [*In* 19, 12]" [5] Și Pilat guvernatorul și Irod regele au dat poruncă să-L răstignească și s-a împlinit cuvântul spus: „Pentru ce s-au întărâtat neamurile și popoarele au cugetat lucruri deșarte? Împărații pământului au stat și căpeteniile s-au adunat împotriva domnului și împotriva Unsului/Hristosului Său [*Ps* 2, 1–2] și L-au azvârlit pe Cel Iubit al Său ca pe un hoit scârbos [*Is* 14, 19]."

[6] Și pentru că El a fost răstignit Vinerea și S-a sculat când se lumina de Duminică, s-a împlinit Scriptura care spune: „Scoală-Te, Dumnezeule, judecă pământul, că Tu vei moșteni în toate neamurile!" [*Ps* 81, 8]. Și iarăși: „Acum Mă voi scula, zice Domnul, Mă voi pune mântuire; o voi anunța deschis" [*Ps* 11, 6]. Și: „Iar Tu, Doamne, miluiește-mă și mă scoală, și le voi răsplăti lor" [*Ps* 40, 11]. [7] De aceea și voi, pentru că Hristos a înviat, aduceți-I jertfa voastră, despre care a poruncit prin noi zicând: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea" [*Lc* 22, 19; *1 Co* 2, 24] și atunci rupeți postul, veselindu-vă și prăznuind, pentru că arvuna învierii voastre, Iisus Hristos, S-a sculat din morți [*1 Co* 15, 20] și aceasta să vă fie drept lege veșnică [*Lv* 16, 34] până la sfârșitul veacului [*Mt* 28, 30], până ce va veni Domnul [*1 Co* 15, 26]. [8] Căci pentru iudei Domnul e încă mort, dar pentru creștini a înviat; pentru unii e așa din pricina necredinței, iar pentru alții din pricina certitudinii, pentru că nădejdea în El e viață nemuritoare și veșnică.

XX. Prezicere profetică despre Domnul pe care iudeii o citesc pe 10 septembrie

[1] Iar după opt zile să vă fie iarăşi o sărbătoare cinstită această zi a Opta, în care m-a încredinţat de învierea Lui pe mine, Toma, care nu credeam, arătându-mi locul cuielor şi rana suliţei în coastă [*In* 20, 24–29]. [2] Şi numărând iarăşi patruzeci de zile de la prima Duminică [a Paştelui], în joia de după duminică prăznuiţi praznicul Înălţării Domnului, în care plinind toată economia şi rânduiala a urcat la Dumnezeu şi Tatăl care L-a trimis, şezând de-a dreapta puterii [*Mt* 26, 64] şi aşteptând până ce vrăjmaşii Lui vor fi puşi sub picioarele Sale [*Ps* 109, 1; *1 Co* 15, 25] şi va veni la sfârşitul veacului cu putere şi cu slavă multă să judece viii şi morţii şi să dea fiecăruia după faptele lui; atunci Îl vor vedea pe Fiul iubit al lui Dumnezeu, pe Care L-au împuns, şi recunoscându-L vor jeli pentru ei înşişi seminţie pe seminţie şi femeile lor separat [*Za* 12, 10. 2]. [3] Căci şi acum adunându-se în ziua a 10-a a lunii gorpeos citesc Plângerile, în care se spune: „O suflare înaintea feţei noastre, Unsul Domnul a fost prins în stricăciunile lor" [*Plg* 4, 20], şi pe Baruh, în care stă scris: „Acesta este Dumnezeul nostru şi altul pe lângă El nu se va mai socoti. Aflat-a toată calea ştiinţei şi a arătat-o lui Iacob, slujitorul Său şi lui Israel, cel iubit de El. După acestea pe pământ S-a arătat şi cu oamenii a petrecut" [*Bar* 3, 36–38]. Şi când citesc, se lovesc şi jelesc, cum cred ei, pustiirea făcută de Nabucodonosor, în realitate făcând fără să vrea începutul plânsului care-i va cuprinde. [4] Iar la zece zile după Înălţare se împlinesc cincizeci de zile de la prima Duminică [a Paştelui]; să vă fie o sărbătoare mare; căci în ea la ceasul al treilea a trimis Domnul Iisus darul Duhului Sfânt [*FA* 2] şi toţi ne-am umplut de lucrarea Lui şi am vorbit în limbi noi, cum făcea să răsune în noi, şi am vestit iudeilor şi păgânilor că El este Hristosul/Mesia lui Dumnezeu, Cel hotărât de El Judecător al viilor şi al morţilor [*FA* 10, 42; *1 Ptr* 4, 5].

[5] De El a dat mărturie Moise zicând: „A primit Domnul de la Domnul foc şi l-a făcut ploaie" [*Fc* 19, 24]. Pe El L-a văzut Iacob ca om şi a zis: „Am văzut pe Dumnezeu faţă către faţă şi a scăpat teafăr sufletul meu" [*Fc* 32, 31]. Pe El L-a primit în ospeţie Avraam şi L-a mărturisit judecător şi Domn al său [*Fc* 18]. [6] Pe El L-a văzut Moise în rug [*Iş* 3]; despre El a zis în Deuteronom: „Profet vă va ridica Domnul Dumnezeu din fraţii voştri, ca mine; pe el să-l ascultaţi în toate câte vă va grăi vouă, iar orice suflet care nu va asculta de profetul acela va fi stârpit din poporul său" [*Dt* 18, 15. 19; *Lv* 23, 29]. [7] Pe El L-a văzut Isus al lui Navi, general înarmat al puterii Domnului [*Ios* 5, 14], luptând ca aliat împotriva Ierihonului şi, căzând la picioarele Lui, I s-a închinat ca un sclav stăpânului său. Pe El cunoscându-L Samuel

Uns/Hristos al lui Dumnezeu [*1 Rg* 12, 3. 5], i-a numit unşi/hristoşi pe preoţi şi pe împăraţi. [8] Pe El cunoscându-L a cântat David despre El această cântare, spunând: „Încinge-Te cu sabia peste coapsă, Puternice, în strălucirea şi frumuseţea Ta. Încordează-Ţi arcul, propăşeşte şi domneşte de dragul adevărului, blândeţii şi dreptăţii, şi dreapta Ta Îţi va fi călăuză minunată. Ascuţite sunt săgeţile Tale, Puternice, popoare sub Tine vor cădea. De aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul veseliei mai mult decât pe părtaşii Tăi" [*Ps* 44, 4–7. 2].

[9] Despre El a vorbit şi Solomon ca în numele Lui: „Domnul m-a zidit ca început al căilor Lui pentru lucrurile Lui; înainte de veac m-a întemeiat, întru început, înainte de a face pământul, înainte de a ieşi izvoarele apelor, înainte de a fi întemeiaţi munţii, înaintea tuturor colinelor pe mine m-a născut" [*Pr* 8, 22–25]. Şi iarăşi: „Înţelepciunea şi-a zidit sieşi o casă" [*Pr* 9, 1]. [10] Despre El a vorbit Isaia: „Un toiag a ieşit din rădăcina lui Iesei şi o floare va răsări din rădăcină. Şi rădăcina lui Iesei va fi ca cel ce se ridică să stăpânească neamurile; în el îşi vor pune nădejdea" [*Is* 11, 10]. Iar Zaharia: „Iată împăratul tău vine la tine drept şi mântuind, blând şi călare pe asin, pe mânzul asinei" [*Za* 9, 9]. [11] Despre El spune Daniel că este Fiu al Omului care vine la Tatăl [*Dn* 7, 13–14] şi primeşte toată judecata şi cinstea şi este piatra tăiată din munte fără mână de om, care a ajuns un munte mare şi a umplut tot pământul [*Dn* 2, 34–35] zdrobind mulţimea [*poliarchia*] stăpânirilor locale şi mulţimea zeilor celor fără Dumnezeu, vestind pe Unul Dumnezeu şi arătând monarhia romanilor.

[12] Despre El a spus şi Ieremia profeţind: „O suflare înaintea feţei noastre, Unsul Domnul a fost prins în stricăciunile lor; El de care spuneam: în umbra Lui vom trăi între neamuri/păgâni" [*Plg* 4, 20]. Iezechiel şi ceilalţi profeţi L-au numit peste tot Uns/Hristos, Domn, Împărat, Judecător, Legiuitor, Înger al Tatălui, Dumnezeu Unul-Născut. [13] Pe Acesta deci vi-L vestim şi noi Dumnezeu Cuvânt Care a slujit Dumnezeului Său şi Tatălui la creaţia a toate; dacă credeţi în El, veţi fi vii, dacă nu credeţi, veţi fi pedepsiţi. „Căci cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viaţa, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el" [*In* 3, 36].

[14] Aşadar, după ce aţi prăznuit o săptămână Cincizecimea, postiţi şi după ea o săptămână, căci este un lucru drept să ne veselim de darul lui Dumnezeu şi să postim după relaxarea care urmează. [15] Căci şi Moise şi Ilie au postit patruzeci de zile [*Iş* 34, 38; *3 Rg* 19, 8], iar Domnul n-a mâncat trei săptămâni pâine bună, iar carne şi vin n-au intrat în gura Lui [*Dn* 10, 2–3]. Şi fericita Ana, când l-a cerut pe Samuel, a zis: „Vin şi sicheră n-am băut, iar sufletul meu s-a vărsat înaintea Domnului" [*1 Rg* 1, 15]. [16] Şi ninivitenii au scăpat de experienţa urgiei postind trei zile şi trei nopţi [*Iona* 3, 4–5]; tot postind au

scăpat de năvala necredincioşilor Holofren şi Aman atât Ester şi Mardoheu [*Est* 4, 16], cât şi Iudita [8, 6]. Şi David spune: „Genunchii mei au slăbit de post şi trupul meu s-a topit din pricina untdelemnului" [*Ps* 108, 24]. [17] Aşadar şi voi cereţi de la Dumnezeu cererile voastre postind.

[18] Iar după această săptămână de post vă poruncim să postiţi în toată miercurea şi vinerea, iar prisosul care rămâne din postirea voastră să-l daţi săracilor. [19] În orice sâmbătă însă, afară de una singură, şi în orice duminică veseliţi-vă săvârşind adunări; căci vinovat de păcat va fi cel ce posteşte duminica, pentru că e ziua Învierii, sau care e posomorât de Cincizecime şi de orice zi de sărbătoare a Domnului; fiindcă în ele trebuie să ne veselim, nu să plângem.

Cartea VI: Despre schisme şi erezii

I. [Despre schisme]

[1] Înainte de toate, păziţi-vă, episcopi, de cumplitele, relele şi neîngăduitele erezii, fugind de ele ca de focul care-i arde pe cei ce se apropie de el. Fugiţi şi de schisme. Că nu e îngăduit nici să plecăm mintea spre necuvioasele erezii, nici să ne separăm de cei de un gând cu noi din pricina iubirii de stăpânire [*philarchian*]. [2] Căci îndrăznind unii în vechime unele ca acestea, n-au scăpat de pedeapsă. Căci Datan şi Abiron, care s-au opus lui Moise, au fost înghiţiţi în pământ, Core şi cei două sute împreună cu el, care s-au răzvrătit împotriva lui Aaron, au fost mistuiţi de foc [*Nm* 16], iar Mariam care l-a ocărât pe Moise pentru că era căsătorit cu o păgână a fost scoasă afară din tabără timp de şapte zile, pentru că spunea că Moise luase drept soţie o etiopiancă [*Nm* 12]. [3] La fel şi Azaria, numit şi Ozia, care era rege al lui Iuda, îndrăznind să ia asupra lui preoţia şi vrând să tămâieze — ceea ce nu i se cuvenea —, deşi a fost oprit de arhiereul Azaria şi optzeci de preoţi, dar nu a ascultat, a fost atins de lepră pe frunte şi s-a grăbit să iasă, pentru că-l vădise Domnul [*2 Par* 26, 16–21].

II. Că nu e îngăduit să ne răsculăm nici împotriva împăraţilor, nici a preoţilor

[1] Să fim cu luarea-aminte, iubiţilor, care e faima răzvrătiţilor şi care e verdictul asupra lor. Căci dacă cel ce se ridică împotriva împăraţilor e vrednic de pedeapsă, chiar dacă e fiu sau prieten al lor, cu cât mai mult cel ce se ridică împotriva preoţilor? Deoarece pe cât preoţia e mai bună decât împărăţia, întrucât lupta ei este pentru suflet, cu atât mai mult cel ce a îndrăznit să o dispreţuiască are o pedeapsă mai gravă decât cel ce dispreţuieşte împărăţia.

[2] Pentru că nici unul nu scapă nepedepsit, căci nici Abesalom, nici Abedadan n-au scăpat nepedepsiți [*2 Rg* 18–20], nici Core și Datan [*Nm* 16]: primii s-au răsculat împotriva lui David râvnind împărăția, iar ceilalți împotriva lui Moise rivalizând cu el pentru întâietăți. [3] Abesalom îl vorbea de rău pe David, tatăl său, ca pe un judecător nedrept spunând fiecăruia: „Cuvintele tale sunt frumoase, dar nu este cine să te asculte și să-ți facă dreptate; cine mă va face stăpân?" [*2 Rg* 15, 3–4]. [4] Iar Abedadan spunea: „N-am nici o parte cu David și nici o moștenire cu fiul lui Iesei" [*2 Rg* 20, 1]. Evident nu suporta să fie stăpânit de David, despre care Dumnezeu spusese: „Am găsit pe David fiul lui Iesei bărbat după inima mea, care va face toate voile Mele" [*FA* 13, 22]. [5] Iar Datan, Abiron și cei ai lui Core spuneau: „Oare puțin lucru e că ne-ai scos din pământul Egiptului, din pământul în care curge lapte și miere? De ce ne-ai scos ochii? Și tu să stăpânești peste noi?" [*Nm* 16, 13–14]. Și au făcut împotriva lui o adunare mare. [6] Iar cei ai lui Core ziceau: „Oare numai cu Moise a vorbit Dumnezeu?" [*Nm* 12, 2]. „A dat preoția numai lui Aaron? Nu e sfântă toată adunarea Domnului? Și de ce să fie preot numai Aaron?" [*Nm* 16, 3]. [7] Și înaintea acestora un altul a spus: „Cine te-a pus pe tine stăpân și judecător peste noi?" [*Iș* 2, 14].

III. Despre virtutea lui Moise și necredința neamului iudeilor și despre minunile pe care le-a făcut Dumnezeu prin el

[1] Și s-au răsculat împotriva lui Moise, slujitorul lui Dumnezeu [*Nm* 12, 7], cel mai blând și mai credincios decât toți oamenii, care de la Dumnezeu făcuse poporului atâtea semne și minuni [*FA* 5, 12], care săvârșise spre binefacerea lor lucruri slăvite și minunate, care a adus cele zece plăgi asupra egiptenilor [*Iș* 7–12], a despărțit Marea Roșie [*Iș* 14] și a ridicat apele ca un zid de o parte și de alta și a dus poporul printre ele ca pe pământul uscat al pustiei, a scufundat pe faraon și pe egipteni și pe toți cei ce veneau împreună cu ei și după ei, care printr-un lemn a îndulcit celor ai săi izvorul [*Iș* 15, 23–25] și a făcut să țâșnească din stâncă apă pentru însetarea lor [*Iș* 17, 6], care le-a dat mană din cer și carne din văzduh [*Iș* 16], care le-a dat noaptea un stâlp de foc spre luminare și călăuzire, iar ziua un stâlp de nor spre umbrire din pricina arșiței soarelui [*Ps* 77, 14; *Iș* 13, 21], care le-a dat, primit din gura, din mâna și scrierea lui Dumnezeu, Decalogul, număr desăvârșit, lipit pe tăblițe de piatră [*Iș* 31, 8], cu care Dumnezeu vorbea față către față ca cineva cu prietenul său [*Iș* 33, 11], și despre care Acesta a zis: „Nu s-a ridicat profet ca Moise" [*Dt* 34, 10].

[2] Împotriva acestuia s-au ridicat coreiții și rubeliții și au aruncat pietre asupra lui, care se ruga și zicea: „Să nu iei aminte la jertfa lor" [*Nm* 16, 15].

Şi slava lui Dumnezeu care s-a arătat pe unii i-a doborât la pământ, iar pe alții i-a ars cu foc. Şi pe căpeteniile rătăcirii schismei care spuneau: „Să ne dăm o căpetenie” [*Nm* 14, 4], pământul s-a deschis şi i-a înghițit pe ei şi corturile lor şi lucrurile lor şi s-au pogorât de vii în iad [*Nm* 16, 30–35], iar pe coreiți i-a dat pieirii prin foc.

IV. Că face schismă nu cel ce se separă de necredincioşi/păgâni, ci cel ce se depărtează de credincioşi

[1] Deci dacă Dumnezeu a adus îndată pedeapsa Lui asupra celor ce făcuseră schismă/ruptură din iubire de stăpânire, cu cât mai mult asupra inițiatorilor ereziilor impioase? Nu va aduce o pedeapsă mai viguroasă asupra celor ce blasfemiază providența sau creația Lui? [2] Voi însă, fraților, lăsându-vă povățuiți din Scriptură, păziți-vă să nu faceți schisme/rupturi ale cugetului sau unirii voastre, pentru că inițiatorii unei opinii neîngăduite devin pentru noroade santinele ale pierzaniei. [3] Asemenea şi voi, laicii, nu vă apropiați de cei care învață lucruri contrare socotinței lui Dumnezeu, nici nu vă faceți părtaşi ai impietății lor, căci zice Domnul: „Rupeți-vă din mijlocul acestor bărbați, ca să nu pieriți împreună cu ei” [*Nm* 16, 21. 26], şi iarăşi: „Ieşiți din mijlocul lor şi vă separați de ei, zice Domnul, şi nu vă atingeți de nimic necurat şi Eu vă voi primi pe voi” [*2 Co* 6, 17; *Is* 52, 11; *Iz* 20, 34].

V. Din ce pricină a fost respins Israelul cel numit în chip mincinos aşa: demonstrație din preziceri profetice

[1] Fiindcă într-adevăr trebuie fugit de cei ce blasfemiază pe Dumnezeu, pentru că cei mai mulți dintre cei necredincioşi/păgâni au o necunoaştere a lui Dumnezeu; aceştia sunt însă bolnavi de o răutate a gândirii pentru că luptă împotriva lui Dumnezeu; căci din răutatea ereticilor o molimă a ieşit peste tot pământul, cum spune Ieremia profetul [*Ir* 23, 15]. [2] Căci reaua sinagogă a fost respinsă de Domnul Dumnezeu şi casa a fost părăsită de El, cum se spune undeva: „Am părăsit casa Mea, am lăsat moştenirea Mea” [*Ir* 12, 7]. Şi iarăşi: „Voi lăsa via Mea şi nu va mai fi tăiată, nici săpată şi în ea vor creşte spini, iar norilor le voi porunci să nu mai verse ploaie peste ea” [*Is* 5, 6]. [3] Lăsând deci poporul [Israel] ca pe un cort într-o vie şi un adăpost într-o bostănărie, ca pe o cetatea împresurată [*Is* 1, 8], luând de la ei şi Duhul Sfânt şi ploaia profetică, a umplut Biserica Sa cu har duhovnicesc ca râul Egiptului în zilele primăverii [*Sir* 24, 25] şi a înălțat-o ca pe o casă aflată pe un munte sau „ca pe un munte foarte înalt, ca un munte închegat, un munte gras, în care a binevoit Dumnezeu să locuiască, căci Domnul se va sălăşlui în el până la sfârşit” [*Ps* 67, 16–17]. Şi în Ieremia spune: „Tron înalt de slavă

e locul sfinţirii noastre" [*Ir* 17, 12]. Iar în Isaia spune: „Fi-va în zilele de pe urmă arătat muntele Domnului şi casa lui Dumnezeu va fi pe vârfurile munţilor şi se va înălţa peste dealuri" [*Is* 2, 2]. [4] Aşadar, pentru că a părăsit poporul, a lăsat pustiu şi templul rupând perdeaua/catapeteasma lui [*Mt* 27, 51] şi luând de la ei Duhul Sfânt, căci zice: „Iată, casa voastră vi se va lăsa pustie" [*Mt* 23, 38], şi dând harul Duhului peste voi, cei dintre păgâni, cum spune prin Ioil profetul: „Şi va fi după acestea, zice Dumnezeu, şi voi revărsa din Duhul Meu peste tot trupul şi fiii voştri vor profeţi, fiicele voastre vedenii vor vedea şi bătrânii voştri vise vor visa" [*Ioil* 3, 1; *FA* 2, 17], pentru că luând Dumnezeu de la popor[ul Israel] toată puterea şi lucrarea Cuvântului şi această supraveghere, le-a pus asupra voastră, a celor dintre păgâni.

[5] De aceea şi diavolul, gelos pe sfânta Biserică a lui Dumnezeu, s-a mutat la voi iscând între voi necazuri, prigoane, agitaţii, blasfemii, schisme, erezii; căci pe celălalt popor [Israel] l-a adus la el prin uciderea lui Hristos, dar pe voi, care v-aţi depărtat de zădărnicia lui, vă încearcă altfel, ca pe fericitul Iov [*Iov* 1–2]. [6] Căci el s-a împotrivit şi marelui arhiereu Iosua al lui Iosedec [*Za* 3, 1], iar pe noi a căutat de multe ori să ne slăbească, pentru ca să lipsească credinţa noastră [*Lc* 22, 31–32]. Dar Domnul şi Învăţătorul nostru, chemându-l la judecată, i-a zis: „Ceartă-te pe tine Domnul, diavole, ceartă-te pe tine Domnul Cel ce a ales Ierusalimul! Acesta nu este oare ca un tăciune scos din foc?" [*Za* 3, 2]. Iar cel ce a zis atunci celor ce stăteau înaintea arhiereului: „Luaţi hainele murdare de pe el" [*Za* 3, 4], şi a adăugat: „Iată, am luat fărădelegile de la tine" [*Za* 3, 4], Acelaşi zice acum aşa cum ne-a spus odinioară când eram adunaţi cu El: „M-am rugat să nu lipsească credinţa voastră" [*Lc* 22, 32].

VI. Despre ereziile iudaice

[1] Gloata iudaică a avut deci şi ea erezii rele. [2] Căci dintre ei sunt şi saducheii care nu mărturisesc învierea morţilor. [3] Şi fariseii care atribuie sorţii şi destinului acţiunea păcătoşilor. [4] Şi masboteii care neagă providenţa spunând că toate cele ce sunt s-au format în mod spontan şi care retează nemurirea sufletului. [5] Şi hemerobaptiştii care dacă nu se botează în fiecare zi nu mănâncă, şi care nu se folosesc de paturi, de farfurii, vase, pahare şi scaune, dacă n-au fost curăţite în prealabil cu apă. [6] Şi ebioniţii care sub ochii noştri vor ca Fiul lui Dumnezeu să fie un simplu om şi-L fac să se nască din plăcerea unui bărbat şi din împreunarea lui Iosif cu Maria. [7] Mai sunt şi esenienii care se separă de toţi aceştia şi păzesc cele ale părinţilor lor. [8] Aceste [erezii] se găsesc aşadar în poporul dinainte. Şi acum însă cel viclean, care e iscusit în a face răul [*Ir* 4, 22] şi nu ştie vreodată binele, scoţând pe unii dintre noi, a lucrat prin ei erezii şi schisme.

VII. De unde au răsărit ereziile la creştini şi cine a fost iniţiatorul impietăţii lor [Simon Magul]

[1] Iar începutul noilor erezii s-a făcut aşa. Diavolul s-a îmbrăcat într-un oarecare Simon, samarinean din satul Ghiton, de profesiune mag, şi l-a făcut slujitor al relei lui gândiri. [2] Iar când Filip, tovarăşul nostru de apostolie, săvârşea cu darul Domnului şi lucrarea Duhului Său puterile vindecărilor în Samaria [*FA* 8], astfel încât samarinenii loviţi de uimire veneau la credinţă în Dumnezeul a toate şi în Domnul nostru Iisus Hristos şi se botezau în numele Lui, văzând acest Simon semnele şi minunile săvârşite fără vrăjitoriile unui şarlatan, căzând în admiraţie şi crezând, s-a botezat [*FA* 8, 13] şi stăruia în post şi rugăciune. Şi auzind noi harul lui Dumnezeu care s-a făcut între samarineni prin Filip, ne-am dus la el şi adăugând mult cuvântului învăţăturii, punându-ne mâinile peste toţi cei botezaţi, le-am dat prin rugăciuni împărtăşirea Duhului Sfânt [*FA* 8, 17]. [3] Văzând însă Simon că prin punerea mâinilor noastre se dă credincioşilor Duhul Sfânt, luând bani, ni i-a adus spunând: „Daţi-mi şi mie puterea aceasta, ca acela peste care-mi voi pune şi eu mâinile să primească Duhul Sfânt” [*FA* 8, 18–19]; vrând ca, aşa cum l-a lipsit pe Adam prin gustarea din pom de nemurirea făgăduită, aşa şi pe noi, momindu-ne cu luarea banilor, să ne despartă de darul lui Dumnezeu, ca în schimbul banilor să-i cedăm darul nepreţuit al Duhului. [4] Noi toţi tulburându-ne pentru aceasta, aţintindu-mi eu, Petru, privirea asupra şarpelui lucrător de cele rele din el, i-am spus lui Simon: „Argintul tău să fie cu tine spre pierzare, căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agoniseşte cu bani. Tu n-ai parte, nici moştenire la chemarea aceasta, pentru că inima ta nu este dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Pocăieşte-te deci de această răutate a ta şi te roagă lui Dumnezeu, doar ţi se va ierta gândul inimii tale. Căci întru amărăciunea fierii şi întru legătura nedreptăţii te văd că eşti” [*FA* 8, 20–23]. Iar atunci Simon temându-se a zis: „Rugaţi-vă voi la Domnul, pentru mine, ca să nu vină asuprea mea nimic din cele ce aţi zis” [*FA* 8, 24].

VIII. Cine sunt urmaşii impietăţii lui Simon şi ce erezii au început în continuare (continuare şi în capitolele IX, X şi XX)

[1] Iar când am ieşit între neamurile păgâne să vestim în lume cuvântul vieţii, atunci diavolul a lucrat în popor şi a trimis pe urmele noastre apostoli mincinoşi ca să profaneze cuvântul. Şi au pus înainte pe un oarecare Cleobius, pe care l-au adăugat lui Simon, iar aceştia au fost discipoli unui anume Dositei pe care, întrecându-l în renume, l-au lipsit de autoritate. Apoi au iniţiat diverse dogme nelalocul lor şi alţii: Kerint, Marcu, Menandru, Vasilide şi Saturnil. [2] Dintre care unii opinează că sunt mulţi dumnezei, alţii că sunt trei

dumnezei opuşi, fără de început şi coexistenţi, iar alţii că există o infinitate de dumnezei necunoscuţi; unii anulează căsătoria, opinând că nu este un lucru al lui Dumnezeu, alţii se scârbesc de mâncăruri, iar alţii desfrânează fără ruşine, ca aceia care se numesc acum în chip mincinos nicolaiţi.

IX. Că vrând Simon să zboare prin unele vrăjitorii a fost doborât din înălţime la pământ şi şi-a zdrobit picioarele şi degetele mâinilor cum istoricesc Clement, Hegesip, Iustin şi Irineu

[1] Simon s-a întâlnit însă cu mine, Petru, mai întâi în Cezareea lui Straton, unde credinciosul Corneliu, care era păgân, a venit prin mine la Domnul Iisus [*FA* 10]. Şi întâlnindu-se cu mine, a încercat să distorsioneze cuvântul lui Dumnezeu, împreună cu mine fiind sfinţii fii Zaheu, care odinioară fusese vameş [*Lc* 19, 2], Barnaba, Nichita şi Achila, fraţii lui Clement, episcopul şi cetăţeanul Romei, care a fost învăţăcel al lui Pavel, tovarăşul nostru în apostolie şi colaboratorul nostru în vestirea Evangheliei. Şi în prezenţa lor am discutat a treia oară despre cuvântul profetului şi unitatea [monarhia] lui Dumnezeu, şi cu puterea Domnului aruncându-l în muţenie, a fugit în Italia. [2] Şi venind la Roma, a tulburat mult Biserica, răsturnându-i pe mulţi şi legându-i de el, uimindu-i pe păgâni cu experienţa magiei şi cu lucrarea demonilor, astfel încât, ieşind în mijlocul zilei în teatrul lor, a poruncit mulţimilor să mă răpească şi pe mine şi a vestit în teatru că va zbura prin văzduh. [3] Toţi au fost luaţi pe sus de aceasta, dar eu mă rugam în mine însumi, şi el înălţat fiind de demoni zbura suspendat în văzduh, spunând că va urca la ceruri şi le va dărui de acolo cele bune. Şi în timp ce mulţimile îl aclamau ca pe un zeu, eu, întinzându-mi mâinile spre cer, mă rugam ca gândul lui Dumnezeu prin Domnul Iisus să-l frângă pe acest individ, o adevărată plagă, şi să reteze puterea demonilor care se foloseau de el spre amăgirea şi pierzania oamenilor, dar să nu-l omoare pe cel frânt, ci să-l zdrobească. [4] Şi luând cuvântul mi-am aţintit privirea asupra lui Simon şi i-am zis: „Dacă eu sunt un om al lui Dumnezeu şi un adevărat apostol al lui Iisus Hristos şi învăţător al dreptei-credinţe, nu al rătăcirii, cum eşti tu, Simon, poruncesc puterilor rele ale apostatului dreptei-credinţe, pe care se înalţă Simon Magul, să-l lase din stăpânirea lui, ca să se prăbuşească din înălţime spre râsul celor amăgiţi de el." Şi pe când spuneam eu acestea, Simon părăsit de puteri s-a prăbuşit cu vuiet mare şi în cădere şi-a zdrobit şoldul şi picioarele. [5] Şi din mulţimi s-a făcut un glas spunând: „Există un singur Dumnezeu, Cel pe care-L vesteşte pe drept cuvânt Petru şi este într-adevăr Unul Singur!" Şi mulţi l-au lăsat, dar unii din ei, vrednici de pierzania lui, au rămas în învăţătura lui ticăloasă. [6] Şi aşa s-a fixat la Roma prima erezie, cea foarte lipsită de Dumnezeu, a simonienilor, şi diavolul a continuat să lucreze prin ceilalţi apostoli mincinoşi.

X. Cum ereziile sunt în dezacord și cu ele însele și cu adevărul

[1] Toți aceștia [ereticii] n-aveau decât un singur scop foarte lipsit de Dumnezeu: să blasfemieze pe Dumnezeu Atoateţiitorul, opinând că e cu neputinţă de cunoscut, că nu e Tată al lui Hristos, nici Creator al lumii, ci cu neputinţă de rostit, de grăit şi de numit, că se naşte din El Însuşi, că nu S-a folosit de Lege şi Profeţi, că nu există providenţă, că nu trebuie crezut în înviere, că nu există judecată şi răsplată, că nu există suflet nemuritor, că trebuie să ne bucurăm doar de plăcere şi să putem să adoptăm indiferent orice religie. [2] Unii spun că sunt mai mulţi dumnezei, alţii că există trei fără de început, alţii că sunt doi nenăscuţi, alţii că există o infinitate de eoni. Unii învaţă abţinerea de la căsătorie, de la carne şi de la vin [*1 Tim* 4, 3–4], spunând că sunt scârboase şi căsătoria şi naşterea de prunci şi gustarea mâncărurilor, pentru ca unii respectabili să facă demnă de crezare reaua lor gândire. Alţii dintre ei legiuiesc abţinerea de la carne nu ca de la nişte animale lipsite de raţiune, ci ca şi cum ar avea un suflet raţional, iar cei care ar îndrăzni să le junghie ar fi pasibili de pedeapsa uciderii. [3] Alţii dintre ei spuneau că trebuie să ne abţinem doar de la carnea de porc, şi că trebuie să mâncăm cele curate potrivit Legii şi să ne tăiem împrejur după Lege, şi să credem în Iisus ca într-un bărbat cuvios şi profet. Alţii însă învăţau că trebuie să desfrânăm fără ruşine şi să abuzăm de trup şi să trecem prin tot felul de lucruri necuvioase, fiindcă numai aşa poate scăpa sufletul de stăpânitorii lumii. Toţi aceştia sunt unelte ale diavolului şi fii ai mâniei [*Ef* 2, 3].

XI. Expunerea predicii apostolice

[1] Noi însă, copii ai lui Dumnezeu şi fii ai păcii [*Lc* 10, 6], care propovăduim cuvântul sfânt şi drept al bunei-cinstiri/dreptei-credinţe [*eusebeias*], vestim Un Singur Dumnezeu, Domn al Legii şi al Profeţilor, Creator al celor ce sunt, Tată al lui Hristos, nu autocauzat şi autonăscut, cum cred unii, ci veşnic şi fără început, locuind într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], nefiind nici al doilea, nici al treilea sau multiplu, ci veşnic Singur, nu cu neputinţă de cunoscut sau de rostit, ci vestit prin Lege şi Profeţi, Atoateţiitor, Atotputernic, Atotstăpânitor,

[2] Dumnezeu şi Tată al Unului-Născut şi Întâiului-Născut din toată creaţia [*Col* 1, 15], Un Singur Dumnezeu, Tată al Unui Singur Fiu, nu al mai multora, al Unui Singur Mângâietor prin Hristos şi Făcător al celorlalte cinuri [cereşti];

[3] Un Singur Meşter/Demiurg, Făcător prin Hristos al unei creaţii diferite, Acelaşi Pronietor şi Legiuitor tot prin El, şi tot prin El devenit cauză a unei învieri, judecăţi şi răsplătiri;

[4] Acelaşi a binevoit să Se facă om, a vieţuit fără păcat, a pătimit, a fost îngropat, a înviat din morţi şi S-a înălţat la Cel care L-a trimis.
[5] Toată creatura spunem că e bună [*1 Tim* 4, 4] şi nimic nu e scârbos, şi tot ce e gustat în chip drept spre susţinerea existenţei este foarte bun, căci potrivit Scripturii toate sunt bune foarte [*Fc* 2, 31].
[6] Credem că astfel căsătoria e legiuită, iar facerea de prunci e cinstită şi neîntinată, căci pentru sporirea neamului omenesc a fost plăsmuită diferenţa sexelor în Adam şi Eva.
[7] Mărturisim că în noi este un suflet necorporal şi nemuritor, nu supus stricăciunii ca trupurile, ci nemuritor ca unul raţional şi liber.
[8] De orice însoţire nelegiuită şi de cea făcută de unii contrar naturii ne scârbim pentru că e ilicită şi necuvioasă.
[9] Mărturisim că va fi o înviere a drepţilor şi nedrepţilor şi o răsplătire a lor.
[10] Pe Hristos Îl mărturisim nu un simplu om, ci Dumnezeu Cuvânt şi om, Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni [*1 Tim* 2, 5], Arhiereu al Tatălui.
[11] Nu ne tăiem împrejur împreună cu iudeii, ştiind că a venit Cel pentru Care au fost puse deoparte şi păzite generaţiile, nădejdea neamurilor păgâne [*Fc* 49, 10], Iisus Hristos, Care a răsărit din Iuda, [*Evr* 7, 14; *Nm* 24, 17], Fiul Mlădiţei, floarea din Iesei, a Cărui stăpânire este pe umărul Lui [*Is* 11, 1; 9, 5].

XII. Contra celor ce mărturisesc pe Hristos,
dar vor să fie şi iudei

[1] Dar când erezia a părut să fie mai puternică în rătăcire şi toată Biserica era în primejdie, noi Cei Doisprezece ne-am adunat la Ierusalim, întrucât în locul trădătorului [Iuda] a fost ales să fie apostol împreună cu noi Matia care a luat sorţul lui Iuda, precum s-a spus: „Supravegherea lui să o ia altul” [*Ps* 108, 8] — şi am examinat împreună cu Iacob, fratele Domnului, ce e de făcut. Iar acestuia şi prezbiterilor li s-a părut bun să adreseze poporului cuvinte de învăţătură. [2] Căci unii, coborând din Iudeea la Antiohia, îi învăţau pe fraţii de acolo spunând: „Dacă nu vă veţi tăia împrejur după obiceiul lui Moise şi nu veţi umbla în celelalte obiceiuri care vi s-au rânduit, nu vă puteţi mântui” [*FA* 15, 1]. [3] Şi făcându-se disensiune şi discuţie nu puţină, fraţii din Antiohia, cunoscând că eram toţi adunaţi ca să cercetăm despre acest lucru, au trimis la noi bărbaţi credincioşi şi cunoscători ai Scripturilor ca să afle despre această chestiune. Aceştia, venind la Ierusalim, ne-au vestit discuţiile din Biserica Antiohiei, că unii spuneau că toţi trebuie să se taie împrejur şi să păzească şi celelalte curăţiri [*FA* 5, 4–5]. [4] Iar întrucât alţii spuneau altceva, sculându-mă eu, Petru, le-am spus: „Bărbaţi fraţi, voi ştiţi că din primele zile Dumnezeu m-a ales între voi, ca prin gura mea păgânii să audă cuvântul

Evangheliei şi să creadă, iar Dumnezeu Care cunoaşte inimile a dat mărturie pentru ei [*FA* 15, 7–8]. [5] Căci lui Corneliu, care era sutaş/centurion al Imperiului Roman, i s-a arătat un înger al Domnului şi i-a vorbit despre mine şi i-a zis să trimită după mine şi să asculte din gura mea cuvintele vieții [*FA* 10, 1–8]. Iar el a trimis după mine să vin de la Iope la Cezareea lui Straton. [6] Şi când voiam să plec la el, am vrut să gust hrană; şi pe când mi se pregătea, eram în camera de sus rugându-mă, şi am văzut cerul deschis şi coborându-se ceva ca o față mare de pânză strălucitoare legată în patru colțuri lăsându-se pe pământ; şi în ea erau toate dobitoacele cu patru picioare şi târâtoarele pământului şi păsările cerului. Şi un glas din cer mi-a spus: «Scoală-te, Petre, junghie şi mănâncă!» Iar eu am spus: «Nicidecum, Doamne, căci niciodată n-am mâncat ceva spurcat şi necurat.» Şi glasul mi-a spus a doua oară: «Cele pe care Dumnezeu le-a curățit tu să nu le faci spurcate!» Şi aceasta s-a făcut de trei ori, şi acel lucru a fost ridicat la cer [*FA* 10, 9–20; 11, 5–10]. [7] Şi cum eram nedumerit, ce să fie vedenia aceea, mi-a zis Duhul: «Iată te caută nişte bărbați. Ridică-te şi umblă cu ei neîndoindu-te de nimic, căci Eu i-am trimis» [*FA* 10, 20; 11, 11–12]. Aceştia erau cei trimişi de sutaş. [8] Şi socotindu-mă astfel, am cunoscut cuvântul Domnului care stă scris aşa: «Şi oricine va chema Numele Domnului se va mântui» [*Ioil* 3, 5; *FA* 2, 21], şi iarăşi: «Îşi vor aduce aminte şi se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului şi se vor închina înaintea Lui toate semințiile pământului; că a Domnului este împărăția şi El stăpâneşte peste neamurile păgâne» [*Ps* 21, 31–32]. [9] Şi înțelegând că peste tot este vorba de chemarea păgânilor, sculându-mă m-am dus împreună cu ei şi am intrat în casa bărbatului. Şi încă pe când vesteam cuvântul, a căzut Duhul Sfânt peste el şi peste cei de față împreună cu el, ca şi peste noi la început [*FA* 11, 12–15], şi n-a făcut nici o diferență între noi şi ei, curățindu-le inimile prin credință [*FA* 15, 9]. [10] Şi am cunoscut că Dumnezeu nu este pătimitor, ci în orice neam cel ce se teme de El şi face dreptate este primit de El [*FA* 10, 34–35], iar credincioşii tăiați împrejur erau şi ei uimiți de acest lucru [*FA* 10, 45]. [11] Iar acum de ce ispitiți pe Dumnezeu şi vreți să puneți pe grumazul ucenicilor un jug pe care nici părinții noştri, nici noi nu l-am putut purta? Ci prin harul Domnului nostru Iisus Hristos credem că ne vom mântui în acelaşi fel ca şi aceia [*FA* 15, 10–11]. Căci Domnul ne-a dezlegat din legături şi a uşurat povara noastră şi luat de la noi cu blândețe jugul apăsător."

[12] Iar pe când spuneam acestea, a tăcut toată mulțimea, după care Iacob, fratele Domnului, a zis: „Bărbați frați, ascultați-mă! Simon a istorisit cum de la început a avut grijă Dumnezeu să ia dintre neamuri/păgâni un popor pentru numele Său. Cu acest lucru se potrivesc cuvintele profeților, precum stă scris: «După acestea Mă voi întoarce şi voi ridica iarăşi cortul cel căzut al

lui David şi cele distruse ale lui iarăşi le voi zidi şi-l voi îndrepta, ca să-L
caute pe Domnul ceilalţi oameni şi toate neamurile peste care s-a chemat
numele Meu asupra lor, zice Domnul, Cel ce a făcut acestea» [*Am* 9, 11–12].
13 Lui Dumnezeu lucrurile Lui Îi sunt cunoscute din veac. De aceea eu soco-
tesc să nu-i tulburăm pe cei ce, dintre neamuri/păgâni, se întorc la Dumnezeu,
ci să le scriem să se ferească de întinările idolilor şi de desfrâu şi de carne
sugrumată şi de sânge [*FA* 15, 13–21]. Lucruri care au fost legiuite de cei
din vechime care au trăit înainte de Lege după legea naturală: de Enos,
Enoh, Noe, Melchisedec, Iov şi cei asemenea."
14 Atunci ni s-a părut potrivit nouă apostolilor, episcopului Iacob şi prez-
biterilor împreună cu întreaga Biserică, să trimitem la Antiohia bărbaţi aleşi
dintre noi împreună cu Pavel din Tars, apostolul păgânilor, şi cu Barnaba,
pe Iuda cel numit şi Barsaba şi Sila, bărbaţi cu vază între fraţi, scriind prin
mâinile lor acestea:
15 „Apostolii şi prezbiterii şi fraţii, fraţilor dintre neamuri/păgâni, care sunt
în Antiohia şi în Siria şi în Cilicia, salutare! Deoarece am auzit că unii dintre
noi, fără să fi avut porunca noastră, venind, v-au tulburat cu vorbele lor şi au
răvăşit sufletele voastre, zicând că trebuie să vă tăiaţi împrejur şi să păziţi
Legea, am hotărât, adunaţi într-un gând, să trimitem la voi bărbaţi aleşi, îm-
preună cu iubiţii noştri Barnaba şi Pavel, oameni care şi-au pus sufletele lor
pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos. Drept aceea, am trimis pe Iuda
şi pe Sila, care vă vor vesti şi ei prin viu grai aceleaşi lucruri. Pentru că s-a
părut Duhului Sfânt şi nouă să nu vi se pună nici o greutate în plus în afară
de cele ce sunt necesare: Să vă feriţi de cele jertfite idolilor, de sânge, de
[animale] sugrumate şi de desfrâu, de care păzindu-vă, bine veţi face. Fiţi
sănătoşi!" [*FA* 15, 22–29].

XIII. Că trebuie să ne separăm de eretici

1 Am trimis deci scrisoare, dar noi am rămas destule zile în Ierusalim dis-
cutând împreună cu privire la care e folosul comun spre îndreptare. 2 Iar după
destul timp i-am vizitat pe fraţi şi i-am întărit prin cuvântul dreptei-credin-
ţe/bunei-cinstiri îndemnându-i să fugă de cei care în numele lui Hristos şi
Moise combat pe Hristos şi pe Moise, şi ascund lupul în piele de oaie [*Mt* 7, 5].
3 Căci ei sunt hristoşi mincinoşi, profeţi mincinoşi şi apostoli mincinoşi,
amăgitori şi corupători, părţi ale vulpilor [*Ps* 62, 11], distrugători ai viilor
[*Cânt* 2, 15], din pricina cărora iubirea multora se va răci, dar cine va răbda
până la sfârşit nepervertit, acesta se va mântui [*Mt* 24, 12–13]. Despre care
Domnul ne-a asigurat dându-ne de veste şi zicând: „Vor veni la voi oameni
în haine de oaie, dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori; după roadele lor îi veţi

cunoaşte. Feriţi-vă de ei. Căci se vor ridica hristoşi mincinoşi şi profeţi mincinoşi şi vor duce în rătăcire pe mulţi" [*Mt* 7, 15–16; 24, 11. 24].

XIV. Cine sunt cei ce vesteau învăţătura catholică/ortodoxă şi care sunt recomandările lor

1 Din pricina lor adunându-ne la un loc şi noi: Petru şi Andrei, Iacob şi
Ioan, fiii lui Zevedeu, Filip şi Bartolomeu, Toma şi Matei, Iacob al lui Alfeu
şi Lebeu numit şi Tadeu, Simon Canaanitul şi [*Mt* 10, 2–4] şi Matia cel ales
să fie împreună cu noi în locul lui Iuda [*FA* 1, 26], Iacob, fratele Domnului
şi episcopul Ierusalimului şi Pavel, învăţătorul păgânilor, vasul alegerii
[*1 Tim* 2, 7; *FA* 9, 15]; adunându-ne deci împreună toţi, v-am scris această
învăţătură catholică/ortodoxă în sprijinul vostru, al celor cărora vi s-a încre-
dinţat episcopatul universal, şi în care învăţătură vă arătăm că:
2 Există Un Singur Dumnezeu, afară de Care nu este altul, şi numai El
trebuie adorat şi venerat prin Iisus Hristos, Domnul nostru, în Preasfântul Duh.
Trebuie să ne folosim de Sfintele Scripturi, de Lege şi Profeţi, să cinstim
pe părinţi, să fugim de orice acţiune ilicită, să credem în înviere şi să aştep-
tăm o judecată şi o răsplătire.
3 Mai trebuie să ne apropiem cu mulţumire de toate creaturile Lui ca de
nişte lucruri ale lui Dumnezeu şi care n-au în ele nimic rău, şi să ne căsă-
torim legitim, căci o astfel de căsătorie e ireproşabilă, pentru că de către
Domnul e unită femeia cu bărbatul [*Pr* 19, 14] şi Domnul zice: „Cel ce i-a
creat i-a făcut de la început parte bărbătească şi parte femeiască şi a zis:
Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl şi pe mama sa şi se va lipi de femeia lui şi
vor fi cei doi un singur trup/o singură carne" [*Mt* 19, 4–5]. 4 Alungarea după
căsătorie a unei femei neînvinuite să nu fie îngăduită, căci zice [profetul]:
„Să-ţi păzeşti sufletul şi să nu părăseşti femeia tinereţii tale, fiindcă ea e păr-
taşa vieţii tale şi luată din sufletul tău, şi Eu am făcut-o, nu altul" [*Mal*
2, 14–15], iar Domnul zice: „Ceea ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă"
[*Mt* 19, 6]. Căci femeia e părtaşă a vieţii, unită de Dumnezeu într-un singur
corp din două; iar cine desparte iarăşi în doi acest un singur corp, acela e un
duşman al creaţiei lui Dumnezeu şi un adversar al proniei Lui. De asemenea
comite fărădelege cine ţine o femeie stricată şi care strică legea firii, fiindcă
„cine ţine o femeie adulteră e un nebun şi un necucernic" [*Pr* 18, 22] şi se
spune: „Taie-o de la trupul tău" [*Sir* 25, 26]; pentru că nu e un ajutor [*Fc*
2, 18], ci unelteşte mereu şi-şi înclină gândul spre altul.
5 Nici nu vă tăiaţi împrejur trupul, ci credincioşii să se mulţumească cu
tăierea-împrejur a inimii în Duhul [*Rm* 2, 29], căci se spune: „Tăiaţi-vă împre-
jur pentru Dumnezeul vostru şi tăiaţi-vă împrejur preputul inimii voastre!"
[*Ir* 4, 4].

XV. Că nu trebuie nici rebotezat, nici primit botezul dat de cei impioşi [eretici]; căci nu e botez, ci întinăciune

[1] De asemenea să vă mulţumiţi cu un singur botez dat numai întru moartea Domnului [*Rm* 6, 3], nu cel dat de ereticii cei cu nume rău, ci cel dat de preoţii ireproşabili în numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt [*Mt* 28, 19]. [2] Nu-l primiţi însă nici pe cel primit la impioşi, dar nici nu-l invalidaţi printr-un al doilea [botez] pe cel primit la cei pioşi. Căci aşa cum e Un Singur Dumnezeu, Un Singur Hristos şi Un Singur Mângâietor, şi o singură moarte a Domnului în trup, tot aşa şi botezul dat întru ea să fie unul singur. Cei care primesc însă întinăciunea de la cei impioşi se vor face părtaşi ai socotinţei lor. [3] Fiindcă aceia nu sunt preoţi, căci Dumnezeu le spune: „Pentru că tu ai lepădat cunoaşterea Mea şi Eu te voi lepăda de a mai sluji Mie ca preot" [*Os* 4, 6]. Cei botezaţi de ei n-au primit iniţierea, ci sunt întinaţi, neprimind iertarea păcatelor, ci o legătură a impietăţii. [4] Tot aşa şi cei care încearcă să-i boteze a doua oară pe cei deja iniţiaţi, Îl răstignesc a doua oară pe Domnul [*Evr* 6, 6], Îl suprimă a doua oară, îşi bat joc de cele dumnezeieşti, râd de cele sfinte, insultă Duhul, necinstesc Sfântul Sânge ca pe unul comun, n-arată respect faţă de Cel care L-a trimis, faţă de Cel ce a pătimit [Hristos] şi faţă de Cel ce a dat mărturie [Duhul Sfânt]. [5] Dar şi cel care din dispreţ nu vrea să se boteze va fi osândit ca un necredincios şi va fi mustrat ca un nerecunoscător şi nemulţumitor, căci zice Domnul: „De nu se va boteza cineva din apă şi din Duh, nu va intra în Împărăţia cerurilor" [*In* 3, 5]; şi iarăşi: „Cine va crede şi se va boteza se va mântui, iar cine nu va crede va fi osândit" [*Mc* 16, 16]. [6] Iar cine spune: „Mă voi boteza când voi muri, ca să nu păcătuiesc şi să întinez botezul", acesta nu-L cunoaşte pe Dumnezeu şi şi-a uitat firea, căci se spune: „Nu amâna întoarcerea la Domnul, căci nu ştii ce-ţi va aduce viitorul" [*Sir* 5, 7; *Pr* 3, 28]. [7] Botezaţi-vă şi pruncii şi-i creşteţi în educaţia şi disciplina lui Dumnezeu, căci spune: „Lăsaţi copiii să vină la Mine şi nu-i opriţi!" [*Lc* 18, 16].

XVI. Despre cărţile apocrife interzise că au titluri mincinoase

[1] Nu primiţi cărţile alcătuite de impioşi în numele nostru, fiindcă nu la numele apostolilor trebuie să fiţi cu luare aminte, ci la natura/firea lucrurilor şi la gândirea nepervertită. [2] Căci ştim că cei din jurul lui Simon şi Cleobius au alcătuit cărţi veninoase în numele lui Hristos şi al învăţăceilor Lui, şi le răspândesc de jur-împrejur spre amăgirea voastră, a celor ce L-aţi iubit pe Hristos şi pe noi, învăţăceii Lui. [3] Şi la cei din vechime au alcătuit unii cărţi apocrife ale lui Moise, Enoh, Adam, Isaia, David, Ilie şi ale celor trei patriarhi, stricătoare şi duşmane ale adevărului. Cei cu nume rău [ereticii] au

zămislit şi acum unele ca acestea, defăimând creaţia, căsătoria, pronia, naşterea de copii, legea, profeţii, atribuindu-le unor nume barbare şi, după cum spun ei, ale unor îngeri, în realitate însă ale demonilor care i-au inspirat. [4] Fugiţi de învăţătura lor, ca să nu fiţi părtaşii pedepselor celor care le-au scris spre amăgirea şi pierzania credincioşilor şi învăţăceilor ireproşabili ai Domnului Iisus.

XVII. Recomandări despre căsătoria clericilor

[1] Spunem să fie aşezaţi ca episcopi, preoţi şi diaconi bărbaţi căsătoriţi o singură dată [*1 Tim* 3, 2. 12; *Tit* 1, 6], fie că soţiile lor trăiesc, fie că au murit; dar nu le este îngăduit după hirotonie nici să se căsătorească, dacă sunt necăsătoriţi, nici să se încurce cu alte femei, dacă sunt căsătoriţi, ci să se mulţumească cu cea pe care au avut-o venind la hirotonie. [2] Slujitorii, cântăreţii, citeţii şi uşierii poruncim să fie şi ei bărbaţi căsătoriţi o singură dată, dar dacă au intrat în cler înainte de căsătorie, le îngăduim să se căsătorească, în cazul în care au avut mai înainte această intenţie, ca nu cumva păcătuind să primească pedeapsă. [3] Dar poruncim oricăruia din cler să nu ia nici o curtezană, nici o slujnică, nici o văduvă şi nici o femeie repudiată de altul, cum spune şi Legea [*Lv* 21, 14]. [4] Iar diaconiţă să se facă o fecioară curată, iar dacă nu e, şi o văduvă căsătorită o singură dată [*1 Tim* 5, 9], credincioasă şi cinstită.

XVIII. Îndemn care porunceşte să fugim de la comuniunea cu impioşii eretici

[1] Primiţi-i pe cei ce se pocăiesc, „fiindcă aceasta e voia lui Dumnezeu în Hristos" [*1 Tes* 5, 18]; pe catehumeni instruiţi-i elementar şi botezaţi-i; dar pe ereticii fără Dumnezeu care rămân nepocăiţi îndepărtaţi-i dintre credincioşi şi dezavuaţi-i public din Biserica lui Dumnezeu şi porunciţi credincioşilor să se abţină cu desăvârşire de la ei şi să nu stea în comuniune de cuvânt şi de rugăciune cu ei. [2] Căci ei sunt adversari şi uneltitori împotriva Bisericii, cei care strică turma şi întinează moştenirea, aparenţii înţelepţi şi răi întru totul, despre care zicea înţeleptul Solomon că, deşi sunt rău-credincioşi, se prefac ipocrit că sunt bine-credincioşi: „Pentru că este o cale care unora le pare dreaptă, dar sfârşitul ei priveşte în fundul iadului" [*Pr* 14, 12]. [3] Ei sunt cei despre care Domnul spunea cu amar şi asprime că sunt hristoşi mincinoşi şi învăţători mincinoşi, cei care au blasfemiat Duhul harului şi au scuipat după harul Acestuia şi darul care vine de la El, „care nu vor fi iertaţi nici în veacul acesta, nici în veacul viitor" [*Mt* 12, 32], fiindcă sunt mai rău credincioşi decât iudeii şi mai lipsiţi de Dumnezeu decât păgânii. [4] Sunt cei care blasfemiază pe Dumnezeu Cel peste toate, calcă în picioare pe Fiul Său şi scuipă învăţătura Duhului, cei care tăgăduiesc cuvintele dumnezeieşti sau se prefac cu ipocrizie că le primesc pentru a-L insulta pe Dumnezeu şi a-i

amăgi pe cei ce se apropie de ei, cei care insultă sfintele Scripturi și nu știu ce e dreptatea, cei care strică Biserica lui Dumnezeu ca niște mici vulpi via [*Cânt* 2, 15] și devin părți vulpilor [*Ps* 62, 11]. [5] Vă îndemnăm să fugiți de ei, ca sufletele voastre să nu fie prinse; „căci cine umblă cu cei înțelepți va fi înțelept, iar cine umblă cu cei nebuni va fi recunoscut" [*Pr* 13, 20]. [6] Pentru că nu trebuie „să alergi cu furul, nici să-ți pui partea împreună cu adulterul" [*Ps* 49, 18], întrucât și cuviosul David zice: „Doamne, am urât pe cei care Te-au urât și m-am scârbit de dușmanii Tăi, cu ură desăvârșită i-am urât și mi-au devenit dușmani" [*Ps* 138, 21–22]. [7] Căci Dumnezeu l-a mustrat pe Iosafat pentru prietenia și alianța sa cu Ahav și cu Ohozia, spunând prin profetul Iehu: „Fiindcă ai ajutat pe un păcătos și ai fost prieten cu cineva urât de Domnul, de aceea a venit peste tine mânia Domnului [*2 Par* 19, 2–3]; dar inima ta a fost găsită desăvârșită spre Domnul, de aceea te-a cruțat pe tine Domnul, deși El ți-a sfărâmat lucrurile tale și a zdrobit navele tale [*2 Par* 20, 37]." [8] Fugiți deci de comuniunea cu ei și faceți-vă străini de pacea cu ei; căci despre ei a spus profetul: „Nu e îngăduit să vă bucurați cu cei necredincioși, zice Domnul" [*Is* 57, 21]. [9] Căci aceștia sunt lupi ascunși, câini muți care nu pot lătra [*Is* 56, 10], care acum sunt puțini, dar cu trecerea timpului și apropierea sfârșitului vor fi mai mulți și mai răi. Despre ei spunea Domnul: „Oare când va veni Fiul Omului, va mai găsi credință pe pământ?" [*Lc* 18, 8]; și: „Din pricina înmulțirii fărădelegii iubirea multora se va răci. Și vor veni profeți mincinoși și vor face semne în cer, ca dacă va fi cu putință să-i înșele pe cei aleși" [*Mt* 24, 12. 24]. Dar de rătăcirea lor ne va izbăvi Domnul Dumnezeu prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1]. [10] Căci și noi, străbătând neamurile și sprijinind Bisericile, pe unii care urmau să moară prin înșelăciune i-am întors înapoi, făcându-i sănătoși prin multa povățuire și un cuvânt vindecător, iar pe cei incurabili i-am scos afară din turmă, ca să nu dea râia lor și mieilor sănătoși, ci să rămână curați și fără prihană, sănătoși și nepătați pentru Domnul Dumnezeu. [11] Acestea le-am făcut pretutindeni în fiecare oraș, în toată lumea locuită, lăsându-vă vouă, episcopilor și celorlalți preoți, această învățătură catholică/ortodoxă în chip vrednic și drept spre aducere-aminte și sprijinirea celor ce au crezut în Dumnezeu, trimițând-o prin coliturghisitorul nostru Clement, preacredinciosul nostru copil în Domnul de un suflet cu noi, împreună cu Barnaba și Timotei, preadragul fiu, și sincerul Marcu, împreună cu care vi-i facem cunoscuți și pe Timotei, pe Luca, Iason, Lucius și Sosipatros.

XIX. Contra celor ce fac rea Legea

[1] Prin ei vă îndemnăm în Domnul să vă abțineți de la vechile obiceiuri și de la legături zadarnice, de la îndepărtări, păziri, deosebiri de mâncăruri și

boteze zilnice; „căci cele vechi au trecut; iată s-au făcut noi toate" [*2 Co* 5, 17]. [2] Căci prin Iisus Hristos cunoaşteţi pe Dumnezeu şi toată economia Lui făcută de la început; ştiţi că ne-a dat ca ajutor al legii naturale o Lege simplă, curată, mântuitoare, sfântă, în care a depus şi Numele Lui, desăvârşită, neştirbită, cuprinzând zece cuvinte, fără pată şi care întoarce sufletele [*Ps* 18, 8]. El o aduce aminte evreilor uituci spunându-le prin profetul Maleahi: „Aduceţi-vă aminte de Legea lui Moise, omul lui Dumnezeu, care v-a dat vouă porunci şi îndreptări" [3, 24]. [3] Căci Mântuitorul n-a desfiinţat Legea, cum crede Simon [Magul], ci a împlinit-o; căci spune: „O iotă sau o cirtă nu vor trece din Lege, până ce se vor face toate, căci n-am venit să desfiinţez Legea sau Profeţii, ci să le împlinesc" [*Mt* 5, 18. 17]. [4] Fiindcă atât Moise, în acelaşi timp legiuitor, arhiereu, profet şi împărat, cât şi Ilie, zelotul între profeţi, au fost de faţă împreună la Schimbarea la Faţă a Domnului în munte [*Mt* 17, 3–10] ca martori ai Întrupării şi Pătimirilor Lui, ca prieteni şi familiari ai lui Hristos, nu ca duşmani sau străini. De unde se arată că şi Legea e bună şi sfântă, şi Profeţii.

XX. Care este legea naturală şi care este legea introdusă ulterior şi din ce cauză a fost introdusă ulterior

[1] Lege e şi decalogul pe care Dumnezeu l-a stabilit drept lege cu glas auzit poporului înainte ca acestea să-şi facă dumnezeu din boul Apis al egiptenilor [*Iş* 20]; el este drept, de aceea se numeşte şi lege, pentru că-şi face judecăţile în chip drept prin fire. Greşesc deci cei din jurul lui Simon care-l socotesc rău, crezând că nefiind judecaţi de el vor scăpa de pedeapsă. [2] Această lege e bună, sfântă şi neconstrângătoare, căci spune: „Dacă Îmi vei face jertfelnic, să Mi-l faci din pământ" [*Iş* 20, 24–25]. [3] N-a spus: „Fă", ci „Dacă vei face"; n-a impus o necesitate, ci a poruncit acest lucru unei puteri libere. [4] Fiindcă Dumnezeu n-are nevoie de jertfe, pentru că prin natura Sa n-are nevoi, dar ştiind că aşa cum încă înainte iubitorii de Dumnezeu Abel, Noe, Avraam şi cei de după ei I-au adus lui Dumnezeu jertfă de la ei înşişi, din recunoştinţă şi mulţumire, fiind puşi în mişcare de o lege naturală, fără să li se fi cerut acest lucru, permite şi acum acest lucru evreilor nu poruncindu-l, ci îngăduindu-l, dacă vor voi, binevoind faţă de jertfele lor dacă le vor aduce dintr-o socotinţă dreaptă. [5] De aceea spune: „Dacă vrei să aduci jertfă, jertfeşte-Mi, deşi n-am nevoie" [cf. *Ps* 49, 8–14], fiindcă El n-are trebuinţă de nimic, „căci a Mea este lumea şi plinirea ei" [*Ps* 49, 12]. [6] Dar când poporul a uitat acestea şi în locul lui Dumnezeu au chemat dumnezeu un viţel căruia i-au atribuit cauza ieşirii din Egipt zicând: „Aceştia sunt dumnezeii tăi, Israele, care te-au scos din pământul Egiptului" [*Iş* 32, 4. 7]. Şi comiţând impietăţi faţă de asemănarea unui viţel mâncător de iarbă, L-au tăgăduit pe Dumnezeu

Care i-a cercetat în necazul lor prin Moise [*Iș* 3], Care a făcut semnele prin mâna și toiagul lui, Care i-a lovit pe egipteni cu zece plăgi [*Iș* 4–12], Care a despărțit Marea Roșie în despărțiri de ape [*Iș* 14, 4], Care i-a dus prin mijlocul apei ca pe un cal în câmpie [*Is* 63, 13–14], Care i-a înecat pe dușmanii și uneltitorii împotriva lor [*Iș* 14, 28], Care le-a îndulcit la Mara un izvor amar [*Iș* 15, 23–25], Care le-a scos apă dintr-o stâncă abruptă [*Dt* 8, 15; *Iș* 17, 6] spre săturare, Care printr-un stâlp de nor și un stâlp de foc [*Iș* 13, 21] i-a umbrit pe o căldură imensă, i-a luminat și călăuzit pe cei care nu știau unde să umble, Care le-a dat mană din cer [*Iș* 16] și de la mare le-a dat drept carne prepelițe [*Nm* 11, 31], Care le-a dat Lege în munte [*Iș* 10], și al Cărui glas au fost socotiți vrednici să-l audă — pe Acesta L-au tăgăduit atunci când i-au spus lui Aaron: „Fă-ne dumnezei care să umble înaintea noastră" [*Iș* 32, 1]. Și și-au făcut un vițel din metal topit și au adus jertfe acestui idol. De aceea Dumnezeu, mâniindu-Se pe ei din pricina nerecunoștinței lor, i-a legat cu legături de nedezlegat, cu bătătorirea unei poveri și apăsarea unui jug. [7] Și n-a mai spus: „Dacă vei face", ci: „Fă un jertfelnic și jertfește necontenit, căci ai ajuns uituc și nerecunoscător; adu deci arderi de tot neîncetat, ca să-ți aduci aminte de Mine. [8] Căci întrucât te-ai folosit rău de puterea [libertatea] ta, voi pune de acum înainte peste tine o necesitate, te voi opri de la unele mâncăruri și voi impune deosebiri între animale curate și necurate, deși orice animal e bun pentru că e făcut de Mine. [9] Și-ți voi porunci depărtări, curățiri, băi necontenite, stropiri, cutare și cutare reguli de puritate, diverse timpuri de nelucrare. [10] Și dacă nu vei asculta de fiecare din acestea, îți voi hotărî o pedeapsă ca unei slugi neascultătoare, ca fiind împiedicat și ținut sub jug să ieși din rătăcirea politeistă și lăsând pe acel «Aceștia sunt dumnezeii tăi, Israele» [*Iș* 32, 4], să-ți aduci aminte de: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău Domnul Unul este» [*Dt* 6, 4] și să alergi iarăși la legea pusă de mine prin fire în toți oamenii: există Un Singur Dumnezeu în cer și pe pământ și pe Acesta trebuie să-L iubești din toată inima, din toată tăria și din tot gândul tău [*Dt* 6, 5], și în afara Lui nu trebuie să te temi de altul, nici să iei în gând ori să rostești prin gură cu limba numele altor dumnezei". [11] Căci din cauza inimii lor învârtoșate i-a legat pe ei, ca jertfind, nelucrând, curățindu-se și păzind toate acestea să vină la gândul lui Dumnezeu Care le-a rânduit acestea lucruri.

XXI. Că noi, care credem în Hristos, suntem sub har, dar nu sub sclavia legii introduse ulterior

[1] Voi însă, întrucât ați crezut într-Unul Dumnezeu nu dintr-o necesitate, ci pentru că ați ascultat dintr-o gândire sănătoasă de Cel care v-a chemat spu-

nând: „Fericiți ochii voștri pentru că văd, și urechile voastre pentru că aud" [*Mt* 13, 16], voi ați fost dezlegați din legături și ați fost eliberați din sclavie. [2] „Căci nu vă voi mai numi sclavi, ci prieteni, pentru că toate câte ați auzit de la Tatăl Meu v-am făcut cunoscute vouă" [*In* 15, 15]. Pentru că celor care n-au vrut să vadă nici să audă, nu din lipsa minții ca la nebuni, ci din excesul răutății, „le-am dat porunci care nu erau bune și îndreptări în care nu puteau trăi" [*Iz* 20, 25]. Acestea nu erau bune din pricina intenției lor, fiindcă și cauterizările și bisturiul și leacurile sunt dușmane pentru cei care nu sunt sănătoși, și sunt cu neputință de păzit din pricina neascultării lor, de aceea nefiind păzite îi duc la moarte.

XXII. Că introdusă ulterior e legea despre jertfe, pe care venind Hristos a desființat-o

[1] Fericiți sunteți deci voi, care ați fost dezlegați de blesteme, căci Fiul lui Dumnezeu venind ca Hristos a împlinit Legea întărind-o [*Mt* 5, 17], dar a desființat cele introduse în ea ulterior, chiar dacă nu toate, ci cele mai apăsătoare: legea a întărit-o, dar pe celelalte le-a făcut să înceteze. Și a lăsat iarăși liberă autodeterminarea oamenilor, pedepsindu-i nu cu o moarte trecătoare, ci cerându-le socoteala în altă stare. De aceea zice: „De vrea cineva să vină după Mine, să vină" [*Mt* 16, 34]; și iarăși: „Nu vreți să plecați și voi?" [*In* 6, 67]. [2] Încă înainte de venirea Lui a refuzat de multe ori jertfele poporului care păcătuia împotriva Lui și socotea că-L poate face binevoitor prin jertfe, nu prin pocăință. Căci le zice așa: „De ce-Mi aduceți tămâie din Saba și scorțișoară din pământ îndepărtat? Arderile de tot ale voastre nu le primesc și jertfele voastre nu-Mi plac" [*Ir* 6, 20]. Și: „Arderile de tot ale voastre adunați-le cu jertfele voastre și mâncați carne, că atunci când v-am scos din pământul Egiptului Eu nu v-am poruncit nimic despre arderile de tot și jertfe" [*Ir* 7, 21–22]. [3] Iar prin Isaia spune: „Ce-Mi folosește mulțimea jertfelor voastre?, zice Domnul. Sunt sătul de arderi de tot cu berbeci, de grăsimea mieilor, nu mai vreau sângele taurilor și al țapilor. Nu mai veniți înaintea Mea! Căci cine va cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcați în curtea Mea. Dacă-Mi aduceți floarea grâului, e zadarnic; dacă-Mi aduceți tămâie, e urâciune. Nu mai suport lunile voastre noi, sâmbetele și sărbătoarea voastră. Sufletul Meu urăște postul, odihna și sărbătorile voastre. Mi le-ați făcut până la îngrețoșare" [*Is* 1, 11–14]. [4] Iar prin altul spune: „Depărtează de la Mine sunetul cântărilor tale; nu voi mai asculta psalmul organelor tale" [*Am* 5, 23]. Lui Saul, care credea că aduce jertfă, Samuel i-a zis: „Ascultarea e mai bună decât jertfa și auzirea cu luare-aminte mai bună decât grăsimea berbecilor; căci, iată, Domnul nu vrea jertfă cât să-L ascultați" [*1 Rg* 15, 22]. Iar prin

David zice: „Nu voi primi din casa ta viţei, nici din turmele tale ţapi. Dacă voi flămânzi, nu-ţi voi spune ţie, căci a Mea este lumea şi cele ce o umplu. Oare voi mânca carne de taur sau voi bea sânge de ţap? Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi împlineşte Celui Preaînalt făgăduinţele tale" [*Ps* 49, 9. 12–14]. Şi în chip asemănător în toate Scripturile refuză jertfele lor pentru că păcătuiau împotriva Lui: „Căci jertfele necredincioşilor sunt o urâciune la Domnul, pentru că le aduc cu fărădelege" [*Pr* 21, 27]. Şi iarăşi: „Jertfele lor sunt pentru ei ca o pâine de doliu, toţi cei ce vor mânca din ele se vor întina" [*Os* 9, 4]. [5] Deci dacă şi înainte de venirea Lui căuta mai presus de jertfe o inimă curată şi un duh zdrobit [*Ps* 50, 12. 19], cu cât mai mult venind le-a făcut să înceteze pe cele sângeroase. Dar le-a făcut să înceteze împlinindu-le mai întâi; căci El a fost tăiat împrejur şi stropit [*Lc* 2, 21], a adus jertfe şi arderi de tot şi S-a folosit şi de celelalte datini; iar Dătătorul Legii S-a făcut împlinire a Legii, nu desfiinţând legea naturală, ci făcând să înceteze cele introduse ulterior ale Legii secunde, chiar dacă nu pe toate.

XXIII. Cum s-a făcut Hristos plinitor al Legii
şi ce din ea a făcut să înceteze, a schimbat sau strămutat

[1] Fiindcă n-a suprimat legea naturală, ci a întărit-o. Căci Cel care a spus în Lege: „Domnul Dumnezeul tău Domnul Unul este" [*Dt* 6, 4]. Acelaşi spune în Evanghelie: „Ca să Te cunoască pe Tine Singurul adevăratul Dumnezeu" [*In* 17, 3], şi Cel care a spus: „Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" [*Lv* 19, 18], în Evanghelie spune înnoind-o: „Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiţi unii pe alţii" [*In* 13, 34]. [2] Cel care a interzis oarecând omorul, acum interzice şi mânia întâmplătoare [*Mt* 5, 21–22]; Cel care a interzis adulterul, interzice acum şi pofta nelegiuită [*Mt* 5, 27–28]; Cel care a interzis furtul, a fericit acum pe cel care dă prin ostenelile lui nevoiaşilor [*FA* 20, 35]; Cel care a interzis ura, acum cere iubirea de vrăjmaşi [*Mt* 5, 43–44], Cel care a interzis răzbunarea, acum cere neţinerea-minte a răului, nu pentru că răzbunarea ar fi nepedepsită, ci pentru că neţinerea-minte a răului e mai bună [*Mt* 5, 38–39]; dar n-a legiuit retezarea pasiunilor naturale, ci lipsa lor de măsură. [3] Cel care a poruncit cinstirea părinţilor, S-a supus El Însuşi lor [*Lc* 2, 51], Cel care a legiuit ţinerea sâmbetei prin nelucrare pentru meditarea la legi [*Iş* 20, 10], ne-a poruncit să mulţumim lui Dumnezeu meditând în fiecare zi la creaţia şi pronia Lui. [4] A făcut să înceteze tăierea-împrejur împlinind-o în El Însuşi [*Lc* 2, 21]; căci El era „aşteptarea neamurilor pusă deoparte" [*Fc* 49, 10]. Cel care a legiuit jurământul bun şi a oprit sperjurul [*Dt* 10, 20], a poruncit să nu se mai jure deloc [*Mt* 5, 34]. [5] Baia, jertfa, preoţia, cultul local le-a transformat altfel: în locul cufundării zilnice a dat un singur Botez întru

moartea Lui [*Rm* 6, 3]; în locul unei singure seminții a poruncit să fie aleşi în preoție cei mai buni din fiecare neam, şi să se cerceteze după pete nu numai trupurile [*Lv* 21, 17], ci şi evlavia şi viețile lor; în loc de jertfe sângeroase, a instituit jertfa cuvântătoare/rațională [*Rm* 12, 1], nesângeroasă şi tainică a Trupului şi Sângelui Domnului, care se săvârşeşte prin simboluri întru moartea Lui; iar în locul cultului local a poruncit şi a îndreptățit să fie slăvit de la răsăritul soarelui şi până la apus, în tot locul stăpânirii Lui [*Ps* 112, 3; *Mal* 1, 11]. [6] Deci n-a luat de la noi Legea, ci legăturile ei, că despre Lege zice şi Moise: „Să meditezi la cuvântul pe care şi-l voi porunci când şezi în casă şi stai în picioare şi umbli pe cale" [*Dt* 6, 6–7]; iar David spune: „În Legea Domnului e voia lui şi la Legea Lui va medita ziua şi noaptea" [*Ps* 1, 2]. [7] Fiindcă vrea ca pretutindeni să fim în lege, iar nu fără de lege, căci spune: „Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în Legea Domnului. Fericiți cei care caută mărturiile Lui, cu toată inima Îl vor căuta" [*Ps* 118, 1–2]; şi iarăşi: „Fericiți suntem, Israele, că cele plăcute lui Dumnezeu ni s-au făcut cunoscute nouă" [*Bar* 4, 4], iar Domnul zice: „Dacă ştiți acestea, fericiți sunteți dacă le veți face" [*In* 13, 17].

XXIV. Că Domnului i-a plăcut să arate legea dreptății prin romani

[1] Dar legea dreptății vrea să o arate nu numai prin noi, ci a binevoit să o arate şi să o facă să strălucească şi prin romani; căci şi aceştia au crezut în Domnul, au lăsat politeismul şi nedreptatea, şi pe cei buni îi primesc, iar pe cei răi îi pedepsesc. [2] Aceştia îi supun pe iudei la tribut şi nu-i lasă să se folosească de dreptul lor, fiindcă şi-au atras de bunăvoie sclavia asupra lor zicând: „N-avem împărat decât numai pe Cezarul" [*In* 19, 15] şi: „Dacă nu-L omorâm pe Hristos, toți vor crede în El şi romanii vor veni şi ne vor lua şi locul şi neamul" [*In* 19, 15]. [3] Şi au profețit fără voie, fiindcă atât păgânii au crezut în El, cât şi ei au fost lipsiți de către romani de autodeterminare şi de cultul Legii, fiind împiedicați să omoare pe cine ar voi şi să jertfească când vor. [4] De aceea sunt şi blestemați, pentru că nu pot face cele poruncite, căci zice [Apostolul]: „Blestemat e oricine nu stăruie în toate cele scrise în cartea Legii, ca să le facă pe ele" [*Ga* 3, 10; *Dt* 27, 26]. [5] Fiindcă în risipirea lor între neamuri le este cu neputință să mai săvârşească toate cele ale Legii, căci le interzice acest lucru dumnezeiescul Moise [*Dt* 12, 13–14].

XXV. Că din pricina impietății lor față de Hristos,
Dumnezeu i-a făcut pe iudei captivi şi supuşi impozitului

[1] Urmând deci lui Hristos, să moştenim binecuvântările, să ne aliniem Legii şi Profeților prin Evanghelie, să fugim de politeişti [păgâni], de ucigaşii lui

Hristos și omorâtorii de profeți [iudei] și de ereticii cei cu nume rău și fără Dumnezeu. [2] Și să ne supunem lui Hristos Care ca un Împărat are libertatea de a schimba diferitele rânduieli [*diataxeis*] și ca Legiuitor are înțelepciunea de a rândui în chip diferit cele ale firii [legea naturală], fiind păzite în același timp neschimbate pretutindeni.

XXVI. Că trebuie fugit de eretici ca de unii care corup sufletele, și ce opinii susține fiecare erezie (ca în capitolele VIII, IX și X)

[1] Episcopi și laici, abțineți-vă de la toți ereticii care socotesc rele Legea și Profeții. Fiindcă Ei Îl urăsc și nu se supun Dumnezeului Atoatețiitor și nu-L mărturisesc pe Hristos Fiu al lui Dumnezeu, pentru că neagă nașterea Lui după trup, se rușinează de crucea Lui și nu slăvesc pătimirea și moartea Lui, nu cunosc Învierea Lui și retează nașterea Lui înainte de veci. [2] Unii dintre ei au altă impietate închipuindu-și că Domnul e un simplu om, crezând că e din suflet și din trup; iar alții văd în Iisus pe Însuși Dumnezeu Cel peste toate, crezând că e Însuși Tatăl Său și că Același [Tată] e și Fiu și Mângâietor. Și ce e mai spurcat decât aceasta? [3] Iar alții, iarăși, socotesc rele unele mâncăruri și spun despre căsătorie și facerea de copii că sunt uneltiri ale diavolului și, din răutatea lor, pentru că sunt impioși, nu vor să învie din morți, de aceea defaimă învierea spunând: „Suntem persoane respectabile care nu vrem nici să mâncăm, nici să bem", închipuindu-și că vor învia din morți ca niște demoni fără trup; ei vor fi osândiți pe veci în focul cel veșnic. Fugiți deci de ei, ca să nu pieriți împreună cu impietățile lor.

XXVII. Despre prescripțiile iudaice și păgâne cu privire la scurgerea de sământă, scurgerea în vis, relații sexuale, menstruații, unirea legitimă, naștere, avort, întinarea corpului, îngroparea mortului sau oaselor, morminte sau deosebirea mâncărurilor

[1] Iar dacă păzesc obiceiurile iudaice privitoare la scurgeri de sământă, scurgeri în vis și relațiile sexuale potrivit Legii [*Lv* 12; 15; 22], să ne spună dacă în ceasurile și zilele în care suferă ceva din acestea se feresc să se roage, să se împărtășească din Euharistie sau să atingă Cartea; și dacă spun că da, este evident că sunt goi de Duhul Sfânt Care rămâne pururea în cei credincioși, căci despre cei cuvioși spune Solomon ca fiecare să fie gata, că: „Atunci când doarme, să-l păzească, și când se scoală, să vorbească cu el" [*Pr* 6, 22]. [2] Căci dacă socotești, femeie, că atunci când ești în cele șapte zile ale scurgerii tale [*Lv* 15, 12], ești goală de Duhul, și atunci, dacă mori pe neașteptate goală de Duhul, vei pleca la Dumnezeu fără îndrăznirea nădejdii.

Întrucât ai însă negreşit pe Duhul în chip inseparabil, fiindcă El nu este într-un loc, atunci ai nevoie de rugăciune, de Euharistie şi de vizita Duhului Sfânt, întrucât în această stare n-ai făcut nici o fărădelege. [3] Fiindcă nici împreunările legitime, nici lehuzia, nici curgerea sângelui, nici scurgerile în vis nu pot întina firea omului sau să o separe de Duhul Sfânt, ci numai necredința, impietatea şi acțiunea contrară legii. Pentru că Duhul Sfânt rămâne mereu în cei care L-au dobândit, cât timp vor fi vrednici, iar pe cei de care se separă îi face pustii şi predați duhului rău. [4] Dar orice om e plin fie de Duhul Sfânt, fie de [duhul] cel necurat şi îi este cu neputință să scape de fiecare din aceştia, dacă nu suferă ceva contra lor; căci Mângâietorul urăşte orice minciună [*FA* 5, 3], iar diavolul urăşte orice adevăr [*In* 8, 44]. [5] Dar oricine a fost botezat cu adevărat e separat de duhul diavolesc şi e în Duhul Sfânt, iar în cel ce face binele rămâne Duhul Sfânt umplându-l de înțelepciune şi pricepere şi duhul rău nu se poate apropia de el, pentru că observă atacurile lui. [6] Deci tu, femeie, dacă, aşa cum spui, în zilele scurgerii tale eşti goală de Duhul Sfânt, atunci eşti plină de cel necurat; căci nerugându-te, nici citind, îl chemi fără voie, fiindcă el îi iubeşte pe cei nerecunoscători, leneşi, nepăsători, somnoroşi, deoarece şi el, întrucât a fost bolnav de nerecunoştință, a fost dezbrăcat de Dumnezeu de demnitatea sa, fiindcă a ales să fie diavol în loc de arhanghel. [7] De aceea abține-te, femeie, de la cuvinte zadarnice, adu-ți aminte întotdeauna de Dumnezeu Care te-a creat şi roagă-te Lui, fiindcă este Domn şi al tău şi a toate, şi meditează la legile Lui, nerespectând nimic din practicile Legii care țin sau de curățirea naturală sau de împreunarea legiuită sau de naştere ori lepădare, sau de întinarea trupului, fiindcă astfel de practici sunt invențiile zadarnice ale unor oameni nebuni şi n-au nici un sens. [8] În chip asemănător, nici îngroparea unui om, nici oasele unui mort, nici mormântul, nici oricare mâncare, nici scurgerea în vis nu pot întina sufletul omului, ci numai necredința în Dumnezeu, fărădelegea şi nedreptatea față de aproapele, adică răpirea, violența sau altceva contrar dreptății, adulterul sau desfrânarea.

XXVIII. Despre pederastie, adulter, desfrânare şi unirea cu dobitoace, că unele sunt impietăți contrare firii, iar altele fărădelegi şi nedreptăți, şi de ce fiecare din acestea sunt interzise şi pedepsite

[1] De aceea feriți-vă şi fugiți, iubiților, de astfel de practici, căci sunt păgâneşti. Fiindcă noi nu ne scârbim nici de omul mort ca aceia, căci nădăjduim să înviem iarăşi, nici nu socotim rea împreunarea legiuită, fiindcă e obiceiul lor să nu respecte unele ca acestea. Pentru că atunci când are loc cu dreptate, unirea între un bărbat şi o femeie se face cu voia lui Dumnezeu, căci de la

început Creatorul i-a făcut parte bărbătească și parte femeiască [*Mt* 19, 4–5], i-a binecuvântat și le-a zis: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul!" [*Fc* 1, 28]. Deci dacă deosebirea dintre sexe s-a făcut cu voia lui Dumnezeu spre nașterea unei mulțimi [de oameni], urmează că tot după gândul Lui e și unirea părții bărbătești cu partea femeiască, nu însă scârboasa împreunare împotriva firii sau actul contrar legii care e o dușmănie a lui Dumnezeu. [2] Căci contrar firii e păcatul sodomiților și cel cu un animal necuvântător, iar contrar legii e adulterul și desfrânarea, dintre care unele sunt impietăți, altele nedreptăți și altele păcate, și nici una din ele nu va rămâne nepedepsită potrivit dispoziției proprii. [3] Fiindcă primii uneltesc desființarea lumii încercând să facă cele potrivit firii în chip contrar firi; dintre ceilalți unii fac nedreptate stricând căsătoriile altora, despart în două ceea ce Dumnezeu a făcut una, fac să devină suspecți copiii și suspicios pe bărbatul/soțul; iar desfrânarea e o stricăciune a cărnii proprii făcută nu pentru facerea de copii, ci făcând totul doar pentru plăcere, ceea ce e un simbol al neînfrânării, nu un semn al virtuții. [4] Toate acestea sunt însă interzise de legi[le lui Dumnezeu]. Căci spun Scripturile: „Să nu te culci cu bărbat ca și cu o femeie [*Lv* 18, 22], căci unul ca acesta e blestemat, și să-l omorâți cu pietre [20, 27], căci a făcut urâciune [20, 13]; pe oricine s-a culcat cu dobitoace, omorâți-l [*Iș* 22, 18], căci a făcut fărădelege în popor; și dacă cineva întinează o femeie căsătorită [*Lv* 20, 10], omorâți-i pe amândoi [*Dt* 22, 22], sunt vinovați [*Lv* 20, 27], să moară." Și mai departe: „Să nu fie prostituat între fiii lui Israel, nici prostituată din fiicele lui Israel. Să nu oferi Domnului Dumnezeului tău la jertfelnic plata unei prostituate nici prețul de pe un câine [*Dt* 23, 17–18], căci nu sunt curate voturile făcute din plata unei curtezane [*Pr* 9, 13]." [5] Pe acestea legile le-au interzis, dar căsătoria au cinstit-o numind-o binecuvântată, fiindcă Dumnezeu Însuși a binecuvântat-o unind partea femeiască cu partea bărbătească. Spune undeva și înțeleptul Solomon: „De la Domnul se unește femeia cu bărbatul" [*Pr* 19, 14], iar David spune: „Femeia ta e ca o vie roditoare în mijlocul casei tale, fiii tăi ca niște măslini nou sădiți în jurul mesei tale. Așa se va binecuvânta omul cel ce se teme de Domnul" [*Ps* 127, 3–4]. [6] Prin urmare, căsătoria e cinstită [*Evr* 13, 4] și respectabilă, iar nașterea de copii e curată, fiindcă nu e nimic rău în ce-i bun. [7] Așadar, nici curățirea naturală nu e urâciune la Dumnezeu, fiindcă El a rânduit ca ea să se întâmple femeilor o dată la treizeci de zile de dragul menținerii sănătății lor, întrucât sunt mai mult nemișcate, fiindcă majoritatea timpului șed în case. Dar și în Evanghelie, atunci când femeia cu scurgere de sânge s-a atins de poala hainei Lui pentru sănătate [*Mt* 9, 20–21], Domnul nu s-a supărat pe ea, nici n-a învinuit-o deloc; dimpotrivă, a vindecat-o zicând: „Credința ta te-a mântuit" [*Mt* 9, 22]. [8] Și ori de câte ori apar la femei aceste lucruri naturale, bărbații să nu se

unească cu femeile purtând de grijă de cei ce se vor naşte, fiindcă Legea opreşte acest lucru zicând: „Să nu te apropii de o femeie în zilele scurgerii ei" [*Lv* 18, 19; 20, 18]; nici să n-aibă relaţii cu ele când sunt gravide, căci atunci fac acest lucru nu pentru naştere de copii, ci pentru plăcere, iar cine iubeşte pe Dumnezeu nu trebuie să fie iubitor de plăcere [*2 Tim* 3, 4].

XXIX. Că femeile trebuie să se supună bărbaţilor lor şi bărbaţii să-şi iubească soţiile, şi că unindu-se sunt curaţi, chiar dacă nu se spală, dar baia nu spală adulterul sau desfrâul

[1] „Femeilor, supuneţi-vă bărbaţilor voştri" [*Col* 3, 18; *1 Ptr* 3, 4], cinstiţi-i şi slujiţi-le în frică şi iubire, cum îl cinstea Sara pe Avraam nerăbdând nici măcar să-l cheme pe nume, ci numindu-l „domn" atunci când spune: „Domnul meu e bătrân" [*Fc* 18, 12]. [2] În chip asemănător şi voi, bărbaţii, iubiţi-vă femeile ca pe membrele voastre [*Ef* 5, 25. 28], ca pe nişte părtaşe ale vieţii şi colaboratoare la facerea de copii. Căci spune [Solomon]: „Veseleşte-te împreună cu femeia ta din tinereţea ta. Cerboaică să-ţi fie preaiubita ta şi gazelă plină de graţii, să te călăuzească şi să fie cu tine tot timpul, căci înconjurat de iubirea ei vei prinde ani mulţi" [*Pr* 5, 18- 19]. [3] Iubiţi-le deci ca pe membrele voastre, ca pe corpurile voastre, căci stă scris aşa: „Domnul a fost martor între tine şi femeia tinereţii tale, şi ea este tovarăşa ta şi n-a făcut alta, şi e o parte rămasă din suflarea ta/duhul tău. Păziţi-vă suflarea şi n-o lăsa pe femeia tinereţii tale" [*Mal* 2, 14–15]. [4] Prin urmare, bărbatul şi femeia care se unesc într-o căsătorie legiuită şi se scoală din pat după unirea lor să se roage fără nici o restricţie, şi sunt curaţi fără să se spele. Dar cine se întinează stricând o altă femeie sau întinându-se cu o prostituată, când se scoală de la ea nu va putea fi curat, chiar dacă s-ar spăla în tot oceanul şi în toate râurile.

XXX. Că obiceiul iudeilor şi păgânilor de a respecta curăţirile naturale şi a se scârbi de rămăşiţele celor morţi e străin creştinilor, care trebuie chiar să se ducă în cimitirele sfinţilor şi să cânte psalmi pentru cei adormiţi în credinţă

[1] Nu păziţi cu scrupulozitate cele cu privire la cele legiuite şi naturale, socotind că vă întinaţi prin ele, şi nu căutaţi îndepărtări iudaice, băi continue sau curăţiri nici la atingerea unui mort [*Nm* 19, 11–18]. [2] Ci adunaţi-vă fără nici un scrupul în cimitire, făcând citirea cărţilor sfinte şi cântând psalmi pentru martirii adormiţi şi pentru toţi sfinţii cei din veac, precum şi pentru fraţii voştri adormiţi în Domnul; aduceţi în bisericile voastre şi în cimitire drept Euharistie primită închipuirea [*antitypon*] Trupului împărătesc al lui

Hristos, iar la ieşirea celor adormiţi însoţiţi-i cântând psalmi, dacă sunt credincioşi întru Domnul. [3] „Căci cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui" [*Ps* 115, 6], şi iarăşi: „Întoarce-te, suflete, la odihna ta, că Domnul ţi-a făcut bine" [*Ps* 114, 7], şi altundeva: „Pomenirea drepţilor cu laude" [*Pr* 10, 7] şi: „Sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu" [*Sol* 3, 1]. [4] Căci cei care au crezut în Dumnezeu, chiar dacă adorm, nu sunt morţi, pentru că zice saducheilor Mântuitorul: „Iar despre învierea morţilor n-aţi citit ce stă scris: Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob? Dumnezeu nu este deci al morţilor, ci al viilor [*Mt* 22, 31–32], căci pentru El toţi sunt vii [*Lc* 20, 38; *Rm* 14, 8]." [5] Prin urmare, nici rămăşiţele celor ce sunt vii la Dumnezeu nu sunt lipsite de cinste. Căci după adormirea sa profetul Elisei a înviat un mort omorât de nişte tâlhari sirieni [*4 Rg* 13, 20–21], fiindcă trupul lui a fost atins de oasele lui Elisei şi sculându-se s-a făcut viu; dar nu s-ar fi făcut aceasta, dacă trupul lui Elisei nu era sfânt. [6] Iosif cel cuminte l-a îmbrăţişat pe Iacob după moartea lui când acesta era pe pat [*Fc* 50, 1], iar Moise şi Iosua au purtat rămăşiţele lui Iosif [*Iş* 13, 19; *Ios* 24, 32] fără a socoti o întinare acest lucru. [7] De aceea şi voi, episcopii şi ceilalţi, atingându-vă fără vreun scrupul de cei adormiţi nu socotiţi că vă întinaţi, nici nu vă scârbiţi de rămăşiţele lor, evitând astfel de scrupule, fiindcă sunt neghiobii. Şi împodobiţi-vă cu sfinţenie şi cuminţenie, ca să vă faceţi părtaşi ai nemuririi şi Împărăţiei lui Dumnezeu şi să primiţi făgăduinţa lui Dumnezeu, odihnindu-vă în chip veşnic prin Iisus Hristos Mântuitorul.

[Doxologie finală]

[8] Aşadar, Celui ce poate să vă deschidă urechile inimilor ca să primiţi cuvintele lui Dumnezeu prin Evanghelia şi prin învăţătura lui Iisus Hristos Nazoreul, Care a fost răstignit sub Ponţiu Pilat şi Irod, şi a adormit şi a înviat din morţi şi va veni iarăşi la sfârşitul veacului cu slavă şi putere multă să învie pe morţi şi să aducă lumii un sfârşit şi să dea fiecăruia cele meritate, [9] Celui ce ni S-a dat pe Sine Însuşi arvună a învierii şi a fost înălţat la ceruri prin puterea lui Dumnezeu şi Tatăl Lui sub ochii noştri, după ce a mâncat şi băut împreună cu El patruzeci de zile după învierea Lui din morţi [*FA* 10, 41; 1, 3. 9] şi şade de-a dreapta tronului măreţiei lui Dumnezeu Atoateţiitorul peste heruvimi şi a auzit: „Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi scăunel picioarelor Tale!" [*Ps* 109, 1], [10] pe Care preafericitul Ştefan l-a văzut stând de-a dreapta Puterii şi strigând a zis: „Iată, văd cerurile deschizându-se şi pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu [*FA* 7, 55–56] ca arhiereu al tuturor cinurilor raţionale", prin El fie cinstea, măreţia şi slava Atoateţiitorului Dumnezeu şi acum şi în vecii vecilor. Amin.

Cartea VII: Despre conduita [politeia] *creştinului, despre mulţumire şi despre iniţierea creştină*

I. Că sunt două căi, una a vieţii şi alta a morţii[3]

1 După ce Moise legiuitorul a zis israeliţilor: „Iată am pus înaintea feţei voastre calea vieţii şi calea morţii" [*Ir* 21, 8] adăugând: „Alege viaţa, ca să fii viu" [*Dt* 30, 19], iar profetul Ilie spune poporului: „Până când veţi şchiopăta de amândouă picioarele? Dacă Domnul este Dumnezeu, umblaţi pe urmele Lui" [*3 Rg* 18, 21], pe drept cuvânt a spus şi Domnul Iisus: „Nimeni nu poate sluji la doi domni; căci sau pe unul îl va urî şi pe altul îl va iubi, sau de unul se va ataşa iar pe celălalt îl va dispreţui" [*Mt* 6, 24]. *2* Urmând şi noi pe Învăţătorul Hristos Care este Mântuitorul tuturor oamenilor, şi mai ales al credincioşilor [*1 Tim* 4, 10], spunem în chip necesar că sunt două căi: una a vieţii şi alta a morţii. *3* Dar ele n-au nici o comparaţie între ele, căci mare e diferenţa lor, sau mai bine zis sunt cu totul separate: calea vieţii este cea naturală/firească, iar calea morţii e adăugată ulterior, ea neexistând din voia lui Dumnezeu [*Sol* 1, 13; 2, 24], ci din uneltirea celui străin [diavolului].

II. Îndemnuri etice din poruncile Domnului în acord cu vechea poruncă a Legilor dumnezeieşti; interzicere a mâniei, uciderii, stricăciunii, adulterului şi a oricărei practici sodomeşti

1 Aşadar prima e calea vieţii. Şi ea este cea pe care o porunceşte Legea: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău" [*Dt* 6, 5; *Mc* 12, 30–33] pe El Unul şi Singurul, „pe lângă Care nu este altul, şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi" [*Lv* 19, 18]; şi: „Tot ce nu vrei să ţi se facă ţie, nu fă nici tu altuia" [*Mc* 7, 12; *FA* 15, 20. 28], adică: „Ceea ce urăşti tu, nu fă altuia" [*Tob* 4, 15]. *2* „Binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, rugaţi-vă pentru cei ce vă vorbesc de rău [*Lc* 6, 28], iubiţi pe vrăjmaşii voştri [*Mt* 5, 44]. Căci ce har veţi avea dacă-i iubiţi pe cei care vă iubesc? Pentru că şi păgânii fac acest lucru [*Mt* 5, 46–47]." Voi însă iubiţi-i pe cei care vă urăsc [*Lc* 6, 27]. Şi nu veţi avea duşman. *3* „Să nu urăşti nici un om, nici egiptean, nici idumeu" [*Dt* 23, 8], căci toţi sunt lucrul lui Dumnezeu. Fugiţi deci nu de firile, ci de socotinţele celor răi.

4 „Abţineţi-vă de la poftele trupeşti şi lumeşti [*1 Ptr* 2, 11; *Tit* 2, 12]. Dacă-ţi dă cineva o palmă pe obrazul drept, întoarce-l şi pe celălalt [*Mt* 5, 39]", nu pentru că apărarea e nedreaptă, dar neţinerea-minte a răului e mai de preţ;

[3] Prima secţiune, § I–XXXII, reprezintă o prelucrare a *Didahiei celor Doisprezece Apostoli* (cf. mai sus, p. 565–572).

căci zice David: „De am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut rele” [*Ps* 7, 5].
[5] „Dacă-ți va cere cineva să mergi cu el o milă, mergi cu el două, iar celui ce vrea să se judece cu tine și să-ți ia haina, lasă-i și cămașa [*Mt* 5, 41. 40] și nu cere nimic de la cel care ia cele ale tale [*Lc* 6, 30]. [6] Dă-i celui care cere de la tine și nu-ți închide mâna de la cel care vrea să se împrumute de la tine [*Mt* 5, 42], căci omul drept e îndurător și împrumută [*Ps* 111, 5]. Căci Tatăl Care face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și face să ploaie și peste cei drepți și peste cei nedrepți, vrea să dăm tuturor [*Mt* 5, 45].”
[7] Lucru drept este așadar a da tuturor din osteneli proprii, căci zice [Solomon]: „Cinstește pe Domnul din ostenelile tale drepte” [*Pr* 3, 9]. Dar trebuie preferați sfinții.

[8] „Să nu ucizi” [*Iș* 20, 15], adică să nu-l distrugi pe omul asemenea ție, fiindcă desființezi cele făcute frumos; nu că orice omor ar fi rău, ci numai acela al celui nevinovat, dar el este rezervat doar magistraților însărcinați cu justiția.

[9] „Să nu faci adulter” [*Iș* 20, 13], fiindcă desparți în două o singură carne, pentru că zice [Domnul]: „Și vor fi cei doi o singură carne” [*Fc* 2, 24]. Pentru că prin fire, înțelegere, unire, dispoziție, viață și purtare bărbatul și femeia sunt una, fiind separați prin înfățișare și număr. [10] Să nu strici copiii [*Lv* 18, 22], căci contrar firii este răul născut în Sodoma [*Fc* 19], care a ajuns pradă focului mistuitor trimis de Dumnezeu. „Blestemat să fie unul ca acesta, și tot poporul să spună: Fie! Fie!” [*Dt* 27, 15–16].

[11] Să nu desfrânezi, „căci nu va fi desfrânat între fiii lui Israel” [*Dt* 23, 18].

[12] „Să nu furi” [*Iș* 20, 14], căci în Israel, Ahar care a furat în Ierihon a fost omorât cu pietre [*Ios* 7]; Ghiezi care a furat și mințit, a moștenit lepra lui Neeman [*4 Rg* 5, 20–27]; iar Iuda care fura cele ale săracilor [*In* 12, 6] L-a predat iudeilor pe Domnul slavei [*1 Co* 2, 8], după care părându-i rău s-a spânzurat [*Mt* 27, 3–10], a crăpat pe mijloc și i s-au vărsat toate măruntaiele [*FA* 1, 18]; iar Anania și Safira, femeia lui, furând cele ale lor și punând la încercare Duhul Domnului, au murit pe loc prin hotărârea lui Petru, tovarășul nostru de apostolie [*FA* 5].

III. Interzicere a vrăjitoriei, infanticidului, jurământului strâmb și mărturiei mincinoase

[1] Să nu practici magia, nici vrăjitoria, căci zice [Domnul]: „Pe vrăjitori să nu-i lăsați în viață” [*Iș* 22, 17].

[2] Să nu omori copilul tău prin avort, nici să ucizi pe cel născut, căci orice embrion format care a primit suflet de la Dumnezeu va fi răzbunat dacă va fi ucis [*Iș* 21, 23], pentru că a fost suprimat în chip nedrept.

[3] „Să nu pofteşti cele ale aproapelui tău, nici femeia, nici copilul, nici boul, nici ţarina" [*Iş* 20, 17].
[4] Să nu juri strâmb, căci s-a spus să nu juri deloc [*Mt* 5, 33–34]; iar dacă nu, jură măcar bine, pentru că „lăudat va fi tot cel ce se jură întru El" [*Ps* 62, 12].
[5] „Să nu dai mărturie mincinoasă" [*Iş* 20, 16], pentru că „Cine defaimă pe cel sărac întărâtă pe Cel ce l-a făcut pe el" [*Pr* 14, 3].

IV. Interzicere a vorbirii de rău, fierberii lăuntrice şi prefăcătoriei, contradicţiei, minciunii, lăcomiei şi făţărniciei

[1] Să nu vorbeşti de rău, căci se spune: „Să nu iubeşti vorbirea de rău, ca să nu fii nimicit" [*Pr* 20, 13]. Nici să nu ţii minte răul, căci se spune: „Căile celor ce ţin minte răul merg spre moarte" [*Pr* 12, 28]. [2] Nu fi duplicitar nici în gândire, nici cu limba, căci se spune: „Cursă tare sunt pentru bărbat buzele lui" [*Pr* 6, 2] şi: „Bărbatul limbut nu va avea cale dreaptă pe pământ" [*Pr* 139, 12]. [3] Să nu vorbeşti în gol, „căci pentru orice cuvânt deşert veţi da socoteală" [*Mt* 12, 36]. [4] „Să nu minţi" [*Lv* 19, 11] căci se spune: „Pierde-vei pe toţi cei care grăiesc minciuna" [*Ps* 5, 7]. [5] Nu fi lacom, nici răpitor, căci se spune: „Vai celui care pofteşte cu lăcomie rea pe aproapele lui" [*Avc* 2, 9]. [6] Nu fi făţarnic ca să nu-ţi pui parte împreună cu ei [*Mt* 24, 51].

V. Interzicere a răutăţii, părtinirii, furiei, mizantropiei şi geloziei

[1] Să nu fii răutăcios, nici trufaş, „căci Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă" [*Pr* 3, 34; *1 Ptr* 5, 5]. [2] Să nu fii părtinitor la judecată, pentru că „a Domnului este judecata" [*Dt* 1, 17]. [3] Să nu urăşti pe nimeni. „Să nu mustri cu mustrare pe fratele tău şi nu vei avea păcat din pricina lui" [*Lv* 19, 17]; şi: „Mustră pe cel înţelept şi te va iubi" [*Pr* 9, 8]. [4] Fugi de orice rău şi de orice lucru seamănă cu el, căci se spune: „Abţine-te de la nedreptate şi tremurul nu se va apropia de tine!" [*Is* 54, 14]. [5] Nu fi furios, nici invidios, nici gelos, nici nebun, nici îndrăzneţ, ca să nu suferi cele ale lui Cain, Saul şi Ioab: pentru că primul l-a ucis pe fratele său Abel pentru că acesta a fost preferat de Dumnezeu şi pentru că jertfa lui a fost primită [*Fc* 4]; al doilea l-a prigonit pe cuviosul David care-l biruise pe Goliat filisteanul, fiind gelos pe el pentru ovaţiile dansatoarelor [*1 Rg* 17–18]; iar al treilea a omorât doi generali: pe Abner al lui Israel şi pe Amasa din Iuda [*3 Rg* 2, 32].

VI. Interzicere a ghicitului, descântecului, poftelor rele şi a celorlalte lucruri oprite

[1] Nu fi ghicitor, pentru că aceasta duce la idolatrie, iar Samuel spune: „Ghicitul e păcat" [*1 Rg* 15, 23] şi: „Să nu fie ghicit în Iacob, nici prezicere

în Israel" [*Nm* 23, 23]. [2] „Să nu se găsească la tine cei care trec pe fiii sau fiicele tale prin foc, nici prezicător, nici ghicitor, vrăjitor sau fermecător, nici descântător, nici chemător de duhuri, nici mag, nici cei ce vorbesc cu morții, căci urâciune este înaintea lui Dumnezeu tot cel ce face acestea" [*Dt* 18, 10–12]; căci pe toate acestea le-a interzis Legea. [3] Nu pofti cele rele, căci ele te vor conduce la o mulțime nemăsurată de păcate. [4] Nu vorbi, nici nu privi neruşinat, nici nu te îmbăta, căci din acestea se nasc desfrâurile şi adulterele. [5] Nu fi iubitor de arginți, ca nu cumva să slujeşti mamonei în locul lui Dumnezeu [*Mt* 6, 24]. [6] Nu iubi slava deşartă şi nu fi înfumurat, nici cu mintea pe sus, căci din toate acestea se naşte trufia; adu-ți aminte de [David] care spunea: „Doamne, nu s-a înălțat inima mea, nici nu s-au înfumurat ochii mei, nici n-am umblat după lucruri mari, nici în lucruri minunate mai presus de mine; dimpotrivă, mi-am smerit cugetul" [*Ps* 130, 1–2].

VII. Interzicere a murmurării, aroganței, trufiei și temerității

[1] Nu murmura, aducându-ți aminte de pedeapsa pe care au suferit-o cei care au murmurat împotriva lui Moise [*Nm* 12; 14]. [2] Nu fi arogant, nici răuvoitor, nici cu inima învârtoşată, nici irascibil, nici meschin, căci toate acestea duc la blasfemie. [3] Fii însă blând ca Moise şi David, căci „cei blânzi vor moşteni pământul" [*Mt* 5, 5].

VIII. Despre îndelungă-răbdare, nerăutate, blândețe și îndurare

[1] Fii îndelung-răbdător, căci unul ca acesta are multă chibzuință, pentru că „laşul e un nebun tare" [*Pr* 14, 29]. [2] Fii milostiv, căci „fericiți sunt cei milostivi, că aceia se vor milui" [*Mt* 5, 7]. [3] Fii lipsit de răutate, liniştit, bun, tremurând la cuvintele lui Dumnezeu [*Ps* 66, 2]. [4] Nu te înălța pe tine însuți ca fariseul, pentru că „tot cel care se înalță pe sine însuşi va fi umilit" [*Lc* 18, 9–14] şi: „Ce este înalt la oameni e urâciune la Dumnezeu" [*Lc* 16, 15]. [5] Nu da sufletului tău îndrăzneală, pentru că „bărbatul îndrăzneț va cădea în rele" [*Pr* 13, 17]. [6] Nu umbla cu nebunii, ci cu înțelepții şi drepții. [7] Primeşte cu bunăvoință suferințele care ți se întâmplă, iar necazurile fără întristare, ştiind că ți se va da răsplată de la Dumnezeu ca lui Iov [42] şi Lazăr [*Lc* 16, 22].

IX. Că învățătorii potrivit lui Hristos trebuie socotiți mai mari decât părinții, pentru că primii ne oferă existența fericită, iar ultimii doar existența

[1] Slăveşte pe cel care-ți grăieşte cuvântul lui Dumnezeu [*Evr* 13, 7], adu-ți aminte de el ziua şi noaptea, cinsteşte-l nu ca pe o pricină a naşterii tale, ci ca pe unul care-ți oferă existența bună, fiindcă unde e învățătura despre

Dumnezeu, acolo e de față și Dumnezeu. [2] Caută în fiecare zi fața sfinților, ca să te odihnești în cuvintele lor.

X. Că nu trebuie să ne rupem în schismă de sfinți, ci să facem pace între cei ce se cearcă și să judecăm drept, nu părtinitor

[1] Să nu faci schisme față de sfinți, aducându-ți aminte de ce s-a întâmplat cu tovarășii lui Core [*Nm* 16]. [2] Fă pace ca Moise între cei ce se luptă [*Iș* 2, 13], împăcând spre prietenie. [3] Judecă drept, „căci a Domnului este judecata" [*Dt* 1, 17]. [4] Nu te uita la fața omului când mustri pentru o cădere, așa cum au făcut Ilie și Miheia cu Ahab [*3 Rg* 18, 22], Abdmelec etiopianul cu Sedechia [*Ir* 45], Natan cu David [*2 Rg* 12] și Ioan [Botezătorul] cu Irod [*Mt* 14, 4].

XI. Despre sufletul îndoielnic sau puțin credincios

[1] Nu te îndoi în rugăciunea ta, dacă se va face sau nu [*Iac* 1, 6–7], căci mi-a spus mie, lui Petru, Domnul pe mare: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?" [*Mt* 14, 31].

XII. Despre facerea de bine

[1] Nu întinde mâna ca să iei și nu o strânge când e vorba să dai [*Sir* 4, 31]. [2] Dacă ai ceva prin lucrul mâinilor tale, dă, ca să lucrezi la răscumpărarea păcatelor tale, „căci prin milostenii și credință se curăță păcatele" [*Pr* 15, 27]. [3] Nu șovăi să dai săracului, nici să murmuri când dai, pentru că știi cine e Cel ce-ți va da în schimb răsplata, căci se spune: „Cine are milă de cel sărac împrumută pe Domnul; după darul lui i se va în schimb și lui" [*Pr* 19, 17]. [4] Nu întoarce spatele celui lipsit, căci se spune: „Cine-și astupă urechile să nu-l audă pe cel lipsit, va chema și el și nu va fi cine să-l audă" [*Pr* 21, 31]. [5] Să pui în comun toate cu fratele tău și să nu spui că sunt ale tale, pentru că împărtășirea de bunuri a fost făcută de Dumnezeu comună pentru toți oamenii.

XIII. Cum trebuie să se poarte stăpânii față de slujitorii lor și cum trebuie să se supună slujitorii

[1] Nu-ți lua mâna ta de la fiul tău sau de la fiica ta, ci învață-i din tinerețe frica lui Dumnezeu, căci se spune: „Pedepsește pe fiul tău, ca să-ți fie nădejde bună" [*Pr* 19, 18]. [2] Nu porunci cu amărăciunea sufletului [*Sir* 4, 6] sclavului sau slujnicei tale care-și pun încrederea în același Dumnezeu, ca să nu suspine pentru tine și să-ți vină mânie de la Dumnezeu. [3] Iar voi, sclavii, supuneți-vă stăpânilor voștri ca unui chip [*typos*] al lui Dumnezeu cu rușine și frică, ca Domnului, nu ca unor oameni [*Col* 3, 23].

XIV. Despre fățărnicie, luarea-aminte la legi și mărturisire

[1] Să urăști orice fățărnicie și să faci tot ce e plăcut Domnului. [2] Nu lăsa poruncile Domnului, ci păzește ce ai primit de la El, fără a adăuga sau scoate nimic [*Dt* 4, 2; 13, 1], căci se spune: „Nu adăuga la cuvintele Lui, ca să nu te mustre și să te facă mincinos" [*Pr* 30, 6]. [3] Mărturisește Domnului Dumnezeu păcatele tale și nu mai adăuga la ele, ca să-ți fie bine de la Domnul Dumnezeul tău, Care nu vrea moartea păcătosului, ci pocăința lui [*Iz* 33, 11; 18, 23].

XV. Despre cinstirea părinților

[1] Cinstește-i pe tatăl și pe mama ta ca pe niște pricinuitori ai nașterii tale, ca să trăiești ani lungi pe pământul pe care ți-l va da Domnul Dumnezeu [*Dt* 5, 16]. [2] Nu trece cu vederea pe frații și pe rudele tale, căci se spune: „Să nu treci cu vederea pe cei ai tăi din sămânța ta" [*Is* 58, 7].

XVI. Despre supunerea față de împărat și dregători

[1] Teme-te de împărat, știind că alegerea lui e a Domnului; cinstește-i pe dregătorii lui ca pe niște slujitori/liturgi ai lui Dumnezeu [*Rm* 13, 4–7], căci ei răzbună orice nedreptate: plătiți-le de bunăvoie taxele, dările și orice impozit.

XVII. Despre conștiința curată a celor ce se roagă

[1] În ziua răutății tale nu te du la rugăciunea ta înainte de a desființa amărăciunea ta. [2] Aceasta e calea vieții, în care fie să ne găsim prin Iisus Hristos Domnul nostru.

XVIII. Despre calea introdusă ulterior de cel străin că e plină de fărădelege

[1] Calea morții se vede în faptele rele, căci în ea este necunoașterea lui Dumnezeu și introducerea mai multor zei, prin care vin ucideri, adultere, desfrânări, jurăminte strâmbe, pofte, fărădelege, furturi, idolatrii, magii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, fățărnicii, duplicități, viclenie, trufie, răutate, aroganță, lăcomie, vorbirea de rușine, gelozia, îndrăzneala, mintea pe sus, trufia, lipsa de frică, prigonirea celor buni, dușmănia adevărului, iubirea minciunii, necunoașterea dreptății. [2] Căci cei care fac acestea nu se alipesc de bine, nici de judecata dreaptă, nu veghează pentru bine, ci pentru rău, sunt departe de blândețe și răbdare, iubesc cele deșarte, urmăresc răsplătiri, nu miluiesc pe cel sărac, nu suferă cu cel în suferințe; nu cunosc pe Cel care i-a făcut, sunt ucigași de copii, stricători ai plăsmuirii lui Dumnezeu, întorc spatele celui lipsit, se uită de sus la cei săraci, sunt atotpăcătoși. Izbăviți-vă, copii, de toate acestea.

XIX. Că nu trebuie să ne abatem de la dreapta-credință nici la dreapta, nici la stânga

[1] Vezi ca nimeni să nu te rătăcească de la dreapta-credință [*eusebeia*], căci se spune: „Să nu înclini nici la dreapta, nici la stânga, ca să reușești în tot ce faci" [*Ios* 1, 7]; *Nm* 20, 17]; căci dacă te abați de la calea cea dreaptă, vei cădea într-o rea-credință.

XX. Că nu trebuie să socotim rău vreuna din mâncărurile puse înainte, ci să gustăm din ele cu mulțumire și rânduială

[1] Despre mâncăruri îți spune Domnul: „Să mâncați cele bune ale pământului" [*Is* 1, 19], și: „Să mâncați orice carne ca pe o legumă și iarbă, dar să nu verși sânge" [*Fc* 9, 3; *Dt* 15, 23]. „Căci nu cele care intră în gură spurcă pe om, pentru că ele intră în pântec și sunt scoase afară în latrine, ci cele care ies îl spurcă pe om" [*Mt* 15, 11], adică blasfemiile, bârfele și cele asemenea. [2] Tu însă mănâncă măduva pământului cu dreptate [*Fc* 45, 18], căci „dacă e ceva frumos e al Lui, dacă e ceva bun e al Lui: grâul pentru tineri și vinul înmiresmat pentru fecioare [*Za* 9, 17], căci cine va mânca sau va bea fără El [*Ecc* 2, 25]?".

XXI. Că trebuie fugit de mâncarea idolotitelor

[1] Fugiți însă de cărnurile jertfite idolilor [idolotite], fiindcă sunt jertfite în cinstea demonilor, adică spre insulta Unului Dumnezeu; ca să nu vă faceți părtași ai demonilor [*1 Co* 10, 20].

XXII. Rânduială a Domnului cu privire la Botez și cum trebuie botezat

[1] Iar despre botez, episcope sau preote, spunem să botezi așa cum ne-a poruncit Domnul, zicând: „Mergeți și faceți învățăcei toate neamurile păgâne, botezându-i în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte am poruncit Eu vouă" [*Mt* 28, 19–20]: în numele Tatălui Care a trimis [*In* 17, 3. 25], al lui Hristos Care a venit și al Mângâietorului Care a dat mărturie [*In* 15, 26]. [2] Dar mai întâi să-i ungi cu untdelemn sfânt, după care să botezi în apă, iar la sfârșit să pecetluiești cu mir, pentru ca ungerea să fie o împărtășire a Duhului Sfânt, apa un simbol al morții, iar mirul o pecete a legămintelor. [3] Iar dacă nu e nici untdelemn, nici mir, e de ajuns apa și pentru ungerea și pentru pecetea și pentru mărturisirea celui ce moare sau mai degrabă moare împreună cu Hristos. [4] Dar cel ce urmează să fie botezat să postească înainte de Botez, fiindcă și Domnul, fiind botezat mai întâi de Ioan, a șezut după aceea în pustie și a postit patruzeci de zile și patruzeci de nopți [*Mt* 4, 1–2]. [5] Dar El a fost botezat și a postit nu fiindcă El, Cel curat

și sfânt prin fire, avea nevoie de spălare, de post sau curățire, ci ca să dea mărturie lui Ioan adevărul și să ne dea nouă un exemplu. [6] Prin urmare, Domnul a fost botezat nu întru pătimirea, moartea sau învierea Lui, căci nimic din acestea nu se făcuseră încă, ci pentru o altă rânduială; de aceea în libertatea Sa El postește după botez ca Domn al lui Ioan. Dar cel inițiat în moartea Lui [*Rm* 6, 3] trebuie mai întâi să postească și apoi să fie botezat, căci nu este drept ca acela care a fost îngropat și a înviat împreună cu El să se mâhnească de însăși învierea lui; fiindcă omul nu este stăpân al rânduielii Mântuitorului, pentru că unul e Stăpân, iar celălalt ascultător.

XXIII. În care zile ale săptămânii trebuie postit și în care nu, și de ce anume

[1] Posturile voastre să nu fie împreună cu fățarnicii [fariseii; *Mt* 6, 16], fiindcă ei postesc lunea și joia. [2] Voi însă postiți sau cele cinci zile sau miercurea și vinerea, pentru că miercurea a avut loc judecata împotriva Domnului și Iuda a făgăduit predare Lui pe bani [*Lc* 22, 1–6], iar vinerea pentru că în ea Domnul a suferit pătimirea prin cruce sub Ponțiu Pilat [*Mt* 27]. [3] Sâmbăta și duminica însă prăznuiți, pentru că una e o aducere-aminte de creație, iar alta de Înviere. [4] O singură sâmbătă în tot anul să fie păzită îndeosebi: cea a îngropării Domnului, când se cuvine să postim, nu să prăznuim: căci câtă vreme Creatorul e sub pământ, doliul pentru El e mai tare decât bucuria pentru creație, întrucât prin fire și demnitate Creatorul e mai de preț decât creaturile Lui.

XXIV. Cum trebuie să fie cei ce se roagă rugăciunea dată de Domnul

[1] „Iar când vă rugați, nu o faceți ca fățarnicii" [*Mt* 6, 5], ci cum ne-a poruncit Domnul în Evanghelie: „Așa să vă rugați:

Tatăl nostru Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău! Vină împărăția Ta! Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ! Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi; și ne lasă nouă datoriile noastre, precum și noi lăsăm datornicilor noștri; și nu ne duce pe noi în încercare/persecuție, ci ne izbăvește de cel rău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci. Amin" [*Mt* 6, 9–13].

[2] Rugați-vă așa de trei ori pe zi, pregătindu-vă să fiți vrednici de înfierea Tatălui, ca nu cumva, chemându-L pe Tatăl cu nevrednicie, să fiți mustrați de El cum a auzit Israel fiul Lui întâi-născut odinioară: „Dacă sunt Tată, unde este slava Mea? Și dacă sunt Domn, unde este frica de Mine?" [*Mal* 1, 6]. [3] Pentru că slava părinților e cuvioșia fiilor și cinstea stăpânilor e frica slugilor, așa cum contrariul lor este lipsa de slavă și anarhia. Căci spune [Domnul]: „Din pricina voastră numele Meu e hulit/blasfemiat între neamuri/păgâni" [*Is* 52, 5].

XXV. Mulțumire tainică

[1] Fiți mulțumitori mereu, ca niște robi credincioși și recunoscători, iar în Mulțumire/Euharistie spuneți așa:

[2] — Îți mulțumim, Tată al nostru, pentru viața pe care ne-ai făcut-o cunoscută prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău, prin Care ai făcut toate și proniezi toate [*Sol* 6, 8], pe Care L-ai trimis să Se facă om spre mântuirea noastră, Căruia I-ai îngăduit să pătimească și să moară, pe Care L-a înviat binevoind să-L slăvești și L-ai așezat de-a dreapta Ta, și prin Care ne-ai făgăduit și învierea morților. [3] Tu, Stăpâne Atoatețiitorule, Dumnezeule veșnic, așa cum aceasta era risipită și, adunată fiind, s-a făcut o Pâine, așa adună Biserica Ta de la marginile pământului [*Mc* 16, 19] întru Împărăția Ta. [4] Îți mulțumim încă, Tatăl nostru, pentru scumpul Sânge [*1 Ptr* 1, 19] al lui Iisus Hristos vărsat pentru noi și pentru scumpul Trup, ale cărui închipuiri [*antitypa*] le celebrăm prin acestea, pentru că El Însuși ne-a poruncit să vestim moartea Lui [*1 Co* 11, 26]. Prin El să-Ți fie slava în veci. Amin.

[5] Însă nimeni dintre cei neinițiați să nu mănânce din acestea, ci numai cei botezați în moartea Domnului [*Rm* 6, 3]. [6] Iar dacă unul din cei neinițiați ar gusta ascunzându-se, își mănâncă osândă veșnică [*1 Co* 11, 29], pentru că neavând credința în Hristos s-a împărtășit din cele ce nu e îngăduit spre pedepsirea lui. [7] Iar dacă cineva s-ar împărtăși din neștiință, pe aceasta învățați-l repede cele elementare și inițiați-l [botezați-l], ca să nu iasă disprețuitor.

XXVI. Mulțumire pentru dumnezeiasca Împărtășanie

[1] Iar după Împărtășire așa să mulțumiți:

[2] — Îți mulțumim, Dumnezeule și Tată al lui Iisus Mântuitorul nostru, pentru sfântul Tău Nume pe care l-ai făcut să se sălășluiască între noi, și pentru cunoașterea, credința, iubirea și nemurirea pe care ni le-ai dat prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău. [3] Tu, Stăpâne Atoatețiitorule, Dumnezeul a toate, Care prin El ai creat lumea și cele din ea și ai sădit o lege în sufletele noastre și ai pregătit pentru oameni cele spre împărtășire, Dumnezeul sfinților și ireproșabililor părinților noștri, Avraam, Isaac și Iacob [*Iș* 3, 16; *FA* 3, 13], credincioșii Tăi robi, Dumnezeu Cel puternic, credincios, adevărat și nemincinos în făgăduințele Tale, Care L-ai trimis pe pământ pe Iisus Hristosul Tău să petreacă împreună cu oamenii [*Bar* 3, 37] ca om, fiind El Dumnezeu, Cuvânt și om, și să smulgă rătăcirea din rădăcină, [4] Însuți și acum adu-Ți aminte prin El de sfântă Biserica aceasta, pe care ai câștigat-o cu scump sângele Hristosului Tău [*FA* 20, 28; *1 Ptr* 1, 19], izbăvește-o de tot răul [*Mt* 6, 13] și desăvârșește-o în iubirea Ta și adevărul Tău, iar pe noi toți adună-ne în Împărăția Ta, pe care ai gătit-o pentru ea. [5] Maranatha [*1 Co* 16, 22]! Osana

Fiului lui David [*Mt* 21, 9]! Binecuvântat Cel ce vine în numele Domnului! Dumnezeu este Domnul şi ni S-a arătat nouă [*Ps* 117, 27] în trup! [6] Dacă e cineva sfânt, să vină! Iar dacă nu este, să se facă prin pocăinţă! Să îngăduiţi însă şi prezbiterilor voştri să mulţumească/spună Euharistia.

XXVII. Mulțumire pentru dumnezeiescul Mir

[1] Iar la Mir aşa să mulţumiţi:

[2] — Îţi mulţumim, Dumnezeule Creatorule a toate, şi pentru bună-mireasma Mirului şi pentru veacul nemuritor pe care ni l-ai făcut cunoscut prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău; că a Ta este slava şi puterea în veci. Amin.

XXVIII. Că nu trebui să fim indiferenți față de cuminecare, ci să observăm dacă episcopul, prezbiterul sau diaconul e ortodox, și să ne ferim de cei ce nu sunt așa

[1] Dacă venind cineva va mulţumi aşa, primiţi-l ca pe un învăţăcel al lui Hristos. [2] Dar dacă vesteşte altă învăţătură decât v-a predat-o Hristos prin noi, unuia ca acesta să nu-i îngăduiţi să mulţumească [să spună Euharistia], pentru că-L insultă pe Dumnezeu mai degrabă decât Îl slăveşte. [3] Oricine vine la voi să fie pus la încercare şi aşa să fie primit; pentru că aveţi înţelegere şi puteţi cunoaşte dreapta şi stânga şi discerne învăţătorii mincinoşi de învăţătorii adevăraţi. [4] Învăţătorului adevărat care vine la voi dăruiţi-i din suflet cele de lipsă, iar învăţătorului mincinos daţi-i cele de trebuinţă, dar nu-i primiţi rătăcirea, ca să nu vă întinaţi împreună cu el. [5] Orice profet sau învăţător adevărat care vine la noi e vrednic de hrană, ca un lucrător al cuvântului dreptăţii.

XXIX. Rânduială despre aducerile de roade

[1] Toată pârga din roadele teascului, ogorului, boilor şi oilor să le dai preoţilor, ca să se binecuvânteze hambarele tale şi roadele pământului tău [*Dt* 28, 4–5; 28, 33], să te întăreşti cu grâu, vin [*Fc* 27, 37] şi untdelemn, şi să sporească cirezile tale de boi şi turmele tale de oi [*Dt* 7, 13]. [2] Toată zeciuiala să o dai orfanului şi văduvei, săracului şi străinului. [3] Toată pârga din pâinile scoase calde din cuptor sau din untdelemn, miere, pâine, struguri şi din celelalte să le dai preoţilor, iar din argintul, hainele şi din toată agoniseala ta să dai orfanului şi văduvei.

XXX. Cum anume trebuie să prăznuim, adunându-ne, Învierea Domnului

[1] De ziua Învierii Domnului, adică duminica, adunaţi-vă necontenit, mulţumind lui Dumnezeu şi mărturisind binefacerile pe care vi le-a făcut Dum-

nezeu prin Hristos izbăvindu-ne de neştiinţă, de rătăcire şi de legături, [2] ca jertfa voastră să fie ireproşabilă şi bine adusă lui Dumnezeu Care a zis despre Biserica Lui din toată lumea [*oikoumenikēn*]: „În orice loc Mi se va aduce tămâiere şi jertfă curată, pentru că Împărat mare sunt Eu, zice Domnul Atoatețiitorul, şi Numele Meu e minunat între neamuri/păgâni" [*Mal* 1, 11. 14].

XXXI. Cum anume trebuie să fie cei hirotoniți

[1] Alegeți-vă episcopi vrednici de Domnul, prezbiteri şi diaconi bărbați evlavioşi, drepți, blânzi, neiubitori de arginți, iubitori de adevăr, încercați, cuvioşi, nepărtinitori, care pot învăța pe alții cuvântul dreptei-credințe [*eusebeias*], drept îndreptând [*2 Tim* 1, 15] în învățăturile Domnului. [2] Iar voi cinstiți-i pe aceştia ca pe nişte părinți, ca pe nişte binefăcători şi ca pe nişte pricini ale existenței bune. [3] Mustrați-vă unii pe alții nu în mânie, ci în îndelungă-răbdare cu bunătate şi pace. [4] Păziți toate cele poruncite vouă de Domnul.

Cateheză eshatologică

[5] Privegheați pentru viața voastră [*Mt* 24, 42]. „Să fie mijlocul vostru încins şi făcliile aprinse, iar voi asemenea unor oameni care-l primesc pe stăpânul lor când va veni" [*Lc* 12, 35–36], seara, în zori, la cântatul cocoşului sau la miezul nopții [*Mt* 13, 35], căci Domnul va veni în ceasul în care oamenii nu se aşteaptă [*Lc* 12, 40], şi dacă-I vor deschide, fericiți vor fi robii aceia, pentru că vor fi găsiți priveghind, pentru că El se va încinge, îi va pune să se întindă în paturi şi venind le va sluji lor" [*Lc* 12, 36 37]. [6] Privegheați deci şi vă rugați [*Mt* 26, 41], căci virtuțile voastre anterioare nu vă vor folosi la nimic dacă în ultimele voastre clipe veți rătăci de la credința cea adevărată [*1 Tim* 6, 10].

XXXII. Prezicere despre cele viitoare

[1] Fiindcă în zilele de pe urmă se vor înmulți profeții mincinoşi [*Mt* 24, 11] şi stricătorii cuvântului [învățăturii] şi oile se vor preface în lupi [*Mt* 7, 15], iar iubirea în ură; căci înmulțindu-se fărădelegea, iubirea multora se va răci [*Mt* 24, 12], pentru că oamenii se vor urî, persecuta şi trăda unii pe alții. [2] Şi atunci se va arăta înşelătorul lumii, duşmanul adevărului, patronul minciunii, „pe care Domnul îl va ucide cu suflarea gurii Lui [*2 Tes* 2, 8], El Care cu buzele Lui îl omoară pe cel necucernic [*Is* 11, 4], şi mulți se vor scandaliza întru El" [*Mt* 24, 10], „dar cei care vor răbda până la sfârşit, aceştia se vor mântui" [*Mt* 24, 13]. [3] „Şi atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului" [*Mt* 24, 30], după care va fi un glas de trâmbiță prin arhanghel [*1 Tes* 4, 16] şi apoi va fi învierea celor adormiți. [4] Şi atunci va veni Domnul şi toți sfinții

împreună cu El [*Za* 14, 15; *Mt* 25, 31] în cutremur pe nori împreună cu îngerii puterii Lui [*Mt* 24, 30; 26, 64], pe tronul împărăţiei Lui, să judece pe înşelătorul lumii, diavolul, şi să dea fiecăruia după faptele lui. [5] Atunci cei răi se vor duce spre osândă veşnică, iar drepţii vor merge spre viaţa veşnică [*Mt* 25, 46], moştenind cele pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Domnul celor care-L iubesc pe El [*1 Co* 2, 9], şi se vor bucura în Împărăţia lui Dumnezeu cea în Hristos Iisus.

XXXIII. Rugăciune care vesteşte diversele providenţe

[1] Învrednicindu-ne de atât de mari lucruri bune de la El, să-L rugăm cu implorare, chemându-L printr-o cerere necontenită şi zicând:

[2] — Mântuitorul nostru veşnic, Împăratul dumnezeilor [*Est* 4, 17], Cel ce eşti Singur Atoateţiitor şi Domn, Dumnezeul tuturor celor ce sunt şi Dumnezeul sfinţilor şi al ireproşabililor părinţilor noştri dinaintea noastră, Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob [*Iş* 3, 16; *FA* 3, 13], Cel milostiv şi îndurător, Cel îndelung-răbdător şi mult-milostiv [*Ioil* 2, 13], Care vede orice inimă dezgolită şi Căruia I se descoperă orice gând ascuns, către Tine strigă sufletele drepţilor, întru Tine şi-au pus nădejdile cuvioşii, Tatăl celor ireproşabili, Cel care asculţi pe cei care Te cheamă după dreptate, Care ştii şi cererile tăcute — căci pronia Ta se întinde până în măruntaiele oamenilor şi prin conştiinţă cercetezi gândul fiecăruia — în orice regiune a lumii locuite Ţi se înalţă tămâie prin rugăciune şi cuvinte. [3] Cel care ai aşezat veacul de acum ca pe o arenă a dreptăţii, Care, prin cunoaşterea înnăscută şi judecata naturală şi din glasul Legii, ai arătat fiecăruia că agoniseala bogăţiei nu e veşnică, că frumuseţea falnică nu e eternă, că tăria puterii se destramă uşor, că toate sunt abur şi zădărnicie, şi singură conştiinţa care nu se ascunde rămâne urcând cu adevărul prin ceruri, că ea primeşte chezăşia desfătării viitoare şi, înainte chiar ca făgăduinţa acestei naşteri din nou să se împlinească, acest suflet se bucură plin de speranţă; [4] căci de la început, când strămoşul nostru Avraam a apucat-o pe calea adevărului, l-ai călăuzit prin vis, l-ai învăţat ce este veacul de acum [*Fc* 12], şi credinţa a premers cunoaşterii lui, iar credinţei i-a urmat legământul, căci ai zis: „Voi face sămânţa ta ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul mării” [*Fc* 13, 16; 22, 17]; [5] mai mult, i l-ai dăruit pe Isaac şi, cunoscând că el va fi prin purtare asemenea lui, Te-ai numit şi Dumnezeul lui, spunând: „Voi fi Dumnezeul tău şi al seminţei tale după tine” [*Fc* 26, 3; 17, 7]; iar când părintele nostru Iacob s-a dus în Mesopotamia, i l-ai arătat pe Hristos, prin care i-a grăit zicând: „Iată Eu sunt cu tine şi te voi face să creşti şi te voi înmulţi foarte” [*Fc* 28, 15; 48, 4]; [6] iar lui Moise, credinciosul şi sfântul Tău slujitor, aşa i-ai spus la vedenia rugului: „Eu sunt Cel ce sunt; acesta e

Numele Meu veşnic şi aducere-aminte pentru generaţiile generaţiilor" [*Iş* 3, 14–15], [7] Apărătorule al neamului lui Avraam, binecuvântat eşti în veci.

XXXIV. Rugăciune care vesteşte diversele creaţiuni

[1] — Binecuvântat eşti, Doamne, Împărate ale veacurilor [*1 Tim* 1, 17], Care prin Hristos ai făcut toate şi prin El ai împodobit la început cele netocmite [*Fc* 1, 1. 2. 6], Care ai separat apele printr-un firmament, Care ai pus în ele duh de viaţă, Care ai aşezat pământul şi ai întins cerul [*Ps* 103, 2] şi ai împodobit alcătuirea/constituţia exactă a fiecărei creaturi. [2] Căci prin gândirea Ta, Stăpâne, lumea e plină de strălucire, iar cerul, înfipt ca o boltă [*Is* 40, 22], sclipeşte de stele ca mângâiere pentru întuneric, lumina şi soarele s-au născut pentru zile şi naşterea de roade, luna creşte şi se micşorează spre schimbarea timpurilor; noaptea şi-a primit numele, ziua a fost chemată iar din mijlocul adâncului s-a arătat un firmament, şi Tu ai zis să se adune apele şi să se arate uscatul [*Fc* 1, 9]. [3] Iar marea aceasta cine o va putea zugrăvi? Ea care vine furioasă din larg şi se întoarce din drum oprită de la ţărm de porunca Ta, căci Tu ai zis că în el se vor zdrobi valurile ei [*Iov* 38, 11], şi ai făcut-o ca să umble în ea vietăţi mici şi mari şi corăbii [*Ps* 103, 25–26]. [4] După care a înverzit pământul zugrăvit cu tot felul de flori şi cu o mulţime de feluriţi pomi, iar luminătorii atotstrălucitori puşi peste ei îşi urmează neabătut cursa, neabătându-se cu nimic de la porunca Ta, ci unde porunceşti acolo răsar şi apun ca semne ale timpurilor şi anilor [*Fc* 1, 14] făcând schimbarea muncii oamenilor. [5] După care au fost făcute diferitele specii de animale terestre, acvatice, aeriene şi amfibii şi înţelepciunea meşteşugită a proniei tale le acordă purtarea de grijă potrivită fiecăruia; căci aşa cum nu s-a relaxat producând diversele specii, tot aşa n-a neglijat nici purtarea de grijă de fiecare. [6] Iar ca sfârşit/scop [*telos*] al creaţiei ai făcut vietatea cuvântătoare/animalul raţional, cetăţeanul lumii, poruncind Înţelepciunii tale şi zicând: „Să facem om după chipul şi asemănarea Noastră" [*FA* 1, 26]; l-ai arătat o podoabă a lumii, plămădindu-l din cele patru stihii, făcându-i sufletul din nimic, dăruindu-i cinci simţuri şi punând mintea/inteligenţa vizitiu peste carul simţurilor sufletului. [7] Şi peste toate acesta, Stăpâne Doamne, cine va povesti după vrednicie mişcarea norilor purtători de ploaie, strălucirea fulgerului, bubuitul tunetelor, toate foarte potrivite pentru dăruirea unei hrane corespunzătoare şi amestecul armonios al diverselor forme de aer. [8] Dar pe omul care nu Te-a ascultat l-ai lipsit de răsplata vieţii, nefăcându-l să piară însă cu totul, ci după ce a adormit puţină vreme, l-ai chemat cu jurământ la o naştere din nou şi ai desfiinţat legea morţii Tu, Care îi faci vii pe cei morţi prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1].

XXXV. *Rugăciune cu mulțumire care vestește grija lui Dumnezeu față de cele ce sunt*

[1] — Mare ești, Doamne, Atotțiitorule, și mare e tăria Ta și înțelegerea Ta n-are număr [*Ps* 146, 5], Creatorule, Mântuitorule bogat în daruri, îndelungrăbdătorule și Dăruitorule al milei, Tu Care ești bun prin fire și-i cruți pe păcătoși chemându-i la pocăință, pentru că povățuirea Ta e plină de îndurare. Căci cum am mai exista, dacă am fi chemați numaidecât la judecată, atunci când, chiar având parte de îndelungă-răbdarea Ta, de-abia de ne tragem sufletul de slăbiciune? [2] Puterea Ta au vestit-o cerurile [*Ps* 18, 2] și pământul tremură nesigur spânzurând deasupra nimicului. Marea înviforată, care e pășune pentru o turmă nesfârșită de viețăți, se oprește la țărm, tremurând în fața voinței Tale și îi silește să strige pe toți: „Cât sunt de minunate lucrurile Tale, Doamne! Toate întru înțelepciune le-ai făcut! Umplutu-s-a pământul de creația Ta!" [*Ps* 103, 24]. [3] Oștirea înflăcărată a îngerilor și duhurile inteligente spun: „Unul Sfânt pentru Felmon" [*Dn* 8, 13], serafimii și heruvimii cei cu câte șase aripi strigă cu glasuri fără tăcere cântându-ți cântare de biruință: „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Ta!" [*Is* 6, 3], iar celelalte mulțimi ale cinurilor, îngeri, arhangheli, tronuri, domni, stăpâniri, puteri [*Col* 1, 16] spun și ei strigând: „Binecuvântată fie slava Domnului din locul Său" [*Iz* 3, 12]. [4] Iar Israel, Biserica Ta pământească dintre neamuri/păgâni, rivalizând cu puterile cerești, cântă ziua și noaptea cu inima plină și suflet fierbinte: „Carele lui Dumnezeu sunt mii de mii; mii sunt cei ce se bucură de ele. Domnul este între ei în Sinai, în locul cel sfânt al Lui" [*Ps* 67, 18]. [5] Cerul Îl știe pe Cel care din nimic l-a întins ca pe un cort [*Is* 40, 22], ca un cub de piatră [*Iov* 38, 38], Care a unit între ele pământul și apa, și a revărsat aerul ca hrană viețăților, împletind cu el foc spre încălzire și mângâiere de întuneric. Corul stelelor îi uimește pe toți înlemnindu-i de admirație, însemnându-L pe Cel care le-a numărat și arătându-L pe Cel care le-a dat nume; viețățile Îl arată pe Cel care le-a dat suflet, iar pomii, pe Cel care i-a sădit. Făcute toate prin Cuvântul Tău înfățișează forța puterii Tale. [6] De aceea, orice om trebuie să-Ți înalțe prin Hristos imnul pentru toate acestea, fiindcă prin Tine stăpânește El toate. [7] Căci Tu ești Cel bun în binefaceri și darnic în îndurări, Singurul Atoatețiitor, fiindcă, atunci când vrei, putința Ta e de față [*Sol* 12, 8]. Puterea Ta veșnică răcorește flacăra [*Dn* 3], potolește leii [*Dn* 6], îmblânzește cetaceele mării [*Iona* 2], scoală pe bolnavi [*4 Rg* 19], întoarce puterile și doboară la pământ oștirea dușmanilor și poporul care a fost numărat cu trufie [*2 Rg* 24]. [8] Tu ești în cer, Tu ești pe pământ, Tu ești în mare, Tu ești în cele mărginite fără a fi mărginit de nimic, căci „măreția Ta nu cunoaște margini" [*Ps* 144, 3]. Nu e cuvântul

nostru, Stăpâne, ci al slujitorului Tău care spune: „Şi vei cunoaşte în inima ta, pentru că Domnul Dumnezeul tău e Dumnezeu în cer sus şi pe pământ jos, şi nu este altul afară de El" [*Dt* 4, 39]. [9] Căci nu este alt Dumnezeu afară de Tine [*Is* 45, 5], nu este sfânt afară de Tine, Domnul Dumnezeul cunoştinţelor [*1 Rg* 2, 3], sfânt mai presus decât toţi sfinţii, „căci cei sfinţiţi sunt sub mâinile Tale" [*Dt* 33, 3], slăvit şi supraînălţat, nevăzut prin fire, nepătruns în judecăţi, Tu eşti viaţa fără lipsă, durata neschimbată şi neştirbită, lucrarea neobosită, măreţia nezugrăvită, frumuseţea veşnică, locuinţa neapropiată, sălăşluirea neschimbată, cunoaşterea fără început, adevărul neschimbabil, lucrul fără intermediar, stăpânirea care nu poate fi contestată, monarhia fără succesor, împărăţia fără sfârşit, tăria de necombătut, oştirea nenumărată. [10] Căci Tu eşti Tatăl Înţelepciunii, Creator şi Cauză al întregii creaţii printr-un Intermediar [Fiul], dăruitorul Providenţei, Dătătorul Legii, Plinitorul sărăciei, Pedepsitorul celor necucernici şi Răsplătitorul celor drepţi, tu eşti Dumnezeul şi Tatăl lui Hristos şi domnul celor ce cred drept întru El, a Cărui făgăduinţă e nemincinoasă, judecata nemitarnică, sentinţa imuabilă, evlavia neîncetată şi mulţumirea veşnică. Prin El Îţi datorează închinarea vrednică toată firea cuvântătoare/raţională şi sfântă.

XXXVI. Rugăciune care aminteşte înomenirea lui Hristos şi diversele providenţe faţă de sfinţi

[1] — Doamne Atotţiitorule, Care ai creat lumea prin Hristos şi ai hotărât o sâmbătă/sabat spre aducerea-aminte de aceasta, pentru că ai poruncit ca în această zi să ne odihnim de lucrurile noastre pentru meditarea la legile Tale, şi ai rânduit sărbători spre veselia sufletelor noastre, ca să venim la aducerea-aminte de înţelepciunea creată de Tine [*Pr* 8, 22]. [2] Dar întrucât pentru noi a răbdat naşterea prin femeie, S-a arătat în viaţă descoperindu-Se la botez că Dumnezeu şi om este Cel ce S-a arătat şi cu îngăduinţa Ta a pătimit pentru noi, a murit şi a înviat cu puterea Ta, de aceea prăznuind şi sărbătoarea Învierii, ne bucurăm de Cel care a biruit moartea [*1 Co* 15, 55] şi a luminat viaţă şi nestricăciune [*2 Tim* 1, 10], căci prin El ai adus la Tine neamurile/păgânii ca să faci din ele un popor câştigat [*Dt* 7, 6], adevăratul Israel [*Fc* 35, 10], cel iubit de Dumnezeu, care-L vede pe Dumnezeu. [3] Căci Tu, Doamne, i-ai scos şi pe părinţii noştri din pământul Egiptului şi i-ai izbăvit din cuptorul de fier [*Dt* 4, 20], de lut şi facerea de cărămizi, l-ai răscumpărat din mâinile lui Faraon şi ale celor de sub el, l-ai dus prin mare ca pe uscat [*Iş* 14, 29] şi l-ai hrănit în pustie [*FA* 13, 18] cu tot felul de bunătăţi. [4] Lege din zece cuvinte le-ai dăruit, rostită cu glasul Tău şi scrisă cu mâna Ta [*Iş* 20]. Le-ai poruncit să ţină sâmbăta nu dându-le prilej de lenevie, ci de cucernicie, spre cunoaş-

terea puterii Tale, spre oprirea relelor stăvilindu-le cu îngrăditura sfântă a învăţăturii, spre veselia săptămânii. De aceea au fost aşezate săptămâna şi cele şapte săptămâni, luna a şaptea, anul al şaptelea şi, după ciclu, anul al cincizecilea spre iertare [*Lv* 25]. [5] Ca oamenii să n-aibă nici un pretext să invoce neştiinţa, ai poruncit ca în fiecare sâmbătă să nu lucreze, ca nimeni să nu vrea să rostească din gura lui un cuvânt de mânie în ziua sâmbetei, căci sâmbăta e odihna creaţiei, desăvârşirea lumii, cercetarea Legii, lauda mulţumitoare adusă lui Dumnezeu pentru darurile pe care le-a făcut oamenilor. [6] Duminica însă întrece toate acestea pentru că-L arată pe Însuşi Mijlocitorul, Pronietorul, Legiuitorul, Pricinuitorul Învierii, Născut mai întâi decât toată creaţia [*Col* 1, 15], pe Dumnezeu Cuvântul [*In* 1, 1] şi om care s-a născut numai din Maria fără bărbat, a vieţuit în chip cuvios, a fost răstignit pe vremea lui Ponţiu Pilat, a murit şi înviat din morţi, fiindcă duminica e poruncit să Ţi se aducă drept ofrandă Ţie, Stăpâne, mulţumirea [*eucharistian*] pentru toate. [7] Căci acesta e harul cel dăruit de Tine şi a cărui măreţie a acoperit orice binefacere.

XXXVII. Rugăciune care cuprinde o aducere-aminte de providenţă şi enumerarea diverselor binefaceri aduse sfinţilor de pronia lui Dumnezeu prin Hristos

[1] — Tu, Cel care ai împlinit făgăduinţele făcute prin profeţi, Care ai miluit Sionul şi Te-ai îndurat de Ierusalim înălţând scaunul lui David [*Lc* 1, 32] în mijlocul lui prin naşterea lui Hristos Cel născut din sămânţa lui după trup [*Rm* 1, 3] numai dintr-o Fecioară; Tu Însuţi şi acum, Stăpâne Dumnezeule, primeşte cererile ce Ţi se fac prin buzele poporului Tău cel dintre neamuri/păgâni, ale celor ce Te cheamă în adevăr [*Ps* 144, 18], aşa cum ai primit în generaţiile lor darurile drepţilor. [2] Mai întâi te-ai uitat şi ai primit jertfa lui Abel [*Fc* 4], pe cea a lui Noe când a ieşit din arcă [*Fc* 8], pe cea a lui Avraam după ieşirea lui din pământul Caldeii [*Fc* 12], pe cea a lui Isaac la puţul jurământului [*Fc* 22], pe cea a lui Iacob la Betel [*Fc* 35], pe cea a lui Moise în pustiu [*Iş* 12], pe cea a lui Aaron în mijlocul celor vii şi a celor morţi [*Nm* 16], pe cea a lui Iosua în Ghilgal [*Ios* 5], pe cea a lui Ghedeon pe piatră şi pe lână înainte de păcatul său [*Jd* 6; 8], pe cea a lui Manoe şi a femeii lui în câmpie [*Jd* 13], pe cea a lui Samson în setea lui şi înainte de păcatul său [*Jd* 15], pe cea a lui Ieftae în război înainte de făgăduinţa lui fără judecată [*Jd* 11], pe cea a lui Barac şi Debora din pricina lui Sisera [*Jd* 4], pe cea a lui Samuel la Miţpa [*1 Rg* 7]; [3] pe cea a lui David în ţarina lui Orna Iebusitul [*1 Par* 21], pe cea a lui Solomon în Gabaon şi Ierusalim [*3 Rg* 3; 8], pe cea a lui Ilie în muntele Carmel [*3 Rg* 18], pe cea a lui Elisei la izvorul secat [*4 Rg* 2],

pe cea a lui Iosafat în război [*2 Par* 18], pe cea a lui Iezechia în boala lui și din pricina lui Senaherib [*4 Rg* 20], pe cea a lui Manase în pământul Caldeii după păcatul său [*2 Par* 33], pe cea a lui Iosia de Paște [*2 Par* 35], pe cea a lui Ezdra la reîntoarcerea [de la Babilon; *Ezr* 8]; [4] pe cea a lui Daniel în groapa cu lei [*Dn* 6], pe cea a lui Iona în pântecul cetaceului [*Iona* 2], pe cea a celor trei în cuptorul de foc [*Dn* 3], pe cea a Anei în cort înaintea chivotului [*1 Rg* 1], pe cea a lui Neemia și Zorobabel la ridicarea zidurilor [*Ne* 2–7], pe cea a lui Matatia și a fiilor lui în zelul lor pentru tine [*1 Mac* 2–4] și pe cea a lui Iail în binecuvântările lui [*Jd* 5, 24]. [5] Și acum deci primește rugăciunile oferite cu recunoștință de poporul Tău, prin Hristos, în Duhul.

XXXVIII. Rugăciune de ajutorare a drepților

[1] — Îți mulțumim pentru toate, Stăpâne Atotțiitorule, pentru că n-ai retras milele și îndurările Tale de la noi, ci în fiecare generație ne scapi, ne izbăvești, ne ajuți și acoperi. [2] Căci ne-ai ajutat în zilele lui Enos și Enoh, în zilele lui David și ale împăraților, în zilele Esterei și Mardoheu, în zilele Iuditei, în zilele lui Iuda Macabeul și ale fraților lui. [3] Iar în zilele noastre ne-ai ajutat prin marele Tău Arhiereu Iisus Hristos Slujitorul [*Paidos*] Tău, căci El ne-a izbăvit de sabie și de foame hrănindu-ne, ne-a vindecat de boală și ne-a acoperit de limba cea rea. [4] Pentru toate Îți mulțumim prin Hristos, căci Tu ne-ai dăruit glas articulat pentru mărturisire și limbă potrivită ca un arcuș, ne-ai înzestrat cu un gust potrivit, un pipăit corespunzător, cu vederea unei priveliști, cu auzul unui glas, cu mirosul unor vapori, cu mâini pentru lucru și picioare pentru mers. [5] Toate acestea le-ai plămădit în pântecul matern dintr-o mică picătură și după formarea lor le-ai dat un suflet nemuritor și ai adus la lumină vietatea cuvântătoare/animalul rațional, omul; pe care l-ai educat prin legi, l-ai făcut să strălucească prin îndreptări și aducând după puțin asupra lui destrămarea/descompunerea, i-ai făgăduit învierea. [6] Care viață deci va fi de ajuns? ce lungime de veacuri va fi de ajuns oamenilor spre mulțumire? Dar dacă e cu neputință a o face după vrednicie, e un lucru sfânt a o face după putere. [7] Căci Tu ne-ai izbăvit din impietatea politeiștilor [păgânilor], ne-ai smuls din erezia omorâtorilor lui Hristos [iudeilor], ne-ai eliberat din neștiința rătăcită; căci L-ai trimis oamenilor ca om pe Hristos, Care e Dumnezeu Unul-Născut; ai sălășluit în noi pe Mângâietorul, ai pus peste noi îngeri, l-ai făcut de rușine pe diavol; nu eram și ne-ai făcut, făcuți fiind ne păzești, măsori viața, dăruiești hrană, ai vestit pocăința. [8] Pentru toate acestea Ție se cuvine slava și cinstea prin Iisus Hristos acum și în veci. Amin.

[9] La acestea meditați, fraților, și Domnul fie cu voi pe pământ și în împărăția Tatălui Său Care L-a trimis și ne-a eliberat din robia stricăciunii spre

libertatea slavei [*Rm* 8, 21], făgăduindu-ne viață celor ce credem prin El în Dumnezeul a toate.

XXXIX. Cum trebuie să se facă instruirea elementară a catehumenului

[1] În cele de mai sus s-a spus deci cum anume trebuie să trăiască cei inițiați potrivit lui Hristos și ce fel de mulțumire trebuie să înalțe lui Dumnezeu prin Hristos. Nu este însă drept să-i lăsăm fără ajutor pe cei încă neinițiați.
[2] Așadar, cel care urmează să fie catehizat în învățătura dreptei-credințe [*logon eusebeias*] să fie educat înainte de Botez în cunoașterea privitoare la Dumnezeul nenăscut [Tatăl], în cunoașterea privitoare la Fiul Unul-Născut și în certitudinea privitoare la Duhul Sfânt. Să învețe ordinea diferitelor creaturi, șirul proniei, îndreptările diferitelor legiuiri. Să fie învățat de ce anume a fost făcută lumea și din ce pricină a fost așezat cetățean al lumii omul; să-și cunoască firea, cum este; [3] să fie învățat cum anume i-a pedepsit Dumnezeu pe cei răi prin apă și prin foc, și cum i-a slăvit pe sfinții din fiecare generație, pe Set, Enos, Enoh, Noe, Avraam și odraslele lui, Melchisedec, Iov, Moise, Iosua, Caleb și Finees zelosul preot și pe cuvioșii din fiecare generație; cum în pronia Lui, Dumnezeu n-a întors spatele neamului omenesc, ci l-a chemat în diverse timpuri de la rătăcire și deșertăciune la cunoașterea adevărului, readucându-l de la robie și impietate la libertate și pietate, de la nedreptate la dreptate, de la moartea veșnică la viața veșnică.

Punerea mâinilor peste catehumen

[4] Acestea și altele care urmează acestora să le învețe în cateheză cel ce vine [la Botez]. Iar cel care-și pune mâinile peste el să aducă închinare lui Dumnezeu, Stăpânul a toate, mulțumindu-I pentru făptura mâinilor Lui, că L-a trimis pe Fiul Său Cel Unul-Născut Hristos, ca să-l mântuiască pe om ștergându-i fărădelegile și ca să-i ierte impietățile și păcatele și să-l curețe de toată întinăciunea sufletului și a trupului [*2 Co* 7, 1], să-l sfințească pe om după bunăvoirea bunătății Lui, să-l facă să priceapă voia Lui și să-i lumineze ochii inimii lui [*Ef* 1, 18] spre înțelegerea minunilor Lui, să-i facă cunoscute judecățile dreptății Lui, ca să urască toată calea nedreptății și să umble în calea adevărului [*Ps* 118, 7; 128, 29–30], ca să se învrednicească de baia nașterii din nou [*Tit* 3, 5] spre învierea cea în Hristos [*Ef* 1, 5]; ca sădit fiind întru asemănarea morții lui Hristos [*Rm* 6, 5], să fie viu pentru Dumnezeu [*Ga* 2, 19] în mintea, cuvântul și acțiunea lui și să fie numărat în cartea celor vii.
[5] Iar după această mulțumire să fie instruit în cele privitoare la Întruparea Donului, la Pătimirea, la Învierea Lui din morți și la Înălțarea Lui.

XL. Rânduială cum trebuie să fie binecuvântaţi de preoţi catehumenii care urmează să fie botezaţi şi ce anume trebuie să fie învăţaţi

[1] Şi când catehumenul se va apropia de Botez, să fie învăţat cele privitoare la lepădarea/dezertarea de diavol şi la alăturarea/înregimentarea sa lui Hristos. Căci mai întâi trebuie să se abţină de la cele contrare şi atunci să fie introdus în taine, curăţindu-şi în prealabil inima de orice răutate, pată şi zbârcitură [*Ef* 5, 27], şi abia atunci să se împărtăşească de cele Sfinte. [2] Fiindcă aşa cum un bun agricultor curăţă mai întâi ogorul de spinii care au crescut în el şi abia apoi seamănă sămânţa, tot aşa şi voi trebuie să smulgeţi mai întâi din ei toată impietatea, şi abia apoi să aruncaţi în ei dreapta-credinţă şi să-i învredniciţi de Botez. [3] Căci şi Domnul nostru ne-a îndemnat aşa, zicând: „Faceţi mai întâi învăţăcei toate neamurile păgâne", şi abia după aceea a adăugat: „şi botezaţi-i în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh" [*Mt* 28, 19].

XLI. Renunţarea catehumenului la cel potrivnic şi adeziunea sa la Hristosul lui Dumnezeu

[1] Deci la lepădarea/dezertarea sa, cel care se botează să vestească aşa:

[2] — Mă lepăd/dezertez de Satana, de lucrurile lui, de pompele lui, de adorările lui, de îngerii lui, de născocirile lui şi de toate cele aflate sub stăpânirea lui.

[3] Iar după lepădare/dezertare cel ce se alătură/înregimentează să spună aşa:

— Mă alătur/înregimentez lui Hristos. [4] Cred şi mă botez într-Un Dumnezeu nenăscut, singurul Dumnezeu adevărat [*In* 17, 3], Atoateţiitorul, Tatăl lui Hristos, Creator şi Meşter a toate, din care sunt toate [*1 Co* 8, 6]. [5] Şi în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Lui Unul-Născut, Născut mai întâi decât toată creaţia [*Col* 1, 15], născut, nu creat, mai înainte de veci din bunăvoirea Tatălui, prin Care s-au făcut toate [*1 Co* 8, 6], cele din ceruri şi cele de pe pământ, văzute şi nevăzute, [6] Care în zilele de pe urmă S-a pogorât din ceruri şi a luat trup, S-a născut din sfânta Fecioară Maria, a vieţuit cu cuvioşie după legile lui Dumnezeu Tatăl Său, a fost răstignit pe vremea lui Ponţiu Pilat, a murit pentru noi şi a înviat din morţi a treia zi după pătimirea Sa, S-a înălţat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui, şi iarăşi va veni cu slavă la sfârşitul lumii să judece viii şi morţii, şi a Cărui stăpânire nu va avea sfârşit [*Lc* 1, 33]. [7] Mă botez şi în Duhul Sfânt, Care este Mângâietorul, Care a lucrat în toţi sfinţii cei din veac, iar mai apoi a fost trimis de Tatăl şi apostolilor după făgăduinţa Mântuitorului nostru şi Domnului Iisus Hristos, iar după apostoli şi tuturor celor ce cred în sfânta Biserică catholică şi apostolică. [8] Cred şi în învierea cărnii, în iertarea păcatelor, în Împărăţia cerurilor şi în viaţa veacului ce va să vină.

XLII. Mulţumire privitoare la ungerea cu untdelemnul tainic

[1] Şi după făgăduinţa aceasta vine în ordine şi la ungerea cu untdelemn. [2] Acesta e binecuvântat de arhiereu spre iertarea păcatelor şi pregătirea botezului. [3] Fiindcă acesta Îl cheamă pe Dumnezeu Cel Nenăscut, Tatăl lui Hristos, Împăratul întregii firi simţite şi gândite, ca să sfinţească untdelemnul în Numele Domnului Iisus şi să-i dea har duhovnicesc şi putere lucrătoare, iertare a păcatelor şi pregătire a mărturisirii Botezului, ca, dezlegat de orice impietate, cel uns să se facă vrednic de iniţiere potrivit poruncii Unului-Născut.

XLIII. Mulţumire privitoare la apa tainică

[1] După care vine la apă. [2] Preotul o binecuvântează şi slăveşte pe Stăpânul Dumnezeu Atoateţiitorul, Tatăl Dumnezeului Unul-Născut, mulţumindu-I pentru că L-a trimis pe Fiul Său să Se întrupeze pentru noi, ca să ne mântuiască, pentru că a suportat ca Acesta să Se facă în Întruparea Sa ascultător întru toate [*Flp* 2, 8], să vestească Împărăţia cerurilor, iertarea păcatelor, învierea morţilor. [3] Pentru acestea, după El [Tatăl] şi din pricina Lui [preotul] aduce închinare şi Însuşi Dumnezeului Unul-Născut, mulţumindu-I pentru că a primit pentru toţi moartea pe cruce, şi drept închipuire [*typos*] a ei a dat Botezul naşterii din nou. [4] Şi apoi dă slavă pentru că în numele lui Hristos, Dumnezeu Domnul a toate în Duhul Sfânt n-a respins neamul omenesc, ci în diverse timpuri a lucrat diferite pronii: mai întâi în rai dându-i lui Adam spre desfătare drept locuinţă raiul, apoi punându-i tot din motive de pronie o poruncă şi izgonindu-l cu dreptate când a păcătuit, dar nerespingându-l din bunătate cu totul, ci educându-i pe cei care i-au urmat în diverse feluri; ca la sfârşitul veacului a trimis pe Fiul Său să Se facă om pentru oameni şi să primească toate cele omeneşti afară de păcat [*Evr* 4, 15].

[5] Acum deci preotul să-L cheme pentru Botez şi să spună zicând:

— Priveşte din cer şi sfinţeşte apa aceasta! Dă-i ei har şi putere ca, după porunca Hristosului Tău, cel care se va boteza să fie răstignit, să moară, să fie îngropat şi să învie împreună cu El spre învierea cea întru El [*Rm* 6, 2–8. 11], murind păcatului şi fiind viu pentru dreptate [*Rm* 8, 10; *Col* 3, 5].

XLIV. Mulţumire privitoare la Mirul tainic

[1] Iar după ce l-a botezat în numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt [*Mt* 28, 19], să-l ungă cu mir zicând:

[2] — Doamne, Dumnezeule Cel Nenăscut şi fără stăpân, Domn a toate, Care ai dat între toate neamurile bună-mireasma cunoaşterii Evangheliei [*2 Co* 2, 14], Tu fă şi acum ca acest mir să lucreze asupra acestui botezat, ca

bună-mireasmă a Hristosului Tău să rămână în el sigură şi fixă şi, murind el împreună cu El, să fie şi viu împreună cu El [*2 Co* 7, 3].
[3] Acestea să le zică şi cele ce urmează acestora, fiindcă aceasta e puterea punerii mâinilor peste fiecare element; căci dacă nu se face această invocare peste fiecare din ele de către un preot evlavios, cel botezat coboară numai în apă ca iudeii, şi-şi dă jos doar murdăria trupului, nu şi murdăria sufletului.

XLV. Rugăciunea noilor iniţiaţi

[1] După aceasta, stând în picioare, botezatul să se roage rugăciunea pe care ne-a învăţat-o Domnul [*Mt* 6, 9]. Este necesar ca cel înviat să stea în picioare şi să se roage, pentru că tot cel sculat stă drept; şi el deci, murind împreună cu Hristos şi înviind împreună cu El, stă în picioare. [2] Să se roage însă spre răsărit, întrucât aşa stă scris în cartea a doua a Cronicilor: după ce s-a săvârşit templul Domnului de împăratul Solomon, la târnosirea lui „preoţii, leviţii şi cântăreţii cu chimvale, harfe şi chitare au stat în partea de răsărit a jertfelnicului lăudând, mărturisind şi zicând [*2 Par* 5, 11–13]: Lăudaţi pe Domnul că e bun, că în veac este mila Lui! [*Ps* 134, 3]".
[3] Iar după prima rugăciune să se roage acestea:
— Dumnezeule Atoateţiitorule, Tatăl Hristosului Tău, al Fiului Tău Unul-Născut, dă-mi trup nepătat, inimă curată [*Ps* 50, 12], minte veghetoare, cunoaştere nerătăcită, venire a Duhului Sfânt spre agonisirea şi încredinţarea adevărului Hristosului Tău, prin Care să-Ţi fie slavă în Duhul Sfânt în veci. Amin.
[4] Acestea am socotit drept să le rânduim despre catehumeni.

XLVI. Ce episcopi au hirotonit şi trimis apostolii

[1] Iar despre episcopii hirotoniţi de noi în viaţa noastră vă facem cunoscut că ei sunt aceştia: [2] în Ierusalim, Iacob fratele Domnului, care murind a fost urmat ca al doilea de Simon al lui Cleopa, iar după el al treilea a urmat Iuda al lui Zaheu; [3] în Cezareea Palestinei, mai întâi Zaheu, care fusese vameş, apoi Corneliu, după care al treilea, Teofil; [4] în Antiohia, primul a fost Evodius pus de mine, Petru, şi Ignatie pus de Pavel; [5] în Alexandria, primul a fost Anian hirotonit de evanghelistul Marcu, iar al doilea Avilius hirotonit de Luca evanghelistul; [6] primul episcop al Bisericii Romei, Linus fiul lui Claudiu, a fost hirotonit de Pavel, iar al doilea după moartea lui Linus, Clement, a fost hirotonit de mine, Petru; [7] în Efes, primul a fost Timotei hirotonit de Pavel, iar apoi Ioan hirotonit de mine [Ioan]; [8] în Smyrna, primul a fost Ariston, după care a urmat Stratea al lui Loidos, iar al treilea Ariston; [9] în Pergam, a fost hirotonit de mine Gaius, iar în Filadelfia, Dimitrie, tot de mine;

[10] în Chenchrea, Lucius și în Creta, Tit, hirotoniți de Pavel; [11] în Atena, Dionisie, iar în Tripolis din Fenicia, Maraton; [12] în Laodiceea Frigiei, Arhip, iar în Colose, Filimon; [13] în Veria Macedoniei, Onisim, iar în Bisericile Galatiei, Crescens; [14] în parohiile Asiei, Achila și Nichita, iar în Biserica Eginei, Crispus. [15] Acestora le-am încredințat noi parohiile în Domnul. Aducându-vă aminte întotdeauna învățătura lor, păziți cuvintele noastre. Și Domnul să fie cu voi acum și în veci nesfârșiți, așa cum a spus El Însuși când urma să fie luat la Dumnezeul și Tatăl Său: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului. Amin" [*Mt* 28, 20].

XLVII. Imn de dimineață

[1] — „Slavă întru cele înalte lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire" [*Lc* 2, 14]. [2] Te lăudăm, Te cântăm, Te binecuvântăm, Te slăvim și ne închinăm Ție prin marele Tău Arhiereu, Ție Care ești cu adevărat Dumnezeu Nenăscut, Unul, Singur, neapropiat, pentru slava Ta cea mare. Doamne, Împărate ceresc, Dumnezeule Părinte Atoatețiitorule. [3] Doamne Dumnezeule și Tată al Domnului, Mielul fără prihană Care ridică păcatul lumii [*In* 1, 29], primește cererea noastră Cel ce șezi pe heruvimi [*Ps* 79, 2]. Că Tu Singur ești sfânt, Tu Singur ești Domn, Dumnezeul și Tatăl lui Iisus Hristos, Dumnezeul a toată firea făcută, Împăratul nostru, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea.

XLVIII. Imn de seară

[1] „Lăudați, copii, pe Domnul, lăudați numele Domnului!" [*Ps* 118, 12]. [2] Te lăudăm, Îți cântăm, Te binecuvântăm pentru slava Ta cea mare, Doamne Împărate, Tatăl Hristosului nostru, al Mielului nepătat Care ridică păcatul lumii [*In* 1, 29]. [3] Ție se cuvine laudă, Ție se cuvine cântare, Ție mărire se cuvine, lui Dumnezeu și Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt în vecii vecilor. Amin.

[4] „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău în pace, căci văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înainte feței tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor/păgânilor și slavă poporului Tău Israel" [*Lc* 2, 29–32].

XLIX. La prânz

[1] Binecuvântat ești, Doamne, Cel ce mă hrănești din tinerețile mele, Cel ce dai hrană la tot trupul [*Ps* 135, 25]. Umple inimile noastre de bucurie și veselie [*FA* 14, 17], ca având totdeauna cele de ajuns să prisosim în toată fapta cea bună [*2 Co* 9, 8] în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia fie slava, cinstea și închinarea în veci. Amin.

Cartea VIII: Despre harisme, hirotonii şi canoanele bisericeşti

I. Că harismele vindecărilor şi celorlalte semne nu sunt date spre folosul celor ce le lucrează, ci pentru încredinţarea necredincioşilor, şi că nu e nevoie ca orice credincios să facă semne

[1] Când Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne-a predat marea taină a dreptei-credinţe/bunei-cinstiri [*1 Tim* 3, 16] şi i-a chemat pe iudei şi pe păgâni la cunoaşterea Unului şi Singurului Dumnezeu adevărat [*In* 17, 3] — cum spune El Însuşi când mulţumea pentru mântuirea celor ce au crezut: „Am arătat Numele Tău oamenilor, am săvârşit lucru pe care Mi l-ai dat" [*In* 17, 6. 4], şi când spunea Tatălui despre noi: „Părinte sfinte, deşi lumea nu Te-a cunoscut, dar Eu Te-am cunoscut şi aceştia Te-au cunoscut" [*In* 17, 25], ca şi cum eram desăvârşiţi —, ne-a vorbit tuturor împreună despre harismele care vor fi date de la El prin Duhul Sfânt: „Iar celor ce cred le vor urma aceste semne: în numele Meu vor alunga demoni, vor grăi în limbi noi, vor lua în mâini şerpi şi chiar dacă vor bea vreo băutură de moarte, nu-i va vătăma, îşi vor pune peste bolnavi mâinile lor şi se vor face bine" [*Mc* 16, 15]. [2] Aceste harisme fiind date mai întâi nouă, apostolilor care urma să vestim Evanghelia la toată creaţia [*Mc* 16, 15], după aceea au fost dăruite în chip necesar şi celor ce au crezut prin noi, nu spre folosul celor ce le lucrează, ci spre înduplecarea necredincioşilor, ca pe cei pe care nu i-a convins cuvântul. pe aceştia să-i înduplece puterea semnelor. [3] Fiindcă semnele nu sunt pentru noi, credincioşii, ci pentru cei necredincioşi [*1 Co* 14, 22] dintre iudei şi păgâni, fiindcă nici izgonirea de demoni nu e spre folosul nostru, ci al celor curăţiţi prin lucrarea lui Hristos, cum arată Însuşi Hristos Care ne povăţuieşte spunând: „Nu vă bucuraţi că duhurile ascultă de voi, ci bucuraţi-vă că numele voastre sunt scrise în cer" [*Lc* 10, 20], întrucât primul lucru se face prin puterea Lui, al doilea însă se face prin bunăvoirea şi sârguinţa noastră, evident ajutaţi de El. [4] Nu este deci necesar ca orice credincios să scoată demoni, să învie morţi sau să grăiască în limbi, ci numai cel învrednicit de o harismă pentru o cauză utilă mântuirii necredincioşilor, care de multe ori sunt înduplecaţi nu de argumente şi demonstraţii, ci de lucrarea semnelor, atunci când ele sunt vrednice de mântuire. [5] Fiindcă nu toţi necredincioşii sunt întorşi de minuni, martor e Însuşi Dumnezeu când spune în Lege: „În alte limbi şi cu alte buze voi grăi cu poporul acesta şi tot nu vor crede" [*1 Co* 14, 21; *Is* 28, 11–12]. [6] Pentru că nici egiptenii n-au crezut în Dumnezeu [*Iş* 3–14], deşi Moise a făcut atâtea semne şi minuni, nici mulţimea iudeilor n-a crezut în Hristos Care, ca Moise, a vindecat toată boala şi toată neputinţa [*Mt* 4, 23]; nici pe aceia nu i-a convins toiagul însufleţit şi devenit şarpe, nici mâna de-

venită albă, nici Nilul preschimbat în sânge, nici pe aceştia nu i-au înduplecat orbii care văd, ologii care umblă şi morții înviați [*Mt* 11, 5]; celui dintâi [lui Moise] i s-au opus Iani şi Iamvri [*2 Tim* 3, 8], iar celui din urmă [lui Hristos] Ana şi Caiafa [*In* 18, 13–14]. *7* Astfel nu pe toți îi înduplecă semnele, ci numai pe cei are au deja o bună dispoziție şi pentru care Dumnezeu binevoieşte ca un Econom înțelept să săvârşească nişte puteri, nu prin puterea oamenilor, ci prin voința Lui. *8* Acestea le spunem pentru ca aceia care au primit unele harisme să nu se înalțe împotriva celor ce nu le-au primit. *9* Iar harisme le numim aici pe cele care se arată prin semne, pentru că nu este om care a crezut în Dumnezeu prin Hristos Care să nu fi primit vreo harismă duhovnicească [*Rm* 1, 11]. *10* Fiindcă însuşi faptul de a fi fost eliberat de necredința politeistă şi de a crede în Dumnezeu Tatăl prin Hristos e o harismă a lui Dumnezeu, la fel şi faptul de a lepăda vălul iudaic [*2 Co* 3, 13] şi a crede că prin bunăvoirea lui Dumnezeu [Fiul] Cel Unul-Născut mai înainte de veci S-a născut în timpul din urmă dintr-o Fecioară fără legătură cu un bărbat, că a vieţuit ca un om fără păcat plinind toată dreptatea [*Mt* 3, 15] Legii, că, tot prin îngăduința lui Dumnezeu Cuvântul, Dumnezeu a răbdat cruce disprețuind ruşinea [*Evr* 12, 2] şi că a murit, a fost îngropat şi a înviat după trei zile, şi rămânând împreună cu apostolii patruzeci de zile [*FA* 1, 3] şi plinind toată rânduiala, a fost înălțat de la ochii lor [*Mc* 16, 19] la Dumnezeu şi Tatăl Care L-a trimis. *11* Cine crede acestea nu în chip simplu şi fără rațiune, ci cu judecată şi încredințare certă, acela a primit o harismă de la Dumnezeu, asemenea şi acela izbăvit de orice erezie. *12.* Prin urmare, nimeni din cei care fac semne şi minuni să nu judece pe vreunul din credincioşi că nu s-a învrednicit să le lucreze; fiindcă harismele lui Dumnezeu date de El prin Hristos sunt diferite, şi tu ai primit una, iar acela alta: pentru că unul a primit cuvântul înțelepciunii sau cunoaşterii sau al discernământului duhurilor [*1 Co* 12, 8. 10] sau o preştiință a celor viitoare, un cuvânt de învățătură, sau o nețínere de minte a răului sau o înfrânare legiuită. *13* Căci nici Moise, omul lui Dumnezeu [*Dt* 33, 1], când a săvârşit minunile în Egipt, nu s-a ridicat împotriva celor de o seminție cu el şi, deşi a fost numit dumnezeu [*Iş* 7, 1], nu s-a trufit împotriva profetului său, Aaron. *14* Dar nici Isus al lui Navi, care a condus poporul după el, deşi în lupta cu iebusiții, a oprit soarele în Gabaon şi luna în valea Ailon [*Ios* 10, 12] pentru că ziua nu-i ajungea pentru biruință, totuşi nu s-a înălțat împotriva lui Finees sau Caleb. Nici Samuel, care a făcut atâtea lucruri uimitoare nu l-a nesocotit pe iubitul de Dumnezeu David, deşi amândoi au fost profeți, unul arhiereu, iar celălalt rege. *15* Şi deşi în Israel erau şapte mii de sfinți care nu şi-au plecat genunchiul lui Baal [*3 Rg* 19, 18], numai Ilie şi ucenicul lui Elisei au ajuns făcători de minuni, dar Ilie nu l-a luat în râs pe economul Avdie care era temător de Dumnezeu [*3 Rg* 18], dar

nu făcea semne, nici Elisei nu l-a trecut cu vederea pe învăţăcelul său care tremura în faţa vrăjmaşilor [*4 Rg* 6, 15–16]. [16] Nici înţeleptul David care a fost izbăvit de două ori din gura leilor [*Dn* 6; 14, 31–42], nici cei trei copii în cuptorul de foc [*Dn* 3] nu i-au nesocotit pe ceilalţi de o seminţie cu ei, căci ştiau că au scăpat de acele lucruri cumplite nu prin puterea lor, ci prin tăria lui Dumnezeu şi aşa au săvârşit semne şi au fost eliberaţi din dificultăţi. [17] Aşadar nimeni din voi să nu se înalţe împotriva fratelui, chiar dacă e profet sau făcător de minuni, căci dacă n-ar mai fi nici un necredincios, toată lucrarea semnelor ar fi de prisos. [18] Fiindcă a fi bine-credincios ţine de bunăvoinţa cuiva, iar facerea de minuni de puterea celui care le lucrează: primul lucru ne priveşte pe noi, al doilea pe Dumnezeu Care le lucrează din motivele pe care le-am spus mai sus. [19] Prin urmare, nici împăratul să nu-i nesocotească pe generalii aflaţi sub el, nici stăpânitorii pe supuşi, căci dacă n-ar exista cei stăpâniţi, stăpânitorii ar fi de prisos, iar dacă n-ar exista generali, împărăţia n-ar putea sta. [20] Dar nici episcopul să nu se înalţe împotriva diaconilor sau prezbiterilor, nici prezbiterii împotriva poporului, căci alcătuirea adunării e şi din unii şi din alţii. [21] Fiindcă episcopii şi prezbiterii sunt preoţii cui? Iar laicii sunt laicii cui? Faptul de a fi creştini ţine de noi, dar faptul de a fi apostoli sau episcopi sau altceva nu ţine de noi, ci de Dumnezeu Care dă harismele Sale. [22] Acestea fie deci spuse despre cei învredniciţi de harisme sau demnităţi.

II. Că nu oricine profeţeşte sau scoate demoni e neapărat sfânt

[1] La acest cuvânt adăugăm faptul că nici oricine profeţeşte nu este cuvios, nici oricine scoate demoni nu este sfânt. [2] Căci şi ghicitorul Valaam al lui Beor a profeţit [*Nm* 23; 24], deşi era necredincios, şi Caiafa [*In* 11, 51] numit în chip mincinos arhiereu; diavolul şi demonii din jurul lui prezic şi ei multe, deşi în ei nu se găseşte nici o scânteie de dreaptă-credinţă, fiindcă din pricina răutăţii lor sunt prizonierii neştiinţei. [3] Este evident deci că, deşi profeţesc, necredincioşii nu-şi acoperă prin profeţie necredinţa, nici cei care scot demoni nu vor deveni cuvioşi prin alungarea acestora, fiindcă se amăgesc unii pe alţii ca aceia care se dedau la jocuri pentru a provoca râsul şi pentru a-i face să piară pe cei care iau aminte la ei. [4] Dar nici un împărat necredincios nu mai este împărat, ci tiran, nici un episcop prizonier al ignoranţei sau al răutăţii nu mai este episcop, ci se numeşte în chip mincinos episcop, fiind promovat nu de Dumnezeu, ci de oameni, ca Anania şi Samaia în Ierusalim, Sedechia şi Achia profeţii mincinoşi la Babilon [*Ir* 35; 36]. [5] Ghicitorul Valaam a suferit şi el pedeapsă pentru că l-a stricat pe Israel la Beelfegor [*Nm* 25, 31], Caiafa s-a sinucis mai apoi, fiii lui Scheva care au încercat să scoată demoni au fost răniţi de ei fugind în chip ruşinos [*FA* 19, 14], iar îm-

păraţii necredincioşi ai lui Israel şi Iuda au suferit tot felul de pedepse. [6] Este evident deci că şi episcopii şi preoţii numiţi în chip mincinos aşa nu vor scăpa de pedeapsa de la Dumnezeu, căci şi lor li se va spune acum: „Pe voi, preoţi care faceţi rău în numele Meu, vă voi preda spre junghiere [*Is* 34, 2], ca pe Sedechia şi Achia, pe care împăratul Babilonului i-a ars în tăvi cu jăratic", cum spune Ieremia profetul [36, 22]. [7] Iar acestea le spunem nu nesocotind profeţiile adevărate, căci ştim că ele se lucrează în cei cuvioşi prin insuflarea lui Dumnezeu, ci pentru a reprima îndrăzneala celor trufaşi, adăugând şi aceea că unora ca acestora Dumnezeu le ia harul: „Căci Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har" [*Pr* 3, 34]. [8] Deci Sila şi Agav, care au profeţit pe vremea noastră [*FA* 15, 32; 21, 10], nu s-au întins pe ei înşişi până la treapta apostolilor, nici n-au trecut peste măsurile lor, deşi sunt iubiţi de Dumnezeu. [9] Au profeţit şi femei: în vechime Mariam, sora lui Moise şi a lui Aaron [*Iş* 15, 20], iar după ea Debora [*Jd* 4, 4], după aceasta Hulda [*4 Rg* 22, 14] şi Iudit [*Idt* 8], prima sub Iosia, a doua sub Darius; au profeţit şi Maica Domnului şi Elisabeta, ruda ei, şi Ana [*Lc* 1, 2], iar în timpul nostru fiicele lui Filip [*FA* 21, 9], dar ele nu s-au ridicat împotriva bărbaţilor lor, ci şi-au păzit măsurile. [10] Prin urmare, dacă între voi cineva, sau femeie sau bărbat, ar dobândi un asemenea har, să se smerească, ca Dumnezeu să binevoiască în el, căci El spune: „Peste cine voi privi dacă nu peste cel smerit şi liniştit şi care tremură la cuvintele Mele?" [*Is* 66, 2].

III. Despre hirotoniri

[1] În prima parte a acestui cuvânt am expus despre harismele pe care Dumnezeu le-a dat după voia Sa oamenilor şi cum i-a mustrat pe cei care au încercat să rostească minciuni sau erau mişcaţi de un duh străin, şi că pentru profeţie sau facere de minuni Dumnezeu S-a folosit de multe ori de oameni răi. [2] Acum cuvântul nostru ne-a condus la tema principală a organizării bisericeşti [*ekklēsiastikēs diatypōseōs*], ca învăţând de la noi rânduiala/ordinea [*diataxin*], voi, care aţi fost rânduiţi de voia lui Hristos episcopi, să faceţi toate după poruncile date vouă, bine ştiind că cine ascultă de voi ascultă de Hristos, iar cine ascultă de Hristos ascultă de Dumnezeu şi Tatăl Lui [*Lc* 10, 16], Căruia fie slava în veci. Amin.

IV. Despre hirotonia episcopilor

[1] Prin urmare, fiind împreună noi, Cei Doisprezece Apostoli ai Domnului, vă poruncim aceste rânduieli după toată organizarea bisericească, fiind de faţă împreună cu noi şi vasul alegerii [*FA* 9, 15], Pavel, tovarăşul nostru de apostolie, Iacob episcopul, ceilalţi prezbiteri şi cei şapte diaconi.

[2] Deci primul eu, Petru, am rânduit să se hirotonească episcop, aşa cum am rânduit toţi mai sus [cartea II, cap. I–II], un om care excelează şi e ireproşabil în toate, ales de tot poporul. [3] După ce numele lui a fost pronunţat şi agreat, adunându-se în zi de duminică poporul împreună cu prezbiteriul şi episcopii prezenţi, cel mai de seamă dintre ei să întrebe prezbiteriul şi poporul dacă el este cel cerut drept stăpân. [4] Şi dacă aceştia îşi exprimă acordul, să-i mai întrebe dacă toţi dau mărturie despre el că e vrednic de această mare şi strălucită conducere, dacă stă drept în cele privitoare la buna-credinţă [*eusebeia*] în Dumnezeu, dacă păzeşte cele drepte faţă de oameni; dacă gospodăreşte bine cele ale casei lui, dacă are o viaţă ireproşabilă [cf. *1 Tim* 3, 4. 2]. [5] Şi dacă toţi împreună vor da mărturie după adevăr, şi nu după prejudecată, că este aşa, ca în faţa tribunalului lui Dumnezeu şi al lui Hristos, evident şi în prezenţa Duhului Sfânt şi a tuturor sfinţilor şi a duhurilor slujitoare [*Evr* 1, 14], să fie întrebaţi şi a treia oară dacă e cu adevărat vrednic de această slujire/liturghisire, ca în gura a doi sau trei martori să se statornicească cuvântul [*Dt* 19, 15; *Mt* 18, 16]. Şi dacă vor încuviinţa şi a treia oară că e vrednic, să se ceară de la toţi un acord şi să fie ascultaţi dându-l cu înflăcărare.

[6] Şi după ce se face tăcere, unul din primii episcopi împreună cu alţi doi să stea în picioare lângă jertfelnic şi, în timp ce ceilalţi episcopi şi prezbiteri se roagă în tăcere, iar diaconii ţin dumnezeieştile Evanghelii deschise deasupra celui hirotonit, să spună către Dumnezeu aşa:

V. Rugăciune la hirotonia unui episcop

[1] — Cel ce eşti, Stăpâne Doamne Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel Singur Nenăscut şi neîmpărăţit, Cel ce eşti pururea şi înainte de veci, Cel cu totul nelipsit de nimic şi Care eşti mai presus de orice cauză şi devenire, Cel Singur adevărat, Cel Singur înţelept, Cel Singur preaînalt, Cel nevăzut prin fire, a Cărui existenţă e o cunoaştere fără început, Cel Singur bun şi incomparabil, Care ştii toate mai înainte de facerea lor, Cunoscătorul celor ascunse [*Dn* 1, 42], Cel neapropiat, Cel fără stăpân, [2] Dumnezeu şi Tată al Fiului Tău Unul-Născut, al Dumnezeului şi Mântuitorului nostru, Creatorul prin El a toate, Pronietorul, Ocrotitorul, Părintele îndurărilor şi Dumnezeul a toată mângâierea [*2 Co* 1, 3], Care locuieşti în cele înalte şi priveşti la cele de jos [*Ps* 112, 5–6], [3] Tu Care prin venirea în trup a Hristosului Tău şi având drept martor pe Mângâietorul ai dat hotare Bisericii prin apostolii Tăi şi învăţătorii noştri, episcopii aşezaţi prin harul Tău; Tu Care ai prehotărât dintru început preoţi spre conducerea poporului Tău, mai întâi pe Abel, Set, Enos, Enoh, Noe, Melchisedec şi Iov, [4] Care i-ai arătat pe Avraam şi pe ceilalţi patriarhi împreună cu credincioşii Tăi slujitori Moise şi Aaron, Eleazar şi

Finees; Care ai rânduit dintre ei stăpânitori şi preoţi la Cortul Mărturiei, Care l-ai ales pe Samuel drept preot şi profet, Care n-ai lăsat locaşul Tău sfânt fără slujire, Care ai binevoit să fii slăvit în cei pe care i-ai ales, [5] Însuţi şi acum prin mijlocirea Hristosului Tău revarsă prin noi puterea Duhului Tău conducător [*Ps* 50, 14], Care slujeşte preaiubitului Tău Slujitor [*Paidi*] Iisus Hristos, şi Care cu voia Ta a fost dăruit sfinţilor Tăi apostoli, ai Dumnezeului Celui Veşnic. [6] Dumnezeule Cunoscător al inimilor, dă în numele Tău robului Tău acestuia, pe care l-ai ales la episcopie, să păstorească sfânta Ta turmă ca arhiereu al Tău, slujindu-Ţi ireproşabil ziua şi noaptea şi făcând milostivă faţa Ta, să adune numărul celor ce se mântuiesc şi să-Ţi ofere darurile sfintei Tale Biserici. [7] Dă-i, Stăpâne Atoateţiitorule, prin Hristosul Tău, împărtăşirea Duhului Sfânt, ca să aibă puterea de a ierta păcatele după porunca Ta [*In* 20, 23], să dea clerici după porunca Ta [*FA* 1, 26; *Tit* 1, 5] să dezlege orice legătură [*Is* 58, 6] prin puterea pe care ai dat-o apostolilor, să-Ţi placă Ţie în blândeţe şi inimă curată [*Ps* 50, 12], aducându-Ţi jertfa curată şi nesângeroasă [*Mal* 1, 11] pe care ai rânduit-o prin Hristos, taina Noului Legământ [*Lc* 22, 20], spre miros de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] prin sfântul Tău Slujitor [*Paidi*] Iisus [*FA* 4, 27. 30], Hristosul lui Dumnezeu şi Mântuitorul nostru, prin Care Ţie fie slava, cinstea şi închinăciunea în Sfântul Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

[8] Iar după ce s-a rugat el acestea, ceilalţi preoţi să spună: Amin, şi împreună cu ei tot poporul.

[9] Şi, după rugăciune, unul din episcopi să aducă Jertfa [euharistică] în mâinile celui hirotonit.

[10] Iar dimineaţă să fie întronizat de ceilalţi episcopi în locul care-l distinge [ca episcop] şi toţi să-l sărute cu sărutarea în Domnul.

Liturghia Cuvântului

[11] Şi după citirea Legii şi Profeţilor, a Epistolelor şi Faptelor noastre şi a Evangheliilor, hirotonitul să salute Biserica, zicând:

— Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi iubirea lui Dumnezeu Tatăl şi comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toţi [*2 Co* 13, 13]!

Şi toţi să răspundă: — Şi cu duhul tău.

Iar după această salutare să adreseze poporului cuvinte de mângâiere [predica].

VI. Rugăciune pentru catehumeni

[1] Iar eu Andrei, fratele lui Petru, spun aceasta: După ce s-a terminat cuvântul de învăţătură, [2] sculându-se toţi, diaconul ridicându-se într-un loc mai înalt să vestească:

— Nici unul dintre ascultători, nici unul dintre necredincioşi [să nu mai rămână]!

3 Şi când se face linişte, să spună:

— Catehumeni, rugaţi-vă!

4 Şi toţi credincioşii să se roage în minte pentru ei zicând: — Doamne, miluieşte!

Iar diaconul să spună pentru ei aşa:

5 — Pentru catehumeni mai cu dinadinsul să cerem toţi Bunului şi Iubitorului de oameni Dumnezeu să asculte cu bunăvoinţă cererile şi rugăminţile lor [*Ps* 6, 10] şi, primind implorarea lor, să-i ajute şi să le dea cererile inimilor lor [*Ps* 36, 4] spre ce este de folos, să le descopere Evanghelia Hristosului Său, să-i lumineze şi înţelepţească, să-i înveţe [educe] cunoaşterea lui Dumnezeu, să-i înveţe poruncile şi îndreptările Lui [*Ps* 118, 12], să sădească în ei frica curată şi mântuitoare de El, să le deschidă urechile inimilor ca să cugete la legea Lui ziua şi noaptea [*Ps* 1, 2], 6 să-i întărească în buna-credinţă [*eusebeia*], să-i unească şi numere împreună cu sfânta Lui turmă, să-i învrednicească de baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5], de veşmântul nestricăciunii şi de viaţa cea adevărată [*1 Tim* 6, 19]; să-i izbăvească de toată impietatea şi să nu dea loc celui străin [diavolului] împotriva lor [*Ef* 4, 27], ci să-i cureţe de toată întinăciunea trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1], să locuiască şi să umble între ei [*2 Co* 6, 16] prin Hristosul Lui, să binecuvânteze intrările şi ieşirile lor şi să le fie spre folos cele ce le stau înainte. 7 Cu dinadinsul ne rugăm pentru ei ca, dobândind iertarea greşelilor, să se învrednicească prin iniţiere de Sfintele Taine şi de rămânerea împreună cu sfinţii.

8 — Catehumeni, sculaţi-vă! Cereţi prin Hristosul Lui pacea lui Dumnezeu, ziua paşnică şi fără de păcat, precum şi toată vremea vieţii noastre, sfârşit creştinesc vieţii noastre, un Dumnezeu milostiv şi binevoitor, şi iertarea greşelilor. Daţi-vă pe voi înşivă lui Dumnezeu Celui Singur Nenăscut prin Hristosul Lui! Plecaţi-vă capetele ca să fiţi binecuvântaţi!

9 Iar la fiecare din cele pe care le rosteşte diaconul, poporul să spună: — Doamne, miluieşte!, şi înainte de toţi copiii.

10 Şi plecându-şi ei capetele, episcopul hirotonit să-i binecuvânteze cu această binecuvântare:

11 — Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel Nenăscut şi Neapropiat, Singurul adevăratul Dumnezeu [*In* 17, 3], Dumnezeul şi Tatăl Hristosului Tău, al Fiului Tău Unul-Născut, Dumnezeul Mângâietorului şi Domn a toate, Care prin Hristos ai pus peste învăţăceii Tăi învăţători spre învăţarea dreptei-credinţe, 12 Tu Însuţi priveşte şi acum peste robii Tăi catehumeni, care învaţă Evanghelia Hristosului Tău, dă-le lor inimă nouă şi un duh drept înnoieşte în cele dinăuntru ale lor [*Ps* 50, 12] ca să ştie să facă voia Ta din toată inima şi cu

un suflet voitor [*2 Mac* 1, 3]. [13] Învredniceşte-i de sfânta inițiere, uneşte-i cu sfânta Ta Biserică şi fă-i părtaşi ai dumnezeieştilor Taine prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1], Care a murit pentru ei, prin Care Ție fie slava şi venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

[14] După care diaconul să spună: — Catehumeni, mergeți în pace!

VII. Rugăciune pentru cei posedați

[1] Iar după ce aceştia au ieşit, să spună:

[2] — Rugați-vă cei posedați de duhuri necurate! Cu dinadinsul toți să ne rugăm pentru ei, ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să pedepsească prin Hristos duhurile necurate şi rele [*Lc* 4, 36] şi să-i izbăvească pe rugătorii Lui din puterea celui străin. Cel care a pedepsit o legiune de demoni [*Mc* 5, 9] şi pe diavol, inițiatorul răului, Însuşi să-i pedepsească şi acum pe apostații de la dreapta-credință şi să izbăvească şi să curețe de lucrarea lor făpturile Lui pe care le-a făcut cu multă înțelepciune. [3] Cu dinadinsul să ne rugăm şi pentru ei: Mântuieşte-i, ridică-i, Dumnezeule, cu puterea Ta!

— Posedați, plecați-vă capetele ca să fiți binecuvântați!

[4] Iar episcopul să se roage spunând:

[5] — Tu, Cel care ai legat pe cel tare şi ai răpit toate lucrurile lui [*Mt* 12, 29], Care ne-ai dat puterea de a călca peste şerpi şi scorpioni, şi peste toată puterea vrăjmaşului [*Lc* 10, 19], Care ne-ai predat şarpele omorâtor de oameni legat ca pe o vrabie unor copii [*Iov* 40, 29], Tu, de Care toate se tem şi tremură de la fața puterii Tale [*Manase*], Care l-ai făcut să se prăbuşească pe pământ ca un fulger din cer [*Lc* 10, 18], nu căzând el dintr-un loc, ci de la cinste la necinste pentru răutatea lui de bunăvoie, [6] Tu, Care cu privirea Ta usuci adâncul [*Ps* 105, 9] şi de a Cărui amenințare se topesc munții [*Ps* 96, 5] şi al Cărui adevăr rămâne în veac [*Ps* 116, 2], pe Care-L laudă pruncii şi binecuvântează cei ce sug [*Ps* 8, 3], pe Care-L laudă şi Căruia I se închină îngerii [*Ps* 148, 2]; [7] Care Te uiți la pământ şi-l faci pe el de se cutremură, Care Te atingi de munți şi fumegă [*Ps* 103, 32], Care ameninți marea şi o secătuieşti, Care goleşti toate râurile, pentru Care norii sunt ca pulberea pământului [*Naum* 1, 4. 3], Care umbli pe mare ca pe uscat [*Iov* 9, 8], [8] Dumnezeule Unule-Născut, Fiu al Unui Mare Părinte, ceartă duhurile cele rele şi izbăveşte lucrurile mâinilor Tale [*Ps* 8, 7] de lucrarea duhului străin; că Ție se cuvine slava, cinstea şi venerarea şi prin Tine Tatălui Tău în Duhul Sfânt în veci. Amin.

[9] Şi diaconul să spună: — Cei posedați ieşiți!

VIII. Rugăciune pentru cei ce se pregătesc în vederea luminării

[1] Iar după aceasta să spună:

[2] — Rugați-vă cei pentru luminare! Cei credincioşi să ne rugăm toți Domnului pentru ei să-i învrednicească ca, inițiați în moartea lui Hristos [*Rm* 6, 3],

să învie împreună cu El [*Rm* 6, 5], să se facă părtaşi ai Împărăţiei Lui şi să se cuminece cu tainele Lui, ca să-i unească şi să-i socotească împreună cu cei ce se mântuiesc în sfânta Lui Biserică. [3] Cu dinadinsul ne rugăm pentru ei: Mântuieşte-i şi ridică-i cu harul Tău!

[4] — Cei pecetluiţi pentru Dumnezeu prin Hristosul Lui, plecaţi-vă!

Şi să fie binecuvântaţi de episcop cu această binecuvântare:

[5] — Tu, Care prin sfinţii tăi profeţi ai zis mai înainte celor ce se vor iniţia: „Spălaţi-vă şi vă curăţaţi" [*Is* 1, 16], iar prin Hristos ai legiuit naşterea duhovnicească [*In* 3, 5], Însuţi şi acum priveşte spre cei ce se vor boteza, binecuvântează-i şi sfinţeşte-i, pregăteşte-i să se facă vrednici de darul Tău duhovnicesc şi de adevărata înfiere, de Tainele Tale duhovniceşti, de adunarea împreună cu cei mântuiţi, prin Hristos Mântuitorul nostru, prin Care Ţie fie slava, cinstea şi venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

[6] Iar diaconul să spună: — Cei pentru luminare ieşiţi!

IX. Rugăciune pentru cei aflaţi în pocăinţă/penitenţă

[1] După care, să vestească aceasta:

[2] Cei în pocăinţă, rugaţi-vă! Cu dinadins să ne rugăm toţi pentru fraţii noştri care sunt în pocăinţă ca Iubitorul de îndurare Dumnezeu să le arate calea pocăinţei, să primească întoarcerea şi mărturisirea lor, să-l zdrobească degrabă pe Satana sub picioarele lor [*Rm* 16, 20], să-i izbăvească de cursele diavolului [*2 Tim* 2, 26] şi de uneltirile demonilor şi să-i scoată din orice cuvânt neîngăduit, din orice faptă nelalocul ei şi din orice gând rău; [3] Iartă-le toate greşelile lor cele de voie şi cele fără de voie, şterge zapisul cel împotriva lor [*Col* 2, 14] şi scrie-i în cartea vieţii [*Dn* 12, 1; *Ap* 20, 15], curăţeşte-i de toată întinăciunea trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1] şi restabilindu-i uneşte-i iarăşi în sfânta Lui turmă. [4] Căci El ştie plămada noastră [*Ps* 102, 14] şi cine se va lăuda că are inima curată sau cine se va proclama cu îndrăzneală liber de păcat [*Pr* 20, 9]? Fiindcă toţi suntem în pedepse [*Sir* 8, 5]. [5] Încă ne rugăm pentru ei, pentru că bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte [*Lc* 15, 7], ca întorcându-se de la orice lucru neîngăduit să se alipească de toată fapta cea bună, ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să primească degrabă şi cu bunăvoinţă implorările lor, să-i restabilească în vrednicia lor dintâi, să le dea lumina mântuirii şi să-i întărească cu un duh conducător [*Ps* 50, 14], ca să nu se clatine picioarele lor [*Ps* 16, 5], ci să se învrednicească să se facă părtaşi ai celor sfinte ale Lui şi părtaşi ai dumnezeieştilor Taine, ca arătându-se vrednici de înfiere, să dobândească viaţa veşnică. [6] Cu dinadinsul să ne zicem toţi pentru ei: Doamne, miluieşte! Mântuieşte-i, Dumnezeule, şi ridică-i cu mila Ta!

— Ridicându-vă pentru Dumnezeu prin Hristosul Lui, plecaţi-vă capetele să fiţi binecuvântaţi!

7 Iar episcopul să se roage acestea:

8 — Dumnezeul Atoateţiitor şi veşnic, Stăpâne a toate, Creatorule şi Conducătorule al celor ce sunt, Care prin Hristos l-ai arătat pe om podoabă a lumii şi i-ai dat lui lege înnăscută şi scrisă ca să vieţuiască în chip legiuit ca o fiinţă raţională şi Care, păcătuind el, i-ai dat zălog spre pocăinţă bunătatea Ta, priveşte peste cei care Ţi-au plecat grumazul sufletului şi al trupului, pentru că nu vrei moartea păcătosului, ci pocăinţa lui, ca să se întoarcă de la calea lui cea rea şi să fie viu [*Iz* 33, 11; 18, 23]. 9 Care ai primit pocăinţa ninivitenilor [*Iona* 3], Care vrei ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4], Care din pricina pocăinţei lui l-ai primit cu afecţiune părintească pe fiul care şi-a cheltuit în desfrânări viaţa lui [*Lc* 15, 13. 20], Însuţi şi acum primeşte părerea de rău a rugătorilor Tăi, pentru că la Tine nu este nimeni fără de păcat [*3 Rg* 8, 46], căci dacă te-ai uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea [*Ps* 129, 3–4]. 10 Restabileşte-i în sfântă Biserica Ta în vrednicia şi cinstea lor dinainte prin Hristos Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, prin Care Ţie fie slava şi venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

11 Şi diaconul să spună: — Cei în pocăinţă sunteţi liberi!

X. Rugăciune pentru cei credincioşi

1 Şi să adauge:

2 — Nimeni din cei în pocăinţă să nu vină! Câţi suntem credincioşi, să ne plecăm genunchiul! Să ne rugăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui, toţi împreună să-L chemăm pe Dumnezeu prin Hristosul Lui!

3 — Să ne rugăm pentru pacea şi stabilitatea lumii şi a sfintelor lui Dumnezeu Biserici, ca Dumnezeul a toate să ne dea pacea Lui cea veşnică şi nedesfiinţată, ca să ne păstreze petrecând în încredinţarea virtuţii dreptei-credinţe [*1 Tim* 2, 2].

4 — Să ne rugăm pentru sfânta Biserică catholică şi apostolică a lui Dumnezeu de la o margine la alta a lumii, ca Domnul să o păzească neclintită şi neînviforată şi să o păstreze întemeiată pe stâncă [*Mt* 7, 25] până la sfârşitul veacului [*Mt* 28, 20].

5 — Să ne rugăm pentru sfânta parohie de aici, ca Domnul a toate să ne învrednicească să urmărim neslăbit nădejdea Lui cerească şi să-i dăm datoria neîncetată a rugăciunii noastre.

6 — Să ne rugăm pentru întreg episcopatul care e sub cer şi învaţă drept cuvântul adevărului [*2 Tim* 2, 15].

7 — Să ne rugăm pentru episcopul nostru Iacob şi parohiile lui, pentru episcopul nostru Clement şi parohiile lui, pentru episcopul nostru Evodiu şi parohiile lui, pentru episcopul nostru Anian şi parohiile lui, ca înduratul Dumnezeu să-i dăruiască sfintelor lui Biserici sănătoşi, cinstiți, îndelungați în zile şi să le dea bătrânețe cinstită în dreapta-credință şi în dreptate.

8 — Să ne rugăm pentru prezbiterii noştri, ca Domnul să-i izbăvească de orice lucru rău şi nelalocul lui şi să le dea prezbiterat teafăr şi cinstit.

9 — Să ne rugăm pentru toată diaconia şi slujirea în Hristos, ca Domnul să le dea diaconie ireproşabilă.

10 — Să ne rugăm pentru citeți, cântăreți, fecioare, văduve şi orfani, pentru cei căsătoriți şi care nasc prunci, ca Domnul să-i miluiască pe toți.

11 — Să ne rugăm pentru cei ce umblă cu cuvioşie în feciorie, pentru cei ce sunt în înfrânare şi evlavie.

12 — Să ne rugăm pentru cei ce aduc daruri în sfântă biserica aceasta şi fac milostenii celor săraci şi pentru cei care aduc jertfe şi pârgă Domnului Dumnezeului nostru, ca Preabunul Dumnezeu să le dea în schimb darurile Lui cereşti şi să le dea însutit în veacul de acum, iar în cel viitor viață veşnică [*Mc* 10, 30] şi să le dăruiască cele veşnice în locul celor vremelnice, cele cereşti în locul celor pământeşti.

13 — Să ne rugăm pentru frații noştri recent luminați, ca Domnul să-i întărească şi sprijine.

14 — Să ne rugăm pentru frații noştri aflați în boală, ca Domnul să-i izbăvească de orice boală şi neputință şi să-i redea teferi sfintei Sale Biserici.

15 — Să ne rugăm pentru cei care călătoresc pe mare şi pe uscat pentru cei aflați pentru numele Domnului în mine, surghiunuri, închisori şi lanțuri, şi pentru cei apăsați într-o amară sclavie.

16 — Să ne rugăm pentru duşmanii noştri şi pentru cei ce ne urăsc, pentru cei ce ne prigonesc pentru numele Domnului, ca Domnul să îmblânzească mânia lor şi să risipească furia lor împotriva noastră.

17 — Să ne rugăm pentru cei care sunt în afară şi rătăciți, ca Domnul să-i întoarcă.

18 — Să ne rugăm pentru pruncii Bisericii, ca Domnul să-i desăvârşească în frica Lui şi să-i ducă la măsura vârstei.

19 — Să ne rugăm unii pentru alții, ca Domnul să ne păzească cu harul Lui până la sfârşit şi să ne izbăvească de cel rău, de toate poticnelile celor ce lucrează fărădelegea şi să ne mântuiască în Împărăția Lui cea cerească.

20 — Să ne rugăm pentru tot sufletul creştinesc!

21 — Mântuieşte-ne şi ridică-ne, Dumnezeule, cu mila Ta!

22 — Să ne sculăm! Rugându-ne cu stăruință pe noi înşine şi unii pe alții să ne aducem Dumnezeului Celui Viu prin Hristosul Lui.

XI. Invocarea credincioşilor

[1] Aşadar arhiereul să se roage şi să spună:
[2] — Doamne Atoateţiitorule, Preaînalte Care locuieşti întru cele înalte, Sfinte Care Te odihneşti întru cele sfinte [*Is* 57, 15], Cel fără început şi Singur început a toate, Care prin Hristos ne-ai dat vestirea cunoaşterii spre recunoaşterea slavei Tale şi a Numelui Tău pe care ni l-ai făcut arătat [*In* 17, 6] spre înţelegere, [3] Tu Însuţi şi acum priveşte prin El spre turma Ta aceasta şi izbăveşte-o de toată neştiinţa şi fapta cea rea, dă-i să se teamă de Tine cu frică, să Te iubească cu iubire şi să tremure de faţa slavei Tale. [4] Fii lor binevoitor, milostiv şi ascultător la rugăciunile lor şi păzeşte-i neschimbaţi, ireproşabili, nevinovaţi, ca să fie sfinţi la suflet şi la trup [*Col* 1, 22], neavând pată sau zbârcitură sau ceva din unele ca acestea [*Ef* 5, 27], ci să fie teferi şi nimeni din ei să nu fie ciung sau nedesăvârşit. [5] Nepărtinitorule Puternice, fii apărătorul poporului Tău acesta pe care l-ai ales din zeci de mii şi pe care l-ai răscumpărat cu scump sângele Hristosului Tău [*1 Ptr* 1, 19], fii ocrotitor, păzitor, zid nebiruit, împrejmuire sigură, pentru că nimeni nu poate fi răpit din mâna Ta [*In* 10, 29], căci nu este alt Dumnezeu cum eşti Tu [*Is* 45, 5], pentru că în Tine e răbdarea noastră [*Ps* 61, 6]. [6] Sfinţeşte-i pe ei întru adevărul Tău, căci cuvântul Tău este adevărul [*In* 17, 7], izbăveşte-i de toată boala şi toată neputinţa, de orice greşeală, de orice uneltire şi amăgire, de frica de duşmani, de săgeata care zboară ziua, de lucrul care umblă în întuneric [*Ps* 90, 5–6], şi învredniceşte-i de viaţa veşnică cea în Hristosul Tău, Fiul Tău Unul-Născut, Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, prin Care Ţie fie slava şi venerarea în Duhul Sfânt acum şi în vecii vecilor. Amin.

Dialog, sărutarea păcii şi aducerea darurilor la altar

[7] După acestea diaconul să spună: — Să luăm aminte!
[8] Iar episcopul să salute Biserica şi să spună:
— Pacea lui Dumnezeu să fie cu voi cu toţi!
Şi poporul să răspundă:
— Şi cu duhul tău.
[9] Iar diaconul să spună tuturor:
— Sărutaţi-vă unii pe alţii cu sărutare sfântă!
Şi clerul să sărute episcopul, bărbaţii laici pe bărbaţi, iar femeile pe femei.
[10] Copiii să stea lângă altar şi un alt diacon să-i supravegheze să nu facă dezordini. Iar ceilalţi diaconi să umble şi să-i observe pe bărbaţi şi pe femei, ca să nu se facă zarvă şi nimeni să nu facă semne din cap, să şuşotească sau să moţăie. [11] Ipodiaconii să stea la uşile bărbaţilor şi diaconiţele la cele ale femeilor, ca nu cumva în timpul ofrandei cineva să iasă ori să deschidă poarta,

chiar dacă ar fi un credincios. [12] Iar un ipodiacon să dea preoților apă să-și spele mâinile, simbol al curăției sufletelor lor închinate lui Dumnezeu.

XII

[1] Spun și eu, Iacob, fratele lui Ioan, fiului lui Zevedei, ca diaconul să spună de îndată:

[2] — Nici unul din catehumeni, nici unul din ascultători, nici unul din necredincioși, nici unul din heterodocși să nu mai fie! Cei care v-ați rugat prima rugăciune, apropiați-vă! Mamelor, luați-vă copiii lângă voi! Nimeni să n-aibă nimic împotriva cuiva, nimeni să nu fie fățarnic! Drepți spre Domnul, să stăm cu frică și cutremur ca să aducem ofranda!

[3] După ce s-au făcut acestea, diaconii să aducă episcopului darurile la jertfelnic, iar prezbiterii să stea de-a dreapta și de-a stânga lui înconjurându-l ca niște învățăcei un învățător; și doi diaconi să țină de ambele părți ale jertfelnicului un evantai [*rhipidion*] din membrane subțiri sau pene de păun ori o pânză ușoară, și să alunge în liniște micile zburătoare, ca să nu se apropie de cupe.

Anaforaua euharistică

[4] Arhiereul deci, rugându-se în sine însuși împreună cu preoții și îmbrăcat într-un veșmânt strălucitor, stând în fața jertfelnicului și făcându-și cu mâna la frunte semnul crucii, să spună:

Dialog introductiv

— Harul Atoateținătorului Dumnezeu și iubirea Domnului Iisus Hristos și comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți [*2 Co* 13, 13]!

Și toți să spună într-un glas: — Și cu duhul tău!

[5] Arhiereul: — Sus mintea!

Toți: — O avem la Domnul!

Arhiereul: — Să mulțumim Domnului!

Toți: — Vrednic și drept lucru este!

Și arhiereul să spună:

Doxologie

[6] — Vrednic și drept lucru cu adevărat este a Te lăuda pe Tine, Cel ce ești Dumnezeu adevărat, Care ești mai înainte de cele făcute și de la care își trage numele toată paternitatea în ceruri și pe pământ [*Ef* 3, 15], Cel singur nenăscut, fără de început, fără împărat și fără stăpân, nelipsit de nimic, Dăruitorul oricărui bine, mai presus de orice cauză și devenire, Care ești totdeauna și întru toate Același; din Care au venit la existență toate ca dintr-o origine.

[7] Căci Tu eşti cunoaşterea fără început, vederea veşnică, auzul nenăscut, înţelepciunea neînvăţată, întâiul prin fire şi unicul prin existenţă şi mai presus de orice număr; Care ai adus toate de la nefiinţă la existenţă prin Fiul Tău Unul-Născut, pe Care L-ai născut mai înainte de toţi vecii prin voinţă, putere şi bunătate fără intermediar, Fiu Unul-Născut, Cuvânt Dumnezeu [*In* 1, 1], Înţelepciune vie, Născut mai întâi decât toată creaţia [*Col* 1, 15], Înger al sfatului Tău celui mare [*Is* 9, 5], Arhiereu al Tău şi Închinător demn de Tine, Împărat şi Domn a toată firea gândită şi simţită, Care e înainte de toate şi prin Care sunt toate [*Col* 1, 17; *1 Co* 8, 6].

Rememorarea creaţiei

[8] Căci Tu, Dumnezeule veşnic, ai făcut prin El toate şi prin El le învredniceşti de pronia cuvenită toate, fiindcă prin El le-ai dat existenţa şi tot prin El le-ai dăruit şi existenţa bună; Tu eşti Dumnezeul şi Tatăl Fiului Tău Unul-Născut, Care prin El ai făcut înainte de toate Duhul Adevărului [*In* 14, 17], Tâlcuitorul şi Slujitorul Unului-Născut, iar după El heruvimii şi serafimii, veacurile şi oştirile, puterile, stăpâniile şi tronurile [*Col* 1, 16], arhanghelii şi îngerii; iar după toate acestea tot prin El ai creat această lume văzută şi toate cele din ea. [9] Căci Tu eşti Cel care ai pus cerul ca pe o boltă [*Is* 40, 22] şi l-ai întins ca un cort [*Ps* 103, 2], Care ai aşezat pământul pe nimic [*Iov* 26, 7] numai cu voia, Care ai fixat firmamentul şi ai făcut ziua şi noaptea, Care scoţi lumina din vistieriile Tale [*Ir* 10, 13; *Ps* 134, 7] şi prin strângerea ei ai adus iarăşi întunericul spre odihna vietăţilor ce se mişcă în lume, Care ai rânduit în cer soarele spre stăpânirea zilei şi luna spre stăpânirea nopţii [*Ps* 135, 8–9] şi ai înscris corul stelelor în cer spre lauda măreţiei Tale. [10] Cel ce ai făcut apa spre băutură şi curăţire, aerul vital spre inspiraţie şi expiraţie şi emiterea vocii când limba loveşte aerul şi auzul e ajutat de el ca să primească grăirea care i se face; [11] Care ai făcut focul spre mângâiere de întuneric, spre împlinire a nevoilor noastre, pentru a fi încălziţi şi luminaţi de el; [12] Care ai despărţit marea cea mare de pământ şi pe una ai arătat-o navigabilă, iar pe celălalt l-ai făcut temelie pentru picioarele noastre; într-una ai înmulţit vietăţi mici şi mari [*Ps* 103, 25], iar pe celălalt l-ai umplut cu animale îmblânzite şi sălbatice, încununându-l cu diverse plante, împodobindu-l cu flori şi îmbogăţindu-l cu seminţe; [13] Care ai alcătuit adâncul punându-i de jur-împrejur o căldare mare [*Ps* 64, 8], oceanele pline de ape sărate, împrejmuindu-le cu porţi din nisip foarte subţire [*Iov* 38, 8], Care uneori l-ai ridicat prin vânturi la mărimea munţilor, iar alteori l-ai întins într-o câmpie; uneori îl înviforezi prin vijelii, alteori îl îmblânzeşti prin senin făcându-l uşor de plutit pentru cei ce călătoresc cu navele; [14] Cel ce ai încins cu râuri lumea făcută de Tine prin Hristosul Tău, Cel ce l-ai udat cu pâraie şi l-ai adăpat cu

izvoare necontenite şi l-ai încercuit cu munţi spre aşezarea neclintită şi foarte sigură a pământului. [15] Căci ai umplut lumea Ta şi ai împodobit-o cu plante înmiresmate şi vindecătoare, cu vieţuitoare multe şi felurite, puternice şi mai plăpânde, îmblânzite şi sălbatice, spre mâncare şi pentru lucru, cu şuierul reptilelor şi ciripitul feluritelor păsări, cu ciclurile anilor şi numărul lunilor şi zilelor, cu ordinea anotimpurilor, cu alergările norilor producători de ploaie spre generarea de roade şi susţinerea vieţuitoarelor, grămadă de vânturi [*Iov* 28, 25] care atunci când le porunceşti suflă şi usucă mulţimea plantelor şi ierburilor. [16] Şi n-ai creat numai lumea, ci şi pe cetăţeanul lumii, omul pe care l-ai făcut în ea, arătându-l podoabă a lumii, căci a zis Înţelepciunii Tale: „Să facem om după chipul şi asemănarea noastră ca să stăpânească peste peştii mării şi păsările cerului" [*Fc* 1, 26]. [17] De aceea l-ai făcut din suflet nemuritor şi trup supus risipirii: unul din nimic, altul din cele patru stihii şi i-ai dat după suflet cunoaşterea raţională, discernământul dreptei-credinţe şi al necredinţei, observarea dreptăţii şi nedreptăţii, iar după trup i-ai dăruit cinci simţuri şi mişcarea dintr-un loc în altul.

Rememorarea Vechiului Legământ

[18] Căci Tu, Dumnezeul Atotţiitorule, ai sădit prin Hristos în Eden o grădină spre răsărit [*Fc* 2, 8], împodobind-o cu tot felul de plante comestibile, şi l-ai pus în ea ca într-un cămin luxos şi creându-l i-ai dat o lege înnăscută, ca să aibă de la sine însuşi seminţele cunoaşterii lui Dumnezeu. [19] Şi introducându-l în raiul desfătării [*Fc* 3, 23–24] i-ai lăsat libertatea de a gusta din toate [*Fc* 2, 16–17] interzicându-i gustarea doar dintr-unul singur spre nădejdea unor lucruri mai bune ca, dacă va păzi porunca, să primească drept răsplată nemurirea. [20] El însă, prin amăgirea şarpelui şi la sfatul femeii, nepăsându-i de poruncă şi gustând din rodul oprit, l-ai izgonit pe bună dreptate din rai [*Fc* 3], dar în bunătatea Ta nu l-ai trecut cu vederea pentru a fi pierdut definitiv, căci era creatura Ta, ci Tu Care i-ai supus creaţia, i-ai dat să-şi câştige hrana prin sudorile şi ostenelile lui, deşi Tu eşti Cel ce faci să încolţească, să crească şi să se coacă toate; şi adormindu-l puţin l-ai chemat cu jurământ [*Evr* 6, 17] la o naştere din nou şi desfiinţând hotarul morţii i-ai făgăduit viaţă din înviere. [21] Dar n-ai făcut numai acest lucru, ci ai revărsat urmaşii lui într-o mulţime nenumărată, pe cei care au stăruit în Tine i-ai slăvit, pe cei care s-au depărtat de Tine i-ai pedepsit, primind jertfa lui Abel pentru că era a unui cuvios, dar întorcând spatele darului ucigaşului de frate Cain pentru că era a unui spurcat [*Fc* 4]; pe lângă acestea pe Set şi pe Enos i-ai luat la Tine, iar pe Enoh l-ai mutat la Tine [*Fc* 4, 25–26; 5, 24]. [22] Căci Tu eşti Creatorul oamenilor şi Dăruitorul Vieţii, Plinitorul lipsurilor, Dătătorul Legilor şi Răsplătitorul celor care le încalcă; Care ai adus asupra lumii marele

potop [*Fc* 6–9] din pricina necucerniciilor oamenilor şi l-ai izbăvit din potop în arcă pe Noe cu opt suflete [*1 Ptr* 3, 20], făcând sfârşitul unei omeniri şi începutul alteia, viitoare. Tu eşti Cel care ai aprins un foc înfricoşător împotriva celor cinci oraşe ale sodomenilor [*Fc* 19] schimbând în sare pământul lor roditor din pricina răutăţii locuitorilor lui, iar pe cuviosul Lot l-ai răpit din foc. [23] Tu eşti Cel care l-ai izbăvit pe Avraam din necredinţa strămoşilor lui, l-ai făcut moştenitor al lumii [*Fc* 12], şi i-ai arătat pe Hristosul Tău [*In* 8, 56], Care l-ai rânduit arhiereu al cultului Tău pe Melchisedec [*Fc* 14, 18], Care pe mult încercatul Tău slujitor Iov l-ai arătat biruitor asupra şarpelui, iniţiatorul răului, Care l-ai făcut pe Isaac fiu al făgăduinţei [*Fc* 17, 19], Care l-ai revărsat pe Iacob, părinte a doisprezece copii, şi pe cei din el într-o mulţime şi l-ai făcut să intre în Egipt în număr de şaptezeci şi cinci de suflete [*Fc* 46, 27]. [24] Tu, Doamne, nu i-ai trecut cu vederea lui Iosif, ci i-ai dat drept răsplată a cuminţeniei lui pentru Tine stăpânirea asupra egiptenilor [*Fc* 41]. Tu, Doamne, din pricina făgăduinţelor făcute părinţilor lor, n-ai trecut cu vederea nici pe evreii împilaţi de egipteni, ci i-ai izbăvit pedepsindu-i pe egipteni [*Iş* 1–15]. [25] Dar pentru că oamenii au stricat legea naturală şi când au socotit creaţia mişcându-se de la sine, când au cinstit-o mai mult decât trebuie şi au pus-o pe acelaşi plan cu Tine, Dumnezeule a toate, nu i-ai lăsat să rătăcească, ci ai arătat pe sfântul tău slujitor Moise şi prin el ai dat legea scrisă spre ajutor celei naturale, şi aşa ai arătat creaţia drept lucrul Tău şi ai izgonit rătăcirea politeistă; pe Aaron şi pe urmaşii lui i-ai slăvit cu cinstea preoţiei, iar pe evrei când păcătuiau îi pedepseai, iar când se întorceau îi primeai. [26] Pe egipteni i-ai pedepsit cu zece plăgi; despărţind marea, i-ai trecut prin ea pe israeliţi, iar pe egipteni, care-i urmăreau, i-ai dat pierzaniei înecându-i sub ape; ai îndulcit cu un lemn apa amară, iar dintr-o stâncă tare ai revărsat apă; ai făcut să ploaie din cer mană, iar din văzduh prepeliţe; le-ai dat un stâlp de foc spre luminare noaptea şi un stâlp de nor ziua spre umbrire de arşiţă; l-ai arătat strateg pe Iosua şi prin el ai surpat şapte neamuri ale canaaniţilor; ai despărţit apele Iordanului şi ai secat râurile Etanului [*Ps* 73, 15], ai doborât zidurile [Ierihonului] fără maşini de asediu şi fără mână de om.

Trisaghionul biblic

[27] Pentru toate acestea slavă Ţie, Stăpâne Atoateţiitorule. Ţie [Tată] se închină toată ceata netrupească şi sfântă [a îngerilor]; Ţie Se închină Mângâietorul, iar înainte de toate sfântul Tău Slujitor [*Pais*] Iisus, Hristosul, Domnul şi Dumnezeul nostru, Îngerul Tău şi Arhistrategul puterii Tale, şi arhiereu veşnic şi fără sfârşit; Ţie se închină oştirile nenumărate şi veşnice ale îngerilor, arhanghelilor, domniilor, stăpâniilor şi puterilor [*Col* 1, 16], heruvimii şi

serafimii cei cu şase aripi, care cu două îşi acoperă picioarele, cu două feţele, cu două capetele, iar cu două zboară [*Is* 6, 2], zicând împreună cu mii de mii de arhangheli şi zeci de mii de zeci de mii de îngeri, strigând neîncetat şi fără tăcere — şi tot poporul să spună împreună:

— Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot! Plin e cerul şi pământul de slava Lui [*Is* 6, 3]! Binecuvântat eşti în veci. Amin [*Rm* 1, 25; 9, 5].

[28] Iar arhiereul să spună în continuare:

Rememorarea hristologică

[29] Căci cu adevărat eşti sfânt şi preasfânt, preaînalt şi înălţat în veci [*Dn* 5, 52]. [30] Sfânt e şi Fiul Tău Unul-Născut, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, Care în toate Îţi slujeşte Ţie, Dumnezeului şi Tatălui Său pentru o creaţie diversă şi o providenţă corespunzătoare; Care n-a trecut cu vederea neamul oamenilor care pierea, ci după legea naturală, după îndemnurile Legii [scrise], după mustrările profeţilor şi ocrotirile îngerilor — căci întrucât au stricat împreună Legea scrisă şi legea naturală şi şi-au scos din amintire potopul, focul, plăgile egiptenilor, junghierile palestinienilor, urmau să piară aproape cu toţii —, cu voia Ta, Însuşi Creatorul omului a binevoit a se face om, Legiuitorul S-a făcut ajuns sub legi; Arhiereul S-a făcut jertfă, iar Păstorul S-a făcut oaie; [31] şi Te-a îmblânzit pe Tine Dumnezeul şi Tatăl Lui şi Te-a împăcat cu lumea [*2 Co* 5, 19], şi i-a eliberat pe toţi de mânia care zăcea asupra lor, născându-Se din Fecioară, născându-Se în trup, El Dumnezeu Cuvântul [*In* 1, 1] Fiul Cel iubit [*Mt* 3, 17], Cel născut mai întâi decât toată creaţia [*Ga* 1, 15]; potrivit profeţiilor rostite despre Sine de El Însuşi S-a născut din sămânţa lui David [*Rm* 1, 3] şi a lui Avraam, din seminţia lui Iuda; şi Cel care i-a plămădit pe toţi cei născuţi a ajuns în pântec de Fecioară, Cel fără trup S-a întrupat şi Cel Născut mai înainte de veci S-a născut în timp. [32] Şi vieţuind cu cuvioşie şi învăţând în chip legiuit, a alungat dintre oameni toată boala şi neputinţa [*Mt* 4, 23], făcând semne şi minuni în popor [*FA* 5, 12], a gustat hrană, băutură şi somn Cel ce-i hrăneşte pe toţi cei care au nevoie de hrană şi satură în bunăvoirea Lui tot ce-i viu [*Ps* 144, 16], a făcut arătat Numele Său [*In* 17, 6] celor care nu-l cunoşteau, a pus pe fugă neştiinţa, a reaprins dreapta-credinţă/buna-cinstire, a împlinit voia Ta, a desăvârşit lucrul pe care I l-ai dat [*In* 17, 4]. [33] Şi după ce a făcut toate acestea, fiind ţinut de mâinile fără de lege ale preoţilor şi arhiereilor numiţi aşa în chip mincinos şi ale poporului nelegiuit prin vânzarea celui ce bolea de răutate, şi pătimind cu îngăduinţa Ta multe şi suferind toată necinstea, predat fiind lui Pilat şi fiind judecat El Judecătorul şi osândit El Mântuitorul, a fost pironit pe cruce El Cel nepătimitor, a murit El Cel prin fire nemuritor şi a fost îngropat El Cel de viaţă făcător, ca să-i dezlege de suferinţă şi să-i smulgă

morții pe cei pentru care a venit, să-i smulgă din legăturile diavolului și să-i izbăvească pe oameni din amăgirea lui. [34] Și a înviat a treia zi și petrecând timp de patruzeci de zile cu învățăceii Săi, a fost înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta Ta, a Dumnezeului și Tatălui Său.

Rememorarea Cinei celei de Taină

[35] Aducându-ne aminte deci de cele ce pe care le-a răbdat pentru noi, Îți mulțumim Ție, Părinte Atoatețiitorule [*Ap* 11, 17], nu cât ar trebui, ci cât putem, și plinim porunca Lui. [36] Căci în noaptea în care a fost vândut, luând pâine cu sfintele și preacuratele Sale mâini, privind în sus spre Tine, Dumnezeul și Tatăl Său, frângând a dat ucenicilor Săi zicând: „Aceasta e taina noului legământ! Luați din ea! Mâncați! Acesta este Trupul Meu care Se frânge pentru mulți spre iertarea păcatelor!" [*1 Co* 11, 24–25]. [37] Asemenea, amestecând paharul din vin și din apă și sfințindu-l, l-a dat lor zicând: „Beți dintru acesta toți! Acesta e Sângele Meu, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor [*Mt* 26, 27–28]! Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine! Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Mea vestiți până ce voi veni [*1 Co* 11, 24–26]."

Ofranda

[38] Aducându-ne deci aminte de pătimirea Lui, de moarte, de Înviere, de urcarea înapoi la ceruri și de a Doua Sa Venire viitoare, în care va veni cu slavă și putere să judece viii și morții și să dea fiecăruia după faptele lui, îți aducem ofrandă Ție, Împăratului și Dumnezeu, după porunca Lui, această pâine și paharul acesta, mulțumindu-Ți prin El pentru că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să-Ți slujim ca preoți.

Invocarea Duhului Sfânt

[39] Și Te rugăm să privești cu bunăvoință peste darurile acestea puse înaintea Ta, Dumnezeule, Care n-ai lipsă de nimic, și să binevoiești în ele spre cinstea Hristosului Tău, și să trimiți peste jertfa aceasta pe Duhul Tău Cel Sfânt, Martorul pătimirilor Domnului Iisus, ca să arate [*apophēnē*] această pâine Trupul Hristosului Tău și paharul acesta Sângele Hristosului Tău, ca aceia care se vor împărtăși din el să fie întăriți în dreapta-credință, să dobândească iertarea păcatelor, să fie izbăviți de diavol și de rătăcirea lui, să se umple de Duhul Sfânt, să se facă vrednici de Tine, să câștige viața veșnică, împăcându-Te cu ei, Tu, Stăpâne Atoatețiitorule.

Mijlocirile

[40] Încă Te rugăm, Doamne, pentru sfânta Ta Biserică cea de la o margine la alta a lumii, pe care ai câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [*1 Ptr*

1, 19], ca să o păzeşti neclătinată şi neînviforată până la sfârşitul veacului, şi pentru întreg episcopatul care drept învaţă cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15].

41 Încă Te chemăm şi pentru a mea nimicnicie care Îţi aduce această ofrandă, pentru prezbiteriu, pentru diaconi şi tot clerul, ca pe toţi să-i înţelepţeşti şi să-i umpli de Duhul Sfânt.

42 Încă Te chemăm, Doamne, pentru împărat, pentru cei din dregătorii [*1 Tim* 2, 12] şi pentru toată oştirea, ca pace să aibă cele ale noastre, pentru ca petrecând în linişte şi înţelegere toată vremea vieţii noastre, să Te slăvim prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1].

43 Încă Îţi aducem această ofrandă şi pentru toţi sfinţii care Ţi-au bineplăcut din veac, patriarhi, profeţi, drepţi, apostoli, mucenici, mărturisitori, episcopi, prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeţi, cântăreţi, fecioare, văduve, laici şi toţi ale căror nume le ştii Tu Însuţi.

44 Încă Îţi aducem ofrandă şi pentru poporul acesta, ca să-l arăţi spre lauda Hristosului Tău preoţie împărătească, neam sfânt [*1 Ptr* 2, 9]; pentru cei care vieţuiesc în feciorie şi curăţie, pentru văduvele Bisericii, pentru cei care vieţuiesc în nunţi cinstite şi facere de prunci, pentru copiii poporului Tău, ca să nu-l faci lepădat pe nici unul din noi.

45 Încă Te rugăm şi pentru oraşul acesta şi cei ce locuiesc în el, pentru cei bolnavi, pentru cei ce sunt în amară sclavie, pentru cei din surghiunuri, pentru cei din închisori, pentru cei ce călătoresc pe ape şi pe uscat, ca să fii ajutorul şi ocrotitorul tuturor.

46 Încă Te chemăm pentru cei ce ne urăsc şi ne prigonesc din pricina Numelui Tău [*Mt* 10, 22], pentru cei ce sunt în afară şi pentru cei rătăciţi, ca să-i întorci spre bine şi să îmblânzeşti mânia lor.

47 Încă Te chemăm şi pentru catehumenii Bisericii, pentru cei înviforaţi de duh străin şi pentru fraţii noştri care sunt în pocăinţă, ca pe cei dintâi să-i desăvârşeşti în credinţă, pe ceilalţi să-i curăţeşti de lucrarea celui rău, iar celorlalţi să le primeşti pocăinţa şi să le ierţi lor şi nouă greşelile.

48 Încă Îţi aducem această ofrandă şi pentru un aer bine temperat şi roade îmbelşugate, ca gustând necontenit din bunătăţile de la Tine, să te lăudăm neîncetat pe Tine Cel ce dai hrană la tot trupul [*Ps* 135, 25].

49 Încă Te chemăm şi pentru cei care din binecuvântate pricini nu sunt de faţă, ca păzindu-ne pe toţi în dreapta-credinţă să ne aduni în Împărăţia Hristosului Tău, Dumnezeul a toată firea simţită şi gândită, Împăratul nostru, neschimbaţi, ireproşabili şi nevinovaţi.

50 Pentru că Ţie se cuvine prin El toată slava, cinstea şi mulţumirea, şi din pricina Ta şi împreună cu Tine I se cuvine şi Lui cinste şi închinare în Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii neştirbiţi şi nesfârşiţi ai vecilor. Amin.

XIII. Rugăciune pentru credincioşi după sfânta Ofrandă

1 Apoi episcopul să spună: — Pacea lui Dumnezeu să fie cu voi cu toţi! Şi tot poporul să spună: — Şi cu duhul tău.
2 Iar diaconul să rostească iarăşi:
3 — Iarăşi şi iarăşi să ne rugăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui.
4 — Să ne rugăm pentru Biserica şi poporul acesta, pentru întreg episcopatul şi prezbiteriul, pentru toată diaconia şi slujirea în Hristos, pentru toată plinătatea Bisericii, ca Domnul să-i păstreze şi păzească pe toţi.
5 — Să ne rugăm pentru împăraţi şi pentru cei în dregătorii, ca să aibă pace cele ale noastre, pentru ca având o viaţă domoală şi liniştită, să petrecem în toată cucernicia şi cuvioşia [*1 Tim* 2, 1. 2].
6 — Să ne aducem aminte de sfinţii martiri, ca să ne învrednicim să ne facem părtaşi ai luptei lor, şi pentru cei care au răposat în credinţă.
7 — Să ne rugăm pentru aer bine temperat şi roade îmbelşugate.
8 — Să ne rugăm pentru cei nou luminaţi, ca să fie întăriţi în credinţă [*Col* 2, 7]. Să ne rugăm toţi unii pentru alţii.
9 — Ridică-ne, Dumnezeule, în harul Tău. Ridicându-ne, să ne predăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui.
10 Şi episcopul să spună:
— Dumnezeue Cel Singur, Cel cu nume mare, mare la sfat şi puternic în lucruri [*Ir* 39, 19], Dumnezeu şi Tată al Sfântului Tău Slujitor [*Paidos*] Iisus [*FA* 4, 27. 30] Mântuitorul nostru, priveşte peste noi şi peste turma aceasta, pe care ai ales-o spre slava numelui Tău, sfinţeşte trupul şi sufletul nostru făcându-ne curaţi de orice întinăciune a trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1] şi învrednicindu-ne să dobândim bunătăţile puse înainte. Şi pe nici unul din noi să nu-l socoteşti nevrednic, ci fii nouă ajutător şi apărător prin Hristosul Tău, prin Care Ţie fie slavă, cinste, laudă şi mulţumire în Duhul Sfânt în veci. Amin.

Cuminecarea

11 Şi după ce toţi au spus: — Amin, diaconul să zică:
— Să luăm aminte!
12 Iar episcopul să grăiască poporului cu glas mare aşa:
— Sfintele celor sfinţi!
13 Şi poporul să răspundă:
— Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl în Duhul Sfânt! Binecuvântat eşti în veci. Amin [*Rm* 1, 25]. Slavă întru cele înalte lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire [*Lc* 2, 14]! Osana Fiului lui David! Binecuvântat Cel ce vine întru numele Domnului [*Mt* 21, 9; *Ps* 117, 26]! Dumnezeu este Domnul şi S-a arătat nouă [*Ps* 117, 27]! Osana întru cele înalte [*Mt* 21, 9]!

[14] După aceasta să se împărtăşească episcopul, apoi prezbiterii şi diaconii, ipodiaconii şi citeţii, cântăreţii şi asceţii, diaconiţele, fecioarele şi văduvele, apoi copiii şi tot poporul în ordine şi cu sfială şi cucernicie [*Evr* 12, 28], fără zarvă.

[15] Şi episcopii să dea Ofrandă [Euharistia] zicând: — Trupul lui Hristos! Iar cel ce bea să zică: — Amin. [16] Şi în timp ce se împărtăşesc toţi ceilalţi să se citească *Psalmul* 33. [17] Iar când s-au împărtăşit toţi şi toate, diaconii să aducă cele ce au prisosit la pastoforii.

XIV. Rugăciune după Împărtăşanie

[1] Şi după ce s-a terminat psalmul, diaconul să zică:

[2] — Împărtăşindu-ne cu scumpul Trup şi scumpul Sânge al lui Hristos [*1 Ptr* 1, 19], să mulţumim Celui ce ne-a învrednicit să ne împărtăşim cu sfintele Sale Taine şi să cerem ca ele să nu ne fie spre osândă [*1 Co* 11, 29], ci spre mântuire, spre folosul sufletului şi al trupului, spre paza dreptei-credinţe, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa veacului ce va să vină. [3] Să ne sculăm! În harul lui Hristos să ne dăm pe noi înşine Singurului Dumnezeu Nenăscut prin Hristosul Tău.

XV. Mulţumire după Împărtăşanie

[1] Şi episcopul să mulţumească:

[2] — Stăpâne, Dumnezeule Atoateţiitorule, Tatăl Hristosului Tău, al binecuvântatului Tău Slujitor, Care-i auzi pe cei ce Te cheamă cu inimă dreaptă, Care cunoşti şi cererile celor ce tac, Îţi mulţumim că ne-ai învrednicit să ne împărtăşim de Sfintele Tale Taine pe care ni le-ai dăruit spre încredinţarea celor bine cunoscute, spre paza dreptei credinţe şi spre iertarea greşelilor, pentru că numele lui Hristos a fost chemat asupra noastră şi am ajuns intimi cu Tine. [3] Tu Care ne-ai separat pe noi de comuniunea necredincioşilor, uneşte-ne cu cei care Ţi s-au consacrat, întăreşte-ne în adevăr prin venirea Sfântului Duh, descoperă-ne cele necunoscute, împlineşte lipsurile noastre, întăreşte-ne în cele cunoscute. [4] Pe preoţi păzeşte-i fără prihană în adorarea Ta, pe împăraţi păstrează-i în pace, pe stăpânitori în dreptate, diferitele feluri de aer în bună temperare, roadele în îmbelşugare, lumea în pronia Ta atotputernică; îmblânzeşte neamurile războinice, întoarce-le pe cele rătăcite. [5] Poporul Tău îl sfinţeşte, păstrează-i pe cei ce vieţuiesc în feciorie, pe cei căsătoriţi îi păzeşte în credinţă, pe cei ce vieţuiesc în curăţie întăreşte-i, pe prunci îi creşte, pe tineri îi întăreşte, pe catehumeni îi învaţă şi-i arată vrednici de iniţiere, şi pe noi toţi adună-ne în Împărăţia cerurilor, în Hristos Iisus, Domnul nostru, prin Care Ţie fie slava, cinstea şi închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

Rugăciunea plecării capetelor

[6] Şi diaconul să zică: — Plecați-vă capetele lui Dumnezeu prin Hristosul Lui ca să fiți binecuvântați!

[7] Iar episcopul să se roage spunând: — Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel adevărat şi incomparabil, Care eşti pretutindeni şi prezent în toate şi nu eşti nicăieri, Cel ce nu eşti circumscris de locuri, Cel ce nu eşti învechit de timpuri, Cel ce nu eşti mărginit de veacuri, Cel ce eşti dus de cuvinte, Cel ce nu eşti supus naşterii, Cel ce n-ai nevoie de strajă, Cel ce eşti mai presus de stricăciune, Cel ce nu primeşti schimbare, Cel ce eşti nemutabil prin fire, Cel ce locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], Cel ce eşti nevăzut prin fire, Cel ce Te faci cunoscut tuturor firilor raționale care Te caută cu bunăvoire, Cel ce Te faci înțeles de cei ce Te caută cu bunăvoire, Dumnezeul Israelului care Te vede cu adevărat, al poporului Tău care crede în Hristos. [8] Ascultă-mă cu bunăvoire pentru Numele Tău şi binecuvântează-i pe cei care şi-au plecat Ţie grumazul lor, dă-le spre folos cererile inimilor lor [*Ps* 36, 4] şi pe nici unul din ei să nu-l lepezi din Împărăția Ta, ci sfinţeşte-i, slujeşte-i, ocroteşte-i, ajută-i, izbăveşte-i de cel străin şi de tot vrăjmaşul, păzeşte casele lor, străjuieşte intrările şi ieşirile lor [*Ps* 120, 8]. [9] Că Ţie se cuvine slavă, laudă, mărcție, cinste şi închinare şi după Tine şi din pricina Ta Slujitorului Tău Iisus Hristos, Domnul şi Împăratul nostru, prin Care Ți se datorează mulțumirea cuvenită de la toată firea rațională şi sfântă în Duhul Sfânt, acum şi în vecii vecilor. Amin.

[10] Iar diaconul să spună: — Sunteți liberi să mergeți în pace!

[11] Acestea le-am orânduit despre adorarea tainică [*mystikēs latreias*] noi, apostolii, vouă, episcopilor, preoților şi diaconilor.

XVI. Despre hirotonia prezbiterului

[1] Iar despre hirotonia prezbiterului, eu [Ioan], cel iubit de Domnul [*In* 13, 23], vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:

[2] Când hirotoneşti un prezbiter, o, episcope, pune-i mâna pe cap tu însuți, înconjurat de prezbiteriul şi diaconii tăi, şi rugându-te spune aşa:

[3] — Doamne Atoateţiitorule, Împăratul nostru, Care prin Hristos ai creat toate şi prin El proniezi în chip corespunzător toate — căci cine are puterea de a face lucruri felurite, Acela are şi puterea de a pronia în chip felurit —, pentru că prin El, Dumnezeule, proniezi cele nemuritoare prin păzirea lor aşa, pe cele muritoare prin urmaşi, sufletul prin grija de legi, iar trupul prin împlinirea nevoilor. Tu Însuți deci şi acum priveşte la sfânta Ta Biserică şi o sporeşte pe ea, înmulțeşte-i pe întâi-stătătorii [*proestōtas*] ei şi dă-le putere să se ostenească cu cuvântul şi cu fapta spre zidirea poporului Tău. [4] Tu În-

suți și acum privește spre robul Tău acesta care e adăugat prezbiteriului cu votul și judecata întregului cler, și umple-l pe el de Duhul harului și al sfatului, ca să ajute și să cârmuiască pe poporul Tău cu inimă curată, așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale [Israel] și i-ai poruncit lui Moise să aleagă bătrâni [prezbiteri; *Nm* 11, 16], pe care i-ai umplut de Duhul. [5] Și acum, Doamne, dă-i să păzească neștirbit în noi Duhul harului Tău, ca, plin de lucrările vindecărilor și de cuvântul învățăturii, să educe în blândețe poporul Tău și să slujească Ție în gând curat și suflet voitor [*2 Mac* 1, 3], și să săvârșească fără prihană sfintele jertfe pentru poporul Tău. Prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XVII. Despre diaconi

[1] Iar despre hirotonia diaconului rânduiesc eu, Filip:
[2] Când așezi un diacon, o, episcope, punându-ți peste el mâinile înconjurat de întreg prezbiteriul și de diaconi, să te rogi spunând acestea:

XVIII. Despre hirotonia diaconului

[1] — Dumnezeule Atoatețiitorule, Cel adevărat și nemincinos, Cel bogat față de toți cei care Te cheamă [*Rm* 10, 12] în adevăr, Cel înfricoșător în sfaturi [*Ps* 65, 5], Cel înțelept în gândire, Cel puternic și mare [*Iov* 9, 4], [2] auzi rugăciunea noastră, Doamne, și pleacă-Ți urechea la cererea noastră [*Ps* 142, 1] și luminează fața Ta peste robul Tău [*Ps* 30, 17] acesta pus înainte spre diaconie, și umple-l pe el de Duh și putere, așa cum l-ai umplut pe Ștefan întâiul martir [*FA* 6, 8] și imitatorul pătimirilor Hristosului Tău [*1 Ptr* 5, 1]. [3] și învrednicește-l să slujească/liturghisească spre bunăplăcerea Ta slujirea/diaconia încredințată lui fără schimbare, fără reproș și nevinovat, ca să se învrednicească de o treaptă mai mare prin mijlocirea Hristosului Tău, Unul-Născut Fiul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XIX. Despre diaconiță

[1] Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:
[2] O, episcope, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:

XX. Despre hirotesia diaconiței

[1] — Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co* 1, 3], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam

[*Iş* 15, 20], pe Debora [*Jd* 4, 4], pe Ana [*Lc* 2, 36] şi Hulda [*4 Rg* 22, 14], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să Se nască din femeie, Care şi la Cortul Mărturiei şi la Templu ai rânduit străjere ale sfintelor Tale porți, [2] Tu Însuți şi acum priveşte la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie; dă-i ei Duh Sfânt şi curăţeşte-o de toată întinăciunea trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1] pentru a săvârşi cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta şi lauda Hristosului Tău, prin Care Ţie fie slava şi închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXI. Despre ipodiaconi

[1] Despre ipodiaconi eu, Toma, vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:
[2] Când hirotoneşti un ipodiacon, o, episcope, să-ți pui mâinile pe el şi să spui:
[3] — Stăpâne Dumnezeule, Creatorul cerului şi al pământului şi a tuturor celor din ele, Care ai arătat la Cortul Mărturiei pe slujitorii Templului străjeri ai sfintelor Tale vase [*Nm* 3; *1 Par* 9], [4] Însuți şi acum priveşte spre robul Tău acesta cel pus înainte ipodiacon, şi-i dă lui Duh Sfânt ca să se atingă cu vrednicie de vasele Tale liturgice şi să facă voia Ta în toată vremea prin Hristosul Tău, prin Care Ţie fie slava, cinstea şi venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXII. Despre citeți

[1] Despre citeți eu, Matei, zis şi Levi, care am fost odinioară vameş [*Mc* 2, 14], rânduiesc acestea: [2] Pentru a aşeza pe cineva citeț, punându-ți mâinile peste el, roagă-te lui Dumnezeu spunând aşa:
[3] — Dumnezeule Cel veşnic, Cel bogat în milă şi în îndurări [*Ps* 102, 4], Care prin cele lucrate de Tine ai făcut arătată alcătuirea lumii [*Sol* 7, 17] şi păzeşti în toată lumea numărul aleşilor Tăi, Însuți şi acum priveşte spre robul Tău acesta căruia i se încredințează citirea Sfintelor Tale Scripturi poporului Tău, şi dă-i lui Duh Sfânt, duh profetic. [4] Cel ce l-ai înțelepțit pe Ezdra slujitorul Tău să citească legile Tale poporului Tău [*Ne* 18], şi acum, chemat fiind de noi, înțelepţeşte pe robul Tău şi dă-i lui să-şi săvârşească neosândit lucrul încredințat lui şi să se arate vrednic de o treaptă mai mare prin Hristos, prin Care Ţie fie slava şi cinstea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXIII. Despre mărturisitori

[1] Iar eu, Iacob al lui Alfeu, rânduiesc despre mărturisitori:
[2] Mărturisitorul nu e hirotonit, căci mărturisirea lui ține de voință şi răbdare, dar este vrednic de mare cinste ca unul care a mărturisit Numele lui Dumnezeu şi al Hristosului Său înaintea neamurilor şi a împăraţilor [*FA* 9, 15]. [3] Iar

dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit. [4] Dacă însă un mărturisitor nehirotonit își răpește singur o asemenea demnitate sub pretextul mărturisirii, unul ca acesta să fie depus și exclus, căci nu este [ceea ce pretinde], pentru că a tăgăduit rânduiala lui Hristos [*tēn Christou diataxin*] și e mai rău decât un necredincios [*1 Tim* 5, 8].

XXIV. Despre fecioare

[1] Tot eu rânduiesc și despre fecioare:
[2] Fecioara nu se hirotonește, căci n-avem pentru aceasta poruncă de la Domnul [*1 Co* 7, 25], fiindcă premiul luptei ei ține de voință și nu este pentru defăimarea căsătoriei, ci spre a avea răgaz pentru evlavie.

XXV. Despre văduve

[1] Iar eu Lebeu, numit și Tadeu, rânduiesc despre văduve acestea:
[2] Văduva nu se hirotonește, ci dacă de mult timp și-a pierdut bărbatul și a viețuit în cumințenie și fără osândă și a purtat de grijă foarte bine de cei ai săi, ca foarte serioasele Iudita și Ana [*Lc* 2, 36], să fie rânduită în cinul văduvelor. [3] Dacă însă și-a pierdut de curând bărbatul, să nu i se arate încredere, ci să se judece tinerețea vârstei ei, căci uneori patimile, nedesființate de un frâu mai bun, îmbătrânesc împreună cu oamenii.

XXVI. Despre exorciști

[1] Tot eu rânduiesc despre exorciști:
[2] Nici exorcistul nu se hirotonește, căci premiul luptei lui ține de bunăvoința și harul lui Dumnezeu prin Hristos și venirea Duhului Sfânt. Fiindcă cel care a primit harisma vindecărilor [*1 Co* 12, 9] e arătat prin descoperire de către Dumnezeu, harul din el făcându-se arătat tuturor. [3] Iar dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit.

XXVII. Rânduială a lui Simon Canaanitul
cu privire la de câți episcopi trebuie e hirotonit episcopul

[1] Eu, Simon Canaanitul, vă rânduiesc vouă de câți episcopi trebuie hirotonit episcopul:
[2] Episcopul să fie hirotonit de trei sau doi episcopi, iar dacă e hirotonit de un singur episcop, să fie depus atât de el, cât și cel care l-a hirotonit. [3] Iar dacă dintr-o necesitate e hirotonit de unul singur, din pricină că nu pot veni mai mulți, întrucât e o persecuție sau din altă cauză, să se dea un vot al acordului mai multor episcopi.

XXVIII. Canoane bisericeşti ale aceluiaşi Simon Canaanitul

[1] Tot eu despre canoane:

[2] Episcopul binecuvântează, dar nu e binecuvântat; hirotoneşte, aduce Ofranda [Euharistia], ia binecuvântare de la un episcop, dar niciodată de la prezbiteri. Episcopul depune orice cleric vrednic de depunere, afară de un episcop, căci singur nu poate face acest lucru.

[3] Prezbiterul binecuvântează dar nu este binecuvântat, primeşte binecuvântare de la un episcop şi de la un coprezbiter, cum şi o dă unui coprezbiter; îşi pune mâinile, dar nu hirotoneşte, nu depune, dar îi îndepărtează pe cei inferiori lui dacă sunt vinovaţi de o asemenea pedeapsă.

[4] Diaconul nu binecuvântează, nu dă binecuvântare, ci o primeşte de la episcop şi de la prezbiter; nu botează, nu aduce Ofranda [euharistică], dar după ce a adus-o episcopul sau preotul, o dă poporului nu ca preot, ci ca slujitor al preoţilor. [5] Nici unui alt cleric nu-i e îngăduit vreodată să facă lucrul diaconului.

[6] Diaconiţa nici nu binecuvântează, nici nu face ceva din cele ce le săvârşesc prezbiterii sau diaconii, ci sau păzeşte uşile sau slujeşte prezbiterilor la botezul femeilor, din pricina decenţei. [7] Diaconul îndepărtează [*aphorizei*] un ipodiacon, un citeţ, un cântăreţ, o diaconiţă, dacă e nevoie, în absenţa prezbiterului. [8] Ipodiaconului nu-i este îngăduit să îndepărteze un cleric sau un laic, precum nici citeţului, nici cântăreţului, nici diaconiţei, căci aceştia sunt slujitorii diaconului.

XXIX. Rânduială despre apă şi untdelemn a apostolului Matei

[1] Iar despre apă şi untdelemn vă rânduiesc eu, Matei:

[2] Episcopul să binecuvânteze apa sau untdelemnul, iar dacă nu e de faţă, să binecuvânteze prezbiterul stându-i alături diaconul. Dacă episcopul e prezent, să-i stea alături un prezbiter şi un diacon. [3] Să spună aşa:

— Doamne Savaot, Dumnezeul puterilor, Creator al apelor şi Dăruitor al untdelemnului, Îndurat şi Iubitor de oameni, Cel ce dai apă spre băutură şi curăţire, şi untdelemn să veselească faţa omului [*Ps* 103, 15] spre veselia voioşiei [*Ps* 44, 8. 16], Însuţi şi acum prin Hristos sfinţeşte apa aceasta şi untdelemnul pentru numele celui sau celei ce le-a adus şi dă-i putere să producă sănătate, să alunge bolile, să pună pe fugă demonii, să păzească casa şi să alunge orice uneltire prin Hristos nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1], prin Care Ţie fie slavă, cinste şi venerare în Sfântul Duh în veci. Amin.

XXX. Acelaşi despre pârgă şi zeciuieli

[1] Mai rânduiesc şi ca orice pârgă să fie adusă episcopului, prezbiterilor şi diaconilor spre hrănirea lor, iar toată zeciuiala să fie adusă spre hrănirea ce-

lorlalți clerici, a văduvelor și a celor aflați în sărăcie. Căci pârga e a preoților și a diaconilor care slujesc.

XXXI. Același despre ofrandele care prisosesc

[1] Iar ofrandele [*eulogias*] care prisosesc pentru Sfintele Taine, diaconii să le distribuie clerului după socotința episcopului sau prezbiterilor: episcopului patru părți, prezbiterului trei părți, diaconului două părți, iar celorlalți — ipodiaconilor, citeților, cântăreților sau diaconițelor — o parte. [2] Fiindcă acest lucru e frumos și primit înaintea lui Dumnezeu: ca fiecare să fie cinstit după demnitatea lui. Căci Biserica e o școală nu a neorânduielii, ci a bunei rânduieli [*eutaxias didaskaleion*].

XXXII. Rânduieli ale apostolului Pavel
cu privire la canoane/reguli bisericești

[1] Iar eu, Pavel, cel mai mic dintre apostoli [*1 Co* 15, 9], vă rânduiesc vouă episcopilor și prezbiterilor cu privire la canoane acestea:

[2] Cei ce se apropie prima dată de taina bunei-cinstiri/dreptei-credințe [*mysteriō eusebeias*] să fie aduși de diaconi la episcop sau la prezbiteri și să se examineze pricinile pentru care au venit la cuvântul Domnului, iar cei care i-au adus să dea mărturie pentru ei relatând exact cele privitoare la ei. Să se cerceteze și modul lor de viață și viața lor și dacă sunt sclavi sau oameni liberi. [3] Și dacă e sclav, să fie întrebat cine e stăpânul său, și dacă e sclavul unui om credincios, să fie întrebat stăpânul lui dacă dă mărturie pentru el; iar dacă nu dă, să fie respins, până ce se va arăta vrednic de stăpânul său; dacă însă dă mărturie pentru el, să fie primit. Dacă e slujitorul unui păgân, să fie învățat să-l mulțumească pe stăpânul său [*Tit* 2, 9], ca să nu fie hulit cuvântul [credinței; *Tit* 2, 5]. [4] Dacă are femeie sau femeia are bărbat, să fie învățați să se mulțumească cu ei înșiși, iar dacă sunt necăsătoriți, să învețe să nu desfrâneze, ci să se căsătorească potrivit legii. [5] Dacă stăpânul său e credincios și știe că desfrânează, dar nu-i dă femeie, sau femeii nu-i dă bărbat, să fie îndepărtat.

[6] Dacă are cineva demon, să fie învățat dreapta-credință/buna-cinstire, dar să nu fie primit la cuminecare înainte să se fi curățit; dacă însă îl amenință moartea, să fie primit.

[7] Dacă e cineva proxenet, fie să înceteze proxenetismul, fie să fie îndepărtat. Dacă vine o prostituată, fie să înceteze, fie să fie îndepărtată.

[8] Dacă vine un fabricant de idoli, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

[9] Dacă vine cineva de pe scenă — bărbat sau femeie, vizitiu, luptător, alergător, organizator de jocuri, atlet, flautist, chitarist sau dansator de cabaret —, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

10 Soldatul care vine să fie învăţat să nu nedreptăţească, să nu calomnieze şi să se mulţumească cu solda care i se dă [*Lc* 3, 14] şi, dacă ascultă, să fie primit, iar dacă se împotriveşte în cuvânt, să fie îndepărtat.

11 Autorul de lucruri ce nu se pot spune, perversul, leneşul, vrăjitorul, şarlatanul, descântătorul, astrologul, prezicătorul, îmblânzitorul de animale sălbatice, fabricantul de amulete, purificatorul, augurul, tâlcuitorul de zvâcniri, cel care în întâlniri respectă superstiţios defectele de vedere sau ale picioarelor, păsările, pisicile, sunetele sau zgomotele cu caracter simbolic, să fie pus la încercarea timpului, căci răutatea lor e cu anevoie de stârpit; şi dacă încetează, să fie primiţi, iar dacă nu ascultă, să fie îndepărtaţi.

12 Concubina unui necredincios, dacă nu stă decât cu el, să fie primită; dar dacă se dă şi altora, să fie îndepărtată. 13 Un credincios, dacă are o concubină, dacă e sclavă, să înceteze şi să se căsătorească după lege, iar dacă e liberă, să se căsătorească cu ea după lege; iar dacă nu face asta, să fie îndepărtat.

14 Dacă urmează cineva obiceiurilor păgâne sau iudaice, fie să se schimbe, fie să fie îndepărtat.

15 Dacă e dedat cineva maniei spectacolelor, vânătorilor, curselor de cai sau luptelor, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

16 Cine urmează să fie catehizat să fie catehizat trei ani. Dacă însă cineva e sârguincios şi arată înclinare faţă de acest lucru, să fie primit, pentru că se judecă nu timpul, ci purtarea.

17 Cel ce învaţă să înveţe chiar dacă e laic, dar e iscusit în cuvânt şi decent în purtare; „căci toţi vor fi învăţaţi de Dumnezeu" [*In* 6, 45; *Is* 54, 13].

18 Orice credincios sau credincioasă când se scoală din somn dis-de-dimineaţă, înainte de a-şi săvârşi lucrul, să se spele şi să se roage; dacă se face însă o cateheză a cuvântului [învăţăturii creştine], să prefere lucrului cuvântul dreptei-credinţe.

19 Credinciosul sau credincioasa să-i trateze cu bunăvoinţă pe slujitorii lor, cum am rânduit şi în cele de mai sus şi am învăţat în epistolele noastre [cf. *Ef* 6, 9; *Col* 4, 1].

XXXIII. Rânduieli ale lui Pavel şi Petru: că sclavii nu trebuie să lucreze două zile pe săptămână: sâmbăta şi duminica, şi să-şi petreacă timpul liber în biserică

1 Eu Pavel şi eu Petru rânduim acestea:

2 Sclavii să lucreze cinci zile, dar sâmbăta şi duminica să-şi petreacă timpul liber în biserică pentru învăţătura dreptei-credinţe/bunei-cinstiri; căci sâmbăta, spuneam, are raţiunea creaţiei, iar duminica pe cea a învierii. 3 Sclavii să nu lucreze toată Săptămâna Mare şi cea de după ea, pentru că una e a Pătimirii, iar cealaltă a Învierii, şi e nevoie de învăţătură, să ştie cine a murit şi

învie sau cine a iertat şi a înviat. [4] Să nu lucreze de Înălţare, pentru că aceasta e capătul Economiei lui Hristos. [5] Să nu lucreze de Cincizecime din pricina venirii Sfântului Duh dăruit celor ce cred în Hristos. [6] Să nu lucreze de praznicul Naşterii din pricina faptului că în el s-a dat oamenilor harul neaşteptat ca Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, să se nască din Fecioara Maria pentru mântuirea lumii. [7] Să nu lucreze de praznicul Arătării pentru că în el s-a făcut arătarea dumnezeirii lui Hristos, Tatăl dând mărturie pentru El în botez, iar Mângâietorul în chip de porumbel a arătat celor ce stăteau în preajmă pe Cel de care se dădea mărturie [*Mt* 3, 16–17]. [8] Să nu lucreze nici de zilele apostolilor; fiindcă au fost aşezaţi dascăli ai voştri pentru Hristos şi s-au învrednicit de Duhul. [9] Să nu lucreze nici de ziua întâiului martir Ştefan şi a celorlalţi sfinţi martiri care L-au preferat pe Hristos vieţii lor.

XXXIV. Predanie despre ceasurile şi motivul rugăciunii

[1] Săvârşiţi rugăciuni dimineaţa, la ceasul al treilea, al şaselea şi al nouălea, seara şi la cântatul cocoşilor. [2] Dimineaţa mulţumiţi pentru că Domnul v-a luminat ducând departe noaptea şi aducând iarăşi ziua. [3] La ceasul al treilea, pentru că în el a primit Domnul sentinţa de la Pilat. [4] La ceasul al şaselea, pentru că în el a fost răstignit. [5] La ceasul al nouălea, pentru că atunci când Domnul a fost Răstignit toate s-au pus în mişcare îngrozite de îndrăzneala impioşilor iudei şi nesuportând ocara adusă Domnului. [6] Seara mulţumiţi pentru că vi s-a dat noaptea drept odihnă de ostenelile zilnice. [7] Iar la cântatul cocoşilor, pentru că acest ceas vesteşte venirea zilei spre lucrarea faptelor luminii [*Rm* 13, 12–13].

[8] Dacă nu e cu putinţă să veniţi la biserică din pricina necredincioşilor, să faci adunări în case, episcope, ca să nu intre un drept-credincios într-o adunare de necredincioşi [*Ps* 25, 2]; căci nu locul sfinţeşte pe om, ci omul sfinţeşte locul. [9] Iar dacă necredincioşii ocupă locul acela, trebuie să fugi din el, pentru că a fost profanat de ei; căci aşa cum preoţii cuvioşi sfinţesc, tot aşa cei spurcaţi întinează. [10] Iar dacă nu e cu putinţă să vă adunaţi nici în casă, nici în biserică, fiecare să spună psalmii, să citească şi să se roage la sine, ori împreună cu doi sau trei; căci zice Domnul: „Unde vor fi doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo voi fi şi Eu în mijlocul lor" [*Mt* 18, 20].

[11] Un credincios să nu se roage cu un catehumen nici măcar în casă, căci nu este drept ca cel iniţiat să se întineze împreună cu cel neiniţiat. [12] Un drept-credincios să nu se roage împreună cu un eretic nici măcar în casă; „căci comuniune este între lumină şi întuneric?" [*2 Co* 6, 14].

[13] Un credincios sau o credincioasă care se unesc cu sclavi fie să se depărteze, fie să fie îndepărtaţi.

XXXV. Rânduieli ale lui Iacob episcopul Ierusalimului, fratele Domnului după trup, despre slujba luminii de seară

1 Şi eu Iacob, frate după trup al lui Hristos, dar sclav al Lui ca Fiu Unul-Născut al lui Dumnezeu, hirotonit episcop al Ierusalimului de Însuşi Hristos şi de apostolii Lui, rânduiesc acestea:
2 Când se face seară, să aduni Biserica, episcope, şi după ce se spune psalmul luminii [*Ps* 140], diaconul să facă ecteniile pentru catehumeni, posedați, cei pentru luminare şi penitenți, cum am spus mai sus.

XXXVI. Rugăciunea de la slujba luminii de seară

1 Iar după ce au fost concediați să zică diaconul:
— Câți sunteți credincioşi, Domnului să ne rugăm!
Iar după ce a rostit ecteniile primei rugăciuni, să spună:
— Mântuieşte-ne şi scoală-ne, Dumnezeule, prin Hristosul Tău. Sculându-ne să cerem milele Domnului şi îndurările Lui, îngerul cel peste pace, cele bune şi de folos, sfârşituri creştineşti, seară şi noapte paşnice şi fără de păcat şi fără de osândă tot timpul vieții noastre. Pe noi înşine şi unii pe alții să ne dăm viului Dumnezeu prin Hristosul Lui!

XXXVII. Mulțumirea de la slujba luminii de seară

1 Iar episcopul să se roage spunând:
2 — Dumnezeule Cel fără început şi fără sfârşit, Care prin Hristos ai făcut şi porți de grijă de toate, iar înainte de toate eşti Dumnezeu şi Tată al Lui, Domn al Duhului şi Împărat al celor gândite şi simțite, Care ai făcut ziua pentru faptele luminii, iar noaptea spre odihna neputinței noastre, „căci a Ta este ziua şi a Ta este noaptea, Tu ai făcut lumina şi soarele" [*Ps* 73, 16]. Însuți şi acum, Stăpâne Iubitor de oameni şi Atotbunule, primeşte cu bunăvoință această mulțumire de seară a noastră. 3 Cel ce ne-ai condus prin lungimea acestei zile şi ne-ai adus la începutul nopții, păzeşte-ne pentru Hristos Tău, dă-ne seara paşnică şi noaptea fără de păcat şi fără năluciri, şi învredniceşte-ne de viața veşnică prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slavă, cinste şi putere în Duhul Sfânt în veci. Amin.
4 Şi diaconul să zică: — Plecați-vă pentru punerea mâinilor!
5 Iar episcopul să se roage spunând:
— Dumnezeule al părinților şi Domn al milei, Cel ce în înțelepciunea Ta l-ai făcut pe om [*Sol* 9, 2], vietatea cuvântătoare iubită de Dumnezeu între toate cele de pe pământ şi i-ai dat să stăpânească peste toate cele de pe pământ [*Fc* 1, 28], şi ai aşezat prin voia Ta dregători şi preoți, pe unii pentru

asigurarea vieții, iar pe alții pentru a aduce o adorare legiuită, [6] Tu Însuți și acum, Doamne Atoatețiitorule, pleacă-Te și arată-Ți fața peste robii Tăi [*Ps* 30, 17], care și-au plecat gâtul inimii lor, și binecuvântează-i prin Hristos prin Care ni Te-ai descoperit și ne-ai luminat cu lumina cunoașterii; prin Care Ție se datorează și închinarea vrednică de la toată firea cuvântătoare și sfântă în Duhul Sfânt Mângâietorul în veci. Amin.

[7] Iar diaconul să zică: — Mergeți în pace!

XXXVIII. Rugăciunea de la slujba dimineții

[1] Asemenea și dimineața, după ce s-a spus psalmul dimineții [*Ps* 62] și au fost concediați catehumenii, posedații, cei pentru luminare și penitenții și s-a făcut ectenia datorată — ca să nu spunem iarăși aceleași lucruri —, diaconul să adauge după „Mântuiește-i și scoală-i, Dumnezeule, cu harul Tău”:

[2] — Să cerem de la Domnul milele și îndurările Lui, dimineața și ziua aceasta pașnică fără de păcat, ca și toată vremea trecerii noastre pe pământ, îngerul cel peste pace, sfârșiturile creștinești, un Dumnezeu milostiv și binevoitor. Pe noi înșine și unii pe alții viului Dumnezeu prin Unul-Născut Fiul Său să ne dăm!

[3] Iar episcopul să zică:

[4] — Dumnezeule al duhurilor și a tot trupul [*Nm* 16, 22], Cel fără asemănare și Care n-ai lipsă de nimic, Care ai dat soarele spre stăpânirea zilei, iar luna și stelele spre stăpânirea nopții [*Ps* 135, 8. 9], Însuți și acum privește spre noi cu ochi binevoitori și primește mulțumirile noastre de dimineață, și ne miluiește. Căci n-am întins mâinile noastre spre un dumnezeu străin [*Ps* 43, 21]. [5] Pentru că n-avem un dumnezeu recent [*Ps* 80, 10], ci pe Tine Cel veșnic și fără sfârșit, Care prin Hristos ne-ai dat existența și tot prin El ne-ai dăruit și existența fericită, Tu Însuți fă-ne vrednici prin El și de viața veșnică, prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXXIX. Mulțumirea de la slujba de dimineață

[1] Și diaconul să zică: — Plecați-vă pentru punerea mâinilor!

[2] Iar episcopul să se roage zicând:

[3] — Dumnezeule Cel credincios și adevărat, Care faci milă la mii și zeci de mii din cei ce Te iubesc pe Tine [*Iș* 20, 6], Prietenul celor smeriți și Patronul săracilor, de Care au nevoie toate, pentru că toate sunt roabe Ție, [4] privește peste poporul Tău acesta, cei care și-au plecat capetele, și binecuvântează-i cu binecuvântare duhovnicească, păzește-i ca pe lumina ochilor [*Ps* 16, 8], păstrează-i în dreapta-credință/buna-cinstire și dreptate și învrednicește-i de viață veșnică în Hristos Iisus iubitul Tău Copil/Slujitor [*Paidi*].

Prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.
[5] Iar diaconul să zică: — Mergeți în pace!

XL. Mulțumire pentru pârga adusă

[1] Și la pârga adusă episcopul să mulțumească așa:
[2] — Mulțumim Ție, Doamne Atoateţiitorule [*Ap* 11, 17], Ziditorule și Pronietorule a toate, prin Unul-Născut Copilul/Slujitorul Tău [*Paidos*] Iisus Hristos, pentru pârga aceasta adusă Ție, nu cât suntem datori, ci cât putem. [3] Căci care om poate să-Ți mulțumească pentru cele pe care le-ai dat lor spre împărtășire? Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacob [*Iș* 3, 6], și al tuturor sfinților, Care prin cuvântul Tău ai făcut să crească toate și ai poruncit pământului să răsară tot felul de roade spre veselia și hrana noastră, Care dai hrană vietăților celor mai grele, erbivorelor verdeață, altora carne, iar altora semințe, iar nouă drept hrană potrivite și folositoare ne dai grâu și altele felurite, unele pentru folosirea obișnuită, altele sănătate, iar altele pentru desfătare. [4] Pentru toate acestea ești lăudat de toate pentru binefacerile Tale față de toți prin Hristos. Prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Sfântul Duh în veci. Amin.

XLI. Rugăciune pentru cei adormiți

[1] Iar pentru cei ce odihnesc în Hristos, după ce se rostesc ecteniile primei rugăciuni, ca să nu le spunem iarăși, diaconul să adauge și acestea:
[2] — Să ne rugăm și pentru frații noștri adormiți în Hristos; să ne rugăm pentru adormirea cutăruia sau cutăruia (*N*), ca primind sufletul său Dumnezeul Cel Iubitor de oameni să-i treacă cu vederea orice păcat cu voie și fără voie, și fiindu-i milostiv și binevoitor să-l rânduiască în locul binecinstitorilor care sunt în sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22], Isaac și Iacob împreună cu toți cei care din veci I-au bineplăcut [*Fc* 5, 24] și au făcut voia Lui, de unde a fugit orice durere, întristare și suspinare [*Is* 35, 10]. Să ne sculăm. Pe noi înșine și unii pe alții să ne dăm veșnicului Dumnezeu prin Cuvântul dintru început.
[3] Iar episcopul să spună:
[4] — Cel ce prin fire ești fără de moarte și fără de sfârșit, de Care s-a făcut tot ce-i nemuritor și muritor, Cel ce pe vietatea cuvântătoare, omul, cetățean al lumii, l-ai făcut muritor și i-ai făgăduit înviere, cel ce pe Enoh și pe Ilie nu i-ai lăsat să facă experiența morții; Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob, nu ești Dumnezeul morților, ci al viilor

[*Mt* 22, 33; *Iş* 3, 6], pentru că sufletele tuturor sunt vii la Tine [*Lc* 20, 38], duhurile drepţilor sunt în mâna Ta şi de ele nu se vor atinge chinuri [*Sol* 3, 1], căci toţi cei sfinţiţi sunt în mâinile Tale [*Dt* 33, 5]. [5] Însuţi şi acum priveşte peste robul Tău acesta, pe care l-ai ales şi l-ai luat la Tine spre o altă soartă şi-i iartă orice a păcătuit cu voie sau fără voie, trimite-i în jur îngeri binevoitori, şi-l rânduieşte în sânul patriarhilor, profeţilor şi apostolilor şi ale tuturor celor ce au bineplăcut Ţie în veac, unde nu e întristare, durere şi suspin [*Is* 35, 10], în locul drept-credincioşilor şi în pământul celor drepţi şi al celor ce văd slava Hristosului Tău [*In* 17, 24]. Prin Care Ţie fie slavă, cinste şi venerare, mulţumire şi închinare în Sfântul Duh în veci. Amin.

[6] Iar diaconul să zică: — Plecaţi-vă pentru punerea mâinilor!

[7] Şi episcopul să mulţumească pentru ei zicând aşa:

[8] — Mântuieşte, Doamne, poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta [*Ps* 27, 9], pe care ai câştigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [*FA* 20, 28], şi păstoreşte-i sub dreapta Ta, ocroteşte-i sub aripile Tale [*Ps* 16, 8], şi dă-le să săvârşească lupta cea bună, să-şi ducă la capăt alergarea, să păzească credinţa [*2 Tim* 4, 7] neschimbat, ireproşabil, neînvinuit, prin Domnul nostru Iisus Hristos, iubitul Tău Copil/Slujitor, prin Care Ţie fie slavă, cinste şi venerare, în Sfântul Duh în veci. Amin.

XLII. Despre zilele celor adormiţi, care trebuie ţinute

[1] Să se celebreze cea de-a treia zi a celor adormiţi în psalmi şi rugăciuni din pricina Celui ce S-a sculat a treia zi, [2] a noua zi spre aducerea-aminte a celor ce au rămas şi a celor adormiţi, [3] a treizecea zi după exemplul vechi, căci aşa l-a jelit pe Moise poporul [*Dt* 34, 8], [4] şi împlinirea unui an spre pomenirea lui. [5] Şi să se dea din averile lui săracilor în amintirea lui.

XLIII. Că necredincioşilor care au murit nu le folosesc la nimic pomenirile

[1] Acestea le spunem însă despre cei drept-credincioşi/bine-cinstitori; căci pentru necredincioşi, chiar de ai da săracilor cele ale lumii, nu-i va fi de nici un folos. [2] Pentru că dacă pe când era în viaţă L-a avut duşman pe Dumnezeu, este evident că-L va avea tot aşa şi după ce s-a mutat de aici, „căci nu este nedreptate la El" [*In* 7, 18]. [3] „Căci drept este Domnul şi a iubit dreptatea" [*Ps* 10, 7]. Şi: „Iată omul şi lucrul său" [*Is* 62, 11].

XLIV. Că la pomeniri trebuie mâncat cu trezie, nu cu beţie

[1] Dar când sunteţi chemaţi la pomenirile lor, mâncaţi cu bună-rânduială şi frică de Dumnezeu ca unii care puteţi să şi mijlociţi pentru cei ce s-au mutat

de la ei. Cei care sunteți prezbiteri și diaconi ai lui Hristos trebuie să fiți mereu treji [*1 Ptr* 4, 7; 5, 8] atât față de voi înșivă, cât și față de ceilalți, ca să-i puteți mustra pe cei aflați în neorânduială. [2] Căci spune Scriptura: „Cei puternici sunt irascibili; să nu bea vin, ca nu cumva bând să uite de înțelepciune și să nu poată judecat drept [*Pr* 31, 4–5]. Așadar puternici ai Bisericii sunt după Dumnezeu Atoateţiitorul și iubitul Său Fiu, prezbiterii și diaconii. [3] Spunem aceasta nu ca să nu bea, căci altfel ar însemna să insulte ceea ce a fost făcut de Dumnezeu pentru veselie [*Sir* 31, 27], ci să nu se îmbete. Căci Scriptura n-a spus să nu bea vin; dar ce spune? Să nu se bea vin până la beție [*Tob* 4, 15]. Și iarăși: „Spini cresc în mâna bețivului" [*Pr* 26, 9]. [4] Spunem însă aceasta nu numai despre clerici, ci și despre orice laic creștin, peste care a fost chemat numele Domnului Iisus Hristos [*Iac* 2, 7]. Căci lor ce le spune [Scriptura]? „Al cui e vai-ul? Al cui tumultul? Ale cui scârbele și certurile? Ai cui ochii învinețiți? Ale cui zdrobirile degeaba? Oare nu ale celor ce-și petrec vremea în vin și caută cu dinadinsul unde se fac beții?" [*Pr* 23, 29–30].

XLV. Despre cei prigoniți și care fug pentru credință, ca să afle ajutor

[1] Pe cei persecutați pentru credință și care fug din oraș în oraș [*Mt* 10, 23] pentru că-și aduc aminte de cuvintele Domnului, primiți-i; căci fug știind că duhul e înflăcărat, dar carnea neputincioasă [*Mt* 26, 41] și acceptă confiscarea averilor, ca să păstreze netăgăduit în ei Numele lui Hristos. [2] Procurați-le cele de folos, împlinind astfel o poruncă a Domnului [*Mt* 10, 40–42].

XLVI. Că fiecare trebuie să rămână în sorțul [klērō] *în care a fost rânduit și să păzească ordinea* [taxin] *și să nu-și răpească cele ce nu i s-au încredințat*

[1] Toți în comun poruncim acestea:

Fiecare să rămână în cinul [*taxei*] dat lui și să nu încalce limitele lui, pentru că ele nu sunt ale noastre, ci ale lui Dumnezeu. „Căci cine ascultă de voi ascultă de Mine, iar cine ascultă de Mine, ascultă de Cel ce M-a trimis pe Mine; dar cine Mă nesocotește pe Mine, nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine" [*Lc* 10, 16]. [2] Căci dacă păstrează buna-ordine [*eutaxia*] creaturile neînsuflețite, cum sunt noaptea, ziua, soarele, luna, stelele, stihiile, anotimpurile, lunile, săptămânile, zilele, orele, și slujesc nevoii fixate potrivit cuvântului: „Hotar ai pus [apelor] pe care nu-l vor trece" [*Ps* 103, 9], și despre mare: „I-am pus hotare înconjurând-o cu zăvoare și porți, și i-am zis: Până aici să mergi, și să nu treci dincolo" [*Iov* 38, 10–11], cu cât mai mult voi nu trebuie să îndrăzniți să mișcați din loc nimic din cele care v-au fost hotărâte

de noi după voia lui Dumnezeu? [3] Mulți însă au socotit că acest lucru e secundar și îndrăznesc să amestece cinurile [*taxeis*] și să mişte din loc hirotonia pentru fiecare, răpindu-şi pentru ei demnități care nu le-au fost date şi îngăduindu-şi în chip tiranic să dea altora cele pe care au autoritatea să le dea, şi de aceea Îl înfurie pe Dumnezeu ca tovarăşii lui Core [*Nm* 16] şi împăratul Ozia [*2 Par* 26, 16–21] care, îmbrăcându-se fără Dumnezeu în arhierie, primii au fost arşi, iar al doilea a fost atins de lepră pe frunte, dar Îl mânie şi pe Hristos Iisus Care a orânduit acestea, şi întristează şi pe Duhul Sfânt [*Ef* 4, 30], invalidând mărturia Lui. [4] Prevăzând pe drept cuvânt primejdia la care se expun cei care fac unele ca acestea, ca şi neglijența privitoare la jertfe şi mulțumiri care vine de acolo că sunt aduse fără evlavie de cei care nu trebuie, şi care socotesc o joacă de copii cinstea arhierească, care cuprinde o imitare a marelui Arhiereu Iisus Hristos Împăratul nostru, e nevoie să vă îndemnăm şi la acest lucru, căci deja unii dintre voi s-au abătut lăsându-se duşi de deşertăciunea lor. [5] Spunem deci că Moise, slujitorul lui Dumnezeu [*Nm* 12, 7], cu care Dumnezeu a vorbit față către față ca şi cum vorbeşte cineva cu prietenul său [*Iş* 33, 11], căruia i-a zis: „Te cunosc dintre toți" [*Iş* 33, 17], cu care a vorbit personal, nu prin semne nedesluşite, vise, îngeri sau enigme [*Nm* 12, 8], acesta deci, când a dat legislația divină, a distins între cele care trebuie să fie săvârşite de arhierei, cele care trebuie săvârşite de preoți şi cele de către leviți, dând fiecăruia slujirea corespunzătoare funcției lui. [6] Şi cele ce s-au poruncit arhiereilor să le săvârşească, nu era îngăduit preoților să se apropie de ele, iar cele care au fost hotărâte preoților nu le era îngăduit leviților să se apropie de ele, ci fiecare păzea limitele slujirilor pe care le-au primit. Iar dacă voia cineva să treacă dincolo de cele predate, pedeapsa era moartea [*Nm* 4]. [7] Lucru pe care l-a arătat cel mai bine încercarea lui Saul care, socotind că poate aduce jertfă fără profetul şi arhiereul Samuel, şi-a atras păcat şi blestem cu neputință de îndepărtat şi nici măcar faptul că a fost uns împărat de profetul nu l-a înduplecat pe profetul [Samuel; *1 Rg* 13]. [8] Dumnezeu a arătat printr-o faptă mai limpede cele ale lui Ozia, aplicându-i neîntârziat pedepsele pentru fărădelegea lui [*2 Par* 26] şi el, care-şi atribuie nebuneşte arhieria, a ajuns străin şi de împărăție. [9] Dar nu se poate să nu ştiți şi cele care s-au făcut pe vremea noastră. Căci cunoaşteți negreşit episcopi, prezbiteri şi diaconi numiți de noi prin rugăciune şi punerea mâinilor, şi care prin deosebirea numelor arată şi deosebirea realităților; căci la noi nu-şi umplea mâna cine voia [*3 Rg* 13, 13] — ca pe vremea lui Ieroboam preoția falsă şi disidentă în slujba viteilor —, ci cel care era chemat de Dumnezeu [*Evr* 5, 4]. [10] Căci dacă n-ar fi o instituire sacră şi o deosebire a cinurilor, ar fi fost de ajuns ca toate să fie săvârşite sub un singur nume. Fiind noi învățați succesiunea lucrurilor de către Domnul, episcopilor le-am atribuit cele ale arhieriei

[*archierōsynē*], prezbiterilor cele ale preoției [*hierōsynē*], iar diaconilor slujirile către amândoi, pentru ca toate cele ale cultului să fie celebrate curat. [11] Fiindcă nici diaconului nu îi este îngăduit să aducă jertfă, să boteze, să dea binecuvântare mică sau mare, nici prezbiterului nu-i este îngăduit să săvârșească hirotonii; căci răsturnarea ordinii nu e un lucru cuvios. [12] Fiindcă Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorânduielii [*1 Co* 14, 33], pentru ca inferiorii să-și însușească în chip tiranic cele superioare lor plăsmuindu-și o legislație rea spre răul lor, neștiind că aspru lucru este a lovi cu piciorul în țepușă [*Fa* 9, 5; 26, 14]. Căci unii ca aceștia se războiesc nu cu noi, ci cu Episcopul tuturor și Arhiereul Tatălui, Hristos Iisus Domnul nostru. [13] Întrucât preaiubitul de Dumnezeu Moise a așezat arhierei, preoți și leviți [*Iș* 28, 29], iar Mântuitorul nostru ne-a așezat pe noi, cei treisprezece Apostoli, iar Apostolii ne-au așezat pe mine Clement, pe mine Iacob și pe alții împreună cu noi, ca să nu-i mai înșirăm pe toți, iar noi toți în comun am așezat prezbiteri, diaconi, ipodiaconi și citeți.

[14] Așadar, Întâiul Arhiereu prin fire, Hristos Unul-Născut, nu și-a răpit cinstea pentru Sine Însuși [*Evr* 5, 4], ci fiind așezat de Tatăl și făcându-Se om pentru noi și aducând înainte de pătimirea Sa Dumnezeului și Tatălui Său jertfa duhovnicească, ne-a poruncit numai nouă să facem aceasta [*Lc* 22, 19], deși erau împreună cu noi și alții din cei care au crezut în El, dar nu oricine a crezut a și fost așezat preot sau a primit demnitatea arhierească. [15] Iar după Înălțarea Lui, aducând noi după porunca Lui jertfa curată și nesângeroasă, am promovat episcopi, prezbiteri și diaconi în număr de șapte [*FA* 6, 5–6]. [16] Între care a fost și fericitul martir Ștefan, care prin bunăvoirea lui față de Dumnezeu nu era cu nimic inferior nouă și care a arătat lui Dumnezeu o atât de mare evlavie prin credință și o atât de mare iubire față de Domnul nostru Iisus Hristos, încât și-a dat și sufletul său pentru El fiind omorât cu pietre de iudeii ucigași ai Domnului. Și totuși, un astfel de bărbat atât de mare, care fierbea cu Duhul [*FA* 18, 25], Care L-a văzut pe Hristos de-a dreapta lui Dumnezeu și porțile cerului deschise [*FA* 7, 55–56], n-a apărut nicidecum folosindu-se de cele ce nu țin de diaconie, nici aducând jertfă, nici punându-și mâinile pe cineva, ci a păzit până la sfârșit cinul diaconiei, căci așa se cuvenea martirului lui Hristos să păstreze buna ordine. [17] Iar dacă unii acuză pe diaconul Filip și pe Anania [*FA* 8, 9], credinciosul frate, că unul a botezat pe eunuc, iar celălalt pe mine, Pavel, aceștia nu știu ce spunem noi. Căci noi am spus că nimeni nu-și răpește pentru el demnitatea preoțească decât dacă o primește de la Dumnezeu [*Evr* 5, 4], ca Melchisedec [*Fc* 14, 18] și Iov, sau de la un arhiereu ca Aaron de la Moise [*Nm* 17]; prin urmare, și Filip și Anania nu s-au ales pe ei înșiși, ci au fost aleși de Hristos, Arhiereul incomparabilului Dumnezeu.

XLVII. Canoanele bisericeşti

1 Doi sau trei episcopi să hirotonească un episcop[4].

1 Episcopul să fie hirotonit de doi sau trei episcopi.

2 Un singur episcop să hirotonească un prezbiter sau un diacon.

2 Prezbiterul să fie hirotonit de un singur episcop, la fel şi diaconul şi ceilalţi clerici.

3 Prezbiterul care aduce pe altar lapte, miere, sicheră, animale sau legume, afară de spice noi, struguri, untdelemn sau tămâie să fie depus.

3 Dacă vreun episcop sau prezbiter, contrar dispoziţiei Domnului despre Jertfă, ar aduce ofrandă pe altar altceva; fie miere, fie lapte, fie, în loc de vin, sicheră meşteşugită, fie păsări, fie oarecare animale, fie legume, contrar rânduielii, să fie depus.

Afară de spice de grâu nou sau struguri la vremea potrivită să nu fie îngăduit deci să se aducă la altar altceva decât untdelemn pentru candelabru şi tămâie pentru vremea sfintei Ofrande [Liturghiei].

4 Prinosurile să se trimită acasă, iar protoşii să le împartă celorlalţi.

4 Toate celelalte prinosuri să fie trimise ca pârgă episcopului şi prezbiterilor, dar nu la altar; şi este evident că episcopul şi prezbiterii le vor împărţi diaconilor şi celorlalţi clerici.

5 Prezbiterul care o alungă pe cea care-i este ajutor [soţia] să fie scos afară, iar dacă n-o primeşte înapoi, să fie depus.

5 Episcopul, prezbiterul sau diaconul să nu-şi alunge soţia sub pretext de evlavie; iar dacă o va alunga, să fie îndepărtat [*aphorizesthō*], şi dacă stăruie, să fie depus [*kathairesthō*].

6 Prezbiterul care primeşte griji lumeşti să nu mai fie preot.

6 Episcopul, prezbiterul sau diaconul să nu ia asupra lor purtări de grijă lumeşti; iar dacă nu, să fie depuşi.

7 Cine face Paştele cu iudeii să fie depus.

7 Dacă un episcop, prezbiter sau diacon ar celebra sfânta zi a Paştelui înainte de echinocţiul de primăvară împreună cu iudeii, să fie depus.

---

[4] Rezumatele în caractere cursive sunt după colecţiile bizantine de canoane, după care a fost preluată şi numerotaţia, care variază în manuscrise.

[8] *Clericul care nu se împărtășește să spună cauza, iar dacă n-o spune, să fie îndepărtat; căci aruncă o bănuială asupra celui ce aduce Ofranda [euharistică].*

[8] Dacă un episcop, prezbiter sau diacon sau altul din registrul clericilor nu s-ar împărtăși atunci când se face Ofranda [euharistică], să spună pricina; și dacă e întemeiată, să dobândească iertare; dacă însă n-o va spune, să fie îndepărtat, ca unul care e pricină de vătămare pentru popor, și ar produce împotriva celui care aduce Ofranda bănuiala că n-ar oferi-o în chip sănătos.

[9] *Cine nu rămâne la rugăciunea [euharistică] și împărtășanie să fie îndepărtat.*

[9] Toți credincioșii care intră [în biserică] și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciunea [euharistică] și la Sfânta Împărtășanie, trebuie îndepărtați [*aphorizesthai*] ca unii care produc dezordine [*ataxian*] în biserică.

[10] *Cine se roagă cu un excomunicat să aibă aceeași osândă cu el.*

[10] Dacă cineva s-ar ruga împreună cu un excomunicat chiar și într-o casă, să fie îndepărtat.

[11] *Cine se roagă cu un depus, să aibă aceeași osândă cu el.*

[11] Dacă cineva fiind cleric s-ar ruga împreună cu un cleric depus, să fie depus și el.

[12] *Cine primește pe cel neprimit altundeva, să fie primit încă mai puțin decât el.*

[12] Dacă un cleric sau laic îndepărtat sau neprimit [la împărtășanie], ducându-se în alt oraș, ar fi primit fără scrisori de recomandare, să fie depuși și cel primit și cel care l-a primit.

[13] *Cine a mințit că a fost îndepărtat, să i se dea ca pedeapsă îndepărtarea.*

[13] Iar dacă ar fi îndepărtat, să i se prelungească îndepărtarea ca unul care a mințit și înșelat Biserica lui Dumnezeu.

[14] *Episcopul să nu treacă din scaun în scaun decât dacă ar fi socotit foarte folositor de cei de acolo, ca unul mai învățat, dar și atunci cu discernământul și rugămintea multor episcopi.*

[14] Nu e îngăduit ca un episcop să-și lase parohia [eparhia] și să sară în alta, chiar dacă ar fi silit la aceasta de mulți, decât dacă l-ar constrânge să facă

aceasta o pricină binecuvântată, întrucât ar putea să aducă celor de acolo un folos mai mare prin cuvântul dreptei-credințe [*eusebeias*]. Dar și aceasta să nu o facă de la sine însuși, ci cu judecata multor episcopi și foarte mare rugăminte.

[15] *Orice cleric care iese din parohia sa și locuiește în alta, străină, și nu se întoarce când e rugat de episcopul său, să fie excomunicat.*

[15] Dacă vreun prezbiter, diacon sau în general cineva din registrul clericilor, părăsindu-și parohia sa, s-ar duce în alta și mutându-se cu totul ar petrece în altă parohie, contrar voinței [*gnōmēn*] episcopului său, poruncim ca acesta să nu mai liturghisească, mai ales dacă episcopul său l-a chemat să se întoarcă dar el n-a ascultat, stăruind în neorânduială [*ataxia*], ci să se împărtășească acolo ca un laic.

[16] *Episcopul care ține în cunoștință de cauză pe unul ca acesta [un cleric mutat] să aibă aceeași osândă cu el.*

[16] Iar dacă episcopul la care s-ar găsi aceștia, socotind drept nimic suspendarea [*argian*] hotărâtă împotriva lor, îi va primi drept clerici, să fie îndepărtat ca un învățător al neorânduielii [*hos didaskalos ataxias*].

[17] *Oricine s-a căsătorit a doua oară sau are concubină să nu mai fie prezbiter.*

[17] Cel care după Botez s-a legat cu două căsătorii sau și-a luat concubină nu poate fi episcop, prezbiter sau diacon, nici ține cumva de registrul clericilor.

[18] *Clericul care ia o femeie pierdută, sau văduvă, sau slujnică, sau actriță, să nu mai fie preot.*

[18] Cine a luat în căsătorie o văduvă, o femeie repudiată [*Lv* 21, 14], o damă de companie, o sclavă sau o actriță de pe scenă, nu poate fi episcop, prezbiter sau diacon, nici ține cumva de registrul clericilor.

[19] *Cine a luat în căsătorie două surori sau două verișoare să nu fie făcut cleric.*

[19] Cine a luat în căsătorie [succesiv] două surori sau o nepoată [*Lv* 18, 16] nu poate fi cleric.

[20] *Clericul să nu dea cauțiuni, iar dacă dă, să fie depus.*

[20] Clericul care dă cauțiuni să fie depus.

[21] *Cel ajuns eunuc din siluirea oamenilor sau din fire e vrednic să fie preot, dar cel care s-a castrat singur nu.*

[21] Dacă cineva a devenit eunuc din violenţa oamenilor sau a fost lipsit de bărbăţie în persecuţie, ori s-a născut astfel, şi este vrednic, să se facă episcop.

[22] *Laicul care s-a castrat pe sine însuşi să fie îndepărtat şi să nu fie făcut cleric.*

[22] Cine s-a castrat pe sine însuşi să nu se facă cleric, căci este ucigaş de sine şi vrăjmaş al creaţiei lui Dumnezeu.

[23] *Cine s-a castrat pe sine după ce a intrat în cler să fie depus.*

[23] Dacă cineva, fiind cleric, s-ar castra pe sine însuşi, să fie depus, căci este ucigaş al lui însuşi.

[24] *Laicul care s-a castrat pe sine însuşi să fie îndepărtat trei ani ca unul care unelteşte împotriva lui însuşi.*

[24] Laicul care se castrează pe sine însuşi să fie îndepărtat trei ani, căci unelteşte împotriva vieţii lui.

[25] *Clericul prins în desfrânare, sperjur sau furt, să fie depus, dar nu îndepărtat, căci nu trebuie pedepsit de două ori pentru acelaşi lucru.*

[25] Episcopul, prezbiterul sau diaconul prins în desfrânare, în sperjur sau în furt, să fie depus, dar nu şi îndepărtat, căci spune Scriptura: „Nu se va răzbuna Domnul de două ori pentru acelaşi lucru" [*Naum* 1, 9]; asemenea şi ceilalţi clerici.

[26] *Cine vrea să se facă preot, dacă vrea, poate să se căsătorească, dar dacă e sfinţit, se poate căsători numai cântăreţul.*

[26] Dintre cei care au intrat în cler necăsătoriţi poruncim să se căsătorească, dacă vor, doar citeţii şi cântăreţii.

[27] *Clericul care loveşte un credincios sau un necredincios, să fie depus.*

[27] Episcopul, prezbiterul sau diaconul care îi loveşte pe credincioşii care păcătuiesc sau pe necredincioşii care au făcut nedreptăţi şi care vor să înfricoşeze prin unele ca acestea să fie depuşi, fiindcă Dumnezeu nu ne-a învăţat nicăieri acest lucru; din contră, fiind lovit El Însuşi, n-a răspuns, fiind ocărât n-a răspuns cu ocară şi, pătimind, n-a ameninţat [*1 Ptr* 2, 23].

[28] *Clericul depus pe motive întemeiate, dacă se atinge iarăşi de cele dumnezeieşti, să fie scos cu totul din Biserică.*

[28] Dacă vreun episcop, prezbiter sau diacon, depus după dreptate pentru acuze evidente, ar îndrăzni vreodată să se atingă de liturghisirea care i-a fost încredinţată cândva, acesta să fie tăiat cu desăvârşire [*ekkoptesthō*] din Biserică.

[29] *Clericul hirotonit pe bani să fie depus împreună cu cel care l-a hirotonit şi să fie excomunicat în veac, ca Simon [Magul].*

[29] Dacă vreun episcop, prezbiter sau diacon s-ar face stăpân pe această demnitate prin bani, să fie depus şi el şi cel care l-a hirotonit şi să fie tăiat cu desăvârşire din comuniunea Bisericii, cum a fost tăiat Simon Magul de mine, Petru [*FA* 8, 21–22].

[30] *Cine devine episcop prin intermediul demnitarilor să fie depus şi îndepărtat.*

[30] Dacă vreun episcop s-ar face stăpân pe Biserică folosindu-se de demnitari lumeşti, să fie depus şi îndepărtat, el şi toţi cei aflaţi în comuniune cu el.

[31] *Cine se rupe de episcopul său fără motiv şi-şi face alt altar să fie depus împreună cu cei care l-au primit.*

[31] Dacă vreun prezbiter, dispreţuindu-l pe episcopul său, ar face adunări separat şi ar ridica un alt altar, fără să-l poată arăta pe episcopul său condamnabil cu ceva în ce priveşte dreapta-credinţă şi dreptatea, să fie depus ca un iubitor de stăpânire, fiindcă e un tiran. Asemenea şi ceilalţi clerici şi câţi s-ar alătura lui; iar laicii să fie îndepărtaţi. Dar acestea să se facă numai după prima, a doua şi a treia chemare a episcopului.

[32] *Prezbiterul sau diaconul îndepărtat de episcopul său nu trebuie să fie primit de un altul dacă trăieşte episcopul care l-a îndepărtat.*

[32] Dacă vreun prezbiter sau diacon ar fi îndepărtat, nu e cu putinţă ca el să fie primit de altcineva decât de cel care l-a îndepărtat, decât numai dacă episcopul care l-a îndepărtat s-ar săvârşi din viaţă.

[33] *Clericul străin să nu fie primit fără scrisori de recomandare, iar când vine să fie întrebat [de credinţă], şi dacă vorbeşte drept să fie primit, iar dacă nu, să fie trimis cu merinde de drum.*

[33] Nici unul din episcopii, prezbiterii sau diaconii străini să nu fie primit fără scrisori de recomandare; şi dacă le aduc, să fie verificate, şi dacă sunt

propovăduitorii ai dreptei-credințe, să fie primiți; iar dacă nu, dându-li-se cele de trebuință, să nu fie primiți în comuniune, căci multe lucruri se fac prin răpire.

[34] *Episcopii să nu facă nimic fără întâiul între ei, decât fiecare cele ale parohiei lui, și nici întâiul să nu facă nimic fără aceia din pricina armoniei datorate.*

[34] Episcopii fiecărui neam [*ethnous*] trebuie să-l cunoască pe primul [*prōton*] dintre ei și să-l socotească drept cap și să nu facă nimic fără voința/acordul [*gnōmēs*] lui, și fiecare să facă numai câte privesc parohia [eparhia] lui și satele de sub ea. Dar nici acela să nu facă ceva fără voința/acordul [*gnōmēs*] tuturor. Fiindcă așa va fi o armonie [*homonoia*] și va fi slăvit Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt.

[35] *Episcopul să nu hirotonească peste hotarele sale, iar cel care ar face acestea fără stăpânii locului să fie depus împreună cu cel hirotonit de el.*

[35] Episcopul să nu îndrăznească să facă hirotonii în afara hotarelor [eparhiei] lui, în orașele și satele care nu sunt supuse lui; iar dacă s-ar dovedi că a făcut aceasta, contrar voinței/acordului [*gnōmēn*] celor ce țin acele orașe și sate, să fie depus atât el, cât și cei pe care i-a hirotonit.

[36] *Episcopul nou promovat, dacă întârzie să primească slujirea încredințată, să fie îndepărtat până ce o va primi, dar dacă nu e primit de popor, să fie pedepsit clerul [acelei comunități], pentru că n-a învățat poporul, iar acela să rămână episcop.*

[36] Dacă cineva, fiind hirotonit episcop, n-a primit slujirea/liturghisirea și purtarea de grijă a poporului încredințat lui, să fie îndepărtat până ce o va primi; asemenea și prezbiterul sau diaconul. Iar dacă, ducându-se acolo, n-ar fi primit nu din voința [*gnōmēn*] lui, ci din cauza răutății poporului, el să rămână episcop, iar clerul orașului să fie îndepărtat ca unii care au fost educatori ai unui asemenea popor nesupus.

[37] *Episcopii să se adune de două ori pe an pentru treburi și dogme: mai întâi în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară pe 12 ale lunii octombrie.*

[37] De două ori pe an să se facă un sinod al episcopilor și să se verifice dogmele dreptei-credințe [*dogmata eusebeias*] și să se soluționeze controversele bisericești [*ekklēsiastikas logias*] survenite: unul în a patra săptămână după Cincizecime, iar altul în a 12-a zi a lui octombrie [*Hyperberetatos*].

[38] *Episcopul să administreze suveran treburile Bisericii, nedăruind ceva din ele decât exact la fel cum se procedează cu săracii.*

[38] Episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor lucrurilor Bisericii şi să le administreze ca şi cum l-ar vedea Dumnezeu; dar nu-i este îngăduit să-şi însuşească ceva din ele sau să dăruiască cele ale lui Dumnezeu rudelor sale; dacă acestea ar fi sărace, să li se dea ca unor săraci, dar sub pretextul lor să nu se vândă cele ale Bisericii.

[39] *Prezbiterul sau diaconul să nu facă nimic fără episcop, căci acestuia i s-a încredinţat poporul.*

[39] Prezbiterii sau diaconii să nu săvârşească nimic fără voinţa [*gnōmēs*] episcopului, căci el este cel căruia i s-a încredinţat poporul lui Dumnezeu şi cel căruia i se va cere socoteală pentru sufletul lor.

[40] *Lucrurile Bisericii şi ale episcopului să fie clare, ca şi episcopul să poată dispune de ale lui, şi Biserica să nu fie păgubită.*

[40] Să fie clare care sunt lucrurile proprii ale episcopului, în cazul în care ar avea lucruri proprii, şi care sunt cele ale Domnului, pentru ca, murind episcopul, să aibă autoritate să lase cele ale sale cui vrea şi să nu se piardă sub pretextul lucrurilor bisericeşti cele ale episcopului, atunci când are soţie, copii, rude sau servitori. Căci este un lucru drept la Dumnezeu şi oameni ca nici Biserica să nu sufere pagubă din pricina necunoaşterii lucrurilor episcopului, nici episcopul sau rudele lui să-şi vadă lucrurile confiscate sub pretextul Bisericii, sau ca rudele lui să cadă în dispute pentru lucruri, şi aşa moartea lui să fie învăluită în defăimări.

[41] *Episcopul să aibă autoritate asupra lucrurilor bisericeşti; căci o are şi asupra sufletelor, şi toate să fie administrate spre mulţumirea lui Dumnezeu.*

[41] Poruncim ca episcopul să aibă autoritate asupra lucrurilor Bisericii; căci dacă e să i se încredinţeze sufletele preţioase ale oamenilor, cu atât mai mult trebuie să poată porunci cu privire la bani, ca sub autoritatea lui să fie administrate toate, iar celor lipsiţi să li se dea prin prezbiteri şi diaconi cu frică de Dumnezeu şi toată evlavia. În cazul în care are lipsă, să se împărtăşească însă şi el de cele de care are lipsă pentru nevoile lui şi ale fraţilor cărora le dă ospitalitate ca aceştia să nu fie lipsiţi în nici un fel. Fiindcă Legea lui Dumnezeu orânduia ca aceia care stau în jurul altarului să se hrănească din cele ale altarului [*Lv* 7, 34; *1 Co* 9, 13], pentru că nici soldatul nu e echipat cu arme împotriva vrăjmaşilor din soldă proprie.

[42] *Clericul care joacă zaruri sau e bețiv, dacă nu încetează, să fie depus.*

[42] Episcopul, prezbiterul sau diaconul care își petrece timpul liber în zaruri și beții sau să înceteze, sau să fie depus.

[43] *Clericul și laicul care fac lucruri asemănătoare să fie îndepărtați.*

[43] Ipodiaconul, citețul, cântărețul care fac lucruri asemănătoare sau să înceteze, sau să fie depuși.

[44] *Clericul care cere camătă, dacă nu încetează, să fie depus.*

[44] Episcopul, prezbiterul sau diaconul care cer camătă de la cei pe care-i împrumută sau să înceteze, sau să fie depuși.

[45] *Cine se roagă cu ereticii să fie îndepărtat; să fie depus și cel care-i socotește clerici.*

[45] Episcopul, prezbiterul sau diaconul care se roagă numai împreună cu ereticii să fie îndepărtați, iar dacă le-a îngăduit să lucreze ceva ca unor clerici, să fie depuși.

[46] *Clericul care a primit Botezul și Jertfa [Euharistia] ereticilor să nu mai fie preot.*

[46] Episcopul sau prezbiterul care a primit Botezul sau Jertfa ereticilor, poruncim să fie depus; căci oare ce acord poate fi între Hristos și Beliar, și ce parte poate avea credinciosul cu necredinciosul [*2 Co* 6, 15].

[47] *Cine rebotează pe cel botezat cu adevărat și nu-l rebotează pe cel întinat de necredincioși să nu mai fie preot.*

[47] Episcopul sau prezbiterul care ar boteza din nou pe cel ce are un Botez adevărat sau n-ar boteza pe cel întinat de cei necredincioși [prin „botezul" lor] să fie depus ca unul care-și râde de crucea și de moartea Domnului și nu face distincție între preoți[i adevărați] și preoții mincinoși [*hiereas pseudoiereōn*].

[48] *Laicul care-și alungă soția și ia alta, sau o femeie pierdută, să fie îndepărtat.*

[48] Dacă un laic și-ar alunga soția și și-ar lua altă soție, sau ar lua-o pe una lăsată de altul, să fie îndepărtat.

[49] *Cine nu botează în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, ci altfel, să nu mai fie cleric.*

[49] Dacă un episcop sau prezbiter n-ar boteza după porunca Domnului în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, ci în Trei fără început sau în Trei fii sau în Trei mângâietori, să fie depus.

[50] *Cine nu botează cu trei cufundări, ci cu una, întru moartea Domnului — ceea ce n-a spus Domnul — să nu mai fie cleric.*

[50] Dacă un episcop sau un prezbiter n-ar săvârşi trei cufundări ale unei unice inițieri, ci o singură cufundare dată în moartea Domnului, să fie depus; căci Domnul n-a zis: „Botezați în moartea Mea", ci: „Mergând faceți învățăcei toate neamurile păgâne, botezându-i în numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt" [*Mt* 28, 19][5].

[5] Câteva manuscrise numai păstrează şi această glosă eliminată de majoritatea manuscriselor din cauza unor expresii mai puțin ortodoxe privitoare la Duhul Sfânt:

„Cel botezat să fie învățat că dumnezeul nenăscut n-a fost răstignit, nici n-a suportat o naştere de om, întrucât nu are un împărat peste El, nici nu e sub voința sau socotința altuia: nici Mângâietorul nu s-a făcut om şi n-a venit aşa în lumea aceasta, nici n-a suferit pătimirea Cel netrupesc, căci nu s-a întrupat. Singur Fiul Unul-Născut a răscumpărat lumea de mânia ce stătea asupra ei, căci S-a întrupat din iubire de oameni plăsmuindu-Şi un trup/corp din Fecioară — «căci Înțelepciunea şi-a zidit sieşi o casă» [*Pr* 9, 1] — ca un Meşter ziditor: cu îngăduința Tatălui a suportat cruce de bunăvoie şi ca un arhiereu a eliberat lumea de mânia ce stătea asupra ei.

Botezăm aşadar în numele Tatălui nu ca şi cum El s-ar fi făcut om sau ar fi pătimit, nu ca şi cum El ar fi fost arhiereu, ci ca al unui Domn Care a binevoit naşterea, a îngăduit pătimirea şi a primit mijlocirea Arhiereului; în numele Fiului nu ca şi cum ar fi fost un suveran, ca şi cum ar fi primit sau ar fi îngăduit, ci ca unul Care a suportat naştere, a răbdat cruce, a murit şi a înviat; iar în numele Mângâietorului nu ca şi cum ar fi Tată sau Fiu, ci pentru că a dat mărturie de bunăvoirea şi îngăduința lui Dumnezeu şi de ascultarea Unului-Născut în toate.

Cei care nu botează aşa să fie depuşi ca unii care ignoră taina dreptei-credințe. Căci cine spune că a pătimit Tatăl comite o mai gravă impietate decât iudeii, țintuindu-L pe cruce împreună cu Hristos şi pe Tatăl; iar cine tăgăduieşte că Fiul Unul-Născut S-a întrupat pentru noi şi a răbdat cruce luptă împotriva lui Dumnezeu şi e duşman al sfinților; iar cine numeşte pe Mângâietorul Tată sau Fiu, acela e neştiutor şi fără minte, fiindcă aceasta înseamnă a-L proclama pe Cel ce este Slujitorul Unului-Născut cocreator, copronietor, colegiuitor, cojudecător şi coautor al învierii, sau arhiereu de-o-cinstire cu Fiul sau cu Tatăl, ori a opina că sunt doi fără început sau a spune că sunt doi Tați, neascultând pe Cel ce zice: «Domnul Dumnezeul nostru Domn e unul» [*Dt* 6, 4]. Acestea le vomita în zilele noastre Simon Magul trăgând poporul la sine însuşi cu un duh rătăcitor, nestatornic şi rău, flecărind că Dumnezeu e Unul cu trei nume şi uneori desființând pătimirea şi naşterea lui Hristos.

Voi, episcopilor, botezați de trei ori într-Un Tată, Fiu şi Duh Sfânt potrivit voinței/socotinței Domnului şi rânduielii noastre în Duhul."

51 *Orice cleric care se scârbeşte pe motive de asceză de vin, carne şi căsătorie, dacă nu se îndreaptă, să fie scos din Biserică.*

51 Dacă un episcop, prezbiter sau diacon, sau oricare altul din registrul clericilor, s-ar abţine de la căsătorie, carne şi vin nu din motive de asceză, ci din scârbă, uitând că toate sunt „bune foarte" [*Fc* 1, 31] şi că Dumnezeu pe om l-a făcut parte bărbătească şi parte femeiască, ci defaimă/calomniază creaţia, sau să se îndrepte, sau să fie depus şi scos afară/exclus [*apoballesthō*] din Biserică, asemenea şi laicul.

52 *Cine nu-i iartă pe cei ce se pocăiesc să fie mai nevrednic de iertare decât ei.*

52 Dacă un episcop sau prezbiter nu-l primeşte pe cel care se întoarce de la păcat, ci-l respinge, să fie depus, fiindcă întristează pe Dumnezeu Care a spus că „bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte" [*Lc* 15, 7].

53 *Clericul care nu gustă vin şi carne afară de motive de asceză să fie depus.*

53 Dacă un episcop, prezbiter sau diacon nu gustă în zilele de sărbătoare din carne şi vin de scârbă, nu din motive de asceză, să fie depus ca unul care şi-a înfierat conştiinţa [*1 Tim* 4, 2] şi s-a făcut pricină de poticneală pentru mulţi.

54 *Clericul care mănâncă în cârciumă, afară de cazul de necesitate când e pe drum, să fie îndepărtat.*

54 Dacă un cleric ar fi prins mâncând într-o crâşmă, să fie îndepărtat, afară numai dacă fiind pe drum e nevoit să tragă la un han.

55 *Clericul care insultă un episcop să fie depus.*

55 Dacă un cleric ar insulta pe episcopul său, să fie depus, căci scris este: „Pe stăpânitorul poporului tău să nu-l vorbeşti de rău!" [*Iş* 22, 27; *FA* 23, 5].

56 *Clericul care insultă un prezbiter sau un diacon să fie îndepărtat.*

56 Dacă un cleric ar insulta un prezbiter sau un diacon să fie îndepărtat.

57 *Asemenea şi cel ce ia în râs un orb, un mut sau olog.*

57 Dacă un cleric şi-ar bate joc de un şchiop, surd, orb sau ologit la picioare, să fie depus; asemenea şi laicul.

[58] Episcopul care nu învață dreapta-credință să fie îndepărtat, iar dacă stăruie în neînvățare, să fie depus.

[58] Episcopul sau prezbiterul care ar fi cu nepăsare față de cler sau popor și nu-i învață dreapta-credință [*eusebeian*] să fie îndepărtat; iar dacă stăruie în nepăsare, să fie depus.

[59] Clericul care nu face bine unui cleric nevoiaș să fie îndepărtat, iar dacă stăruie în nemilostivire, să fie depus.

[59] Dacă un episcop sau prezbiter n-ar da cele de lipsă unui cleric aflat în lipsuri, să fie îndepărtat; iar dacă stăruie în aceasta, să fie depus ca un ucigaș al fratelui său.

[60] Cine răspândește în biserică o carte a impioșilor [ereticilor] să fie depus.

[60] Dacă difuzează cineva cărțile cu titluri mincinoase [*ta pseudepigrapha biblia*] ale necredincioșilor spre vătămarea poporului și a clerului, să fie depus.

[61] Credinciosul dovedit de adulter, de desfrânare sau alte învinuiri să nu fie făcut cleric.

[61] Dacă împotriva cuiva se face învinuire de desfrânare sau adulter sau de altă faptă oprită, și s-ar dovedi acest lucru, să nu fie promovat în cler.

[62] Clericul care a tăgăduit pe Hristos să fie scos din Biserică, iar cine a tăgăduit numele de cleric, dacă se întoarce, să fie primit ca laic.

[62] Dacă din frică omenească de un iudeu, păgân sau eretic, un cleric ar tăgădui numele lui Hristos, să fie scos afară/exclus [*apoballesthō*], iar dacă ar tăgădui numele de cleric, să fie depus; însă dacă se pocăiește, să fie primit ca un laic.

[63] Clericul care gustă carne de animal sugrumat sau vânat sau de mortăciune să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

[63] Dacă un episcop, prezbiter sau diacon sau oricare altul din registrul clericilor ar mânca carne de animal în sângele sufletului său [*Fc* 9, 4], sau carne de animal prins de fiare [*Iș* 22, 30] sau mortăciune [*Dt* 14, 21], să fie depus, căci Legea oprește acest lucru [cf. *FA* 15, 29]; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

[64] Cine se roagă cu iudeii să fie îndepărtat.

[64] Dacă un cleric sau laic ar intra să se roage într-o sinagogă a iudeilor sau a ereticilor, să fie și depus și îndepărtat.

[65] *Clericul ucigaş să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat.*

[65] Dacă într-o ceartă un cleric ar lovi pe cineva şi l-ar omorî dintr-o lovitură, să fie depus din pricina repezirii lui; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

[66] *Clericul care posteşte duminica sau sâmbăta, afară de una singură, să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat.*

[66] Dacă un cleric ar fi găsit postind în zi de duminică sau sâmbătă — afară de una singură [Sâmbăta Mare] —, să fie depus; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

[67] *Cine a violat o fată să fie îndepărtat şi să o ia de soţie pe ea chiar dacă e săracă.*

[67] Dacă ar viola cineva o fecioară nelogodită, să fie îndepărtat şi să nu-i fie îngăduit să ia alta, ci să o aibă pe aceea pe care a stricat-o, chiar dacă ar fi săracă.

[68] *Cel hirotonit de două ori să fie depus împreună cu cel care l-a hirotonit, afară numai dacă prima mână a fost eretică.*

[68] Dacă un episcop, prezbiter sau diacon ar primi de la cineva a doua hirotonie, să fie depus şi el şi cel care l-a hirotonit, afară de cazul în care s-ar dovedi că are hirotonia de la eretici; căci cei botezaţi sau hirotoniţi de unii ca aceştia nu pot fi nici credincioşi, nici clerici.

[69] *Clericul care nu posteşte Postul celor Patruzeci de zile sau miercurea şi vinerea să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat, dacă nu e vorba de un impediment de boală.*

[69] Dacă un episcop, prezbiter, diacon, ipodiacon, citeţ sau cântăreţ n-ar posti Sfântul şi Marele Post de patruzeci de zile al Paştelui, sau miercurile şi vinerile, să fie depus; afară de cazul în care ar fi împiedicat de o neputinţă trupească; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

[70] *Clericul care iudaizează sau ţine cele ale păgânilor să fie depus.*

[70] Dacă un episcop, prezbiter sau diacon, sau oricare altul din registrul clericilor, ar posti sau ar ţine sărbătorile împreună cu iudeii sau ar primi de la ei cele ale sărbătorii, ca de pildă azime sau ceva asemănător, să fie depuşi; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

71 Laicul care iudaizează sau ține cele ale păgânilor să fie îndepărtat.

71 Dacă, de sărbătorile lor, un creştin ar aduce untdelemn sau ar aprinde lumini într-un templu al păgânilor sau într-o sinagogă a iudeilor, să fie îndepărtat.

72 Cine fură din biserică ceară sau untdelemn să fie îndepărtat şi să fie restabilit după ce dă înapoi încincit.

72 Dacă un cleric sau laic ar fura din sfânta biserică ceară sau untdelemn, să fie îndepărtat, şi să restituie încincit [*Lv* 5, 16] cele pe care le-a luat.

73 Cine-şi însuşeşte sfintele vase în folos propriu să fie îndepărtat.

73 Nimeni să nu-şi însuşească spre întrebuințarea proprie un vas sfințit de aur sau de argint sau o pânză sfințită, fiindcă e un lucru contrar legii; iar dacă ar fi prins, să fie pedepsit cu îndepărtarea [*aphorismō*].

74 Episcopul acuzat/chemat, care nu ascultă, să fie chemat de două şi de trei ori, iar dacă stăruie, sinodul să pronunțe sentința.

74 Episcopul învinuit de oameni demni de crezare e necesar să fie chemat de episcopi; şi dacă s-ar prezenta şi ar mărturisi sau ar fi dovedit, să i se hotărască pedeapsa. Dacă însă, fiind chemat, n-ar asculta, să fie chemat şi a doua oară, trimițându-se la el doi episcopi. Dacă nici aşa n-ar asculta, să fie chemat şi a treia oară trimițându-se iarăşi la el doi episcopi. Iar dacă nici aşa nu s-ar prezenta dispreţuind chemarea, sinodul să pronunțe împotriva lui cele ce i se par potrivite, ca să nu pară că fugind de judecată câştigă.

75 Ereticul să nu acuze un episcop, nici un singur credincios.

75 Să nu fie primit ca martor împotriva unui episcop un eretic, nici numai un singur credincios, căci „pe gura a doi sau trei martori se va statornici orice cuvânt” [*Mt* 18, 16].

76 Episcopul să nu aşeze episcop în locul lui dintre rude încă din timpul vieții.

76 Nu trebuie ca episcopul să hirotonească în demnitatea episcopală pe cine vrea, dăruind-o fratelui, fiului sau unei alte rude; căci nu este un lucru drept ca aceştia să fie făcuți moştenitori ai episcopiei, fiindcă acesta dăruie cele ale lui Dumnezeu dintr-o afecțiune omenească, fiindcă Biserica lui Dumnezeu nu trebuie pusă sub moştenitori. Iar dacă ar îndrăzni cineva să facă acest lucru, hirotonia să rămână nevalidă, iar el să fie pedepsit cu îndepărtarea.

[77] *Dacă e vrednic, ologul sau chiorul poate deveni episcop.*

[77] Dacă cineva are ochiul vătămat sau piciorul lovit, dar e vrednic de episcopie, să se facă, fiindcă nu defectul trupului întinează, ci întinăciunea sufletului.

[78] *Orbul și surdul însă nu pot deveni episcopi.*

[78] Dar dacă e surd sau orb, să nu se facă episcop, nu ca unul care ar fi întinat, ci pentru ca să nu fie împiedicată buna desfășurare a treburilor bisericești.

[79] *Demonizatul să nu devină cleric, nici să se roage împreună cu credincioșii, dar după curățire, dacă e vrednic, poate să devină.*

[79] Dacă are cineva demon, să nu se facă cleric, și nici măcar să nu se roage împreună cu credincioșii; dar dacă se curățește, să fie primit, și dacă e vrednic, să se facă și episcop.

[80] *Recent botezatul să nu fie făcut episcop, nici cel ce vine de la o viață rea.*

[80] Cel care a venit din viața păgână și a fost botezat sau pe cel care a venit dintr-o viață rea nu este drept să fie promovat îndată episcop; fiindcă e nedrept ca acela care n-a dobândit încă experiență să fie învățător al altora, afară numai dacă acest lucru s-ar face printr-un har dumnezeiesc.

[81] *Episcopul care primește funcții publice să nu mai fie episcop.*

[81] Am spus că episcopul sau prezbiterul nu trebuie să se coboare la administrații publice, ci să se dedice nevoilor bisericești; dacă nu, să fie depus; căci potrivit poruncii Domnului „nimeni nu poate sluji la doi domni” [*Mt* 6, 24].

[82] *Sclavul sau sluga să nu fie făcuți clerici decât cu voia stăpânului lor, iar dacă e vrednic, să fie eliberat și apoi promovat.*

[82] Nu îngăduim ca slugile să fie promovate în cler fără voia [*gnōmēs*] stăpânilor lor, spre întristarea stăpânilor care-i au în proprietate, fiindcă așa ceva ar duce la o răsturnare a caselor.

Dar dacă apare vreodată o slugă vrednică de hirotonia într-o treaptă, cum s-a arătat Onisifor al nostru [*Flm* 10; *Col* 4, 9], iar stăpânii îngăduie, îl eliberează și trimit din casa lor, atunci să fie făcut.

[83] *Clericul dregător să nu mai fie cleric, căci scris este: „Dați Cezarului ce e al Cezarului și lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu”* [*Mt* 22, 21].

[83] Episcopul, prezbiterul sau diaconul care rămâne în armată și vrea să le facă pe amândouă: și dregătoria romană [*rōmaikēn archēn*] și conducerea

preoţească [*hieratikēn dioikein*], să fie depus, „căci cele ale Cezarului trebuie date Cezarului şi cele ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu" [*Mt* 22, 21].

84 *Clericul care insultă în chip ilicit un dregător sau pe împărat să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.*

84 Dacă ar insulta cineva contravenind dreptului pe împărat sau un dregător/magistrat, să sufere pedeapsa, şi dacă e cleric să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

85 *Să fie respectate doar cele 60 de cărţi ale canonului Scripturii.*

85 Cărţi venerate şi sfinte să fie pentru voi toţi, clerici şi laici, din Vechiul Testament: ale lui Moise, cinci [Facerea, Ieşirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul]; a lui Isus al lui Navi, una; ale Judecătorilor, una; a lui Rut, una; ale Regilor, patru; ale Celor Rămase [Paralipomenelor] din Cartea Zilelor, două; ale lui Ezdra, două; a Esterei, una; ale Macabeilor, trei; a lui Iov, una; o carte cu 151 de Psalmi; trei cărţi ale lui Solomon [Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor]; Profeţi, şaisprezece [Osea, Amos, Miheia, Ioil, Avdie, Iona, Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi; Isaia, Ieremia, Iezechiel, Daniel]; în afară de acestea să-i învăţaţi pe tineri Înţelepciunile mult-învăţatului Sirah. Iar din ale noastre, adică ale Noului Testament, patru Evanghelii: ale lui Matei, Marcu, Luca şi Ioan; paisprezece epistole ale lui Pavel, una a lui Iacob, trei ale lui Ioan, una a lui Iuda, două ale lui Petru, două ale lui Clement şi Constituţiile în opt cărţi adresate vouă, episcopilor, prin mine, Clement, dar care nu trebuie făcute publice tuturor din pricina lucrurilor tainice din ele, precum şi Faptele noastre, ale Apostolilor.

XLVIII. [Îndemn final]

1 Acestea v-au fost rânduite de noi cu privire la canoane, o, episcopilor.
2 Dacă veţi stărui în ele vă veţi mântui şi veţi avea pace, dar dacă nu le ascultaţi, veţi fi pedepsiţi, veţi avea război continuu unii cu alţii suportând pedeapsa cuvenită neascultării.
3 Iar Dumnezeu Cel Singur Nenăscut, Făcătorul prin Hristos a toate, să vă unească pe toţi prin pacea care este în Duhul Sfânt, să vă facă gata la tot lucrul bun [*Evr* 13, 21], neschimbaţi, ireproşabili, neînvinuiţi, şi să vă învrednicească de viaţa veşnică împreună cu noi prin mijlocirea iubitului Său Slujitor [*Paidos*] Iisus Hristos, Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, prin Care Lui fie slava, Dumnezeului şi Tatălui Cel peste toate în Duhul Sfânt Mângâietorul, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Testamentul
sau cuvintele pe care înviind din morți Domnul nostru le-a spus sfinților Săi apostoli și care au fost scrise în opt cărți prin Clement Romanul, ucenicul lui Petru
(Siria, începutul secolului V)[1]

Cartea I

Prolog

După ce Domnul nostru, înviind din morți și arătându-ni-Se, a fost pipăit de Toma, Matei și Ioan, și așa am fost făcuți mai siguri că Învățătorul nostru S-a sculat cu adevărat din morți, căzând pe fața noastră [la pământ], am binecuvântat pe Tatăl, Dumnezeul lumii celei noi, Care ne mântuise prin Iisus Hristos Domnul nostru. Și loviți de o teamă foarte mare, am rămas la pământ ca niște copii fără grai.

Dar Iisus Domnul nostru, punându-Și mâna peste fiecare dintre noi, ne-a ridicat spunând: — Pentru ce a slăbit inima voastră și v-a cuprins mare uimire? Nu știți oare că Acela care M-a trimis poate săvârși lucruri mari spre mântuirea celor ce cred în El din inimă? Nu mai stați așadar înlemniți ca niște statui, nu mai fiți zăbavnici, ci ca niște fii ai luminii cereți de la Tatăl Meu, Care este în ceruri, duhul sfatului și al tăriei, și El vă va umple de Duh Sfânt și vă va da să fiți cu Mine în veac!

1. Iar noi am răspuns zicând: — Doamne, ce este Duhul Sfânt, pe Care ai spus să-L cerem? Care e tăria Lui?

Și Domnul ne-a spus: — Amin, zic vouă, nu veți fi fii ai luminii decât prin Duhul Sfânt!

I-am răspuns zicând: — Doamne, dă-ni-L nouă!

Și îndată Iisus a suflat spre noi, iar după ce am primit Duhul Sfânt, ne-a zis: — Amin, zic vouă, că voi, cei care v-ați făcut învățăcei ai Împărăției cerurilor, care ați crezut în Mine și Mi-ați urmat fără să vă îndoiți câtuși de puțin în inimă, veți fi cu Mine; iar toți cei care prin voi vor înțelege și săvârși

---

[1] Traducere după versiunea latină a textului siriac păstrat și editat de patriarhul Ignatie Efrem II Rahmani: *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899, p. 3–149.

voința Tatălui Meu, vor păzi cuvintele Mele și vor cunoaște Pătimirea Mea, aceia vor deveni sfinți, vor locui în sălașurile Tatălui Meu și vor fi sloboziți de zilele rele care vor veni, iar Eu voi fi cu ei arătându-le căile Mele, prin care vor fi vii.

Despre semnele sfârșitului și venirea lui Antihrist

II. Răspuns-au Petru și Ioan și I-au zis: — Doamne, spune-ne semnele sfârșitului și toate se vor pregăti atunci pentru cei ce vor locui această lume, ca și noi să le însemnăm celor care vor crede în Numele Tău dintre neamuri [păgâni], și așa acele generații care vor păzi poruncile Tale să fie vii.

Răspuns-a Iisus zicând: — Oare mai înainte să pătimesc pentru ei, nu v-am spus dinainte unele lucruri despre sfârșit din pricina celor ce vor locui [atunci] pământul?

Am răspuns, zicând: — Domnul nostru, dar acum dorim să știm semnele și minunile nimicirii acestei lumi, dacă Domnul va judeca de folos pentru noi și pentru aceia să le cunoaștem.

III. Iisus răspunzând a zis: — În timpul economiei Mele mai înainte de a fi fost preamărit Eu v-am spus deja dinainte semnele care vestesc că nimicirea ei e aproape în felul acesta: vor fi pe pământ foamete, ciume, tulburări, ridicări ale unor neamuri împotriva altor neamuri și altele pe care vi le-am spus; și v-am poruncit să privegheați și să vă rugați. Acum însă ascultați, fii ai luminii! Pentru că Tatăl Meu, Care M-a trimis la moștenirea Lui, cunoscând dinainte cele ce vor fi, a hotărât dinainte dintre generațiile ultime din zilele de pe urmă vase sfinte, de cinste și alese, de aceea vă voi arăta întocmai cele ce se vor întâmpla după acestea, când se va scula acel fiu al pierzaniei, acel dușman și potrivnic și cum va mai fi acela.

IV. Așadar, când se va apropia Împărăția, vor fi semne de acest fel: după foamete, ciume și tulburări între neamuri, vor stăpâni și conduce domni iubitori de argint, dușmani ai adevărului, ucigători ai fraților lor, mincinoși, urâtori ai credincioșilor, trufași, lacomi de aur, înrudiți între ei, dar neînțelegându-se unii cu alții când vreunul va dori să piardă viața tovarășului său. În oștirile lor vor fi strâmtorări mari, dezertări și revărsare de sânge.

V. Dar se va ridica în apus un rege de neam străin, un domn de o viclenie maximă, ateu, ucigaș, înșelător, lacom de aur, foarte iscusit, ticălos, dușman și prigonitor al credincioșilor. El va domni între neamurile barbare și va vărsa mult sânge. Atunci argintul va fi disprețuit și la cinste va fi aurul. În orice cetate și ținut va fi jaf și pradă din partea tâlharilor și se va vărsa sânge.

VI. Vor fi atunci semne în cer: vor apărea un arc, un corn și făclii și se vor auzi nu la vremea lor murmur, glasuri, un vuiet al mării și un muget al pământului.

VII. Vor fi şi semne pe pământ: o generaţie de balauri şi de fiare din oameni; copile proaspăt măritate cu bărbaţi vor naşte copii care vorbesc perfect cuvinte şi vestesc timpurile de pe urmă şi se vor ruga să fie omorâţi. Iar înfăţişarea lor va fi ca aceea a celor înaintaţi deja în ani, căci cei ce se vor naşte vor fi cărunţi. Femeile vor naşte copii cu patru picioare, altele vor naşte doar duhuri, altele vor zămisli feţii lor cu duhuri necurate, altele vor ghici în pântec şi vor găti farmece. Şi vor fi multe alte semne cumplite.

VIII. Iar în mulţimi, în popoare şi în biserici vor fi multe tulburări. Căci se vor scula păstori ticăloşi, nedrepţi, dispreţuitori, lacomi, iubitori de desfătări, iubitori de câştiguri, iubitori de argint, limbuţi, trufaşi, mândri, stricaţi, neruşinaţi, desfrânaţi, căutând slavă deşartă, mergând împotriva căilor Evangheliei, depărtându-se mult de poarta cea strâmtă, îndepărtând de la ei orice umilinţă şi nu vor avea milă de pătimirea Mea. Vor dispreţui toate cuvintele adevărului şi vor nesocoti orice cale a evlaviei şi nu se vor căi pentru păcatele lor. De aceea se va lăţi între neamuri necredinţa, ura de fraţi, ticăloşia, asprimea, nepăsarea, pizma, duşmănia, neînţelegerea, tâlhăria, împilarea, beţia, neînfrânarea, destrăbălarea, pofta, desfrâul şi toate celelalte fapte potrivnice poruncilor vieţii. Căci va pieri de la cei mai mulţi mâhnirea, umilinţa, pacea, blândeţea, sărăcia, mila şi plânsul, fiindcă păstorii vor dispreţui nevoinţele de acest fel şi nu le vor urma câtuşi de puţin, nici nu vor arăta poruncile Mele, ba chiar se vor face ei înşişi în popor pilde de nedreptate. Va veni vremea când unii din ei Mă vor tăgădui, vor stârni pe pământ dezbinări şi se vor încrede într-un rege stricăcios. Dar cei care vor stărui în Numele Meu până la sfârşi vor fi vii. Atunci aceia vor da oamenilor porunci abătute de la cartea poruncilor care sunt după bună-plăcerea Tatălui Meu; aleşii şi sfinţii Mei vor fi dispreţuiţi de ei şi vor fi numiţi între ei spurcaţi aleşii, cei care sunt drepţi, curaţi, străpunşi la inimă, milostivi, blânzi şi buni, care au neîncetat cunoaşterea Celui ce petrece pururea între ei, şi vor fi numiţi proşti din pricina Mea, Care i-am mântuit şi pe ei.

Şi fi-va în zilele acelea că Tatăl Meu va aduna din acea generaţie pe cei drepţi şi sufletele curate şi credincioase, cărora Mă voi arăta şi cu care voi locui, şi le voi trimite cugetul cunoştinţei şi adevărului, cugetul sfinţeniei, iar ei nu vor înceta să cânte laude şi să mulţumească Dumnezeului lor, Tatălui Meu, Care M-a trimis, şi tot timpul vor grăi adevărul şi-i vor învăţa pe cei al căror duh îl vor fi pus la încercare şi-i vor găsi că sunt drepţi şi vrednici de Împărăţie, şi-i vor învăţa ştiinţa, mărinimia şi înţelegerea. Şi cei ce vor pătimi persecuţie ca să trăiască în cucernicie vor primi răsplata laudei.

În acele timpuri se vor tulbura toate împărăţiile şi lumea toată, şi va fi o strâmtorare şi o penurie foarte mare. Toată lumea aceasta va fi socotită ca nimic şi toate cele bune ale lumii vor fi jefuite de mulţi şi va fi lipsă foarte

mare de bucate şi o iarnă foarte aspră. Rari vor fi domnii şi puţini cei ce vor avea aur şi argint şi care vor avea din belşug averile acestei lumi, iar fiii veacului acestuia vor avea administrarea vistieriilor şi hambarelor lor şi vor fi stăpâni în pieţele de cumpărare şi vânzare. Mulţi se vor mâhni şi de aceea vor chema pe Dumnezeul lor ca să fie sloboziţi. Fericiţi cei ce nu vor fi atunci, dar fericiţi şi cei ce vor fi, dar vor răbda. Iar când se vor întâmpla acestea, împlinindu-se vremea, cea care e în durerile naşterii va fi gata să nască.

IX. Atunci va veni fiul pierzării, potrivnicul care se va făli şi înălţa făcând semne şi minuni multe, ca să amăgească tot pământul şi să fie mai tare peste drepţii şi sfinţii Mei. Fericiţi cei care vor fi statornici în zilele acelea şi vai celor care se vor lăsa amăgiţi!

X. Siria va fi jefuită şi va plânge pe fiii ei. Cilicia îşi va ridica grumazul până ce se va arăta cel care o va judeca. Fiica Babilonului se va scula de pe tronul strălucirii ei să bea paharul care i se va amesteca. Capadocia, Lycia, Lycaonia îşi vor încovoia spatele, căci multe mulţimi vor fi nimicite în stricăciunea nelegiuirilor lor. Atunci taberele barbarilor se vor întinde şi vor ieşi care multe, încât vor acoperi pământul. În toată Armenia, Pontul şi Bithynia copiii vor cădea sub sabie, fiii şi fiicele vor fi duşi în robie. Fiii şi fiicele Lycaoniei îşi vor amesteca sângele. Pisidia, care se slăveşte şi se încrede în bogăţiile ei, va fi făcută una cu pământul. Sabia va trece prin Fenicia, pentru că sunt fii ai stricăciunii. Iudeea se va îmbrăca în doliu şi se va pregăti pentru ziua pierzaniei din pricina întinării ei. Atunci se va aduna la un loc urâciunea pustiirii. Răsăritul va fi cucerit de acela şi drumurile vor fi cucerite de el. Sabia şi focul vor fi în mâinile Lui şi focul va arde cu furie şi mânie. Acestea sunt armele judecăţii şi nimicirii fiilor pământului, stârpirea credincioşilor, calea risipirii. Căci calea lui e în rătăcire, tăria lui e spre blasfemie, mâna lui e spre amăgire, dreapta lui în nenorocire, iar stânga lui e în întuneric.

XI. Acestea sunt semnele lui [Antihrist]: capul lui arde ca o flacără, ochiul drept e amestecat cu sânge, ochiul stâng e de culoare verzuie având două pupile; pleoapele lui sunt albe, buza de jos e mare, femurul drept e subţire şi picioarele late; degetul mare e zdrobit şi lunguieţ; acesta e secera pustiirii.

XII. De aceea vă spun vouă, fii ai luminii, că s-a apropiat timpul şi a venit secerişul în care lucrurile trebuie măsurate prin judecată. Faţă de mulţi Judecătorul se va arăta bun şi nu le va socoti faptele lor. Dar când Judecătorul va veni, va da un semn aleşilor care au păzit legea Tatălui Meu.

XIII. Atunci cei ce se tem de cuvintele Mele şi le împlinesc în adevăr şi cu suflet credincios vor priveghea şi se vor ruga neîntrerupt, socotind ca pe o datorie a lor să aducă rugăciuni în toată vremea, ca să nu fie smulşi, nici să se abată în vreun lucru din pricina lumii acesteia, ori să fie neliniştiţi de ea, ci cu suflet tare şi cu minte neîndoielnică îşi vor purta zi de zi crucea, ca să

împlinească cu inimă umilită voia Tatălui meu, Care este în ceruri. Iar Domnul e Cel care va purta de grijă celor ce se încred în adevăr şi le va trimite cele ce li se cuvin şi le sunt de folos, cum ştie El şi prin mâinile celor pe care El îi ştie.

XIV. Acestea vi le-am spus dinainte, ca oriunde veţi merge să căutaţi suflete neprihănite şi să le spuneţi cele de folos şi cuviincioase şi cele ce se vor întâmpla, precum şi toate cele pe care vi le-am poruncit înainte de a Mă preamări, pentru ca crezând în ele să fie cu adevărat vii. Căci îndată se va face începutul durerilor naşterii şi taina pierzaniei. Aşadar, ducându-vă înapoi la Biserici, lucraţi drept, rânduind şi gospodărind bine, şi faceţi toate în dreptate şi sfinţenie. Spuneţi oricui cele ce îi sunt de folos, ca să fie preamărit Tatăl vostru Care este în ceruri. Fiţi înţelepţi, ca să ştiţi în ce chip îi veţi putea convinge pe cei ce au căzut în rătăcire ori petrec cufundaţi în neştiinţă, pentru ca, cunoscând pe Dumnezeu şi vieţuind cucernic şi curat, să preamărească pe Tatăl Meu şi Dumnezeul vostru.

Care e canonul de organizare al Bisericii

XV. După ce Iisus a spus aceste cuvinte, au zis Petru, Ioan, Toma, Matei, Andrei şi Matia şi ceilalţi:

— Domnul nostru, şi acum ne-ai grăit cu adevărat cuvinte de povăţuire şi adevăr şi multe ne-ai îngăduit şi ne-ai dat nouă, nevrednicilor, pentru cei ce vor fi vrednici în veacurile viitoare, ca înţelegând cuvintele Tale să fugă de laţurile celui rău. Te rugăm însă, Domnul nostru, să faci să strălucească lumina Ta desăvârşită peste noi, peste cei pe care au fost mai dinainte hotărâţi şi deosebiţi să fie ai Tăi. De aceea, aşa cum am cerut de multe ori de la Tine, Te rugăm să ne înveţi cum anume trebuie să fie cel ce stă în fruntea Bisericii şi prin ce canon trebuie el să alcătuiască şi rânduiască Biserica. Căci, întrucât suntem trimişi la neamuri/păgâni să le propovăduim mântuirea, care este de la Tine, se cade să nu ne rămână ascuns cum anume trebuie rânduite Tainele Bisericii. De aceea, dorim să învăţăm în chip deplin din glasul Tău, Mântuitorul şi Desăvârşitorul nostru, cum anume trebuie să placă înaintea Ta sfântul întâi-stătător ca şi toţi cei ce slujesc în Biserica Ta.

Întrebarea femeilor

XVI. Atunci Marta, Maria şi Salome, care erau cu noi, au răspuns zicând:

— Într-adevăr, Domnul nostru, învaţă-ne să ştim ce trebuie făcut ca sufletele noastre să fie vii pentru Tine!

Răspunzându-le, Iisus le-a zis:

— Vreau ca stăruind în rugăciune să vă lipiți mereu de evanghelia Mea și să vă arătați pildă de sfințenie spre mântuirea celor ce cred în Mine și în toate să fiți o icoană a Împărăției cerurilor.

XVII. Iar nouă Iisus ne-a zis:

— Fiindcă ați întrebat și voi despre canonul bisericesc, vă predau și vă arăt cum anume trebuie să rânduiți și așezați pe cel ce stă în fruntea Bisericii și să păziți canonul desăvârșit, drept și întru totul probat, în care și binevoiește Tatăl Care M-a trimis.

Amin vă spun vouă, cine va cunoaște puterea/sensul acestui testament și va păzi cele poruncite în el, va fi asemenea îngerilor care slăvesc pe Tatăl Meu și va fi sfânt pentru Dumnezeu. Martor îl iau pe Tatăl Meu cu toată tăria Lui că aceluia care va înțelege și va împlini aceste cuvinte i se vor ierta păcatele, chiar de-ar fi fără număr ca nisipul și va fi viu întru Mine.

XVIII. Dar pentru că în adunarea poporului sunt multe și felurite pofte trupești și se găsesc lucrători puțin și rari, numai lucrătorii Mei desăvârșiți învață toate cuvintele Mele, pe care vi le-am grăit adeseori în ascuns înainte de a fi pătimit și pe care v-a fost dat să le deosebiți. Căci tainele Mele vor fi împărtășite celor ce sunt ai Mei și împreună cu care Mă voi veseli și voi sălta laolaltă cu Tatăl Meu când se vor desface de această viață și vor veni la Mine. Celelalte cuvinte însă rostiți-le în biserici după ce le veți fi hotărât și definit. Iar din ziua în care credincioșii Mei vor voi să știe ce se cuprinde în Testamentul acesta, ca să săvârșească cele ale Tatălui Meu, Eu voi fi cu ei și Mă voi preaslăvi întru ei și voi avea sălaș la ei, făcându-le cunoscută prin virtute voia Tatălui Meu. Vedeți să nu dați cele sfinte ale Mele câinilor, nici să aruncați mărgăritarele înaintea porcilor, cum v-am poruncit de mai multe ori vouă [cf. *Mt* 7, 6]. Să nu dați cele sfinte ale Mele celor întinați sau ticăloși, care nu poartă crucea Mea, sau celor ce nu se supun, ca nu cumva poruncile Mele să ajungă de râsul lor și să se întoarcă spre pierzania sufletelor, atât pentru cei ce se împotrivesc cuvintelor spuse și nu le împlinesc, cât și pentru cei care le dezvăluie fără vreun folos. Ci această predanie să fie împărtășită celor tari, de neîncovoiat și de nezdrobit, care vor săvârși poruncile Mele și această predanie, pentru ca păzindu-le să rămână în Mine sfinți, drepți și tari, și să fugă de căderea nelegiuirii și de moartea păcatului, întrucât Duhul Sfânt le dă harul Său ca să creadă drept și să cunoască duhovnicește prin Duhul cele ale Domnului, ca să rabde osteneala întru nădejde, să cinstească Evanghelia Mea întru veselie și să poarte ocara crucii fără șovăire, slăvindu-se în ea. Căci amin zic vouă: cei ce sunt așa vor locui în al treilea cer după sălășluirea Tatălui care M-a trimis.

Alcătuirea lăcaşului bisericii

XIX. Vă voi spune, aşadar, cum anume se cade să fie lăcaşul sfânt, după care vă voi spune regula sfântă privitoare la preoţii Bisericii.

Biserica să fie, aşadar, astfel: să aibă trei intrări după chipul Treimii.

În partea dreaptă a intrării din dreapta să fie un diaconicon, ca să se poată alege prescurile sau ofrandele care se aduc. Diaconiconul să aibă un atriu cu un portic înconjurător.

Înăuntrul atriului să fie locaşul unui baptisteriu cu lungimea de douăzeci şi unu de coţi, pentru a preînchipui numărul deplin al profeţilor, şi lăţimea de doisprezece coţi, pentru a închipui pe cei care au fost aşezaţi spre propovăduirea Evangheliei [pe Apostoli]; să aibă o intrare, dar trei ieşiri.

Biserica să aibă un locaş al catehumenilor, care să fie şi locaşul pentru cei care trebuie exorcizaţi, dar zisul locaş să nu fie separat de biserică [de locaşul sfânt], întrucât e necesar ca aceştia [catehumenii] să intre în ea şi să stea în ea şi să asculte citirile, cântările duhovniceşti şi psalmii.

Să fie apoi un scaun/tron [al episcopului] spre răsărit, la dreapta şi la stânga căruia să fie locurile [sau scaunele mai joase] ale prezbiterilor: în partea dreaptă să şadă cei ce sunt mai de seamă şi mai de cinste, care se ostenesc în cuvânt, iar în partea stângă cei de vârstă mijlocie. Iar locul scaunului/tronului [episcopului] să fie înălţat [de la pământ] cu trei trepte, pentru că acolo trebuie aşezat şi altarul.

Casa însăşi să aibă în dreapta şi în stânga două porticuri: unul pentru bărbaţi şi unul pentru femei.

Toate locurile să fie luminate atât ca preînchipuire, cât şi pentru citire.

Altarul să aibă o perdea făcută din bisus [de in curat], pentru că este nepătat.

Tot cu o perdea la fel să fie acoperită şi casa botezului.

Pentru pomenire să se zidească un loc în care şezând preotul cu protodiaconul şi citeţii să înscrie numele celor ce aduc ofrande sau ale celor pentru care s-au adus, ca atunci când sunt aduse ofrandă de episcop cele sfinte, citeţul sau protodiaconul să-i numească pe aceia la pomenirea pe care o fac pentru ei, rugându-se preoţii şi mulţimile. Căci aşa este modelul [*typus*] în cer.

Locul prezbiterilor să fie înăuntrul perdelei, lângă locul de pomenire.

Lângă diaconicon să fie şi „korbana" [chivotul] şi toată vistieria tezaurului.

Locul de citire al citirilor să fie în afara altarului, nu departe de el.

Locuinţa episcopului să fie aproape de locul numit atrium. Tot acolo să fie locuinţele văduvelor, despre care se spune că au întâietatea şederii.

Locuinţele prezbiterilor şi diaconilor să fie după baptisteriu, dar diaconiţele să rămână la poarta casei Domnului.

Biserica să aibă în apropiere o casă de oaspeţi, în care protodiaconul să primească pelerinii.

Alegerea şi calităţile episcopului

XX. După ce a fost întocmită astfel casa [bisericii], la fel de cuvenit şi necesar e să fie rânduit un episcop, care trebuie să fie ales de tot poporul după cum îi va plăcea Duhului Sfânt. Acesta să fie ireproşabil, cast, blând, umil, fără griji, treaz, neiubitor de argint, necertăreţ, nesfăditor, milostiv, neiubitor de multă vorbă, iubitor de lucruri bune, iubitor de osteneală, iubitor de văduve, iubitor de orfani şi de săraci, iscusit în taine, nerăpit şi plimbat încoace şi încolo de lumea aceasta, paşnic, desăvârşit în toate cele bune, ca unul căruia i se va încredinţa cinul sau locul lui Dumnezeu. Bine e dacă ar fi fără soţie sau, dacă nu, să fi fost bărbatul unei singure femei, ca să se poată milostivi de neputinţa văduvelor. Să fie rânduit [episcop] dacă e de vârstă mijlocie, nu însă mai tânăr.

Hirotonia episcopului

XXI. Aşadar, cine va fi aşa să primească în zi de duminică punerea mâinilor, toţi consimţind la hirotonia lui şi dând mărturie despre el împreună cu toţi prezbiterii şi episcopii vecini. După ce şi le-au spălat mai înainte, aceiaşi episcopi să-şi pună mâinile peste el. Iar prezbiterii să stea lângă ei liniştiţi, cu frică, cu inimile înălţate în tăcere. Episcopii care-şi pun mâinile peste el să zică:

— Punem mâinile noastre peste robul lui Dumnezeu acesta, care a fost ales în Duhul la starea tare şi cucernică a Bisericii, a nevăzutului şi viului Dumnezeu, a Cărui stăpânire e una singură şi nedespărţită, spre slobozire de judecata cea adevărată, spre sfinte descoperiri dumnezeieşti, spre darurile dumnezeieşti ale harului şi dogmele credincioase ale Treimii prin cruce, prin înviere şi prin nestricăciune în sfânta Biserică a lui Dumnezeu.

După aceasta un episcop, având poruncă de la ceilalţi episcopi, să-şi pună mâna peste el rostind invocarea hirotonirii lui astfel:

Rugăciunea punerii mânii peste episcop

— Dumnezeule, Care ai făcut şi ai întărit toate cu putere, Care cu gândul minţii ai întemeiat pământul locuit, Care ai împodobit cununa tuturor lucrurilor făcute de Tine, Care le-ai dat să păzească întru frică poruncile Tale, Care ne-ai dat înţelegerea adevărului şi ne-ai făcut cunoscut Duhul Tău Cel bun, Care pe Fiul Tău iubit L-ai trimis singur Mântuitor neprihănit al nostru spre mântuirea noastră; Dumnezeule şi Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Tată al îndurărilor şi Dumnezeule a toată mângâierea, Care locuieşti pururea în înălţimile curate, Care eşti Cel mai înalt, vrednic de laudă, Care şi vezi

toate, Care ai ştiut toate înainte de a se face, la Care erau deja toate înainte chiar de a fi, Care prin harul Fiului Tău Unul-Născut ai dat luminare Bisericii, hotărând dinainte ca aceia care doresc dreptatea şi fac cele sfinte să locuiască în sălaşurile Tale, Care l-ai ales pe Avraam care Ţi-a plăcut prin credinţă şi l-ai mutat pe Enoh la vistieria comorii vieţii, Care ai rânduit stăpânitori şi preoţi în lăcaşul Tău sfânt cel preaînalt, Doamne, Care i-ai chemat să laude şi să slăvească în locul slavei Tale Numele Tău şi al Unului-Născut al Tău; Tu Doamne, Dumnezeule, Care n-ai lăsat fără slujire locaşul Tău cel sfânt înainte de alcătuirea lumii şi de la alcătuirea lumii ai împodobit şi gătit cele sfinte ale Tale cu stăpânitori şi preoţi credincioşi după chipul cerurilor Tale. Doamne, Căruia Ţi-a plăcut să fii lăudat şi acum, şi ai socotit vrednic să alcătuieşti întâi-stătători poporului Tău, luminează şi revarsă înţelegerea şi harul Duhului Tău conducători, pe Care L-ai dat iubitului Tău Fiu Iisus Hristos; dă, Dumnezeule, înţelepciune, sfat, tărie, putere, unitatea duhului ca toate să fie făcute prin conlucrarea Ta. Dă, Dumnezeule, Duhul Tău Cel Sfânt, Care a fost dat locaşului sfânt al Tău, trimite-L Bisericii Tale sfinte şi curate şi oricărui loc, care cântă laudele Tale. Dă, Doamne, ca robul Tău acesta să-Ţi placă spre rostirea slavei şi laudă neîncetată, spre slăviri desăvârşite, spre vremuri prielnice, spre rugăciuni primite, spre cerere credincioasă, spre cunoaştere dreaptă, spre inimă umilită, spre făptuirea umilinţei şi adevărului, spre cunoaşterea dreptăţii. Părinte, Care ştii inimile tuturor, dă robului tău acestuia, pe care l-ai ales la episcopie, să păstorească turma Ta sfântă şi să împlinească arhieria fără să se plângă slujindu-Ţi ziua şi noaptea, ca să i se arate faţa Ta, şi fă-l vrednic să-Ţi aducă cu sârguinţă şi fără frică ofrandele sfintei Tale Biserici. Dă-i să aibă Duhul Tău cu putere multă, să dezlege toate legăturile, aşa cum L-ai dat apostolilor Tăi. Ca să-ţi placă Ţie în umilinţă, umple-l pe el de iubire, de cunoaştere, de discernământ, de ştiinţă, de desăvârşire, de mărinimie, cu inimă curată când se roagă pentru popor, când se întristează pentru cei care fac nerozii şi-i trage deoparte ca ajutor, când Îţi aduce laude, mărturisiri şi rugăciuni în bună-mireasmă, prin Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău iubit, prin Care Ţie se cuvine slava, cinstea şi stăpânirea, împreună cu Duhul Sfânt înainte de veci, acum şi pururea şi în generaţia generaţiilor şi în veacuri nesfârşite de veacuri. Amin.

Iar poporul să zică:

— Amin.

Iar apoi să strige/aclame:

— Vrednic! Vrednic! Vrednic!

Şi după ce [episcopul] a fost aşezat, poporul să ţină sărbătoare trei zile spre preînchipuirea Celui ce după trei zile a înviat din morţi. După care fiecare să-i dea pacea.

Datoriile episcopului

XXII. Iar el [episcopul] să fie mereu la altar, stăruind în rugăciuni ziua şi noaptea, dar mai cu seamă în ceasurile rânduite ale nopţii, adică la ceasul întâi, la miezul nopţii şi la ceasul primei aurore, când se ivesc zorile. Peste acestea să fie aici şi ziua la ceasul al treilea, la ceasul al şaselea, la ceasul al doisprezecelea şi la ceasul aprinderii sfeşnicului.

Şi dacă aduce rugăciuni pentru popor şi pentru el însuşi în orice ceas fără încetare, bine face. Să rămână însă singur în casa bisericii. Iar dacă are unul sau doi într-un gând cu el, bine este dacă va fi cu ei pentru o rugăciune unită şi în cuvânt. Căci acolo unde sunt adunaţi doi sau trei în Numele Meu, cum ştiţi că v-am spus, acolo voi şi fi şi Eu între ei [*Mt* 18, 20]. Iar dacă nu vrea să rămână toată noaptea, să rămână măcar în ceasurile arătate mai sus, căci atunci cercetează îngerii biserica.

Să postească trei zile [pe săptămână] tot anul. Să păzească pe deasupra un post de trei săptămâni după hirotonie pe lângă numărul celor optsprezece intrări mai înalte prin care a trecut Unul-Născut venind spre pătimire. Iar în ziua de duminică să se hrănească numai cu pâine şi cu untdelemn, cu miere, sare şi toate roadele pomilor. Vin să nu guste însă niciodată, afară de paharul Ofrandei [euharistice], de care să se folosească şi când este bolnav şi când e sănătos. Căci e bine ca acesta să fie doar pentru preoţi.

După [postul] acesta [de trei săptămâni] să postească tot anul trei zile [pe săptămână]. Iar în restul timpului să postească după puterile lui. Carne să nu mănânce niciodată, nu pentru că s-ar face vrednic de mustrare dacă ar gusta din ea, ci pentru că mâncărurile care dau putere nu sunt potrivite pentru el, care iubeşte slăbiciunea, dar el se cade să se abţină de la carne şi dintr-un alt motiv: şi anume ca să fie treaz.

Jertfa [euharistică] să fie adusă numai în zi de sâmbătă şi duminică şi în zi de post.

Iar seara să îndemne învăţându-i cele ascunse pe cei pe care-i găseşte că au urechi de auzit.

Dacă însă [într-o zi de post] se găseşte într-o boală trupească, să se îngrijească să se însănătoşească numaidecât mâncând peşte şi gustând mereu puţin din vinul de jertfă, ca nu cumva, stând el la pat, biserica [adunarea poporului] să înceteze, ci mai degrabă să se desfăteze cei care vor să înveţe cuvântul.

Iar când învaţă în biserică, să înveţe aşa de sârguincios ca un bărbat care ştie că rosteşte spre mărturie învăţătura întregii economii a Tatălui tuturor, care se va scrie cu grijă. Să grăiască toate cele pe care le cunoaşte întocmai şi de care-şi aduce aminte. Căci dacă ştie cele pe care le spune, poate nădăjdui că vor înţelege şi cei care-l ascultă. Cu toată osteneala să-L roage pe

Domnul ca acest cuvânt al lui să producă în cei care-l ascultă roada Duhului Sfânt. Dar să lucreze toate cu rânduială şi ştiinţă.

Pe catehumeni să-i slobozească după ce i-a învăţat în citirea şi îndemnurile profeţilor şi apostolilor prin cuvinte de învăţătură, ca să-L cunoască pe Cel în care se mărturisesc.

După slobozirea catehumenilor credincioşii să înveţe Tainele, iar după învăţătura tainică să aducă Ofranda, ca să o aducă şi ei cu frică, întrucât acum ştiu la ce taină au fost făcuţi părtaşi.

Celebrarea Liturghiei

XXIII. Sâmbăta [episcopul] să aducă ofrandă trei pâini ca simbol al Treimii, iar în ziua de duminică patru pâini ca un chip [*typos*] al Evangheliei.

Când aduce Ofranda, perdeaua uşii [altarului] să fie întinsă ca semn al rătăcirii poporului vechi; să o aducă aşadar înăuntrul perdelei împreună cu prezbiterii, diaconii, văduvele canonice, ipodiaconii, diaconiţele, citeţii şi cei ce au darurile [harismele] Duhului. Primul în mijloc să stea episcopul, iar îndată după el să stea de o parte şi de alta prezbiterii; după prezbiterii din partea stângă să urmeze îndeaproape văduvele, după prezbiterii din partea dreaptă să stea diaconii, după aceştia citeţii, după citeţi, ipodiaconii şi după ipodiaconi, diaconiţele.

Episcopul să-şi pună, aşadar, mâna peste pâinile aşezate pe altar şi totodată să-şi pună mâinile şi prezbiterii. Ceilalţi să stea numai [în tăcere].

Să nu fie primită pâinea catehumenului, chiar dacă ar avea fiu sau soţie între credincioşi şi ar voi să aducă ofrandă pentru ei; căci ofranda lui nu trebuie adusă înainte de a fi primit botezul.

Înainte ca episcopul sau preotul să aducă ofranda, poporul să-şi dea întreolaltă pacea.

După care, când s-a făcut linişte deplină, diaconul să zică cu glas tare:

Strigarea diaconului asupra Euharistiei

— În ceruri să fie inimile voastre.

De are cineva ură pe aproapele său, să se împace.

De înclină cineva în cuget spre necredinţă, să se mărturisească.

De are cineva minte străină de învăţături, să plece.

De este cineva căzut în păcat, să nu se ascundă; căci nu-i va fi bine să se ascundă.

De este chinuit cineva de un gând bolnav, să nu se apropie.

De este cineva întinat, de nu este cineva tare, să părăsească locul.

De este cineva străin de învăţăturile lui Iisus, să plece.

De dispreţuieşte cineva pe profeţi, să se despartă şi să se păzească de mânia Unului-Născut.
Să nu dispreţuim crucea.
Să fugim de ameninţările Domnului nostru.
Pe Tatăl luminilor împreună cu Fiul Îi avem văzători, iar pe îngeri, vizitatori.
Uitaţi-vă la voi înşivă să nu ţineţi ură faţă de apropiaţii voştri.
Vedeţi să nu se întoarcă cineva în mânie. Dumnezeu vede.
Sus inimile voastre să aducem ofranda spre mântuirea vieţii şi sfinţire.
Prin înţelepciunea Domnului să primim harul care ni s-a dat.
După care mărturisind şi mulţumind episcopul să spună cu glas înfricoşător:
— Domnul cu voi!
Preotul să răspundă:
— Şi cu duhul tău.
Episcopul să spună:
— Sus inimile voastre!
Poporul să zică:
— Le avem la Domnul.
Episcopul să spună:
— Să ne mărturisim Domnului!
Tot poporul să zică:
— Vrednic şi drept lucru este.
Episcopul să strige:
— Sfintele celor sfinţi!
Poporul să strige într-un glas:
— În cer şi pe pământ fără încetare.

Euharistie sau mulţumire asupra ofrandei

Episcopul să zică îndată:
— Îţi mulţumim Ţie, Dumnezeule sfinte, întăritorul sufletelor noastre, dătătorul vieţii noastre, vistieria nestricăciunii, Tată al Unuia-Născut al Tău, Mântuitorul nostru, pe Care în vremurile de pe urmă l-a trimis la noi răscumpărător şi vestitor al sfatului Tău. Căci sfatul Tău e să ne mântuim prin Tine. Inima noastră, mintea, sufletul împreună cu tot cugetul se mărturisesc Ţie, Doamne, ca să vină peste noi harul Tău, Doamne, şi aşa să Te lăudăm neîncetat pe Tine, pe Unul-Născut Fiul Tău şi pe Duhul Tău Cel Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Tu eşti puterea Tatălui, harul neamurilor, ştiinţa, înţelepciunea adevărată, înălţarea celor umiliţi, leacul sufletelor, încrederea pentru noi, credincioşii. Căci Tu eşti tăria drepţilor, nădejdea celor ce suferă prigonire, limanul celor înviforaţi, luminătorul celor desăvârşiţi, Fiul Dumnezeului Celui Viu. Fă să răsară peste noi din darul Tău cel nepătruns mărinimia, încrederea, înţelep-

ciunea, statornicia, credința neclintită, nădejdea nezdruncinată, cunoașterea Duhului Tău, umilința și rectitudinea, ca tot timpul noi, slujitorii Tăi și tot poporul Tău, să Te lăudăm, să Te binecuvântăm, să ne mărturisim Ție cu curăție în toată vremea și să Te rugăm.

După care episcopul să zică:

— Tu, Doamne, întemeietorul celor înalte și împăratul comorilor luminoase, vizitatorul Sionului ceresc, împăratul oștirilor arhanghelilor, domniilor, slavelor, tronurilor, veșmintelor, luminilor, veseliilor și desfătărilor; Tatăl împăraților, Care toate le ții cu mâna Ta și le guvernezi cu sfatul Tău prin Fiul Tău Unul-Născut, Care a fost răstignit pentru păcatele noastre. Tu, Doamne, pe Cuvântul Tău, Fiul minții Tale și Fiul ființei Tale, prin Care ai făcut toate, pentru că ai binevoit întru El, L-ai trimis în pântecul Fecioarei; și zămislindu-Se și întrupându-Se, S-a arătat Fiu al Tău, născut din Duhul Sfânt și din Fecioara. Și împlinind voia Ta și pregătind un popor sfânt, Și-a întins mâinile spre pătimire, ca să elibereze din pătimire și din stricăciunea morții pe cei care și-au pus nădejdea în Tine. Și când S-a predat El pătimirii de bunăvoie, ca să-i ridice pe cei căzuți, să-i găsească pe cei pierduți, să-i învie pe cei morți, să nimicească moartea, să rupă lanțurile diavolului, să împlinească gândul Tatălui, să calce în picioare iadul, să-i învețe pe copii și să arate învierea, luând pâinea a dat-o învățăceilor Săi, zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge spre iertarea păcatelor. Ori de câte ori veți face aceasta, învierea Mea o veți face." În chip asemănător și paharul cu vin, pe care l-a amestecat și l-a dat ca închipuire a Sângelui care s-a vărsat pentru noi.

După care să spună:

— Aducându-ne aminte, așadar, de moartea Ta și de învierea Ta, Îți aducem pâinea și paharul mulțumindu-Ți Ție, Cel ce ești singur Dumnezeu în veac și Mântuitorul nostru, că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să-Ți aducem această slujire preoțească. Pentru aceasta Îți mulțumim Ție, Doamne, noi, slujitorii Tăi.

Și poporul să zică la fel.

După care episcopul să zică:

— Ție Îți aducem această mulțumire, Treime veșnică, Doamne, Iisuse Hristoase; Doamne, Tată, de Care toată făptura și toată firea tremură în sine; Doamne, Duhule Sfinte, adu această băutură și această mâncare a sfințeniei Tale și fă să fie pentru noi nu spre pieire, ci spre tămăduirea și întărirea duhului nostru. Așa, Doamne, fă ca prin Numele Tău să fugă de la noi orice cugetare la lucrurile care nu-Ți sunt plăcute. Fă, Doamne, să fie alungat de la noi orice sfat trufaș prin Numele Tău înscris înăuntrul perdelei lăcașurilor Tale sfinte din înălțime; pe care auzindu-l iadul se îngrozește, adâncul se

rupe, duhurile sunt alungate, şarpele e zdrobit, necredinţa e izgonită, neascultarea e supusă, mânia e îmblânzită, pizma nu mai rodeşte, trufia e dovedită, iubirea de arginţi e stârpită, slava deşartă e alungată, mândria e umilită şi orice fire care naşte amărăciune e nimicită. Fă, Doamne, ca ochii noştri cei dinăuntru să Te vadă, să Te slăvească, să Te mărească, să-şi aducă aminte de Tine şi să-Ţi slujească Ţie, pentru că numai în Tine îşi au puterea [moştenirii] lor, cea a Fiului şi Cuvântului lui Dumnezeu, Căruia I se supun toate. Pe cei ce au darurile descoperirilor susţine-i până la sfârşit, pe cei ce au darurile vindecării întăreşte-i, celor ce au puterea limbilor dă-le tărie, pe cei ce ostenesc în cuvântul învăţăturii îndreptează-i. Poartă de grijă de cei care fac mereu voia Ta, văduvele le cercetează, pe orfani ajută-i. Adu-Ţi aminte de cei ce au adormit în credinţă şi dă-ne moştenire împreună cu sfinţii Tăi. Dă-ne puterea de a plăcea Ţie aşa cum şi ei au plăcut Ţie. Paşte pe poporul Tău în rectitudine şi pe noi toţi ne sfinţeşte. Fă, Doamne, să se unească cu Tine toţi cei care se împărtăşesc şi primesc din sfintele Tale [Taine], ca să se umple de Duh Sfânt spre întărirea credinţei în adevăr, ca să Te slăvească pururea pe Tine şi pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea, împreună cu Duhul Tău Cel Sfânt, în vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Diaconul:

— Cu dinadinsul să-L rugăm pe Domnul Dumnezeul nostru să ne dea cugetul unit al Duhului.

Episcopul:

— Dă-ne cuget unit în Duhul Sfânt şi tămăduieşte sufletele noastre prin această Ofrandă, ca să fim vii întru Tine în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

Şi poporul să repete aceleaşi lucruri rugându-se.

Iar după ce s-au săvârşit acestea, să se facă încheierea mulţumirii în acest fel:

— Fie Numele Domnului binecuvântat în veci!

Poporul:

— Amin.

Preotul:

— Binecuvântat cel ce vine în Numele Domnului! Binecuvântat Numele slavei Lui!

Tot poporul să spună

— Fie! Fie!

Episcopul să spună:

— Trimite darul Duhului peste noi.

Dacă însă episcopul a pătimit o scurgere în somn să nu aducă Ofranda, ci să o aducă un prezbiter, nici să nu se împărtăşească episcopul din Taine, nu pentru că ar fi întinat, ci pentru cinstea altarului. Dar după ce va fi postit şi se va fi spălat cu apă curată, să vină la slujire.

Şi văduva care va fi la sorocul ei lunar să nu vină [la Împărtăşire]. Asemenea şi orice altă femeie [la sorocul ei lunar] sau bărbat laic sau oricare din adunare [care va avea scurgere noaptea] să nu vină din pricina cinstei [altarului] decât după post şi spălare prealabilă.

Să se împărtăşească mai întâi clerul în următoarea ordine: episcopul, apoi prezbiterii, apoi diaconii, după care văduvele, apoi citeţii, apoi ipodiaconii, apoi cei cu darurile Duhului, cei botezaţi de curând şi copiii. Iar poporul în această ordine: bătrânii şi cei feciorelnici, apoi ceilalţi. Iar dintre femei mai întâi diaconiţele, apoi celelalte.

Oricine ia Euharistia să spună înainte de a o lua: Amin. Iar după ce a primit [în mână o părticică] din Euharistie, să se roage aşa: Sfântă, sfântă, sfântă Treime negrăită, dă-mi mie să iau acest Trup spre viaţă, nu spre osândă. Dă-mi să fac roade plăcute Ţie, ca arătându-mă plăcut Ţie să fiu viu întru Tine împlinind poruncile Tale şi cu credinţă să Te chem pe Tine Tată, iar când voi cere asupra mea Împărăţia Ta şi voia Ta, să se sfinţească Numele Tău în mine, Doamne, pentru că eşti puternic şi slăvit şi Ţie se cuvine slava în vecii vecilor. Amin. Şi sfârşind această rugăciune să se împărtăşească.

Iar când primeşte din pahar, să spună iarăşi: Amin, spre plinirea Trupului şi Sângelui.

Şi după ce au luat toţi, să se roage lăudând şi mulţumind pentru împărtăşire când diaconul zice:

— Să ne mărturisim Domnului pentru că ne-am împărtăşit din sfintele Lui [Taine], să ne rugăm şi să cerem ca această Împărtăşire să fie spre viaţa şi mântuirea sufletelor noastre, dând slavă Domnului Dumnezeului nostru.

După care episcopul:

— Doamne, dătătorul luminii veşnice, cârmuitorul sufletelor, călăuza sfinţilor, dă-ne ochi înţelegători care să privească la Tine mereu, urechi care să Te audă doar pe Tine, ca sufletul nostru să se umple de har; inimă curată zideşte întru noi, Dumnezeule, ca pururea să înţelegem măreţia Ta. Dumnezeule minunate şi iubitorule de oameni, bune fă sufletele noastre şi neclintite fă cugetele noastre prin această Euharistie pe care am primit-o noi, slujitorii Tăi cei mai mici, că binecuvântată este Împărăţia Ta, Doamne Dumnezeule, slăvită şi înălţată în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt atât înainte de veci, cât şi acum şi pururea şi în toate generaţiile şi în veci nesfârşiţi de veci.

Poporul:

— Amin.

Sfinţirea untdelemnului pentru bolnavi

XXIV. Dacă preotul sfinţeşte untdelemn pentru vindecarea celor ce pătimesc, punând înaintea altarului vasul acela să spună cu supunere aşa:

— Doamne Dumnezeule, Care ne-ai dat Duhul Mângâietor, Domn, nume mântuitor, neclintit, Care se ascunde de cei nebuni şi se descoperă înţelepţilor; Hristoase, Care ne-ai sfinţit pe noi, Care ai făcut înţelepţi cu îndurarea Ta pe slujitorii Tăi, pe care i-ai ales prin înţelepciunea Ta, Care ne-ai trimis cunoaşterea Duhului Tău prin sfinţenia Ta când ne-ai dat puterea Duhului Tău; Care eşti tămăduitorul oricărei boli şi suferinţe, Care ai dat darul vindecării celor care s-au făcut prin Tine vrednici de acel dar, trimite peste untdelemnul acesta, care e preînchipuirea arvunei Tale, plinirea îndurării Tale celei binefăcătoare, ca să-i slobozească pe cei chinuiţi, să-i vindece pe cei bolnavi şi să-i sfinţească pe cei ce se întorc când vin la credinţa Ta; că puternic şi slăvit eşti în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

XXV. Asemenea, aceeaşi rugăciune asupra apei.

Lauda dimineţii

XXVI. La prima auroră episcopul să adune poporul ca să săvârşească slujba până la ivitul soarelui.

La prima laudă comună a aurorei, stând lângă el prezbiterii, diaconii şi ceilalţi [clerici] şi credincioşii, [episcopul] să zică aşa:

Lauda aurorei

— Vrednic şi drept lucru este să Te lăudăm şi să Te înălţăm, şi să ne mărturisim Ţie, negrăitule Dumnezeu, Care ai făcut toate. Întinzând sus sufletele noastre, înălţăm laudă obştească de dimineaţă Ţie, Doamne, preaînţelepte, Dumnezeule tare şi mult-milostive, întăritorul şi apărătorul sufletelor noastre. Te lăudăm pe Tine, Cuvinte care Te-ai născut din Tatăl mai înainte de veci, Care Singur Te odihneşti împreună cu sfinţii Tăi, Care eşti slăvit de laudele arhanghelilor. Ziditorule, Care n-ai fost făcut de mâini omeneşti, Arătătorule al tainelor celor sfinte, nevăzute şi curate, Care ne-ai făcut cunoscute tainele ascunse ale înţelepciunii şi ne-ai făgăduit lumina nemuririi, Ţie Îţi aducem slavă întru sfinţenie curată noi, slujitorii Tăi, Doamne.

Poporul să zică:

— Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ţie ne mărturisim, Doamne, şi pe Tine Te rugăm, Dumnezeul nostru.

După care [episcopul să adauge]:

— Dumnezeule, născătorul luminii, obârşia vieţii, dătătorul ştiinţei, dăruitorul harului, ziditorul sufletelor, făcătorul celor frumoase, dătătorul Duhului Sfânt, vistieria comorii înţelepciunii, săvârşitorul celor bune, Doamne, învăţătorul sfinţeniei, Care prin sfatul Tău ţii lumile şi primeşti rugăciunile celor curaţi, pe Tine Te lăudăm, Fiule Unul-Născut, Întâi-Născutule şi Cuvântule al Tatălui, Care ne-ai dat tot harul Tău nouă, care Te chemăm în ajutor pe Tine şi pe Tatăl care Te-a născut. Tu, Care ai o fiinţă ce nu ştie de vătămare; pe care nici carii, nici moliile nu o strică, Care celor ce cred în Tine cu toată inima le dăruieşti cele ce au dorit să vadă îngerii, Care eşti păzitorul luminii veşnice şi al comorilor nestricăcioase, Care cu voia Tatălui Tău ai luminat întunericul ce era în noi, Care ne-ai scos din adânc la lumină, din moarte ne-ai dat-o şi din robie la libertate, Care prin cruce ne-ai apropiat de Tatăl Tău, Care prin Evanghelia Ta ne-ai dus spre înălţimile cerurilor şi ne-ai mângâiat prin profeţii Tăi, Care prin Tine ne-ai făcut iarăşi casnici ai Tatălui luminilor. Dă-ne, Doamne, să Te lăudăm pe Tine, Dumnezeul nostru, ca pururea cu mulţumire neîncetată să-Ţi cântăm laude noi, slujitorii Tăi, Doamne.

Poporul:

— Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ţie ne mărturisim şi pe Tine Te rugăm, Dumnezeul nostru.

Iar episcopul să spună:

— Întreită Îţi facem lauda aceasta din gurile noastre după chipul Împărăţiei Tale, Fiule al lui Dumnezeu, Care eşti în veac, Care eşti mai presus de toate împreună cu Tatăl, pe Care toată făptura Îl laudă, pentru că tremură de frica Duhului Tău, de Care toată firea se cutremură şi se teme, pe Care tot sufletul drept Îl binecuvântează; la Care fugim toţi, Cel ce potoleşti pentru noi tulburarea, furtunile şi vânturile, Care Te-ai făcut nouă liman de linişte şi scăpare din primejdie; în Care ne punem iarăşi nădejdea mântuirii veşnice; Care dai înseninare tihnită celor înviforaţi de mări şi de furtuni; Care eşti rugat în boli şi tămăduieşti în dar, Care însoţeşti pe cei ţinuţi în închisori, Care ne-ai slobozit din lanţurile morţii; Mângâietorul celor nenorociţi, al celor mâhniţi şi al celor ce au ostenit şi s-au obosit ducându-şi crucea, Care alungi de la noi orice ameninţare, Care ai dovedit pentru noi înşelăciunea diavolului, Care adaugi ameninţările lui şi nouă ne dai tărie, Care depărtezi orice greşeală de la cei ce se încred în Tine. Pe Tine, pe Care profeţii şi apostolii Te-au lăudat în ascuns, Te lăudăm şi noi, Doamne, şi Ţie slavă înălţăm, ca făcuţi înţelegători prin Tine să ne odihnim în sălaşurile vieţii făcând pururea voia Ta. Dă-ne şi nouă, Doamne, să umblăm după poruncile Tale. Cercetează-ne cu milostivire pe toţi, pe cei mici şi pe cei mari, pe stăpânitor şi poporul lui, pe păstor şi turma lui, că Tu, Doamne, eşti Dumnezeul nostru şi binecuvântată şi lăudată e Împărăţia Ta, Părinte, Fiule şi Duhule Sfinte,

şi înainte de veci şi acum şi pururea, în generaţiile generaţiilor şi în veci nesfârşiţi de veci.

Poporul:

— Amin.

Să cânte psalmi şi patru cântări: una din Moise, alta din Solomon şi altele din profeţi, astfel: cei ce cântă să fie copilaşi, două fecioare, trei diaconi, trei prezbiteri.

Şi să se rostească iarăşi laudă obştească de episcop sau de prezbiter în acest fel:

— Harul Domnului nostru să fie cu voi cu toţi.

Poporul să zică:

— Şi cu duhul tău.

Preotul să zică:

— Să lăudăm pe Domnul.

Poporul să zică:

— Vrednic şi drept lucru este.

Preotul să zică:

— Ţintuite să fie inimile voastre.

Poporul să zică:

— Le avem la Domnul.

Laudă obştească finală

— Doamne Părinte, Dătătorul luminii, făcător a toată puterea şi al tuturor duhurilor, pecetluitorul luminii veşnice şi îndreptătorul vieţii, pricina desfătărilor şi a nemuririi, Care ne-ai dat să străbatem întunecimile materiale, Care ne-ai dăruit lumina nematerială, Care ne-ai dezlegat de lanţurile neascultării şi ne-ai încununat cu credinţa Ta, Care nu Te depărtezi de la slujitorii Tăi, ci eşti neîncetat întru ei, Care nu eşti nepăsător cu sufletele care Te roagă cu osteneală şi cu frică, Care înţelegi toate înainte de a fi gândite şi scrutezi toate înainte de orice sfaturi, Care dăruieşti înainte să Te rugăm să ne dai; Căruia Îţi este bineplăcut să-i auzi pe cei care-Ţi slujesc cu suflet neşovăitor, Împărate al luminilor dintâi şi al oştirilor cereşti, Care auzi arhanghelii preaslăvindu-Te şi Te odihneşti întru ei, ascultă-ne, Doamne, rugămu-Te, şi dă-ne cu suflet credincios şi cu glas neîncetat să Te lăudăm, să Te înălţăm şi să-Ţi aducem slavă, ca păziţi de Tine şi îndreptaţi de Tine noi, slujitori Tăi, să Te slăvim neîncetat, Doamne.

Poporul:

— Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ţie ne mărturisim şi pe Tine Te rugăm, Dumnezeul, nostru.

Preotul:

— Doamne, Iisuse, auzi-ne; Sfinte care ai fost glas pentru cei lipsiţi de vorbire, tărie pentru ologi, luminătorul orbitor, îndreptătorul şchiopilor, curăţitorul leproşilor, vindecătorul scurgerilor firii, doctorul surzilor, biruitorul morţii, călăul întunericului, raza luminii, sfeşnic nestins, soare care nu ştie să se stingă ori să pâlpâie, ci luminezi mereu întru cele sfinte ale Tale, Care ai alcătuit toate deodată în chip frumos şi împodobit, Cel ce eşti măsura ordinii şi a proporţiei, Care Te-ai înălţat peste toate în văzul tuturor, Mântuitorul oamenilor şi pricinuitorul întoarcerii sufletelor, Care porţi de grijă de toate cum se cuvinte, făcătorul îngerilor, împodobitorul fiecărui lucru, sfatul Tatălui, Care ai zidit şi întocmit lumile cu înţelegere şi înţelepciune şi ai fost trimis la noi de Tatăl Tău Cel veşnic, Care eşti Înţelegere şi Duh necuprins şi neînţeles, arătătorul celor nevăzute, slăvit eşti şi minunat este Numele Tău; de aceea şi noi, slujitorii Tăi, Te lăudăm.

Poporul:

— Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ţie ne mărturisim şi pe Tine Te rugăm, Dumnezeul, nostru.

Preotul:

— Întreită Îţi facem lauda aceasta obştească, Doamne sfinte, Care ne-ai dat credinţă nestrămutată în Tine, prin Care ne-ai ajutat să biruim lanţurile morţii, Care ai zidit minţile drepte ale celor care se încred în Tine, ca să se facă dumnezei, Tu care ne-ai dat ca prin duh să călcăm toată puterea potrivnicului, ca să nu ne atingem de cele de neatins, Tu ai fost pricinuitorul prieteniei noastre cu Tatăl Tău prin mijlocirea Ta. Auzi-ne, Doamne, pe noi, slujitorii Tăi, Tu Cel căruia ne rugăm neîncetat, Care ai dat rugăciunii noastre puterea în faţa potrivnicului, pe Care Te rugăm în toată vremea să-l biruim pe cel viclean, auzi-ne pe noi Cel ce eşti Împărat în veac: pe văduve le mângâie, pe orfani îi ajută, de cei chinuiţi de duhuri necurate îndură-Te şi-i curăţă, pe cei neştiutori îi învaţă, pe cei rătăciţi îi întoarce, pe cei din închisori îi slobozeşte, iar pe noi toţi ne păzeşte că Tu, Doamne, eşti Dumnezeul nostru şi binecuvântată şi slăvită e Împărăţia Ta.

Popor:

— Amin.

Citiri, omilie şi concedieri

XXVII. După acestea să se încheie rugăciunea, iar citeţul să citească profeţii şi celelalte, iar prezbiterul sau diaconul să citească Evanghelia, iar la urmă episcopul sau prezbiterul să înveţe cele de cuviinţă şi de folos. După care să se facă rugăciune, iar catehumenii să primească punerea mâinilor.

Învățătura despre Taine [mystagogia]

XXVIII. După aceasta episcopul să învețe poporul despre cele de taină. Dacă nu e de față episcopul, să vorbească prezbiterul, ca să știe credincioșii de Cine se vor apropia și Cine le este Dumnezeu și Tatăl. Apoi să se rostească o învățătură despre Taine astfel:

Învățătura despre Taine [mystagogia]
care se rostește credincioșilor înainte de Ofranda [euharistică]

— Cel ce a fost, Cel ce stă de față și Cel ce va veni e Cel ce a pătimit, a fost îngropat, a înviat și a fost preaslăvit de Tatăl. El este Cel ce a dezlegat picioarele noastre din lanțurile morții și a înviat din morți. Nu e doar om, ci totodată și Dumnezeu, Care prin Duhul Sfânt a redat nemuririi trupul lui Adam împreună cu sufletul lui, pentru că l-a păzit pe Adam în duh. El este Cel care S-a îmbrăcat în Adam acum mort și l-a făcut viu și S-a înălțat la cer. Sub El a căzut moartă moartea care fusese învinsă prin cruce; rupte au fost lanțurile ei, prin care odinioară diavolul a avut putere asupra noastră. Prin pătimirea Lui diavolul s-a arătat slab și neputincios, pentru că El a rupt funiile lui și i-a zdrobit puterea, i-a rupt lanțurile și cu o lovitură i-a străpuns fața. Cel ce era plin de întuneric s-a tulburat și s-a temut văzând pe Fiul Unul-Născut pogorându-Se la iad cu sufletul însuflețit de Dumnezeire, pe Cel care a coborât din înălțimile curate care sunt mai presus de cer, pe Cel care e minte nedespărțită din Tatăl și de aceeași voință cu El, Care e împreună cu Tatăl făcătorul cerurilor, cununa îngerilor, tăria arhanghelilor, mantia oștirilor și duhul stăpânirilor, care e Împăratul împărăției veșnice, stăpânul sfinților, mintea de necuprins a Tatălui, El Însuși înțelepciune, El Însuși putere, El Însuși Domn, El Însuși sfat, El Însuși minte, El Însuși mână și braț al Tatălui.

Crezând mărturisim că El este lumina, mântuirea, mântuitorul, ocrotitorul, ajutorul, învățătorul, eliberatorul, răsplătitorul, ajutătorul, întăritorul, zidul nostru. El e păstorul, intrarea, ușa, calea, viața, leacul, hrana, băutura și judecătorul nostru. Îl mărturisim pătimitor și nepătimitor, Fiu necreat, mort și viu, Fiul Tatălui, necuprins și cuprins. Care fără păcat fiind a luat păcatele noastre și a ieșit din cerul părintesc. Când se frânge, Trupul Său se face mântuirea noastră, Sângele Lui se face viața și sfințirea, iar Apa curățirea noastră. Care luminează inimile celor ce se tem de El și este împreună cu ei în toate. Ne-a făcut străini de toată calea diavolului. E înnoitorul sufletelor, în Care credem toți.

Care fiind Dumnezeu înainte de veci din Tatăl Dumnezeul veșnic, văzând lumea în lanțurile păcatului și mergând spre pieire, călcată în picioare de puterea fiarei celei viclene, sub jugul morții prin nebunie și greșeală, sfătu-

indu-se să vindece neamul omenesc, a venit într-un pântece fecioresc, ascunzându-Se de toate oştirile cereşti şi aruncând în neştiinţă taberele potrivnice. Iar când El, Cel nestricăcios, a îmbrăcat trupul stricăcios, a făcut nestricăcios trupul care era sub moarte, arătând prin aceasta prefigurarea nemuririi în trupul lui Adam cel mort pe care l-a îmbrăcat, prefigurare prin care au fost desfiinţate cele ce erau supuse stricăciunii. A predat învăţături preacurate prin Evanghelie, care e vestirea Împărăţiei Lui; Evanghelie prin care am învăţat să ne ducem viaţa potrivit Împărăţiei; Evanghelie prin care au fost rupte lanţurile diavolului, ca din moarte să dobândim nemurirea şi din nepricepere, trezvie. Acesta care S-a făcut om e Fiul lui Dumnezeu Domnul, Care a luat asupra Sa prin golire [kenoză] neamul muritor al lui Adam cu toate ale sale. Cel ce este veşnic vine om la naştere; El, Care este Dumnezeu, Care a fost ştiut dinainte de profeţi, e propovăduit de apostoli, e prăznuit de îngeri şi slăvit de Tatăl a toate.

A fost răstignit pentru noi, iar Crucea Lui e viaţa, tăria şi mântuirea noastră; ea este taina cea ascunsă, bucuria nespusă, prin care tot neamul omenesc care o poartă mereu nu poate fi despărţit de Dumnezeu; ea este tăria iubită şi de Dumnezeu nedespărţită, care nu poate fi rostită cum se cuvine de aceste buze; odinioară era ascunsă, dar acum taina ei se deschide, pentru că se arată credincioşilor nu cum apare, ci cum este. Aceasta e crucea în care ne slăvim ca să fim slăviţi, prin care credincioşii desăvârşiţi care o iau se desfac de tot ce poate fi simţit sau văzut ca de un lucru care de fapt nu există.

Voi, care vă socotiţi puternici, cereţi de aici puterea voastră, faceţi-vă surde urechile voastre văzute, orbiţi-vă ochii voştri din afară, ca să cunoaşteţi voia lui Hristos şi taina eliberării voastre. Bărbaţi şi femei sfinte, care vă slăviţi în Domnul, ascultaţi omul dinăuntru.

După ce ne-a învăţat şi a încheiat legământ cu noi şi ne-a unit cu Sine, după ce a pătimit venind la iad, Domnul nostru a prădat tot pământul şi firea morţii a subjugat-o vieţii. Văzându-L pogorând însufleţit la iad, moartea nădăjduia din greşeală că are să-i fie de mâncare ca de obicei. Văzând însă în El podoaba dumnezeirii, a strigat cu glas, zicând: „Cine e Acesta care a îmbrăcat omul subjugat mie şi m-a biruit? Cine e Acesta care smulge de la pieire timpul vândut mie? Cine e Acesta care a îmbrăcat pământ, dar este cer? Cine e Acesta născut în stricăciune, dar Care e nestricăcios? Cine e Acesta scutit de legile mele? Cine e Acest prădător al celor ale mele? Cine e Cel ce se luptă cu puterea de foc a morţii şi biruie întunericul? Ce este această nouă slavă în această privelişte? Cine este cel ce mă împiedică să fac ce doresc? Cine e acest mort nou fără păcat? Cine e acesta care orbeşte întunericul cu înmulţită strălucire şi nu mă lasă să-i stăpânesc pe cei ai mei, ci trage la cer sufletele care mi-au fost date? Ce este această slavă, care împie-

dică trupul să se facă stricăcios? Cine e acesta, pe care nu-l pot apuca? Ce este slava aceasta, pe care n-o pot scruta cei ce sunt împrejur? Vai! că departe de El şi de ai Lui trebuie să fug, căci nu le pot pricinui vreo vătămare! Pentru că acesta e Hristos Cel răstignit, prin Care cele ce stăteau la stânga au ajuns să stea la dreapta, cele ce erau jos s-au făcut ca cele de sus şi cele ce erau înapoi au fost aşezate înainte, pentru că El Însuşi a înviat din morţi, a călcat în picioare iadul, a omorât moartea cu moartea şi înviind a treia zi a mulţumit Tatălui, zicând:

«Îţi mulţumesc, Tatăl Meu, dar nu cu buzele acestea, care sunt strânse, nici cu limba trupească, din care ies adevăr şi minciună, nici cu cuvântul care iese cu un meşteşug pământesc, ci Îţi mulţumesc cu acel glas, Împărate, care înţelege prin Tine toate, care nu iese din vreun organ trupesc, nici nu se loveşte de urechi trupeşti, care nu e în lume, nici nu rămâne pe pământ, ci prin glasul acela al Duhului Care e în noi, Care doar cu Tine, Tată, vorbeşte, pe Tine Te iubeşte, pe Tine Te slăveşte şi prin Care şi tot corul sfinţilor desăvârşiţi Te strigă, Tată, susţinător, ajutor, că Tu eşti toate şi toate sunt în Tine, toate cele ce sunt ale Tale sunt, nu ale altuia, că Tu eşti în vecii vecilor. Amin.» După ce M-am rugat, spune Iisus, cum ştiţi şi vedeţi, Mă voi sui la Tatăl."

Aşadar, păstorul trebuie să-i înveţe [pe credincioşi] această învăţătură de iniţiere în Taine, ca să ştie de Cine anume se fac părtaşi în Sfintele Taine şi pe Cine Îl pomenesc prin Euharistie. Iar după cele mai sus-zise să continue aşa:

— Aşadar, întrucât şi noi fugind la El am învăţat că doar El poate să le dăruiască, să cerem de la El cele pe care El Însuşi a zis că ni le va da nouă: cele pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit, pe care le-a pregătit celor care-L iubesc pe El, cum au spus Moise şi alţi oameni sfinţi [cf. *1 Co* 2, 9]. Aşadar, întrucât în El ne-am pus nădejdea, Lui să-I dăm slavă, Căruia I se cuvin cinstea şi puterea în vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Iar după ce poporul a învăţat iniţierea în Taine, să fie adusă Euharistia. Dar această iniţiere în Taine [*mystagogia*] să nu fie rostită în toată vremea, ci numai la Paşte, sâmbăta, duminica şi de Arătare şi de Cincizecime.

Cum se cuvine să fie prezbiterul

XXIX. Cel care urmează să fie hirotonit prezbiter să aibă mărturie de la toată mulţimea [poporului] potrivit celor spuse mai sus, ca să fie priceput în citiri, umil, sărac, neiubitor de arginţi, dăruit cu totul neputincioşilor care trebuie slujiţi, încercat, curat şi fără prihană, să fi fost orfanilor ca un tată

şi să fi slujit săracilor, să nu fi fost zăbavnic în frecventarea bisericii, să fi excelat în cucernicie în toate, să fi fost blând, ca astfel să fie socotit vrednic în toate să i se descopere de Dumnezeu cele de folos şi de cuviinţă, ca să fie vrednic şi de darul vindecării.

Hirotonia prezbiterului

XXX. Hirotonia prezbiterului să se facă în acest fel: să-l aducă toată ceata preoţească, şi episcopul să-şi pună mâna pe capul lui, atingându-l şi ţinându-l şi prezbiterii. Şi episcopul să înceapă să zică aşa:

Rugăciunea punerii mâinilor peste prezbiter

— Dumnezeule, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce eşti negrăit şi strălucit, Cel fără început şi fără sfârşit, Doamne, Cel ce ai rânduit şi pus hotar de jur-împrejur la toate şi ai hotărât cu sfat o rânduială celor făcute de Tine, auzi-ne pe noi şi întoarce-Te spre slujitorul Tău acesta şi-i dă lui duhul harului, al sfatului şi mărinimiei, duh de prezbiterie care nu îmbătrâneşte, nici nu piere, duh de iubire şi mustrare ca să ajute şi să conducă poporul Tău cu fapta, în frică, cu inimă curată, în sfinţenie, în podoabă, în înţelepciune, sub lucrarea Duhului Tău şi pronia Ta, Doamne, aşa cum atunci când ai privit spre poporul Tău ales i-ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri, pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care l-ai dat slujitorilor Tăi. Şi acum, Doamne, dă acestuia Duhul Tău deplin, pe care l-ai dat celor ce au fost învăţaţi de Tine şi tuturor celor ce au crezut cu adevărat prin ei, şi fă-l vrednic ca, plin de înţelepciunea Ta şi de tainele Tale ascunse, să conducă poporul Tău în strălucirea unei inimi curate şi adevărate, slăvind, binecuvântând, înălţând, mulţumind şi dând slavă ziua şi noaptea Numelui Tău sfânt şi slăvit, ostenindu-se în veselie şi răbdare, ca să fie vas al Duhului Tău Sfânt, având şi purtând în toată vremea crucea Unuia-Născut Fiului Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Ţie slavă şi putere se cuvin, împreună cu Duhul Sfânt în toţi vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Atât preoţii, cât şi poporul să-i dea pacea cu sărutare sfântă.

Datoriile prezbiterului

XXXI. După ce a fost hirotonit, să stăruie lângă altar zăbovind aici cu osteneală în rugăciune fără întrerupere. Uneori să se odihnească singur în vreo casă, scutit de la cele ce îi revin în lăcaşul Domnului, dar fără să înceteze ori să scoată vreunul din ceasurile hotărâte pentru rugăciune.

Să postească tot anul trei zile pe săptămână, pe de o parte, ca să sporească cu mintea, iar apoi, după puterile lui, ca să nu fie răpit de vreun duh, ci toate să le lucreze cu fapta.

Dacă prezbiterului sau episcopului i se va descoperi să vorbească, să vorbească, altfel să nu întrerupă, nici să nesocotească lucrul său.

Dacă i se va descoperi prezbiterului să-şi viziteze sălaşurile lui şi să spună acolo un cuvânt, să se ducă acolo şi să implore şi aici în rugăciune pe Dumnezeu. Să spună cele ce i se vor descoperi să spună, purtând mereu povara Celui ce a fost răstignit pentru el şi rugându-se pentru tot poporul.

Prezbiterul sau episcopul să nu se îngrijească de hrană şi îmbrăcăminte. Căci Dumnezeu poartă de grijă de el prin cei pe care-i ştie El. Dacă, după ce a primit de la cineva hrană sau îmbrăcăminte, i se spune să primească şi de la altul, să-i fie de ajuns să primească de la acesta atât cât se cuvine şi cât îi este de trebuinţă, nu însă pentru prisosinţă.

Prezbiterul să se arate întotdeauna neclintit în ce priveşte exactitatea credinţei, căci o astfel de credinţă cere Dumnezeu. Să scruteze inima fiecăruia, ca nu cumva să-l înstrăineze de harul lui Dumnezeu o răutate ascunsă şi tăinuită înăuntru.

Să nu îngăduie să crească neghină în grâul bun, ci să o smulgă şi să-l reteze pe cel ce o aruncă în el. Întunericul să nu acopere lumina lui. Să înveţe în toată vremea pe toţi credincioşii să-şi săvârşească alergarea ca ziua, căci fiii luminii nu umblă niciodată în întuneric.

Învăţătura prezbiterului să fie potrivită, liniştită şi măsurată, amestecată cu frică şi cutremur. De acelaşi fel să fie şi învăţătura episcopului. Învăţând să nu rostească lucruri deşarte, ci cele pe care cei ce le ascultă le vor păzi de îndată de ce le aud.

Prezbiterul să ţină minte cele pe care le învaţă, căci în ziua Domnului i se cere să dea mărturie poporului de cele pe care le-a grăit, ca să fie vădiţi cei ce nu le-au ascultat; căci va sta înaintea slavei lui Dumnezeu spunând cele pe care le-a învăţat altora. De aceea aşa să înveţe, ca să nu piară. Să se roage pentru cei care ascultă, ca Domnul să le dea înţelegerea duhovnicească a cunoaşterii şi adevărului. Să nu arunce mărgăritarele degeaba înaintea porcilor, ci să-i caute pe cei vrednici, pe cei care au auzit şi au făcut cuvântul, ca nu cumva, dacă acesta nu va da roade în ei şi va pieri, să dea socoteală de aruncarea lui; nici să nu arate câinilor cele sfinte [cf. *Mt* 7, 6]. Să vadă care sunt semnele celor care ascultă cuvântul şi fac roade bune. Dar în toate judecata să o lase fără grijă episcopului.

Să nu fie nepăsător sau dispreţuitor în a-i învăţa pe cei ce fac fapte bune. Să observe în ei semnele, judecându-i duhovniceşte din suspine, plâns, stri-

gâte înflăcărate, din tăcere, din întristare, din răbdare, din neîngrijirea capului. Să-l preocupe şi neliniştească mai mult plânsul şi geamătul.

Faptele lor sunt privegherea, asceza, postul, liniştea, rugăciunea neîncetată, meditaţia, credinţa, umilinţa, iubirea de oameni, munca, osteneala, iubirea, supunerea, bunătatea, modestia şi orice faptă a luminii.

Iar semnele celor ce nu fac roada vieţii sunt moleşeala, desfătarea de odihnă, rotirea ochilor încoace şi încolo, neascultarea, vociferarea, încrâncenarea, neliniştea şi rătăcirea. Faptele lor sunt lăcomia, necumpătarea, mânia, necredinţa, râsul deşert şi nelatimp, debandada, nepăsarea, hărmălaia, neruşinarea, iubirea de câştig, pofta de arginţi, invidia, mulţumirea de sine, beţia, rostirea opiniilor, vorbăria, iubirea de slavă şi toată întunecimea.

Să discearnă cauzele lor, iar celor vrednici să le vorbească, dar pe cei care nu primesc cuvântul să nu-i oprească. Căci cei care aruncă în pământ seminţe fără rod vor secera necazuri.

Prezbiterul să treacă, aşa cum se cuvine şi e îndatorat, pe la casele bolnavilor împreună cu diaconul şi să-i viziteze; să se gândească şi să le spună cele ce le sunt de cuviinţă şi de folos, mai cu seamă celor credincioşi. Să îndemne ca bolnavilor săraci să li se dea ajutor de către Biserică, pentru ca cei ce vor face milostenie să intre în bucuria Domnului.

Pe cei ce au fost de curând învăţaţi să-i întărească prin cuvinte profetice şi evanghelice în cuvântul învăţăturii.

Să nu-şi neglijeze rugăciunile, căci aşa face lucrul arhanghelilor. Şi să ştie că Dumnezeu nu S-a îndurat defel de îngerii care s-au ticăloşit.

Să postească şi, dacă-i e de folos, să guste vin din pahar şi să-i fie de ajuns cât va socoti că-i este de folos, ca nu cumva să ia spre vătămare băutura care e spre sănătate. În boală să mănânce legume şi peşte şi să se plece spre lucrul său.

În toate preoţii să se arate credincioşilor ca model al lucrării de sfinţire.

Prezbiterul să aducă laude şi mulţumiri în acelaşi fel ca episcopul.

Lauda prezbiterului

XXXII. Prezbiterii să spună lauda zilnică în biserică, fiecare la timpul rânduit lui în acest fel:

Lauda obştească zilnică

Preotul:
— Harul Domnului nostru să fie cu voi cu toţi.
Poporul:
— Şi cu duhul tău.

Preotul:
— Lăudaţi pe Domnul.
Poporul:
— Vrednic şi drept lucru este.
Preotul:
— Pe Tine, Tatăl nestricăciunii, slobozitorul sufletelor noastre, întăritorul sfaturilor, păzitorul inimilor noastre, Tu care ai luminat inimile noastre şi ai desfiinţat întunericul minţii noastre prin ştiinţa care este întru Tine, Care ai desfiinţat rătăcirea şi prin poruncile Tale l-ai făcut pe om să treacă la nemurire şi l-ai căutat pe cel care pierea, pe Tine noi, slujitorii şi poporul, Te lăudăm.
Poporul:
— Pe Tine Te lăudăm...
Preotul:
— Te lăudăm pe Tine, Doamne, pe Care Te laudă neîncetat slăvirile neamuţite ale arhanghelilor lăudători, cântările slavelor, psalmodiile stăpâniilor, pe Tine Te lăudăm, Doamne, Care ai trimis sfatul Tău, Cuvântul Tău, înţelepciunea Ta, lucrarea Ta, Care a fost cu Tine mai înainte de veci, Cuvânt necreat din Necreat, Care la sfârşitul vremilor S-a arătat întrupat, S-a făcut om ca să-i slobozească pe oameni, pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, Care ne-a eliberat din jugul robiei. De aceea şi noi, slujitorii Tăi, deprinşi acum împreună cu poporul Te lăudăm.
Poporul:
— Pe Tine Te lăudăm...
Preotul:
— Întreită laudă Îţi facem din inimile noastre, Doamne, dăruitorul vieţii, Care cercetezi sufletele săracilor şi nu eşti nepăsător faţă de duhul celor înspăimântaţi, ajutătorul celor prigoniţi, ajutorul celor înviforaţi pe mare, slobozitorul celor chinuiţi, hrănitorul celor înfometaţi, răzbunătorul celor năpăstuiţi, iubitorul celor credincioşi, tovarăşul sfinţilor, sălaşul celor curaţi, primitorul celor ce Te cheamă în adevăr, ocrotitorul văduvelor, slobozitorul orfanilor, Care dai dreaptă cârmuire Bisericii Tale, în care ai aşezat mesele de pomenire a morţilor, slujirile şi ospeţele credincioşilor, împărtăşirea Duhului, darurile harului şi virtuţile, pe Tine Te lăudăm neîncetat în toată vremea în inimile noastre, zugrăvind în noi icoana Împărăţiei Tale pentru Tine şi pentru Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, prin Care Ţie slavă şi stăpânire se cuvin, împreună cu Duhul Sfânt, în vecii vechilor. Amin.
Poporul:
— Amin.
Iar de spune cineva cuvinte profetice, va avea plată.

La miezul nopții ceata preoțească deosebi și cei mai desăvârșiți în popor să aducă laude; căci în acel ceas înviind, Domnul nostru a prăznuit cu laude pe Tatăl.

Vedeți, fii ai luminii, că cine crede în cuvintele Domnului umblă așa cum a umblat în lume Însuși Domnul, ca să fie acolo unde e și El.

Despre diaconi

XXXIII. Să fie rânduit diacon cel care a fost ales potrivit celor spuse mai înainte, dacă are o viață bună, dacă e curat, dacă a fost ales pentru curăția și ferirea lui de momeli. Dacă nu, să fie măcar unul unit în căsătorie cu o singură femeie. Să aibă mărturia tuturor credincioșilor că n-a fost prins în negustoriile lumii, că nu știe vreun meșteșug [care să-l depărteze de lucrurile cucerniciei]. Iar de a avut soție sau dacă are copii, fiii lui să învețe să cinstească cucernicia. Ei înșiși să se arată curați ca unii care se cade să placă în slujire Bisericii. Biserica să le poarte de grijă, ca și ei să se dedice exercițiului legii și slujirii.

Ce trebuie să facă în Biserică diaconul

XXXIV. Iar slujirea lui să fie așa: mai întâi să urmeze cele poruncite de episcop deîndată ce i-au fost anunțate; să fie și sfătuitorului întregului cler și ca o taină/simbol a întregii Biserici. Să slujească bolnavilor și pelerinilor, să ajute văduvele, să fie ca un tată al orfanilor, să umble prin casele nevoiașilor, ca nu cumva să cadă cineva în strâmtorare sau să fie chinuit de boală ori nenorocire. Să umble pe la casele catehumenilor ca să-i întărească pe șovăielnici și să-i învețe pe cei neștiutori. Să îmbrace și gătească bărbații care au murit, să îngroape pe pelerini, să fie conducătorul celor ce au ieșit din casele lor sau au fost alungați în surghiun; să înștiințeze Biserica de cei ce sunt în lipsuri; să nu tulbure pe episcop, ci doar duminica să-i aducă aminte toate ca să fie înștiințat și el de toate.

Să fie vigilent în timpul adunării și să umble prin biserică uitându-se să nu se găsească în ea cineva fălos, batjocoritor, iscoditor sau vorbind în deșert, el să-l mustre în văzul și auzul tuturor și să-l arunce afară pe cel ce merită pedeapsă, ca să se sfiască și ceilalți. Dacă mai sus-zisul îl roagă să-i îngăduie să se cuminece, să-i lase această mângâiere. Dar dacă stăruie în greșeala lui sau în neorânduiala lui, să-i spună despre el episcopului și să fie îndepărtat șapte zile, după care să fie chemat, ca să nu fie răpit [de alte credințe]. Dacă venind stăruie totuși în păcatul lui, să fie despărțit [de Biserică] până ce se va căi cu adevărat, își va veni în fire și se va ruga să fie primit.

Dacă diaconul e într-un oraș de pe țărmul mării, să umble și prin locurile de pe țărm să vadă dacă nu cumva e acolo cineva mort într-un naufragiu, și

să-l îmbrace şi îngroape, de asemenea să cerceteze în locul de găzduire dacă nu cumva se află acolo cineva bolnav, sărac sau mort şi să dea de ştire Bisericii despre ei, ca să le poarte de grijă cum se cuvine fiecăruia. Să-i spele pe cei paralizaţi şi respingători, ca să răsufle şi ei întrucâtva uşuraţi de bolile lor. Şi prin Biserică să dea fiecăruia cele ce i se cuvin.

Într-o Biserică să fie doisprezece prezbiteri, şapte diaconi, patru ipodiaconi [citeţi] şi trei văduve care au întâietatea şederii.

Acela dintre diaconi care are o faimă mai mare prin sârguinţă şi slujire, să fie ales primitor al pelerinilor.

Să rămână aici în locul de găzduire care e în biserică îmbrăcat în haină albă şi purtând pe umăr doar orarul. În toate să fie ca un ochi al Bisericii făcând cunoscut cu frică în ce fel este el un exemplu de cucernicie pentru popor. Şi să strige aşa:

Strigările/ectenia diaconului

XXXV. — Să ne sculăm.
Fiecare să-şi ştie locul său.
Catehumenii să plece.
Vedeţi să nu fie cineva necurat, cineva nepăsător.
Sus ochii inimilor voastre.
Îngerii ne văd.
Vedeţi: cine nu crede să plece.
Să ne rugăm într-un gând.
Să nu fie cineva adulter, cineva mânios.
Să rugăm pe Domnul Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Iar când prezbiterul sau episcopul încep rugăciunea, poporul să se roage şi să-şi plece genunchii, iar diaconul să zică aşa:

— Să ne rugăm pentru pacea care vine din cer, ca Domnul să facă pace cu îndurarea Sa.

Să ne rugăm pentru credinţa noastră, ca Domnul să ne dea până la capăt credinţa care este întru El.

Să ne rugăm pentru înţelegere şi unire în cuget, ca Domnul să ne ţină duhul într-un singur cuget.

Să ne rugăm pentru răbdare, ca Domnul să ne dea până la sfârşit răbdare în toate necazurile.

Să ne rugăm pentru apostoli, ca Domnul să ne dea să-I fim plăcuţi Lui, aşa cum I-au fost plăcuţi şi ei şi să ne facă vrednici de moştenirea lor.

Să ne rugăm pentru profeţi, ca Domnul să ne numere împreună cu ei.

Să ne rugăm pentru mărturisitori, ca Domnul să ne dea să ne sfârşim viaţa în acelaşi cuget cu ei.

Să ne rugăm pentru episcop, ca Domnul să-l păzească în credinţă întru lungime de zile, ca, dreapta cale croind cuvântului adevărului, să conducă Biserica în curăţie şi fără prihană.

Să ne rugăm pentru prezbiteri, ca Domnul să nu ia de la ei duhul prezbiteriei, ci să le dăruiască până la sfârşit sârguinţă şi cucernicie.

Să ne rugăm pentru diaconi, ca Domnul să le dea să alerge alergare desăvârşită, să săvârşească sfinţenie şi să-şi aducă aminte de ostenelile şi iubirea lor.

Să ne rugăm pentru prezbitere/bătrâne [văduve], ca Domnul să audă rugăciunile lor şi să păzească desăvârşit inimile lor în duhul harului şi să ajute osteneala lor.

Să ne rugăm pentru ipodiaconi, citeţi şi diaconiţe, ca Dumnezeu să le dea să-şi primească plata în răbdare.

Să ne rugăm pentru credincioşii din lume, ca Domnul să le dea să păzească în chip desăvârşit credinţa.

Să ne rugăm pentru catehumeni, ca Domnul să le dea să se facă vrednici de baia iertării şi să-i sfinţească cu pecetea sfinţeniei.

Să ne rugăm pentru împărăţie, ca Domnul să-i dea pace.

Să ne rugăm pentru preaînalţii stăpânitori, ca Domnul să le dea înţelegere şi frica Sa.

Să ne rugăm pentru toată lumea, ca Domnul să mângâie pe fiecare dându-i cele de cuviinţă.

Să ne rugăm pentru cei ce călătoresc pe mare şi pe uscat, ca Domnul să-i îndrepteze cu dreapta milostivirii Sale.

Să ne rugăm pentru cei ce suferă prigonire, ca Domnul să le dea răbdare şi ştiinţă şi să le dea osteneală desăvârşită.

Să ne rugăm pentru cei adormiţi care s-au dus din Biserica noastră, ca Domnul să le dea loc de odihnă.

Să ne rugăm pentru cei în cădere [de la credinţă], ca Domnul să nu-şi aducă aminte de neroziile lor şi să-şi domolească de la ei ameninţările Lui.

Noi toţi care avem nevoie de rugăciuni să ne rugăm ca Domnul să ne ocrotească şi păzească în duh de blândeţe.

Să ne rugăm şi să-I cerem Domnului să primească rugăciunile noastre.

Iar când s-au isprăvit strigările făcute de diacon, episcopul să facă semn cu mâna, iar diaconul să zică:

— Să ne ridicăm în Duhul Sfânt ca, înţelepţiţi fiind acum, să creştem în harul Lui slăvindu-ne în Numele Lui şi zidiţi pe temelia apostolilor, şi rugându-ne să cerem Domnului să primească rugăciunile noastre cu bunăvoinţă.

După care episcopul să încheie.

Poporul să zică:

— Amin.

Datoriile diaconului în Biserică

XXXVI. Diaconul să fie astfel încât să se arate având frică, sfială, modestie şi purtare desăvârşită în înflăcărarea duhului.

Să se uite cu atenţie la cei ce intră în lăcaşul sfânt, cine sunt aceia, ca să discearnă dacă sunt miei sau mai degrabă lupi, iar după o cercetare să-l ducă înăuntru pe cel vrednic, ca să nu se întâmple să intre vreo iscoadă şi să fie atacată libertatea Bisericii, iar tot păcatul să cadă asupra capului său.

Dacă vine cineva la adunare târziu, fie când se încheie lauda aurorei, fie când se aduce jertfa [euharistică], să rămână afară, oricine ar fi, şi diaconul să nu-l ducă înăuntru, căci aceasta e o preînchipuire a Judecăţii viitoare, şi nu cumva hărmălaia care se face cu intrarea lui să fie pricină de împrăştiere pentru cei ce se roagă. Aşadar, cel ce vine şi găseşte închisă uşa să nu bată din motivele mai sus-zise.

Iar după ce lauda începută s-a isprăvit, credinciosul sau credincioasa să intre, iar diaconul să strige:

— Să ne rugăm peste jertfă şi peste laudă, ca Domnul să înscrie cererea noastră în cartea vieţii şi Dumnezeul veacului să-şi aducă aminte de noi în sălaşurile Lui luminoase şi sfinte.

Pentru fratele care a venit târziu să ne rugăm, ca Domnul să-i dea sârguinţă şi osteneală, să dezlege de la el orice legătură a lumii acesteia şi să-i dea voinţa iubirii, dragoste şi nădejde.

În acelaşi fel să strige diaconul pentru sora ori diaconiţa care au venit târziu şi au rămas afară, ca tot poporul să se roage pentru ele. Căci atunci când diaconul îi pomeneşte şi strigă astfel pe cei zişi mai înainte, sârguinţa sporeşte şi legătura iubirii se întăreşte, iar cel nepăsător sau leneş e mustrat.

Alte datorii ale diaconului

XXXVII. Dacă vreo femeie suferă siluire de la un bărbat, diaconul să cerceteze întocmai dacă e credincioasă, dacă a suferit cu adevărat o siluire şi dacă cel care a siluit-o nu e cumva ibovnicul ei. Şi, dacă va cunoaşte că femeii i s-a întâmplat într-adevăr acest lucru şi că plânge din pricina siluirii pe care a suferit-o, să aducă la cunoştinţă aceasta urechilor episcopului, ca să arate că ea ţine întru totul de comuniunea Bisericii. Dar pe siluitor, dacă e credincios, diaconul să nu-l ducă în biserică pentru cuminecare, chiar dacă face pocăinţă; iar dacă e catehumen şi face pocăinţă, să fie botezat şi primit la cuminecare.

Diaconul să-i catehizeze pe cei ce fac pocăinţă şi să-i ducă la prezbiteri sau la episcop, ca să fie învăţaţi şi să se îmbibe de cunoaştere.

Dacă diaconul nu-şi poate îndeplini cele ce ţin de rânduiala diaconiei, să stăruie măcar în rugăciune şi drept osteneală să socotească cererea, medita-

rea, iubirea, calea, plânsul şi să aibă înaintea ochilor frica, şi se va numi fiu al luminii.

Hirotonia diaconului

XXXVIII. Hirotonia diaconului să se facă aşa: doar episcopul să pună mâna asupra lui, căci nu e hirotonit pentru preoţie, ci pentru slujirea episcopului şi a Bisericii. Şi episcopul să se roage asupra diaconului aşa:

Rugăciunea punerii mâinilor peste diacon

— Dumnezeule, Care ai zidit şi ai împodobit prin cuvânt toate, Care Te odihneşti în lumile curate, Care prin profeţii Tăi ne-ai slujit viaţa veşnică şi ne-ai luminat cu lumina cunoaşterii, Dumnezeule, Făcătorul celor mari şi Pricinuitorul a toată slava, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să împlinească voia Ta ca să slobozească tot neamul omenesc, şi nouă ne-ai rostit şi arătat Mintea Ta, Înţelepciunea Ta, Cercetarea Ta, pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, Domnul luminii, Domnul domnilor şi Dumnezeul dumnezeilor, trimite Duhul harului şi al sârguinţei peste slujitorul Tău acesta, ca să i se dea râvnă, tihnă, mărinimie şi puterea de a fi plăcut Ţie. Fă-l, Doamne, lucrător legiuit fără ruşinare, blând, iubitor al orfanilor, iubitor al celor ce cinstesc evlavia, iubitor al văduvelor, înflăcărat cu duhul, iubitor de fapte bune. Luminează-l, Doamne, pe cel pe care l-ai iubit şi l-ai ales spre a sluji Bisericii Tale şi a aduce cu sfinţenie în locaşul Tău sfânt cele ce-Ţi sunt aduse de moştenirea arhieriei Tale, ca slujind el fără prihană, curat, sfânt şi cu cuget nepătat, să se facă vrednic de acest mare şi înalt cin prin voinţa Ta şi să Te laude neîncetat prin Fiul Tău Unul-Născut Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ţie se cuvine slavă şi stăpânire în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

Despre mărturisitori

XXXIX. Cine dă mărturie şi mărturisire că a fost în lanţuri, în temniţă şi în chinuri pentru Numele lui Dumnezeu să nu i se pună din această pricină mâna peste el pentru diaconie, nici pentru prezbiterie. Căci are cinstea clerului, întrucât prin mărturisire a fost ocrotit de mâna lui Dumnezeu. Dar dacă e rânduit episcop, să se învrednicească şi de punerea mâinilor.

Dacă e însă un mărturisitor care n-a fost chemat la judecată înaintea stăpânitorilor, nici n-a fost chinuit în lanţuri, ci doar a mărturisit credinţa, să se învrednicească de punerea mâinii, căci primeşte rugăciunea clerului. Să nu repete însă şi să se roage asupra lui toate cuvintele, dar când e înaintat mai apoi păstor [episcop], să primească lucrul [hirotoniei].

Despre văduve

XL. Să fie rânduită văduvă cea care e aleasă, care a rămas multă vreme fără bărbat şi a fost de multe ori îndemnată de oameni să se mărite cu un alt bărbat, dar din pricina credinţei n-a vrut nicidecum să se alipească de un alt bărbat. Altfel nu trebuie să fie aleasă, ci să fie probată la timp dacă a fost cucernică, dacă pe cei pe care i-a născut i-a crescut în sfinţenie, dacă nu i-a învăţat deloc înţelepciunea lumii, dacă i-a format în dragostea legii sfinte şi a Bisericii, dacă i-a iubit şi cinstit pe pelerini, dacă a fost sârguincioasă în rugăciune, dacă s-a arătat umilă, dacă i-a ajutat cu bucurie pe cei necăjiţi, dacă s-a descoperit sfinţilor despre ea, dacă nu i-a neglijat pe sfinţi, ci le-a slujit după puteri, dacă e în stare să poarte şi să ducă acest jug. Să fie rugându-se neîncetat şi desăvârşită în toate, arzând în duhul, având ochii inimii deschişi spre toate. Să fie tot timpul bună, iubind simplitatea, neavând nimic în lumea aceasta, ci luând şi purtând necontenit crucea care depărtează tot răul, stăruind zi şi noapte la altar, făcându-şi lucrarea cu veselie şi în ascuns. Dacă are una sau două tovarăşe într-un gând în Numele Meu, şi Eu voi fi între ele. Să fie desăvârşită în Domnul, ca una cercetată de Duhul. Cele ce i se arată să le facă cu frică şi sârguinţă. Să îndemne femeile neascultătoare, să le înveţe pe cele neştiutoare, să le întoarcă pe cele rele, să le înveţe să fie sfioase şi să caute pe diaconiţe. Pe cele ce intră să le facă să ştie cum şi în ce fel trebuie să fie, pe cele ce rămân afară să le îndemne. Să dea cu răbdare sfat celor care ascultă despre cele bune. Cu cele neascultătoare după trei mustrări să nu mai vorbească. Să le sprijine pe cele ce doresc să fie în feciorie şi curăţie. Pe cele ce se arată dimpotrivă să le dojenească cu măsură şi liniştit. Pe cele ce vorbesc lucruri de prisos şi zadarnice să le mustre deoparte, iar dacă nu ascultă, să mai ia cu sine o femeie mai înaintată în vârstă sau să aducă la cunoştinţa urechilor episcopului. În biserică să tacă, să fie sârguincioasă în rugăciune, să viziteze bolnavele în fiecare duminică, aducând cu ea unul sau doi diaconi şi să le ajute. Dacă are ceva, să-l cheltuiască pe săraci şi credincioşi. Dacă nu are, trebuie să fie ajutată de Biserică. Nimic să nu lucreze în chip lumesc, ca pentru a fi pusă la încercare.

Să săvârşească faptele Duhului, să stăruie în rugăciuni şi postiri, să nu cerceteze nimic adânc şi să primească ce îi trimite Dumnezeu. Să nu se mai ocupe de copii, ci să-i predea Bisericii ca, petrecând în casa lui Dumnezeu, să se facă în stare de slujirea preoţiei. Rugăciunile ei vor fi primite la Dumnezeu şi vor fi o jertfă de ardere de tot la altarul lui Dumnezeu. Căci cele ce au slujit cu cinste vor fi slăvite de arhangheli. Dar cele care sunt neînfrânate, vorbăreţe, curioase, furioase, beţive, necinstite sau iubind cu înflăcărare desfătările, chipurile sufletelor lor care stau înaintea Tatălui luminii, vor pieri şi

vor fi duse să locuiască în întuneric. Căci atunci când faptele lor văzute se înalță sus, le împing ușor în adânc ca, după schimbarea și pieirea lumii acesteia, înseși chipurile sufletelor să se ridice ca mărturie împotriva lor și să le împiedice să privească în sus. Căci chipul sufletului fiecăruia stă în fața lui Dumnezeu înainte de întemeierea lumii. De aceea să fie aleasă cea care poate să meargă înainte cu cupe sfinte, căci așa sunt cei doisprezece bătrâni/prezbiteri care laudă pe Tatăl Meu în ceruri, care laudă pe Tatăl Meu în ceruri, care primesc rugăciunile oricărui suflet curat și aduc Celui Preaînalt bună-mireasmă [cf. *Ap* 5, 8].

Așezarea văduvei

XLI. Rânduirea văduvei să se facă în acest fel: rugându-se ea la intrarea altarului și privind în jos, episcopul să zică încet, dar totuși astfel încât preoții să poată auzi:

Rugăciunea de așezare a văduvelor care au întâietate la ședere

— Dumnezeule sfinte și preaînalt, Care privești spre cele umile, Care ai ales pe cei slabi și pe cei tari în putere, Care ai făcut de cinste și cele disprețuite, trimite, Doamne, duhul puterii Tale peste slujnica Ta aceasta și întărește-o cu adevărul Tău, ca, împlinind porunca Ta și ostenind în locașul Tău cel sfânt, să-Ți fie vas de cinste și să Te slăvească în ziua în care vei slăvi pe săracii Tăi, Doamne. Dă-i ei puterea de a săvârși cu bucurie cele rânduite de Tine drept regula slujnicei Tale. Dă-i, Doamne, duh de umilință, tărie, răbdare și bunătate, ca luând jugul Tău cu bucurie nespusă să îndure ostenelile. Așa, Doamne Dumnezeule, Care știi neputința noastră, fă-o pe slujnica Ta aceasta spre slava casei Tale, spre zidire și preînchipuire strălucită; întărește-o, Dumnezeule, sfințește-o, învaț-o și mângâi-o, că binecuvântată și slăvită e Împărăția Ta, Dumnezeule Tată, și Ție se cuvine slava, Unului-Născut Fiului Tău, Dumnezeul nostru Iisus Hristos, și Duhului Tău Sfânt, bun închinat, de viață făcător și de-o-ființă, acum și înainte de veci și din generație în generație și în vecii vecilor. Amin.

Poporul:

— Amin.

Datoriile văduvei

XLII. După ce a fost așezată astfel, văduva să nu se mai îngrijească de nimic, ci să fie singuratică și să se ocupe în singurătate de rugăciunile cucerniciei; căci temeiul sfințeniei vieții pentru văduvă e în singurătate, așa încât pe nimeni altul să nu iubească decât pe Dumnezeul dumnezeilor, Tatăl care este în ceruri.

Să aducă laude noaptea şi dis-de-dimineaţă în afara ceasurilor cunoscute.

Dacă e la sorocul ei lunar, să rămână în templu, dar să nu se apropie de altar, nu ca şi cum ar fi întinată, ci pentru cinstea altarului; iar după ce a postit şi s-a spălat, să stăruie. Dar în zilele Cincizecimii să nu postească. Iar la praznicul Paştelui să dea săracilor din ce are, să se spele şi aşa să se roage.

Când aduce mulţumiri şi laude, dacă are fecioare prietene într-un cuget, va fi foarte bine dacă se vor ruga cu ea răspunzând: Amin. Altfel să se roage singură deosebi, fie în biserică, fie acasă, dar mai cu seamă la miezul nopţii.

Timpurile în care trebuie să aducă laude sunt sâmbăta, duminica, de Paşte, de Epifanie şi de Cincizecime. În restul timpului să mulţumească cu umilinţă în psalmi, cântări şi meditare şi să se ostenească muncind. Căci Cel Preaînalt le va sfinţi şi va ierta păcatele reproşate şi neştiinţa lor. Tatăl Meu ceresc le va mângâia şi va lumina feţele lor care vor străluci de slavă în ziua răsplătirii ca feţele sfinţilor Mei.

Laudele văduvelor

XLIII. Aceste laude să fie săvârşite de văduve în tihnă:

Lauda de noapte a văduvelor

— Sfinte, sfinte fără prihană, Care-Ţi ai sălaşul în lumină, Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob, Dumnezeul lui Enoh şi David, al lui Ilie şi Elisei, al lui Moise şi Iosua, al profeţilor şi al celorlalţi care au vestit în adevăr Numele Tău, Dumnezeul apostolilor, Dumnezeule Care cu sfaturile Tale îndrepţi toate şi binecuvântezi pe cei ce se încred în Tine cu tot dragul, pe Tine Te laudă sufletul meu cu puterile duhului tăriei mele, pe Tine Te laudă inima mea, Doamne, laudă puterea Ta în toată vremea, Te laudă pe Tine, Doamne. toată tăria mea, căci dacă vrei voi fi a Ta, Dumnezeule, Dumnezeul săracilor, că Tu eşti ajutorul celor mici, Care priveşti spre cei umiliţi, Care eşti ajutorul celor slabi; ajută-mă, Doamne, căci prin harul Tău ai binevoit să fiu slujnica Ta, pentru că nume mare mi-ai dat mie, ca să mă numesc creştină. Tu, Care m-ai slobozit din robie, ca să slujesc Dumnezeului puternic în veac şi să Te laud fără să fiu făcută de ruşine pe Tine, Care vezi toate. Aşa, Doamne Dumnezeule, întăreşte în mine inima mea, până ce se va desăvârşi în Duhul Sfânt. Dă-ne tinereţe spre zidirea sfintei Tale Biserici. Fiule, Cuvânt şi Minte a Tatălui, Hristoase, Care ai venit pentru mântuirea neamului omenesc, Care ai pătimit, ai fost îngropat şi ai fost slăvit de Cel ce Te-a trimis, întoarce-Te şi ajută-ne, Doamne, drepte fă gândurile noastre în credinţa întărită a Duhului, slăveşte Numele Tău în noi, pentru că în Tatăl Tău, în Tine şi în Duhul Sfânt e nădejdea noastră în vecii vecilor.

Şi să spună împreună cu cele ce sunt cu ea:
— Amin.
Iar lauda aurorei să o facă aşa:

Lauda aurorei a văduvelor care au întâietate în şedere

— Pe Tine, Dumnezeule în veac, îndreptătorul sufletelor noastre, Ziditorul luminii, comoara vieţii, Care eşti desfătat de laudele şi rugăciunile sfinţilor, iubitorule al milei, îndurate, bunule, Împărate a toate şi Domnul Dumnezeul nostru, pe Tine Te laudă duhul meu, trimiţând neîncetat spre Tine glasul slujnicei Tale, Doamne, care Te roagă să desăvârşeşti în slujnica Ta duhul sfatului, al cucerniciei şi cunoaşterii drepte. Te laud, Doamne, Care ai nimicit de la sărăcia noastră toată tulburarea, ura, mânia, toată dihonia şi obiceiul cel rău. Tu eşti Cel ce, luând-o înainte, ai schimbat gândul minţii mele, ca să-Ţi slujesc numai Ţie, Dumnezeule, Care ai împodobit sfânta Biserică cu felurite slujiri. Tu, Care depărtezi de la slujnica Ta orice îndoială, frică, neputinţă şi îndrepţi gândurile celor care-Ţi slujesc Ţie cu gândire dreaptă. Te laud, Dumnezeule, Care m-ai luminat cu lumina ştiinţei Tale prin Fiul Tău Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.
Şi împreună cu cele care o însoţesc să zică:
— Amin.

Despre ipodiaconi

XLIV. În acelaşi chip să fie rânduit ipodiacon cel ce e curat, rugându-se peste el episcopul. Iar în ziua de duminică, în auzul întregului popor, episcopul să zică peste el aşa:
— Tu (*N*), slujeşte şi ascultă cu frică de Dumnezeu evanghelia, cultivă-ţi în sfinţenie cunoaşterea de tine însuţi, păzeşte curăţia, vieţuieşte ascetic, priveşte, auzi şi ascultă în umilinţă şi nu neglija rugăciunile şi posturile, ca Domnul să Te facă mulţumit şi vrednic de un cin mai înalt decât acesta.
Toţi preoţii să zică:
— Fie! Fie! Fie!

Despre citeţ

XLV. Să fie aşezat citeţ cine e curat, blând, umil, înţelept şi foarte iscusit, învăţat el însuşi şi în stare să înveţe pe alţii, cu bună ţinere de minte şi veghetor, ca să fie în stare să fie ridicat la o treaptă şi mai înaltă. Mai întâi însă într-o zi de duminică să i se dea o carte în văzul poporului. Să nu se pună mâna peste el, ci să audă de la episcop acestea:

— Tu (*N*), pe care Te-a chemat Hristos să fii slujitorul cuvintelor Lui, poartă de grijă şi sileşte-te să te arăţi încercat în canonul acesta şi într-o treaptă mai mare chiar decât aceasta înaintea Domnului nostru Iisus Hristos, ca să-Ţi dea pentru acestea o plată mai bună în sălaşurile Lui cele veşnice.

Iar preoţii să spună:

— Fie! Fie! Fie!

Despre cei feciorelnici

XLVI. Cel feciorelnic, bărbat sau femeie, nu e aşezat de oameni, nici nu e hirotonit, ci se deosebeşte el însuşi prin voinţa sa, luând numele de feciorelnic/fecioară. Să nu se pună deci mâinile peste el pentru feciorie, fiindcă aceasta e o stare a voinţei lui.

Este necesar însă ca feciorelnicii să fie stricţi omorându-şi trupul, dar fără a-i atinge sănătatea, şi să petreacă zi de zi în posturi şi rugăciuni cu plâns şi lacrimi, aşteptând în toată vremea ieşirea din trup şi să se silească gândindu-se zi de zi că vor muri. Să nu se dedea mâniei, nici neînfrânării, beţiei ori vorbirii prosteşti, nici ocupaţiilor sau împrăştierilor lumeşti, ci ca unii răstigniţi mereu să-şi aibă inimile înălţate sus cu toată umilinţa şi podoaba conştiinţei, în meditarea cărţilor sfinte, în gânduri credincioase şi într-o uşurare bună, ca atunci când se roagă să fie auziţi în cele pe care le cer pentru credincioşii care vor să le poarte de grijă, şi să nu respingă aceasta, ca prin ei să li se dea partea vieţii. Să fie întăriţi în iubire, în bunătate şi în harul adevărat şi desăvârşit. Să fie stăruitori în mângâieri şi să-i uşureze pe apropiaţii lor; să-i instruiască şi înveţe pe cei proaspăt făcuţi credincioşi; să-i îndrume pe tineri cu ştiinţă, înţelepciune şi bunătate, arătându-se întrei ei ca pilde de sfinţenie în toate faptele bune.

Aşa să facă şi fecioarele.

Apoi să vorbească şi lucreze cu rânduială, cu har şi ştiinţă, ca să fie cu adevărat sarea pământului [*Mt* 5, 13].

Fecioarele să-şi acopere capul în biserică ascunzându-şi măcar părul.

Toţi să le aibă în cinste, ca şi celelalte care vor să le urmeze exemplul.

Despre harismatici

XLVII. Dacă se arată în popor cineva având darul vindecării sau al ştiinţei sau el limbilor, să nu se pună mâinile peste el, întrucât lucrarea lor e deja arătată. Dar să li se arate cinstire.

Sfârşitul primei cărţi a lui Clement.

Cartea a II-a a lui Clement

Poruncile, canoanele şi hotărârile pe care le prescris Domnul nostru Iisus Hristos cu privire la cinul celor ce urmează să se boteze

Despre cei ce vin să asculte cuvântul

1. Cei ce vin prima dată să asculte cuvântul, înainte de a intra în ceata obştii, să fie duşi mai întâi la învăţători acasă şi arătându-li-se toată sârguinţa să se cerceteze toată pricina [venirii lor], ca astfel învăţătorii să cunoască de ce au venit şi cu ce voinţă. Iar dacă au venit cu voinţă şi cu dorinţă bune, să fie instruiţi cu râvnă.

Cei care-i aduc să fie înaintaţi în vârstă, credincioşi şi cunoscuţi Bisericii, şi să dea mărturie despre ei că sunt în stare să asculte [cuvântul].

Să se cerceteze şi despre năravurile şi viaţa celor ce vin, dacă sunt necertăreţi, liniştiţi, umili, nevorbitori de lucruri zadarnice sau dacă sunt dispreţuitori, grăitori de lucruri ruşinoase, puşi pe glume, înşelători şi stârnind râsul. Pe lângă asta să se cerceteze dacă cineva dintre ei are sau nu soţie. Şi dacă are concubină, să fie povăţuit cu sârg şi râvnă şi să fie rugat cu bunătate să-şi îndrepte cusururile.

Episcopul să se îngrijească de el în Domnul, povăţuindu-l cu îndemnurile profeţilor care-l duc la curăţie, iar dacă înaintează să-l îmbibe atunci atât cu învăţături apostolice, cât şi mai apoi cu cele evanghelice şi cu întreg cuvântul învăţăturii, iar dacă e socotit vrednic, să fie botezat; şi dacă e socotit atât de vrednic să asculte cele ascunse, să le audă separat, în cazul în care înaintează într-adevăr şi în ascuns.

Celui ce doreşte să se căsătorească să nu i se pună nici o piedică, ca nu cumva să fie prins în laţ de Satana prin desfrânare. Dar să lege căsătorie cu o femeie credincioasă creştină, din neam de creştini, care să-şi poată păstra bărbatul în credinţă; [şi să facă asta] cu porunca şi purtarea de grijă a episcopului.

Venind la audiere cuvântului, să fie întrebat şi dacă e sclav sau om liber şi, dacă e slavul unui bărbat credincios şi stăpânul îl lasă, să asculte [cuvântul]. Şi dacă stăpânul nu e credincios şi nu-l lasă, să fie rugat să-l lase. Iar dacă stăpânul spune cu adevărat că sclavul vrea să se facă creştin din ură faţă de stăpânii lui, un astfel de sclav să fie respins. Dacă însă nu poate fi dovedită nicicum ura sclavului pe stăpân şi sclavul acela vrea să se facă creştin, să fie primit să asculte. Sclavul care nu primeşte mărturie de la un stăpân creştin să fie respins.

Orice soţie să fie învăţată să placă bărbatului ei în frica lui Dumnezeu. Dacă fiecare din ei vor voi să păstreze înfrânarea din motive de evlavie, îşi vor avea răsplata lor.

Cine nu e legat prin căsătorie să nu desfrâneze, ci să lege o căsătorie legiuită. Dacă doreşte să rămână aşa, să rămână în Domnul.

Cine e chinuit de demon, să nu asculte cuvânt de la povăţuitor, până ce nu se curăţeşte. Căci, până ce e pradă unui duh material, mintea nu primeşte un cuvânt nematerial şi sfânt. Dar după ce s-a curăţit, să fie învăţat prin cuvânt.

Cine să fie primit catehumen şi cine nu

II. Adultera şi adulterul sau beţivul sau plăsmuitorul sau turnătorul de idoli sau măscăriciul sau vizitiul sau luptătorul [gladiatorul] sau boxerul sau antrenorul luptătorilor sau vânătorul de fiare în public sau preotul idolilor sau păzitorul lor nu trebuie primiţi.

De va voi cineva dintre aceştia să se facă credincios, trebuie ca înainte să se lase de lucrurile de acest fel, iar după ce-şi va fi mărturisit cu zel credinţa şi va fi fost botezat, să fie primit şi să se cuminece. Dacă însă refuză să se lase, să fie îndepărtat.

E foarte bine dacă învăţătorul copiilor în literatura profană se lasă de meseria sa; dar dacă n-are altă meserie cu care să-şi câştige cele necesare vieţii, să se aibă îngăduinţă faţă de el.

Dacă cineva e soldat sau într-o magistratură, să fie învăţat să nu oprime, să nu omoare, să nu răpească, să nu se mânie, să nu se aprindă, nici să vatăme pe cineva, ci să fie mulţumit cu leafa care i se dă. Iar cei ce vor să fie botezaţi în Domnul, să renunţe cu totul la armată şi magistratură; altfel să nu fie primiţi.

Dacă un catehumen sau credincios vrea să se facă soldat, să renunţe la acest fel de gând, altfel să fie respins ca unul care prin planul său dispreţuieşte pe Dumnezeu şi, punând mai prejos cele duhovniceşti, fuge mai degrabă în trup, nesocotind credinţa.

Adulterul, sau desfrânatul, sau beţivul, dacă încetează acest fel de răutăţi, pot fi primiţi şi, după ce înaintează, pot să fie chiar şi botezaţi; altfel să fie respinşi.

Dacă concubina cuiva, şi care e slujnică, vrea să mărturisească credinţa, să fie primită să asculte [cuvântul], numai să-şi ia copilul şi să plece de la stăpânul ei, sau să se lege cu el în căsătorie; iar după ce a primit botezul, să se facă părtaşă de cuminecarea Euharistiei; altfel să fie respinsă.

Cel vinovat de lucruri infamante, ghicitorul, magul sau necromantul să fie socotiţi întinaţi şi nici măcar să nu vină la judecată. Descântătorul, astrologul, tălmăcitorul viselor, prezicătorul, instigatorul poporului, cititorul în stele şi profetul idolilor sau să se lase de unele ca acestea, şi apoi să fie exorcizaţi şi botezaţi, sau altfel să fie îndepărtaţi.

Cine are concubină să o repudieze şi să lege o căsătorie legitimă, şi aşa să asculte cuvântul catehezei.

Despre catehumen

III. Cine e povățuit ca un catehumen ascultând cu toată sârguința predania Evangheliei, să nu fie instruit mai puțin de trei ani. Dar dacă dorește și cere să primească [mai devreme] Botezul, să fie botezat.

Și cine a fost blând, umil, sârguincios, râvnitor, stăruind pe lângă cel care-l învață, în osteneli, în privegheri, în mărturisire, în supunere și rugăciuni, și vrea să fie botezat [mai devreme], să fie botezat; căci nu trebuie să fie judecat intervalul de timp, ci voința credinței.

Bărbații și femeile în biserică

IV. Când tace povățuitorul, catehumenii să se roage separat de credincioși și să iasă, ca astfel credincioșii să învețe în timp ce prezbiterul sau diaconul citește Noul Testament sau Evangheliile.

Femeile credincioase să stea în biserică separat, și separat să stea și femeile catehumene, despărțite de femeile credincioase, și atât unele, cât și celelalte să stea separat de bărbați. Și fetele să stea separat, fiecare la locul și în rândul ei.

Bărbații să stea în partea dreaptă, iar femeile în partea stângă. Fecioarele credincioase să ocupe primul loc, iar după ele catehumenele care doresc să se dedice fecioriei.

După rugăciune catehumenii să-și dea unul altuia pacea, bărbații bărbaților și femeile femeilor.

Fiecare femeie să-și acopere capul și părul. Femeile să se arate serioase și cuviincioase în podoaba lor și să nu se împodobească cu cosițe împletite sau pietre scumpe, ca să nu-i ațâțe pe tinerii care sunt în biserică. Astfel în biserică femeile să stea cuviincios și înțelept; altfel să fie sfătuite de văduvele care au întâietatea șederii și, dacă stăruie în îndrăzneală, să fie mustrate de episcop.

V. Episcopul sau prezbiterul, după ce s-a rugat, să-și pună mâinile peste catehumeni și să rostească peste ei rugăciunea punerii mâinilor:

Rugăciunea peste catehumeni

— Dumnezeule, Cel ce trimiți tunetele și pregătești fulgerele, Care ai zidit cerul și ai întărit pământul, Care luminezi pe credincioși și întorci pe cei rătăciți, care i-ai dat pe cei morți înapoi vieții și nădejde celor fără de nădejde, Care ai slobozit lumea din rătăcire prin pogorârea Unuia-Născut Fiului Tău Iisus Hristos, auzi-ne pe noi, Doamne, și dă sufletelor acestora înțelegere, deplinătate, credință neîndoielnică și cunoașterea adevărului, ca să ajungă la o treaptă mai înaltă decât aceasta pentru sfânt Numele Tău și al iubitului Tău

Fiu Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi stăpânirea, împreună cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în toţi vecii vecilor. Amin.

Şi isprăvindu-se acestea, să le dea drumul.

Iar dacă cineva, fiind doar catehumen, e prins şi condamnat la chinuri pentru Numele Meu şi aleargă în grabă să primească botezul, păstorul să nu şovăie, ci să-i dea botezul. Iar dacă e omorât în chip violent înainte de a primi botezul, să nu fie nedumerit, căci s-a îndreptăţit, întrucât a fost botezat în sângele său.

Despre cei aleşi

VI. Când sunt aleşi în chip individual cei ce urmează să primească baia [botezului], să fie cercetaţi şi întrebaţi înainte în ce fel s-au purtat când au fost catehizaţi, dacă au cinstit pe văduve, au cercetat pe cei bolnavi, au umblat în toată umilinţa şi iubirea, dacă s-au arătat râvnitori în faptele bune. Să se aducă despre ei şi mărturia celor care i-au adus.

Şi în fiecare zi după ce au ascultat Evanghelia să se pună mâinile peste ei.

Iar din ziua în care sunt aleşi să fie exorcizaţi. Şi să fie botezaţi în zilele Paştelui. Aşadar, când se apropie acele zile, episcopul să-i exorcizeze pe fiecare în parte, ca să aibă convingerea că fiecare e curat. Căci dacă se întâmpla să nu fie cineva curat ori să fie posedat de un duh necurat, va fi dat pe faţă de însuşi acest duh necurat.

Astfel cine e găsit constrâns de acest impediment, să fie mustrat şi dojenit ca unul care n-a ascultat cu credinţă cuvântul învăţăturilor şi al îndemnului, întrucât duhul rău şi străin a rămas în el.

Cei ce urmează să primească botezul să fie învăţaţi să se spele şi să-şi şteargă capul doar în ziua a cincea a ultimei săptămâni.

Dar dacă o femeie suferă de obişnuita scurgere, să-şi ia o altă zi mai înainte ca să se spele şi şteargă.

Şi să postească în ziua a şasea [vinerea] şi sâmbăta.

VII. Iar sâmbăta episcopul să-i adune pe cei ce urmează să primească baia [botezului], şi diaconul să strige poruncindu-le să-şi plece genunchii. Şi după ce se face linişte să-şi pună mâna peste ei şi să zică exorcizându-i:

Exorcismul dinaintea Botezului

— Dumnezeul cerurilor, Dumnezeul luminilor, Dumnezeul arhanghelilor care sunt sub puterea Ta, Dumnezeul îngerilor care sunt sub stăpânirea Ta, Împăratul slavei lor şi domnilor, Dumnezeul sfinţilor, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ai slobozit sufletele ţinute de moarte, Cel ce pe omul care era strâns de jur-împrejur şi ţintuit de întuneric l-ai luminat prin ţintui-

rea de cruce a pătimirii Unuia-Născut al Tău, Cel ce ai dezlegat funiile noastre şi ai depărtat de la noi orice povară, care ai alungat de la noi orice război al Satanei; Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu Cel ce prin moartea Ta ne-ai făcut nemuritori, prin slava Ta ne-ai preaslăvit, prin pătimirea Ta ai dezlegat toate lanţurile vinovăţiilor noastre, prin crucea Ta ai purtat blestemul nelegiuirilor noastre şi prin învierea Ta i-ai învăţat pe oameni să se facă din oameni dumnezei; Tu, Care ai luat asupra Ta nenorocirea noastră, Tu ne-ai croit nouă cale spre cer şi pe noi cei stricaţi ne-ai schimbat în nestricăcioşi, auzi-mă, Doamne, când strig către Tine cu mâhnire şi cu frică. Doamne, Dumnezeule şi Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, înaintea căruia stau sfintele puteri ale arhanghelilor şi nenumăratele oştiri ale heruvimilor, domniilor şi serafimilor; vălul Tău e lumina şi înaintea feţei Tale arde foc, tronul slavei Tale e negrăit şi de nepovestit sunt sălaşurile desfătărilor Tale, pe care le-ai gătit sfinţilor Tăi, ale căror veşmânt şi comori sunt văzute doar de Tine şi de sfinţii Tăi îngeri. Toate tremură înaintea Ta şi Te laudă; înfăţişarea Ta înspăimântă munţii, iar Numele Tău când e rostit rupe adâncul. Pe Tine Te acoperă cerurile care se cuprind în mâna Ta, de Tine tremură pământul şi adâncul, marea şi balaurii care sunt în ea freamătă, iar fiara răpitoare se sfieşte de Tine tremurând. De frica Ta se topesc munţii şi tăriile pământului, de puterea Ta tremură şi se înspăimântă viforul iernii, furtuna lui mânioasă păzeşte pentru Tine hotarele puse ei; focul răzbunării nu trece niciodată peste porunca care i-a fost dată, ci îşi încetează urgia la porunca Ta, toată făptura înalţă la Tine geamătul naşterii poruncit ei până la timpul care-i este hotărât să dăinuie. De Tine fuge orice fire şi făptură potrivnică, prin Tine e subjugată toată oştirea potrivnică şi diavolul cade la pământ, şarpele e călcat în picioare şi balaurul e omorât. Neamurile care s-au mărturisit Ţie au fost luminate şi întărite prin Tine, Doamne. Prin Tine se descoperă viaţa, nădejdea se întăreşte, credinţa se face mai tare şi vestitorul vesteşte vesel. Prin Tine cele stricăcioase au fost desfiinţate şi a fost aşezată nestricăciunea. Omul a fost plăsmuit din pământ de mâinile Tale, dar după ce a crezut în Tine nu mai e pământ.

Prin Numele Tău, Doamne, Dumnezeule atotputernic, şi al Fiului Tău iubit, Iisus Hristos, îi exorcizez pe aceştia: alungă de la sufletele robilor Tăi aceştia orice boală şi neputinţă, orice poticneală şi necredinţă, orice îndoială, orice dispreţ, orice duh necurat, orice lucrare vrăjitorească şi aducătoare de moarte care e pe pământ, cu foc, cu întuneric, cu miros greu, cu farmec şi poftă desfrânată, cu pofta semeaţă de aur şi pofta nebună de argint. Aşa, Doamne Dumnezeule, fie să înceteze de la robii Tăi aceştia care au fost numiţi întru Tine toate armele Satanei, vrăjitoria, descântecele, cinstirea idolilor, ghicitul, astrologia, necromanţia, ghicitul în stele, momelile patimilor, pofta celor ruşinoase, chinul, pofta de argint, beţia, adulterul, desfrâul, dezmăţul, îndrăz-

neala, sfada, mânia, dezordinea, ticăloşia şi bănuiala cea rea. Aşa, Doamne, auzi-mă şi suflă peste robi Tăi aceştia duhul păcii, ca păziţi de Tine să aducă prin Tine roada credinţei, virtuţii, înţelepciunii, curăţiei, ascezei, răbdării, nădejdii, înţelegerii, modestiei şi laudei, căci ai Tăi slujitori sunt chemaţi în Numele lui Iisus Hristos când se vor boteza în Treime, în Numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt, martori fiind îngerii Tăi, slavele, domniile şi toată oştirea cerească. Doamne, Care eşti pricina vieţii noastre şi a acelora, păzeşte inimile lor, Dumnezeule, că puternic şi slăvit eşti în toţi vecii vecilor.

Şi tot poporul şi preoţii să zică:

— Amin. Fie. Fie. Fie.

Dacă în timp ce episcopul rosteşte acest exorcism, cineva e agitat şi, sculându-se dintr-odată plânge, strigă, face spume, scrâşneşte din dinţi, se uită cu obrăznicie, se ridică pe neaşteptate sau iese mânat de o pornire năprasnică, dacă e cineva aşa, acesta să fie ascuns de diacon, ca să nu facă tulburare cât timp vorbeşte episcopul. Şi cel ce a fost aşa să fie exorcizat de preoţi până se curăţă şi atunci să fie botezat.

Iar după ce preotul i-a exorcizat pe cei care au fost aduşi sau pe cel ce a fost găsit necurat, să sufle spre ei, să-i însemneze pe frunte, la nări, la piept, la urechi şi aşa să-i pună în rânduială.

Celebrarea Botezului

VIII. Iar în cele patruzeci de zile ale postului Paştelui, poporul să rămână în biserică priveghind, rugându-se, ascultând Scripturile, imnele şi cuvintele învăţăturii.

Iar în ultima sâmbătă să privegheze noaptea când sunt exorcizaţi catehumenii, până la miezul nopţii acelei sâmbete. Şi cei ce urmează să primească botezul să nu aducă nimic cu ei, afară de o pâine pentru Euharistie.

Şi să fie botezaţi în acest fel venind la ape care trebuie să fie curate şi curgătoare; mai întâi copiii, apoi bărbaţii şi la sfârşit femeile. Dacă vrea cineva să depună votul fecioriei, acela să fie botezat primul de episcop. Când sunt botezate, femeile să-şi dezlege părul. Toţi copiii care pot să dea răspunsul la botez să răspundă repetând cuvintele după preot; iar dacă nu pot, să răspundă pentru ei părinţii lor sau cineva din familia lor.

Iar când, după răspuns, cei care se botează coboară în ape, să vadă episcopul să nu poarte vreun bărbat inel sau o femeie podoabă făcută din aur, căci nimănui nu-i e îngăduit să aibă pe trup ceva străin când e în apă, ci să dea tot ce are celor aproape de el.

Pentru că trebuie însemnaţi cu untdelemn spre ungere, episcopul să se roage peste acela [untdelemn] şi să mulţumească şi să mai exorcizeze încă

unul pentru exorcismul catehumenilor. Iar pe cel care e exorcizat diaconul să-l aducă şi lângă el să stea un prezbiter. Cine stă lângă untdelemnul peste care se face rugăciunea de mulţumire să stea în partea dreaptă, iar cine stă lângă cel care este exorcizat să stea în partea stângă.

Luând [episcopul] pe fiecare din cei care urmează să se boteze şi care se întorc spre apus, să spună:

— Zi: „Mă lepăd/dezertez de tine, Satană, şi de toată slujirea ta, de pompele tale, de poftele şi de toate lucrurile tale", iar după ce a spus şi a mărturisit acestea, să fie uns cu untdelemn exorcizat, iar când îl unge să spună:

— Te ung cu acest untdelemn spre slobozirea de tot duhul rău şi necurat şi de orice rău.

Apoi să-l întoarcă spre răsărit şi să-i spună:

— Zi: „Mă supun Ţie, Părinte, Fiule şi Duhule Sfinte, de Care tremură şi se înfricoşează toată firea. Dă-mi să fac toate cele plăcute Ţie şi fără prihană."

După care episcopul îl dă prezbiterului, care trebuie să-l boteze. Cei ce se botează să stea în apă goi. Şi când cel ce se botează coboară, şi diaconul să coboare în acelaşi fel. Aşadar, când cel ce se botează a coborât în apă, cel care-l botează punându-şi mâna pe el să zică aşa: „Crezi în Dumnezeu Tatăl Atoateţiitorul?", iar el să răspundă: „Cred." Şi numaidecât să-l boteze prima dată. Apoi preotul să zică: „Crezi în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu Care a venit din Tatăl, Care e de la început cu Tatăl, Care S-a născut din Fecioara Maria prin Duhul Sfânt, a fost răstignit sub Ponţiu Pilat, a murit, S-a sculat a treia zi înviind din morţi, S-a înălţat la cer, şade de-a dreapta Tatălui şi va veni să judece viii şi morţii?", iar după ce acela răspunde: „Cred", să-l boteze a doua oară. După care să zică: „Crezi în Duhul Sfânt şi în sfânta Biserică?", iar cel ce se botează să spună: „Cred", şi să-l boteze a treia oară.

După care, când iese din apă, prezbiterul să-l ungă cu untdelemnul peste care s-a rostit mulţumirea zicând: „Te ung cu untdelemn în Numele lui Iisus Hristos."

Femeile să fie unse de văduvele care au întâietate de şedere, în timp ce prezbiterul rosteşte peste ele [aceste cuvinte]. De asemenea, în timpul săvârşirii botezului aceleaşi văduve să ţină femeile sub o perdea trasă, în timp ce episcopul rosteşte cuvintele mărturisirii, la fel şi când rosteşte cuvintele lepădării.

Invocarea Duhului Sfânt şi Mirungerea

IX. Iar după ce s-au adunat împreună în biserică, episcopul să-şi pună mâinile peste ei şi să zică rostind asupra lor:

— Doamne, Dumnezeule, Care prin iubitul Tău Fiu Iisus Hristos i-ai umplut pe sfinţii Tăi apostoli de Duhul Tău Cel Sfânt, Cel ce prin Acelaşi Duh

Sfânt ai dat profeţilor Tăi să grăiască, Cel ce prin baia naşterii din nou i-ai învrednicit şi pe robii Tăi să dobândească iertarea păcatelor şi ai şters de la ei toată întunecimea rătăcirii şi întunericul necredinţei, fă-i vrednici prin iubirea Ta de oameni să se umple de Duhul Tău Cel Sfânt, dându-le harul Tău, ca să-Ţi slujească în adevăr Ţie, Dumnezeule, după bună-plăcerea Ta şi să împlinească cu sfinţenie poruncile Tale, ca făcând ei în toată vremea cele ce sunt voia Ta să intre în corturile Tale veşnice prin Tine şi prin iubitul Tău Fiu Iisus Hristos, prin Care Ţie slavă şi stăpânire se cuvin împreună cu Duhul Sfânt în vecii vecilor.

Şi turnând untdelemn şi punând mâna peste capul lui să zică:

— Ungându-te, te ung în Dumnezeul atotputernic, în Hristos Iisus şi în Duhul Sfânt, ca să fii lucrător cu credinţă desăvârşită şi vas plăcut Lui!

Şi însemnându-l pe frunte să-i dea pacea, zicând:

— Dumnezeul celor umiliţi să fie cu tine!, iar cel însemnat să răspundă:

— Şi cu duhul tău.

Şi aşa să facă cu fiecare.

Cuminecarea

X. După care [cel botezat şi uns] să se roage împreună cu toată adunarea.

Ofranda să fie adusă de diacon, iar episcopul să mulţumească.

Pâinea se aduce ofrandă ca preînchipuire [*typos*] a Trupului Meu, iar paharul cu vin amestecat cu apă pentru a însemna sângele şi apa băii [botezului], ca şi omul dinăuntru, care e duhovnicesc, să dobândească cele asemănătoare, ca şi trupul.

Toţi să primească potrivit celor spuse mai sus din Euharistia adusă ofrandă, zicând:

— Amin.

Diaconii să facă să zboare de jur-împrejur [evantaie]. Şi, cum s-a zis mai sus, cel ce dă cuminecătura să zică:

— Trupul lui Iisus Hristos, Duh Sfânt, spre sănătatea sufletului şi a trupului.

Iar cel care o primeşte să răspundă:

— Amin.

Cine varsă din pahar îşi pregăteşte judecată; la fel cine vede şi tace fără să-l mustre, oricine ar fi el.

Cei ce primesc Euharistia să fie îndemnaţi de preoţi să facă fapte bune, să iubească pelerinii şi să-I arate lui Dumnezeu slujirea prin post şi prin toată fapta bună.

Să fie învăţaţi şi dogma învierii trupurilor, căci înainte de a primi Botezul nimeni nu trebuie să cunoască cuvântul despre înviere. Aceasta e o stare

nouă care are un nume nou, pe care nu-l ştie nimeni decât cel ce o primeşte [Euharistia].

Diaconul să nu dea cuminecătura euharistică prezbiterului, ci să descopere discul şi prezbiterul însuşi să o ia. Diaconul să împartă cu mâna cuminecătura poporului.

În lipsa unui prezbiter şi în caz de necesitate urgentă, să boteze diaconul.

XI. Dacă primeşte cineva un dar, pe care trebuie să-l ducă unei văduve sau femei sărace sau altcuiva care se îndeletniceşte tot timpul cu treburi bisericeşti, să-l dea chiar în ziua aceea; iar dacă-l duce a doua zi dimineaţă, să adauge ceva din ale sale şi aşa să dea darul acela sporit, căci pâinea săracului a zăbovit la el o zi.

În ziua a cincea [joia] a ultimei săptămâni [dinainte]a Paştelui să se aducă ofrandă Pâinea şi Paharul [euharistice], şi atunci vine Însuşi Cel ce a pătimit pentru ceea ce a adus.

Să se aducă în biserică un sfeşnic de diacon care spune:

— Harul Domnului nostru cu voi cu toţi!, iar tot poporul să răspundă:

— Şi cu duhul tău!

Copiii mici să zică psalmi duhovniceşti şi cântări la aprinderea sfeşnicului, iar tot poporul să răspundă psalmodind „Aliluia".

Dar nimeni să nu-şi plece genunchii până ce nu va înceta cel ce vorbeşte. La fel şi dacă se face o citire sau se rosteşte un cuvânt de învăţătură. Aşadar, când se rosteşte Numele Domnului sau celelalte, cum s-a amintit mai sus, nimeni să nu se încline intrând târându-se.

XII. Dezlegarea Paştelui să se facă la miezul nopţii care urmează sâmbetei.

În cele cincizeci de zile care urmează nimeni să nu postească, nici să-şi plece genunchii, căci acelea sunt zile de linişte şi veselie.

Cei apăsaţi de munci grele să se întremeze întrucâtva în aceste cincizeci de zile şi în fiecare duminică.

Înainte de aducerea jertfei episcopul să spună în chip potrivit cele ce trebuie spuse la această ofrandă, în timp ce aceia care o primesc îmbrăcaţi în alb să spună la rândul lor „Aliluia".

La agape

XIII. La cină sau la ospăţ cei ce sunt aproape de păstor [episcop] să ia ceva ca pentru binecuvântare, dar catehumenul să nu primească.

Cine e dintr-o familie sau rudă cu învăţătorul de literatură profană să nu-i îngăduie aceluia să se laude cu el, nici să nu mănânce cu el pe motivul rudeniei sau al unei alte potriviri, ca nu cumva să trădeze lupului cele ce sunt de nespus şi să-şi ia asupra lui judecată.

Cei chemați cu episcopul la casa unui bărbat credincios să mănânce cu măsură și cu discernământ și să nu bea până la beție ori să mănânce până la necumpătare, ca să nu stârnească râsul celui ce stă lângă el sau să facă mâhnire casei care i-a chemat. Mai degrabă așa să intre în casa celui ce l-a chemat, încât cel ce a făcut chemarea să ceară ca unor sfinți să intre în casa lui; căci ați auzit că voi sunteți sarea pământului [*Mt* 5, 13].

Cei care mănâncă să mănânce din plin, dar așa încât cele rămase să rămână de prisos atât vouă, cât și celor la care cel ce v-a chemat vrea să trimită socotind mâncarea care a prisosit ca rămasă de la niște sfinți și bucurându-se de ea.

Când șed la ospăț, cei chemați să nu-și întindă mâinile înaintea bătrânilor, ci să înceapă să mănânce când primii au isprăvit.

Cei ce mănâncă să nu se sfădească vorbind, ci să mănânce în tăcere. Dacă vrea să întrebe cineva să dea răspuns sau episcopul, sau prezbiterul. Dar când vorbește episcopul fiecare să asculte supus păstrând tăcere până ce e întrebat.

Despre prinosuri

XIV. Cine vrea să aducă roade sau pârgă din primele grâne secerate să le aducă episcopului.

Despre milostenie

XV. Dacă s-a mutat din lume un credincios bărbat sau femeie care au fii, lucrurile lor să fie date Bisericii ca ea să poarte de grijă de acei fii și ca din cele pe care le au să fie ajutați și săracii, ca așa Dumnezeu să dea fiilor har. iar celor ce au lăsat lumea odihnă.

Cine n-are copii să nu aibă mai multe bunuri, ci din cele pe care le are să împartă multe săracilor și celor ținuți în temniță, păstrându-și cele ce sunt potrivite și de ajuns.

Cine are copii și dorește să se retragă făgăduind feciorie, să împartă toate bunurile săracilor și să se retragă viețuind ascetic și să rămână pe lângă biserică stăruind în rugăciuni și mulțumiri.

Binecuvântarea roadelor

XVI. Episcopul să binecuvânteze roadele care-i sunt aduse astfel:

— Mulțumim Ție, Dumnezeule, în toată vremea și în ziua aceasta, în care-Ți aducem pârga roadelor, pe care ni le-ai dat spre mâncare și pe care le-ai făcut cu puterea și cuvântul Tău. Căci la începutul facerii lumii ai poruncit pământului să nască roade felurite spre veselia și desfătarea oamenilor și a tuturor vietăților. De aceea Te lăudăm, Doamne, pentru toate aceste binefaceri pe care ni le-ai făcut nouă când ai împodobit pentru noi pământul

cu felurite roade. Binecuvântează-l şi pe robul Tău (*N*) şi primeşte râvna şi iubirea Lui prin Fiul Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţi se cuvine slava, cinstea şi stăpânirea împreună cu Duhul Sfânt în toţi vecii vecilor. Amin.

Legumele să nu fie însă binecuvântate, ci roadele pomilor, florile, trandafirii şi crinii.

Reguli pentru mese

XVII. Orice iau şi mănâncă credincioşii să laude şi să mulţumească, ca să nu mănânce cu ocară sau poticneală. Nimeni să nu guste carne sugrumată sau jertfită idolilor.

Reguli pentru Săptămâna Mare şi noaptea Paştelui

XVIII. În zilele [dinaintea] Paştelui, mai ales în ultimele, Vinerea şi Sâmbăta, să facă ziua şi noaptea câte rugăciuni, atâtea cântări. Predica să fie lungă şi citirile felurite şi dese. Privegherile şi slujbele de noapte să fie săvârşite în bună rânduială.

XIX. Citeţii să-i ajute pe diaconii care trec printre femei, ca să nu se găsească copii dezordonaţi. Acelaşi lucru să-l facă şi ipodiaconii. Să nu îngăduie copiilor să doarmă. Căci noaptea aceea, dar mai cu seamă sâmbăta care urmează, e o icoană a Împărăţiei cerurilor.

Cei care lucrează şi se ostenesc să se ostenească până la miezul nopţii.

Mai întâi să fie trimişi acasă catehumenii primind binecuvântare [anafura] din frângerea pâinii.

Când sunt trimişi credincioşii, să se ducă la casele lor în ordine şi cuviinţă, şi să nu lase rugăciunea la ospeţele lor.

Preoţii să nu-şi întrerupă slujbele.

Femeile să plece urmându-şi fiecare bărbatul.

Văduvele să rămână în biserică până la vremea dimineţii având mâncarea acolo.

Fecioarele să rămână şi ele în biserică şi episcopul să le aducă sprijin material şi să poarte de grijă de ele, iar diaconii să le slujească. Bătrânele să rămână lângă episcop până la vremea dimineţii rugându-se şi odihnindu-se. Asemenea şi cei recent botezaţi.

Fecioarele care se vor mărita să-şi însoţească mamele şi să se ducă acasă, căci acest lucru e mai potrivit.

XX. Episcopul să poruncească să se strige să nu guste cineva până ce nu va fi împlinită Jertfa şi tot trupul Bisericii va primi mâncarea cea nouă.

Atunci cei ce urmează să se boteze să fie botezaţi după o citire la începutul vecerniei.

Dacă a mâncat cineva înainte să primească Cuminecătura euharistică, să fie vinovat şi nu i se va socoti postul pe care l-a postit.

Când sunt trimişi acasă catehumenii, să se pună mâinile peste ei.

Dacă vreun credincios rămâne acasă din pricina unei boli, diaconul să-i ducă şi lui Jertfa [euharistică]. Dacă cel ce nu poate veni e prezbiter, să-i ducă un prezbiter.

Dacă o femeie însărcinată e bolnavă şi nu poate ţine post acele două zile, să postească cealaltă zi şi în prima să ia pâine şi apă, şi dacă nu poate să vină [la biserică], să-i ducă Cuminecarea o diaconiţă.

Despre bolnavi

XXI. Episcopul să fie înştiinţat de cei bolnavi, ca să-i viziteze după putere el însuşi; căci mare uşurare se face celui bolnav, mai ales dacă e credincios, când îşi aduce aminte de el un arhiereu.

Despre cântare

XXII. Celui ce cântă psalmi în biserică, fecioarele şi copiii să-i răspundă cântând şi ei. Şi dacă doi sau trei cântă psalmi acasă în particular, să-i răspundă în chip asemănător cântând psalmi; asemenea şi bărbaţii.

Despre îngroparea săracilor şi a pelerinilor

XXIII. Dacă moare vreun sărac, cei ce poartă de grijă de toate să se îngrijească să-l îmbrace. Dacă moare un pelerin care n-are loc unde să fie îngropat, să-i dea loc cei care au şi, dacă are loc Biserica, să-i dea.

Iar dacă mai sus-zisul nu are îmbrăcăminte de îngropare, să-i dea Biserica, iar dacă nu are cele de îngropare, să-l îngroape Biserica.

Dacă se întâmplă să moară cineva care nu şi-a lăsat bunurile Bisericii, acele bunuri să fie păzite o vreme, iar după un an să fie împărţite săracilor spre uşurarea sufletului său, fără ca Biserica să şi le adjudece.

Dacă cere cineva ca după moarte să fie uns cu untdelemn, să se îngrijească de asta diaconii, fiind de faţă şi un prezbiter.

Dacă Biserica are cimitir şi cel care-l păzeşte stă acolo, episcopul să poarte grijă de el din ofrandele Bisericii, ca să nu fie o povară pentru cei ce vin la cimitir.

Despre ceasurile de rugăciune

XXIV. Poporul să se îngrijească mereu să se roage la revărsatul zorilor şi să sară din pag şi să-şi spele mâinile, după care să se ducă fiecare la lucrul care-i va plăcea.

Să se îngrijească toţi să se roage la ceasul al treilea cu mâhnire şi osteneală sau în biserică, sau, dacă nu pot să se ducă la biserică, acasă; căci acela este ceasul în care a fost pus pe cruce Unul-Născut.

La fel să se facă rugăciune cu mâhnire la ceasul al şaselea, căci atunci a fost ruptă ziua de întuneric; să fie aşadar un glas care să imite pe profeţi şi făptura care plânge.

La ceasul al nouălea să fie săvârşită rugăciunea unită cu laudă ca spre imitarea sufletelor celor ce laudă pe Dumnezeu Cel nemincinos, Care şi-a adus aminte de sfinţii Lui şi a trimis Cuvântul şi Înţelepciunea Sa ca să-i lumineze; căci în acel ceas s-a deschis credincioşilor viaţa şi au curs sânge şi apă din coasta Domnului.

Seara, când este începutul zilei următoare şi se arată icoana învierii, a făcut-o ca noi să-L lăudăm.

La miezul nopţii să se scoale lăudându-L şi înălţându-L pe Dumnezeu pentru înviere.

În zori să-L laude cu psalmi, pentru că după ce a înviat, [Hristos] L-a lăudat pe Tatăl în timp ce aceia [apostolii] cântau psalmi.

Bărbatul credincios care are o soţie credincioasă să meargă şi să facă rugăciunile la ceasurile amintite.

Cei ce vieţuiesc în curăţie să nu omită vreuna din ele, căci pe El Îl laudă podoabele cerului, luminătorii, soarele, luna, stelele, fulgerele, tunetele, norii, îngerii, arhanghelii, slavele, domniile, toată oştirea [îngerilor], adâncurile, mările, râurile, izvoarele, focul, roua şi toată firea care naşte ploaie, şi-L laudă şi toţi sfinţii şi toate sufletele drepţilor.

Cei care se roagă aşa vor fi număraţi în pomenirea lui Dumnezeu.

XXV. Împlinind acestea, credincioşilor, învăţaţi-vă şi povăţuiţi-vă unii pe alţii, ca astfel catehumenii să înainteze şi iubindu-i pe toţi; şi nu veţi pieri, ci veţi fi întru Mine şi Eu în voi [cf. *In* 17].

Credinciosul să se sârguiască mereu ca, înainte să ia mâncarea, să se împărtăşească cu Euharistie, ca să scape fără să ştie de vătămări.

Învăţând şi împlinind acestea, veţi fi făcuţi liberi şi erezia nepusă la încercare nu va avea putere asupra voastră.

Iată, v-am învăţat câte aţi voit, ca să cunoaşteţi cele ce v-am spus, v-am învăţat şi v-am poruncit înainte să pătimesc.

XXVI. Mai cu seamă voi, Ioan, Andrei şi Petru, ştiţi acum toate pe care vi le-am spus, când eram cu voi, precum şi cele din Testamentul acesta, pe care când îl veţi preda neamurilor se va împlini în toată vremea voia statornică a Tatălui Meu, îndeplinită cu toată grija; iar cei ce ascultă vor aduce roade bune. Ştiţi ce v-am spus, că nu poate pomul bun să facă roade rele [*Mt* 7, 18];

faceți așadar toate cele pe care vi le-am poruncit atât pe față, cât și în ascuns, și Dumnezeul păcii va fi cu voi.

XXVII. Și căzând noi, ne-am înclinat Lui, zicând:

— Slavă Ție, Iisuse, Nume luminos, Care ne-ai dat știința poruncilor Tale, ca să fim asemenea Ție noi și toți cei ce se supun Ție.

Și după ce ne-a vorbit învățându-ne și poruncindu-ne acestea și ne-a arătat vindecări și minuni multe, a fost luat de la noi lăsându-ne pacea.

Acest Testament l-au însemnat în scris Ioan, Petru și Matei, și au trimis copii la Ierusalim prin Dositei, Sila, Magnus și Achila, pe care i-au ales trimițându-i în toate locurile. Amin[2].

---

[2] Nota copistului: „Sfârșitul cărții a II-a a lui Clement tâlcuită din limba greacă în siriacă de Iacob cel sărac în anul 998 al grecilor."

V

Canonul liturgic al Bisericii

Rugăciunile principale ale iudaismului[1]

I. Recitarea lui „Ascultă, Israele" [*Šema*] cu binecuvântări[2]

Unificarea Numelui [iihud ha-Šem]

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ne-a sfinţit prin poruncile Lui şi ne-a rânduit drept poruncă citirea lui „Ascultă" [*Šema*] ca el să domnească cu inimă întreagă, ca să-l proclamăm unu [unificăm] cu inimă veselă şi să-i slujim cu bucurie.

Dumnezeu care plăsmuieşte lumina [El iotser]

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ai plăsmuit lumina şi ai creat întunericul, Care ai făcut pacea şi ai creat toate. Tu, Care în îndurarea Ta luminezi pământul şi pe cei ce locuiesc în el, înnoieşti pururea în orice zi fapta creaţiei. Binecuvântat eşti Doamne, Care creezi luminătorii.

Iubire veşnică [Ahavat olam]

Cu iubire veşnică ne-ai iubit şi cu îndurare mare Te-ai îndurat de noi pentru părinţii noştri care au crezut în Tine, şi ne-ai învăţat legi dătătoare de viaţă.

---

[1] Traducere după *Segno di unità. Le più antiche eucaristie delle chiese*, Ed. Qiqajon, Bose, 1996, p. 127–156. O particularitate a acestor binecuvântări este strania trecere în cursul lor de la persoana a doua la persoana a treia singular („Binecuvântat eşti Doamne... Cel care ne-a sfinţit cu poruncile Lui"). Ceea ce arată că unui corp de evocări „obiective" la persoana a treia i s-a adăugat o invocare „subiectivă" la persoana a doua. Cele două forme gramaticale pot fi şi două forme de manifestare a lui Dumnezeu.

[2] Recenziunea scurtă din geniza din Cairo, descoperită şi publicată de S. SCHECHTER în *Jewish Quarterly Review* 10 (1898), p. 654–658.

Aşa, Tatăl nostru, Tatăl îndurării, îndură-Te şi de noi şi fă-ne să păzim, să făptuim, să învăţăm noi înşine şi să-i învăţăm şi pe alţii cu iubire toate cuvintele învăţăturii Legii Tale. Luminează ochii noştri cu Legea Ta şi atrage inima noastră, ca să-Ţi slujească în adevăr, şi ca să Te putem proclama unu [unifica] cu frică şi cutremur. Binecuvântat eşti Doamne Care alegi pe poporul Tău Israel! Amin.

Altă variantă: *Iubire mare* [Ahava rabba]

Cu iubire mare ne-ai iubit Doamne, Dumnezeul nostru, şi cu îndurare mare Te-ai îndurat de noi. Tatăl nostru! Împăratul nostru!, pentru părinţii noştri care au crezut în Tine şi cărora le-ai dat legi dătătoare de viaţă, îndură-Te şi de noi şi ne învaţă.

Tatăl nostru, Tatăl îndurat şi milostiv, îndură-Te şi de noi şi fă inima noastră să priceapă şi să înţeleagă, să audă, să înveţe şi să păzească, să făptuiască şi să împlinească cu iubire toate cuvintele Legii Tale.

Luminează ochii noştri cu Legea Ta, alipeşte inima noastră de poruncile Tale şi unifică inima noastră, ca să iubească şi să se teamă de Numele Tău, ca să nu fim de ruşine în veac. Pentru că ne-am încrezut în Numele Tău sfânt, mare şi înfricoşător, vom sălta şi ne vom bucura de mântuirea Ta!

Adună-ne în pace din cele patru colţuri ale pământului şi du-ne cu capul sus în ţara noastră, căci Tu eşti Dumnezeu Care lucrezi mântuire. Tu ne-ai ales dintre toate popoarele şi limbile şi ne-ai apropiat de Numele Tău mare cu adevărat, ca să Te lăudăm şi să Te proclamăm unu [unificăm] în iubire.

Binecuvântat eşti, Doamne, Care alegi pe poporul tău Israel în iubire!

Citirea lui „Šema" [Qeriat Šema]

„Ascultă, Israele: Domnul e Dumnezeul nostru, Domnul e Unu!"

Binecuvântat Numele slăvit al Împărăţiei Sale în veci şi întotdeauna!

„Să-L iubeşti pe Domnul, Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta. Cuvintele acestea pe care ţi le pun astăzi să fie în inima ta şi în sufletul tău; să le repeţi fiilor tăi şi să le vorbeşti de ele când şezi acasă, când mergi pe cale, când te culci şi când te scoli. Să le legi ca semn la mână şi neclintite să-ţi fie înaintea ochilor. Să le scrii pe uşorii casei tale şi pe porţile tale" [*Dt* 6, 4–9].

„Şi va fi că, dacă veţi asculta cu luare-aminte toate poruncile pe care ţi le poruncesc eu astăzi, ca să-L iubeşti pe Domnul, Dumnezeul tău, şi să-I slujeşti din toată inima şi din tot sufletul tău, voi da pământului tău ploaie la vreme, timpurie şi târzie, şi îţi vei aduna grâul şi vinul şi untdelemnul tău,

şi-n ţarinile tale voi da iarbă pentru dobitoacele tale. Vei mânca şi te vei sătura. Dar luaţi aminte ca inima voastră să nu fie trasă şi să vă îndepărtaţi, să slujiţi unor dumnezei străini şi să vă închinaţi lor, ca să-L aprindeţi pe Domnul asupră-vă cu mânie şi să vă-nchidă cerul ca să nu fie ploaie, şi pământul să nu-şi dea roadele, iar voi să pieriţi degrabă de pe pământul cel bun pe care vi l-a dat Domnul. Puneţi dar aceste cuvinte în inima voastră şi-n sufletul vostru; legaţi-le ca semn la mână şi neclintite să le aveţi înaintea ochilor. Daţi-le ca învăţătură fiilor voştri; vorbeşte-le de ele când şezi acasă, când mergi pe cale, când te culci şi când te scoli. Să le scrieţi pe uşorii caselor voastre şi pe porţile voastre, pentru ca zilele voastre şi zilele copiilor voştri, în ţara pe care Domnul S-a jurat părinţilor voştri că le-o va da, să sporească precum zilele cerului deasupra pământului" [*Dt* 11, 13–21].

„Şi a zis Dumnezeu lui Moise: «Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le să-şi facă pentru generaţii ciucuri la poalele hainelor lor, iar pe deasupra ciucurilor de la poalele hainelor să pună un şiret de mătase violetă. Şi aşa vor fi ciucurii aceştia: că vă veţi uita la ei, vă veţi aduce aminte de toate poruncile Domnului ca să le împliniţi, şi nu veţi mai rătăci după cugetele voastre şi după ochii voştri, întru care vă desfrânaţi urmându-i. Astfel vă veţi aduce aminte de toate poruncile mele şi le veţi împlini, şi veţi fi voi sfinţi în faţa Dumnezeului vostru, Cel ce v-am scos din ţara Egiptului, ca să fiu Dumnezeul vostru. Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!»" [*Nm* 15, 37–41].

Izbăvire [Gheulla]

Adevărat şi statornic, întemeiat şi neclintit, drept şi adeverit, credincios şi bun e acest cuvânt pentru noi şi pentru părinţii noştri, pentru fiii noştri şi generaţiile noastre, şi pentru toate generaţiile seminţiei lui Israel, robii Tăi, pentru cei dintâi ca şi pentru cei din urmă, în veci şi pentru totdeauna: o lege care nu se calcă.

Adevărat este că Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru şi Dumnezeul părinţilor noştri, în veac şi pentru totdeauna. Tu eşti împăratul nostru şi împăratul părinţilor noştri: pentru dragostea Numelui Tău izbăveşte-ne cum i-ai izbăvit pe părinţii noştri.

Adevărat este că Numele Tău e din totdeauna şi că a fost chemat asupra noastră cu iubire: nu este Dumnezeu afară de Tine. Împărate tare, care Dumnezeu e ca Tine, Care ai făcut judecată peste ape semeţe [ale Mării Roşii]. Şi toţi cu bucurie mare, cu chiot şi cu veselie multă Ţi-au cântat împreună: „Cine e ca Tine între dumnezei, Doamne? Cine e ca Tine preaslăvit în sfinţenie, înfricoşat în slavă, făcător de lucruri minunate?" [*Iş* 15, 11]. Văzut-au împărăţia Ta fiii Tăi când ai despicat marea înaintea lui Moise. „E Împăratul

nostru!”, au răspuns şi au adăugat: „E stânca mântuirii noastre!” Atunci şi-au deschis gura şi au zis: „Domnul e Împăratul nostru, Împărat viu al Cărui Nume e peste noi!” Domnul e Împărat, Domnul împărăţeşte şi Domnul va împărăţi în veac de veac [cf. *Iş* 15, 17]. Domnul e Împăratul nostru şi Mântuitorul nostru; El ne va izbăvi cu izbăvire desăvârşită. Binecuvântat eşti Doamne, Stânca lui Israel şi Izbăvitorul lui!

II. Cele optsprezece binecuvântări [*Šemone esre*][3]

Doamne, buzele mele le deschide şi gura mea va vesti lauda Ta! [*Ps* 50, 17].

1. Părinţii [Avot]

Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul nostru şi Dumnezeul părinţilor noştri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob, Dumnezeu mare, puternic şi înfricoşător, Dumnezeu preaînalt, Creator al cerului şi al pământului, scutul nostru şi scutul părinţilor noştri, scăparea noastră în fiecare generaţie. Binecuvântat eşti Doamne, scutul lui Avraam!

2. Puteri [Ghevurot]

Tu eşti puternic, îi cobori pe cei mândri, eşti tare şi-i judeci pe cei puternici. Viu în veci, învii pe morţi, faci să sufle vântul şi să se pogoare roua. Tu hrăneşti pe cei vii şi-i învii pe cei morţi într-o clipită: fă să răsară pentru noi mântuirea. Binecuvântat eşti Doamne, Care învii morţii!

3. Sfinţirea Numelui [Qidduš ha-Šem]

Tu eşti sfânt şi Numele Tău e înfricoşător, şi nu e alt Dumnezeu afară de Tine. Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul Cel Sfânt!

4. Cunoaşterea [Bina]

Tatăl nostru, dă-ne prin har cunoaşterea Ta, înţelegerea şi priceperea Legii Tale. Binecuvântat eşti, Doamne, Care împărtăşeşti cunoaşterea!

5. Întoarcerea [Tešuva]

Întoarce-ne [în căinţă] la Tine, Doamne, şi ne vom întoarce [în căinţă]; înnoieşte zilele noastre ca mai înainte. Binecuvântat eşti, Doamne, Căruia Îţi place întoarcerea [în căinţă]!

[3] Recenziunea din geniza din Cairo, ed. S. SCHECHTER, 1898.

6. Iertarea [Seliha]

Iartă-ne, Tatăl nostru, că am păcătuit împotriva Ta; şterge şi treci peste păcatele noastre înaintea ochilor Tăi, că mare e mila Ta. Binecuvântat eşti Doamne, Care ierţi multe!

7. Izbăvirea [Gheulla]

Priveşte la ananghia noastră, apără cauza noastră şi izbăveşte-ne pentru Numele Tău. Binecuvântat eşti, Doamne, Izbăvitorul lui Israel!

8. Tămăduirea [Refua]

Tămăduieşte-ne, Doamne, Dumnezeul nostru, durerea inimii noastre; depărtează de la noi mâhnirea şi plânsul şi vindecă toate neputinţele noastre. Binecuvântat eşti, Doamne, Care-i tămăduieşti pe bolnavii poporului Tău Israel!

9. Anii [birkat ha-šanim]

Binecuvântează-ne, Doamne, Dumnezeul nostru, anul acesta şi toate felurile roadelor lui spre bine şi grăbeşte anul de pe urmă al izbăvirii noastre. Dă rouă şi ploaie peste faţa pământului, satură lumea cu vistieriile bunătăţii Tale şi binecuvântează lucrul mâinilor noastre. Binecuvântat eşti, Doamne, Care binecuvântezi anii!

10. Adunarea exilaţilor [Qibbuts ha-galuiot]

Sună din cornul cel mare pentru eliberarea noastră şi înalţă steagul ca să se adune exilaţii noştri. Binecuvântat eşti, Doamne, Care aduni pe risipiţii poporului Tău Israel!

11. Dreptate [Mišpat]

Dă-ne înapoi judecătorii noştri ca odinioară şi sfetnicii noştri ca în trecut, şi domneşte peste noi Tu Singur. Binecuvântat eşti, Doamne, Care iubeşti dreptatea!

12. Ereticii [Minim]

Apostaţii să n-aibă nici o nădejde: smulge din rădăcină în zilele noastre domnia trufiei. Nazareii şi ereticii[4] să piară într-o clipă: să fie şterşi din car-

---

[4] Binecuvântarea „contra" ereticilor n-a fost introdusă abia de sinodul rabinic de la Iabne din 90–100 d. Hr.; ea exista încă dinainte fiind doar remaniată într-un sens clar anti-iudeo-creştin. Cele optsprezece binecuvântări au devenit nouăsprezece nu prin intercalarea celei de-a 13-a, ci prin divizarea binecuvântării a 14-a, care în ritul palestinian cuprinde atât rezidirea Ierusalimului, cât şi restaurarea regatului davidic.

tea vieții și să n-aibă părtășie cu drepții. Binecuvântat ești, Doamne, Care-i umilești pe cei trufași!

13. Prozeliții [Ghere tsedeq]

Peste prozeliți să se reverse îndurarea Ta. Dă-ne plată bună împreună cu cei ce fac voia Ta. Binecuvântat ești, Doamne, reazemul celor drepți!

14. Ierusalimul [Bone Ierušalaim]

Îndură-Te Doamne, Dumnezeul nostru, în marea Ta milă de Israel poporul Tău și de Ierusalim, Orașul Tău, de Sion, lăcașul Slavei Tale, de templul și sălașul Tău și de casa lui David, Unsul/Mesia dreptății Tale. Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul lui David, Care rezidești Ierusalimul!

15. Rugăciunea [Šomeah Tefilla]

Ascultă, Doamne, Dumnezeul nostru, glasul rugăciunii noastre și îndură-Te de noi, căci Dumnezeu milostiv și îndurător ești Tu. Binecuvântat ești, Doamne, Care asculți rugăciunea!

16. Slujba dumnezeiască [Avoda]

Binevoiește, Doamne, Dumnezeul nostru, să locuiești în Sion, ca robii Tăi să-Ți aducă slujbă dumnezeiască în Ierusalim. Binecuvântat ești, Doamne, Căruia Îți aducem slujbă cu frică!

17. Mulțumire [Hoda]

Mulțumim Ție, Domnul Dumnezeul nostru și Dumnezeul părinților noștri, pentru toate binefacerile harului și milei pe care le reverși peste noi și pe care le-ai lucrat cu noi și cu părinții noștri înaintea noastră. „Când am zis: S-a clătinat piciorul meu!, mila Ta, Doamne, ne-a susținut” [*Ps* 93, 18]. Binecuvântat ești, Doamne, și bine este a-Ți mulțumi!

18. Pacea [Šalom]

Dă pacea Ta peste Israel, poporul Tău, peste Orașul Tău și peste moștenirea Ta: binecuvântează-ne ca pe unul singur. Binecuvântat ești, Doamne, Cel ce faci pace!

Bineplăcute să-Ți fie cuvintele gurii mele și meditarea inimii mele înaintea Ta, Doamne, Stânca și Izbăvitorul meu [*Ps* 18, 15]!

III. *Qeduša* sinagogală cu Trisaghionul biblic (versiunea askenazită)

La binecuvântarea El iotser *[Dumnezeu Creatorul]*
din timpul recitării de dimineață a lui „Šema Israel":

Binecuvântați pe Domnul Cel vrednic de binecuvântare!

Binecuvântați pe Domnul Cel vrednic de binecuvântare în veac de veac!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat al lumii, Care plăsmuieşte lumina şi creează întunericul, Care face pacea şi creează toate; Care luminează pământul şi pe cei ce locuiesc în el cu îndurare, şi în bunătatea Lui înnoieşte mereu, zi de zi, lucrul creației. „Cât de mari sunt lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut. Plin este pământul de fãpturile Tale" [*Ps* 103, 24]. Împărate, Care de atunci ai fost preaînălțat, lăudat, slăvit şi înălțat din zilele cele de demult [*Dt* 32, 5], Dumnezeule veşnic, îndură-Te de noi în marea Ta milostivire!

Doamne al puterii noastre, Stâncă a scăpării noastre, Scut al mântuirii noastre, Adăpostul nostru! Dumnezeu binecuvântat, mare în ştiință, El a alcătuit şi lucrat razele soarelui, a plăsmuit tot ce-i bun spre slava Numelui Său. În jurul puterii Lui a pus luminători, căpeteniile oştirilor Lui sfinte care înalță pe Cel Atotputernic, povestesc neîncetat slava lui Dumnezeu şi sfințenia Lui. Binecuvântat fii Doamne, Dumnezeul nostru, pentru măreția lucrurilor mâinilor Tale, pentru luminătorii strălucitori pe care i-ai făcut şi care Te slăvesc! Sela!

Binecuvântat fii Stânca noastră, Împăratul nostru şi Izbăvitorul nostru, Creatorul sfinților [îngeri]; lăudat fie în veci Numele Tău, Împăratul nostru. El Şi-a plămădit slujitori, slugi care stau în cele înalte şi fac să se audă cu frică sunetul cuvintelor Dumnezeului Celui Viu şi Împăratului a toate. Toți iubiți, toți aleşi, toți tari, împlinesc toți cu frică şi cutremur voia Ziditorului lor. Toți îşi deschid gura cu sfințenie şi curăție, cu cântări şi laude, şi binecuvântează, laudă, slăvesc, cinstesc, sfințesc şi adoră Numele lui Dumnezeu, Împărat mare, puternic şi înfricoşător: sfânt este El! Şi toți îşi pun jugul împărăției cereşti unul de la altul şi se îndeamnă unul pe altul să-L sfințească pe Ziditorul lor cu seninătate şi cu glas plăcut şi curat; toți împreună ca unul intonează „sfințirea" [*qeduša*] şi rostesc cu teamă:

Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul oştirilor [cereşti]!

Plin este tot pământul de slava Lui [*Is* 6, 3]!

Iar „roțile" [*ofanim*] şi „ființele vii" [*haioth*] cu mare freamăt se înalță în fața „serafimilor" şi răspund, spunându-le:

Binecuvântată fie slava Domnului din Locul Său [*Iz* 3, 12]!

Dumnezeului binecuvântat Îi cântă laude, Împăratului, Celui Viu şi ființător îi aduc cântare şi fac să răsune psalmi. Căci El Singur face lucruri minunate şi noi, El Singur e stăpânul războaielor, Cel ce seamănă dreptatea, face să răsară mântuirea şi face tămăduiri; e mai presus de orice laudă, e stăpânul minunilor, iar în bunătatea Lui înnoieşte neîncetat, în fiecare zi, lucrul creației, precum s-a zis: „Lăudați-L pe Cel ce a făcut luminătorii cei mari, că în veac este mila Lui!" [*Ps* 135, 7]. El face să se reverse o lumină nouă peste Sion, ca toți să ne putem bucura în curând de lumina Lui. Binecuvântat eşti Doamne, Care ai plăsmuit luminători!

„Sfințirea" [Qeduša] *de la binecuvântarea a 3-a* [El qadoš]
din Cele Optsprezece Binecuvântări

Tu eşti sfânt şi Numele Tău e sfânt şi sfinții [îngeri] Te laudă în toate zilele. Sela!

Să sfințim Numele Tău în lume aşa cum se sfințeşte în înălțimea cerurilor, cum stă scris prin profetul Tău:

„Şi unul către altul strigă zicând:
Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul oştirilor [îngereşti]!
Plin este tot pământul de slava Lui!" [*Is* 6, 3].
Şi răspunzând îi spun: „Binecuvântat!"
„Binecuvântată fie slava Domnului în Locul Lui!" [*Iz* 3, 12].
Iar în cărțile Tale sfinte se spune:
„Împărăți-va Domnul în veac, Dumnezeul Tău, Sioane, din generație în generație! Aliluia" [*Ps* 145, 10].

Din generație în generație vom vesti mărirea Ta şi în veci vom proclama sfințenia Ta. Lauda Ta, Dumnezeul nostru, nu va înceta niciodată din gura noastră, căci Împărat mare şi sfânt eşti Tu. Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeule atotsfânt!

IV. Binecuvântările dinainte şi de după cină [*birkat ha-mazon*]

Binecuvântarea dinaintea cinei

— în serile obişnuite se spune doar binecuvântarea pâinii
— în serile de sabat şi de sărbători se spune şi binecuvântarea vinului

Binecuvântarea paharului [qidduš]

Cu voce scăzută: „Şi a văzut Dumnezeu toate câte făcuse: şi iată că erau foarte frumoase. Şi a fost seară şi a fost dimineață: ziua a şasea. Aşa s-au

împlinit cerul şi pământul şi toată podoaba lor. Şi-n ziua a şasea Şi-a împlinit Dumnezeu lucrarea pe care o făcuse; iar în ziua a şaptea S-a odihnit de toate lucrurile Sale pe care le făcuse. Şi a binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o, pentru că în ea S-a odihnit El de toate lucrurile Sale cele pe care Dumnezeu le-a izvodit făcându-le" [*Fc* 1, 31–2, 3].

Cu voce tare: Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul nostru, Împărate a toate [Rege al universului], Care ai făcut/creat rodul viţei.

Binecuvântat eşti Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ne-ai sfinţit cu poruncile Tale sfinte şi ai găsit plăcere în noi; şi sabatul Tău cel sfânt ni l-ai dat cu iubire şi bunăvoire drept moştenire ca aducere-aminte de fapta creaţiei. Căci el este ziua dintâi a chemărilor Tale sfinte [*Lv* 23, 3], aducere-aminte de ieşirea din Egipt. Că pe noi ne-ai ales şi pe noi ne-ai sfinţit dintre toate popoarele şi ne-ai dat drept moştenire cu iubire şi bunăvoire sfântul Tău sabat. Binecuvântat fii Tu, Doamne, Sfinţitorul sabatului!

Binecuvântarea pâinii

Binecuvântat eşti, Doamne, Împărate a toate, Care ai scos pâinea din pământ!

Binecuvântarea de după cină
(Birkat ha-mazon — *recenziunea palestiniană*[5])

Cel ce hrăneşte [ha-zan]

Binecuvântat eşti, Doamne, Împărat a toate, Care hrăneşte lumea întreagă cu bunătate, har şi milă. El dă hrană la tot trupul, căci veşnic e harul Lui spre noi şi marea Lui bunătate. Nicicând nu ne-a lipsit, nicicând nu ne va lipsi orice bine pentru marele Său Nume, căci El hrăneşte şi dă de mâncare tuturor. Binecuvântat eşti Tu, Doamne, Cel ce hrăneşti pe toţi!

Binecuvântarea pământului [birkat ha-arets]

Îţi mulţumim, Doamne, Dumnezeul nostru, că ne-ai dat moştenire un pământ dorit, bun şi larg, Legământul şi Legea, viaţa şi pacea. Pentru toate acestea Îţi mulţumim şi binecuvântăm Numele Tău mare şi sfânt în veci şi pentru totdeauna. Binecuvântat eşti, Doamne, pentru pământ şi pentru hrană!

---

[5] După reconstituirea lui L. FINKELSTEIN, „The Birkat ha-mazon", *Jewish Quarterly Review* 19 (1928–1929), p. 211–262. Potrivit teoriei dominante în secolul XX, toate anaforalele euharistice ale Bisericii creştine s-ar fi dezvoltat pe schema acestor binecuvântări.

Binecuvântarea Ierusalimului [birkat Ierušalaim]

Îndură-Te, Doamne, Dumnezeul nostru, de Israel poporul Tău, de Ierusalim Oraşul Tău, de împărăţia casei lui David, Unsul/Mesia al Tău, şi de Casa mare şi sfântă [Templul] peste care a fost chemat Numele Tău. Grăbeşte să reaşezi în vremea noastră împărăţia casei lui David; rezideşte degrabă Ierusalimul, fă-ne să ne întoarcem în mijlocul lui şi să ne veselim în el. Binecuvântat eşti Doamne, Cel ce în mila Sa rezideşte Ierusalimul! Amin.

V. *Haggadah* de *Pesah* [cf. *Iş* 12, 14][6]

Qidduš *de* Pesah

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ai făcut rodul viţei!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărate a toate, Cel ce a sfinţit pe Israel poporul Său în mijlocul tuturor popoarelor şi a găsit plăcere în ei mai mult decât în toate limbile, şi ne-ai dat, Doamne, Dumnezeul nostru, sabaturi spre odihnă, sărbători şi vremi de bucurie, această zi de sabat, ziua praznicului azimelor spre bucurie, spre tihnă şi spre sfintele chemări, fiindcă în ea Domnul Dumnezeul nostru a făcut semne şi lucruri minunate pentru cei care-L iubesc, şi minuni pentru fiii prietenilor Lui. Binecuvântat fii, Doamne, Cel ce sfinţeşti pe Israel, sabatul, sărbătoarea azimelor, prilejurile şi vremile de bucurie şi sfintele chemări!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a făcut să trăim, să fiinţăm şi să ajungem până în acest ceas!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a sfinţit cu poruncile Lui şi ne-a poruncit să ne spălăm mâinile!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut rodul pământului!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut rodul pomilor!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut munţii şi văile şi a sădit în ele pomi cu tot felul de roade! Binecuvântat eşti, Doamne, pentru pământ şi pentru rodul pomilor!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut orice desfătare!

---

[6] După versiunea cea mai veche editată de D. GOLDSCHMIDT, *The Passover Haggadah. Its Sources and History*, Ierusalim, 1960.

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut orice fel de desfătare spre a desfăta cu ele multe vietăţi! Binecuvântat eşti, Doamne, pentru pământ şi pentru desfătările lui!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut tot felul de vietăţi!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut făpturi curate spre a hrăni cu ele sufletul oricărei vietăţi! Binecuvântat eşti, Doamne, Cel ce eşti viu în veci!

Întrebarea fiului:

— În ce se deosebeşte această noapte de toate nopţile?

— Pentru că în toate nopţile înmuiem o singură dată, iar în noaptea aceasta de două ori.

— Pentru că în toate nopţile mâncăm pâine fie dospită, fie nedospită, dar în noaptea aceasta numai nedospită?

— Pentru că în toate nopţile mâncăm carne friptă ori fiartă, iar în această noapte toate sunt fripte.

Povestirea ieşirii din Egipt

Şi părintele îl învaţă pe fiu după puterea lui de înţelegere. Începe cu ceea ce s-a întors spre necinste[a lui Israel] pentru a sfârşi cu ceea ce e pricină de laudă. Şi spune: „Pune-ţi mâna sub coapsa mea şi jură-mi pe Domnul, Dumnezeul cerului şi Dumnezeul pământului, că fiului meu Isaac nu-i vei lua femeie dintre fetele canaanenilor în mijlocul cărora locuiesc eu, ci-n ţara mea vei merge, unde m-am născut eu, la rudele mele, şi de acolo îi vei lua femeie fiului meu Isaac" [*Fc* 24, 2–4].

Binecuvântat Cel ce-Şi ţine făgăduinţa făcută lui Israel!

Binecuvântat Sfântul Cel ce socoteşte sfârşitul [robiei] pentru a-Şi împlini făgăduinţa făcută lui Iacob părintele nostru!

Cum i-a spus lui Avraam, părintele nostru, între părţile animalelor tăiate şi a zis: „Să ştii bine că urmaşii Tăi vor pribegi în pământ străin unde îi vor înrobi şi apăsa patru sute de ani" [*Fc* 15, 13], şi această făgăduinţă s-a înălţat mereu în apărarea părinţilor noştri şi în apărarea noastră. Căci nu unul singur s-a ridicat împotriva noastră să ne nimicească, ci în fiecare generaţie s-au ridicat împotriva noastră să ne nimicească, dar Cel Sfânt — binecuvântat fie! — ne-a slobozit mereu din mâinile lor.

Ieşi şi află ce voia să fac Laban arameul lui Iacob, părintele nostru; căci necucernicul Faraon a hotărât moartea doar a părţii bărbăteşti, pe când Laban voia să-i stârpească pe toţi, cum s-a spus: „Un arameu voia să piardă pe tatăl

meu, care s-a pogorât în Egipt" silit de cuvânt şi „s-a aşezat acolo cu puţini oameni, dar a ajuns acolo un popor mare, puternic şi numeros. Egiptenii s-au purtat rău cu noi, ne-au apăsat şi silit la munci grele. Am strigat la Domnul Dumnezeul părinţilor noştri şi Domnul a auzit glasul nostru, a văzut apăsarea noastră, osteneala şi împilarea noastră" [*Dt* 26, 5–7].

„Şi Domnul ne-a scos din Egipt" nu prin mâna unui înger, nici prin mâna unui serafim, nici prin mâna unui trimis, ci Însuşi Cel Sfânt — fie binecuvântat! — „cu mână tare — două — şi cu braţ înalt — două —, cu înfricoşare mare — două —, cu semne — două şi cu minuni" [*Dt* 26, 8] — două: acestea sunt cele zece lovituri pe care Locul — fie binecuvântat! — le-a adus asupra egiptenilor în Egipt: sânge, broaşte, ţânţari, tăuni, ciumă, buboaie, grindine, lăcuste, întuneric şi moartea celor întâi-născuţi. Dar pe noi ne-a scos de acolo, cum s-a zis: „Şi pe noi ne-a scos de acolo" [*Dt* 6, 23].

Cateheza lui Rabban Gamliel

Rabban Gamliel zice: Nu şi-a împlinit datoria sa oricine n-a spus de Pesah aceste trei cuvinte: Paşte, azimă şi ierburi amare.

„Paşte" pentru că Atotputernicul a trecut [*pasah*] pe deasupra caselor părinţilor noştri în Egipt, precum s-a zis: „Să le spuneţi: Aceasta este jertfa de Paşte pentru Domnul Care în Egipt a trecut pe deasupra caselor fiilor lui Israel când i-a lovit pe egipteni, iar casele noastre le-a cruţat. Şi poporul a îngenuncheat şi s-a închinat" [*Iş* 12, 27].

„Ierburi amare" pentru că egiptenii au făcut amară viaţa părinţilor noştri în Egipt, cum s-a zis: „Şi le-au făcut amară viaţa prin munci grele la lut şi la cărămizi şi la tot lucrul câmpului, munci la care-i sileau cu toată străşnicia" [*Iş* 1, 14].

„Azimă" pentru că au fost izbăviţi, cum s-a spus: „Iar din aluatul pe care l-au scos din Egipt au copt azime, pentru că nu aveau drojdie; căci fuseseră scoşi afară din Egipt şi nu putuseră zăbovi nici măcar cât să-şi facă merinde de mâncare pentru drum" [*Iş* 12, 39].

În fiecare generaţie omul e ţinut să se socotească pe el însuşi ca şi cum ar fi ieşit din Egipt, precum s-a zis: „În ziua aceea să-i spui fiului tău şi să-i zici: Acestea sunt pentru cele ce a făcut Domnul cu mine când am ieşit din Egipt" [*Iş* 13, 8].

Hallel

De aceea suntem îndatoraţi a mulţumi, a lăuda, a slăvi, a cinsti, a înălţa, a mări pururea pe Cel ce a făcut pentru noi şi pentru părinţii noştri toate aceste semne şi ne-a scos din robie la libertate. Înaintea Lui să spunem.

Aliluia!
„Lăudați-L, sluji, pe Domnul, numele Domnului!
Fie numele Domnului binecuvântat de acum și până-n veac.
Din răsărituri pân' la apusuri de soare lăudat fie numele Domnului.
Înalt este Domnul peste toate neamurile, sus, peste ceruri, Îi este slava.
Cine este oare ca Domnul, Dumnezeul nostru, Cel ce locuiește întru cele înalte
și spre cele smerite privește în cer și pe pământ?
El, Cel ce de la pământ îl ridică pe sărac și din gunoi îl urcă pe sărman
ca să-l așeze laolaltă cu mai-marii, cu mai-marii poporului Său;
El, Cel ce o face pe cea stearpă să locuiască în casă,
mamă să fie, veselindu-se asupra copiilor." [*Ps* 112]
Aliluia!
„Când a ieșit Israel din Egipt
și casa lui Iacob din mijlocul unui popor barbar,
Iudeea a devenit locașul Său cel sfânt, Israel, stăpânirea Lui.
Marea a văzut și a fugit, Iordanul s-a întors înapoi;
munții au săltat ca berbecii, și dealurile ca mioarele.
Ce ți-a venit, mare, de ai fugit? dar ție, Iordane, de te-ai întors înapoi?
dar vouă, munților, de ați săltat ca berbecii? dar vouă, dealurilor, ca mioarele?
De fața Domnului a tremurat pământul, de fața Dumnezeului lui Iacob,
Cel ce a prefăcut stânca în iezer de răcoare și piatra în izvoare de apă"
[*Ps* 113, 1–8].

Binecuvântare înainte de cină

Binecuvântat ești Doamne Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-ai izbăvit și i-ai izbăvit pe părinții noștri din Egipt, făcându-ne să ajungem în această noapte să mâncăm în ea azime și ierburi amare. Facă Dumnezeul nostru și Dumnezeul părinților noștri să ajungem și la alte sărbători care ne stau înainte, în pace: bucuroși în Orașul Tău rezidit, veseli în slujirea Ta, ca să mâncăm în el jertfele și sacrificiile de Paște, al căror sânge să ajungă până la peretele altarului Tău, cu mulțumire, și ca să înălțăm cântare nouă pentru izbăvirea noastră. Binecuvântat ești Doamne, Izbăvitorul lui Israel!

Binecuvântat ești Doamne Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a sfințit cu poruncile Tale și ne-a poruncit să mâncăm azimă și ierburi amare în această noapte, de unde să ne aducem aminte de puterea Împăratului tuturor împăraților — fie binecuvântat! — Care în timpul acesta a lucrat semne și minuni pentru părinții noștri, pentru Avraam, Isaac și Iacob. Binecuvântat ești Doamne, Care-Ți aduci aminte de legământ!

Binecuvântat eşti, Doamne Dumnezeul nostru, Împărat al lumii, Care ai scos pâinea din pământ! Amin.

Binecuvântarea după cină

Să binecuvântăm pe Cel din a Cărui hrană am mâncat şi din a Cărui bunătate trăim!

Binecuvântat eşti Doamne Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce de Paşte i-ai izbăvit pe cei ce căutau strălucirea slavei Tale: i-ai eliberat şi mântuit. Adu-Ţi aminte de cei ce-Ţi pregătesc azime precum s-a spus: „Avraam a alergat în cort la Sara şi i-a zis: Frământă degrabă trei măsuri de făină bună şi fă din ea azime!" [*Fc* 18, 6]. Şi se spune: „Deschizi Tu mâna Ta şi saturi cu bunătate pe toţi cei vii" [*Ps* 144, 16]. Binecuvântat eşti Doamne, care-i hrăneşti pe toţi!

Aceasta e legea Pesah-ului: i-ai curăţit pe prietenii Tăi. Toţi au ieşit bucuroşi să ţină luna aviv cum se spune: „Să păzeşti luna aviv şi să prăznuieşti Paştele Domnului Dumnezeului tău, pentru că în luna aviv te-a scos din Egipt Domnul Dumnezeul tău, noaptea" [*Dt* 16, 1]. Şi se spune: „Când vei mânca şi te vei sătura, să binecuvântezi pe Domnul Dumnezeul tău pentru ţara bună pe care ţi-a dat-o" [*Dt* 8, 10] şi-ţi vei aduce aminte.

6. *Kaddiš*[7]

Preamărit şi sfinţit fie Numele Său mare în lumea pe care a creat-o după voia Sa!

Statornicească Împărăţia Sa în viaţa voastră şi în zilele voastre şi în viaţa întregii case a lui Israel, curând şi într-o vreme apropiată.

Şi ziceţi: Amin!
Fie Numele Său mare binecuvântat în veac şi în vecii vecilor!

Binecuvântat, slăvit, înălţat, mărit, cinstit şi lăudat fie Numele Celui Sfânt.

Fie binecuvântat!

---

[7] Redactat în aramaică la Babilon, *Kaddiš*-ul e de trei feluri: *tithkabel*, de încheiere a rugăciunilor, *de-rabanan*, după o predică sau o instrucţie religioasă, şi *iathom*, de orfani, cel mai cunoscut, rostit la înmormântări şi comemorări. Cum arată M. Philonenko (2001), *Kaddiš*-ul, care e în esenţă o rugăciune de sfinţire a Numelui şi recunoaştere a Împărăţiei lui Dumnezeu, pare a fi originea primelor două cereri din „Tatăl nostru".

El Care e mai presus de orice laudă, cântare, slavă şi mângâiere care pot fi rostite în lume.

Şi ziceţi: Amin!

Reverse o pace desăvârşită din cer şi viaţă asupra noastră şi asupra întregului Israel!

Şi ziceţi: Amin!

Cel ce stabileşte armonie în cele înalte ale Lui să stabilească pace şi între noi şi întregul Israel.

Şi ziceţi: Amin!

Cea mai veche omilie/slujbă creştină de Paşte
Meliton al Sardesului
Despre Paşte[1]

(cca 160)

1 Scriptura despre ieşirea evreilor s-a citit şi cuvintele tainei s-au lămurit: cum oaia se junghie şi cum poporul se mântuieşte.

2 Înţelegeţi, dar, iubiţilor! Nouă şi veche, veşnică şi vremelnică, stricăcioasă şi nestricăcioasă, muritoare şi nemuritoare e taina Paştelui:

3 veche după Lege şi nouă după Cuvântul, vremelnică pentru prefigurare [*typos*], veşnică pentru har, stricăcioasă pentru junghierea oii, nestricăcioasă pentru viaţa Domnului, muritoare pentru îngroparea în pământ, nemuritoare pentru învierea din morţi;

4 veche e Legea, nou Cuvântul, vremelnică prefigurarea, veşnic harul, stricăcioasă oaia, nestricăcios Domnul, junghiat ca miel, înviat ca un Dumnezeu. Căci „ca oaie spre junghiere s-a adus", dar nu era oaie, „şi ca un miel fără de glas" [*Is* 53, 7], dar nu era miel; pentru că prefigurarea a trecut, iar adevărul s-a aflat.

---

[1] Traducere după textul grec editat de O. Perler în: MELITON DE SARDES, *Sur la Pâque* (Sources Chrétiennes 123), Paris, 1966, p. 60–126. Evreu convertit la creştinism şi ajuns episcop în Sardes († cca 190), Meliton a fost un scriitor creştin prolific, a cărui operă din păcate nu ni s-a păstrat. În 1940, C. Bonner a publicat acest fascinant text *Peri Pascha* identificat într-o colecţie de papirusuri descoperite în Egipt şi care cuprinde cea mai veche omilie şi slujbă de Paşte cunoscută.

Prolog: 1–11: introducere în semnificaţia tipologică a Paştelui.

I. Tipologia Paştelui iudaic (11–71): 11–15: *Iş* 12; 16–30: calamităţile Egiptului; 31–45: ocrotirea evreilor de sângele mielului, prefigurarea mântuirii poporului nou prin Sângele lui Hristos; 46: etimologia Paştelui; 47–56: păcatul în Eden, cauza Pătimirii; 57–65: prefigurări ale Pătimirii în Lege şi Profeţi; 66–71: realizarea lor în Întrupare şi Pătimire.

II. Refuzul lui Israel şi reproşuri adresate lui: 72–80: crima nemaiauzită; 81–86: nedreptatea şi nerecunoştinţa lui Israel; 87–90: reproşuri pentru aceasta; 91–92: păgânii L-au tratat mai bine pe Hristos; 93: ierburile amare prefigurau pedepsirea lui Israel; 94–98: invitaţie către păgâni să contemple spectacolul cosmic al morţii lui Hristos; 99–100: Israel, propria cauză a respingerii lui.

Epilog: 101–102: triumful lui Hristos Cel înviat; 103: chemarea neamurilor la iertarea păcatelor; 104–105: triumful final al lui Hristos Creator, Mântuitor, Judecător, Dumnezeu.

[5] În locul mielului a venit Dumnezeu, în locul oii un om, iar în om Hristos Care cuprinde toate.

[6] Aşadar, junghierea oii, fala Paştelui şi Scriptura Legii au fost până la Hristos Iisus, pentru Care s-au făcut în Legea cea veche toate, încă şi mai mult în cuvântul cel nou.

[7] Fiindcă acum Legea s-a făcut Cuvânt şi vechiul nou — ieşind împreună din Sion şi Ierusalim —, porunca s-a făcut har, prefigurarea adevăr, mielul Fiu, oaia om, şi omul Dumnezeu.

[8] Căci fiind născut ca un Fiu, adus ca un miel, junghiat ca o oaie şi îngropat ca un om, a înviat din morţi ca un Dumnezeu, fiind prin fire Dumnezeu şi om.

[9] El este toate: lege întrucât judecă, cuvânt întrucât învaţă, har întrucât mântuieşte, Tată întrucât naşte, Fiu întrucât se naşte, oaie întrucât pătimeşte, om întrucât se îngroapă, Dumnezeu întrucât învie.

[10] Acesta este Iisus Hristos! Lui fie slava în veci. Amin.

[11] Aceasta este taina Paştelui, precum s-a scris în Lege, după cum s-a citit puţin mai înainte.

Voi explica însă cuvintele Scripturii: cum a poruncit Dumnezeu lui Moise în Egipt când a vrut să lege sub bici pe Faraon, iar pe Israel să-l dezlege de bici prin mâna lui Moise.

[12] „Căci iată, spune, să iei un miel fără pată şi fără prihană, şi să-l junghii seara împreună cu fiii lui Israel; noaptea să-l mâncaţi în grabă, şi să nu zdrobiţi oasele lui.

[13] Aşa să faci, spune: într-o singură noapte să-l mâncaţi pe familii şi seminţii, având mijloacele voastre încinse şi toiegele în mâinile voastre. Căci acesta este Paştele Domnului, pomenire veşnică pentru fiii lui Israel.

[14] Iar luând sângele oii, ungeţi uşorii din afară ai caselor voastre punând pe pragul de la intrare semnul sângelui spre depărtarea îngerului. Căci iată voi lovi Egiptul şi într-o singură noapte va fi lipsit de copii de la dobitoc şi până la om" [cf. *Iş* 12].

[15] Atunci Moise, junghiind oaia şi săvârşind în noapte taina împreună cu fiii lui Israel, a pecetluit porţile caselor spre paza poporului şi depărtarea îngerului.

[16] Iar când s-a junghiat oaia şi s-a mâncat Paştele şi s-a săvârşit taina, iar poporul se veselea şi Israel se pecetluia, atunci a ieşit îngerul să lovească Egiptul: şi pe cea neiniţiată în taină şi nepărtaşă la Paşte, nepecetluită cu sânge, nepăzită de duhul, vrăjmaşa, necredincioasa, într-o singură noapte lovind-o, a lipsit-o de copii.

[17] Fiindcă îngerul, ocolind pe Israel şi văzându-l pecetluit cu sângele oii, a venit la Egipt şi a îmblânzit prin jeluire pe Faraon cel tare la cerbice,

îmbrăcându-l nu cu haină întunecată, nici cu mantie sfâşiată, ci cu tot Egiptul care îşi sfâşia hainele jelindu-şi întâii-născuţi ai lui.
18 Pentru că tot Egiptul cufundat în dureri şi bătăi, în lacrimi şi lovituri, a venit la Faraon îndoliat cu totul nu numai la chip, ci şi la suflet, sfâşiindu-şi nu numai veşmintele cele din afară, ci şi sânii săi desfătaţi.
19 Căci se putea vedea o privelişte nouă: aici cei ce se loveau în piept, acolo cei ce strigau de durere, iar în mijloc Faraon îndoliat şezând pe sac şi cenuşă, înveşmântat în întuneric ca şi cu o haină de doliu, încins cu tot Egiptul ca şi cu o cămaşă de jale.
20 Fiindcă Egiptul era în jurul lui Faraon ca o haină de jale. Aceasta era cămaşa ţesută pentru trupul tiranului, acesta era veşmântul în care îngerul dreptăţii îl îmbrăcase pe asprul Faraon: doliu amar, întuneric pipăit şi lipsirea de prunci. Şi a venit peste întâii-născuţi ai lui; căci grabnică şi nesăţioasă era moartea întâi-născuţilor.
21 Şi se putea vedea trofeu nou peste cei morţi, căzuţi într-o singură clipă. Şi întoarcerea celor ce zăceau pe pământ s-a făcut hrană a morţii.
22 Iar de vreţi să ascultaţi, minunaţi-vă de o nenorocire nouă. Fiindcă acestea îi înconjurau pe egipteni: noapte lungă şi întuneric pipăit, moartea pipăind, îngerul nimicind şi iadul înghiţind pe cei întâi-născuţi ai lor.
23 Iar acum ascultaţi un lucru încă şi mai nou şi mai înfricoşător: în întunericul pipăit se ascundea moartea nepipăită, nefericiţii egipteni pipăiau întunericul, iar moartea cercetând pipăia întâi-născuţii egiptenilor la porunca îngerului.
24 Dacă cineva pipăia întunericul, era dus de moarte. Dacă un întâi-născut îmbrăţişa cu mâna un trup întunecat, striga cu suflet înfricoşat un ţipăt înfricoşător şi vrednic de milă: „Cine îmi ţine dreapta mea? De cine tremură sufletul meu? Ce întuneric învăluie tot trupul meu? Dacă e tata, să mă ajute, dacă e mama, să sufere împreună cu mine, dacă e frate, să grăiască, dacă e prieten, să fie blând, dacă e vrăjmaş, să se dea înapoi, că întâi-născut sunt eu."
25 Dar înainte ca întâiul-născut să tacă, marea tăcere punea mâna pe el grăind: „Eşti întâi-născut al meu; iar eu, tăcerea morţii, am fost menită ţie."
26 Alt întâi-născut, înţelegând prinderea întâi-născuţilor, se tăgăduia pe sine însuşi, ca să nu moară cu amar: „Nu sunt întâi-născut, m-am născut al treilea." Dar ea, neputând fi minţită, punea mâna pe întâiul-născut, iar acesta cădea tăcând cu capul în jos. Într-o singură clipă a pierit rodul întâi-născut al egiptenilor. Întâiul-însămânţat, întâiul-născut, doritul, se zdrobea de pământ, şi nu numai cel al oamenilor, ci şi al vieţuitoarelor necuvântătoare.
27 În câmpiile pământului se auzea mugetul dobitoacelor jelindu-şi hrănitorii; căci juninca cu viţel şi iapa cu mânz şi celelalte dobitoace, care născu-

seră şi-şi alăptau puii, jeleau cu amar şi trezind milă pentru odraslele lor întâi-născute.
28 Jalea şi loviturile în piept erau pentru pierderea oamenilor, pentru pierderea întâi-născuţilor morţi. Fiindcă tot Egiptul era plin de duhoarea trupurilor neîngropate.
29 Se putea vedea privelişte înfricoşătoare: mamele egiptenilor cu părul despletit, părinţii cu minţile rătăcite, urlând grozav în limba egipteană: „Nenorociţii de noi, într-o singură clipită am fost lipsiţi de rodul întâi-născut." Şi se băteau în piept, lovind cu mâinile chimvalele şi cântând hora morţilor.
30 O astfel de nenorocire învăluise Egiptul, lipsindu-l într-o clipită de copiii lui. Dar Israel era străjuit de junghierea oii şi luminat de sângele vărsat, iar moartea oii s-a aflat zid poporului.
31 O, taină mare şi nepovestită! Junghierea oii s-a aflat mântuire a lui Israel, moartea oii s-a făcut viaţa poporului, iar sângele a îndepărtat îngerul.
32 Spune-mi îngere, ce te-a dat înapoi? Junghierea oii sau moartea Domnului? Moartea oii sau prefigurarea Domnului? Sângele oii sau Duhul Domnului?
33 Vădit este că ai dat înapoi văzând făcându-se taina Domnului în oase, viaţa Domnului în junghierea oii, prefigurarea Domnului în moartea oii. De aceea nu l-ai lovit pe Israel ci numai Egiptul l-ai lipsit de copii.
34 Ce este această taină nouă: Egiptul lovit spre pierzanie, iar Israel păzit spre mântuire? Ascultaţi puterea tainei.
35 Nimic din cele spuse şi făcute, iubiţilor, nu este fără înţeles de parabolă şi fără un model prealabil [*prokentēma*]. Fiindcă toate câte se fac şi se spun sunt o parabolă: cele spuse sunt o parabolă [*parabolē*], iar cele făcute sunt prefigurare [*protyposis*], ca aşa cum cele făcute se arată prin prefigurare, aşa cele spuse să se lumineze prin parabolă.
36 Dacă nu se face după un model pregătit dinainte, nimic nu se înalţă. Oare nu se văd cele viitoare printr-o icoană prefigurată [*typikēs eikonos*]? De aceea se face un model al construcţiei viitoare fie din ceară, fie din lut, fie din lemn: pentru ca ceea ce urmează să se înalţe mai presus în măreţie, mai tare în putere, mai frumos în chip şi mai bogat în podoabă să se vadă printr-un model mic şi stricăcios.
37 Dar când a fost înălţat lucrul al cărui model era, atunci ceea ce poartă icoana a ceea ce va fi se desface întrucât ajunge nefolositor, lăsându-şi chipul la ceea ce există acum cu adevărat. Fiindcă ceea ce odinioară era cinstit ajunge lipsit de cinste, dat fiind că se arată ceea ce este cinstit prin fire.
38 Pentru că fiecare lucru îşi are vremea lui: modelul [*typos*] îşi are timpul lui, iar materialele îşi au timpul lor. Faci modelul adevărului [realităţii]. Îl doreşti pentru că vezi în el icoana a ceea ce va fi. Aduci materialul pentru model. Îl doreşti pentru ceea ce se va înălţa prin el. Săvârşeşti lucrul, şi nu-

mai pe acesta îl doreşti, pe acesta îl iubeşti, numai în el vezi şi modelul şi materia şi adevărul [*typon, hylēn, alētheian*].

39 Aşadar, aşa cum stau lucrurile în modelele stricăcioase aşa stau şi în cele nestricăcioase, cum e în cele pământeşti, aşa e şi în cele cereşti. Căci mântuirea şi adevărul Domnului au fost prefigurate în popor [Israel], iar învăţăturile Evangheliei au fost vestite mai înainte de Lege.

40 Poporul s-a făcut ca modelul unui plan, iar Legea ca scrierea unei parabole, dar Evanghelia e şi explicarea legii, iar Biserica e sălaşul adevărului.

41 Deci modelul era cinstit înainte de a veni adevărul, iar parabola minunată înainte de tâlcuirea ei. Adică: poporul era cinstit înainte de a fi fost înălţată Biserica, iar Legea era minunată înainte de a fi venit la lumină Evanghelia.

42 Dar când Biserica s-a înălţat şi Evanghelia a stat înainte, atunci prefigurarea s-a golit predându-şi puterea adevărului şi Legea s-a împlinit predându-şi puterea Evangheliei. În felul în care prefigurarea s-a golit predându-şi chipul către ceea ce este prin fire adevărat, iar parabola se goleşte spre a fi luminată prin tâlcuire,

43 aşa şi Legea a fost împlinită când a venit la lumină Evanghelia, poporul s-a golit când s-a înălţat Biserica, şi prefigurarea [*typos*] s-a desfăcut când S-a arătat Domnul, iar astăzi s-au făcut lipsite de cinste cele cinstite mai înainte prin arătarea celor cinstite prin fire.

44 Pentru că odinioară era cinstită junghierea oii, iar acum e necinstită pentru viaţa Domnului. Cinstită era moartea oii, dar acum necinstită pentru mântuirea Domnului; cinstit era sângele oii, dar acum e necinstit pentru Duhului Domnului; cinstit era mielul cel fără de glas, dar acum necinstit pentru Fiul Cel fără de prihană, cinstit era templul acesta de jos, dar acum necinstit pentru Hristos Cel de sus;

45 cinstit era Ierusalimul de jos, dar acum e necinstit pentru Ierusalimul cel de sus; cinstită era moştenirea cea sfântă, dar acum necinstită pentru harul cel larg. Fiindcă slava lui Dumnezeu nu s-a aşezat într-un singur loc, nici într-un colţ mic al pământului, ci harul Lui s-a revărsat peste toate marginile lumii şi aici s-a sălăşluit cortul Dumnezeului Atotţiitorul prin Iisus Hristos; Lui fie slava în veci. Amin.

46 Aţi auzit deci expunerea prefigurării şi a corespondenţelor ei; ascultaţi acum şi alcătuirea tainei [structura misterului].

Ce este Paştele? Fiindcă numele vine de la ceea ce s-a întâmplat: de la pătimire vine Paştele[2].

---

[2] *Apo tou pathein to paschein:* etimologie criticată de ORIGEN în tratatul său *Despre Paşte* descoperit în papirusurile de la Tura (Egipt) în timpul celui de-al doilea război mondial.

[47] Învățați, așadar, cine e cel ce pătimește și cine compătimește cu cel ce pătimește, și de ce vine Domnul pe pământ, ca, îmbrăcându-Se în cel ce pătimește, să-l răpească la cele mai de sus ale cerurilor.

„Făcând Dumnezeu la început cerul și pământul" [*Fc* 1, 1] și toate câte sunt în ele, a plămădit prin Cuvântul Său din pământ pe om dând acestui chip răsuflare. Apoi l-a așezat în rai spre răsărit, în Eden ca să trăiască în desfătare, rânduindu-i prin poruncă acestea: „Din tot pomul din rai să mâncați, doar din pomul cunoștinței binelui și al răului să nu mâncați, pentru că în ziua în care veți mânca, cu moarte veți muri" [*Fc* 2, 16 sq].

[48] Dar omul care prin fire poate primi binele și răul, ca un bulgăre de pământ pentru semințele din amândouă părțile, a primit sfatul vrăjmaș și lacom, și, atingându-se de pom, a călcat porunca neascultând de Dumnezeu. Prin urmare, a fost azvârlit în lumea aceasta ca un osândit la închisoare.

[49] Și având copii mulți și împlinind mulți ani din pricina gustării din pom a intrat în pământ, lăsând o moștenire copiilor săi. Căci a lăsat moștenire copiilor săi nu curăția ci desfrânarea, nu nestricăciunea ci stricăciunea, nu cinstea ci necinstea, nu libertatea ci robia, nu împărăția ci tirania, nu viața ci moartea, nu mântuirea ci pierzania.

[50] Nouă și înfricoșătoare se face pierzania oamenilor pe pământ. Fiindcă li s-au întâmplat acestea: au fost răpiți de păcatul tiranic și aduși în locurile poftelor în care sunt copleșiți de plăceri nesățioase: de adulter, de desfrânare, de nerușinare, de poftă, de iubirea de arginți, de omoruri, de vărsări de sânge, de răutatea tiranică, de fărădelege tiranică.

[51] Fiindcă tatăl a scos sabia asupra fiului, iar fiul și-a întins mâinile asupra tatălui, necucernicul a lovit sânii care l-au alăptat și fratele a omorât pe frate, străin a nedreptățit pe străin, prieten a omorât pe prieten, și omul a junghiat pe om cu mână dreaptă tiranică.

[52] Prin urmare, toți cei de pe pământ s-au făcut fie omorâtori de oameni, fie omorâtori de frați, fie omorâtori de părinți, fie omorâtori de copii. Dar s-a aflat un lucru încă și mai înfricoșător și nou: o mama s-a atins de trupul pe care-l născuse, s-a atins de cel pe care-l alăptase cu sânii, și a înghițit în pântece rodul pântecelui, iar nenorocita maică s-a făcut mormânt mistuind în ea pruncul pe care l-a zămislit.

[53] Dar nu voi grăi mai multe. Măcar că multe alte lucruri străine, foarte înfricoșătoare și nerușinate se găsesc încă printre oameni. Părinte culcându-se cu fiica, fiu culcându-se cu mama, frate cu soră, bărbat cu alt bărbat, și „fiecare poftește femeia aproapelui său" [*Ir* 5, 8].

[54] Pentru toate acestea păcatul se bucura. Fiind împreună-lucrător al morții, intra cel dintâi în sufletele oamenilor gătindu-le trupurile drept hrană

morţilor. Păcatul şi-a lăsat urmele în fiece suflet, şi cei în care şi le-a lăsat, aceştia trebuiau să-şi sfârşească zilele.

55 Prin urmare, toată carnea a căzut sub păcat, tot trupul sub moarte, şi tot sufletul a fost izgonit din casa sa trupească; ceea ce a fost luat din pământ s-a destrămat în pământ, şi ceea ce a fost dat de la Dumnezeu a fost încuiat în iad, s-a făcut o desfacere a frumoasei potriviri, şi frumosul trup s-a destrămat.

56 Fiindcă omul a fost împărţit de moarte. O nenorocire şi o robie nouă l-au învăluit. A fost târât rob de umbra morţii, iar chipul Tatălui a zăcut singur. Din această pricină s-a săvârşit în trupul Domnului taina Paştelui.

57 Întâi Domnul a rânduit mai dinainte pătimirile Sale în patriarhi, în profeţi şi în tot poporul, pecetluindu-le prin Lege şi prin profeţi. Căci întrucât cele ce aveau să fie urmau să se facă într-un chip nou şi măreţ, ele au fost rânduite mai înainte de departe, ca, atunci când se vor face, să dobândească crezare ca unele prefigurate de demult.

58 Aşa şi taina Domnului, fiind prefigurată de demult şi văzută astăzi, câştigă credinţă când este săvârşită, deşi e socotită nouă de către oameni. Fiindcă taina Domnului e veche şi nouă: veche prin prefigurare, nouă prin har. Dar dacă vei privi la prefigurarea aceasta, vei vedea prin desfăşurarea ei adevărul.

59 Aşadar, dacă vrei să vezi taina Domnului, priveşte la Abel cel omorât în chip asemănător, la Isaac cel legat în chip asemănător, la Iosif cel vândut în chip asemănător, la Moise cel lepădat în chip asemănător, la David cel prigonit în chip asemănător, la profeţii care au pătimit pentru Hristos în chip asemănător.

60 Priveşte şi la oaia junghiată în pământul Egiptului, care a lovit Egiptul şi a izbăvit pe Israel prin sângele ei.

61 Dar taina Domnului e vestită şi de glasul profeţilor. Căci zice Moise poporului: „Şi veţi vedea viaţa voastră spânzurată înaintea ochilor voştri zi şi noapte, şi nu veţi crede în viaţa voastră" [*Dt* 28, 66].

62 Iar David a spus: „Pentru ce tremură neamurile şi popoarele cugetă cele deşarte? Împăraţii pământului s-au pus în mişcare şi domnii s-au adunat în acelaşi loc împotriva Domnului şi împotriva Unsului Său" [*Ps* 2, 1 sq].

63 Iar Ieremia spune: „Sunt ca un miel fără răutate adus spre junghiere. Iar ei cugetă împotriva mea cele rele spunând: veniţi să aruncăm lemn în pâinea lui şi să-l izgonim din pământul celor vii şi numele lui să nu se mai pomenească" [*Ir* 11, 19].

64 Iar Isaia: „Ca o oaie spre junghiere s-a dus, şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde aşa nu şi-a deschis gura lui. Iar neamul lui cine îl va spune?" [*Is* 53, 7 sq].

65 Multe altele au fost vestite de mulți profeți despre taina Paștelui, care e Hristos; a Lui fie slava în veci. Amin.

66 Acesta, venind din ceruri pe pământ pentru cel ce pătimea, îmbrăcându-se în acela printr-o Maică Fecioară și ieșind om, a pătimit pătimirile celui ce pătimea și prin trupul ce putea pătimi a nimicit pătimirile trupului, iar prin Duhul Său ce nu putea muri a omorât moartea omorâtoare de om.

67 Fiindcă Acesta, Cel adus ca un miel și junghiat ca o oaie, ne-a izbăvit pe noi din închinarea la lume ca din pământul Egiptului, ne-a dezlegat din robia diavolului ca din mâna lui Faraon, și ne-a pecetluit sufletele cu Duhul Său, iar membrele trupului cu sângele Său.

68 Acesta e Cel ce a acoperit moartea de rușine, și pe diavolul l-a îmbrăcat în haină de doliu, ca Moise pe Faraon. Acesta e Cel ce a lovit fărădelegea și a lipsit de copii nedreptatea, ca Moise Egiptul. Acesta e Cel ce ne-a izbăvit pe noi din robie la libertate, din întuneric la lumină, din moarte la viață, din tiranie la Împărăția cerurilor, făcând din noi preoție nouă și popor veșnic.

69 Acesta este Paștele mântuirii noastre. Acesta este Cel ce a răbdat multe în multe. Acesta e Cel ce a fost omorât în Abel, legat în Isaac, pribeag străin în Iacob, vândut în Iosif, lepădat în Moise, junghiat în miel, prigonit în David, necinstit în profeți.

70 Acesta e Cel întrupat în fecioară, legat de lemn, îngropat în pământ, înviat din morți, înălțat la cele mai înalte ale cerurilor.

71 Acesta e mielul cel fără glas, Acesta e mielul cel omorât. Acesta e Cel născut din Maria, mielușeaua cea bună. Acesta e cel ce a fost luat din turmă, dus la junghiere, jertfit seara, îngropat noaptea, Cel ce n-a fost zdrobit pe lemn, nu s-a destrămat în pământ, a înviat din morți și a înviat pe om prin mormântul cel de jos.

72 Acesta a fost omorât. Și unde a fost omorât? În mijlocul Ierusalimului. De ce? Pentru că pe ologii lor i-a vindecat, pe leproșii lor i-a curățit, pe orbii lor i-a dus la lumină și pe morții lor i-a înviat. De aceea a pătimit. Undeva în Lege și în Profeți stă scris: „Mi-au răsplătit rele pentru bune și părăsire sufletului meu, cugetând asupra mea cele rele și zicând: să-l legăm pe cel drept pentru că nu ne e de nici un folos" [*Ps* 34, 12; *Is* 3, 10].

73 De ce ai făcut, Israele, noua nedreptate? Ai necinstit pe Cel ce te-a cinstit pe tine. Ai disprețuit pe Cel ce te-a slăvit pe tine. Ai tăgăduit pe Cel ce te-a mărturisit pe tine. L-ai bârfit pe Cel ce te-a vestit pe tine. L-ai omorât pe Cel ce te-a făcut viu pe tine. Ce-ai făcut Israele?

74 Oare nu s-a scris pentru tine: „Să nu verși sânge nevinovat, ca să nu mori rău" [*Ir* 7, 6]? Eu însă, a zis Israel, l-am omorât pe Domnul. De ce? „Pentru că se cădea să pătimească." Te-ai înșelat, Israele, cugetând cu vicleșug unele ca acestea despre junghierea Domnului.

[75] Trebuia să pătimească, dar nu de la tine. Trebuia să fie necinstit, dar nu de către tine. Trebuia să fie judecat, dar nu de tine. Trebuia să fie spânzurat, dar nu de către dreapta ta.

[76] Acesta e, Israele, glasul pe care trebuia să-l strigi către Dumnezeu: „O, Stăpâne, dacă trebuia ca Fiul să pătimească şi aceasta e voia Ta, să pătimească, dar nu de la mine; să pătimească, dar de la un neam străin; să fie judecat de cei netăiaţi-împrejur; să fie răstignit de dreaptă tiranică, dar nu de a mea."

[77] Dar tu, Israele, n-ai strigat către Domnul cu glasul acesta. Nu te-ai curăţit pentru Stăpânul, nici nu te-ai temut de lucrurile Lui.

[78] Nu te-a înspăimântat mâna uscată dată înapoi trupului, nici ochii orbilor deschişi prin mâna Lui, nici trupurile ologite ridicate prin glasul Lui, nici semnul cel mai nou: ca un mort să fie sculat din mormânt după patru zile.

[79] Tu însă, dispreţuind acestea, în seara junghierii Domnului pregăteai piroane ascuţite, martori mincinoşi, funii şi bice, oţet şi fiere, sabie ca pentru un tâlhar ucigaş. Căci dându-I şi bice peste trup şi cunună de spini pe cap, ai legat şi mâinile care te-au plămădit din pământ, ai adăpat cu fiere gura cea bună care te hrănise spre viaţă şi ai omorât pe Domnul în praznicul cel mare.

[80] Tu te veseleai, iar Acela flămânzea. Tu beai vin şi mâncai pâine, iar Acela oţet şi fiere. Tu străluceai la faţă, dar Acela S-a întunecat. Tu te bucurai, iar Acela Se întrista. Tu cântai psalmii, dar Acela era judecat. Tu porunceai, iar Acela era pironit. Tu dănţuiai, iar Acela era îngropat. Tu zăceai într-un pat moale, iar Acela în mormânt.

[81] O, Israele, fără de lege, de ce ai făcut această nouă nelegiuire, aruncându-l unor pătimiri noi pe Domnul, pe Stăpânul tău, pe Cel ce te-a plăsmuit, pe Cel ce te-a făcut, pe Cel ce te-a cinstit, pe Cel ce Israel te-a numit pe tine?

[82] Tu însă nu te-ai aflat a fi „Israel", fiindcă nu L-ai văzut pe Dumnezeu, nu L-ai recunoscut pe Domnul, nici n-ai ştiut, Israele, că El este Cel Întâi-născut al lui Dumnezeu, Cel ce S-a născut mai înainte de luceafăr, Cel ce a făcut lumina, Cel ce a făcut să strălucească ziua, Cel ce a deosebit întunericul, Cel ce a implântat întâiul hotar, Cel ce a spânzurat pământul, Cel ce a uscat adâncul, Cel ce a întins tăria, Cel ce a împodobit lumea, Cel ce a potrivit în cer stelele, Cel ce a făcut să strălucească luminătorii, Cel ce a făcut în cer pe îngeri, Cel ce a aşezat acolo tronurile, Cel ce a plăsmuit pe pământ pe om.

[83] Acesta era Cel ce te-a ales şi te-a călăuzit pe tine de la Adam până la Noe, şi de la Noe până la Avraam, de la Avraam până la Isaac şi Iacob, şi cei doisprezece patriarhi.

[84] Acesta era Cel ce te-a călăuzit în Egipt şi te-a păzit acolo hrănindu-te în pământul lui. Acesta era Cel ce te-a călăuzit în stâlpul de foc şi te-a acoperit

cu nor, Cel ce a despicat Marea Roşie şi te-a trecut prin ea şi a risipit pe vrăjmaşul său.

85 Acesta era Cel ce ţi-a dat mană din cer, Cel ce te-a adăpat din piatră, Cel ce ţi-a dat legea pe Muntele Horeb, Cel ce ţi-a dat moştenire pe pământ, Cel ce ţi-a trimis profeţi, Cel ce ţi-a ridicat împăraţi.

86 Acesta e Cel ce a venit la tine, Cel ce a tămăduit pe cei ce sufereau întru tine şi a sculat morţii tăi. Acesta e Cel faţă de care ai făcut necucernicie. Acesta e Cel faţă de care ai făcut nedreptate. Acesta e Cel pe care L-ai omorât. Acesta e Cel pe care L-ai vândut cu arginţi cerând de la El banii dajdiei.

87 Nerecunoscătorule, Israele, vino şi judecat să fii înaintea mea pentru nerecunoştinţa ta. Cât ai cinstit călăuzirea Lui? Cât ai cinstit aflarea părinţilor tăi? Cât ai cinstit pogorârea în Egipt şi hrănirea acolo prin bunul Iosif?

88 Cât ai cinstit cele zece plăgi? Cât ai cinstit stâlpul din noapte şi norul din zi, şi trecerea prin Marea Roşie? Cât ai cinstit darea de mană din cer şi izvorârea de apă din piatră, darea legii pe Muntele Horeb, moştenirea pământului şi darurile date acolo?

89 Cât ai cinstit pe cei ce pătimeau şi pe care i-a vindecat pe când erai acolo? Cinsteşte-mi mâna uscată pe care a dat-o înapoi trupului.

90 Cinsteşte-mi orbii din naştere pe care i-a călăuzit la lumină prin glasul Său. Cinsteşte-mi morţii îngropaţi pe care i-a sculat din morminte după patru zile. Nepreţuite sunt darurile pe care ţi le-a făcut. Iar tu L-ai răsplătit cu necinste arătându-i nerecunoştinţă, răsplătindu-i rele pentru bune, întristare în loc de bucurie şi moarte în loc de viaţă Lui, Celui pentru care se cuvenea să mori.

91 Căci dacă împăratul unui neam e răpit de vrăjmaşi, pentru el se face război, pentru el se sparg ziduri, pentru el se cuceresc cetăţi, pentru el se trimit răscumpărări, pentru el se trimit solii ca să fie luat înapoi, dacă e viu ca să fie redat vieţii, dacă e mort ca să fie îngropat.

92 Tu însă ai hotărât lucruri potrivnice împotriva Domnului tău. Căci pe Cel înaintea Căruia se închinau neamurile şi de Care se minunau cei netăiaţi-împrejur şi pe care-L slăveau cei de neam străin, pentru Care chiar şi Pilat şi-a spălat mâinile, pe Acesta L-ai omorât în praznicul cel mare.

93 Prin urmare, amar îţi este praznicul azimelor, precum stă scris pentru tine: „Veţi mânca azime cu ierburi amare" [*Iş*, 12, 8]. Amare sunt pentru tine piroanele pe care le-ai înfipt, amară e pentru tine limba pe care ai ascuţit-o. Amari sunt pentru tine martorii mincinoşi pe care i-ai adus. Amare sunt legăturile pe care le-ai pregătit. Amare bicele pe care le-ai ridicat spre lovire. Amar e pentru tine Iuda pe care l-ai plătit. Amar e pentru tine Irod căruia i-ai urmat. Amar e pentru tine Caiafa pe care l-ai crezut. Amară e pentru tine fierea pe care i-ai gătit-o. Amar e pentru tine oţetul pe care l-ai făcut. Amar e

pentru tine spinul pe care l-ai cules. Amare sunt pentru tine mâinile pe care le-ai însângerat. Pentru că L-ai omorât pe Domnul în mijlocul Ierusalimului.

[94] Ascultaţi acum toate seminţiile neamurilor şi vedeţi: omor nou s-a făcut în mijlocul Ierusalimului, în cetatea legii, în cetatea evreilor, în cetatea profeţilor, în cetatea socotită cea dreaptă. Şi cine a fost omorât? Cine e ucigaşul? Mă ruşinez să spun, dar sunt silit să grăiesc. Căci dacă noaptea s-ar fi făcut omorul sau în loc pustiu, ar fi fost uşor să se păstreze tăcerea; dar acum omorul nedrept al Celui drept s-a făcut în mijlocul pieţei şi al cetăţii, în mijlocul cetăţii în văzul tuturor.

[95] Şi s-a înălţat pe lemn şi o inscripţie arătând Cine e cel omorât. Cine e acesta? E greu a o spune, dar a nu o spune e încă şi mai înfricoşător. Ascultaţi însă tremurând pentru Cine s-a cutremurat pământul:

[96] Cel ce a spânzurat pământul se spânzură. Cel ce a înfipt cerurile e înfipt pe lemn. Cel ce a întărit toate e întărit pe lemn. Stăpânul e batjocorit. Dumnezeu este omorât. Împăratul lui Israel e dat jos de mâna israeliţilor.

[97] O, omor nou, o nedreptate nouă! Stăpânul Şi-a schimbat înfăţişarea ajungând gol cu trupul şi nu s-a învrednicit nici de o haină ca să nu fie văzut. De aceea luminătorii şi-au întors faţa şi ziua s-a întunecat, ca să ascundă pe Cel ce a fost dezgolit pe lemn, pentru a întuneca nu trupul Domnului, ci ochii acestor oameni.

[98] Căci dacă n-a tremurat poporul, a tremurat pământul. Dacă nu s-a temut poporul, s-au temut cerurile. Dacă nu şi-a rupt hainele poporul, şi-a rupt hainele îngerul. Dacă poporul nu s-a tânguit, „a tunat din cer Domnul şi Cel Preaînalt a dat glas” [*Ps* 17, 14].

[99] Pentru aceasta, Israele, n-ai tremurat pentru Domnul, nu te-ai înfricoşat pentru Domnul, n-ai jelit pentru Domnul; pentru întâi-născuţi ai jelit, dar pentru Domnul Cel spânzurat nu ţi-ai sfâşiat veşmintele deşi pentru cei omorâţi ai tăi îţi rupeai veşmintele. Ai lăsat pe Domnul şi nu vei fi aflat de El. Ai doborât pe Domnul şi ai fost doborât la pământ.

[100] Şi acum zaci mort, dar Acela va învia din morţi şi va urca la cele mai înalte ale cerurilor. Fiind Domn, Care a îmbrăcat pe om, a pătimit pentru cel ce pătimea, a fost legat pentru cel ţinut, a fost osândit pentru cel osândit şi a fost îngropat pentru ce îngropat, a înviat din morţi şi a strigat cu glas mare aceasta:

[101] „«Cine e cel ce se judecă cu Mine? Să se arate! Eu l-am dezlegat pe cel osândit» [*Is* 50, 8 sq]. Eu am dat viaţă celui mort. Eu l-am înviat pe cel îngropat.

[102] Cine e cel ce mi se împotriveşte în cuvânt? Eu, zice, sunt Hristosul. Eu sunt Cel ce am nimicit moartea, Cel ce am biruit asupra vrăjmaşului, Cel ce am călcat iadul în picioare şi am legat pe cel puternic, Care am răpit omul la cele mai înalte ale cerurilor, Eu, Hristos!

103 Veniți, așadar, toate semințiile oamenilor cele împietrite în păcate și primiți iertarea păcatelor! Fiindcă Eu sunt iertarea voastră, Eu Paștele mântuirii, Eu mielul cel junghiat pentru voi, Eu răscumpărarea voastră, Eu viața voastră, Eu învierea voastră, Eu lumina voastră, Eu mântuirea voastră, Eu împăratul vostru. Eu vă duc la cele mai înalte ale cerurilor, Eu vă voi arăta pe Tatăl Cel veșnic, Eu vă voi învia prin dreapta Mea!"

104 Acesta este Cel ce a făcut cerul și pământul, Cel ce l-a plăsmuit dintru început pe om, Cel ce a fost vestit prin Lege și Profeți, Cel ce S-a întrupat în fecioară, Cel ce a fost legat pe lemn, Cel ce a fost îngropat în pământ, Cel ce a înviat din morți și S-a înălțat la cele mai înalte ale cerurilor, Cel ce șade de-a dreapta Tatălui, Cel ce are puterea de a judeca și mântui toate, prin Care Tatăl a făcut cele dintru început și până în veci.

105 El este Alfa și Omega, El este începutul și sfârșitul — început nepovestit și sfârșit nebănuit — El e Hristos, El e Împăratul, El e Iisus, El e generalul, El e Domnul, El e Cel ce a înviat din morți, El e Cel ce a șezut de-a dreapta Tatălui! Îl poartă pe Tatăl și e purtat de Tatăl. Lui fie slava și tăria în veci! Amin.

A lui Meliton: Despre Paște.

Pace celui ce a scris și celui ce citește și celor ce-L iubesc pe Domnul în simplitatea inimii.

Euchologion-ul egiptean al lui Serapion din Thmuis

(† 362)[1]

Rugăciuni ale lui Serapion din Thmuis

1 (15). Rugăciune la ungerea celor ce se botează:

Stăpâne, Iubitorule de oameni şi de suflete, îndurat şi milostiv, Dumnezeule al adevărului, Te chemăm urmând şi ascultând făgăduinţele Unuia-Născut al Tău Care a zis: „De veţi ierta unora păcatele, iertate le vor fi" [*In* 20, 23], şi-i ungem cu această ungere pe cei/cele ce vin la această dumnezeiască naştere din nou, cerând ca Domnul nostru Iisus Hristos să lucreze în ea, să descopere prin această ungere o putere tămăduitoare şi întăritoare şi să le tămăduiască sufletul, trupul şi duhul de orice semn al păcatului, al fărădelegii şi al unei pricini satanice, iar prin harul ei să le dea iertare, ca lepădând păcatul să vieţuiască pentru dreptate [cf. *1 Ptr* 2, 24], şi, plăsmuiţi din nou prin această ungere, curăţiţi prin această baie şi înnoiţi cu duhul, să poată birui de acum înainte lucrările potrivnice pornite asupra lor şi amăgirile acestei vieţi, şi aşa să fie legaţi şi uniţi cu turma Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi să moştenească făgăduinţele împreună cu sfinţii, că prin El Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt în toţi vecii vecilor. Amin.

2 (16). Rugăciune la ungerea cu mir cu care sunt unşi cei botezaţi:

Dumnezeule al puterilor, Ajutorul oricărui suflet care vine la Tine şi ajunge sub mâna Ta puternică, Te chemăm ca prin dumnezeiasca şi negrăita putere a Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos să lucreze în această

---

[1] Traducere după ed. M. E. JOHNSON: *The Prayers of Sarapion of Thmuis* (Orientalia Christiana Analecta 249), Roma, 1995, p. 46–80. Cele treizeci de rugăciuni din colecţia episcopului egiptean Serapion din Thmuis sunt păstrate într-un singur codice: *Athous M. Laura 149* (secolul XI), f. 7v–21v. Numerotaţia din paranteze este cea din manuscris şi e rezultatul unei erori de copiere.

ungere cu mir o lucrare dumnezeiască şi cerească pentru ca cei botezaţi şi unşi cu el prin întipărirea semnului mântuitoarei cruci a Unuia-Născut, care prin cruce a fost răsturnat şi biruit satana şi orice putere potrivnică, să se facă părtaşi ca unii născuţi din nou şi înnoiţi prin baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5] şi ai darului Duhului Sfânt şi, asiguraţi prin pecetea aceasta, să rămână tari şi nemişcaţi, nevătămaţi şi nejefuiţi, neocărâţi şi neuneltiţi, vieţuind în credinţă şi în cunoaşterea adevărului până la sfârşit, aşteptând nădejdile cereşti ale vieţii şi făgăduinţele veşnice ale Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin Care Ţi se cuvine slavă şi putere în Duhul Sfânt acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

3 (17). Rugăciune pentru untdelemnul bolnavilor sau pentru pâine şi pentru apă:

Te chemăm pe Tine, Cel ce ai toată puterea şi stăpânirea, Mântuitorul tuturor oamenilor, Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, şi ne rugăm să trimiţi din ceruri peste acest untdelemn o putere tămăduitoare, ca să fie pentru cei ce se ung sau gustă din aceste făpturi ale Tale spre depărtarea a toată boala şi neputinţa, spre antidot al oricărui demon, spre izgonirea oricărui duh necurat, spre alungarea oricărei fierbinţeli şi tremur şi a oricărei neputinţe, spre har bun şi iertarea păcatelor, spre leac al vieţii şi mântuirii, spre sănătatea şi întregirea sufletului, trupului şi duhului, spre înzdrăvenire desăvârşită. Să se teamă, Stăpâne, orice lucrare satanică, orice demon, orice sfat al celui potrivnic, orice lovitură, orice bici, orice durere, orice chin, nălucire, clătinare sau umbră rea de Numele Tău sfânt pe care l-am chemat acum, şi de Numele Unuia-Născut, şi să se depărteze de la cele dinăuntrul şi din afara robilor Tăi aceştia; ca să slăvească Numele lui Iisus Hristos, Care s-a răstignit pentru noi şi a înviat, şi a luat asupra Lui bolile şi neputinţele noastre şi va veni să judece viii şi morţii. Că prin El Ţi se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt în toţi vecii vecilor. Amin.

4 (18). Rugăciune pentru cel ce a murit şi e purtat afară:

Dumnezeule Care ai puterea asupra vieţii şi a morţii, Dumnezeule Care omori şi faci viu, Care ai coborât la porţile iadului şi Te-ai ridicat de acolo, Care zideşti duhul omului în el şi iei sufletele sfinţilor şi le dai la odihnă, Care schimbi, prefaci şi preschimbi făpturile Tale aşa cum e drept şi potrivit, Cel ce Singur eşti nestricăcios, neschimbat şi veşnic, Ţie ne rugăm pentru adormirea şi odihna robului Tău acesta (*N*); odihneşte sufletul lui în loc de verdeaţă, în cămări de odihnă împreună cu Avraam, Isaac şi Iacob şi cu toţi sfinţii Tăi; iar trupul acesta învie-L în ziua pe care ai rânduit-o potrivit

făgăduinţelor Tale nemincinoase, ca să-i dai lui şi moştenirile cele după vrednicia lui în sfintele Tale păşuni, neaducându-Ţi aminte de greşelile lui, iar ieşirea lui fă-o să fie cu pace şi binecuvântată; tămăduieşte cu duh de mângâiere întristările celor care-l conduc acum [pe ultimul drum] şi nouă tuturor ne dă un sfârşit bun, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în toţi vecii vecilor. Amin.

5 (19). Prima rugăciune a duminicii:

Te chemăm pe Tine, Tatăl Unului-Născut, Domnul a toate, Ziditorul făpturilor şi Făcătorul celor făcute; mâini curate întindem spre Tine şi ne deschidem minţile spre Tine, Doamne; ne rugăm fii îndurat, cruţă-ne, fii binevoitor, fă-ne mai buni, lărgeşte-ne în virtute, credinţă şi cunoaştere; cercetează-ne/vizitează-ne, Doamne, căci spre Tine am trimis neputinţele noastre. Fii milostiv şi ne miluieşte pe toţi; miluieşte poporul acesta, fi-i binefăcător, fă-l blând, cuminte şi curat şi trimite-i puteri îngereşti, ca tot poporul acesta să fie sfânt şi cuviincios. Te chem, trimite Duh Sfânt în mintea noastră şi dă-ne să învăţăm dumnezeieştile Scripturi de la Duhul Sfânt şi să le tâlcuim în chip curat şi vrednic, ca să se folosească tot norodul acesta de faţă, prin Unul-Născutul Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în toţi vecii vecilor. Amin.

6 (20). După ridicarea în picioare de la omilie, rugăciunea:

Dumnezeule Mântuitorule, Dumnezeule a toate, Domnul şi Ziditorul tuturor, Născătorul Unului-Născut, Care L-ai născut Întipărirea Ta vie şi adevărată şi L-ai trimis spre folosul neamului oamenilor, Care prin El ai chemat la Tine pe toţi oamenii, Ţie ne rugăm pentru poporul acesta: trimite Duh Sfânt şi Domnul Iisus să ne cerceteze/viziteze, să grăiască în minţile tuturor şi să rânduiască inimile spre credinţă; El să tragă sufletele la Tine, Dumnezeule al îndurărilor, ca să dobândeşti şi în oraşul acesta un popor şi o turmă adevărată prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

7 (21). Rugăciune pentru catehumeni:

Ajutorule şi Doamne al tuturor, Eliberatorul celor eliberaţi, Ocrotitorul celor izbăviţi, nădejdea celor făcuţi de mâna Ta cea tare, Tu eşti Cel ce ai surpat fărădelegea, Care prin Unul-Născut ai surpat pe satana, ai desfăcut meşteşugirile lui şi ai dezlegat pe cei legaţi de el, Îţi mulţumim pentru aceşti catehumeni, pentru că i-ai chemat prin Unul-Născut şi le-ai dăruit cunoaşterea Ta. Pentru aceea ne rugăm să fie întăriţi în cunoaştere, ca să Te cunoască

pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, şi pe Cel pe Care L-ai trimis, pe Iisus Hristos [*In* 17, 3]; să fie păziţi în învăţăturile acestea şi în cuget curat şi să înainteze ca să se facă vrednici de baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5] şi de Sfintele Taine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

8 (22). Rugăciune pentru bolnavi:

Te chemăm pe Tine, Supraveghetorul, Domnul şi Plăsmuitorul trupului şi Făcătorul sufletului, Care l-ai potrivit în chip armonios pe om, Economul, Cârmuitorul şi Mântuitorul întregului neam al oamenilor, împăcat şi făcut blând prin iubirea Ta de oameni, milostiv fii, Stăpâne, ajută-i şi tămăduieşte-i pe toţi cei bolnavi. Ceartă bolile, scoală-i pe cei ce zac; dă slavă Numelui Tău sfânt prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

9 (23). Rugăciune pentru aducerea de roade:

Ziditorule al cerului şi al pământului, Care ai încununat cerul cu corul stelelor şi l-ai făcut să strălucească prin luminătorii lui, Care ai cinstit pământul cu roade spre folosul oamenilor, Care ai dăruit neamului plăsmuit de Tine atât desfătarea de scânteierea şi lumina luminătorilor de sus, cât şi hrănirea lui de jos de către roadele pământului; ne rugăm să se dăruiască ploi îmbelşugate şi roditoare; fă ca pământul să aducă roade şi să poarte mult rod bun pentru iubirea de oameni şi bunătatea Ta. Adu-ţi aminte de cei ce Te cheamă pe Tine, cinsteşte sfânta şi singura Ta Biserică catholică, ascultă chemările şi rugăciunile noastre şi binecuvântează tot pământul prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

10 (24). Rugăciune pentru Biserică:

Doamne Dumnezeule, Dumnezeul duhurilor cuvântătoare, Dumnezeul sufletelor curate şi al tuturor celor ce Te cheamă sincer şi curat, Care în cer străluceşti şi eşti cunoscut de duhurile curate, iar pe pământ eşti lăudat şi locuieşti în Biserica catholică, Care eşti slujit de îngeri şi de suflete curate, Care ai făcut şi din cer un cor viu spre slava şi lauda adevărului, fă ca Biserica aceasta să fie o Biserică vie şi curată, dă-i să aibă liturghisitori puteri dumnezeieşti şi îngeri curaţi, ca să Te poată lăuda în curăţie. Te chemăm pentru toţi oamenii Bisericii acesteia: împacă-Te cu toţi, iartă-i pe toţi, dă tuturor iertarea păcatelor, dă-le să nu mai facă nici un păcat, ci fii lor zid şi nimiceşte orice ispitire. Miluieşte-i pe bărbaţi, pe femei şi pe copii, arată-Te

în toţi şi fă cunoaşterea Ta scrisă în inimile lor prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

11 (25). Rugăciune pentru episcop şi Biserică:

Pe Tine Te chemăm, Mântuitorule şi Doamne, Dumnezeul a tot trupul şi Domnul a tot duhul, Binecuvântatul şi Dătătorul a toată binecuvântarea, sfinţeşte pe episcopul acesta (*N*) şi-l păzeşte în afară de orice ispită, dă-i lui înţelepciune şi cunoaştere, călăuzeşte-l în cunoaşterile Tale.

Te chemăm şi pentru coprezbiteri: sfinţeşte-i, dă-le înţelepciune, cunoaştere şi dreaptă învăţătură; fă-i să mijlocească [*presbeuein*] sfintelor Tale învăţături în chip curat şi ireproşabil.

Sfinţeşte-i şi pe diaconi, ca să fie curaţi la inimă şi la trup şi cu conştiinţă curată să poată sluji şi sta înaintea Sfântului Trup şi Sfântului Sânge.

Te chemăm şi pentru ipodiaconi, citeţi şi tâlcuitori: odihneşte-i pe toţi slujitorii Bisericii şi dă tuturor milă, îndurare şi înaintare/progres.

Te chemăm şi pentru monahi şi pentru fecioare: fă-i să-şi sfârşească alergarea lor în chip ireproşabil şi viaţa lor în chip neîncetat, ca să-şi poată petrece toate zilele lor în curăţie şi sfinţenie.

Miluieşte-i şi pe toţi cei căsătoriţi, bărbaţi, femei şi copii, şi dă tuturor binecuvântarea înaintării/progresului şi îmbunătăţirii, ca toţi să ajungă oameni vii şi aleşi prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

12 (26). Rugăciune a îngenuncherii:

Părinte al Unului-Născut, Bunule şi Îndurate, Milostive, Iubitorule de oameni şi de suflete, Binefăcătorule al tuturor celor ce se întorc la Tine, primeşte chemarea aceasta şi dă-ne cunoaştere, credinţă, evlavie şi cuvioşie. Nimiceşte orice patimă, orice plăcere şi orice păcat din poporul acesta; fă-i pe toţi să ajungă curaţi; iartă-le tuturor greşelile. Căci Ţie, Tatălui nefăcut prin Unul-Născut, Îţi plecăm genunchiul; dă-ne minte cuvioasă şi folos desăvârşit, dă-ne să Te căutăm şi să Te iubim, dă-ne să cercetăm şi căutăm dumnezeieştile Tale cuvinte, dă-ne mâna, Stăpâne, şi ridică-ne; ridică-ne Dumnezeule al îndurărilor, fă-ne să privim sus; descoperă vălul de pe ochii noştri, dă-ne îndrăznire; nu îngădui să fim ruşinaţi, ori să ne osândim pe noi înşine; şterge înscrisul împotriva noastră, scrie-ne numele în cartea vieţii, numără-ne împreună cu sfinţii Tăi profeţi şi apostoli, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

13 (27). Rugăciune pentru popor:

Ţie ne mărturisim, iubitorule de oameni Dumnezeule, la Tine ne aruncăm neputinţele noastre şi cerem să ni se dea putere. Iartă păcatele noastre dinainte şi lasă toate greşelile trecute şi fă-ne oameni noi. Arată-ne robi sinceri şi curaţi. Ţie ne închinăm pe noi înşine, primeşte-ne, Dumnezeule al adevărului, primeşte poporul acesta: dă-i să fie întreg sincer, dă-i să vieţuiască în întregime în chip ireproşabil şi curat; să se măsoare cu cei cereşti, să fie numărat împreună cu îngerii, să se facă toţi aleşi şi sfinţi. Te chemăm pentru cei ce au crezut şi au cunoscut pe Domnul nostru Iisus Hristos, să fie întăriţi în credinţă, cunoaştere şi învăţătură.

Ne rugăm pentru întreg poporul acesta: împacă-Te cu toţi, fă-Te cunoscut pe Tine Însuţi, descoperă-Ţi lumina blândă; să Te cunoască toţi pe Tine, Tatăl nefăcut şi pe Unul-Născut Fiul Tău, Iisus Hristos.

Ne rugăm pentru toţi stăpânitorii să aibă viaţă paşnică spre odihna Bisericii catholice.

Ne rugăm, Dumnezeule al îndurărilor, pentru cei liberi şi pentru sclavi, pentru bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii, săraci şi bogaţi: arată tuturor bunătatea Ta şi întinde tuturor iubirea Ta de oameni; fii îndurător faţă de toţi şi dă tuturor întoarcerea la Tine.

Te chemăm pentru cei ce călătoresc, dă-le să aibă împreună călător un înger de pace, ca să nu fie păgubiţi de nimeni cu nimic, ca în multă voioşie să-şi sfârşească plutirea şi călătoriile.

Te chemăm, Mângâietorule, şi pentru cei necăjiţi şi săraci: odihneşte-i pe fiecare, eliberează-i din legături, scoate-i din sărăcie şi mângâie-i pe toţi.

Ne rugăm pentru cei bolnavi: dă-le sănătate şi sculare din boală şi fă-i să aibă sănătate desăvârşită a trupului şi a sufletului.

Că Tu eşti Mântuitorul şi Binefăcătorul, Tu eşti Domnul şi Împăratul tuturor, pe Tine Te chemăm pentru toţi prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în vecii vecilor. Amin.

14 (28). Punere a mâinilor peste catehumeni:

Mâna ne-o întindem, Stăpâne, şi ne rugăm: întinde acestui popor mâna Ta vie şi dumnezeiască spre binecuvântare; căci Ţie, Părinte nefăcut prin Unul-Născut, Ţi-au plecat capetele. Binecuvântează poporul acesta spre binecuvântarea cunoaşterii şi evlaviei, spre binecuvântarea tainelor Tale, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în vecii vecilor. Amin.

15 (29). Punere a mâinilor peste laici:

Mâna vie şi curată, mâna Unului-Născut, Care a surpat toate cele rele şi a întărit toate cele sfinte, să se atingă dând asigurare şi întărire peste capetele acestui popor. Binecuvântat să fie poporul acesta cu binecuvântarea Duhului, cu binecuvântarea cerului, cu binecuvântarea profeţilor şi apostolilor; ca binecuvântate să fie sufletele lor spre învăţătură, cunoaştere şi taine; binecuvântaţi fie toţi împreună prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în vecii vecilor. Amin.

16 (30). Punere a mâinilor peste bolnavi:

Doamne Dumnezeul îndurărilor, întinde mâna Ta şi fă să se vindece toţi bolnavii; dă-le să se învrednicească de sănătate, eliberează-i de boala care e asupra lor. Să se tămăduiască în Numele Unuia-Născut al Tău. Să le fie drept leac sfântul lui Nume spre sănătate şi întregire, că prin El Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

[Nota copistului] Toate aceste rugăciuni se săvârşesc înainte de rugăciunea Ofrandei [euharistice].

17 (1). Rugăciunea Ofrandei [euharistice] a episcopului Serapion:

Vrednic şi cuvenit lucru este a Te lăuda, cânta şi slăvi pe Tine, Tatăl nefăcut al Unuia-Născut Iisus Hristos. Te lăudăm pe Tine, Dumnezeule nefăcut, neadulmecat, nerostit şi neînţeles pentru orice subzistenţă făcută; Te lăudăm pe Tine Cel făcut cunoscut de Fiul Tău Unul-Născut, Care prin El ai fost rostit, tâlcuit şi făcut cunoscut firii făcute; Te lăudăm pe Tine, Care L-ai făcut cunoscut pe Tatăl şi ai descoperit sfinţilor slavele privitoare la El, pe Tine Care eşti făcut cunoscut, văzut şi tâlcuit sfinţilor de Cuvântul Tău născut; Te lăudăm pe Tine, Tată nevăzut, Dătătorule al nemuririi. Tu eşti izvorul vieţii, izvorul luminii, izvorul a tot harul şi a tot adevărul, iubitorule al oamenilor şi al săracilor, Care Te-ai împăcat cu toţi şi i-ai atras pe toţi la Tine Însuţi prin venirea iubitului Tău Fiu. Te rugăm, fă-ne oameni vii; dă-ne duh de lumină, ca să Te cunoaştem pe Tine, Dumnezeul Cel adevărat şi pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis; dă-ne Duh Sfânt, ca să putem grăi şi povesti tainele Tale negrăite. Să vorbească în noi Domnul Iisus şi Duhul Sfânt să Te laude prin noi.

Căci Tu eşti mai presus de toată stăpânirea, puterea şi domnia, şi de orice nume numit nu numai în veacul acesta, dar şi în cel viitor; înaintea Ta stau mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii de arhangheli, tronuri, domnii, stăpânii şi puteri; înaintea Ta stau cei doi preacinstiţi serafimi care cu două

aripi își acoperă fața, cu două își acoperă picioarele și cu două zboară și sfințesc; împreună cu ei primește și sfințirea noastră, a celor ce spunem: „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Lui! Plin e cerul, plin este și pământul de măreața Ta slavă, Doamne al puterilor!" Umple și jertfa aceasta de puterea Ta și de împărtășirea Ta, căci Ție Ți-am adus această jertfă vie, ofranda aceasta fără de sânge.

Ție Ți-am adus pâinea aceasta, asemănarea [*homoiōma*] trupului Unuia-Născut. Această pâine e o asemănare [*homoiōma*] a sfântului Său Trup, „pentru că în noaptea în care a fost predat, Domnul Iisus Hristos a luat pâine, a frânt și a dat învățăceilor Lui, zicând: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu care se frânge pentru voi" [*1 Co* 11, 23–24] spre iertarea păcatelor. De aceea și noi făcând asemănarea [*homoiōma*] morții am adus pâinea și ne rugăm prin jertfa aceasta: împacă-Te cu noi toți și fii-ne milostiv, Dumnezeule al adevărului. Și precum această pâine a fost risipită pe munți și, adunată fiind, s-a făcut una, tot așa adună și sfânta Ta Biserică din tot neamul, tot ținutul, tot orașul, tot satul și casa, și fă-ne o unică Biserică catholică vie. Ți-am adus și acest pahar, asemănarea [*homoiōma*] sângelui, „pentru că Domnul Iisus Hristos luând paharul după cină a zis învățăceilor Săi: „Luați! Beți! Acesta este Legământul Nou, care e Sângele Meu care se varsă pentru voi spre iertarea păcatelor" [*1 Co* 11, 23. 25]. De aceea am adus și noi acest pahar punând înainte o asemănare [*homoiōma*] a sângelui.

Să vină, Dumnezeule al adevărului, Cuvântul Tău Sfânt peste pâinea aceasta, ca să se facă pâinea Trup al Cuvântului, și peste paharul acesta, ca să se facă paharul Sânge al Mântuitorului.

Și pe toți cei ce se cuminecă din ele fă-i să primească un leac de viață spre vindecarea de orice boală și întărirea în orice înaintare/progres și virtute, nu spre osândă, Dumnezeule al adevărului, nici spre mustrare și ocară. Căci pe Tine Cel Nefăcut Te-am chemat prin Unul-Născut în Duhul Sfânt. Să aibă parte de milă poporul acesta; să se învrednicească de înaintare/progres, să i se trimită îngeri care să ajute poporul spre desființarea celui rău și întărirea Bisericii. Ne mai rugăm și pentru toți cei adormiți, a căror pomenire se face aici.

Și după rostirea numelor:

Sfințește aceste suflete, că Tu le cunoști pe toate. Sfințește-le pe toate cele adormite în Domnul, numără-le împreună cu toate sfintele Tale puteri, și dă-le loc și sălaș în Împărăția Ta.

Primește și mulțumirea poporului și binecuvântează pe cei ce au adus aceste ofrande și mulțumiri și dăruiește la întreg poporul acesta sănătate, voioșie și orice înaintare/progres al sufletului și a trupului prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos în Duhul Sfânt, cum a fost, este și va fi în generațiile generațiilor și în toți vecii vecilor. Amin.

18 (2). După rugăciune frângerea, iar la frângere rugăciunea:

Învredniceşte-ne şi de cuminecarea aceasta, Dumnezeule al adevărului, şi fă ca trupurile noastre să cuprindă curăţie şi sufletele noastre chibzuinţă şi cunoaştere, şi fă-ne înţelepţi, Dumnezeule al îndurărilor, prin împărtăşirea Trupului şi a Sângelui. Că prin Unul-Născut al Tău Ţi se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

19 (3). După ce frângerea e împărţită,
întinderea mâinilor peste popor de către clerici:

Îmi întind mâna peste poporul acesta şi mă rog: întinde mâna adevărului Tău şi dă binecuvântare acestui popor pentru iubirea Ta de oameni, Dumnezeule al îndurărilor, şi pentru Tainele aici de faţă; o mână de evlavie şi putere, de cuminţire şi curăţie şi de toată cuvioşia să binecuvânteze poporul acesta şi să-l păzească spre înaintare/progres şi mai bine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

20 (4). După împărtăşire rugăciunea poporului:

Îţi mulţumim, Stăpâne, că i-ai chemat pe cei risipiţi şi i-ai câştigat pe cei păcătoşi, că ai trecut peste ameninţarea împotriva noastră cedând iubirii Tale de oameni, ştergând-o prin pocăinţă şi respingând-o prin cunoaşterea Ta. Îţi mulţumim că ne-ai făcut părtaşi Trupului şi Sângelui. Binecuvântează-ne pe noi, binecuvântează poporul Tău, fă-ne să avem parte împreună cu Trupul şi Sângele prin Unul-Născut Fiul Tău, prin Care Ţi se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în toţi vecii vecilor. Amin.

21 (5). Rugăciune pentru untdelemnul şi apa aduse ofrandă:

Binecuvântăm prin Numele Unuia-Născut al tău, Iisus Hristos, aceste făpturi; numim peste această apă şi acest untdelemn Numele Celui ce a pătimit, a fost răstignit, a înviat şi şade de-a dreapta Celui Nefăcut. Dăruieşte acestor făpturi o putere tămăduitoare, ca prin băutura ei şi ungerea lui să ne slobozim de orice demon şi orice boală şi împărtăşirea de aceste făpturi să se facă leac tămăduitor şi leac de izbăvire în Numele Unuia-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt în toţi vecii vecilor. Amin.

22 (6). Întindere a mâinilor după binecuvântarea apei şi untdelemnului:

Iubitorule de oameni, Dumnezeule al adevărului, să fie de ajutor poporului acesta, cuminecarea Trupului şi Sângelui. Trupurile lor să fie trupuri vii şi

sufletele lor să fie suflete curate. Dă binecuvântarea aceasta spre păzirea Cuminecării şi asigurarea Euharistiei făcute, fericeşte-i în comun şi fă-i aleşi pe toţi, prin Unul-Născut Fiul Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

23 (7). Sfinţirea apelor [baptismale]

Împărate şi Doamne al tuturor şi Ziditorule a toate, Care prin pogorârea Unuia-Născut al Tău Iisus Hristos ai dăruit mântuire întregii firi făcute, Care prin venirea Cuvântului Tău negrăit ai luminat făptura zidită de Tine, caută şi acum din cer şi priveşte spre aceste ape şi umple-le de Duh Sfânt. Cuvântul Tău negrăit să vină şi să fie în ele să le preschimbe lucrarea şi să le facă născătoare, pline de harul Tău, ca taina săvârşită acum să nu se afle golită în cei născuţi din nou, ci să-i umple de harul dumnezeiesc pe toţi care coboară în ea şi se botează. Binefăcătorule iubitor de oameni, curăţă făptura Ta, mântuieşte zidirea făcută de dreapta Ta, modelează în toţi cei născuţi din nou forma Ta dumnezeiască şi negrăită, ca prin modelarea şi naşterea lor din nou să se poată mântui şi să se învrednicească de Împărăţia Ta. Şi aşa cum Cuvântul Tău Unul-Născut pogorându-se peste apele Iordanului le-a arătat sfinte, tot aşa coboară acum şi în acestea şi fă-le sfinte şi duhovniceşti ca cei ce se botează să nu mai fie carne şi sânge, ci duhovniceşti şi putându-se închina Ţie, Dumnezeului nefăcut prin Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, prin Care Ţie fie slava şi puterea acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

24 (8). Rugăciune pentru cei ce se botează:

Te chemăm, Dumnezeule al adevărului, pentru robul Tău (*N*) şi ne rugăm să-l învredniceşti de această taină dumnezeiască şi de negrăita Ta naştere din nou. Căci Ţie, Iubitorule de oameni, Ţi se aduce acum [ofrandă], Ţie ţi-l închinăm şi noi. Dăruieşte-i să fie părtaş al acestei dumnezeieşti naşteri din nou, ca să nu mai fie dus de cel strâmb şi rău, ci să-Ţi slujească mereu şi să păzească poruncile Tale, călăuzit fiind de Cuvântul Tău Unul-Născut. Că prin El Ţi se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

25 (9). După lepădare/dezertare [apotagē], *rugăciunea:*

Doamne Atoateţiitorule, pecetluieşte consimţământul robului Tău acesta făcut de el acum înaintea Ta şi păzeşte-i neschimbate caracterul şi purtarea, ca să nu mai slujească celor rele, ci să se închine Ţie, Dumnezeul adevărului, şi să-Ţi slujească Ţie, Făcătorului tuturor, ca să se arate desăvârşit şi adevărat pentru Tine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea în Duhul Sfânt,acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

26 (10). După ungere, rugăciunea:

Binefăcătorule iubitor de oameni, Mântuitorul tuturor celor ce s-au întors la Tine, milostiv fii robului Tău (*N*). Călăuzeşte-l spre naşterea din nou cu dreapta Ta. Cuvântul Tău Unul-Născut să-l călăuzească la baia aceasta. Cinstită să fie naşterea lui din nou; să nu fie goală de harul Tău. Să stea de faţă împreună Cuvântul Tău sfânt; să stea de faţă împreună Duhul Tău Sfânt alungând şi izgonind orice ispită. Că prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos Ţie se cuvine slava şi puterea acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

27 (11). După botezare şi ridicare [din apă], rugăciunea:

Dumnezeule, Dumnezeu al adevărului, Ziditorule a toate, Domnul a toată făptura, binecuvântează cu binecuvântarea Ta pe robul Tău acesta; arată-l curat prin naşterea lui din nou, fă-l părtaş al puterilor Tale îngereşti, ca să nu se mai numească trup/carne, ci duhovnicesc făcându-se părtaş al dumnezeiescului şi folositorului Tău dar; să fie păzit până la sfârşit pentru Tine, Făcătorule a toate, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

28 (12). Punere a mâinilor la aşezarea diaconilor:

Părinte al Unului-Născut, Care pe Fiul Tău L-ai trimis şi ai rânduit lucrurile de pe pământ, dând Bisericii canoane şi rânduieli/constituţii spre folosul şi mântuirea turmei, Care ai ales episcopi, prezbiteri şi diaconi spre slujirea/liturghisirea Bisericii Tale catholice, Care prin Unul-Născut al Tău ai ales cei şapte diaconi şi le-ai dăruit Duh Sfânt, aşează-l şi pe acesta (*N*) diacon al Bisericii catholice şi dă-i duh de cunoaştere şi deosebire/discernământ, ca să poată sluji curat şi ireproşabil în poporul Tău în slujirea/liturghisirea aceasta, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ţie se cuvine slava şi puterea acum şi în toţi vecii vecilor. Amin.

29 (13). Punere a mâinilor la aşezarea prezbiterilor:

Stăpâne, Dumnezeule al cerurilor, Tată al Unuia-Născut al Tău, întindem mâna noastră peste omul acesta şi ne rugăm să vină peste el Duhul Adevărului; să i se dea chibzuinţă, cunoaştere şi inimă bună; ca să fie în el Duh dumnezeiesc ca să poată să fie econom în poporul Tău, să mijlocească [*presbeuein*] dumnezeieştile Tale cuvinte şi să împace poporul Tău cu Tine, nefăcutul Dumnezeu. Cel care din Duhul lui Moise ai dăruit Duh sfânt peste cei aleşi, împarte şi acestuia Duh Sfânt din Duhul Unuia-Născut spre har al înţelepciunii, cunoaşterii şi dreptei credinţe, ca să poată sluji Ţie în cunoş-

tință curată prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

30 (14). Punere a mâinilor la așezarea unui episcop:

Dumnezeule al adevărului, Care pe Domnul Iisus L-ai trimis spre câștigul întregii lumi locuite, Care prin El Ți-ai ales apostoli, hirotonind episcopi sfinți din generație în generație, fă-l și pe acesta (*N*) episcop sfânt al succesiunii Sfinților Apostoli, și dă-i lui har și Duh dumnezeiesc, pe care l-ai dat tuturor adevăraților tăi robi profeții și patriarhii, fă-l să fie vrednic să păstorească turma Ta și să petreacă în episcopie în chip ireproșabil și neîmpiedicat prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

Principalele anaforale euharistice

a. PALEOANAFORALE

Didahia celor Doisprezece Apostoli IX–X — a se vedea mai sus p. 568–569.
Constituțiile Apostolice VII.XXV–XXVI — a se vedea mai sus p. 720–721.
Martiriul lui Policarp XIII–XIV — a se vedea mai sus p. 372–373.
Tradiția Apostolică IV — a se vedea mai sus p. 574–575.
Constituțiile Apostolice VIII.XII — a se vedea mai sus p. 746–752.
Testamentul Domnului I.XXIII — a se vedea mai sus p. 795–799.

b. ANAFORALE ALEXANDRINE

Papirusul *Strasbourg 254*
(secolele IV–V)[1]

[...] pe Tine a Te binecuvânta [...] noaptea şi ziua [Care ai făcut ce]rul şi toate care sunt în [el, pământul şi cele de pe pământ, ma]rea şi [râ]urile ş[i toate câte sunt] î[n ele, Ca]re ai fă[cut p]e om [după chi]pul ş[i după a]semănarea [Ta; Care] ai fă[cut toate pr]in Înțelepciunea şi Lumina adevărată, Fiul Tău, Do[mn]ul şi Mâ[ntu]it[or]ul nostru I[isus] H[ristos], prin Care mulțumindu-Ți Ție împreună cu El şi cu Du[hul] Sfânt Îți aducem jertfa aceasta cuvântătoare, această ador[are] fără de sânge, pe care Ți-o aduc toate neamurile de la răsăritul şi până la apusul soarelui, de la miazănoapte şi până la miazăzi, [că m]are e [Nu]mele Tău în toate neamurile şi în to[t l]ocul se aduce sfântului Tău Nume tămâie şi jertfă curată, prinos şi ofrandă [*Mal* 1, 11].

---

[1] Traducere după A. HÄNGGI / I. PAHL (ed.), *Prex Eucharistica. I. Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti* (Spicilegium Friburgense 12), Fribourg, 1968; ed. III, 1998, p. 116–118.

Te rugăm şi Îţi cerem: adu-Ţi aminte de sfânta şi singura Ta Biserică [c]atholică, de toate popoarele ş[i toa]te turme[le Tale]. Pace[a] din ce[ru]ri dăruieşte-o inimilor noastr[e, ale tutu]ror, dar dă-ne [nouă] şi pa[cea acestei vieţi]. Îm[păratului] pământului dă-i cele de pace [pe]ntru noi şi pentru Numele Tău [sfânt], pe căpetenia oştirilor, pe dregăto[ri] şi senat[ul în pace îi păzeşte... s]pre [sămânţă şi se]ceriş [...] păzeşte-[le] pentru să[ra]cii [po]po-[ru]lui [Tău], pentru toţi cei ce cheamă Numele [Tău], pentru toţi cei ce nădăjduiesc întru Tine. Sufletele cel[or] adormiţi le odihneşte. Adu-Ţi aminte de cei a căror pomenire o facem astăzi, de cei ale căror nume le rostim şi nu le rostim [...], de sfinţii şi ortodocşii noştri părinţi şi episcopi de [pretutin]deni şi dă-ne să avem parte şi moştenire împreună [...] sfinţilor Tăi profeţi, apostoli şi martiri, primeşte mijlocirile l[or ...] dăruieşte-le p[rin Domnul [şi Mântuitorul n]ostru, prin Care Ţie fie slavă în v[ecii] vecilor.

Anaforaua greacă a Evanghelistului Marcu[2]

După credinţă [simbolul credinţei] preotul pecetluieşte poporul [cu semnul crucii] spunând cu glas mare: Domnul să fie cu toţi!

Poporul: Şi cu duhul Tău!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi drept lucru este!

[Laudă şi mulţumire]

Preotul începe anaforaua: Cu adevărat lucru vrednic şi drept, cuvios, cuviincios şi folositor pentru sufletele noastre este, Tu Cel ce eşti, Stăpâne, Doamne, Dumnezeule, Părinte Atoateţiitorule, pe Tine a Te lăuda, Ţie a-Ţi mulţumi şi a ne mărturisi zi şi noapte cu gură fără încetare, cu buze netăcute şi inimă ce nu ştie tăcere, Ţie, Celui ce ai făcut cerul şi cele din cer, pământul şi cele de pe pământ, izvoarele, râurile, lacurile şi toate cele ce sunt în ele, Ţie Celui ce l-ai făcut pe om după chipul şi asemănarea Ta şi i-ai dăruit desfătarea din rai; şi călcând el porunca nu l-ai trecut cu vederea, nici nu l-ai lăsat, Bunule, ci iarăşi l-ai chemat înapoi prin Lege, l-ai povăţuit prin profeţi, l-ai replăsmuit şi reînnoit prin această înfricoşătoare, de viaţă făcătoare şi

[2] Reprezentantă a tipului alexandrin. Traducere după codicele *Rossanenses*, secolul XII (azi *Vatic. gr. 1970*), ed. A. HÄNGGI / I. PAHL, *Prex Eucharistica* I, 1968, 1998[3], p. 102–114.

cerească Taină, şi ai făcut toate prin Înţelepciunea Ta, Lumina Adevărului, Unul-Născut Fiul Tău, Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, prin Care mulţumindu-Ţi împreună cu El şi cu Sfântul Duh aducem această adorare cuvântătoare [*Rm* 12, 1] şi fără de sânge, pe care Ţi-o aduc toate neamurile de la răsăritul soarelui şi până la apus, de la miazănoapte şi până la miazăzi, că mare e numele Tău între toate neamurile şi în tot locul se aduce numelui Tău sfânt tămâie şi jertfă curată [*Mal* 1, 11].

[Mijlociri]

Ne rugăm şi te chemăm, Iubitorule de oameni, bunule, adu-Ţi aminte, Doamne, de Biserica Ta sfântă, una, catholică şi apostolică cea de la o margine la alta a pământului, de toate popoarele şi de toate turmele Tale.

Pacea care vine din cer dăruieşte-o inimilor noastre ale tuturor, dar dă-ne şi pacea acestei vieţi.

Pe împărat, oştirile, dregătorii, sfaturile, noroadele, intrările şi ieşirile noastre în toată pacea le rânduieşte.

Împărate al păcii dă-ne pacea Ta; în înţelegere şi iubire ne zideşte, căci afară de Tine pe altul nu ştim, numele Tău numim; vii fă sufletele noastre, ale tuturor, şi să nu fie mai tare moartea păcatului împotriva noastră, nici a întreg poporului Tău.

Pe bolnavii poporului Tău tămăduieşte-i, Doamne, cercetându-i cu milă şi cu îndurări; depărtează de la ei şi de la noi toată boala şi slăbiciunea alungând de la ei duhul neputinţei: pe cei ce zac în boli îndelungate ridică-i, pe cei supăraţi de duhuri necurate vindecă-i, pe cei ţinuţi în închisori, în mine, în judecăţi, în condamnări, în exilări, în amară sclavie sau în biruri miluieşte-i; pe toţi îi eliberează, pentru că Tu eşti Dumnezeul nostru Cel ce dezlegi pe cei legaţi şi îndrepţi pe cei apăsaţi, nădejdea celor fără de nădejde, ajutorul celor fără ajutor, scularea celor căzuţi, limanul celor înviforaţi de furtuni, apărătorul celor chinuiţi; la tot sufletul creştinesc cel chinuit şi strâmtorat dă-i milă, dă-i uşurare, dă-i răcorire; dar şi nouă, Doamne, tămăduieşte-ne bolile sufletului şi vindecă-ne neputinţele trupeşti, Doctorule al sufletelor şi al trupurilor; Cel ce priveşti peste tot trupul, cercetează-ne şi tămăduieşte-ne pe noi prin mântuirea Ta.

Pe fraţii noştri plecaţi în călătorii sau care vor să călătorească în tot locul îndreptează-i fie pe pământ, fie pe râuri sau lacuri, fie pe drumuri, fie în orice alt mod şi-ar face călătoria, şi pe toţi de oriunde du-i la liman liniştit, la liman mântuitor; socoteşte lucru vrednic să fii împreună plutitor şi călător cu ei, dă-i înapoi celor ai lor bucuroşi cu bucuroşi, sănătoşi cu sănătoşi; dar şi peregrinarea noastră în această viaţă păzeşte-o nevătămată şi neînviforată până la sfârşit.

Ploi bune trimite îmbelşugat peste locurile care au trebuinţă şi nevoie de ele; veseleşte şi înnoieşte prin pogorârea lor faţa pământului, ca şi picăturile ei să se veselească răsărind rod.

Apele râurilor ridică-le până la măsura lor; veseleşte şi înnoieşte prin uscarea lor faţa pământului, îmbată albiile lui, înmulţeşte roadele lui.

Roadele pământului binecuvântează-le, Doamne, păstrează-ni-le tefere şi sănătoase; arată-ni-le spre sământă şi spre seceriş.

Binecuvântează şi acum, Doamne, cununa anului bunătăţii Tale pentru săracii poporului Tău, pentru văduvă şi pentru orfan, pentru străin şi pribeag, pentru noi toţi care nădăjduim în Tine şi chemăm numele Tău cel sfânt; căci ochii tuturor nădăjduiesc în Tine şi Tu le-ai dat lor hrană la bună vreme [*Ps* 144, 15]. Cel ce dai hrană la tot trupul umple de bucurie şi de veselie inimile noastre, ca întotdeauna având din destul să prisosim spre toată fapta bună în Hristos Iisus Domnul nostru.

Împărate al împăraţilor şi Doamne al domnilor, păzeşte în pace, în bărbăţie şi dreptate împărăţia robului Tău, ortodoxul şi de Hristos iubitorul nostru împărat, pe care l-ai îndreptăţit să împărăţească pe pământ; supune-i lui, Dumnezeule, pe tot vrăjmaşul şi duşmanul de o seminţie sau de altă seminţie; ia armă şi scut şi ridică-Te în ajutorul lui şi scoate sabia şi întinde-o împotriva celor ce-l prigonesc, umbreşte capul lui în zi de război [*Ps* 139, 8], aşază pe tronul lui urmaş din coapsele sale, grăieşte în inima lui lucruri bune pentru sfânta Ta Biserică catholică şi apostolică şi pentru tot poporul iubitor de Hristos, ca şi noi, în liniştea lui, viaţă liniştită şi tihnită să petrecem în toată cucernicia şi cuviinţa [*2 Tim* 2, 2].

Sufletele părinţilor şi fraţilor noştri adormiţi în credinţa lui Hristos odihneşte-le Doamne, Dumnezeul nostru, aducându-Ţi aminte de cei din veac strămoşi, părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli, martiri, mărturisitori, episcopi, cuvioşi, drepţi, de tot duhul săvârşit în credinţa în Hristos, de sfinţii a căror pomenire o facem astăzi şi de sfântul părintele nostru Marcu Apostolul şi Evanghelistul, care ne-a arătat calea mântuirii.

Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine [*Lc* 1, 28]! Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău [*Lc* 1, 42], că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre!

Cu glas mare: Mai ales de preasfânta, preacurata, preabinecuvântata Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea Fecioara Maria.

Diaconul: Doamne binecuvântează.

Preotul: Domnul să te binecuvânteze cu harul Său acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Şi diaconul spune dipticele celor adormiţi.

Iar preotul plecându-se se roagă: Odihneşte Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, sufletele tuturor acestora în corturile sfinţilor Tăi, în împărăţia Ta, dându-le bunătăţile făgăduinţelor Tale, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe care Dumnezeu le-a gătit celor ce iubesc [*1 Co* 2, 9] numele Tău sfânt; sufletele lor le odihneşte şi le învredniceşte de Împărăţia cerurilor, iar nouă ne dă sfârşit creştinesc vieţii noastre, bineplăcut şi fără de păcat, şi fă să avem parte şi moştenire împreună cu toţi sfinţii Tăi.

Primeşte, Dumnezeule, în sfântul, cerescul şi duhovnicescul Tău jertfelnic în măreţia cerurilor prin liturghia arhanghelilor Tăi jertfele, ofrandele şi mulţumirile celor ce Ţi le aduc, ale celor ce aduc mult şi puţin, în ascuns sau pe faţă, ale celor ce vor să aducă, dar nu au, şi ale celor ce au adus ofrandele astăzi, aşa cum ai primit darurile dreptului Tău Abel (*aici preotul pune tămâie şi spune*), jertfa părintelui nostru Avraam, tămâierea lui Zaharia, milosteniile lui Corneliu şi cei doi bănuţi ai văduvei; primeşte şi cele de mulţumire ale lor şi dă-le lor cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase, cele cereşti în locul celor pământeşti, cele veşnice în locul celor vremelnice.

Pe preasfântul şi preafericitul papă [al Alexandriei] (*N*), pe care preştiindu-l şi prehotărându-l l-ai ales şi rânduit sfintei Tale Biserici catholice şi apostolice, şi pe preacuviosul episcopul nostru (*N*) păzeşte-i în ani mulţi şi vremuri paşnice, săvârşindu-şi sfânta arhierie încredinţată lor potrivit voii Tale sfinte şi fericite, drept învăţând cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15].

Adu-Ţi aminte şi de episcopii ortodocşi de pretutindeni, de prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeţi, cântăreţi, monahi, fecioare, văduve şi laici.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de sfântul nostru oraş al lui Hristos Dumnezeul nostru, de Oraşul imperial şi de oraşul nostru acesta, de tot oraşul şi satul şi de cei ce în credinţă ortodoxă în Hristos locuiesc în ele, de pacea şi siguranţa lor.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de tot sufletul creştinesc cel necăjit şi chinuit care are nevoie de mila şi ajutorul lui Dumnezeu şi de întoarcerea celor rătăciţi.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de fraţii noştri care sunt duşi în robie/captivitate, dă-le lor să găsească îndurare înaintea tuturor celor ce i-au dus în robie/captivitate.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de mine, smeritul/umilul, păcătosul şi nevrednicul robul Tău şi şterge păcatele mele ca un Dumnezeu Iubitor de oameni, stând de faţă împreună cu noi care liturghisim numelui Tău preasfânt.

Binecuvântează, Doamne, adunările noastre, smulge desăvârşit idolatria din lume, zdrobeşte sub picioarele noastre pe Satana şi toată lucrarea şi răutatea lui, pe duşmanii Bisericii Tale, Doamne, smereşte-i/umileşte-i şi acum ca întotdeauna, dezgoleşte mândria lor, arată-le degrabă neputinţa lor, fă nelucrătoare uneltirile, meşteşugirile şi răutăţile pe care le fac împotriva noastră.

Scoală-Te, Doamne, şi să se risipească vrăjmaşii Tăi şi să fugă înapoi toţi cei care urăsc numele Tău sfânt [cf. *Ps* 67, 2], iar pe poporul Tău credincios şi ortodox fă-l cu binecuvântările Tale să ajungă mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii care fac voia Ta sfântă.

Diaconul: Cei ce şedeţi, ridicaţi-vă!

Şi preotul spune rugăciunea: Pe cei în lanţuri răscumpără-i, pe cei din nevoi scoate-i din ele, pe cei flămânzi satură-i, pe cei puţini la suflet mângâie-i, pe cei rătăciţi întoarce-i, pe cei întunecaţi luminează-i, pe cei căzuţi scoală-i, pe cei clătinaţi îi întăreşte, pe cei bolnavi îi vindecă, pe toţi îi du pe calea mântuirii, uneşte-i şi pe ei cu sfânta Ta turmă, iar pe noi ne izbăveşte făcându-Te străjuitorul şi apărătorul nostru întru toate.

Diaconul: Priviţi spre răsărit!

[Introducerea la *Sanctus*]

Iar preotul se pleacă şi se roagă: Căci Tu eşti mai presus de toată stăpânirea, puterea şi domnia şi decât orice nume numit [*Ef* 1, 21] nu numai în veacul acesta, dar şi în cel viitor. Ţie Îţi stau înainte mii de mii şi zeci de mi de zeci de mii de oştiri de sfinţi îngeri şi arhangheli, Ţie Îţi stau înainte aceste două preacinstite fiinţe vii ale Tale, heruvimii cei cu mulţi ochi şi serafimii cei cu şase aripi, care cu două îşi acoperă feţele, cu două picioarele şi cu două zboară strigând unul către altul [*Is* 6, 2] cu guri neîncetate şi teologhisiri fără tăcere cântarea de biruinţă de trei ori „Sfânt" cântând, tunând, slăvind, strigând şi spunând marii cuviinţe a slavei Tale:

Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot! Plin este cerul şi pământul de slava Ta cea sfântă [*Is* 6, 3]!

Cu glas mare: Toate Te sfinţesc totdeauna în tot locul, dar cu toţi care Te sfinţesc pe Tine primeşte, Stăpâne Doamne, şi sfinţirea noastră a celor ce Te lăudăm împreună cu ei şi spunem:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt, Domnul Savaot! Plin e cerul şi pământul de slava Lui cea sfântă!

[Epicleza I şi relatarea instituirii]

Iar preotul pecetluind Sfintele [Daruri cu semnul crucii] spune: Căci cu adevărat plin este cerul şi pământul de slava Ta cea sfântă prin arătarea Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Umple Dumnezeule şi jertfa aceasta cu binecuvântarea care vine de la Tine prin venirea Preasfântului Tău Duh. Că Însuşi Domnul şi Dumnezeul şi Atoateîmpăratul nostru Iisus Hristos, în noaptea în care S-a predat pe Sine Însuşi [*1 Co* 11, 23] pentru păcatele noastre şi S-a supus morţii pentru toţi, aşezându-se la masă

împreună cu sfinții Săi învățăcei și apostoli, luând pâine cu sfintele și preacuratele și nepătatele mâinile Sale, privind sus spre cer la Tine, Tatăl Lui și Dumnezeul nostru și Dumnezeul a toate, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând, a dat sfinților și fericiților Lui învățăcei și apostoli zicând (*cu glas mare*): Luați! Mâncați!

Diaconul: Întindeți [mâinile, prezbiteri]!

Preotul cu glas mare: Acesta este Trupul Meu care se frânge pentru voi și se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

Iar preotul spune rugându-se: Asemenea, luând și paharul după ce au cinat [*Lc* 22, 20], amestecând în el vin și apă, privind sus spre cer la Tine, Tatăl Lui și Dumnezeul nostru și Dumnezeul a toate, mulțumind, binecuvântând, sfințind și umplându-l de Duh Sfânt l-a dat sfinților și fericiților Lui ucenici și apostoli zicând (*cu glas mare*): Beți din acesta toți!

Diaconul: Întindeți iarăși!

Preotul cu glas mare: Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ. Care pentru voi și pentru mulți se varsă și se dă spre iertarea păcatelor [*Mt* 26, 27–28; *Lc* 22, 20].

Poporul: Amin.

Preotul se roagă astfel: Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine, căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea acest pahar, moartea Mea veți vesti, Învierea și Înălțarea Mea veți mărturisi, până ce voi veni [cf. *1 Co* 11, 25–26].

[Anamneza și Epicleza II]

Vestind, Stăpâne Doamne Atotțiitorule, Împărate ceresc, moartea Unuia-Născut Fiului Tău, a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, mărturisind fericita Lui Înviere din morți cea de a treia zi, înălțarea la ceruri și șederea de-a dreapta Ta a lui Dumnezeu și Tatăl, și așteptând a doua cutremurătoarea și înfricoșătoarea Lui venire, în care va veni să judece viii și morții în dreptate și să dea fiecăruia răsplată după faptele lui — cruță-ne, Doamne, Dumnezeul nostru! —, Ție Ți-am pus înainte din darurile Tale și Te chemăm, Iubitorul de oameni bunule, trimite din înălțimea Ta sfântă, din lăcașul Tău gătit, din sânurile Tale cu neputință de circumscris pe Mângâietorul, Duhul Adevărului, Cel Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Care a grăit în lege, în profeți și în apostoli, Care e pretutindeni și umple toate și lucrează ca un stăpân, nu ca un slujitor, peste cine vrea El sfințirea Lui cu bunăvoirea

Ta, Cel simplu prin fire, dar multiplu prin lucrare, izvorul harismelor dumnezeieşti, Cel de-o-fiinţă cu Tine, Care purcede din Tine şi Care şade pe tronul împărăţiei Tale împreună cu Unul-Născut Fiul Tău, Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos: priveşte peste noi şi trimite peste pâinile acestea şi peste paharele acestea pe Duhul Tău Cel Sfânt, ca să le sfinţească şi desăvârşească ca un Dumnezeu Atotputernic (*cu glas mare*) şi să facă pâinea Trup,

Poporul: Amin.

Preotul cu glas mare: iar paharul Sânge al Noului Legământ al Însuşi Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului şi Atoateîmpăratului nostru Iisus Hristos,

Diaconul: Diaconi, coborâţi, prezbiteri, rugaţi-vă împreună!

Preotul cu glas mare: ca pentru noi toţi, care ne împărtăşim din ele, să ne fie spre credinţă, spre trezire, spre vindecare, spre cuminţire, spre sfinţire, spre înnoirea sufletului, a trupului şi a duhului, spre părtăşia fericirii vieţii veşnice şi a nestricăciunii, spre slava preasfântului Tău nume, spre iertarea păcatelor, ca şi în acest loc, precum şi în tot locul, să fie slăvit, lăudat şi sfinţit preacinstitul şi preaslăvitul Tău Nume împreună cu Iisus Hristos şi cu Duhul Sfânt.

Poporul: Cum era şi este [şi va fi din generaţie în generaţie şi în toţi vecii vecilor. Amin].

Anaforaua coptă [sahidică] a Sfântului Chiril al Alexandriei[3]

Preotul: Domnul să fie cu voi!

Poporul: Şi cu duhul tău!

Preotul: Sus inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi drept lucru este!

---

[3] E versiunea coptă, mai veche, a anaforalei Sfântului Marcu. Traducere după textul latin din *Prex Eucharistica* I, p. 135–139 şi reconstituirea din versiunea italiană din: *Segno di unità*, 1996, p. 197–208.

Preotul: Vrednic şi drept lucru este — pentru că vrednic cu adevărat eşti —, drept şi sfânt, cuvenit şi folositor pentru sufletele, trupurile şi duhurile noastre, veşnice Doamne, Doamne Dumnezeule, Părinte Atotputernic, ca întotdeauna şi în tot locul stăpânirii Tale să Te laud, să-Ţi cânt, să Te binecuvântez, să-Ţi slujesc, să Te ador, să-Ţi mulţumesc, să Te slăvesc şi să mă mărturisesc Ţie zi şi noapte, cu buze neîncetate, cu inimă fără tăcere şi cu laudă neîntreruptă. Tu ai făcut cerurile şi cele ce sunt în ceruri, pământul şi toate cele ce sunt în el, mările, râurile, izvoarele şi locurile şi toate cele ce sunt în ele. Tu l-ai făcut pe om după chipul şi asemănarea Ta şi ai zidit toate în Înţelepciunea Ta, în Lumina Ta adevărată, Unul-Născut Fiul Tău, Domnul, Dumnezeul, Mântuitorul şi Împăratul nostru Iisus Hristos; pentru aceasta Îţi mulţumim şi Îţi aducem Ţie şi Duhului Sfânt, Treimii Celei sfinte, de-o-fiinţă şi nedespărţite această jertfă cuvântătoare şi această slujbă fără de sânge pe care Ţi-o aduc toate popoarele de la răsăritul şi până la apusul soarelui şi de la miază-noapte până la miazăzi, pentru că mare e în toate neamurile Numele Tău, Doamne, şi în tot locul aduc tămâie Numelui Tău sfânt şi jertfă curată [*Mal* 1, 11].

Iar peste această jertfă şi această ofrandă Te rugăm şi Te implorăm, Iubitorule de oameni, pentru pacea sfintei Tale Biserici catholice. Dă-i ei să gândească în pace la noi şi la sfântul Tău Nume, ca într-o viaţă liniştită şi senină să fim aflaţi în toată cucernicia şi toată sfinţenia [*2 Tim* 2, 2]. Dă odihnă sufletelor părinţilor şi fraţilor noştri adormiţi. Adu-Ţi aminte de sfinţii care din veac Ţi-au bineplăcut Ţie, părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli, martiri, mărturisitori, propovăduitori, evanghelişti, de orice duh drept săvârşit în credinţa Ta, Dumnezeule. Mai ales de Stăpâna noastră, sfânta Născătoare de Dumnezeu şi Pururea-Fecioara Maria, de sfântul Înainte-mergător şi Botezător, Profet şi Martir Ioan, de sfântul Ştefan întâiul diacon şi întâiul martir şi de tot corul martirilor. Şi fă-ne vrednici, Doamne, prin solia Ta să avem parte împreună cu ei de fericita stare în locaşul cel sfânt al Unuia-Născut Fiul Tău, Domnul nostru. Pentru rugăciunile lor pentru noi, miluieşte-ne, mântuieşte-ne şi iartă păcatele noastre pentru solia sfinţilor Tăi şi slava sfântului Tău Nume care a fost chemat peste noi.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de sfinţii noştri părinţi, episcopii ortodocşi adormiţi în credinţă (*N*). Acestora şi fiecăruia din cei pe care i-am pomenit, celor pe care nu i-am pomenit şi celor pe care fiecare i-a pomenit în inima sa, dă-le sufletelor lor odihnă în sânul sfinţilor noştri părinţi Avraam [*Lc* 16, 22], Isaac şi Iacob. Adună-i în loc cu verdeaţă la apa odihnei [*Ps* 22, 2], în raiul desfătării [*Fc* 3, 23], de unde a fugit toată durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 35, 10; 51, 11] în strălucirea sfinţilor Tăi. Învie şi trupul lor în ziua pe care ai rânduit-o după făgăduinţele Tale adevărate şi nemincinoase. Dă-le

cele pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-ai pregătit celor ce iubesc [*1 Co* 2, 9] sfântul Tău Nume. Căci pentru robii Tăi nu va fi moarte, ci mutare. Și dacă au păcătuit sau greșit cu ceva ca oameni îmbrăcați în trup și trăitori în această lume, Tu ca un Dumnezeu bun și milostiv iartă-i, că nimeni nu va fi curat de păcat, nici de-ar fi viața lui doar o singură zi [*Iov* 14, 4–5]. În locul acela du la Tine, Doamne, sufletele tuturor și dă odihnă tuturor celor vrednici de Împărăția Ta cea cerească. Iar nouă, Doamne, dă-ne sfârșit creștinesc și bineplăcut Ție. Dă-ne parte și moștenire împreună cu toți sfinții Tăi care din veac au bineplăcut Ție.

Primește pe altarul Tău cuvântător ofranda tuturor celor ce o aduc spre slava și cinstea sfântului Tău Nume, ca parfum de bună-mireasmă măreției Tale celei din ceruri prin Liturghia Ta îngerească, cum ai primit darurile dreptului Abel, jertfa părintelui nostru Avraam și cei doi bănuți ai văduvei. Primește mulțumirea robilor Tăi, a celui ce a adus mult și a celui ce a adus puțin, a celor ce aduc în ascuns și a celor ce aduc pe față, a celor ce vor să dea fără să aibă nimic și a celor ce-ți aduc ofranda lor astăzi. Primește buna lor ofrandă. Fă-o să fie spre răsplătirea lor. Dă-le lor cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase, cele cerești în locul celor pământești, cele veșnice în locul celor vremelnice. Casele lor umple-le de tot binele, înconjoară-i cu puterea îngerilor și a arhanghelilor Tăi, și așa cum ei și-au adus aminte de sfântul Tău Nume pe pământ, așa adu-Ți aminte și Tu de al lor în Împărăția Ta și nu-i părăsi în lumea aceasta.

Pe sfântul nostru părinte episcop avva (*N*) și pe sfântul său confrate întru liturghisire avva (*N*) episcopul, păzește-i întru mulți ani de pace pe ei, care împlinesc preoția făcută de Tine vrednică de crezare și rânduită de Tine potrivit sfintei Tale bunăvoiri și fericitei Tale voințe, ca drept să învețe cuvântul adevărului [*2 Tim* 2, 15] și să conducă poporul Tău în sfințenie și dreptate.

Adu-Ți aminte, Doamne, de toți episcopii ortodocși din tot locul, de prezbiterii lor, de diaconi, ipodiaconi, citeți, cântăreți, monahi, feciorelnici, înfrânați, văduve, orfani și laici, căsătoriți și care cresc copii, care trăiesc aproape și departe, pe care-i cunoaștem și pe care nu-i cunoaștem, dușmani și prieteni ai noștri. De toți milostivește-Te.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de toți ortodocșii de pe toată fața pământului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de orașul acesta, de toate orașele, ținuturile și satele, de toate mănăstirile ortodoxe și toate casele credincioșilor. Păzește-ne în credința ortodoxă până la ultima noastră suflare, că aceasta e singura noastră nădejde.

Adu-Ți aminte, Doamne, după numele lor de cei ce stau înaintea noastră și se roagă împreună cu noi și de ceilalți frați, fiecare în locul său. Păzește-ne

cu ocrotirea puterii Tale dumnezeieşti şi scapă-ne de săgeţile aprinse ale vrăjmaşului [*Ef* 6, 16], de orice cursă diavolească şi de laţul mincinoasei îndreptăţiri.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce ne-au cerut să ne aducem aminte de ei în rugăciunea şi implorarea noastră către Tine, Dumnezeule, şi în vremea acestei sfinte anaforale.

Diaconul. Priviţi spre răsărit!

Preotul: Căci Tu eşti Dumnezeu înalt mai presus de orice stăpânii, puteri şi domnii şi mai presus de orice nume ce poate fi numit nu numai în veacul acesta, ci şi în cel viitor [*Ef* 2, 11]. Înaintea Ta stau mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii de îngeri [*Dn* 7, 10] şi îngeri care Îţi slujesc, înaintea Ta stau şi două preaslăvite fiinţe vii cu şase aripi şi cu mulţi ochi, serafimii şi heruvimii: cu două aripi îşi acoperă feţele din pricina Dumnezeirii Tale nevăzute şi de necuprins cu mintea, cu două îşi acoperă picioarele şi cu două zboară [*Is* 6, 2] — *cu glas tare* —, şi fiecare din ele Te sfinţeşte pururea. Iar cu toţi cei ce Te sfinţesc primeşte, Doamne, şi sfinţirea noastră, a celor care Te lăudăm împreună cu ele zicând:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot! Plin este cerul şi pământul de slava Ta sfântă [*Is* 6, 3]!

Preotul: Cu adevărat pline sunt cerurile şi pământul de slava Ta cea sfântă prin Unul-Născut Fiul Tău Domnul, Dumnezeul, Mântuitorul şi Împăratul nostru al tuturor, Iisus Hristos. Umple şi această jertfă a Ta, Doamne, cu binecuvântarea care vine de la Tine prin venirea asupra ei a Duhului Tău Sfânt; şi binecuvântând binecuvântează (*poporul:* Amin), curăţind curăţă (*poporul:* Amin) aceste cinstite daruri ale Tale care stau înaintea Ta, această pâine şi acest pahar (*poporul:* Amin).

Căci Unul-Născut Fiul Tău, Domnul, Dumnezeul, Mântuitorul şi Împăratul nostru Iisus Hristos, în noaptea în care S-a predat pe Sine Însuşi [*1 Co* 11, 23] ca să pătimească pentru păcatele noastre, înaintea morţii pe care a primit-o de bunăvoie pentru noi toţi (*poporul:* Credem), a luat pâinea în mâinile Sale sfinte, neprihănite, curate, fericite şi făcătoare de viaţă, a ridicat ochii sus spre cer la Tine, Dumnezeu Tatăl Său şi Domnul tuturor, a mulţumit (*poporul:* Amin), a binecuvântat-o (*poporul:* Amin) şi a sfinţit-o (*poporul:* Amin), a frânt-o şi a dat-o sfinţilor Săi învăţăcei şi sfinţilor Lui apostoli zicând: „Luaţi! Mâncaţi! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se va frânge şi pentru mulţi se va da spre iertarea păcatelor! Aceasta să faceţi ca aducere-aminte de Mine." (*Poporul:* Amin.) Asemenea şi paharul după cină l-a amestecat cu vin şi apă şi a mulţumit (*poporul:* Amin), l-a binecuvântat

(*poporul:* Amin) şi l-a sfinţit (*poporul:* Amin), a gustat şi l-a dat slăviţilor şi sfinţilor Săi învăţăcei şi apostoli zicând: „Acesta este Sângele Meu al Noului Testament, care pentru voi se va vărsa şi pentru mulţi se va da spre iertarea păcatelor! Aceasta să faceţi ca aducere-aminte de Mine. (*Poporul:* Amin.) Căci ori de câte ori veţi mânca din această Pâine şi veţi bea din acest Pahar, moartea Mea veţi vesti, învierea Mea veţi mărturisi şi pomenirea Mea o faceţi, până ce voi veni [*1 Co* 11, 25]."

Poporul: Moartea Ta, Doamne, vestim şi învierea şi înălţarea Ta sfântă o mărturisim!

Preotul: Şi acum, Părinte Atotputernic, vestind moartea Unuia-Născut Fiul Tău, a Domnului, Dumnezeului, Mântuitorului şi Împăratului nostru al tuturor Iisus Hristos, mărturisind învierea Lui sfântă, înălţarea Lui la ceruri şi şederea Lui de-a dreapta Ta, Părinte, şi aşteptând a doua Lui venire, când va veni din ceruri înfricoşător şi plin de slavă la sfârşitul lumii acesteia să judece lumea cu dreptate şi să dea fiecăruia după faptele lui fie bine, fie rău,

Poporul: După mila Ta, Doamne, nu după păcatele noastre!

Preotul: am pus înaintea sfintei slavei Tale aceste daruri din cele ce sunt ale Tale, Părinte sfinte,

Diaconul: Închinaţi-vă lui Dumnezeu cu frică!

Preotul: şi ne rugăm şi chemăm bunătatea Ta, Iubitorule de oameni, să nu ne ruşinezi cu ruşine veşnică, să nu ne lepezi pe noi, slujitorii Tăi, să nu ne depărtezi de la faţa Ta, nici să ne spui: „Nu vă ştiu pe voi" [*Mt* 7, 23]; ci dă ape capetelor noastre şi izvor de lacrimi ochilor noştri, ca să plângem zi şi noapte înaintea Ta fărădelegile noastre, căci suntem poporul Tău şi oile păşunii Tale [*Ps* 78, 13]. Şterge răutăţile noastre şi iartă fărădelegile noastre, pe care le-am făcut cu voie şi fără voie, cu ştiinţă sau fără ştiinţă, ascunse şi arătate, pe care le-am cunoscut şi pe care le-am uitat şi pe care le-a cunoscut sfântul Tău Nume. Ascultă, Doamne, rugăciunea poporului Tău; priveşte spre suspinul robilor Tăi şi să nu lipseşti poporul Tău de venirea Duhului Tău Sfânt din pricina păcatelor mele sau a necurăţiilor inimii mele — *şi cu voce tare* —, căci poporul Tău şi Biserica Ta Te imploră zicând: Miluieşte-ne, Dumnezeule, Părinte Atotţiitorule!

Poporul: Miluieşte-ne, Dumnezeule, Părinte Atotţiitorule!

Diaconul: Închinaţi-vă lui Dumnezeu, Părintelui Atotţiitor!

Preotul în taină: Şi trimite din înălţimea Ta cea sfântă, din cer, sălaşul Tău gătit, din sânul Tău necircumscris şi de pe scaunul slavei Împărăţiei Tale pe

Mângâietorul, Duhul Tău Cel Sfânt ipostatic/subzistent şi neschimbabil, Domn de viaţă făcător, Care a grăit în Lege, în profeţi şi în apostoli; Care e peste tot şi umple toate şi nici un loc nu-L poate cuprinde, Care ca un stăpân şi din propria Lui putere, nu ca un slujitor, lucrează potrivit voii Tale sfinţirea în cei pe care-i iubeşte, Care e simplu în fiinţa Sa şi multiplu în energiile Lui, izvor al darurilor dumnezeieşti, de-o-fiinţă cu Tine, purcezând de la Tine, părtaş al tronului Împărăţiei Slavei Tale împreună cu Fiul Tău Unul-Născut, Domnul, Dumnezeu, Mântuitorul şi Împăratul nostru al tuturor, Iisus Hristos; pe Acesta trimite-L peste noi, robii Tăi, şi peste aceste cinstite daruri care stau înaintea Ta, peste această pâine şi acest pahar, ca să fie sfinţite şi prefăcute/transformate (*Diaconul:* Să luăm aminte! *Poporul:* Amin. *Preotul cu glas tare şi făcând semnul crucii de trei ori peste pâine*) şi să facă pâinea aceasta sfântul Trup al lui Hristos (*Poporul:* Amin. *Preotul, făcând semnul crucii de trei ori peste pahar*), iar acest pahar scumpul Sânge al Noului Legământ (*poporul:* Amin) al Însuşi Domnului Dumnezeului, Mântuitorului şi Împăratului nostru al tuturor, Iisus Hristos. (*Poporul:* Amin.)

Preotul: Ca pentru noi toţi care le vom primi să ne fie de folos spre credinţă fără sfadă, spre iubire fără făţărnicie, spre răbdare desăvârşită, nădejde tare, încredere, ocrotire, însănătoşire, bucurie, spre înnoirea sufletului, a trupului şi a duhului, spre slava Numelui Tău cel sfânt, spre părtăşia fericirii vieţii celei veşnice şi nestricăcioase şi spre iertarea păcatelor.

Ca şi în aceasta, precum în toate lucrurile, să fie slăvit, binecuvântat şi înălţat marele, preasfântul, cinstitul şi binecuvântatul Tău Nume împreună cu Iisus Hristos, Fiul Tău iubit, şi cu Duhul Sfânt.

Poporul: Cum era şi va fi din generaţie în generaţie, în vecii vechilor. Amin.

Anaforaua alexandrină greacă a Sfântului Vasile cel Mare[4]

Preotul cu glas tare: Domnul să fie cu voi toţi!

Poporul spune: Şi cu duhul tău!

Preotul spune: Sus să avem inimile!

Poporul spune: Le avem la Domnul!

Preotul spune: Să mulţumim Domnului!

[4] Traducere după ediţia din *Prex Eucharistica* I, p. 348–357.

Poporul spune: Vrednic şi drept lucru este!

Preotul spune: Este lucru vrednic şi drept, vrednic şi drept, cu adevărat vrednic şi drept.

Cel ce eşti, Stăpâne Doamne, Dumnezeul adevărului, Cel ce eşti înainte de veci şi împărăţeşti în veci; Cel ce locuieşti în veac în cele mai înalte şi peste cele umile priveşti [*Ps* 112, 5–6], Cel ce ai făcut cerul, pământul, marea şi toate cele din ele [*Ps* 146, 6]; Tatăl Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin Care ai făcut toate cele văzute şi nevăzute [*Col* 1, 16]; Cel ce şezi pe tronul slavei Împărăţiei Tale [*Dn* 3, 54], Cel ce eşti închinat de toată puterea sfântă,

Diaconul spune: Cei care şedeţi ridicaţi-vă!

Preotul: înaintea Căruia stau îngeri şi arhangheli, stăpânii, tronuri, domnii şi puteri [*Col* 1, 16],

Diaconul spune: Priviţi spre răsărit!

Preotul: care stau jur-împrejurul Tău, heruvimii cei cu mulţi ochi şi serafimii cei cu şase aripi [*Is* 6, 2], care laudă, strigă şi spun neîncetat:

Diaconul spune: Să luăm aminte!

Poporul spune: Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot [*Is* 6, 13]!

Preotul spune: Sfânt eşti, sfânt eşti cu adevărat, Doamne Dumnezeul nostru, Care ne-ai plămădit şi ne-ai pus în raiul desfătării; iar călcând noi porunca Ta prin amăgirea şarpelui, căzând din viaţa veşnică şi fiind izgoniţi din raiul desfătării, nu ne-ai respins până la sfârşit, ci ne-ai cercetat tot timpul prin sfinţii Tăi profeţi, iar în zilele acestea de pe urmă ni Te-ai arătat celor ce şedem în întuneric şi în umbra morţii [*Lc* 1, 79] prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Care întrupându-Se din Duhul Sfânt şi din sfânta Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoare şi Pururea-Fecioara Maria şi făcându-Se om, ne-a arătat căi de mântuire, dăruindu-ne renaşterea de sus din apă şi din Duh [*In* 3, 3], ne-a făcut un popor câştigat pentru El Însuşi şi ne-a sfinţit cu Duhul Tău Cel Sfânt. Care i-a iubit pe cei ai Săi care erau în lume [*In* 13, 1] şi S-a dat pe Sine Însuşi preţ de răscumpărare [*1 Tim* 2, 6] morţii care împărăţeşte peste noi, în care eram ţinuţi vânduţi de păcat [*Rm* 7, 6. 14], şi pogorându-Se prin cruce la iad a înviat din morţi a treia zi, şi înălţându-Se la cer a şezut de-a dreapta Ta, Tatăl, hotărând o zi de răsplătire în care arătându-Se va judeca lumea toată cu dreptate şi va da fiecăruia după fapta sa.

Poporul spune: După mila Ta, Doamne, şi nu după păcatele noastre!

Preotul: Dar ne-a lăsat această mare taină a dreptei-credințe [*1 Tim* 3, 16]. Căci vrând să Se predea pe Sine Însuși morții pentru viața lumii [*In* 6, 51],

Poporul: Credem!

Preotul: a luat pâine pe sfintele, preaneprihănitele și fericitele mâinile Sale și, privind în sus spre înălțimile cerurilor la Tine, Tatăl Lui, Dumnezeul nostru și Dumnezeu a toate, mulțumind (*poporul:* Amin), binecuvântând (*poporul:* Amin), sfințind (*poporul:* Amin) și frângând a dat sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi și pentru mulți se frânge și se dă spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine!"

Asemenea și paharul după ce a cinat, amestecând vin și apă, mulțumind (*poporul:* Amin), binecuvântând (*poporul:* Amin), sfințind (*poporul:* Amin) și gustând, a dat iarăși sfinților Lui învățăcei și apostoli zicând: „Luați! Beți dintru acesta toți! Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine! Căci ori de câte ori veți mânca Pâinea aceasta și veți bea acest Pahar, moartea Mea veți vesti, învierea și înălțarea Mea veți mărturisi, până ce voi veni [*1 Co* 11, 26]!"

Poporul spune: Amin! Amin! Amin! Moartea Ta, Doamne[, vestim, învierea și înălțarea Ta mărturisim]!

Preotul spune: Aducându-ne, așadar, aminte și noi de sfintele Lui pătimiri, de învierea din morți, de urcarea la ceruri, de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de slăvita și înfricoșătoarea Sa venire din nou, Îți aducem din darurile Tale acestea, de toate, pentru toate și în toate,

Poporul spune: Pe Tine Te lăudăm[, pe Tine Te binecuvântăm, Doamne, și ne rugăm Ție, Dumnezeul nostru].

Diaconul spune: Plecați-vă lui Dumnezeu cu frică!

Preotul zice în sine însuși: și cerem și ne rugăm Ție, Iubitorule de oameni, Doamne, noi, păcătoșii și nevrednicii robii Tăi, și ne închinăm Ție să vină pentru bunăvoirea bunătății Tale Duhul Tău Cel Sfânt peste noi, robii Tăi, și peste darurile acestea ce stau înainte, să le sfințească și să le arate sfinte ale sfintelor

Diaconul spune: Să luăm aminte!

Poporul spune: Amin.

Preotul cu glas tare: și să facă pâinea aceasta să devină sfântul Trup al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos spre iertarea păcatelor și viața veșnică pentru cei ce se împărtășesc din el;

Poporul spune: Amin.

Preotul spune: iar paharul acesta să devină scumpul Sânge al Noului Legământ al Însuşi Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos spre iertarea păcatelor şi viaţa veşnică pentru cei ce se împărtăşesc din el.

Poporul spune: Amin. Doamne, miluieşte! (*de trei ori*)

Preotul spune: Şi ne învredniceşte, Stăpâne, să ne împărtăşim cu sfintele Tale Taine spre sfinţirea sufletului şi a duhului, ca să devenim un trup şi un duh, şi să găsim parte şi să avem moştenire împreună cu toţi sfinţii care din veac Ţi-au bineplăcut Ţie.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de sfânta şi singura Ta Biserică catholică şi dă-i pace ei, pe care ai câştigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău.

Întâi de toate adu-Ţi aminte, Doamne, de sfântul părintele nostru arhiepiscopul (*N*) avva, papa şi patriarhul marelui Oraş Alexandria, pe care dăruieşte-l sfintelor Tale biserici în pace, sănătos, cinstit, îndelungat în zile, drept învăţând cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15] şi păstorind turma Ta în pace.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de prezbiterii ortodocşi, de toată diaconia şi slujirea, de toţi cei ce vieţuiesc în feciorie şi de tot poporul Tău preacredincios.

Adu-Ţi aminte de noi, Doamne să ne miluieşti pe toţi o dată pentru totdeauna.

Poporul spune: Miluieşte-ne, Dumnezeule, Părinte Atotţiitorule!

Preotul spune: Miluieşte-ne, Dumnezeule Atoatețiitorule! (*de trei ori*)

Poporul spune: Doamne, miluieşte! (*de trei ori*)

Preotul spune: Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de mântuirea oraşului acesta şi a celor ce locuiesc în el cu credinţă în Dumnezeu.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de aer şi de roadele pământului.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de ploi şi de seminţele pământului.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de ridicarea cu măsură a apelor râurilor.

Veseleşte iarăşi şi înnoieşte faţa pământului [*Ps* 103, 30], inundă brazdele lui, înmulţeşte odrăslirile lui. Înfăţişează-ni-l pentru sămânţă şi pentru seceriş şi binecuvântează-l acum cu binecuvântare. Rânduieşte viaţa noastră. Binecuvântează cununa anului bunătăţii Tale [*Ps* 64, 12] pentru săracii poporului Tău, pentru văduvă şi orfan, pentru străin şi venetic, şi pentru noi toţi care nădăjduim întru Tine şi chemăm Numele Tău cel sfânt; căci ochii tuturor nădăjduiesc spre Tine şi Tu le dai hrană la bună vreme [*Ps* 144, 15]. Fă cu noi după bunătatea Ta, Tu Cel ce dai hrană la tot trupul. Umple de

bucurie şi de veselie mâinile noastre, ca având întotdeauna de ajuns în toate să prisosim în tot lucrul bun, ca să facem voia Ta sfântă.

Poporul spune: Doamne, miluieşte!

Preotul spune: Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei care-Ţi aduc aceste cinstite daruri şi de cei pentru care şi prin care s-au adus acestea şi dă-le tuturor răsplată cerească.

Pentru că poruncă a Unuia-Născut Fiului Tău, Stăpâne, este să fim părtaşi şi ai pomenirii sfinţilor Tăi, fă-ne vrednici, Doamne, să ne aducem aminte şi de sfinţii care din veac au bineplăcut Ţie, părinţi, patriarhi, apostoli, profeţi, propovăduitori, evanghelişti, martiri, mărturisitori şi de tot duhul drept care s-a săvârşit în credinţa lui Hristos.

Mai ales de preasfânta, preaslăvita, neprihănita, preabinecuvântata stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoare şi Pururea-Fecioara Maria; de sfântul, slăvitul profet, înainte-mergător, botezător şi martir Ioan; de sfântul Ştefan întâiul diacon şi întâiul martir; de sfântul, fericitul Părintele nostru Marcu apostolul şi evanghelistul, şi de cel între sfinţi Părintele nostru Vasile, făcătorul de minuni; de sfântul (*N*), a cărui pomenire o săvârşim astăzi, şi de tot corul sfinţilor Tăi, cu ale căror rugăciuni şi solii miluieşte-ne şi ne mântuieşte şi pe noi pentru Numele Tău cel sfânt care a fost chemat peste noi.

Diaconul spune dipticele.

Preotul spune în el însuşi: Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de toţi cei ce au adormit mai înainte întru preoţie şi din cinurile laice; învredniceşte sufletele tuturor să se odihnească în sânurile sfinţilor părinţilor noştri Avraam, Isaac şi Iacob. Întoarce-le şi adună-le în loc de verdeaţă, la apa odihnei [*Ps* 22, 2] în raiul desfătării, de unde au fugit durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 15, 10], în strălucirea sfinţilor Tăi.

Iar după diptice preotul spune: Sufletele celor pe care i-ai primit acolo odihneşte-le, Doamne, şi învredniceşte-le de Împărăţia cerească. Iar pe noi, care pribegim aici, păzeşte-ne în credinţa Ta şi călăuzeşte-ne în Împărăţia Ta, dăruindu-ne totdeauna pacea Ta, ca şi în aceasta, ca şi în orice lucru, să fie slăvit, înălţat, lăudat, binecuvântat şi sfinţit preasfântul, preacinstitul şi binecuvântatul Tău Nume, împreună cu Hristos Iisus şi Duhul Sfânt.

Poporul spune: Precum era [şi cum va fi din generaţie în generaţie în vecii vecilor. Amin].

c. ANAFORALE ANTIOHIENE

Anaforaua siriacă a celor Doisprezece Apostoli[5]

Preotul: Iubirea lui Dumnezeu Tatăl [şi harul Fiului Unul-Născut şi marelui Dumnezeul şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi împărtăşirea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toţi]!

Poporul: Şi cu duhul tău!

Preotul: Sus să fie [inimile]!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi drept lucru este!

Preotul: Vrednic şi drept lucru este a Te adora şi a Te slăvi pe Tine, Cel ce eşti cu adevărat Dumnezeu, pe Unul-Născut Fiul Tău şi pe Duhul Sfânt. Căci Tu din ceea ce nu e la ceea ce suntem ne-ai adus pe noi; şi căzând noi, iarăşi ne-ai chemat şi n-ai încetat să lucrezi până ce ne-ai urcat la ceruri şi ne-ai dat împărăţia viitoare. Pentru toate acestea Îţi mulţumim Ţie şi Unuia-Născut Fiului Tău şi Duhului Sfânt.

Căci înaintea Ta stau de jur-împrejur heruvimii cei cu patru feţe [*Iz* 10, 14] şi serafimii cei cu şase aripi [*Is* 6, 2], care împreună cu toate puterile cereşti slăvesc lauda măreţiei Tale cu guri fără încetare şi cu glasuri fără tăcere, glas înălţând, strigând şi grăind:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt!... [*Is* 6, 3].

Preotul, plecându-se: Sfânt eşti Tu şi preasfânt, Tu şi Unul-Născut Fiul Tău şi Duhul Tău Cel Sfânt. Sfânt şi preasfânt Tu şi măreţia slavei Tale, Care atât de mult ai iubit lumea, încât pe Unul-Născut Fiul Tău L-ai dat pentru ea, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică [*In* 3, 16].

Cu voce ridicată: Care venind şi toată economia pentru noi împlinind, în noaptea în care a fost predat, a luat pâinea în mâinile Lui sfinte şi, întinzându-le la cer, a binecuvântat, a sfinţit, a frânt şi a dat învăţăceilor Săi apostolii zicând: „Luaţi! Mâncaţi! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi şi pentru mulţi se frânge şi se dă spre iertarea [păcatelor] şi spre viaţa veşnică!"

Asemenea luând şi paharul după ce au cinat, amestecând vin şi apă, a mulţumit, a binecuvântat, a sfinţit şi gustând din ele a dat învăţăceilor Săi

[5] Traducere după textul latin din *Prex Eucharistica* I, p. 265–268.

zicând: „Luați! Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Legământului Nou, care pentru voi şi pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor şi spre viața veşnică!

Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine. Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta şi veți bea acest pahar, moartea Mea veți vesti, învierea Mea veți mărturisi, până ce voi veni [*1 Co* 11, 25–26]."

Poporul: Moartea Ta, Doamne[, vestim, învierea Ta o mărturisim, şi venirea Ta o aşteptăm! Milă şi îndurare cerem de la Tine şi iertarea păcatelor o implorăm! Mila Ta fie peste noi toți]!

Preotul: Aducându-ne, aşadar, aminte, Doamne, de porunca Ta mântuitoare şi de toată economia Ta pentru noi, de cruce, de învierea cea de-a treia zi din morți, de înălțarea la cer, de şederea Ta de-a dreapta slavei Tatălui şi de a doua Ta slăvită venire, în care vei judeca cu slavă viii şi morții şi vei da fiecăruia după faptele lui cu iubire de oameni, pe Tine Te roagă Biserica Ta şi turma Ta şi prin Tine şi cu Tine se roagă Părintelui Tău zicând: Miluieşte-mă!

Poporul: Miluieşte-ne[,Dumnezeule, Părinte atotputernic, miluieşte-ne]!

Preotul: Şi noi, Doamne, mulțumindu-Ți ne mărturisim Ție pentru toate şi din pricina a toate.

Poporul: Pe Tine Te lăudăm[, pe Tine Te binecuvântăm, Ție Îți mulțumim, Doamne, şi ne rugăm Ție, Dumnezeul nostru, milostiv fii, Bunule, şi ne miluieşte]!

Diaconul: În tăcere şi în linişte [stați şi vă rugați! Rugați-vă: Pacea fie cu noi şi liniştea cu noi toți]!

Preotul: Încă Te chemăm, Doamne Atoatețiitorule şi Dumnezeule al puterilor sfinte, căzând pe fețele noastre înaintea Ta, ca să trimiți Duhul Tău Cel Sfânt peste aceste ofrande ce sunt puse înainte.

Cu voce ridicată: Şi arată această pâine cinstitul Trup al Domnului nostru Iisus Hristos şi paharul acesta Sângele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să fie pentru toți cei ce vor gusta din ele spre viață şi înviere, spre iertarea păcatelor şi sănătatea sufletului şi a trupului şi spre luminarea minții şi spre răspuns bun la înfricoşătorul tribunal al Hristosului Tău; şi nimeni să nu piară din poporul Tău, Doamne, ci ne învredniceşte pe toți să-Ți aducem închinare şi să-Ți slujim fără frică în toată vremea vieții noastre, iar acum să ne desfătăm de cereştile, nemuritoarele şi de viață făcătoarele Tale Taine prin harul, mila şi iubirea Ta de oameni.

Poporul: Amin.

Preotul, plecându-se: Îţi aducem, aşadar, Doamne Atotputernice, această jertfă cuvântătoare pentru toţi oamenii, pentru toată Biserica Ta, pentru episcopii care drept învaţă cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15], pentru smerenia/umilinţa mea, pentru preoţi şi diaconi, pentru ortodocşii din orice ţinut, pentru întreg poporul Tău credincios, pentru paza turmei Tale, pentru sfântă biserica aceasta, pentru tot oraşul şi ţinutul credincioşilor, pentru fraţii noştri care sunt în nenorociri, pentru cei care au adus aceste ofrande, pentru toţi care obişnuiesc să fi numiţi în sfintele Tale biserici, ca să le dai tuturor ajutor, şi pentru părinţii şi fraţii noştri care s-au mutat în dreapta-credinţă, ca să-i aşezi în slava dumnezeiască neintrând cu ei la judecată, fiindcă nimeni viu nu-i nevinovat înaintea Ta [*Ps* 142, 2].

Cu glas ridicat: Căci Unul este Cel ce a trăit pe pământ fără păcat [*1 In* 2, 2], Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, marea ispăşire [*1 Ptr* 4, 11] pentru neamul nostru, prin Care nădăjduim să aflăm milă şi iertarea păcatelor, şi pentru El, şi acelora.

Poporul: Slăbeşte, lasă[, Dumnezeule, păcatele noastre, pe care le-am făcut cu voie sau fără voie, cu ştiinţă sau cu neştiinţă]!

Preotul: Să o pomenim mai ales pe sfânta Născătoare de Dumnezeu şi Pururea-Fecioara Maria, pe dumnezeieştii apostoli, pe sfinţii profeţi, pe martirii ce strălucesc de biruinţă şi pe toţi sfinţii care Ţi-au plăcut Ţie, cu ale căror rugăciuni şi solii să fim păziţi de rău şi să fie peste noi mila în amândouă lumile.

Ca şi în aceasta, precum în toate, să fie slăvit binecuvântatul Tău Nume împreună cu cel al lui Iisus Hristos şi al Sfântului Tău Duh.

Poporul: Cum era [şi va fi din generaţie în generaţie în vecii vecilor. Amin].

Anaforaua Sfântului Ioan Hrisostom

(a se vedea mai jos *Barberini gr. 336*, nr. 32–37, p. 924–927)

Anaforaua Sfântului Vasile cel Mare

(a se vedea mai jos *Barberini gr. 336*, nr. 14–16, p. 913–919)

Anaforaua Sfântului Iacob fratele Domnului[6]

Preotul: Iubirea lui Dumnezeu şi Tatăl, harul Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, comuniunea şi darul Preasfântului Duh să fie cu voi cu toţi [*2 Co* 13, 13]!

Poporul: Şi cu duhul Tău [*2 Tim* 4, 22]!

Preotul: Sus să avem mintea şi inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi drept lucru este!

[Mulţumire şi lauda creaţiei]

Şi preotul închinându-se spune: Cu adevărat lucru vrednic şi drept, cuvenit şi folositor este pe Tine a Te lăuda, pe Tine a Te binecuvânta, Ţie a ne închina, pe Tine a Te slăvi, Ţie a-Ţi mulţumi, Ziditorului a toată făptura văzută şi nevăzută, Comorii bunătăţilor cereşti, Izvorului vieţii şi al nemuririi, Dumnezeului şi Stăpânului a toate, pe Care-L cântă cerurile şi cerurile cerurilor şi toate puterile lor, soarele şi luna şi tot corul stelelor [*Ps* 148, 2–4], pământul, marea şi toate cele din ele [*Ps* 68, 35]; Ierusalimul ceresc, adunarea aleşilor, Biserica celor întâi-născuţi scrişi în ceruri, duhurile drepţilor [*Evr* 12, 22–23] şi profeţilor, sufletele martirilor şi apostolilor, îngeri, arhangheli, tronuri, domnii, stăpânii [*Col* 1, 16] şi puteri înfricoşătoare, heruvimii cei cu mulţi ochi [*Iz* 10, 12] şi serafimii cei cu şase aripi, care cu două aripi îşi acoperă feţele, cu două picioarele şi cu două zboară strigând unul către altul [*Is* 6, 2] cu guri netăcute şi teologhisiri fără tăcere (*cu glas mare*) cântarea de biruinţă a măreţiei slavei Tale cântând cu glas strălucit, strigând, slăvind şi zicând:

[*Sanctus*]

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt, Domnul Savaot! Plin e cerul şi pământul de slava Ta [*Is* 6, 3]! Osana întru cele de sus [*Ps* 117, 26]! Binecuvântat este Cel ce a venit şi vine în Numele Domnului! Osana întru cele de sus [*Mt* 21, 9; *Ps* 117, 26]!

Şi preotul stând binecuvântează darurile spunând în sine însuşi: Sfânt eşti, Împărate al veacurilor, Domnul şi Dătătorul a toată sfinţenia! Sfânt este şi

[6] Reprezintă tipul antiohian. Textul după codicele cel mai vechi *Vatic. gr. 2282*, secolul IX; ed. critică CH. MERCIER în *Patrologia Orientalis* 26 (1946) şi în *Prex Eucharistica* I, p. 244–260.

Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care ai făcut toate! Sfânt e şi Duhul tău Cel Preasfânt, Care cercetează toate şi adâncurile Tale [*1 Co* 2, 10] ale lui Dumnezeu şi Tatăl.

[Lauda economiei mântuirii]

Şi plecându-se spune: Sfânt eşti, Atoateţiitorule, Atotputernice, Înfricoşătorule, Bunule, Îndurate, Cel milostiv mai cu seamă pentru făptura Ta, Cel ce din pământ l-ai făcut pe om după chipul şi asemănarea Ta [*Fc* 2, 7; 1, 26] dăruindu-i desfătarea raiului, iar călcând el porunca şi căzând, nu l-ai trecut cu vederea, nici nu l-ai părăsit, Bunule, ci l-ai povăţuit ca un Tată multîndurător prin Lege şi l-ai călăuzit prin profeţii Tăi.

După care L-ai trimis în lume pe Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, ca venind El să înnoiască şi ridice chipul Tău. Şi Acesta coborând din ceruri şi întrupându-Se din Duhul Sfânt şi Sfânta Maria Pururea-Fecioara şi de Dumnezeu Născătoarea şi vieţuind împreună cu oamenii [*Bar* 3, 38] a rânduit în economia Lui toate spre mântuirea neamului nostru.

[Referatul instituirii]

Iar vrând El, Cel fără de păcat, să primească pentru noi păcătoşii moartea de bunăvoie şi de viaţă făcătoare prin cruce, în noaptea în care a fost predat [*1 Co* 11, 23] sau, mai bine zis, S-a predat pe Sine Însuşi pentru viaţa şi mântuirea lumii [*In* 6, 51],

Ridicându-se apoi şi ţinând pâinea, spune pecetluind-o [cu semnul crucii]: luând pâine cu sfintele, preacuratele, nepătatele şi nemuritoarele mâinile Sale, privind în sus spre cer şi arătând-o Ţie, lui Dumnezeu şi Tatăl, mulţumind, binecuvântând, sfinţind şi frângând a dat sfinţilor şi fericiţilor Lui învăţăcei şi apostoli zicând:

Şi pune pâinea zicând cu glas mare: Luaţi! Mâncaţi! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge şi se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

Apoi luând potirul spune în sine însuşi pecetluindu-l [cu semnul crucii]: Asemenea după ce au cinat luând paharul şi amestecând în el vin şi apă, aţintindu-şi ochii spre cer şi arătându-l Ţie, lui Dumnezeu şi Tatăl, mulţumind şi binecuvântând, sfinţindu-l, umplându-l de Duh Sfânt, l-a dat sfinţilor şi fericiţilor Lui învăţăcei şi apostoli zicând:

Şi punându-l spune cu glas mare: Beţi din acesta toţi! Acesta este Sângele Noului Legământ, care pentru voi şi pentru mulţi se varsă şi se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

După care spune în sine însuşi ridicându-se: Aceasta să faceţi ca aducere-aminte de Mine; că ori de câte ori veţi mânca din Pâinea aceasta şi veţi bea din acest Pahar, moartea Fiului Omului vestiţi şi Învierea Lui veţi mărturisi, până ce va veni [*1 Co* 11, 25–26].

Şi diaconii de faţă răspund: Credem şi mărturisim!

Poporul: Moartea Ta, Doamne, vestim! Învierea Ta mărturisim!

După care pecetluieşte şi plecându-se spune:

[Anamneza]

Aducându-ne aşadar aminte şi noi, păcătoşii, de pătimirile Lui făcătoare de viaţă, de crucea mântuitoare, de moarte, de mormânt, de învierea de a treia zi, de înălţarea la ceruri şi de şederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu şi Tatăl, şi de a doua, slăvita şi înfricoşătoarea Lui venire, când va veni cu slavă să judece viii şi morţii, când va răsplăti fiecăruia după faptele lui [*Mt* 25, 31] — cruţă-ne, Doamne Dumnezeule (*de trei ori*)! —, sau mai bine zis potrivit îndurării Tale, Îţi aducem, Stăpâne, această jertfă înfricoşătoare şi fără sânge rugându-Te să nu faci cu noi după păcatele noastre, nici să ne răsplăteşti după fărădelegile noastre [*Ps* 102, 10], ci după îngăduinţa şi nespusa Ta iubire de oameni trecând peste şi ştergând înscrisul împotriva noastră [*Col* 2, 14], rugătorii Tăi, să ne dăruieşti darurile Tale cereşti şi veşnice, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe care le-ai pregătit, Dumnezeule, celor ce-L iubesc pe El [*1 Co* 2, 9], şi să nu lepezi din pricina mea şi a păcatelor mele pe poporul Tău, Iubitorule de oameni Doamne (*de trei ori*),

Şi cu glas mare: căci poporul Tău şi Biserica Ta Te imploră.

Poporul: Miluieşte-ne, Doamne Dumnezeule, Părinte, Atotţiitorule.

[Epicleza]

Iar preotul ridicându-se spune către sine însuşi: Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule, Părinte, Atotţiitorule! Miluieşte-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru! Miluieşte-ne, Dumnezeule, după mare mila Ta şi trimite peste noi şi peste darurile ce stau înainte pe Duhul Tău Preasfânt,

Şi plecându-se spune: Domnul şi de viaţă făcătorul, Cel ce şade pe tron împreună cu Dumnezeu Tatăl şi Unul-Născut Fiul Tău, Cel care coîmpărăteşte, Cel de-o-fiinţă şi coetern, Care a grăit în Lege, în profeţi şi în Noul Tău Testament, Cel ce S-a pogorât în chip de porumbel peste Domnul nostru Iisus Hristos în râul Iordan şi a rămas peste El, Cel ce S-a pogorât peste Sfinţii Tăi apostoli în chip de limbi de foc în foişorul cel de sus al sfântului şi slăvitului Sion în ziua Sfintei Cincizecimi,

Şi ridicându-se spune către sine însuşi: trimite, Stăpâne, Însuşi Preasfântul Tău Duh peste noi şi peste aceste sfinte daruri ce stau înainte

Şi cu glas mare: ca prin sfânta, buna şi slăvita Lui venire să vină şi sfinţească prin aceasta sfântul Trup al lui Hristos

Poporul: Amin

Preotul: iar paharul acesta scumpul Sânge al lui Hristos,

Ridicându-se preotul spune în sine însuşi: ca să fie pentru toţi cei ce se vor împărtăşi din ele spre iertarea păcatelor şi spre viaţa veşnică, spre sfinţirea sufletelor şi a trupurilor, spre rodirea de fapte bune, spre întărirea sfintei Tale Biserici catholice şi apostolice, pe care ai întemeiat-o pe piatra credinţei, ca porţile iadului să nu aibă tărie împotriva ei, izbăvind-o de toată erezia şi de scandalul celor ce lucrează fărădelegea şi de duşmanii care s-au răzvrătit şi se războiesc împotriva ei până la sfârşitul veacului.

Şi clericii răspund: Amin.

[Dipticele viilor]

După care pecetluieşte şi, plecându-se, spune: Îţi aducem, Stăpâne, această jertfă şi pentru sfintele Tale Locuri, pe care le-ai slăvit prin arătarea dumnezeiască a Hristosului Tău şi prin venirea Preasfântului Tău Duh, înainte de toate pentru sfântul şi slăvitul Sion, mama tuturor Bisericilor, şi pentru Sfânta Ta Biserică catholică şi apostolică din toată lumea locuită; dăruieşte-i şi acum, Stăpâne, cu bogăţie darurile Preasfântului Tău Duh.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de sfinţii noştri părinţi şi episcopi care în toată lumea învaţă drept cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15]. Întâi de toate de sfântul părintele nostru (*N*), de tot clerul şi cinul lui preoţesc; dăruieşte-i bătrâneţe cinstită, păzindu-l îndelungat în zile păstorind poporul Tău în toată evlavia şi cuviinţa.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cinstitul prezbiteriu de aici şi de pretutindeni, de diaconia cea întru Hristos şi de toată slujirea, de tot cinul bisericesc, de frăţia noastră în Hristos şi de tot poporul iubitor de Hristos.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de preoţii care stau de faţă cu noi în acest sfânt ceas înaintea sfântului Tău jertfelnic pentru aducerea Jertfei sfinte şi fără de sânge şi dă-le lor şi nouă cuvânt întru deschiderea gurii noastre spre slava şi lauda preasfântului Tău Nume.

Adu-Ţi aminte, Doamne, după mulţimea milei Tale şi a îndurărilor Tale şi de mine, smeritul/umilul, păcătosul şi nevrednicul robul Tău, cercetează-mă cu milă şi cu îndurări [*Ps* 102, 4], izbăveşte-mă şi mă scapă de cei ce mă prigonesc, Doamne [*Ps* 141, 7], Doamne al puterilor, şi pentru că în mine s-a înmulţit păcatul, să prisosească harul Tău [*Rm* 5, 20].

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de diaconii care înconjoară sfântul Tău jertfelnic şi dă-le lor viaţă ireproşabilă, păzeşte-le diaconia nepătată, păzeşte-i şi câştigă-le trepte bune.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de Oraşul Tău Sfânt al nostru [Ierusalim], de Oraşul imperial şi orice oraş şi sat şi de cei ce locuiesc în ele în credinţă ortodoxă şi în evlavie, de pacea şi siguranţa lor.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de preaevlaviosul şi de Hristos iubitorul nostru împărat, de evlavioasa şi de Hristos iubitoarea lui împărătească, de tot palatul şi curtea lui, de ajutorul din cer şi de biruinţa lor; ia armă şi scut şi scoală-Te în ajutorul lui [*Ps* 34, 2], supune-i lui toate neamurile duşmane şi barbare care vor războaie [*Ps* 67, 31], rânduieşte-le sfaturile, ca viaţă liniştită şi tihnită să petrecem în toată cucernicia şi cuviinţa [*1 Tim* 2, 2].

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce călătoresc pe mare şi pe uscat, de creştinii care sunt între străini, de părinţii şi fraţii noştri din lanţuri şi închisori, din robie, din exiluri, din mine şi chinuri şi din amare sclavii, şi de întoarcerea în pace a fiecăruia la ale lui.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei se sunt în bătrâneţe şi în neputinţă, de cei bolnavi, de cei ce ostenesc, de cei supăraţi de gânduri necurate, de grabnica lor vindecare de la Dumnezeu şi de mântuirea lor.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de tot sufletul creştinesc cel necăjit şi chinuit care are nevoie de mila şi ajutorul lui Dumnezeu, şi de întoarcerea celor rătăciţi.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de părinţii şi fraţii noştri care petrec în feciorie, în evlavie şi asceză şi se luptă în munţi, în peşteri şi în crăpăturile pământului [*Evr* 11, 38], de tovărăşiile ortodocşilor din orice loc şi de tovărăşia noastră în Hristos de aici.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de părinţii şi fraţii noştri care se ostenesc şi ne slujesc nouă pentru Numele Tău sfânt.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de toţi spre bine şi miluieşte-i pe toţi, Stăpâne; împacă-Te cu noi, dă pace mulţimilor poporului Tău; risipeşte poticnelile, surpă războaiele, fă să înceteze schimele Bisericilor, răzvrătirile ereziilor le desfiinţează grabnic, doboară trufia păgânilor, înalţă cornul creştinilor; pacea şi iubirea Ta dă-ni-le, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului [*Ps* 64, 6].

Adu-Ţi aminte, Doamne, de bună temperarea diverselor feluri de aer, de ploi paşnice, de rouă bună, de belşugul roadelor, de recolta desăvârşită, de cununa anului bunătăţii Tale [*Ps* 64, 12], căci ochii tuturor nădăjduiesc spre Tine şi Tu dai hrana lor la bună vreme [*Ps* 145, 15–16], deschizi gura Ta şi umpli de bunăvoirea Ta tot ce-i viu.

Aici face semn spre diacon: Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce au adus şi aduc roade în sfintele Tale biserici, Dumnezeule, de cei care-şi aduc aminte de cei săraci şi ne-au poruncit nouă să-i pomenim în rugăciunile noastre.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de cei ce au adus la sfântul Tău jertfelnic aceste ofrande în ziua de astăzi şi de cei pentru care le-a adus fiecare sau pe care-i are în gând şi care se vor citi acum.

Şi pomeneşte pe câţi vrea din cei ce sunt în viaţa aceasta: Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de părinţii, prietenii, rudele şi fraţii noştri (*N*).

Adu-Ţi aminte, Doamne, de toţi ortodocşii aceştia pe care i-am pomenit şi pe care nu i-am pomenit; dă-le lor cele cereşti în locul celor pământeşti, cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase, cele veşnice în locul celor vremelnice potrivit făgăduinţei Hristosului Tău, fiindcă ai puterea vieţii şi a morţii [*Sol* 16, 13].

[Dipticele celor adormiţi şi ale sfinţilor]

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de cei ce au bineplăcut Ţie din generaţie în generaţie, sfinţi părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli martiri, mărturisitori, dascăli, cuvioşi şi de tot duhul drept săvârşit în credinţa în Hristosul Tău.

Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine [*Lc* 1, 28]! Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău [*Lc* 1, 42], că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre! (*de trei ori*)

Şi cu glas mare spune: Mai ales de preasfânta, preabinecuvântata şi preacurata Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria.

Şi numai clericii răspund spunând în ascuns: Adu-Ţi aminte, Doamne, Dumnezeul nostru.

Iar preotul spune în ascuns: De Sfântul Ioan profetul, Înainte-mergătorul şi Botezătorul.

De sfinţii apostoli Petru, Pavel, Andrei, Iacob, Ioan, Filip, Bartolomeu, Toma, Matei, Iacob, Simon, Iuda, Matia, de evangheliştii Marcu şi Luca.

De sfinţii profeţi, patriarhi şi drepţi.

De sfântul protodiacon şi protomartir Ştefan.

De sfinţii martiri şi mărturisitori care pentru Hristos au dat mărturie şi au mărturisit mărturisirea cea bună [*1 Tim* 6, 2].

De pruncii care au fost omorâţi de Irod împărat.

De sfinţii martiri Procopie, Teodor, Kyr, Ioan, Gheorghe, Leontie, Serghie, Vach, Cosma, Damian, Sabinian, Pavel, Vavila, Agatanghel, Eustratie şi cei ce au luptat împreună cu ei.

De sfinţii patruzeci şi de sfinţii patruzeci şi cinci [de martiri].

De sfânta protomartiră Tecla.

De sfintele femei purtătoare de mir.

De sfintele femei martire Tatti, Fevronia, Anastasia, Eufemia, Sofia, Varvara, Iuliana, Irina, Elpis, Pistis şi Agapi.

Adu-Ţi aminte, Doamne, Dumnezeule, de sfinţii noştri părinţi şi arhiepiscopi de la sfântul Iacob apostolul şi fratele Domnului şi întâiul între arhiepiscopi până la Leontie şi Atanasie care au fost arhiepiscopi ortodocşi ai sfântului Oraş al lui Hristos Dumnezeul nostru [Ierusalim]; şi de cei ce au fost arhiepiscopi, de la sfântul şi fericitul nostru părinte apostolic Enea, întâiul între episcopi, până la Sofronie şi Ioan.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de sfinţii noştri părinţi şi învăţători Clement, Timotei, Ignatie, Dionisie, Irineu, Grigorie, Alexandru, Eustatie, Atanasie, Vasile, Grigorie, Grigorie, Ambrozie, Amfilohie, Liberiu, Damasus, Ioan, Epifanie, Teofil, Celestin, Augustin, Chiril, Leon, Proclu, Proteriu, Felix, Hormizda, Evloghie, Efrem, Atanasie, Teodor, Martin, Agaton, Sofronie.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de sfintele şi marile Şase Sinoade Ecumenice: de cei 318 părinţi de la Niceea, de cei 150 de la Constantinopol, de cei 200 de la întâiul [sinod] de la Efes, de cei 630 de la Chalcedon, de cei 164 de la sfântul Sinod al V-lea, de cei 289 de la sfântul Sinod al VI-lea, şi de celelalte sinoade şi episcopi care au învăţat drept în lumea întreagă în chip ortodox cuvântul adevărului.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de sfinţii noştri părinţi şi asceţi Pavel, Artenie, Hariton, Pavel, Pahomie, Amun, Teodor, Ilarion, Arsenie, Macarie, Sisoe, Ioan, Pamvo, Pimen, Nil, Isidor, Efrem, Simeon, Simeon, Teodosie, Sava, Sava, Eftimie, Teoctist, Gherasim, Pantoleon, Maxim, Anastasie, Cosma şi Ioan.

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de sfinţii noştri părinţi care au fost omorâţi de barbari în sfântul munte Sinai şi în Raith şi de ceilalţi cuvioşi părinţi ai noştri şi asceţi ortodocşi, şi de toţi sfinţii, nu pentru că am fi vrednici să-i pomenim pe ei, fericiţii, ci pentru ca şi ei, care stau înaintea înfricoşătorului şi cutremurătorului Tău scaun de judecată, să ne pomenească în schimb pe noi cei vrednici de milă.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de prezbiteri, diaconi, diaconiţe, ipodiaconi, citeţi, exorcişti, tâlcuitori, cântăreţi, monahi, fecioare, văduve, orfani, înfrânaţi, care s-au săvârşit cu credinţă în comuniunea Bisericii Tale sfinte, catholice şi apostolice.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de preaevlavioşii şi credincioşii împăraţi Constantin, Elena, Teodosie cel Mare, Marcian, Pulheria, Leon, Iustinian, Constantin şi de cei care au împărăţit după ei cu cucernicie şi credinţă, şi de toţi laicii ortodocşi care au adormit în credinţa şi pecetea lui Hristos.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de părinţii, prietenii şi rudele noastre.

Şi după aceea pomeneşte câţi ortodocşi vrea: De toţi aceşti ortodocşi adu-Ţi aminte Doamne, Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul [*Nm* 16, 22], pe care i-am pomenit şi pe care nu i-am pomenit, şi Tu Însuţi îi odihneşte în pământul celor vii [*Ps* 113, 17], în împărăţia Ta, în desfătarea raiului [*Iz* 28, 13], în

sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22], Isaac şi Iacob, şi ale sfinţilor noştri părinţi, de unde a fugit durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 35, 10], unde priveşte şi străluceşte tot timpul lumina feţei Tale [*Ps* 4, 7]. Îndreptează în pace sfârşitul vieţii noastre, creştinesc, bineplăcut şi fără de păcat, Doamne, adunându-ne la picioarele aleşilor Tăi când vrei şi cum vrei, numai fără ruşine şi greşeli, prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, căci El Singur S-a arătat fără de păcat pe pământ.

Diaconul: Şi pentru pacea şi statornicia întregii lumi şi a sfintelor lui Dumnezeu Biserici, şi pentru cei pe care fiecare i-a adus ofrandă şi-i are în gândul lui, pentru poporul care stă împrejur, pentru toţi şi pentru toate.

Şi preotul spune cu glas mare: Prin El şi vouă şi lor ca un Dumnezeu bun şi Stăpân iubitor de oameni.

Poporul: Lasă, uşurează, iartă, Dumnezeule, greşelile noastre cele cu voie şi fără voie, cele cu ştiinţă şi cu neştiinţă!

Preotul singur spune: Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni ale Hristosului Tău, cu Care eşti binecuvântat şi slăvit împreună cu Preasfântul, bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

d. Anaforaua siro-orientală a Apostolilor Addai şi Mari[7]

— Harul Domnului nostru [Iisus Hristos şi iubirea lui Dumnezeu Tatăl şi comuniunea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toţi [*2 Co* 13, 13], acum şi pururea şi în vecii vecilor!]

— Amin.

— Sus minţile voastre!

— La Tine, Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob, Împărat vrednic de laudă.

— Se aduce ofranda lui Dumnezeu Domnul a toate!

— Drept şi vrednic lucru este.

Vrednic de laudă din toate gurile noastre şi de mărturisire de toate limbile noastre e Vrednicul de adorare şi de laudă Nume al Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt, Cel ce a creat lumea prin harul Său şi pe cei ce locuiesc în ea în milostivirea Lui, i-a mântuit pe oameni în îndurarea Sa şi a dat mare har

[7] Forma cea mai veche păstrată în codicele *Mar Esaya* şi editată de W. MACOMBER, *Orientalia Christiana Periodica* 32 (1966), p. 331–371. Anaforalele de tip siro-oriental mai cuprind o versiune amplificată a anaforalei atribuite Apostolilor Addai şi Mari, o anafora atribuită lui Teodor al Mopsuestiei şi o anafora atribuită lui Nestorie, toate mai recente.

celor muritori. Măreției Tale, Doamne, se închină mii de mii de făpturi de sus și zeci de mii de zeci de mii de îngeri [*Dn* 7, 10], oștirile duhurilor, slujitori de foc [*Ps* 103, 4] și duh împreună cu heruvimii și serafimii sfinți laudă Numele Tău, strigă și laudă [neîncetat strigând unul către altul și zicând]:

Sfânt! Sfânt! Sfânt [Domnul Dumnezeul puterilor! Plin e cerul și pământul de lauda Ta [*Is* 6, 2–3]! Osana întru cele înalte! Osana Fiului lui David! Binecuvântat fie Cel ce vine în Numele Domnului! Osana întru cele înalte!] [*Mt* 21, 9; *Ps* 117, 26].

Cu aceste puteri cerești Te lăudăm, Doamne, și noi, slujitorii Tăi slabi, neputincioși și netrebnici, pentru că ne-ai făcut un mare har care nu poate fi întors înapoi. Căci ai îmbrăcat omenitatea noastră ca să ne faci vii prin Dumnezeirea Ta, ai ridicat împilarea noastră, ai înălțat căderea noastră, ai înviat mortalitatea noastră, ai iertat datoriile noastre, ai îndreptat păcătoșenia noastră, ai luminat mintea noastră, i-ai biruit pe vrăjmașii noștri, Doamne, Dumnezeul nostru, ai făcut neputința firii noastre slabe să strălucească de bogatele mile ale harului Tău. Pentru toate [ajutoarele și harurile Tale față de noi Îți ducem laudă, cinste, mărturisire și închinare acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.]

Tu, Doamne, în milele Tale multe care nu pot fi spuse, adu-Ți aminte de toți părinții drepți care au bineplăcut înaintea Ta în aducerea-aminte a Trupului și Sângelui Hristosului Tău, pe care Ți le aducem pe acest sfânt și curat altar după cum ne-ai învățat. Și dă-ne liniștea și pacea Ta în toate zilele acestei lumi, ca să Te cunoască toți locuitorii pământului; că Tu Singur ești Dumnezeu, adevărat Părinte, și Tu L-ai trimis pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău iubit; iar El, Domnul și Dumnezeul nostru, ne-a învățat în Evanghelia Lui făcătoare de viață toată curăția și sfințenia profeților și apostolilor, a martirilor și mărturisitorilor, a episcopilor, prezbiterilor și diaconilor, și a tuturor fiilor sfintei Biserici catholice care au fost însemnați cu semnul sfântului Botez.

Și noi, Doamne, micii, neputincioșii și netrebnicii Tăi slujitori, care ne-am adunat și stăm acum înaintea Ta, am primit prin predania chipului [*typos*] dat de Tine și bucurându-ne, lăudând, săltând și pomenind săvârșim această mare și înfricoșătoare Taină a morții și învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Să vină, Doamne, Duhul Tău Cel Sfânt și să Se odihnească peste ofranda robilor Tăi, să o binecuvânteze și să o sfințească; ca să fie pentru noi, Doamne, spre ispășirea datoriilor și iertarea păcatelor, spre marea nădejde a învierii morților și viața cea nouă în Împărăția cerurilor împreună cu toți care au bineplăcut Ție.

Pentru toată această minunată economie față de noi Te mărturisim și Te lăudăm neîncetat în Biserica Ta răscumpărată prin scumpul Sânge al Hristo-

sului Tău [*1 Ptr* 1, 19; *FA* 20, 28], cu gură deschisă şi faţă descoperită [*2 Co* 3, 18], aducând [laudă, cinste, mărturisire şi închinare Numelui Tău viu, sfânt şi de viaţă făcător în vecii vecilor. Amin].

e. Canonul euharistic roman[8]

— Domnul cu voi!

— Şi cu duhul tău!

— Sus să avem inimile!

— Le avem la Domnul!

— Să mulţumim Domnului Dumnezeului nostru!

— Vrednic şi drept lucru este!

[*Praefatio* — variabilă]

Lucru cu adevărat vrednic şi drept, cuvenit şi mântuitor, este a-Ţi mulţumi întotdeauna şi în tot locul, Doamne, Părinte sfinte, Dumnezeule atotputernic şi veşnic, prin Hristos Domnul nostru. Prin Care măreţia Ta o laudă îngerii, o venerează arhanghelii, tronurile, domniile, stăpâniile şi o adoră stăpâniile şi puterile şi pe care o celebrează săltând la un loc heruvimii şi serafimii. Împreună cu care ne rugăm: porunceşte să fie primite şi glasurile noastre care rostesc cu mărturisire umilă:

[*Sanctus*]

Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot! Pline sunt cerurile şi pământul de slava Ta! Osana întru cele mai înalte! Binecuvântat Cel ce vine în numele Domnului! Osana întru cele mai înalte!

[*Te igitur*]

Pe Tine, aşadar, preaîndurate Părinte, prin Iisus Hristos Fiul Tău, Domnul nostru, Te rugăm implorând şi cerem să primeşti şi să binecuvântezi aceste daruri, aceste ofrande, aceste jertfe fără pată, pe care ţi le aducem întâi de toate pentru sfânta Ta Biserică catholică, pe care să socoteşti lucru vrednic să o împaci, să o păzeşti, să o aduni şi să o conduci în tot pământul în unire cu slujitorul Tău, papa nostru (*N*), cu episcopul Tău (*N*) şi toţi credincioşii ce păzesc credinţa catholică şi apostolică.

[8] Reprezintă tipul latin occidental clasic. Traducere după *Prex Eucharistica* I, p. 426–438.

[*Memento — pro vivis*]

Adu-Ţi aminte, Doamne, de slujitorii şi de slujitoarele Tale (*N*) şi de toţi cei ce stau în jurul nostru, a căror credinţă o cunoşti şi a căror evlavie Îţi e ştiută. Care Îţi aduc această jertfă de laudă pentru ei înşişi şi pentru toţi ai lor, pentru mântuirea sufletelor lor, pentru nădejdea mântuirii şi a fi păziţi teferi, şi-Ţi aduc rugăciunile lor Ţie, veşnicului, viului şi adevăratului Dumnezeu.

[*Communicantes*]

Împărtăşind şi venerând memoria întâi de toate a slăvitei Pururea-Fecioare Maria Născătoarea Dumnezeului şi a Domnului nostru Iisus Hristos, dar şi a fericiţilor Tăi apostoli şi martiri Petru, Pavel, Andrei, Iacob, Ioan, Toma, Iacob, Filip, Bartolomeu, Matei, Simon şi Tadeu, Lin, Clet, Clement, Sixt, Corneliu, Ciprian, Laurenţiu, Chrysogon, Ioan şi Pavel, Cosma şi Damian, şi a tuturor sfinţilor tăi, pentru ale căror merite şi rugăciuni dă-ne să fim întăriţi întru toate de ajutorul ocrotirii Tale. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Hanc igitur*]

Această ofrandă a noastră, a slujitorilor Tăi, dar şi a tuturor robilor Tăi, cerem, aşadar, Doamne, să o primeşti cu plăcere şi să rânduieşti în pacea Ta zilele noastre, dar şi să porunceşti să fim smulşi din osânda cea veşnică şi să fim număraţi în turma aleşilor Tăi. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Quam oblationem*]

Pe care ofrandă cerem ca Tu, Dumnezeule, să socoteşti vrednic să o faci binecuvântată, numărată, validă, raţională şi acceptabilă, ca să se facă pentru noi Trupul şi Sângele preaiubitului Fiului Tău, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos.

[*Qui pridie*]

Care în ziua dinaintea pătimirii Lui a luat pâinea în sfintele şi veneratele mâinile Sale şi înălţându-şi ochii la cer, spre Tine, Dumnezeu, Tatăl Său Atotputernic, mulţumindu-Ţi a binecuvântat, a frânt, a dat învăţăceilor Lui zicând:

„Luaţi! Mâncaţi! Acesta este Trupul Meu."

Asemenea, după ce a cinat, luând şi acel strălucit pahar în sfintele şi veneratele mâinile Sale, mulţumindu-Ţi iarăşi a binecuvântat şi a dat învăţăceilor Lui zicând:

„Luaţi şi beţi din acesta toţi! Căci acesta e paharul Sângelui Meu, al Legământului nou şi veşnic, taină a credinţei, care pentru voi şi pentru mulţi se va vărsa spre iertarea păcatelor. De fiecare dată când veţi face aceasta, să o faceţi ca aducere-aminte de Mine!"

[*Unde memores*]

Aducându-ne aminte, aşadar, Doamne, noi slujitorii Tăi, dar şi poporul Tău sfânt, de fericita pătimire a lui Hristos, Fiul Tău şi Dumnezeul nostru, ca şi de învierea din iad şi slăvita înălţare la cer, aducem măreţiei Tale strălucite din darurile date de Tine jertfă curată, jertfă sfântă, jertfă nepătată: Pâinea sfântă a vieţii veşnice şi Paharul mântuirii veşnice.

[*Super quae*]

Asupra cărora socoteşte vrednic să arunci o privire îndurată şi senină şi să le primeşti cum ai socotit vrednic să primeşti darurile slujitorului Tău dreptul Abel, jertfa patriarhului nostru Avraam şi ceea ce Ţi-a adus marele Tău preot Melchisedec: jertfă sfântă, ofrandă nepătată.

[*Supplices Te*]

Cu implorare Te rugăm, atotputernice Dumnezeule, porunceşte ca acestea să fie duse de mâna îngerului Tău în altarul Tău de sus, sub privirea măreţiei Tale dumnezeieşti, ca ori de câte ori primim din această împărtăşire a altarului preasfântul Trup şi Sânge al Fiului Tău, să ne umplem de toată binecuvântarea cerească şi de har. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Memento etsiam — pro defuntis*]

Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de cei (*N*) care ne-au precedat cu semnul credinţei şi dorm în somnul păcii. Lor şi tuturor celor ce se odihnesc în Hristos Te rugăm să le dai loc de răcorire, de lumină şi de pace. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Nobis quoque*]

Şi pe noi, păcătoşi slujitorii Tăi, care nădăjduim de la mulţimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3], socoteşte vrednic să ne faci parte şi părtăşie cu sfinţii Tăi apostoli şi martiri, cu Ioan, Ştefan, Martin, Barnaba, Ignatie, Alexandru, Marcelin, Petru, Felicitas, Perpetua, Agata, Lucia, Agneta, Cecilia, Anastasia şi cu toţi sfinţii Tăi, în a căror tovărăşie, cerem, primeşte-ne şi pe noi, nu cântărind meritele noastre, ci lărgind iertarea Ta. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Per quem*]

Prin Care, Doamne, creezi, sfinţeşti, faci vii, binecuvântezi şi ne dai mereu toate aceste lucruri bune.

[*Per ipsum*]

Prin El, cu El şi în El, în unitatea Duhului Sfânt, Ţie Dumnezeului Tată Atotputernic, fie toată cinstea şi slava în vecii vecilor. Amin.

Cel mai vechi *Euchologion* bizantin: *Barberini graecus 336*

(sudul Italiei, a doua jumătate a secolului VIII)[1]

Liturghia Sfântului Vasile [cel Mare]

[1] Rugăciunea pe care o face preotul în skevofilakion când pune pâinile pe disc.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce Pâinea cea cerească, hrana întregii lumi [*In* 6, 51], pe Domnul nostru Iisus Hristos L-ai trimis mântuitor, răscumpărător şi binefăcător Care ne binecuvântează şi ne sfinţeşte, Însuţi binecuvântează această punere înainte [*prothesin*] şi primeşte-o la jertfelnicul Tău mai presus de ceruri. Adu-Ţi aminte ca un bun şi iubitor de oameni de cei care le-au adus şi de cei pentru care le-au adus, iar pe noi ne păzeşte neosândiţi în lucrarea sfântă [*hierourgia*] a dumnezeieştilor Tale Taine. *Ecfo[nis]:* Că s-a sfinţit şi slăvit preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[2] Rugăciunea antifonului I.

Doamne, Dumnezeul nostru, a Cărui stăpânire este neasemănată şi slavă neînţeleasă/necuprinsă cu mintea, a Cărui milă e nemăsurată şi iubire de oameni negrăită; Însuţi Stăpâne priveşte după îndurarea Ta peste noi şi peste sfântă casa aceasta şi fă bogate milele şi îndurările Tale cu noi şi cu cei ce se roagă împreună cu noi. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

---

[1] Traducere după ed. S. PARENTI / E. VELKOVSKA: *L'Eucologio Barberini gr. 336* (Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae" Subsidia 80), Roma, 1995.

[3] Rugăciunea antifonului II.

Doamne, Dumnezeul nostru, mântuieşte poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta [*Ps* 27, 9], pe cei ce umplu biserica Ta în pace îi păzeşte; sfinţeşte-i pe cei ce iubesc bunăcuviinţa casei Tale [*Ps* 25, 8]. Tu pe aceştia îi slăveşte în schimb cu puterea Ta cea dumnezeiască şi nu ne lăsa, Dumnezeule, pe noi, cei ce nădejduim în Tine [*Ps* 16, 7]. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăţia şi puterea, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[4] Rugăciunea antifonului III.

Cel ce ne-ai dăruit aceste rugăciuni comune şi conglăsuite, Care la doi şi la trei ce se unesc într-un glas în Numele Tău le-ai făgăduit să le împlineşti cererile [cf. *Mt* 18, 19–20], Însuţi şi acum împlineşte spre folos [*Ps* 19, 6] cererile robilor Tăi, dăruindu-ne în veacul de faţă cunoaşterea adevărului Tău, iar în cel viitor viaţă veşnică. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[5] Rugăciunea intrării.

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai aşezat în ceruri cete şi oştiri de îngeri şi arhangheli spre liturghia slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să se facă şi intrarea sfinţilor îngeri care coliturghisesc şi coslăvesc împreună cu noi bunătatea Ta. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[6] Rugăciunea Trisaghionului[2].

Dumnezeule Cel Sfânt, Care întru cele sfinte/întru sfinţi Te odihneşti [*Is* 57, 15], Care de trei ori „Sfânt" eşti lăudat de serafimi [*Is* 6, 3], slăvit de heruvimi şi închinat de toată puterea cerească; Care ai adus toate din nefiinţă la fiinţă [*Sol* 1, 14], Care l-ai zidit pe om după chipul şi asemănarea Ta [*Fc* 1, 26–27] şi cu tot harul Tău l-ai împodobit; Care dai celui ce cere înţelepciune şi pricepere [*2 Par* 1, 10] şi nu treci cu vederea pe cel ce păcătuieşte, ci pui pocăinţă spre mântuire; Care ne-ai învrednicit pe noi, umiliţii şi nevrednicii robii Tăi, să stăm în ceasul acesta înaintea slavei sfântului Tău jertfelnic şi să-Ţi aducem datorata închinare şi doxologie; Însuţi Stăpâne, primeşte şi

---

[2] „Sfânt e Dumnezeul nostru! Sfânt tare! Sfânt fără de moarte! Miluieşte-ne!"

din gura noastră cântarea de trei ori „Sfânt” şi ne cercetează întru bunătatea Ta; iartă-ne toată greşeala cu voie şi fără voie; sfinţeşte-ne sufletele şi trupurile; şi ne dă să-Ţi aducem această slujbă de adorare [*latreian*] în cuvioşie în toate zilele vieţii noastre, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor care au bineplăcut Ţie din veci. *Ecfo[nis]:* Că sfânt eşti Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[7] Rugăciunea scaunului de sus.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul puterilor, mântuieşte poporul Tău [*Ps* 27, 9] şi fă-l să fie în pace cu puterea Sfântului Tău Duh prin întipărirea peste el a semnului cinstitei cruci a Unuia-Născut Fiului Tău, împreună cu Care eşti binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

[8] Rugăciunea ecteniei stăruitoare.

Doamne, Dumnezeul nostru, primeşte această implorare stăruitoare de la robii Tăi, miluieşte-ne după mulţimea milei Tale [*2 Ezr* 23, 22], şi trimite îndurările Tale peste noi şi peste tot poporul Tău care aşteaptă de la Tine bogată milă. *Ecfo[nis]:* Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[9] Rugăciunea catehumenilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în ceruri locuieşti şi peste toate lucrurile Tale priveşti, priveşte şi peste robii Tăi catehumenii care şi-au plecat gâtul înaintea Ta; dă-le jug uşor [*Mt* 3, 5]; fă-i membre ale sfintei Tale Biserici şi-i învredniceşte de baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5], de iertarea păcatelor şi de veşmântul nemuririi spre cunoaşterea Ta, adevăratul Dumnezeul nostru [*In* 17, 3]. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească atotcinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[10] Rugăciunea I a credincioşilor
după ce s-a desfăşurat ilitonul [antimisul].

Tu, Doamne, ne-ai arătat nouă această mare taină [*1 Tim* 3, 16] a mântuirii; Tu ne-ai învrednicit pe noi, umiliţii şi nevrednicii robii Tăi, să ne facem liturghisitori ai sfântului Tău jertfelnic; Tu fă-ne destoinici cu puterea Sfântului Tău Duh spre slujirea [diaconia] aceasta; ca stând neosândiţi înaintea

sfintei slavei Tale să-Ţi aducem jertfă de laudă [*Evr* 13, 15]; căci Tu eşti Cel ce lucrezi toate în toţi [*1 Co* 12, 6]. Dă, Doamne, ca jertfa noastră să fie primită pentru păcatele noastre şi pentru cele din neştiinţă ale poporului [*Evr* 9, 7] şi bineprimită înaintea Ta. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[11] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Dumnezeule, Cel ce ai cercetat cu milă şi cu îndurări umilinţa noastră, Care ne-ai pus şi pe noi, umiliţii şi nevrednicii robii Tăi înaintea slavei Tale să liturghisim sfântului Tău jertfelnic, Tu fă-ne tari cu puterea Sfântului Tău Duh spre slujirea [diaconia] aceasta; şi ne dă cuvânt întru deschiderea gurii noastre [*Ef* 6, 19], ca să chemăm [invocăm] harul Sfântului Tău Duh peste darurile ce vor fi puse înainte. *Ecfo[nis]:* Ca sub stăpânirea Ta totdeauna fiind păziţi, Ţie slavă să înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[12] Rugăciune pe care preotul o face pentru el însuşi când se spune Heruvicul.

Nimeni din cei legaţi de pofte şi plăceri trupeşti nu este vrednic să vină, să se apropie sau să liturghisească Ţie, Împărate al slavei; căci a sluji Ţie e un lucru mare, înfricoşător şi neapropiat, chiar şi pentru puterile cereşti. Cu toate acestea însă, pentru nespusa Ta iubire de oameni Te-ai făcut om fără schimbare şi fără mutare, Te-ai făcut şi arhiereu al nostru şi ne-ai predat ca un Stăpân a toate lucrarea sfântă [*hierourgian*] a acestei jertfe liturgice şi fără de sânge. Că Tu eşti stăpân peste cele cereşti şi peste cele pământeşti, Cel ce Te porţi pe un scaun de heruvimi, Domnul serafimilor şi Împăratul lui Israel, Cel Singur Sfânt şi Care Te odihneşti întru cele sfinte/întru sfinţi [*Is* 57, 15]. Pe Tine Cel Singur bun şi Care Te pleci uşor spre auzire încerc Te înduplec: priveşte spre mine, păcătosul şi netrebnicul robul Tău, şi fă-mă destoinic cu puterea Sfântului Tău Duh pe mine, cel îmbrăcat în harul preoţiei, să stau înaintea acestei sfinte Mese şi să fac lucrarea sfântă pentru [*hierourgēsai*] Sfântul Tău Trup şi scumpul Tău Sânge. Căci la Tine îmi plec gâtul şi Te rog să nu-Ţi întorci faţa de la mine, nici să mă respingi dintre slujitorii Tăi, ci socoteşte vrednic să-Ţi fie aduse aceste daruri şi de mine, umilul, păcătosul şi nevrednicul robul Tău. *Ecfo[nis]:* Căci Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci, Cel ce sfinţeşti şi Cel ce eşti sfinţit, Hristoase, Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[13] Rugăciune a proaducerii [proskomidēs] *a Sfântului Vasile după ce poporul termină cântarea de taină [Heruvicul].*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ne-ai zidit şi ne-ai adus în această viaţă, Cel ce ne-ai arătat căile mântuirii, Cel ce ne-ai dăruit descoperirea unor taine cereşti, Tu eşti Cel ce ne-ai pus în această slujire [diaconie] cu puterea Duhului Tău Sfânt. Binevoieşte, Doamne, să ne facem slujitori [diaconi] ai Noului Tău Legământ [*2 Co* 3, 6], liturgi ai sfintelor Tale Taine. Primeşte-ne după mulţimea milei Tale pe noi care ne apropiem de sfântul Tău jertfelnic, ca să ne facem vrednici să-Ţi aducem această jertfă cuvântătoare şi fără de sânge pentru păcatele noastre şi pentru cele neştiute ale poporului [*Evr* 9, 7]; pe care primind-o în sfântul, cel mai de presus de ceruri şi duhovnicescul Tău jertfelnic întru miros de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] trimite-ne harul Sfântului Tău Duh. Priveşte peste noi, Dumnezeule, şi peste această slujbă de adorare [*latreian*] a noastră, primeşte-o cum ai primit darurile lui Abel, jertfele lui Noe, arderile de tot ale lui Avraam, preoţiile lui Moise şi Aaron, cele de pace ale lui Samuel. Aşa cum ai primit de la sfinţii Tăi apostoli această slujbă de adorare adevărată, tot aşa primeşte întru bunătatea Ta, Doamne, şi aceste daruri din mâinile noastre, ale păcătoşilor. Ca făcându-ne vrednici să liturghisim în chip ireproşabil sfântului Tău jertfelnic, să aflăm plata economilor credincioşi şi înţelepţi [*Lc* 12, 42] în ziua dreptei Tale răsplătiri [*Os* 9, 7]. *Ecfo[nis]:* Prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh[, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin", *preotul zice:* Pace tuturor!

Poporul: Şi duhului tău!

Diaconul: Să ne iubim [sărutăm] unii pe alţii!

Şi după ce se dă iubirea [sărutarea] zice diaconul: Uşile! Uşile! Să luăm aminte!

Poporul: „Cred [în Unul Dumnezeu...]."

[14] Iar după „Cred" *diaconul spune:* Să stăm bine! [Să stăm cu frică! Să luăm aminte! Sfânta ofrandă în pace să o aducem!]

Preotul: Harul Domnului nostru Iisus Hristos, iubirea lui Dumnezeu Tatăl şi părtăşia/comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toţi [*2 Co* 13, 13]!

Poporul: Şi cu duhul tău [*2 Tim* 4, 22]!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi cuvenit lucru este!

Şi preotul începe Sfânta Anafora:

Cel ce eşti [*Iş* 3, 14], Stăpâne, Doamne Dumnezeule, Părinte Atoateţiitorule închinatule, vrednic cu adevărat şi drept şi cuvenit lucru este pentru marea cuviinţă a sfinţeniei Tale [*Ps* 144, 5] pe Tine a Te lăuda, Ţie a-Ţi cânta, pe Tine a Te binecuvânta, Ţie a ne închina, Ţie a-Ţi mulţumi, pe Tine a Te slăvi, Cel ce singur eşti cu adevărat Dumnezeu, şi Ţie a-Ţi aduce această slujbă de adorare cuvântătoare [*logikēn latreian; Rm* 12, 1] a noastră, cu inimă zdrobită şi cu duh de umilinţă [*Ps* 50, 19; *Dt* 3, 39], că Tu eşti Cel ce ne-ai dăruit nouă cunoaşterea adevărului Tău [*Evr* 10, 26]. Şi cine este în stare să grăiască puterile Tale, să facă auzite toate laudele Tale [*Ps* 105, 2] sau să povestească toate lucrurile Tale minunate [*Ps* 25, 7] în toată vremea? Stăpâne al tuturor, Doamne al cerului şi al pământului [*Mt* 11, 25] şi a toată creaţia văzută şi nevăzută, Cel ce şezi pe scaunul slavei şi priveşti adâncurile [*Dn* 3, 54–55], Cel fără de început, nevăzut, necuprins, necircumscris, neschimbat, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co* 1, 3], al marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1; *Tit* 2, 13], Care este o icoană a bunătăţii Tale [*Sol* 7, 26], pecete egală chipului, Care întru Sine Te arată pe Tine Tatăl [*In* 14, 8], Cuvânt viu, Dumnezeu adevărat. Înţelepciune mai înainte de veci, Viaţă, Sfinţire, Putere, Lumina cea adevărată [*In* 1, 9], de la Care S-a arătat Sfântul Duh, Duhul adevărului [*In* 14, 6], harisma înfierii [*Rm* 8, 15], arvuna moştenirii [*Ef* 1, 14] viitoare, pârga bunătăţilor celor veşnice, puterea făcătoare de viaţă, izvorul sfinţirii, Cel care dă tărie la toată creaţia cuvântătoare şi inteligentă şi ea Îţi aduce slujbă de adorare şi Îţi înalţă doxologia veşnică, pentru că toate împreună sunt roabe ale Tale [*Ps* 118, 91]. Că pe Tine Te laudă îngerii, arhanghelii, tronurile, domniile, începătoriile, stăpâniile [*Col* 1, 16], puterile şi heruvimii cei cu ochi mulţi; Ţie Îţi stau împrejur serafimii cei cu câte şase aripi, care cu două îşi acoperă feţele, cu două picioarele, iar cu două zburând, strigă unul către altul, cu guri neîncetate, cu teologhisiri fără tăcere *Ecfo[nis]:* cântare de biruinţă cântând, glas înălţând, strigând şi grăind:

Poporul: Sfânt! [Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot! Plin e cerul şi pământul de slava Lui (*Is* 6, 2–3)! Osana întru cele înalte! Binecuvântat este Cel ce vine întru Numele Domnului (*Mt* 21, 9)! Osana întru cele înalte!]

[15] Preotul spune tainic [mystikōs]:

Cu aceste fericite puteri, Stăpâne, Iubitorule de oameni, şi noi păcătoşii strigăm şi grăim: Sfânt eşti Tu cu adevărat şi Preasfânt, şi nu este măsură măreţiei sfinţeniei Tale [*Ps* 144, 5] şi cuvios eşti întru toate lucrurile Tale; căci cu dreptate şi cu judecată adevărată [*Dn* 3, 31] ai făcut pentru noi toate;

că plămădindu-l pe om, ai luat țărână din pământ și cinstindu-l cu chipul Tău [*Fc* 2, 7; 1, 27], Dumnezeule, l-ai pus în raiul desfătării [*Fc* 3, 23], făgăduindu-i întru paza poruncilor Tale viață fără de moarte și moștenirea bunătăților veșnice. Dar neascultându-Te pe Tine, adevăratul Dumnezeu, Care l-ai creat, supunându-se amăgirii șarpelui și ajungând mort prin păcatele sale, l-ai surghiunit/exilat cu judecata Ta dreaptă, Dumnezeule, din rai în lumea aceasta și l-ai întors în pământul din care a fost luat [*Fc* 3, 19–23], rânduindu-i în economia Ta mântuirea care vine dintr-o naștere din nou în Însuși Hristosul Tău. Că pentru scopul pentru care ai făcut-o, Bunule, nu Te-ai întors de la plămada Ta, nici n-ai uitat de lucrul mâinilor Tale [*Ps* 137, 8], ci în multe chipuri ai cercetat-o prin îndurările milei Tale: profeți ai trimis, puteri ai făcut prin sfinții Tăi, care au bineplăcut Ție în fiecare generație; ne-ai grăit prin gura slujitorilor Tăi, profeții [*Lc* 1, 70], care ne-au vestit mai dinainte mântuirea ce avea să fie; Lege ne-ai dat spre ajutor [*Is* 8, 20]; îngeri ne-ai pus păzitori. Iar când a venit plinirea vremilor [*Ga* 4, 4], ne-ai grăit prin Însuși Fiul Tău, prin Care ai făcut și veacurile. Care, fiind strălucirea reflectată a slavei Tale și întipărirea ipostasei Tale și purtând toate cu cuvântul puterii Sale [*Evr* 1, 2–3], nu o răpire a socotit a fi El egal cu Tine, Dumnezeule [*Flp* 2, 6] și Tată, ci, fiind Dumnezeu mai înainte de veci, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut [*Bar* 3, 38]; și întrupându-Se din Sfânta Fecioară, S-a golit pe Sine Însuși luând un chip/formă de rob/sclav [*Flp* 2, 7], făcându-Se pe Sine Însuși conform corpului umilinței noastre, ca să ne facă pe noi conformi chipului/icoanei slavei Sale [*Rm* 8, 29]. Că de vreme ce printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea [*Rm* 5, 12], Unul-Născut Fiul Tău, Cel ce este în sânurile Tale, Dumnezeule și Tată [*In* 1, 18], a binevoit să Se facă dintr-o femeie [*Ga* 4, 4], din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioara Maria, să Se facă sub Lege [*Ga* 4, 4], ca să osândească [condamne] păcatul în trupul Său [*Rm* 8, 3], pentru ca aceia care mor în Adam să fie făcuți vii în Însuși Hristosul Tău. Și viețuind El în lumea aceasta, dându-ne porunci de mântuire și depărtându-ne de rătăcirea idolilor, ne-a dus la cunoașterea Ta, a adevăratului Dumnezeu [*In* 17, 3] și Tată, câștigându-ne pentru El Însuși drept un popor ales [*Tit* 2, 14], o preoție împărătească, un neam sfânt [*1 Ptr* 2, 9]. Și curățindu-ne prin apă [*Ef* 5, 26] și sfințindu-ne cu Sfântul Duh [*Rm* 15, 16], S-a dat pe Sine preț de schimb morții, în care eram ținuți, fiind vânduți sub păcat [*Rm* 7, 6. 14]. Și pogorându-Se prin crucea Sa în iad, ca să umple prin Sine Însuși toate [*Ef* 4, 10], a desființat durerile morții [*FA* 2, 24]. Și înviind a treia zi [*1 Co* 15, 4] și cale făcând oricărui trup la învierea cea din morți — întrucât nu era cu putință să fie ținut sub stricăciune Începătorul vieții [*FA* 3, 15] — S-a făcut și pârgă a celor adormiți [*1 Co* 15, 20], Întâi-Născut din morți, ca El Însuși să fie pri-

mul care începe toate în toți [*Col* 1, 18]. Și suindu-Se la ceruri a șezut de-a dreapta măreției Tale întru cele de sus [*Evr* 1, 3] și va să vină ca să răsplătească fiecăruia după faptele lui [*Rm* 2, 6]. Și ne-a lăsat nouă drept aduceri-aminte [*hypomnēmata*] de pătimirea Sa cea mântuitoare acestea, pe care le-am pus înainte[3] < după poruncile Lui. Căci vrând să meargă la moartea Sa de bunăvoie, pururea-pomenită și făcătoare de viață, în noaptea în care S-a predat pe Sine Însuși pentru viața lumii [*1 Co* 11, 23; *In* 6, 51], luând pâine în sfintele și preacuratele Sale mâini, arătând-o Ție, lui Dumnezeu Tatăl, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând a dat-o sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând:

„Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care se frânge pentru voi."

În chip asemenător luând și paharul din roada viței, amestecând, mulțumind, binecuvântând și sfințind, l-a dat sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând:

„Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Meu, care pentru voi și pentru mulți se varsă. Aceasta să faceți ca o aducere-aminte de Mine, că ori de câte ori veți mânca Pâinea aceasta și veți bea Paharul acesta, moartea Mea veți vesti, Învierea Mea veți mărturisi" [*1 Co* 11, 24–26].

Aducându-ne, așadar, aminte și noi, Stăpâne, de pătimirile Lui cele mântuitoare, de crucea făcătoare de viață, de îngroparea de trei zile, de învierea din morți, de suirea la ceruri, de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de slăvita și înfricoșătoarea Lui a Doua Venire,

Cu voce tare: Îți aducem ale Tale dintru ale Tale, de toate și pentru toate.

Poporul: Pe tine Te lăudăm [pe Tine Te binecuvântăm, Ție Îți mulțumim, Doamne, și ne rugăm Ție]!

Pentru aceasta, Stăpâne Preasfinte, și noi păcătoșii și nevrednici robii Tăi, care ne-am învrednicit a liturghisi sfântului Tău jertfelnic, nu pentru dreptățile noastre, că n-am făcut ceva bun pe pământ, ci pentru milele și îndurările Tale, pe care le-ai vărsat cu bogăție peste noi, îndrăznind, ne apropiem de sfântul Tău jertfelnic, și punând înainte cele ce închipuiesc [*ta antitypa*] Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău, Ție ne rugăm și de la Tine cerem, Sfinte al sfinților, cu bunăvoința bunătății Tale să vină Duhul Tău Cel Sfânt peste noi și peste darurile acestea ce sunt puse înainte și să le binecuvânteze și să le sfințească și să le arate [*anadexai*]; *și pecetluiește Sfintele Daruri de trei ori zicând:*

[3] În codicele *Barberini gr. 336* urmează aici o lacună importantă, marcată în text prin < >, antrenând pierderea anamnezei, epiclezei și a unei părți a dipticelor, lacună completată aici după textul din *Cod. Cryptoferr. Γβ VII.*

pâinea aceasta însuşi scumpul Trup al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Amin;

iar ceea ce este în paharul acesta însuşi scumpul Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a vărsat pentru viaţa lumii [*In* 6, 51].

Iar pe noi toţi, care ne împărtăşim dintr-o singură pâine [*1 Co* 10, 17] şi dintr-un singur pahar, să ne uneşti unul cu altul spre părtăşia/comuniunea Aceluiaşi Sfânt Duh [*1 Co* 13, 13] şi pe nici unul dintre noi să nu ne faci a ne împărtăşi cu Sfântul Trup şi Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau osândă [*1 Co* 11, 34], ci să aflăm milă şi har împreună cu toţi sfinţii care din veac au bineplăcut Ţie: strămoşi, părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli, propovăduitori, evanghelişti, martiri, mărturisitori, dascăli şi cu tot duhul drept ce s-a săvârşit în credinţă [*Evr* 12, 23; 11, 33];

Cu voce tare: mai ales cu Preasfânta, curata, preabinecuvântata, slăvita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria,

Şi în timp ce diaconul spune dipticele celor adormiţi, preotul spune:

cu sfântul Ioan Profetul, Înainte-mergătorul şi Botezătorul; cu sfinţii, slăviţii şi întru tot lăudaţii apostoli; cu sfântul (*N*) a cărui aducere-aminte o săvârşim, şi cu toţi sfinţii, pentru ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeule.

Adu-Ţi aminte şi de toţi cei mai dinainte adormiţi întru nădejdea învierii şi a vieţii celei de veci şi-i odihneşte unde străluceşte lumina feţei Tale [*Ps* 4, 7].

Ne mai rugăm Ţie: adu-Ţi aminte, Doamne, de sfânta Ta catholică şi apostolică Biserică cea de la o margine până la cealaltă a lumii, şi-i dă pace ei, pe care ai câştigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [*1 Ptr* 1, 19; *FA* 20, 28], iar sfântă casa aceasta întăreşte-o până la sfârşitul veacului.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce Ţi-au adus aceste daruri, şi de la care şi prin care şi pentru care au fost aduse ele.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei care aduc roade şi fac bine în sfintele Tale biserici şi îşi aduc aminte de cei săraci; răsplăteşte-le lor cu bogatele şi cereştile Tale daruri, dăruieşte-le lor cele cereşti în locul celor pământeşti; cele veşnice în locul celor vremelnice; cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei din pustii şi din munţi şi din peşteri şi din crăpăturile pământului [*Evr* 11, 38].

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce petrec în feciorie, în evlavie şi în viaţă cinstită.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de preaevlaviosul şi preacredinciosul nostru împărat pe care l-ai îndreptăţit să împărăţească pe pământ; încununează-l cu

arma adevărului, cu arma bunăvoinței; umbrește capul lui în ziua de război [*Ps* 139, 8], întărește brațul lui [*Iz* 30, 24], înalță dreapta lui, fă tare împărăția lui [*2 Rg* 7, 12], supune-i lui toate neamurile barbare care voiesc războaie; dăruiește-i lui adâncă și nedesființată pace; grăiește în inima lui lucruri bune pentru Biserica Ta și pentru tot poporul Tău, ca întru liniștea lui viață pașnică și netulburată să viețuim, în toată cucernicia și cuviința [*2 Tim* 2, 2].

Adu-Ți aminte, Doamne, de toată demnitatea și dregătoria, de frații noștri cei de la palat și de toată oastea; pe cei buni în bunătate îi păzește, pe cei răi, buni îi fă, cu bunătatea Ta.

Adu-Ți aminte, Doamne, de poporul ce stă în preajmă și de cei ce pentru binecuvântate pricini lipsesc și nu sunt aici, și-i miluiește pe ei și pe noi după mulțimea milei Tale. Cămările lor le umple de tot binele; căsniciile lor în pace și în înțelegere le păzește; pe prunci îi crește, tinerețile le călăuzește, bătrânețile le întărește, pe cei slabi de suflet îi îmbărbătează, pe cei risipiți îi adună, pe cei rătăciți îi întoarce și-i unește cu sfânta Ta catholică și apostolică Biserică. Pe cei bântuiți de duhuri necurate îi slobozește; cu cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer, împreună călătorește; văduvelor le ajută, pe orfani îi apără, pe cei duși în robie [captivitate] îi izbăvește, pe cei bolnavi îi tămăduiește. Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce sunt în judecăți, în mine [ocne], în surghiuniri [exiluri], în amare sclavii și în orice fel de necaz, nevoie și strâmtorare. Adu-Ți aminte, Dumnezeule, și de toți cei ce au trebuință de marea Ta milostivire, de cei ce ne iubesc și de cei ce ne urăsc pe noi, și de cei ce ne-au poruncit nouă nevrednicilor să ne rugăm pentru dânșii.

Adu-Ți aminte, Doamne, Dumnezeul nostru, și de tot poporul Tău și varsă peste toți mila Ta cea bogată, împlinind tuturor cererile cele spre mântuire. Și pe cei ce nu i-am pomenit din neștiință sau uitare, sau pentru mulțimea numelor, Tu Însuți îi pomenește, Dumnezeule, Cel ce știi vârsta și numirea fiecăruia, Cel ce știi pe fiecare din pântecele mamei lui [*Ir* 1, 5; *Is* 49, 1]. Că Tu ești, Doamne, ajutătorul celor fără de ajutor, nădejdea celor fără de nădejde, izbăvitorul celor înviforați, limanul celor ce călătoresc pe ape, doctorul celor bolnavi. Însuți, tuturor toate le fii, Cel ce știi pe fiecare și cererea lui, casa și trebuința lui.

Izbăvește, Doamne, orașul (*sau* satul) și țara aceasta și toate orașele și satele, de foamete, de ciumă, de cutremur, de potop, de foc, de sabie, de venirea asupra noastră a altor neamuri și de războiul cel dintre noi.

Între primii adu-Ți aminte, Doamne, de părintele și episcopul nostru (*N*), pe care-l dăruiește sfintelor Tale biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15].

Și în timp ce diaconul spune diptícele viilor,

[16] Adu-Ţi aminte, Doamne, de toţi episcopii ortodocşi[4] >, care drept învaţă cuvântului adevărului Tău.

Adu-Ţi aminte, Doamne, după mulţimea îndurărilor Tale, şi de a mea nevrednicie. Iartă-mi toată greşeala cea cu voie şi cea fără voie, şi să nu opreşti pentru păcatele mele harul Sfântului Tău Duh de la darurile ce stau înainte.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de tot prezbiteriul, de diaconatul în Hristos şi tot cinul preoţesc, şi să nu laşi să fie făcut de ruşine nici unul dintre noi, cei ce stăm în jurul sfântului Tău jertfelnic.

Cercetează-ne cu bunătatea Ta, Doamne [*Ps* 105, 4–5]; arată-Te nouă cu bogatele Tale îndurări; diversele feluri de aer bine temperate şi de folos ni le dăruieşte; pământului ploi line spre rodire trimite-i; binecuvântează cununa anului bunătăţii Tale [*Ps* 64, 12]. Fă să înceteze schismele Bisericilor; stinge întărâtările păgânilor [cf. *Ps* 2, 1]; răzvrătirile ereziilor destramă-le repede cu puterea Sfântului Tău Duh. Pe noi toţi ne primeşte în Împărăţia Ta, fii ai luminii şi fii ai zilei [*1 Tes* 5, 5] arătându-ne; pacea Ta şi iubirea Ta dăruieşte-ne-o nouă, Doamne, Dumnezeul nostru, că Tu ne-ai dat nouă toate [*Is* 26, 12].

Ecfo[nis]: Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă [*Rm* 15, 6] a slăvi şi a lăuda atotcinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt.

Poporul: Amin.

[17] Preotul: Şi să fie milele marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toţi!

Poporul: Şi cu duhul tău.

Şi în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia] preotul se roagă:

Dumnezeul nostru, Dumnezeul mântuirii [*Tit* 2, 13], Tu ne învaţă să-Ţi mulţumim cu vrednicie pentru binefacerile Tale, pe care le-ai făcut şi le faci cu noi. Tu eşti Dumnezeul nostru Care ai primit Darurile acestea. Curăţeşte-ne de toată întinarea trupului şi a duhului şi învaţă-ne să săvârşim sfinţenie întru frica Ta [*2 Co* 7, 1], ca în mărturia curată a conştiinţei noastre [*2 Co* 1, 12] primind părticica Sfintelor Tale, să ne unim cu Sfântul Trup şi Sânge al Hristosului Tău şi primindu-le în chip vrednic să-L avem locuind în inimile noastre [*Ef* 3, 17] pe Hristos şi să ne facem lăcaş/templu al Sfântului Tău Duh [*1 Co* 6, 19]. Aşa, Dumnezeul nostru. Şi pe nici unul dintre noi să nu-l faci vinovat de aceste înfricoşătoare şi cereşti Taine, nici cu suflet şi trup neputincios pentru că se împărtăşeşte din ele cu nevrednicie [*1 Co* 11, 29–30], ci dă-ne nouă până la suflarea noastră de pe urmă să primim cu vrednicie părticica Sfintelor Tale [Taine] spre merinde pe calea vieţii veşnice, spre

[4] Sfârşitul lacunei din codicele *Barberini gr. 336*.

răspuns bineprimit la înfricoşătorul tribunal al Hristosului Tău, ca şi noi împreună cu toţi sfinţii care din veacuri au bineplăcut Ţie să ne facem părtaşi ai veşnicelor bunătăţi pe care le-ai pregătit celor ce Te iubesc pe Tine, Doamne [*1 Co* 2, 9]. *Cu glas mare:* Şi ne învredniceşte, Stăpâne, cu îndrăznire fără osândă să cutezăm să Te chemăm „Tată" pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, şi să zicem:

Poporul: Tatăl nostru [...].

Preotul [spune] ecfo[nisul]: Că a Ta este Împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[18] Şi după „Amin", *preotul zice:* Pace tuturor!

Iar în timp ce diaconul spune: Capetele noastre [Domnului să le plecăm!], *preotul se roagă:*

Stăpâne, Doamne, Tată al îndurărilor şi Dumnezeu a toată mângâierea [*2 Co* 1, 3], pe cei care şi-au plecat capetele Ţie binecuvântează-i, sfinţeşte-i, străjuieşte-i, întăreşte-i, dă-le putere, de tot lucrul rău depărtează-i, şi de tot lucrul bun îi leagă, şi-i învredniceşte să se împărtăşească neosândiţi de aceste Taine preacurate şi de viaţă făcătoare spre iertarea păcatelor şi spre părtăşia/comuniunea Duhului Sfânt. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi îndurările şi cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună eşti binecuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[19] Rugăciunea înălţării Pâinii.

Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, din sfânt lăcaşul Tău şi vino să ne sfinţeşti pe noi Tu, Cel ce sus şezi împreună cu Tatăl, iar aici eşti în chip nevăzut de faţă împreună cu noi; şi socoteşte vrednic ca prin mâna Ta puternică să ni se dea nouă şi prin noi la tot poporul Tău

Şi după ce diaconul spune: Să luăm aminte!

preotul înalţă Sfânta Pâine şi spune: Sfintele celor sfinţi!

Şi după ce poporul spune: Unul Sfânt[, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin],

[preotul] ia din Sfântul Trup o părticică şi o pune în Sfântul Potir şi spune: Spre umplere de Duh Sfânt!

[20] Iar după ce se împărtăşesc toţi, în timp ce diaconul spune rugăciunea [ectenia], preotul se roagă:

Mulţumim Ţie, Doamne, Dumnezeul nostru, pentru împărtăşirea cu Sfintele, preacuratele, nemuritoarele şi cereştile Tale Taine, pe care ni le-ai dat spre binefacerea, sfinţirea şi tămăduirea sufletelor şi trupurilor noastre. Însuţi

Stăpâne a toate, fă să ne fie cuminecarea Sfântului Trup şi Sânge al Hristosului Tău spre credinţă nefăcută de ruşine, spre iubire nefăţarnică, spre înmulţirea înţelepciunii, spre tămăduirea sufletului şi a trupului, spre depărtarea a tot potrivnicul, spre câştigarea poruncilor Tale şi spre răspuns bineprimit la înfricoşătorul tribunal al Hristosului Tău. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă Îţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[21] Diaconul: În pace să ieşim!

Rugăciunea din spatele amvonului.

Doamne, Dumnezeul nostru, mântuieşte poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta [*Ps* 27, 9], pe cei ce umplu biserica Ta în pace îi păzeşte, sfinţeşte-i pe cei ce iubesc bunăcuviinţa casei Tale [*Ps* 25, 8]; în schimb Tu pe aceştia îi slăveşte cu puterea Ta dumnezeiască şi nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine. Că sfânt e lăcaşul/templul Tău, minunat în dreptate [*Ps* 64, 5] şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[22] Rugăciunea skevofilakionului.

S-au sfârşit şi s-au desăvârşit pe cât a fost în puterea noastră toate tainele nestricăciunii pe care le-ai aşezat pentru noi: am găsit aici aducerea-aminte a morţii Tale, am văzut chipul [*typos*] învierii Tale, ne-am săturat de desfătarea Ta care nu se mai termină, ne-am desfătat de viaţa Ta nesfârşită; pe care învredniceşte-ne să o dobândim noi toţi şi în veacul viitor, Hristoase, Dumnezeul nostru. Că Ţie se cuvine toată mulţumirea împreună cu Cel fără de început al Tău Părinte şi Preasfântului, bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom]

[23 Rugăciunea de prezentare a darurilor]

Doamne, Dumnezeul nostru, Care pe Tine Însuţi Te-ai pus înainte miel fără prihană [*Rm* 3, 25] pentru viaţa lumii [*In* 6, 51], priveşte peste noi, peste pâinea aceasta şi peste paharul acesta şi fă-le preacuratul Tău Trup şi scumpul Tău Sânge spre împărtăşirea sufletelor şi a trupurilor. Că s-a sfinţit şi slăvit atotcinstitul şi de mare cuviinţă [Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[24] Rugăciunea intrării.

Binefăcătorule şi Ziditorule a toată făptura/creaţia, primeşte adunarea/biserica aceasta care vine la Tine, împlineşte folosul fiecăruia [*Ps* 19, 6], du-i la desăvârşire pe toţi şi fă-ne vrednici de Împărăţia Ta. Cu harul, cu îndurările şi cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiul Tău, împreună cu Care eşti binecuvântat [cu preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[25] Rugăciunea Trisaghionului.

Sfinte al sfinţilor, Dumnezeul nostru, Cel Singur Sfânt şi Care întru cele sfinte/întru sfinţi Te odihneşti [*Is* 57, 15], sfânt eşti Tu, Cel ce ai întru Tine o slavă nedepăşită; sfânt eşti Dumnezeule, Care prin cuvânt ai alcătuit toate; sfânt eşti Dumnezeule, pe Care fiinţele vii cu patru forme Îl slăvesc cu glas neîncetat; sfânt eşti Dumnezeule, Cel închinat şi slăvit de o mulţime de sfinţi îngeri şi arhangheli care tremură nevăzut; sfânt eşti Dumnezeule Care cu ochi neadormiţi priveşti şi urechea Îţi pleci spre heruvimii cei cu mulţi ochi [care-Ţi cântă] cu glas fără tăcere; sfânt eşti Dumnezeule, Cel ce ca într-un car eşti purtat de serafimii cei cu şase aripi care bat din aripile lor şi primeşti cântarea lor de biruinţă „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot!" [*Is* 6, 3]. Căci sfânt eşti Dumnezeul nostru, Căruia în cer Îţi aduc închinare stăpânii, puteri şi domnii, iar pe pământ Te laudă şi Te cinstesc oamenii. Însuţi, Iubitorule de oameni, primeşte şi din gura noastră, a păcătoşilor, cântarea de trei ori „Sfânt" adusă de noi şi de tot poporul Tău şi trimite-ne bogate milele şi îndurările Tale, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor care din veacuri au bineplăcut Ţie [cf. *Lc* 1, 70]. *Ecfo[nis]:* Că sfânt eşti Dumnezeul nostru şi întru cele sfinte/întru sfinţi Te odihneşti [*Is* 57, 15] şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[26] Rugăciunea scaunului jertfelnicului.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul puterilor [*Ps* 83, 9], mântuieşte poporul Tău [*Ps* 27, 9] şi fă-l să fie în pace cu puterea Sfântului Tău Duh prin întipărirea peste el a semnului cinstitei cruci a Unuia-Născut Fiul Tău, împreună cu Care eşti binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

[27] Rugăciunea ecteniei stăruitoare.

Doamne, Dumnezeul nostru, primeşte această implorare stăruitoare de la robii Tăi şi miluieşte-ne după mulţimea milei Tale [*2 Ezr* 23, 22], şi trimite îndurările Tale peste noi şi peste tot poporul Tău care aşteaptă de la Tine

bogată milă [*Ef* 2, 4]. *Ecfo[nis]:* Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[28] Rugăciunea catehumenilor înainte de Sfânta Anafora a lui Hrisostom

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în cele înalte locuieşti şi spre cele umile priveşti [*Ps* 112, 5–6], Care ai trimis mântuire neamului omenesc pe Unul-Născut Fiul Tău, pe Dumnezeul şi Domnul nostru Iisus Hristos, priveşte peste robii Tăi catehumeni care şi-au plecat gâtul lor şi-i învredniceşte la vremea rânduită de baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5], de iertarea păcatelor şi de veşmântul nestricăciunii; uneşte-i cu sfânta Ta catholică şi apostolică Biserică şi numără-i împreună cu turma Ta cea aleasă. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească atotcinstitul şi de mare cuviinţă [Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[29] Rugăciunea I pentru credincioşi
după ce s-a desfăşurat ilitonul.

Mulţumim Ţie, Doamne, Dumnezeul puterilor [*Ap* 11, 17], Care ne-ai învrednicit să stăm şi acum înaintea sfântului Tău jertfelnic şi să cădem la îndurările Tale pentru păcatele noastre şi pentru cele neştiute ale poporului [*Evr* 9, 7]. Primeşte, Dumnezeule, cererea noastră şi fă-ne vrednici să-Ţi aducem cereri, rugăciuni şi jertfe fără de sânge pentru tot poporul Tău; şi fă-ne destoinici pe noi, pe care ne-ai pus spre slujirea [diaconia] aceasta [*1 Tim* 1, 12], ca în puterea Duhului Tău Sfânt şi în mărturia curată a conştiinţei noastre [*2 Co* 1, 12] neosândiţi şi neîmpiedicaţi să Te chemăm în toată vremea şi în tot locul [*Sol* 19, 22], ca auzindu-ne milostiv să ne fii întru mulţimea bunătăţii Tale. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[30] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Iarăşi şi de multe ori cădem la Tine şi ne rugăm Ţie, Bunule şi Iubitorule de oameni, ca privind spre rugăciunea noastră [*3 Rg* 8, 28] să ne curăţeşti sufletele şi trupurile de toată întinarea trupului şi a duhului; şi ne dă nouă să stăm nevinovaţi şi neosândiţi înaintea sfântului Tău jertfelnic. Şi dăruieşte, Doamne, şi celor ce se roagă împreună cu noi înaintare [progres] în viaţă, în credinţă şi în înţelegerea duhovnicească. Dă-le lor ca adorându-Te întotdeauna cu frică şi iubire să se împărtăşească nevinovaţi şi neosândiţi cu sfin-

tele Tale Taine şi să se învrednicească de cereasca Ta Împărăţie. *Ecfo[nis]:* Ca sub stăpânirea Ta totdeauna fiind păziţi, Ţie slavă să înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[31] Rugăciunea proaducerii [proskomides] *a Sfântului Ioan Hrisostom după ce sfintele daruri s-au depus pe Sfânta Masă şi poporul a terminat cântarea de taină [Heruvicul].*

Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel singur sfânt, Care primeşti jertfă de laudă [*Evr* 13, 15] de la cei ce Te cheamă cu toată inima [*Ps* 9, 2], primeşte şi rugăciunea noastră, a păcătoşilor, şi adu-o la sfântul Tău jertfelnic. Fă-ne destoinici să-Ţi aducem daruri şi jertfe duhovniceşti [*Evr* 5, 1; *1 Ptr* 2, 5] pentru păcatele noastre şi cele neştiute ale poporului Tău [*Evr* 9, 7], şi învredniceşte-ne să aflăm har [*Evr* 4, 16] înaintea Ta, ca să fie bineprimită jertfa noastră [*Rm* 15, 16], iar Duhul cel bun al harului Tău [*Evr* 10, 29] să se sălăşluiască peste noi şi peste aceste daruri care stau înainte şi peste tot poporul Tău. *Ecfo[nis]:* Prin îndurările Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care eşti binecuvântat [împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

Preotul: Pace tuturor!

Diaconul: Să ne iubim [sărutăm] unii pe alţii!

Iar după ce s-a dat iubirea [sărutarea], diaconul spune: Uşile! Uşile! Să luăm aminte!

Poporul: „Cred [în Unul Dumnezeu...]."

[32] Diaconul spune: Să stăm bine [...]!

Poporul: Milă! Pace!

Preotul spune: Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi iubirea lui Dumnezeu Tatăl şi părtăşia/comuniunea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi [*2 Co* 13, 13]!

Poporul: Şi cu duhul Tău!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulţumim Domnului!

Poporul: Vrednic şi cuvenit lucru este!

Şi preotul începe Sfânta Anafora/Ofrandă:

Vrednic şi drept lucru este a-Ţi cânta, pe Tine a Te binecuvânta, pe Tine a Te lăuda, Ţie a-Ţi mulţumi, Ţie a ne închina, în tot locul stăpânirii Tale [*Ps* 102, 22]; că Tu eşti Dumnezeu negrăit şi neînţeles cu gândul, nevăzut, necuprins, pururea fiind şi la fel fiind: Tu şi Unul-Născut Fiul Tău şi Duhul Tău

Cel Sfânt. Tu ne-ai adus pe noi din neființă la ființă [*Sol* 1, 14] și, căzând noi, iarăși ne-ai ridicat și nu Te-ai depărtat de noi, toate făcându-le, până ce ne-ai suit la cer și ne-ai dăruit Împărăția Ta ce va să fie. Pentru toate acestea mulțumim Ție și Unuia-Născut Fiului Tău și Duhului Tău Celui Sfânt pentru toate, pe care le știm și pe care nu le știm; pentru binefacerile Tale cele arătate și cele nearătate ce ni s-au făcut. Mulțumim Ție și pentru Liturghia aceasta, pe care ai socotit lucru vrednic să o primești din mâinile noastre, deși stau înaintea Ta mii de arhangheli și zeci de mii de îngeri [*Dn* 7, 10; *Evr* 12, 22], heruvimii cei cu ochi mulți și serafimii cei cu câte șase aripi, care se înalță zburând. *Ecfo[nis]:* cântare de biruință cântând [Sfânt! Sfânt! Sfânt!...].

[33] Și preotul zice tainic [mystikōs]:

Cu aceste puteri și noi, Iubitorule de oameni, Stăpâne, strigăm și grăim: Sfânt ești și Preasfânt, Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău Cel Sfânt! Sfânt ești și Preasfânt și slava Ta este plină de măreție [*Ps* 144, 12]. Căci Tu atât de mult ai iubit lumea Ta, încât pe Unul-Născut Fiul Tău L-ai dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică [*In* 3, 16]. Și Acesta venind și toată rânduiala/economia cea pentru noi plinind/umplând, în noaptea în care S-a predat Însuși pe Sine pentru viața lumii, luând pâine cu sfintele și preacuratele și fără prihană mâinile Sale, mulțumind și binecuvântând a frânt și a dat sfinților Săi învățăcei și apostoli, zicând:

Ecfo[nis]: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care se frânge pentru voi.

În chip asemănător [a luat] și paharul după ce au cinat zicând:

Ecfo[nis]: Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

[34] Preotul tainic:

Aducându-ne aminte, așadar, de această poruncă mântuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea de a treia zi, de înălțarea la ceruri, de șederea de-a dreapta și de a doua venire din nou în slavă,

Ecfo[nis]: Îți aducem ale Tale dintru ale Tale, de toate și pentru toate!

Poporul: Pe Tine Te lăudăm [...].

[35] Preotul zice tainic:

Îți aducem și această slujbă de adorare cuvântătoare [*Rm* 12, 1] și fără de sânge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință Te implorăm: Trimite Duhul Tău Sfânt peste noi și peste aceste daruri care stau înainte,

Și pecetluiește [cu semnul crucii] zicând tainic:

şi fă pâinea aceasta scump Trupul Hristosului Tău prefăcând-o cu Duhul Tău Cel Sfânt, Amin!

iar ceea ce este în paharul acesta scump Sângele Hristosului Tău, prefăcându-l cu Duhul Tău Cel Sfânt. Amin!

Preotul tainic:

Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăşi spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre părtăşia/comuniunea Sfântului Tău Duh [*2 Co* 13, 13], spre plinirea/umplerea Împărăţiei, spre îndrăznirea către Tine, iar nu spre judecată [*1 Co* 11, 34] sau spre osândă.

[36] Îţi mai aducem această adorare cuvântătoare [*Rm* 12, 1] pentru cei adormiţi întru credinţă: strămoşi, părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli, propovăduitori, evanghelişti, martiri, mărturisitori, înfrânaţi şi pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă [*Evr* 12, 23];

Ecfo[nis]: Mai ales pentru Preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria;

pentru Sfântul Ioan Profetul, Înainte-mergătorul şi Botezătorul, pentru sfinţii şi întru tot lăudaţii apostoli, pentru sfântul (*N*), a cărui aducere-aminte o săvârşim, şi pentru toţi sfinţii Tăi, cu ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeule.

Adu-Ţi aminte şi de toţi cei adormiţi întru nădejdea învierii şi a vieţii celei de veci şi-i odihneşte, Dumnezeul nostru, acolo unde străluceşte lumina feţei Tale [*Ps* 4, 7].

[37] Te mai rugăm: Adu-Ţi aminte, Doamne, şi de toţi episcopii ortodocşi, care drept învaţă cuvântul adevărului Tău [*2 Tim* 2, 15], de tot prezbiteriul, de diaconatul în Hristos şi de tot cinul preoţesc.

Îţi mai aducem această slujbă de adorare cuvântătoare pentru toată lumea locuită [*oikoumenēs*], pentru sfânta Ta catholică şi apostolică Biserică; pentru cei ce vieţuiesc în curăţie şi în viaţă cuviincioasă; pentru cei din munţi, din peşteri şi din crăpăturile pământului [*Evr* 11, 28]; pentru preacredincioşii împăraţi, pentru iubitoarea de Hristos împărătească, pentru tot palatul şi oastea lor. Dă-le lor, Doamne, împărăţie paşnică, ca şi noi, întru liniştea lor, viaţă paşnică şi netulburată să trăim, în toată cucernicia şi cuviinţa [*2 Tim* 2, 2].

Adu-ţi aminte, Doamne, de oraşul acesta, în care locuim, şi de toate oraşele şi satele şi de cei ce cu credinţă locuiesc într-însele.

Ecfo[nis]: Între primii adu-Ţi aminte, Doamne, şi de episcopul nostru (*N*).

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce călătoresc pe ape şi pe uscat, de cei bolnavi, de cei ce se chinuiesc, de cei duşi în robie [captivitate] şi de scăparea lor.

Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce aduc daruri şi fac bine în sfintele Tale biserici, şi îşi aduc aminte de cei săraci; şi trimite peste noi toţi milele Tale.

Ecfo[nis]: Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă să slăvim [şi să cântăm preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[38] [Preotul:] Şi să fie milele marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos [cu voi cu toţi]!

Diaconul: Pe toţi sfinţii [...].

Preotul tainic:

Ţie Îţi încredinţăm toată viaţa şi nădejdea noastră, Stăpâne Iubitorule de oameni, şi Te chemăm, Te rugăm şi cu umilinţă Te implorăm: învredniceşte-ne să ne împărtăşim cu conştiinţă curată cu cereştile şi înfricoşătoarele Taine ale acestei sfinte şi duhovniceşti Mese spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greşelilor, spre părtăşia [comuniunea] Sfântului Duh, spre moştenirea Împărăţiei cerurilor, spre îndrăznirea către Tine, iar nu spre judecată, nici spre osândă.

Diaconul: Apără[, mântuieşte, miluieşte...]. Ziua toată [...].

Preotul: Şi ne învredniceşte, Stăpâne, cu îndrăznire, fără osândă să cutezăm să Te chemăm „Tată" pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, şi să zicem:

Poporul: „Tatăl nostru [...]."

Preotul ecfon[isul]: Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

[39] Preotul: Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre [Domnului să le plecăm]!

Preotul tainic:

Mulţumim Ţie, Împărate nevăzut [*1 Tim* 1, 17], Care cu puterea Ta cea nemăsurată ai zidit toate şi cu mulţimea milei Tale ai adus toate din nefiinţă la fiinţă [*Sol* 1, 14]; Însuţi, Stăpâne, priveşte din cer peste cei ce şi-au plecat capetele Ţie, căci nu le-au plecat trupului şi sângelui, ci Ţie înfricoşătorului Dumnezeu. Tu deci, Stăpâne, cele ce ne stau înainte tuturor spre bine netezeşte-le după nevoia fiecăruia: cu cei ce călătoresc pe mare şi pe uscat împreună călătoreşte, pe cei bolnavi îi vindecă, Cel ce eşti Doctorul sufletelor şi trupurilor noastre. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care eşti binecuvântat, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[40] Preotul:

Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, din sfânt lăcaşul Tău şi vino să ne sfinţeşti pe noi Tu, Cel ce sus şezi împreună cu Tatăl, iar aici eşti în chip nevăzut de faţă împreună cu noi; şi socoteşte vrednic ca prin mâna Ta cea puternică să ni se dea nouă şi prin noi la tot poporul Tău

Diaconul: Să luăm aminte!

Preotul: Sfintele celor sfinţi!

Poporul: Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl.

Iar după ce poporul a spus „Unul Sfânt", *preotul ia din Sfântul Trup o părticică şi o pune în Sfântul Potir şi spune:* Spre umplere de Duhul Sfânt!

[41] Şi după ce s-au împărtăşit toţi, în timp ce diaconul spune rugăciunea, preotul se roagă tainic:

Mulţumim Ţie, Stăpâne Iubitorule de oameni, Binefăcătorul sufletelor noastre, Care şi în ziua de faţă ne-ai învrednicit de cereştile şi nemuritoarele Taine. Îndreptează calea noastră [*Pr* 3, 6], mântuieşte-ne pe toţi întru frica Ta, străjuieşte viaţa noastră, neşovăielnici fă paşii noştri, pentru rugăciunile şi implorările sfintei, slăvitei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare şi Pururea-Fecioarei Maria şi ale tuturor sfinţilor Tăi care din veacuri au bineplăcut Ţie. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Diaconul: În pace să ieşim!

Poporul: Întru Numele Domnului!

[Vecernia Darurilor mai înainte sfinţite]

[42] La slujba luminii de seară [vecernia] pentru Darurile mai înainte sfinţite, după citiri, după „Să se îndrepteze" (*Ps* 140, 2) *şi* „Doamne, miluieşte", *se face rugăciunea catehumenilor.*

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Ziditorule şi Făcătorule a toate [*Sir* 24, 8], Cel ce voieşti ca toţi să se mântuiască şi să vină la cunoaşterea adevărului [*1 Tim* 2, 4], priveşte peste robii Tăi catehumenii, şi-i izbăveşte de înşelăciunea cea veche şi de vicleşugul potrivnicului. Cheamă-i la viaţa cea veşnică; luminează sufletele şi trupurile lor; numără-i cu turma Ta cea cuvântătoare, peste care a fost chemat Numele Tău cel sfânt [*Ir* 14, 19; *Dn* 9, 18]. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească [preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[43] Rugăciune pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare.

Arată, Stăpâne, faţa Ta [*Ps* 118, 135] peste cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare şi doresc să se şteargă de întinarea păcatului; luminează-le mintea; întăreşte-i în credinţă, reazemă-i pe nădejde, desăvârşeşte-i în iubire [*1 In* 4, 18], arată-i membre cinstite ale Hristosului Tău, Care S-a dat pe Sine răscumpărare [*1 Tim* 2, 6] pentru sufletele noastre. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti

luminarea noastră şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[44] Rugăciunea I a credincioşilor.

Dumnezeule Cel mare şi lăudat [*Ps* 47, 2], Care prin moartea cea de viaţă făcătoare a Hristosului Tău ne-ai mutat din stricăciune în nestricăciune, eliberează toate simţirile noastre din starea de moarte [*nekrōseōs*] a patimilor, punându-le drept conducător [*hēgemona*] bun raţiunea [*logismon*] dinăuntru; ochiul să fie nepărtaş la orice privire rea, auzul necălcat de cuvinte deşarte [*Mt* 12, 36], iar limba curată de vorbe necuviincioase. Curăţeşte-ne pe noi şi buzele care Te laudă pe Tine, Doamne; fă ca mâinile noastre să se ţină deoparte de faptele rele şi să lucreze numai cele bineplăcute Ţie, întărind cu harul Tău toate membrele şi gândirea noastră. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[45] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Stăpâne Sfinte, Preabunule, rugămu-Te pe Tine, Cel bogat în milă [*Ef* 2, 4]: milostiv fii nouă, păcătoşilor, şi fă-ne vrednici de primirea Unuia-Născut Fiului Tău şi Dumnezeului nostru, Împăratul slavei [*Ps* 23, 7]. Căci, iată, Preacuratul Lui Trup şi de viaţă făcătorul Sânge intră în acest ceas şi se vor pune înainte pe această masă de taină străjuite în chip nevăzut de o mulţime de oaste îngerească. Dăruieşte-ne neosândită împărtăşirea cu ele, ca luminându-ne prin ele ochiul gândirii noastre să ne facem fii ai luminii şi ai zilei [*1 Tes* 5, 5]. *Ecfo[nis]:* După darul Hristosului Tău, cu Care eşti binecuvântat[, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[46] După ce s-a terminat „Acum puterile cereşti”, *preotul se roagă.*

Dumnezeul tainelor celor negrăite şi nevăzute, la Care sunt comorile ascunse ale înţelepciunii şi ale cunoaşterii [*Col* 2, 3], Care ne-ai descoperit slujirea [diaconia] acestei Liturghii şi pentru multă iubirea Ta de oameni ne-ai pus pe noi, păcătoşii, să-Ţi aducem daruri şi jertfe pentru păcatele noastre şi pentru cele din neştiinţă ale poporului [*Evr* 5, 1; 9, 7], Însuţi, Împărate nevăzut [*1 Tim* 1, 17], Care faci lucruri mari şi nepătrunse, slăvite şi minunate şi fără de număr, priveşte peste noi, nevrednicii robii Tăi, care stăm înaintea acestui sfânt jertfelnic ca înaintea tronului Tău de heruvimi, pe care odihneşte Unul-Născut Fiul Tău şi Dumnezeul nostru prin înfricoşătoarele Taine ce sunt puse înainte; şi eliberându-ne pe noi şi credinciosul Tău

popor de toată necurăția, sfințește cu o sfințire neștearsă sufletele și trupurile noastre, ale tuturor; ca în conștiință curată, cu față nefăcută de rușine și cu inimă luminată împărtășindu-ne cu aceste Dumnezeiești și Sfinte Taine și făcuți vii prin ele, să ne unim cu Însuși Hristosul Tău, adevăratul Dumnezeul nostru, Care a zis: „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele meu rămâne întru Mine Eu întru el" [*In* 6, 56]. Ca sălășluindu-Se și umblând întru noi [*2 Co* 6, 16] Cuvântul Tău, Doamne, să ne facem biserică/templu a Preasfântului și închinatului Tău Duh, izbăvindu-ne de toată uneltirea diavolească ce se lucrează cu fapta sau cu cuvântul sau cu gândul, și să dobândim bunătățile cele făgăduite tuturor sfinților, care din veac au bineplăcut Ție. *Ecfo[nis]:* Și ne învrednicește, Stăpâne[, cu îndrăznire fără osândă să cutezăm să Te chemăm „Tată" pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, și să zicem:]

Poporul: „Tatăl nostru [...]."

Preotul: Că a Ta este împărăția [și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

[47] Preotul: Pace tuturor!

Poporul: Și duhului Tău!

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Preotul se roagă:

Dumnezeule, Cel singur bun și îndurător, Care în cele înalte locuiești și peste cele umile privești [*Ps* 112, 5–6], caută cu ochi milostivi peste tot poporul Tău și-l păzește pe el. Și ne învrednicește pe toți să ne împărtășim neosândiți cu aceste Taine ale Tale făcătoare de viață; că Ție Ți-am plecat capetele noastre, așteptând bogata milă care vine de la Tine. *Ecfo[nis]:* Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

[48] Diaconul: Să luăm aminte!

Preotul: Sfintele mai înainte sfințite celor sfinți!

Poporul: Unul sfânt, Unul Domn Iisus Hristos [întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin].

Rugăciunea după împărtășire.

Mulțumim Ție, Mântuitorule, Dumnezeul a toate, pentru toate cele bune pe care ni le-ai dat și pentru împărtășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău și ne rugăm Ție, Stăpâne, Iubitorule de oameni: păzește-ne sub acoperământul aripilor Tale [*Ps* 16, 8]; și ne dă până la suflarea noastră cea mai de pe urmă să ne împărtășim în chip vrednic cu Sfintele Tale Taine spre

luminarea sufletului şi a trupului şi spre moştenirea Împărăţiei cerurilor. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Diaconul: În pace să ieşim!

Poporul: Întru numele Domnului!

[Vecernia]

[49] Rugăciunea I a serii.

Doamne îndurate şi milostive, îndelung-răbdătorule şi mult-milostive [*Ps* 85, 15], ascultă rugăciunea noastră şi ia aminte la glasul cererii noastre [v. 6]. Fă cu noi un semn spre bine [v. 17]; îndreptează-ne pe calea Ta, ca să umblăm întru adevărul Tău; veseleşte inimile noastre, ca să ne temem de Numele Tău cel sfânt [v. 11], pentru că mare eşti Tu şi lucruri minunate faci. Tu singur eşti Dumnezeu [v. 10] şi nu este nimeni asemenea Ţie între dumnezei [v. 8], Doamne: puternic întru milă şi bun întru tărie, spre a ajuta, a mângâia şi a mântui pe toţi cei ce nădăjduiesc în Numele Tău cel sfânt. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi slăvit atotcinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[50] Rugăciunea a II-a a serii.

Doamne, nu cu mânia Ta să ne mustri, nici cu urgia Ta să ne cerţi [*Ps* 6, 7; 37, 2], ci fă cu noi după bunătatea Ta, Doctorule şi Tămăduitorule al sufletelor noastre; călăuzeşte-ne la limanul voii Tale [*Ps* 106, 30]; luminează ochii [*Ps* 12, 4] inimilor noastre spre cunoaşterea adevărului Tău [*Tit* 1, 1]; şi ne dăruieşte cealaltă vreme a zilei de acum şi toată vremea vieţii noastre în pace şi fără păcat, pentru soliile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea şi a Ta [este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[51] Rugăciunea a III-a a serii.

Doamne, Dumnezeul nostru, adu-Ţi aminte de noi păcătoşii şi netrebnicii robii Tăi, când chemăm Numele Tău cel sfânt şi închinat [*Ps* 74, 2], şi să nu ne laşi ruşinaţi în aşteptarea [*Ps* 118, 116] milei Tale, ci ne dăruieşte, Doamne, împlinirea tuturor cererilor cele spre mântuire; şi ne învredniceşte să Te iubim şi să ne temem de Tine din toată inima noastră şi să facem întru

toate voia Ta. *Ecfo[nis]:* Că bun [şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[52] Rugăciunea a IV-a a serii.

Cel ce cu cântări fără tăcere şi cu doxologii fără încetare eşti lăudat de sfintele puteri, umple gura noastră de lauda Ta [*Ps* 70, 8], ca să dăm slavă Numelui Tău cel sfânt [*Sir* 39, 15; *Dt* 32, 3]; şi ne dă nouă parte şi moştenire [*Ir* 13, 25] cu toţi cei ce se tem de Tine întru adevăr şi păzesc poruncile Tale, pentru soliile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor Tăi. *Ecfo[nis]:* Cu bunăvoirea şi bunătatea [Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[53] Rugăciunea a V-a a serii.

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, Care cunoşti mintea oamenilor [*Iov* 7, 20], Cel ce ştii cele de care avem nevoie [*In* 13, 29] mult mai mult decât am putea cere sau înţelege; Tu Însuţi, Iubitorule de oameni şi întru tot bunule Împărate, fă-ne destoinici întru mulţimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] să chemăm cu conştiinţă nefăcută de ruşine sfântul Tău Nume. Şi nu ne duce în încercare/ispită, ci atunci ne izbăveşte de cel rău [*Mt* 6, 13] şi rânduieşte toate spre folosul nostru. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine [toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[54] Rugăciunea a VI-a a serii.

Doamne, Doamne, Cel ce cu puterea Ta preacurată cuprinzi toate, Care îndelung-rabzi pentru noi toţi şi-Ţi pare rău de răutăţile noastre [*Iona* 4, 2], adu-Ţi aminte de îndurările Tale şi de mila Ta [*Ps* 24, 6]. Cercetează-ne [*Ps* 105, 4] întru bunătatea Ta şi dă-ne cu harul Tău ca şi în cealaltă vreme a zilei de acum să scăpăm de meşteşugirile de multe feluri ale celui rău şi păzeşte neuneltită viaţa noastră, cu harul Preasfântului Tău Duh. *Ecfo[nis]:* Cu mila şi iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine eşti cuvântat, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[55] Rugăciunea a VII-a a serii.

Dumnezeule Cel mare şi minunat [*Dn* 9, 4], Cel ce cu o bunătate nespusă şi cu o bogată purtare de grijă guvernezi viaţa oamenilor, Care ne-ai dăruit cele bune din lume şi prin cele bune deja dăruite nouă ne-ai chezăşuit Împă-

rația făgăduită; Cel ce ne-ai ajutat și în partea trecută a zilei să ne abatem de la tot răul, dăruiește-ne ca și pe cea rămasă să o săvârșim fără prihană înaintea sfintei slavei Tale [*Idt* 24], ca să Te lăudăm pe Tine, bunul și iubitorul de oameni Dumnezeul nostru. *Ecfo[nis]:* Că milostiv [și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[56] Rugăciunea a VIII-a a serii la „Doamne, strigat-am" (*Ps* 140, 1).

Seara și dimineața și la amiază [*Ps* 54, 18] Te lăudăm, Te binecuvântăm, Îți mulțumim și ne rugăm Ție, Stăpâne al tuturor. Îndreptează rugăciunea noastră ca tămâia înaintea Ta [*Ps* 140, 2] și nu pleca inimile noastre spre cuvinte rele, ci ne izbăvește de toți cei ce vânează [*Ps* 123, 7] sufletele noastre. Că spre Tine sunt, Doamne, Doamne, ochii noștri, și întru Tine am nădăjduit [*Ps* 140, 2]; să nu ne rușinezi [*Dn* 3, 41], Dumnezeul nostru. *Ecfo[nis]:* Că Ție se cuvine toată slava[, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[57] După prochimen și „Doamne miluiește" *se face de către preot rugăciunea antifonului I în care se cântă* „Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu".

Binecuvântat ești, Stăpâne Atoatețiitorule, Care ai luminat ziua cu lumină de soare și noaptea ai strălucit-o cu raze de foc; Care ne-ai învrednicit să trecem lungimea zilei și să ne apropiem de începuturile nopții; ascultă rugăciunea noastră [*Ps* 39, 2] și a întreg poporului Tău și ne iartă nouă tuturor păcatele cele cu voie și cele fără voie. Primește rugăciunile noastre cele de seară și trimite mulțimea milei Tale și a îndurărilor Tale peste moștenirea Ta. Pune zid în jurul nostru pe sfinții Tăi îngeri. Întrarmează-ne cu armele dreptății Tale. Îngrădește-ne cu adevărul Tău. Străjuiește-ne cu puterea Ta. Izbăvește-ne de toată împresurarea și de tot vicleșugul celui potrivnic și ne dăruiește și această seară, cu noaptea care vine și toate zilele vieții noastre, desăvârșită, sfântă, cu pace, fără păcat, fără poticneală și fără nălucire. Pentru soliile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care Ți-au plăcut din veac. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui și a ne mântui[, Dumnezeul nostru, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[58] Rugăciunea antifonului II, în care se cântă „Unule-Născut, Fiule".

Doamne, Doamne, Cel ce ne-ai izbăvit pe noi de toată săgeata ce zboară în zi, izbăvește-ne și de tot lucrul ce umblă întru întuneric [*Ps* 90, 5–6]. Pri-

meşte drept jertfă de seară ridicările mâinilor noastre [*Ps* 140, 2]. Învredniceşte-ne să trecem fără prihană straja nopţii neispitiţi de rele, şi ne izbăveşte de toată tulburarea şi îngrozirea care ni se fac de la diavol. Dăruieşte sufletelor noastre străpungere şi gândurilor noastre grijă de întrebarea ce are să fie la înfricoşătoarea şi dreapta Ta cercetare [anchetă]. Pironeşte cu frica Ta trupurile noastre [*Ps* 118, 120] şi omoară membrele noastre pământeşti [*Col* 3, 5], ca şi întru liniştea somnului să ne luminăm cu vederea [contemplarea] judecăţilor Tale. Depărtează de la noi orice nălucire necuvioasă şi poftă vătămătoare, şi ne ridică la vremea rugăciunii întăriţi în credinţă şi înaintând în poruncile Tale. *Ecfo[nis]:* Cu bunăvoirea şi bunătatea Unuia-Născut Fiului Tău[, cu Care binecuvântat eşti, împreună cu Preasfântul şi Bunul şi de viaţă Făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[59] Rugăciunea antifonului III, a Trisaghionului.

Dumnezeule Cel mare, Cel veşnic, Cel sfânt şi iubitor de oameni, Care ne-ai învrednicit şi în ceasul acesta să stăm înaintea slavei Tale neapropiate [*Idt* 24] spre a cânta şi lăuda minunile Tale, milostiv fii nouă, nevrednicilor robilor Tăi, şi ne dă să-Ţi aducem cu inimă zdrobită [*Ps* 50, 19] şi fără înfumurare doxologia lui de trei ori „Sfânt" şi mulţumirea pentru darurile Tale cele mari pe care ni le-ai făcut şi ni le faci pururea. Adu-Ţi aminte, Doamne, de neputinţa noastră şi să nu ne laşi să pierim împreună cu fărădelegile noastre [*Fc* 19, 15], ci fă mare milă cu umilinţa noastră; ca fugind de întunericul păcatului să umblăm în ziua dreptăţii şi, îmbrăcând armele luminii [*Rm* 13, 12], să petrecem departe de uneltirea celui rău şi în toate să Te slăvim cu îndrăznire pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat şi iubitor de oameni. *Ecfo[nis]:* Că sfânt eşti Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[60] Rugăciune a catehumenilor după Trisaghion.

Dumnezeule, Cunoscătorul celor ascunse, Cel ce ştii toate înainte ca ele să se facă [*Sus* 42], Cel ce nu vrei moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu [*Iz* 33, 11]; Însuţi priveşte din lăcaşul Tău pregătit [*2 Par* 30, 27] peste robii Tăi, catehumenii aceştia: deschide gurile inimilor lor să primească taina Unuia-Născut Fiului Tău şi Dumnezeul nostru, şi fă-i să se nască din nou din apă şi din Duh [*In* 3, 5] spre veşnica Ta împărăţie. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească [preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[61] Rugăciunea I a credincioşilor, după catehumeni.

Doamne, Dumnezeul nostru, cu toată inima venim şi acum, chemăm Numele Tău cel sfânt şi-Ţi mulţumim Ţie, Celui ce ne-ai păzit toată lungimea zilei şi ne-ai adus la lumina de seară, şi Te rugăm: dă-ne să străbatem fără prihană şi seara de faţă împreună cu noaptea care vine, precum şi tot timpul pribegiei noastre aici [*1 Ptr* 1, 17]; îmbracă-ne în toate armele Sfântului Tău Duh împotriva duhurilor răutăţii [*Ef* 6, 12] şi a patimilor trupului/cărnii; depărtează-ne de tot păcatul şi învredniceşte-ne de Împărăţia Ta veşnică. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui [şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[62] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], Cel ce în mare mila Ta ne-ai adus până în ziua de faţă şi ne-ai chemat la doxologia de seară, primeşte implorarea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, şi izbăvindu-ne din întunericul păcatului luminează ochii sufletelor noastre, ca rămânând mereu întru frica Ta şi umblând în lumina Ta, să înţelegem lucrurile Tale minunate, pentru toate acestea slăvindu-Te pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat şi iubitor de oameni. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia [şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[63] Rugăciune de concediere.

Dumnezeule Cel mare şi preaînalt, Cel ce singur ai nemurire şi locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16]; Cel ce ai zidit toată făptura cu înţelepciune [*Ps* 103, 25]; Cel ce ai despărţit lumina de întuneric [*Fc* 1, 4] şi ai pus soarele spre stăpânirea zilei, iar luna şi stelele spre stăpânirea nopţii [*Ps* 135, 8–9]; Care ne-ai învrednicit pe noi păcătoşii şi în ceasul de acum să întâmpinăm faţa Ta cu mărturisire [*Ps* 94, 2] şi să-Ţi aducem slujbă/adorare de seară; Însuţi, Iubitorule de oameni, îndreptează rugăciunea noastră ca tămâia înaintea Ta [*Ps* 140, 2] şi o primeşte ca pe o mireasmă cu bun miros [*Ef* 5, 2]. Seara de acum şi noaptea ce vine dăruieşte-ni-le paşnice; îmbracă-ne cu armele luminii [*Rm* 13, 12]; izbăveşte-ne de frica nopţii şi de tot lucrul ce umblă în întuneric [*Ps* 90, 5–6]. Şi somnul pe care l-ai dat spre odihna neputinţei noastre dăruieşte-ni-l liber de toată nălucirea diavolească. Aşa, Stăpâne a toate, Dătătorule de lucruri bune, ca străpungându-ne inimile şi în aşternuturile noastre [*Ps* 4, 5], să ne aducem aminte şi noaptea de Numele Tău şi, luminaţi cu cugetarea [meditarea] la poruncile Tale [*Ps* 118, 143], să ne sculăm în veselia sufletului spre doxologia bunătăţii Tale, aducând rugăciuni şi

cereri milostivirii Tale, pentru păcatele noastre şi ale întreg poporului Tău, pe care pentru rugăciunile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu îl cercetează cu milă. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[64] Diaconul: Capetele [noastre Domnului să le plecăm]!

Preotul face rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai plecat cerurile şi Te-ai pogorât [*Ps* 17, 10] pentru mântuirea neamului omenesc, priveşte peste robii Tăi şi peste moştenirea Ta. Că Ţie, Judecătorului celui înfricoşător şi iubitor de oameni, şi-au plecat robii Tăi capetele şi şi-au supus gâtul, nu de la oameni aşteptând ajutor, ci aşteptând mila Ta şi dorind mântuirea Ta. Păzeşte-i în toată vremea, şi în seara de acum şi în noaptea ce vine, de tot vrăjmaşul şi de toată lucrarea potrivnică a diavolului, de gânduri deşarte şi de gânduri rele [*Ps* 17, 10; 93, 11]. [Fie stăpânirea Împărăţiei Tale binecuvântată şi preaslăvită, a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.]

[Miezonoptica]

[65] Rugăciune de miezul nopţii, a antifonului I.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care spre pildă nouă l-ai făcut prin Duhul Sfânt pe David să cânte psalmi şi în ceasul acesta şi să spună: „La miezul nopţii m-am sculat să mă mărturisesc Ţie pentru judecăţile dreptăţii Tale" [*Ps* 91, 1], fă-ne şi pe noi destoinici să ne mărturisim Ţie din toată inima [*Ps* 9, 1]; cercetează cu milă şi cu îndurări [*Ps* 102, 4] umilinţa noastră şi arată-ne economi credincioşi şi înţelepţi [*Lc* 12, 42] în ziua cea înfricoşată a cercetării Tale, pentru soliile sfintei Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor Tăi. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava[, cinstea şi închinarea, împreună cu Părintele Tău Cel fără de început şi cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[66] Rugăciunea antifonului II.

Întâlnindu-ne şi acum, la miezul nopţii, Doamne, Îţi aducem după putere mulţumirile noastre şi Te rugăm: comoara cunoaşterii Tale dăruită inimilor noastre păstreaz-o neştirbită punând în gura noastră cuvântul înţelepciunii Tale [*Ps* 39, 4; 48, 3]; şi ne izbăveşte pe noi de tot lucrul ce umblă în întuneric [*Ps* 90, 6]. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea, şi [a Ta este împărăţia şi

puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[67] Rugăciunea antifonului III.

Doamne, Dumnezeul nostru, Părintele veacurilor, Care n-ai nici început, nici sfârşit, Izbăvitorul sufletelor, Temeluitorul cugetelor şi păzitorul inimilor noastre, Cel ce prin fâpturile Tale ne-ai arătat puterea negrăită a zidirii [creaţiei] Tale; Însuţi, Stăpâne, primeşte şi în ceasul de acum al nopţii cererea noastră, împlineşte spre desăvârşire lipsa fiecăruia şi arată-ne vrednici de bunătatea Ta. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[68] Rugăciunea a IV-a a concedierii.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care pentru multa Ta bunătate şi mulţime a îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] ne-ai dăruit şi lungimea nopţii care a trecut nesupărată de orice rău; Tu Însuţi, Stăpâne şi Ziditorule a toate, dă-ne să ne întâlnim şi la rugăciunile dimineţii, iar prin lumina cea adevărată [*In* 1, 9] trimite în inimile noastre comoara cunoaşterii Tale [*Col* 2, 3], ca să facem voia Ta [*Ps* 142, 10]. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti [şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[69] Diaconul: Capetele noastre [Domnului să le plecăm]!
[Preotul face rugăciunea aceasta:]
Ţie, Dumnezeule, Ziditorul veacurilor şi a toată făptura [creaţia], Îţi plecăm capetele noastre noi, netrebnicii robii Tăi [*Lc* 17, 10], şi ne rugăm: trimite binecuvântarea Ta duhovnicească peste noi şi păzeşte viaţa noastră în toată cuviinţa şi ascultarea poruncilor Tale. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei şi al mântuirii, şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, şi acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Utrenia]

[70] Rugăciunea I de dimineaţă.

Mulţumim Ţie, Doamne, Dumnezeul nostru, Care ne-ai ridicat din aşternuturile noastre şi ai pus cuvânt de laudă în gura noastră, ca să ne închinăm şi să chemăm Numele Tău sfânt [*Ps* 74, 2], şi ne rugăm îndurărilor Tale, pe care le ai pururea pentru viaţa noastră: trimite şi acum ajutorul Tău peste cei

ce stau înaintea feței slavei Tale sfinte [*Dn* 3, 53] și nădăjduiesc în mila Ta cea bogată; și le dă lor ca slujind totdeauna, cu frică și cu dragoste să laude, să cânte și să se închine bunătății Tale celei negrăite. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[71] Rugăciunea a II-a de dimineață.

De noapte zorește duhul nostru către Tine, Dumnezeul nostru, pentru că lumină sunt poruncile Tale pe pământ [*Is* 26, 9]; înțelepțește-ne să săvârșim dreptate și sfințenie întru frica Ta; căci pe Tine Te slăvim, Cel ce ești cu adevărat Dumnezeu. Pleacă urechea Ta și ne auzi [*Ps* 16, 69; 85, 1]; adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce sunt de față și se roagă împreună cu noi, de toți pe nume, și-i mântuiește cu puterea Ta. Binecuvântează poporul Tău și sfințește moștenirea Ta [*Ps* 27, 9; 28, 11]; pace lumii Tale dăruiește, bisericilor Tale, preoților, împăraților noștri și la tot poporul Tău. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[72] Rugăciunea a III-a de dimineață.

De noapte zorește duhul nostru spre Tine, Dumnezeule, pentru că lumină sunt poruncile Tale [*Is* 26, 9]; învață-ne pe noi, Dumnezeule, dreptatea Ta, poruncile Tale și îndreptările Tale [*Ps* 118, 12. 26]; luminează ochii gândurilor noastre, ca nu cumva să adormim în păcate spre moarte [*Ps* 12, 4]; risipește orice negură de la inimile noastre; dăruiește-ne Soarele dreptății și păzește nedefăimată viața noastră cu pecetea Sfântului Tău Duh; îndreptează pașii noștri [*Ps* 12, 4; 39, 3] în calea păcii, dă-ne dimineața și ziua aceasta întru veselie, ca să-Ți înălțăm rugăciuni de dimineață. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea, și a Ta este împărăția[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[73] Rugăciunea a IV-a de dimineață.

Stăpâne, Dumnezeule Cel sfânt și necuprins, Care ai zis să strălucească lumină din întuneric [*2 Co* 4, 6], Cel ce ne-ai odihnit pe noi în somnul de noapte și ne-ai ridicat spre doxologia și ruga bunătății Tale, înduplecat fiind de însăși milostivirea Ta; primește-ne și acum pe noi, care ne închinăm Ție și Îți mulțumim după putere, și ne împlinește toate cererile cele spre mântuire. Arată-ne fii ai luminii [*1 Tes* 5, 5] și moștenitori ai bunătăților Tale cele veșnice. Adu-Ți aminte, Doamne, în mulțimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] și de tot poporul tău, de cei ce sunt aici și se roagă împreună cu noi și de toți

frații noștri, care sunt pe uscat, pe mare și în tot locul stăpânirii Tale [*Ps* 102, 22], și care au trebuință de iubirea Ta de oameni și de ajutorul Tău, și dăruiește-le tuturor mila Ta cea mare. Ca totdeauna fiind mântuiți cu sufletul și cu trupul, cu îndrăzneală să slăvim Numele Tău cel minunat și binecuvântat. *Ecfo[nis]:* Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor și al iubirii de oameni ești și Ție [slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[74] Rugăciunea a V-a de dimineață.

Comoară a bunătăților, Izvorule nesecat, Părinte Sfinte, Făcătorule de lucruri minunate, Atotputernice și Atoatețiitorule, toți ne închinăm și ne rugăm Ție, chemând milele și îndurările Tale în ajutorul și sprijinul umilinței noastre. Adu-Ți aminte, Doamne, de robii Tăi; primește rugăciunile noastre de dimineață, ale tuturor, ca tămâia înaintea Ta [*Ps* 140, 2] și să nu îndepărtezi de la Tine pe nici unul dintre noi, ci să ne câștigi pe toți prin îndurările Tale. Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce priveghează și cântă spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeului nostru și a Sfântului Tău Duh; fii lor ajutător și sprijinitor [*Ps* 61, 3. 7]; primește rugăciunile lor în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri și duhovnicesc. *Ecfo[nis]:* Că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[75] Rugăciunea a VI-a de dimineață.

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, că toate ale vieții noastre le faci spre binefacere, ca totdeauna să privim la Tine, Mântuitorule și Făcătorule de bine al sufletelor noastre. Pentru că în cursul nopții trecute ne-ai odihnit, ne-ai sculat din așternuturile noastre și ne-ai ridicat spre închinarea cinstitului Tău Nume. Pentru aceasta ne rugăm Ție, Doamne: Dă-ne har și putere, ca să ne învrednicim a-Ți cânta cu înțelegere [*Ps* 146, 8] și a Te ruga neîncetat [*1 Tes* 5, 17], lucrând cu frică și cu cutremur mântuirea noastră [*Flp* 2, 12] cu sprijinul Hristosului Tău. Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce strigă către Tine noaptea; auzi-i, miluiește-i și zdrobește sub picioarele lor pe vrăjmașii nevăzuți care se luptă cu ei. *Ecfo[nis]:* Că Tu ești Împăratul păcii și Mântuitorul sufletelor noastre și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[76] Rugăciunea a VII-a de dimineață.

Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos [*1 Co* 1, 3], Care ne-ai ridicat pe noi din așternuturile noastre și ne-ai adunat la acest ceas al rugăciunii, dă-ne har întru deschiderea gurii noastre [*Ef* 6, 19] și primește

mulțumirile noastre după putere; învață-ne îndreptările Tale [*Ps* 118, 12. 26], căci nu știm să ne rugăm cum se cuvine [*Rm* 8, 26], de nu ne vei călăuzi Tu, Doamne, cu Duhul Tău cel Sfânt. Pentru aceasta ne rugăm Ție: Orice am greșit până în ceasul de acum cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, cu voie sau fără voie, dezleagă, lasă, iartă; că de vei căuta la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va putea răbda? Că la Tine este milostivirea [*Ps* 129, 3–4], la Tine este izbăvirea; Tu singur ești sfânt, ajutător puternic și păzitor al vieții noastre și Ție totdeauna cântăm. *Ecfo[nis]:* Fie stăpânirea împărăției Tale [binecuvântată și preaslăvită, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[77] Rugăciunea a VIII-a de dimineață.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai risipit de la noi trândăvia somnului și ne-ai chemat cu chemare sfântă [*2 Tim* 1, 9], ca și noaptea să ridicăm mâinile noastre și să ne mărturisim Ție pentru judecățile dreptății Tale [*Ps* 133, 2; 118, 62]; primește rugăciunile noastre, cererile, mărturisirile și slujbele/adorările de noapte și ne dăruiește, Dumnezeule, credință nefăcută de rușine, nădejde tare și iubire nefățarnică. Binecuvântează intrările și ieșirile noastre [*1 Rg* 24, 6; *Ps* 120, 8], faptele, lucrurile, cuvintele, gândurile, și ne dă să ajungem la începutul zilei, lăudând, cântând și binecuvântând bunătatea milostivirii Tale negrăite. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului [și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[78] Rugăciunea a IX-a a Psalmului 50.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin pocăință ai dăruit iertare oamenilor și ne-ai arătat drept chip [*typos*] de cunoaștere a păcatelor și de mărturisire spre iertare pocăința profetului David; Însuți Stăpâne, pe noi, cei căzuți în multe și mari păcate, miluiește-ne după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegile noastre [*Ps* 50, 3]; că Ție am greșit, Doamne [v. 6], Cel ce cunoști și cele nearătate și cele ascunse [v. 8] ale inimii oamenilor și singur ai putere a ierta păcatele [*Mc* 2, 10]. O inimă curată zidind întru noi [*Ps* 50, 12], cu un duh conducător întărindu-ne și bucuria mântuirii Tale arătându-ne [v. 14], nu ne lepăda pe noi de la fața Ta [v. 13], ci binevoiește, ca un bun și iubitor de oameni, până la suflarea noastră cea mai de pe urmă, să-Ți aducem Ție jertfa dreptății și prinos [v. 21] în sfintele Tale altare. *Ecfo[nis]:* Cu mila și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău[, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[79] Rugăciunea a X-a la Laude.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce cu voinţa Ta ai dat existenţă puterilor înţelegătoare şi cuvântătoare, Ţie ne rugăm şi pe Tine Te implorăm: primeşte doxologia noastră după putere împreună cu cea a tuturor făpturilor Tale, şi ne răsplăteşte cu bogăţiile bunătăţii Tale; că înaintea Ta se pleacă tot genunchiul, al celor cereşti şi al celor pământeşti şi al celor de dedesubt [*Flp* 2, 10], şi toată suflarea şi făptura laudă [*Ps* 150, 6] slava Ta cea necuprinsă, căci Tu singur eşti Dumnezeu adevărat şi mult-milostiv. *Ecfo[nis]:* Că pe Tine Te laudă toate puterile cereşti [şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[80] Rugăciune a catehumenilor când se face intrare cu Trisaghion şi se spune prochimen.

După aceasta diaconul face litanie şi când face altă rugăciune a catehumenilor preotul se roagă:

Binecuvântează şi acum, Doamne, pe robii Tăi catehumenii aceştia, pe care i-ai chemat cu chemare sfântă [*2 Tim* 1, 9] la minunata lumină a cunoaşterii Tale; dă-le să cunoască certitudinea cuvintelor care sunt învăţaţi; umple-i de Duhul Sfânt ca şi ei să se facă oi ale adevăratei Tale turme [*In* 10, 1–5] pecetluite cu pecetea Sfântului Tău Duh, pentru ca să ajungă membre cinstite ale trupului Bisericii Tale [*1 Co* 12, 27] iar în veacul viitor să se învrednicească de nădejdea cu adevărat fericită în Împărăţia cerurilor. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească [atotsfântul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[81] Rugăciunea I a credincioşilor.

Doamne, Doamne, a Ta este ziua şi a Ta este noaptea; Tu ai făcut lumina şi soarele, Tu ai făcut toate hotarele pământului [*Ps* 73, 16–17]; Ţie ne rugăm fă ca odată cu lumina zilei să răsară milele Tale bogate peste umilinţa noastră; eliberează-ne de întuneric şi de umbra morţii [*Iov* 3, 5; *Ps* 106, 10. 14] şi de toată uneltirea şi meşteşugirea celui rău. *Ecfo[nis]:* Că s-a sfinţit şi s-a preaslăvit atotcinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[82] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Prin rânduiala/economia Ta, Doamne, Doamne, rămâne ziua [*Ps* 118, 91], pe Tine Te laudă toată puterea cerurilor şi Ţie se închină tot sufletul, slăvindu-Te după putere; rugămu-Te: dă-ne să săvârşim toată ziua în pace şi în

viață curată, în viață bineplăcută Ție, în inimă curată, ca desfătându-ne de binefacerile Tale să ne învrednicim neosândiți să binecuvântăm în toată vremea bunătatea Ta. *Ecfo[nis]:* Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[83] Rugăciune de concediere.

Lăudăm, cântăm, binecuvântăm și mulțumim Ție, Dumnezeul părinților noștri, că ai făcut să treacă umbra nopții și ne-ai arătat iarăși lumina zilei. Și implorăm bunătatea Ta: curățește păcatele noastre și primește rugăciunea noastră în marea Ta milostivire, că la Tine scăpăm, Dumnezeule Cel milostiv și atotputernic. Strălucește în inimile noastre Soarele cel adevărat al dreptății Tale [*Mal* 3, 20]; luminează mintea noastră și toate simțurile ni le păzește ca, umblând în lumina zilei cu bunăcuviință [*Rm* 13, 13] pe calea poruncilor Tale, să ajungem la viața de veci, că la Tine este izvorul vieții [*Ps* 35, 10], și să ne învrednicim de desfătarea luminii Tale neapropiate. *Ecfo[nis]:* Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor și iubirii de oameni ești și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[84] Și când diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne sfinte, Care întru cele înalte locuiești [*Ps* 112, 5] și cu ochiul Tău atoatevăzător privești peste toată făptura [creația], Ție Ți-am plecat gâtul inimii și trupului nostru și ne rugăm Ție, Sfinte al sfinților: întinde mâna Ta [*Ir* 1, 9] nevăzută din sfânt lăcașul Tău [*2 Par* 30, 27] și ne binecuvântează pe toți; și ca un bun și iubitor de oameni Dumnezeu, iartă orice am greșit, cu voie sau fără voie, dăruindu-ne bunătățile Tale cele din lume și cele mai presus de lume. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui și a ne mântui pe noi, Dumnezeul nostru, și Ție slavă înălțăm, Tatălui [și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul I]

[85] Rugăciune a Ceasului I.

Doamne Dumnezeul nostru, Te rugăm și Te implorăm, Preasfinte, ca dintre toate darurile Tale cele bune să ne dai tuturor inimă curată, cuvânt cucernic, gândire bună, gând nepătimitor, făptuire evlavioasă, cunoaștere desăvârșită

a poruncilor Tale, sănătate trupului şi blândeţe sufletului, pace a vieţii, credinţă bună, nădejde vie, iubire nefăţarnică, îndelungă-răbdare scumpă, răbdare stăruitoare, luminare a adevărului, ca având pururea îndestulare în toate acestea, să prisosim în tot lucrul bun sporind în suflet prin Hristos darurile Tale. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvinte toată slava, cinstea [şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[86] Rugăciune a Ceasului I.

Auzi-ne pe noi, Doamne, Dumnezeule, şi ne miluieşte, că milostiv eşti; îndreptează paşii noştri în cărările Tale ca să nu se clatine [*Ps* 16, 5]; călăuzeşte-ne, Doamne, în calea Ta şi vom umbla în adevărul Tău [*Ps* 85, 11]; să intre rugăciunea noastră înaintea Ta. Pleacă, Doamne, urechea Ta spre cererea noastră, că s-a umplut de rele sufletul nostru şi viaţa noastră de iad s-a apropiat [*Ps* 87, 3–4]. Adu-Ţi aminte, Doamne, de noi în bunăvoirea Ta, şi cercetează-ne întru mântuirea Ta [*Ps* 105, 4]. *Ecfo[nis]:* Că milostiv şi îndurător eşti, şi a Ta este slava, a Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Ceasul III]

[87] Rugăciune a Ceasului III, a antifonului I.

Dumnezeule, Cel ce ne-ai învrednicit să ajungem şi în ceasul acesta, în care ai vărsat peste sfinţii Tăi apostoli Duhul Tău Cel Sfânt în chip de limbi de foc [*FA* 2, 3] împărţindu-le darul şi harul Tău, Însuţi şi acum, Stăpâne închinate, dă-ne şi nouă aceeaşi binecuvântare; ca făcându-Te milostiv şi noi pe Tine, îndurătorul Stăpân, prin psalmi, imne şi cântări duhovniceşti [*Ef* 5, 9; *Col* 3, 16], să dobândim veşnicele Tale bunătăţi: *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[88] Rugăciune a Ceasului III, a antifonului II.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce în ceasul al treilea [*FA* 2, 15] i-ai umplut pe sfinţii şi slăviţii Tăi apostoli de harul Sfântului Tău Duh, şterge orice pată şi murdărie [*Ef* 5, 27] de pe gândurile noastre, ca ajungând cu conştiinţă curată la înfricoşătorul Tău tribunal, să ne desfătăm de bunătăţile ce ne-au fost făgăduite. *Ecfo[nis]:* Prin îndurările Hristosului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi [bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[89] Rugăciune a Ceasului III, a antifonului III.

Dumnezeule, Cel ce ai zidit puterile mai presus de lume spre slăvirea Ta neîncetată şi ai vrut ca oamenii să-Ţi aducă după putinţă, spre folosul lor, cereri şi implorări pentru păcatele lor şi să-Ţi mulţumească pentru binefacerile pe care le-ai făcut cu noi, primeşte şi rugăciunile aduse de noi în ceasul acesta şi dă-ne toate cererile cele spre mântuire. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este împărăţia şi puterea [şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[90] Rugăciune de concediere a Ceasului III.

Dumnezeule, Care ne-ai cinstit cu chipul Tău [*Fc* 1, 26] şi ne-ai împodobit cu voinţă liberă, izbăveşte-ne de tot necazul [*Ps* 24, 22] care ne împresoară păzind în credinţă şi dreptate toate zilele vieţii noastre, ca să înaintăm pururea în poruncile Tale. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[91] Şi după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului [să le plecăm!], *preotul se roagă:*

Pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ascultă rugăciunea noastră; şi binecuvântează, păzeşte şi sfinţeşte pe toţi cei ce şi-au plecat Ţie capetele. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună eşti binecuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul VI]

[92] Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului I.

Sfinte Stăpâne, Dumnezeul nostru, Cel ce în ceasul de faţă Ţi-ai întins pe închinata cruce preacurate mâinile Tale şi prin ea ai pironit şi şters înscrisul păcatelor noastre [*Col* 2, 14], iartă-ne şi acum orice datorie a păcatelor şi arată-ne liberi de orice osândă care vine din cuvinte şi gânduri rele, ca în toată vremea să-Ţi aducem cu inimă curată [*Ps* 50, 12] slăvirea datorată Ţie. *Ecfo[nis]:* Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[93] Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului II.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care prin corifeul apostolilor Tăi, Petru, ne-ai arătat să ne rugăm în vremea ceasului al şaselea [*FA* 10, 9], priveşte peste

noi, netrebnicii şi nevrednicii robii Tăi, şi izbăveşte-ne de orice cădere şi de demonul amiezii [*Ps* 90, 6], păzindu-ne şi restul zilei de orice rău, Dumnezeul nostru. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[94] Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului III.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai drept tron cerul şi drept scăunel sub picioare pământul [*Is* 66, 1], Cel ce cuprinzi toate şi nu eşti cuprins de nimic, nu Te depărta cu mânie de la robii Tăi [*Ps* 26, 9]. Păzeşte-ne de toată zădărnicia lumească şi minciuna în cuvinte şi în fapte [*FA* 7, 22] îndreptându-ne după voia Ta. *Ecfo[nis]:* Că s-a sfinţit şi s-a preaslăvit preacinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[95] Rugăciune de concediere a Ceasului VI.

Dumnezeule Cel veşnic, Cel ce locuieşti într-o lumină neapropiată, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici nu poate să-L vadă [*1 Tim* 6, 16], comoara neştirbită a bunătăţilor veşnice, Însuţi, Stăpâne a toate, fii apărătorul nostru [*Ps* 30, 3], al celor ce ne-am pus nădejdea în Tine [*Ps* 71, 31], umplându-ne de dumnezeiescul şi închinatul Tău har. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia [şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[96] Şi după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, priveşte din sfintele Tale înălţimi [*Jd* 13, 4] peste făptura Ta şi peste toţi cei ce şi-au plecat gâtul lor sub jugul Hristosului Tău [*Mt* 11, 30], păzeşte-i în pace şi în toate cele bune [*Ga* 6, 6]. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul IX]

[97] Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului I.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul puterilor [*Ps* 83, 9] şi a toată slava, Care i-ai auzit pe sfinţii Tăi Apostoli Petru şi Ioan care mergeau la rugăciune în ceasul al nouălea [*FA* 3, 1] şi prin ei ai făcut tămăduire înaintea a tot poporul

Tău, fă cu noi semn spre bine [*Ps* 85, 17] ca să disprețuim armele vrăjmașului și săgeți trase de niște copii [*Ps* 63, 8] să socotim încercările/ispitirile aduse de el asupra noastră. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[98] Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului II.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care n-ai trecut cu vederea pe omul căzut în păcate, ci prin economia Ta și preacuratele Tale Taine l-ai învrednicit de Împărăția Ta cerească [*2 Tim* 4, 18]; Însuți Iubitorule de oameni Împărate, prin negrăita Ta Dumnezeire fă-Te și pentru noi, cei ce Te chemăm pe Tine, armă de scăpare și de mântuire, ca să se abată de la noi toate poticnelile care ni se aduc prin cursele vrășmașului [*1 Tim* 3, 7] și să nădăjduim în Tine, binefăcătorul, răscumpărătorul și mântuitorul nostru. *Ecfo[nis]:* Că s-a sfințit și s-a preaslăvit atotcinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[99] Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului III.

Când ne gândim la existența noastră, Doamne, când cugetăm la căderile noastre și recunoaștem greșelile și păcatele noastre, și când ne vine în minte înfricoșătoarea zi a judecății [*Evr* 10, 27], o singură și unică scăpare avem: un semn al ochilor Tăi, Iubitorule de oameni. De aceea ne rugăm Ție dă-ne și acum și atunci marea milă a îndurării Tale [*Ps* 50, 3]. *Ecfo[nis]:* Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[100] Rugăciune de concediere a Ceasului IX.

Dumnezeule, Cel ce vrei ca omul să se roage neîncetat [*1 Tes* 5, 17] în tot ceasul și să nu-și piardă nădejdea [*Lc* 18, 1], păzește-ne de generația aceasta [*Ps* 11, 8] și în ziua răsplătirii Tale celei drepte [*Os* 9, 7] ne arată vrednici să fim numărați împreună cu cei ce stau de-a dreapta Ta [*Mt* 25, 33]. *Ecfo[nis]:* Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului [și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[101] Și după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!", *preotul face rugăciunea:*

Pleacă-Ți, Doamne, urechea și ascultă rugăciunea noastră [*Ps* 85, 1]: pe toți cei care și-au plecat Ție capetele binecuvântează-i, sfințește-i și învredni-

ceşte-i de iubirea Ta de oameni. Căci Tu eşti Dumnezeu Mântuitorul nostru şi a Ta rămâne Împărăţia, a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

[Ceasul III-VI]

[102] Rugăciunea antifonului I a Ceasului III-VI ce se face în Sfintele Posturi.

Dumnezeule, Cel ce şezi pe heruvimi [*Ps* 79, 2] şi eşti slăvit de serafimi, priveşte peste noi, umilii şi nevrednicii robii Tăi, şi ridică mintea noastră spre doxologia bunătăţii Tale; răpeşte-ne de la orice uneltire a vrăjmaşului, ca luminaţi fiind de lumina Ta şi călăuziţi de sfatul Tău spre tot lucrul bun [*2 Tim* 2, 21], să ne învrednicim de cereasca Ta Împărăţie număraţi fiind împreună cu toţi aleşii Tăi. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei şi al mântuirii[, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[103] Rugăciunea antifonului II.

Rugămu-Te, Doamne, Dumnezeul nostru, fii îndelung-răbdător cu noi, păcătoşii, şi cruţă lucrurile mâinilor Tale, Cel ce ştii neputinţa noastră, izbăvindu-ne de orice încercare/ispită şi de toate lucrurile cumplite care sunt acum şi care vor veni, ca şi de stăpânirea întunericului acestui veac, şi ne mută în Împărăţia Unuia-Născut Fiului Tău şi Dumnezeul nostru. *Ecfo[nis]:* Că s-a slăvit preasfântul Tău Nume, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului [Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[104] Rugăciunea antifonului III.

Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, a Cărui slavă e necuprinsă, a Cărui milă e nemăsurată [*Man* 6] şi iubire de oameni negrăită, priveşte cu îndurarea Ta peste noi şi peste tot poporul Tău şi nu ne preda fărădelegilor noastre [*Is* 53, 6], ci fă cu noi milele Tale; călăuzeşte-ne la limanul voii Tale [*Ps* 106, 30] şi arată-ne lucrători adevăraţi ai poruncilor Tale, ca să nu fim făcuţi de ruşine în ziua judecăţii [*Mt* 12, 36] când vom sta înaintea înfricoşătorului tribunal al Hristosului Tău. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti [şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[105] Rugăciunea după intrare când se face ectenia de către diacon.

Doamne, Dumnezeul părinților noştri, Care dai rugăciune celui ce se roagă şi primeşti implorările robilor Tăi care strigă la Tine ziua şi noaptea, pleacă-Ţi şi acum urechea şi ascultă rugămintea noastră [*Ps* 85, 1] a păcătoşilor: să nu întorci, Doamne, fața Ta de la noi [*Ps* 101, 3] păcătoşii, nici să nu-Ţi aduci aminte de fărădelegile noastre din vechime [*Ps* 78, 8], Tu Cel ce ştii făptura Ta [*Ps* 102, 14] şi cunoşti neputința noastră. Adu-Ţi aminte, Doamne, că țărână suntem [*ibid.*], duh care umblă şi nu se întoarce [*Ps* 67, 39], şi cu măreția brațului Tău câştigă [*Ps* 78, 11] în milă viața noastră. Du-ne pe cale dreaptă ca să umblăm în cărarea poruncilor Tale [*Ps* 118, 35], învață-ne să facem voia Ta, să grăim mărturiile Tale [*Ps* 118, 70], să cugetăm/meditam la Legea Ta ziua şi noaptea. Porunceşte sfinților Tăi îngeri să ne păzească în toate căile noastre [*Ps* 90, 11] şi să ne izbăvească de orice săgeată care bântuie ziua, de orice lucru care umblă în întuneric, de orice nenorocire se întâmplă şi de demonul amiezii [*Ps* 90, 5–6]. Umple gura noastră de laudă şi buzele noastre de veselie [*Ps* 70, 8; *Iov* 8, 21] ca să grăim între noi în psalmi, laude şi cântări duhovniceşti [*Ef* 5, 9; *Col* 3, 16], şi să cântăm şi rostim psalmi în inimile noastre mulțumind întru toate Ţie, Dumnezeului tuturor, Care mântuieşti pe cei ce nădăjduiesc [*Ps* 16, 7] în bogăția milei Tale. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă [înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[106] Rugăciunea catehumenilor după citiri şi „Doamne miluieşte".

Doamne, Atoatețiitorule şi Iubitorule de oameni, priveşte din înălțimea Ta sfântă [*Ps* 101, 20] peste robii Tăi, catehumenii aceştia, care şi-au plecat gâtul Ţie şi aşteaptă mila care vine de la Tine. Descoperă-le lor evanghelia dreptății Tale, numără-i împreună cu turma Ta cea aleasă şi învredniceşte-i la vremea potrivită de naşterea de-a doua prin botez. *Ecfo[nis]:* Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească atotsfântul şi de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[107] Rugăciune pentru cei ce se pregătesc de sfânta Luminare.

Doamne, Dumnezeul nostru, arată îndurările Tale peste noi toți şi peste cei ce se pregătesc de sfânta Luminare şi care-şi pleacă acum gâtul, ca să le strălucească luminarea evangheliei Tale. Trimite-le înger de lumină care să-i izbăvească de toată lucrarea potrivnică, ca învrednicindu-se de darul Tău nemuritor şi viețuind potrivit poruncilor Tale, să se desfăteze de bunătățile Tale cereşti. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti luminarea noastră şi Ţie slavă înălțăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[108] Rugăciunea I a credincioşilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care prin venirea Ta l-ai depărtat pe om de rătăcirea politeistă făcându-l prin lucrurile Tale minunate să Te recunoască pe Tine Singurul Ziditor şi Făcător a toate şi să-şi pună nădejdea în Tine [*Ps* 72, 28], Însuţi fiind mult-milostiv păzeşte-ne în numele Tău [*In* 17, 11] şi sfinţeşte-ne în adevărul Tău [*In* 17, 17], şi trimite îndurările Tale peste noi şi peste tot poporul Tău. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei şi al mântuirii[, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[109] Rugăciunea a II-a a credincioşilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care din pricina slăbiciunii şi alunecării uşoare a firii omului ai restrâns la puţin timp alergarea vieţii lui, făgăduindu-i în schimb celui luptat de lucrurile vrăjmaşului răsplătirea unor bunătăţi veşnice, Însuţi Stăpâne întăreşte-ne întru frica Ta, fă-ne tari în cuvintele Tale, călăuzeşte-ne întru dreptatea Ta. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[110] Rugăciunea a III-a a concedierii.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel singur bun şi iubitor de oameni, Cel singur blând şi îngăduitor, Cel singur îndurat şi milostiv [*Ps* 85, 5. 15], Dumnezeul nostru şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co* 1, 3], Care pe vremea lui Ponţiu Pilat a fost răstignit, a înviat a treia zi şi a intrat în slava Lui şi a Ta, să vină harul Tău peste noi, robii Tăi, iar evanghelia dreptăţii Lui să ne facă puternici. Părinte îndurate, luminează-ne prin voinţa Ta măruntaiele şi toate membrele şi curăţeşte-ne de toată răutatea şi păcatul; păzeşte-ne neprihăniţi şi nepătaţi de orice viclenie a celui rău; şi ne dă, Doamne, după bunătatea Ta să înţelegem şi să gândim cele ale Tale, să umblăm în ale Tale, să ne temem cu frica Ta şi să facem cele bineplăcute Ţie până în ziua şi în ceasul nostru din urmă şi până la ultima suflare. Te chemăm pe Tine, Stăpâne, adevăratul Dumnezeul nostru, noi păcătoşii, ca după mila Ta nepovestită să pecetluieşti trupul, sufletul şi duhul nostru. Şi să ne păzeşti de orice demon rău, de orice reptilă veninoasă, de orice fiară sălbatică de pe pământ, de orice fărădelege, de orice otrăvire, de orice rătăcire şi orice zădărnicie, de orice desfrânare şi lăcomie, de orice boală şi moliciune, de orice minciună şi uşurătate, de orice cursă a potrivnicului nostru. Părinte al nestricăciunii, acoperă-ne pe noi, robii Tăi, cu îndurarea Ta şi să nu ne laşi, nici să nu ne faci bucurie vrăjmaşilor, de nimic în faţa poporului şi călcaţi în picioare de de-

moni, ci harul şi mila Ta să fie cu noi în toate zilele vieţii noastre. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea, şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[111] Şi după ce diaconul zice: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce şezi pe tronul slavei şi priveşti adâncurile [*Dn* 3, 55], cercetând cu ochi milostiv umilinţa noastră, binecuvântează-ne pe noi toţi, care Ţi-am plecat Ţie capetele, şi înalţă cornul nostru în bunăvoirea Ta [*Ps* 88, 18]. *Ecfo[nis]:* Fie preasfântul nume al iubirii Tale de oameni binecuvântat şi preaslăvit, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor].
Poporul: Amin.
Diaconul: În pace să ieşim!

[Iniţierea creştină]

[112] Rugăciune la pecetluirea pruncului care primeşte nume a opta zi după naşterea lui.

Doamne, Dumnezeul nostru, Ţie ne rugăm şi pe Tine Te chemăm: să se însemneze lumina feţei Tale [*Ps* 4, 7] peste robul Tău acesta (*N*) şi să se însemneze crucea Unuia-Născut Fiului Tău în inima şi în gândurile lui, ca să fugă de deşertăciunea lumii şi de toată vicleana uneltire a vrăjmaşului şi să urmeze poruncile Tale. Şi dă, Doamne, ca Numele Tău cel sfânt să rămână netăgăduit peste el, când se va uni la vremea cuvenită cu Biserica Ta sfântă şi se va desăvârşi prin înfricoşătoarele Taine ale Hristosului Tău; ca vieţuind după poruncile Tale şi păzind pecetea nestricată, să dobândească fericirea aleşilor Tăi. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi cu îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat[, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[113] Rugăciune când intră pruncul în biserică în a patruzecea zi după naşterea lui.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce la patruzeci de zile ai urcat după Lege la templu împreună cu Maria, sfânta Ta Maică, şi ai fost primit în braţele dreptului Simeon [*Lc* 2, 25–35], fă-l şi pe robul Tău (*N*) să crească prin puterea Ta, ca dobândind şi el baia nestricăciunii să devină copil al luminii şi al zilei [*1 Tes* 5, 5], şi ajungând în partea aleşilor tăi să se facă părtaş şi

al cinstitului Trup şi Sânge al Hristosului Tău, păzit fiind de harul sfintei, de-o-fiinţă şi nedespărţitei Treimi. *Ecfo[nis]:* Spre slava Ta şi a Unuia-Născut Fiului Tău şi a Preasfântului, bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[114] Rugăciune la facerea catehumenului.

[Preotul] îl dezbracă şi descalţă şi-l pune să stea cu faţa spre răsărit, suflă peste el de trei ori, îi pecetluieşte [cu semnul crucii] gura şi pieptul, şi spune: Întru Numele Tău, Doamne, Dumnezeul adevărului [*Dt* 21, 15], şi al Unuia-Născut Fiului Tău şi al Duhului Tău celui Sfânt, pun mâna mea pe robul Tău acesta (*N*), care s-a învrednicit să scape la Numele Tău sfânt [cf. *Lc* 1, 49] şi să fie păzit sub acoperământul aripilor Tale [*Ps* 90, 4]. Depărtează de la el înşelăciunea cea veche şi-l umple pe el de credinţa întru Tine, de nădejde şi de iubire, ca să cunoască că Tu Singur eşti Dumnezeu adevărat şi Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, şi Duhul Tău Cel Sfânt. Dă-i să umble în toate poruncile Tale [*2 Par* 17, 4] şi să păzească cele plăcute Ţie; că de va face omul acestea, viu va fi prin ele [*Rm* 10, 5]. Scrie-l în cartea vieţii Tale [*Flp* 4, 3], uneşte-l cu turma moştenirii Tale şi slăveşte în el Numele Tău sfânt [*Ps* 85, 12] şi al iubitului Tău Fiu [*Mt* 3, 17], al Domnului nostru Iisus Hristos, şi al Duhului Tău de viaţă făcător. Ochii Tăi să stea aţintiţi totdeauna peste el cu milă şi urechile Tale să asculte glasul rugăciunii lui [*Ps* 27, 2]. Veseleşte-l în lucrul mâinilor lui [*Ps* 85, 4; 9, 17] şi în tot neamul lui, ca să se mărturisească Ţie [*Ps* 6, 6], închinându-se şi slăvind Numele Tău cel mare şi preaînalt; şi să Te laude pururea în toate zilele vieţii lui [*Ps* 22, 6]. Că pe Tine Te laudă toate puterile cereşti şi a Ta este slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[115] Exorcismul I.

Ceartă-te pe tine, diavole, Cel ce a venit în lume şi S-a sălăşluit între oameni ca să surpe tirania ta şi pe oameni să-i izbăvească! Cel ce a biruit [*Col* 2, 15] pe lemn puterile cele potrivnice, soarele întunecându-se şi pământul clătinându-se, mormintele deschizându-se şi trupurile sfinţilor sculându-se [*Mt* 27, 51–52]; Cel ce a desfiinţat moartea cu moartea şi a surpat pe cel ce avea stăpânirea morţii, adică pe tine, diavole [*Evr* 2, 14]. Juru-te cu numele lui Dumnezeu, Care a arătat pomul vieţii şi a rânduit să-l străjuiască heruvimi şi o sabie de foc care se răsucea [*Fc* 3, 24]: Certat să fii şi te depărtează, duh necurat! Căci te jur cu numele Celui care a umblat ca pe uscat pe valurile mării [*Mt* 14, 25] şi a certat viforul vânturilor [*Mt* 8, 26]; a Cărui privire seacă adâncurile şi ameninţare topeşte munţii. Că şi acum Acela îţi

porunceşte prin noi: teme-te!, ieşi! şi te depărtează de la fapturile acestea şi să nu te întorci, nici să te ascunzi în ele, nici să le întâmpini, nici să lucrezi ori să te năpusteşti împotriva lor, nici noaptea, nici ziua, nici dimineaţa, nici la amiază! Ci te du în iadul tău până în marea zi pregătită a judecăţii [*Idt* 6]. Teme-te de Dumnezeu, Cel ce şade pe tron de heruvimi şi priveşte adâncurile [*Dn* 3, 54–55]; de Care se cutremură îngerii, arhanghelii, tronurile, domniile, începătoriile, stăpâniile, puterile [*Col* 1, 16], heruvimii cei cu ochi mulţi şi serafimii cei cu câte şase aripi; de Care se cutremură cerul, pământul, marea şi toate câte sunt în ea [*Ps* 145, 6]! Ieşi şi te depărtează de la cei pecetluiţi, noii aleşi soldaţi ai lui Hristos Dumnezeul nostru! Căci te jur cu numele Aceluia care umblă pe aripile vânturilor şi face pe îngerii Săi duhuri şi pe slujitorii [liturgii] Săi pară de foc [*Ps* 103, 3–4]! Ieşi şi te depărtează de la aceste fapturi cu toată puterea ta şi cu toţi îngerii tăi! Că s-a preaslăvit Numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi [în vecii vecilor. Amin].

[116] Exorcismul II.

Dumnezeul Cel Sfânt, Cel înfricoşător şi slăvit, Cel ce este necuprins/neînţeles şi nepătruns în toate lucrurile şi în tăria Sa, Cel ce mai dinainte ţi-a hotărât ţie, diavole, pedeapsa chinului veşnic, Acela prin noi, netrebnicii robii Lui [*Lc* 17, 10], îţi porunceşte ţie şi la toată puterea ce lucrează împreună cu tine, să te depărtezi de la nou-pecetluiţii cu Numele Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu! Juru-te aşadar întru toate viclene, necurate, spurcate, urâte şi străine duhule, cu puterea lui Iisus Hristos, Care are toată puterea în cer şi pe pământ [*Mt* 28, 18], Cel ce a zis duhului mut şi surd: „Ieşi din om şi de acum să nu mai intri în el!” [*Mc* 9, 25]. Du-te! Cunoaşte-ţi puterea ta deşartă, care nici peste porci n-a avut stăpânire! Adu-ţi aminte de Cel ce potrivit cererii tale ţi-a poruncit să intri în turma porcilor [*Mt* 8, 30–32]! Teme-te de Dumnezeu, cu a Cărui poruncă s-a întărit pământul pe ape [*Ps* 135, 6]; de Cel ce a zidit cerul şi a pus munţilor cumpănă şi văilor măsură [*Is* 40, 12]; de Cel ce a pus nisipul hotar mării [*Ir* 5, 22] şi în apă mare cărare sigură [*Sol* 14, 3]; de Cel ce Se atinge de munţi şi aceştia fumegă [*Ps* 103, 32]; de Cel ce Se îmbracă cu lumina ca şi cu o haină; de Cel ce a întins cerul ca un cort; de Cel ce a acoperit cu ape înălţimile lui [*Ps* 103, 2–3]; de Cel ce a aşezat pământul pe temeliile lui şi nu se va clătina în veacul veacului [*Ps* 103, 5]; de Cel ce cheamă apa mării şi o varsă peste faţa întregului pământ [*Am* 5, 8]! Ieşi şi te depărtează de la cel ce se pregăteşte pentru sfânta luminare! Juru-te cu Pătimirea cea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, cu cinstitul Lui Trup şi Sânge şi cu venirea Lui cea

înfricoşătoare, pentru că va veni şi nu va zăbovi [*Avc* 2, 3; *Evr* 10, 37] să judece tot pământul [*Ps* 81, 8], pe tine şi toată puterea care lucrează împreună cu tine în gheena focului [*Mt* 5, 22], dându-te în întunericul cel mai din afară [*Mt* 8, 12], unde viermele nu doarme şi focul nu se stinge [*Is* 66, 24; *Mc* 9, 48]! Că puterea este a lui Hristos, Dumnezeul nostru, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[117] Exorcismul III.

Doamne Savaot [*Is* 1, 9], Dumnezeul lui Israel [*Iş* 5, 1], Cel ce tămăduieşti toată boala şi toată neputinţa [*Mt* 4, 23], priveşte peste robul Tău acesta (*N*), caută, cercetează şi depărtează de la el toate lucrările diavolului. Ceartă duhurile rele şi necurate şi le alungă, şi curăţeşte lucrurile mâinilor Tale [*Ps* 89, 17]! Iar cu agera Ta lucrare zdrobeşte degrabă pe Satana sub picioarele lui [*Rm* 16, 20] şi-i dă biruinţă asupra lui şi asupra duhurilor celor necurate [*Mc* 6, 7]. Ca dobândind mila Ta să se învrednicească de nemuritoarele şi cereştile Tale Taine şi Ţie slavă să înalţe[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[118] Rugăciune după ce a fost făcut catehumenul pentru cel ce urmează să se boteze.

Cel ce eşti [*Iş* 3, 14], Stăpâne Doamne, Care l-ai făcut pe om după chipul şi după asemănarea Ta [*Fc* 1, 26] şi i-ai dat lui putinţa de a dobândi o viaţă veşnică [*Sol* 16, 13]; după care, căzând el prin păcat, nu l-ai trecut cu vederea, ci ai rânduit mântuirea lumii prin întruparea Hristosului Tău; Însuţi primeşte în Împărăţia Ta cea cerească şi făptura Ta aceasta, pe care ai izbăvit-o din robia vrăjmaşului. Deschide-i ochii gândului, ca să strălucească în el luminarea Evangheliei Tale [*2 Co* 4, 4]. Însoţeşte-i viaţa cu un înger de lumină, ca să-l izbăvească de toată uneltirea potrivnicului, de întâmpinarea celui viclean, de demonul de amiază [*Ps* 90, 6] şi de năluciri rele.

Şi suflă peste el de trei ori şi-i pecetluieşte [cu semnul crucii] fruntea, gura şi pieptul şi spune:

Depărtează de la el orice duh rău şi viclean, care se ascunde şi se încuibează în inima lui (*şi zice aceasta de trei ori, după care continuă rugăciunea astfel*), duhul rătăcirii, duhul răutăţii, duhul slujirii idoleşti [idolatriei] şi a toată lăcomia, duhul minciunii şi a toată necurăţia care lucrează după învăţătura diavolului. Şi-l fă oaie cuvântătoare a sfintei turme a Hristosului Tău [*In* 10, 1 ş. u.], membru cinstit al Bisericii Tale, vas sfinţit [*1 Tes* 4, 4], fiu al luminii [*1 Tes* 5, 5] şi moştenitor al împărăţiei Tale [*Iac* 2, 5]. Ca vieţuind după poruncile Tale, păzind pecetea nestricată şi veşmântul neîntinat, să

dobândească fericirea aleşilor Tăi în împărăţia Ta. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună eşti binecuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi [pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[119] Şi după „Amin", *cel ce urmează să se boteze fiind dezbrăcat şi desculţ, preotul îl întoarce cu faţa spre apus cu mâinile sus şi spune de trei ori:*

Te lepezi [dezertezi] de Satana, de toate lucrurile lui, de toată slujirea/adorarea lui, de toţi îngerii lui şi de toată pompa lui?

Şi cel ce urmează să se boteze ori naşul lui răspunde la fiecare: Mă lepăd [dezertez]!

Şi iarăşi preotul îl întreabă de trei ori zicând: Te-ai lepădat [ai dezertat] de Satana?

Iar el răspunde: M-am lepădat [am dezertat]!

Şi preotul spune: Suflă peste el!

Şi-l întoarce cu faţa către răsărit cu mâinile jos şi-i spune de trei ori: Şi te-ai alăturat/înregimentat lui Hristos?

Iar el răspunde: M-am alăturat/înregimentat lui Hristos! *Şi [spune]:* Cred într-Un Dumnezeu Tată Atoateţiitor... *şi celelalte.*

Şi după ce spune [Crezul] de trei ori, preotul îi întreabă iarăşi: V-aţi alăturat/înregimentat lui Hristos?

Şi ei răspund: Ne-am alăturat/înregimentat!

Şi preotul spune: Închinaţi-vă/prosternaţi-vă Lui!

Şi face rugăciunea aceasta:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, cheamă pe robii Tăi aceştia (*N*) la luminarea Ta cea sfântă şi-i învredniceşte de acest mare dar al Sfântului Tău Botez. Dezbracă-i pe ei de cele vechi şi-i naşte din nou pentru viaţa veşnică. Şi-i umple de puterea Sfântului Tău Duh spre unirea cu Hristosul Tău, ca să nu mai fie de acum copii ai trupului/cărnii, ci copii ai împărăţiei Tale [*Rm* 9, 8; *Mt* 8, 12]. Cu bunăvoirea şi cu harul Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care binecuvântat eşti cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[120] Ale diaconului în sfânta Sâmbătă [Mare] când se face botezul.

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfântă casa aceasta, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se sfinţească apa aceasta cu venirea şi cu lucrarea Sfântului Duh, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să trimită Domnul peste ea harul răscumpărării şi binecuvântarea Iordanului, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta cu venirea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta ca şi curgerile Iordanului, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să vină în apa aceasta lucrarea curăţitoare a Treimii celei mai presus de fiinţă, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se scufunde în ea toată puterea duşmanului omorâtor de suflete, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fie spre curăţirea sufletelor şi a trupurilor pentru toţi cei ce vor lua şi vor gusta din ea, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca cei botezaţi în ea să se arate ca luminătorii cerului, neavând pată sau zbârcitură [*Ef* 5, 27], Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviţi noi de tot necazul, mânia, primejdia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.

[121] Rugăciune pe care o face preotul care urmează să boteze.

Iar în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia], preotul se roagă în sine spunând:

Îndurate şi milostive Dumnezeule, Cel ce cercetezi inimile şi rărunchii [*Ps* 7, 10] şi ştii cele ascunse ale oamenilor [*Iov* 7, 20], căci nu este lucru ascuns înaintea Ta [*Evr* 4, 13], ci toate sunt dezbrăcate şi descoperite înaintea ochilor Tăi; Care le ştii şi pe cele ale mele, să nu Te scârbeşti de mine, nici să-Ţi întorci faţa Ta de la mine [*Ps* 101, 3], ci trece greşelile mele în ceasul acesta, Cel care la pocăinţă treci cu vederea păcatele oamenilor [*Sol* 11, 23]. Şi-mi spală necurăţia trupului şi întinarea sufletului şi mă sfinţeşte cu totul şi pe mine cu puterea Ta nevăzută şi cu dreapta Ta duhovnicească; ca nu cumva, făgăduind eu altora libertatea [*2 Ptr* 2, 19] şi oferind-o cu deplină încredere în iubirea Ta de oameni negrăită, să nu mă fac eu însumi rob netrebnic al păcatului [*In* 8, 34; *Rm* 6, 17]. Nu, Stăpâne, Cel ce singur eşti bun şi iubitor de oameni, să nu mă întorc umilit şi făcut de ruşine, ci trimite-mi putere de sus [*Lc* 24, 49] şi mă întăreşte spre slujirea acestei mari şi cereşti Taine. Şi fă ca Hristosul Tău să ia chip/formă [*Ga* 4, 19] în cei ce se vor naşte din nou prin a mea nevrednicie şi-i zideşte pe temelia apostolilor şi a profeţilor Tăi [*Ef* 2, 20] şi să nu-i surpi; ci sădeşte-i ca sădire a adevărului în sfânta Ta catholică şi apostolică Biserică şi să nu-i smulgi, pentru ca, înaintând ei în dreapta-credinţă, să se slăvească şi prin ei preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[122] Iar după ce diaconul isprăvește cele ale diaconului, preotul se roagă cu glas mare zicând:

Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale [*Jd* 16, 13; *Sir* 11, 4] și nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale!

Că după ce ai adus toate cu voia Ta din neființă la ființă [*Sol* 1, 14], cu puterea Ta ții la un loc făptura [creația] și cu purtarea Ta de grijă [pronia Ta] guvernezi lumea. Tu din patru stihii ai întocmit făptura [creația], cu patru anotimpuri ai încununat crugul/cercul anului [*Ps* 148, 3]. De Tine tremură toate puterile [îngerești], pe Tine Te laudă soarele, pe Tine Te slăvește luna, Ție se pleacă stelele, pe Tine Te ascultă lumina, de Tine tremură adâncurile, Ție slujesc izvoarele, Tu ai întins cerul ca un cort [*Ps* 103, 2], Tu ai întărit pământul peste ape [*Ps* 135, 6], Tu ai îngrădit marea cu nisip, Tu ai revărsat aerul spre răsuflare, puterile îngerești Ție slujesc și corurile arhanghelilor Ție se închină; heruvimii cu ochi mulți și serafimii cu câte șase aripi stând în cerc și zburând, își acoperă fețele de frica slavei Tale necuprinse [*Is* 6, 2]. Că Tu fiind Dumnezeu necuprins de gând și de cuvânt și fără de început, ai venit pe pământ luând chip/formă de rob și făcându-Te o asemănare omenească [*Flp* 2, 7]; că, pentru îndurările milei Tale, n-ai răbdat, Stăpâne, să vezi neamul omenesc tiranizat de diavolul, ci ai venit și ne-ai mântuit. Mărturisim harul Tău, vestim mila Ta, nu tăinuim facerea Ta de bine. Naşterile firii noastre le-ai eliberat sfințind un pântec de fecioară cu nașterea Ta. Toată făptura [creația] Te-a lăudat pe Tine, Care Te-ai arătat [*Tit* 2, 11; 3, 4], că Tu, Dumnezeul nostru, pe pământ Te-ai arătat și cu oamenii ai petrecut [*Bar* 3, 38]; Tu, trimițând din cer Duhul Tău Cel Sfânt, ai sfințit curgerile Iordanului și capetele balaurilor care se cuibăriseră acolo le-ai zdrobit [*Ps* 73, 13].

Tu Însuți, așadar, iubitorule de oameni Împărate, vino și acum prin venirea Sfântului Tău Duh și sfințește apa aceasta!

Și-i dă ei harul izbăvirii și binecuvântarea Iordanului. Fă-o pe ea izvor de nestricăciune, dar de sfințire, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavolilor pieire, neapropiată de puterile cele potrivnice, plină de putere îngerească. Să fugă de la ea toți cei ce uneltesc asupra făpturii Tale, că am chemat, Doamne, Numele Tău cel minunat, slăvit și înfricoșător pentru cei potrivnici.

Și suflă în apă de trei ori și o pecetluiește [făcând semnul crucii] cu degetul de trei ori și spune:

Zdrobite să fie de însemnarea chipului/semnului [*typos*] crucii Tale toate puterile cele potrivnice!

Să se depărteze de la noi toate înfățișările din văzduh și nearătate, și să nu se ascundă în apa aceasta vreun demon întunecat, rugămu-ne Ție, Doamne, nici să se pogoare la acesta care se botează vreun duh rău aducându-i întunecare gândurilor și tulburare cugetului. Ci Tu, Stăpâne a toate, arată apa

aceasta, apă de odihnă, apă de sfințire, curățire de întinarea trupului și a sufletului, dezlegare de legături, iertare de păcate, luminare a sufletului, baie a nașterii din nou, înnoire a duhului, har de înfiere, veșmânt de nestricăciune, izvor de viață. Că Tu, Doamne, ai zis: „Spălați-vă, curățiți-vă, scoateți răutățile din sufletele voastre!" [*Is* 1, 16]. Tu ne-ai dăruit această a doua naștere de sus prin apă și prin Duh [*In* 3, 5]. Arată-Te, Doamne, în apa aceasta și dă acestora care se cufundă în ea să se schimbe, ca să lepede pe omul cel vechi, stricat de poftele înșelăciunii [*Ef* 4, 22], și să se îmbrace în cel nou înnoit după chipul/icoana Ziditorului său [*Col* 3, 10]; ca răsădiți fiind împreună cu asemănarea morții Unuia-Născut Fiului Tău prin Botez, să se facă părtași și ai învierii Tale și, păzind darul Sfântului Tău Duh [*FA* 10, 45] și sporind depozitul harului [*2 Ptr* 3, 18], să ia premiul chemării de sus [*Flp* 3, 14] și să se numere împreună cu întâi-născuții înscriși în cer [*Evr* 12, 23]. Întru Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care Ție se cuvine slava și puterea împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[123] Și după „Amin" *preotul spune:* Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Și preotul își pleacă capul spre vasul cu untdelemn purtat de diacon, suflă peste el de trei ori și-l pecetluiește [cu semnul crucii] și spune:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul părinților noștri, Care celor ce erau cu Noe în arcă le-ai trimis un porumbel având în cioc ramură de măslin [*Fc* 8, 11], semn al împăcării și al mântuirii din potop, și prin acelea ai preînchipuit taina harului; Care ai dat rodul măslinului spre plinirea Sfintelor Tale Taine; Care prin el ai umplut de Duh Sfânt pe cei ce erau în Lege, iar pe cei ce sunt în har îi faci desăvârșiți, Însuți binecuvântează și acest untdelemn cu puterea, cu lucrarea și cu venirea Sfântului Tău Duh, ca acesta să se facă ungere a nestricăciunii, armă a dreptății, înnoire a sufletului și trupului, biruință asupra a toată lucrarea diavolească, spre izbăvire de orice rău pentru cei ce se ung cu credință sau vor și gusta din el, spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și [pururea și în vecii vecilor. Amin].

[124] Și după „Amin", *diaconul spune:* Să luăm aminte!

Iar preotul ia vasul cu sfântul untdelemn și face cu el în apă trei cruci cântând „Aliluia" *de trei ori împreună cu poporul, după care pune deoparte vasul și spune cu glas mare:*

Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce luminează și sfințește pe tot omul ce vine în lume [*In* 1, 9], acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Şi e adus cel ce se botează, iar preotul ia din sfântul untdelemn cu degetul său şi face semnul crucii pe fruntea, pe pieptul şi pe spatele celui ce se botează, şi spune:

Se unge robul lui Dumnezeu (*N*) cu untdelemnul veseliei [*Ps* 44, 8], în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Iar apoi îi este uns de către diacon tot trupul. După care e botezat de preot care spune:

Botează-se (*N*) în numele [Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin].

Şi după ce s-a botezat cântăreţul spune [psalmul]: Fericiţi cei cărora li s-au iertat păcatele [*Ps* 31].

[125] După aceasta, în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia], preotul se roagă cu rugăciunea aceasta.

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeule, Atoateţiitorule, Izvorul bunătăţilor, Soarele dreptăţii [*Mal* 3, 20], Care celor ce erau întru întuneric le-ai strălucit lumina [*Mt* 4, 16] mântuirii prin arătarea Unuia-Născut Fiului Tău şi Dumnezeului nostru şi ne-ai dăruit nouă, nevrednicilor, fericita curăţire în sfântă apa aceasta şi dumnezeiasca sfinţire prin ungerea făcătoare de viaţă; Care şi acum ai binevoit a-i naşte din nou prin apă şi prin Duh [*In* 3, 5] pe robii Tăi aceştia nou luminaţii, şi le-ai dăruit iertarea păcatelor cu voie şi fără voie. Însuţi Stăpâne, preaîndurate Împărate al tuturor, dăruieşte-le şi pecetea darului Sfântului, întru tot puternicului şi închinatului Tău Duh şi împărtăşirea sfântului Trup şi a scumpului Sânge al Hristosului Tău. Păzeşte-i întru sfinţenia Ta. Întăreşte-i în credinţa ortodoxă. Izbăveşte-i de cel rău şi de toate uneltirile lui. Şi păzeşte-le sufletele întru frica Ta cea mântuitoare, în curăţie şi în dreptate, ca bineplăcând Ţie în tot lucrul şi cuvântul să se facă fii şi moştenitori ai cereştii Tale Împărăţii [*Ga* 4, 7; *2 Tim* 4, 18; *Iac* 2, 5]. Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeu care miluieşti şi mântuieşti, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului [şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după rugăciunea aceasta spune: Câţi în Hristos v-aţi botezat în Hristos v-aţi şi îmbrăcat [*Ga* 3, 27]!

Şi preotul îi unge pe cei botezaţi cu Sfântul Mir făcându-le semnul crucii pe frunte, pe ochi, pe nări, pe gură şi pe cele două urechi spunând: Pecetea darului Duhului Sfânt!

Şi începe să spună [Psalmul]: Fericiţi cărora li s-au iertat păcatele şi cărora li s-au acoperit păcatele [*Ps* 31, 1].

Şi preotul intră împreună cu nou-luminaţii în Intrare şi face dumnezeiasca Liturghie.

[126] Rugăciune la spălare.

Cel ce prin Sfântul Tău Botez ai dăruit robilor Tăi izbăvire de păcate şi le-ai dat o înnoire a vieţii, Însuţi, Stăpâne, Doamne, binevoieşte să strălucească pururea în inima lor luminarea feţei Tale [*Ps* 43, 4; *Ef* 6, 16]; temeluieşte pe piatră pavăza credinţei lor [*1 Co* 15, 53] împotriva celui potrivnic, păzeşte-le neîntinată de orice murdărie a păcatelor haina nestricăciunii cu care s-au îmbrăcat, păstrând neştearsă pecetea duhovnicească în ziua judecăţii Tale înfricoşătoare; şi milostiv fii acestora şi nouă după mulţimea îndurărilor Tale. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh[, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Sfinţirea Mare a Apei de Bobotează]

[127] Ale diaconului la sfinţirea de sfintele Arătări [Epifanii].

Să zicem toţi: Doamne, miluieşte!

Dumnezeule, Părinte Atoateţiitorule, Cel ce pe toate le ştii înainte de a se face şi le-ai chemat din neființă la ființă [*Sol* 1, 14], rugămu-ne Ţie.

Cel ce ai întins cerurile şi ai întemeiat pământul pe ape [*Ps* 103, 2. 5], rugămu-ne Ţie.

Cel ce ai sădit rai în Eden spre răsărit [*Fc* 2, 8] şi ai făcut să izvorască din el un izvor cu patru curgeri, rugămu-ne Ţie.

Cel ce ai binecuvântat cu toiag şi apă şi ai înmulţit turma patriarhului Iacob [*Fc* 30, 25–43], rugămu-ne Ţie.

Cel ce prin Ilie Tesviteanul ne-ai arătat prin întreita revărsare a apelor [*3 Rg* 18, 34] cele Trei Ipostase ale singurei Dumnezeiri, rugămu-ne Ţie.

Cel ce ne-ai spus prin Isaia profetul: „Scoate-ţi apă cu veselie din izvoarele mântuirii” [*Is* 12, 4], rugămu-ne Ţie.

Cel ce Ţi-ai plecat preacuratul creştet Înainte-mergătorului Ioan şi ai fost botezat de el în curgerile Iordanului, rugămu-ne Ţie.

Pe care marea Te-a văzut şi a fugit şi Iordanul s-a întors înapoi [*Ps* 113, 3], rugămu-ne Ţie.

Văzutu-Te-au apele, Dumnezeule; văzutu-Te-au apele şi s-au temut [*Ps* 76, 16], rugămu-ne Ţie.

Pentru ca să fim binecuvântaţi cu toată binecuvântarea duhovnicească, rugămu-ne Ţie.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta cu venirea, cu puterea şi cu lucrarea Sfântului Duh, rugămu-ne Ţie.

Pentru ca să vină în apa aceasta lucrarea curățitoare a Treimii celei mai presus de ființă, rugămu-ne Ție.

Pentru ca să se facă spre curățirea sufletelor și a trupurilor tuturor celor ce vor scoate și vor gusta din ea, rugămu-ne Ție.

Mântuiește-ne, Dumnezeule, prin arătarea Ta și auzi-ne, rugămu-ne Ție.

Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta [*Ps* 50, 3], rugămu-ne Ție, Doamne, auzi-ne și ne miluiește.

[128] Rugăciune la binecuvântarea Sfintelor Arătări, când preotul face tainic rugăciunea aceasta.

Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeule, Fiule Unule-Născut, Care ești în sânul Tatălui [*In* 1, 18], Dumnezeul Cel adevărat [*In* 5, 20], Izvorul vieții [*Ps* 35, 10] și al nemuririi, Lumină din Lumină, Care ai venit în lume să o luminezi [*In* 1, 9], luminează cugetul nostru cu Duhul Tău cel Sfânt și ne primește pe noi, care-Ți aducem slavă și mulțumire pentru lucrurile Tale mari și minunate din veacuri, ca și pentru mântuitoarea Ta rânduială/economie din veacurile cele mai de pe urmă [*Evr* 1, 2], când Te-ai îmbrăcat cu trupul nostru neputincios și sărac și Te-ai coborât Tu, Împăratul tuturor, până la măsură de rob. Suferit-ai încă și a fi botezat în Iordan de o mână de rob, ca sfințind firea apelor, Tu, Cel ce ești fără de păcat, să ne faci cale spre nașterea de-a doua prin apă și prin Duh [*In* 3, 5], și să ne întorci la libertatea cea dintâi. Prăznuind deci aducerea-aminte de această taină dumnezeiască, ne rugăm Ție, Stăpâne Iubitorule de oameni, stropește și peste noi, nevrednicii robii Tăi, după făgăduința Ta cea dumnezeiască, apă curată, darul milostivirii Tale, ca să fie bineprimită bunătății Tale cererea noastră a păcătoșilor pentru apa aceasta, și prin ea să se dăruiască nouă și la tot poporul Tău credincios binecuvântarea Ta, spre slava sfântului și închinatului Tău Nume. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Părintele Tău Cel fără de început și cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[129] Prologul Sfintelor Arătări spus înainte de „Mare ești, Doamne".

Treime nezidită, de-o-ființă, fără de început, atotputernică, atoatevăzătoare, nevăzută, necuprinsă, fără de sfârșit, Ziditoarea ființelor înțelegătoare și a firilor cuvântătoare, bunătatea prin fire, lumina neapropiată [*1 Tim* 6, 16] care luminează pe tot omul ce vine în lume [*In* 1, 9], strălucește și mie, nevrednicului robului Tău, luminează-mi ochii minții, ca să cutez a lăuda nemăsurata Ta binefacere și putere. Bineprimită să fie rugăciunea adusă de mine pentru poporul care stă de față, ca să nu oprească greșelile mele venirea aici și

acum a Preasfântului Tău Duh, Preabunule, ci mă iartă ca neosândit să strig Ţie şi să spun:

[130] Alt prolog.

Binecuvântat este Domnul Dumnezeul lui Israel, pentru că ne-a cercetat [vizitat] şi a făcut răscumpărare poporului Său [*Lc* 1, 68]. Căci iată ne-a sosit vreme de prăznuire, îngerii împreună cu oamenii prăznuiesc şi corul sfinţilor se apropie de noi.

Astăzi harul Sfântului Duh care sfinţeşte apele li se arată acestora.

Astăzi cerul scânteietor plouă pământului cunoaştere.

Astăzi Soarele cel neapus a răsărit şi lumea cu lumină se luminează.

Astăzi luna străluceşte şi ea lumii cu raze strălucitoare.

Astăzi stelele luminoase împodobesc lumea locuită.

Astăzi norii rourează din cer omenirii ploaia dreptăţii [*Is* 45, 8].

Astăzi adunările apelor dau înapoi făcându-se scăunel sub picioarele Stăpânului [*Ps* 109, 1].

Astăzi Cel nevăzut se face văzut ca să ni Se arate.

Astăzi Cel nezidit primeşte cu voie să se pună peste El mâna făpturii Lui.

Astăzi Cel neplecat pleacă grumazul Lui robului Său ca să ne slobozească din robie.

Astăzi din întuneric ne-am izbăvit şi cu lumina cunoaşterii lui Dumnezeu ne-am luminat.

Astăzi prin naşterea din nou Stăpânul remodelează arhetipul chipului.

Astăzi toată făptura e adăpată cu curgeri înmiresmate.

Astăzi greşelile oamenilor sunt şterse în curgerile Iordanului.

Astăzi apele sărate ale mării se preschimbă în dulci prin arătarea Stăpânului.

Astăzi raiul s-a deschis oamenilor şi drepţii sălăşluiesc împreună cu noi.

Astăzi ne-am izbăvit din tânguirea cea de demult şi ca un nou Israel ne-am mântuit.

Astăzi dezbrăcând zdrenţele cele vechi ale păcatului ne-am îmbrăcat în haina nestricăciunii.

Astăzi comunitatea/obştea cea sfântă şi mult vestită a ortodocşilor se bucură.

Astăzi am luat din înălţime Împărăţia cerurilor şi Împărăţia Domnului n-are sfârşit [*Lc* 1, 52].

Împreună cu care cu mulţumire strigăm Ţie:

[131] Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale [*Jd* 16, 31; *Sir* 11, 4] şi nici un cuvânt nu e de ajuns spre lauda minunilor Tale!

Căci după ce ai adus toate cu voia Ta din nefiinţă la fiinţă [*Sol* 1, 14], cu puterea Ta ţii la un loc făptura [creaţia] şi cu purtarea Ta de grijă [pronia Ta]

guvernezi lumea. Tu din patru stihii ai întocmit făptura [creația] și cu patru anotimpuri ai împodobit crugul/cercul anului [*Ps* 64, 12]. De Tine tremură toate puterile, pe Tine Te laudă soarele, pe Tine Te slăvește luna, Ție se supun stelele [*Ps* 148, 3], de Tine ascultă lumina, de Tine tremură adâncurile, Ție slujesc izvoarele, Tu ai întins cerul ca un cort, Tu ai întărit pământul peste ape [*Ps* 103, 2], Tu ai îngrădit marea cu nisip, Tu ai revărsat aerul spre răsuflare. Puterile îngerești Ție slujesc și cetele arhanghelilor Ție se închină; heruvimii cu ochi mulți și serafimii cu câte șase aripi stând în cerc și zburând, își acoperă fețele de frica slavei Tale neapropiate [*Is* 6, 2]. Că Tu, Dumnezeu fiind, necuprins de gând și de cuvânt și fără de început, ai venit pe pământ luând chip/formă de rob și făcându-Te o asemănare omenească [*Flp* 2, 7]; că pentru îndurările milei Tale n-ai răbdat, Stăpâne, să vezi neamul omenesc tiranizat de diavolul, ci ai venit și ne-ai mântuit. Mărturisim harul Tău, vestim mila Ta, nu tăinuim facerea Ta de bine. Nașterile firii noastre le-ai eliberat sfințind un pântec de fecioară cu nașterea Ta. Toată făptura [creația] Te-a lăudat pe Tine, Cel ce Te-ai arătat; că Tu, Dumnezeul nostru, pe pământ Te-ai arătat și împreună cu oamenii ai petrecut [*Bar* 3, 38]. Tu, trimițând din cer Duhul Tău Sfânt, ai sfințit curgerile Iordanului și capetele balaurului care se încuibaseră acolo le-ai zdrobit [*Ps* 73, 13].

Tu Însuți, așadar, Iubitorule de oameni Împărate, vino și acum, prin venirea Sfântului Tău Duh Care sfințește toate, și sfințește apa aceasta!

Și-i dă ei harul izbăvirii și binecuvântarea Iordanului. Fă-o izvor de nestricăciune, dar de sfințire, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavolilor pieire, neapropiată de puterile potrivnice, plină de putere îngerească. Ca toți cei ce se vor stropi și vor gusta dintr-însa să o aibă spre curățire a sufletelor și a trupurilor, spre vindecare a patimilor, spre sfințire a caselor și spre tot folosul de trebuință. Căci Tu ești Dumnezeul nostru, Cel ce ai înnoit prin apă și prin Duh firea noastră cea învechită de păcat. Tu ești Dumnezeul nostru, Care, pe vremea lui Noe, cu apă ai înecat păcatul. Tu ești Dumnezeul nostru, Care prin apă ai eliberat din robia lui Faraon prin Moise neamul evreilor. Tu ești Dumnezeul nostru, Care ai despicat piatra în pustiu și au curs ape, pâraiele s-au umplut de apă și ai adăpat poporul tău însetat. Tu ești Dumnezeul nostru Care cu apă și cu foc l-ai izbăvit prin Ilie pe Israel din rătăcirea lui Baal. Tu ești Dumnezeul nostru Care pentru sarea lui Elisei ai tămăduit apele amare și sterpe. Tu ești Dumnezeul nostru Care ai arătat în Iordan conglăsuirea nedistanțată a Treimii și în el ne-ai descoperit de-o-ființimea Dumnezeirii Tale cu Tatăl. Însuți și acum sfințește și apa aceasta cu Duhul Tău Sfânt, dând tuturor celor ce se ating, gustă din ea și se folosesc de ea, sfințire, binecuvântare, curățire, sănătate. Și mântuiește-i, Doamne, pe robii Tăi, credincioșii noștri împărați, și păzește-i sub acoperământul Tău în

pace, supune-le lor pe tot vrăjmaşul şi potrivnicul, dăruindu-le toate cererile spre mântuire şi viaţă veşnică. Pentru ca şi prin stihii şi prin oameni şi prin îngeri şi prin cele văzute şi prin cele nevăzute să fie preaslăvit preasfânt Numele Tău, împreună cu Tatăl şi cu Sfântul, bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[132] Şi preotul spune: Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Şi preotul se roagă:

Pleacă, Doamne, urechea Ta şi ne auzi pe noi [*Ps* 85, 1] Tu, Cel ce ai primit a Te boteza în Iordan şi ai sfinţit apele, şi binecuvântează-ne pe toţi, care prin plecarea capului nostru facem semnul supunerii; fă-ne vrednici ca prin împărtăşirea şi stropirea cu apa aceasta să ne umplem de sfinţenia Ta şi să ne fie, Doamne, spre sănătatea sufletului şi a trupului. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti sfinţirea sufletelor şi a trupurilor noastre şi Ţie slavă şi mulţumire şi închinare înălţăm[, împreună şi Părintelui Tău Celui fără de început şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi îndată preotul stropeşte poporul spunând împreună cu mulţimea troparul glas 4: „Veniţi să imităm fecioarele cele înţelepte", *şi slăveşte şi spune şi altele.*

[133] Altă rugăciune la apa Sfântului Botez al Arătărilor lui Dumnezeu spusă la fântâna din mijlocul curţii bisericii.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Care pentru Moise ai preschimbat poporului în apă dulce apa cea amară [*Iş* 15, 22–25], Care pentru sarea lui Elisei ai tămăduit apele vătămate [*4 Rg* 2, 20–21] şi ai sfinţit curgerile Iordanului prin preacurată arătarea Ta; Însuţi şi acum, Stăpâne, sfinţeşte apa aceasta şi fă-o să fie pentru toţi cei ce se vor stropi sau vor gusta din ea izvor de binecuvântare, vindecare patimilor, sfinţire caselor, alungare a toată uneltirea văzută şi nevăzută. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este puterea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui [şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[134] Şi când diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

„Pleacă, Doamne, urechea Ta şi ne auzi pe noi Cel ce ai primit a Te boteza în Iordan" *şi celelalte.*

[Priveghere a]

[135] Rugăciune de seară a antifonului I al slujbei de priveghere [panychis].

Cei care în vremea zilei ne-am desfătat de vederea măreței Tale lucrări în făptură [creație], Doamne, și prin ea Te-am slăvit uimiți pe Tine, Autorul a toate și Făcătorul minunilor mai presus de fire, Îți aducem laudă cu vrednicie și după trecerea ei [a zilei] înțelegând purtarea de grijă [pronia] a marii Tale înțelepciuni. Pentru că ai pus întuneric și s-a făcut noapte [*Ps* 103, 20], care oamenilor le aduce odihnă de osteneli, iar fiarelor le dă hrană, de aceea împreună cu profetul strigăm Ție: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate în înțelepciune le-ai făcut!" [*Ps* 103, 24]. Și Te rugăm, Stăpâne, Iubitorule de oameni, să nu apui peste întărirea păcatelor noastre Tu, Soarele dreptății [*Ef* 4, 26; *Mal* 3, 20], ci să fim luminați mereu cu luminarea harului Tău, ca ziua și noaptea să slăvim măreția Ta necuprinsă. *Ecfo[nis]:* Că Ție se cuvine toată slava[, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[136] Rugăciunea antifonului II.

Pe Tine, Lumina cea veșnică și neînserată [*Sol* 7, 26], Dumnezeul nostru, la Care nu este mutare, nici umbră de schimbare [*Iac* 1, 17], lăudându-Te în vremea de față a nopții, Te rugăm să priveghezi împreună cu ochii noștri trupești. Învrednicește gândurile minții noastre de vederea slavei Tale, ca nu cumva, suferind o picoteală a sufletului, să ne lipsim de glasul duhovnicesc al veseliei întru Tine și al mărturisirii/laudei. Ci în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești [*Ef* 5, 19; *Col* 3, 16], cântându-Ți, Dumnezeule, în inimile și în gura noastră, să dobândim mântuirea care vine de la Tine [*2 Tim* 2, 10], ca să ne învrednicim să ne desfătăm veșnic de glasul celor ce prăznuiesc în ceruri. *Ecfo[nis]:* Că s-a sfințit și s-a preaslăvit preacinstitul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[137] Rugăciunea antifonului III.

Dumnezeule Care primești doxologie neadormită și neîncetată de la puterile netrupești și înțelegătoare din ceruri, unde nu există o lumină materială, ci luminarea veșnică a slavei Tale neapropiate le dăruie neîncetarea adorării Tale sfințitoare, privește spre umilința noastră și primește lauda de noapte adusă Ție de noi prin imitarea pe măsura neputinței omenești a minților supracerești. Nu Te uita la nevrednicia vieții noastre, ci la nemăsurata Ta bunătate, prin care ne-ai adus de la neființă și ne păstrezi în ființă, și ne-ai insuflat prin

Sfintele Tale Scripturi bună-mireasma laudei Tale, în care Te slăvim închinându-ne pe Tine Singurul Sfânt, negrăit şi necuprins Făcător şi Stăpân a toate, cerând izbăvirea noastră din întunericul păcatului şi fericirea fără de sfârşit întru lumina feţei Tale [*Ps* 4, 7]. *Ecfo[nis]:* Că a Ta este stăpânirea, şi a Ta este împărăţia[, şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[138] Rugăciune de concediere.

Stăpâne Atoateţiitorule, Cel necuprins, Fiinţa obârşie a luminii şi neînţeleasă cu mintea, Tatăl Înţelepciunii Tale Uneia-Născute şi enipostatice, Purcezătorul Duhului Tău făcător de viaţă şi atotputernic, Care pentru îndurările milei şi negrăită bunătate n-ai trecut cu vederea firea omenească ţinută în întunericul păcatului, ci după ce ai făcut să ne strălucească dumnezeieştile lumini ale învăţăturilor Tale sfinte prin Lege şi profeţi, mai apoi ai binevoit să ne răsară prin trup însuşi adevăratul şi neapusul Soare al dreptăţii [*Mal* 3, 20], Fiul Tău Unul-Născut, şi să ne călăuzească spre strălucirea luminării Tale [*Bar* 4, 2]. Să fie cu luare-aminte urechile Tale la glasul rugăciunii noastre [*Ps* 129, 2] şi ne dă să străbatem cu suflet veghetor şi treaz toată noaptea vieţii de faţă aşteptând venirea zilei Hristosului Tău, Dumnezeul nostru şi Judecătorul a toate; ca să fim găsiţi nu căzuţi din nou şi dormind, ci priveghind şi sculaţi, în lucrarea poruncilor, şi să intrăm în bucuria Domnului [*Mt* 25, 21], de unde a fugit toată durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 35, 10] şi unde e sălaşul tuturor celor ce se veselesc întru Tine [*Ps* 86, 7]. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie [slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[139] Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, pleacă inimile noastre spre ascultarea dumnezeieştilor Tale porunci şi întoarce ochii minţii noastre ca să nu se alipească de zădărnicia lumească, ci învredniceşte-i să privească mereu ţintă la frumuseţea slavei Tale. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei şi al mântuirii şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Pregătirea şi sfinţirea Mirului]

[140] Pregătirea nardului: pentru 10 xestii [4 l] de untdelemn, o litră şi jumătate [580 g] de căprişor, o litră [320 g] de iris [stânjenel]; o jumătate de litră [166 g] de rasdon, trei sferturi de litră [240 g] de aspalthon. Acestea

trebuie tăiate fin și muiate în apă două zile într-un cazan lustruit, după care să se introducă untdelemnul să se moaie și să se fiarbă totul o zi întreagă.

Al doilea preparat: ghimber, o litră [320 g]; xilokariofil, opt uncii [208 g]; mirobolan, șase uncii [156 g]; casamon, șase uncii [156 g]; cassie, șase uncii [156 g]; teremint, două uncii [52 g]; smirnă, o uncie [26 g]; balsam bun, două uncii și jumătate [65 g]. Acestea înmoaie-le și fierbe-le în chip asemănător, afară de teremint, smirnă și balsam, fiindcă ele sunt fierte dinainte.

[141] Rugăciune la facerea Mirului care are loc în Sfânta Joi a Săptămânii Mari numai de către episcop.

Făcându-se după rânduială toată Sfânta Liturghie, când se duc Sfintele Daruri pe Sfânta Masă, se duce împreună cu ele de către prezbiteriu și Mirul și se depune și el pe Sfânta Masă aproape de primul disc din stânga. Și arhiereul face toată Sfânta Ofrandă [Anafora] până la ecfonisul: „Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru". *Iar după* „Amin" *nu se face încă nici deschiderea ușilor, nici diaconul nu iese în amvon să facă rugăciunea [ectenia] din mijloc, ci în tăcere arhiereul se ridică și în timp ce arhidiaconul spune în dumnezeiescul altar* „Să luăm aminte!", *urcă pe postamentul sfântului jertfelnic și pecetluiește Mirul de trei ori [cu semnul crucii] și iarăși coboară. Și aplecându-se începe rugăciunea așa:*

Doamne al milei și Tată al luminilor, de la Care se dă orice dăruire bună și orice dar desăvârșit [*Iac* 1, 17], dă-ne și nouă, nevrednicilor, har spre slujirea acestei mari și de viață făcătoare Taine, așa cum i-ai dat lui Moise, credinciosul Tău slujitor [*Iș* 14, 31; *Ev* 3, 6], robului Tău Samuel și sfinților Tăi apostoli, și trimite Preasfântul Tău Duh peste Mirul acesta. Și fă-l ungere împărătească, ungere duhovnicească, păzitor al vieții, sfințitor al sufletelor și al trupurilor, untdelemn de veselie [*Ps* 44, 8], care în Legea Veche s-a ivit și în Noul Legământ a strălucit, cu care au fost unși preoți și arhierei, profeți și împărați, prin care i-ai uns și pe sfinții Tăi apostoli și pe toți cei care prin baia nașterii din nou [*Tit* 3, 5] au fost născuți din nou de ei și de episcopii și prezbiterii care le-au urmat până astăzi. Așa, Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, arată-l prin venirea închinatului și sfântului Tău Duh veșmânt de nestricăciune [*1 Co* 15, 54] și pecete desăvârșitoare pusă peste cei ce la baia Ta dumnezeiască primesc sfânta Ta numire, a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Tău Duh, ca să fie înaintea Ta casnici și cetățeni ai Tăi recunoscuți, slujitori ai Tăi și slujitoare ale Tale, sfințiți la suflet și la trup, eliberați de orice răutate și răscumpărați din orice păcat, iar prin îmbrăcarea veșmântului slavei Tale nestricăcioase să fie recunoscuți prin acest sfânt semn al Tău de sfinții îngeri și arhangheli și de toată puterea cerească și să fie înfricoșători pentru duhurile rele și necurate; ca să fie pentru Tine un popor ales

[*Tit* 2, 14], o preoție împărătească, un neam sfânt [*1 Ptr* 2, 9], pecetluiți prin acest preacurat Mir şi având-L pe Hristosul/Unsul Tău în inimile lor să fie un sălaş de locuire al Tău, al lui Dumnezeu şi Tatăl în Duhul Sfânt. *Apoi îndreptându-se spune cu glas mare:* Că Sfânt eşti Dumnezeul nostru şi întru sfinți Te odihneşti, şi Ție slavă înălțăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[142] Iar după „Amin", *spune:* Pace tuturor!

Şi în timp ce arhidiaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *arhiereul se roagă şi spune:*

Ție, Dumnezeului şi Împăratului a toate, mulțumindu-Ți, Ți-am plecat gâtul inimilor noastre, căci deşi eram nevrednici ai binevoit să fim slujitori ai acestor Sfinte Taine. Vestind mila Ta pe care ai revărsat-o din belşug peste noi, ne rugăm ca toți să primească de la Tine sfințirea ca un mir revărsat pe cap [*Ps* 132, 2], pentru că Mir vărsat [*Cânt* 1, 3] este Numele Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos/Unsul, al Unuia-Născut Fiului Tău, întru Care se umple de bună-mireasmă toată lumea cea văzută şi cea nevăzută. Şi Ție se cuvine de la toți închinare şi mulțumire, Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Şi după „Amin" *se face deschiderea uşilor şi, în timp ce diaconul începe rugăciunea [ectenia] din mijloc, preotul se pleacă iarăşi şi continuă isprăvind cele ce urmează ale dumnezeieştii Ofrande.*

[Cateheză patriarhală pentru candidații la botez]

[143] Lepădare şi alăturare [dezertare şi înregimentare] care se face de către arhiepiscop în Sfânta Vineri a Paştelui

Adunându-se toți catehumenii în preasfânta biserică Irina cea veche, vine arhiepiscopul pe la ceasul al şaselea şi urcă în amvon.

Şi după ce arhidiaconul a spus: Să luăm aminte!, *le spune:* Pace tuturor!

Iar arhiereul le spune catehumenilor: Stați cu frică şi pecetluiți-vă! Dezbrăcați-vă şi descălțați-vă!

Şi făcându-se aceasta, începe cateheza astfel:

Acesta e capătul catehezei voastre. A sosit vremea răscumpărării voastre. Astăzi veți da lui Hristos înscrisul credinței: hârtie, cerneală şi condei se fac conştiința, limba şi portul vostru. Vedeți aşadar cum vă scrieți cu mâna mărturisirea; nu vă abateți de la drum, ca să nu vă rătăciți. Cei ce urmează să moară îşi fac testamente în care scriu un alt moştenitor al averilor lor; şi voi veți muri mâine noapte păcatului [*1 Co* 15, 32]; faceți-vă şi voi acum drept testament lepădarea [dezertarea], scrieți în el drept moştenitor al păcatului pe

diavolul şi lui lăsaţi-i păcatele ca pe o moştenire părintească. Aşadar, dacă are cineva dintre voi în suflet ceva din ce este al diavolului aruncaţi-i-l lui. Mortul nu mai are putere asupra averilor. Nimeni dintre voi să nu mai aibă în suflet ceva din ce este al diavolului. De aceea stând în picioare, întindeţi sus mâinile ca unii care aţi fost găsiţi de îngeri. Să nu rămână ascuns la voi nimic din cele ale diavolului: nimeni să nu ţină duşmănie, nimeni să nu păzească mânia, nimeni să nu stea cu viclenie, nimeni să nu asculte cu făţărnicie. Aruncaţi-i diavolului toată murdăria şi prisosul răutăţii. Staţi ca nişte prizonieri făcuţi robi, căci vă cumpără Hristos. Precum îl vede şi-l urăşte pe diavolul, aşa fiecare din voi să-i sufle în faţă. Intraţi în conştiinţele voastre, cercetaţi-vă inimile, vedeţi ce aţi făcut fiecare; dacă e în voi ceva din cele ale potrivnicului, scuipaţi-l împreună cu suflarea. Nimeni să nu fie aici iudeu prin făţărnicie, nimeni să nu se îndoiască de taină: cuvântul lui Dumnezeu cercetează inimile voastre fiind mai ascuţit decât o sabie cu două tăişuri [*Evr* 4, 12]. Spre apus stă acum diavolul scrâşnind din dinţi, adunându-şi coama, bătând din pumni, muşcându-şi buzele, mânios, jelindu-şi singurătatea, necrezând în libertatea voastră. De aceea vă pune acum Hristos înaintea lui ca, lepădându-vă [dezertând] de el şi suflând peste el, să luaţi asupra voastră războiul împotriva lui. Diavolul stă la apus, unde e începutul întunericului; lepădaţi-vă [dezertaţi] de el şi suflaţi peste el; apoi întoarceţi-vă spre răsărit şi vă alăturaţi [vă înregimentaţi] lui Hristos. Să nu fie cineva dispreţuitor! Staţi cu frică! Toate cele de faţă sunt înfricoşătoare şi cutremurătoare: toate puterile cerurilor stau aici de faţă, toţi îngerii şi arhanghelii scriu în chip nevăzut cuvintele noastre; heruvimii şi serafimii se pleacă acum din ceruri ca să primească făgăduinţele voastre şi să le ducă Stăpânului. Vedeţi aşadar cum vă lepădaţi [dezertaţi] de vrăjmaşul şi vă alăturaţi [înregimentaţi] Ziditorului!

După care spune:

Întoarceţi-vă spre apus ţinând mâinile voastre sus! Şi spuneţi şi voi ce spun eu:

Mă lepăd [dezertez] de Satana, de toate lucrurile lui, de toată slujirea [adorarea, cultul] lui, de toţi îngerii lui şi de toată pompa lui.

Spune aceasta de trei ori, iar după ce toţi răspund îi întreabă iarăşi de trei ori:

V-aţi lepădat [aţi dezertat] de Satana?

Iar ei spun: Ne-am lepădat [am dezertat]!

După care le spune: Suflaţi peste el!

Şi le spune iarăşi: Întoarceţi-vă spre răsărit ţinând mâinile voastre jos! Staţi cu frică! Şi spuneţi şi voi ce spun eu:

Şi mă alătur [înregimentez] lui Hristos!

Urmează apoi: Cred întru Unul Dumnezeu Tatăl Atoateţiitorul... *şi celelalte.*

Spune aceasta de trei ori şi, după ce toţi răspund, îi întreabă:

V-aţi alăturat [înregimentat] lui Hristos?

Iar ei spun: Ne-am alăturat [înregimentat]!

Şi-i întreabă de trei ori. După care le spune: Închinaţi-vă [prosternaţi-vă] Lui!

Şi după ce toţi se închină face această rugăciune spunând:

Binecuvântat fie Dumnezeu Care vrea ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4] acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Şi le spune iarăşi:

Iată, v-aţi lepădat [aţi dezertat] de diavolul şi v-aţi alăturat [înregimentat] lui Hristos. Aţi isprăvit înscrisul, Stăpânul îl ţine în ceruri. Vedeţi să păziţi făgăduinţele, căci în ziua judecăţii va fi adus înainte. Nu pierdeţi capitalul pe care aţi plătit şi dobânzi. Vedeţi să nu fiţi făcuţi de ruşine la înfricoşătorul tribunal al Aceluia, când toate puterile cerului se vor clătina şi toată firea oamenilor va sta înainte judecată în faţa a zeci de mii de îngeri, a oştirilor îngerilor şi regimentelor puterilor de sus; când [vor fi de faţă] râul de foc, viermele neadormit şi întunericul din afară, atunci se va citi şi înscrisul tău. Dacă vei fi milostiv şi iubitor de oameni, vei avea îndată avocaţi ai apărării pe cei miluiţi de tine; dacă însă ai fost neomenos şi nedarnic, nemilostiv şi bârfitor, calomniindu-i pe cei ce nu te-au nedreptăţit cu nimic, atunci va sta înaintea ta diavolul acuzându-te şi spunând: „Stăpâne, acesta cu cuvântul s-a lepădat [a dezertat] de mine, dar cu fapta mi-a slujit mie!" Iar atunci îngerii se vor mâhni, toţi drepţii vor vărsa lacrimi pentru tine şi sfârşitul hotărârii este greu şi de spus. Dacă în viaţa de faţă cineva cade într-o primejdie, fie îşi găseşte protectori/patroni, fie îşi cheamă prieteni, fie e ajutat de rude, fie e eliberat pe bani; dar acolo nu mai există aşa ceva: nu mai e nici tată care să ajute, nici mamă milostivă, nici fraţi care să alerge, nici prieteni care să se sârguiască, ci fiecare om va fi gol, singur şi fără nimeni în preajmă, fie ajutat, fie osândit de faptele lui. Căci un frate nu plăteşte răscumpărare [pentru un frate]; va plăti oare un om [*Ps* 48, 8]? Vedeţi aşadar, asiguraţi-vă. V-aţi lepădat [aţi dezertat] de diavolul? Urâţi-l până la moarte. V-aţi alăturat [înregimentat] lui Hristos? Slăviţi-L până la ultima suflare. Mergeţi la Stăpânul Dumnezeu cu această mărturisire ortodoxă; nu naufragiaţi în ce priveşte credinţa [*1 Tim* 1, 19]. Miluiţi-i pe cei săraci, nu-i treceţi cu vederea pe cei nedreptăţiţi, nu răpiţi cele străine, nu-i calomniaţi pe cei nevinovaţi, nu primiţi auziri zadarnice, apăraţi-i pe preoţii voştri, asigurându-vă în toată vremea viaţa voastră. Nu m-am reţinut să nu vă spun cele de folos. Ştiţi aşadar acum voi înşivă cum să păziţi; căci eu am făcut ceea ce îmi revenea să fac spunându-vă dinainte cele de folos, ca nu cumva venind sabia să ia un suflet din popor. Pentru că vrăjmaşul nostru ne observă şi vorba şi gândul şi mişcarea

şi fapta. Voi însă asiguraţi-vă astfel, ca neputând potrivnicul să spună nimic rău despre voi în ziua cea înfricoşătoare a judecăţii, să stăm fără să ne fie ruşine în faţa tribunalului lui Hristos şi să auzim de la El acel fericit glas: „Veniţi, binecuvântaţi Tatălui Meu şi moşteniţi Împărăţia pregătită vouă de la întemeierea lumii!" [*Mt* 25, 34]. Lui I se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[144] Iar după „Amin" *le spune:*

Sus mâinile voastre!

Pentru starea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor Biserici şi pentru unirea tuturor, să spunem: Doamne, miluieşte!

Pentru preaevlavioşii noştri împăraţi, pentru tot palatul şi oastea lor şi pentru poporul iubitor de Hristos, să spunem: Doamne, miluieşte!

Pentru răscumpărarea sufletelor noastre, pentru ca degrabă să fie zdrobit Satana sub picioarele noastre şi pentru ca fără vărsare de sânge să fie păzit Oraşul nostru, să spunem: Doamne, miluieşte!

Şi arhiepiscopul pecetluieşte după obicei poporul [cu semnul crucii] şi face rugăciunea aceasta:

Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Şi după „Amin" *spune:* Îmbrăcaţi-vă şi încălţaţi-vă!

Şi coboară în sfântul jertfelnic şi face rugăciunea pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta luminare după obicei.

Şi în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], preotul se roagă cu rugăciunea aceasta, nespunând obişnuitul ecfonis la sfârşitul rugăciunii:

Stăpâne Doamne, Dumnezeule, cheamă pe robii Tăi spre sfânta luminare şi învredniceşte-i de acest mare har. Dezbracă-i de omul cel vechi, naşte-i din nou spre viaţa veşnică şi umple-i de puterea Sfântului Tău Duh spre unirea cu Hristosul Tău, ca să nu mai fie copii ai trupului/cărnii, ci copii ai Împărăţiei Tale.

Şi isprăvind rugăciunea [ectenia] celor ce se pregătesc pentru luminare, diaconul în loc să-i facă să-şi plece capetele, spune:

Câţi sunteţi pentru luminare apropiaţi-vă pentru punerea mâinilor şi binecuvântare!

Şi punând mâna peste toţi, bărbaţi şi femei, preotul intră iarăşi aproape de Sfânta Masă şi spune ecfonisul:

Că Tu eşti luminarea noastră şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[145] După care preotul zice: Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele voastre Domnului să le plecaţi!, *preotul se roagă iarăşi:*

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care vrei ca toţi să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4], străluceşte lumina cunoaşterii în inimile noastre [*2 Co* 4, 6] şi ale celor ce se pregătesc pentru sfânta luminare, învredniceşte-i de darul Tău nemuritor şi uneşte-i cu sfânta şi catholica Ta Biserică. Că al Tău este a ne milui şi a ne mântui, Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi [în vecii vecilor. Amin].

[Reconcilierea ereticilor]

[146] Cum anume trebuie primiţi cei ce vin de la erezii la sfânta Biserică a lui Dumnezeu catholică şi apostolică.

Pe arieni şi macedonieni sau pnevmatomahi, pe sabelieni şi novaţieni, care se numesc pe ei înşişi catari [curaţi], pe cvartodecimani sau tetradiţi şi pe apolinarişti îi primim dacă dau libeluri [înscrisuri] şi anatemizează împreună cu erezia lor şi orice altă erezie care nu gândeşte cum gândeşte sfânta Biserică a lui Dumnezeu catholică şi apostolică, pecetluindu-i sau ungându-i cu Sfântul Mir.

Înainte însă, când urmează să fie aduşi la credinţa dreaptă, aceştia trebuie să postească zece sau cincisprezece zile şi să petreacă dimineţile în rugăciuni, iar după-amiezile învăţând psalmi şi fiind catehizaţi, şi abia apoi să se învrednicească de această credinţă ortodoxă.

Şi preotul să-i pună pe fiecare din ei înaintea sfintei cristelniţe şi să le zică acestea:

Spune: Anatema (*N*) şi dogmelor lui şi celor ce au bunăvoire faţă de el şi celor ce gândesc cele ale lui! Căci mă lepăd [dezertez] de el şi de orice dogmă eretică şi cred în sfânta şi de-o-fiinţa Treime potrivit expunerii [*ekthēsis*] Sfinţilor Părinţi care învaţă drept cuvântul adevărului [*2 Tim* 2, 15].

Şi cel ce vine să-i răspundă la fiecare, după care preotul continuă şi spune de trei ori:

Crezi în Sfânta şi de-o-fiinţă Treime?

Şi cel întors spune: Cred.

Iar dacă nu ştie să vorbească, spune naşul.

Şi plecându-se cel întors, vine preotul având mâna pe capul lui face această rugăciune:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care vrei ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4], primeşte pe robul Tău (*N*),

care s-a trezit acum din rătăcirea lui şi doreşte să vină la cunoaşterea adevărului Tău. Căci Tu ai zis: „Mai am şi alte oi, care nu sunt din staulul acesta şi pe acelea, trebuie să le aduc. Şi ele vor auzi glasul Meu şi vor fi o turmă şi un păstor" [*In* 10, 16]. Păstoreşte-l pe el în credinţa cunoaşterii Tale adevărate potrivit expunerii sfinţilor şi slăviţilor Tăi apostoli, învredniceşte-l de pecetea dumnezeiescului Mir, de venirea Sfântului Duh şi de împărtăşirea scumpului Trup şi Sânge al lui Hristos şi-l arată desăvârşit rob al Tău, ca şi el să se numere împreună cu turma Ta spre slava şi lauda măreţiei Tale. Că a Ta este împărăţia şi [puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi-l unge pe el cu Mir ca pe noii botezaţi, făcând peste el aceeaşi zicere[: Pecetea darului Duhului Sfânt!]

După aceasta se roagă iarăşi:

Doamne, Dumnezeul nostru, Care prin credinţa ortodoxă în Tine şi pecetea Sfântului Mir ai socotit lucru vrednic să primeşti pe robul Tău (*N*), Tu, Stăpâne a toate, păstrează în el credinţa adevărată întru Tine, făcându-l să înainteze în dreptate şi împodobindu-l cu toate darurile harului care vin de la Tine. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi aşa se cuminecă şi primeşte poruncă pentru acele şapte zile să nu mănânce carne, să nu-şi spele faţa, ci să petreacă cele şapte zile ca şi cei botezaţi, iar în a opta zi să se spele.

[147] Nestorienii şi eutihienii trebuie să facă libeluri [înscrisuri] şi să anatemizeze erezia şi pe Nestorie şi pe Eutihie, pe Dioscor, pe Sever şi pe cei ce gândesc cele ale lor şi toate ereziile mai înainte menţionate şi aşa să se împărtăşească cu Sfânta Cuminecătură.

Dar pe eunomieni care botează într-o singură cufundare, pe montanişti numiţi şi frigieni, pe manihei şi pe sabelieni care învaţă un „Fiu-Tată" şi fac şi alte lucruri grave, şi toate ereziile asemănătoare, precum şi pe aceia care din ele vor să se alăture adevărului, îi primim ca pe păgâni.

[148] Cum anume trebuie să anatemizeze în scris aceia care vin la sfânta Biserică a lui Dumnezeu de la manihei:

Anatema lui Mani sau Maniheu, cel numit şi Cubric, şi învăţăturilor lui şi tuturor celor expuse şi scrise de el, şi tuturor celor ce cred în el, precum şi celor cinci cărţi întocmite de el în chip impios, pe care le-a numit „Evanghelia vie", care de fapt omoară, şi „Comoară a vieţii", care de fapt e o comoară a morţii, şi adunarea „Epistolelor" şi cea a „Tainelor" care e spre răsturnarea uneltită de ei a Legii şi sfinţilor Profeţi, şi lucrarea „Giganţii" şi aşa-numitul

„Heptalog al lui Agapie" şi însuşi Agapie şi toată cartea lui şi orice rugăciune, sau mai bine zis vrăjitorie făcută de ei. Anatemizez şi iarăşi anatemizez pe Zarade, pe Bodda şi Skythian care au fost înainte de manihei. Mai anatemizez şi pe Sisinie, urmaşul aceluiaşi Mani, pe Adda şi pe Adeimant, pe care impiosul Mani i-a trimis în diverse părţi ale pământului. Pe lângă aceştia îi anatemizez şi iarăşi îi anatemizez şi pe Hierakas şi Heraclide şi pe Aphthonios, exegeţii aceluiaşi nelegiuit şi spurcat Mani, pe Toma, pe Zarua şi pe Gabriabion. Mai anatemizez şi pe Marcion, Valentin şi Vasilide, şi pe orice om care cutează să blasfemieze şi să vorbească împotriva Vechiului şi Noului Testament. Mai anatemizez pe cel ce se închină soarelui, lunii şi tuturor stelelor ca unor dumnezei. Mai anatemizez şi iarăşi anatemizez pe orice om care spune că sunt două obârşii/principii, şi acestea sunt opuse între ele şi necreate: una rea şi alta bună. Mai anatemizez şi pe cei ce spun că trupul e alcătuit din obârşia rea sau din lucruri rele prin fire. Mai anatemizez orice om care nu mărturiseşte că cerul, pământul, marea şi toate cele din ele au fost făcute de Unul Dumnezeu. Pe lângă acestea, mai anatemizez pe cel ce tăgăduieşte că noi şi întâiul om, adică Adam, cel asemenea nouă, am fost plăsmuiţi din pământ de Dumnezeu. Pe lângă acestea mai anatemizez şi câte mitologizează ei despre materie şi întuneric, despre aşa-numiţii Sakla şi Nebrod, şi despre diferitele ceruri şi eoni. Mai mărturisesc că este Unul şi Acelaşi Dumnezeu al Vechiului şi Noului Testament; pe toţi cei ce s-au distins şi sunt lăudaţi în fiecare din ele îi ştiu sfinţi şi prieteni ai lui Dumnezeu; iar naşterea marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, pătimirile Lui mântuitoare şi învierea din morţi spun că s-au făcut nu în chip aparent sau imaginar, ci potrivit adevărului real însuşi, întrucât El este de-o-fiinţă atât cu Tatăl, cât şi cu noi.

[Sfinţirea bisericii]

[149] Rugăciune la punerea temeliei bisericii.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai avut plăcere ca şi pe această piatră să se zidească Biserica Ta [*Mt* 16, 18], pe cei ce prin zidirea acestei case întemeiate spre slava Ta Îţi aduc ale Tale dintru ale Tale Însuţi îi răsplăteşte cu mulţimea bunătăţilor Tale cereşti, iar celor ce vor lucra la ea dă-le putere păzindu-i nevătămaţi. Temeliile ei păzeşte-le nerupte şi neclătinate şi arată desăvârşită casa Ta, ca şi în ea să Te lăudăm în cântări şi doxologii prea-alese pe Tine, adevăratul Dumnezeul nostru. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[150] Rânduială [taxis] *ce se face la sfinţirea* [kathierōsis] *unui sfânt lăcaş/templu şi a Sfintei Mese din el.*

Cu o zi înainte de târnosiri/înnoiri [enkainia], *înainte să vină patriarhul în lăcaşul/templul care urmează să fie târnosit/înnoit, e trimis înainte cel peste hirotonii şi pregăteşte pietrele de marmură pe care va sta masa. Şi după ce se isprăveşte acest lucru şi pleacă, intră în lăcaş patriarhul.*

Şi ieşind afară toţi laicii şi nemairămânând cu el nimeni afară de clerici, iar biserica fiind asigurată din toate părţile, unul din diaconi face rugăciunea [ectenia].

Şi când spune: În pace Domnului să ne rugăm!, *patriarhul îşi pleacă genunchiul lângă uşile sanctuarului* [hierateion] *ca să se sfinţească masa aşezată în el. Iar când patriarhul se ridică, diaconul spune:*

Apără, mântuieşte, miluieşte, înalţă-ne şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*) şi pentru lucrul mâinilor lui, pentru preoţii care stau de faţă împreună cu el, pentru diaconatul în Hristos, pentru tot clerul şi poporul, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să sfinţească casa aceasta şi jertfelnicul care este în ea cu venirea, cu puterea şi cu lucrarea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlavioşii noştri împăraţi, pentru tot palatul şi oastea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeul nostru să lupte împreună cu ei şi să le supună tot vrăjmaşul şi potrivnicul, Domnului să ne rugăm.

Pentru oraşul acesta şi pentru tot oraşul şi tot satul şi pentru cei ce locuiesc în ele cu credinţă în Hristos, Domnului să ne rugăm.

Pentru bine-temperarea diverselor feluri de aer, pentru bună-rodirea pământului şi pentru vremuri paşnice, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce călătoresc pe ape, pe uscat şi prin aer, pentru cei bolnavi, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei duşi în robie [captivitate] şi pentru scăparea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviţi noi de tot necazul, mânia, primejdia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.

Pentru toţi cei ce au nevoie de ajutorul şi sprijinul care vine de la Domnul, Domnului să ne rugăm.

Pe Preasfânta, preacurata, slăvita Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, pe sfinţii şi slăviţii apostoli, pe *sfântul (N), a*

cărui biserică este târnosită [pomenindu-i împreună cu toți sfinții, pe noi înşine şi unii pe alții şi toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

Iar patriarhul stând în genunchi şi diaconul făcând rugăciunea [ectenia] aceasta, se roagă spunând acestea:

Dumnezeule Cel fără început şi veşnic, Care ai adus toate din neființă la ființă [*Sol* 1, 14], Cel ce locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], Cel ce ai tron cerul şi scăunel sub picioare pământul [*Is* 66, 1]; Care ai dat lui Moise poruncă şi model, iar în Beseleel ai pus duh de înțelepciune [*Iş* 31, 2–3] şi i-ai făcut destoinici spre întocmirea Cortului Mărturiei, în care erau orânduieli pentru slujbă [cult] [*Evr* 9, 1 ş. u.] icoane şi preînchipuiri ale adevărului; Care lui Solomon i-ai dăruit lărgime şi revărsare de inimă [*3 Rg* 5, 9] şi prin el ai înălțat vechiul templu, iar sfinților şi lăudaților apostoli le-ai înnoit slujirea [adorarea] în Duh [*In* 3, 23–24] şi harul adevăratului Cort [*Evr* 8, 2], şi prin ei ai sădit în tot pământul sfintele Tale biserici şi altarele Tale, Doamne al puterilor, ca să Ți se aducă jertfele duhovniceşti şi fără de sânge; Care ai binevoit să se zidească şi templul acesta de acum pe numele sfântului (*N*) spre slava Ta şi a Unuia-Născut Fiului Tău şi a Sfântului Tău Duh; Însuți Împărate, nemuritor şi de mari daruri făcător, adu-Ți aminte de îndurările şi de milele Tale, că din veac sunt [*Ps* 24, 6], şi nu Te scârbi de noi cei întinați de o mulțime de păcate, nici nu strica Legământul Tău [*Ps* 88, 35] din pricina necurăției noastre, ci treci şi acum cu vederea păcatele noastre şi ne întăreşte, şi fă-ne destoinici, prin harul şi venirea Sfântului şi de viață făcătorului Tău Duh, să săvârşim neosândiți înnoirea acestui templu şi să facem sfințirea altarului care este în el, ca şi în acesta să Te binecuvântăm cu psalmi şi laude şi liturghisiri de taină şi să mărim totdeauna îndurarea Ta. Aşa, Stăpâne Doamne Dumnezeule, Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului [*Ps* 64, 6], auzi-ne pe noi, păcătoşii, care ne rugăm Ție şi trimite Preasfântul şi închinatul şi atotputernicul Tău Duh şi sfințeşte casa aceasta. Umple-o de lumină veşnică, alege-o lăcaş al Tău [*Ps* 131, 33], fă-o loc al cortului slavei Tale, împodobeşte-o cu harurile Tale dumnezeieşti şi mai presus de lume, fă-o liman al celor înviforați, spital al suferințelor/patimilor, refugiu al celor neputincioşi, gonire a demonilor prin aceea că ochii Tăi sunt deschişi asupra ei zi şi noapte [*3 Rg* 8, 29] şi urechile Tale sunt cu luare-aminte la rugăciunile [*Ps* 129, 2] celor ce cu frică şi cu evlavie intră în ea şi cheamă atotcinstitul şi închinatul Tău Nume [*Ps* 79, 19]; şi oricâte vor cere, Tu vei auzi sus în cer şi le vei face şi le vei fi milostiv [*3 Rg* 8, 30]. Păzeşte-o neclătinată până la sfârşitul veacului şi altarul din ea arată-l sfântă a sfintelor cu puterea şi lucrarea Preasfântului Tău Duh. Slăveşte-l mai presus de altarul ispăşirii din Lege, ca şi jertfele sfinte săvârşite pe el să ajungă la sfântul, cel mai presus de ceruri şi duhovnicescul Tău

altar şi să ne dea harul umbririi Tale preacurate. Căci îndrăznim nu în lucrarea nevrednicelor noastre mâini, ci în nespusa Ta bunătate. *Ecfo[nis]:* Că sfânt eşti, Dumnezeul nostru, şi întru cele sfinte Te odihneşti [*Is* 57, 15] şi Ţie se cuvine slavă, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[151] Iar după „Amin" *se dă patriarhului leşie albă, pe care o aruncă pe Sfânta Masă în chipul crucii şi i se aduce vasul Sfântului Botez plin cu apă caldă şi, plecându-şi capul, patriarhul se roagă aşa:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce cu arătarea Ta cea mântuitoare ai sfinţit curgerile Iordanului, Însuţi şi acum trimite harul Preasfântului Tău Duh şi binecuvântează apa aceasta, spre sfinţirea şi desăvârşirea acestui jertfelnic/altar al Tău. *Ecfo[nis]:* Că bine eşti cuvântat în vecii vecilor. Amin.

După care varsă de trei ori pe masă din apa caldă spunând:

În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh!

Şi după ce s-a pus leşia, spală masa şi stâlpii ei cu mâinile lui, după care o şterge cu un burete nou curat.

În timp ce face aceasta spune Psalmul 83 o dată şi de mai multe ori până ce o spală şi şterge desăvârşit, şi atunci slăveşte şi se roagă spunând:

Slavă lui Dumnezeu în vecii vecilor! Amin.

[152] Şi după aceasta ia o cană cu vin parfumat şi o varsă de trei ori în chipul crucii spunând:

Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi. Spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie şi veselie. Bucura-se-vor oasele mele cele umilite [*Ps* 50, 9–10].

Şi spune aceasta de trei ori şi termină şi restul psalmului şi aşa slăveşte şi se roagă:

Binecuvântat este Dumnezeu în vecii vecilor!

După care ia un ştergar nou şi-l pune pe masă şi o şterge cu el spunând Psalmul 131 o dată sau de două ori până ce o şterge desăvârşit, şi aşa slăveşte şi spune iarăşi:

Slavă lui Hristos Dumnezeul nostru în vecii vecilor!

Şi ia vasul cu Mir şi zicând diaconul: „Să luăm aminte!", *varsă din el pe masă de trei ori în semnul crucii, făcând trei cruci: una în mijloc şi două de o parte şi de alta, spunând de trei ori* „Aliluia" *ca la Sfântul Botez, şi dând vasul, din cele trei cruci făcute pe Sfânta Masă unge întreaga masă cu mâna lui, face cruci şi pe stâlpii mesei spunând Psalmul 132 întreg şi slăveşte şi spune:*

Slavă Ţie, Treime Sfântă, Dumnezeul nostru, în vecii vecilor!

După care spălându-şi mâinile ia pânza desfăşurată şi o pune de jur-împrejurul Sfintei Mese spunând Psalmul 92 o dată sau de mai multe ori până ce o îmbracă desăvârşit şi aşa dă slavă:

Slavă Ţie, Treime Sfântă, Dumnezeul nostru, în vecii vecilor!

Şi după „Amin” *se dă arhiepiscopului cădelniţa cu tămâie şi tămâiază Sfânta Masă, sanctuarul şi tot lăcaşul spunând Psalmul 25 o dată şi de mai multe ori până ce sfârşeşte de tămâiat.*

Şi pe când patriarhul tămâiază, unul din episcopii de faţă împreună cu el purtând vasul cu Mir îl urmează şi face cruci din Mir pe fiecare coloană şi stâlp a acestui templu.

După ce se termină tămâierea şi psalmul cum s-a spus şi se face slăvirea, în timp ce diaconul face ectenia după obicei şi după „Apără” *spune* „Pe preasfânta curata, slăvita Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea şi pe sfântul” *(N) al căruia e templul înnoit, patriarhul plecându-se lângă Sfânta Masă, dar fără să îngenuncheze, se roagă acestea:*

Doamne al cerului şi al pământului [*Ps* 7, 1], Cel ce ai întemeiat cu negrăită înţelepciune Biserica Ta cea sfântă şi ai aşezat pe pământ cinul preoţiei ca închipuire [*antitypon*] a liturghiei îngereşti din cer. Tu, Stăpâne, mare dăruitor, primeşte-ne şi pe noi, care acum ne rugăm Ţie nu ca unii care am fi vrednici să cerem aceste lucruri mari, ci ca să se arate covârşirea bunătăţii Tale. Că n-ai încetat în tot felul a face bine neamului omenesc, iar în capul binefacerilor Tale ne-ai dăruit venirea în trup a Unuia-Născut Fiului Tău; Care arătându-Se pe pământ şi strălucind celor din întuneric lumină de mântuire, S-a adus pe Sine pentru noi jertfă, S-a făcut ispăşire a toată lumea şi ne-a făcut părtaşi ai Învierii Sale; şi suindu-Se la ceruri, i-a îmbrăcat pe învăţăceii şi apostolii Săi, precum a făgăduit, cu o putere de sus [*FA* 1, 11], Care este Duhul Sfânt Cel închinat şi atotputernic, Care purcede de la Tine, Dumnezeu şi Tatăl [*In* 15, 26]. Prin El făcându-ne destoinici în faptă şi în cuvânt, ne-a predat un Botez al înfierii, a ridicat biserici, a întemeiat jertfelnice, a pus canoane şi legi, a căror predanie ţinând-o noi păcătoşii, cădem la Tine, Dumnezeule Cel veşnic, şi ne rugăm Ţie îndurate: templul acesta care s-a zidit spre lauda Ta umple-l de slava Ta dumnezeiască [*3 Rg* 8, 11] şi acest altar arată-l sfântă a sfintelor. Ca noi, cei ce stăm lângă el ca lângă înfricoşătorul tron al Împărăţiei Tale, să-Ţi slujim neosândiţi, înălţând rugăciuni pentru noi şi pentru tot poporul Tău şi aducând bunătăţii Tale jertfa cea fără de sânge, spre iertarea păcatelor celor cu voie şi celor fără voie, spre buna conducere a vieţii, spre izbândirea vieţuirii bune şi spre plinirea a toată dreptatea. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău[, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[153] Iar după „Amin” *spune:* Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *se roagă aşa:*

Mulţumim Ţie, Doamne, Dumnezeul puterilor, că harul pe care l-ai vărsat peste sfinţii Tăi apostoli şi peste cuvioşii noştri părinţi, pentru multa Ta iubire de oameni, ai binevoit să se întindă şi până la noi, păcătoşii şi nevrednicii robii Tăi. De aceea ne rugăm Ţie, Stăpâne, Mult-milostive: umple de slavă şi de sfinţire şi de har altarul acesta, ca jertfele cele fără de sânge ce Ţi se vor aduce întru el să se prefacă în preacuratul Trup şi cinstitul Sânge ale marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Unul-Născut Fiul Tău, spre mântuirea a tot poporul şi a nevredniciei noastre. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei [şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi aşa diaconul spune: În pace să ieşim!

[154] Rânduială care se face la înnoirea sfântului lăcaş/templu deja sfinţit.

În aceeaşi zi în care se sfinţeşte casa de rugăciune, făcându-se vecernie şi priveghere într-una din bisericile vecine cu biserica sfinţită, cea care e arătată prin proclamarea sinaxelor, unde rămân şi sfintele rămăşiţe/moaşte, vine acolo patriarhul şi în timp ce diaconul face ectenia Trisaghionului, el se roagă acestea:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel credincios în cuvintele Tale şi nemincinos în făgăduinţele Tale, Cel ce ai dăruit sfinţilor Tăi martiri să lupte lupta cea bună [*1 Tim* 6, 12], să săvârşească alergarea dreptei-credinţe şi să păzească credinţa adevăratei mărturisiri, Însuţi Stăpâne Preasfinte, lasă-Te chemat de implorările lor şi ne dăruieşte şi nouă credincioşilor robilor Tăi să avem parte şi moştenire împreună cu ei, ca făcându-ne imitatori ai lor să ne împărtăşim şi noi din bunătăţile pe care le-ai gătit la Tine pentru ei. *Ecfo[nis]:* Cu mila şi cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine eşti cuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă Făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[155] Şi după „Amin" *spune:* Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *el se roagă acestea:*

Doamne, Dumnezeul nostru, pentru soliile Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor, îndreptează lucrul mâinilor noastre [*Ps* 89, 17], al nevrednicilor robilor Tăi, şi ne învredniceşte a-Ţi plăcea Ţie întru toate.

Şi după „Amin" *începe patriarhul însuşi:* Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule, lauda apostolilor şi veselia martirilor [a căror propovăduire este Treimea Cea de-o-fiinţă]!

[156] Şi purtând sfintele rămăşiţe/moaşte împreună cu cei ce sunt cu el, episcopul vine cu procesiune în templul înnoit. Şi când intră în nartex şi stă înaintea porţii de mijloc a lăcaşului să spună:

Binecuvântat eşti Hristoase Dumnezeule în vecii vecilor!

Iar cântăreţii să înceapă troparul: „Ridicaţi căpetenii porţile voastre şi vă ridicaţi porţi veşnice" (*Ps* 23, 7) *şi cele următoare.*

După care se deschid porţile şi intră împreună cu tot poporul.

Şi în timp ce se cântă zisul tropar, patriarhul pune sfintele rămăşiţe/moaşte pe locul pregătit pentru ele şi face rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce sfinţilor Tăi martiri care au luptat pentru Tine le-ai dăruit şi această slavă: ca sfintele lor rămăşiţe/moaşte să fie semănate în tot pământul în sfintele Tale case, ca să răsară şi să odrăslească roduri de tămăduiri, Însuţi Stăpâne, dătătorul tuturor bunătăţilor, pentru soliile sfinţilor, ale căror rămăşiţe/moaşte ai binevoit să se pună în cinstită casa aceasta, învredniceşte-ne să-Ţi aducem în ea neosândiţi Jertfa cea fără de sânge. Şi ne dăruieşte nouă, tuturor, toate cererile spre mântuire, dând drept răsplătire celor ce au luptat pentru sfânt Numele Tău facerea de minuni prin ei pentru mântuirea noastră. Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Apoi cântăreţii fac doxologia şi adaugă Trisaghionul şi are loc în continuare toată Liturghia.

[Hirotonii]

[157] Hirotonia unui episcop.

După Trisaghion, când cântăreţii coboară din amvon, arhiepiscopul stă pe postament în faţa Sfintei Mese şi i se dă o hârtie pe care stă scris:

Dumnezeiescul har, care totdeauna pe cele neputincioase le vindecă şi pe cele ce lipsesc le împlineşte, promovează [*procheirizesthai*] pe preaiubitul de Dumnezeu prezbiter (*N*) în episcop. Să ne rugăm aşadar ca să vină peste el harul Sfântului Duh!

Şi o citeşte în auzul tuturor având mâna pe creştetul celui hirotonit. Şi după ce se citeşte „Dumnezeiescul har", *poporul spune* „Doamne miluieşte" *de trei ori.*

Şi desfăcând arhiepiscopul Evanghelia, o pune pe capul şi pe gâtul lui, ceilalţi episcopi stând lângă el şi atingând şi ei Sfânta Evanghelie. Şi făcând trei cruci pe capul lui şi punând mâna peste el se roagă acestea:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai dat drept lege o rânduială din trepte şi cinuri: întâi apostoli, al

doilea profeți, al treilea dascăli [*1 Co* 12, 28], ca să slujească și liturghisească sfintelor și preacuratelor Tale Taine în sfântul Tău jertfelnic, Însuți Stăpâne al tuturor și pe acesta, care a fost ales să intre în slujba Evangheliei și demnitatea arhierească, prin mâna mea, a păcătosului, și a liturghisitorilor și coepiscopilor de față întărește-l prin venirea, puterea și harul Sfântului Tău Duh, precum i-ai întărit pe sfinții Tăi profeți, precum i-ai uns pe împărați, precum i-ai sfințit pe arhierei. Dovedește neprihănită arhieria lui, împodobindu-l cu toată cuviința, și-l arată sfânt, ca să se facă vrednic să ceară de la Tine cele pentru mântuirea poporului și să fie auzit de Tine. Că s-a sfințit Numele Tău și s-a preaslăvit [Împărăția Ta, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[158] Și după „Amin" *unul din episcopii de față face rugăciunea [ectenia] diaconului așa:*

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum se promovează episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru să-i dăruiască arhierie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, preacurata, slăvita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Și în timp ce se face rugăciunea [ectenia] aceasta de către episcop, arhiepiscopul, având-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, dat fiind că firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu economia Ta ai așezat dascăli ce pătimesc lucruri asemănătoare cu noi, care stau pe scaunul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru

tot poporul Tău [*Evr* 7, 27]. Tu, Doamne, şi pe acesta ce s-a arătat econom al harului arhieresc, fă-l să fie imitator al Tău, Adevăratul Păstor, punându-şi sufletul său pentru oile Tale [*In* 10, 15], povăţuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînţelepţi, luminător în lume; ca desăvârşind sufletele încredinţate lui în viaţa aceasta, să stea nefăcut de ruşine înaintea tribunalului Tău şi să primească plata cea mare pe care o ai gătit celor ce s-au luptat pentru propovăduirea Evangheliei Tale. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui şi a ne mântui [pe noi, Dumnezeule, şi Ţie slavă înălţăm, împreună şi Celui fără de început al Tău Părinte şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Iar după „Amin" *patriarhul ridică Evanghelia şi o pune pe Sfânta Masă. Şi apoi pune pe cel hirotonit omoforul şi-l îmbrăţişează el însuşi şi toţi episcopii.*

Şi arhiepiscopul urcă în „synthronon" şi apoi se celebrează toată Liturghia.

[159] La hirotonia unui prezbiter.

După ce Sfintele Daruri au fost aduse şi puse pe Sfânta Masă şi s-a terminat cântarea de taină „Noi care pe heruvimi", *se dă arhiepiscopului o hârtie, pe care stă scris* „Dumnezeiescul har".

Şi după ce e citită în auzul tuturor, cel ce urmează a fi hirotonit e adus înainte şi, plecându-şi genunchii, arhiepiscopul face trei cruci pe capul lui şi având mâna pusă pe el se roagă acestea:

Dumnezeule, Cel fără început şi fără sfârşit, Cel ce eşti mai presus decât toată făptura, Cel ce ai cinstit cu numirea de prezbiter pe cei ce i-ai învrednicit a sluji cu sfinţenie în treapta aceasta cuvântul adevărului Tău [*Ef* 1, 13], Însuţi Stăpâne al tuturor, şi pe acesta, pe care ai binevoit a se promova de mine, binevoieşte să primească acest mare har al Sfântului Tău Duh într-o viaţă nepătată şi o credinţă neclintită; arată-l desăvârşit rob al Tău, bineplăcându-Ţi întru toate şi având o purtare vrednică de această mare cinste preoţească dăruită lui de marea putere a preştiinţei Tale. Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea [şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[160] Şi unul dintre prezbiteri face rugăciunea [ectenia] diaconului astfel:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoţia, ajutorul, rămânerea, pacea şi mântuirea lui şi pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum se promovează prezbiter şi pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul şi de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Şi în timp ce se face rugăciunea aceasta de către prezbiter, arhiepiscopul având-şi în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă aşa:

Dumnezeule, Cel mare în putere şi neurmat în pricepere, Cel minunat întru sfaturi, mai presus decât fiii oamenilor [*Ps* 44, 3], Însuţi Doamne şi pe acesta, pe care ai binevoit să-l faci intre în treapta prezbiteriului, umple-l de darul Sfântului Tău Duh, ca să se facă vrednic să stea fără prihană lângă Jertfelnicului Tău, să propovăduiască Evanghelia Împărăţiei Tale, să lucreze cu sfinţenie cuvântul adevărului Tău [*Ef* 1, 13], să aducă Ţie daruri şi jertfe duhovniceşti [*Evr* 5, 1; *1 Ptr* 2, 5], să înnoiască poporul Tău prin baia naşterii din nou [*Tit* 3, 5], ca şi el, întâmpinându-l la a Doua Venire pe marele Dumnezeu şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Tău, să primească întru mulţimea bunătăţii Tale plata bunei economisiri a treptei sale. Că s-a binecuvântat şi s-a preamărit întru tot cinstitul şi de mare cuviinţă [Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin” *îi poartă orarul de pe spate în faţă şi-l îmbracă în felonul lui şi, dându-i iubire [sărutare], îl pune împreună cu ceilalţi prezbiteri:*

Iar atunci diaconul spune: Să plinim rugăciunea noastră Domnului.

Şi când s-a ridicat acoperământul Sfintelor Daruri şi poporul spune „Vrednic şi drept lucru este”, *atunci arhiepiscopul îi dă în mâini prezbiterului hirotonit o pâine de pe disc şi-l apleacă peste Sfânta Masă; iar el ţine pâinea dată în mâinile lui şi-şi pune capul deasupra ei şi rămâne aşa până când se spune:* „Sfintele celor sfinţi!”

Şi atunci cel hirotonit dă înapoi pâinea arhiepiscopului şi se cuminecă primul între ceilalţi prezbiteri, fiind împărtăşit de cel care l-a hirotonit şi cu Sfântul Sânge.

[161] La hirotonia unui diacon.

După ce se face Sfânta Ofrandă şi se deschid uşile, înainte ca diaconul să spună „Pe toţi sfinţii”, *cel ce urmează să fie hirotonit e adus înaintea arhiepiscopului.*

Şi după ce s-a spus „Dumnezeiescul har” *cel ce urmează să fie hirotonit îşi pleacă genunchii şi arhiepiscopul făcând trei cruci pe capul lui şi punând peste el mâna sa se roagă aşa:*

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce cu preştiinţa Ta trimiţi darul Sfântului Tău Duh peste cei hotărâţi de puterea Ta neurmată să se facă liturghisitori şi

să slujească preacuratelor Tale Taine, Însuţi Stăpâne şi pe acesta, pe care bine ai voit să-l faci fie promovat de mine în liturghisirea diaconiei, păzeşte-l în toată cuviinţa [*1 Tim* 2, 2; 3, 4], având taina credinţei într-o conştiinţă curată [*1 Tim* 3, 9]. Dăruieşte-i şi lui harul pe care l-ai dăruit lui Ştefan, întâiul Tău martir, pe care l-ai şi chemat cel dintâi la lucrarea diaconiei Tale [*FA* 6, 5], şi-l învredniceşte după a Ta bună-plăcere să economisească treapta dăruită lui de a Ta bunătate, pentru că cei ce slujesc bine bună treaptă îşi agonisesc, şi-l arată desăvârşit rob al Tău. Că a Ta este împărăţia şi puterea [şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[162] Şi unul din diaconi face rugăciunea [ectenia]:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoţia, ajutorul, rămânerea, pacea şi mântuirea lui şi pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovat diacon şi pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască diaconie neprihănită şi nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul şi de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Şi în timp ce se face această rugăciune [ectenie] de către diacon, arhiepiscopul, avându-şi în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă aşa:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce cu nestricăciosul Tău grai ai dat lege apostolilor Tăi şi l-ai proclamat întâiul pe cel ce împlineşte lucrul slujitorului/diaconului, precum stă scris în Sfânta Ta Evanghelie: „Cel ce voieşte să fie între voi întâiul să fie slujitorul vostru" [*Mc* 9, 35], Tu, Stăpâne al tuturor, şi pe robul Tău acesta (*N*), pe care l-ai învrednicit să intre în liturghisirea slujitorului/diaconului, umple-l de toată credinţa, iubirea, puterea şi sfinţirea, prin venirea peste el a Sfântului şi de viaţă făcătorului Tău Duh; căci nu prin punerea mâinilor mele peste el, ci prin trimiterea îndurărilor Tale celor multe [*Fc* 50, 25] se dă har celor vrednici ai Tăi. Pentru ca şi acesta făcându-se afară de orice păcat să se înfăţişeze Ţie fără prihană în ziua cea înfricoşătoare a Judecăţii [*Mt* 10, 15] şi să primească nemincinoasa răsplată a făgăduinţei Tale. Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei şi al mântuirii[, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin" *ia celui hirotonit felonaşul şi pune pe el orarul şi dându-i iubire [sărutare], îi dă sfânta ripidă şi-l pune să apere cu ea Sfintele Daruri de pe dumnezeiasca Masă.*

Şi atunci diaconul stând în amvon spune: Pe toţi sfinţii pomenindu-i, *şi celelalte.*

Iar după ce-l împărtăşeşte pe cel hirotonit cu sfântul Trup şi scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care ţinându-l acesta îl dă celor ce vin la sfântul Sânge.

Acestea au loc atunci când se face [Liturghia] desăvârşită, pentru că hirotonia diaconului şi a diaconiţei se poate face atât la Ofranda [euharistică] desăvârşită, cât şi la cea a Darurilor mai înainte sfinţite.

Iar când această hirotonie are loc la [Ofranda] Darurilor mai înainte sfinţite, arhiereul intră şi stă înaintea Sfintei Mese şi stând de faţă cel ce urmează a fi hirotonit diacon, rosteşte cu glas mare „Dumnezeiescul har" *şi celelalte, făcându-l să îngenuncheze.*

Şi se fac toate după rânduiala mai sus-amintită până la concediere.

[163] Rugăciune la hirotonia unei diaconiţe.

După ce s-a făcut Sfânta Ofrandă [Anafora] şi s-au deschis uşile, înainte ca diaconul să spună „Pe toţi sfinţii", *cea care urmează să fie hirotonită e adusă înaintea arhiereului şi acesta rostind cu glas mare* „Dumnezeiescul har" *şi aceasta plecându-şi capul, îşi pune mâna pe capul ei şi făcând trei cruci se roagă acestea:*

Dumnezeule Cel Sfânt şi Atotputernic, Care prin naşterea după trup din Fecioară a Unuia-Născut Fiul Tău şi Dumnezeul nostru ai sfinţit partea femeiască şi ai dăruit harul şi venirea Sfântului Tău Duh nu numai bărbaţilor, dar şi femeilor, Însuţi şi acum, Stăpâne, priveşte peste roaba Ta aceasta şi cheam-o la lucrul slujirii/diaconiei Tale, şi trimite-i ei dăruirea bogată a Sfântului Tău Duh păzind-o în credinţă ortodoxă, după bună-plăcerea Ta împlinind totdeauna această liturghie a ei. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea [şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[164] Şi după „Amin" *unul din diaconi face rugăciunea [ectenia] aşa:*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfintelor lui Dumnezeu biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoţia, ajutorul, rămânerea, pacea şi mântuirea lui şi pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovată diaconiță și pentru mântuirea ei, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască slujire/diaconie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face această rugăciune de către diacon, arhiepiscopul, având-și în chip asemănător mâna pe capul celei hirotonite, se roagă așa:

Stăpâne Doamne, Care n-ai respins nici femeile care se închinau pe ele însele și doreau să liturghisească, întru cât le este cuvenit, sfintelor Tale case, ci le-ai primit și pe ele în cinul liturghisitorilor, dăruiește harul Sfântului Tău Duh și roabei Tale aceasta care dorește să se închine pe ea însăși Ție și să plinească/umple nevoia slujirii/diaconiei, cum ai dat harul slujirii/diaconiei Tale lui Febe [*Rm* 16, 1], pe care ai chemat-o la lucrul liturghiei. Dă-i ei, Dumnezeule, să stăruie neosândită în sfintele Tale lăcașuri, să se îngrijească de viețuirea ei, mai ales de cumințenie, și arat-o desăvârșită roabă a Ta, ca stând și ea înaintea tribunalului Tău, să primească răsplata vrednică de viețuirea ei bună. Cu mila și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care [ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin" *îi pune pe gât sub maforion [văl] orarul diaconesc cu cele două capete în față.*

Și atunci diaconul stând în amvon spune: „Pe toți sfinții pomenindu-i", *și celelalte.*

Și după ce ea se împărtășește cu sfântul Trup și scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care primindu-l îl depune pe Sfânta Masă.

[165] Rugăciunea pentru hirotonia unui ipodiacon.

După ce episcopul intră în diaconicon și stă înaintea Sfintei Mese, i se aduce înainte cel ce urmează să fie hirotonit și, punându-și mâna pe capul lui, îl pecetluiește [cu semnul crucii] și se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin Unul și Același Duh Sfânt ai împărțit darurile Tale fiecăruia din cei pe care i-a ales; Cel ce ai dăruit felurite lucrări Bisericii Tale și ai așezat în ea trepte de liturghie spre slujirea sfintelor și preacuratelor Tale Taine; Cel ce cu preștiința Ta negrăită ai hotărât și ca robul Tău acesta (*N*) să fie vrednic să servească sfintei Tale Biserici, Însuți Stăpâne păzește-l neosândit întru toate. Și-i dă să iubească bunăcuviința casei Tale [*Ps* 25, 8], să stea înaintea ușilor lăcașului Tău sfânt și să aprindă sfeșnicele cortului slavei Tale [*Dt* 18, 5; *Iș* 30, 8; *Ps* 25, 8]. Sădește-l în Bi-

serica Ta cea sfântă ca pe un măslin [*Ps* 51, 10] care aduce rod de dreptate. Şi-l arată desăvârşit rob al Tău, ca şi el să se desfăteze la a Doua Ta Venire de răsplata celor ce bine Ţi-au plăcut Ţie. Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin", *cel făcut ipodiacon spune de trei ori:* „Câţi sunteţi credincioşi" *şi-i dă să se spele episcopului care l-a hirotonit şi aşa e împărtăşit de el cu Cuminecarea făcătoare de viaţă.*

[166] Rugăciune la promovarea citeţului şi cântăreţului.

După ce acela care urmează să fie promovat în citeţ sau cântăreţ e tuns, este adus înaintea episcopului care, punându-şi mâna pe capul lui şi pecetluindu-l [cu semnul crucii], se roagă aşa:

Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, alege pe robul Tău acesta (*N*), şi-l sfinţeşte şi-l învredniceşte cu toată înţelepciunea şi priceperea de meditarea şi citirea dumnezeieştilor Tale cuvinte, păzindu-l într-o viaţă neprihănită. Cu mila şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care [împreună bine eşti cuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin", *i se dă citeţului cartea „Apostolul" şi citeşte puţin şi i se dă pacea, iar cântăreţului i se dă „Psaltirea" şi spune un prochimen.*

[167] Rugăciune la promovarea egumenului în slăvita patriarhie.

Cel ce urmează să fie promovat e adus înainte în prezenţa tuturor monahilor care l-au votat.

Şi spunând diaconul: „Domnului să ne rugăm", *patriarhul îi pune mâna pe cap pecetluindu-l [cu semnul crucii] şi rugându-se aşa:*

Dumnezeule Cel ce totdeauna porţi de grijă de mântuirea oamenilor, Cel ce ai adunat la un loc şi a făcut-o una şi această turmă cuvântătoare, Însuţi Stăpâne a toate păzeşte-o fără prihană cu nemăsurata Ta iubire de oameni, păzind neîncetat poruncile Tale, ca nici o oaie să nu se piardă din ea şi să fie răpită de lupul cel potrivnic; iar pe robul Tău acesta, pe care ai binevoit să-l aşezi peste ei egumen, arată-l vrednic de bunătatea Ta şi-l împodobeşte cu toate virtuţile Tale făcându-se prin faptele sale bune pildă celor aflaţi sub el, ca aceştia să se facă zeloşi imitatori ai vieţuirii lui neprihănite şi să se înfăţişeze neosândiţi împreună cu el la înfricoşătorul Tău tribunal. Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[168] Şi după „Amin", *spune:* Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *se roagă iarăşi:*

Pleacă Doamne urechea Ta şi ascultă rugăciunea noastră şi arată-l pe robul Tău acesta credincios şi înţelept econom al turmei celei cuvântătoare încredinţată lui de harul Tău, făcând întru toate voia Ta şi vrednic fiind de cereasca Ta împărăţie. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin" *îi ia mantia [paliul] cu care e îmbrăcat şi-i pune o alta şi îmbrăţişându-l îl concediază.*

[Îmbrăcarea monahilor]

[169] Rugăciune pentru cel ce urmează să ia haina de monah.

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce i-ai legiuit vrednici de Tine pe cei care au părăsit toate cele lumeşti, rudenii şi prieteni, şi au urmat Ţie, primeşte şi pe robul Tău (*N*), care s-a lepădat de toate acestea potrivit sfintelor Tale porunci şi-l călăuzeşte în adevărul Tău pe cel ce cade la Tine fără împrăştiere. Îngrădeşte-l cu puterea Sfântului Tău Duh, ca să nu poată a lucra ceva împotriva lui toată meşteşugirea potrivnică, dăruindu-i răbdare, ca bine să-Ţi placă totdeauna cu soliile Preasfintei stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi ale tuturor sfinţilor care din veac au bineplăcut Ţie. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [întru tot cinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[170] Rugăciune pentru cea care urmează să ia haina de monahie.

Doamne Dumnezeul nostru Cel ce atât de mult ai iubit fecioria, încât ai pus-o drept mamă a economiei Tale, Însuţi Stăpâne a toate şi pe roaba Ta aceasta (*N*), care doreşte să lase aceste slave trecătoare ale vieţii şi să privească spre bunătatea Ta, primeşte-o şi învredniceşte-o de venirea Sfântului Tău Duh dăruindu-i înfrânare şi toată cuviinţa; ca vieţuind în chip bineplăcut Ţie, să-Ţi aducă ieşind în întâmpinarea Ta, a Mirelui ceresc [*Mt* 25, 1–13], strălucirea cuminţeniei ca pe o candelă plină în chip neştirbit de untdelemnul faptelor ei bune. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit întru tot cinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Rugăciuni şi rituri la Curtea imperială]

[171] Rugăciune la promovarea împăratului.

După ce acela care urmează a fi împărat cu Dumnezeu poartă toate veşmintele imperiale, afară de hlamidă şi coroană, căci ele sunt depuse mai dinainte pe Sfânta Masă împreună cu fibula, patriarhul stă înaintea Sfintei Mese, cel ce urmează a fi încoronat stând în spatele lui.

Şi în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], patriarhul se roagă aşa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraţilor şi Domnul domnilor [*1 Tim* 6, 15], Care prin profetul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David şi l-ai uns împărat peste poporul Tău Israel [*1 Rg* 16, 12–13], Însuţi şi acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, şi priveşte din sfânt lăcaşul Tău [*2 Par* 30, 27] şi peste cuviosul robul Tău (*N*), pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câştigat cu scump Sângele Unuia-Născut Fiului Tău [*FA* 20, 28], şi-l învredniceşte să se ungă cu untdelemnul veseliei [*Ps* 44, 8]; îmbracă-l cu putere de sus [*Ps* 24, 49], pune pe capul lui cunună din piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile [*Ps* 20, 4–5], pune în dreapta lui sceptru de mântuire, aşează-l pe tronul dreptăţii, îngrădeşte-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie braţului său [*Iz* 20, 25], supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta şi compasiunea faţă de supuşii lui, păzeşte-l în credinţă nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei şi catholicei Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate şi pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor [*Ps* 71, 2. 4] şi să se facă moştenitor al Împărăţiei Tale cereşti [*Iac* 2, 5]. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[172] Şi după „Amin” *patriarhul ridică de pe Sfânta Masă şi dă „vestitorilor" hlamida şi fibula şi în timp ce este îmbrăcat cu ele spune:* Pace tuturor!

Iar în timp ce diaconul spune: „Capetele noastre Domnului să le plecăm”, *patriarhul se roagă:*

Ţie, Singurului Împărat al veacurilor [*1 Tim* 1, 17], acesta căruia i s-a încredinţat de către Tine împărăţia pe pământ şi-a plecat gâtul împreună cu noi. Rugămu-Te, Stăpâne a toate, păzeşte-l sub acoperământul Tău, întăreşte împărăţia lui, învredniceşte-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ţie, fă să răsară în zilele lui dreptate şi mulţime de pace [*Ps* 71, 7], ca în liniştea lui viaţă tihnită şi liniştită să petrecem în toată cucernicia şi cuviinţa [*1 Tim* 2, 2]. Că Tu eşti Împăratul păcii şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin" *ridică de pe Sfânta Masă coroana şi ţinând-o cu amândouă mâinile îl încoronează zicând:* În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh.

După care făcând Cele mai înainte sfinţite, îi dă Cuminecarea făcătoare de viaţă.

[173] Rugăciune făcută pentru împărat ori de câte ori intră la el patriarhul.

În timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia], patriarhul se roagă aşa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraţilor şi Domnul domnilor [*1 Tim* 6, 15], Ţie ne rugăm şi pe Tine Te chemăm, mântuieşte pe împăraţii noştri [*Ps* 19, 10], pe care i-ai îndreptăţit să împărăţească pe pământ, păzeşte-i sub acoperământul bunătăţii Tale, supune-le toate neamurile barbare şi vrăjmaşe, dă-le împărăţie paşnică şi-i învredniceşte să facă totdeauna cele bineplăcute Ţie. Pe demnitarii lor păzeşte-i nemitarnici în ascultare şi în frică, oastei dă-i tărie faţă de orice neam duşman, binevoieşte ca norodul să petreacă în cuminţenie şi pace, dăruind sub împărăţia lor tot belşugul bunătăţilor pământului. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit întru tot cinstitul şi de mare cuviinţă Numele [Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[174] Şi după „Amin" *spune:* Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *se roagă iarăşi:*

Ţie, Singurului Judecător şi Iubitor de oameni şi-a plecat gâtul împreună cu noi cel căruia i s-a încredinţat de către Tine împărăţia pe pământ. Rugămu-Te, Stăpâne a toate, dăruieşte pacea Ta inimilor noastre, ale tuturor, iar lui dă-i toate cererile spre mântuire şi împunge-l la inimă să arate tuturor supuşilor lui lucrurile iubirii Tale de oameni. Că Tu eşti Împăratul păcii [şi Ţie mărire înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[175] Altă rugăciune pentru împărat.

Stăpâne, Doamne, Atoateţiitorule, Tatăl Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Ţie ne rugăm şi pe Tine Te chemăm: pe robii Tăi, preacredincioşii noştri împăraţi, păzeşte-i în pace, dreptate şi vitejie; supune-le toate neamurile barbare care vor războaie, adaugă-le credinţă şi cucernicie, ţine-i nealunecaţi în frica Ta, dă-le să gândească lucruri de pace pentru noi şi pentru sfânt Numele Tău, grăieşte în inima lor lucruri bune pentru Biserica Ta şi pentru tot poporul tău, ca în liniştea lor viaţă tihnită şi

liniştită să petrecem în toată evlavia şi cuviinţa [*1 Tim* 2, 2]. Fie stăpânirea Împărăţiei Tale binecuvântată [şi preaslăvită, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[176] Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă acestea:*

Dumnezeul puterilor, Împăratul veacurilor, pleacă urechea Ta spre rugăciunea noastră [*Ps* 87, 3] şi dă pacea Ta împăraţilor noştri şi la tot poporul Tău, ca vieţuind după voia Ta să dobândească veşnicele Tale bunătăţi cu soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor Tăi. Că Tu eşti Dumnezeul şi Mântuitorul nostru şi a Ta rămâne împărăţia, a Tatălui[, a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[177] Rugăciune făcută de patriarh când împăratul sfârşeşte după obicei culesul viei.

Făcând diaconul rugăciunea, preotul se roagă acestea:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai binevoit să fie numit „Viţă" [*In* 15, 1] Fiul Tău Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, şi prin El ne-ai dăruit rodul nemuririi, Însuţi şi această roadă a viţei o binecuvântează, iar pe preacredincioşii noştri împăraţi fă-i părtaşi ai Viţei celei adevărate; păzeşte viaţa lor nesupărată dăruindu-le totdeauna pace şi împodobindu-le viaţa cu darurile Tale veşnice şi nedesfiinţate, cu soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor care de veacuri au bineplăcut Ţie. Cu bunăvoirea şi cu bunătatea Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat [împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[178] Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *se roagă iarăşi acestea:*

Doamne al puterilor, Împărate al slavei [*Ps* 23, 7], pe cei cărora de către Tine li s-a încredinţat împărăţia pe pământ păzeşte-i în toată cucernicia şi pacea; călăuzeşte-i la limanul voii Tale [*Ps* 106, 30] şi dăruieşte-le lor desfătarea bunătăţilor Tale veşnice. Că Tu eşti Împăratul păcii şi [Ţie mărire înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[179] Rugăciune la promovarea magistraţilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai autoritatea oricărei stăpâniri, autorităţi şi puteri în cer şi pe pământ [*Mt* 28, 18], Care ai binevoit ca şi robul Tău acesta să deţină această magistratură, dăruieşte-i toate cererile cele spre mântuire şi-l învredniceşte să judece pe cei aflaţi sub el cu dreptate şi corec-

titudine, ca să-Ţi fie bineplăcut în toate cele pe care le face, arătând celor săraci şi lipsiţi toată lucrarea milosteniei; binevoieşte ca aceia care-i slujesc să petreacă în pace şi ascultare, înmulţind roadele pământului spre belşugul întregului Tău popor. Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava[, a Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh. Amin].

[180] Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm", *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Ziditorule a toată făptura, ascultă rugăciunea noastră şi dăruie credinciosului robului Tău toate cererile cele spre mântuire, învrednicindu-l să gospodărească potrivit voii Tale magistratura încredinţată lui şi să se facă părtaş Împărăţiei Tale cereşti [*2 Tim* 4, 18]. Că Tu eşti Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[181] Rugăciune spusă de patriarh pe corabie.

După ce se rosteşte Psalmul 120, când diaconul spune: Domnului să ne rugăm!, *acesta se roagă acestea:*

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Care atunci când ai socotit lucru vrednic să pluteşti în corabie împreună cu sfinţii Tăi învăţăcei şi apostoli, ai cercetat dezlănţuirea vânturilor şi ai poruncit valurilor să se linişească [*Mt* 4, 37–39], Însuţi şi acum pluteşte împreună cu noi; fă să înceteze orice vânt potrivnic şi stârneşte-le pe cele bune, făcându-Te nouă cârmaci şi ajutor în tot locul. Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie [slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după „Amin" *pecetluieşte marea [cu semnul crucii] şi aşa se aşează.*

[182] Rugăciune pentru cei ce aduc pârga roadelor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai poruncit fiecăruia să-Ţi aducem după voinţă ale Tale dintru ale Tale [*1 Par* 29, 14]; Care drept răsplătire dăruieşti în locul lor bunătăţile Tale cele veşnice; Care cu bună plăcere ai primit darul cel după putere al văduvei [*Mc* 12, 42–44], primeşte şi cele aduse acum de robul Tău (*N*) şi socoteşte un lucru vrednic ca ele să fie aşezate în vistieriile Tale cele veşnice, dăruindu-i şi îmbelşugata desfătare a bunătăţilor Tale din această lume, împreună cu toate cele ce-i sunt de folos. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit [preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[183] Binecuvântarea casei.

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai socotit lucru vrednic să intri sub acoperişul lui Zaheu şi Te-ai făcut mântuire lui şi întregii lui case [*Lc* 19, 1–9], potrivit preacuratei şi nemuritoarei glăsuiri vestite lumii întregi de evanghelistul Tău, Însuţi şi acum pe cei ce vor să locuiască aici şi-Ţi aduc rugăciunile lor prin noi, umiliţii şi păcătoşii, binecuvântează-i şi slăveşte-i, arătându-le prin îmbelşugatele Tale daruri pământeşti şi cereşti nevătămată şi teafără întru toate locuirea sub acoperişul acesta. Că Ţie se cuvine toată slava[, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Logodna şi nunta]

[184] Rugăciune la logodnă.

Dumnezeule Cel veşnic, Care pe cele despărţite le aduni întru unire şi ai pus [iubirea] o legătură [*Ef* 4, 3] sufletească cu neputinţă de rupt; Care i-ai binecuvântat pe Isaac şi pe Rebeca [*Fc* 24, 59–64] şi i-ai arătat moştenitori ai făgăduinţei Tale [*Evr* 6, 17]; Însuţi binecuvântează-i şi pe robii Tăi aceştia, călăuzindu-i [*Ps* 79, 1; 138, 23] spre tot lucrul bun. Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[185] Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce Ţi-ai logodit dintre neamuri/păgâni Biserica, fecioară curată [*2 Co* 11, 2], binecuvântează logodna aceasta; uneşte şi păzeşte pe robii Tăi aceştia în pace şi înţelegere. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea [şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[186] Rugăciune la nuntă.

Diaconul face rugăciune [ectenie] spunând:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus [...].

Pentru ca să se binecuvânteze nunta aceasta ca şi aceea din Cana Galileii, Domnului să ne rugăm.

Pentru însoţirea şi bună înţelegerea fraţilor noştri (*N şi N*) şi pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze cununiile acestea cu puterea, cu venirea şi cu lucrarea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Şi după ce se isprăveşte aceasta, preotul spune:

Dumnezeule Cel Sfânt, Care l-ai făcut pe om din ţărână şi din coasta lui ai făcut femeie şi i-ai însoţit-o spre ajutor, pentru că aşa a plăcut slavei Tale să nu fie omul singur pe pământ [*Fc* 2, 7. 21. 18]; Însuţi şi acum, Stăpâne, întinde mâna Ta din sfântul Tău lăcaş [*Ps* 143, 6; *2 Co* 30, 7] şi uneşte pe robul Tău (*N*) cu roaba Ta (*N*), pentru că de Tine se însoţeşte cu bărbatul femeia [*Pr* 19, 14]. Însoţeşte-i în înţelegere; încununează-i cu iubire; uneşte-i într-un trup [*Fc* 2, 24]; dăruieşte-le roadă pântecelui, desfătare de prunci buni şi viaţă neosândită. Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui [şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

După care îi încununează pe amândoi şi ţinându-i de mâna dreaptă îi predă unul altuia.

[187] Şi preotul zice: Pace tuturor!

Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în economia Ta mântuitoare ai socotit lucru vrednic în Cana Galileii să arăţi cinstită nunta prin venirea Ta [*In* 2], Însuţi şi acum pe robii Tăi aceştia (*N*), pe care ai binevoit a-i însoţi unul cu altul, păzeşte-i în pace şi bună înţelegere. Arată-le nunta cinstită, binevoieşte să le rămână patul neîntinat [*Evr* 13, 4] şi-i învredniceşte să ajungă bătrâneţe grasă [*Ps* 91, 15], cu inimă curată, lucrând poruncile Tale. Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeu Care miluieşti şi mântuieşti, şi Ţie slavă înălţăm, împreună şi Celui fără de început al Tău Părinte şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[188] Rugăciunea paharului comun.

Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut cu tăria Ta [*Ps* 64, 7], Care ai întărit lumea [*Ps* 92, 2] şi ai înfrumuseţat cununa tuturor celor făcute de Tine, şi acest pahar comun, pe care l-ai dat celor ce se însoţesc spre părtăşia/comuniunea nunţii, binecuvântează-l cu binecuvântare duhovnicească [*Ef* 1, 3]. Că s-a binecuvântat şi preaslăvitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[189] Altă rugăciune la nuntă.

Dumnezeule Ziditor al întregii lumi, făcătorul firii şi legiuitorul nunţii, Care ai binevoit ca ea să nu fie lucru scârbos pentru Tine, ci prin sfintele

Tale Scripturi ai arătat cinstită nunta [*Evr* 13, 4]; Cel ce l-ai făcut pe om după chipul şi asemănarea Ta şi i-ai însoţit ajutor potrivit lui, pentru că aşa a plăcut măreţiei Tale ca omul să nu fie singur, ci i-ai zidit din coasta lui femeie şi i-ai unit spre însoţire şi să fie un singur trup [*Fc* 1, 26; 2, 18–28], Care i-ai binecuvântat spunând: „Creşteţi şi vă înmulţiţi, şi umpleţi pământul şi-l stăpâniţi!" [*Fc* 1, 28], iar cuvântul Tău s-a făcut faptă şi ei au umplut toată faţa pământului. Însuţi, Stăpâne Împărate a toate, armonizează pe robul Tău (*N*) şi pe roaba Ta (*N*), că de către Tine se armonizează femeia cu bărbatul [*Pr* 19, 14]. Arată-le nunta cinstită; binecuvântează intrările şi ieşirile lor [*Ps* 120, 8], înmulţeşte întru bunătăţi viaţa lor, păzeşte-i în pace şi sănătate [*Is* 9, 5]; încununează-i cu harul Tău, Dumnezeule, însoţeşte-i în cuminţenie şi cuviinţă; binecuvântează-i cu bătrâneţe grasă [*Ps* 91, 15] şi credinţă neclătinată, dăruieşte-le lungime de zile [*Ps* 20, 5] şi toate cele prielnice, frica de Tine şi cugetarea [meditarea] la Tine, dă-le roada pântecului [*Ps* 131, 11], veseleşte-i cu vederea fiilor şi fiicelor lor; dă-le să spună lăudându-se întru Tine şi acoperiţi de dreapta Ta cuvântul Apostolului: „Cinstită e nunta şi patul neîntinat" [*Evr* 13, 4]. Aşa, Doamne Dumnezeul nostru, auzi-ne pe noi Cel ce ai venit în Cana Galileii şi ai binecuvântat nunta, Care prin venirea Ta ai făcut o minune în ea prefăcând apa în vin [*In* 2, 1–11], Însuţi Stăpâne a toate, binecuvântează însoţirea robului Tău (*N*) şi a roabei Tale (*N*), cum ai binecuvântat pe Avraam şi pe Sara [*Fc* 17, 15–16], binecuvântează-i ca pe Isaac şi Rebeca [*Fc* 24, 59–64], binecuvântează-i ca pe Iacob şi Rachel [*Fc* 29, 6–31], încununează-i ca pe Iosif şi Aseneth [*Fc* 41, 45], ca pe Moise şi Semfora [*Iş* 2, 21]. Şi să stea ochii Tăi peste ei, Stăpâne, privind spre ei totdeauna cu milă, iar urechile Tale să fie cu luare-aminte la glasul rugăciunii lor [*Ps* 129, 2]. Să se facă în ei ceea ce s-a zis prin profetul care spune: „Femeia ta ca o vie roditoare în laturile casei tale, fiii tăi ca nişte mlădiţe tinere de măslin împrejurul mesei Tale. Iată, aşa se va binecuvânta omul cel ce se teme de Domnul" [*Ps* 127, 3–4]. Că a Ta este stăpânirea şi puterea [şi împărăţia, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[190] Rugăciune când urmează să prânzim.

Doamne, Dumnezeul nostru, Pâinea cea cerească şi făcătoare de viaţă, hrana adevărată a toată lumea [*In* 6, 31], Cel ce cârmuieşti viaţa noastră de acum şi ne făgăduieşti desfătarea celei viitoare, Însuţi şi acum binecuvân-

tează mâncarea şi băutura noastră şi ne învredniceşte să gustăm din ele neosândiţi slăvindu-Te şi mulţumindu-Ţi Ţie, Dătătorului tuturor darurilor celor bune. Că s-a binecuvântat şi s-a slăvit preacinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[191] Rugăciune după ridicarea de la prânz.

Ţie, Dumnezeului Cel adevărat şi Iubitor de oameni, noi păcătoşii şi nevrednicii robii Tăi, care ne-am umplut de darurile Tale cele bogate, Îţi aducem mulţumire şi ne rugăm Ţie, Stăpâne: împreună cu bunurile acestea pământeşti să ne arăţi părtaşi şi ai darurilor Tale cereşti [*Evr* 6, 4], pentru soliile sfintei Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor Tăi. Că Ţie se cuvin toată slava, cinstea şi [închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[192] Rugăciune pentru cei ce pleacă în călătorie pe uscat.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce ai călătorit împreună cu slujitorul Tău Iacob [*Fc* 31, 3] şi Te-ai înstrăinat împreună cu robul Tău Iosif [*Fc* 39, 2. 21], Însuţi Stăpâne, călătoreşte şi împreună cu robul Tău (*N*) şi izbăveşte-l de toate atacurile, tâlhăriile şi toată vremea rea reaşezându-l iarăşi acasă în pace şi sănătate; binevoieşte să se întoarcă înapoi purtând de grijă de toată dreptatea potrivit poruncilor Tale şi plin de bunătăţile Tale pământeşti şi cereşti. Că a Ta este Împărăţia şi puterea [şi slava, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[193] Rugăciune pentru corabia care urmează să plece pe mare.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai socotit lucru vrednic să pluteşti în corabie împreună cu sfinţii Tăi învăţăcei şi apostoli, Cel ce ai pedepsit dezlănţuirea vânturilor şi ai poruncit valurilor mării să se liniştească [*Mc* 4, 37–39], călătoreşte şi împreună cu cei ce pleacă cu această corabie, potolind orice vânt potrivnic şi stârnindu-le pe cele prielnice, făcându-Te lor degrabă cârmaci şi întorcând de la ei toată uneltirea piraţilor; binevoieşte să se întoarcă aici la noi bucurându-se cu cei ce se bucură şi sănătoşi cu cei sănătoşi, lucrând prielnic şi după gândul lor la cele întreprinse de ei, dăruindu-le harul Tău în toate lucrurile lor şi găsindu-le celor ce plutesc şi corăbiei lor liman mântuitor şi liniştit. Că Ţie se cuvin toată slava, cinstea [şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[194] Rugăciune la neplouare.

Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru, Care pentru zelul arătat față de Tine l-ai ascultat pe Ilie Tesviteanul și ai poruncit să se oprească ploaia ce se trimitea pământului la vreme, apoi iarăși tot prin rugăciunea lui ai dăruit ploaie aducătoare de roadă [*2 Rg* 18, 44–45]; Însuți Stăpâne a toate, lăsându-Te înduplecat de singură îndurarea Ta, dăruiește moștenirii Tale ploaie liniștită. Și trecând cu vederea greșelile noastre, trimite ploile Tale peste locurile lipsite și care au trebuință de ele. Veselește fața pământului pentru săracii poporului Tău [*Ps* 71, 9], pentru prunci, pentru dobitoace și pentru toate celelalte, că de la Tine așteaptă să le dai lor hrană la vreme potrivită [*Ps* 103, 27]. Că Tu ești Dumnezeul nostru, Dumnezeu Care miluiești și mântuiești, și [Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[195] Altă rugăciune pentru neplouare.

Doamne, Dumnezeule Atoatețiitorule, Care ridici norii de la marginea pământului, Cel ce ai făcut fulgerele spre ploaie [*Ps*134, 7], Care scoți vânturile din vistieriile Tale, Cel ce chemi apa mării și o verși peste fața a tot pământul [*Am* 5, 8], Ție ne rugăm și cădem înaintea Ta, mărturisind păcatele noastre și cerând de la Tine mila cea bogată [*Ef* 2, 4]: deschide stăvilarele cerului [*Fc* 7, 11]; poruncește norilor să dea ploaie [*Is* 5, 6]; îndură-Te de toate cele de pe pământul Tău; îndură-Te de bătrâni și de tineri, de pruncii de la sân, de robii și roabele Tale, de fii și de fiice și de toate dobitoacele pământului. Fă ca pământul să răsară milă [*Is* 45, 8], iar câmpurile să dea iarbă dobitoacelor, să scoată pâine spre hrană și fân spre slujba oamenilor [*Ps* 103, 14]. Rugămu-Te, Împărate al puterilor, primește rugăciunile întregului Tău popor, mijlocirile robilor Tăi și suspinele săracilor poporului Tău și să nu ne mustri pe noi cu mânia Ta [*Ps* 6, 2], nici să pierzi pe poporul Tău cu foamea și cu setea, căci ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc, și Tu le dai hrană la vreme potrivită [*Ps* 144, 15]; în Tine am crezut [*Is* 33, 2] și afară de Tine pe altul nu știm [*Is* 26, 13]; de la Tine așteptăm milele cele bogate. *Ecfo[nis]:* Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești[, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni pentru bolnavi]

[196] Rugăciune pentru bolnavi.

Părinte sfinte [*In* 17, 11], Doctorul sufletelor și al trupurilor, Care L-ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău și Domnul nostru Iisus Hristos vindecând

toată boala [*Mt* 4, 23] şi răscumpărând din moarte, Însuţi prin harul Hristosului Tău vindecă şi pe robul Tău (*N*) de neputinţa trupească care îl ţine şi fă-l viu, cum îţi bineplace Ţie, şi împlinind prin facere de bine mulţumirea datorată Ţie. Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia, a Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[197] Altă rugăciune pentru bolnavi.

Dumnezeule Cel puternic şi milostiv, Cel ce rânduieşti toate spre mântuirea neamului nostru, cercetează-l pe robul Tău (*N*) care a chemat numele Hristosului Tău şi vindecă-i toată neputinţa trupească şi sufletească. Iartă-i păcatele şi chinurile venite din păcate; depărtează de la robul Tău (*N*) toată ispita şi toată răzmeriţa potrivnicului, ridică-l din patul bolii şi redă-l sfintei Tale Biserici sănătos la suflet şi la trup şi înaintând în fapte şi în cuvinte bune, slăvind împreună cu tot poporul Tău numele Hristosului Tău, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1], cu Care Ţie se cuvine slavă, cinste şi închinare, împreună cu Preasfântul, bunul şi de viaţă făcătorul [Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[198] Altă rugăciune pentru bolnavi, a III-a.

Stăpâne, Stăpâne preasfinte, Atoateţiitorule, prieten al sufletelor, prieten al robilor, Mântuitorule a toate, Doctorule al sufletelor şi al trupurilor, Cel ce umileşti şi înalţi [*Sir* 7, 11], Cel ce pedepseşti şi iarăşi tămăduieşti, cercetează-l cu mila Ta pe fratele nostru (*N*) care e neputincios; întinde braţul Tău nevăzut cel plin de vindecare şi tămăduire şi vindecă-l pe robul Tău ridicându-l din patul bolii. Ceartă duhul neputinţei, depărtează de la el toată lovitura, toată durerea, toată biciuirea, toată fierbinţeala sau frigurile; şi de este în el greşeală sau fărădelege, slăbeşte, lasă, iartă pentru iubirea Ta de oameni. Aşa, Doamne, cruţă făptura Ta în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvin slava şi stăpânirea, împreună cu Sfântul Duh în vecii vecilor.

[199] Rugăciune pentru untdelemnul bolnavului.

Doamne, Cel ce cu mila şi cu îndurările Tale [*Ps* 102, 4] tămăduieşti zdrobirile [*Ps* 59, 2] sufletelor şi ale trupurilor noastre, Însuţi, Stăpâne, sfinţeşte untdelemnul acesta, ca să fie celor ce se vor unge din el spre tămăduire şi spre izbăvirea de orice suferinţă, boală trupească şi întinare a trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1] şi de orice rău, ca şi întru aceasta să se preaslăvească preasfânt Numele Tău. Că al Tău este a ne milui şi a ne mântui pe noi, Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[200] Rugăciune pentru untdelemnul bolnavului, a II-a.

Doamne, Cel ce ai multă milă şi eşti bogat în bunătate, Tatăl îndurărilor şi Dumnezeul a toată mângâierea [*2 Co* 1, 3], Care prin sfinţii Tăi apostoli ne-ai învăţat să ne tămăduim neputinţele prin untdelemn cu rugăciunea prezbiterilor poporului [*Iac* 5, 14], Tu orânduieşte untdelemnul acesta spre vindecare celor ce se ung din el, spre izbăvirea de orice boală şi orice moliciune [*Mt* 4, 23], spre desfătarea celor ce aşteaptă mântuirea Ta. Aşa, Stăpâne Dumnezeule, Te rugăm, atotputernice Doamne al mântuirii [*Ps* 67, 21], Singurul Doctor al sufletelor şi al trupurilor, vindecă-l şi pe robul Tău prin untdelemnul bunătăţii Tale, ca împărtăşindu-ne şi acum de iubirea Ta de oameni, să Te slăvim pe Tine Cel ce faci lucruri mari şi minunate, slăvite şi deosebite [*Iov* 5, 9]. Că Dumnezeul milei, al îndurărilor şi iubirii de oameni [eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Pocăinţa]

[201] Rugăciune pentru cei ce se căiesc.

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care prin profetul Tău Natan i-ai dăruit lui David care se căia iertare pentru greşelile lui [*2 Rg* 12] şi ai primit rugăciunea de pocăinţă a lui Manase, Însuţi şi pe robul Tău (*N*) care se căieşte de greşelile lui primeşte-l cu obişnuita Ta iubire de oameni, trecând cu vederea cele greşite de el. Că Tu eşti, Doamne, Cel ce ne-ai poruncit să iertăm de şaptezeci de ori câte şapte celor ce cad în păcate [*Mt* 18, 22], pentru că aşa cum e măreţia Ta aşa e şi mila Ta [*Sir* 2, 19] şi Tu eşti Dumnezeul celor ce se căiesc şi Care Te căieşti de toate nedreptăţile noastre [*Ioil* 2, 13; *Iona* 4, 2]. Că Tu eşti Dumnezeul nostru şi Ţie se cuvine slava[, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[202] Rugăciune pentru cei ce se mărturisesc.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce lui Petru şi desfrânatei le-ai dăruit prin lacrimi iertare păcatelor [*Mt* 26, 75; *Lc* 18, 9–14], iar pe vameşul care şi-a recunoscut căderile l-ai îndreptăţit [*Mt* 9, 6], primeşte şi mărturisirea robului Tău (*N*) şi, dacă a greşit el un păcat cu voie sau fără voie, cu cuvântul sau cu fapta sau cu gândul, trece-i-l cu vederea ca un Bun, căci Tu Singur ai puterea de a ierta păcatele. Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor şi al

iubirii de oameni eşti, şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[203] Rugăciune pentru cel ce se jură pripit.

Dumnezeule, Cel ce ştii uşoara alunecare şi slăbiciunea firii noastre şi cunoşti limpede gândurile minţii noastre [*Ps* 93, 11], ca Unul care nu ţii minte răul trece cu vederea gândurile care ne vin din pripeală şi iartă-i pe cei ţinuţi cu jurământ, căci Tu Singur ştii cele ascunse ale inimilor noastre [*Ps* 43, 22]. De aceea, rugămu-Te, dă-le iertare lor şi nouă pentru negrăita Ta bunătate. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh[, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[204] Rugăciune pentru cei ce se poticnesc pentru mâncăruri.

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce prin vedenie şi prin glas ai legiuit corifeului apostolilor Tăi, Petru, să nu socotească spurcat ori necurat nimic din cele zidite de Tine spre hrană oamenilor [*FA* 10, 14], iar prin vasul alegerii [*FA* 9, 15], apostolul Pavel, ai vestit că toate sunt curate celor curaţi [*Tit* 1, 15], Însuţi şi acum celui ce căzut în ananghii barbare, iar nu intenţionat, a gustat lucruri necurate cum credea, poticnindu-se mai apoi, şterge-i pata conştiinţei şi, întărind în el poruncile Tale, fă-l locaş [templu] nepătat al Sfântului Tău Duh spre primirea preacuratelor şi nemuritoarelor Tale Taine. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[205] Rugăciune pentru cel ce a mâncat lucruri întinate.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Care în cele de sus locuieşti şi spre cele umile priveşti [*Ps* 112, 5–6], Care întru cele sfinte/întru sfinţi Te odihneşti [*Is* 57, 15], lauda lui Israel [*Ps* 21, 4], pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ne auzi pe noi, care ne rugăm Ţie, şi dă iertare slujitorului Tău care a mâncat lucruri întinate şi a gustat cărnuri a căror mâncare ai oprit-o în Legea Ta. Iartă-l pe acesta care a gustat din ele fără voie şi învredniceşte-l fără de osândă să se împărtăşească cu înfricoşătoarele şi nemuritoarele Tale Taine, cu scumpul Trup şi Sânge al Hristosului Tău; ca izbăvit fiind de toată gustarea şi făptuirea necurată bucurându-se de dumnezeieştile Tale Taine şi desfătându-se de Masa Ta sfântă şi tainică, să fie păzit împreună cu noi în sfântă Biserica Ta lăudând şi slăvind preaînaltul Tău Nume în toate zilele vieţii Lui. Că a Ta este împărăţia şi puterea [şi slava, a Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Exorcisme]

[206] Rugăciune pentru cei bântuiți de duhuri necurate.

Dumnezeule Cel veşnic, Care ai răscumpărat din robia diavolului neamul omenesc, izbăveşte şi pe robii Tăi aceştia de toată lucrarea duhurilor necurate. Porunceşte demonilor necurați şi răi să se depărteze de sufletele şi trupurile robilor tăi şi să nu rămână, nici să nu se ascundă în ei. Puşi pe fugă să fie din plăsmuirea mâinilor Tale de sfântul Tău Nume şi al Unuia-Născut Fiul Tău şi al de viață făcătorului Duh, ca, ajungând curați de toată uneltirea diavolească, să trăiască drept şi cucernic învrednicindu-se de preacuratele Taine ale Unuia-Născut Fiul Tău şi Dumnezeul nostru, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul [şi de viață făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[207] Rugăciune pentru cei chinuiți de demoni.

Cel ce prin arătarea Hristosului Tău ai desființat pe tiranul diavol împreună cu oştirea lui de demoni, arată-Te peste făptura Ta aceasta pe care ai făcut-o după chipul Tău [*Fc* 1, 26] şi care e ținută sub stăpânirea duhurilor potrivnice. Ceartă, Sfinte, duhurile necurate aşa cum ai certat legiunea de duhuri [*Mc* 5] şi duhul surd şi mut [*Mc* 9, 5], şi curăță făptura Ta, şi să nu predai fiarelor sufletul care se mărturiseşte Ție [*Ps* 73, 19], ci miluieşte-l pe el şi pe noi spre slava şi lauda sfintei Tale Biserici. Prin Unul-Născut Fiul Tău, prin Care şi cu Care Ție se cuvine slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[208] Rugăciune la tunderea pruncului.

Pe Tine Te rugăm, Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Cel ce ai binecuvântat pruncul acesta din plinătatea cristelniței bunătății Tale, să coboare binecuvântarea Ta şi peste capul lui; şi precum ai binecuvântat pe David prin mâna profetului Tău Samuel [*1 Rg* 16, 12], aşa binecuvântează şi pruncul de față prin mâna mea, a păcătosului, venind peste el Duhul Tău Cel Sfânt şi dă-i întru începutul tunderii părului său să înainteze până la vârsta deplină şi căruntețea bătrâneților, ca să vadă bunătățile Ierusalimului în toate zilele vieții lui [*Ps* 127, 5] şi să bineplacă Ție în faptele bune pentru care l-ai pregătit ca să umble în ele [*Ef* 2, 10]. Că Ție se cuvin lauda, slava şi toată

închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[209] Rugăciune după tunderea copilului, a II-a.

Sfântă Treime, Dumnezeul nostru, binecuvântează copilul acesta cu toată binecuvântarea duhovnicească [*Ef* 1, 3] şi dă-l robilor Tăi care l-au născut nevătămat şi nesupărat de cel rău, păzit de îndurarea Ta, spre creştere şi pricepere şi bine mergând spre orice lucru bun, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu şi Pururea-Fecioarei Maria şi ale tuturor sfinţilor Tăi. Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh[, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[210] Rugăciune la tăierea bărbii.

Doamne, Dumnezeul puterilor, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce prin economia Ta ne-ai ales pe noi, umiliţii şi păcătoşii în slujirea preoţiei, ca prin noi poporul credincios să slujească Numele Tău, Te rugăm şi Te implorăm, Doamne Dumnezeul nostru, Atoateţiitorule, binecuvântează lucrurile mâinilor Tale [*Dt* 28, 12] şi ca binecuvântarea ce coboară peste capul lui Aaron şi peste barba lui şi ca roua Hermonului ce se pogoară pe munţii Sionului [*Ps* 132, 2-3], aşa să coboare peste capul robului Tău (*N*) şi peste barba lui binecuvântarea Ta. Că Ţie se cuvin toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[211] Rugăciune la facerea de fraţi [de cruce].

Doamne, Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel ce l-ai făcut pe om după chipul şi asemănarea Ta [*Fc* 1, 26] şi i-ai dat viaţă veşnică, Cel ce ai binevoit ca sfinţii şi slăviţii tăi apostoli Petru corifeul şi Andrei, Iacob şi Ioan, fiii lui Zevedei, Filip şi Bartolomeu, să se facă fraţi câte doi [*Mt* 10, 3], legaţi nu în modul firii, ci în acela al credinţei şi al Duhului Sfânt, Care ai socotit vrednic să se facă fraţi şi sfinţii Tăi martiri Serghie şi Vach, Cosma şi Damian, Kyr şi Ioan, binecuvântează-i şi pe robii Tăi (*N şi N*) să se facă fraţi legaţi nu în modul firii, ci al credinţei. Dă-le lor să se iubească unii pe alţii şi ca înfrăţirea lor să fie neurâtă şi nescandaloasă în toate zilele vieţii lor, în puterea Sfântului Tău Duh cu soliile preasfintei, preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi Pururea-Fecioarei Maria, ale Sfântului Ioan Înaintemergătorul şi Botezătorul, ale sfinţilor slăviţilor apostoli şi ale tuturor sfinţilor martiri. Că Tu eşti unirea şi statornicia şi Stăpânul păcii, Hristoase Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă şi mulţumire înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[212] Altă rugăciune la tunderea pruncului.

Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce l-ai trimis pe părintele nostru Avraam să-şi tundă părul preotului Tău Melchisedec şi toată pârga lui ai afierosit-o templului Tău sfânt [*Fc* 14; *Evr* 7], Cel ce ai venit pentru binecuvântarea şi tunderea sfinţilor Tăi apostoli şi învăţăcei [*FA* 21, 24] şi le-ai dăruit lor în locul tunderii părului credinţă nepătată şi cuvinte de împărţire a dreptăţii, Însuţi şi robului Tău (*N*) dă-i în locul tunderii părului de pe capul lui cuget de dreptate şi cărunteţe virtuoasă, ca vieţuind potrivit poruncilor Tale, să se învrednicească de starea cea de-a dreapta Ta [*Mt* 25, 33–34]. Iar celui ce prin credinţa în Hristos primeşte acestea dă-i binecuvântarea dreptului Simeon care a primit în braţele sale [*Lc* 2, 28] pe Domnul nostru Iisus Hristos, iar pe toţi cei adunaţi binecuvântează-i cu binecuvântare duhovnicească [*Ef* 1, 3]. Că Tu eşti Dumnezeu Care binecuvântezi şi sfinţeşti sufletele noastre şi Ţie slavă [şi mulţumire înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[213] Rugăciune pentru turmă.

Doamne, Dumnezeul nostru, Mielul cel adevărat Care ridici păcatul lumii [*In* 1, 29], Care nu treci cu vederea sufletele care se roagă Ţie, la Tine cădem, pe Tine Te rugăm şi Te chemăm, Cel ce ai binevoit asupra robului Tău Iacob şi i-ai înmulţit turmele [*Fc* 30, 43] şi l-ai izbăvit din mâna lui Esau şi a lui Laban [*Fc* 31–33]; Însuţi binecuvântează turma aceasta şi înmulţeşte-o la mii şi zeci de mii, izbăveşte-o pe ea şi pe noi de năvălirile celor de alte seminţii şi de toată uneltirea vrăjmaşilor, de toată iarba şi suflarea de aer purtătoare de moarte şi de toate meşteşugirile diavolului. Ca înălţându-Ţi din ea obişnuitele noastre mulţumiri, să slăvim şi prin ea preasfânt Numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[214] Rugăciune pentru sufletul celui în agonie.

Stăpâne, Doamne Dumnezeule Atoateţiitorule, Care vrei ca tot omul să se mântuiască şi să vină la cunoaşterea adevărului [*1 Tim* 2, 4], Care nu vrei moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu [*Iz* 33, 11]; de aceea ne rugăm şi Te chemăm: eliberează sufletul robului Tău de orice legătură şi blestem, că Tu eşti Dumnezeu Cel ce dezlegi pe cei ferecaţi în lanţuri de fier şi îndrepţi pe cei gârboviţi [*Ps* 145, 6–8], nădejdea celor fără de nădejde, miluindu-l cu judecata Ta. Porunceşte ca duhul robului Tău să se odihnească în corturile veşnice împreună cu sfinţii Tăi. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău.

[215] Rugăciune pentru cei ce culeg via.

Dumnezeule Mântuitorul nostru, Cel ce ai binevoit să se numească „Viţă" [*In* 15, 1] Fiul Tău Cel Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, şi prin harul Duhului Tău ai arătat pricinuitor de nemurire rodul ei, Însuţi şi acum, Stăpâne, binecuvântează şi acest rod al viţei şi dă tuturor celor ce vor gusta din el sfinţenie şi sporire sufletească. Iar pe cei ce ne-au adunat aici fă-i părtaşi Viţei celei adevărate şi păzeşte viaţa lor nevătămată, împodobindu-i cu harurile Tale cele veşnice şi netrecătoare. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[216] Rugăciune la începutul semănatului.

Cel ce eşti [*Iş* 3, 14], Doamne Dumnezeule Atoateţiitorule şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Creatorul şi Ziditorul a toate [*Sir* 24, 8], Cel ce ai făcut pământul şi din el pe om şi ai spus de la început: „Să scoată pământul verdeaţă, iarbă cu sământă în ea după soiul şi asemănarea ei" [*Fc* 1, 11] şi dai până acum hrană la tot trupul [*Ps* 135, 25], Cel ce dai sământă celui ce seamănă şi pâine spre mâncare [*Is* 55, 10], ascultă cererea noastră, Dumnezeule, şi trimite binecuvântarea Ta peste făpturile Tale. Binevoieşte ca sământa aceasta să se înmulţească cu puterea Hristosului Tău, înmulţeşte roadele pământului, ca îmbogăţiţi întru toate şi având de ajuns toate noi robii Tăi să prisosim în tot lucrul bun [*2 Co* 9, 8]. Cu iubirea de oameni şi cu îndurările Fiului Tău, cu care Ţie se cuvin slavă şi închinare, împreună cu Preasfântul şi bunul [şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[217] Rugăciune pentru bine-temperarea aerului.

Cel ce dai ploaie pe pământ şi trimiţi apă peste ce e sub cer [*Iov* 5, 10] şi din bunătate lucrezi minunat toate în chip felurit şi armonios spre viaţă şi mântuire, Tu, Stăpâne, dă apele de ploaie cu bună rânduială, cu bună măsură şi liniştite, iar diversele feluri de aer dă-le bine temperate, şi binecuvântează cununa anului bunătăţii Tale [*Ps* 64, 12]. Cu harul şi cu iubirea de oameni ale Hristosului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi [de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[218] Rugăciune pentru cei ce aduc roade.

Izvorule al bunătăţilor, Stăpâne Împărate şi Binefăcătorule al făpturilor Tale, primeşte în bunătatea Ta aducerea de roade a robului Tău întru miros

de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2], cămările lui le umple de tot binele şi izbăveşte-l de orice ispită împreună cu toţi cei ai lui; luminează-i cu cunoaşterea Ta, ca mulţumindu-Ţi Ţie să se învrednicească de bunătăţile Tale cele veşnice şi nestricăcioase. Că s-a binecuvântat Numele Tău şi s-a preaslăvit bogăţia Ta, a Tatălui şi [a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[219] Rugăciune pentru recoltă.

Doamne Dumnezeul nostru, Care pentru multă îndurarea Ta ne-ai adus pe noi în vremea aceasta, Cel ce ai binecuvântat crugul anului şi l-ai încununat cu aducerea de roade [*Ps* 64, 12], Cel ce pentru marea Ta bunătate ai poruncit pământului să ne aducă roade spre hrană [*Fc* 1, 11]; Tu, închinate Doamne, dă robilor Tăi gustare paşnică din primele lui roade şi adunarea [transportarea] recoltei cu sănătate şi bună înţelegere dându-ne belşugul a tot felul de bunătăţi. Că Tu eşti Dătătorul bunătăţilor şi Ţie slavă [şi mulţumire înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni speciale din anul liturgic]

[220] Rugăciunea I la darea stâlpărilor în Duminica Stâlpărilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care şezi pe heruvimi [*Ps* 79, 2]; Cel ce ai arătat puterea Ta şi L-ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău, pe Domnul nostru Iisus Hristos, ca să mântuiască lumea prin crucea, prin îngroparea şi prin învierea Lui; la venirea Căruia în Ierusalim spre pătimirea Sa cea de bunăvoie, poporul care şedea întru întuneric şi în umbra morţii [*Ps* 106, 10], luând semnele biruinţei, ramuri de copaci şi stâlpări de finic [*Mt* 21, 8; *In* 12, 13], I-a prevestit învierea. Însuţi, Stăpâne, şi pe noi, care imitându-i pe aceia purtăm în mâini ramuri de copaci în această zi de înainte-prăznuire şi pe acele noroade şi pruncii Îţi aducem: „Osana!", păzeşte-ne, ca în laude şi cântări duhovniceşti [*Ef* 5, 19; *Col* 3, 16] să ne învrednicim să vedem făcătoarea de viaţă Înviere de a treia zi, în Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care împreună eşti binecuvântat, cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[221] Rugăciune la stâlpări, a II-a.

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Preotul se roagă: Doamne, Dumnezeul nostru Atoateţiitorule, Care pe vremea dreptului Tău slujitor Noe ai arătat prin arcă preînchipuirea Bisericii şi prin porumbelul care purta ramura de măslin ai arătat venirea Sfântului

Duh [*Fc* 8, 11], copiii evreilor au împlinit-o [această preînchipuire] ieşind în întâmpinare cu ramuri de măslin şi de palmier strigând şi zicând: „Osana Celui dintru cele înalte! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana Celui dintru cele înalte!" [*In* 12, 13]. Această glăsuire o strigăm acum şi noi, robii Tăi, şi spunem: Osana! Binecuvântat Cel ce a venit şi iarăşi vine să judece cu dreptate [*Ps* 9, 5] împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[222] Ale diaconului la spălare[a picioarelor din Joia Mare].

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus şi pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfânta Biserică catholică şi apostolică a lui Dumnezeu cea de la o margine la alta a pământului, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce stau de faţă şi se roagă împreună cu noi în ceasul acesta şi în toată vremea, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca auzită şi bineprimită să fie rugăciunea noastră înaintea lui Dumnezeu şi milele şi îndurările Sale cele bogate să ni se trimită peste noi toţi, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ni se ierte de către Domnul toată greşeala cu voie şi fără voie, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne facem vrednici şi de această slujire [diaconie] tainică şi să ne curăţim de tot păcatul, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, curata, slăvita [stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[223] Rugăciune pentru cel ce iese să fie spălat.

Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Tatăl îndurărilor şi Dumnezeule a toată mângâierea, Cel Singur Sfânt, Care Te-ai dat pe Tine Însuţi preţ de răscumpărare pentru mântuirea lumii [*2 Tim* 2, 6], ne-ai răscumpărat din blestemul legii [*Ga* 3, 13] şi ne-ai eliberat din legătura fărădelegilor chemându-i pe toţi la pocăinţă; Care în vremea economiei predării Tale şezând la cină împreună cu sfinţii Tăi apostoli le-ai spălat picioarele, le-ai şters cu un ştergar şi le-ai spus: „Voi Mă numiţi Domn şi Învăţător, şi bine spuneţi, căci sunt. Deci dacă Eu, Domnul şi Învăţătorul, v-am spălat picioarele, pildă v-am dat vouă, ca aşa cum Mă vedeţi făcând, aşa să faceţi şi voi" [*In* 13, 12–15] unii altora. Deci şi noi, umiliţii şi nevrednicii robii Tăi, învredniceşte-ne, rugămu-Te, să facem voile Tale în tot ceasul [*Ps* 142, 10], precum şi în această sfântă şi

mântuitoare zi a Pătimirii Tale spre cinstea, lauda şi slava Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[224] Rugăciune la sfinţirea apei spălării.

Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, Singurul Care-L cunoşti pe Tatăl [*Lc* 10, 22] şi ai vestit celor vrednici măreţia Lui, Mijlocitorule între Tatăl şi făptură [*1 Tim* 2, 5], Vindecătorule al sufletelor noastre, Care pentru multa şi negrăita Ta iubire de oameni ai dăruit neamului omenesc darurile Tale duhovniceşti şi cereşti, Care sfinţeşti cele luminate de Tine; Tu străluceşte harul Tău peste apa aceasta şi binecuvântează-o, ca să se facă aducere-aminte de sfânta spălare, pe care ai predat-o sfinţilor Tăi învăţăcei şi apostoli când le-ai spălat picioarele [*In* 13, 1–17]. Curăţă, Doamne, omul nostru dinăuntru şi dinafară de orice întinare şi orice necurăţie [*1 Co* 7, 9]; fă-ne nepătaţi, neprihăniţi şi sfinţi [*1 Ptr* 1, 19] înaintea slavei Tale, şi dă-ne să avem parte şi moştenire [*Ir* 13, 25] în Împărăţia Ta cea cerească. Că Tu eşti Cel ce binecuvântezi şi sfinţeşti toate şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[225] Rugăciune după spălare şi Evanghelie,
după „Doamne, miluieşte" *şi* „În pace Domnului să ne păzim".

Stăpâne Doamne Atoateţiitorule, Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Cel Singur îndurat şi Singur puternic, Care pentru multa şi negrăita Ta iubire de oameni ne-ai dăruit şi în ceasul acesta să ne aducem aminte de binefacerile Tale pe care le-ai făcut pentru noi şi Care ne-ai dăruit păcătoşilor robilor Tăi să săvârşim aducerea-aminte de sfânta spălare a Unuia-Născut Fiului Tău şi Domnul nostru Iisus Hristos, Te rugăm şi Te chemăm: binecuvântează-ne pe toţi, sfinţeşte-ne pe toţi, adună-ne pe toţi şi mântuieşte-ne pe toţi. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[226] Rugăciune a îngenuncherii Sfintei Cincizecimi, I.

Preacurate, neîntinate, neîncepute, nevăzute, necuprinse, de nepătruns cu mintea, neschimbate, neîntrecute, nemăsurate şi fără de răutate Doamne; Cel ce Singur ai nemurire şi locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16]; Care ai făcut cerul şi pământul, marea şi toate cele zidite în ele [*Ps* 145, 6]; Care plineşti tuturor cererile mai înainte să fie cerute; Ţie ne rugăm şi pe Tine Te chemăm, Stăpâne iubitorule de oameni, Tatăl Domnului şi Dumne-

zeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat din Duhul Sfânt şi din slăvită Pururea-Fecioara Maria, Cel ce şi prin cinstită Pătimirea Sa ne-a dat pildă nouă, umiliţilor şi păcătoşilor şi nevrednicilor robilor Tăi, ca să-Ţi aducem rugăciuni cu capetele şi cu genunchii plecaţi pentru păcatele noastre şi greşelile cele din neştiinţă ale poporului [*Evr* 9, 7], auzi-ne pe noi în orice zi Te vom chema [*Ps* 19, 10], dar mai ales în ziua aceasta a Cincizecimii, în care Domnul nostru Iisus Hristos, după ce S-a înălţat la ceruri şi a şezut de-a dreapta lui Dumnezeule şi Tatăl, a trimis pe Duhul Sfânt peste sfinţii Săi învăţăcei şi apostoli şi a şezut peste fiecare dintre ei, şi ei s-au umplut toţi de Duh Sfânt şi au grăit într-alte limbi şi au profeţit [*FA* 2, 3–4]. Auzi-ne pe noi, care acum ne rugăm Ţie, şi adu-Ţi aminte de noi, umiliţii şi osândiţii, şi întoarce robia sufletelor noastre [*Ps* 125, 4], Tu Cel ce ai mijlocitoare pentru noi milostivirea Ta. Primeşte-ne pe noi care cădem înaintea Ta şi strigăm: Am greşit! La Tine suntem aruncaţi din pântecele maicii noastre; din pântecele maicii noastre Tu eşti Dumnezeul nostru [*Ps* 21, 11]. Dar pentru că s-au stins în deşertăciune zilele noastre [*Ps* 77, 33], ne aflăm lipsiţi de toată apărarea; dar totuşi, îndrăznind în îndurările Tale, strigăm: Păcatele tinereţilor noastre şi ale neştiinţei nu le pomeni [*Ps* 24, 7], şi de cele ascunse ale noastre curăţeşte-ne [*Ps* 18, 13]. Vezi umilinţa noastră şi ne iartă păcatele [*Ps* 24, 18]. Nu ne lepăda în vremea bătrâneţilor; când slăbeşte tăria noastră, nu ne părăsi [*Ps* 70, 9]. Mai înainte de a ne întoarce în pământ, învredniceşte-ne să ne întoarcem la Tine, şi caută spre noi cu bunăvoinţă şi cu har. Măsoară fărădelegile noastre cu îndurările Tale; pune adâncul îndurărilor Tale împotriva mulţimii păcatelor noastre. Caută din înălţimea Ta cea sfântă [*Ps* 101, 19], Doamne, spre poporul Tău, care stă înainte şi aşteaptă de la Tine bogată milă. Cercetează-ne pe noi cu bunătatea Ta. Adu-Ţi aminte de noi în îndurările bunătăţii Tale. Izbăveşte-ne de tirania diavolului. Întăreşte viaţa noastră cu poruncile Tale sfinte şi sfinţitoare. Înger credincios păzitor pune poporului Tău [*Pr* 13, 17; 25, 13] şi pe toţi ne adună în împărăţia Ta. Dă iertare poporului Tău. Iartă-le lor şi nouă păcatele curăţindu-ne pe toţi cu lucrarea Sfântului Tău Duh. Strică uneltirile vrăjmaşului cele împotriva noastră. *Ecfo[nis]:* Cu bunăvoirea şi bunătatea Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[227] Rugăciune a îngenuncherii, a II-a.

Doamne Dumnezeul nostru, Care ai dat oamenilor pacea Ta [*In* 14, 27] şi le-ai lăsat drept moştenire a Ta darul Preasfântului Tău Duh, dă-ni-l astăzi cum l-ai trimis în chip arătat învăţăceilor şi apostolilor Tăi şi le-ai deschis

buzele cu puterea unor limbi de foc [*FA* 2, 3–4], prin care tot neamul omenesc primind în auzul urechilor pe limba sa cunoaşterea lui Dumnezeu s-a luminat, curăţit fiind prin flacăra Duhului de rătăcire ca de o materie şi învăţat fiind prin vederea în chip trupesc a limbilor împărţite în credinţa treimică a Dumnezeirii Tale; deschide şi mie păcătosului buzele [*Ps* 50, 17] şi mă învaţă cum şi pentru ce anume trebuie să mă rog Ţie [*Lc* 11, 1; *Rm* 8, 26]. Căci chiar dacă mulţimea păcatelor mele e mare [*Sir* 5, 6], totuşi mulţimea lor nemăsurată nu va birui îndurarea Ta. Iată, cu frică stau înaintea Ta, aruncând deznădejdea sufletului meu în oceanul milei Tale. Cârmuieşte viaţa mea, Cel ce eşti limanul cel bun al celor ce se mântuiesc, şi fă-mi cunoscută calea pe care voi merge [*Ps* 142, 8]. Duh de înţelepciune [*Is* 11, 2] dăruieşte gândurilor mele şi duh de pricepere [*ibid.*] nebuniei mele; umbreşte faptele mele cu duh de frică, duh drept înnoieşte în cele dinăuntru ale mele şi cu duh conducător întăreşte [*Ps* 50, 12] alunecarea gândirii mele, ca în fiecare zi fiind călăuzit spre ce e de folos de Duhul Tău Cel bun, să mă învrednicesc să fac poruncile Tale şi să-mi aduc aminte pururea de slăvita Ta venire ca va cerceta cele făcute de oameni; şi să nu fiu amăgit de desfătările stricăcioase ale acestei lumi, ci să doresc desfătarea de comorile viitoare. Că Tu, Stăpâne, ai zis: „Oricâte va cere cineva în Numele Meu va lua" [*In* 14, 13] în chip neîmpiedicat de la Tine Dumnezeu şi Tatăl Cel împreună-veşnic. Pentru aceasta şi eu, păcătosul, implor la venirea Sfântului Tău Duh dumnezeirea Ta: câte am cerut, dă-mi spre mântuirea mea, Doamne, Dăruitorule bogat a toată binefacerea, Dătătorule bun; că Tu eşti Cel ce dai cu mult mai prisositor decât cerem, Tu eşti Cel care-Ţi pleci de fiecare dată cu iubire de oameni urechea celor ce se roagă Ţie [*Ps* 85, 1], iar celor ce-şi pleacă la Tine genunchiul [*Is* 45, 24] Tu Însuţi Te apleci cu iubire de îndurare peste păcatele lor. Dă poporului Tău îndurările Tale, auzi-i din cerul cel sfânt al Tău şi cu puterea mântuirii dreptei Tale [*Ps* 19, 7] acoperă-i cu acoperământul aripilor Tale [*Ps* 16, 8; 60, 4]; sfinţeşte-i cu puterea Ta şi nu trece cu vederea lucrurile mâinilor Tale [*Ps* 137, 8]. Ţie Unuia păcătuiesc, dar şi Ţie Unuia slujesc; nu ştiu să se închine la un dumnezeu străin, nici să-şi întindă mâinile spre un alt dumnezeu, Stăpâne [*Ps* 43, 21]. Iartă-le greşelile şi, primindu-le rugăciunile cu plecarea genunchilor, întinde-le o mână de ajutor. Ridică rugăciunea lor ca o tămâie primită înaintea împărăţiei/maiestăţii Tale suprabune. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui şi a ne mântui Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[228] Rugăciune a îngenuncherii, a III-a.

Binecuvântat eşti Doamne, Stăpâne Atoateţiitorule, Care ai luminat ziua cu lumină de soare şi noaptea ai făcut-o să strălucească cu raze ca de foc;

Cel ce ne-ai învrednicit să trecem lungimea zilei şi să ne apropiem de începutul nopţii, ascultă rugăciunea noastră [*Ps* 39, 2; 60, 2] şi a întregului Tău popor şi ne iartă tuturor păcatele cu voie şi fără voie. Primeşte rugăciunile noastre cele de seară şi trimite mulţimea milei Tale şi a îndurărilor Tale [*Ps* 5, 8; 68, 14; 68, 17] peste moştenirea Ta. Îngrădeşte-ne ca printr-un zid cu sfinţii Tăi îngeri; întrarmează-ne cu armele dreptăţii [*Rm* 6, 13]; împresoară-ne cu adevărul Tău; străjuieşte-ne cu puterea Ta; izbăveşte-ne de toată primejdia şi de tot vicleşugul celui potrivnic; şi ne dăruieşte şi această seară, cu noaptea ce vine, desăvârşită, sfântă, paşnică, fără păcate, fără poticneală, fără nălucire, şi aşa toate zilele vieţii noastre. Pentru soliile preasfintei Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor, care din veac au bineplăcut Ţie. *Ecfo[nis]:* Că al Tău este a ne milui şi a ne mântui, Dumnezeul nostru, şi Ţie [slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[229] Rugăciune la colivele sfinţilor.

Dumnezeule Cel ce aduci toate la maturitate cu cuvântul Tău şi ai poruncit pământului să răsară tot felul de roade spre veselia şi hrana noastră, Care pe copiii hrăniţi cu seminţe în Babilon i-ai arătat mai luminoşi [*Dn* 1, 12–15], Însuţi Stăpâne şi aceste seminţe şi felurite roade le binecuvântează şi sfinţeşte-i pe cei ce vor gusta din ele, că s-au pus înainte ca aducere-aminte de sfinţii Tăi. Adu-Ţi aminte de cei ce s-au săvârşit întru dreapta-credinţă, iar celor ce le-au pregătit şi celor ce săvârşesc această aducere-aminte dăruieşte-le toate cererile cele spre mântuire şi desfătarea bunătăţilor veşnice. Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui[, al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[230] Rugăciune pentru jertfa boilor.

Cel ce eşti [*Iş* 3, 14], Doamne, Dumnezeul nostru, Cel sfânt şi Care întru cele sfinte Te odihneşti [*Ps* 78, 9], Care ai poruncit fiecăruia să-Ţi aducem liberi ale Tale dintru ale Tale [*1 Par* 29, 14] din inimă curată şi conştiinţă neîntinată, Care în locul iubitului Tău Isaac ai primit de la patriarhul Avraam berbecele [*Fc* 22, 13] şi ai primit cu bunăplăcere ofranda liberă a văduvei [*Mc* 12, 42–44], Tu ne-ai poruncit păcătoşilor şi nevrednicilor robilor Tăi să facem jertfele de animale şi păsări necuvântătoare pentru sufletele noastre

[*Lv* 3]. Însuți, Stăpâne, Iubitorule de oameni Împărate, primește jertfa liberă a robilor Tăi (*N*) ca aducere-aminte de sfântul Tău (*N*) și o pune în vistieriile Tale cerești, dăruindu-le în chip îmbelșugat desfătarea bunătăților Tale lumești împreună cu toate cele ce le sunt de folos. Cămările lor le umple de rodul grâului, al vinului și al untdelemnului [*Ps* 4, 8], iar sufletele lor de credință și dreptate. Sporește, înmulțește dobitoacele și turmele lor, pentru care Îți aduc drept preț de răscumpărare jertfa acestui animal. Facă-se grăsimea lui ca o tămâie bineprimită înaintea sfintei slavei Tale [*Dn* 3, 53], vărsarea sângelui său pâine grasă de milă, iar gustarea cărnii lui tămăduire a suferințelor trupești. Pentru că nu în zadar se săvârșește lucrul acesta, ci ca aducere-aminte de sfintele Tale Pătimiri. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preasfânt Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului [Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[231] Rugăciune pentru slujire spusă cu glas mare în fântână.

Ziditorule al apelor, Făcătorule a toate, Doamne Dumnezeule Atoatețiitorule, Care faci și prefaci toate [*Am* 5, 8], prefă, preschimbă și sfințește apa aceasta și dă-i putere pentru toată lucrarea care stă înainte; și tuturor celor ce se vor folosi de ea fie prin băutură, fie prin spălare sau stropire, fă să le fie spre sănătatea sufletului și a trupului, spre izbăvirea de toată boala și toată suferința. Că bun și iubitor de oameni ești [și Ție mărire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[232] Rugăciune pentru cei ce zidesc casa.

Dumnezeule Atoatețiitorule, Cel ce ai făcut cerurile cu pricepere [*Ps* 135, 5] și ai întemeiat pământul pe întărirea lui [*Ps* 103, 5], Ziditorule a toate, privește peste robul Tău (*N*) care îndrăznind în puterea tăriei Tale [*Ef* 6, 10] vrea să ridice această zidire; întemeiaz-o pe piatra cea tare, pe care potrivit glăsuirii Tale nestricăcioase nici vânt, nici apă, nici altceva nu poate s-o doboare [*Lc* 6, 48–49], și du-o până la isprăvire. Și binevoiește să se bucure de ostenelile lui, să ajungă la adânci bătrâneți și să dea stăpânirea ei copiilor copiilor lui, celor pe care îi va pune la încercare și-i va afla vrednici atotînțeleapta Ta preștiință. Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă[înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[233] Rugăciune pentru cutremur.

Dumnezeule Cel înfricoșător, minunat și mare, slăvit și adevărat, Care faci și prefaci toate [*Am* 5, 8], Care privești spre pământ și-l faci pe el de se cu-

tremură, Cel ce Te atingi de munţi şi fumegă [*Ps* 103, 32], Cel ce clatini din temelii pământul de sub cer, dar stâlpii lui nu se vor clătina [*Iov* 9, 6], de Care toate tremură şi se cutremură de faţa Ta [*Dn* 6, 27], pentru că de nesuportat este urgia ameninţării Tale peste păcătoşi, dar fără de măsură şi nepătrunsă e mila făgăduinţei Tale. Însuţi adu-Ţi aminte de îndurările Tale, Doamne, şi dă milele Tale, pentru că din veac sunt [*Ps* 24, 6], şi întăreşte făptura [creaţia], încetează clătinarea ei, aşează lumea zdruncinată, nu ne face să pierim împreună cu fărădelegile noastre [*Fc* 19, 15] şi să nu ne duci în cele mai de jos ale pământului. Că Tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul celor ce se pocăiesc, şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[234] Rugăciune pentru cei ce intră în slujiri.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel credincios în făgăduinţă şi Căruia nu-Ţi pare rău de darurile Tale [*Rm* 11, 29], Cel ce ai chemat făptura Ta cu chemare sfântă [*2 Tim* 1, 9] şi aduni pe robii Tăi în această vieţuire cerească şi îngerească, Însuţi fii împreună-lucrător cu ei şi dă-le putere să slujească sfintei Tale Biserici, sporindu-le fiecare rod adunat din osteneli drepte spre bunăplăcerea bunătăţii Tale; iar sufletele noastre rânduieşte-le spre toată buna rânduială şi starea paşnică, lipite unele de altele în smerenie/umilinţă adevărată şi nefăţarnică, dăruindu-ne tuturor cereasca Ta Împărăţie. Cu mila şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut [Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[235] Rugăciune pentru cei ce aduc roade noi.

Îţi mulţumim, Doamne, Dumnezeule, şi-Ţi aducem pârga roadelor, pe care ni le-ai dat spre împărtăşire poruncind prin cuvântul Tău pământului să aducă la maturitate tot felul de roade spre veselie şi hrană oamenilor şi oricărei vietăţi. În toate Te lăudăm, Dumnezeule, pentru toate feluritele roade din toată făptura cu care ne faci bine prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, Domnul nostru, prin Care Ţie se cuvine slavă în vecii vecilor. Amin.

Se binecuvântează aceste roade: struguri, smochine, rodii, măsline, mere, piersici, prune de Damasc.

[236] Rugăciune a colivelor sau a grăunţelor.

Slăvite Doamne ceresc, Urzitorule a toată făptura şi Ziditorule al tuturor odrăslirilor pământului, Care ai venit la cele cinci pâini şi ai binecuvântat fǎpturile făcute de Tine [*Mt* 14, 17–21], Însuţi şi acum, Stăpâne Doamne,

chemat şi rugat de nevrednicia noastră, binevoieşte din sfânt lăcaşul Tău [*2 Par* 30, 27; *Ps* 32, 14] şi binecuvântează aceste ofrande; şi cum pentru credinciosul Zaheu [*Lc* 19, 1–9] harul s-a înmulţit în cei de faţă, şi acum, Doamne, binecuvântează pe cei care le-au adus, stau de faţă şi vor gusta din ele. În Hristos Iisus Domnul nostru, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[Exorcisme]

[237] Rugăciune când fratele visează urât.

Mult-milostive, îndurate, Doamne, Cel Singur neîntinat şi fără de păcat, curăţeşte-l pe robul Tău de toată întinarea trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1], arată-l fără prihană prin harul Hristosului Tău şi sfinţeşte-l prin venirea Sfântului Tău Duh, ca trezindu-se din pâcla nălucirilor necurate ale diavolului şi ale oricărei ispite, să se învrednicească să vină cu conştiinţă curată şi să guste din înfricoşătoarele şi cutremurătoarele Tale Taine. Că Tu eşti Cel ce binecuvântezi şi sfinţeşti toate, Dumnezeul nostru[, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[238] Rugăciune ce sfinţeşte apa fie în puţ, fie în cisternă, când cade în ea ceva necurat, fie animal sălbatic, fie orice altceva.

Preotul zice cu glas mare:
Părinte Sfinte, priveşte împreună cu Fiul şi Duhul Sfânt spre această apă cu ochi binevoitor şi milostiv şi cu privire liniştită, şi arat-o sfinţire sufletelor şi trupurilor. Căci la întemeierea lumii, când Duhul Sfânt se purta peste ape [*Fc* 1, 2], Tu, Sfinte şi Preasfinte, le-ai făcut să dea viaţă oamenilor. Tu şi pe Israel l-ai scos de sub puterea Egiptului şi l-ai trecut prin Marea Roşie botezându-l în Moise [*Iş* 3], izbăvindu-l de toată murdăria egipteană, şi ai poruncit prin Moise ca toţi să se curăţească prin apă [*Iş* 15, 22]. De aceea Te rugăm şi implorăm, Stăpâne, priveşte şi peste apa aceasta şi o sfinţeşte; căci Tu ai sfinţit şi Iordanul, ai întărit puterile cerurilor, cercetezi adâncurile, ţii cu mâna Ta toate şi le umpli de sfinţire. Ziditorule Doamne, Dumnezeul nostru, pe Tine Te lăudăm şi Ţie ne rugăm: priveşte spre apa aceasta şi sfinţeşte-o cu puterea Sfântului Tău Duh şi curăţeşte-o de toată întinarea şi necurăţia, ca toţi cei ce vor scoate din ea spre băutură sau spre altă folosire să o aibă prin iubirea Ta de oameni spre facere de bine a sufletelor şi trupurilor. Că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[239] Rugăciune pentru cei ce aduc miel.

Doamne, Dumnezeul părinților noștri, Care ai primit jertfa de ardere de tot a lui Avraam în locul lui Isaac fiul său [*Fc* 22, 13], Însuți, Stăpâne, primește și aducerea acestui miel și răsplătește-le celor ce l-au adus cu darurile Tale cele veșnice. Cu harul Unuia-Născut Fiulul Tău, cu Care [ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[240] Rugăciune la facerea clericului din laic.

Episcopul [spune]:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai poruncit robului Tău Avraam să-și tundă părul arhiereului Tău Melchisedec și a fost binecuvântat de el [*Fc* 14, 18–20], Cel ce ai venit la tunderea sfinților Tăi apostoli [*FA* 21, 24] și în loc de păr le-ai dăruit harul Sfântului Tău Duh, Însuți și acum, Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, privește spre tunderea robului Tău (*N*) și spre cei ce au venit la tunderea aceasta, Doamne; răsplătește-le cu darurile Tale cerești și întărește în inimile lor pacea Ta, cu rugăciunile și soliile Stăpânei noastre preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut Ție. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[241] Rugăciune pentru casă.

Sfințitorule al caselor și răscumpărătorule al sufletelor, binecuvântează, sfințește și umple de tot binele această casă, iar pe cei ce locuiesc în ea îi binecuvântează, îi păzește și le dă cale de mântuire [*FA* 16, 17] și de pace; acoperă-i de toată lucrarea și înrâurirea celui potrivnic, iar pe noi ne învrednicește în ele să ne mântuim întru Împărăția Ta cea cerească [*2 Tim* 4, 18]. Că iubitor de oameni ești Dumnezeul nostru și Unul-Născut Fiul și Duhul Tău Cel Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[242] Altă rugăciune pentru casă.

Stăpâne Doamne, Dumnezeule Atoatețiitorule, Te rugăm și chemăm: binecuvântează sufletele de aici și păzește trupurile lor; rânduiește lucrurile lor în pace și ajută-le ca un Dumnezeu; dă-le lor binecuvântare din cer [...] tuturor acestora care prin viață bună fac voia Hristosului Tău dă-le moștenirea bunătăților Tale veșnice. Prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul [Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[243] Rugăciune pentru cei bântuiți de duhuri necurate.

Milostive Dumnezeule, Care din bunătatea Ta l-ai plăsmuit pe om, ceartă duhurile necurate şi izbăveşte făptura Ta de sub puterea celui potrivnic, şi curăţind-o reaşeaz-o în sfânta şi catholica Ta Biserică. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Hristosului Tău, cu Care eşti binecuvântat [împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viață făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Intrarea în monahism]

[244] Rânduială, şi anume cele ale diaconului şi rugăciuni la îmbrăcarea hainei îngereşti de către bărbaţi.

După obişnuita rânduială a troparelor, preotul iese şi stă în uşile altarului şi începe troparul acesta, glas 4: „Uşa pocăinţei s-a deschis".

Şi după ce cel ce renunţă [la lume] intră în altar, se aruncă înaintea Sfintei Mese şi diaconul spune aceste rugăciuni [ectenii] diaconeşti:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru statornicia, înţelegerea, pacea şi aşezare întregii lumi, a sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi a mănăstirii acesteia, pentru pacea şi siguranța ei, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul şi iertarea păcatelor fratelui nostru (*N*) care a venit la sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca paşii noştri să se îndrepte pe calea păcii şi pe cărările dreptăţii, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca auzită şi bineprimită să fie rugăciunea noastră înaintea lui Dumnezeu, pentru ca să se trimită peste noi toţi milele Sale cele bogate şi îndurările Lui, şi pentru ca să ne învrednicim noi de Împărăţia cerurilor, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni, Dumnezeul nostru, să-l învrednicească împreună cu tăierea părului şi de iertarea păcatelor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviţi noi de tot necazul[, mânia, primejdia şi nevoia, Domnului să ne rugăm].

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o; pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[245] Şi preotul spune această rugăciune a primei haine [schēmatos].

Doamne, Dumnezeul adevărului [*Dt* 21, 15], în numele Tău îmi pun mâna mea peste robul Tău (*N*) care s-a învrednicit să scape la sfântul Tău Nume; păzeşte-l sub acoperământul aripilor Tale [*Ps* 60, 5]; depărtează de la el vechea rătăcire a lumii şi umple-l de credinţă, nădejde şi iubire [*1 Co* 13, 13]. Veseleşte-l în lucrurile mâinilor lui [*Ps* 85, 4; 9, 17], ca să slujească pururea bunătăţii Tale închinându-se Ţie, slăvind sfânt Numele Tău şi lăudându-Te în toate zilele vieţii lui. Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi [Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[246] Rugăciunea a II-a.

Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce retezi mândria şi desfiinţezi răzvrătirea diavolului, Cel ce peste capetele sfinţilor Tăi ai revărsat slava gândului smerit/umil, îi încununezi cu cununa neveştejită şi nestricăcioasă a vieţii [*1 Ptr* 5, 4] şi-i călăuzeşti pe calea strâmtă a mântuirii, pe care au intrat sfinţii părinţi şi au luat în schimb locuri de odihnă [*Sir* 11, 9; *Mt* 11, 29]; Tu Însuţi, Stăpâne Atotputernice, dăruieşte puterea care vine de la Tine şi harul Dumnezeirii Tale peste acest suflet şi peste trupul celui ce a venit înaintea Ta şi cere jugul stării monahiceşti, şi-i dă lui, Stăpâne preabune, ca din toată inima şi din toată puterea lui să se depărteze de orice gând lumesc şi pământesc, pentru ca vieţuind potrivit Evangheliei Tale să dobândească viaţa veşnică [*Tit* 1, 2] şi bunătăţile făgăduite celor ce au bineplăcut Ţie. Căci Tu eşti Dumnezeul nostru Care vrei ca tot omul să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4], şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[247] Rugăciunea a III-a cu glas mare.

Cel ce ne-ai arătat această oaste îngerească spre surparea nevăzuţilor vrăjmaşi, înarmează cu arme duhovniceşti şi pe fratele nostru care se înrolează acum în ea, şi-i dă să petreacă cealaltă vreme a vieţii lui cu gând treaz ducând o viaţă fără pată şi fără prihană spre bunăplăcerea şi slava mult-lăudatului Tău Nume. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[248] Domnul să înscrie numele fratelui nostru (*N*) în cartea vieţii, iar pe noi toţi să ne miluiască şi învrednicească de Împărăţia Lui cea cerească. Că Lui I se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, [Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Până aici cele ale schimei mici.

[249] Şi când se isprăveşte rugăciunea I, diaconul spune iarăşi:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru sfânta şi singura Biserică catholică a lui Dumnezeu de la o margine la alta a pământului, Domnului să ne rugăm.

Pentru preacuviosul părintele nostru (*N*) şi pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul şi iertarea păcatelor fratelui nostru (*N*) care a venit la sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru să-l primească şi rânduiască în turma Lui cuvântătoare şi sfântă, Domnului să ne rugăm.

Ca să-l învrednicească de starea de-a dreapta Lui şi de dănţuirea cu îngerii, Domnului să ne rugăm.

Pentru părinţii şi fraţii care cu sârguinţă, cu evlavie şi cu frică de Dumnezeu ostenesc şi slujesc împreună cu noi şi pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei de faţă şi care se roagă împreună cu noi în ceasul acesta şi în toată vremea, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata, slăvita [stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o; pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[250] Şi preotul rosteşte rugăciunea a II-a, cea după tundere:

Sfinte, bunule, Cel ce întru sfinţi Te odihneşti [*Ps* 57, 15], Iisuse Hristoase, Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16], Care retezi mândria şi desfiinţezi răzvrătirea diavolului, Cel ce ai revărsat slava gândului smerit peste capetele sfinţilor Tăi, îi încununezi cu cununa neveştejită şi nestricăcioasă a vieţii şi-i călăuzeşti pe calea strâmtă a mântuirii, pe care au intrat sfinţii părinţi şi au primit în schimb locuri de odihnă [*Sir* 11, 19; *Mt* 11, 29]; Tu Însuţi, Stăpâne Atotputernice, dăruieşte puterea care vine de la Tine şi harul Dumnezeirii Tale peste sufletul şi trupul fraţilor noştri (*N*) care au venit şi au primit începutul hainei sfinte în Numele Tău cel sfânt, ca şi pe ei să-i sfinţeşti întregi prin harul Sfântului Tău Duh. Că sfânt eşti, Dumnezeul nostru, şi întru sfinţi Te odihneşti [*Ps* 57, 15], şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[251] Şi când se isprăveşte rugăciunea, diaconul spune iarăşi:

Să ne mai rugăm stăruitor Domnului.

Pentru pacea de sus, pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu şi pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru fratele nostru (*N*) şi pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca Iubitorul de oameni, Dumnezeul nostru, să-l primească şi rânduiască în turma Lui cuvântătoare şi sfântă, Domnului să ne rugăm.

Şi ca să-l învrednicească de starea de-a dreapta Lui şi de dănţuirea împreună cu îngerii, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o; pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[252] Şi preotul se roagă această rugăciune a hainei [monahale]:

Cel ce eşti [*Iş* 3, 14], Doamne, Dumnezeul nostru, Care l-ai plăsmuit pe om după chipul şi asemănarea Ta [*Fc* 1, 26] şi i-ai dat poruncă de viaţă veşnică, iar căzând el prin păcat nu l-ai trecut cu vederea, ci ai rânduit mântuirea şi întoarcerea lui prin întruparea Unuia-Născut Fiului Tău; Ţie ne rugăm şi pe Tine Te chemăm, preasfinte Mântuitorul nostru, după mulţimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] priveşte peste noi şi peste robul Tău (*N*) şi trimite peste el Duhul Tău Cel Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul Care S-a pogorât peste sfinţii Tăi apostoli; şi-l îmbracă în haina dreptăţii [*Is* 61, 10], pune pe el veşmântul nestricăciunii, încinge-i mijlocul cu puterea adevărului [*Ef* 6, 14] şi împodobeşte-l cu coiful nădejdii mântuirii [*Is* 59, 17]. Curăţă cugetul lui de pofte întinate, de amăgirea deşartă şi de toată lucrarea diavolească, izbăveşte-l de nălucirile rele şi necurate, deschide-i ochii inimii [*Ef* 3, 1. 18] ca să-i strălucească luminarea poruncilor Tale. Însoţeşte-i viaţa lui cu un înger luminos, depărtează de la gândirea lui orice minciună, orice răutate, orice ispită a vieţii, orice lăcomie, orice mişcare a trupului şi a duhului străină de Dumnezeirea Ta. Dă-i putere pentru războiul împotriva vrăjmaşului, ca să se facă înfricoşător pentru cei potrivnici, cu neputinţă de prins pentru duşmani, mai înalt decât toată plăcerea şi pofta ruşinoasă, învăţând ascultarea şi străbătând înfrânarea. Şi-l învredniceşte ca urmând legea ascezei şi străbătând toată virtutea ei, slăvind în psalmi şi în imne preacinstitul şi de mare cuviinţă Numele Tău, să calce pe urmele marelui Tău profet Ilie şi ale sfântului Înainte-mergător şi Botezător Ioan. Ca ajungând la măsura desăvârşirii, să sfârşească alergarea şi să păzească credinţa [*2 Tim* 4, 7] şi, îmbrăcat în nestricăciunea îngerilor şi numărat împreună cu sfânta Ta turmă, să dobândească starea de-a dreapta Ta şi să se învrednicească să audă fericitul glas care spune: „Veniţi binecuvântaţii Tatălui Meu şi moşteniţi Împărăţia pregătită vouă de la întemeierea lumii!" [*Mt* 25, 34], căreia arată-ne moştenitori şi pe noi împreună cu el, Dumnezeul nostru, cu harul Tău. *Ecfo[nis]:* Că Tu eşti Dumnezeul nostru,

Dumnezeul milei şi al mântuirii, şi Ţie slavă [înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[253] Iar diaconul face rugăciunea aceasta:

Să ne mai rugăm stăruitor Domnului.

Pentru preacuviosul părintele nostru (*N*) preotul şi pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul şi iertarea păcatelor fratelui nostru (*N*) care s-a învrednicit de sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea-Fecioara Maria, cu toţi sfinţii pomenind-o, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[254] Şi după îmbrăcarea hainei preotul spune rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre [*Ps* 87, 1], Cel ce ne-ai binecuvântat cu toată binecuvântarea duhovnicească întru cele cereşti în Hristos Iisus [*Ef* 1, 3], Domnul nostru, binecuvântează pe robul Tău (*N*) şi-l păzeşte în legea Ta; dă-i lui să nu alerge în gol, ci într-adevăr să fugă de toată răutatea şi să urmărească toată virtutea cu credinţă, nădejde şi iubire [*1 Co* 13, 13], ca să ia viaţa veşnică. Şi pe cel îmbrăcat în sfânta haină îl învredniceşte ca prin mantie să se ţină legat de dreptate, prin cingătoare să poarte în sine omorârea trupului şi cuminţenia, prin analav să se împodobească cu crucea şi credinţa şi să stingă toate săgeţile aprinse ale celui rău şi să primească coiful mântuirii şi sabia Duhului care este cuvântul lui Dumnezeu [*Ef* 6, 16–17]. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău [cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[255] În ziua a opta la scoaterea culionului, diaconul spune:
Domnului să ne rugăm!, *iar preotul zice rugăciunea concedierii:*

Stăpâne Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri, Cel ce desăvârşeşti spre bună-plăcerea bunătăţii Tale alergarea [*2 Tim* 4, 7] celor ce trăiesc în asceză/nevoinţă şi se înfrânează cu luptă, Care celui ce a ales de bunăvoie calea strâmtă şi cu chinuri care duce la viaţă [*Mt* 7, 13–14] i-ai pregătit desfătarea raiului şi a împărăţiei Tale cereşti [*2 Tim* 4, 18]; Însuţi şi acum pe robul Tău (*N*) care a luat asupra sa haina acestei vieţi singuratice şi îngereşti, păzeşte-l până la sfârşit în curăţie şi sfinţenie, călăuzeşte-l în calea poruncilor Tale, îndreptează-i paşii spre toată calea dreptăţii [*Ps* 118, 133], îmbracă-l cu veşmântul

sfinţirii, cu platoşa credinţei, cu coiful mântuirii [*Is* 59, 17], încingându-i mijlocul cu cuminţenie şi bărbăţie; dă-i putere la războiul împotriva vrăjmaşului şi arată-l biruitor asupra patimilor; ca vieţuind potrivit Evangheliei Hristosului Tău să găsească parte şi moştenire [*Ir* 13, 25] împreună cu toţi sfinţii Tăi care din veac au bineplăcut Ţie. *Ecfo[nis]:* Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău [cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

Şi după ce se roagă se întoarce spre el şi îl învaţă cele ce trebuie să facă şi spune:

Pentru fratele nostru (*N*) şi pentru mântuirea lui în Hristos să spunem toţi: Doamne miluieşte!

Şi când spune a treia oară îi scoate culionul spunând: În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

[256] [Lecturi biblice]

În ziua 1, când i se dă haina: Stih: *Ps* 54, 8. 2; Apostol: *2 Ptr* 1, 1–6; Stih: *Ps* 31, 1; Evanghelie: *Mt* 11, 25–30.

În ziua a 2-a: Stih: *Ps* 75, 12. 2; Apostol: *Ef* 4, 1–4; Stih: *Ps* 33, 6; Evanghelie: *Mt* 22, 2–14.

În ziua a 3-a: Stih: *Ps* 65, 1; Apostol: *Ef* 4, 23–5, 8; Stih: *Ps* 50, 12; Evanghelie: *Mc* 8, 34 – 9, 1.

În ziua a 4-a: Stih: *Ps* 101, 20; Apostol: *2 Co* 6, 16–7, 1; Stih: *Ps* 50, 4; Evanghelie: *Lc* 13, 20–30; 14, 35.

În ziua a 5-a: Stih: *Ps* 118, 133–134; Apostol: *Rm* 12, 1–3; Stih: *Ps* 50, 3; Evanghelie: *Lc* 11, 1–13.

În ziua a 6-a: Stih: *Ps* 117, 14. 18a; Apostol: *2 Co* 4, 6–10; Stih: *Ps* 118, 132; Evanghelie: *Mt* 9, 10–13.

În ziua a 7-a: Stih: *Ps* 24, 18. 1; Apostol: *Ef* 5, 8–21; Stih: *Ps* 118, 133; Evanghelie: *Lc* 12, 32–44.

În ziua a 8-a: Stih: *Ps* 54, 8. 2; Apostol: *Col* 3, 1–17; Stih: *Ps* 124, 1–2; Evanghelie: *Lc* 14, 25 – 15, 10.

[257] Rugăciune pentru casa cercetată sau supărată în altfel de duhuri rele.

Doamne Dumnezeul mântuirii noastre [*Ps* 87, 2], Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16], Care Te porţi pe heruvimi; Cel ce eşti mai presus decât toată începătoria şi stăpânia şi puterea şi domnia [*Ef* 1, 21]; Tu Cel mare şi înfricoşător peste toţi care sunt împrejurul Tău [*Ps* 88, 8]; Care ai aşezat cerul ca o boltă deasupra noastră [*Is* 40, 22], ai făcut pământul cu tăria Ta cea mare

şi ai îndreptat lumea cu înţelepciunea Ta [*Ir* 10, 12]; Care cutremuri din temelie pământul de sub cer, dar stâlpii lui nu se clatină; Cel ce zici soarelui şi nu răsare ascunzându-se după stele [*Iov* 9, 6–7]; Care ameninţi marea şi o usuci [*Naum* 1, 4]; a Cărui mânie topeşte stăpâniile şi puterile, şi din pricina Căruia s-au sfărâmat stâncile [*Naum* 1, 6]; Care ai zdrobit porţile cele de aramă şi zăvoarele cele de fier le-ai rupt [*Ps* 106, 16], l-ai legat pe cel tare şi pe slujitorii lui i-ai risipit [*Mc* 3, 27]; pe tiran l-ai doborât cu crucea Ta şi pe balaur l-ai prins cu undiţa întrupării Tale şi l-ai legat cu lanţuri în întunericul iadului [*2 Ptr* 2, 4]. Tu, Doamne, întărirea celor ce-şi pun nădejdea în Tine [*Ps* 72, 88; 77, 7], zidul cel tare [*Ir* 15, 10] al celor ce şi-au pus încrederea în Tine, depărtează, izgoneşte şi împrăştie toată lucrarea diavolească, toată năvălirea Satanei, toată bântuiala puterii celei potrivnice de la casa aceasta şi de la cei ce locuiesc într-însa şi care poartă semnul crucii Tale celei biruitoare şi înfricoşătoare împotriva demonilor şi cheamă Numele Tău cel sfânt.

Aşa, Doamne, Care ai izgonit legiunea de demoni [*Mc* 5, 9–13] şi ai poruncit duhului celui surd şi mut şi necurat să iasă din omul cel cuprins de el şi să nu se mai întoarcă [*Mc* 9, 25]; Cel ce ai nimicit toată tabăra vrăjmaşilor noştri cei nevăzuţi, iar credincioşilor ce Te cunosc le-ai zis: „Iată, vă dau putere să călcaţi peste şerpi şi peste scorpioni şi peste toată puterea vrăjmaşului” [*Lc* 10, 19], Însuţi, Stăpâne, păzeşte pe toţi care sunt în casa aceasta de toată vătămarea şi ispita, izbăvindu-i de frica de noapte, de săgeata ce zboară ziua, de lucrul ce umblă în întuneric, de întâlnirea cu demonul de amiază [*Ps* 90, 5–6], pentru ca robii Tăi şi roabele Tale şi pruncii desfătându-se de ajutorul Tău şi cu tabără îngerească fiind străjuiţi, toţi ca unul, într-un gând, cu credinţă să cânte: „Domnul este ajutorul meu şi nu mă voi teme de ce-mi va face mie omul” [*Ps* 117, 6]. Şi iarăşi: „Nu mă voi teme de rău, pentru că Tu cu mine eşti” [*Ps* 24, 4]. Căci Tu eşti, Dumnezeule, întărirea mea, Stăpânitor tare, Domn al păcii, Tată al veacului ce va să fie [*Is* 9, 6], şi împărăţia Ta este o împărăţie veşnică. Că a Ta, a Unuia, este împărăţia şi puterea şi slava, împreună cu Părintele Tău cel fără de început şi cu Preasfântul Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[258] Rugăciunea I la cea care urmează să ia haina de monahie.

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce aşa ai iubit fecioria, încât ai numit-o mamă a economiei Tale, Însuţi Stăpâne a toate, pe roaba Ta (*N*) care vrea să lase aceste slave ale vieţii trecătoare şi să privească spre bunătatea Ta, primeşte-o şi învredniceşte-o de venirea Sfântului Tău Duh, dăruindu-i înfrânare şi toată cuviinţa, pentru ca vieţuind în chip bineplăcut Ţie să iasă în întâmpinarea Ta, Mirele ei ceresc, purtând ca pe un opaiţ strălucirea cuminţeniei

îngrăşate de untdelemnul faptelor ei [*Mt* 25, 1–13]. *Ecfo[nis]:* Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul [şi de mare cuviinţă Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[259] Rugăciunea a II-a la monahii.

Dumnezeul celor buni, Tatăl fecioriei şi săditorul vieţii virtuoase, păzeşte-o pe roaba Ta (*N*) în frumuseţea la care ai ales-o; îmbrac-o în lumina sfinţeniei şi în veşmântul cuminţeniei, ca să se îngrijească de cele ale Domnului, cum să placă Stăpânului ei [*1 Co* 7, 32], şi să fie sfântă la trup, la suflet şi la duh, numărată împreună cu corul fecioarelor înţelepte şi, având candelele cucerniciei, să se învrednicească să intre în cămara de nuntă cerească a vieţii veşnice [*Mt* 25, 1–13]. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul, bunul şi de viaţă făcătorul [Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[260] Rugăciunea a III-a a hainei [monahale].

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce chemi pe cei drepţi la sfinţire şi pe cei păcătoşi la îndreptare şi pocăinţă ca să dobândească îndurare, Însuţi Stăpâne, Iubitorule de oameni, primeşte pocăinţa roabei Tale (*N*) şi iart-o ca un Bun pe ea, care cade la îndurările Tale întru mărturisirea păcatelor ei, şi izbăveşte-o de tot păcatul trupesc, fă-i conştiinţa să strălucească curată de orice pată, curăţeşte-o de toată întinarea trupului şi a duhului [*2 Co* 7, 1], şi dă-i ei, care s-a dezbrăcat de deşertăciunea vieţii şi şi-a tuns părul capului imitând-o pe întâia Ta martiră Tecla, putere în lucrarea poruncilor Tale şi număr-o împreună cu fecioarele cele credincioase şi înţelepte [*Mt* 25, 1–13]; ca aducând roade întru curăţia sufletului şi a trupului şi sporind în fapte bune, să ajungă moştenitoare a Împărăţiei cerurilor [*Rm* 8, 39]. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care eşti binecuvântat, împreună cu Preasfântul, bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[261] Rugăciunea a IV-a a hainei [monahale].

Stăpâne, Atoateţiitorule, Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeul milei, Ţie ne rugăm şi pe Tine Te rugăm şi pentru roaba Ta (*N*), ca să o păzeşti de toată invidia diavolului, de toată uneltirea bărbaţilor răuvoitori [*Sol* 2, 24], şi de toată boala şi moliciunea [*Mt* 4, 23]. Socoteşte lucru vrednic să trimiţi peste ea frica Ta şi pacea Ta din ceruri prin îngerul păcii; îndreptează-i căile, îngrădeşte-i sufletul şi trupul; luminează-i mintea cu luminarea cunoaşterii Tale; scrie îndreptările Tale pe inima ei; păzeşte

nestinsă candela ei; număr-o împreună cu cele cinci fecioare înțelepte [*Mt* 25, 1–13]; mântuiește-o și miluiește-o pentru Numele Tău chemat asupra ei și asupra noastră [*Ir* 14, 9]. Dă-i harul de a fi găsită înaintea Ta și înaintea Hristosului tău în toate zilele vieții ei, ca și în ziua aceea împreună cu toți cei de față și cu noi toți. Prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeul nostru, cu Care ești binecuvântat, împreună [cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[262] Rugăciunea a V-a a hainei [monahale].

Sfinte, Sfinte, Cel ce întru sfinți Te odihnești [*Is* 57, 15], Care vrei ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [*2 Tim* 2, 4], Care atât de mult ai iubit neamul omenesc, încât vrei să locuiești și să umbli în el [*2 Co* 6, 16] și să ai în el lăcașe [temple] ale slavei Tale înfricoșătoare și nemuritoare; Care ai zis: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se tăgăduiască pe sine însuși, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie" [*Mt* 16, 24]. Însuți, Stăpâne iubitorule de oameni, binevoiește și întru renunțarea [lepădarea] roabei Tale (*N*); pune peste ea jugul Tău bun și povara Ta ușoară [*Mt* 11, 30]; păzește-i întreg duhul, sufletul și trupul; țese-i veșmântul dintâi cel duhovnicesc și nestricăcios; îmbrac-o în platoșa credinței și în toate armele Sfântului Tău Duh [*Ef* 6, 11–13]; încinge-o cu curăția, sfințirea și cumințenia, ca depărtând prin puterea Ta meșteșugirile diavolului, să lupte lupta cea bună, să sfârșească alergarea Ta, să păzească credința Ta și să primească de la Tine cununa [*2 Tim* 4, 7–8] pe care ai făgăduit-o celor ce Te iubesc și păzesc poruncile Tale [*Is* 56, 4]. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[263] Rugăciunea a VI-a a hainei [monahale].

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce retezi mândria și desființezi răzvrătirea diavolului, Cel ce ai revărsat slava gândului smerit peste capetele sfinților Tăi, îi încununezi cu cununa neveștejită și nestricăcioasă a vieții și-i călăuzești pe ei pe calea strâmtă a mântuirii, pe care au intrat sfinții părinți și au primit locurile de odihnă; Tu Însuți, Stăpâne Atotputernice, dăruiește puterea de la Tine și harul Dumnezeirii Tale peste acest suflet și peste trupul celei ce a venit înaintea Ta și cere jugul stării monahicești, și-i dă ei, Stăpâne preabune, ca din toată inima și din toată puterea ei să se depărteze de orice gând lumesc și pământesc, ca viețuind potrivit Evangheliei Tale să dobândească viața veșnică și bunătățile făgăduite celor ce au bineplăcut Ție. Căci Tu ești Dumnezeul nostru Care vrei ca tot omul să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [*2 Tim* 2, 4], și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în [vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni pentru morți]

[264] Rugăciune pentru cel ce s-a săvârşit [a murit].

Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul [*Nm* 16, 22; 27, 11], Care ai călcat moartea, pe diavol l-ai surpat [*Evr* 2, 14] şi ai dăruit viață lumii Tale, Însuți, Doamne, odihneşte sufletul adormitului robului Tău (*N*) în loc luminat, în loc de verdeață, în loc de răcorire, de unde a fugit durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 35, 10]. Şi orice păcat a săvârşit el, cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, ca un Dumnezeu bun şi iubitor de oameni, iartă-i. Că nu este om care să fie viu şi să nu păcătuiască; numai Tu singur eşti fără de păcat, dreptatea Ta este dreptate în veac şi cuvântul Tău este adevărul [*Ps* 118, 142]. Că Tu eşti viața şi învierea [*In* 11, 25] adormiților Tăi şi Ție slavă [înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[265] Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Preotul se roagă:

Doamne, Doamne, Cel ce eşti mângâierea celor necăjiți, consolarea celor ce plâng şi ajutorul celor descurajați, pe cei ținuți de plâns şi jale pentru cel adormit mângâie-i cu îndurarea Ta; vindecă orice durere de întristare pusă peste inimile lor, iar pe robul Tău adormit întru nădejdea învierii odihneşte-l în sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22]. Că Tu eşti odihna robilor Tăi şi Ție slavă [înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[266] Altă rugăciune pentru cel ce s-a săvârşit [a murit].

Dumnezeul nostru, Dumnezeul mântuirii [*Ps* 67, 21], Ziditorul, Mântuitorul şi Judecătorul viilor şi al morților, Cel ce duci în iad şi scoți din el [*1 Rg* 2, 6], Cel ce aduci din neființă la ființă, Cel ce din pământ l-ai plămădit pe om [*Fc* 2, 7] şi în pământ l-ai întors pentru păcat, iar pentru iubirea Ta de oameni îl chemi iarăşi la viață, odihneşte în milă pentru totdeauna sufletele robilor Tăi, Stăpâne, în loc de lumină, în loc de odihnă, în sânurile lui Avraam, Isaac şi Iacob, împreună cu toți sfinții care din veac au bineplăcut Ție. În Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[267] Altă rugăciune pentru cel ce s-a săvârşit [a murit].

Dumnezeule Cel bun şi iubitor de oameni, odihneşte-l pe robul Tău în sălaşurile drepților şi păzeşte creştinesc şi fără de păcat sfârşitul nostru, în tot

lucrul şi cuvântul bun [*2 Tim* 2, 17]. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[268] Altă rugăciune de îngropare universală.

Stăpâne, Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul [*Nm* 16, 22; 27, 16], Cel ce în loc de duh de deprimare/akedie [*Is* 61, 3] dai veşmânt de slavă şi în negrăita Ta înţelepciune ai unit sufletul cu trupul şi iarăşi l-ai desfăcut, trăgând ţărâna la ţărână [*Ecc* 12, 7], iar duhul la Tine Însuţi, precum l-ai dat; Însuţi, Stăpâne Hristoase, primeşte sufletul robului Tău (*N*) şi-l învredniceşte să se odihnească împreună cu sfinţii Tăi în loc luminat, în loc de odihnă, acolo de unde a fugit durerea, întristarea şi suspinarea [*Is* 35, 10]; căci pentru robii Tăi moartea nu este cu adevărat moarte, ci mutare a sufletului. Şi dacă a păcătuit ceva cu cuvântul sau cu fapta sau cu gândul, treci cu vederea ca un Dumnezeu bun şi iubitor de oameni. Celor ce jelesc fă-Te ajutător şi mângâiere; cu lumina Ta duhovnicească străluceşte pâcla deprimării lor, iar pe noi cei ce ne-am adunat pentru cinstirea rămăşiţelor lui fă-ne tari şi milostiv fii faţă de fărădelegile noastre. Că Tu eşti iertarea greşelilor noastre şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[269] Rugăciune de îngropare pentru un episcop.

Doamne Iisuse Hristoase, Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridici păcatul lumii [*In* 1, 29], Care mângâi în orice necaz al lor pe cei puţini de suflet [*Is* 35, 4; *2 Co* 7, 4], fii mângâiere oilor Tale; căci cu adevărat fericit este cel pe care l-ai ales şi l-ai primit [*Ps* 64, 4] drept păstor al nostru. Dă-i în locul ostenelii păstoreşti răsplată cucernică [*1 Co* 3, 8], du-l purtător de făclie în cămara Ta de nuntă cerească, dă-i îndrăznire îngerească, pentru ca fără să fie făcut de ruşine să stea lângă tronul Tău de neapropiat, iar pe noi ne agoniseşte după cum se cuvine şi e plăcut măreţiei Tale. Că Tu eşti viaţa şi nădejdea noastră şi Ţie slavă se cuvine, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[270] Rugăciune la monahul care a adormit.

Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce singur ai nemurire, Care locuieşti într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], Care omori şi faci viu [*4 Rg* 5, 7], Care duci în iad şi scoţi din el [*1 Rg* 2, 6], Tu în înţelepciunea Ta l-ai plăsmuit pe om din pământ şi iarăşi l-ai întors în pământ [*Fc* 2, 7; 3, 19]

cerându-i înapoi datoria sufletului [*Sol* 15, 8]; pe Tine Te rugăm: primeşte sufletul robului Tău şi odihneşte-l în sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22], Isaac şi Iacob, şi dă-i lui cununa dreptăţii [*2 Tim* 4, 8], partea celor mântuiţi spre slava aleşilor Tăi; ca în locul celor pentru care a ostenit în lumea aceasta pentru Numele Tău să primească bogată răsplătire în sălaşurile sfinţilor Tăi. Cu harul şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul [şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[271] Rugăciune pentru asceţii bolnavi.

Doamne al puterilor [*Ps* 68, 6], cercetează-i cu milă şi cu îndurări [*Ps* 102, 4] pe fraţii noştri şi dăruieşte-le sănătatea şi înzdrăvenirea care vin de la Tine, izbăvindu-i de toată boala şi slăbiciunea sufletească şi trupească, ridicându-i din patul durerii [*Ps* 40, 3] şi călăuzindu-i la sfântul Tău lăcaş de rugăciune [*Iona* 2, 8], unindu-i iarăşi cu turma Ta sfântă şi cuvântătoare. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care Ţie fie slava, cinstea şi închinarea[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[272] Rugăciune la încingerea femeii cu năframă.

Dumnezeule, Cel ce ai grăit în profeţi [*Evr* 1, 1] şi ai vestit dinainte că luminarea cunoaşterii Tale [*2 Co* 4, 6] va fi în generaţiile de pe urmă pentru toate neamurile, Care nu vrei ca vreunul din oamenii făcuţi de Tine să n-aibă parte de mântuire, Care prin vasul alegerii Tale [*FA* 9, 15], apostolul Pavel, ne-ai poruncit să facem toate spre slava Ta [*1 Co* 10, 31] şi prin el ai pus legi bărbaţilor care vieţuiesc în credinţă, asemenea şi femeilor, ca bărbaţii să aducă laudă şi slavă sfântului Tău Nume cu capul neacoperit [*1 Co* 11, 5], iar femeile înarmate cu credinţă să se împodobească cu sfială şi cuminţenie în fapte bune [*Ef* 2, 10] şi să aducă laude şi rugăciuni slavei Tale cu capul acoperit. Însuţi, Stăpâne a toate, binecuvântează-o pe roaba Ta aceasta şi împodobeşte-i capul cu podoaba bineplăcută şi dragă Ţie, cu cuviinţă, cinste şi bunăcuviinţă, ca vieţuind potrivit poruncilor Tale şi povăţuindu-şi membrele spre cuminţenie să dobândească veşnicele Tale bunătăţi, împreună cu dreptatea Ta. În Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care Ţie se cuvine slavă, împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea [şi în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni de la sfârşitul Liturghiei]

[273] Rugăciune din spatele amvonului a lui [Ioan] Hrisostom.

Ce laudă, ce cântare sau ce mulţumire vom aduce în schimb drept răsplată Ţie iubitorule de oameni Dumnezeul nostru, pentru că nouă, celor osândiţi la moarte şi afundaţi în păcate, ne-ai dăruit libertate şi ne-ai împărtăşit desfătarea nemuritoare şi cerească a sfântului Trup şi Sânge al Hristosului Tău. De aceea ne rugăm Ţie: pe noi fă-ne neosândiţi, pe robii Tăi diaconii păzeşte-i împreună cu noi în cinste şi viaţă cuviincioasă, iar pe poporul care stă în jurul nostru învredniceşte-l până la cea din urmă suflare să se împărtăşească din această Masă de taină spre sfinţirea sufletului şi a trupului, spre paza poruncilor Tale, ca să ne învrednicim şi de cereasca Ta împărăţie [*2 Tes* 1, 5] împreună cu toţi cei care au bineplăcut Ţie, cu rugăciunile şi soliile preasfintei, preacuratei, de Dumnezeu Născătoarei şi Pururea-Fecioarei Maria şi ale tuturor sfinţilor Tăi. *Ecfo[nis]:* Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui [şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[274] Rugăciune din spatele amvonului a patriarhului Gherman.

Slavă Ţie, Doamne Iisuse Hristoase, Mântuitorul nostru, Cel ce ne-ai învrednicit să ne facem părtaşi ai slavei Tale prin împărtăşirea de viaţă făcătoare a sfintelor Tale Taine, prin care ne-ai predat să săvârşim închipuirea [*typon*] morţii şi învierii Tale. Prin acestea ne păzeşte întru sfinţirea Ta şi pe noi care ne aducem aminte pururea de harul Tău şi vieţuim împreună cu Cel ce a murit şi a înviat pentru noi [*2 Co* 5, 15], iar celor ce liturghisesc împreună cu noi şi slujesc dumnezeieştile Tale Taine câştigă-le bună treaptă şi îndrăznire multă [*1 Tim* 3, 13] la înfricoşătorul Tău scaun de judecată [*2 Co* 5, 10]. Că Tu eşti adevăratul Dumnezeul nostru şi viaţă veşnică şi Ţie slavă înălţăm[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[275] Altă rugăciune din spatele amvonului.

Dumnezeule Cel vrednic, Făcătorul şi Ziditorul a toate [*Sir* 24, 8], Cel ce eşti [*Iş* 3, 14] şi eşti pururea, Care ai venit în lume să o luminezi [*In* 1, 19], Care Te-ai întrupat şi Te-ai făcut om şi ai fost răstignit pentru mântuirea noastră, şi, pătimind cu trupul şi rămânând nepătimitor ca Dumnezeu, ai fost îngropat şi ai înviat a treia zi, Te-ai înălţat la ceruri, şezi de-a dreapta măreţiei slavei Tatălui şi iarăşi vei veni cu înfricoşătoarele puteri să judeci viii şi

morţii [*2 Tim* 4, 1], şi a Cărui Împărăţie nu va avea sfârşit [*Lc* 1, 33], pe Care Te laudă îngerii, Ţi se închină heruvimii şi Te slăvesc serafimii, de Care tremură toată făptura şi firea, Fiule şi Cuvinte al Tatălui, Iisuse Hristoase, binecuvântează poporul Tău, pe care l-ai cumpărat cu scump Sângele Tău [*1 Ptr* 1, 19], şi sfinţeşte moştenirea Ta [*Ps* 27, 9]. Pace lumii Tale dăruieşte-i, bisericilor Tale, preoţilor, împăraţilor noştri şi la tot poporul Tău. Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău şi s-a preaslăvit împărăţia Ta, a Tatălui şi a Fiului şi a Duhului Sfânt, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[276] Altă rugăciune din spatele amvonului.

Săvârşind dumnezeiasca Liturghie precum ni s-a rânduit, Doamne, şi învrednicindu-ne de împărtăşirea cu sfintele Tale Taine, cerem să dobândim şi starea cea de-a dreapta Ta [*Mt* 25, 33–34] în ziua Ta cea înfricoşătoare şi dreaptă [a Judecăţii], prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu, ale sfinţilor şi lăudaţilor apostoli, ale Sfântului Ioan Înainte-mergătorul şi Botezătorul şi ale tuturor sfinţilor Tăi. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat [împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[277] Rugăciune spusă în diaconicon
după dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Iacob.

Învrednicindu-ne de împărtăşirea de viaţă făcătoarelor şi preacuratelor Tale Taine, Legiuitorule Doamne, şi săvârşind toată liturghisirea din lăcaşul Tău, mergem din putere în putere [*Ps* 83, 8], de la sfântul jertfelnic la această a doua sfinţire a Ta: arată-Te, aşadar, Dumnezeule, în acest sfânt şi duhovnicesc Sion al Tău, şi aşa cum acolo Ţi-am adus jertfa înfricoşătoare şi fără de sânge a Trupului şi Sângelui Hristosului Tău, aşa şi aici îţi aducem arderea de tot a rugăciunii, pe care primind-o în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri, dă-ne veselia mântuirii Tale şi cu duh conducător ne întăreşte [*Ps* 50, 14]. Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care eşti binecuvântat [împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[278] Altă rugăciune a skevofilakionului după dumnezeiasca Liturghie.

Din putere în putere mergând [*Ps* 83, 8] noi, păcătoşii, lăudăm Împărăţia Ta, a Tatălui a Fiului şi a Duhului Sfânt, acum şi pururea şi [în vecii vecilor. Amin].

[279] Altă rugăciune în skevofilakion după concediere.

Din putere în putere mergând [*Ps* 83, 8] noi păcătoşii, unde sunt puse sfintele sfintelor, Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[280] Rugăciune la strângerea Sfintelor Daruri.

Plinirea Legii [*Rm* 13, 10] şi a profeţilor Însuţi fiind, Hristoase Dumnezeul nostru [Cel ce ai împlinit toată economia Tatălui], umple-ne pe noi de umplerea/plinirea Duhului Sfânt [*FA* 7, 55], acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[281] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfinţite.

Stăpâne Dumnezeule Atoateţiitorule, Cel ce cu înţelepciune ai zidit toată făptura şi pentru nespusa Ta purtare de grijă şi multa bunătate a Ta ne-ai adus pe noi întru aceste preacinstite zile spre curăţirea sufletelor şi a trupurilor, spre înfrânarea poftelor şi spre nădejdea învierii; Cel ce în patruzeci de zile ai dat în mâna slujitorului Tău Moise tablele cele cu dumnezeieşti slove [*Iş* 34, 28], dă-ne şi nouă, Bunule, lupta cea bună să luptăm, calea postului să o săvârşim, credinţa nedespărţită să o păzim [*2 Tim* 4, 7], capetele nevăzuţilor balauri să le zdrobim [*Ps* 73, 13–14], biruitori asupra păcatului să ne arătăm şi fără de osândă să ajungem a ne închina şi sfintei Tale Învieri. Că sfânt e Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum [şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[282] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfinţite.

Umplutu-s-a gura noastră de bucurie şi limba noastră de veselie [*Ps* 125, 2] prin împărtăşirea Sfântului Trup şi Sânge al Hristosului Tău, întru care păzeşte viaţa noastră străjuindu-ne şi acoperindu-ne în toate zilele vieţii noastre [*Ps* 22, 6]. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea[, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[283] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfinţite.

Priveşte din cerul cel sfânt al Tău [*Ps* 79, 15], Stăpâne Doamne, din lăcaşul Tău gătit [*3 Rg* 8, 39; *Ps* 32, 14] peste noi toţi şi binecuvântează pe robii Tăi şi-i păzeşte în adevărul Tău umplându-ne împreună cu sfintele Taine şi de Duhul Sfânt. Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul şi de mare cuviinţă [Numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[284] Altă rugăciune la Darurile mai înainte sfinţite.

Cel ce primeşti drept jertfă de laudă şi slujbă de adorare bineprimită de la cei ce Te cheamă din toată inima [*Ps* 144, 18; 9, 2] această slujbă de adorare cuvântătoare [*Rm* 12, 1] şi fără de sânge, Tu eşti Mielul şi Fiul lui Dumnezeu Cel ce ridici păcatul lumii [*In* 1, 29], Viţelul nepătat [*Lv* 4, 3. 14] Care n-ai primit jugul păcatului şi Te-ai jertfit de bunăvoie pentru noi, Care eşti rupt în bucăţi şi nu Te împarţi, Care eşti mâncat şi nu Te cheltuieşti, iar pe cei ce Te mănâncă îi sfinţeşti, Care şi în ziua de faţă Te-ai dat spre aducere-aminte de Pătimirea Ta de bunăvoie şi de Învierea Ta de a treia zi şi făcătoare de viaţă arătându-ne părtaşi ai negrăitelor, cereştilor şi înfricoşătoarelor Tale Taine ale Sfântului Tău Trup şi al scumpului Tău Sânge; Însuţi ca un milostiv şi îndurat, îndelung-răbdător şi mult-milostiv [*Ps* 102, 8], păzeşte-ne pe noi şi pe credincioşii noştri împăraţi: dăruieşte-le biruinţe împotriva vrăjmaşilor, binecuvântează poporul Tău în sfinţirea Ta [*1 Tes* 4, 7] şi fă-l să cugete [mediteze] în tot timpul şi în toată vremea la dreptatea Ta; ca spre voia Ta fiind călăuziţi, să ne facem vrednici şi de starea de-a dreapta Ta [*Mt* 25], când vei veni să judeci şi viii şi morţii [*2 Tim* 4, 1]; pe fraţii noştri care sunt duşi în robie [captivitate] izbăveşte-i, pe cei în neputinţe îi cercetează, pe cei în primejdiile mării îi cârmuieşte şi pe toţi cei ce au nevoie de ajutorul Tău îi ascultă. Că Tu eşti Dătătorul celor bune şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui [şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[285] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfinţite.

Hristoase Dumnezeul nostru, Mult-îndurate şi Mult-milostive, Cel ce prin sfântul Tău post ne-ai arătat nouă calea mântuirii, Care primeşti pocăinţa şi smerita-cugetare ca pe o tămâie; Care prin post şi pocăinţă ai amânat hotărârea împotriva ninivitenilor [*Iona* 3, 5–10] şi pe cei omorâţi prin păcat i-ai făcut vii prin pocăinţă şi iubire de oameni; Care faci bucurie în cer pentru un singur păcătos care se pocăieşte [*Lc* 15, 7], Milostive Dumnezeule Care faci milă cu cei milostivi şi Te înduri de cei ce se tem de Tine cum se îndură un tată de fii [*Ps* 102, 13]; Care prin post şi rugăciune ai pus căpăstru peste gurile leilor în groapă [*Dn* 6, 19], Care prin post şi rugăciune ai slăvit faţa lui Moise [*Iş* 34, 30; *2 Co* 3, 7], Care prin post şi feciorie l-ai ridicat la cer în car de foc pe Ilie [*4 Rg* 2, 11], Care prin post şi pocăinţă l-ai îndreptăţit pe vameşul [*Lc* 18, 14], prin post şi prin lacrimi ai curăţit-o pe desfrânata [*Lc* 7, 47–48] — mila biruieşte răutatea [*Iac* 2, 13] —, Însuţi, Doamne, tămăduieşte zdrobirile inimilor noastre [*Ps* 59, 4] şi izbăveşte-ne de ziua înfricoşătoare şi nepătrunsă a Judecăţii şi miluieşte-ne pe noi, robii Tăi. Adu-Ţi aminte ca Bun şi Iubitor de oameni Dumnezeul nostru, de cinstitul prezbiteriu, de

diaconatul în Hristos şi de tot cinul preoţesc, adu-Ţi aminte, Dumnezeule, şi de împăraţii noştri iubitori de Hristos şi de preacredinciosul nostru popor. Căci Singur bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[Ectenii diaconale]

[286] Ale diaconului la Darurile mai înainte sfinţite.

La slujba luminii [vecernie] intrând patriarhul la „Doamne, strigat-am", *după ce urcă în „synthronon" pecetluieşte poporul [cu semnul crucii] după obicei.*

Şi arhidiaconul zice: Să luăm aminte!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înţelepciune!

Cântăreţul zice prochimenul. Iar după prochimen diaconul: Înţelepciune!

Citeţul citeşte [paremia] din Vechiul [Testament].

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înţelepciune!

Şi iarăşi cântăreţul spune prochimenul.

Diaconul: Înţelepciune!

Citeţul citeşte [paremia] din Proverbe.

Şi iarăşi preotul spune: Înţelepciune! Drepţi!

Şi iarăşi coboară amândoi înaintea Sfintei Mese.

Şi diaconul spune iarăşi: Să luăm aminte!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înţelepciune!

Cântăreţul cântă: „Să se îndrepteze..." [*Ps* 140, 2].

După care diaconul spune în amvon iarăşi: Să zicem toţi [...].

Şi după aceasta rugăciune [ectenie a cererii] stăruitoare.

Diaconul: Rugaţi-vă, catehumeni!

Cei credincioşi pentru catehumeni [să ne rugăm ca Domnul să-i miluiască].

Să-i catehizeze cuvântul [adevărului Tău].

Să-i unească cu sfânta Sa catholică [şi apostolică Biserică].

Şi preotul spune rugăciunea I: Dumnezeule, Dumnezeul nostru [a se vedea mai sus nr. 42].

Diaconul: Mântuieşte-i, miluieşte-i şi-i păzeşte [pe ei Dumnezeule cu harul Tău].

Preotul: Ca şi aceştia împreună cu noi [...].

Rugăciune pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta luminare făcută din săptămâna a IV-a a Postului Mare [a se vedea mai sus nr. 43].

Diaconul: Câţi sunteţi catehumeni ieşiţi. Rugaţi-vă cei pentru luminare.

Pentru fraţii noştri care se pregătesc pentru sfânta luminare şi pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Ca Iubitorul de oameni, Dumnezeul nostru, să-i întărească şi să le dea putere, Domnului să ne rugăm.

Să-i lumineze cu lumina cunoaşterii.

Să-i înnoiască prin apă şi prin Duh.

Să le dăruiască desăvârşirea credinţei.

Să-i numere pe ei cu sfânta Lui [turmă].

Preotul rugăciunea: Arată, Stăpâne [a se vedea mai sus nr. 43].

Diaconul: Mântuieşte-i, miluieşte-i şi-i păzeşte [pe ei Dumnezeule cu harul Tău].

Câţi sunteţi pentru luminare, capetele voastre Domnului să le plecaţi!

Câţi sunteţi pentru luminare ieşiţi! Câţi sunteţi pentru luminare ieşiţi! Câţi sunteţi pentru luminare ieşiţi! Câţi sunteţi catehumeni ieşiţi! Ca nici unul din catehumeni [să nu mai rămână]! Câţi sunteţi credincioşi, iară şi iară în pace Domnului să ne rugăm!

Preotul se roagă rugăciunea I pentru credincioşi: Dumnezeule Cel mare [a se vedea mai sus nr. 44].

Diaconul: Apără[, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău].

Înţelepciune!

Preotul: Că Ţie se cuvine toată [...].

Diaconul: Iară şi iară în pace [...].

Preotul spune a II-a rugăciune a credincioşilor: Stăpâne sfinte [a se vedea mai sus nr. 45].

Diaconul: Apără [...].

Înţelepciune!

Preotul: După darul Hristosului Tău [...].

Şi poporul cântă: Acum puterile [...].

După care diaconul spune: Să plinim rugăciunea [...].

Pentru cinstitele şi mai înainte sfinţitele Daruri ce sunt puse înainte [...].

Pentru preaevlavioşii [împăraţi...].

Pentru oraşul [...]. *Şi celelalte.*

Apără[, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău].

Seara toată [...]. *Şi celelalte.*

Preotul ecfo[nisul]: Şi ne învredniceşte [...].

Poporul: „Tatăl nostru [...]."
Preotul: Că a Ta este împărăția [...].
Poporul: Amin. *Și celelalte.*

[287] Cele ale diaconului pentru cei adormiți.

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru frații noștri răposați în credință, pentru adormirea, ușurarea și fericita lor pomenire, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să li se ierte lor și nouă toată greșeala cu voie și fără voie, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeul nostru Cel ce a primit duhul lui să-l rânduiască în loc luminat, în loc de răcorire și dănțuire cu îngeri, unde cei drepți se odihnesc, Domnului să ne rugăm.

Milele lui Dumnezeu și iubirea Lui de oameni cerând, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

[288] Cele ale diaconului pentru cei neputincioși.

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru fratele nostru cel neputincios (*N*), pentru cercetarea lui de către Dumnezeu, pentru sănătatea și mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fie miluit și păzit după mare mila Lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-i ierte lui și nouă orice greșeală cu voie și fără voie, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeul nostru să-l cerceteze și tămăduiască de toată neputința trupească și sufletească, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-i ierte lui păcatele și chinurile venite din păcate, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să depărteze de la el toată ispita și răzvrătirea celui potrivnic, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeul nostru să-l ridice din patul durerii lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-l redea sfintei Lui Biserici sănătos la suflet și la trup și înaintând în fapte și cuvinte bune, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de toată [mânia și nevoia, Domnului să ne rugăm].

Apără, mântuiește, miluiește și [ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău].

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

Cuprins

Canonul şi canoanele creştinismului apostolic

I

Evanghelie — martiriu — apologie

II

Roma şi Antiohia — două viziuni despre apostolicitate şi Biserică

III

Canonul Scripturii şi canonul Adevărului

IV

Canonul apostolic al Bisericii: *lex orandi — lex credendi — lex vivendi*

V

Canonul liturgic al Bisericii